Zbiór i opracowanie

Paweł J. Jaros

PRAWA DZIECKA

DOKUMENTY RADY EUROPY

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Warszawa 2012

PRAWA DZIECKA

DOKUMENTY RADY EUROPY

PRAWA DZIECKA
DOKUMENTY RADY EUROPY

ZBIÓR I OPRACOWANIE
PAWEŁ J. JAROS

Opracowanie:
Biuro Rzecznika Praw Dziecka

Copyright by Biuro Rzecznika Praw Dziecka
Warszawa 2013

ISBN: 978-83-89658-01-2

Adres redakcji:
Biuro Rzecznika Praw Dziecka
ul. Przemysłowa 30/32
00-450 Warszawa
telefon: (22) 583 66 00
fax: (22) 583 66 96
www.brpd.gov.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie 13

CZĘŚĆ I. Konwencje Rady Europy 17

KONWENCJE RADY EUROPY(RATYFIKOWANE) 19

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności 21

Protokół Nr 1 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. 41

Protokół Nr 7 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. 44

Europejska Karta Społeczna 49

Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci. 71

Europejska Konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego 81

Europejska Konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem 86

Europejska Karta języków regionalnych lub mniejszościowych 99

Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. 117

Europejska Konwencja o telewizji ponadgranicznej 126

Konwencja Ramowa ochronie mniejszości narodowych. 149

Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci 160

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi 171

KONWENCJE RADY EUROPY (PODPISANE). 197

Europejska Karta Społeczna (Zrewidowana) 199

Konwencja o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej w odniesieniu do zastosowań biologii i medycyny: Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie 231

Protokół Dodatkowy do Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny, w sprawie zakazu klonowania istot ludzkich 246

Europejska Konwencja o obywatelstwie. 249

Konwencja o cyberprzestępczości 264

Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi. 295

Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych 309

CZĘŚĆ II. Zalecenia i wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy 337

I. OCHRONA PRAW DZIECI 339

Zalecenie Nr R (85) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich 341

Zalecenie Nr R (88) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ratyfikowania i udoskonalenia sposobów wdrażania konwencji i porozumień zawartych w ramach działalności Rady Europy w dziedzinie prawa prywatnego, w szczególności konwencji zabezpieczających interesy dziecka. 343

II. PRAWO DZIECKA DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA 345

Zalecenie Rec(2004)7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie handlu organami ludzkimi 347

III. PRAWO DZIECKA DO WYCHOWANIA W RODZINIE 353

Zalecenie Nr R (91) 9 Komitetu Ministrów w sprawie środków nadzwyczajnych w sprawach rodzinnych. 355

Zalecenie Nr R (94) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad polityki rodzinnej 358

Zalecenie Nr R (95) 6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zastosowania Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem i przywracaniu pieczy nad dzieckiem . . . 362

Zalecenie Rec(2005)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych . . . 364

Zalecenie CM/Rec(2006)19 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa 370

IV. PRAWO DZIECKA DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH 383

Zalecenie Nr R (82) 2 w sprawie wypłacania przez państwo zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych należnych dzieciom. 385

Zalecenie Nr R (90) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie przygotowania broszury informacyjnej na temat praw i obowiązków dotyczących zabezpieczenia społecznego pracowników migrujących i ich rodzin 388

V. PRAWO DZIECKA DO NAUKI 393

Zalecenie Nr R (81) 3 komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie opieki i edukacji dla dzieci w wieku od urodzenia do lat ośmiu 395

Zalecenie Nr R (83) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące promowania świadomości europejskiej w szkołach średnich . . . 399

Zalecenie Nr R (83) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli szkoły średniej w przygotowaniu młodych ludzi do życia . . 404

Zalecenie Nr R (85) 7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie nauczania i uczenia się o prawach człowieka w szkołach 409

Zalecenie Nr R (95) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie młodych ludzi i sportu 414

Zalecenie Nr R (2000) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie edukacji dzieci romskich/cygańskich w Europie 420

Zalecenie Rec(2003)6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie poprawy zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży we wszystkich krajach europejskich 425

Zalecenie Rec(2003)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie promowania i uznawania edukacji nieformalnej i nieformalnego kształcenia młodzieży 434

Zalecenie Rec(2006)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego 437

VI. PRAWO DZIECKA DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM 443

Zalecenie Nr R (79) 17 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotycząca ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem 445

Zalecenie Nr R (82) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zapobiegania problemom związanym z alkoholem w szczególności wśród młodych ludzi 452

Zalecenie Nr R (85) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie przemocy w rodzinie. 459

Zalecenie Nr R (87) 20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich 463

Zalecenie Nr R (87) 21 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji 469

Zalecenie Nr R (88) 6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich wśród młodzieży z rodzin imigrantów 472

Zalecenie nr R (90) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie 477

Zalecenie nr R (91) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie wykorzystania seksualnego dzieci i młodzieży, pornografii, prostytucji dziecięcej oraz handlu dziećmi 486

Zalecenie Nr R (92) 19 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie gier wideo zawierających rasistowskie treści. 492

Zalecenie Nr R (93)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie medyczno–społecznych aspektów wykorzystywania dzieci. . . . 494

Zalecenie Rec(2002)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o ochronie kobiet przed przemocą 501

Zalecenie Rec(2003)20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich . . . 516

Zalecenie Rec(2005)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości . . . 523

Zalecenie Rec(2006)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw 531

Zalecenie Rec(2006)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie stosowania aresztu śledczego, warunków jego realizacji oraz zabezpieczeń przed nadużyciami 544

Zalecenie CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich 555

Zalecenie Rec(2009)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym . . . 588

Zalecenie CM/Rec(2009)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą 593

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci 635

VII. PRAWA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH 653

Zalecenie Nr R (92) 6 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie spójnej polityki na rzecz osób niepełnosprawnych 655

Zalecenie Rec(2004)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące ochrony praw człowieka i godności osób z zaburzeniami psychicznymi . . 701

Zalecenie CM/Rec(2009)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie edukacji i społecznego włączenia dzieci ze spektrum autyzmu. . . 720

VIII. PRAWO DZIECKA DO UCZESTNICTWA W ŻYCIU PUBLICZNYM 727

Zalecenie Nr R (90) 7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie informacji i doradztwa dla młodzieży w Europie 729

Zalecenie Nr R (90) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie kina dla dzieci i młodzieży 732

Zalecenie Nr R (92) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie społecznej i zawodowej integracji młodych ludzi 735

Zalecenie Nr R (95) 18 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie mobilności młodzieży 742

Zalecenie Nr R (97) 3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie udziału młodzieży oraz przyszłości społeczeństwa obywatelskiego 747

Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie praw człowieka i praworządności w społeczeństwie informacyjnym. 750

Zalecenie Rec(2006)1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli krajowych rad młodzieżowych w rozwoju polityki dotyczącej młodzieży 762

Zalecenie Rec(2006)14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie obywatelstwa i uczestnictwa młodych ludzi w życiu publicznym. . . 765

Zalecenie CM/Rec(2007)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków promocji wartości służby publicznej Internetu 768

Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu. 779

Zalecenie CM/Rec(2008)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie polityk na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej w Europie . . . 782

Zalecenie CM/Rec(2008)6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie działań na rzecz poszanowania wolności słowa i informacji w kontekście filtrów internetowych 798

Zalecenie CM/Rec(2009)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie obywatelstwa dzieci 806

Zalecenie CM/Rec(2010)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie informowania młodzieży 811

IX. PRAWA DZIECI MIGRANTÓW 815

Zalecenie CM/Rec(2007)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki . . . 817

Zalecenie CM/Rec(2008)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie umocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci o pochodzeniu imigracyjnym 826

Część III. Zalecenia i Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy . . . 839

I. OCHRONA PRAW DZIECKA 841

Zalecenie 874 (1979) w sprawie Europejskiej Karty Praw Dziecka 843

Zalecenie 1121 (1990) w sprawie praw dzieci 849

Zalecenie 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci 852

Zalecenie 1460 (2000) Powołanie Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka 856

Zalecenie 1551 (2002) Budowanie społeczeństwa dwudziestego pierwszego wieku z dziećmi i dla dzieci: kontynuacja europejskiej strategii na rzecz dzieci (Zalecenie 1286 (1996)). 858

II. PRAWO DZIECKA DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA 861

Zalecenie 1562 (2002) Kontrola diagnozowania i leczenia nadpobudliwości u dzieci w Europie 863

III. PRAWO DZIECKA DO WYCHOWANIA W RODZINIE 867

Rezolucja (77) 33 w sprawie umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych 869

Zalecenie 1071 (1988) w sprawie opieki nad dziećmi – zapewnienie opieki instytucjonalnej niemowlętom i dzieciom 876

Zalecenie 1074 (1988) w sprawie polityki rodzinnej 879

Zalecenie 1271 (1995) w sprawie dyskryminacji wobec kobiet i mężczyzn w wyborze nazwiska i przekazywaniu nazwisk rodziców dzieciom 884

Zalecenie 1362 (1998) Dyskryminacja wobec kobiet i mężczyzn w wyborze nazwiska i przekazywaniu nazwisk rodziców dzieciom . . . 886

Zalecenie 1443 (2000) Adopcja międzynarodowa: poszanowanie praw dzieci . . . 888

Zalecenie 1639 (2003) Mediacja rodzinna i równość płci 891

Zalecenie 1686 (2004) 894

IV. PRAWO DZIECKA DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH 899

Zalecenie 869 (1979) w sprawie wypłacania zaliczek alimentacyjnych na utrzymanie dziecka. 901

V. PRAWO DZIECKA DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM 905

Zalecenie 1065 (1987) w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci 907

Rezolucja 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci 910

Zalecenie 1336 (1997) w sprawie walki z wykorzystywaniem dzieci w pracy jako kwestii priorytetowej 914

Zalecenie 1371 (1998) Niegodziwe traktowanie i zaniedbywanie dzieci 919

Rezolucja 1215 (2000) Kampania przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich udziałowi w konfliktach zbrojnych 928

Rezolucja 1291 (2002) Uprowadzenie dziecka za granicę przez jednego z rodziców 931

Rezolucja 1307 (2002) Seksualne wykorzystywanie dzieci: zero tolerancji 933

Zalecenie 1561 (2002) Środki społeczne dla dzieci z obszarów konfliktów w Południowo–Wschodniej Europie 937

Rezolucja 1468 (2005) Małżeństwa wymuszone i małżeństwa dzieci 942

Rezolucja 1530 (2007) Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć 945

Zalecenie 1778 (2007) Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć 950

Rezolucja 1714 (2010) Dzieci będące świadkami przemocy domowej 952

Zalecenie 1905 (2010) Dzieci będące świadkami przemocy domowej 955

VI. PRAWO DZIECKA DO UCZESTNICTWA W ŻYCIU PUBLICZNYM 957

Zalecenie 1532 (2001) Aktywna polityka społeczna na rzecz dzieci i nastolatków z miast i miasteczek 959

Zalecenie 1654 (2004) Prawa obywatelskie i równość szans 963

Zalecenie 1882 (2009) Promowanie Internetu i usług medialnych online odpowiednich dla małoletnich 965

VII. PRAWA DZIECI MIGRANTÓW 971

Zalecenie 1596 (2003) Sytuacja młodych migrantów w Europie 973

Zalecenie 1703 (2005) Ochrona i wsparcie dla dzieci bez opieki ubiegających się o azyl. 981

WPROWADZENIE

(…) Nierozumną miłością można katować dzieci;
Prawo winno je wziąć w opiekę (…)
Janusz Korczak

Pragnąc uczcić w sposób praktyczny Rok Janusza Korczaka, pierwszego obrońcy praw dziecka, oddaję w Państwa ręce zbiór dokumentów Rady Europy poświęconych ochronie praw najmłodszych obywateli. Prawa dziecka jako typ praw człowieka były początkowo niuansem w ramach tej dziedziny. Nabrały jednak istotnego znaczenia i stały się odrębnym zagadnieniem społecznym, moralnym i jurydycznym. To jedna z najbardziej ważkich idei ostatniego ćwierćwiecza. Zaznacza swoją obecność niemal na wszystkich polach ludzkiej aktywności, w szczególności w obszarze prawa międzynarodowego i konstytucyjnego, które z kolei mają decydujący wpływ na prawa stanowione w ustawach i zawarte w aktach wykonawczych.

Parafrazując zdanie profesor Hanny Waśkiewicz, doskonale znane badaczom praw człowieka, możemy powiedzieć, że prawa dziecka nie są, jak chcą niektórzy, tylko roszczeniami o charakterze czysto moralnym ani tylko wartościami lub ideałami do zrealizowania w życiu społecznym. Nie są również tylko postulatami, jakie członkowie społeczeństwa mogą ewentualnie wypowiadać pod adresem władzy państwowej, do których uwzględnienia władza państwowa nie jest zobowiązana. Prawa dziecka są prawami podmiotowymi, które przysługują każdemu dziecku z tytułu prawa naturalnego.

Odnosząc się do przytoczonej powyżej myśli, postanowiłem przedstawić ten zbiór, mając poczucie olbrzymiej i pilnej potrzeby społecznej. Każde dziecko ma prawo do poznania swoich praw oraz działania w oparciu o nie, w tym do skutecznego dochodzenia roszczeń, jakie mogą pojawić się w wyniku ich naruszenia. Należy zaznaczyć, że każde dziecko może owych roszczeń dochodzić samodzielnie, a jeśli stopień jego rozwoju na to nie pozwala, powinno być reprezentowane przez rodziców lub przez inne osoby — zgodnie z przepisami prawa krajowego.

Pod pojęciem „dziecko", zgodnie z myślą wyrażoną przez polskiego ustawodawcę w ustawie z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, rozumiemy każdą istotę ludzką od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności. Zatem jako kryterium doboru zamieszczonych

w zbiorze aktów prawnych przyjęto tak opisany wiek dziecka, uważając (w ślad za Deklaracją Praw Dziecka), że „dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed jak i po urodzeniu" i przedstawiono głównie te akty prawne, które do tak wyodrębnionej grupy wiekowej ludzi się odnoszą.

Publikacja zawiera kompletny zbiór zarówno ratyfikowanych, jak i podpisanych, ale jeszcze nieratyfikowanych przez Polskę konwencji Rady Europy z zakresu ochrony praw dziecka. Obejmuje ona także najobszerniejszy jak dotąd na polskim rynku wydawniczym wybór zaleceń i innych aktów prawnych wydanych przez organy Rady Europy: Komitet Ministrów Rady Europy i Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. Zamieszczono w niej również fundamentalne dla tej organizacji dokumenty: Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejską Konwencję o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, Europejską Kartę Społeczną oraz Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną. Nie sposób ich pominąć, gdyż stały się podstawą najsprawniej funkcjonującego międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Bez nich trudno byłoby zrozumieć jego istotę i gwarancje dla ochrony praw człowieka, w tym praw dziecka.

W ten sposób jako Rzecznik Praw Dziecka wypełniam zawarty w licznych dokumentach międzynarodowych obowiązek, jaki ciąży na naszym państwie, a mianowicie publikowania, udostępnienia i jak najszerszego upowszechniania w społeczeństwie dokumentów dotyczących międzynarodowej ochrony praw dziecka.

Publikację tę kieruję do wszystkich, którym droga jest idea ochrony praw dziecka. Przede wszystkim do obrońców dzieci i ich praw. Jestem przekonany, że będzie przydatna praktykom polskiego wymiaru sprawiedliwości i odpowie na potrzeby polskich sędziów, prokuratorów, adwokatów i kuratorów. Na pewno będą mogli z niej korzystać przedstawiciele tych wszystkich służb i zawodów, w których pracę wpisane jest niejako z natury zainteresowanie prawami dziecka: nauczyciele, wychowawcy, urzędnicy administracji, pracownicy pomocy społecznej, policjanci, ale także politycy, działacze organizacji pozarządowych i przedstawiciele kościołów.

Wiedza zawarta w zbiorze wychodzi również naprzeciw potrzebom edukacyjnym. Coraz więcej uniwersytetów i szkół wyższych w Polsce decyduje się objąć swoimi programami nauczania ochronę praw dziecka. Dotyczy to nie tylko studiów prawniczych, ale również pedagogicznych, resocjalizacyjnych, psychologicznych i innych. Cieszę się, że nauka o prawach dziecka rozpoczyna się w wielu szkołach średnich — do nich także kieruję niniejszą publikację.

Nie możemy zapomnieć o wzrastającym zainteresowaniu prawami dziecka ze strony rodziców i opiekunów dzieci. Na upowszechnieniu wśród nich zawartej w zbiorze wiedzy szczególnie mi zależy. Wierzę, że wszyscy wyżej wymienieni, ale zwłaszcza rodzice, opiekunowie, wychowawcy i nauczyciele, będą mogli w najbardziej przystępny dla dzieci sposób przybliżyć im wiedzę o ich własnych, naturalnych, wynikających z godności dziecka prawach.

Zbiór ten podzielono na trzy części. Pierwsza z nich obejmuje konwencje Rady Europy, które — jak już wspomniano — zostały ratyfikowane przez Polskę, oraz te, które zostały już podpisane, ale z różnych względów nie doczekały się ratyfikacji. Wymienione instrumenty prawa międzynarodowego zamieszczono w układzie chronologicznym względem daty ich sporządzenia. Wyjątkiem od tej reguły jest zamieszczenie protokołów, które — zawierając prawa dziecka — uzupełniają wymienione konwencje. Te spośród konwencji, które zostały jedynie podpisane (a więc nie należą do polskiego porządku prawnego), zostały w sposób wyraźny dla czytelnika oddzielone. Racja dla ich uwzględnienia w zbiorze jest podyktowana prowadzonymi przez nasze państwo pracami dostosowawczymi, co świadczy o tym, że Polska w przyszłości zechce je ratyfikować, a tym samym wprowadzić do własnego porządku prawnego. W stosunku do konwencji ratyfikowanych zawarto informację o dacie ich sporządzenia, ratyfikacji, Dzienniku Ustaw, w którym zostały opublikowane, oraz ewentualnie o zastrzeżeniach lub deklaracjach, które zostały do nich złożone.

W części drugiej przedstawiono akty prawne wydawane przez Komitet Ministrów Rady Europy: zalecenia, deklaracje i wytyczne. W celu przybliżenia ich polskiemu czytelnikowi dokonano ich podziału w oparciu o systematykę zaproponowaną przez polskiego ustawodawcę w ustawie o Rzeczniku Praw Dziecka. W związku z tym przyporządkowano je do kategorii: prawa dziecka do życia i ochrony zdrowia, prawa dziecka do wychowania w rodzinie, prawa dziecka do godziwych warunków socjalnych, prawa dziecka do nauki, prawa dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem bądź do praw dzieci z niepełnosprawnością. Jednak z uwagi na szeroki obszar aktywności Rady Europy, wykraczający poza ramy ustawowej systematyki, uzupełniono ją o kategorię aktów prawnych odnoszących się generalnie do ochrony praw dziecka oraz kategorię prawa dziecka do uczestnictwa w życiu publicznym i praw dzieci migrantów. Uważam, że taki podział będzie w o wiele większym stopniu odpowiadał praktycznemu wykorzystaniu zbioru niż klasyczne podziały dokonywane w ramach nauki o prawach człowieka (np. podział na prawa I i II generacji). Układ chronologiczny odnosi się do daty przyjęcia dokumentu przez Komitet Ministrów Rady Europy.

W części trzeciej zamieszczono zalecenia, rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy. Ich kwalifikacji dokonano w analogiczny sposób jak w części drugiej.

Dokonując wyboru dokumentów prezentowanych w części drugiej i trzeciej, kierowano się przede wszystkim potrzebami praktyki, jakie są zauważalne z pozycji Biura Rzecznika Praw Dziecka i spraw, z jakimi zgłaszają się do Rzecznika Praw Dziecka dzieci i dorośli. Nade wszystko jednak selekcji wymagała ich ilość, która jest tak duża, że przekraczała możliwości wydawnicze. Niemniej jednak podkreślenia wymaga, że jest to najobszerniejszy zbiór takich dokumentów, jaki dotąd został wydany w Polsce, a wiele z nich dotychczas nie było przetłumaczonych i opublikowanych w języku polskim.

Należy stwierdzić, że konwencje stanowią podstawowy instrument ustanawiania i popularyzacji standardów praw dziecka, zaś przedstawione zalecenia, deklaracje i wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy oraz zalecenia i rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy wypełniają funkcję uzupełniającą i wspomagającą wobec tych konwencji. Mimo że są pozbawione prawnie wiążącej mocy wobec państw członkowskich Rady Europy, mają bardzo duże znaczenie polityczne i mogą oddziaływać mobilizująco na te państwa w dziele podnoszenia standardów ochrony praw dziecka.

Pragnę także wyjaśnić, że przekładu większości ratyfikowanych konwencji dokonano w oparciu o tłumaczenia oficjalne. Uwaga ta nie dotyczy jedynie scalonego tekstu Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, który drukujemy za Ministerstwem Sprawiedliwości, bazując na tłumaczeniu dokonanym przez pana Ambasadora Jakuba Wołąsiewicza, Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw postępowań przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, z uwzględnieniem zmian dokonanych Protokołami nr 2, 3, 5, 8 i 14.

Odnosząc się do tekstów podpisanych, ale jeszcze nieratyfikowanych konwencji, które przedstawiono, należy zauważyć, że Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych została przedstawiona w oparciu o tłumaczenie dokonane w Ministerstwie Sprawiedliwości, zaś Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi — w oparciu o druk sejmowy nr 895 z 1 sierpnia 2008 r. Przekładu pozostałych konwencji z tej kategorii dokonano w oparciu o ich teksty zamieszczone w Internetowej Bazie Traktatowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej.

Jeżeli chodzi o dokumenty wydane przez organy Rady Europy (Komitet Ministrów i Zgromadzenie Parlamentarne), to tłumaczenia większości z nich dokonała profesjonalna firma na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka. Jedynie cztery, a mianowicie zalecenia Komitetu Ministrów oznaczone jako R(90)2, R(91)11, R(93)2 i Rec(2005)5, zostały przetłumaczone przez dr. Pawła Jarosa, autora tego zbioru i jego opracowania. Pragnę zapewnić, że w dziele tłumaczenia dokumentów dołożono największej staranności, a jeśli mimo tego czytelnik wychwyci językowy mankament — proszę o wyrozumiałość.

Mam nadzieję, iż niniejsza publikacja wydana w serii „BIBLIOTEKA RZECZNIKA PRAW DZIECKA" będzie przydatnym i pożytecznym narzędziem w pracy na rzecz ochrony praw dzieci w Polsce.

Marek Michalak
Rzecznik Praw Dziecka
Przewodniczący Europejskiej Sieci
Rzeczników Praw Dziecka ENOC 2011/12

CZĘŚĆ I

KONWENCJE RADY EUROPY (RATYFIKOWANE)

KONWENCJA
O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA
I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

(przyjęta na posiedzeniu Komitetu Ministrów Rady Europy w dniu 4 listopada 1950 r., Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 15 grudnia 1993 r., tekst podstawowy konwencji został opublikowany w Dzienniku Ustaw z dnia 1993 r. Nr 61, poz. 284, tekst niniejszy zawiera zmiany jakie wynikają z protokołów dodatkowych: 2, 3, 5, 8 i 14)

Rządy Państw–Sygnatariuszy niniejszej konwencji, członkowie Rady Europy, zważywszy na Powszechną Deklarację Praw Człowieka, uchwaloną 10 grudnia 1948 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych; zważywszy, że owa Deklaracja zmierza do zapewnienia powszechnego i efektywnego stosowania zawartych w niej praw; zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków i że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności; potwierdzając swoją głęboką wiarę w te podstawowe wolności, które są fundamentem sprawiedliwości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się głównie z jednej strony na rzeczywiście demokratycznym ustroju politycznym, a z drugiej — na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszanowaniu praw człowieka, do których się one odwołują; zdecydowane jako rządy państw europejskich, działających w tym samym duchu i posiadających wspólne dziedzictwo ideałów i tradycji politycznych, poszanowania wolności i rządów prawa, podjąć pierwsze kroki w celu zbiorowego zagwarantowania niektórych praw wymienionych w Powszechnej Deklaracji, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1
Obowiązek przestrzegania praw człowieka

Wysokie Układające się Strony zapewniają każdemu człowiekowi, podlegającemu ich jurysdykcji, prawa i wolności określone w rozdziale I niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ I
PRAWA I WOLNOŚCI

Artykuł 2
Prawo do życia

1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.

2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:

a) w obronie jakiejkolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania.

Artykuł 3
Zakaz tortur

Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Artykuł 4
Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej

1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w „poddaństwie.

2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.

3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie „praca przymusowa lub obowiązkowa" nie obejmuje:

a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;
b) żadnej służby o charakterze wojskowym bądź służby wymaganej zamiast obowiązkowej służby wojskowej w tych krajach, które uznają odmowę służby wojskowej ze względu na przekonania;

c) żadnych świadczeń wymaganych w stanach nadzwyczajnych lub klęsk zagrażających życiu lub dobru społeczeństwa;
d) żadnej pracy ani świadczeń stanowiących część zwykłych obowiązków obywatelskich.

Artykuł 5
Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:
a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd;
b) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w przypadku niepodporządkowania się wydanemu zgodnie z prawem orzeczeniu sądu lub w celu zapewnienia wykonania określonego w ustawie obowiązku;
c) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania w celu postawienia przed właściwym organem, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zagrożonego karą, lub, jeśli jest to konieczne, w celu zapobieżenia popełnieniu takiego czynu lub uniemożliwienia ucieczki po jego dokonaniu;
d) pozbawienia nieletniego wolności na podstawie zgodnego z prawem orzeczenia w celu ustanowienia nadzoru wychowawczego lub zgodnego z prawem pozbawienia nieletniego wolności w celu postawienia go przed właściwym organem;
e) zgodnego z prawem pozbawienia wolności osoby w celu zapobieżenia szerzeniu przez nią choroby zakaźnej, osoby umysłowo chorej, alkoholika, narkomana lub włóczęgi;
f) zgodnego z prawem zatrzymania lub aresztowania osoby, w celu zapobieżenia jej nielegalnemu wkroczeniu na terytorium państwa, lub osoby, przeciwko której toczy się postępowanie o wydalenie lub ekstradycję.

2. Każdy, kto został zatrzymany, powinien zostać niezwłocznie i w zrozumiałym dla niego języku poinformowany o przyczynach zatrzymania i o stawianych mu zarzutach.

3. Każdy zatrzymany lub aresztowany zgodnie z postanowieniami ustępu 1 lit. c) niniejszego artykułu powinien zostać niezwłocznie postawiony przed sędzią lub innym urzędnikiem uprawnionym przez ustawę do wykonywania władzy sądowej i ma prawo być sądzony w rozsądnym terminie albo zwolniony na czas postępowania. Zwolnienie może zostać uzależnione od udzielenia gwarancji zapewniających stawienie się na rozprawę.

4. Każdy, kto został pozbawiony wolności przez zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo odwołania się do sądu w celu ustalenia bezzwłocznie przez sąd legalności pozbawienia wolności i zarządzenia zwolnienia, jeżeli pozbawienie wolności jest niezgodne z prawem.

5. Każdy, kto został pokrzywdzony przez niezgodne z treścią tego artykułu zatrzymanie lub aresztowanie, ma prawo do odszkodowania.

Artykuł 6
Prawo do rzetelnego procesu sądowego

1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Postępowanie przed sądem jest jawne, jednak prasa i publiczność mogą być wyłączone z całości lub części rozprawy sądowej ze względów obyczajowych, z uwagi na porządek publiczny lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, gdy wymaga tego dobro małoletnich lub gdy służy to ochronie życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, kiedy jawność mogłaby przynieść szkodę interesom wymiaru sprawiedliwości.

2. Każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą.

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

a) niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia;
b) posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony;
c) bronienia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony — do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;
d) przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na takich samych warunkach jak świadków oskarżenia;
e) korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie rozumie lub nie mówi językiem używanym w sądzie.

Artykuł 7
Zakaz karania bez podstawy prawnej

1. Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony.

2. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody w sądzeniu i karaniu osoby winnej działania lub zaniechania, które w czasie popełnienia stanowiły czyn zagrożony karą według ogólnych zasad uznanych przez narody cywilizowane.

Artykuł 8
Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego

1. Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 9
Wolność myśli, sumienia i wyznania

1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Artykuł 10
Wolność wyrażania opinii

1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

2. Korzystanie z tych wolności, pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność, może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpie-

czeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

Artykuł 11
Wolność zgromadzania się i stowarzyszania się

1. Każdy ma prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się, włącznie z prawem tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów.

2. Wykonywanie tych praw nie może podlegać innym ograniczeniom niż te, które określa ustawa i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwu, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób. Niniejszy przepis nie stanowi przeszkody w nakładaniu zgodnych z prawem ograniczeń w korzystaniu z tych praw przez członków sił zbrojnych, policji lub administracji państwowej.

Artykuł 12
Prawo do zawarcia małżeństwa

Mężczyźni i kobiety w wieku małżeńskim mają prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, zgodnie z ustawami krajowymi regulującymi korzystanie z tego prawa.

Artykuł 13
Prawo do skutecznego środka odwoławczego

Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.

Artykuł 14
Zakaz dyskryminacji

Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.

Artykuł 15
Uchylanie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, każda z Wysokich Układających się Stron może podjąć środki uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z niniejszej konwencji w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji, pod warunkiem że środki te nie są sprzeczne z innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Na podstawie powyższego przepisu nie można uchylić zobowiązań wynikających z artykułu 2, z wyjątkiem przypadków śmierci będących wynikiem zgodnych z prawem działań wojennych, oraz zobowiązań zawartych w artykułach 3, 4 (ustęp 1) i 7.

3. Każda z Wysokich Układających się Stron, korzystając z prawa do uchylenia zobowiązań, poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła, oraz powodach ich zastosowania. Informować będzie również Sekretarza Generalnego Rady Europy, kiedy podjęte środki przestaną działać, a przepisy konwencji będą ponownie w pełni stosowane.

Artykuł 16
Ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców

Żadnego z postanowień artykułów 10, 11 i 14 nie można uznać za wyłączające prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców.

Artykuł 17
Zakaz nadużycia praw

Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie może być interpretowane jako przyznanie jakiemukolwiek państwu, grupie lub osobie prawa do podjęcia działań lub dokonania aktu zmierzającego do zniweczenia praw i wolności wymienionych w niniejszej konwencji albo ich ograniczenia w większym stopniu, niż to przewiduje konwencja.

Artykuł 18
Granice stosowania ograniczeń praw

Ograniczenia praw i wolności, na które zezwala niniejsza konwencja, nie będą stosowane w innych celach niż te, dla których je wprowadzono.

ROZDZIAŁ II
EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

Artykuł 19
Utworzenie Trybunału

W celu zapewnienia przestrzegania zobowiązań wynikających dla Wysokich Układających się Stron z Konwencji i jej protokołów tworzy się Europejski Trybunał Praw Człowieka, zwany dalej „Trybunałem". Działa on w sposób stały.

Artykuł 20
Liczba sędziów

Trybunał składa się z sędziów, których liczba równa jest liczbie Wysokich Układających się Stron.

Artykuł 21
Wymogi sprawowania urzędu

1. Sędziowie powinni być ludźmi o najwyższym poziomie moralnym i muszą albo posiadać kwalifikacje do sprawowania wysokiego urzędu sędziowskiego, albo być prawnikami o uznanej kompetencji.

2. Sędziowie zasiadają w Trybunale we własnym imieniu.

3. W okresie sprawowania urzędu sędziowie nie mogą brać udziału w żadnej działalności, która nie daje się pogodzić z niezawisłością, bezstronnością oraz z wymaganiami piastowania urzędu w pełnym wymiarze czasu; wszelkie kwestie wynikające ze stosowania niniejszego ustępu rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 22
Wybór sędziów

Sędziów wybiera Zgromadzenie Parlamentarne w odniesieniu do każdej Wysokiej Układającej się Strony, większością głosów, z listy trzech kandydatów przedstawionych przez Wysoką Układającą się Stronę.

Artykuł 23
Kadencja i odwoływanie

1. Sędziowie są wybierani na okres dziewięciu lat. Nie mogą oni być wybierani ponownie.

2. Kadencja sędziów upływa z chwilą osiągnięcia przez nich wieku 70 lat.

3. Sędziowie sprawują swój urząd do czasu ich zastąpienia. Zajmują się oni jednak nadal sprawami, które zaczęli rozpoznawać.

4. Żaden sędzia nie może być odwołany z urzędu, chyba że pozostali sędziowie postanowią większością dwóch trzecich głosów, że sędzia ten przestał spełniać stawiane wymogi.

Artykuł 24
Kancelaria i sprawozdawcy

Trybunał posiada Kancelarię, której funkcje i organizację określa regulamin Trybunału. Zasiadając w składzie jednego sędziego Trybunał korzysta z pomocy sprawozdawców, którzy działają pod kierunkiem Przewodniczącego Trybunału. Wchodzą oni w skład Kancelarii Trybunału.

Artykuł 25
Zgromadzenie plenarne Trybunału

Zgromadzenie plenarne Trybunału:

a) wybiera swojego Przewodniczącego i jednego lub dwóch wiceprzewodniczących na okres trzech lat; mogą oni być wybrani ponownie;
b) tworzy Izby ustanowione na czas wyznaczony;
c) wybiera Przewodniczących Izb Trybunału; mogą oni być wybrani ponownie;
d) uchwala regulamin Trybunału;
e) wybiera Szefa Kancelarii i jednego lub więcej zastępców Szefa Kancelarii;
f) występuje z wnioskiem w trybie artykułu 26 ustęp 2.

Artykuł 26
Skład jednego sędziego, komitety, Izby i Wielka Izba

1. W celu rozpatrzenia wniesionych spraw Trybunał zasiada w składzie jednego sędziego, komitetów trzech sędziów, Izb siedmiu sędziów i Wielkiej Izby siedemnastu sędziów. Komitety tworzone są przez Izby Trybunału na czas wyznaczony.

2. Na wniosek Zgromadzenia plenarnego Trybunału, Komitet Ministrów może, na zasadzie jednomyślnej decyzji i na czas wyznaczony, zmniejszyć do pięciu liczbę sędziów w Izbach.

3. Zasiadając jednoosobowo, sędzia nie rozpatruje skarg przeciwko Wysokiej Układającej się Stronie, z ramienia której został wybrany.

4. W składzie Izby i Wielkiej Izby zasiada z urzędu sędzia wybrany z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony. W przypadku braku takiego sędziego albo gdy sędzia taki nie jest w stanie zasiadać, funkcję sędziego pełni inna osoba wybrana przez Przewodniczącego Trybunału z listy uprzednio przedłożonej przez tę Stronę.

5. W składzie Wielkiej Izby zasiadają także: Przewodniczący Trybunału, wiceprzewodniczący,

Przewodniczący Izb oraz inni sędziowie wybrani zgodnie z regulaminem Trybunału. W przypadku przekazania sprawy do Wielkiej Izby w trybie artykułu 43 żaden sędzia ze składu Izby, która wydała wyrok, nie zasiada w składzie Wielkiej Izby, z wyjątkiem Przewodniczącego Izby i sędziego, który zasiadał z ramienia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony.

Artykuł 27
Kompetencja sędziów zasiadających jednoosobowo

1. Sędzia zasiadający jednoosobowo może uznać za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw w Trybunale skargę wniesioną na podstawie artykułu 34, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania.

2. Decyzja taka jest ostateczna.

3. Jeśli sędzia zasiadający jednoosobowo nie uzna skargi za niedopuszczalną albo nie skreśli jej, sędzia ten przekazuje ją do komitetu lub do Izby w celu dalszego rozpatrywania.

Artykuł 28
Kompetencja komitetów

1. W odniesieniu do skargi wniesionej na podstawie artykułu 34 komitet może, na zasadzie jednomyślności:

a) uznać ją za niedopuszczalną lub skreślić z listy spraw, jeśli taka decyzja może zostać podjęta bez dalszego rozpatrywania; lub
b) uznać ją za dopuszczalną i wydać w tym samym czasie wyrok w sprawie przedmiotu skargi, jeśli tkwiące u podstaw sprawy zagadnienie dotyczące wykładni lub stosowania niniejszej konwencji lub jej protokołów jest już przedmiotem ugruntowanego orzecznictwa Trybunału.

2. Decyzje i wyroki wydane na podstawie ustępu 2 są ostateczne.

3. Jeśli sędzia wybrany z ramienia Wysokiej Układającej się Strony nie jest członkiem komitetu, komitet może na każdym etapie postępowania zaprosić tego sędziego do zajęcia miejsca jednego z członków komitetu, mając na względzie wszystkie istotne czynniki, włączając to, czy ta Strona sprzeciwiła się zastosowaniu procedury na podstawie ustępu 1 lit. b).

Artykuł 29
Decyzje Izby w sprawie dopuszczalności i przedmiotu

1. Jeśli żadna decyzja nie została podjęta na podstawie artykułu 27 lub 28 albo nie wydano

wyroku na podstawie artykułu 28, decyzję w sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg indywidualnych wniesionych w trybie artykułu 34 podejmuje Izba. Decyzja w sprawie dopuszczalności może zostać podjęta odrębnie.

2. W sprawie dopuszczalności i przedmiotu skarg międzypaństwowych wniesionych w trybie artykułu 33 decyduje Izba. Decyzję w sprawie dopuszczalności podejmuje się odrębnie, chyba że Trybunał, w wyjątkowych przypadkach, postanowi inaczej.

Artykuł 30
Zrzeczenie się właściwości na rzecz Wielkiej Izby

Jeśli w sprawie toczącej się przed Izbą pojawia się poważne zagadnienie dotyczące interpretacji niniejszej konwencji lub jej protokołów lub jeśli rozstrzygnięcie takiego zagadnienia może doprowadzić do sprzeczności z wyrokiem wydanym wcześniej przez Trybunał, Izba może, w każdym czasie przed wydaniem swego wyroku, zrzec się swojej właściwości na rzecz Wielkiej Izby, chyba że sprzeciwia się temu jedna ze stron.

Artykuł 31
Kompetencje Wielkiej Izby

Wielka Izba:

a) rozstrzyga skargi wniesione albo w trybie artykułu 33 lub 34, jeśli Izba zrzekła się właściwości na podstawie artykułu 30, albo — jeśli sprawa została jej przekazana — w trybie artykułu 43;
b) postanawia w kwestiach przekazanych Trybunałowi przez Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 46 ustęp 4 oraz
c) rozpatruje wnioski o wydanie opinii doradczych, przedłożone w trybie artykułu 47.

Artykuł 32
Właściwość Trybunału

1. Trybunał jest właściwy do rozpoznania wszystkich spraw dotyczących interpretacji i stosowania niniejszej konwencji i jej protokołów, które zostaną mu przedłożone na podstawie artykułów 33, 34, 46 i 47.

2. Spór dotyczący właściwości Trybunału rozstrzyga sam Trybunał.

Artykuł 33
Sprawy międzypaństwowe

Każda z Wysokich Układających się Stron może wnieść skargę do Trybunału, jeśli uważa, że inna Wysoka Układająca się Strona naruszyła postanowienia niniejszej konwencji lub jej protokołów.

Artykuł 34
Skargi indywidualne

Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, które uważają, że stały się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w niniejszej konwencji lub jej protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.

Artykuł 35
Wymogi dopuszczalności

1. Trybunał może rozpatrywać sprawę dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami prawa międzynarodowego, i jeśli sprawa została wniesiona w ciągu sześciu miesięcy od daty podjęcia ostatecznej decyzji.

2. Trybunał nie rozpatruje żadnej skargi wniesionej w trybie artykułu 34, która:

a) jest anonimowa lub
b) jest co do istoty identyczna ze sprawą już rozpatrzoną przez Trybunał lub ze sprawą, która została poddana innej międzynarodowej procedurze dochodzenia lub rozstrzygnięcia, i jeśli skarga nie zawiera nowych, istotnych informacji.

3. Trybunał uznaje za niedopuszczalną każdą skargę indywidualną wniesioną w trybie artykułu 34, jeśli uważa, że:

a) skarga nie daje się pogodzić z postanowieniami niniejszej konwencji lub jej protokołów, jest w sposób oczywisty nieuzasadniona lub stanowi nadużycie prawa do skargi; lub
b) skarżący nie doznał znaczącego uszczerbku, chyba że poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów wymaga rozpatrzenia przedmiotu skargi oraz pod warunkiem, że żadna sprawa, która nie została należycie rozpatrzona przez sąd krajowy, nie może być odrzucona na tej podstawie.

4. Trybunał odrzuca każdą skargę, którą uzna za niedopuszczalną w myśl niniejszego artykułu. Trybunał może tak zdecydować w każdej fazie postępowania.

Artykuł 36
Interwencja strony trzeciej

1. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę Wysoka Układająca się Strona, której obywatelem jest skarżący, ma prawo do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

2. Przewodniczący Trybunału może, w interesie wymiaru sprawiedliwości, zaprosić każdą Wysoką Układającą się Stronę, która nie jest stroną w postępowaniu, lub każdą zainteresowaną osobę, inną niż osoba skarżąca, do przedkładania pisemnych uwag i do uczestnictwa w rozprawach.

3. We wszystkich sprawach rozpatrywanych przez Izbę lub Wielką Izbę, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy może przedkładać pisemne uwagi i uczestniczyć w rozprawach.

Artykuł 37
Skreślenie skargi z listy

1. Trybunał może w każdej fazie postępowania zdecydować o skreśleniu skargi z listy spraw, jeżeli okoliczności prowadzą do wniosku, że:
a) skarżący nie podtrzymuje swej skargi lub
b) spór został już rozstrzygnięty, lub
c) z jakiejkolwiek innej przyczyny ustalonej przez Trybunał nie jest uzasadnione dalsze rozpatrywanie skargi.

Jednakże Trybunał kontynuuje rozpatrywanie skargi, jeśli wymaga tego poszanowanie praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów.

2. Trybunał może podjąć decyzję o ponownym wpisaniu skargi na listę spraw, jeśli uzna, że okoliczności uzasadniają takie postępowanie.

Artykuł 38
Rozpatrywanie sprawy

Trybunał rozpatruje sprawę z udziałem przedstawicieli stron i, jeśli zachodzi potrzeba, podejmuje dochodzenie, a zainteresowane Wysokie Układające się Strony udzielą dla jego skutecznego przeprowadzenia wszelkich niezbędnych ułatwień.

Artykuł 39
Polubowne załatwianie

1. Na każdym etapie postępowania Trybunał może postawić się do dyspozycji zainteresowanych stron celem polubownego załatwienia sprawy na zasadach poszanowania praw człowieka w rozumieniu niniejszej konwencji i jej protokołów.

2. Postępowanie prowadzone w trybie ustępu 1 jest poufne.

3. Jeśli zdołano doprowadzić do polubownego załatwienia sprawy, Trybunał skreśla skargę z listy spraw w formie decyzji, która ogranicza się do krótkiego przedstawienia faktów i przyjętego rozwiązania.

4. Taką decyzję przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad wykonaniem warunków polubownego załatwienia określonych w decyzji.

Artykuł 40
Publiczne rozprawy i dostęp do dokumentów

1. Rozprawy są publiczne, chyba że Trybunał zdecyduje inaczej ze względu na wyjątkowe okoliczności.

2. Dokumenty złożone u Szefa Kancelarii są publicznie dostępne, chyba że Przewodniczący Trybunału zdecyduje inaczej.

Artykuł 41
Słuszne zadośćuczynienie

Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie niniejszej konwencji lub jej protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.

Artykuł 42
Wyroki Izb

Wyroki Izb stają się ostateczne zgodnie z postanowieniami artykułu 44 ustęp 2.

Artykuł 43
Przekazanie do Wielkiej Izby

1. W okresie trzech miesięcy od daty wydania wyroku przez Izbę każda ze stron postępowania może, w wyjątkowych przypadkach, wnioskować o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby.

2. Zespół pięciu sędziów Wielkiej Izby przyjmie wniosek, jeśli sprawa ujawnia poważne zagadnienie dotyczące interpretacji lub stosowania niniejszej konwencji i jej protokołów lub poważną kwestię o znaczeniu ogólnym.

3. Jeśli zespół przyjął wniosek, sprawę rozstrzyga Wielka Izba w drodze wyroku.

Artykuł 44
Ostateczne wyroki

1. Wyrok Wielkiej Izby jest ostateczny.

2. Wyrok Izby staje się ostateczny:

a) jeśli strony oświadczają, że nie będą wnioskować przekazania sprawy do Wielkiej Izby lub
b) trzy miesiące od daty wydania wyroku, jeśli nie złożono wniosku o przekazanie sprawy do Wielkiej Izby, lub
c) jeśli zespół Wielkiej Izby odrzuci wniosek o przekazanie w trybie artykułu 43.

3. Ostateczny wyrok podlega opublikowaniu.

Artykuł 45
Uzasadnienie wyroków i decyzji

1. Wyroki, jak również decyzje uznające skargi za dopuszczalne lub niedopuszczalne, zawierają uzasadnienie.

2. Jeżeli wyrok w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.

Artykuł 46
Moc obowiązująca oraz wykonanie wyroków

1. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się do przestrzegania ostatecznego wyroku Trybunału we wszystkich sprawach, w których są stronami.

2. Ostateczny wyrok Trybunału przekazuje się Komitetowi Ministrów, który czuwa nad jego wykonaniem.

3. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że czuwanie nad wykonaniem ostatecznego wyroku jest utrudnione przez problem z wykładnią wyroku, może on przekazać to zagadnienie Trybunałowi w celu rozstrzygnięcia w kwestii wykładni. Decyzja o przekazaniu podejmowana jest większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

4. Jeśli Komitet Ministrów uważa, że Wysoka Układająca się Strona odmawia przestrzegania ostatecznego wyroku w sprawie, w której jest stroną, może on, po doręczeniu tej Stronie formalnego zawiadomienia oraz na podstawie decyzji podjętej większością dwóch trzecich głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie, przekazać Trybunałowi zapytanie, czy ta Strona nie wykonała swojego zobowiązania na podstawie ustępu 1.

5. Jeśli Trybunał stwierdza, że miało miejsce naruszenie ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów w celu rozważenia środków, jakie należy podjąć. Jeśli Trybunał stwierdza brak naruszenia ustępu 1, przekazuje sprawę Komitetowi Ministrów, który kończy rozpatrywanie sprawy.

Artykuł 47
Opinie doradcze

1. Trybunał może, na wniosek Komitetu Ministrów, wydawać opinie doradcze w kwestiach prawnych dotyczących wykładni niniejszej konwencji i jej protokołów.

2. Powyższe opinie nie mogą dotyczyć treści i zakresu praw i wolności określonych w rozdziale I niniejszej konwencji i w jej protokołach ani jakichkolwiek innych zagadnień, które Trybunał lub Komitet Ministrów mogłyby rozpatrywać w wyniku postępowania podjętego na podstawie postanowień konwencji.

3. Decyzje Komitetu Ministrów w sprawie wniosku o opinię doradczą Trybunału podejmowane są większością głosów przedstawicieli uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

Artykuł 48
Kompetencja doradcza Trybunału

Trybunał rozstrzyga, czy wniosek o wydanie opinii doradczej przedłożony przez Komitet Ministrów mieści się w jego kompetencji określonej w artykule 47.

Artykuł 49
Uzasadnienie opinii doradczych

1. Opinia doradcza Trybunału zawiera uzasadnienie.
2. Jeżeli opinia doradcza w całości lub w części nie wyraża jednomyślnej opinii sędziów, każdy sędzia jest uprawniony do załączenia opinii odrębnej.
3. Opinię doradczą przekazuje się Komitetowi Ministrów.

Artykuł 50
Koszty działalności Trybunału

Koszty działalności Trybunału ponosi Rada Europy.

Artykuł 51
Przywileje i immunitety sędziów

Sędziowie są uprawnieni w czasie pełnienia swoich funkcji do korzystania z przywilejów i immunitetów przewidzianych w artykule 40 Statutu Rady Europy i w porozumieniach zawartych na jego podstawie.

ROZDZIAŁ III
POSTANOWIENIA RÓŻNE

Artykuł 52
Zasięganie informacji przez Sekretarza Generalnego

Na żądanie Sekretarza Generalnego Rady Europy każda Wysoka Układająca się Strona złoży wyjaśnienie w sprawie sposobu, w jaki jej prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne stosowanie wszystkich postanowień niniejszej konwencji.

Artykuł 53
Ochrona uznanych praw człowieka

Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie będzie interpretowane jako ograniczające lub wyłączające jakiekolwiek prawa człowieka lub podstawowe wolności, które mogą być

zagwarantowane przez ustawę każdej Wysokiej Układającej się Strony lub jakąkolwiek inną umowę, której państwo to jest Stroną.

Artykuł 54
Kompetencje Komitetu Ministrów

Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie narusza uprawnień przyznanych Komitetowi Ministrów na podstawie Statutu Rady Europy.

Artykuł 55
Wyłączenie innych środków rozstrzygania sporów

Wysokie Układające się Strony zgadzają się, że, wyjąwszy porozumienia szczególne, nie będą wykorzystywały obowiązujących między nimi traktatów, konwencji lub deklaracji dla skierowania, w drodze skargi, sporu powstałego w związku z interpretacją lub stosowaniem niniejszej konwencji do rozpatrzenia w ramach innych sposobów rozstrzygania sporów niż przewidziane w niniejszej konwencji.

Artykuł 56
Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo może w chwili ratyfikacji lub w jakimkolwiek późniejszym czasie oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że niniejsza konwencja obowiązywać będzie, z zastrzeżeniem ustępu 4 niniejszego artykułu, na wszystkich lub niektórych terytoriach, za których stosunki międzynarodowe Państwo to odpowiada.

2. Konwencja obowiązywać będzie na terytorium lub terytoriach wymienionych w notyfikacji, począwszy od trzydziestego dnia po otrzymaniu tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Postanowienia niniejszej konwencji będą stosowane na tych terytoriach odpowiednio do miejscowych wymogów.

4. Każde Państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać, w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji, kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup osób, zgodnie z artykułem 34 Konwencji.

Artykuł 57
Zastrzeżenia

1. Każde Państwo może, przy podpisaniu niniejszej konwencji lub przy składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, dokonać zastrzeżenia odnośnie do każdego z przepisów konwencji w takim zakresie, w jakim ustawa obowiązująca na jego terytorium jest z tym przepisem niezgodna. Na podstawie niniejszego artykułu niedopuszczalne są zastrzeżenia o charakterze ogólnym.

2. Każde zastrzeżenie złożone na podstawie niniejszego artykułu powinno zawierać krótkie przedstawienie treści ustawy, której dotyczy.

Artykuł 58
Wypowiedzenie

1. Wysoka Układająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą konwencję nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty, w której stała się jej stroną, i z zachowaniem sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia zawartego w notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, który poinformuje o tym inne Wysokie Układające się Strony.

2. Powyższe wypowiedzenie nie zwalnia zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony od zobowiązań wynikających z konwencji w odniesieniu do każdego działania, które, mogąc naruszać te zobowiązania, byłoby podjęte przed upływem terminu, w którym wypowiedzenie stało się skuteczne.

3. Każda Wysoka Układająca się Strona, która przestaje być członkiem Rady Europy, przestaje być na tych samych warunkach stroną niniejszej konwencji.

4. Konwencja może być wypowiedziana zgodnie z przepisami poprzednich ustępów w odniesieniu do każdego terytorium, w stosunku do którego oświadczono o jej obowiązywaniu zgodnie z artykułem 56.

Artykuł 59
Podpisanie i ratyfikacja

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla Członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Unia Europejska może przystąpić do niniejszej konwencji.

3. Niniejsza konwencja wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

4. W odniesieniu do każdego sygnatariusza, który dokona ratyfikacji w dalszej kolejności, konwencja wchodzi w życie z dniem złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Członkom Rady Europy wejście w życie konwencji, nazwy Wysokich Układających się Stron, które dokonały jej ratyfikacji, oraz fakt złożenia kolejnych dokumentów ratyfikacyjnych.

Sporządzono w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z sygnatariuszy.

PROTOKÓŁ NR 1 DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

(sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r., ratyfikowany przez Polskę w dniu 26 lipca 1994 r., opublikowany w Dzienniku Ustaw z dnia 4 kwietnia 1995 r. Nr 36, poz.175)

Państwa–sygnatariusze — członkowie Rady Europy,

zdecydowane podjąć odpowiednie środki zmierzające do zapewnienia wspólnych gwarancji praw i wolności, innych aniżeli te, które są już zawarte w rozdziale I Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją"),

uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1
Ochrona własności

Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego.

Powyższe postanowienia nie będą jednak w żaden sposób naruszać prawa państwa do stosowania takich ustaw, jakie uzna za konieczne do uregulowania sposobu korzystania z własności zgodnie z interesem powszechnym lub w celu zabezpieczenia uiszczania podatków bądź innych należności lub kar pieniężnych.

Artykuł 2
Prawo do nauki

Nikt nie może być pozbawiony prawa do nauki. Wykonując swoje funkcje w dziedzinie wychowania i nauczania, Państwo uznaje prawo rodziców do zapewnienia wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi.

Artykuł 3
Prawo do wolnych wyborów

Wysokie Układające się Strony zobowiązują się organizować w rozsądnych odstępach czasu wolne wybory, oparte na tajnym głosowaniu, w warunkach zapewniających swobodę wyrażania opinii ludności w wyborze ciała ustawodawczego.

Artykuł 4
Terytorialny zakres stosowania

Każda Wysoka Układająca się Strona może w chwili podpisania lub ratyfikacji bądź w jakimkolwiek późniejszym czasie złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację wskazującą, w jakim stopniu zobowiązuje się do stosowania postanowień niniejszego protokołu na terytoriach wymienionych w tej deklaracji, za których stosunki międzynarodowe państwo to odpowiada.

Każda Wysoka Układająca się Strona, która złożyła deklarację na podstawie ustępu poprzedzającego, może w każdym czasie złożyć kolejną deklarację, modyfikującą treść poprzednich lub wyłączającą stosowanie postanowień niniejszego protokołu na jakimkolwiek terytorium.

Deklaracja złożona na podstawie niniejszego artykułu będzie uważana za zgodną z artykułem 56 ustęp 1 Konwencji.

Artykuł 5
Stosunek do Konwencji

Wysokie Układające się Strony uznają postanowienia artykułu 1, 2, 3 i 4 niniejszego protokołu za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji będą stosowane odpowiednio.

Artykuł 6
Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy protokół jest otwarty do podpisu dla państw–członków Rady Europy, które są sygnatariuszami Konwencji, i podlega ratyfikacji jednocześnie lub po ratyfikacji Konwencji. Protokół wejdzie w życie po złożeniu dziesięciu dokumentów ratyfikacyjnych. W stosunku do każdego sygnatariusza, który ratyfikuje protokół później, wchodzi on w życie w dniu złożenia ratyfikacji.

Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który poinformuje państwa–członków o dokonanych ratyfikacjach.

Sporządzono w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z rządów sygnatariuszy.

PROTOKÓŁ NR 7
DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I PODSTAWOWYCH WOLNOŚCI

(sporządzony dnia 22 listopada 1984 r. w Strasburgu, ratyfikowany przez Polskę w dniu 4 listopada 2002 r., opublikowany w Dzienniku Ustaw z dnia 11 marca 2003 r. Nr 42, poz. 364)

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego protokołu,

zdecydowane poczynić na podstawie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (zwanej dalej „Konwencją"), dalsze kroki zmierzające do zbiorowego zagwarantowania niektórych praw i wolności, uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1
Gwarancje proceduralne dotyczące wydalania cudzoziemców

1. Cudzoziemiec legalnie przebywający na terytorium jakiegokolwiek państwa nie może być zeń wydalony, chyba że w wyniku decyzji podjętej zgodnie z ustawą, i powinien mieć możliwość:

a) przedstawienia racji przeciwko wydaleniu;
b) wniesienia środków odwoławczych oraz
c) bycia reprezentowanym dla tych celów przed właściwym organem albo osobą lub osobami wyznaczonymi przez ten organ.

2 Cudzoziemiec może być wydalony, bez uprzedniego skorzystania ze swoich praw wymienionych w ustępie 1 lit. a), b) i c) niniejszego artykułu, jeśli jest to konieczne z uwagi na porządek publiczny lub uzasadnione względami bezpieczeństwa państwowego.

Artykuł 2
Prawo do odwołania w sprawach karnych

1. Każdy, kto został uznany przez sąd za winnego popełnienia przestępstwa, ma prawo do rozpatrzenia przez sąd wyższej instancji jego sprawy, tak w przedmiocie orzeczenia o winie, jak i co do kary. Korzystanie z tego prawa, a także jego podstawy, reguluje ustawa.

2. Wyjątki od tego prawa mogą być stosowane w przypadku drobnych przestępstw, określonych w ustawie, lub w przypadkach, gdy dana osoba była sądzona w pierwszej instancji przez Sąd Najwyższy lub została uznana za winną i skazana w wyniku zaskarżenia wyroku uniewinniającego sądu pierwszej instancji.

Artykuł 3
Odszkodowanie za niesłuszne skazanie

Każdemu skazanemu prawomocnie za przestępstwo, który odbył karę w wyniku takiego skazania, a następnie został uniewinniony lub ułaskawiony na tej podstawie, że nowy lub nowo ujawniony fakt wskazuje, iż nastąpiła pomyłka sądowa, przysługuje odszkodowanie zgodnie z ustawą lub praktyką w danym państwie, chyba że zostanie wykazane, iż nieujawnienie nieznanego faktu we właściwym czasie należy przypisać całkowicie lub częściowo tej osobie.

Artykuł 4
Zakaz ponownego sądzenia lub karania

1. Nikt nie może być ponownie sądzony lub ukarany w postępowaniu przed sądem tego samego państwa za przestępstwo, za które został uprzednio skazany prawomocnym wyrokiem lub uniewinniony zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego tego państwa.

2. Postanowienia poprzedniego ustępu nie stoją na przeszkodzie wznowieniu postępowania zgodnie z ustawą i zasadami postępowania karnego danego państwa, jeśli zaistnieją nowe lub nowo ujawnione fakty lub jeśli w poprzednim postępowaniu dopuszczono się rażącego uchybienia, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy.

3. Żadne z postanowień niniejszego artykułu nie może być uchylone na podstawie artykułu 15 konwencji.

Artykuł 5
Równość małżonków

Małżonkom przysługują równe prawa i obowiązki o charakterze cywilnoprawnym w stosunkach wynikających z małżeństwa, tak pomiędzy nimi, jak w stosunkach z ich dziećmi, w trakcie trwania małżeństwa i w związku z jego rozwiązaniem. Niniejszy artykuł nie stoi na przeszkodzie podjęciu przez państwo środków koniecznych do zabezpieczenia dobra dzieci.

Artykuł 6
Terytorialny zakres stosowania

1. Każde państwo w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia może wskazać terytorium lub terytoria, na których niniejszy protokół będzie stosowany, i określić zakres, w jakim zobowiązuje się stosować postanowienia niniejszego protokołu w stosunku do tego lub tych terytoriów.

2. Każde państwo może w każdym późniejszym czasie w drodze deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy rozszerzyć stosowanie niniejszego protokołu na inne terytorium wymienione w tej deklaracji. W stosunku do takiego terytorium protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następnego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każda deklaracja złożona zgodnie z dwoma poprzednimi ustępami może być, w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wymienionego w takiej deklaracji, wycofana lub zmieniona przez zawiadomienie Sekretarza Generalnego. Wycofanie lub zmiana stają się skuteczne od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie dwóch miesięcy od dnia przyjęcia takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

4. Deklaracja złożona na podstawie niniejszego artykułu będzie uznana za zgodną z ustępem 1 artykułu 56 konwencji.

5. Terytorium każdego państwa, na którym stosuje się niniejszy protokół na podstawie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia przez to państwo, oraz każde terytorium, na którym stosuje się niniejszy protokół na podstawie deklaracji złożonej przez to państwo zgodnie z niniejszym artykułem, mogą zostać uznane za terytoria odrębne w stosunku do terytorium państwa ujętego w artykule 1.

6. Każde państwo, które złożyło deklarację na podstawie ustępu 1 lub 2 niniejszego artykułu, może w każdym późniejszym czasie uznać w odniesieniu do jednego lub wielu terytoriów wymienionych w tej deklaracji kompetencję Trybunału do przyjmowania skarg od jednostek, organizacji pozarządowych lub grup jednostek zgodnie z artykułem 34 konwencji i z uwzględnieniem artykułów 1–5 niniejszego protokołu.

Artykuł 7
Stosunek do Konwencji

W stosunkach pomiędzy Państwami–Stronami postanowienia artykułów od 1 do 6 niniejszego protokołu uznaje się za dodatkowe artykuły Konwencji, a wszystkie przepisy Konwencji stosuje się odpowiednio.

Artykuł 8
Podpisanie i ratyfikacja

Niniejszy protokół jest otwarty do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy, sygnatariuszy Konwencji. Podlega on ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Państwo członkowskie Rady Europy nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszego protokołu, jeżeli jednocześnie lub wcześniej nie ratyfikowało Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 9
Wejście w życie

1. Niniejszy protokół wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu dwóch miesięcy od daty, w której siedem państw członkowskich Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się niniejszym protokołem zgodnie z postanowieniami artykułu 8.

2. W stosunku do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi zgodę na związanie się niniejszym protokołem, wejdzie on w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu dwóch miesięcy od daty złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 10
Funkcje depozytariusza

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady Europy:

a) każde podpisanie;
b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
c) każdą datę wejścia w życie niniejszego protokołu zgodnie z artykułem 6 i 9;
d) każdy inny akt, notyfikacje lub deklaracje dotyczące niniejszego protokołu.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszy protokół.

Sporządzono w Strasburgu dnia 22 listopada 1984 r. w jednym egzemplarzu, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy.

EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA

(sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r., zmieniona protokołem zmieniającym Europejską Kartę Społeczną, sporządzonym w Turynie w dniu 21 października 1991 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 10 czerwca 1997 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 29 stycznia 1999 r. Nr 8, poz. 67, zgodnie z art 1 ustawy z dnia 5 marca 2010 r. o zmianie zakresu obowiązywania Europejskiej Karty Społecznej sporządzonej w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz. U. Nr 76, poz. 491) — z dniem 22 maja 2010 r. wyłączono z zakresu obowiązywania Karty art. 8 ust. 4 lit. b). Zgodnie z artykułem 20 Karty, Rzeczpospolita Polska uważa się za związaną postanowieniami Karty w następującym zakresie: art. 1 — Prawo do pracy /ust. 1–4, art. 2 — Prawo do odpowiednich warunków pracy /ust. 1, 3–5/, art. 3 — Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy /ust. 1–3, wszystkie/, art. 4 — Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia /ust. 2–5/, art. 5 — Prawo do organizowania się, art. 6 - Prawo do rokowań zbiorowych /ust. 1–3/, art. 7 — Prawo dzieci i młodocianych do ochrony /ust. 2, 4, 6–10/, art. 8 — Prawo pracownic do ochrony /ust. 1–4, wszystkie/, art. 9 — Prawo do poradnictwa zawodowego, art. 10 — Prawo do szkolenia zawodowego /ust. 1 i 2/, art. 11 — Prawo do ochrony zdrowia / ust. 1–3, wszystkie/, art. 12 — Prawo do zabezpieczenia społecznego /ust. 1–4, wszystkie/, art. 13 — Prawo do pomocy społecznej i medycznej /ust. 2 i 3/, art. 14 — Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej /ust. 1/, art.15 — Prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej /ust.1 i 2, wszystkie/, art. 16 — Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej, art. 17 — Prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej, art.18 — Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytoriach innych Umawiających się Stron /ust. 4/, art. 19 — Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy /ust. 1–10, wszystkie/)

PREAMBUŁA

Rządy sygnatariusze, członkowie Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków dla zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem oraz dla ułatwienia postępu gospodarczego i społecznego, w szczególności poprzez obronę i rozwijanie praw człowieka i podstawowych wolności;

zważywszy, że w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. i w Protokole do niej, podpisanym w Paryżu dnia 20 marca 1952 r., Państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa obywatelskie i polityczne oraz wolności w nich określone;

zważywszy, że korzystanie z praw społecznych powinno być zapewnione bez dyskryminacji ze względu na rasę, kolor, płeć, religię, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub społeczne;

zdecydowane podjąć wspólnie wszelkie wysiłki dla podnoszenia poziomu życia i popierania dobrobytu społecznego, zarówno ludności miejskiej, jak i wiejskiej, za pomocą odpowiednich instytucji i działań,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I

Umawiające się Strony przyjmują za cel swej polityki, która będzie realizowana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, stworzenie warunków, w których następujące prawa i zasady będą mogły być skutecznie realizowane:

1. Każdy będzie miał możliwość zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną.
2. Wszyscy pracownicy mają prawo do odpowiednich warunków pracy.
3. Wszyscy pracownicy mają prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.
4. Wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, wystarczającego dla zapewnienia im, jak i ich rodzinom, godziwego poziomu życia.
5. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do swobodnego zrzeszania się w organizacjach krajowych lub międzynarodowych, w celu ochrony ich interesów gospodarczych i społecznych.
6. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do rokowań zbiorowych.
7. Dzieci i młodociani mają prawo do szczególnej ochrony przed zagrożeniami fizycznymi i moralnymi, na które są narażeni.
8. Pracownice, w razie macierzyństwa, oraz inne pracownice, w uzasadnionych przypadkach, mają prawo do szczególnej ochrony w swej pracy.
9. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie poradnictwa zawodowego w celu uzyskania pomocy w wyborze zawodu odpowiadającego jego osobistym uzdolnieniom i zainteresowaniom.
10. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie szkolenia zawodowego.
11. Każdy ma prawo do korzystania z wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia.

12. Wszyscy pracownicy i osoby będące na ich utrzymaniu mają prawo do zabezpieczenia społecznego.
13. Każdy nie mający wystarczających zasobów ma prawo do pomocy społecznej i medycznej.
14. Każdy ma prawo do korzystania ze służb opieki społecznej.
15. Osoby niepełnosprawne mają prawo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej, bez względu na przyczynę i rodzaj ich inwalidztwa.
16. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.
17. Matki i dzieci, niezależnie od stanu cywilnego i stosunków rodzinnych, mają prawo do odpowiedniej ochrony socjalnej i ekonomicznej.
18. Obywatele każdej z Umawiających się Stron mają prawo do prowadzenia wszelkiej działalności zarobkowej na terytorium innej Umawiającej się Strony, na zasadzie równości z obywatelami tej ostatniej, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z ważnych powodów ekonomicznych lub społecznych.
19. Pracownicy migrujący, którzy są obywatelami Umawiającej się Strony, oraz ich rodziny mają prawo do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony.

CZĘŚĆ II

Umawiające się Strony uznają się, jak przewidziano w części III, za związane zobowiązaniami określonymi w następujących artykułach i ustępach.

Artykuł 1
Prawo do pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) przyjąć, jako jeden z ich zasadniczych celów i obowiązków, osiągnięcie i utrzymanie możliwie najwyższego i stabilnego poziomu zatrudnienia w celu osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia;
2) chronić skutecznie prawo pracownika do zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną;
3) ustanowić lub utrzymywać bezpłatne służby zatrudnienia dla wszystkich pracowników;
4) zapewnić lub popierać odpowiednie poradnictwo zawodowe, szkolenie i readaptację zawodową.

Artykuł 2
Prawo do odpowiednich warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do odpowiednich warunków pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) określić rozsądny dzienny i tygodniowy czas pracy, stopniowo skracać tygodniowy czas pracy do takiego wymiaru, na jaki pozwala wzrost wydajności oraz inne związane z tym czynniki;
2) zapewnić płatne dni świąteczne;
3) zapewnić coroczny, co najmniej dwutygodniowy płatny urlop;
4) zapewnić pracownikom zatrudnionym przy określonych pracach, niebezpiecznych lub szkodliwych dla zdrowia, bądź skrócenie czasu pracy, bądź dodatkowe płatne urlopy;
5) zapewnić tygodniowy wypoczynek, który będzie, w miarę możliwości, zbiegał się z dniem uznanym za dzień wolny od pracy zgodnie z tradycją lub zwyczajem danego kraju lub regionu.

Artykuł 3
Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) wydać przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny;
2) zapewnić środki kontroli stosowania tych przepisów;
3) konsultować się, gdy zachodzi potrzeba, z organizacjami pracodawców i pracowników w sprawach środków zmierzających do poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy.

Artykuł 4
Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia;
2) uznać prawo pracowników do zwiększonej stawki wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z zastrzeżeniem wyjątków w przypadkach szczególnych;
3) uznać prawo pracowników, mężczyzn i kobiet, do jednakowego wynagrodzenia za pracę jednakowej wartości;

4) uznać prawo wszystkich pracowników do rozsądnego okresu wypowiedzenia w razie zwolnienia z pracy;
5) zezwolić na dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń tylko na warunkach i w zakresie przewidzianym w ustawodawstwie krajowym lub ustalonym w układach zbiorowych pracy lub w orzeczeniach arbitrażowych.

Wykonywanie tych praw powinno być zapewnione w drodze bądź swobodnie zawartych układów zbiorowych pracy, bądź w drodze prawnie określonych mechanizmów ustalania wynagrodzeń, bądź za pomocą innych środków, odpowiednich do warunków krajowych.

Artykuł 5
Prawo do organizowania się

W celu zapewnienia lub popierania swobody pracowników i pracodawców tworzenia lokalnych, krajowych lub międzynarodowych organizacji w celu ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych oraz wstępowania do tych organizacji, Umawiające się Strony zobowiązują się, że ustawodawstwo krajowe nie będzie naruszać ani też nie będzie stosowane w sposób, który naruszałby tę swobodę. Zakres, w jakim gwarancje przewidziane w niniejszym artykule będą miały zastosowanie do policji, zostanie określony przez ustawodawstwo krajowe. Zasada dotycząca stosowania tych gwarancji do członków sił zbrojnych i zakres, w jakim będą one miały zastosowanie do tej grupy osób, zostaną również określone przez ustawodawstwo krajowe.

Artykuł 6
Prawo do rokowań zbiorowych

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do rokowań zbiorowych, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) popierać wspólne konsultacje pomiędzy pracownikami a pracodawcami;
2) popierać, kiedykolwiek będzie to konieczne i właściwe, mechanizm dobrowolnych negocjacji między pracodawcami lub organizacjami pracodawców z jednej strony a organizacjami pracowników z drugiej strony, dla uregulowania, w drodze układów zbiorowych pracy, warunków zatrudnienia;
3) popierać ustanowienie i wykorzystywanie właściwych mechanizmów pojednawczych oraz dobrowolnego arbitrażu dla rozstrzygania sporów zbiorowych;

oraz uznają:

4) prawo pracowników i pracodawców do zbiorowego działania w przypadku konfliktu interesów, włączając w to prawo do strajku, z zastrzeżeniem zobowiązań, jakie mogłyby wyniknąć z wcześniej zawartych układów zbiorowych pracy.

Artykuł 7
Prawo dzieci i młodocianych do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa dzieci i młodocianych do ochrony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) ustalić, że wiek piętnastu lat będzie minimalnym wiekiem dopuszczenia do zatrudnienia, z zastrzeżeniem wyjątków wobec dzieci zatrudnionych przy określonych, lekkich pracach, nieszkodliwych dla ich zdrowia, moralności lub kształcenia;
2) ustalić wyższy minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia w niektórych, określonych zawodach, uznanych za niebezpieczne lub szkodliwe dla zdrowia;
3) zabronić, by dzieci, które podlegają jeszcze obowiązkowemu nauczaniu, były zatrudniane przy pracach, które uniemożliwiałyby im pełne korzystanie z tego nauczania;
4) ograniczyć czas pracy pracowników mających mniej niż szesnaście lat tak, by odpowiadał potrzebom ich rozwoju, a szczególnie potrzebie ich szkolenia zawodowego;
5) uznać prawo pracowników młodocianych i praktykantów do sprawiedliwego wynagrodzenia lub do innych odpowiednich zasiłków;
6) przewidzieć, że czas poświęcany przez młodocianych na szkolenie zawodowe podczas zwykłego czasu pracy będzie, za zgodą pracodawcy, traktowany jako stanowiący część dnia pracy;
7) ustalić, że osoby zatrudnione, mające mniej niż osiemnaście lat, uprawnione będą do corocznego płatnego urlopu, nie krótszego niż trzy tygodnie;
8) zabronić zatrudniania osób mających mniej niż osiemnaście lat przy pracy nocnej, z wyjątkiem pewnych zawodów, określonych przez ustawodawstwo krajowe;
9) ustalić, że osoby mające mniej niż osiemnaście lat, wykonujące niektóre, określone przez ustawodawstwo krajowe zawody, będą podlegały regularnej kontroli lekarskiej;
10) zapewnić szczególną ochronę przed fizycznymi i moralnymi zagrożeniami, na które narażone są dzieci i młodociani, a szczególnie przed tymi, które bezpośrednio lub pośrednio wynikają z ich pracy.

Artykuł 8
Prawo pracownic do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracownic do ochrony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) zapewnić kobietom, przed i po urodzeniu dziecka, urlop w wymiarze całkowitym co najmniej dwunastu tygodni bądź poprzez płatny urlop, bądź poprzez odpowiednie świadczenia z ubezpieczenia społecznego lub z funduszy publicznych;

2) uznać za bezprawne wypowiedzenie przez pracodawcę pracy kobiecie w okresie jej nieobecności z powodu urlopu macierzyńskiego lub dokonanie wypowiedzenia w takim terminie, że okres wypowiedzenia wygaśnie w trakcie takiej nieobecności;
3) zapewnić matkom karmiącym swoje dzieci wystarczające przerwy w tym celu;
   a) uregulować zatrudnianie kobiet przy pracy nocnej w przemyśle;
   b) zakazać zatrudniania kobiet w kopalniach pod ziemią oraz, jeżeli ma to miejsce, przy wszelkich innych pracach nieodpowiednich dla nich z powodu niebezpiecznego, niezdrowego lub uciążliwego charakteru.

Artykuł 9
Prawo do poradnictwa zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do poradnictwa zawodowego, Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, służby, które będą udzielać pomocy wszystkim osobom, w tym osobom niepełnosprawnym, w rozwiązywaniu problemów dotyczących wyboru zawodu i awansu zawodowego, uwzględniając indywidualne predyspozycje oraz związek tych predyspozycji z możliwościami zatrudnienia; pomoc ta będzie dostępna bezpłatnie, zarówno dla młodzieży, w tym dla dzieci w wieku szkolnym, jak i dla dorosłych.

Artykuł 10
Prawo do szkolenia zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do szkolenia zawodowego, Umawiające się Strony zobowiązują się:
1) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szkolenie techniczne i zawodowe wszystkich osób, w tym osób niepełnosprawnych, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników oraz umożliwić oparty jedynie na kryterium uzdolnień indywidualnych dostęp do wyższego nauczania technicznego i uniwersyteckiego;
2) zapewnić lub popierać system przysposobienia zawodowego oraz inne systemy szkolenia młodych chłopców i dziewcząt w różnych zawodach;
3) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby:
   a) odpowiednie i dostępne ułatwienia w celu szkolenia dorosłych pracowników;
   b) specjalne ułatwienia w celu przeszkolenia dorosłych pracowników, niezbędnego ze względu na postęp techniczny lub nowe tendencje na rynku pracy;
4) popierać pełne wykorzystywanie ułatwień zapewnianych poprzez odpowiednie środki, takie jak:

a) obniżenie lub zniesienie wszelkich kosztów lub opłat;
b) przyznanie, w uzasadnionych przypadkach, pomocy finansowej;
c) włączenie do zwykłego czasu pracy czasu spędzanego na zawodowym szkoleniu uzupełniającym, podjętym w okresie zatrudnienia przez pracownika na życzenie jego pracodawcy;
d) zapewnienie, poprzez odpowiedni nadzór, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników, skutecznego systemu przysposobienia zawodowego i każdego innego systemu szkolenia młodych pracowników oraz, w sposób ogólny, odpowiedniej ochrony młodych pracowników.

Artykuł 11
Prawo do ochrony zdrowia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony zdrowia, Umawiające się Strony zobowiązują się podjąć bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki zmierzające zwłaszcza do:

1) wyeliminowania, tak dalece jak to możliwe, przyczyn chorób;
2) zapewnienia ułatwień w zakresie poradnictwa oraz oświaty, dla poprawy stanu zdrowia i rozwijania indywidualnej odpowiedzialności w sprawach zdrowia;
3) zapobiegania, tak dalece jak to możliwe, chorobom epidemicznym, endemicznym i innym.

Artykuł 12
Prawo do zabezpieczenia społecznego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do zabezpieczenia społecznego, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) ustanowić lub utrzymywać system zabezpieczenia społecznego;
2) utrzymywać system zabezpieczenia społecznego na zadowalającym poziomie, równym co najmniej poziomowi niezbędnemu dla ratyfikowania Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy (nr 102) dotyczącej minimalnych norm zabezpieczenia społecznego;
3) zabiegać o stopniowe podnoszenie poziomu systemu zabezpieczenia społecznego;
4) podjąć kroki, poprzez zawarcie odpowiednich porozumień dwustronnych i wielostronnych lub za pomocą innych środków, i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach, w celu zapewnienia:
   a) równego traktowania własnych obywateli i obywateli innych Umawiających się Stron, jeżeli chodzi o uprawnienia z tytułu zabezpieczenia społecznego, w tym

zachowanie korzyści wynikających z ustawodawstwa dotyczącego zabezpieczenia społecznego, bez względu na zmiany miejsca pobytu na terytoriach Umawiających się Stron, które mogłyby podjąć osoby chronione;

b) przyznawania, zachowania i przywracania uprawnień z tytułu zabezpieczenia społecznego za pomocą takich środków, jak zliczanie okresów ubezpieczenia lub zatrudnienia, wypełnionych zgodnie z ustawodawstwem każdej z Umawiających się Stron.

Artykuł 13
Prawo do pomocy społecznej i medycznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pomocy społecznej i medycznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) zapewnić, by każdej osobie, która nie posiada dostatecznych zasobów i która nie jest zdolna do zapewnienia ich sobie z innych źródeł, szczególnie poprzez świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego, została przyznana odpowiednia pomoc oraz, w przypadku choroby, opieka konieczna ze względu na jej stan;
2) zapewnić, by osoby otrzymujące taką pomoc nie cierpiały z tego względu ograniczenia ich praw politycznych lub społecznych;
3) przewidzieć, by każdy mógł otrzymać od właściwych służb publicznych lub prywatnych taką poradę i osobistą pomoc, jaka może być konieczna dla zapobieżenia lub usunięcia stanu potrzeby, lub ulżenia sytuacji osobistej lub rodzinnej;
4) stosować postanowienia przewidziane w ustępach 1, 2 i 3 niniejszego artykułu na równi wobec swoich obywateli i wobec obywateli innych Umawiających się Stron, znajdujących się legalnie na ich terytoriach, zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi dla Stron z Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej, podpisanej w Paryżu dnia 11 grudnia 1953 r.

Artykuł 14
Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do korzystania ze służb opieki społecznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) popierać lub organizować służby posługujące się metodami właściwymi dla pracy socjalnej oraz które przyczyniają się do dobrobytu i rozwoju zarówno jednostek, jak i grup w społeczeństwie, oraz do ich adaptacji w środowisku społecznym;

2) zachęcać do uczestnictwa jednostek i organizacji dobroczynnych lub innych w ustanawianiu i utrzymywaniu takich służb.

Artykuł 15
Prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji oraz readaptacji zawodowej i społecznej, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) podjąć konieczne środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym ułatwień szkoleniowych, w tym, jeżeli to konieczne, utworzenie wyspecjalizowanych instytucji publicznych lub prywatnych;
2) podjąć odpowiednie środki w celu zatrudniania osób niepełnosprawnych, takie jak wyspecjalizowane służby pośrednictwa pracy, ułatwianie podejmowania pracy chronionej oraz środki dla zachęcania pracodawców do zatrudniania osób niepełnosprawnych.

Artykuł 16
Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia warunków niezbędnych do pełnego rozwoju rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa, Umawiające się Strony zobowiązują się popierać ekonomiczną, prawną i społeczną ochronę życia rodzinnego, zwłaszcza poprzez takie środki, jak świadczenia społeczne i rodzinne, rozwiązania podatkowe, zachęcanie do budowania mieszkań dostosowanych do potrzeb rodzin, świadczenia dla młodych małżeństw oraz wszelkie inne stosowne środki.

Artykuł 17
Prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej, Umawiające się Strony zobowiązują się podejmować wszelkie konieczne i odpowiednie środki w tym celu, włączając w to ustanowienie lub utrzymywanie odpowiednich instytucji lub służb.

Artykuł 18
Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytoriach innych Umawiających się Stron

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) stosować istniejące regulacje prawne w duchu liberalnym;
2) uprościć obowiązujące formalności oraz zmniejszyć lub znieść opłaty administracyjne i inne opłaty, nakładane na pracowników zagranicznych lub ich pracodawców;
3) liberalizować, indywidualnie lub zbiorowo, regulacje prawne dotyczące zatrudniania pracowników zagranicznych;

oraz uznają:

4) prawo do opuszczenia kraju przez swych obywateli, pragnących wykonywać działalność zarobkową na terytoriach innych Umawiających się Stron.

Artykuł 19
Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Umawiającej się Strony, Umawiające się Strony zobowiązują się:

1) utrzymywać lub zapewnić odpowiednie i bezpłatne służby zobowiązane do udzielania pomocy takim pracownikom, szczególnie do udzielania im dokładnych informacji oraz podejmowania wszelkich odpowiednich środków, tak dalece, jak zezwala na to ustawodawstwo krajowe, przeciwko mylącej propagandzie dotyczącej emigracji i imigracji;
2) przyjąć, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednie środki dla ułatwienia wyjazdu, podróży i przyjęcia takich pracowników i ich rodzin oraz zapewnić im, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednią opiekę sanitarną i medyczną oraz dobre warunki higieniczne w trakcie podróży;
3) popierać współpracę, kiedy to właściwe, między służbami socjalnymi, publicznymi i prywatnymi, krajów emigracji i imigracji;
4) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, tak dalece, jak reguluje to ustawodawstwo lub podlega kontroli władz administracyjnych, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie następujących spraw:

a) wynagradzania oraz innych warunków zatrudnienia i pracy;
b) członkostwa w związkach zawodowych oraz korzystania z dobrodziejstw rokowań zbiorowych;
c) zakwaterowania;

5) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli, jeżeli chodzi o podatki, opłaty lub składki płatne z tytułu zatrudnienia;
6) ułatwić, w możliwym zakresie, połączenie rodziny pracownika migrującego, któremu zezwolono na osiedlenie się na danym terytorium;
7) zapewnić takim pracownikom, znajdującym się legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie postępowania sądowego, dotyczącego spraw powołanych w niniejszym artykule;
8) zapewnić, by tacy pracownicy, mieszkający legalnie na ich terytoriach, nie mogli być wydaleni, o ile nie zagrażają bezpieczeństwu państwa lub nie naruszają porządku publicznego lub dobrych obyczajów;
9) zezwolić, w granicach ustalonych przez ustawodawstwo, na przekazywanie takiej części zarobków i oszczędności pracowników migrujących, jakiej mogą oni sobie życzyć;
10) rozszerzyć ochronę i pomoc przewidzianą w niniejszym artykule na pracowników migrujących pracujących na własny rachunek, tak dalece, jak środki te mają wobec nich zastosowanie.

CZĘŚĆ III

Artykuł 20
Zobowiązania

1. Każda z Umawiających się Stron zobowiązuje się:

a) uznać część I niniejszej Karty za deklarację celów, do których osiągnięcia dążyć będzie przy pomocy wszelkich stosownych środków, zgodnie z postanowieniami ustępu wprowadzającego tę część;
b) uznać się za związaną przez co najmniej pięć z siedmiu następujących artykułów części II Karty: artykuły 1, 5, 6, 12, 13, 16 i 19;
c) w uzupełnieniu artykułów wybranych przez nią zgodnie z poprzednim punktem, uznać się za związaną taką liczbą artykułów lub numerowanych ustępów części II Karty, które wybierze, pod warunkiem, że ogólna liczba artykułów lub numerowanych ustępów, którymi się związe, nie będzie mniejsza niż 10 artykułów lub 45 numerowanych ustępów.

2. Wybór artykułów lub ustępów, dokonany w myśl postanowień punktów b) i c) ustępu 1 niniejszego artykułu, będzie notyfikowany Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy przez zainteresowaną Umawiającą się Stronę w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

3. Każda Umawiająca się Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, że uważa się za związaną każdym innym artykułem lub numerowanym ustępem części II Karty, którego jeszcze nie przyjęła zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Takie późniejsze zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część ratyfikacji lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek począwszy od trzydziestego dnia od daty notyfikacji.

4. Sekretarz Generalny powiadomi wszystkie Rządy sygnatariuszy oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowej Organizacji Pracy o każdej notyfikacji, jaką otrzyma stosownie do postanowień niniejszej części Karty.

5. Każda Umawiająca się Strona będzie utrzymywała właściwy w warunkach krajowych system inspekcji pracy.

CZĘŚĆ IV

Artykuł 21
Sprawozdania dotyczące przyjętych postanowień

Umawiające się Strony będą przedstawiały Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, w odstępach dwuletnich, sprawozdania w formie określonej przez Komitet Ministrów, dotyczące stosowania tych postanowień części II Karty, które przyjęły.

Artykuł 22
Sprawozdania dotyczące postanowień, które nie zostały przyjęte

Umawiające się Strony będą przedstawiały Sekretarzowi Generalnemu, w odpowiednich odstępach czasu i na wniosek Komitetu Ministrów, sprawozdania dotyczące postanowień części II niniejszej Karty, które nie zostały przyjęte w chwili jej ratyfikowania lub zatwierdzania, lub w drodze późniejszej notyfikacji. Komitet Ministrów określać będzie, w regularnych odstępach czasu, w odniesieniu do których postanowień będą wymagane sprawozdania oraz ustali formę takich sprawozdań.

Artykuł 23
Przekazywanie kopii

1. Każda z Umawiających się Stron przekazywać będzie kopie swych sprawozdań, o których mowa w artykułach 21 i 22, tym z jej krajowych organizacji, które są członkami międzynarodowych organizacji pracodawców i pracowników zapraszanych, zgodnie z artykułem 27 ustęp 2, do udziału w posiedzeniach Podkomitetu Rządowego Komitetu Społecznego.

2. Umawiające się Strony będą przekazywały Sekretarzowi Generalnemu wszelkie uwagi do sprawozdań otrzymane od organizacji krajowych, jeżeli będą one sobie tego życzyć.

Artykuł 24
Rozpatrywanie sprawozdań

Sprawozdania przedstawiane Sekretarzowi Generalnemu, zgodnie z artykułami 21 i 22, będą rozpatrywane przez Komitet Ekspertów, który będzie również dysponował wszelkimi uwagami przekazanymi Sekretarzowi Generalnemu zgodnie z ustępem 2 artykułu 23.

Artykuł 25
Komitet Ekspertów

1. Komitet Ekspertów będzie składał się z nie więcej niż siedmiu członków mianowanych przez Komitet Ministrów z listy niezależnych ekspertów odznaczających się najwyższą prawością i uznaną kompetencją w międzynarodowych sprawach społecznych, którzy zostaną zgłoszeni przez Umawiające się Strony.

2. Członkowie Komitetu będą mianowani na sześć lat. Mogą oni być mianowani ponownie. Jednakże kadencja dwóch członków mianowanych po raz pierwszy upłynie po czterech latach.

3. Członkowie, których mandat upłynie po początkowym czteroletnim okresie, zostaną wybrani przez Komitet Ministrów w drodze losowania, natychmiast po dokonaniu pierwszego mianowania.

4. Członek Komitetu Ekspertów mianowany w miejsce członka, którego mandat jeszcze nie upłynął, będzie pełnił funkcję przez resztę kadencji swego poprzednika.

Artykuł 26
Udział Międzynarodowej Organizacji Pracy

Międzynarodowa Organizacja Pracy zostanie zaproszona do wyznaczenia przedstawiciela do udziału, w charakterze doradcy, w obradach Komitetu Ekspertów.

Artykuł 27
Podkomitet Rządowego Komitetu Społecznego

1. Sprawozdania Umawiających się Stron, jak i wnioski Komitetu Ekspertów, będą przedkładane do rozpatrzenia Podkomitetowi Rządowego Komitetu Społecznego Rady Europy.

2. Podkomitet będzie składał się z przedstawicieli Umawiających się Stron, po jednym z każdej. Nie więcej niż dwie międzynarodowe organizacje pracodawców i nie więcej niż dwie międzynarodowe organizacje pracowników zostaną zaproszone do wyznaczenia obserwatorów do brania udziału w jego posiedzeniach, w charakterze doradcy. Ponadto, Podkomitet będzie mógł zasięgać opinii nie więcej niż dwóch przedstawicieli międzynarodowych organizacji pozarządowych mających status doradczy przy Radzie Europy w sprawach, którymi organizacje te są szczególnie właściwe zajmować się, takich jak, na przykład, dobrobyt społeczny oraz ekonomiczna i społeczna ochrona rodziny.

3. Podkomitet przedstawi Komitetowi Ministrów sprawozdanie zawierające jego wnioski, dołączając do niego sprawozdanie Komitetu Ekspertów.

Artykuł 28
Zgromadzenie Doradcze

Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże Zgromadzeniu Doradczemu wnioski Komitetu Ekspertów. Zgromadzenie Doradcze przekaże Komitetowi Ministrów uwagi do tych wniosków.

Artykuł 29
Komitet Ministrów

Większością dwóch trzecich głosów członków uprawnionych do zasiadania w Komitecie, Komitet Ministrów będzie mógł, na podstawie sprawozdania Podkomitetu oraz po konsultacji Zgromadzenia Doradczego, skierować wszelkie niezbędne zalecenia do każdej z Umawiających się Stron.

CZĘŚĆ V

Artykuł 30
Uchylenia w przypadku wojny lub zagrożenia bezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, zagrażającego życiu narodu, każda Umawiająca się Strona może podjąć środki uchylające jej zobowiązania wynikające z niniejszej Karty, w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji i pod warunkiem, że takie środki nie będą sprzeczne z jej innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Każda Umawiająca się Strona, korzystająca z prawa uchylenia zobowiązań, w rozsądnym terminie poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła, oraz o powodach ich zastosowania. Musi ona również powiadomić Sekretarza Generalnego o terminie uchylenia tych środków oraz o dacie, od kiedy ponownie podjęte będzie wykonywanie w pełni przyjętych postanowień Karty.

3. Sekretarz Generalny poinformuje inne Umawiające się Strony i Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy o wszelkich notyfikacjach otrzymanych zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu.

Artykuł 31
Ograniczenia

1. Skuteczna realizacja praw i zasad ustanowionych w części I oraz skuteczne wykonywanie ich, tak jak przewidziano w części II, nie będą mogły być przedmiotem żadnych ograniczeń lub restrykcji niewymienionych w częściach I i II, z wyjątkiem tych, które są określone przez prawo i które są niezbędne w społeczeństwie demokratycznym dla ochrony praw i wolności innych osób lub dla ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego lub dobrych obyczajów.

2. Ograniczenia dozwolone zgodnie z postanowieniami niniejszej Karty w stosunku do praw i zobowiązań w niej ustanowionych nie mogą być stosowane w jakimkolwiek innym celu niż ten, dla którego zostały przewidziane.

Artykuł 32
Stosunek pomiędzy Kartą a prawem wewnętrznym lub umowami międzynarodowymi

Postanowienia niniejszej Karty nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego lub jakichkolwiek dwustronnych lub wielostronnych traktatów, konwencji lub porozumień już obowiązujących lub które wejdą w życie, zgodnie z którymi osoby chronione byłyby traktowane w sposób korzystniejszy.

Artykuł 33
Wykonywanie w drodze układów zbiorowych pracy

1. W Państwach członkowskich, w których postanowienia ustępów 1, 2, 3, 4 i 5 artykułu 2, ustępów 4, 6 i 7 artykułu 7, ustępów 1, 2, 3 i 4 artykułu 10 części II niniejszej Karty są zwykle przedmiotem układów zawieranych pomiędzy pracodawcami lub organizacjami pracodawców a organizacjami pracowników lub zwykle wykonywane są w inny sposób niż poprzez przepisy prawa, Umawiające się Strony mogą podjąć zobowiązania wypływające z tych ustępów i zgodność z nimi będzie uważana za zachowaną, jeżeli ich postanowienia będą stosowane w drodze takich układów lub innych środków wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

2. W Państwach członkowskich, w których postanowienia te są zwykle regulowane przez ustawodawstwo, Umawiające się Strony mogą podjąć odpowiednie zobowiązania i zgodność z nimi będzie uważana za zachowaną, jeżeli ich postanowienia będą stosowane w drodze ustaw wobec znacznej większości zainteresowanych pracownikó

Artykuł 34
Terytorialny zakres stosowania

1. Niniejsza Karta będzie stosowana na terytorium metropolitalnym każdej Umawiającej się Strony. Każdy sygnatariusz może w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia określić, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, terytorium, które będzie w tym celu uważane za terytorium metropolitalne.

2. Każda Umawiająca się Strona może w chwili ratyfikacji lub zatwierdzenia niniejszej Karty lub w jakiejkolwiek późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że Karta będzie obowiązywać, w całości lub części, na terytorium lub terytoriach niemetropolitalnych, określonych w wymienionym oświadczeniu,

za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna lub za które przejmuje odpowiedzialność międzynarodową. Strona wskaże w oświadczeniu artykuły lub ustępy części II Karty, które przyjmuje jako wiążące w odniesieniu do każdego z terytoriów wymienionych w oświadczeniu.

3. Karta będzie obowiązywać na terytorium lub terytoriach wymienionych w oświadczeniu, o którym mowa w poprzednim ustępie, począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Każda Umawiająca się Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że w odniesieniu do jednego lub więcej terytoriów, na których Karta była stosowana zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, przyjmuje za wiążący każdy artykuł lub numerowany ustęp, którego jeszcze nie przyjęła w odniesieniu do tego lub tych terytoriów. Podjęte później zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część pierwotnego oświadczenia dotyczącego danego terytorium i będą miały taką samą moc począwszy od trzydziestego dnia od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

5. Sekretarz Generalny powiadomi inne Rządy sygnatariuszy oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy o każdej notyfikacji przekazanej mu zgodnie z niniejszym artykułem.

Artykuł 35
Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza Karta jest otwarta do podpisu dla członków Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Karta wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia piątego dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

3. W odniesieniu do każdego sygnatariusza dokonującego ratyfikacji w terminie późniejszym, Karta wejdzie w życie trzydziestego dnia od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

4. Sekretarz Generalny notyfikuje wszystkim członkom Rady Europy oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o wejściu w życie Karty, nazwach Umawiających się Stron, które ją ratyfikowały lub zatwierdziły, oraz o późniejszym złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego lub zatwierdzenia.

Artykuł 36
Poprawki

Każdy członek Rady Europy może, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, zaproponować poprawki do niniejszej Karty. Sekretarz Generalny przekaże innym członkom Rady Europy wszelkie zgłoszone w ten sposób poprawki, które zostaną następnie rozpatrzone przez Komitet Ministrów i przedłożone Zgromadzeniu Doradczemu do zaopiniowania. Poprawki przyjęte przez Komitet Ministrów wejdą w życie trzydziestego dnia od dnia powiadomienia Sekretarza Generalnego przez wszystkie Umawiające się Strony o ich przyjęciu. Sekretarz Generalny notyfikuje wszystkim Państwom członkowskim Rady Europy oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o wejściu w życie tych poprawek.

Artykuł 37
Wypowiedzenie

1. Każda Umawiająca się Strona może wypowiedzieć niniejszą Kartę nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty wejścia w życie Karty w stosunku do niej lub po upływie każdego kolejnego okresu dwóch lat i, w każdym przypadku, przy zachowaniu sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia notyfikowanego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który powiadomi o tym inne Umawiające się Strony oraz Dyrektora Generalnego Międzynarodowego Biura Pracy. Wypowiedzenie nie narusza ważności Karty w stosunku do innych Umawiających się Stron, jeżeli liczba Umawiających się Stron nie będzie nigdy mniejsza niż pięć.

2. Każda Umawiająca się Strona może, zachowując warunki określone w ustępie poprzednim, wypowiedzieć którykolwiek przyjęty przez siebie artykuł lub ustęp części II Karty, jeżeli liczba artykułów lub ustępów, którymi Umawiająca się Strona pozostanie związana, nie będzie mniejsza niż 10 w pierwszym przypadku i nie mniejsza niż 45 w drugim, oraz z zastrzeżeniem, że ta liczba artykułów lub ustępów obejmować będzie artykuły wybrane przez Stronę spośród tych, do których specjalne odesłanie uczynione zostało w artykule 20 ustęp 1 punkt b).

3. Każda Umawiająca się Strona może, zachowując warunki określone w ustępie 1 niniejszego artykułu, wypowiedzieć niniejszą Kartę lub którykolwiek z artykułów lub ustępów części II Karty, w odniesieniu do każdego terytorium, na którym Karta ma zastosowanie na mocy oświadczenia złożonego zgodnie z ustępem 2 artykułu 34.

Artykuł 38
Załącznik

Załącznik do niniejszej Karty stanowi jej integralną część.

W dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni w tym celu, podpisali niniejszą Kartę.

Sporządzono w Turynie dnia 18 października 1961 r., w języku francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu sygnatariuszowi.

ZAŁĄCZNIK DO KARTY SPOŁECZNEJ
Zakres Karty Społecznej w odniesieniu do osób chronionych

1. Nie naruszając postanowień artykułu 12 ustęp 4 i artykułu 13 ustęp 4, do osób, o których mowa w artykułach od 1 do 17, zalicza się obcokrajowców, tylko o ile są obywatelami innych Umawiających się Stron legalnie mieszkającymi lub pracującymi na terytorium zainteresowanej Strony, z zastrzeżeniem, że artykuły będą interpretowane w świetle postanowień artykułów 18 i 19.

Interpretacja niniejsza nie będzie stała na przeszkodzie rozszerzeniu przez którąkolwiek Umawiającą się Stronę podobnych praw na inne osoby.

2. Każda Umawiająca się Strona przyzna uchodźcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców, sporządzoną w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Umawiającą się Stronę na mocy wspomnianej Konwencji, jak i wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do uchodźców.

CZĘŚĆ I USTĘP 18 I CZĘŚĆ II ARTYKUŁ 18

ustęp 1

Uznaje się, że postanowienia te nie dotyczą wjazdu na terytoria Umawiających się Stron i nie naruszają postanowień Europejskiej konwencji osiedleńczej, podpisanej w Paryżu dnia 13 grudnia 1955 r.

CZĘŚĆ II

Artykuł 1 ustęp 2

Postanowienie to nie będzie interpretowane ani jako zakazujące, ani jako zezwalające na jakiekolwiek klauzule lub praktykę zabezpieczające działalność związków zawodowych.

Artykuł 4 ustęp 4

Postanowienie to nie będzie interpretowane jako zabraniające natychmiastowego zwolnienia z powodu popełnienia poważnego wykroczenia.

Artykuł 4 ustęp 5

Rozumie się, że Umawiająca się Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli zakazane jest dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń wobec znacznej większości pracowników bądź przez ustawodawstwo, bądź przez układy zbiorowe pracy lub orzeczenia arbitrażowe; wyjątki stanowią osoby, których nie dotyczą wymienione dokumenty.

Artykuł 6 ustęp 4

Rozumie się, że każda Umawiająca się Strona może, tak dalece, jak jej to dotyczy, uregulować ustawowo wykonywanie prawa do strajku tak, by każde dalsze ograniczenie tego prawa mogło być uzasadnione zgodnie z postanowieniami artykułu 31.

Artykuł 7 ustęp 8

Rozumie się, że Umawiająca się Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli dostosuje się do ducha tego zobowiązania, zapewniając w ustawodawstwie, że znaczna większość osób poniżej osiemnastego roku życia nie będzie zatrudniana przy pracy nocnej.

Artykuł 12 ustęp 4

Wyrażenie „i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach", znajdujące się we wstępie do tego ustępu, oznacza, między innymi, że jeżeli chodzi o świadczenia, które są dostępne niezależnie od systemu składkowego, Umawiająca się Strona może do-

magać się, przed przyznaniem takich świadczeń obywatelom innych Umawiających się Stron, spełnienia warunku posiadania określonego okresu zamieszkania.

Artykuł 13 ustęp 4

Rządy nie będące stronami Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej mogą ratyfikować Kartę Społeczną w odniesieniu do tego ustępu z zastrzeżeniem, że będą traktować obywateli innych Umawiających się Stron zgodnie z postanowieniami wymienionej konwencji.

Artykuł 19 ustęp 6

Dla stosowania tego postanowienia wyrażenie „rodzina pracownika migrującego" oznacza co najmniej małżonka pracownika i jego dzieci mające mniej niż 21 lat, pozostające na jego utrzymaniu.

CZĘŚĆ III

Rozumie się, że Karta zawiera zobowiązania prawne o charakterze międzynarodowym, których stosowanie podlega jedynie kontroli przewidzianej w jej części IV.

Artykuł 20 ustęp 1

Rozumie się, że „numerowane ustępy" mogą obejmować artykuły zawierające tylko jeden ustęp.

CZĘŚĆ V

Artykuł 30

Wyrażenie „w przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego" będzie interpretowane w sposób obejmujący również zagrożenie wojną.

EUROPEJSKA KONWENCJA O PRZYSPOSOBIENIU DZIECI

(sporządzona w Strasburgu dnia 24 kwietnia 1967 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 24 kwietnia 1996 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 14 grudnia 1999 r. Nr 99, poz. 1157, Rzeczpospolita Polska, ratyfikując konwencję, zgłosiła zastrzeżenie w trybie art. 25 ust. 1 do artykułu 7 ustęp 1 Konwencji w następującym brzmieniu:
„Na podstawie artykułu 25 ustęp 1 Konwencji Rzeczpospolita Polska zastrzega, że w miejsce przewidzianego w artykule 7 ustęp 1 Konwencji wymogu osiągnięcia przez przysposabiającego wieku minimalnego będzie stosować obowiązujący w prawie polskim wymóg uzyskania pełnej zdolności do czynności prawnych, co oznacza, że przysposobić może — przynajmniej teoretycznie — także osoba, która nie ukończyła 21 lat."
Równocześnie przekazano Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, zgodnie z artykułem 26 Konwencji, oświadczenie dotyczące artykułu 14 Konwencji w następującym brzmieniu:
„Organem, do którego należy kierować wnioski w trybie artykułu 14 Konwencji, jest: Ministerstwo Sprawiedliwości, Aleje Ujazdowskie 11, 00-950 Warszawa.")

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej konwencji,

uznając, że celem Rady Europy jest dążenie do większej jedności pomiędzy jej członkami, aby w szczególności tworzyć sprzyjające warunki dla postępu społecznego;

uznając, że chociaż instytucja przysposobienia dzieci istnieje we wszystkich Państwach członkowskich Rady Europy, to jednak występuje w tych Państwach zróżnicowanie poglądów na założenia rządzące przysposobieniem, a także różnice w zakresie postępowania w sprawach o przysposobienie i jego skutkach prawnych;

uznając, że przyjęcie wspólnych zasad i praktyki w sprawach o przysposobienie dzieci pozwoli na zmniejszenie trudności wynikających z tych różnic, a tym samym będzie sprzyjać dobru dzieci przysposobionych,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I
ZOBOWIĄZANIA I ZAKRES STOSOWANIA

Artykuł 1

Każda z Umawiających się Stron zobowiązuje się podejmować działania zmierzające do zapewnienia zgodności swojego prawa z postanowieniami części II niniejszej konwencji i powiadomić Sekretarza Generalnego Rady Europy o podjętych w tym celu środkach.

Artykuł 2

Każda z Umawiających się Stron zobowiązuje się rozważyć zastosowanie postanowień zawartych w części III niniejszej konwencji oraz powiadomić Sekretarza Generalnego Rady Europy o każdym przypadku wdrożenia tych postanowień albo, po ich wdrożeniu, o każdym przypadku zaprzestania ich stosowania.

Artykuł 3

Niniejsza konwencja ma zastosowanie wyłącznie do przysposobienia dziecka, które w chwili wystąpienia przez przysposabiającego z wnioskiem o przysposobienie nie ukończyło 18 lat, nie zawarło związku małżeńskiego ani też nie jest przez prawo uważane za pełnoletnie.

CZĘŚĆ II
POSTANOWIENIA ZASADNICZE

Artykuł 4

Przysposobienie jest ważne jedynie w wyniku orzeczenia organu sądowego lub administracyjnego (zwanego dalej „właściwym organem").

Artykuł 5

1. Z zastrzeżeniem ustępów 2–4 niniejszego artykułu, orzeczenie przysposobienia może nastąpić tylko wtedy, gdy co najmniej następujące osoby wyraziły na to zgodę i jej nie cofnęły:

a) matka oraz, jeżeli ojcostwo dziecka jest ustalone, także ojciec; albo w sytuacji, gdy ani ojciec ani matka nie może wyrazić zgody — osoba lub instytucja, która została upoważniona do wykonania władzy rodzicielskiej w tym zakresie;
b) małżonek przysposabiającego.

2. Właściwy organ nie może:

a) zrezygnować z uzyskania zgody którejkolwiek z osób wymienionych w ustępie 1 niniejszego artykułu ani
b) nie uwzględnić odmowy wyrażenia zgody przez którąkolwiek z osób lub instytucji, o której mowa we wspomnianym ustępie 1, z wyjątkiem szczególnie uzasadnionych przypadków określonych przez prawo.

3. Jeżeli ojciec lub matka zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej nad dzieckiem albo w każdym razie uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie, prawo może stanowić, że ich zgoda nie jest konieczna.

4. Nie można uznać zgody matki na przysposobienie jej dziecka, jeżeli została ona wyrażona przed upływem określonego w prawie okresu od urodzenia dziecka, nie krótszego jednak niż sześć tygodni, albo — jeżeli prawo takiego terminu nie przewiduje — przed upływem czasu, który jest zdaniem właściwego organu niezbędny do odzyskania przez matkę dostatecznego stanu równowagi po urodzeniu dziecka.

5. W rozumieniu niniejszego artykułu pojęcia „ojciec" i „matka" oznaczają osoby uznane przez prawo za rodziców dziecka.

Artykuł 6

1. Prawo nie powinno dopuszczać innej możliwości przysposobienia dziecka, jak tylko bądź przez dwie osoby pozostające w związku małżeńskim, niezależnie od tego, czy przysposabiają one równocześnie czy kolejno, bądź przez jedną osobę.

2. Prawo nie powinno zezwalać na ponowne przysposobienie dziecka, z wyjątkiem jednej lub więcej następujących sytuacji:

a) przysposobienia przez małżonka przysposabiającego,
b) śmierci dotychczasowego przysposabiającego,
c) rozwiązania dotychczasowego przysposobienia,
d) ustania dotychczasowego przysposobienia.

Artykuł 7

1. Dziecko może być przysposobione jedynie w przypadku, gdy przysposabiający osiągnął określony w tym celu wiek minimalny, który nie może być niższy niż 21 lat i wyższy niż 35 lat.

2. Prawo może jednak zezwolić na odstąpienie od wymogu wieku minimalnego:
a) gdy przysposabiającym jest ojciec lub matka dziecka lub
b) w szczególnie uzasadnionych okolicznościach.

Artykuł 8

1. Właściwy organ nie może orzec o przysposobieniu, jeżeli nie doszedł do przekonania, że przysposobienie następuje dla dobra dziecka.

2. W każdym przypadku właściwy organ powinien zwrócić szczególną uwagę na zapewnienie dziecku, poprzez przysposobienie, stabilnego i harmonijnego środowiska rodzinnego.

3. Właściwy organ nie powinien, kierując się generalną zasadą, uznawać za zgodną z powyższymi przesłankami sytuacji, w której różnica wieku między przysposabiającym a dzieckiem jest mniejsza niż zwykła różnica wieku między rodzicami a ich dziećmi.

Artykuł 9

1. Właściwy organ nie może orzec o przysposobieniu bez przeprowadzenia stosownego wywiadu dotyczącego przysposabiającego, dziecka i jego rodziny.

2. Wywiad taki, w zależności od okoliczności sprawy, powinien obejmować między innymi ustalenia dotyczące:
a) osobowości, stanu zdrowia i sytuacji majątkowej przysposabiającego, jego sytuacji rodzinnej, warunków mieszkaniowych oraz zdolności do wychowania dziecka;
b) motywów, z racji których przysposabiający występuje o przysposobienie;
c) przyczyn, dla których, w przypadku wystąpienia o przysposobienie przez jednego z małżonków, drugi z małżonków nie przyłącza się do wniosku;
d) wzajemnego dopasowania przysposabiającego i dziecka, a także okresu, w jakim dziecko znajdowało się pod jego pieczą;
e) osobowości i stanu zdrowia dziecka, a także w zakresie dopuszczanym przez prawo — jego wstępnych;
f) stosunku dziecka do proponowanego przysposobienia;
g) przekonań religijnych przysposabiającego i dziecka, jeżeli takie istnieją.

3. Przeprowadzenie wywiadu powierza się osobie lub instytucji wskazanym przez prawo albo upoważnionym do tego przez organ sądowy lub administracyjny. W miarę możliwości wywiady powinny być przeprowadzone przez pracowników socjalnych, którzy z racji wykształcenia lub doświadczenia posiadają szczególne kwalifikacje w tej dziedzinie.

4. Postanowienia niniejszego artykułu nie naruszają uprawnień lub obowiązków właściwych organów do uzyskiwania informacji lub dowodów, które mogłyby być im przydatne, niezależnie od tego, czy wchodzą w zakres takiego wywiadu.

Artykuł 10

1. Przez przysposobienie przysposabiający nabywa wobec przysposobionego wszelkie prawa i obowiązki, jakie mają ojciec lub matka wobec ich dziecka pochodzącego z małżeństwa.

Przez przysposobienie przysposobiony nabywa wobec przysposabiającego wszelkie prawa i obowiązki, jakie ma dziecko pochodzące z małżeństwa w stosunku do swojego ojca lub swojej matki.

2. Z chwilą powstania praw i obowiązków, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, ustają wszelkie prawa i obowiązki tego samego rodzaju między przysposobionym a jego ojcem lub matką oraz jakąkolwiek inną osobą lub organem. Jednakże prawo może przewidywać, że małżonek przysposabiającego zachowuje prawa i obowiązki względem przysposobionego, jeżeli przysposobiony jest jego dzieckiem pochodzącym z małżeństwa, pozamałżeńskim lub przysposobionym.

Ponadto prawo może zachować obowiązek rodziców łożenia na utrzymanie i zaspokajanie potrzeb dziecka oraz obowiązek jego wyposażenia, w razie gdy przysposabiający nie wypełnia tych obowiązków.

3. Jako ogólną zasadę przyjmuje się, że przysposobiony powinien mieć możliwość nabycia nazwiska przysposabiającego albo dodania jego nazwiska do nazwiska własnego.

4. Jeżeli jedno z rodziców dziecka pochodzącego z małżeństwa posiada prawo dysponowania majątkiem dziecka, prawo przysposabiającego do dysponowania majątkiem przysposobionego, niezależnie od postanowień ustępu 1 niniejszego artykułu, może być ograniczone przez prawo.

5. W sprawach spadkowych, w zakresie, w jakim prawo spadkowe przyznaje dziecku pochodzącemu z małżeństwa prawo do dziedziczenia po ojcu lub matce, dziecko przysposobione traktowane jest pod tym względem tak, jakby było dzieckiem przysposabiającego pochodzącym z małżeństwa.

Artykuł 11

1. Jeżeli przysposobione dziecko, w przypadku przysposobienia przez jedną osobę, nie posiada obywatelstwa przysposabiającego, a w przypadku przysposobienia przez małżeństwo — nie posiada ich wspólnego obywatelstwa, Umawiająca się Strona, której obywatelem lub obywatelami są przysposabiający, ułatwi nabycie ich obywatelstwa przez dziecko.

2. Utrata obywatelstwa, która może nastąpić w następstwie przysposobienia, powinna być uwarunkowana posiadaniem lub nabyciem innego obywatelstwa.

Artykuł 12

1. Prawo nie może ograniczać liczby dzieci, które mogą być przysposobione przez jednego przysposabiającego.

2. Prawo nie może zakazać przysposobienia wyłącznie na tej podstawie, że przysposabiający ma lub mógłby mieć dzieci pochodzące z małżeństwa.

3. Jeżeli przysposobienie poprawia sytuację prawną dziecka, prawo nie może zakazać przysposobienia własnego dziecka pozamałżeńskiego.

Artykuł 13

1. Przed uzyskaniem przez przysposobionego pełnoletności przysposobienie może zostać rozwiązane wyłącznie przez orzeczenie sądu lub organu administracyjnego z ważnych powodów i tylko wtedy, gdy rozwiązanie przysposobienia na tej podstawie jest dopuszczalne przez prawo.

2. Postanowienia ustępu poprzedzającego nie dotyczą sytuacji, gdy:

a) przysposobienie jest nieważne;
b) przysposobienie wygasa na skutek ustalenia pochodzenia dziecka od przysposabiającego.

Artykuł 14

Jeżeli wywiady, dokonane zgodnie z artykułem 8 i 9 niniejszej konwencji, dotyczą osoby, która mieszka lub mieszkała na terytorium innej Umawiającej się Strony, Strona ta podejmuje na podstawie stosownego wniosku wszelkie starania zmierzające do dostarczenia żądanych informacji. W tym celu kompetentne organy mogą porozumiewać się bezpośrednio między sobą.

Artykuł 15

Przepisy powinny uniemożliwiać uzyskiwanie bezpodstawnych korzyści finansowych w związku z przysposobieniem dziecka.

Artykuł 16

Każda z Umawiających się Stron zachowuje prawo przyjęcia przepisów korzystniejszych dla przysposobionego dziecka.

CZĘŚĆ III
POSTANOWIENIA UZUPEŁNIAJĄCE

Artykuł 17

Przysposobienie może być orzeczone tylko w przypadku, gdy dziecko przebywało pod pieczą przysposabiającego przez czas wystarczający do tego, aby właściwy organ mógł zasadnie przewidzieć, jak kształtować się będą ich przyszłe stosunki, jeśli przysposobienie byłoby orzeczone.

Artykuł 18

Organy władzy powinny zapewnić proponowanie i funkcjonowanie organizacji publicznych lub prywatnych, do których mogłyby się zgłaszać osoby, które chcą przysposobić dziecko lub spowodować przysposobienie dziecka, w celu uzyskania pomocy lub porady.

Artykuł 19

Problematykę społeczną i prawną przysposobienia należy włączyć do programu szkolenia pracowników socjalnych.

Artykuł 20

1. Należy wydać przepisy umożliwiające orzeczenie przysposobienia bez ujawniania rodzinie dziecka tożsamości przysposabiającego.

2. Należy wydać przepisy nakazujące lub umożliwiające prowadzenie postępowania o przysposobieniu z wyłączeniem jawności.

3. Przysposabiający i przysposobiony powinni mieć prawo uzyskania dokumentów z aktu stanu cywilnego stwierdzających fakt, datę i miejsce urodzenia przysposobionego, nie ujawniających jednak wprost faktu przysposobienia ani tożsamości rodziców naturalnych.

4. Akta stanu cywilnego będą przechowywane i odpisy z nich wydawane co najmniej w taki sposób, aby osoby nie mające w tym interesu prawnego nie mogły dowiedzieć się, że dana osoba była przysposobiona, albo jeżeli ten fakt jest znany — ustalić tożsamości rodziców naturalnych.

CZĘŚĆ IV
PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 21

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu przez Państwa członkowskie Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji lub przyjęciu. Dokumenty ratyfikacji lub przyjęcia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Konwencja wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacji lub przyjęcia.

3. Dla każdego Państwa–sygnatariusza, które ratyfikuje lub przyjmie konwencję w terminie późniejszym, wchodzi ona w życie po upływie trzech miesięcy od złożenia przez nie dokumentu ratyfikacji lub przyjęcia.

Artykuł 22

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde Państwo nie będące członkiem Rady do przystąpienia do konwencji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia, który wywiera skutek po upływie trzech miesięcy od jego złożenia.

Artykuł 23

1. Każda Umawiająca się Strona w czasie podpisywania konwencji albo składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, do których stosuje się postanowienia niniejszej konwencji.

2. Każda Umawiająca się Strona w chwili składania swego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub przystąpienia albo w dowolnym czasie w przyszłości może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na inne wskazane w tym oświadczeniu terytorium lub terytoria, które Strona ta reprezentuje w stosunkach międzynarodowych albo w imieniu których ma prawo składania oświadczeń.

3. Oświadczenie złożone zgodnie z ustępem poprzedzającym w odniesieniu do jakiegokolwiek z terytoriów, wskazanego w oświadczeniu, może zostać cofnięte w trybie określonym w artykule 27 niniejszej konwencji.

Artykuł 24

1. Każda z Umawiających się Stron, której prawo przewiduje więcej niż jedną formę przysposobienia, może zastosować przepisy artykułu 10 ustęp 1, 2, 3 i 4 oraz artykułu 12 ustęp 2 i 3 niniejszej konwencji tylko do jednej z tych form.

2. Umawiająca się Strona korzystająca z tego uprawnienia zawiadamia o tym Sekretarza Generalnego Rady Europy w chwili podpisywania konwencji lub składania swego dokumentu ratyfikacji i przyjęcia lub przystąpienia albo w chwili składania oświadczenia w trybie artykułu 23 ustęp 2 konwencji, a także wskazuje sposób jego wykonania.

3. Umawiająca się Strona może zrezygnować z korzystania z tego prawa, o czym zawiadamia Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 25

1. Każda Umawiająca się Strona w czasie podpisywania konwencji lub składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia albo w czasie składania oświadczenia w trybie artykułu 23 ustęp 2 konwencji może zgłosić nie więcej niż dwa zastrzeżenia do postanowień części II konwencji.

Niedopuszczalne jest składanie zastrzeżeń o charakterze ogólnym, zaś jedno zastrzeżenie może dotyczyć tylko jednego postanowienia konwencji.

Każde zastrzeżenie pozostaje w mocy przez okres pięciu lat od dnia wejścia w życie konwencji w stosunku do zainteresowanej Umawiającej się Strony. Może ono zostać odnowione na kolejne okresy pięciu lat poprzez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy przed upływem każdego z tych okresów.

2. Każda Umawiająca się Strona może cofnąć, w całości lub części, zastrzeżenie złożone w trybie ustępu poprzedzającego, poprzez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, które staje się skuteczne z chwilą jego otrzymania.

Artykuł 26

Każda Umawiająca się Strona przekazuje Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy nazwy i adresy organów, do których można kierować wnioski w trybie artykułu 14 konwencji.

Artykuł 27

1. Konwencja niniejsza pozostaje w mocy przez czas nieokreślony.

2. Każda Umawiająca się Strona może, w odniesieniu do siebie, wypowiedzieć niniejszą konwencję, zawiadamiając o tym w drodze notyfikacji Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Wypowiedzenie wywiera skutek po upływie sześciu miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 28

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy oraz Państwa, które przystąpiły do niniejszej konwencji, o:

a) podpisaniu konwencji;
b) złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia;
c) dacie wejścia w życie konwencji zgodnie z jej artykułem 21;
d) notyfikacjach otrzymanych na mocy postanowień artykułu 1;
e) notyfikacjach otrzymanych na mocy postanowień artykułu 2;
f) oświadczeniach otrzymanych na mocy postanowień artykułu 23 ustęp 2 i 3;
g) informacjach otrzymanych zgodnie z postanowieniami artykułu 24 ustęp 2 i 3;
h) zastrzeżeniach złożonych zgodnie z postanowieniami artykułu 25 ustęp 1;
i) odnowieniu zastrzeżeń dokonanych w trybie postanowień artykułu 25 ustęp 1;
j) wycofaniu zastrzeżeń dokonanych w trybie postanowień artykułu 25 ustęp 2;
k) notyfikacjach otrzymanych na mocy postanowień artykułu 26;
l) notyfikacjach otrzymanych na mocy postanowień artykułu 27 i datach, w których wypowiedzenia wywierają skutek.

Na dowód powyższego, niżej podpisani, właściwie do tego upełnomocnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Strasburgu, dnia 24 kwietnia 1967 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy Państwom podpisującym i przystępującym.

EUROPEJSKA KONWENCJA O STATUSIE PRAWNYM DZIECKA POZAMAŁŻEŃSKIEGO

(sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1975 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 24 kwietnia 1996 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 1 października 1999 r. Nr 79 poz. 888 – Rzeczpospolita Polska ratyfikując konwencję, zgłosiła jednocześnie zastrzeżenie w trybie art. 14 ust. 2 odnośnie do niestosowania art. 4: „Rzeczpospolita Polska zastrzega sobie prawo niestosowania artykułu 4 Konwencji, albowiem polskie prawo wewnętrzne uzależnia uznanie dziecka od wyrażenia na to zgody przez matkę dziecka lub jego przedstawiciela ustawowego, a także przez samo dziecko, jeżeli jest pełnoletnie. Ponadto prawo wewnętrzne dopuszcza unieważnienie uznania dziecka na żądanie mężczyzny, który dziecko uznał, albo osób, które wyraziły zgodę na uznanie, ale wiąże to z wadami oświadczenia woli, a nie z faktem pochodzenia dziecka.")

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej konwencji,

uznając, że celem Rady Europy jest osiąganie większej jedności między jej członkami, zwłaszcza poprzez przyjmowanie wspólnych zasad w dziedzinie prawa,

stwierdzając, że w wielu Państwach członkowskich uczyniono lub czyni się wysiłki dla poprawy statusu prawnego dzieci pozamałżeńskich przez ograniczenie niekorzystnych różnic między ich statusem prawnym i społecznym a statusem dzieci pochodzących z małżeństwa,

uznając jednak, że ciągle utrzymują się duże różnice między przepisami prawa Państw członkowskich w tej dziedzinie,

w przekonaniu, że sytuacja dzieci pozamałżeńskich powinna ulec poprawie oraz że stworzenie wspólnych zasad dotyczących ich statusu prawnego będzie sprzyjać osiągnięciu tego celu i jednocześnie wpłynie na harmonizację przepisów prawnych Państw członkowskich w tej dziedzinie,

uznając zarazem, że jest niezbędne umożliwienie stopniowego wprowadzenia konwencji przez Państwa, które stoją na stanowisku, że nie mogą przyjąć natychmiast pewnych jej postanowień,

uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

Każda z Umawiających się Stron podejmie działania dla zapewnienia zgodności przepisów prawa wewnętrznego z postanowieniami niniejszej konwencji i poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o podjętych w tym celu środkach.

Artykuł 2

Pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego od matki ustala się wyłącznie na podstawie faktu jego urodzenia.

Artykuł 3

Pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego od ojca może być stwierdzone lub ustalone na podstawie dobrowolnego uznania lub orzeczenia sądu.

Artykuł 4

Dobrowolne uznanie ojcostwa nie może być przedmiotem sprzeciwu ani zaskarżenia, chyba że prawo wewnętrzne przewiduje taką możliwość w przypadku, gdy osoba, która chce uznać ojcostwo lub je uznała, nie jest biologicznym ojcem dziecka.

Artykuł 5

W postępowaniu o ustalenie pochodzenia dziecka od ojca należy dopuścić dowody naukowe, które mogą pomóc w ustaleniu lub wykluczeniu ojcostwa.

Artykuł 6

1. Ojciec i matka dziecka pozamałżeńskiego mają w zakresie jego utrzymania takie same obowiązki, jakby pochodziło ono z małżeństwa.

2. Jeżeli prawo nakłada na niektórych członków rodziny ojca lub matki obowiązek utrzymania dziecka pochodzącego z małżeństwa, obowiązek taki powinien obejmować także dziecko pozamałżeńskie.

Artykuł 7

1. Jeżeli pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego zostało ustalone w odniesieniu do obojga rodziców, władza rodzicielska nie może być przyznana z mocy prawa wyłącznie ojcu.

2. Władza rodzicielska może zostać przekazana innej osobie; prawo wewnętrzne powinno określać przypadki jej przekazania.

Artykuł 8

Ojciec lub matka dziecka pozamałżeńskiego, któremu lub której nie przysługuje władza rodzicielska, względnie nie wykonuje tej władzy, może uzyskać prawo do kontaktów z dzieckiem w określonych przypadkach.

Artykuł 9

Dziecko pozamałżeńskie ma takie same prawa do dziedziczenia po ojcu i matce, a także po członkach ich rodzin, jak dzieci pochodzące z małżeństwa.

Artykuł 10

Zawarcie małżeństwa między ojcem i matką dziecka pozamałżeńskiego nadaje takiemu dziecku status prawny dziecka pochodzącego z małżeństwa.

Artykuł 11

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu przez Państwa członkowskie Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Konwencja wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. Dla każdego Państwa–sygnatariusza, który ratyfikuje, przyjmie lub zatwierdzi konwencję w terminie późniejszym, wchodzi ona w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia jego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 12

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde Państwo nie będące członkiem Rady do przystąpienia do tej konwencji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia, który wywiera skutek po upływie trzech miesięcy od daty jego złożenia.

Artykuł 13

1. Każde Państwo w czasie podpisywania niniejszej konwencji albo składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia może określić terytorium lub terytoria, na których stosuje się postanowienia tej konwencji.

2. Każde Państwo w chwili składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo w dowolnym czasie w przyszłości może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na wskazane w tym oświadczeniu inne terytorium lub terytoria, które Państwo to reprezentuje w stosunkach międzynarodowych albo w imieniu którego ma prawo składania takich oświadczeń.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających w odniesieniu do jakiegokolwiek terytorium wskazanego w oświadczeniu może zostać cofnięte zgodnie z trybem postępowania określonym w artykule 15 niniejszej konwencji.

Artykuł 14

1. Każde Państwo w czasie podpisywania niniejszej konwencji lub składania swego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia albo w czasie składania oświadczenia w trybie artykułu 13 ustęp 2 tej konwencji może zgłosić nie więcej niż trzy zastrzeżenia do postanowień artykułów 2–10 konwencji.

Niedopuszczalne jest składanie zastrzeżeń o charakterze ogólnym, jedno zaś zastrzeżenie może dotyczyć tylko jednego postanowienia konwencji.

2. Każde zastrzeżenie pozostaje w mocy przez okres pięciu lat od wejścia w życie konwencji w stosunku do zainteresowanej Umawiającej się Strony. Może ono zostać odnowione na kolejne okresy pięciu lat przez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy przed upływem każdego z tych okresów.

3. Każda Umawiająca się Strona może cofnąć w całości lub w części zastrzeżenie złożone w trybie ustępów poprzedzających przez złożenie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, które staje się skuteczne z chwilą jego otrzymania.

Artykuł 15

1. Każda Umawiająca się Strona może, w takim zakresie, w jakim to jej dotyczy, wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek po upływie sześciu miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 16

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady oraz Państwa, które przystąpiły do niniejszej konwencji, o:

a) każdym podpisaniu konwencji;
b) każdym złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) każdej dacie wejścia w życie konwencji zgodnie z artykułem 11;
d) wszelkich notyfikacjach złożonych na mocy postanowień artykułu 1;
e) wszelkich oświadczeniach złożonych na mocy postanowień artykułu 13 ustęp 2 i 3;
f) każdym zastrzeżeniu złożonym na mocy postanowień artykułu 14 ustęp 1;
g) odnowieniu zastrzeżeń w trybie artykułu 14 ustęp 2;
h) cofnięciu zastrzeżeń dokonanym na mocy postanowień artykułu 14 ustęp 3;
i) każdej notyfikacji otrzymanej na mocy postanowień artykułu 15 i dacie wywarcia skutków przez wypowiedzenie.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upełnomocnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 15 października 1975 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu podpisującemu konwencję lub przystępującemu do niej.

EUROPEJSKA KONWENCJA O UZNAWANIU I WYKONYWANIU ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH PIECZY NAD DZIECKIEM ORAZ O PRZYWRACANIU PIECZY NAD DZIECKIEM

(sporządzona w Luksemburgu w dniu 20 maja 1980 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 7 sierpnia 1995 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 18 marca 1996 r. Nr 31, poz. 134. Na mocy art. 17 Rzeczpospolita Polska zastrzegła możliwość odmowy uznania lub wykonania orzeczeń, o których mowa w art. 8 i 9 konwencji, także ze wszystkich powodów, o których mowa w art. 10)

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej konwencji,

uznając, że w państwach członkowskich Rady Europy dobro dziecka ma zasadnicze znaczenie przy wydawaniu orzeczeń dotyczących ustanowienia nad nim pieczy,

uznając, że ustanowienie środków zapewniających w szerszym zakresie uznawanie i wykonywanie orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem zapewni lepszą ochronę interesów dziecka,

uznając za pożądane podkreślenie w tym celu, że prawo rodziców do kontaktów z dzieckiem jest naturalną konsekwencją prawa do sprawowania pieczy,

odnotowując wzrastającą liczbę spraw, w których dzieci bezprawnie przekazywane są za granicę, a jednocześnie trudności związane z poszukiwaniem właściwych rozwiązań problemów wyłaniających się na tle takich przypadków,

zamierzając ustanowić przepisy umożliwiające przywrócenie bezprawnie przerwanego sprawowania pieczy nad dzieckiem,

przekonane o konieczności ustanowienia w tym celu przepisów, które odpowiadałyby różnym potrzebom i różnym okolicznościom,

mając na celu podjęcia współpracy prawnej pomiędzy ich organami,

uzgodniły, co następuje:

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej konwencji:

a) wyrażenie „dziecko" oznacza osobę, niezależnie od jej obywatelstwa, która nie ukończyła 16. roku życia i która, zgodnie z prawem państwa jej stałego zamieszkania, jej prawem ojczystym lub państwa wezwanego, nie może samodzielnie decydować o swym miejscu zamieszkania;
b) wyrażenie „organ" oznacza jakikolwiek organ sądowy lub administracyjny;
c) wyrażenie „orzeczenie dotyczące pieczy" oznacza każdą decyzję organu w zakresie, w jakim odnosi się ona do wykonywania opieki nad dzieckiem, w tym do ustalania jego miejsca zamieszkania, a także do kontaktów z dzieckiem;
d) wyrażenie „bezprawne przejęcie pieczy nad dzieckiem" oznacza wywiezienie dziecka za granicę z naruszeniem orzeczenia dotyczącego pieczy, które zostało wydane przez organ Umawiającego się Państwa i jest w tym państwie wykonalne; bezprawne przejęcie pieczy obejmuje także:
   (i) odmowę powrotu dziecka z zagranicy po upływie okresu wykonywania prawa do kontaktów z dzieckiem albo po upływie jakiegokolwiek innego okresu czasowego pobytu na terytorium państwa, innego niż to, na którym piecza jest sprawowana;
   (ii) przejęcie pieczy, które następnie zostanie uznane za bezprawne, zgodnie z art. 12.

CZĘŚĆ I
ORGANY CENTRALNE

Artykuł 2

1. Każde Umawiające się Państwo wyznacza organ centralny, który spełnia funkcje przewidziane przez konwencję.

2. Państwa federacyjne i państwa, w których obowiązuje więcej niż jeden system prawny, zachowują prawo do wyznaczenia kilku organów centralnych i określają ich kompetencje.

3. Sekretarza Generalnego Rady Europy zawiadamia się o wszelkich decyzjach podjętych na mocy niniejszego artykułu.

Artykuł 3

1. Organy centralne Umawiających się Państw współpracują ze sobą i popierają współpracę właściwych organów w swoich państwach. Powinny one działać z całą niezbędną w takich sprawach starannością.

2. W celu ułatwienia wdrażania konwencji organy centralne Umawiających się Państw:

a) zapewniają przekazywanie wniosków właściwych organów o udzielenie informacji dotyczących kwestii prawnych lub faktycznych o toczącym się postępowaniu;
b) na wniosek, udzielają sobie wzajemnie informacji o obowiązujących przepisach prawnych dotyczących pieczy nad dzieckiem i o zmianie tych przepisów;
c) informują się wzajemnie o wszelkich problemach, jakie mogą wyniknąć przy stosowaniu niniejszej konwencji, a także, w miarę możliwości, usuwają przeszkody w jej stosowaniu.

Artykuł 4

1. Każda osoba, która w Umawiającym się Państwie uzyskała orzeczenie dotyczące sprawowania pieczy nad dzieckiem i która dąży do uznania lub wykonania tego orzeczenia w innym Umawiającym się Państwie, może w tym celu złożyć wniosek w organie centralnym któregokolwiek z Umawiających się Państw.

2. Do wniosku dołącza się dokumenty, o których mowa w art. 13.

3. Organ centralny, który otrzymał wniosek, a nie jest organem centralnym Państwa wezwanego, przekazuje niezwłocznie te dokumenty bezpośrednio temu organowi.

4. Organ centralny, który otrzymał wniosek, może odmówić nadania mu biegu, jeżeli jest oczywiste, że nie zostały spełnione warunki przewidziane przez niniejszą konwencję.

5. Organ centralny, który otrzymał wniosek, informuje niezwłocznie wnioskodawcę o dalszym biegu sprawy.

Artykuł 5

1. Organ centralny w państwie wezwanym niezwłocznie podejmuje lub powoduje podjęcie wszelkich działań, jakie uzna za stosowne, oraz wszczyna, w razie konieczności, postępowanie przed właściwymi organami w celu:

a) ustalenia miejsca pobytu dziecka;
b) zapobieżenia naruszeniu interesów dziecka lub wnioskodawcy, w szczególności przez zastosowanie środków tymczasowych;
c) uznania lub wykonania orzeczenia dotyczącego pieczy;
d) powrotu dziecka do wnioskodawcy, jeśli stwierdzona jest wykonalność orzeczenia;
e) poinformowania organu wnioskującego o podjętych działaniach i ich skutkach.

2. W przypadku, gdy organ centralny państwa wezwanego ma podstawy przypuszczać, że dziecko znajduje się na terytorium innego Umawiającego się Państwa, niezwłocznie przesyła dokumenty bezpośrednio do organu centralnego tego państwa.

3. Z wyjątkiem kosztów repatriacji, Umawiające się Państwa postarają się nie obciążać wnioskodawcy kosztami jakichkolwiek działań podjętych na mocy ustępu 1 tego artykułu

przez organ centralny tego państwa na rzecz wnioskodawcy, w tym także kosztami postępowania oraz, jeżeli miało to miejsce, kosztami zastępstwa adwokackiego.

4. Jeżeli odmówiono wykonania orzeczenia, a organ centralny państwa wezwanego uzna, że powinien nadać bieg wnioskowi o wszczęcie w tym państwie postępowania w celu merytorycznego rozpoznania sprawy, organ ten powinien dołożyć wszelkich starań, aby wnioskodawca był reprezentowany podczas postępowania na warunkach nie gorszych niż osoba będąca obywatelem tego Państwa lub mająca w nim stałe miejsce zamieszkania; w szczególności może wszcząć w tym celu postępowanie przed właściwym organem.

Artykuł 6

1. Z zastrzeżeniem innych uzgodnień pomiędzy zainteresowanymi organami centralnymi i z zastrzeżeniem postanowień ustępu 3 niniejszego artykułu:

a) zawiadomienia kierowane do organu centralnego państwa wezwanego sporządza się w języku urzędowym tego państwa albo dołącza się do nich tłumaczenia na taki język;
b) organ centralny państwa wezwanego powinien jednak przyjąć zawiadomienie sporządzone w języku angielskim lub francuskim albo z dołączonym tłumaczeniem na jeden z tych języków.

2. Zawiadomienia kierowane przez organ centralny państwa wezwanego, w tym także wyniki przeprowadzonych czynności wyjaśniających, mogą być sporządzone w języku urzędowym lub jednym z języków urzędowych tego państwa albo w języku angielskim lub francuskim.

3. Umawiające się Państwo może w całości lub w części wyłączyć stosowanie postanowień ustępu 1 lit. b) niniejszego artykułu. Jeżeli Umawiające się Państwo złoży takie zastrzeżenie, każde inne Umawiające się Państwo może zastosować takie zastrzeżenie w stosunku do tego państwa.

CZĘŚĆ II
UZNAWANIE I WYKONYWANIE ORZECZEŃ ORAZ PRZYWRACANIE PIECZY NAD DZIEĆMI

Artykuł 7

Orzeczenia dotyczące pieczy, wydane w Umawiającym się Państwie, są uznawane oraz wykonywane w każdym innym Umawiającym się Państwie, jeśli podlegają wykonaniu w państwie wydania.

Artykuł 8

1. W przypadku bezprawnego przejęcia pieczy nad dzieckiem, organ centralny państwa wezwanego niezwłocznie podejmuje działania w celu jej przywrócenia:

a) jeżeli w czasie wszczęcia postępowania w państwie, w którym wydano orzeczenie, albo w czasie bezprawnego przejęcia pieczy, jeśli nastąpiło ono wcześniej niż wszczęcie postępowania, dziecko i jego rodzice byli wyłącznie obywatelami tego państwa, a dziecko miało stałe miejsce zamieszkanie na tym terytorium, oraz
b) jeżeli wniosek o przywrócenie pieczy złożono w organie centralnym w ciągu sześciu miesięcy od dnia bezprawnego przejęcia pieczy.

2. Jeżeli, zgodnie z prawem państwa wezwanego, warunki, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, nie mogą być spełnione bez wyczerpania drogi sądowej, żadna z podstaw odmowy przewidziana w przepisach niniejszej konwencji nie może dotyczyć postępowania sądowego.

3. W przypadku zawarcia przez osobę sprawującą pieczę nad dzieckiem z inną osobą urzędowo poświadczonego porozumienia przyznającego takiej osobie prawo do kontaktów z dzieckiem, jeżeli dziecko zabrane za granicę nie powraca po upływie uzgodnionego okresu do osoby sprawującej nad nim pieczę, przywrócenie pieczy nastąpi zgodnie z ustępami 1 lit. b) oraz 2 niniejszego artykułu. Przepis ten stosuje się także w przypadku przyznania przez właściwy organ takiego prawa osobie nie sprawującej pieczy nad dzieckiem.

Artykuł 9

1. W przypadku bezprawnego przejęcia pieczy w sytuacjach innych niż przewidziane w art. 8, jeżeli wniosek został złożony do organu centralnego w terminie 6 miesięcy od przejęcia pieczy nad dzieckiem, uznania lub wykonania orzeczenia można odmówić wyłącznie:

a) jeżeli orzeczenie zaoczne wydano pod nieobecność pozwanego lub jego pełnomocnika, a powództwo lub inny dokument wszczynający postępowanie nie zostały mu prawidłowo doręczone w terminie wystarczającym na przygotowanie obrony; jednakże okoliczność ta nie może stanowić podstawy odmowy uznania lub wykonania orzeczenia, jeśli brak doręczenia był skutkiem zatajenia przez pozwanego miejsca jego pobytu przed powodem w państwie, w którym wydano orzeczenie;
b) w przypadku orzeczenia zaocznego, wydanego pod nieobecność pozwanego lub jego pełnomocnika, właściwość organu orzekającego została ustalona na podstawie innej niż:
   (i) miejsce stałego zamieszkania pozwanego albo
   (ii) ostatnie wspólne miejsce zamieszkania rodziców dziecka, jeżeli co najmniej jedno z rodziców ciągle jeszcze tam zamieszkuje, albo
   (iii) miejsce stałego zamieszkania dziecka;

c) gdy orzeczenie takie jest sprzeczne z orzeczeniem dotyczącym pieczy nad dzieckiem, które stało się wykonalne w państwie wezwanym przed bezprawnym przejęciem pieczy nad dzieckiem, chyba że dziecko miało stałe miejsce zamieszkania na terytorium państwa wzywającego co najmniej przez rok przed przejęciem pieczy.

2. Przepisy ustępu 1 stosuje się, jeżeli nie złożono wniosku do organu centralnego, ale w terminie sześciu miesięcy od bezprawnego przejęcia pieczy nad dzieckiem złożono wniosek o uznanie lub wykonanie orzeczenia.

3. Orzeczenie będące przedmiotem wniosku w żadnym wypadku nie może być rozpoznawane merytorycznie.

Artykuł 10

1. W przypadkach innych niż wymienione w art. 8 i 9 można odmówić uznania lub wykonania orzeczenia nie tylko na podstawie przyczyn określonych w art. 9, ale także, gdy:

a) stwierdzi się, że skutki orzeczenia są oczywiście sprzeczne z podstawowymi zasadami prawa rodzinnego w państwie wezwanym albo
b) stwierdzi się, że skutki przedmiotowej decyzji przestały w sposób oczywisty pozostawać w zgodzie z dobrem dziecka w wyniku zmiany okoliczności związanych m.in. z upływem czasu, a nie wyłącznie ze zmianą miejsca zamieszkania po bezprawnym przejęciu pieczy, albo
c) w czasie, kiedy wszczęto postępowanie w państwie orzekania:
   (i) dziecko było obywatelem państwa wezwanego lub miało na jego terytorium stałe miejsce zamieszkania, podczas gdy nie istniał żaden z tych łączników w stosunku do państwa orzekania albo
   (ii) dziecko było obywatelem zarówno państwa orzekania, jak i państwa wezwanego i miało stałe miejsce zamieszkania w państwie wezwanym, albo
d) orzeczenie to jest sprzeczne z innym orzeczeniem wydanym w wyniku postępowania wszczętego przed złożeniem wniosku o uznanie lub wykonanie w państwie wezwanym albo w państwie trzecim, ale wykonalnym w państwie wezwanym, a odmowie tej nie sprzeciwia się dobro dziecka.

2. W tych samych przypadkach postępowanie w sprawie uznania lub wykonania orzeczenia można zawiesić, jeżeli:

a) od tego orzeczenia wniesiono zwykły środek odwoławczy albo
b) postępowanie w sprawie pieczy nad dzieckiem, wszczęte przed rozpoczęciem postępowania w państwie orzekania, toczy się w państwie wezwanym, albo
c) inne orzeczenie dotyczące pieczy nad dzieckiem jest przedmiotem postępowania o jego wykonanie lub jakiegokolwiek innego postępowania o jego uznanie.

Artykuł 11

1. Orzeczenia dotyczące prawa do bezpośrednich kontaktów z dzieckiem oraz te postanowienia orzeczeń w sprawie pieczy, które dotyczą prawa do kontaktów, podlegają uznaniu i wykonaniu na takich samych zasadach, jak orzeczenia w sprawie pieczy.

2. Jednakże właściwy organ państwa wezwanego może określić warunki ustanowienia oraz wykonywania prawa do kontaktów, uwzględniając w szczególności podjęte przez strony zobowiązania w tym względzie.

3. Jeżeli nie wydano orzeczenia dotyczącego prawa do kontaktów z dzieckiem albo jeżeli oddalono wniosek o uznanie lub wykonanie orzeczenia dotyczącego pieczy, organ centralny państwa wezwanego, na wniosek osoby dochodzącej tego prawa, może wezwać właściwe organy tego państwa do wydania orzeczenia w sprawie prawa do kontaktów z dzieckiem.

Artykuł 12

Jeżeli w czasie przewożenia dziecka przez granicę państwową nie istniało podlegające wykonaniu orzeczenie w sprawie pieczy, wydane w Umawiającym się Państwie, postanowienia niniejszej konwencji stosuje się do późniejszych orzeczeń w sprawie pieczy, uznających to odebranie za bezprawne, wydanych w Umawiającym się Państwie na wniosek zainteresowanej osoby.

CZĘŚĆ III
POSTĘPOWANIE

Artykuł 13

1. Do wniosku o uznanie lub wykonanie orzeczenia w sprawie pieczy w innym Umawiającym się Państwie orzeczenia załącza się:

a) upoważnienie organu centralnego państwa wezwanego do działania w imieniu wnioskodawcy lub do wyznaczenia w tym celu innego pełnomocnika;
b) kopię orzeczenia spełniającą wymagane warunki dla stwierdzenia jej autentyczności;
c) w przypadku wydania orzeczenia zaocznego pod nieobecność pozwanego, dokument stwierdzający prawidłowe doręczenie pozwu wszczynającego postępowanie lub innego odpowiedniego dokumentu;
d) w miarę potrzeby, dokument stwierdzający, że zgodnie z prawem państwa orzekania orzeczenie podlega wykonaniu;

e) w miarę możliwości, wskazanie miejsca lub przypuszczalnego miejsca przebywania dziecka w państwie wezwanym;
f) propozycje co do sposobu przywrócenia pieczy nad dzieckiem.

2. Do dokumentów wymienionych w ustępie poprzedzającym należy, jeśli zachodzi taka potrzeba, dołączyć tłumaczenie, zgodnie z art. 6.

Artykuł 14

Umawiające się Państwa stosują szybką i prostą procedurę w sprawach o uznanie i wykonanie orzeczenia dotyczącego pieczy nad dzieckiem. W tym celu zapewnia się, że żądanie wykonania może być złożone w formie zwykłego wniosku.

Artykuł 15

1. Przed wydaniem orzeczenia, o którym mowa w art. 10 ust. 1 lit. b), właściwy organ państwa wezwanego:
a) powinien wysłuchać stanowiska dziecka, chyba że byłoby to niemożliwe, zwłaszcza ze względu na jego wiek i rozeznanie, a także
b) może przeprowadzić stosowne czynności wyjaśniające.

2. Koszty czynności wyjaśniających, powstałe w którymkolwiek z Umawiających się Państw, ponosi państwo, na którego terytorium czynność przeprowadzono.

3. Wniosek o przeprowadzenie czynności wyjaśniających oraz ich wyniki mogą być przekazywane do właściwych organów poprzez organy centralne.

Artykuł 16

Dla celów niniejszej konwencji nie wymaga się legalizacji dokumentów ani innego podobnego ich potwierdzania.

CZĘŚĆ IV
ZASTRZEŻENIA

Artykuł 17

1. Umawiające się Państwo może zastrzec, że w przypadkach, o których mowa w art. 8 lub 9, uznania i wykonania orzeczeń dotyczących pieczy można odmówić z powodów wymienionych w art. 10, wskazanych w zastrzeżeniu.

2. Uznania i wykonania orzeczeń wydanych w Umawiającym się Państwie, które złożyło zastrzeżenie w trybie ust. 1 niniejszego artykułu, można odmówić w innym Umawiającym się Państwie z jakichkolwiek dodatkowych powodów, wskazanych w tym zastrzeżeniu.

Artykuł 18

Umawiające się Państwo może zastrzec, że nie uznaje się za związane postanowieniami art. 12. Postanowień konwencji nie stosuje się do orzeczeń, o których mowa w art. 12, wydanych w państwie, które złożyło takie zastrzeżenie.

CZĘŚĆ V
INNE REGULACJE PRAWNE

Artykuł 19

Niniejsza konwencja nie wyłącza możliwości oparcia stosunków wzajemnych przy uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń na jakiejkolwiek innej umowie międzynarodowej wiążącej państwo orzekania i państwo wezwane albo na podstawie przepisów prawa wewnętrznego państwa wezwanego.

Artykuł 20

1. Niniejsza konwencja nie narusza zobowiązań Umawiającego się Państwa względem państwa nie będącego jej stroną, wynikających z innych umów międzynarodowych, regulujących problematykę niniejszej konwencji.

2. Jeżeli dwa lub więcej Umawiających się Państw uchwaliło lub uchwali jednolite przepisy dotyczące pieczy nad dzieckiem albo szczególny system uznawania i wykonywania orzeczeń w tej dziedzinie, będą one mogły, w stosunkach pomiędzy sobą, stosować te przepisy zamiast niniejszej konwencji lub jej części. Dla skorzystania z tej możliwości konieczne jest zawiadomienie Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wszelkie zmiany lub uchylenie takiej decyzji także wymagają zawiadomienia.

CZĘŚĆ VI
PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 21

Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 22

1. Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia wyrażenia przez trzy państwa członkowskie Rady Europy zgody na związanie się niniejszą konwencją, zgodnie z postanowieniami art. 21.

2. W odniesieniu do państwa członkowskiego, które wyrazi zgodę na związanie się niniejszą konwencją, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 23

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić państwo nie będące członkiem Rady do przystąpienia do konwencji. Decyzję o zaproszeniu podejmuje się większością głosów, o której mowa w art. 20 lit. d) statutu, przy jednogłośnej zgodzie przedstawicieli Umawiających się Państw, uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

2. W stosunku do państwa przystępującego konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 24

1. Każde państwo, w czasie podpisywania konwencji albo składania dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, na których stosuje się postanowienia niniejszej konwencji.

2. Każde państwo, w dowolnym terminie późniejszym, może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na inne terytorium lub terytoria, wskazane w oświadczeniu. W stosunku do takiego terytorium konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających, w odniesieniu do któregokolwiek terytorium wskazanego w oświadczeniu, może zostać cofnięte przez złożenie zawiadomienia Sekretarzowi Generalnemu. Takie cofnięcie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

Artykuł 25

1. Państwo składające się z dwóch lub więcej jednostek terytorialnych, na których obowiązują różne przepisy prawne dotyczące pieczy nad dzieckiem oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawie pieczy, może, w czasie podpisywania konwencji albo składania dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, że niniejszą konwencję stosuje się do wszystkich jednostek terytorialnych albo tylko do niektórych z nich.

2. Każde państwo w dowolnym terminie późniejszym może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na inne jednostki terytorialne wskazane w oświadczeniu. W stosunku do takiej jednostki terytorialnej konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających, w odniesieniu do którejkolwiek jednostki terytorialnej wskazanej w oświadczeniu, może zostać cofnięte przez złożenie zawiadomienia Sekretarzowi Generalnemu. Takie cofnięcie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

Artykuł 26

1. W odniesieniu do Państw, w których stosuje się w sprawach pieczy więcej niż jeden system prawa, według zasady terytorialnej:

a) wyrażenie „przepisy prawa miejsca stałego zamieszkania" albo „prawa ojczystego" należy rozumieć jako odwołanie się do systemu prawa określonego przez obowiązujące w tym państwie zasady albo — gdy takie zasady nie istnieją — do systemu prawa, z którym dana osoba jest najściślej związana;
b) wyrażenia „Państwo, w którym wydano orzeczenie" i „Państwo wezwane" należy rozumieć, w zależności od przypadku, jako jednostkę terytorialną, w której wydano orzeczenie, albo jednostkę terytorialną, której dotyczy wniosek o uznanie lub wykonanie orzeczenia.

2. Postanowienia ustępu 1 lit. a) stosuje się odpowiednio do państw, w których w sprawach pieczy stosuje się więcej niż jeden system prawa, według zasady personalnej.

Artykuł 27

1. Każde państwo, w czasie podpisywania, składania dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może oświadczyć, że korzysta z możliwości złożenia zastrzeżeń przewidzianych w art. 6 ust. 3, art. 17 i 18 niniejszej konwencji. Składanie innych zastrzeżeń jest niedopuszczalne.

2. Każda Umawiająca się Strona może w każdym czasie cofnąć w całości lub w części zastrzeżenie złożone w trybie ustępu poprzedzającego przez złożenie zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Takie cofnięcie wywiera skutek z dniem otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 28

Pod koniec trzyletniego okresu następującego po wejściu w życie niniejszej konwencji, a także w dowolnym późniejszym terminie, z własnej inicjatywy, Sekretarz Generalny Rady Europy powinien zaprosić przedstawicieli organów centralnych, wyznaczonych przez Umawiające się Państwa, na posiedzenie w celu oceny i ułatwienia funkcjonowania konwencji. Każde Państwo członkowskie Rady Europy, nie będące stroną niniejszej konwencji, może wziąć udział w pracach takich posiedzeń w charakterze obserwatora. Z prac posiedzenia sporządza się sprawozdanie, które przedstawia się do wiadomości Komitetowi Ministrów Rady Europy.

Artykuł 29

1. Każda strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze zawiadomienia Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od daty otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego Rady.

Artykuł 30

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia członków Rady Europy oraz państwa, które przystąpiły do niniejszej konwencji, o:

a) podpisaniu konwencji;
b) złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) dacie wejścia w życie konwencji, zgodnie z jej art. 22, 23, 24 i 25;
d) wszelkich czynnościach, zawiadomieniach i oświadczeniach, dotyczących niniejszej konwencji.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upełnomocnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Luksemburgu dnia 20 maja 1980 r. w językach francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy rządom państw członkowskich Rady Europy i państw, które przystąpiły do niniejszej konwencji.

EUROPEJSKA KARTA JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH

(sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 28 listopada 2008 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 27 sierpnia 2009 r. Nr 137, poz. 1121. Przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego złożono następujące oświadczenie: „Zgodnie z art. 3 ust. 1 Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych Rzeczpospolita Polska oświadcza, że za języki regionalne lub mniejszościowe, w znaczeniu karty, uznaje następujące języki: białoruski, czeski, hebrajski, jidysz, karaimski, kaszubski, litewski, łemkowski, niemiecki, ormiański, romski, rosyjski, słowacki, tatarski, ukraiński; przy czym za język regionalny uważa język kaszubski; za języki mniejszości narodowych — języki: białoruski, czeski, hebrajski, jidysz, litewski, niemiecki, ormiański, rosyjski, słowacki i ukraiński; za języki mniejszości etnicznych — języki: karaimski, łemkowski, romski i tatarski; a za języki nieterytorialne — języki: hebrajski, jidysz, karaimski, ormiański i romski.
Rzeczpospolita Polska oświadcza, że zamierza stosować Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych zgodnie z postanowieniami ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.
Na podstawie art. 2 ust. 2 karty Rzeczpospolita Polska zobowiązuje się stosować, wobec wyżej wymienionych języków regionalnych lub mniejszościowych, następujące postanowienia Części III karty: w art. 8 ust. 1 pkt a) (i), b) (i), c) (i), d) (iii), e) (ii), g), h), i), ust. 2; w art 9 ust. 2 pkt a); w art. 10 ust. 2 pkt b), g), ust. 5; w art. 11 ust. 1 pkt a) (ii), (iii), b) (ii), c) (ii), d), e) (i), f) (ii), g), ust. 2, ust. 3; w art. 12 ust. 1 pkt a), b), c), d), e), f), g), ust. 2, ust. 3; w art. 13 ust. 1 pkt b), c), d), ust. 2 pkt b); w art. 14 pkt a), b).")

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej karty,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności między jej członkami, szczególnie w celu zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo,

zważywszy, że ochrona historycznych języków regionalnych lub mniejszościowych Europy, spośród których niektórym grozi całkowite wyginięcie, przyczynia się do utrzymania i rozwoju kulturowego bogactwa i tradycji Europy,

zważywszy, że prawo do używania języka regionalnego lub mniejszościowego w życiu prywatnym i publicznym stanowi prawo niezbywalne zgodnie z zasadami zawartymi w Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych Organizacji Narodów Zjednoczonych i zgodnie z duchem Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy,

uwzględniając pracę wykonaną w ramach KBWE, a w szczególności Akt końcowy KBWE z 1975 r. oraz Dokument Spotkania kopenhaskiego Konferencji w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE z 1990 r.,

podkreślając wartość wielokulturowości i wielojęzyczności, a także uznając, że ochrona języków regionalnych lub mniejszościowych i poparcie dla nich nie powinny przebiegać ze szkodą dla języków oficjalnych i potrzeby ich poznawania,

rozumiejąc, że ochrona i promowanie języków regionalnych lub mniejszościowych w różnych krajach i regionach Europy stanowi ważny wkład w budowę Europy opartej na zasadach demokracji i różnorodności kulturowej w ramach suwerenności narodowej oraz integralności terytorialnej,

uwzględniając specyficzne warunki i tradycje historyczne w różnych regionach państw europejskich,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I
POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1
Definicje

Dla celów niniejszej karty:

a) „języki regionalne lub mniejszościowe" oznaczają języki, które:
   (i) są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa,
   (ii) różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa,
   nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów,
b) „terytorium, na którym używany jest język regionalny lub mniejszościowy" oznacza obszar geograficzny, na którym wspomniany język jest środkiem komunikowania się takiej

liczby ludzi, która uzasadnia przyjęcie różnych środków ochronnych i wspierających, przewidzianych w niniejszej karcie,

c) „języki nieterytorialne" oznaczają języki używane przez obywateli danego państwa, które różnią się od języka lub języków stosowanych przez pozostałą część ludności tego państwa, które jednak, chociaż są tradycyjnie używane na terytorium tego państwa, nie mogą być identyfikowane z określonym jego obszarem.

Artykuł 2
Zobowiązania

1. Każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania postanowień Części II w odniesieniu do wszystkich języków regionalnych lub mniejszościowych, którymi mówi się na jej terytorium i które odpowiadają definicji, o której mowa w artykule 1.

2. W odniesieniu do każdego języka określonego w czasie ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, zgodnie z artykułem 3, każda ze Stron zobowiązuje się do stosowania co najmniej trzydziestu pięciu ustępów bądź punktów wybranych spośród postanowień Części III karty, włączając w to co najmniej trzy wybrane z każdego z artykułów 8 i 12 oraz po jednym z każdego z artykułów 9, 10, 11 i 13.

Artykuł 3
Ustalenia praktyczne

1. Każde z Umawiających się Państw określi w swoim dokumencie ratyfikacyjnym, przyjęcia lub zatwierdzenia każdy język regionalny lub mniejszościowy lub język oficjalny, który jest mniej powszechnie stosowany na całości lub części jego terytorium, w odniesieniu do którego zastosowane zostaną ustępy wybrane zgodnie z artykułem 2 ustęp 2.

2. Każda Strona może w dowolnym późniejszym czasie powiadomić Sekretarza Generalnego, że przyjmuje zobowiązania wynikające z postanowień któregokolwiek innego ustępu karty nieokreślone w jej dokumencie ratyfikacyjnym, przyjęcia lub zatwierdzenia albo że będzie stosować ustęp 1 niniejszego artykułu w odniesieniu do innych języków regionalnych lub mniejszościowych lub do innych języków oficjalnych, które są mniej powszechnie stosowane na całości lub części jej terytorium.

3. Zobowiązania wymienione w poprzednim ustępie będą uznawane za stanowiące integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek, począwszy od dnia notyfikowania o nich.

Artykuł 4
Istniejące systemy ochrony

1. Żadne z postanowień niniejszej karty nie będzie interpretowane jako ograniczające lub umniejszające którekolwiek z praw gwarantowanych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

2. Postanowienia niniejszej karty nie będą miały wpływu na żadne bardziej korzystne postanowienia dotyczące statusu języków regionalnych lub mniejszościowych ani na stan prawny osób należących do mniejszości, które mogą istnieć wewnątrz Strony lub których dotyczą odpowiednie międzynarodowe umowy dwustronne lub wielostronne.

Artykuł 5
Istniejące zobowiązania

Żadne z postanowień karty nie może być interpretowane jako stanowiące podstawę do jakichkolwiek uprawnień, do angażowania się w jakiekolwiek działanie lub wykonania jakiejkolwiek czynności sprzecznej z celami Karty Narodów Zjednoczonych lub innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego, włączając w to zasadę suwerenności i integralności terytorialnej państw.

Artykuł 6
Informacja

Strony zobowiązują się do dopilnowania, aby zainteresowane władze, organizacje i osoby zostały poinformowane o prawach i obowiązkach ustanowionych przez niniejszą kartę.

CZĘŚĆ II
CELE I ZASADY REALIZOWANE ZGODNIE Z ARTYKUŁEM 2 USTĘP 1

Artykuł 7
Cele i zasady

1. W odniesieniu do języków regionalnych lub mniejszościowych na terytoriach, na których takie języki są używane, i w zależności od sytuacji każdego języka, Strony będą opierać swoją politykę, ustawodawstwo i praktykę na następujących celach i zasadach:

a) uznaniu języków regionalnych lub mniejszościowych za wyraz bogactwa kulturowego,
b) poszanowaniu obszaru geograficznego każdego języka regionalnego lub mniejszościowego w celu zapewnienia, by istniejące lub nowe podziały administracyjne nie stanowiły przeszkody w promowaniu danego języka regionalnego lub mniejszościowego,
c) potrzebie podjęcia zdecydowanego działania promującego języki regionalne lub mniejszościowe w celu ich ochrony,
d) ułatwianiu lub zachęcaniu do stosowania języków regionalnych lub mniejszościowych w mowie i w piśmie, w życiu publicznym i prywatnym,
e) utrzymywaniu i rozwijaniu powiązań, w zakresach objętych niniejszą kartą, pomiędzy grupami korzystającymi z języka regionalnego lub mniejszościowego a innymi grupami w państwie korzystającymi z języka używanego w identycznej lub podobnej formie, jak również tworzeniu kontaktów kulturowych z innymi grupami w państwie używającymi różnych języków,
f) zapewnianiu odpowiednich form i środków nauczania i uczenia się języków regionalnych lub mniejszościowych na wszystkich stosownych poziomach,
g) zapewnianiu udogodnień umożliwiających osobom nieposługującym się językiem regionalnym lub mniejszościowym, a żyjącym na obszarze, gdzie jest on używany, jego nauki, jeśli mają takie życzenie,
h) promowaniu studiów i badań nad językami regionalnymi lub mniejszościowymi na uniwersytetach lub w podobnych instytucjach naukowych,
i) promowaniu odpowiednich rodzajów wymiany międzynarodowej, w zakresach objętych niniejszą kartą, między językami regionalnymi lub mniejszościowymi, które są używane w identycznej lub podobnej formie w dwóch lub większej liczbie państw.

2. Strony zobowiązują się do wyeliminowania, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, każdego nieuzasadnionego zróżnicowania, wyłączenia, ograniczenia lub preferencji dotyczącej stosowania języka regionalnego lub mniejszościowego, której celem jest zniechęcenie do niego lub zagrożenie dla jego zachowania lub rozwoju. Przeznaczanie specjalnych środków na rzecz języków regionalnych lub mniejszościowych zmierzające do promowania równości pomiędzy użytkownikami tych języków a pozostałą częścią populacji lub należycie uwzględniające ich szczególne warunki nie jest uznawane za akt dyskryminacji użytkowników powszechniej używanych języków.

3. Strony zobowiązują się do promowania, za pomocą odpowiednich środków, wzajemnego zrozumienia między grupami językowymi, a w szczególności do szacunku i tolerancji wobec języków regionalnych lub mniejszościowych — pośród celów edukacji i szkoleń realizowanych w tych krajach — a także zachęcenia mass mediów, aby dążyły do tego samego celu.

4. Przy określaniu swojej polityki wobec języków regionalnych lub mniejszościowych Strony będą uwzględniały potrzeby i życzenia wyrażane przez grupy korzystające z tych języków.

Zachęca się Strony do tworzenia organizacji, jeśli to konieczne, w celu doradzania władzom we wszystkich sprawach związanych z językami regionalnymi lub mniejszościowymi.

5. Strony zobowiązują się do zastosowania *mutatis mutandis* zasad wymienionych w ustępach 1–4 wobec języków nieterytorialnych. Jednak w zakresie dotyczącym tych języków charakter i zakres środków, które mają być zastosowane w celu realizacji niniejszej karty, zostaną ustalone w elastyczny sposób przy uwzględnieniu potrzeb i życzeń oraz przy poszanowaniu tradycji i cech grup, które posługują się tymi językami.

CZĘŚĆ III
ŚRODKI SŁUŻĄCE PROMOWANIU UŻYWANIA JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH W ŻYCIU PUBLICZNYM ZGODNIE ZE ZOBOWIĄZANIAMI PRZYJĘTYMI W ARTYKULE 2 USTĘP 2

Artykuł 8
Szkolnictwo

1. W zakresie szkolnictwa Strony zobowiązują się na terytorium, na którym takie języki są używane, zgodnie z sytuacją każdego z tych języków i bez uszczerbku dla nauczania oficjalnego języka (języków) państwa:

a) (i) udostępnić nauczanie przedszkolne w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) udostępnić znaczną część nauczania przedszkolnego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
   (iii) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) oraz (ii) przynajmniej wobec tych uczniów, których rodziny wyrażą takie życzenie i których liczba zostanie uznana za wystarczającą, lub
   (iv) jeśli władze publiczne nie posiadają bezpośrednich uprawnień na polu nauczania przedszkolnego, popierać zastosowanie środków wymienionych powyżej w podpunktach (i) do (iii) lub zachęcać do ich stosowania,

b) (i) udostępnić szkolnictwo podstawowe w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa podstawowego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub

(iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa podstawowego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub

(iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, których rodziny wyrażą takie życzenie i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,

c) (i) udostępnić szkolnictwo średnie w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub

(ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa średniego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub

(iii) względnić w ramach szkolnictwa średniego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub

(iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, którzy wyrażą takie życzenie (lub których rodziny wyrażą takie życzenie) i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,

d) (i) udostępnić szkolnictwo techniczne i zawodowe w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub

(ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa technicznego i zawodowego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub

(iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa technicznego i zawodowego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub

(iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, którzy wyrażą takie życzenie (lub których rodziny wyrażą takie życzenie) i których liczba zostanie uznana za wystarczającą,

e) (i) udostępnić szkolnictwo na poziomie uniwersyteckim lub inne szkolnictwo wyższe w językach regionalnych lub mniejszościowych lub

(ii) zapewnić możliwości studiowania tych języków jako przedmiotów w szkolnictwie na poziomie uniwersyteckim i wyższym, lub

(iii) jeśli ze względu na rolę państwa w odniesieniu do instytucji szkolnictwa wyższego nie mogą zostać zastosowane podpunkty (i) oraz (ii), zachęcać do świadczenia lub zezwalać na świadczenie szkolnictwa uniwersyteckiego lub innych form szkolnictwa wyższego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub studiowanie tych języków w charakterze przedmiotów nauki uniwersyteckiej lub szkolnictwa wyższego,

f) (i) zapewnić udostępnianie kursów nauczania dorosłych lub kształcenia ustawicznego, które są prowadzone głównie lub całkowicie w języku regionalnym lub mniejszościowym, lub

(ii) oferować takie języki jako przedmioty kształcenia dorosłych lub kształcenia ustawicznego, lub

(iii) jeśli władze publiczne nie posiadają bezpośrednich uprawnień na polu nauczania dorosłych, przyjąć lub zachęcać do oferowania takich języków jako przedmiotów kształcenia dorosłych lub kształcenia ustawicznego,

g) podjąć starania zmierzające do zapewnienia nauczania historii i kultury, której odpowiada dany język regionalny lub mniejszościowy,

h) zapewnić nauczycielom podstawowe i dalsze szkolenie niezbędne do zrealizowania przyjętych przez Stronę punktów od a) do g),

i) ustanowić organ lub organy nadzorcze odpowiedzialne za monitorowanie podjętych środków i postępu uzyskanego w dziedzinie wprowadzania lub rozwoju nauczania języków regionalnych lub mniejszościowych oraz za sporządzanie okresowych raportów na temat wysuniętych przez nie wniosków, które będą przekazywane do wiadomości publicznej.

2. Jeśli chodzi o szkolnictwo i w odniesieniu do terytoriów innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są tradycyjnie używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba użytkowników języka regionalnego lub mniejszościowego to uzasadnia, umożliwiać, zachęcać i zapewniać nauczanie w języku regionalnym lub mniejszościowym lub nauczanie tego języka na wszystkich odpowiednich poziomach nauczania.

Artykuł 9
Władze sądownicze

1. Strony zobowiązują się w odniesieniu do tych okręgów sądowych, w których liczba mieszkańców posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi uzasadnia środki określone poniżej, odpowiednio do sytuacji każdego z tych języków i pod warunkiem, że korzystanie z udogodnień udostępnionych przez ten ustęp nie zostanie uznane przez sędziego za utrudniające należyte wymierzanie sprawiedliwości:

a) w postępowaniu karnym:

(i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub

(ii) zagwarantować oskarżonemu prawo do używania jego języka regionalnego lub mniejszościowego, lub

(iii) zapewnić, by wnioski i materiały dowodowe, czy to pisemne, czy ustne, nie były uznawane za niedopuszczalne wyłącznie z tego powodu, że zostały sformułowane w języku regionalnym lub mniejszościowym, lub

(iv) przedstawić, na wniosek, dokumenty związane z postępowaniem sądowym w odpowiednim języku regionalnym lub mniejszościowym,

jeśli jest to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych, bez dodatkowych kosztów dla zainteresowanych osób,

b) w postępowaniu cywilnym:
   (i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) umożliwić w każdym przypadku, kiedy Strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła ona używać swojego języka regionalnego lub mniejszościowego bez ponoszenia w związku z tym dodatkowych kosztów, lub
   (iii) zezwolić, aby dokumenty i materiał dowodowy były przygotowywane w językach regionalnych lub mniejszościowych, o ile będzie to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych,
c) w postępowaniach przed sądami w sprawach dotyczących spraw administracyjnych:
   (i) zapewnić, aby sądy, na wniosek jednej ze Stron, prowadziły postępowanie w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) umożliwić w każdym przypadku, kiedy Strona musi stawić się osobiście przed sądem, aby mogła ona używać swojego języka regionalnego lub mniejszościowego bez ponoszenia w związku z tym dodatkowych kosztów, lub
   (iii) zezwolić, aby dokumenty i materiał dowodowy były przygotowywane w językach regionalnych lub mniejszościowych, o ile będzie to konieczne, poprzez wykorzystanie tłumaczy ustnych oraz tłumaczeń pisemnych,
d) podjąć kroki w celu zapewnienia, by zastosowanie powyższych punktów: b) podpunkt (i) do (iii) oraz c) podpunkt (i) do (iii), a także wszelkie niezbędne wykorzystanie tłumaczy ustnych i tłumaczeń pisemnych nie powodowało dodatkowych wydatków dla zainteresowanych osób.

2. Strony zobowiązują się:

a) nie zaprzeczać ważności dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym lub
b) nie zaprzeczać ważności, pomiędzy Stronami, dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym, i zapewnić, by nie można było się na nie powoływać w stosunku do zainteresowanych osób trzecich, które nie są użytkownikami tych języków, pod warunkiem że o treści tych dokumentów zostaną one poinformowane przez osobę (osoby), która się na nie powołuje, lub
c) nie zaprzeczać ważności, pomiędzy Stronami, dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym.

3. Strony zobowiązują się do udostępnienia w językach regionalnych lub mniejszościowych najważniejszych krajowych tekstów prawnych oraz tekstów odnoszących się w szczególny sposób do użytkowników tych języków, chyba że są one udostępnione w inny sposób.

Artykuł 10
Władze administracyjne i służby publiczne

1. W zakresie okręgów administracyjnych państwa, w których liczba rezydentów będących użytkownikami języków regionalnych lub mniejszościowych uzasadnia środki wymienione poniżej, i odpowiednio do sytuacji każdego języka Strony zobowiązują się, w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

a) (i) zapewnić, by władze administracyjne używały języków regionalnych lub mniejszościowych lub
(ii) zapewnić, by urzędnicy, którzy są w kontakcie ze społeczeństwem, używali języków regionalnych lub mniejszościowych w swoich relacjach z osobami zwracającymi się do nich w tych językach, lub
(iii) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli przedstawiać ustne lub pisemne wnioski i uzyskiwać odpowiedzi w tych językach, lub
(iv) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli przedstawiać ustne lub pisemne wnioski w tych językach, lub
(v) zapewnić, by użytkownicy języków regionalnych lub mniejszościowych mogli, zgodnie z prawem, przedstawić dokumenty w tych językach,

b) udostępnić powszechnie stosowane teksty i formularze administracyjne przeznaczone dla ludności w językach regionalnych lub mniejszościowych lub w wersjach dwujęzycznych,

c) zezwolić władzom administracyjnym na sporządzanie dokumentów w języku regionalnym lub mniejszościowym.

2. W odniesieniu do władz lokalnych i regionalnych, na których terytorium liczba mieszkańców będących użytkownikami języków regionalnych lub mniejszościowych jest taka, że uzasadnia środki wymienione poniżej, Strony zobowiązują się do dopuszczania lub zachęcania do:

a) używania języków regionalnych lub mniejszościowych w strukturze władzy regionalnej lub lokalnej,

b) możliwości składania przez użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych ustnych lub pisemnych wniosków w tych językach,

c) publikowania przez władze regionalne ich oficjalnych dokumentów również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych,

d) publikowania przez władze lokalne ich oficjalnych dokumentów również w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych,
e) używania przez władze regionalne języków regionalnych lub mniejszościowych w debatach podczas ich posiedzeń, nie wyłączając jednakże używania oficjalnego języka (języków) państwa,
f) używania przez władze lokalne języków regionalnych lub mniejszościowych w debatach podczas ich posiedzeń, nie wyłączając jednakże używania oficjalnego języka (języków) państwa,
g) używania lub przyjmowania, o ile będzie to konieczne, łącznie z nazwą w języku (językach) oficjalnym tradycyjnych i poprawnych form nazw miejscowych w językach regionalnych lub mniejszościowych.

3. W odniesieniu do powszechnie dostępnych usług świadczonych przez władze administracyjne bądź inne osoby działające na ich rzecz Strony zobowiązują się na terytorium, na którym języki regionalne lub mniejszościowe są używane, odpowiednio do sytuacji każdego języka i w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

a) zapewnić, by języki regionalne lub mniejszościowe były używane podczas świadczenia usługi lub
b) pozwolić użytkownikom języków regionalnych lub mniejszościowych na składanie wniosków i uzyskiwanie odpowiedzi w tych językach, lub
c) pozwolić użytkownikom języków regionalnych lub mniejszościowych na składanie wniosków w tych językach.

4. Mając na uwadze realizację przyjętych przez siebie ustępów 1, 2 i 3, Strony zobowiązują się do podjęcia jednego lub większej liczby z podanych poniżej środków:

a) tłumaczenia pisemnego lub ustnego, odpowiednio do potrzeb,
b) rekrutacji i, jeśli będzie to konieczne, przeszkolenia urzędników oraz innych wymaganych pracowników służby publicznej,
c) akceptacji, na ile będzie to możliwe, wniosków pracowników służby publicznej posiadających znajomość języka regionalnego lub mniejszościowego o skierowanie ich do pracy na terytorium, na którym taki język jest używany.

5. Strony zobowiązują się do zezwolenia, na wniosek zainteresowanych, na używanie lub przybieranie nazwisk w językach regionalnych lub mniejszościowych.

Artykuł 11
Media

1. Strony zobowiązują się ze względu na użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych na terytoriach, na których mówi się tymi językami, w zależności od sytuacji każ-

dego języka, w zakresie, w jakim władze publiczne posiadają bezpośrednie lub pośrednie kompetencje, uprawnienia lub w jakim odgrywają rolę w tej dziedzinie, i przy poszanowaniu zasady niezależności i autonomii mediów:

a) w stopniu, w jakim radio i telewizja pełnią misję służby publicznej:
   (i) że zapewnią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej i jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
   (iii) że wydadzą odpowiedni przepis przewidujący, by nadawcy oferowali programy w językach regionalnych lub mniejszościowych,
b) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednej stacji radiowej w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) że zachęcą do regularnego nadawania lub ułatwią regularne nadawanie programów radiowych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
c) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie co najmniej jednego kanału telewizyjnego w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) że zachęcą do regularnego nadawania lub ułatwią regularne nadawanie programów telewizyjnych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
d) że zachęcą do produkcji i dystrybucji utworów dźwiękowych i audiowizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych lub ułatwią taką produkcję i dystrybucję,
e) (i) że zachęcą do utworzenia lub ułatwią utworzenie lub utrzymanie co najmniej jednej gazety w językach regionalnych lub mniejszościowych lub
   (ii) że zachęcą do regularnego publikowania lub ułatwią regularne publikowanie artykułów prasowych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
f) (i) że pokryją koszty dodatkowe związane z tymi mediami, które posługują się językami regionalnymi lub mniejszościowymi, jeśli prawo przewiduje w ogóle pomoc finansową dla mediów, lub
   (ii) że zastosują istniejące środki pomocy finansowej także w odniesieniu do produkcji audiowizualnych w językach regionalnych lub mniejszościowych,
g) że będą wspierały szkolenie dziennikarzy i innych pracowników mediów posługujących się językami regionalnymi lub mniejszościowymi.

2. Strony zobowiązują się, że zagwarantują wolność bezpośredniego odbioru transmisji radiowych i telewizyjnych z państw sąsiednich w języku stosowanym w formie identycznej lub podobnej do języka regionalnego lub mniejszościowego i nie będą sprzeciwiały się retransmisjom audycji radiowych i telewizyjnych w takim języku z państw sąsiednich. Ponadto Strony zobowiązują się, że zapewnią, by nie nakładano żadnych ograniczeń na swobodę wypowie-

dzi i swobodny przepływ informacji w mediach drukowanych w języku stosowanym w formie identycznej lub podobnej do języka regionalnego lub mniejszościowego. Ponieważ korzystanie z wyżej wymienionych wolności pociąga za sobą obowiązki, może podlegać ono takim wymaganiom formalnym, warunkom, ograniczeniom lub karom, które przewiduje prawo i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym, leżą w interesie bezpieczeństwa narodowego, integralności terytorialnej bądź bezpieczeństwa publicznego, ze względu na konieczność zapobieżenia niepokojom lub przestępczości, ochronie zdrowia i moralności, ochronie reputacji i praw innych osób, zapobieganiu ujawniania informacji otrzymanych jako poufne, lub utrzymaniu autorytetu i bezstronności sądownictwa.

3. Strony zobowiązują się do zapewnienia, by interesy użytkowników języków regionalnych lub mniejszościowych były reprezentowane lub uwzględniane w takich organach, jakie mogą zostać ustanowione zgodnie z prawem, jednocześnie odpowiadając za zagwarantowanie wolności i pluralizmu mediów.

Artykuł 12
Działania kulturalne i obiekty kultury

1. W odniesieniu do działań i obiektów kulturalnych — a w szczególności bibliotek, bibliotek wideo, ośrodków kulturalnych, muzeów, archiwów, stowarzyszeń, teatrów i kin, jak również dzieł literackich i filmowych, powszechnych form ekspresji kulturalnej, festiwali i organizacji kulturalnych, włączając między innymi zastosowanie nowych technologii — Strony zobowiązują się, na terytoriach, na których takie języki są używane, i w stopniu, w jakim władze publiczne są kompetentne, posiadają prawo lub odgrywają rolę w tej dziedzinie:

a) popierać formy wyrazu i inicjatywy właściwe językom regionalnym lub mniejszościowym i promować różne formy dostępu do dzieł tworzonych w tych językach,
b) wspierać różne formy dostępu w innych językach do dzieł tworzonych w językach regionalnych lub mniejszościowych poprzez wspomaganie i rozwijanie działań w zakresie przekładu, dubbingu, postsynchronizacji i napisów dialogowych,
c) wspierać dostęp w językach regionalnych lub mniejszościowych do dzieł tworzonych w innych językach poprzez wspomaganie i rozwijanie działań w zakresie przekładu, dubbingu, postsynchronizacji i napisów dialogowych,
d) zapewniać, by organy odpowiedzialne za organizację i popieranie różnych rodzajów działań kulturalnych uwzględniały w odpowiednim wymiarze wykorzystanie znajomości i użytkowania regionalnych lub mniejszościowych języków i kultur w przedsięwzięciach, które są przez nie inicjowane lub którym udzielają one wsparcia,
e) promować rozwiązania zapewniające, aby organy odpowiedzialne za organizację i wspieranie różnych rodzajów działań kulturalnych miały do swojej dyspozycji pracowników

posiadających pełną znajomość odpowiedniego języka regionalnego lub mniejszościowego, jak również języka (języków) pozostałej części ludności,

f) zachęcać do bezpośredniego udziału przedstawicieli użytkowników danego języka regionalnego lub mniejszościowego podczas tworzenia obiektów i planowania działań kulturalnych,

g) popierać lub ułatwiać tworzenie instytucji odpowiedzialnych za gromadzenie, przechowywanie kopii i prezentację lub publikację dzieł powstałych w językach regionalnych lub mniejszościowych,

h) o ile będzie to konieczne, tworzyć lub promować i finansować usługi tłumaczeniowe i badania terminologiczne, szczególnie w związku z utrzymywaniem i rozwojem odpowiedniej terminologii administracyjnej, handlowej, ekonomicznej, społecznej, technicznej lub prawnej w każdym języku regionalnym lub mniejszościowym.

2. W odniesieniu do terytoriów innych niż te, na których języki regionalne lub mniejszościowe są tradycyjnie używane, Strony zobowiązują się, jeśli liczba użytkowników języka regionalnego lub mniejszościowego to uzasadnia, zezwalać, popierać lub zapewniać odpowiednie działania i ośrodki kulturalne, zgodnie z ustępem poprzedzającym.

3. Strony zobowiązują się do odpowiedniego uwzględnienia, w ramach polityki kulturalnej prowadzonej za granicą, języków regionalnych lub mniejszościowych i kultur, którym one odpowiadają.

Artykuł 13
Życie gospodarcze i społeczne

1. W odniesieniu do działań gospodarczych i społecznych Strony zobowiązują się w całym kraju:

a) wyeliminować ze swojego ustawodawstwa wszelkie postanowienia zabraniające lub ograniczające, bez uzasadnionych powodów, wykorzystanie języków regionalnych lub mniejszościowych w dokumentach dotyczących życia gospodarczego lub społecznego, w szczególności w umowach o pracę i w dokumentach technicznych, takich jak instrukcje użytkowania produktów bądź instalacji,

b) zabronić umieszczania w wewnętrznych przepisach przedsiębiorstw i dokumentach prywatnych jakichkolwiek klauzul wykluczających lub ograniczających stosowanie języków regionalnych lub mniejszościowych, przynajmniej pomiędzy użytkownikami tego samego języka,

c) sprzeciwiać się praktykom, których celem jest zniechęcanie do stosowania języków regionalnych lub mniejszościowych w związku z działaniami gospodarczymi lub społecznymi,

d) ułatwiać lub popierać stosowanie języków regionalnych lub mniejszościowych innymi metodami niż te, które zostały wymienione w powyższych punktach.

2. W odniesieniu do działań gospodarczych i społecznych Strony zobowiązują się w stopniu, w jakim władze publiczne posiadają kompetencje, na terytorium, na którym są używane języki regionalne lub mniejszościowe, i w takiej mierze, w jakiej jest to racjonalnie możliwe:

a) włączyć do swoich przepisów finansowych i bankowych postanowienia zezwalające, za pomocą procedur zgodnych z praktyką handlową, na używanie języków regionalnych lub mniejszościowych do sporządzania poleceń płatności (czeków, przekazów itd.) lub innych dokumentów finansowych lub, gdzie jest to właściwe, zapewnić realizację takich postanowień,
b) w sektorach gospodarczych i społecznych, pozostających bezpośrednio pod ich kontrolą (sektor publiczny), zorganizować działania promujące używanie języków regionalnych lub mniejszościowych,
c) zapewnić, by ośrodki opieki społecznej, takie jak szpitale, domy dla emerytów i schroniska, oferowały możliwość przyjęcia i obsługi w ich własnym języku osób używających języka regionalnego lub mniejszościowego, które wymagają opieki ze względu na zły stan zdrowia, starość lub z innych powodów,
d) zapewnić poprzez zastosowanie odpowiednich środków, by instrukcje dotyczące zasad przestrzegania bezpieczeństwa były sporządzane również w językach regionalnych lub mniejszościowych,
e) zapewnić, aby dostarczane przez kompetentne władze publiczne informacje dotyczące praw konsumentów były udostępniane w językach regionalnych lub mniejszościowych.

Artykuł 14
Wymiana transgraniczna

Strony zobowiązują się:

a) do zastosowania istniejących umów dwustronnych lub wielostronnych, które wiążą je z państwami, w których ten sam język jest używany w identycznej lub w podobnej formie, lub, o ile będzie to konieczne, do podjęcia starań o zawarcie takich umów, w taki sposób, aby sprzyjać kontaktom pomiędzy użytkownikami tego samego języka w zainteresowanych państwach na polu kultury, edukacji, informacji, szkolnictwa zawodowego i kształcenia ustawicznego,
b) dla korzyści języków regionalnych lub mniejszościowych, do ułatwiania lub popierania współpracy transgranicznej, w szczególności pomiędzy władzami regionalnymi lub lokalnymi, na których terytorium ten sam język jest używany w formie identycznej lub podobnej.

CZĘŚĆ IV
STOSOWANIE KARTY

Artykuł 15
Raporty okresowe

1. Strony zobowiązane są do okresowego przedstawiania Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, w formie określonej przez Komitet Ministrów, raportu o swojej polityce realizowanej zgodnie z Częścią II niniejszej karty oraz środków podjętych w celu realizacji tych postanowień Części III, które zostały przez nie przyjęte. Pierwszy raport należy przedstawić w ciągu roku następującego po wejściu w życie karty w odniesieniu do danej Strony, a kolejne raporty — w odstępach trzech lat po pierwszym raporcie.

2. Strony będą udostępniać swoje raporty opinii publicznej.

Artykuł 16
Badanie raportów

1. Raporty przedstawione Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy na podstawie artykułu 15 będą badane przez komitet ekspertów powołany zgodnie z artykułem 17.

2. Organy lub stowarzyszenia, legalnie ustanowione wewnątrz Strony, mogą zwracać uwagę komitetowi ekspertów na sprawy związane ze zobowiązaniami przyjętymi przez tę Stronę w myśl Części III niniejszej karty. Po konsultacji z zainteresowaną Stroną komitet ekspertów może uwzględnić te informacje podczas przygotowywania raportu opisanego poniżej w ustępie 3. Te organy lub stowarzyszenia mogą również przedstawiać oświadczenia dotyczące polityki realizowanej przez Stronę zgodnie z Częścią II.

3. Na podstawie raportów opisanych w ustępie 1 oraz informacji wymienionych w ustępie 2 komitet ekspertów opracuje raport dla Komitetu Ministrów. Raportowi temu towarzyszyć będą uwagi, których złożenia mogły sobie zażyczyć Strony. Raport ten może zostać przekazany do wiadomości publicznej przez Komitet Ministrów.

4. Raport wymieniony w ustępie 3 będzie zawierać w szczególności propozycje komitetu ekspertów dla Komitetu Ministrów dotyczące przygotowania takich zaleceń tego ostatniego organu dla jednej lub większej liczby Stron, jakie mogą być wymagane.

5. Sekretarz Generalny Rady Europy będzie sporządzać dwuletni szczegółowy raport dla Zgromadzenia Parlamentarnego dotyczący realizacji niniejszej karty.

Artykuł 17
Komitet ekspertów

1. W skład komitetu ekspertów wejdzie po jednym członku każdej ze Stron wyznaczonym przez Komitet Ministrów z listy osób o najwyższych walorach moralnych i uznanej kompetencji w dziedzinach, których dotyczy niniejsza karta, nominowanych przez zainteresowaną Stronę.

2. Członkowie komitetu będą powoływani na okres sześciu lat, z prawem do ponownego powołania. Członek, który nie będzie zdolny wykonywać swojej funkcji do końca kadencji, zostanie zastąpiony zgodnie z procedurą ustaloną w ustępie 1, a zastępujący go członek dopełni okresu urzędowania swojego poprzednika.

3. Komitet ekspertów zatwierdzi własny regulamin. Obsługę sekretariatu komitetu zapewni Sekretarz Generalny Rady Europy.

CZĘŚĆ V
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 18

Niniejsza karta będzie otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 19

1. Niniejsza karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięć państw członkowskich Rady Europy wyraziło swoją zgodę na związanie się kartą zgodnie z postanowieniami artykułu 18.

2. W odniesieniu do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się kartą, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia

Artykuł 20

1. Po wejściu w życie niniejszej karty Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde państwo niebędące członkiem Rady Europy do przystąpienia do niniejszej karty.

2. W odniesieniu do każdego przystępującego państwa karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 21

1. Każde państwo może w czasie podpisania lub złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyć jedno lub więcej zastrzeżeń do artykułu 7 ustępy 2 do 5 karty. Inne zastrzeżenia nie mogą być składane.

2. Każde Umawiające się Państwo, które złożyło zastrzeżenie na mocy poprzedzającego ustępu, może w całości lub w części wycofać je w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie stanie się skuteczne w dniu otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 22

1. Każda Strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą kartę w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Takie wypowiedzenie stanie się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 23

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady i każdemu państwu, które przystąpiło do niniejszej karty, o:

a) każdym podpisaniu,
b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia,
c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej karty zgodnie z artykułami 19 i 20,
d) każdym powiadomieniu otrzymanym w wyniku zastosowania postanowień artykułu 3 ustęp 2,
e) każdej innej czynności, notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczących niniejszej karty.

W dowód czego, niżej podpisani, posiadający do tego odpowiednie upoważnienia, podpisali niniejszą kartę.

Sporządzono w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są równie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczone kopie każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy oraz każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej karty.

EUROPEJSKA KONWENCJA O ZAPOBIEGANIU TORTUROM ORAZ NIELUDZKIEMU LUB PONIŻAJĄCEMU TRAKTOWANIU ALBO KARANIU

(sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 7 września 1994 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 6 maja 1995 r. Nr 46, poz. 238, tekst niniejszy uwzględnia zmiany wynikające z Protokołu nr 1 sporządzonego w Strasburgu dnia 4 listopada 1993 r., Dz.U. z 2000 r. Nr 21, poz. 261)

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszej konwencji,

mając na względzie postanowienia Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

przypominając, że na podstawie artykułu 3 tej konwencji „nikt nie będzie poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu";

odnotowując, że mechanizm przewidziany w tamtej konwencji działa w odniesieniu do osób, które twierdzą, iż są ofiarami naruszenia artykułu 3;

przeświadczone, że ochrona osób pozbawionych wolności przed torturami oraz nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem może być wzmocniona środkami pozasądowymi o charakterze zapobiegawczym, poprzez wizytacje,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I

Artykuł 1

Tworzy się Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (zwany dalej Komitetem). Komitet będzie badał, po-

przez wizytacje, traktowanie osób pozbawionych wolności w celu wzmocnienia, w razie potrzeby, ich ochrony przed torturami bądź nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Artykuł 2

Każda Strona zezwoli na odbycie wizytacji, zgodnie z niniejszą konwencją, w każdym miejscu w obrębie swej jurysdykcji, w którym znajdują się osoby pozbawione wolności przez władzę publiczną.

Artykuł 3

Komitet oraz właściwe władze krajowe zainteresowanej Strony będą ze sobą współpracować w stosowaniu niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ II

Artykuł 4

1. Komitet składa się z członków o liczbie równej liczbie Stron.

2. Członkowie Komitetu są wybierani spośród osób o wysokich kwalifikacjach moralnych, znanych ze swej kompetencji w dziedzinie praw człowieka lub posiadających doświadczenie zawodowe w dziedzinach objętych niniejszą konwencją.

3. W skład Komitetu nie może wchodzić więcej niż jeden obywatel tego samego państwa.

4. Członkowie pełnią swe funkcje we własnym imieniu, powinni być niezależni i bezstronni oraz powinni pozostawać w dyspozycji w celu efektywnego sprawowania funkcji w Komitecie.

Artykuł 5

1. Członkowie Komitetu są wybierani przez Komitet Ministrów Rady Europy absolutną większością głosów, z listy nazwisk sporządzonej przez Biuro Zgromadzenia Konsultacyjnego Rady Europy; delegacja krajowa każdej ze Stron do Zgromadzenia Konsultacyjnego przedstawi trzech kandydatów, z których przynajmniej dwóch będzie jej obywatelami.

Jeżeli ma nastąpić wybór członka Komitetu reprezentującego Państwo nie będące członkiem Rady Europy, Biuro Zgromadzenia Konstytucyjnego wzywa Parlament tego Państwa do

zgłoszenia trzech kandydatów, z których przynajmniej dwóch będzie jego obywatelami. Wyboru przez Komitet Ministrów dokonuje się po przeprowadzeniu konsultacji z zainteresowaną Stroną.

2. Taka sama procedura ma zastosowanie przy obsadzaniu zaistniałych wakatów.

3. Członkowie Komitetu są wybierani na okres czterech lat. Mogą być oni dwukrotnie ponownie wybrani. Jednak kadencja trzech spośród członków wybranych w pierwszych wyborach wygasa z upływem dwóch lat. Członkowie, których kadencja ma zakończyć się z upływem początkowego okresu dwóch lat, zostaną wyłonieni w drodze losowania przez Sekretarza Generalnego Rady Europy bezpośrednio po zakończeniu pierwszych wyborów.

4. W celu zapewnienia, o ile to możliwe, że połowa członków Komitetu będzie zmieniać się co dwa lata, Komitet Ministrów może przed przystąpieniem do wyborów podjąć decyzję, że kadencja jednego lub kilku członków Komitetu, którzy mają być wybrani, będzie inna niż cztery lata; okres ten nie może jednak wynosić więcej niż sześć lat ani mniej niż dwa lata.

5. W przypadku gdy dotyczy to kilku mandatów, a Komitet Ministrów stosuje postanowienia ustępu poprzedzającego, przydzielenie tych mandatów następuje w drodze losowania przez Sekretarza Generalnego, bezpośrednio po głosowaniu.

Artykuł 6

1. Posiedzenia Komitetu odbywają się przy drzwiach zamkniętych. Kworum stanowi obecność większości jego członków. Decyzje Komitetu, z zastrzeżeniem postanowień artykułu 10 ustęp 2, zapadają większością głosów obecnych członków.

2. Komitet ustala swój regulamin wewnętrzny.

3. Sekretariat Komitetu jest utrzymywany przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

ROZDZIAŁ III

Artykuł 7

1. Komitet organizuje wizytacje w miejscach, o których mowa w artykule 2. Poza wizytacjami okresowymi Komitet może, gdy jego zdaniem wymagają tego okoliczności, organizować również inne wizytacje.

2. Wizytacje są przeprowadzane w zasadzie co najmniej przez dwóch członków Komitetu. Komitet może, jeśli uzna to za konieczne, korzystać z pomocy ekspertów i tłumaczy.

Artykuł 8

1. Komitet zawiadamia rząd Strony zainteresowanej o zamiarze przeprowadzenia wizytacji. Po takim zawiadomieniu Komitet jest uprawniony do przeprowadzenia w każdym czasie wizytacji miejsc, o których mowa w artykule 2.

2. Strona zapewni Komitetowi dla spełnienia jego zadania następujące udogodnienia:

a) dostęp na swoje terytorium i prawo przemieszczania się bez ograniczeń,
b) pełną informację o miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności,
c) nieograniczony dostęp do każdego miejsca pozbawienia wolności, włącznie z prawem poruszania się bez ograniczeń wewnątrz takich miejsc,
d) wszelkie inne informacje, pozostające w dyspozycji Strony, niezbędne dla spełnienia przez Komitet jego zadania. Dążąc do uzyskania takich informacji, Komitet będzie uwzględniał odpowiednie normy prawa krajowego oraz etyki zawodowej.

3. Komitet może przeprowadzać na osobności rozmowy z osobami pozbawionymi wolności.

4. Komitet ma prawo swobodnie kontaktować się z każdą osobą, która w jego przekonaniu może mu dostarczyć istotnych informacji.

5. W przypadku gdy jest to konieczne, Komitet może bezzwłocznie przekazywać swe spostrzeżenia właściwym władzom zainteresowanej Strony.

Artykuł 9

1. W wyjątkowych okolicznościach właściwe władze zainteresowanej Strony mogą przedstawić Komitetowi swoje zastrzeżenia co do czasu lub miejsca zamierzonej przez Komitet wizytacji. Zastrzeżenia takie mogą być podyktowane jedynie względami obrony narodowej, bezpieczeństwa publicznego lub uzasadnione poważnymi zamieszkami w miejscach przebywania osób pozbawionych wolności, stanem zdrowia osoby albo nie cierpiącym zwłoki przesłuchaniem w trakcie śledztwa w sprawie ciężkiej zbrodni.

2. Po zgłoszeniu takich zastrzeżeń Komitet i zainteresowana Strona niezwłocznie przystąpią do konsultacji w celu wyjaśnienia sytuacji i osiągnięcia porozumienia co do dalszych ustaleń pozwalających Komitetowi na możliwie szybkie wypełnienie jego funkcji. Takie ustalenia mogą obejmować przeniesienie w inne miejsce osoby, którą Komitet zamierza odwiedzić. Do czasu wizytacji Strona dostarczy Komitetowi informacji o każdej osobie będącej przedmiotem jego zainteresowania.

Artykuł 10

1. Po przeprowadzeniu wizytacji Komitet sporządzi sprawozdanie dotyczące faktów stwierdzonych w trakcie jej trwania, uwzględniające ewentualne uwagi zgłaszane przez Stronę zainteresowaną. Komitet przekaże tej ostatniej swoje sprawozdanie zawierające wszelkie zalecenia, jakie uzna za konieczne. Komitet może przeprowadzić ze Stroną konsultację w celu skłonienia jej, w razie potrzeby, do wprowadzenia ulepszeń w zakresie ochrony osób pozbawionych wolności.

2. W przypadku gdy Strona uchyla się od współpracy lub odmawia poprawy sytuacji zgodnie z zaleceniami Komitetu, Komitet większością dwóch trzecich swych członków może podjąć decyzję o wydaniu publicznego oświadczenia w tej sprawie, jednak po uprzednim umożliwieniu Stronie przedstawienia jej stanowiska.

Artykuł 11

1. Informacje zebrane przez Komitet w związku z wizytacjami, jego sprawozdanie oraz jego konsultacje z zainteresowaną Stroną mają charakter poufny.

2. Na żądanie zainteresowanej Strony Komitet opublikuje swoje sprawozdanie wraz z wszelkimi komentarzami tej Strony.

3. Jednakże publikacja danych o charakterze osobistym jest dopuszczalna wyłącznie pod warunkiem uzyskania wyraźniej zgody osoby zainteresowanej.

Artykuł 12

Z zachowaniem określonych w artykule 11 reguł poufności, Komitet corocznie przedkłada Komitetowi Ministrów ogólne sprawozdanie ze swej działalności, które jest przekazywane Zgromadzeniu Konsultacyjnemu oraz każdemu Państwu nie będącemu członkiem Rady Europy, które jest stroną Konwencji, a także podlega publikacji.

Artykuł 13

Członkowie Komitetu, eksperci oraz inne osoby zaangażowane przez Komitet do pomocy są zobowiązani do zachowania w tajemnicy, zarówno w czasie trwania kadencji, jak i po jej upływie, wszelkich faktów i informacji, które uzyskali podczas pełnienia swych funkcji.

Artykuł 14

1. Nazwiska osób, z których pomocy korzysta Komitet, powinny być wskazane w zawiadomieniu dokonanym zgodnie z artykułem 8 ustęp 1.

2. Eksperci działają stosownie do instrukcji Komitetu i pod jego kierownictwem. Powinni oni legitymować się szczególną wiedzą i doświadczeniem w dziedzinach objętych niniejszą konwencją oraz podlegać takim samym jak członkowie Komitetu obowiązkom niezależności, bezstronności oraz dyspozycyjności.

3. Strona może, na zasadzie wyjątku, oświadczyć, że ekspert lub osoba zaangażowana przez Komitet do pomocy nie będzie dopuszczona do udziału w wizytacji miejsca podlegającego jurysdykcji Strony.

ROZDZIAŁ IV

Artykuł 15

Każda Strona powiadomi Komitet o nazwie i adresie władzy właściwej do przyjmowania notyfikacji przeznaczonych dla Rządu oraz każdorazowo o wyznaczeniu osoby odpowiedzialnej za kontakty.

Artykuł 16

Komitet, jego członkowie oraz eksperci, o których mowa w artykule 7 ustęp 2, korzystają z przywilejów oraz immunitetów przewidzianych w aneksie do niniejszej konwencji.

Artykuł 17

1. Konwencja niniejsza nie narusza postanowień prawa wewnętrznego lub jakiegokolwiek porozumienia międzynarodowego, które zapewniają osobom pozbawionym wolności dalej idącą ochronę.

2. Żaden przepis niniejszej konwencji nie może być interpretowany jako ograniczający lub uchylający kompetencje organów Europejskiej konwencji praw człowieka lub zobowiązania Stron przyjęte na podstawie tej konwencji.

3. Komitet nie przeprowadza wizytacji miejsc skutecznie i regularnie wizytowanych przez reprezentantów lub delegatów mocarstw opiekuńczych albo Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża na podstawie Konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 oraz Protokołów dodatkowych z dnia 8 czerwca 1977 r.

ROZDZIAŁ V

Artykuł 18

1. Konwencja niniejsza jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić Państwo nie będące członkiem Rady Europy do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

Artykuł 19

1. Niniejsza konwencja wejdzie z życie pierwszego dnia miesiąca, który nastąpi po upływie trzech miesięcy od daty wyrażenia przez siedem państw członkowskich Rady Europy zgody na związanie się konwencją zgodnie z postanowieniami artykułu 18.

2. W stosunku do każdego państwa, które później wyrazi swą zgodę na związanie się konwencją, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca, który nastąpi po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Artykuł 20

1. Każde państwo może w chwili złożenia dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia wskazać terytorium lub terytoria, do których niniejsza konwencja będzie miała zastosowanie.

2. Każde państwo może w dowolnym, późniejszym terminie rozszerzyć, w formie oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, stosowanie postanowień niniejszej konwencji na każde inne terytorium w nim wskazane. W stosunku do takiego terytorium konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca, który nastąpi po upływie trzech miesięcy od daty otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone w myśl dwóch poprzedzających ustępów może zostać cofnięte w odniesieniu do terytorium, o którym mowa w oświadczeniu, w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego. Cofnięcie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca, który nastąpi po upływie trzech miesięcy od daty otrzymania takiego zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 21

W stosunku do postanowień niniejszej konwencji nie można wnosić żadnych zastrzeżeń.

Artykuł 22

1. Każda Strona może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze zawiadomienia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Takie wypowiedzenie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca, który nastąpi po upływie 12 miesięcy od daty otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 23

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy oraz Państwa nie będące członkami Rady Europy, które są stronami niniejszej Konwencji, o:

a) każdym podpisaniu;
b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) każdej dacie wejścia w życie konwencji zgodnie z artykułami 19 i 20;
d) każdej innej czynności, notyfikacji lub informacji odnoszącej się do niniejszej konwencji, z wyjątkiem przewidzianych w artykułach 8 i 10.

Na dowód czego, niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 26 listopada 1987 r. w języku angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są na równi autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione kopie każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy.

ANEKS DO ART. 16
PRZYWILEJE I IMMUNITETY

1. Dla celu niniejszego aneksu zapisy odnoszące się do członków Komitetu są rozumiane jako obejmujące ekspertów, o których mowa w artykule 7 ustęp 2.

2. Członkowie Komitetu podczas wykonywania swych funkcji oraz w czasie podróży odbywanych dla wykonania swych funkcji korzystają z następujących przywilejów i immunitetów:

a) immunitetu od osobistego zatrzymania lub aresztowania oraz od zajęcia ich osobistego bagażu, jak również immunitetu od jakiegokolwiek procesu prawnego w związku z wypowiedziami ustnymi lub pisemnymi oraz wszelkimi działaniami dokonywanymi przez nich w oficjalnym charakterze,
b) ze zwolnienia od jakichkolwiek ograniczeń swobody poruszania się: przy wyjeździe z i powrocie do ich kraju stałego pobytu oraz przy wjeździe do i wyjeździe z kraju, w którym wypełniają swe funkcje, a także od wymogu rejestracji cudzoziemców w krajach, w których odbywają wizytacje lub przez które przejeżdżają w związku z pełnieniem swych funkcji.

3. W trakcie podróży odbywanej w celu wykonania funkcji przyznaje się członkom Komitetu w dziedzinie kontroli celnej i dewizowej:

a) ze strony ich własnego Rządu — takie same udogodnienia, jak przyznawane wyższym funkcjonariuszom podróżującym za granicę w związku z czasową misją oficjalną;
b) ze strony rządów innych Stron — takie same udogodnienia, jak przyznawane przedstawicielom obcych rządów przybywających w związku z czasową misją oficjalną.

4. Dokumenty i pisma Komitetu w zakresie, w jakim dotyczą działalności Komitetu, są nietykalne. Oficjalna korespondencja oraz inne formy oficjalnego porozumiewania się Komitetu nie podlegają zatrzymaniu ani cenzurze.

5. W celu zabezpieczenia członkom Komitetu pełnej wolności słowa i pełnej niezależności w wykonywaniu ich funkcji, immunitet od jakiegokolwiek procesu prawnego w związku z wypowiedziami ustnymi lub pisemnymi albo działaniami dokonanymi w związku z wykonywaną funkcją działa również po wygaśnięciu mandatu tych osób.

6. Przywileje i immunitety przyznawane są członkom Komitetu nie dla ich osobistej korzyści, lecz w celu zabezpieczenia niezależnego wykonywania ich funkcji. Tylko Komitet jest uprawniony do uchylenia immunitetu swych członków; w przypadkach gdy w jego ocenie immunitet hamuje proces wymiaru sprawiedliwości, a jego uchyleniu nie stoi na przeszkodzie cel, w jakim został przyznany, prawo do uchylenia immunitetu staje się obowiązkiem.

EUROPEJSKA KONWENCJA O TELEWIZJI PONADGRANICZNEJ

sporządzona w Strasburgu w dniu 5 maja 1989 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 9 lipca 1990 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 29 marca 1995 r. Nr 32, poz. 160, tekst niniejszy uwzględnia zmiany jakie wynikają z Protokołu poprawek z dnia 9 września 1998 r. zmieniającego konwencję z dniem 1 marca 2002 r., Dz.U. z 2004 r. Nr 28, poz. 250)

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy oraz inne Państwa–Strony Europejskiej konwencji kulturalnej — sygnatariusze niniejszego dokumentu,

zważywszy na fakt, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej Państw członkowskich w celu gwarantowania i realizacji ideałów i zasad stanowiących ich wspólne dziedzictwo;

zważywszy, że godność i jednakowa wartość każdego człowieka stanowią fundamentalne elementy tych zasad;

zważywszy, że wolność wyrażania opinii i informacji, przewidziana w artykule 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, stanowi jedno z zasadniczych założeń społeczeństwa demokratycznego i jeden z podstawowych warunków dla jego rozwoju i rozwoju każdej jednostki;

potwierdzając swe oddanie zasadom wolnego przepływu informacji i idei oraz niezależności organizacji nadawczych, co stanowi nieodzowną podstawę ich działalności;

potwierdzając znaczenie transmisji telewizyjnych dla rozwoju kultury i wolnego formowania opinii w warunkach gwarantujących pluralizm i równość szans dla wszystkich demokratycznych grup i partii politycznych;

przekonane, że ciągły rozwój techniki informacji i komunikacji powinien służyć popieraniu, niezależnie od granic państw, prawa do wyrażania myśli, do poszukiwania, odbierania i przekazywania informacji oraz idei, bez względu na ich źródło;

pragnąc stworzyć publiczności coraz większy wybór usług programowych, powiększając tym samym dziedzictwo Europy i rozwijając jej twórczość audiowizualną, oraz zdecydowa-

ne osiągnąć ten kulturalny cel poprzez wysiłki na rzecz zwiększenia produkcji i obiegu programów wysokiej jakości, spełniając tym samym oczekiwania publiczności w dziedzinie polityki, kultury i edukacji;

uznając potrzebę konsolidacji wspólnych szerokich podstaw regulacji prawnej;

mając na uwadze Rezolucję nr 2 oraz Deklarację Pierwszej Europejskiej Konferencji Ministerialnej na temat polityki środków masowego przekazu;

pragnąc rozwijać zasady zawarte w istniejących zaleceniach Rady Europy co do zasad reklam telewizyjnych, równości kobiet i mężczyzn w środkach masowego przekazu, wykorzystania możliwości satelitarnych dla celów telewizyjnych i radiowych oraz popierania produkcji audiowizualnej w Europie,

postanowiły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1
Przedmiot i cel

Niniejsza konwencja dotyczy usług programowych zawartych w transmisjach. Celem jej jest ułatwienie Stronom transmisji międzynarodowych oraz retransmisji telewizyjnych usług programowych.

Artykuł 2
Wyjaśnienie pojęć

W rozumieniu niniejszej konwencji:

a) „transmisja" oznacza pierwotną emisję, za pomocą nadajnika naziemnego, kabla lub jakiegokolwiek rodzaju satelity, w postaci zakodowanej lub nie, telewizyjnych usług programowych do odbioru masowego. Nie obejmuje usług komunikacyjnych świadczonych na życzenie indywidualne;

b) „retransmisja" oznacza fakt odbioru i jednoczesnego nadania, bez względu na zastosowane środki techniczne, całych i niezmienionych telewizyjnych usług programowych lub ważnych fragmentów takich usług, emitowanych przez stację telewizyjną do odbioru masowego;

c) „nadawca" to osoba fizyczna lub prawna, która ponosi odpowiedzialność redakcyjną za układ telewizyjnych usług programowych przeznaczonych do powszechnego odbioru i transmituje je lub zleca ich transmisję w całości i bez zmian osobom trzecim;

d) „usługa programowa" oznacza wszystkie części pojedynczej usługi świadczonej przez danego nadawcę w znaczeniu określonym w poprzednim ustępie;
e) „europejskie dzieła audiowizualne" są to dzieła twórcze, których produkcją lub koprodukcją zarządzają europejskie osoby prawne lub fizyczne;
f) „reklama" to każdy publiczny przekaz nadawany za opłatą lub inną formą wynagrodzenia albo w celach autopromocji, zmierzający do promowania sprzedaży, zakupu lub wynajmu produktu lub usługi, promocji idei lub sprawy, albo osiągnięcia innego efektu pożądanego przez reklamodawcę lub samego nadawcę;
g) „telesprzedaż" oznacza bezpośrednie oferty nadawane do widowni, mające na celu dostarczenie towarów lub usług, w tym nieruchomości, praw i zobowiązań w zamian za opłatę;
h) „sponsorowanie" oznacza udział osoby fizycznej lub prawnej, nie zaangażowanej w działalność transmisyjną ani w produkcję dzieł audiowizualnych, w bezpośrednim lub pośrednim finansowaniu programu w celu promocji jej nazwy, znaku fabrycznego lub wizerunku.

Artykuł 3
Zastosowanie

Niniejszą konwencję stosuje się do wszelkich usług programowych transmitowanych lub retransmitowanych przez jednostki lub środki techniczne w ramach jurysdykcji Strony konwencji, zarówno za pośrednictwem kabla, nadajnika naziemnego, jak też satelity, gdy usługi te mogą być odbierane pośrednio lub bezpośrednio, na terytorium jednej lub kilku spośród pozostałych Stron.

Artykuł 4
Wolność odbioru i retransmisji

Strony zagwarantują wolność wyrażania opinii i informacji zgodnie z artykułem 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a także swobodny odbiór oraz nie będą ograniczać retransmisji na swych terytoriach usług programowych zgodnych z warunkami niniejszej konwencji.

Artykuł 5
Obowiązki Stron transmitujących

1. Każda Strona transmitująca zapewni zgodność z niniejszą Konwencją wszystkich usług programowych transmitowanych przez nadawcę podlegającego jej jurysdykcji.

2. W rozumieniu niniejszej Konwencji nadawcą podlegającym jurysdykcji Strony jest:

– nadawca, którego uważa się za ustanowionego na terytorium tej Strony zgodnie z przepisem ustępu 3,
– nadawca, do którego stosuje się przepis ustępu 4.

3. W rozumieniu niniejszej Konwencji nadawcę uważa się za ustanowionego na terytorium Strony, zwanej odtąd „Stroną transmitującą", w następujących przypadkach:

a) nadawca ma swoją siedzibę na terytorium tej Strony i decyzje dotyczące układu programowego podejmowane są na terytorium tej Strony;
b) jeśli nadawca ma swoją siedzibę na terytorium jednej Strony, lecz decyzje dotyczące układu programowego podejmowane są na terytorium innej Strony, to uważa się go za ustanowionego na terytorium tej Strony, gdzie działa znacząca część personelu związanego z wykonywaniem telewizyjnej działalności nadawczej; jeśli znacząca część personelu związanego z wykonywaniem telewizyjnej działalności nadawczej działa na terytorium każdej z tych Stron, to nadawcę uważa się za ustanowionego na terytorium Strony, w której ma on swoją siedzibę; jeśli znacząca część personelu związanego z wykonywaniem telewizyjnej działalności nadawczej nie działa na terytorium żadnej z tych Stron, to nadawcę uważa się za ustanowionego na terytorium Strony, w której pierwotnie rozpoczął emisję sygnału zgodnie z systemem prawnym tej Strony, pod warunkiem że utrzymuje on stałe i rzeczywiste związki z gospodarką tej Strony;
c) jeśli nadawca ma siedzibę na terytorium Strony, lecz decyzje dotyczące układu programowego podejmowane są na terytorium Państwa, które nie jest Stroną niniejszej Konwencji albo odwrotnie, to uważa się go za ustanowionego na terytorium zainteresowanej Strony, pod warunkiem że znacząca część personelu związanego z wykonywaniem telewizyjnej działalności nadawczej działa na terytorium tej Strony;
d) jeśli, przy zastosowaniu kryteriów ustępu 3 artykułu 2 Dyrektywy 97/36/EC Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 czerwca 1997 r. zmieniającego Dyrektywę Rady 89/552/EEC w sprawie koordynacji określonych przepisów prawa, ustawodawstwa lub działań administracyjnych w państwach członkowskich w zakresie nadawania programów telewizyjnych, nadawcę uważa się za ustanowionego w Państwie członkowskim Wspólnoty Europejskiej, to również w świetle niniejszej Konwencji uważa się go za ustanowionego w tym państwie.

4. Jeżeli do nadawcy nie mają zastosowania przepisy ustępu 3, uznaje się, że podlega on jurysdykcji Strony, zwanej Stroną transmitującą, w przypadku gdy:

a) korzysta z częstotliwości przyznanej przez tę Stronę;
b) chociaż nie używa częstotliwości przyznanej przez Stronę, to korzysta z pojemności satelity należącego do tej Strony;

c) chociaż nie używa ani częstotliwości przyznanej przez Stronę, ani pojemności satelity należącego do Strony, to używa stacji dosyłającej sygnał do satelity, znajdującej się na terytorium tej Strony.

5. Jeśli niemożliwe jest ustalenie Strony transmitującej na podstawie przepisu ustępu 4, to Stały Komitet rozważy tę kwestię na podstawie przepisu artykułu 21 ustęp 1 litera a) niniejszej Konwencji, w celu ustalenia tej Strony.

6. Niniejsza Konwencja nie ma zastosowania wobec programów telewizyjnych przeznaczonych wyłącznie do odbioru w państwach niebędących Stronami niniejszej Konwencji oraz które nie są odbierane bezpośrednio lub pośrednio przez widownię na terytorium jednej lub kilku Stron.

Artykuł 6
Zapewnienie informacji

1. Obowiązki nadawcy zostaną wyraźnie i odpowiednio określone w upoważnieniu wydanym przez kompetentne władze każdej ze Stron lub w umowie wynegocjowanej z tymi władzami albo też przez jakiekolwiek inne środki prawne.

2. Kompetentne władze każdej Strony transmitującej udostępnią na żądanie informacje na temat nadawcy. Informacje takie będą zawierać co najmniej nazwę lub określenie, siedzibę oraz status nadawcy, nazwę jego przedstawiciela prawnego, skład jej kapitału, charakter, cele i sposób finansowania usług programowych, jakie nadawca ten świadczy lub ma zamiar świadczyć.

ROZDZIAŁ II
SPRAWY PROGRAMOWE

Artykuł 7
Obowiązki nadawcy

1. Wszystkie części składowe usług programowych w swym sposobie prezentacji oraz treści powinny szanować godność człowieka oraz podstawowe prawa innych.

W szczególności nie mogą one:

a) być nieprzyzwoite, a zwłaszcza zawierać pornografii,
b) nadmiernie eksponować brutalności lub stwarzać prawdopodobieństwa wzbudzania nienawiści rasowej.

2. Wszystkie części składowe usług programowych, stwarzające niebezpieczeństwo zaburzenia fizycznego, umysłowego lub moralnego rozwoju dzieci i młodzieży, nie będą umieszczane w programie wówczas, gdy z uwagi na czas nadawania oraz oglądalność istnieje niebezpieczeństwo, że dzieci i młodzież mogłyby je oglądać.

3. Nadawca gwarantuje, że dzienniki będą uczciwie przedstawiały fakty i wydarzenia oraz stymulowały swobodne formowanie opinii.

Artykuł 8
Prawo do odpowiedzi

1. Wszystkie Strony transmitujące gwarantują, że każda osoba fizyczna lub prawna, bez względu na narodowość lub miejsce zamieszkania, będzie mogła skorzystać z prawa do odpowiedzi lub innych podobnych środków prawnych lub administracyjnych w związku z programami transmitowanymi przez nadawców podlegających jurysdykcji danej Strony w rozumieniu artykułu 5. W szczególności Strony zagwarantują możliwość skutecznego korzystania z prawa do odpowiedzi, określając czas zamieszczenia odpowiedzi oraz inne warunki korzystania z tego prawa. Skuteczne korzystanie z tego prawa lub innych podobnych środków prawnych czy administracyjnych będzie gwarantowane zarówno przez koordynację czasową, jak i przez odpowiednie procedury.

2. W tym celu nazwa usługi programowej lub nadawcy odpowiedzialnego za tę usługę programową powinna być podawana w stosowny sposób i w regularnych odstępach czasu.

Artykuł 9
Dostęp widowni do informacji

Strony zbadają i w razie konieczności podejmą środki prawne, takie jak wprowadzenie prawa do krótkich relacji z wydarzeń budzących szczególne zainteresowanie publiczne, aby zapobiec pogwałceniu prawa widowni do informacji, gdy nadawca podlegający jurysdykcji danej Strony korzysta z wyłącznych praw do transmisji lub retransmisji, w rozumieniu artykułu 3, takiego wydarzenia.

Artykuł 9a
Dostęp widowni do wydarzeń o dużym znaczeniu

1. Strony zachowują prawo do podjęcia środków mających na celu zagwarantowanie, by nadawca podlegający ich jurysdykcji nie nadawał na zasadzie wyłączności wydarzeń, które w opinii Strony mają duże znaczenie dla społeczeństwa, w taki sposób, by pozbawić zasadniczą część widowni na terytorium tej Strony możliwości obserwowania takich wydarzeń w przekazie

na żywo lub z opóźnieniem w telewizji ogólnodostępnej. Jeśli to uczyni, Strona, której to dotyczy, może sporządzić listę określonych wydarzeń, które uważa za wydarzenia o dużym znaczeniu dla społeczeństwa.

2. Strony za pomocą odpowiednich środków zagwarantują, z poszanowaniem prawnych gwarancji przyznanych przez Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w uzasadnionych przypadkach także przez konstytucję danego państwa, by nadawca podlegający ich jurysdykcji nie korzystał z praw wyłączności nabytych przez niego po wejściu w życie Protokołu nowelizującego Europejską konwencję o telewizji ponadgranicznej w taki sposób, by pozbawić zasadniczą część publiczności na terytorium innej Strony możliwości obserwowania wydarzeń objętych listą sporządzoną przez tę drugą Stronę, w formie przekazu całości lub części wydarzenia na żywo, lub tam, gdzie to konieczne lub właściwe, z obiektywnych przyczyn leżących w interesie publicznym, przekazu z opóźnieniem całości lub części wydarzenia w telewizji ogólnodostępnej, zgodnie z określeniem przez drugą Stronę na mocy ustępu 1, przy spełnieniu następujących wymogów:

a) Strona wprowadzająca środki, o których mowa w ustępie 1, sporządzi listę wydarzeń krajowych i zagranicznych, które Strona ta uważa za wydarzenia o dużym znaczeniu dla społeczeństwa;
b) Strona uczyni to w sposób jasny i przejrzysty, w odpowiednim i właściwym czasie;
c) Strona określi, czy te wydarzenia mają być dostępne w całości lub w części w formie przekazu na żywo lub tam, gdzie to konieczne lub właściwe, z obiektywnych przyczyn leżących w interesie publicznym, przekazu z opóźnieniem całości lub części wydarzenia;
d) środki podjęte przez Stronę sporządzającą listę będą współmierne i możliwie szczegółowe tak, by umożliwić innym Stronom podjęcie środków, o których mowa w niniejszym ustępie;
e) Strona sporządzająca listę poinformuje o liście i związanych z nią środkach Stały Komitet w terminie przez niego określonym;
f) środki podjęte przez Stronę sporządzającą listę muszą być zgodne z wytycznymi Stałego Komitetu, o których mowa w ustępie 3, i muszą uzyskać akceptację Stałego Komitetu.

Środki określone na podstawie niniejszego ustępu mogą mieć zastosowanie tylko do wydarzeń ujętych przez Stały Komitet na dorocznej liście, o której mowa w ustępie 3, i do praw wyłączności nabytych po wejściu w życie niniejszego protokołu nowelizującego.

3. Raz do roku Stały Komitet:

a) opublikuje wspólną listę wydarzeń umieszczonych na listach krajowych oraz związanych z nimi środków, o których poinformowały Strony na podstawie ustępu 2 litera e);
b) sporządzi wytyczne wymagające przyjęcia przez większość trzech czwartych członków, uzupełniające wymogi określone w ustępie 2 litery a) do e), w celu uniknięcia różnic między sposobem realizacji niniejszego artykułu a odpowiednimi przepisami Wspólnoty Europejskiej.

Artykuł 10
Cele kulturalne

1. Tam, gdzie jest to możliwe, Strony transmitujące zagwarantują za pomocą odpowiednich środków, że nadawcy podlegający ich jurysdykcji przeznaczą większość czasu transmisji na dzieła europejskie, wyłączając czas przeznaczony na dzienniki, wydarzenia sportowe, teleturnieje, reklamy, usługi teletekstowe i telesprzedaż. Udział ten należy osiągać stopniowo, na podstawie odpowiednich kryteriów, uwzględniając obowiązki nadawcy wobec widzów w zakresie informacji, edukacji, kultury i rozrywki.

2. W przypadku różnicy zdań między Stroną odbierającą a emitującą co do zastosowania poprzedniego ustępu, możliwe jest, na żądanie jednej ze Stron, zwrócenie się do Stałego Komitetu, który przedstawi swą opinię doradczą na dany temat. Taka różnica zdań nie podlega procedurze arbitrażowej przewidzianej w artykule 26.

3. Strony zobowiązują się wspólnie poszukiwać najbardziej odpowiednich środków i procedur wspierania działalności i rozwoju w zakresie produkcji europejskiej bez dyskryminacji poszczególnych nadawców, szczególnie w krajach o niewielkich możliwościach produkcyjnych w zakresie programów audiowizualnych oraz w krajach o ograniczonych obszarach językowych.

4. Strony zagwarantują, że nadawca podlegający ich jurysdykcji nie będzie nadawał dzieł kinematograficznych w okresie innym niż uzgodniony z właścicielami praw.

Artykuł 10a
Pluralizm środków masowego przekazu

W duchu zasad współpracy i wzajemnej pomocy leżących u podstaw tej Konwencji, Strony dołożą starań, by zapobiec zagrożeniu dla pluralizmu środków masowego przekazu ze strony usług programowych transmitowanych lub retransmitowanych przez nadawcę lub inne osoby prawne lub fizyczne, podlegające ich jurysdykcji w rozumieniu artykułu 3.

ROZDZIAŁ III
REKLAMY I TELESPRZEDAŻ

Artykuł 11
Wymogi ogólne

1. Wszystkie reklamy i telesprzedaż powinny być rzetelne i uczciwe.

2. Reklamy i telesprzedaż nie mogą wprowadzać w błąd ani przynosić szkody interesom konsumentów.

3. Reklamy i telesprzedaż adresowane do dzieci lub wykorzystujące dzieci w charakterze aktorów powinny unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść szkodę ich interesom, oraz uwzględniać szczególny charakter tej grupy widzów.

4. Telesprzedaż nie może zachęcać małoletnich do zawierania umów sprzedaży lub wynajmu towarów i usług.

5. Reklamodawcy nie mogą mieć wpływu redakcyjnego na treść programów.

Artykuł 12
Czas trwania

1. Telesprzedaż, reklama i inne przekazy reklamowe, z wyjątkiem programów telesprzedaży w rozumieniu ustępu 3, nie mogą zajmować więcej niż 20% dziennego czasu transmisji. Reklama nie może zajmować więcej niż 15% dziennego czasu transmisji.

2. Reklama i telesprzedaż nie mogą zajmować więcej niż 20% danej godziny zegarowej.

3. Czas trwania programów telesprzedaży w usługach programowych, które nie są wyłącznie poświęcone telesprzedaży, nie może być krótszy niż 15 minut. Maksymalna liczba tych programów w ciągu dnia nie może przekroczyć ośmiu, a w dziennym czasie transmisji nie mogą one zajmować więcej niż trzy godziny. Muszą być one wyraźnie oznaczone za pomocą środków wizualnych i dźwiękowych.

4. W rozumieniu niniejszego artykułu z pojęcia reklamy wyłącza się:

- ogłoszenia wytworzone przez nadawcę w związku z jego własnymi programami i inne produkty bezpośrednio związane z realizacją celów tych programów;
- ogłoszenia w interesie publicznym i apele o charakterze dobroczynnym rozpowszechniane bezpłatnie.

Artykuł 13
Forma i przedstawianie reklam i telesprzedaży

1. Reklamy i telesprzedaż powinny być oznaczone w sposób niebudzący wątpliwości co do ich charakteru i wyraźnie wyodrębnione z innych części składowych usługi programowej za pomocą środków wizualnych i/lub dźwiękowych. Z zasady reklamy i telesprzedaż powinny być transmitowane w blokach.

2. Zakazane są reklamy i telesprzedaż oddziałujące na podświadomość.

3. Zakazane są ukryte reklama i telesprzedaż, a w szczególności demonstrowanie towarów lub usług w programach w celach reklamowych.

4. Zakazane jest wykorzystywanie w reklamie i telesprzedaży wizerunku lub głosu osób stale występujących w programach informacyjnych czy publicystycznych.

Artykuł 14
Miejsce reklam i telesprzedaży

1. Reklamy i telesprzedaż powinny być nadawane między programami. Pod warunkiem spełnienia wymogów zawartych w ustępach 2–5 niniejszego artykułu, reklamy i telesprzedaż mogą być nadawane także w przerwie programu pod warunkiem, że nie ucierpi na tym integralność i wartość programu oraz uprawnienia posiadaczy praw autorskich.

2. W programach złożonych z niezależnych części, programach sportowych lub innych o podobnej strukturze, zawierających przerwy, reklamy i telesprzedaż mogą być nadawane wyłącznie pomiędzy poszczególnymi częściami lub w przerwach.

3. Transmitowanie dzieł audiowizualnych, takich jak filmy fabularne i filmy wyprodukowane dla telewizji (z wyłączeniem serii, seriali, lekkiej rozrywki i programów dokumentalnych), trwających ponad 45 minut, może być przerwane tylko jeden raz podczas każdego pełnego okresu 45 minut. Następne przerwy dopuszcza się, jeśli dzieła takie trwają co najmniej 20 minut dłużej niż dwa lub więcej okresów pełnych 45 minut.

4. Gdy reklamy i telesprzedaż nadawane są w trakcie programów innych niż wymienione w ustępie 2, czas pomiędzy kolejnymi przerwami na reklamy i telesprzedaż nie może być krótszy niż 20 minut.

5. Reklam i telesprzedaży nie umieszcza się w żadnych transmisjach z uroczystości religijnych. Dzienniki i programy publicystyczne, dokumentalne i religijne oraz programy dla dzieci nie powinny być przerywane reklamami ani telesprzedażą, jeżeli ich planowany czas trwania jest krótszy niż trzydzieści minut. Jeśli ich planowany czas trwania wynosi trzydzieści minut lub dłużej, stosuje się przepisy poprzednich ustępów.

Artykuł 15
Reklama i telesprzedaż szczególnych produktów

1. Nie zezwala się na reklamę i telesprzedaż wyrobów tytoniowych.

2. Reklama i telesprzedaż napojów alkoholowych wszelkich rodzajów powinny być zgodne z następującymi regułami:

a) reklama i telesprzedaż nie mogą być adresowane w szczególności do małoletnich; nikt występujący w reklamie lub telesprzedaży w związku z konsumpcją napojów alkoholowych nie powinien wyglądać na osobę małoletnią;
b) reklamy takie nie mogą wiązać konsumpcji alkoholu z tężyzną fizyczną lub prowadzeniem samochodu;
c) reklamy takie nie mogą zawierać stwierdzenia, że alkohol jest środkiem leczniczym, pobudzającym lub uspokajającym bądź środkiem rozwiązywania problemów osobistych;

d) reklamy nie powinny zachęcać do nieumiarkowanego spożycia alkoholu ani też przedstawiać abstynencji lub umiarkowania w negatywnym świetle;
e) nie należy kłaść przesadnego nacisku na zawartość alkoholu w napojach.

3. Reklamy leków i metod leczenia dostępnych na terytorium Strony transmitującej jedynie z przepisu lekarza są niedopuszczalne.

4. Reklamy wszelkich innych leków i metod leczenia powinny być łatwo rozpoznawalne jako takie, rzetelne, prawdziwe i możliwe do weryfikacji oraz zgodne z wymogiem ochrony jednostki przed szkodą.

5. Telesprzedaż leków i usług medycznych jest zabroniona.

Artykuł 16
Reklamy i telesprzedaż adresowane szczególnie do jednej Strony

1. W celu uniknięcia zakłócenia konkurencji i zagrożenia systemu telewizyjnego danej Strony, reklamy i telesprzedaż skierowane bezpośrednio i z pewną regularnością do widowni konkretnej Strony, niebędącej Stroną transmitującą, nie mogą wykraczać przeciwko przepisom o reklamie i telesprzedaży obowiązującym na terytorium tej Strony.

2. Postanowienia poprzedniego ustępu nie mają zastosowania, gdy:
a) wspomniane wyżej przepisy inaczej regulują reklamę i telesprzedaż transmitowane przez nadawcę podlegającego jurysdykcji danej Strony, a inaczej reklamę i telesprzedaż transmitowane przez nadawcę lub inną dowolną osobę prawną lub fizyczną podlegającą jurysdykcji innej Strony lub
b) zainteresowane Strony zawarły dwustronne lub wielostronne porozumienie w tej sprawie.

ROZDZIAŁ IV
SPONSOROWANIE

Artykuł 17
Wymogi ogólne

1. Gdy program lub cykl programów jest w całości lub w części sponsorowany, fakt ten powinien być wyraźnie stwierdzony przez umieszczenie stosownych informacji na początku i/lub końcu tego programu.

2. Sponsor w żadnych okolicznościach nie może wpływać na treść i układ programów sponsorowanych w sposób naruszający odpowiedzialność i redakcyjną niezależność nadawcy w zakresie tych programów.

3. Programy sponsorowane nie mogą zachęcać do sprzedaży, zakupu lub wynajmu produktów czy usług sponsora lub strony trzeciej, szczególnie drogą nawiązywania do tych produktów czy usług w programie w celu ich promocji.

Artykuł 18
Zakazane sponsorowanie

1. Programów nie mogą sponsorować osoby fizyczne lub prawne, których główna działalność polega na produkcji lub sprzedaży towarów lub świadczeniu usług, których reklamowanie i telesprzedaż są zakazane na mocy artykułu 15.

2. Firmy, których działalność obejmuje między innymi produkcję i sprzedaż leków i usług medycznych, mogą sponsorować programy poprzez promowanie nazwy, znaku towarowego, wizerunku lub działalności firmy, z wyłączeniem jakiegokolwiek odwoływania się do leków lub konkretnej formy usług medycznych dostępnych jedynie za pośrednictwem recepty lekarskiej na terytorium Strony transmitującej.

3. Nie dopuszcza się sponsorowania dzienników i magazynów aktualności.

ROZDZIAŁ IV A
USŁUGI PROGRAMOWE POŚWIĘCONE WYŁĄCZNIE AUTOPROMOCJI LUB TELESPRZEDAŻY

Artykuł 18a
Usługi programowe poświęcone wyłącznie autopromocji

1. Przepisy niniejszej Konwencji stosuje się odpowiednio do usług programowych poświęconych wyłącznie autopromocji.

2. Inne formy reklamowania są dozwolone w takich usługach programowych, z uwzględnieniem ograniczeń określonych w artykule 12 ustępy 1 i 2.

Artykuł 18b
Usługi programowe poświęcone wyłącznie telesprzedaży

1. Przepisy niniejszej Konwencji stosuje się odpowiednio do usług programowych poświęconych wyłącznie telesprzedaży.

2. Inne formy reklamowania są dozwolone w takich usługach programowych, z uwzględnieniem ograniczeń określonych w artykule 12 ustęp 1. Artykułu 12 ustęp 2 nie stosuje się.

ROZDZIAŁ V
POMOC WZAJEMNA

Artykuł 19
Współpraca między Stronami

1. Strony zobowiązują się do udzielania sobie wzajemnej pomocy przy wprowadzaniu w życie niniejszej konwencji.

2. W tym celu:

a) każda Układająca się Strona wyznaczy jeden lub więcej organów właściwych, których nazwy i adresy przekaże Sekretariatowi Generalnemu Rady Europy w momencie składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;

b) Strona, która wyznaczy więcej niż jeden właściwy organ, określi w swym powiadomieniu na mocy punktu a) kompetencje poszczególnych organów właściwych.

3. Organ właściwy wyznaczony przez Stronę:

a) dostarcza informacje przewidziane w artykule 6 ustęp 2 niniejszej konwencji;

b) dostarcza informacje na żądanie organu właściwego wyznaczonego przez inną Stronę, dotyczące wewnętrznych przepisów prawnych i praktyki w dziedzinach objętych niniejszą konwencją;

c) współpracuje z organami właściwymi wyznaczonymi przez inne Strony, jeśli będzie to mogło zwiększyć skuteczność środków podjętych w celu wprowadzania w życie niniejszej konwencji;

d) rozważy wszelkie trudności powstające w wyniku stosowania niniejszej konwencji, na jakie zwróci jej uwagę organ właściwy wyznaczony przez inną Stronę.

ROZDZIAŁ VI
STAŁY KOMITET

Artykuł 20
Stały Komitet

1. Dla celów niniejszej konwencji powołany zostanie Stały Komitet.

2. Każdą ze Stron może w Stałym Komitecie reprezentować jeden lub więcej delegatów. Każda delegacja będzie posiadać jeden głos. W ramach swych kompetencji Wspólnota Europejska będzie korzystać z prawa głosu, z liczbą głosów równą liczbie swych Państw członkowskich

będących Stronami niniejszej konwencji; Wspólnota Europejska nie będzie korzystać z prawa głosu w tych przypadkach, gdy będą to czynić jej Państwa członkowskie i odwrotnie.

3. Każde z Państw wymienionych w artykule 29 ustęp 1, nie będące Stroną niniejszej konwencji, może być reprezentowane w Komitecie przez obserwatora.

4. Stały Komitet, w celu realizacji pełnionych funkcji, może zwracać się o radę do ekspertów. Z własnej inicjatywy lub na żądanie zainteresowanej instytucji może zaprosić na swe obrady lub część obrad w ramach jednego posiedzenia dowolną instytucję międzynarodową lub krajową, rządową lub pozarządową, posiadającą kwalifikacje w dziedzinie objętej niniejszą konwencją.

5. Stały Komitet zwołuje Sekretarz Generalny Rady Europy. Jego pierwsze posiedzenie odbędzie się w ciągu sześciu miesięcy od daty wejścia w życie konwencji. Komitet będzie się następnie zbierał na każde żądanie jednej trzeciej Stron lub Komitetu Ministrów Rady Europy albo z inicjatywy Sekretarza Generalnego Rady Europy, zgodnie z postanowieniem artykułu 23 ustęp 2, lub też na żądanie jednej lub więcej Stron zgodnie z postanowieniami artykułów 21 litera c) oraz 25 ustęp 2.

6. Większość Stron stanowić będzie *quorum* dla odbycia posiedzenia Stałego Komitetu.

7. Zgodnie z ustaleniami artykułu 9a ustęp 3 litera b) oraz artykułu 23 ustęp 3 decyzje Stałego Komitetu będą podejmowane większością trzech czwartych głosów członków obecnych na posiedzeniu.

8. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszej konwencji, Stały Komitet ustali swój własny regulamin.

Artykuł 21
Funkcje Stałego Komitetu

1. Stały Komitet odpowiada za przestrzeganie i stosowanie niniejszej konwencji. Może on:

a) przedstawić Stronom zalecenia odnośnie do stosowania niniejszej konwencji;
b) zgłaszać sugestie co do koniecznych modyfikacji konwencji oraz badać propozycje takich modyfikacji zgłoszone zgodnie z postanowieniami artykułu 23;
c) badać na życzenie jednej lub więcej Stron kwestie związane z interpretacją przepisów konwencji;
d) dokładać wszelkich starań w celu osiągnięcia polubownego rozstrzygnięcia wszelkich trudności przedstawionych mu na mocy artykułu 25;
e) przedstawiać zalecenia Komitetowi Ministrów dotyczące zaproszenia do przystąpienia do konwencji Państw innych niż wymienione w artykule 29 ustęp 1.
f) wydawać opinie w sprawie nadużycia praw w myśl artykułu 24a ustęp 2 litera c).

2. Oprócz tego Stały Komitet:

a) sporządzi wytyczne, o których mowa w artykule 9a ustępie 3 litera b), w celu zapobiegania różnicom między realizacją ustaleń niniejszej Konwencji dotyczącej dostępu widowni do wydarzeń o dużym znaczeniu dla społeczeństwa a odpowiednich ustaleń Wspólnoty Europejskiej;
b) opiniuje środki podjęte przez Strony, które sporządziły listę wydarzeń krajowych i zagranicznych, które w opinii tych Stron mają duże znaczenie dla społeczeństwa zgodnie z artykułem 9a ustęp 2;
c) raz do roku publikuje skonsolidowaną listę wydarzeń umieszczonych na listach oraz związanych z nimi środków, o których poinformowały Strony na podstawie artykułu 9a ustęp 2 litera e).

Artykuł 22
Sprawozdania Stałego Komitetu

Po każdym posiedzeniu Stały Komitet złoży Stronom i Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdanie ze swych obrad i podjętych decyzji.

ROZDZIAŁ VII
POPRAWKI

Artykuł 23
Poprawki

1. Każda ze Stron może zgłosić propozycje poprawek do niniejszej konwencji.

2. Wszelkie propozycje poprawek przedłożone zostaną Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który poinformuje o nich Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa–Strony Europejskiej konwencji kulturalnej, Wspólnotę Europejską oraz wszelkie Państwa nieczłonkowskie, które przystąpią lub zostaną zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 30. Sekretarz Generalny Rady Europy zwoła posiedzenie Stałego Komitetu najwcześniej w dwa miesiące po otrzymaniu propozycji.

3. Stały Komitet rozpatrzy każdą propozycję poprawki i przedstawi jej tekst przyjęty przez większość trzech czwartych członków Stałego Komitetu do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów. Po zatwierdzeniu tekst zostanie przekazany Stronom do przyjęcia.

4. Poprawka wejdzie w życie trzydziestego dnia od chwili, w której wszystkie Strony poinformują Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

5. Komitet Ministrów może jednak, po skonsultowaniu się ze Stałym Komitetem, zadecydować o wejściu w życie konkretnej poprawki po upływie okresu 2 lat od terminu, w którym mogła ona zostać zaakceptowana, jeśli któraś ze Stron nie poinformowała Sekretarza Generalnego Rady Europy o sprzeciwie wobec jej wejścia w życie. W przypadku zgłoszenia takiego sprzeciwu poprawka wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po terminie, w którym Strona Konwencji, która zgłosiła sprzeciw, złożyła swój dokument akceptacji u Sekretarza Generalnego Rady Europy.

6. Jeśli poprawka została przyjęta przez Komitet Ministrów, lecz nie weszła jeszcze w życie zgodnie z ustępami 4 lub 5, to Państwo lub Wspólnota Europejska nie mogą wyrazić zgody na związanie się Konwencją bez równoczesnego przyjęcia poprawki.

ROZDZIAŁ VIII
DOMNIEMANE NARUSZENIA

Artykuł 24
Domniemane naruszenia

1. Strona, która uzna, iż miało miejsce naruszenie niniejszej konwencji, poinformuje Stronę nadającą program o domniemaniu naruszenia, po czym obie Strony dołożą starań, by przezwyciężyć trudności na podstawie postanowień artykułów 19, 25 i 26.

2. Jeśli domniemane naruszenie będzie posiadać charakter jawny, poważny i groźny, dotyczyć ważnych kwestii publicznych i odnosić się do artykułu 7 ustępy 1 lub 2, art. 12, art. 13 ustęp 1 (pierwsze zdanie), art. 14 lub 15 ustępy 1 lub 3, a także utrzymywać się w ciągu 2 tygodni po przesłaniu informacji o nim, Strona odbierająca może tymczasowo zawiesić retransmisję inkryminowanej usługi programowej.

3. We wszystkich pozostałych przypadkach domniemanego naruszenia, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w ustępie 4, Strona odbierająca może zawiesić tymczasowo retransmisję inkryminowanej usługi programowej po upływie ośmiu miesięcy od poinformowania o naruszeniu, jeśli domniemane naruszenie utrzymuje się.

4. Tymczasowe zawieszenie retransmisji jest niedopuszczalne w przypadkach domniemanych naruszeń artykułu 7 ustęp 3 oraz art. 8, 9 lub 10.

Artykuł 24a
Domniemane nadużycia praw przyznanych przez Konwencję

1. Za nadużycie praw uznaje się sytuację, w której usługa programowa jest skierowana przez nadawcę w całości bądź głównie na terytorium innej Strony Konwencji niż ta, która sprawuje jurysdykcję nad nadawcą („Strona odbierająca"), a nadawca wybrał siedzibę w celu uniknięcia przepisów prawa w dziedzinach objętych zakresem Konwencji, którym by podlegał, gdyby znajdował się w jurysdykcji tamtej Strony Konwencji.

2. Gdy jedna ze Stron Konwencji uznaje, że doszło do takiego nadużycia praw, obowiązuje następująca procedura:

a) zainteresowane Strony Konwencji dołożą starań, by osiągnąć polubowne rozwiązanie;
b) jeżeli w ciągu trzech miesięcy nie osiągną rozwiązania, Strona odbierająca wniesie sprawę pod obrady Stałego Komitetu;
c) po wysłuchaniu stanowisk zainteresowanych Stron Stały Komitet w ciągu 6 miesięcy od czasu wniesienia sprawy wyda opinię o tym, czy nastąpiło nadużycie praw, i poinformuje o tym zainteresowane Strony.

3. Jeżeli Stały Komitet uznał, że doszło do nadużycia praw, Strona, w której jurysdykcji znajduje się nadawca, podejmie właściwe działania, aby usunąć to nadużycie, i poinformuje Stały Komitet o podjętych krokach.

4. Jeżeli Strona, w której jurysdykcji znajduje się nadawca, w ciągu sześciu miesięcy nie podejmie działań określonych w ustępie 3, zainteresowane Strony podejmą arbitraż określony w artykule 26 ustęp 2 oraz w załączniku do Konwencji.

5. Strona odbierająca nie podejmie żadnych kroków przeciwko usłudze programowej do czasu zakończenia arbitrażu.

6. Wszelkie środki proponowane bądź podjęte na mocy niniejszego artykułu muszą być zgodne z artykułem 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

ROZDZIAŁ IX
ROZWIĄZYWANIE SPORÓW

Artykuł 25
Postępowanie pojednawcze

1. W przypadku trudności powstałych w stosowaniu niniejszej konwencji, zainteresowane strony dołożą starań, by osiągnąć polubowne rozwiązanie.

2. Jeżeli żadna ze stron nie zgłosi sprzeciwu, Stały Komitet może rozpatrzyć sprawę, będąc do dyspozycji zainteresowanych stron, w celu osiągnięcia zadowalającego rozstrzygnięcia w możliwie najkrótszym czasie, a także sformułowania tam, gdzie to będzie wskazane, opinii doradczej na dany temat.

3. Każda ze stron zainteresowanych zobowiązuje się niezwłocznie przekazać Stałemu Komitetowi wszelkie informacje i środki niezbędne do wykonywania przezeń funkcji wynikających z poprzedniego ustępu.

Artykuł 26
Arbitraż

1. Jeżeli zainteresowane strony nie zdołają rozstrzygnąć sporu zgodnie z postanowieniami artykułu 25, mogą na mocy wspólnego porozumienia przekazać ten spór do rozpatrzenia w drodze arbitrażu, którego procedurę określa załącznik do niniejszej konwencji. W przypadku nieosiągnięcia takiej ugody co do arbitrażu w ciągu sześciu miesięcy od złożenia pierwszej prośby o wszczęcie postępowania pojednawczego, spór może być przekazany do arbitrażu na żądanie jednej ze stron.

2. Każda ze Stron może w dowolnym czasie stwierdzić, że uznaje za obowiązkowe z mocy prawa i bez specjalnej zgody, zastosowanie, w odniesieniu do każdej innej Strony przyjmującej to samo zobowiązanie, procedury arbitrażowej przewidzianej w załączniku do konwencji.

ROZDZIAŁ X
INNE POROZUMIENIA MIĘDZYNARODOWE I PRAWO WEWNĘTRZNE STRON

Artykuł 27
Inne porozumienia i ustalenia międzynarodowe

1. Strony, będące członkami Wspólnoty Europejskiej, będą w stosunkach wzajemnych kierować się przepisami Wspólnoty, a więc tym samym nie będą stosować reguł wynikających z niniejszej konwencji, z wyjątkiem sytuacji, w której dana kwestia nie jest regulowana przepisami Wspólnoty.

2. Żadne z postanowień niniejszej konwencji nie zabrania Stronom zawierania porozumień międzynarodowych uzupełniających lub rozwijających te postanowienia albo rozszerzających zakres ich zastosowania.

3. W przypadku porozumień dwustronnych niniejsza konwencja nie zmienia praw i obowiązków Stron, jakie wynikają z takich porozumień, a nie wpływają na korzystanie przez inne Strony z ich praw lub wykonywanie ich zobowiązań na mocy niniejszej konwencji.

Artykuł 28
Stosunek Konwencji do prawa wewnętrznego Stron

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie zabrania Stronom stosowania przepisów surowszych lub bardziej szczegółowych niż zawarte w niniejszej Konwencji wobec usług programowych transmitowanych przez nadawcę podlegającego ich jurysdykcji w rozumieniu artykułu 5.

ROZDZIAŁ XI
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 29
Podpisanie i wejście w życie

1. Niniejsza konwencja będzie otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy oraz innych Państw–Stron Europejskiej konwencji kulturalnej, jak również Wspólnoty Europejskiej. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza konwencja wejdzie w życie w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie 3 miesięcy od dnia, w którym siedem Państw, w tym co najmniej pięć Państw członkowskich Rady Europy, wyrazi zgodę na uznanie konwencji za wiążącą zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

3. Każde Państwo może zadeklarować w czasie podpisywania lub w każdym późniejszym terminie poprzedzającym wejście w życie niniejszej konwencji w stosunku do tego Państwa, że będzie stosować konwencję tymczasowo.

4. W odniesieniu do każdego Państwa wymienionego w ustępie 1 lub do Wspólnoty Europejskiej, które wyrażą zgodę na związanie się postanowieniami niniejszej konwencji w terminie późniejszym, konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 30
Przystąpienie państw nieczłonkowskich

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy, po konsultacji z Układającymi się Państwami, może zaprosić dowolne inne Państwo do przystąpienia do niniejszej konwencji na mocy decyzji podjętej większością głosów, przewidzianą artykułem 20 d) Statutu Rady Europy, oraz jednomyślnej decyzji przedstawicieli Układających się Państw upoważnionych do uczestnictwa w Komitecie.

2. W odniesieniu do każdego Państwa przystępującego niniejsza konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 31
Terytorialny zakres stosowania

1. W czasie podpisania konwencji lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, każde Państwo może określić terytorium lub terytoria, do których stosować się będzie niniejsza konwencja.

2. Każde Państwo może też rozszerzyć stosowanie niniejszej konwencji na dowolne inne terytorium w późniejszym terminie w drodze oświadczenia złożonego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, określającego granice tego terytorium. W odniesieniu do takiego terytorium niniejsza konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Wszelkie oświadczenia poczynione na mocy dwóch poprzednich ustępów mogą zostać wycofane, w odniesieniu do dowolnego terytorium wymienionego w takich oświadczeniach, w drodze notyfikacji przedłożonej Sekretarzowi Generalnemu. Skutkuje ono w pierwszym dniu miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 32
Zastrzeżenia

1. W czasie podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia każde Państwo może zadeklarować, iż zastrzega sobie prawo do ograniczenia retransmitowania na swym terytorium — tylko w takim zakresie, w jakim retransmitowanie to jest niezgodne z jego prawem wewnętrznym — usług programowych zawierających reklamy napojów alkoholowych, stosownie do reguł przewidzianych artykułem 15 ustęp 2 niniejszej Konwencji.

Nie przyjmuje się innych zastrzeżeń.

2. Zastrzeżenie zgłoszone zgodnie z poprzednim ustępem nie podlega sprzeciwom.

3. Każde z Układających się Państw, które złoży zastrzeżenie na mocy ustępu 1, może wycofać je w całości lub w części w drodze powiadomienia przedłożonego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy. Wycofanie zastrzeżenia skutkuje z dniem otrzymania takiego powiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

4. Strona, która złoży zastrzeżenie w odniesieniu do postanowienia niniejszej konwencji, nie może domagać się stosowania tego postanowienia przez którąkolwiek inną Stronę; jeśli jednak zastrzeżenie takie jest częściowe lub warunkowe, Strona może żądać stosowania tego postanowienia w takim zakresie, w jakim sama je przyjęła.

Artykuł 33
Wypowiedzenie

1. Każda ze Stron może w dowolnym momencie wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze notyfikacji przedłożonej Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Wypowiedzenie takie skutkuje pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 34
Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy powiadamia Państwa członkowskie Rady, inne Państwa–Strony Europejskiej konwencji kulturalnej, Wspólnotę Europejską oraz wszelkie Państwa, które przystąpią lub zostaną zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji, o:

a) wszelkich podpisaniach;
b) złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) wszelkich datach wejścia w życie niniejszej konwencji na mocy artykułów 29, 30 i 31;
d) wszelkich sprawozdaniach sporządzonych zgodnie z postanowieniami artykułu 22;
e) wszelkich innych aktach, deklaracjach, notyfikacjach i komunikatach związanych z niniejszą konwencją.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc w tym celu należycie upoważnieni, złożyli swe podpisy pod niniejszą konwencją.

Sporządzono w Strasburgu dnia 5 maja 1989 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który będzie przechowywany w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy prześle uwierzytelnione kopie wszystkim Państwom członkowskim Rady Europy, innym Państwom–Stronom Europejskiej konwencji kulturalnej, Wspólnocie Europejskiej oraz każdemu Państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej konwencji.

ZAŁĄCZNIK

Arbitraż

1. Wniosek o wszczęcie postępowania arbitrażowego przedkłada się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy. Powinien on zawierać nazwę drugiej strony sporu oraz określać przedmiot sporu. Sekretarz Generalny przekaże w ten sposób otrzymaną informację wszystkim Stronom niniejszej konwencji.

2. W przypadku sporu między dwiema Stronami, z których jedna jest państwem członkowskim Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, która sama jest Stroną konwencji, wniosek o postępowanie arbitrażowe należy przedłożyć zarówno Państwu członkowskiemu, jak i Wspólnocie, które wspólnie powiadomią Sekretarza Generalnego w ciągu jednego miesiąca od otrzymania wniosku, czy to Państwo członkowskie lub Wspólnota, czy też Państwo członkowskie i Wspólnota razem będą stanowić stronę sporu. W przypadku braku takiego powiadomienia w wymienionym terminie, Państwo członkowskie i Wspólnota uważane będą za jedną i tę samą stronę sporu dla celów stosowania postanowień regulujących ustanawianie i procedurę sądu arbitrażowego. To samo stosuje się do sytuacji, gdy Państwo członkowskie i Wspólnota, działając wspólnie, występują jako strona sporu. W przypadkach przewidzianych niniejszym ustępem termin jednego miesiąca przewidziany w pierwszym zdaniu ustępu 4 poniżej przedłuża się do dwóch miesięcy.

3. Sąd arbitrażowy składa się z trzech członków: każda ze stron sporu wyznacza jednego arbitra, którzy następnie w drodze porozumienia wyznaczają trzeciego arbitra będącego przewodniczącym sądu. Przewodniczący nie może być obywatelem którejkolwiek ze stron sporu ani też mieszkać na stałe na terytorium jednej z tych stron, być przez nie zatrudniony ani mieć do czynienia ze sprawą w innym charakterze.

4. Jeśli jedna ze stron nie wyznaczy arbitra w ciągu jednego miesiąca od powiadomienia o wniosku przez Sekretarza Generalnego Rady Europy, arbiter taki zostanie wyznaczony na żądanie drugiej strony przez Przewodniczącego Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w ciągu następnego okresu jednomiesięcznego. Jeśli Przewodniczący Trybunału będzie niezdol-

ny do działania lub jest obywatelem jednego z Państw będących stronami w sporze, wyznaczenia arbitra dokona Wiceprzewodniczący Trybunału lub najstarszy sędzia, jaki będzie osiągalny, nie będący przy tym obywatelem jednej ze stron sporu. Ta sama procedura będzie stosowana, jeśli w ciągu jednego miesiąca od wyznaczenia drugiego arbitra nie zostanie wyznaczony przewodniczący sądu rozjemczego.

5. Przepisy ustępów 3 i 4 stosuje się w miarę potrzeby w celu wypełnienia ewentualnych wakatów.

6. Dwie lub więcej stron, które w drodze porozumienia ustalą, że ich interes jest zbieżny, wyznaczą wspólnego arbitra.

7. Strony sporu oraz Stały Komitet zapewnią sądowi rozjemczemu wszelkie udogodnienia niezbędne dla efektywnego przeprowadzenia postępowania.

8. Sąd rozjemczy ustali swój własny regulamin postępowania. Decyzje będą podejmowane większością głosów. Wyrok sądu jest ostateczny i wiążący.

9. Sąd rozjemczy poinformuje o swym wyroku Sekretarza Generalnego Rady Europy, który z kolei powiadomi wszystkie Strony niniejszej konwencji.

10. Każda ze stron sporu poniesie koszty powołania swego arbitra; obie strony w równych częściach poniosą koszty powołania trzeciego arbitra oraz koszty związane z arbitrażem.

KONWENCJA RAMOWA O OCHRONIE MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

(sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., Polska ratyfikowała Konwencję w dniu 10 listopada 2000 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 15 marca 2002 r. Nr 22, poz. 209. Uwzględniając fakt, że Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych nie zawiera definicji mniejszości narodowej, Rzeczpospolita Polska oświadczyła, że przez pojęcie to rozumie mniejszości narodowe zamieszkałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, których członkowie są obywatelami polskimi oraz że będzie realizowała konwencję ramową także w trybie artykułu 18 konwencji, zawierając umowy międzynarodowe, o których mowa w tym artykule, a których celem jest ochrona mniejszości narodowych w Polsce oraz mniejszości lub grup polskich w innych państwach.)

Państwa członkowskie Rady Europy oraz inne państwa–sygnatariusze niniejszej konwencji ramowej,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków w celu ochrony i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem;

zważywszy, że jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu jest ochrona oraz rozwój praw człowieka i podstawowych wolności;

pragnąc wypełniać Deklarację Szefów Państw oraz Szefów Rządów Państw–Członków Rady Europy przyjętą w Wiedniu dnia 9 października 1993 r.;

zdecydowane chronić, w ramach swoich terytoriów, istnienie mniejszości narodowych;

zważywszy, że burzliwe wydarzenia europejskiej historii udowodniły, iż ochrona mniejszości narodowych jest niezbędna dla stabilizacji, bezpieczeństwa demokratycznego i pokoju na tym kontynencie;

zważywszy, że pluralistyczne i prawdziwie demokratyczne społeczeństwo powinno nie tylko szanować etniczną, kulturalną, językową i religijną tożsamość każdej osoby należącej do mniejszości narodowej, lecz także tworzyć odpowiednie warunki pozwalające im wyrażać, zachowywać i rozwijać tę tożsamość;

zważywszy, że tworzenie klimatu tolerancji i dialogu jest konieczne, aby zróżnicowanie kulturowe nie było źródłem i czynnikiem podziałów, lecz wzbogacenia każdego społeczeństwa;

zważywszy, że osiągnięcie tolerancyjnej i cieszącej się dobrobytem Europy nie zależy jedynie od współpracy pomiędzy państwami, lecz wymaga również współpracy transgranicznej — bez uszczerbku dla struktury i integralności terytorialnej każdego państwa — pomiędzy władzami lokalnymi i regionalnymi;

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wraz z Protokołami dodatkowymi;

mając na uwadze zobowiązania odnoszące się do ochrony mniejszości narodowych zawarte w konwencjach i deklaracjach Narodów Zjednoczonych oraz dokumentach Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zwłaszcza w Dokumencie kopenhaskim z dnia 29 czerwca 1990 r.;

zdecydowane na określenie zasad, które powinny być respektowane, a także wynikających z nich zobowiązań, w celu zapewnienia w Państwach członkowskich oraz tych państwach, które mogą stać się stronami niniejszego dokumentu, skutecznej ochrony mniejszości narodowych i praw osób należących do tych mniejszości, w ramach rządów prawa, przy poszanowaniu integralności terytorialnej i suwerenności państw;

zdecydowane realizować zasady określone w niniejszej konwencji ramowej w ramach ustawodawstwa krajowego i stosownych programów rządowych,

uzgodniły, co następuje:

DZIAŁ I

Artykuł 1

Ochrona mniejszości narodowych oraz praw i wolności osób należących do tych mniejszości stanowi integralną część międzynarodowej ochrony praw człowieka i, jako taka, wchodzi w zakres współpracy międzynarodowej.

Artykuł 2

Postanowienia niniejszej konwencji ramowej będą stosowane w dobrej wierze, w duchu zrozumienia i tolerancji oraz w zgodzie z zasadami dobrego sąsiedztwa, przyjaznych stosunków i współpracy pomiędzy państwami.

Artykuł 3

1. Każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nienależącej do takiej mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociągnie za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków.

2. Osoby należące do mniejszości narodowych mogą korzystać z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej indywidualnie, jak też wspólnie z innymi.

DZIAŁ II

Artykuł 4

1. Strony zobowiązują się zagwarantować osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do równości wobec prawa oraz jednakową ochronę prawa. W tym względzie jakakolwiek dyskryminacja wynikająca z przynależności do mniejszości narodowej jest zabroniona.

2. Strony zobowiązują się do przyjęcia, tam gdzie to konieczne, odpowiednich środków w celu popierania, we wszystkich sferach życia ekonomicznego, społecznego, politycznego i kulturalnego pełnej i rzeczywistej równości pomiędzy osobami należącymi do mniejszości narodowej a osobami należącymi do większości. W tym względzie wezmą pod uwagę specyficzne warunki osób należących do mniejszości narodowych.

3. Środki przyjęte zgodnie z ustępem 2 nie będą uważane za akt dyskryminacji.

Artykuł 5

1. Strony zobowiązują się wspierać tworzenie warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości narodowych ich kultury, jak również zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.

2. Bez uszczerbku dla środków podejmowanych stosownie do ich generalnej polityki integracyjnej, Strony powstrzymają się od działań lub praktyk mających na celu asymilację osób należących do mniejszości narodowych wbrew ich woli i będą chronić te osoby przed jakimkolwiek działaniem mającym na celu taką asymilację.

Artykuł 6

1. Strony będą umacniać ducha tolerancji oraz dialog międzykulturowy i podejmą skuteczne środki w celu wspierania wzajemnego poszanowania, zrozumienia i współpracy pomiędzy wszystkimi osobami żyjącymi na ich terytoriach niezależnie od ich tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej, zwłaszcza w zakresie edukacji, kultury i środków przekazu.

2. Strony zobowiązują się podjąć odpowiednie środki chroniące osoby, które mogą być obiektem zastraszania bądź też aktów dyskryminacji, wrogości lub przemocy będących skutkiem ich etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej tożsamości.

Artykuł 7

Strony zapewniają poszanowanie praw każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do swobodnego, pokojowego zgromadzania się, swobodnego stowarzyszania się, wolności wyrażania opinii, wolności myśli, sumienia i religii.

Artykuł 8

Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do uzewnętrzniania jego/jej religii lub przekonań, jak również prawo do zakładania instytucji, organizacji i stowarzyszeń religijnych.

Artykuł 9

1. Strony zobowiązują się uznać, że prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do wolności wyrażania opinii obejmuje wolność posiadania własnych opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei w języku mniejszości bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Strony zapewnią, w ramach ich systemów prawnych, że osoby należące do mniejszości narodowej nie będą dyskryminowane w dostępie do środków przekazu.

2. Ustęp 1 nie wyklucza prawa Stron do poddania procedurze koncesjonowania — wykluczającej dyskryminację i opartej o obiektywne kryteria — rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych lub przedsiębiorstw kinematograficznych.

3. Strony nie będą zabraniać tworzenia i wykorzystywania przez osoby należące do mniejszości narodowych drukowanych środków przekazu. W ramach uregulowań prawnych odnoszących się do rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych zapewnią, na tyle, na ile to możli-

we, oraz uwzględniając postanowienia ustępu 1, że osoby należące do mniejszości narodowych będą miały możliwość tworzenia i używania ich własnych środków przekazu.

4. W ramach swoich systemów prawnych Strony przyjmą stosowne środki w celu ułatwienia osobom należącym do mniejszości narodowych dostępu do środków przekazu oraz w celu wspierania tolerancji i ułatwienia pluralizmu kulturowego.

Artykuł 10

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do swobodnego używania, bez jakiejkolwiek ingerencji, jego/jej języka mniejszości, zarówno prywatnie, jak i publicznie, ustnie oraz pisemnie.

2. Na obszarach zamieszkałych tradycyjnie lub w znaczącej ilości przez osoby należące do mniejszości narodowej, o ile osoby te tego sobie zażyczą, i tam, gdzie takie życzenie odpowiada rzeczywistym potrzebom, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, warunki, które umożliwią używanie języka mniejszości w stosunkach pomiędzy tymi osobami a organami administracyjnymi.

3. Strony zobowiązują się zagwarantować prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do niezwłocznego poinformowania, w języku dla niego/niej zrozumiałym, o przyczynach jego/jej zatrzymania i o wszystkich oskarżeniach wysuniętych przeciwko niemu/niej oraz do obrony przez niego samego/nią samą w tym języku, także, jeśli to konieczne, przy bezpłatnej pomocy tłumacza.

Artykuł 11

1. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do używania jego/jej nazwiska (patronimiku) i imion w języku mniejszości oraz ich oficjalnego uznania zgodnie z trybem przyjętym w ich ustawodawstwie.

2. Strony zobowiązują się uznać, że każda osoba należąca do mniejszości narodowej ma prawo do umieszczenia w jego lub jej języku znaków, napisów i innych informacji o charakterze prywatnym w sposób widoczny dla osób postronnych.

3. W rejonach tradycyjnie zamieszkałych przez znaczącą ilość osób należących do mniejszości narodowej Strony będą starać się — zgodnie z obowiązującym prawem, w tym także, tam gdzie to stosowne, umowami z innymi państwami oraz przy uwzględnieniu ich specyficznych warunków — umieszczać również w języku mniejszości tradycyjne nazwy lokalne, nazwy ulic i inne oznakowania topograficzne o charakterze publicznym, o ile istnieje tam wystarczające zapotrzebowanie na takie oznakowania.

Artykuł 12

1. Strony podejmą, tam gdzie jest to właściwe, środki w zakresie oświaty i badań naukowych, w celu szerzenia wiedzy o kulturze, historii, języku i religii ich mniejszości narodowych oraz większości ludności.

2. W związku z tym Strony, między innymi, zapewnią odpowiednie możliwości kształcenia nauczycieli i dostępu do podręczników oraz ułatwią kontakty pomiędzy uczniami a nauczycielami z różnych środowisk.

3. Strony zobowiązują się popierać równy dostęp osób należących do mniejszości narodowych do oświaty na wszystkich poziomach.

Artykuł 13

1. W ramach swoich systemów oświatowych Strony uznają prawo osób należących do mniejszości narodowej do zakładania i prowadzenia ich własnych, prywatnych instytucji oświatowych i szkoleniowych.

2. Wykonywanie tego prawa nie pociąga za sobą żadnych zobowiązań finansowych Stron.

Artykuł 14

1. Strony zobowiązują się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki jego/jej języka mniejszości.

2. W rejonach zamieszkałych tradycyjnie lub przez znaczącą liczbę osób należących do mniejszości narodowych, o ile jest na to wystarczające zapotrzebowanie, Strony będą starać się zapewnić, na tyle, na ile to możliwe, w ramach swoich systemów oświatowych, osobom należącym do tych mniejszości odpowiednie możliwości uczenia się języka mniejszości lub nauki w tym języku.

3. Ustęp 2 niniejszego artykułu będzie realizowany bez uszczerbku dla nauki języka oficjalnego lub nauczania w tym języku.

Artykuł 15

Strony stworzą warunki niezbędne dla rzeczywistego uczestniczenia przez osoby należące do mniejszości narodowych w życiu kulturalnym, społecznym i gospodarczym, jak również w sprawach publicznych, zwłaszcza tych, które ich dotyczą.

Artykuł 16

Strony powstrzymają się od stosowania środków zmieniających proporcje narodowościowe ludności w rejonach zamieszkałych przez osoby należące do mniejszości narodowych i mających na celu ograniczenie praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej.

Artykuł 17

1. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do ustanawiania i utrzymywania swobodnych i pokojowych kontaktów poprzez granice z osobami legalnie przebywającymi w innych państwach, w szczególności z tymi, z którymi łączy ich tożsamość etniczna, kulturalna, językowa lub religijna albo też wspólne dziedzictwo kulturowe.

2. Strony zobowiązują się nie ingerować w prawo osób należących do mniejszości narodowych do uczestniczenia w działaniach organizacji pozarządowych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym.

Artykuł 18

1. Strony będą starać się zawierać, tam gdzie to konieczne, dwustronne i wielostronne porozumienia z innymi państwami, w szczególności z państwami sąsiedzkimi, w celu zapewnienia ochrony osobom należącym do mniejszości narodowych.2. Tam, gdzie to stosowne, Strony podejmą środki zachęcające do współpracy transgranicznej.

Artykuł 19

Strony zobowiązują się do poszanowania i realizacji zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej i wprowadzania, tam gdzie to konieczne, tylko takich ich ograniczeń, restrykcji lub odstępstw, które są przewidziane w międzynarodowych instrumentach prawnych — w szczególności w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności — w takim zakresie, w jakim odpowiadają one prawom i wolnościom wynikającym z powyższych zasad.

DZIAŁ III

Artykuł 20

Każda osoba należąca do mniejszości narodowej, korzystając z praw i wolności wynikających z zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej, zobowiązana jest respektować ustawodawstwo krajowe oraz prawa innych osób, w szczególności należących do większości lub innych mniejszości narodowych.

Artykuł 21

Żadnego z postanowień niniejszej konwencji ramowej nie można interpretować jako przyznającego prawo do angażowania się w jakąkolwiek działalność lub prowadzenia jakichkolwiek działań sprzecznych z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, w szczególności suwerennej równości, integralności terytorialnej i politycznej niezależności państw.

Artykuł 22

Żadne z postanowień niniejszej konwencji ramowej nie może być rozumiane jako ograniczające lub naruszające jakiekolwiek prawa człowieka i podstawowe wolności, które mogą być zapewnione przez prawo którejkolwiek Umawiającej się Strony lub przez inne porozumienia, których państwo to jest Stroną.

Artykuł 23

Prawa i wolności wynikające z zasad zawartych w niniejszej konwencji ramowej, w takim zakresie, w jakim są one przedmiotem odpowiednich postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności lub Protokołów dodatkowych do niej, będą rozumiane zgodnie z postanowieniami tej ostatniej.

DZIAŁ IV

Artykuł 24

1. Komitet Ministrów Rady Europy będzie nadzorował realizację niniejszej konwencji ramowej przez Umawiające się Strony.

2. Strony, które nie są członkami Rady Europy, będą uczestniczyć w systemie nadzorowania realizacji konwencji zgodnie z trybem, który zostanie określony.

Artykuł 25

1. W ciągu jednego roku następującego po wejściu w życie niniejszej konwencji ramowej w stosunku do Umawiającej się Strony ta ostatnia przekaże Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy pełną informację o prawnych i innych środkach podjętych w celu wprowadzenia w życie zobowiązań określonych w niniejszej konwencji ramowej.

2. Następnie każda Strona będzie przekazywać Sekretarzowi Generalnemu okresowo, i kiedykolwiek Komitet Ministrów o to poprosi, wszelkie inne informacje związane z realizacją niniejszej konwencji ramowej.

3. Sekretarz Generalny będzie przesyłał Komitetowi Ministrów informacje przekazane zgodnie z warunkami niniejszego artykułu.

Artykuł 26

1. W ocenie stosowności środków podjętych przez Strony w celu wprowadzenia w życie zasad określonych w niniejszej konwencji ramowej Komitet Ministrów będzie wspomagany przez komitet doradczy, którego członkowie będą uznanymi ekspertami w zakresie ochrony mniejszości narodowych.

2. Skład tego komitetu doradczego i jego reguły działania będą określone przez Komitet Ministrów w ciągu jednego roku następującego po wejściu w życie niniejszej konwencji ramowej.

DZIAŁ V

Artykuł 27

Niniejsza konwencja ramowa jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Do chwili wejścia w życie konwencji jest ona również otwarta do podpisu dla każdego innego państwa zaproszonego przez Komitet Ministrów. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 28

1. Niniejsza konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia wyrażenia przez dwanaście państw członkowskich Rady Europy zgody na związanie się konwencją zgodnie z postanowieniami artykułu 27.

2. W stosunku do każdego państwa członkowskiego, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się konwencją ramową, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 29

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji ramowej i po konsultacji z Państwami–Stronami Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić do przystąpienia do konwencji, w drodze decyzji podjętej większością ustaloną w artykule 20d Statutu Rady Europy, każde państwo niebędące członkiem Rady Europy, które zaproszone do podpisania, zgodnie z postanowieniem artykułu 27, nie uczyniło tego jeszcze, a także każde inne państwo niebędące członkiem Rady Europy.

2. W stosunku do każdego przystępującego państwa konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia u Sekretarza Generalnego Rady Europy dokumentu przyjęcia.

Artykuł 30

1. Każde państwo może przy podpisywaniu lub przy składaniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia wyszczególnić terytorium lub terytoria, za których stosunki międzynarodowe państwo to jest odpowiedzialne, do których stosuje się niniejszą konwencję ramową.

2. Każde państwo może w dowolnym późniejszym terminie rozszerzyć, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, stosowanie postanowień niniejszej konwencji ramowej na każde inne terytorium wskazane w tym oświadczeniu. W odniesieniu do takiego terytorium konwencja ramowa wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z dwoma uprzednimi ustępami może, w stosunku do każdego terytorium wyszczególnionego w takim oświadczeniu, zostać wycofane w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego

dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 31

1. Każda Strona może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję ramową w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie takie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 32

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady, innym Państwom–Sygnatariuszom i każdemu innemu państwu, które przystąpiło do niniejszej konwencji ramowej:

a) każde podpisanie;
b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) każdą datę wejścia w życie niniejszej konwencji ramowej zgodnie z artykułami 28, 29 i 30;
d) każdy inny akt, notyfikację lub zawiadomienie dotyczące niniejszej konwencji ramowej.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję ramową.

Sporządzono w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r., w jednym egzemplarzu, w języku angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne; oryginał zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z państw członkowskich Rady Europy i każdemu państwu zaproszonemu do podpisania lub przystąpienia do niniejszej konwencji.

EUROPEJSKA KONWENCJA O WYKONYWANIU PRAW DZIECI

(sporządzona w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 29 lipca 1997 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 7 grudnia 2000 r. Nr 107, poz. 1128, przy składaniu dokumentu ratyfikacyjnego, na podstawie art. 1 ust. 4 Europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci, Rzeczpospolita Polska oświadczyła, że będzie stosować tę konwencję w sprawach o przysposobienie, w sprawach z zakresu opieki oraz w sprawach dotyczących rozstrzygania o istotnych sprawach dziecka w razie braku porozumienia między rodzicami)

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy i inne Państwa–Sygnatariusze niniejszej konwencji;

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej członków;

mając na względzie Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, a w szczególności jej art. 4, który wymaga, aby Państwa–Strony podjęły wszelkie środki prawne, administracyjne i inne, niezbędne dla wprowadzenia w życie praw uznanych w wyżej wymienionej konwencji;

biorąc pod uwagę Zalecenie nr 1121 (1990) Zgromadzenia Parlamentarnego o prawach dzieci;

w przekonaniu, że prawa i dobro dzieci powinny być chronione i promowane i że w tym celu dzieci powinny mieć możliwość wykonywania swoich praw, w szczególności w toku dotyczących ich postępowań w sprawach rodzinnych;

uznając, że dzieci powinny otrzymywać istotne informacje, aby ich prawa i dobro mogły być promowane i że trzeba przykładać należytą wagę do stanowiska dzieci;

uznając ważną rolę rodziców w ochronie oraz promowaniu praw i dobra dzieci, i zważywszy, że jeżeli jest to konieczne, państwa powinny również brać udział w tej ochronie i promocji;

zważywszy jednak, że w przypadku konfliktu pożądana jest próba osiągnięcia porozumienia wewnątrz rodziny, zanim sprawa zostanie przedstawiona organowi sądowemu;

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
ZAKRES I PRZEDMIOT KONWENCJI ORAZ DEFINICJE

Artykuł 1
Zakres i przedmiot konwencji

1. Niniejsza konwencja ma zastosowanie do osób, które nie ukończyły 18. roku życia.

2. Celem niniejszej konwencji jest promowanie — dla dobra dzieci — ich praw, przyznanie dzieciom praw procesowych oraz ułatwienie ich wykonywania poprzez zapewnienie, że dzieci, osobiście albo za pośrednictwem innych osób lub instytucji, będą informowane i uprawnione do uczestniczenia w dotyczących ich postępowaniach przed organem sądowym.

3. W rozumieniu niniejszej konwencji za postępowanie przed organem sądowym dotyczące dzieci uważa się postępowanie w sprawach rodzinnych, w szczególności odnoszące się do wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej, takie jak w sprawie miejsca pobytu dziecka i prawa styczności z nim.

4. Każde państwo powinno, przy podpisywaniu konwencji albo składaniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, określić co najmniej trzy rodzaje spraw rodzinnych rozpoznawanych przed organem sądowym, do których będzie stosować niniejszą konwencję.

5. Każda ze Stron może, poprzez późniejsze oświadczenie, określić dodatkowe rodzaje spraw rodzinnych, do których będzie stosować niniejszą konwencję, albo przekazać informacje dotyczące stosowania art. 5, art. 9 ust. 2, art. 10 ust. 2 i art. 11.

6. Niniejsza konwencja nie stoi na przeszkodzie stosowaniu przez Strony korzystniejszych zasad promowania i wykonywania praw dzieci.

Artykuł 2
Definicje

W rozumieniu niniejszej konwencji:

a) wyrażenie „organ sądowy" oznacza sąd lub organ administracji mający takie same kompetencje;
b) wyrażenie „osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska" oznacza rodziców lub inne osoby albo instytucje upoważnione do wykonywania w części lub w całości odpowiedzialności rodzicielskiej;
c) wyrażenie „przedstawiciel" oznacza osobę taką jak adwokat albo instytucję wyznaczoną do działania przed organem sądowym w imieniu dziecka;

d) wyrażenie „istotne informacje" oznacza informacje odpowiednie ze względu na wiek i rozeznanie dzieci, których należy im udzielić dla umożliwienia pełnego wykonywania ich praw, chyba że byłoby to sprzeczne z ich dobrem.

ROZDZIAŁ II
ŚRODKI PROCESOWE DLA PROMOWANIA WYKONYWANIA PRAW DZIECI

A. PRAWA PROCESOWE DZIECKA

Artykuł 3
Prawo do bycia informowanym i do wyrażania stanowiska w toku postępowania

Dziecko, uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie, w dotyczącym go postępowaniu przed organem sądowym powinno mieć przyznane i samo może żądać przyznania następujących praw:

a) prawo do otrzymywania wszystkich istotnych informacji;
b) prawo do pytania go o zdanie i do wyrażania swojego stanowiska;
c) prawo do bycia informowanym o ewentualnych skutkach jego stanowiska oraz o ewentualnych skutkach każdej decyzji.

Artykuł 4
Prawo do żądania wyznaczenia specjalnego przedstawiciela

1. Z zastrzeżeniem postanowień art. 9, w postępowaniu dotyczącym dziecka przed organem sądowym, kiedy zgodnie z prawem wewnętrznym osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska, nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów pomiędzy nimi a dzieckiem, ma ono prawo — osobiście lub za pośrednictwem innych osób albo instytucji — do żądania wyznaczenia specjalnego przedstawiciela do reprezentowania go w tym postępowaniu.

2. Państwa mogą ograniczyć stosowanie prawa, o którym mowa w ustępie 1, do dzieci uznanych według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie.

Artykuł 5
Inne możliwe prawa procesowe

W dotyczących dzieci postępowaniach przed organem sądowym Państwa–Strony powinny rozważyć przyznanie dzieciom dodatkowych praw, w szczególności prawo:

a) do żądania pomocy wskazanych przez nie osób, które mogłyby ułatwić im wyrażanie stanowiska;
b) do żądania, osobiście lub za pośrednictwem innych osób lub instytucji, wyznaczenia osobnego przedstawiciela;
c) do ustanowienia własnego przedstawiciela;
d) do korzystania ze wszystkich lub niektórych praw strony w takich postępowaniach.

B. ZADANIA ORGANÓW SĄDOWYCH

Artykuł 6
Proces podejmowania decyzji

W postępowaniach dotyczących dzieci organ sądowy przed podjęciem decyzji powinien:

a) rozważyć, czy posiada wystarczające informacje, aby podjąć decyzję zgodną z dobrem dziecka, a jeżeli jest to konieczne — zażądać dodatkowych informacji, w szczególności od osób, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska;
b) w sprawach dzieci uznanych według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie:
   – upewnić się, czy dziecko otrzymało wszystkie istotne informacje,
   – w stosownych przypadkach, jeżeli to konieczne — nieformalnie, zasięgnąć opinii samego dziecka, osobiście albo za pośrednictwem innych osób lub instytucji, w sposób odpowiedni do rozeznania dziecka, chyba że byłoby to oczywiście sprzeczne z jego dobrem,
   – umożliwić dziecku przedstawienie jego stanowiska;
c) przykładać należytą wagę do stanowiska wyrażonego przez dziecko.

Artykuł 7
Obowiązek szybkiego działania

Prowadząc postępowanie dotyczące dziecka, organ sądowy ma obowiązek szybkiego działania w celu uniknięcia nieuzasadnionej zwłoki, a także niezbędne jest istnienie przepisów

zapewniających bezzwłoczne wykonanie orzeczeń. W przypadkach pilnych organ sądowy powinien mieć, jeżeli zachodzi taka potrzeba, prawo zarządzenia natychmiastowego wykonania orzeczeń.

Artykuł 8
Wszczęcie sprawy z urzędu

W postępowaniu dotyczącym dzieci organ sądowy powinien mieć prawo do wszczęcia sprawy z urzędu w przypadkach określonych przez prawo, jeżeli poważnie zagrożone jest dobro dziecka.

Artykuł 9
Ustanawianie przedstawicieli

1. W postępowaniach dotyczących dzieci, kiedy zgodnie z prawem wewnętrznym osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska nie mogą reprezentować dziecka ze względu na konflikt interesów między nimi a dzieckiem, organ sądowy powinien mieć prawo do wyznaczenia specjalnego przedstawiciela reprezentującego dziecko w tych postępowaniach.

2. Państwa–Strony rozważą przyznanie organowi sądowemu w postępowaniach dotyczących dzieci prawa do wyznaczania odrębnego przedstawiciela reprezentującego dziecko, w uzasadnionych przypadkach — adwokata.

C. ZADANIA PRZEDSTAWICIELI

Artykuł 10

1. O ile nie byłoby to oczywiście sprzeczne z dobrem dziecka, w dotyczących dziecka postępowaniach przed organem sądowym przedstawiciel powinien:

a) dostarczać dziecku wszystkich istotnych informacji, jeżeli jest ono uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie;
b) dostarczać dziecku wyjaśnień dotyczących ewentualnych skutków jego stanowiska i czynności dokonywanych przez przedstawiciela, jeżeli jest ono uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie;
c) określić stanowisko dziecka i przedstawić je organowi sądowemu.

2. Państwa–Strony rozważą możliwość rozszerzenia postanowień ust. 1 na osoby, na których spoczywa odpowiedzialność rodzicielska.

D. ROZSZERZONE STOSOWANIE NIEKTÓRYCH PRZEPISÓW

Artykuł 11

Państwa–Strony rozważą rozszerzenie stosowania przepisów art. 3, 4 i 9 na dotyczące dzieci postępowania przed innymi organami oraz na dotyczące dzieci sprawy, które nie są przedmiotem jakichkolwiek postępowań.

E. ORGANY KRAJOWE

Artykuł 12

1. Państwa–Strony powinny wspierać promowanie i wykonywanie praw dzieci poprzez instytucje, które będą wykonywać między innymi zadania wymienione w ust. 2.

2. Zadaniami tymi są:

a) formułowanie propozycji umacniania prawa odnoszącego się do wykonywania praw dzieci;
b) wydawanie opinii do projektów aktów prawnych dotyczących wykonywania praw dzieci;
c) dostarczanie ogólnych informacji dotyczących wykonywania praw dzieci środkom masowego przekazu, opinii publicznej oraz osobom i instytucjom zajmującym się problematyką związaną z dziećmi;
d) badanie opinii dzieci i przekazywanie im istotnych informacji.

F. INNE ZAGADNIENIA

Artykuł 13
Mediacja i inne metody rozwiązywania sporów

Aby zapobiegać sporom i rozstrzygać je oraz aby unikać wszczynania dotyczących dzieci postępowań przed organami sądowymi, Państwa–Strony powinny popierać wprowadzanie mediacji oraz innych form rozstrzygania sporów, a także korzystanie z tych metod w celu doprowadzenia do ugody we właściwych rodzajach spraw, określonych przez Strony.

Artykuł 14
Prawo do przedstawiciela z urzędu i bezpłatnego doradztwa prawnego

Jeżeli przepisy prawa wewnętrznego przewidują prawo do przedstawiciela z urzędu oraz bezpłatnego doradztwa prawnego w dotyczących dzieci postępowaniach przed organem sądowym, przepisy te mają zastosowanie w przypadkach, o których mowa w art. 4 i 9

Artykuł 15
Stosunek konwencji do innych aktów prawa międzynarodowego

Niniejsza konwencja nie ogranicza stosowania żadnego innego aktu prawa międzynarodowego dotyczącego szczegółowych kwestii związanych z ochroną dzieci i rodziny, którego stroną jest lub będzie Państwo–Strona niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ III
STAŁY KOMITET

Artykuł 16
Powołanie i zadania Stałego Komitetu

1. Dla realizacji celów niniejszej konwencji tworzy się Stały Komitet.
2. Stały Komitet rozpatruje problemy wynikające z niniejszej konwencji. Może on w szczególności:

a) rozważać zagadnienia związane z interpretacją lub wykonywaniem niniejszej konwencji. Wnioski Stałego Komitetu dotyczące wykonywania niniejszej konwencji mogą przyjąć formę zaleceń; zalecenia te przyjmuje się większością 3/4 oddanych głosów;
b) wnosić propozycje zmian do niniejszej konwencji i badać propozycje zgłoszone zgodnie z art. 20;
c) zapewniać doradztwo i pomoc instytucjom krajowym mającym zadania wymienione w art. 12 ust. 2 oraz popierać międzynarodową współpracę pomiędzy tymi instytucjami.

Artykuł 17
Skład

1. Każda ze Stron może być reprezentowana w Stałym Komitecie przez jednego lub więcej delegatów. Każde Państwo–Strona ma jeden głos.

2. Każde państwo, o którym mowa w art. 21, nie będące Stroną niniejszej konwencji, może być reprezentowane na posiedzeniach Stałego Komitetu przez obserwatora. To samo dotyczy innych państw i Wspólnoty Europejskiej po ich zaproszeniu do przystąpienia do niniejszej konwencji, zgodnie z przepisami art. 22.

3. O ile Państwo–Strona, na co najmniej miesiąc przed posiedzeniem, nie zgłosi swojego sprzeciwu Sekretarzowi Generalnemu, Stały Komitet może zaprosić w charakterze obserwatora na wszystkie swoje posiedzenia, na jedno z nich bądź na jego część następujące podmioty:

- każde państwo nie wymienione wyżej w ust. 2;
- Komitet Praw Dziecka Narodów Zjednoczonych;
- Wspólnotę Europejską;
- międzynarodową instytucję rządową;
- międzynarodową instytucję pozarządową, która wykonuje zadania określone w art. 12 ust. 2;
- krajową instytucję rządową lub pozarządową, która wykonuje zadania określone w art. 12 ust. 2.

4. Stały Komitet może wymieniać informacje z właściwymi organizacjami zajmującymi się wykonywaniem praw dzieci.

Artykuł 18
Posiedzenia

1. Sekretarz Generalny Rady Europy zwołuje posiedzenie Stałego Komitetu na koniec trzeciego roku następującego po dniu wejścia w życie niniejszej konwencji oraz, z własnej inicjatywy, w każdym późniejszym terminie.

2. Stały Komitet może podejmować decyzje, jeżeli na posiedzeniu są obecni przedstawiciele co najmniej połowy Państw–Stron.

3. Z zastrzeżeniem postanowień art. 16 i 20, decyzje Stałego Komitetu będą podejmowane zwykłą większością głosów obecnych na posiedzeniu członków.

4. Z zastrzeżeniem postanowień niniejszej konwencji, Stały Komitet sporządza regulamin swojej działalności, jak również regulaminy grup roboczych, które może powoływać do wykonywania poszczególnych zadań wynikających z konwencji.

Artykuł 19
Sprawozdania Stałego Komitetu

Po każdym posiedzeniu Stały Komitet przesyła Państwom–Stronom i Komitetowi Ministrów Rady Europy sprawozdanie z dyskusji i z podjętych na posiedzeniu decyzji.

ROZDZIAŁ IV
ZMIANY KONWENCJI

Artykuł 20

1. Każdą zmianę przepisów konwencji proponowaną przez Stronę lub przez Stały Komitet przedstawia się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który przekazuje ją, co najmniej dwa miesiące przed najbliższym posiedzeniem Stałego Komitetu, państwom członkowskim Rady Europy, wszystkim sygnatariuszom, Stronom, wszystkim państwom, które zaproszono do podpisania konwencji zgodnie z przepisami art. 21 oraz każdemu państwu i Wspólnocie Europejskiej, zaproszonym do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z przepisami art. 22.

2. Stały Komitet bada wszystkie zmiany proponowane zgodnie z przepisami ustępu poprzedzającego i przedkłada tekst zaakceptowany większością 3/4 głosów do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów. Po zatwierdzeniu tekst ten przekazuje się Stronom do zaakceptowania.

3. Zmiany wchodzą w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu jednego miesiąca od dnia, w którym wszystkie Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o zaakceptowaniu tych zmian.

ROZDZIAŁ V
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 21
Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy, a także dla państw nie będących członkami Rady Europy, biorących udział w jej opracowaniu.

2. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia, w którym trzy państwa, w tym co najmniej dwa państwa członkowskie Rady Europy, wyraziły zgodę na związanie się konwencją zgodnie z przepisami ust. 2.

4. W stosunku do innych sygnatariuszy, którzy następnie wyrażą wolę związania się konwencją, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 22
Państwa nie będące członkami Rady Europy i Wspólnota Europejska

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy, z własnej inicjatywy lub z inicjatywy Stałego Komitetu i po porozumieniu się ze Stronami, może zaprosić do przystąpienia do konwencji każde państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie brało udziału w opracowaniu konwencji, jak również Wspólnotę Europejską, podejmując decyzję w tym przedmiocie większością głosów określoną w art. 20 pkt d) Statutu Rady Europy, przy jednomyślnej zgodzie przedstawicieli Umawiających się Stron uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W stosunku do państw przystępujących oraz do Wspólnoty Europejskiej konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentów przystąpienia.

Artykuł 23
Zakres terytorialny

1. Każde państwo, w chwili podpisywania lub składania dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić zakres terytorialny obowiązywania konwencji.

2. Każda ze Stron może w dowolnym późniejszym terminie, poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej konwencji na wszystkie inne, określone w oświadczeniu terytoria, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna albo w których imieniu może podejmować zobowiązania. W stosunku do takiego terytorium niniejsza konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone stosownie do ustępów poprzedzających może być, w stosunku do każdego wymienionego w nim terytorium, wycofane przez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Wycofanie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 24
Zastrzeżenia

Składanie jakichkolwiek zastrzeżeń do niniejszej konwencji nie jest dopuszczalne.

Artykuł 25
Wypowiedzenie

1. Każda ze Stron może wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 26
Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy informuje państwa członkowskie Rady, wszystkich sygnatariuszy, każdą ze Stron, inne państwa i Wspólnotę Europejską, które zaproszono do przystąpienia do konwencji:

a) o każdym podpisaniu konwencji;
b) o złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) o terminie wejścia w życie niniejszej konwencji zgodnie z przepisami art. 21 i 22;
d) o zmianach konwencji przyjętych zgodnie z art. 20 i o dacie ich wejścia w życie;
e) o oświadczeniach złożonych na podstawie przepisów art. 1 i 23;
f) o każdym wypowiedzeniu dokonanym stosownie do przepisów art. 25;
g) o każdej innej czynności, notyfikacji lub informacji odnoszącej się do niniejszej konwencji.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione kopie dokumentu państwom członkowskim Rady Europy, państwom, które nie są członkami, ale brały udział w opracowaniu niniejszej konwencji, Wspólnocie Europejskiej i każdemu państwu, które zaproszono do przystąpienia do niniejszej konwencji.

KONWENCJA RADY EUROPY W SPRAWIE DZIAŁAŃ PRZECIWKO HANDLOWI LUDŹMI

(sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 r., ratyfikowana przez Polskę w dniu 22 października 2008 r., opublikowana w Dzienniku Ustaw z dnia 9 lutego 2009 r. Nr 20, poz.107. Zgodnie z artykułem 31 ustęp 2 Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej niniejszym zastrzega, że w odniesieniu do artykułu 31 ustęp 1 lit. d) Konwencji, zakres jurysdykcji wobec każdego czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z Konwencją, gdy przestępstwo zostało popełnione przez bezpaństwowca, który posiada swoje zwykłe miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ustanowiony będzie w odniesieniu do czynów zagrożonych karą przekraczającą 2 lata pozbawienia wolności według polskiej ustawy karnej, jeżeli sprawca przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i nie postanowiono go wydać.
Oświadczenie:
„Rząd Rzeczypospolitej Polskiej niniejszym zwraca uwagę, że efektywna realizacja zobowiązań Stron wynikających z artykułu 25 Konwencji wymaga ustanowienia skutecznych międzynarodowych mechanizmów prawnych i technicznych, dotyczących wymiany informacji na temat wydanych przez inną Stronę wyroków w związku z popełnieniem czynów uznanych za przestępstwo zgodnie z niniejszą konwencją.")

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy oraz inni Sygnatariusze niniejszej Konwencji,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami,

zważywszy, że handel ludźmi stanowi naruszenie praw człowieka oraz przestępstwo przeciwko godności i integralności istoty ludzkiej,

zważywszy, że handel ludźmi może prowadzić do zniewolenia ofiar,

zważywszy, że poszanowanie praw ofiar, ochrona ofiar i walka przeciwko handlowi ludźmi muszą być celami nadrzędnymi,

zważywszy, że wszelkie działania lub inicjatywy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi muszą być niedyskryminujące, brać pod uwagę równość płci, jak również podejście uwzględniające prawa dziecka,

przywołując oświadczenie Ministrów Spraw Zagranicznych Państw członkowskich Rady Europy złożone podczas 112. (14–15 maja 2003 roku) i 114. (12–13 maja 2004 roku) Sesji Komitetu Ministrów, wzywające do wzmocnienia działań Rady Europy w sferze handlu ludźmi,

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (z 1950 roku) i Protokoły do niej,

mając na uwadze następujące zalecenia Komitetu Ministrów skierowane do Państw członkowskich Rady Europy: zalecenie Nr R (91) 11 o wykorzystywaniu seksualnym, pornografii i prostytucji oraz handlu w odniesieniu do dzieci i młodych osób dorosłych; zalecenie Nr R (97) 13 dotyczące zastraszania świadków oraz prawa do obrony; zalecenie Nr R (2000) 11 w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi dla celów wykorzystywania seksualnego, zalecenie Rec (2001) 16 o ochronie dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym oraz zalecenie Rec (2002) 5 o ochronie kobiet przed przemocą,

mając na uwadze następujące zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy: rekomendację 1325 (1997) o handlu kobietami i przymusowej prostytucji w państwach członkowskich Rady Europy; zalecenie 1450 (2000) o przemocy w stosunku do kobiet w Europie; zalecenie 1545 (2002) o kampanii przeciwko handlowi kobietami; zalecenie 1610 (2003) o migracji związanej z handlem kobietami i prostytucją; rekomendację 1611 (2003) o handlu organami w Europie; zalecenie 1663 (2004) domowe niewolnictwo: zniewolenie, *au pairs* i korespondencyjne żony (*mail-order brides*),

mając na uwadze decyzję ramową Rady Unii Europejskiej z dnia 19 lipca 2002 roku o zwalczaniu handlu ludźmi oraz decyzję ramową Rady Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2001 roku o statusie ofiar w postępowaniu karnym i dyrektywę Rady Unii Europejskiej z dnia 29 kwietnia 2004 roku o wydawaniu zezwoleń na pobyt obywateli państw trzecich będących ofiarami handlu ludźmi lub będących obiektami działań ułatwiających nielegalną migrację, współpracujących z właściwymi władzami,

biorąc pod należną uwagę Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej oraz Protokół do niej o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, w celu polepszenia przewidzianej w nich ochrony oraz rozwoju zawartych w nich standardów,

biorąc pod należną uwagę inne międzynarodowe instrumenty prawne właściwe w sferze działań przeciwko handlowi ludźmi,

biorąc pod uwagę potrzebę przygotowania całościowego międzynarodowego instrumentu prawnego skoncentrowanego na prawach człowieka ofiar handlu ludźmi i ustanawiającego specjalny mechanizm monitoringu,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
CELE, ZAKRES ZASTOSOWANIA, ZASADA NIEDYSKRYMINACJI I DEFINICJE

Artykuł 1
Cele Konwencji

1. Celami niniejszej Konwencji są:

a) zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy zagwarantowaniu równości płci,
b) ochrona praw człowieka ofiar handlu, stworzenie całościowego ramowego planu ochrony i pomocy ofiarom oraz świadkom, przy zagwarantowaniu równości płci, jak również zapewnienie skutecznego śledztwa i oskarżenia,
c) promowanie współpracy międzynarodowej w działaniach przeciwko handlowi ludźmi.

2. W celu zapewnienia skutecznej implementacji jej postanowień przez Strony, niniejsza Konwencja ustanawia specjalny mechanizm monitoringu.

Artykuł 2
Zakres zastosowania

Konwencję niniejszą stosuje się do wszystkich form handlu ludźmi, zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, związanego albo niezwiązanego z przestępczością zorganizowaną.

Artykuł 3
Zasada niedyskryminacji

Implementacja postanowień niniejszej Konwencji przez Strony, w szczególności korzystanie ze środków ochrony i promowania praw ofiar, będzie zapewniona bez dyskryminacji wynikającej z jakichkolwiek powodów, takich jak: płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, majątek, urodzenie lub z jakichkolwiek innych przyczyn.

Artykuł 4
Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

a) „handel ludźmi" oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły bądź innych form

przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytucji innych osób lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów;

b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w literze a) niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w literze a) niniejszego artykułu;
c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w literze a) niniejszego artykułu;
d) „dziecko" oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia;
e) „ofiara" oznacza każdą osobę fizyczną będącą podmiotem handlu ludźmi zdefiniowanego w niniejszym artykule.

ROZDZIAŁ II
ZAPOBIEGANIE, WSPÓŁPRACA I INNE ŚRODKI

Artykuł 5
Zapobieganie handlowi ludźmi

1. Każda Strona podejmie działania w celu ustanowienia lub wzmocnienia koordynacji krajowej pomiędzy różnymi organami odpowiedzialnymi za zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi.

2. Każda Strona określi lub wzmocni skuteczne założenia polityki i programy służące zapobieganiu handlowi ludźmi poprzez takie środki, jak: badania, informacje, kampanie uświadamiające i edukacyjne, inicjatywy społeczne i gospodarcze oraz programy szkoleniowe skierowane w szczególności do osób narażonych na możliwość stania się ofiarą handlu ludźmi oraz osób zawodowo zajmujących się zwalczaniem handlu ludźmi.

3. Każda Strona będzie promować podejście respektujące prawa człowieka oraz stosować strategię równouprawnienia płci i podejście wrażliwe na problemy dziecka w rozwoju, implementacji i ocenie polityk i programów, o których mowa w ustępie 2.

4. Każda Strona podejmie właściwe działania, jakie mogą okazać się konieczne w celu umożliwienia legalnej migracji, w szczególności poprzez rozpowszechnianie dokładnych in-

formacji przez odpowiednie placówki, na warunkach umożliwiających legalny wjazd i pobyt na jej terytorium.

5. Każda Strona podejmie właściwe działania w celu zredukowania stopnia narażenia dzieci na stanie się ofiarami handlu, w szczególności poprzez stworzenie dla nich ochronnego otoczenia.

6. Działania podejmowane zgodnie z niniejszym artykułem obejmą, stosownie do okoliczności, organizacje pozarządowe, inne właściwe organizacje oraz czynniki społeczeństwa obywatelskiego zajmujące się zapobieganiem handlowi ludźmi oraz ochroną i pomocą ofiarom.

Artykuł 6
Środki zmniejszające zapotrzebowanie

W celu zniechęcenia do zaspokajania zapotrzebowania, sprzyjającego wszelkim formom wykorzystywania osób, w szczególności kobiet i dzieci, prowadzącego do handlu ludźmi, każda Strona przyjmie lub wzmocni działania ustawodawcze, administracyjne, edukacyjne, socjalne, kulturalne i inne, takie jak:

a) badanie najlepszych praktyk, metod i strategii,
b) podnoszenie świadomości w przedmiocie odpowiedzialności i ważnej roli mediów i społeczeństwa obywatelskiego w uświadamianiu podstawowego znaczenia zapotrzebowania, które leży u podstaw handlu ludźmi,
c) kampanie informacyjne skierowane do konkretnych adresatów angażujące, gdy jest to właściwe, między innymi władze publiczne i podmioty odpowiedzialne za kształtowanie polityki,
d) działania zapobiegawcze, włączając w to programy edukacyjne dla chłopców i dziewcząt w okresie nauki, które podkreślają niedopuszczalny charakter dyskryminacji ze względu na płeć i jej zgubne skutki, znaczenie zasady równości płci oraz godności i integralności każdej jednostki ludzkiej.

Artykuł 7
Działania podejmowane na granicy

1. Bez uszczerbku dla zobowiązań międzynarodowych dotyczących swobodnego ruchu osób, Strony wzmocnią, tak dalece jak to jest możliwe, środki kontroli granicznej, jakie mogą okazać się niezbędne do zapobiegania i wykrywania handlu ludźmi.

2. Każda Strona podejmie działania ustawodawcze lub inne stosowne działania, w celu zapobiegania, w miarę możliwości, wykorzystaniu środków transportu należących do komercyjnych przewoźników do popełniania czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją.

3. W razie konieczności i nie naruszając obowiązujących konwencji międzynarodowych, działania te obejmą wprowadzenie w stosunku do przewoźników, włączając w to firmy transportowe, właścicieli lub operatorów wszelkich środków transportu, obowiązku upewnienia się, że wszyscy pasażerowie posiadają dokumenty podróży wymagane przy wjeździe do Państwa przyjmującego.

4. Każda Strona, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, podejmie działania niezbędne dla zapewnienia sankcji w przypadkach naruszenia obowiązku określonego w ustępie 3 niniejszego artykułu.

5. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, zgodnie z jej prawem wewnętrznym, możliwości odmowy prawa wjazdu lub cofnięcia wiz osobom mającym związek z popełnieniem czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją.

6. Strony rozważą poszerzenie współpracy pomiędzy organami kontroli granicznej, między innymi poprzez ustanowienie i utrzymywanie bezpośrednich kanałów wymiany informacji.

Artykuł 8
Zabezpieczenie i kontrola dokumentów

Każda Strona podejmie takie działania, jakie mogą okazać się konieczne dla:

a) zapewnienia takiej jakości wydawanych przez siebie dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości, która uniemożliwiałaby ich niewłaściwe użycie, łatwe sfałszowanie czy nielegalne przerobienie, kopiowanie lub wystawianie oraz
b) zapewnienia integralności i zabezpieczenie dokumentów podróży i dokumentów tożsamości wydawanych przez Stronę lub w jej imieniu oraz zapobiegania ich nielegalnemu wytwarzaniu i wystawianiu.

Artykuł 9
Legalność i ważność dokumentów

Na wniosek innej Strony, Strona, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, sprawdzi w rozsądnym terminie legalność i ważność dokumentów podróży lub dokumentów tożsamości, wystawionych lub rzekomo wystawionych w jej imieniu, co do których istnieje podejrzenie, że są wykorzystywane dla celów związanych z handlem ludźmi.

ROZDZIAŁ III
ŚRODKI OCHRONY I PROMOWANIA PRAW OFIAR GWARANTUJĄCE RÓWNOŚĆ PŁCI

Artykuł 10
Identyfikacja ofiar

1. Każda Strona zapewni obecność w składzie właściwych organów osób wykwalifikowanych i wyspecjalizowanych w zapobieganiu i zwalczaniu handlu ludźmi, w identyfikowaniu i pomaganiu ofiarom, w tym dzieciom, oraz zapewni, że różne organy nawiążą współpracę między sobą, jak również z odpowiednimi instytucjami wspierającymi, w celu zapewnienia, że proces identyfikacji ofiar będzie następował z należytym poszanowaniem szczególnej sytuacji kobiet i dzieci będących ofiarami, a w odpowiednich wypadkach ofiarom będą wydawane pozwolenia na pobyt na warunkach określonych w artykule 14 niniejszej Konwencji.

2. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla identyfikacji ofiar, stosownie do okoliczności, we współpracy z innymi Stronami i odpowiednimi organizacjami wspierającymi. Każda ze Stron zapewni, że w wypadku, jeżeli właściwe organy mają uzasadnione podstawy, aby przypuszczać, że dana osoba jest ofiarą handlu ludźmi, to osoba ta nie zostanie wydalona z jej terytorium, dopóki proces jej identyfikacji jako ofiary przestępstwa, określonego w artykule 18 niniejszej Konwencji, nie zostanie zakończony przez właściwe organy i zapewni także, że osoba ta będzie korzystać z pomocy przewidzianej w artykule 12 ustęp 1 i 2.

3. W sytuacji gdy nie ma pewności co do wieku ofiary i istnieją powody, aby sądzić, że ofiara jest dzieckiem, należy domniemywać, że ofiara jest dzieckiem i zapewnić jej specjalne środki ochrony do czasu zakończenia sprawdzania jej wieku.

4. Jeżeli pozostawione bez opieki dziecko zostanie zidentyfikowane jako ofiara, każda Strona:

a) zapewni reprezentację dziecka przez kuratora, organizację lub organ odpowiedzialny za działanie w najlepszym interesie dziecka,
b) podejmie niezbędne kroki w celu ustalenia tożsamości i obywatelstwa dziecka,
c) podejmie wszelkie wysiłki w celu zlokalizowania rodziny dziecka, jeżeli jest to w najlepszym interesie dziecka.

Artykuł 11
Ochrona życia prywatnego

1. Każda Strona zapewni ochronę życia prywatnego oraz tożsamości ofiar. Dane osobowe ofiar będą przechowywane i używane w zgodzie z warunkami określonymi przez Konwencję o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108).

2. Każda Strona podejmie działania dla zapewnienia, w szczególności, że tożsamość lub szczegóły umożliwiające identyfikację dziecka–ofiary handlu ludźmi nie będą podawane do wiadomości publicznej przez media bądź w jakikolwiek inny sposób, poza wyjątkowymi sytuacjami, gdy ułatwi to odnalezienie członków rodziny bądź zabezpieczenie dobra i ochrony dziecka.

3. Każda Strona rozważy przyjęcie, zgodnie z artykułem 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności w wykładni Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, działań zachęcających media do ochrony życia prywatnego i tożsamości ofiar zarówno poprzez samoregulację, jak również poprzez działania regulacyjne podejmowane przez Państwo lub wspólnie z państwem.

Artykuł 12
Pomoc dla ofiar

1. Każda Strona podejmie takie ustawodawcze lub inne działania, jakie mogą być konieczne w celu pomocy ofiarom w odzyskaniu równowagi fizycznej, psychicznej i społecznej. Pomoc ta obejmie co najmniej:

a) warunki życia zapewniające egzystencję, poprzez takie środki, jak: odpowiednie i bezpieczne zakwaterowanie, pomoc psychologiczna i materialna,
b) dostęp do pomocy medycznej w nagłych wypadkach,
c) pomoc tłumacza, w stosownych przypadkach,
d) poradnictwo i informację, dotyczące w szczególności praw przysługujących ofiarom oraz dostępnych dla nich świadczeń, w języku dla nich zrozumiałym,
e) pomoc mającą na celu umożliwienie im przedstawienia i rozpatrzenia swoich praw i interesów na odpowiednim etapie postępowania karnego prowadzonego przeciwko sprawcom,
f) dostęp do edukacji dla dzieci.

2. Każda Strona w sposób należny weźmie pod uwagę potrzeby bezpieczeństwa i ochrony ofiar.

3. Dodatkowo, każda Strona zapewni konieczną pomoc medyczną lub inną ofiarom legalnie przebywającym na jej terytorium, które nie mają odpowiednich środków i potrzebują takiej pomocy.

4. Każda ze Stron określi zasady na podstawie których ofiary legalnie przebywające na jej terytorium będą uprawnione do dostępu do rynku pracy, szkolenia zawodowego i edukacji.

5. Każda Strona podejmie działania, stosownie do okoliczności i na podstawie warunków przewidzianych w jej prawie wewnętrznym, w celu współpracy z organizacjami pozarządowymi, innymi odpowiednimi organizacjami lub też innymi czynnikami społeczeństwa obywatelskiego zajmującymi się pomocą ofiarom.

6. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, że pomoc dla ofiary nie będzie uzależniona od jej zgody na występowanie w charakterze świadka.

7. W celu implementacji postanowień niniejszego artykułu, każda Strona dopilnuje, żeby świadczenia dla ofiar były zapewnione za ich zgodą i wiedzą z uwzględnieniem specjalnych potrzeb osób szczególnie narażonych oraz praw dzieci pod względem zakwaterowania, edukacji i właściwej opieki zdrowotnej.

Artykuł 13
Okres dochodzenia do równowagi i do namysłu

1. Każda Strona zagwarantuje w swoim prawie wewnętrznym okres dochodzenia do równowagi i do namysłu, trwający co najmniej 30 dni, jeżeli istnieją uzasadnione podstawy, aby sądzić, że osoba, o którą chodzi, jest ofiarą. Okres ten powinien być wystarczający, aby umożliwić zainteresowanej osobie dojście do równowagi, jak również uwolnienie się spod wpływu osób dopuszczających się handlu ludźmi lub podjęcie świadomej decyzji dotyczącej współpracy z odpowiednimi organami. W tym okresie nie można wykonać jakiegokolwiek nakazu wydalenia ofiary. Niniejsze postanowienie nie wyklucza działań prowadzonych przez właściwe władze na wszystkich etapach stosownych postępowań krajowych, w szczególności podczas prowadzonych postępowań przygotowawczych i sądowych dotyczących czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją. W tym okresie Strony zezwolą osobom zainteresowanym na pozostanie na ich terytorium.

2. W tym okresie, osoby, o których mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, będą uprawnione do korzystania ze środków przewidzianych w artykule 12 ustęp 1 i 2.

3. Strony nie są zobowiązane do przestrzegania tego okresu jeśli sprzeciwia się to względom porządku publicznego lub jeśli okaże się, iż status ofiary został przyznany niewłaściwie.

Artykuł 14
Zezwolenie na pobyt

1. Każda Strona wyda ofiarom odnawialne zezwolenie na pobyt w jednej z poniższych sytuacji bądź w obu:

a) gdy właściwy organ uzna, że ich pobyt jest niezbędny ze względu na ich sytuację osobistą,
b) gdy właściwy organ uzna, że ich pobyt jest niezbędny dla celów ich współpracy z właściwymi organami w zakresie postępowania przygotowawczego lub karnego sądowego.

2. Zezwolenie na pobyt dla dzieci będących ofiarami, gdy jest to niezbędne ze względów prawnych, będzie wydawane zgodnie z najlepszym interesem dziecka i stosownie odnawiane na tych samych warunkach.

3. Nieprzedłużenie lub wycofanie zezwolenia na pobyt podlega warunkom określonym w prawie wewnętrznym Strony.

4. Jeżeli ofiara złoży wniosek o inny rodzaj zezwolenia na pobyt, zainteresowana Strona weźmie pod uwagę fakt, że ofiara posiada bądź posiadała zezwolenie na pobyt zgodnie z ustępem 1.

5. Mając na względzie zobowiązania Stron, do których odnosi się artykuł 40 niniejszej Konwencji, każda Strona zapewni, że wydanie zezwolenia, zgodnie z tym postanowieniem, nastąpi bez uszczerbku dla prawa ubiegania się i korzystania z azylu.

Artykuł 15
Odszkodowanie oraz prawne zadośćuczynienie

1. Każda Strona zapewni ofiarom dostęp, od momentu ich pierwszego kontaktu z właściwymi organami, do informacji dotyczących stosownych postępowań sądowych i administracyjnych, w języku dla nich zrozumiałym.

2. Każda Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym prawo ofiar do uzyskania bezpłatnej pomocy prawnej na warunkach określonych w jej prawie wewnętrznym.

3. Każda Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym prawo ofiar do uzyskania odszkodowania od sprawców.

4. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zagwarantowania ofiarom odszkodowania zgodnie z warunkami określonymi w jej prawie wewnętrznym, na przykład poprzez utworzenie funduszu odszkodowawczego dla ofiar bądź też poprzez działania lub programy mające na celu pomoc socjalną i integrację społeczną ofiar, które mogłyby być finansowane z aktywów uzyskanych dzięki zastosowaniu metod określonych w artykule 23.

Artykuł 16
Repatriacja i powrót ofiar

1. Strona, której ofiara jest obywatelem lub też na terytorium której posiadała ona prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium Strony przyjmującej, z należytym szacunkiem dla przysługujących ofierze praw, bezpieczeństwa oraz godności, ułatwi i wyrazi zgodę na jej powrót bez nadmiernej i nieuzasadnionej zwłoki.

2. Jeżeli Strona odsyła ofiarę do innego Państwa, to powrót ten powinien nastąpić z należytym poszanowaniem bezpieczeństwa i godności tej osoby, jak również z uwzględnieniem stanu wszelkich postępowań prawnych związanych z faktem, że dana osoba jest ofiarą, oraz powinien być w miarę możliwości dobrowolny.

3. Na wniosek Strony przyjmującej Strona wezwana sprawdzi, czy osoba będąca ofiarą jest jej obywatelem lub też czy posiadała prawo stałego pobytu na jej terytorium w chwili wjazdu na terytorium Strony przyjmującej.

4. W celu ułatwienia powrotu ofierze nie posiadającej właściwych dokumentów, Strona, której obywatelem jest ofiara lub na terytorium której ofiara posiadała prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium Strony przyjmującej, wyrazi zgodę, na wniosek Strony przyjmującej, na wydanie takich dokumentów podróży lub innego upoważnienia, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia danej osobie wielokrotnego wjazdu na jej terytorium.

5. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne, dla stworzenia programów repatriacji, włączając w to odpowiednie instytucje krajowe i międzynarodowe, w tym organizacje pozarządowe. Programy te mają na celu ochronę ofiar przed ponowną wiktymizacją. Każda Strona powinna podjąć wszelkie starania dla reintegracji ofiar ze społeczeństwem Strony, do której ofiary powracają, łącznie z reintegracją w systemie edukacji i na rynku pracy, w szczególności poprzez nabywanie i doskonalenie ich zdolności zawodowych. W odniesieniu do dzieci, programy te powinny obejmować korzystanie z prawa do edukacji oraz działania mające na celu zapewnienie odpowiedniej opieki albo przyjęcie ich przez rodziny lub odpowiednie instytucje opiekuńcze.

6. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla udostępnienia ofiarom, stosownie do okoliczności we współpracy z jakąkolwiek inną zainteresowaną Stroną, informacji kontaktowych dotyczących instytucji, takich jak: organy stosowania prawa, organizacje pozarządowe, przedstawiciele zawodów prawniczych mogący udzielać porad oraz organy opieki społecznej, które mogą im udzielić pomocy w kraju, do którego powracają bądź są repatriowani.

7. Dzieci będące ofiarami nie będą zawracane do danego Państwa, jeżeli istnieje wskazanie, będące następstwem oceny ryzyka i bezpieczeństwa, że powrót ten nie leży w najlepszym interesie dziecka.

Artykuł 17
Równość płci

Każda Strona, stosując działania, do których odnosi się niniejszy rozdział, będzie dążyć do promowania zasady równości płci oraz stosowania strategii równouprawnienia płci w rozwoju, implementacji i ocenie tych działań.

ROZDZIAŁ IV
PRAWO KARNE MATERIALNE

Artykuł 18
Penalizacja handlu ludźmi

Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa czynów zawartych w artykule 4 niniejszej Konwencji, jeżeli zostały popełnione umyślnie.

Artykuł 19
Penalizacja korzystania z usług ofiar handlu ludźmi

Każda Strona rozważy podjęcie takich działań ustawodawczych lub innych, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa, zgodnie z jej prawem wewnętrznym, korzystania z usług będących formami wykorzystywania osoby określonymi w artykule 4 litera a) niniejszej Konwencji, ze świadomością, że osoba ta jest ofiarą handlu ludźmi.

Artykuł 20
Penalizacja czynów związanych z dokumentami podróży lub tożsamości

Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa następujących czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie i w celu umożliwienia handlu ludźmi:

a) fałszowanie dokumentów podróży lub tożsamości,
b) podrabianie lub dostarczanie takich dokumentów,
c) zatrzymywanie, usuwanie, ukrywanie, uszkadzanie lub niszczenie dokumentów podróży lub tożsamości należących do innej osoby.

Artykuł 21
Usiłowanie oraz pomocnictwo i podżeganie

1. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwa czyny, popełnione umyślnie, pomocnictwa lub podżegania do dokonania któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułem 18 oraz artykułem 20 niniejszej Konwencji.

2. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla uznania za przestępstwo umyślnego usiłowania popełnienia przestępstw określonych zgodnie z artykułem 18 oraz artykułem 20 litera a) niniejszej Konwencji.

Artykuł 22
Odpowiedzialność osób prawnych

1. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, że osoba prawna może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za czyn uznany za przestępstwo zgodnie z niniejszą Konwencją, popełniony dla jej korzyści przez jakąkolwiek osobę fizyczną, działającą bądź samodzielnie, bądź wchodzącą w skład organu osoby prawnej, zajmującą pozycję wiodącą w obrębie danej osoby prawnej z uwagi na:

a) uprawnienie do reprezentowania osoby prawnej,
b) kompetencję do podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej,
c) kompetencję do sprawowania kontroli w obrębie osoby prawnej.

2. Poza przypadkami przewidzianymi w ustępie 1, każda Strona podejmie niezbędne działania dla zapewnienia, iż osoba prawna będzie mogła zostać pociągnięta do odpowiedzialności wtedy, gdy brak nadzoru lub kontroli ze strony osoby fizycznej określonej w ustępie 1, umożliwił popełnienie przestępstwa określonego zgodnie z niniejszą Konwencją na korzyść tejże osoby prawnej przez osobę fizyczną działającą w ramach przysługujących jej uprawnień.

3. Z zastrzeżeniem zasad prawnych Strony, odpowiedzialność osoby prawnej może mieć charakter karny, cywilny lub administracyjny.

4. Powyższa odpowiedzialność nie wyklucza odpowiedzialności karnej osób fizycznych, które dopuściły się popełnienia przestępstwa.

Artykuł 23
Sankcje i środki

1. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, że czyny uznane za przestępstwa zgodnie z artykułami od 18 do 21 są karalne za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji. Sankcje te w stosunku do przestępstw określonych zgodnie z artykułem 18, popełnionych przez osoby fizyczne, obejmą kary pozbawienia wolności, które mogą dać podstawę do ekstradycji.

2. Każda Strona zapewni, że osoby prawne pociągnięte do odpowiedzialności zgodnie z artykułem 22, będą podlegały skutecznym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom lub środkom karnym, w tym karom pieniężnym.

3. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia jej skonfiskowania lub pozbawienia w inny sposób narzędzi i korzyści pochodzących z popełnienia czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułami 18 i 20 litera a) niniejszej Konwencji bądź też mienia, którego wartość odpowiada tymże korzyściom.

4. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia czasowego lub trwałego zamknięcia przedsiębiorstwa, które było używane do prowadzenia handlu ludźmi, nie naruszając przy tym praw osób trzecich działających w dobrej wierze lub dla umożliwienia odmówienia sprawcy, czasowo bądź trwale, wydania zezwolenia na prowadzenie działalności, przy wykonywaniu której doszło do popełnienia tego przestępstwa.

Artykuł 24
Okoliczności obciążające

Każda Strona zapewni, iż następujące okoliczności będą uważane za obciążające przy określaniu wysokości kary za popełnienie czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułem 18 niniejszej Konwencji:

a) przestępstwo w sposób umyślny lub przez rażące niedbalstwo naraziło na niebezpieczeństwo życie ofiary,
b) przestępstwo zostało popełnione przeciwko dziecku,
c) przestępstwo zostało popełnione przez urzędnika państwowego przy wykonywaniu obowiązków,
d) przestępstwo zostało popełnione w ramach działania w zorganizowanej grupie przestępczej.

Artykuł 25
Wcześniejsze wyroki skazujące

Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia uwzględnienia przy określaniu wysokości kary ostatecznych wyroków wydanych przez inną Stronę, w związku z popełnieniem czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją.

Artykuł 26
Klauzula niekaralności

Każda Strona, zgodnie z podstawowymi zasadami swojego wewnętrznego systemu prawnego, zapewni możliwość niekarania ofiar za ich udział w czynach bezprawnych w zakresie, w jakim były do tego zmuszone.

ROZDZIAŁ V
ŚCIGANIE, OSKARŻANIE I PROCEDURA KARNA

Artykuł 27
Wszczęcie postępowania na wniosek strony i z urzędu

1. Każda Strona zapewni, że wszczęcie postępowania przygotowawczego lub sądowego w stosunku do czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją nie będzie uzależnione od wniesienia przez ofiarę skargi lub oskarżenia, przynajmniej w sytuacji, gdy przestępstwo zostało dokonane w całości lub w części na jej terytorium.

2. Każda Strona zapewni, aby ofiary przestępstwa popełnionego na terytorium innej Strony niż ta, gdzie przebywają, mogły wnieść skargę do właściwych władz Państwa ich pobytu. Właściwy organ, do którego wniesiono skargę, o ile sam nie ma kompetencji w tym względzie, przekaże skargę bezzwłocznie do właściwego organu Strony, na terytorium której przestępstwo zostało popełnione. Skarga zostanie rozpatrzona zgodnie z prawem wewnętrznym Strony, na terytorium której przestępstwo zostało popełnione.

3. Każda Strona zapewni, poprzez działania ustawodawcze lub inne, zgodnie z warunkami przewidzianymi w jej prawie wewnętrznym, każdej grupie, fundacji, stowarzyszeniu lub organizacjom pozarządowym, których celem jest zwalczanie handlu ludźmi bądź ochrona praw człowieka, możliwość udzielenia ofierze za jej zgodą pomocy i wsparcia w trakcie trwających postępowań karnych dotyczących popełnienia czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z artykułem 18 niniejszej Konwencji.

Artykuł 28
Ochrona ofiar, świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości

1. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla udzielenia skutecznej i właściwej ochrony przed potencjalnym odwetem lub zastraszeniem, w szczególności w trakcie i po zakończeniu postępowania przygotowawczego lub sądowego, dla:

a) ofiar,
b) stosownie do okoliczności, osób składających doniesienie o popełnieniu czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułem 18 niniejszej Konwencji lub w inny sposób współpracujących z organami prowadzącymi postępowanie przygotowawcze lub sądowe,
c) świadków, których zeznania dotyczą czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z artykułem 18 niniejszej Konwencji,
d) w sytuacji gdy jest to konieczne, członków rodzin osób, o których mowa w literze a) i c) niniejszego ustępu.

2. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia i zaofiarowania różnych rodzajów ochrony. Środki te mogą obejmować: ochronę fizyczną, zmianę miejsca zamieszkania, zmianę tożsamości oraz pomoc w uzyskaniu pracy.

3. Dziecku będącemu ofiarą zostaną zapewnione specjalne środki ochrony, uwzględniające najlepszy interes dziecka.

4. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, gdy jest to niezbędne, właściwej ochrony przed potencjalnym odwetem lub zastraszeniem dla członków grup, fundacji, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych prowadzących działania określone w artykule 27 ustęp 3, w szczególności w trakcie i po zakończeniu postępowania przygotowawczego i sądowego przeciwko sprawcom.

5. Każda Strona rozważy zawarcie umów lub porozumień z innymi Państwami w celu implementacji postanowień niniejszego artykułu.

Artykuł 29
Organy wyspecjalizowane i jednostki koordynujące

1. Każda Strona podejmie takie środki, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia osób lub jednostek organizacyjnych wyspecjalizowanych w zwalczaniu handlu ludźmi i ochronie ofiar. Takie osoby lub jednostki organizacyjne będą posiadać niezbędną niezależność zgodnie z podstawowymi zasadami systemu prawnego Strony, w celu umożliwienia im sprawowania ich funkcji w sposób skuteczny i wolny od niewłaściwych nacisków. Osoby te lub personel jednostek organizacyjnych będą posiadać odpowiednie wyszkolenie oraz środki finansowe do wykonywania swoich zadań.

2. Każda Strona podejmie takie środki, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia koordynacji polityki i działań jej resortów oraz innych organów publicznych w zakresie przeciwdziałania handlowi ludźmi, stosownie do okoliczności, poprzez ustanowienie organów koordynujących.

3. Każda Strona wprowadzi oraz rozwinie szkolenia dla właściwych urzędników w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi, w tym szkolenia na temat praw człowieka. Szkolenia mogą uwzględniać specyfikę instytucji i stosownie do okoliczności koncentrować się na metodach wykorzystywanych w celu zapobiegania takiemu handlowi, oskarżania osób dopuszczających się handlu ludźmi oraz ochrony praw ofiar, włączając w to ochronę ofiar przed osobami dopuszczającymi się handlu ludźmi.

4. Każda Strona rozważy ustanowienie Krajowych Sprawozdawców lub innych mechanizmów monitorowania działalności prowadzonej przez instytucje państwowe przeciwko handlowi ludźmi oraz implementacji wymogów określonych w prawie wewnętrznym.

Artykuł 30
Postępowania sądowe

Zgodnie z Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a w szczególności z jej artykułem 6, każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia w toku postępowania sądowego:

a) ochrony życia prywatnego ofiar i – kiedy to odpowiednie – ich tożsamości,
b) zapewnienia bezpieczeństwa ofiar i ich ochrony przed zastraszaniem,

zgodnie z warunkami określonymi w prawie krajowym, a przypadku ofiar będących dziećmi, poprzez zaspokojenie ich potrzeb i zapewnienie ich prawa do szczególnych środków ochrony.

Artykuł 31
Jurysdykcja

1. Każda Strona podejmie takie środki ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla ustanowienia swej jurysdykcji wobec każdego czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z niniejszą Konwencją, gdy to przestępstwo zostało popełnione:

a) na terytorium Strony lub
b) na pokładzie okrętu pływającego pod banderą tejże Strony, lub
c) na pokładzie samolotu zarejestrowanego na podstawie prawa tejże Strony, lub
d) przez jednego z jej obywateli lub przez bezpaństwowca, który posiada swoje zwykłe miejsce zamieszkania na jej terytorium, jeżeli przestępstwo to jest karalne według prawa karnego miejsca jego popełnienia lub jeżeli zostało popełnione poza obszarem jurysdykcji terytorialnej jakiegokolwiek Państwa,
e) przeciwko obywatelowi Strony.

2. Każda Strona może, podczas podpisania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia bądź przystąpienia, poprzez oświadczenie adresowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, zastrzec prawo do niestosowania bądź stosowania tylko w szczególnych przypadkach lub warunkach zasad jurysdykcji ustanowionych w ustępie 1 litera d) i e) niniejszego artykułu bądź jakiejkolwiek jego części.

3. Każda Strona podejmie takie środki, jakie mogą być konieczne dla ustanowienia swojej jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw określonych w niniejszej Konwencji, w przypadkach gdy domniemany sprawca znajduje się na jej terytorium i po otrzymaniu wniosku o ekstradycję nie jest poddawany ekstradycji do innej Strony wyłącznie ze względu na swoje obywatelstwo.

4. W sytuacji gdy więcej niż jedna Strona uznaje swoją jurysdykcję w odniesieniu do domniemanego czynu uznanego za przestępstwo zgodnie z niniejszą Konwencją, zainteresowa-

ne Strony, stosownie do okoliczności, podejmą konsultacje celem określenia, czyja jurysdykcja jest najwłaściwsza dla wniesienia oskarżenia.

5. Bez uszczerbku dla ogólnych norm prawa międzynarodowego, niniejsza Konwencja nie wyłącza jurysdykcji w sprawach karnych wykonywanej przez Stronę zgodnie z jej prawem wewnętrznym.

ROZDZIAŁ VI
WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA I WSPÓŁPRACA ZE SPOŁECZEŃSTWEM OBYWATELSKIM

Artykuł 32
Ogólne zasady i środki współpracy międzynarodowej

Strony, w możliwie najszerszym zakresie, będą współpracować ze sobą zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji oraz poprzez zastosowanie odpowiednich międzynarodowych i regionalnych instrumentów, porozumień uzgodnionych na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa oraz ich prawa wewnętrznego, dla celów:

- zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi,
- ochrony ofiar i pomocy ofiarom,
- postępowań przygotowawczych lub sądowych dotyczących czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją.

Artykuł 33
Środki związane z zagrożonymi lub zaginionymi osobami

1. Jeżeli Strona w oparciu o posiadane informacje ma uzasadnione podstawy by przypuszczać, że życie, wolność, integralność fizyczna osoby, o której mowa w artykule 28 ustęp 1, znajduje się w bezpośrednim zagrożeniu na terytorium innej Strony, to Strona posiadająca informacje, w tej wyjątkowej sytuacji, przekaże je bezzwłocznie drugiej Stronie celem podjęcia właściwych działań ochronnych.

2. Strony niniejszej Konwencji mogą rozważyć wzmocnienie wzajemnej współpracy w zakresie poszukiwania zaginionych osób, w szczególności zaginionych dzieci, jeżeli dostępne informacje prowadzą je do przekonania, że dana osoba jest ofiarą handlu ludźmi. W tym celu strony mogą zawierać ze sobą umowy dwustronne lub wielostronne.

Artykuł 34
Informacje

1. Strona wezwana poinformuje niezwłocznie Stronę wzywającą o końcowym wyniku działań podjętych stosownie do niniejszego rozdziału. Strona wezwana poinformuje również niezwłocznie Stronę wzywającą, o jakichkolwiek okolicznościach, które czynią niemożliwym przeprowadzenie żądanego działania lub mogą je znacznie opóźnić.

2. Strona może, w granicach wynikających z jej prawa wewnętrznego i bez wcześniejszego wniosku, przekazać innej Stronie informacje uzyskane w ramach swoich własnych działań śledczych, jeśli uzna, że ujawnienie takich informacji mogłoby pomóc Stronie otrzymującej we wszczęciu lub prowadzeniu postępowań przygotowawczych lub sądowych dotyczących czynów uznanych za przestępstwa określone zgodnie z niniejszą Konwencją lub jeżeli informacje te mogłyby doprowadzić do wystąpienia przez tę Stronę z wnioskiem o współpracę na podstawie niniejszego rozdziału.

3. Przed przekazaniem tychże informacji Strona dostarczająca je może zażądać, aby pozostały poufne lub były wykorzystywane z zastrzeżeniem warunków. Jeżeli Strona otrzymująca nie może spełnić tego żądania, powinna poinformować o tym drugą Stronę, która wówczas rozstrzygnie, czy mimo to informacje powinny zostać przekazane. Jeżeli Strona otrzymująca informacje zaakceptuje warunki dotyczące wykorzystania informacji, wówczas będzie nimi związana.

4. Wszelkie żądane informacje dotyczące artykułów 13, 14 i 16, niezbędne dla zapewnienia praw przyznanych w tych artykułach, będą z należytym poszanowaniem artykułu 11 niniejszej Konwencji bezzwłocznie przesyłane na wniosek zainteresowanej Strony.

Artykuł 35
Współpraca ze społeczeństwem obywatelskim

Każda Strona zachęci organy państwowe i urzędników publicznych do współpracy z organizacjami pozarządowymi, innymi właściwymi organizacjami oraz członkami społeczeństwa obywatelskiego w nawiązywaniu strategicznych partnerstw dla osiągnięcia celów niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ VII
MECHANIZM MONITORINGU

Artykuł 36
Grupa ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi

1. Grupa ekspertów do spraw działań przeciwko handlowi ludźmi (zwana dalej „GRETA") będzie monitorować implementację niniejszej Konwencji przez Strony.

2. GRETA składać się będzie z minimum 10, a maksimum z 15 członków, z uwzględnieniem równego udziału kobiet i mężczyzn oraz czynnika geograficznego, jak również wszechstronnej, specjalistycznej wiedzy. Członkowie GRETA będą wybierani przez Komitet Stron spośród obywateli Państw–Stron Konwencji na okres 4 lat, z zastrzeżeniem możliwości jednokrotnego ponownego wyboru.

3. Wybory członków GRETA oparte będą na następujących zasadach:

a) eksperci będą wybierani spośród osób o wysokiej moralności, znanych za ich uznane kompetencje w dziedzinie praw człowieka, udzielania pomocy i ochrony ofiarom oraz działań przeciwko handlowi ludźmi bądź też posiadających doświadczenie zawodowe w obszarach objętych regulacją niniejszej Konwencji,
b) będą sprawować swoje funkcje osobiście, będą niezależni i bezstronni w wykonywaniu swoich funkcji oraz zdolni do skutecznego wykonywania swoich obowiązków,
c) dwóch obywateli tego samego państwa nie może być członkami GRETA,
d) eksperci powinni reprezentować główne systemy prawne.

4. Procedura wyborów członków GRETA zostanie określona przez Komitet Ministrów w ciągu roku od wejścia w życie niniejszej Konwencji, po odbyciu konsultacji i uzyskaniu jednomyślnej zgody ze strony Państw–Stron Konwencji. GRETA przyjmie własny regulamin.

Artykuł 37
Komitet Stron

1. Komitet Stron składa się z przedstawicieli Państw–Stron niniejszej Konwencji wchodzących w skład Komitetu Ministrów Rady Europy oraz przedstawicieli Stron Konwencji nie będących członkami Rady Europy.

2. Komitet Stron będzie zwoływany przez Sekretarza Generalnego Rady Europy. Jego pierwsze posiedzenie odbędzie się w ciągu roku od wejścia w życie niniejszej Konwencji w celu dokonania wyboru członków GRETA. Kolejne spotkania będą odbywać się na wniosek jednej trzeciej Stron, Przewodniczącego GRETA lub Sekretarza Generalnego.

3. Komitet Stron przyjmie własny regulamin.

Artykuł 38
Procedura

1. Proces oceny dotyczył będzie Stron Konwencji i zostanie podzielony na etapy, których długość określi GRETA. Na początku każdego etapu GRETA dokona wskazania szczegółowych postanowień, na których opierać się będzie proces oceny.

2. GRETA określi najwłaściwsze środki służące przeprowadzeniu tejże ewaluacji. GRETA może w szczególności przyjąć kwestionariusz dla każdego z etapów procesu oceny, który może służyć za podstawę do oceny implementacji przez Strony niniejszej Konwencji. Kwestionariusz ten zostanie skierowany do wszystkich Stron. Strony są zobowiązane do udzielenia odpowiedzi na tenże kwestionariusz, jak również na każdy inny wniosek o udzielenie informacji ze strony GRETA.

3. GRETA może zwrócić się z prośbą o udzielenie informacji do społeczeństwa obywatelskiego.

4. Dodatkowo GRETA – we współpracy z władzami krajowymi i ustanowioną przez te władze osobą kontaktową oraz w razie potrzeby, z pomocą niezależnych ekspertów krajowych – może organizować wizyty w poszczególnych krajach. Podczas tych wizyt członkom GRETA mogą towarzyszyć specjaliści z poszczególnych dziedzin.

5. GRETA przygotuje projekt raportu, zawierający analizę dotyczącą implementacji poszczególnych przepisów, na których opiera się ocena, a także sugestie i propozycje dotyczące sposobu w jaki dana Strona może rozwiązać problemy zidentyfikowane w wyniku przeprowadzonej oceny. Projekt raportu zostanie przekazany w celu przedstawienia uwag Stronie poddawanej ocenie. Uwagi Strony zostaną wzięte pod uwagę przez GRETA przy opracowywaniu raportu.

6. Na tej podstawie GRETA przyjmie swój raport oraz wnioski dotyczące działań podejmowanych przez ocenianą Stronę w celu implementacji postanowień niniejszej Konwencji. Raport wraz z wnioskami zostanie przesłany do zainteresowanej Strony i do Komitetu Stron. Raport i wnioski GRETA wraz z ewentualnymi uwagami zainteresowanego Państwa, będą podane do publicznej wiadomości od chwili ich przyjęcia.

7. Nie naruszając postanowień ustępów od 1 do 6 niniejszego artykułu, Komitet Stron może przyjąć, na podstawie raportu i wniosków GRETA, rekomendacje adresowane do Strony:

a) dotyczące działań, które powinny zostać podjęte w celu implementacji wniosków GRETA, w razie konieczności ustalając datę przedłożenia informacji na temat ich implementacji, i
b) mające na celu wspieranie współpracy ze Stroną dla właściwej implementacji niniejszej Konwencji.

ROZDZIAŁ VIII
STOSUNEK DO INNYCH MIĘDZYNARODOWYCH INSTRUMENTÓW

Artykuł 39
Stosunek do Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej

Konwencja niniejsza nie narusza praw i obowiązków wynikających z postanowień Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i dąży do wzmocnienia zapewnionej przez niego ochrony oraz rozwoju zawartych w nim standardów.

Artykuł 40
Stosunek do innych instrumentów międzynarodowych

1. Konwencja niniejsza nie narusza praw i obowiązków wynikających z innych instrumentów międzynarodowych, których Strony niniejszej Konwencji są lub staną się Stronami i które zawierają postanowienia w kwestiach uregulowanych niniejszą Konwencją oraz które zapewniają większą ochronę i pomoc ofiarom handlu ludźmi.

2. Strony Konwencji mogą zawierać ze sobą umowy dwustronne lub wielostronne w sprawach będących przedmiotem regulacji niniejszej Konwencji, w celu uzupełnienia lub wzmocnienia jej postanowień albo w celu ułatwienia realizacji zasad w niej zawartych.

3. Strony, które są członkami Unii Europejskiej będą, w swoich wzajemnych stosunkach stosować reguły Wspólnoty i Unii Europejskiej w zakresie, w jakim istnieją reguły Wspólnoty i Unii Europejskiej dotyczące danego zagadnienia i dające się zastosować w konkretnej sprawie, o ile nie narusza to przedmiotu i celu niniejszej Konwencji oraz nie narusza jej pełnego stosowania wobec innych Stron.

4. Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza praw, zobowiązań oraz obowiązków Państw oraz osób wynikających z prawa międzynarodowego, w tym międzynarodowego prawa humanitarnego oraz międzynarodowego prawa ochrony praw człowieka oraz w szczególności, tam gdzie ma to zastosowanie, Konwencji z 1951 roku oraz Protokołu z 1967 roku dotyczących statusu uchodźców wraz ze sformułowaną w nich zasadą niewydalania.

ROZDZIAŁ IX
ZMIANY KONWENCJI

Artykuł 41
Zmiany Konwencji

1. Każda propozycja zmiany niniejszej Konwencji zgłoszona przez Stronę zostanie przekazana do wiadomości Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy i następnie zostanie przez niego przekazana do Państw członkowskich Rady Europy, wszystkich sygnatariuszy, każdego Państwa–Strony, Wspólnoty Europejskiej, do każdego Państwa zaproszonego do podpisania niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 42 oraz do każdego Państwa zaproszonego do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 43.

2. Każda zmiana zaproponowana przez Stronę zostanie przekazana do wiadomości GRETA, która przedstawi Komitetowi Ministrów swoją opinię w kwestii zaproponowanej zmiany.

3. Komitet Ministrów rozważy zaproponowaną poprawkę wraz z opinią przedstawioną przez GRETA, a następnie, po konsultacjach ze Stronami niniejszej Konwencji i po uzyskaniu ich jednomyślnej zgody, może zmianę przyjąć.

4. Tekst każdej zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu zostanie następnie przekazany Stronom do akceptacji.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym wszystkie Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o jej akceptacji.

ROZDZIAŁ X
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 42
Podpisanie i wejście w życie Konwencji

1. Konwencja niniejsza będzie otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy, dla Państw nie będących członkami Rady Europy, które uczestniczyły w jej opracowaniu, oraz dla Wspólnoty Europejskiej.

2. Konwencja niniejsza podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Konwencja niniejsza wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć Państw, w tym co najmniej osiem Państw członkowskich Rady Europy, wyrazi zgodę na związanie się nią zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

4. W stosunku do każdego Państwa wymienionego w ustępie 1 lub w stosunku do Wspólnoty Europejskiej, jeśli wyrażą swoją zgodę na związanie się Konwencją w późniejszym okresie, Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 43
Przystąpienie do Konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy może, po zasięgnięciu opinii Stron niniejszej Konwencji i uzyskaniu ich jednomyślnej zgody, zaprosić każde Państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie uczestniczyło w opracowaniu niniejszej Konwencji, do przystąpienia do niej w drodze decyzji podjętej większością przewidzianą w artykule 20 litera d) Statutu Rady Europy i przy jednomyślnym wyniku głosowania przedstawicieli Umawiających się Stron upoważnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W stosunku do każdego przystępującego Państwa, Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia.

Artykuł 44
Terytorialny zakres stosowania

1. Każde Państwo lub Wspólnota Europejska może, w chwili podpisania lub w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, wskazać terytorium lub terytoria, do których niniejsza Konwencja będzie miała zastosowanie.

2. Każda Strona może w dowolnym późniejszym czasie w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy rozszerzyć stosowanie niniejszej Konwencji na każde inne terytorium wymienione w tejże deklaracji i za którego stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna lub w imieniu którego upoważniona jest podejmować zobowiązania. W stosunku do takiego terytorium Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia takiej deklaracji przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone na podstawie powyższych dwóch ustępów może, w stosunku do jakiegokolwiek wymienionego w niej terytorium, zostać wycofane poprzez notyfika-

cję skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie stanie się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 45
Zastrzeżenia

Nie można składać żadnych zastrzeżeń w stosunku do jakiegokolwiek postanowienia niniejszej Konwencji, z wyjątkiem zastrzeżeń dotyczących artykułu 31 ustęp 2.

Artykuł 46
Wypowiedzenie

1. Każda Strona może w dowolnym czasie wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie to stanie się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 47
Notyfikacja

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom członkowskim Rady Europy, każdemu Państwu–sygnatariuszowi, każdemu Państwu–Stronie, Wspólnocie Europejskiej, każdemu Państwu zaproszonemu do podpisania niniejszej Konwencji, zgodnie z postanowieniami artykułu 42 oraz każdemu Państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami artykułu 43 o:

a) każdym podpisaniu,
b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia,
c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z artykułami 42 i 43,
d) każdej zmianie przyjętej zgodnie z artykułem 41 oraz dacie wejścia w życie tejże zmiany,
e) każdym wypowiedzeniu uczynionym zgodnie z postanowieniami artykułu 46,
f) każdym innym akcie, notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczącym niniejszej Konwencji,
g) każdym zastrzeżeniu złożonym na podstawie artykułu 45.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Warszawie, dnia 16 maja 2005 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu Rady Europy, każdemu Państwu nie będącemu członkiem Rady Europy, które uczestniczyło w opracowaniu niniejszej Konwencji, Wspólnocie Europejskiej oraz każdemu Państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

KONWENCJE RADY EUROPY (PODPISANE)

EUROPEJSKA KARTA SPOŁECZNA (ZREWIDOWANA)

(sporządzona w Strasburgu w dniu 3 maja 1996 r.)

PREAMBUŁA

Rządy sygnatariusze, członkowie Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności jej Członków dla zagwarantowania i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem oraz dla ułatwienia postępu gospodarczego i społecznego, w szczególności poprzez obronę i rozwijanie praw człowieka i podstawowych wolności;

zważywszy, że w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 roku i w protokołach do niej, państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa obywatelskie i polityczne oraz wolności w nich określone;

zważywszy, że w Europejskiej Karcie Społecznej, otwartej do podpisu w Turynie 18 października 1961 roku i w protokołach do niej, państwa członkowskie Rady Europy zgodziły się zapewnić swej ludności prawa społeczne w nich określone, w celu podniesienia standardu życia i urzeczywistnienia dobrobytu;

przypominając, że Ministerialna Konferencja Praw Człowieka, zwołana w Rzymie 5 listopada 1990 roku, podkreśliła konieczność, z jednej strony, ochrony niepodzielnego charakteru wszystkich praw człowieka: obywatelskich, politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz, z drugiej strony, nadania nowego impulsu Europejskiej Karcie Społecznej;

postanowiwszy, zgodnie z tym, jak zdecydowano w trakcie konferencji ministerialnej zwołanej w Turynie 21 i 22 października 1991 roku, zaktualizować i dostosować Kartę w celu uwzględnienia, w szczególności, zasadniczych zmian społecznych, jakie nastąpiły od czasu jej przyjęcia;

uznając użyteczność wpisania do Karty zrewidowanej, mającej stopniowo zastępować Europejską Kartę Społeczną, tak zmienionych praw zagwarantowanych w Karcie, praw zagwarantowanych w Protokole dodatkowym z 1988 roku oraz dodania nowych praw,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I

Strony przyjmują za cel swej polityki, która będzie realizowana za pomocą wszelkich odpowiednich środków, zarówno o charakterze krajowym, jak i międzynarodowym, stworzenie warunków, w których następujące prawa i zasady będą mogły być skutecznie realizowane:

1. Każdy będzie miał możliwość zarabiania na życie poprzez pracę swobodnie wybraną.
2. Wszyscy pracownicy mają prawo do odpowiednich warunków pracy.
3. Wszyscy pracownicy mają prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.
4. Wszyscy pracownicy mają prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia, wystarczającego dla zapewnienia im, jak i ich rodzinom, godziwego poziomu życia.
5. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do swobodnego zrzeszania się w organizacjach krajowych lub międzynarodowych w celu ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych.
6. Wszyscy pracownicy i pracodawcy mają prawo do rokowań zbiorowych.
7. Dzieci i młodociani mają prawo do szczególnej ochrony przed zagrożeniami fizycznymi i moralnymi, na które są narażeni.
8. Pracownice mają, w razie macierzyństwa, prawo do szczególnej ochrony.
9. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie poradnictwa zawodowego w celu uzyskania pomocy w wyborze zawodu odpowiadającego jego osobistym uzdolnieniom i zainteresowaniom.
10. Każdy ma prawo do odpowiednich ułatwień w zakresie szkolenia zawodowego.
11. Każdy ma prawo do korzystania z wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia.
12. Wszyscy pracownicy i osoby będące na ich utrzymaniu mają prawo do zabezpieczenia społecznego.
13. Każdy nie mający wystarczających zasobów ma prawo do pomocy społecznej i medycznej.
14. Każdy ma prawo do korzystania ze służb opieki społecznej.
15. Osoby niepełnosprawne mają prawo do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty.
16. Rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.
17. Dzieci i młodzież mają prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej.
18. Obywatele każdej ze Stron mają prawo do prowadzenia wszelkiej działalności zarobkowej na terytorium innej Strony, na zasadzie równości z obywatelami tej ostatniej, z zastrzeżeniem ograniczeń wynikających z ważnych powodów ekonomicznych lub społecznych.

19. Pracownicy migrujący, którzy są obywatelami Strony oraz ich rodziny, mają prawo do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Strony.
20. Wszyscy pracownicy mają prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć.
21. Pracownicy mają prawo do informacji i konsultacji w przedsiębiorstwie.
22. Pracownicy mają prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie.
23. Każda osoba w podeszłym wieku ma prawo do ochrony społecznej.
24. Wszyscy pracownicy mają prawo do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy.
25. Wszyscy pracownicy mają prawo do ochrony roszczeń w przypadku niewypłacalności ich pracodawcy.
26. Wszyscy pracownicy mają prawo do poszanowania godności w pracy.
27. Wszystkie osoby mające obowiązki rodzinne i pracujące lub mające zamiar podjąć pracę, mają do tego prawo bez dyskryminacji i w sposób umożliwiający im, w takim zakresie, w jakim jest to możliwe, godzenie pracy i obowiązków rodzinnych.
28. Przedstawiciele pracowników w przedsiębiorstwie mają prawo do ochrony przed działaniami krzywdzącymi ich i powinni mieć zapewnione odpowiednie ułatwienia dla wykonywania ich zadań.
29. Wszyscy pracownicy mają prawo do informacji i konsultacji w toku postępowania związanego ze zwolnieniami zbiorowymi.
30. Każdy ma prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną.
31. Każdy ma prawo do mieszkania.

CZĘŚĆ II

Strony uznają się, jak przewidziano w Części III, za związane zobowiązaniami określonymi w następujących artykułach i ustępach.

Artykuł 1
Prawo do pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pracy, Strony zobowiązują się:

1) przyjąć, jako jeden z ich zasadniczych celów i obowiązków, osiągnięcie i utrzymanie możliwie najwyższego i stabilnego poziomu zatrudnienia, w celu osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia;
2) chronić skutecznie prawo pracownika do zarabiania na życie poprzez pracę wobodnie wybraną;

3) ustanowić lub utrzymywać bezpłatne służby zatrudnienia dla wszystkich pracowników;
4) zapewnić lub popierać odpowiednie poradnictwo zawodowe, szkolenie i readaptację zawodową.

Artykuł 2
Prawo do odpowiednich warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do odpowiednich warunków pracy, Strony zobowiązują się:

1) określić rozsądny dzienny i tygodniowy czas pracy, stopniowo skracać tygodniowy czas pracy do takiego wymiaru, na jaki pozwala wzrost wydajności oraz inne związane z tym czynniki;
2) zapewnić płatne dni świąteczne;
3) zapewnić coroczny, co najmniej czterotygodniowy płatny urlop;
4) usunąć zagrożenia związane z wykonywaniem prac niebezpiecznych lub szkodliwychvdla zdrowia, a tam, gdzie nie jest jeszcze możliwe usunięcie lub wystarczające ograniczenie tych zagrożeń, zapewnić pracownikom zatrudnionym przy takich pracach bądź skrócenie czasu pracy, bądź dodatkowe płatne urlopy;
5) zapewnić tygodniowy wypoczynek, który będzie, w miarę możliwości, zbiegał się z dniem uznanym za dzień wolny od pracy zgodnie z tradycją lub zwyczajem danego kraju lub regionu;
6) czuwać, by pracownicy byli informowani na piśmie, tak wcześnie, jak to możliwe, i w każdym przypadku najpóźniej w ciągu dwóch miesięcy od rozpoczęcia pracy, o zasadniczych elementach umowy o pracę lub stosunku pracy;
7) spowodować, by pracownicy wykonujący pracę nocną korzystali ze środków uwzględniających szczególny charakter tej pracy.

Artykuł 3
Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, Strony zobowiązują się, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników:

1) określić, realizować i okresowo dokonywać przeglądu spójnej polityki krajowej w dziedzinie bezpieczeństwa, zdrowia pracowników i środowiska pracy. Polityka ta będzie miała za główny cel poprawę bezpieczeństwa i higieny pracy oraz zapobieganie wypadkom

i zagrożeniom dla zdrowia wynikającym z pracy, związanym z pracą lub występującym w trakcie pracy, zwłaszcza poprzez ograniczenie do minimum przyczyn zagrożeń związanych ze środowiskiem pracy;
2) wydać przepisy dotyczące bezpieczeństwa i higieny;
3) zapewnić środki kontroli stosowania tych przepisów;
4) popierać stopniowy rozwój służb medycyny pracy dostępnych dla wszystkich pracowników, które będą miały przede wszystkim zadania prewencyjne i doradcze.

Artykuł 4
Prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do sprawiedliwego wynagrodzenia, Strony zobowiązują się:
1) uznać prawo pracowników do takiego wynagrodzenia, które zapewni im i ich rodzinom godziwy poziom życia;
2) uznać prawo pracowników do zwiększonej stawki wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z zastrzeżeniem wyjątków w przypadkach szczególnych;
3) uznać prawo pracowników, zarówno mężczyzn, jak i kobiet, do równego wynagrodzenia za pracę jednakowej wartości;
4) uznać prawo wszystkich pracowników do rozsądnego okresu wypowiedzenia w razie zwolnienia z pracy;
5) zezwolić na dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń tylko na warunkach i w zakresie przewidzianym w ustawodawstwie krajowym lub ustalonym w układach zbiorowych pracy, lub w orzeczeniach arbitrażowych.

Wykonywanie tych praw powinno być zapewnione w drodze bądź swobodnie zawartych układów zbiorowych pracy, bądź w drodze prawnie określonych mechanizmów ustalania wynagrodzeń , bądź za pomocą innych środków, odpowiednich do warunków krajowych.

Artykuł 5
Prawo do organizowania się

W celu zapewnienia lub popierania swobody pracowników i pracodawców tworzenia lokalnych, krajowych lub międzynarodowych organizacji dla ochrony ich interesów ekonomicznych i społecznych oraz wstępowania do tych organizacji, Strony zobowiązują się, że ustawodawstwo krajowe nie będzie naruszać ani też nie będzie stosowane w sposób, który naruszałby tę swobodę. Zakres, w jakim gwarancje przewidziane w niniejszym artykule będą miały zastosowanie do policji, zostanie określony przez ustawodawstwo krajowe. Zasada dotycząca stoso-

wania tych gwarancji do członków sił zbrojnych i zakres, w jakim będą one miały zastosowanie do tej grupy osób, zostaną również określone przez ustawodawstwo krajowe.

Artykuł 6
Prawo do rokowań zbiorowych

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do rokowań zbiorowych, Strony zobowiązują się:

1) popierać wspólne konsultacje pomiędzy pracownikami a pracodawcami;
2) popierać, kiedykolwiek będzie to konieczne i właściwe, mechanizm dobrowolnych negocjacji między pracodawcami lub organizacjami pracodawców z jednej strony, a organizacjami pracowników z drugiej strony, dla uregulowania, w drodze układów zbiorowych pracy, warunków zatrudnienia;
3) popierać ustanowienie i wykorzystywanie właściwych mechanizmów pojednawczych oraz dobrowolnego arbitrażu dla rozstrzygania sporów zbiorowych; oraz uznają:
4) prawo pracowników i pracodawców do zbiorowego działania w przypadku konfliktu interesów, włączając w to prawo do strajku, z zastrzeżeniem zobowiązań, jakie mogłyby wyniknąć z wcześniej zawartych układów zbiorowych pracy.

Artykuł 7
Prawo dzieci i młodocianych do ochrony

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa dzieci i młodocianych do ochrony, Strony zobowiązują się:

1) ustalić, że wiek piętnastu lat będzie minimalnym wiekiem dopuszczenia do zatrudnienia, z zastrzeżeniem wyjątków wobec dzieci zatrudnionych przy określonych, lekkich pracach, nieszkodliwych dla ich zdrowia, moralności lub kształcenia;
2) ustalić na osiemnaście lat minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia w niektórych, określonych zawodach, uznanych za niebezpieczne lub szkodliwe dla zdrowia;
3) zabronić, by dzieci, które podlegają jeszcze obowiązkowemu nauczaniu, były zatrudniane przy pracach, które uniemożliwiałyby im pełne korzystanie z tego nauczania;
4) ograniczyć czas pracy pracowników mających mniej niż osiemnaście lat tak, by odpowiadał potrzebom ich rozwoju, a szczególnie potrzebie ich szkolenia zawodowego;
5) uznać prawo pracowników młodocianych i praktykantów do sprawiedliwego wynagrodzenia lub do innych odpowiednich zasiłków;
6) przewidzieć, że czas poświęcany przez młodocianych na szkolenie zawodowe podczas zwykłego czasu pracy będzie, za zgodą pracodawcy, traktowany jako stanowiący część dnia pracy;

7) ustalić, że osoby zatrudnione, mające mniej niż osiemnaście lat, uprawnione będą do corocznego płatnego urlopu nie krótszego niż cztery tygodnie;
8) zabronić zatrudniania osób mających mniej niż osiemnaście lat przy pracy nocnej, z wyjątkiem pewnych zawodów, określonych przez ustawodawstwo krajowe;
9) ustalić, że osoby mające mniej niż osiemnaście lat, wykonujące niektóre, określone przez ustawodawstwo krajowe zawody, będą podlegały regularnej kontroli lekarskiej;
10) zapewnić szczególną ochronę przed fizycznymi i moralnymi zagrożeniami, na które narażone są dzieci i młodociani, a szczególnie przed tymi, które bezpośrednio lub pośrednio wynikają z ich pracy.

Artykuł 8
Prawo pracownic do ochrony macierzyństwa

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracownic do ochrony macierzyństwa, Strony zobowiązują się:

1) zapewnić pracownicom, przed i po urodzeniu dziecka, urlop w wymiarze całkowitym co najmniej czternastu tygodni bądź poprzez płatny urlop, bądź poprzez odpowiednie świadczenia z ubezpieczenia społecznego lub z funduszy publicznych;
2) uznać za bezprawne wypowiedzenie przez pracodawcę pracy kobiecie w okresie między momentem powiadomienia go o ciąży a końcem urlopu macierzyńskiego lub dokonanie wypowiedzenia w takim terminie, że okres wypowiedzenia wygaśnie w trakcie takiej nieobecności;
3) zapewnić matkom karmiącym swoje dzieci wystarczające przerwy w tym celu;
4) uregulować zatrudnianie przy pracy nocnej kobiet będących w ciąży, bezpośrednio po urodzeniu dziecka lub karmiących;
5) zakazać zatrudniania kobiet będących w ciąży, bezpośrednio po urodzeniu dziecka lub karmiących, w kopalniach pod ziemią i przy wszelkich innych pracach mających niebezpieczny, niezdrowy lub uciążliwy charakter oraz podejmować odpowiednie środki celem ochrony praw tych kobiet w dziedzinie zatrudnienia.

Artykuł 9
Prawo do poradnictwa zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do poradnictwa zawodowego, Strony zobowiązują się zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, służby które będą udzielać pomocy wszystkim osobom, w tym osobom niepełnosprawnym, w rozwiązywaniu problemów dotyczących wyboru zawodu i awansu zawodowego, uwzględniając indywidualne predyspozy-

cje oraz związek tych predyspozycji z możliwościami zatrudnienia; pomoc ta będzie dostępna bezpłatnie, zarówno dla młodzieży, w tym dla dzieci w wieku szkolnym, jak i dla dorosłych.

Artykuł 10
Prawo do szkolenia zawodowego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do szkolenia zawodowego, Strony zobowiązują się:

1) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szkolenie techniczne i zawodowe wszystkich osób, w tym osób niepełnosprawnych, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników oraz umożliwić oparty jedynie na kryterium uzdolnień indywidualnych dostęp do wyższego nauczania technicznego i uniwersyteckiego;
2) zapewnić lub popierać system przysposobienia zawodowego oraz inne systemy szkolenia młodych chłopców i dziewcząt w różnych zawodach;
3) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby:
   a) odpowiednie i łatwo dostępne ułatwienia w celu szkolenia dorosłych pracowników,
   b) specjalne ułatwienia w celu przeszkolenia dorosłych pracowników, niezbędnego ze względu na postęp techniczny lub nowe tendencje na rynku pracy;
4) zapewnić lub popierać, w miarę potrzeby, szczególne środki szkolenia i reintegracji długoterminowo bezrobotnych;
5) popierać pełne wykorzystywanie ułatwień zapewnianych poprzez odpowiednie środki, takie jak:
   a) obniżenie lub zniesienie wszelkich kosztów lub opłat,
   b) przyznanie, w uzasadnionych przypadkach, pomocy finansowej,
   c) włączenie do zwykłego czasu pracy czasu spędzanego na zawodowym szkoleniu uzupełniającym, podjętym w okresie zatrudnienia przez pracownika, na życzenie jego pracodawcy,
   d) zapewnienie, poprzez odpowiedni nadzór, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników, skutecznego systemu przysposobienia zawodowego i każdego innego systemu szkolenia zawodowego młodych pracowników oraz, w sposób ogólny, odpowiedniej ochrony młodych pracowników.

Artykuł 11
Prawo do ochrony zdrowia

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony zdrowia, Strony zobowiązują się podjąć bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki zmierzające zwłaszcza do:

1) wyeliminowania, tak dalece jak to możliwe, przyczyn chorób;
2) zapewnienia ułatwień, w zakresie poradnictwa oraz oświaty, dla poprawy stanu zdrowia i rozwijania indywidualnej odpowiedzialności w sprawach zdrowia;
3) zapobiegania, tak dalece, jak to możliwe, chorobom epidemicznym, endemicznym i innym, a także wypadkom.

Artykuł 12
Prawo do zabezpieczenia społecznego

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do zabezpieczenia społecznego, Strony zobowiązują się:

1) ustanowić lub utrzymywać system zabezpieczenia społecznego;
2) utrzymywać system zabezpieczenia społecznego na zadowalającym poziomie, równym co najmniej poziomowi niezbędnemu dla ratyfikowania Europejskiego Kodeksu Zabezpieczenia Społecznego;
3) zabiegać o stopniowe podnoszenie poziomu systemu zabezpieczenia społecznego;
4) podjąć kroki, poprzez zawarcie odpowiednich porozumień dwustronnych i wielostronnych lub za pomocą innych środków, i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach, w celu zapewnienia:
   a) równego traktowania własnych obywateli i obywateli innych Stron jeżeli chodzi o uprawnienia z tytułu zabezpieczenia społecznego, w tym zachowanie korzyści wynikających z ustawodawstwa dotyczącego zabezpieczenia społecznego, bez względu na zmiany miejsca pobytu na terytoriach Stron, które mogłyby podjąć osoby chronione,
   b) przyznawania, zachowania i przywracania uprawnień z tytułu zabezpieczenia społecznego za pomocą takich środków, jak zliczanie okresów ubezpieczenia lub zatrudnienia, wypełnionych zgodnie z ustawodawstwem każdej ze Stron.

Artykuł 13
Prawo do pomocy społecznej i medycznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do pomocy społecznej i medycznej, Strony zobowiązują się:

1) zapewnić, by każdej osobie, która nie posiada dostatecznych zasobów i która nie jest zdolna do zapewnienia ich sobie z innych źródeł, szczególnie poprzez świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego, została przyznana odpowiednia pomoc oraz, w razie choroby, opieka konieczna ze względu na jej stan;

2) zapewnić, by osoby otrzymujące pomoc nie cierpiały z tego względu ograniczenia ich praw politycznych lub społecznych;
3) przewidzieć, by każdy mógł otrzymać od właściwych służb publicznych lub prywatnych taką poradę i osobistą pomoc, jaka może być konieczna dla zapobieżenia lub usunięcia stanu potrzeby, lub ulżenia sytuacji osobistej lub rodzinnej;
4) stosować postanowienia przewidziane w ustępach 1, 2 i 3 niniejszego artykułu na równi wobec swoich obywateli i wobec obywateli innych Stron, znajdujących się legalnie na ich terytoriach, zgodnie z zobowiązaniami wynikającymi dla Stron z Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej, podpisanej w Paryżu dnia 11 grudnia 1953 roku.

Artykuł 14
Prawo do korzystania ze służb opieki społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do korzystania ze służb opieki społecznej, Strony zobowiązują się:
1) popierać lub organizować służby posługujące się metodami właściwymi dla pracy socjalnej oraz które przyczyniają się do dobrobytu i rozwoju zarówno jednostek, jak i grup w społeczeństwie oraz do ich adaptacji w środowisku społecznym;
2) zachęcać do uczestnictwa jednostek i organizacji dobroczynnych lub innych w ustanawianiu i utrzymywaniu takich służb.

Artykuł 15
Prawo osób niepełnosprawnych do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty

W celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, bez względu na ich wiek, charakter i przyczynę niepełnosprawności, skutecznego wykonywania prawa do samodzielności, integracji społecznej i do udziału w życiu wspólnoty, Strony zobowiązują się:
1) podjąć konieczne środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym poradnictwa, kształcenia i szkolenia zawodowego w ramach powszechnie obowiązujących uregulowań zawsze, gdy jest to możliwe lub, jeżeli nie ma takiej możliwości, w ramach wyspecjalizowanych instytucji publicznych lub prywatnych;
2) popierać ich dostęp do zatrudnienia w drodze wszelkich środków mogących zachęcać pracodawców do zatrudniania lub utrzymywania w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych w zwykłym środowisku pracy oraz do dostosowywania warunków pracy do potrzeb tych osób lub, w przypadku braku możliwości ze względu na niepełnosprawność, w drodze dostosowywania lub tworzenia miejsc pracy chronionej, odpowiednio do

stopnia niepełnosprawności. Środki te mogą usprawiedliwiać, w niektórych przypadkach, odwoływanie się do wyspecjalizowanych służb pośrednictwa pracy oraz do innych służb wsparcia;

3) popierać ich pełną integrację i pełny udział w życiu wspólnoty, szczególnie w drodze środków, w tym pomocy technicznej, mających na celu pokonywanie przeszkód w porozumiewaniu się i przemieszczaniu się oraz poprzez umożliwianie im korzystania ze środków transportu, mieszkań, działalności kulturalnej i rozrywki.

Artykuł 16
Prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia warunków niezbędnych do pełnego rozwoju rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa, Strony zobowiązują się popierać ekonomiczną, prawną i społeczną ochronę życia rodzinnego, zwłaszcza poprzez takie środki, jak: świadczenia społeczne i rodzinne, rozwiązania podatkowe, zachęcanie do budowania mieszkań dostosowanych do potrzeb rodzin, świadczenia dla młodych małżeństw oraz wszelkie inne stosowne środki.

Artykuł 17
Prawo dzieci i młodzieży do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej

W celu zapewnienia dzieciom i młodzieży skutecznego wykonywania prawa do dorastania w środowisku sprzyjającym rozwijaniu ich osobowości oraz zdolności fizycznych i umysłowych, Strony zobowiązują się podejmować, bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, wszelkie konieczne i odpowiednie środki zmierzające do:

1) a) zapewnienia dzieciom i młodzieży, z uwzględnieniem praw i obowiązków rodziców, leczenia, pomocy, kształcenia i szkolenia, które są im niezbędne, szczególnie przewidując tworzenie lub utrzymywanie odpowiednich i wystarczających instytucji lub służb w tym celu,
   b) ochrony dzieci i młodzieży przed zaniedbywaniem, przemocą lub wyzyskiem,
   c) zapewnienia ochrony i specjalnej pomocy państwa dzieciom i młodzieży czasowo lub stale pozbawionym wsparcia rodziny;
2) zapewnienia dzieciom i młodzieży bezpłatnego kształcenia na szczeblu podstawowym i średnim, jak i podejmowania środków w celu popierania regularnego uczęszczania do szkoły.

Artykuł 18
Prawo do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium innych Stron

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do prowadzenia działalności zarobkowej na terytorium każdej innej Strony, Strony zobowiązują się:

1) stosować istniejące regulacje prawne w duchu liberalnym;
2) uprościć obowiązujące formalności oraz zmniejszyć lub znieść opłaty administracyjne i inne opłaty nakładane na pracowników zagranicznych lub ich pracodawców;
3) liberalizować, indywidualnie lub zbiorowo, regulacje prawne dotyczące zatrudniania pracowników zagranicznych; oraz uznają:
4) prawo do opuszczenia kraju przez swych obywateli, pragnących wykonywać działalność zarobkową na terytorium innych Stron.

Artykuł 19
Prawo pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników migrujących i ich rodzin do ochrony i pomocy na terytorium każdej innej Strony, Strony zobowiązują się:

1) utrzymywać lub zapewnić odpowiednie i bezpłatne służby zobowiązane do udzielania pomocy takim pracownikom, szczególnie do udzielania im dokładnych informacji oraz do podejmowania wszelkich odpowiednich środków, tak dalece jak zezwala na to ustawodawstwo krajowe, przeciwko mylącej propagandzie dotyczącej emigracji i imigracji;
2) przyjąć, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednie środki dla ułatwienia wyjazdu, podróży i przyjęcia takich pracowników i ich rodzin oraz zapewnić im, w ramach własnej jurysdykcji, odpowiednią opiekę sanitarną i medyczną oraz dobre warunki higieniczne w trakcie podróży;
3) popierać współpracę, kiedy to właściwe, między służbami socjalnymi, publicznymi lub prywatnymi, krajów emigracji i imigracji;
4) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, tak dalece jak reguluje to ustawodawstwo lub podlega to kontroli władz administracyjnych, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie następujących spraw:
   a) wynagradzania oraz innych warunków zatrudnienia i pracy,
   b) członkostwa w związkach zawodowych oraz korzystania z dobrodziejstw rokowań zbiorowych,
   c) zakwaterowania;

5) zapewnić takim pracownikom, przebywającym legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli jeżeli chodzi o podatki, opłaty lub składki płatne z tytułu zatrudnienia;
6) ułatwić, w możliwym zakresie, połączenie rodziny pracownika migrującego, któremu zezwolono na osiedlenie się na danym terytorium;
7) zapewnić takim pracownikom, znajdującym się legalnie na ich terytoriach, traktowanie nie mniej korzystne niż własnych obywateli w zakresie postępowania sądowego, dotyczącego spraw powołanych w niniejszym artykule;
8) zapewnić, by tacy pracownicy, mieszkający legalnie na ich terytoriach, nie mogli być wydaleni, o ile nie zagrażają bezpieczeństwu państwa lub nie naruszają interesu publicznego lub dobrych obyczajów;
9) zezwolić, w granicach ustalonych przez ustawodawstwo, na przekazywanie takiej części zarobków i oszczędności pracowników migrujących, jakiej mogą oni sobie życzyć;
10) rozszerzyć ochronę i pomoc przewidzianą w niniejszym artykule na pracowników migrujących pracujących na własny rachunek, tak dalece jak środki te mają wobec nich zastosowanie;
11) popierać i ułatwiać nauczanie pracowników migrujących i członków ich rodzin języka państwa przyjmującego lub, jeżeli jest kilka takich języków, jednego z nich;
12) popierać i ułatwiać, w możliwym zakresie, nauczanie dzieci pracownika migrującego języka ojczystego tego pracownika.

Artykuł 20
Prawo do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do równych szans i do równego traktowania w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu, bez dyskryminacji ze względu na płeć, Strony zobowiązują się uznać to prawo i podejmować odpowiednie środki dla jego zagwarantowania oraz promowania jego stosowania w następujących dziedzinach:
a) dostępu do zatrudnienia, ochrony przed zwolnieniem i reintegracji zawodowej;
b) poradnictwa i szkolenia zawodowego, przekwalifikowania i readaptacji zawodowej;
c) warunków zatrudnienia i pracy, w tym wynagradzania;
d) przebiegu kariery zawodowej, włączając w to awansowanie.

Artykuł 21
Prawo do informacji i konsultacji

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki umożliwiające pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową:

a) regularne lub w odpowiednim czasie oraz w przystępny sposób, uzyskiwanie informacji o sytuacji gospodarczej i finansowej zatrudniającego ich przedsiębiorstwa, z zastrzeżeniem, że niektóre informacje, których ujawnienie mogłoby przynieść przedsiębiorstwu szkodę, mogą nie podlegać ujawnieniu lub będą ujawniane z zastrzeżeniem poufności;
b) konsultowanie, we właściwym czasie, przewidywanych decyzji, które mogą istotnie wpłynąć na interesy pracowników, a zwłaszcza tych decyzji, których skutki mogą mieć istotny wpływ na stan zatrudnienia w przedsiębiorstwie.

Artykuł 22
Prawo do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do brania udziału w określaniu i polepszaniu warunków pracy i środowiska pracy w przedsiębiorstwie, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać środki, które umożliwią pracownikom lub ich przedstawicielom, zgodnie z ustawodawstwem i praktyką krajową, przyczynianie się do:

a) określania i polepszania warunków pracy, organizacji pracy i środowiska pracy;
b) ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w przedsiębiorstwie;
c) organizowania służb i ułatwień socjalnych oraz socjalno–kulturalnych w przedsiębiorstwie;
d) kontroli przestrzegania przepisów w tych sprawach.

Artykuł 23
Prawo osób w podeszłym wieku do ochrony społecznej

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa osób w podeszłym wieku do ochrony społecznej, Strony zobowiązują się podejmować lub popierać bądź bezpośrednio, bądź we współpracy z organizacjami publicznymi lub prywatnymi, stosowne środki dla, w szczególności:

– umożliwienia osobom w podeszłym wieku pozostania pełnoprawnymi członkami społeczeństwa tak długo, jak to możliwe, poprzez:
  a) zapewnianie odpowiednich zasobów umożliwiających im godziwą egzystencję i aktywny udział w życiu publicznym, społecznym i kulturalnym,
  b) dostarczanie informacji o usługach i ułatwieniach dostępnych dla osób w podeszłym wieku oraz o możliwościach korzystania z nich;
– umożliwienia osobom w podeszłym wieku swobodnego wyboru sposobu życia oraz niezależnej egzystencji w znanym im środowisku tak długo, jak długo będą sobie tego życzyły i będą do tego zdolne, poprzez:
  a) zapewnianie mieszkań dostosowanych do ich potrzeb oraz stanu zdrowia lub zapewnianie stosownej pomocy przy adaptacji ich mieszkań,
  b) opiekę medyczną i usługi, których wymaga ich stan;
– zagwarantowania osobom w podeszłym wieku, przebywającym w domach opieki, stosownego wsparcia, z poszanowaniem ich prywatności oraz zagwarantowania im udziału w podejmowaniu decyzji dotyczących warunków życia w takich domach.

Artykuł 24
Prawo do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony w przypadku zwolnienia z pracy, Strony zobowiązują się uznać:

a) prawo pracowników do nie bycia zwolnionymi bez uzasadnionego powodu związanego z ich predyspozycjami lub zachowaniem, lub opartego na konieczności związanej z działalnością przedsiębiorstwa, zakładu lub służby;
b) prawo pracowników zwolnionych bez uzasadnionego powodu do odpowiedniego zadośćuczynienia lub do innego odpowiedniego wynagrodzenia szkody. W tym celu Strony zobowiązują się zapewnić, że pracownik, który uważa, że zwolniony został bez uzasadnionego powodu, będzie miał prawo odwołania się do bezstronnego organu.

Artykuł 25
Prawo pracowników do ochrony roszczeń w przypadku niewypłacalności ich pracodawcy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do ochrony roszczeń w przypadku niewypłacalności ich pracodawcy, Strony zobowiązują się przewidzieć, że roszczenia pracowników wynikające z umów o pracę lub ze stosunków pracy będą gwarantowane przez instytucję gwarancyjną lub w drodze jakiejkolwiek innej skutecznej formy ochrony.

Artykuł 26
Prawo do poszanowania godności w pracy

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa wszystkich pracowników do ochrony godności w pracy, Strony zobowiązują się, w porozumieniu z organizacjami pracodawców i pracowników:

1) popierać uwrażliwianie, informowanie i zapobieganie w kwestii molestowania seksualnego w miejscu pracy lub w związku z pracą oraz zobowiązują się podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu ochrony pracowników przed takimi zachowaniami;
2) popierać uwrażliwianie, informowanie i zapobieganie w kwestii czynów karalnych lub wyraźnie nieprzyjaznych i obraźliwych, skierowanych przeciw poszczególnym pracownikom w miejscu pracy lub w związku z pracą oraz zobowiązują się podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu ochrony pracowników przed takimi zachowaniami.

Artykuł 27
Prawo pracowników mających obowiązki rodzinne do równości szans i do równego traktowania

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników obojga płci mających obowiązki rodzinne do równości szans i do równego traktowania oraz do równości szans i do równego traktowania tych pracowników i innych pracowników, Strony zobowiązują się:

1) podejmować odpowiednie środki:
   a) umożliwiające pracownikom mającym obowiązki rodzinne podejmowanie i kontynuowanie pracy, jak również powrót do niej po przerwie spowodowanej wykonywaniem tych obowiązków, w tym środki w dziedzinie poradnictwa i szkolenia zawodowego,
   b) uwzględniające ich potrzeby jeżeli chodzi o warunki zatrudnienia i zabezpieczenie społeczne,
   c) aby rozwijać lub popierać służby, publiczne lub prywatne, w szczególności służby dziennej opieki nad dziećmi i inne sposoby sprawowania opieki;
2) przewidzieć, w stosunku do każdego rodzica, w okresie następującym po urlopie macierzyńskim, możliwość uzyskania urlopu rodzicielskiego w celu zajęcia się dzieckiem; długość i warunki urlopu powinny być ustalone przez ustawodawstwo krajowe, układy zbiorowe pracy lub praktykę;
3) zapewnić, by obowiązki rodzinne nie stawały się, same w sobie, uzasadnionym powodem zwolnienia z pracy.

Artykuł 28
Prawo przedstawicieli pracowników do ochrony w przedsiębiorstwie i udzielania im ułatwień

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa przedstawicieli pracowników do wypełniania ich obowiązków jako przedstawicieli pracowników, Strony zobowiązują się zapewnić, że w przedsiębiorstwie:

a) korzystać będą oni ze skutecznej ochrony przed działaniami krzywdzącymi ich, w tym przed zwolnieniami, i które byłyby spowodowane ich statusem lub działalnością jako przedstawicieli pracowników w przedsiębiorstwie;
b) uzyskają odpowiednie ułatwienia w celu umożliwienia im spełniania szybko i skutecznie obowiązków, z uwzględnieniem istniejącego w kraju systemu stosunków zawodowych, jak i potrzeb, wielkości i możliwości danego przedsiębiorstwa.

Artykuł 29
Prawo do informacji i konsultacji w toku postępowania związanego ze zwolnieniami zbiorowymi

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa pracowników do informacji i konsultacji w razie zwolnień zbiorowych, Strony zobowiązują się zapewnić, że pracodawcy będą informować i konsultować się z przedstawicielami pracowników, we właściwym czasie przed zwolnieniami zbiorowymi, w sprawie możliwości uniknięcia zwolnień zbiorowych lub ograniczenia ich skali oraz złagodzenia ich konsekwencji, na przykład poprzez posłużenie się wspierającymi działaniami socjalnymi, mającymi zwłaszcza na celu udzielenie pomocy w przekwalifikowaniu lub reintegracji pracowników, których dotyczy zwolnienie.

Artykuł 30
Prawo do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony przed ubóstwem i marginalizacją społeczną, Strony zobowiązują się:

a) podejmować działania, w ramach ogólnego i skoordynowanego podejścia, dla popierania rzeczywistego dostępu osób oraz ich rodzin znajdujących się lub zagrożonych znalezieniem się w sytuacji marginalizacji społecznej lub ubóstwa, zwłaszcza do zatrudnienia, mieszkania, szkolenia, kształcenia, kultury, pomocy społecznej i medycznej;
b) dokonywać, na ile to konieczne, przeglądu tych działań w celu ich dostosowywania do istniejącej sytuacji.

Artykuł 31
Prawo do mieszkania

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do mieszkania, Strony zobowiązują się podejmować działania zmierzające do:

1) popierania dostępu do mieszkań o odpowiednim standardzie;
2) zapobiegania i ograniczania bezdomności, w celu jej stopniowego likwidowania;
3) uczynienia kosztów mieszkań dostępnymi dla osób, które nie mają wystarczających zasobów.

CZĘŚĆ III

Artykuł A
Zobowiązania

1. Z zastrzeżeniem postanowień poniższego artykułu B, każda ze Stron zobowiązuje się:

a) uznać część I niniejszej Karty za deklarację celów, do osiągnięcia których dążyć będzie za pomocą wszelkich stosownych środków, zgodnie z postanowieniami ustępu wprowadzającego tę część;
b) uznać się za związaną przez co najmniej sześć z dziewięciu następujących artykułów części II Karty: 1, 5, 6, 7, 12, 13, 16, 19 i 20;
c) w uzupełnieniu artykułów wybranych przez nią zgodnie z poprzednim punktem, uznać się za związaną taką liczbą artykułów lub numerowanych ustępów części II Karty, które wybierze, pod warunkiem że ogólna liczba artykułów lub numerowanych ustępów, którymi się związe, nie będzie mniejsza niż 16 artykułów lub 63 numerowane ustępy.

2. Wybór artykułów lub ustępów, dokonany w myśl postanowień punktów b) i c) ustępu 1 niniejszego artykułu, będzie notyfikowany Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

3. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego, że uważa się za związaną każdym innym artykułem lub numerowanym ustępem części II Karty, którego jeszcze nie przyjęła zgodnie z postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu. Takie późniejsze zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia i będą miały taki sam skutek począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty notyfikacji.

4. Każda Strona będzie utrzymywała właściwy w warunkach krajowych system inspekcji pracy.

Artykuł B
Związki z Europejską Kartą Społeczną i Protokołem dodatkowym z 1988 roku

1. Żadna Układająca się Strona Europejskiej Karty Społecznej lub Strona Protokołu dodatkowego z 5 maja 1988 roku, nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić niniejszej Karty, nie uznając się za związaną przynajmniej postanowieniami odpowiadającymi postanowieniom Europejskiej Karty Społecznej i — w danym przypadku — Protokołu dodatkowego, którymi była związana.

2. Przyjęcie zobowiązań wypływających z któregokolwiek postanowienia niniejszej Karty spowoduje, że — począwszy od daty wejścia w życie tych zobowiązań w stosunku do Strony — odpowiednie postanowienie Europejskiej Karty Społecznej i — w danym przypadku —Protokołu dodatkowego z 1988 roku, przestanie stosować się do danej Strony w przypadku, gdy Strona ta była związana pierwszym z dwóch wymienionych wcześniej dokumentów lub oboma dokumentami.

CZĘŚĆ IV

Artykuł C
Kontrola wypełniania zobowiązań zawartych w niniejszej Karcie

Wypełnianie zobowiązań prawnych zawartych w niniejszej Karcie będzie poddane takiej samej kontroli, jaka przewidziana jest przez Europejską Kartę Społeczną.

Artykuł D
Skargi zbiorowe

1. Postanowienia Protokołu dodatkowego do Europejskiej Karty Społecznej przewidującego system skarg zbiorowych, będą stosować się do postanowień podjętych na mocy niniejszej Karty w stosunku do państw, które ratyfikują ten protokół.

2. Każde państwo, które nie jest związane Protokołem dodatkowym do Europejskiej Karty Społecznej przewidującym system skarg zbiorowych, będzie mogło w chwili składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia niniejszej Karty lub jakiejkolwiek późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że przyjmuje procedurę kontroli zobowiązań podjętych na mocy niniejszej Karty przewidzianą przez ten protokół.

CZĘŚĆ V

Artykuł E
Niedyskryminacja

Korzystanie z praw ustanowionych w niniejszej Karcie musi być zapewnione bez jakiegokolwiek rozróżnienia z powodu, w szczególności, rasy, koloru skóry, płci, języka, wyznania, przekonań politycznych lub przekonań innego rodzaju, pochodzenia narodowego lub pochodzenia społecznego, stanu zdrowia, przynależności do mniejszości narodowej, urodzenia lub jakiegokolwiek innego czynnika.

Artykuł F
Uchylenia w przypadku wojny lub zagrożenia bezpieczeństwa publicznego

1. W przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, zagrażającego życiu narodu, każda Strona może podjąć środki uchylające jej zobowiązania wynikające z niniejszej Karty, w zakresie ściśle odpowiadającym wymogom sytuacji i pod warunkiem, że takie środki nie będą sprzeczne z jej innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

2. Każda Strona korzystająca z prawa uchylenia zobowiązań, w rozsądnym terminie, poinformuje wyczerpująco Sekretarza Generalnego Rady Europy o środkach, które podjęła oraz o powodach ich zastosowania. Musi ona również powiadomić Sekretarza Generalnego o terminie uchylenia tych środków oraz o dacie, od kiedy ponownie podjęte będzie w pełni wykonywanie przyjętych postanowień Karty.

Artykuł G
Ograniczenia

1. Skuteczna realizacja praw i zasad ustanowionych w części I oraz skuteczne wykonywanie ich, tak jak przewidziano w części II, nie będą mogły być przedmiotem żadnych ograniczeń lub restrykcji niewymienionych w częściach I i II, z wyjątkiem tych, które są określone przez prawo i które są niezbędne w społeczeństwie demokratycznym dla ochrony praw i wolności innych osób lub dla ochrony porządku publicznego, bezpieczeństwa narodowego, zdrowia publicznego lub dobrych obyczajów.

2. Ograniczenia dozwolone zgodnie z postanowieniami niniejszej Karty w stosunku do praw i zobowiązań w niej ustanowionych, nie mogą być stosowane w jakimkolwiek innym celu niż ten, dla którego zostały przewidziane.

Artykuł H
Stosunek pomiędzy Kartą a prawem wewnętrznym lub umowami międzynarodowymi

Postanowienia niniejszej Karty nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego lub jakichkolwiek dwustronnych lub wielostronnych traktatów, konwencji lub porozumień już obowiązujących lub które wejdą w życie, zgodnie z którymi osoby chronione byłyby traktowane w sposób mniej korzystny.

Artykuł I
Wykonywanie podjętych zobowiązań

1. Nie naruszając sposobów wykonywania przewidzianych w tych artykułach, odpowiednie postanowienia artykułów od 1 do 31 części II niniejszej Karty będą stosowane w drodze:

a) ustaw lub przepisów wykonawczych,
b) układów zawieranych między pracodawcami lub organizacjami pracodawców a organizacjami pracowników,
c) połączenia tych dwóch sposobów,
d) innych odpowiednich środków.

2. Zobowiązania wypływające z postanowień ustępów 1, 2, 3, 4, 5 i 7 artykułu 2, ustępów 4, 6 i 7 artykułu 7, ustępów 1, 2, 3 i 5 artykułu 10 oraz z artykułów 21 i 22 części II niniejszej Karty będą uważane za wypełniane jeżeli będą stosowane, zgodnie z ustępem 1 niniejszego artykułu, wobec znacznej większości zainteresowanych pracowników.

Artykuł J
Poprawki

1. Każda poprawka do części I i II niniejszej Karty, zmierzająca do rozszerzenia praw zagwarantowanych w niniejszej Karcie, jak i każda poprawka do części od III do VI zgłoszona przez Stronę lub Komitet Rządowy, zostanie przedstawiona Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy oraz przekazana przez Sekretarza Generalnego Stronom niniejszej Karty.

2. Każda poprawka zgłoszona zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu zostanie rozpatrzona przez Komitet Rządowy, który przyjęty tekst przedłoży do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów, po zasięgnięciu opinii Zgromadzenia Parlamentarnego. Po zatwierdzeniu przez Komitet Ministrów tekst ten zostanie przedstawiony Stronom w celu jego przyjęcia.

3. Każda poprawka do części I i do części II niniejszej Karty wejdzie w życie w stosunku do Stron, które ją przyjmą, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca

od daty, kiedy trzy Strony poinformują Sekretarza Generalnego, że ją przyjęły. W odniesieniu do każdej Strony, która przyjmie ją później, poprawka wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy Strona poinformuje Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

4. Każda poprawka do części od III do VI niniejszej Karty wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy wszystkie Strony poinformują Sekretarza Generalnego, że ją przyjęły.

CZĘŚĆ VI

Artykuł K
Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza Karta jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy. Podlega ona ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Karta wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty, kiedy trzy Państwa członkowskie Rady Europy wyrażą zgodę na związanie się niniejszą Kartą zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

3. W odniesieniu do każdego Państwa członkowskiego, które w terminie późniejszym wyrazi zgodę na związanie się niniejszą Kartą, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie miesiąca od złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł L
Terytorialny zakres stosowania

1. Niniejsza Karta będzie stosowana na terytorium metropolitalnym każdej Strony. Każdy sygnatariusz może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia określić, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy terytorium, które będzie w tym celu uważane za terytorium metropolitalne.

2. Każdy sygnatariusz może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, lub w jakiejkolwiek późniejszej chwili oświadczyć, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że Karta będzie obowiązywać, w całości lub części, na terytorium lub terytoriach niemetropolitalnych, określonych w wymienionym oświadczeniu, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna lub za które przejmuje odpowiedzialność międzynarodową. Strona wskaże w oświad-

czeniu artykuły lub ustępy części II Karty, które przyjmuje jako wiążące w odniesieniu do każdego z terytoriów wymienionych w oświadczeniu.

3. Karta będzie obowiązywać na terytorium lub terytoriach wymienionych w oświadczeniu, o którym mowa w poprzednim ustępie, począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty przyjęcia notyfikacji oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

4. Każda Strona będzie mogła oświadczyć w późniejszym czasie, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że w odniesieniu do jednego lub więcej terytoriów, na którym Karta była stosowana zgodnie z ustępem 2 niniejszego artykułu, przyjmuje za wiążący każdy artykuł lub numerowany ustęp, którego jeszcze nie przyjęła w odniesieniu do tego lub tych terytoriów. Podjęte później zobowiązania będą uważane za stanowiące integralną część pierwotnego oświadczenia dotyczącego danego terytorium i będą miały taką samą moc począwszy od pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie miesiąca od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł M
Wypowiedzenie

1. Każda Strona może wypowiedzieć niniejszą Kartę nie wcześniej niż po upływie pięciu lat od daty wejścia w życie Karty w stosunku do niej lub po upływie każdego kolejnego okresu dwóch lat i, w każdym przypadku, przy zachowaniu sześciomiesięcznego okresu wypowiedzenia notyfikowanego Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, który powiadomi o tym inne Strony.

2. Każda Strona może, zachowując warunki określone w ustępie poprzednim, wypowiedzieć którykolwiek przyjęty przez siebie artykuł lub ustęp części II Karty, jeżeli liczba artykułów lub ustępów, którymi Strona pozostanie związana, nie będzie mniejsza niż 16 w pierwszym przypadku i nie mniejsza niż 63 w drugim oraz z zastrzeżeniem, że ta liczba artykułów lub ustępów obejmować będzie artykuły wybrane przez Stronę spośród tych, do których specjalne odesłanie uczynione zostało w artykule A, ustęp 1, punkt b.

3. Każda Strona może, zachowując warunki określone w ustępie 1 niniejszego artykułu, wypowiedzieć niniejszą Kartę lub którykolwiek z artykułów lub ustępów części II Karty, w odniesieniu do każdego terytorium, na którym Karta ma zastosowanie na mocy oświadczenia złożonego zgodnie z ustępem 2 artykułu L.

Artykuł N
Załącznik

Załącznik do niniejszej Karty stanowi jej integralną część.

Artykuł O
Notyfikacje

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom członkowskim Rady oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy o:

a) każdym podpisaniu;
b) złożeniu każdego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia;
c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Karty zgodnie z artykułem K;
d) każdej deklaracji złożonej na mocy artykułu A, ustępy 2 i 3, artykułu D, ustępy 1 i 2, artykułu F, ustęp 2 oraz artykułu L, ustępy 1, 2, 3 i 4;
e) każdej poprawce zgodnie z artykułem J;
f) każdym wypowiedzeniu zgodnie z artykułem M;
g) każdym innym akcie, notyfikacji lub powiadomieniu mającym związek z niniejszą Kartą. W dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni w tym celu, podpisali niniejszą Kartę zrewidowaną.

Sporządzono w Strasburgu 3 maja 1996 roku, w języku francuskim i angielskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu z Państw członkowskich Rady Europy oraz Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy.

ZAŁĄCZNIK DO ZREWIDOWANEJ EUROPEJSKIEJ KARTY SPOŁECZNEJ

Zakres Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej w odniesieniu do osób chronionych

1. Nie naruszając postanowień artykułu 12, ustęp 4 i artykułu 13, ustęp 4, do osób, o których mowa w artykułach od 1 do 17 i od 20 do 31, zalicza się obcokrajowców, tylko o ile są obywatelami innych Stron legalnie mieszkającymi lub pracującymi na terytorium zainteresowanej Strony, z zastrzeżeniem, że artykuły będą interpretowane w świetle postanowień artykułów 18 i 19. Interpretacja niniejsza nie będzie stała na przeszkodzie rozszerzeniu przez którąkolwiek Stronę podobnych praw na inne osoby.

2. Każda Strona przyzna uchodźcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu uchodźców, sporządzoną w Genewie dnia 28 lipca 1951 roku oraz z protokołem z dnia 31 stycznia 1967 roku, legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające z zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianej konwencji, jak i wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do uchodźców.

3. Każda Strona przyzna bezpaństwowcom, określonym zgodnie z Konwencją dotyczącą statusu bezpaństwowców, sporządzoną w Nowym Jorku dnia 28 września 1954 roku, legalnie zamieszkałym na jej terytorium, możliwie najkorzystniejsze traktowanie, a w każdym razie nie mniej korzystne niż wynikające ze zobowiązań przyjętych przez tę Stronę na mocy wspomnianej konwencji, jak i wszelkich innych istniejących umów międzynarodowych mających zastosowanie do bezpaństwowców.

Część I, ustęp 18 i część II, artykuł 18, ustęp 1

Uznaje się, że postanowienia te nie dotyczą wjazdu na terytoria Stron i nie naruszają postanowień Europejskiej konwencji osiedleńczej, podpisanej w Paryżu dnia 13 grudnia 1955 roku.

CZĘŚĆ II

Artykuł 1, ustęp 2

Postanowienie to nie będzie interpretowane ani jako zakazujące, ani jako zezwalające. Na jakiekolwiek klauzule lub praktyki zabezpieczające działalność związków zawodowych.

Artykuł 2, ustęp 6

Strony mogą przewidzieć, że postanowienie to nie stosuje się:

1) do pracowników, którzy zawarli umowę o pracę lub nawiązali stosunek pracy, których łączny okres nie przekracza miesiąca i/lub przewidywany tygodniowy wymiar czasu pracy nie przekracza ośmiu godzin lub
2) o ile umowa o pracę lub stosunek pracy ma charakter doraźny i/lub szczególny, pod warunkiem, w takich przypadkach, że względy obiektywne usprawiedliwiają niestosowanie tego postanowienia.

Artykuł 3, ustęp 4

Rozumie się, że dla stosowania tego postanowienia zadania, organizacja i warunki działania służb zostaną określone przez krajowe ustawy lub przepisy wykonawcze, układy zbiorowe pracy lub w każdy inny sposób dostosowany do warunków krajowych.

Artykuł 4, ustęp 4

Postanowienie to nie będzie interpretowane jako zabraniające natychmiastowego zwolnienia z powodu popełnienia poważnego wykroczenia.

Artykuł 4, ustęp 5

Rozumie się, że Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli zakazane jest dokonywanie potrąceń z wynagrodzeń wobec znacznej większości pracowników bądź przez ustawodawstwo, bądź przez układy zbiorowe pracy lub orzeczenia arbitrażowe; wyjątki stanowią osoby, których nie dotyczą wymienione dokumenty.

Artykuł 6, ustęp 4

Rozumie się, że każda Strona może, tak dalece, jak jej to dotyczy, uregulować ustawowo wykonywanie prawa do strajku tak, by każde dalsze ograniczenie tego prawa mogło być uzasadnione zgodnie z postanowieniami artykułu G.

Artykuł 7, ustęp 2

Niniejsze postanowienie nie uniemożliwia Stronom przewidzenia w ich ustawodawstwach, że młodociani, którzy nie osiągnęli ustalonego minimalnego wieku, będą mogli wykonywać taką pracę, o ile jest to niezbędnie konieczne dla ich szkolenia zawodowego, pod warunkiem, że praca będzie wykonywana pod kontrolą upoważnionych kompetentnych pracowników, zaś ochrona bezpieczeństwa i zdrowia młodocianych będzie zagwarantowania.

Artykuł 7, ustęp 8

Rozumie się, że Strona wypełnia zobowiązanie wymagane w tym ustępie, jeżeli dostosuje się do ducha tego zobowiązania, zapewniając w ustawodawstwie, że znaczna większość osób poniżej osiemnastego roku życia nie będzie zatrudniana przy pracy nocnej.

Artykuł 8, ustęp 2

Postanowienie to nie może być interpretowane jako ustanawiające zakaz mający charakter absolutny. Mogą zostać przewidziane wyjątki, na przykład w następujących przypadkach:

1) jeżeli pracownica popełniła wykroczenie usprawiedliwiające przerwanie stosunku pracy;
2) jeżeli przedsiębiorstwo zaprzestaje działalności;
3) jeżeli upłynął termin przewidziany w umowie o pracę

Artykuł 12, ustęp 4

Wyrażenie „i z zastrzeżeniem warunków ustanowionych w takich porozumieniach", znajdujące się we wstępie do tego ustępu, oznacza, między innymi, że jeżeli chodzi o świadczenia, które są dostępne niezależnie od systemu składkowego, Strona może domagać się, przed przyznaniem takich świadczeń obywatelom innych Stron, spełnienia warunku posiadania określonego okresu zamieszkania.

Artykuł 13, ustęp 4

Rządy nie będące Stronami Europejskiej konwencji o pomocy społecznej i medycznej mogą ratyfikować Kartę w odniesieniu do tego ustępu z zastrzeżeniem, że będą traktować obywateli innych Stron zgodnie z postanowieniami wymienionej konwencji.

Artykuł 16

Rozumie się, że ochrona przyznawana na mocy tego postanowienia obejmuje rodziny niepełne.

Artykuł 17

Rozumie się, że postanowienie to obejmuje wszystkie osoby mające mniej niż osiemnaście lat, chyba że na mocy ustawodawstwa właściwego w stosunku do nich pełnoletność jest osiągana wcześniej, nie naruszając innych szczególnych postanowień przewidzianych przez Kartę, a zwłaszcza w artykule 7. Nie powoduje to powstania zobowiązania do zapewnienia obowiązkowego nauczania aż do osiągnięcia wymienionego powyżej wieku.

Artykuł 19, ustęp 6

Dla stosowania tego postanowienia wyrażenie „rodzina pracownika migrującego" oznacza co najmniej małżonka pracownika i jego dzieci niepozostające w związkach małżeńskich, tak długo, jak długo uważane są one za małoletnie przez Państwo przyjmujące i pozostają na utrzymaniu takiego pracownika.

Artykuł 20

1. Rozumie się, że kwestie dotyczące zabezpieczenia społecznego, jak i inne postanowienia dotyczące świadczeń dla bezrobotnych, świadczeń emerytalnych i świadczeń należnych po śmierci żywiciela rodziny, mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania tego artykułu.

2. Nie uważa się za dyskryminujące w rozumieniu niniejszego artykułu postanowienia dotyczące ochrony kobiety, zwłaszcza szczególnie jeżeli chodzi o ciążę, poród i okres poporodowy.

3. Niniejszy artykuł nie stanowi przeszkody dla podjęcia szczególnych środków mających zaradzić faktycznym nierównościom.

4. Z zakresu stosowania niniejszego artykułu lub niektórych jego postanowień mogą zostać wyłączone zawody, które — ze względu na charakter lub warunki wykonywania — mogą być powierzone jedynie osobom określonej płci. Postanowienie to nie będzie mogło być interpretowane jako nakładające na Strony obowiązek ustalenia, w drodze ustaw lub przepisów wykonawczych, listy zawodów, które — ze względu na charakter lub warunki, w jakich są wykonywane — mogą być zastrzeżone jedynie dla osób określonej płci.

Artykuły 21 i 22

1. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedstawiciele pracowników" oznacza osoby uznawane za takie w świetle ustawodawstwa lub praktyki krajowej.

2. Wyrażenie „ustawodawstwo i praktyka krajowa" dotyczy — zależnie od przypadku, poza ustawami i przepisami wykonawczymi — także układów zbiorowych pracy, innych porozumień między pracodawcami a przedstawicielami pracowników, zwyczajów oraz właściwego orzecznictwa.

3. Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedsiębiorstwo" rozumie się jako zespół składników materialnych i niematerialnych, mający lub niemający osobowości prawnej, utworzony dla produkowania dóbr lub świadczenia usług w celach zarobkowych oraz mający zdolność określania własnej polityki rynkowej.

4. Rozumie się, że wspólnoty religijne i ich instytucje mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania niniejszych artykułów, nawet jeżeli instytucje te są „przedsiębiorstwami" w rozumieniu ustępu 3. Zakłady prowadzące działalność inspirowaną określonymi ideałami lub kie-

rujące się określonymi ideami moralnymi, ideałami lub pojęciami podlegającymi ochronie na mocy ustawodawstwa krajowego, mogą zostać wyłączone z zakresu stosowania tych artykułów, w zakresie niezbędnym dla ochrony idei takiego przedsiębiorstwa.

5. Rozumie się, że o ile w Państwie wymienione w niniejszych artykułach prawa są realizowane w zakładach przedsiębiorstwa, uznaje się, że zainteresowana Strona wypełnia obowiązki wynikające z tych postanowień.

6. Strony mogą wyłączyć z zakresu stosowania niniejszych artykułów przedsiębiorstwa, w których liczebność załogi nie osiąga progu określonego w ustawodawstwie krajowym lub przez praktykę.

Artykuł 22

1. Postanowienie to nie wpływa ani na uprawnienia i zobowiązania państw w zakresie przyjmowania uregulowań dotyczących ochrony zdrowia i bezpieczeństwa w miejscu pracy, ani na uprawnienia i obowiązki organów nadzorujących stosowanie takich przepisów.

2. Wyrażenia „służby i ułatwienia socjalne oraz socjalno–kulturalne" rozumie się jako odnoszące się do socjalnych i/lub kulturalnych ułatwień, takich jak: pomoc społeczna, obiekty sportowe, pomieszczenia dla karmiących matek, biblioteki, kolonie dla dzieci i inne, organizowanych przez niektóre przedsiębiorstwa dla pracowników.

Artykuł 23, ustęp 1

Dla stosowania tego ustępu wyrażenie „tak długo, jak to możliwe" odnosi się do możliwości fizycznych, psychicznych i intelektualnych osób w podeszłym wieku.

Artykuł 24

1. Rozumie się, że dla stosowania tego artykułu wyrażenie „zwolnienie z pracy" oznacza zakończenie stosunku pracy z inicjatywy pracodawcy.

2. Rozumie się, że artykuł ten obejmuje wszystkich pracowników, ale Strona może wyłączyć całkowicie lub częściowo spod ochrony następujące grupy pracowników najemnych:

a) pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę zawartej na czas określony lub w celu wykonania określonej pracy;
b) pracowników zatrudnionych na okres próbny lub którzy nie wypełnili wymaganego stażu, pod warunkiem, że okres próbny lub okres stażu będzie określony wcześniej i jego długość będzie rozsądna;
c) pracowników zatrudnionych dorywczo na krótki okres.

3. Dla stosowania tego artykułu uzasadnionych przyczyn zwolnienia z pracy nie stanowią, w szczególności:

a) przynależność związkowa lub udział w działalności związkowej poza godzinami pracy lub, za zgodą pracodawcy, w godzinach pracy;
b) fakt zabiegania o wykonywanie obecnie lub w przeszłości mandatu przedstawiciela pracowników;
c) f akt złożenia skargi lub udział w postępowaniu wszczętym przeciwko pracodawcy z powodu domniemanego pogwałcenia ustawodawstwa, lub złożenie odwołania do właściwych władz administracyjnych;
d) rasa, kolor skóry, płeć, stan cywilny, obowiązki rodzinne, ciąża, wyznanie, poglądy polityczne, pochodzenie narodowe lub pochodzenie społeczne;
e) urlop macierzyński lub urlop rodzicielski;
f) czasowa nieobecność w pracy z powodu choroby lub wypadku.

4. Rozumie się, że zadośćuczynienie lub inne odpowiednie wynagrodzenie szkody w przypadku zwolnienia bez uzasadnionego powodu musi być określone przez krajowe ustawy lub przepisy wykonawcze, układy zbiorowe pracy lub w jakikolwiek inny sposób właściwy w warunkach krajowych.

Artykuł 25

1. Właściwa władza może, wyjątkowo i po konsultacji z organizacjami pracodawców i pracowników, wyłączyć określone grupy pracowników spod ochrony przewidzianej w tym postanowieniu, ze względu na szczególny charakter ich stosunku pracy.

2. Rozumie się, że wyrażenie „niewypłacalność" zostanie określone przez ustawodawstwo i praktykę krajową.

3. Roszczenia pracowników, których dotyczy to postanowienie, muszą obejmować, co najmniej:

a) roszczenia pracowników z tytułu wynagrodzeń należnych za określony okres, który nie może być krótszy niż trzy miesiące w systemie uprzywilejowania i osiem tygodni w systemie gwarancji, poprzedzających niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy;
b) roszczenia pracowników z tytułu płatnych urlopów należnych za pracę wykonaną w ciągu roku, w którym nastąpiła niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy;
c) roszczenia pracowników z tytułu kwot za inne płatne nieobecności za określony okres, który nie może być krótszy niż trzy miesiące w systemie uprzywilejowania lub osiem tygodni w systemie gwarancji, poprzedzających niewypłacalność pracodawcy lub zakończenie stosunku pracy.

4. Krajowe ustawy i przepisy wykonawcze mogą ograniczyć ochronę roszczeń pracowników do określonej, społecznie akceptowalnej, wysokości.

Artykuł 26

Rozumie się, że artykuł ten nie wymaga przyjęcia przez Strony regulacji ustawowych. Rozumie się, że ustęp 2 nie obejmuje molestowania seksualnego.

Artykuł 27

Rozumie się, że artykuł ten stosuje się do pracowników obu płci mających obowiązki rodzinne w stosunku do dzieci będących na ich utrzymaniu, jak i w stosunku do innych członków najbliższej rodziny, którzy w sposób oczywisty wymagają opieki lub wsparcia z ich strony, jeżeli obowiązki te ograniczają możliwość przygotowania się do wykonywania działalności gospodarczej, podjęcia jej, uczestniczenia w niej lub jej rozwijania. Wyrażenia „dziecko na utrzymaniu" oraz „inny członek najbliższej rodziny, który w sposób oczywisty wymaga opieki lub wsparcia" oznaczają osoby określone jako takie przez ustawodawstwa krajowe Stron.

Artykuł 28 i 29

Dla stosowania tych artykułów wyrażenie „przedstawiciele pracowników" oznacza osoby uznawane za takie przez ustawodawstwo lub praktykę krajową.

CZĘŚĆ III

Rozumie się, że Karta zawiera zobowiązania prawne o charakterze międzynarodowym, których stosowanie podlega jedynie kontroli przewidzianej w części IV.

CZĘŚĆ IV

Artykuł A, ustęp 1

Rozumie się, że numerowane ustępy mogą obejmować artykuły zawierające tylko jeden ustęp.

Artykuł B, ustęp 2

Dla stosowania ustępu 2 artykułu B, postanowienia Karty zrewidowanej odpowiadają postanowieniom Karty, które oznaczone są tym samym numerem artykułu i ustępu, z wyłączeniem:

a) artykułu 3, ustęp 2 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 3, ustęp 1 i 3 Karty;
b) artykułu 3, ustęp 3 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 3, ustęp 2 i 3 Karty;
c) artykułu 10, ustęp 5 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 10, ustęp 4 Karty;
d) artykułu 17, ustęp 1 Karty zrewidowanej, który odpowiada artykułowi 17 Karty.

CZĘŚĆ V

Artykuł E

Różne traktowanie, oparte na obiektywnej i rozsądnie uzasadnionej przesłance, nie będzie uważane za dyskryminujące.

Artykuł F

Wyrażenie „w przypadku wojny lub innego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego" będzie interpretowane w sposób obejmujący również **zagrożenie** wojną.

Artykuł I

Rozumie się, że pracownicy wyłączeni zgodnie z Załącznikiem do artykułów 21 i 22, nie są brani pod uwagę przy ustalaniu liczby zainteresowanych pracowników.

Artykuł J

Wyrażenie „poprawka" będzie rozumiane w taki sposób, by obejmowało również włączenie nowych artykułów do Karty.

KONWENCJA O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I GODNOŚCI ISTOTY LUDZKIEJ W ODNIESIENIU DO ZASTOSOWAŃ BIOLOGII I MEDYCYNY: KONWENCJA O PRAWACH CZŁOWIEKA I BIOMEDYCYNIE

(sporządzona w Oviedo w dniu 4 kwietnia 1997 r.)

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa i Wspólnota Europejska, sygnatariusze niniejszej konwencji;

uwzględniając Powszechną Deklarację Praw Człowieka, ogłoszoną przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 10 grudnia 1948 roku;

uwzględniając Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 roku;

uwzględniając Europejską Kartę Społeczną z 18 października 1961 roku;

uwzględniając Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966 roku;

uwzględniając Konwencję o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych z 28 stycznia 1981 roku;

uwzględniając również Konwencję praw dziecka z 20 listopada 1989 roku;

uznając, że celem Rady Europy jest osiąganie większej jedności jej członków oraz że jedną z metod, dzięki którym można ten cel osiągnąć, jest przestrzeganie i rozwój praw człowieka i podstawowych wolności;

świadome szybkiego postępu w biologii i medycynie;

przekonane o konieczności poszanowania osoby ludzkiej, zarówno jako jednostki, jak i przedstawiciela gatunku ludzkiego oraz uznając znaczenie zapewnienia godności jednostce ludzkiej;

świadome, że niewłaściwe wykorzystanie biologii i medycyny może zagrażać godności ludzkiej;

potwierdzając, że postęp w biologii i medycynie należy wykorzystywać dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń;

podkreślając potrzebę współpracy międzynarodowej, tak aby cała ludzkość mogła skorzystać z osiągnięć biologii i medycyny;

uznając znaczenie promowania dyskusji publicznej na temat problemów wynikających z zastosowania biologii i medycyny, a także możliwych rozwiązań tych problemów;

pragnąc przypomnieć wszystkim członkom społeczeństwa ich prawa i obowiązki;

uwzględniając dorobek Zgromadzenia Parlamentarnego w tej dziedzinie, w tym Zalecenie 1160 (1991) w sprawie opracowania Konwencji bioetycznej;

w zamiarze stworzenia koniecznych środków gwarantujących godność ludzką i podstawowe prawa i wolności człowieka w dziedzinie zastosowań biologii i medycyny,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 1
Cel i przedmiot

Strony niniejszej konwencji chronią godność i tożsamość osoby ludzkiej i gwarantują każdej osobie, bez dyskryminacji, poszanowanie dla jej integralności oraz innych podstawowych praw i wolności wobec zastosowań biologii i medycyny.

Państwa Strony podejmą w prawie wewnętrznym konieczne środki w celu zapewnienia skuteczności przepisów niniejszej konwencji.

Artykuł 2
Prymat istoty ludzkiej

Interes i dobro osoby ludzkiej przeważa nad wyłącznym interesem społeczeństwa lub nauki.

Artykuł 3
Zasada sprawiedliwego dostępu do opieki zdrowotnej

Uwzględniając potrzeby zdrowotne oraz dostępne środki, Strony podejmą w ramach swoich właściwości, stosowne działania w celu zapewnienia sprawiedliwego dostępu do opieki zdrowotnej o właściwej jakości.

Artykuł 4
Standardy zawodowe

Jakakolwiek interwencja w dziedzinie zdrowia, w tym badania naukowe, musi być przeprowadzona przy poszanowaniu norm i obowiązków wynikających z zasad postępowania zawodowego, jak również reguł postępowania, które mają zastosowanie w konkretnym przypadku.

ROZDZIAŁ II
ZGODA

Artykuł 5
Postanowienia ogólne

Nie można przeprowadzić interwencji medycznej bez swobodnej i świadomej zgody osoby zainteresowanej.

Przed dokonaniem interwencji osoba zainteresowana otrzyma odpowiednie informacje o celu i naturze interwencji, jak również jej konsekwencjach i ryzyku.

Osoba zainteresowana może w każdej chwili swobodnie wycofać zgodę.

Artykuł 6
Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody

1. Z zastrzeżeniem art. 17 i 20, interwencja medyczna może być dokonana wobec osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody tylko wtedy, gdy jest to dla niej bezpośrednio korzystne.

2. W stosunku do małoletniego, nie mającego, zgodnie z obowiązującym prawem, zdolności do wyrażenia zgody na interwencję medyczną, interwencja taka może być przeprowadzona za zgodą jego przedstawiciela ustawowego, odpowiedniej władzy albo innej osoby lub instytucji ustanowionych w tym celu na mocy przepisów prawa.

Stanowisko małoletniego jest uwzględnione jako czynnik, którego znaczenie wzrasta w zależności od wieku i stopnia dojrzałości.

3. Jeżeli, zgodnie z obowiązującym prawem, osoba dorosła nie ma zdolności do wyrażenia zgody na interwencję medyczną z powodu zaburzeń czynności psychicznych, choroby albo innych podobnych powodów, interwencja medyczna może być przeprowadzona za zgodą jej przedstawiciela ustawowego, odpowiedniej władzy albo innej osoby lub instytucji ustanowionych w tym celu na mocy przepisów prawa.

Osoba poddana interwencji medycznej powinna, jeśli jest to możliwe, uczestniczyć w podejmowaniu decyzji.

4. Przedstawiciel ustawowy, odpowiednie władze albo inna osoba lub instytucja, wymienione w ust. 2 i 3, powinny w tych samych okolicznościach co osoba zainteresowana otrzymać informacje, o których mowa w art. 5.

5. Zgoda, o której mowa w ust. 2 i 3, może być w każdym czasie wycofana dla dobra osoby zainteresowanej.

Artykuł 7
Ochrona osób z zaburzeniami psychicznymi

Osoba cierpiąca na poważne zaburzenia psychiczne może, bez wyrażenia zgody, zostać poddana interwencji medycznej mającej na celu leczenie tych zaburzeń, jeżeli brak interwencji stwarza ryzyko znacznego uszczerbku dla jej zdrowia, pod warunkiem zachowania gwarancji określonych przez prawo, obejmujących nadzór, kontrolę i środki odwoławcze.

Artykuł 8
Nagłe przypadki

Jeżeli, ze względu na nagłą sytuację, nie można uzyskać wymaganej zgody, interwencję medyczną można przeprowadzić bezzwłocznie, jeśli jest niezbędna z punktu widzenia korzyści zdrowotnych danej osoby.

Artykuł 9
Życzenia wcześniej wyrażone

Należy brać pod uwagę wcześniej wyrażone życzenia pacjenta co do interwencji medycznej, jeżeli w chwili jej przeprowadzania nie jest on w stanie wyrazić swojej woli.

ROZDZIAŁ III
PRYWATNOŚĆ I PRAWO DO INFORMACJI

Artykuł 10
Prywatność i prawo do informacji

1. Każdy ma prawo do poszanowania jego życia prywatnego w odniesieniu do informacji dotyczących jego zdrowia.

2. Każdy ma prawo zapoznania się z wszelkimi informacjami zebranymi o jego zdrowiu. Należy jednak respektować życzenia osób, które nie chcą zapoznać się z tymi informacjami.

3. W wyjątkowych przypadkach prawo wewnętrzne może wprowadzić, w interesie osoby zainteresowanej, ograniczenia w wykonywaniu praw określonych w ust. 2.

ROZDZIAŁ IV
GENOM LUDZKI

Artykuł 11
Zakaz dyskryminacji

Każda forma dyskryminacji skierowana przeciwko danej osobie ze względu na dziedzictwo genetyczne jest zakazana.

Artykuł 12
Genetyczne testy prognozujące

Testy prognozujące choroby genetyczne albo testy, które mogą służyć do identyfikacji nosiciela genu odpowiedzialnego za chorobę, oraz testy, które mogą wykryć genetyczne predyspozycje lub podatność na zachorowanie, mogą być przeprowadzone wyłącznie dla celów zdrowotnych albo dla badań naukowych związanych z celami zdrowotnymi oraz podlegają odpowiedniemu poradnictwu genetycznemu.

Artykuł 13
Interwencja wobec genomu ludzkiego

Interwencja mająca na celu dokonanie zmian w genomie ludzkim może być przeprowadzona wyłącznie w celach profilaktycznych, terapeutycznych lub diagnostycznych tylko wtedy, gdy jej celem nie jest wywołanie dziedzicznych zmian genetycznych u potomstwa.

Artykuł 14
Zakaz dokonywania wyboru płci

Wykorzystywanie technik medycznych wspomaganej prokreacji jest zakazane, jeśli celem tych technik jest wybór płci przyszłego dziecka, z wyjątkiem sytuacji, gdy wybór taki pozwala uniknąć poważnej choroby dziedzicznej zależnej od płci dziecka.

ROZDZIAŁ V
BADANIA NAUKOWE

Artykuł 15
Postanowienia ogólne

Badania naukowe w dziedzinie biologii i medycyny prowadzone są w sposób swobodny, z zastrzeżeniem postanowień niniejszej konwencji i innych przepisów zapewniających ochronę osoby ludzkiej.

Artykuł 16
Ochrona osób poddawanych badaniom

Przeprowadzanie badań naukowych na ludziach jest dopuszczalne, jeśli zostaną spełnione wszystkie następujące warunki:

i. brak metody o porównywalnej skuteczności, alternatywnej do badań na ludziach;
ii. ryzyko podejmowane przez osobę poddaną badaniom jest proporcjonalne do potencjalnych korzyści wynikających z tych badań;
iii. projekt badań został zatwierdzony przez właściwą instytucję w wyniku niezależnej oceny jego wartości naukowej, w tym wagi celu badań, i po przeprowadzeniu wszechstronnej oceny co do jego dopuszczalności pod względem etycznym;
iv. osoba poddawana badaniom jest informowana o swoich prawach oraz o ochronie gwarantowanej jej w przepisach prawa;
v. wymagana zgoda, o której mowa w art. 5, powinna być wyrażona w sposób wyraźny i dotyczyć konkretnego badania oraz powinna być udokumentowana. W każdej chwili można swobodnie zgodę wycofać.

Artykuł 17
Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody

1. Badania naukowe na osobie nie mającej zdolności do wyrażenia na nie zgody, o której mowa w art. 5, mogą być przeprowadzone tylko przy spełnieniu wszystkich następujących warunków:

i. spełnienie warunków wynikających z art. 16 pkt. i-iv;
ii. oczekiwane wyniki badań są w stanie zapewnić rzeczywistą i bezpośrednią korzyść dla jej zdrowia;
iii. badania o porównywalnej skuteczności nie mogą być przeprowadzone na osobach mających zdolność do wyrażenia zgody;
iv. wymagana zgoda, o której mowa w art. 6, została wyrażona na piśmie i dotyczy konkretnego badania;
v. osoba poddana badaniom nie sprzeciwia się.

2. Wyjątkowo i z zachowaniem środków ochronnych przewidzianych przez prawo, w sytuacji, gdy oczekiwane wyniki badań nie zapewniają bezpośredniej korzyści dla zdrowia osoby im poddawanej, badania takie mogą być przeprowadzone, jeśli spełnione zostaną warunki wymienione w pkt i, iii, iv, oraz v poprzedzającego ust. 1 i dodatkowo następujące warunki:

i. badanie ma na celu przyczynienie się, poprzez osiągnięcie znacznego postępu wiedzy naukowej o stanie osoby, jej chorobie lub zaburzeniach, do osiągnięcia wyników zapewniających korzyść zdrowotną osobie im poddanej albo innym osobom tej samej kategorii wiekowej albo dotkniętym tą samą chorobą lub zaburzeniami albo o tym samym stanie zdrowia;
ii. badania stwarzają minimalne ryzyko i minimalne obciążenie dla osoby im poddawanej.

Artykuł 18
Badania na embrionach *in vitro*

1. Jeżeli prawo zezwala na przeprowadzanie badań na embrionach *in vitro*, powinno ono zapewnić odpowiednią ochronę tym embrionom.

2. Tworzenie embrionów ludzkich dla celów naukowych jest zabronione.

ROZDZIAŁ VI
POBIERANIE NARZĄDÓW I TKANEK OD ŻYJĄCYCH DAWCÓW DLA CELÓW TRANSPLANTACJI

Artykuł 19
Postanowienia ogólne

1. Pobranie narządów albo tkanek od żyjącego dawcy w celu dokonania przeszczepu może być przeprowadzone jedynie dla uzyskania terapeutycznej korzyści biorcy i tylko wtedy, gdy nieosiągalny jest odpowiedni narząd lub tkanka od osoby zmarłej, a nie istnieje alternatywna metoda terapeutyczna o porównywalnej skuteczności.

2. Wymagana zgoda, o której mowa w art. 5, powinna dotyczyć konkretnego pobrania, być wyrażona w sposób wyraźny, na piśmie lub przed właściwymi instytucjami.

Artykuł 20
Ochrona osób niezdolnych do wyrażenia zgody na pobranie narządów

1. Nie można dokonać pobrania narządów lub tkanek od osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody, o której mowa w art. 5.

2. Wyjątkowo i zgodnie z ochroną zapewnioną przez przepisy prawa, pobranie regenerujących się tkanek od osoby, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody, może być dokonane, gdy zostaną spełnione wszystkie następujące warunki:

i. odpowiedni dawca mający zdolność do wyrażenia zgody nie jest osiągalny;
ii. biorcą jest brat lub siostra dawcy;
iii. przeszczep jest niezbędny dla ratowania życia biorcy;
iv. zgoda, o której mowa w art. 6 ust. 2 i 3, została wyrażona w sposób wyraźny i na piśmie, zgodnie z prawem i za zgodą właściwej instytucji oraz dotyczy konkretnego pobrania;
v. potencjalny dawca nie zgłasza sprzeciwu.

ROZDZIAŁ VII
ZAKAZ OSIĄGANIA ZYSKU I WYKORZYSTYWANIE CZĘŚCI CIAŁA LUDZKIEGO

Artykuł 21
Zakaz osiągania zysku

Ciało ludzkie i jego części nie mogą, same w sobie, stanowić źródła zysku.

Artykuł 22
Wykorzystanie pobranych części ciała ludzkiego

Jeżeli w czasie interwencji medycznej pobrano część ciała ludzkiego, może być ona przechowywana i wykorzystana w celu innym niż ten, dla którego została pobrana, tylko wtedy, gdy właściwie poinformowano o tym odpowiednie osoby i uzyskano ich zgodę.

ROZDZIAŁ VIII
NARUSZENIE POSTANOWIEŃ KONWENCJI

Artykuł 23
Naruszenie praw lub zasad

Strony zapewniają właściwą ochronę sądową w celu zapobieżenia bezprawnemu naruszaniu praw i zasad określanych w niniejszej konwencji albo spowodowania jego niezwłocznego zaniechania.

Artykuł 24
Odszkodowanie

Osoba, która poniosła nieuzasadnioną szkodę na skutek interwencji, ma prawo do stosownego odszkodowania, na warunkach i w sposób określony przez prawo.

Artykuł 25
Sankcje

Strony zapewnią stosowanie odpowiednich sankcji w przypadku naruszenia postanowień niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ IX
STOSUNEK KONWENCJI DO INNYCH PRZEPISÓW

Artykuł 26
Ograniczenie w wykonywaniu praw

1. Wykonywanie praw i gwarancji zawartych w niniejszej konwencji nie może podlegać innym ograniczeniom, niż te określone przez prawo, które są konieczne w demokratycznym społeczeństwie do ochrony bezpieczeństwa publicznego, zapobiegania przestępczości, ochrony zdrowia publicznego albo ochrony praw i wolności innych osób.

2. Ograniczenia przewidziane w ust. poprzedzającym są niedopuszczalne w odniesieniu do art. 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20 i 21.

Artykuł 27
Szersza ochrona

Żadnego z przepisów niniejszej konwencji nie można interpretować jako ograniczającego albo w inny sposób naruszającego uprawnienia Strony do przyznania dalej idącej ochrony, w dziedzinie zastosowań biologii i medycyny, niż ochrona określona w niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ X
DEBATA PUBLICZNA

Artykuł 28
Debata publiczna

Strony uznają, że podstawowe problemy związane z rozwojem biologii i medycyny mogą być przedmiotem debaty publicznej, uwzględniającej zwłaszcza istotne implikacje medyczne,

społeczne, ekonomiczne, etyczne i prawne tych problemów, oraz uznają, że możliwe zastosowania osiągnięć biologii i medycyny podlegają odpowiednim konsultacjom.

ROZDZIAŁ XI
INTERPRETACJA I STOSOWANIE KONWENCJI

Artykuł 29
Interpretacja Konwencji

Europejski Trybunał Praw Człowieka może wydawać, bez bezpośredniego odniesienia do jakiegokolwiek postępowania toczącego się w sądzie, opinie doradcze na zapytania prawne dotyczące interpretacji tej Konwencji, na wniosek:

- Rządu Strony po zawiadomieniu innych Stron;
- Komitetu ustanowionego na podstawie art. 32, w składzie ograniczonym do Przedstawicieli Stron Konwencji, decyzją przyjętą większością dwóch trzecich oddanych głosów.

Artykuł 30
Sprawozdania ze stosowania Konwencji

Strony, na wniosek Sekretarza Generalnego Rady Europy, składają wyjaśnienia dotyczące sposobu, w jaki ich prawo wewnętrzne zapewnia skuteczne wdrożenie każdego z postanowień niniejszej konwencji.

ROZDZIAŁ XII
PROTOKOŁY

Artykuł 31
Protokoły

Strony mogą uzgodnić protokoły, o których mowa w art. 32, w celu rozwinięcia w poszczególnych dziedzinach zasad zawartych w niniejszej konwencji.

Protokoły są otwarte do podpisu dla Sygnatariuszy niniejszej konwencji. Będą one podlegać ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Sygnatariusz nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić protokołów przed ratyfikowaniem Konwencji.

ROZDZIAŁ XIII
ZMIANY PRZEPISÓW KONWENCJI

Artykuł 32
Zmiany przepisów Konwencji

1. Zadania przydzielone „Komitetowi" w niniejszym artykule i w art. 29 są wykonywane przez Komitet Zarządzający do spraw Bioetyki (CDBI) albo przez inny komitet wyznaczony do tych zadań przez Komitet Ministrów.

2. Bez naruszania postanowień art. 29, każde Państwo członkowskie Rady Europy, a także Państwo–Strona Konwencji nie będące Członkiem Rady Europy, może być reprezentowane i mieć jeden głos w Komitecie w zakresie zadań nałożonych przez Konwencję.

3. Państwo nie będące Stroną Konwencji, wobec którego ma zastosowanie art. 33 lub które zostało zaproszone do przystąpienia do Konwencji zgodnie z postanowieniami art. 34, może być reprezentowane w Komitecie przez obserwatora. Wspólnota Europejska, jeśli nie jest Stroną Konwencji, może być reprezentowana w Komitecie przez obserwatora.

4. Aby uwzględnić osiągnięcia nauki, Komitet powinien zbadać Konwencję nie później niż pięć lat po jej wejściu w życie, a następnie w określonych przez siebie odstępach czasu.

5. O propozycjach zmiany przepisów niniejszej konwencji, propozycjach protokołu lub jego zmiany, złożonych przez Stronę, Komitet lub Komitet Ministrów, zawiadamia się Sekretarza Generalnego Rady Europy, który przekazuje je Państwom członkowskim Rady Europy, Wspólnocie Europejskiej, Sygnatariuszom, Stronom, Państwom zaproszonym do podpisania niniejszej konwencji zgodnie z art. 33 oraz Państwom zaproszonym do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z art. 34.

6. Komitet obraduje nad propozycją nie wcześniej niż po upływie dwóch miesięcy od przekazania propozycji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy, zgodnie z ust. 5.

Przedstawia do zatwierdzenia Komitetowi Ministrów tekst przyjęty większością dwóch trzecich oddanych głosów. Po jego zatwierdzeniu tekst przekazuje się Stronom w celu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

7. Zmiana wchodzi w życie w stosunku do Stron, które ją przyjęły, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym pięć Stron, w tym co najmniej czterech Członków Rady Europy powiadomiło Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

W stosunku do Strony, która przyjmuje zmianę w terminie późniejszym, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym Strona ta powiadomiła Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

ROZDZIAŁ XIV
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 33
Podpisanie, ratyfikacja i wejście w życie

1. Niniejsza konwencja jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy, Państw nie będących członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowaniu Konwencji oraz dla Wspólnoty Europejskiej.

2. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia, składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięć państw, w tym co najmniej cztery Państwa członkowskie Rady Europy, wyraziło zgodę na związanie się Konwencją, zgodnie z ust. 2 niniejszego artykułu.

4. W stosunku do Sygnatariusza, który wyrazi zgodę na związanie się Konwencją w terminie późniejszym, Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 34
Państwa nie będące członkami Rady Europy

1. Po wejściu w życie Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy, po konsultacji ze Stronami, może zaprosić Państwo nie będące członkiem Rady Europy, do przystąpienia do niniejszej konwencji, podejmując decyzję większością głosów, określoną w art. 20 d) Statutu Rady Europy, przy jednomyślnej zgodzie przedstawicieli umawiających się Stron, uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W stosunku do państwa przystępującego Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 35
Terytoria

1. Sygnatariusz, w czasie podpisywania albo składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia, może określić terytorium lub terytoria, do których stosuje się niniejszą konwencję. Inne Państwo może złożyć takie samo oświadczenie w czasie składania dokumentu przystąpienia.

2. Strona, w dowolnym terminie późniejszym, poprzez oświadczenie, skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może rozszerzyć stosowanie Konwencji na inne terytorium, wskazane w takim oświadczeniu, za którego stosunki międzynarodowe odpowiada i w imieniu którego jest upoważniona do podejmowania zobowiązań. W stosunku do takiego terytorium Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu.

3. Oświadczenie złożone w trybie ustępów poprzedzających może być wycofane, w stosunku do jakiegokolwiek terytorium określonego w oświadczeniu, poprzez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego. Wycofanie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia notyfikacji Sekretarzowi Generalnemu.

Artykuł 36
Zastrzeżenia

1. Każde Państwo i Wspólnota Europejska, w czasie podpisywania albo składania dokumentu ratyfikacyjnego mogą zgłosić zastrzeżenie do któregokolwiek artykułu Konwencji, w takim stopniu, w jakim ich prawo wewnętrzne nie jest zgodne z tym artykułem. Zgłaszanie zastrzeżeń o charakterze ogólnym nie jest dopuszczalne.

2. Zastrzeżenie składane w trybie niniejszego artykułu powinno zawierać krótkie przedstawienie odpowiednich przepisów prawa wewnętrznego.

3. Strona, która rozszerza stosowanie niniejszej konwencji na terytorium określone w oświadczeniu, o którym mowa w art. 35 ust. 2, może zgłosić w stosunku do tego terytorium zastrzeżenie, zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających.

4. Strona, która zgłosiła zastrzeżenie, o którym mowa w niniejszym artykule, może je wycofać poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie takie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia jego otrzymania przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 37
Wypowiedzenie

1. Strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję, poprzez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywołuje skutek pierwszego dnia następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 38
Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy, Wspólnotę Europejską, Sygnatariuszy, Strony i inne państwa zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji o:

a) jej podpisaniu;
b) złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) dacie wejścia w życie Konwencji, zgodnie z art. 33 lub 34;
d) zmianach lub protokołach przyjętych zgodnie z art. 32 oraz o dacie ich wejścia w życie;
e) oświadczeniach złożonych zgodnie z art. 35;
f) zastrzeżeniach i wycofaniu zastrzeżeń zgodnie z art. 36;
g) innych czynnościach, notyfikacjach i zawiadomieniach związanych z niniejszą konwencją.

Na dowód powyższego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Oviedo (Asturia) dnia 4 kwietnia 1997 roku w językach angielskim i francuskim, przy czym obie wersje są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu Rady Europy, Wspólnocie Europejskiej, państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowaniu niniejszej konwencji, oraz państwom zaproszonym do przystąpienia do niej.

PROTOKÓŁ DODATKOWY DO KONWENCJI O OCHRONIE PRAW CZŁOWIEKA I GODNOŚCI ISTOTY LUDZKIEJ WOBEC ZASTOSOWAŃ BIOLOGII I MEDYCYNY, W SPRAWIE ZAKAZU KLONOWANIA ISTOT LUDZKICH

(sporządzony w Paryżu, dnia 12 stycznia 1998 r.)

Państwa członkowskie Rady Europy, inne Państwa i Wspólnota Europejska, sygnatariusze niniejszego Protokołu Dodatkowego do Konwencji o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowań biologii i medycyny;

mając na uwadze osiągnięcia nauki w dziedzinie klonowania ssaków, w szczególności w drodze podziału zarodka i transferu jądra komórkowego;

świadome, że pewne techniki klonowania mogą, jako takie, przyczynić się do rozwoju postępu naukowego, jak również świadome możliwości ich zastosowań w medycynie;

uważając, że klonowanie istot ludzkich mogłoby stać się technicznie możliwe;

zważywszy, że podział embrionu może nastąpić w sposób naturalny, w wyniku czego mogą narodzić się bliźnięta genetycznie identyczne;

przekonane jednakże, że instrumentalne traktowanie istoty ludzkiej poprzez rozmyślne tworzenie istot ludzkich genetycznie identycznych zaprzecza godności człowieka i stanowi niewłaściwe wykorzystanie biologii i medycyny;

wziąwszy również pod uwagę poważne trudności natury medycznej, psychologicznej i socjalnej, jakie implikowałaby taka praktyka biomedyczna w stosunku do wszystkich osób zainteresowanych;

mając na uwadze przedmiot Konwencji o prawach człowieka i biomedycynie, a w szczególności zasadę proklamowaną w jej artykule 1, mającą na celu ochronę godności i tożsamości istoty ludzkiej;

postanowiły, co następuje:

Artykuł 1

Jakakolwiek interwencja mająca na celu tworzenie istoty ludzkiej genetycznie identycznej z inną istotą ludzką żyjącą lub martwą jest zabroniona.

W rozumieniu niniejszego artykułu, pojęcie istoty ludzkiej „genetycznie identycznej" z inną istotą ludzką oznacza istotę ludzką dzielącą wspólnie z inną ten sam zespół genów zawartych w jądrze komórkowym.

Artykuł 2

Jakiekolwiek naruszenie przepisów niniejszego Protokołu nie jest dozwolone na podstawie artykułu 26 ustęp 1 Konwencji.

Artykuł 3

Strony uważają artykuły 1 i 2 niniejszego Protokołu za artykuły dodatkowe do Konwencji, wszystkie postanowienia Konwencji znajdują odpowiednio zastosowanie.

Artykuł 4

Niniejszy Protokół jest otwarty do podpisu dla Sygnatariuszy Konwencji. Podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Sygnatariusz nie może ratyfikować, przyjąć lub zatwierdzić Protokołu bez uprzedniej lub jednoczesnej ratyfikacji Konwencji. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 5

1. Niniejszy Protokół wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięć Państw, w tym co najmniej cztery Państwa Członkowskie Rady Europy, wyraziło zgodę na związanie się Protokołem zgodnie z przepisami artykułu 4.

2. W stosunku do Sygnatariusza, który wyrazi zgodę na związanie się Protokołem w terminie późniejszym, Protokół wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 6

1. Po wejściu w życie niniejszego Protokołu, każde Państwo, które przystąpiło do Konwencji, może również przystąpić do niniejszego Protokołu.

2. Przystąpienie następuje w drodze złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy dokumentu przystąpienia i odnosi skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia.

Artykuł 7

1. Każda ze Stron może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszy Protokół poprzez notyfikację skierowaną do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywołuje skutek pierwszego dnia następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 8

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy, Wspólnotę Europejską, Sygnatariuszy, Strony i inne Państwa zaproszone do przystąpienia do Konwencji:

1) o jej podpisaniu;
2) o złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
3) o dacie wejścia w życie niniejszego Protokołu, zgodnie z artykułami 5 i 6;
4) o innych czynnościach, notyfikacjach lub zawiadomieniach związanych z niniejszym Protokołem.

Na dowód powyższego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Paryżu, dnia dwunastego stycznia 1998 roku, w języku francuskim i angielskim, przy czym obie wersje są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu Państwu członkowskiemu, Państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowaniu niniejszego Protokołu, Państwom zaproszonym do przystąpienia do Konwencji i Wspólnocie Europejskiej.

EUROPEJSKA KONWENCJA O OBYWATELSTWIE

(sporządzona w Strasburgu, dnia 6 listopada 1997 r.)

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy i inne państwa sygnatariusze tej Konwencji,

biorąc pod uwagę, iż celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami;

pamiętając o licznych instrumentach międzynarodowych dotyczących obywatelstwa, wielokrotnego obywatelstwa i bezpaństwowości;

uznając, że w sprawach dotyczących obywatelstwa należy uwzględniać zarówno słuszne interesy państw, jak i interesy jednostek;

pragnąc promować postępowy rozwój zasad prawa dotyczących obywatelstwa i ich stosowanie w prawie wewnętrznym oraz pragnąc uniknąć, w możliwie największym stopniu przypadków bezpaństwowości;

pragnąc unikać dyskryminacji w dziedzinach odnoszących się do obywatelstwa;

mając świadomość prawa do poszanowania życia rodzinnego zgodnie z art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

odnotowując różne podejścia państw do zagadnienia wielokrotnego obywatelstwa i uznając, że każde państwo może swobodnie decydować o konsekwencjach wynikających, zgodnie z jego prawem wewnętrznym, z faktu nabycia lub posiadania innego obywatelstwa przez jego obywateli;

zgadzając się, że pożądane jest znalezienie odpowiednich rozwiązań co do konsekwencji wielokrotnego obywatelstwa, a w szczególności co do praw i obowiązków obywateli posiadających wielokrotne obywatelstwo;

uważając, że pożądane jest, aby od osób mających dwa lub więcej obywatelstw Państw Stron Konwencji wymagano spełnienia obowiązku wojskowego tylko w stosunku do jednej z tych stron

uwzględniając potrzebę promowania międzynarodowej współpracy między organa krajowymi odpowiedzialnymi za sprawy obywatelstwa,

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
ZAGADNIENIA OGÓLNE

Artykuł l
Cel Konwencji

Niniejsza Konwencja ustanawia zasady i przepisy dotyczące obywatelstwa osób fizycznych oraz przepisy regulujące wykonywanie obowiązków wojskowych w przypadku wielokrotnego obywatelstwa, z którymi musi być zgodne prawo wewnętrzne Państw Stron

Artykuł 2
Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

a) „obywatelstwo" oznacza prawną więź pomiędzy osobą a państwem i nie wskazuje i pochodzenie etniczne tej osoby;
b) „wielokrotne obywatelstwo" oznacza jednoczesne posiadanie dwóch lub więcej obywatelstw przez tę samą osobę;
c) „dziecko" oznacza każdą osobę poniżej osiemnastego roku życia, chyba że zgodnie z prawem dla niej właściwym, wcześniej osiągnęła ona pełnoletność;
d) „prawo wewnętrzne" oznacza wszelkiego rodzaju akty normatywne wydane w ramach krajowego systemu prawa, w tym konstytucje, ustawy, rozporządzenia, dekrety, orzecznictwo, zasady prawa zwyczajowego i praktykę, jak również przepisy wynikające z wiążących instrumentów prawa międzynarodowego.

ROZDZAŁ II
OGÓLNE ZASADY DOTYCZĄCE OBYWATELSTWA

Artykuł 3
Kompetencja państwa

1. Każde państwo określa w swym ustawodawstwie, kto jest jego obywatelem.

2. Ustawodawstwo to zostanie zaakceptowane przez inne państwa w stopniu, w jakim jest z właściwymi umowami międzynarodowymi, zwyczajowym prawem międzynarodowym i zasadami prawa ogólnie uznanymi w przedmiocie obywatelstwa.

Artykuł 4
Zasady

Przepisy dotyczące obywatelstwa każdego państwa Strony powinny opierać się na następujących zasadach:

a) każdy ma prawo do obywatelstwa;
b) należy unikać bezpaństwowości;
c) nikt nie zostanie arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa;
d) ani zawarcie, ani rozwiązanie związku małżeńskiego pomiędzy obywatelem państwa Strony i cudzoziemcem, ani też zmiana obywatelstwa przez jednego z małżonków w czasie trwania związku małżeńskiego nie wpływa automatycznie na obywatelstwo współmałżonka.

Artykuł 5
Niedyskryminacja

1. Przepisy Państwa Strony dotyczące obywatelstwa nie mogą zawierać rozróżnień lub włączać metod postępowania, które stanowią dyskryminację ze względu na płeć, religię, rasę, kolor skóry czy pochodzenie narodowe lub etniczne.

2. Każde Państwo Strona powinno kierować się zasadą niedyskryminacji między swoimi obywatelami, niezależnie od tego, czy są obywatelami przez urodzenie, czy też nabyli swoje obywatelstwo później.

ROZDZIAŁ III
PRZEPISY DOTYCZĄCE OBYWATELSTWA

Artykuł 6
Nabycie obywatelstwa

1. Każde Państwo–Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa *ex lege* przez następujące osoby:

a) dzieci, których jedno z rodziców, w chwili urodzenia tych dzieci, ma obywatelstwo Państwa–Strony, z zastrzeżeniem wszelkich wyjątków, jakie mogą być przewidziane w jego prawie wewnętrznym w stosunku do dzieci urodzonych za granicą. Wobec dzieci których pochodzenie zostało ustalone w drodze uznania, przez sąd albo w inny podobny sposób, każde Państwo Strona może przewidzieć, że takie dziecko nabędzie jego obywatelstwo w trybie określonym przez jego prawo wewnętrzne;

b) niemowląt znalezionych na jego terytorium, które w przeciwnym wypadku byłyby bezpaństwowcami.

2. Każde Państwo–Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa przez dzieci urodzone na jego terytorium, które nie nabywają w chwili urodzenia innego obywatelstwa. Takie obywatelstwo zostanie przyznane:

a) w chwili urodzenia *ex lege* albo
b) później, dzieciom, które pozostają bezpaństwowcami, na wniosek złożony przez dziecko lub w jego imieniu do właściwych organów, w trybie określonym przez prawo wewnętrzne tego Państwa–Strony. Wniosek taki można uzależnić od warunku legalnego i stałego zamieszkiwania na jego terytorium przez okres bezpośrednio poprzedzający złożenie wniosku, nie przekraczający jednak pięciu lat.

3. Każde Państwo–Strona zapewni w swoim prawie wewnętrznym możliwość naturalizacji osobom legalnie i stale zamieszkujących na jego terytorium. Warunki naturalizacji nie mogą jednak obejmować okresu zamieszkiwania przekraczającego dziesięć lat przed złożeniem wniosku.

4. Każde Państwo–Strona ułatwi w swoim prawie wewnętrznym nabycie jego obywatelstwa następującym osobom:

a) małżonkom jego obywateli;
b) dzieciom jego obywatela, objętym wyjątkami art. 6 ust. l pkt a);
c) dzieciom, których jedno z rodziców nabywa lub nabyło jego obywatelstwo;
d) dzieciom przysposobionym przez jego obywatela;
e) osobom, które urodziły się na jego terytorium i mają w nim legalne i stałe miejsce zamieszkania;
f) osobom, które mają legalne i stałe miejsce zamieszkania na jego terytorium przez okres rozpoczynający się zanim ukończyły one 18 lat i określony przez prawo wewnętrzne danego Państwa–Strony;
g) bezpaństwowcom i osobom, które zostały uznane za uchodźców legalnie i stale zamieszkujących na jego terytorium.

Artykuł 7
Utrata obywatelstwa *ex lege* lub z inicjatywy Państwa–Strony

1. Państwo–Strona nie może przewidywać w swym prawie wewnętrznym utrat) obywatelstwa ex legę ani z inicjatywy Państwa–Strony, z wyjątkiem następujących przypadków:

a) dobrowolnego nabycia innego obywatelstwa;
b) nabycia obywatelstwa Państwa–Strony za pomocą oszustwa, fałszywej informacji lub ukrycia jakiegokolwiek istotnego faktu, który może być przypisany wnioskodawcy;

c) dobrowolnej służby w obcych siłach zbrojnych;
d) postępowania poważnie szkodzącego żywotnym interesom Państwa–Strony;
e) braku rzeczywistego związku między Państwem–Stroną a obywatelem stale zamieszkującym za granicą;
f) ustalenia przed osiągnięciem przez dziecko pełnoletności, że warunki przewidziane przez prawo wewnętrzne, które doprowadziły do nabycia obywatelstwa Państwa Strony *ex lege*, nie są już spełniane;
g) przysposobienia dziecka, jeżeli nabywa lub ma ono obywatelstwo obce jednego lub obojga przysposabiających.

2. Państwo–Strona może przewidzieć utratę jego obywatelstwa przez dzieci, których rodzice utracą to obywatelstwo, z wyjątkiem przypadków określonych w ust. l pkt c) oraz d). Jednakże dzieci nie tracą tego obywatelstwa, jeżeli co najmniej jedno z rodziców zachowa to obywatelstwo.

3. Państwo–Strona nie może przewidywać w swym prawie wewnętrznym utraty obywatelstwa na mocy ust. l i 2 niniejszego artykułu, jeżeli zainteresowana osoba stawałaby się w ten sposób bezpaństwowcem, z wyjątkiem przypadków określonych w ust. l pkt b) niniejszego artykułu.

Artykuł 8
Utrata obywatelstwa z inicjatywy jednostki

1. Każde Państwo–Strona zezwoli na zrzeczenie się jego obywatelstwa pod warunkiem, że zainteresowane osoby nie staną się w ten sposób bezpaństwowcami.

2. Jednakże Państwo–Strona może przewidzieć w swoim prawie wewnętrznym, że orzeczenia się mogą dokonać jedynie obywatele stale zamieszkali za granicą.

Artykuł 9
Odzyskanie obywatelstwa

Każde Państwo–Strona ułatwi, w przypadkach i zgodnie z warunkami przewidzianym w jego prawie wewnętrznym, odzyskanie jego obywatelstwa przez byłych obywateli, którzy legalnie i stale zamieszkują na jego terytorium.

ROZDZIAŁ IV
POSTĘPOWANIE W SPRAWACH OBYWATELSTWA

Artykuł 10
Załatwianie wniosków

Każde Państwo–Strona zapewni załatwienie w rozsądnym terminie wniosków dotyczących nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa.

Artykuł 11
Decyzje

Każde Państwo–Strona zapewni, że decyzje odnoszące się do nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa zawierać będą uzasadnienie na piśmie.

Artykuł 12
Prawo do środka odwoławczego

Każde Państwo–Strona zapewni, że od decyzji odnoszących się do nabycia, zachowania, utraty, odzyskania lub poświadczenia jego obywatelstwa będzie przysługiwało odwołanie w trybie administracyjnym lub sądowym, zgodnie z jego prawem wewnętrznym.

Artykuł 13
Opłaty

1. Każde Państwo–Strona zapewni, że opłaty za nabycie, zachowanie, utratę, odzyskanie lub poświadczenie jego obywatelstwa będą rozsądne.

2. Każde Państwo–Strona zapewni, że opłaty za wniesienie środka odwoławczego w postępowaniu administracyjnym lub sądowym nie będą stanowiły przeszkody dla wnioskodawców.

ROZDZIAŁ V
WIELOKROTNE OBYWATELSTWO

Artykuł 14
Przypadki wielokrotnego obywatelstwa *ex lege*

l. Państwo–Strona zezwoli:

a) dzieciom mającym różne obywatelstwa nabyte automatycznie w chwili urodzenia na zachowanie tych obywatelstw;
b) swoim obywatelom na posiadanie innego obywatelstwa, w przypadkach, w których to inne obywatelstwo zostało automatycznie nabyte przez małżeństwo.

2. Do przypadków zachowania obywatelstwa, o których mowa w ust. l, mają zastosowanie odpowiednie przepisy art. 7 niniejszej Konwencji.

Artykuł 15
Inne przypadki wielokrotnego obywatelstwa

Postanowienia niniejszej Konwencji nie ograniczają prawa Państwa–Strony do określenia w jego prawie wewnętrznym:

a) czy jego obywatele nabywający lub posiadający obywatelstwo innego Państwa zachowują jego obywatelstwo, czy też je tracą;
b) czy nabycie lub zachowanie jego obywatelstwa jest uzależnione od zrzeczenia się lub utraty innego obywatelstwa.

Artykuł 16
Zachowanie wcześniejszego obywatelstwa

Państwa–Strony nie mogą uzależniać nabycia lub zachowania jego obywatelstwa od zrzeczenia się lub utraty innego obywatelstwa, jeżeli takie zrzeczenie się lub utrata są niemożliwe lub nie można ich żądać w rozsądny sposób.

Artykuł 17
Prawa i obowiązki związane z wielokrotnym obywatelstwem

1. Obywatele Państwa–Strony posiadający także inne obywatelstwo, na terytorium tego Państwa–Strony, w którym zamieszkują, mają takie same prawa i obowiązki jak inni obywatele tego Państwa Strony.

2. Postanowienia niniejszego rozdziału nie naruszają:

a) przepisów prawa międzynarodowego dotyczących ochrony dyplomatycznej lub konsularnej, jaką Państwo–Strona przyznaje swojemu obywatelowi, który jednocześnie ma inne obywatelstwo;
b) stosowania przepisów prawa międzynarodowego prywatnego każdego Państwa–Strony w przypadkach wielokrotnego obywatelstwa.

ROZDZIAŁ VI
SUKCESJA PAŃSTW A OBYWATELSTWO

Artykuł 18
Zasady

l. W sprawach obywatelstwa, w przypadku sukcesji państw, każde zainteresowane Państwo–Strona powinno przestrzegać zasad rządów prawa, przepisów dotyczących praw człowieka oraz zasad określonych w art. 4 i 5 niniejszej Konwencji i w ust. 2 niniejszego artykułu, w szczególności w celu unikania bezpaństwowości.

2. Przy decydowaniu o nadaniu lub zachowaniu obywatelstwa w przypadkach sukcesji państw, każde zainteresowane Państwo–Strona weźmie pod uwagę w szczególności:

a) rzeczywisty i efektywny związek zainteresowanej osoby z państwem;
b) stałe miejsce zamieszkania zainteresowanej osoby w chwili sukcesji państw;
c) wolę osoby zainteresowanej;
d) terytorialne pochodzenie osoby zainteresowanej.

3. Jeżeli nabycie obywatelstwa uzależnione jest od utraty obcego obywatelstwa, mają zastosowanie przepisy art. 16 niniejszej Konwencji.

Artykuł 19
Rozstrzygnięcie poprzez porozumienie międzynarodowe

W przypadku sukcesji państw zainteresowane Państwa–Strony dołożą starań, aby uregulować sprawy związane z obywatelstwem poprzez porozumienie między sobą, a także, tam gdzie jest to właściwe, w stosunkach z innymi zainteresowanymi Państwami. Takie porozumienia powinny przestrzegać zasad i przepisów zawartych lub powoływanych w niniejszym rozdziale.

Artykuł 20
Zasady dotyczące osób nie będących obywatelami

1. Każde Państwo Strona powinno przestrzegać następujących zasad:

a) obywatele państwa poprzednika stale zamieszkali na terytorium, nad którym zwierzchnictwo przenosi się na państwo sukcesora i którzy nie nabyli jego obywatelstwa, mają prawo do pozostania w tym państwie;

b) osoby, o których mowa w pkt. a, powinny być traktowane na równi z obywatelami państwa sukcesora w zakresie praw społecznych i gospodarczych.

2. Każde Państwo–Strona może wyłączyć osoby, o których mowa w ust. l, z zatrudnienia w służbie publicznej związanej z wykonywaniem uprawnień suwerennych.

ROZDZIAŁ VII
OBOWIĄZKI WOJSKOWE W PRZYPADKACH WIELOKROTNEGO OBYWATELSTWA

Artykuł 21
Wypełnianie obowiązków wojskowych

l. Osoby posiadające obywatelstwo dwóch lub więcej Państw–Stron są zobowiązane do wypełniania obowiązków wojskowych jedynie wobec jednego z tych państw.

2. Wykonywanie postanowień ust. l może zostać określone w drodze specjalnych porozumień pomiędzy Państwami–Stronami.

3. Z wyjątkiem przypadków, gdy specjalne porozumienie, które zostało lub może być zawarte, przewiduje inaczej, wobec osób posiadających obywatelstwo dwóch lub więcej Państw–Stron stosuje się poniższe postanowienia:

a) każda z tych osób podlega obowiązkom wojskowym w stosunku do tego Państwa–Strony, na którego terytorium stale zamieszkuje. Osoby te mogą jednak, do ukończenia 19 lat, dobrowolnie wybrać poddanie się obowiązkom wojskowym w innym Państwie–Stronie, którego obywatelstwo także mają, w formie służby ochotniczej przez łączny i faktyczny okres równy przynajmniej okresowi czynnej służby wojskowej wymaganej przez poprzednie Państwo–Stronę;

b) osoby, które stale zamieszkują na terytorium Państwa–Strony, którego nie są obywatelami, lub w państwie nie będącym Stroną Konwencji, mogą wybrać wykonywanie służby wojskowej na terytorium któregokolwiek z Państw–Stron, którego są obywatelami;

c) osoby, które zgodnie z zasadami określonymi w pkt a) oraz b) wypełniają swoje obowiązki wojskowe wobec jednego z Państw–Stron w sposób przewidziany przez ustawodawstwo tego Państwa–Strony, uważa się za te, które spełniły obowiązki wojskowe wobec każdego innego Państwa–Strony lub Państw–Stron, których są również obywatelami;
d) osoby, które przed wejściem w życie niniejszej Konwencji między Państwami–Stronami, których są obywatelami, spełniły swoje obowiązki wojskowe wobec jednego z tych Państw–Stron zgodnie z ustawodawstwem tego Państwa–Strony, uważa się za te, które spełniły te same obowiązki wobec każdego innego Państwa–Strony lub Państw–Stron, których są również obywatelami;
e) osoby, które zgodnie z postanowieniami pkt a) odbyły czynną służbę wojskową w jednym z Państw–Stron, którego są obywatelami, a następnie przenoszą swoje stałe miejsce zamieszkania na terytorium innego Państwa–Strony, którego są obywatelami, podlegają obowiązkom wojskowym w rezerwie jedynie w tym ostatnim państwie;
f) stosowanie niniejszego artykułu nie narusza w żadnym stopniu obywatelstwa zainteresowanych osób;
g) w przypadku ogłoszenia mobilizacji przez którekolwiek z Państw–Stron zobowiązania wynikające z niniejszego artykułu nie będą wiążące dla tego Państwa–Strony.

Artykuł 22
Zwolnienie z obowiązków wojskowych lub alternatywna służba cywilna

Z wyjątkiem przypadków, gdy specjalne porozumienie, które zostało lub może być zawarte przewiduje inaczej, do osób posiadających obywatelstwo dwóch lub więcej Państw–Stron stosuje się poniższe postanowienia:

a) art. 21 ust. 3 pkt c) niniejszej Konwencji stosuje się do osób, które zostały zwolnione z obowiązków wojskowych lub odbyły alternatywnie służbę cywilną;
b) osoby, będące obywatelami Państwa–Strony, które nie wymaga obowiązkowej służby wojskowej, uważa się za osoby, które spełniły swoje obowiązki wojskowe, jeżeli mają na terytorium tego Państwa–Strony swoje stałe miejsce zamieszkania. Uważa się jednak, że osoby te nie spełniły swych obowiązków wojskowych w stosunku do Państwa–Strony lub Państw–Stron, których obywatelstwo także posiadają, a w których wymagana jest służba wojskowa, jeżeli to stałe zamieszkanie nie trwało do osiągnięcia określonego wieku, który każde zainteresowane Państwo–Strona notyfikuje w czasie podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia;
c) również osoby będące obywatelami Państwa–Strony, które nie wymaga obowiązkowej służby wojskowej, uważa się za osoby, które spełniły obowiązki wojskowe, jeżeli pełniły

one ochotniczą służbę wojskową przez łączny i faktyczny okres, równy przynajmniej okresowi czynnej służby wojskowej Państwa–Strony, którego również są obywatelami, bez względu na ich stałe miejsce zamieszkania.

ROZDZIAŁ VIII
WSPÓŁPRACA MIĘDZY PAŃSTWAMI–STRONAMI

Artykuł 23
Współpraca między Państwami–Stronami

l. W celu ułatwienia współpracy między Państwami–Stronami ich właściwe organy będą:

a) przekazywać Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy informacje o ich prawie wewnętrznym odnoszącym się do obywatelstwa, w tym także o przypadkach bezpaństwowości i wielokrotnego obywatelstwa oraz o nowych problemach związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji;

b) przekazywać sobie wzajemnie na żądanie informacje o swoim prawie wewnętrznym odnoszącym się do obywatelstwa oraz o nowych problemach związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji;

2. Państwa–Strony będą współpracować między sobą i z innymi państwami członkowskimi Rady Europy w ramach właściwego organu międzyrządowego Rady Europy w celu rozwiązywania wszystkich istotnych problemów i promowania postępowego rozwoju zasad prawnych i praktyki dotyczącej obywatelstwa i związanych z nim zagadnień.

Artykuł 24
Wymiana informacji

Każde Państwo–Strona może w każdym czasie oświadczyć, że będzie informować każde inne Państwo–Stronę, które złożyło podobne oświadczenie, o dobrowolnym nabyciu jego obywatelstwa przez obywateli innego Państwa–Strony, z zastrzeżeniem obowiązujących przepisów dotyczących ochrony danych. Oświadczenie takie może wskazywać warunki na jakich Państwo–Strona udzieli takich informacji. Oświadczenie może być w każdym czasie wycofane.

ROZDZIAŁ IX
STOSOWANIE KONWENCJI

Artykuł 25
Oświadczenia dotyczące stosowania Konwencji

1. Każde Państwo–Strona, w chwili podpisania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może oświadczyć, że wyłącza Rozdział VII ze stosowania Konwencji.

2. Postanowienia rozdziału VII stosuje się jedynie w stosunkach między Państwami–Stronami, dla których wszedł on w życie.

3. Każde Państwo–Strona, w dowolnym późniejszym czasie, może notyfikować Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, że będzie stosować postanowienia rozdziału VII wyłączone w chwili podpisywania Konwencji lub w dokumencie ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia. Notyfikacja wywołuje skutek od dnia jej otrzymania.

Artykuł 26
Skutki niniejszej Konwencji

1. Postanowienia niniejszej Konwencji nie naruszają postanowień prawa wewnętrznego i wiążących instrumentów międzynarodowych, które weszły lub wejdą w życie, na podstawie których zostały lub będą przyznane jednostkom korzystniejsze uprawnienia w dziedzinie obywatelstwa.

2. Niniejsza Konwencja nie narusza stosowania:

a) Konwencji o ograniczeniu przypadków wielokrotnego obywatelstwa i obowiązków wojskowych w przypadkach wielokrotnego obywatelstwa z 1963 r. i jej Protokołów;
b) innych wiążących instrumentów międzynarodowych w zakresie w jakim te instrumenty zgodne są z niniejszą Konwencja, w stosunkach między Państwami–Stronami związanymi tymi instrumentami.

ROZDZIAŁ X
PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 27
Podpisanie i wejście w życie

l. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisania przez państwa członkowskie Rady Europy i państwa nie będące jej członkami, które uczestniczyły w opracowaniu Konwencji. Państwa takie mogą wyrazić swoją zgodę na związanie się jej postanowieniami poprzez:

a) podpisanie bez zastrzeżenia ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia lub
b) podpisanie z zastrzeżeniem ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia, po którym nastąpi ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

2. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie dla wszystkich Państw, które wyraziły swoja zgodę na związanie się Konwencją, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty, w której trzy państwa członkowskie Rady Europy wyraziły swoja zgodę na związanie się niniejszą Konwencją zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

3. W stosunku do Państwa, które później wyrazi swoją zgodę na związanie się Konwencją, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty podpisania lub złożenia jego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 28
Przystąpienie

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde inne Państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie uczestniczyło w opracowaniu niniejszej Konwencji, do przystąpienia do niej.

2. W stosunku do Państwa przystępującego niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 29
Zastrzeżenia

1. Zgłaszanie zastrzeżeń do postanowień zawartych w rozdziałach I, II i VI niniejszej Konwencji jest niedopuszczalne. Każde Państwo, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może zgłosić zastrzeżenia

do innych postanowień Konwencji, jeśli są one zgodne z przedmiotem i celem niniejszej Konwencji.

2. Państwo zgłaszające jedno lub więcej zastrzeżeń zawiadamia Sekretarza Generalnego Rady Europy o treści odpowiednich przepisów jego prawa wewnętrznego lub przekazuje inne stosowne informacje.

3. Państwo, które zgłosiło jedno lub więcej zastrzeżeń zgodnie z ust. 2, rozważy wycofanie ich w całości lub w części, gdy tylko pozwolą na to okoliczności. Wycofanie takie dokonuje się poprzez zawiadomienie Sekretarza Generalnego Rady Europy i wywołuje skutek od dnia jego otrzymania.

4. Państwo, które rozciąga stosowanie niniejszej Konwencji na terytorium określone w oświadczeniu, o którym mowa w art. 30 ust. 2, może w stosunku do tego terytorium zgłosić jedno lub więcej zastrzeżeń, zgodnie z postanowieniami ustępów poprzednich.

5. Państwo–Strona, które zgłosiło zastrzeżenia dotyczące któregokolwiek przepisu rozdziału VII Konwencji, nie może domagać się stosowania takiego postanowienia przez inne Państwo–Stronę, w zakresie innym niż ten, w jakim samo je przyjęło.

Artykuł 30
Stosowanie terytorialne

1. Każde Państwo, w chwili podpisywania Konwencji albo składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria do których stosuje się niniejszą Konwencję.

2. Każde Państwo, w każdym późniejszym terminie, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może rozciągnąć stosowanie niniejszej Konwencji na inne wskazane w tym oświadczeniu terytorium, za którego stosunki międzynarodowe odpowiada albo w imieniu którego może zaciągnąć zobowiązania. W stosunku do takiego terytorium Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Oświadczenie złożone w trybie dwóch ustępów poprzedzających może zostać wycofane w stosunku do każdego terytorium określonego w takim oświadczeniu, w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie takie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 31
Wypowiedzenie

1. Każde Państwo–Strona może w każdej chwili wypowiedzieć Konwencję w całości lub jedynie rozdział VII w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywołuje skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 32
Zawiadomienia ze strony Sekretarza Generalnego

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia Państwa członkowskie Rady Europy, Sygnatariuszy i Strony Konwencji oraz każde inne Państwo, które przystąpiło do niniejszej Konwencji, o:

a) podpisaniu Konwencji;
b) złożeniu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z art. 27 i 28 niniejszej Konwencji;
d) zastrzeżeniach lub wycofaniu zastrzeżeń zgłoszonych zgodnie z postanowieniami art. 29 niniejszej Konwencji;
e) notyfikacjach i oświadczeniach złożonych zgodnie z postanowieniami art. 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30 i 31 niniejszej Konwencji;
f) każdym innym akcie, notyfikacji lub zawiadomieniu, związanym z niniejszą Konwencją.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 6 listopada 1997 roku w językach angielskim i francuskim, przy czym obydwa teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy, państwom nie będącym członkami, które uczestniczyły w opracowaniu niniejszej Konwencji, i każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niej.

KONWENCJA O CYBERPRZESTĘPCZOŚCI

(sporządzona w Budapeszcie w dniu 23 listopada 2001)

PREAMBUŁA

Państwa Członkowskie Rady Europy i inne państwa, sygnatariusze niniejszej Konwencji;

biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami;

uznając wartość wspierania współpracy z innymi państwami sygnatariuszami niniejszej Konwencji;

przekonane o potrzebie prowadzenia, jako kwestii priorytetowej, wspólnej polityki kryminalnej mającej na celu ochronę społeczeństwa przed cyberprzestępczością, między innymi poprzez przyjęcie właściwych przepisów prawnych i wspieranie międzynarodowej współpracy;

świadome głębokich zmian dokonanych na skutek digitalizacji, konwergencji i trwającej globalizacji sieci informatycznych;

zaniepokojone ryzykiem, że sieci informatyczne i informacje elektroniczne mogą być także wykorzystywane w celu popełniania przestępstw oraz że dowód w sprawie takich przestępstw może być przechowywany i przekazywany za pomocą tych sieci;

uznając potrzebę współpracy między państwami i przemysłem prywatnym w zwalczaniu cyberprzestępczości oraz potrzebę ochrony prawnie uzasadnionych interesów w stosowaniu i rozwoju technologii informatycznych;

zdając sobie sprawę, że skuteczna walka z cyberprzestępczością wymaga zwiększonej, szybkiej i dobrze funkcjonującej współpracy międzynarodowej w sprawach karnych;

przekonane, że niniejsza Konwencja jest niezbędna dla powstrzymania działań skierowanych przeciwko poufności, integralności i dostępności systemów informatycznych, sieci i danych informatycznych, jak również nieprawidłowemu wykorzystywaniu tych systemów, sieci i danych, poprzez uznanie takiego postępowania za przestępstwo, zgodnie z niniejszą Konwencją, oraz przyjęcia środków, które będą przydatne w skutecznym zwalczaniu takich przestępstw, poprzez ułatwienie ich wykrywania, prowadzenia dochodzenia i ścigania zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, oraz poprzez przyjęcie rozwiązań sprzyjających szybkiej i rzetelnej współpracy międzynarodowej;

pamiętając o konieczności zagwarantowania równowagi pomiędzy wdrażaniem przepisów prawnych a poszanowaniem podstawowych praw człowieka, zgodnie z Konwencją Rady Europy z 1950 roku o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Międzynarodowym Paktem Narodów Zjednoczonych z 1966 roku o Prawach Obywatelskich i Politycznych, jak również innymi traktatami odnoszącymi się do praw człowieka, które potwierdzają prawo każdej jednostki do posiadania własnych wolnych opinii, jak również prawo do wolności wypowiedzi, łącznie z wolnością poszukiwania, uzyskiwania i dzielenia się wszelkiego rodzaju informacjami i pomysłami, bez względu na granice, oraz prawa dotyczące poszanowania prywatności;

pamiętając także o prawie do ochrony danych osobowych, przewidzianym np. w Konwencji Rady Europy z 1981 roku o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych;

mając na uwadze Konwencję Narodów Zjednoczonych z 1989 roku w sprawie Praw Dziecka oraz Konwencję Międzynarodowej Organizacji Pracy z 1999 roku o Najgorszych Warunkach Pracy Dzieci;

biorąc pod uwagę istniejące konwencje Rady Europy dotyczące współpracy w dziedzinie spraw karnych, jak również podobne traktaty, które istnieją pomiędzy państwami członkowskimi Rady Europy i innymi państwami oraz podkreślając, że niniejsza Konwencja ma na celu uzupełnienie tych konwencji dla zwiększenia skuteczności dochodzeń w sprawach karnych i postępowań dotyczących przestępstw związanych z systemami informatycznymi i danymi, oraz umożliwienie zbierania elektronicznych materiałów dowodowych dotyczących przestępstw;

przyjmując z zadowoleniem ostatnie osiągnięcia sprzyjające dalszemu pogłębianiu zrozumienia i współpracy międzynarodowej w zwalczaniu cyberprzestępczości, łącznie z działaniami Narodów Zjednoczonych, OECD, Unii Europejskiej i G8;

powołując się na Zalecenie nr R (85) 10 dotyczące praktycznego stosowania Europejskiej Konwencji o Wzajemnej Pomocy w Sprawach Karnych w odniesieniu do wniosków rekwizycyjnych dotyczących podsłuchu rozmów telefonicznych, na Zalecenie nr R (88) 2 w sprawie piractwa w dziedzinie prawa autorskiego i praw pokrewnych, na Zalecenie nr R (87) 15 dotyczące wykorzystywania danych osobowych w sektorze policji, na Zalecenie nr R (95) 4 o ochronie danych osobowych w sferze usług telekomunikacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem usług telefonicznych, jak również na Zalecenie nr R (89) 9 w sprawie przestępstw komputerowych, które zawiera wytyczne dla legislacji krajowych dotyczące definicji pewnych przestępstw komputerowych, oraz na Zalecenie nr R (95) 13 w sprawie problemów prawa karnego procesowego związanych z technologią informatyczną;

biorąc pod uwagę Rezolucję nr 1, przyjętą przez Europejskich Ministrów Sprawiedliwości na ich 21. Konferencji (Praga, 10–11 czerwca 1997 roku), która zaleciła Komitetowi Ministrów wspieranie prac prowadzonych przez Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) w zakresie cyberprzestępczości w celu wzajemnego zbliżenia postanowień w zakresie prawa

karnego oraz umożliwienia stosowania efektywnych środków ścigania takich przestępstw, jak również Rezolucję nr 3 przyjętą na 23. Konferencji Europejskich Ministrów Sprawiedliwości (Londyn, 8–9 czerwca 2000 roku), która zachęcała negocjujące strony do kontynuowania ich wysiłków mających na celu znalezienie właściwych rozwiązań, które umożliwiłyby przystąpienie do Konwencji jak największej liczbie państw, oraz uświadomiła potrzebę szybkiego i efektywnego systemu współpracy międzynarodowej, uwzględniającej należycie szczególne wymagania walki z cyberprzestępczością;

mając również na uwadze Plan Działania przyjęty przez szefów państw i rządów Rady Europy podczas ich Drugiego Szczytu (Strasburg, 10–11 października 1997 roku), w celu znalezienia wspólnej odpowiedzi na rozwój nowych technologii, opartej na standardach i wartościach Rady Europy;

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
TERMINOLOGIA

Artykuł 1
Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

a) „system informatyczny" oznacza każde urządzenie lub grupę wzajemnie połączonych lub związanych ze sobą urządzeń, z których jedno lub więcej, zgodnie z programem, wykonuje automatyczne przetwarzanie danych;
b) „dane informatyczne" oznaczają dowolne przedstawienie faktów, informacji lub pojęć w formie właściwej do przetwarzania w systemie komputerowym, łącznie z odpowiednim programem powodującym wykonanie funkcji przez system informatyczny;
c) „dostawca usług" oznacza:
   i. dowolny podmiot prywatny lub publiczny, który umożliwia użytkownikom jego usług komunikowanie się za pomocą systemu informatycznego, oraz
   ii. dowolny inny podmiot, który przetwarza lub przechowuje dane informatyczne w imieniu takich usług komunikacyjnych lub użytkowników takich usług;
d) „dane dotyczące ruchu" oznaczają dowolne dane informatyczne odnoszące się do komunikowania się za pomocą systemu informatycznego, wygenerowane przez system informatyczny, który utworzył część w łańcuchu komunikacyjnym, wskazujące swoje pochodzenie, przeznaczenie, ścieżkę, czas, datę, rozmiar, czas trwania lub rodzaj danej usługi.

ROZDZIAŁ II
ŚRODKI, JAKIE NALEŻY PODJĄĆ NA SZCZEBLU KRAJOWYM

CZĘŚĆ 1
PRAWO KARNE MATERIALNE

TYTUŁ 1
Przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych i systemów

Artykuł 2
Nielegalny dostęp

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego dostępu do całości lub części systemu informatycznego. Strony mogą wprowadzić wymóg, że przestępstwo musi zostać popełnione poprzez naruszenie zabezpieczeń, z zamiarem pozyskania danych informatycznych lub innym nieuczciwym zamiarem, lub w odniesieniu do systemu informatycznego, który jest połączony z innym systemem informatycznym.

Artykuł 3
Nielegalne przechwytywanie danych

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego przechwytywania za pomocą urządzeń technicznych niepublicznych transmisji danych informatycznych do, z, lub w ramach systemu informatycznego, łącznie z emisjami elektromagnetycznymi pochodzącymi z systemu informatycznego przekazującego takie dane informatyczne. Strony mogą wprowadzić wymóg, że przestępstwo musi zostać popełnione z nieuczciwym zamiarem lub w związku z systemem informatycznym, który jest połączony z innym systemem informatycznym.

Artykuł 4
Naruszenie integralności danych

l. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego niszczenia, wykasowywania, uszkadzania, dokonywania zmian lub usuwania danych informatycznych.

2. Strona może zastrzec sobie prawo wprowadzenia wymogu, że zachowanie opisane w ustępie 1 musi skutkować poważną szkodą.

Artykuł 5
Naruszenie integralności systemu

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego poważnego zakłócania funkcjonowaniu systemu informatycznego poprzez wprowadzanie, transmisję, niszczenie, wykasowywanie, uszkadzanie, dokonywanie zmian lub usuwanie danych informatycznych.

Artykuł 6
Niewłaściwe użycie urządzeń

l. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnych i bezprawnych:

a) produkcji, sprzedaży, pozyskiwania z zamiarem wykorzystania, importowania, dystrybucji lub innego udostępniania:
   i. urządzenia, w tym także programu komputerowego, przeznaczonego lub przystosowanego przede wszystkim dla celów popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–5;
   ii. hasła komputerowego, kodu dostępu lub podobnych danych, dzięki którym całość lub część systemu informatycznego jest dostępna z zamiarem wykorzystania dla celów popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–5; oraz
b) posiadania jednostki wymienionej powyżej w punktach a) i. lub ii. z zamiarem wykorzystania w celu popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–5. Strona może w swoim prawie wprowadzić wymóg, że odpowiedzialność karna dotyczy posiadania większej ilości takich jednostek.

2. Niniejszego artykułu nie należy interpretować jako mającego na celu pociągnięcia do odpowiedzialności karnej w przypadku, kiedy produkcja, sprzedaż, pozyskiwanie z zamiarem wykorzystania, importowanie, dystrybucja lub inne udostępnianie lub posiadanie, o którym mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, nie jest dokonywane w celu popełnienia przestępstwa określonego zgodnie z artykułami 2–5 niniejszej Konwencji, jak w przypadku dozwolonego testowania lub ochrony systemu informatycznego.

3. Każda Strona może zastrzec sobie prawo do niestosowania ustępu 1 niniejszego artykułu, pod warunkiem, że zastrzeżenie to nie dotyczy sprzedaży, dystrybucji lub innego udostępniania jednostek wymienionych w ustępie 1 pkt a) ii.

TYTUŁ 2
Przestępstwa komputerowe

Artykuł 7
Fałszerstwo komputerowe

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego wprowadzania, dokonywania zmian, wykasowywania lub usuwania danych informatycznych, w wyniku czego powstają dane nieautentyczne, które w zamiarze sprawcy mają być uznane lub wykorzystane w celach zgodnych z prawem jako autentyczne, bez względu na to, czy są one możliwe do bezpośredniego odczytania i są zrozumiałe. Strona może wprowadzić wymóg, że odpowiedzialność karna dotyczy działania w zamiarze oszustwa lub w podobnym nieuczciwym zamiarze.

Artykuł 8
Oszustwo komputerowe

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego spowodowania utraty majątku przez inną osobę poprzez:

a) wprowadzenie, dokonanie zmian, wykasowanie lub usunięcie danych informatycznych,
b) każdą ingerencję w funkcjonowanie systemu komputerowego, z zamiarem oszustwa lub nieuczciwym zamiarem uzyskania korzyści ekonomicznych dla siebie lub innej osoby.

TYTUŁ 3
Przestępstwa ze względu na charakter zawartych informacji

Artykuł 9
Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego, bezprawnego:

a) produkowania pornografii dziecięcej dla celów jej rozpowszechniania za pomocą systemu informatycznego;
b) oferowania lub udostępniania pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;

c) rozpowszechniania lub transmitowanie pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego;
d) pozyskiwanie pornografii dziecięcej za pomocą systemu informatycznego dla siebie lub innej osoby;
e) posiadanie pornografii dziecięcej w ramach systemu informatycznego lub na środkach do przechowywania danych informatycznych.

2. Dla celów powyższego ustępu 1 pojęcie „pornografia dziecięca" obejmuje materiał pornograficzny, który w sposób widoczny przedstawia:
a) osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;
b) osobę, która wydaje się być nieletnią, w trakcie czynności wyraźnie seksualnej;
c) realistyczny obraz przedstawiający osobę małoletnią w trakcie czynności wyraźnie seksualnej.

3. Dla celów powyższego ustępu 2, pojęcie „osoba małoletnia" obejmuje wszystkie osoby poniżej 18. roku życia. Strona może wprowadzić wymóg niższej granicy wieku, która nie może być niższa niż 16 lat.

4. Każda ze Stron może zastrzec sobie prawo niestosowania, w całości lub w części, ustępu 1 pkt d) i e) oraz ustępu 2 pkt b) i c).

TYTUŁ 4
Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych

Artykuł 10
Przestępstwa związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, naruszeń prawa autorskiego zdefiniowanego w prawie danej Strony, zgodnie z podjętymi przez nią zobowiązaniami wynikającymi z Aktu Paryskiego z dnia 24 lipca 1971 roku zmieniającego Konwencję Berneńską o ochronie dzieł literackich i artystycznych, Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawach autorskich, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te Konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego.

2. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, naruszeń praw pokrewnych zdefiniowanych

w prawie danej Strony, zgodnie z podjętymi przez nią zobowiązaniami wynikającymi z Międzynarodowej Konwencji o ochronie wykonawców, producentów fonogramów i organizacji nadawczych zawartej w Rzymie (Konwencja Rzymska), Umowy w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej oraz Traktatu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o wykonaniach i fonogramach, z wyłączeniem praw osobistych przewidzianych przez te Konwencje, jeżeli popełnione są umyślnie, na skalę komercyjną i za pomocą systemu informatycznego.

3. Strona może zastrzec sobie prawo do niepociągania do odpowiedzialności karnej na podstawie ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu w pewnych przypadkach, pod warunkiem, że istnieją inne skuteczne środki prawne oraz że zastrzeżenie to nie stanowi odstępstwa od międzynarodowych zobowiązań Strony określonych w międzynarodowych instrumentach, wymienionych w ustępach 1 i 2 niniejszego artykułu.

TYTUŁ 5
Inne formy odpowiedzialności i sankcje

Artykuł 11
Usiłowanie i pomocnictwo lub podżeganie

Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwa w jej prawie wewnętrznym, umyślnego pomocnictwa lub podżegania do popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–10 niniejszej Konwencji.

2. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla uznania za przestępstwo w jej prawie wewnętrznym, umyślnego usiłowania popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z artykułami 3 oraz 5, 7, 8, 9 ust. 1 pkt a) oraz 9 ust. 1 pkt c) niniejszej Konwencji.

3. Każde państwo może zastrzec sobie prawo do niestosowania, w całości lub w części, ustępu 2 niniejszego artykułu.

Artykuł 12
Odpowiedzialność osób prawnych

1. Każda Strona podejmie takie środki prawne i inne, jakie okażą się niezbędne dla zagwarantowania poniesienia odpowiedzialności przez osoby prawne za przestępstwa określone zgodnie z niniejszą Konwencją, popełnione dla ich korzyści przez dowolną osobę fizyczną, działającą samodzielnie bądź jako część organu osoby prawnej, zajmującą w niej pozycję wiodącą z uwagi na:

a) uprawnienia do reprezentowania osoby prawnej:
b) uprawnienia do podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej;
c) uprawnienia do wykonywania kontroli w ramach osoby prawnej.

2. Oprócz przypadków wymienionych już w ustępie 1 niniejszego artykułu, każda ze Stron podejmie środki niezbędne dla zagwarantowania, że osoba prawna może zostać pociągnięta do odpowiedzialności, gdy brak nadzoru lub kontroli ze strony osoby fizycznej, wymienionej w ustępie 1, umożliwił popełnienie przestępstwa określonego zgodnie z niniejszą Konwencją, przez osobę fizyczną dla korzyści tej osoby prawnej.

3. W zależności od zasad prawnych danej Strony, odpowiedzialność osoby prawnej może być karna, cywilna lub administracyjna.

4. Odpowiedzialność taka jest niezależna od odpowiedzialności karnej osób fizycznych, które popełniły przestępstwo

Artykuł 13
Kary i środki

1. Każda Strona podejmie niezbędne środki prawne lub inne, aby zagwarantować, że przestępstwa określone zgodnie z artykułami 2–11 będą karane za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i zniechęcających sankcji, obejmujących pozbawienie wolności.

2. Każda Strona zagwarantuje, że osoby prawne ponoszące odpowiedzialność zgodnie z artykułem 12, podlegać będą skutecznym, proporcjonalnym i zniechęcających sankcjom lub środkom o charakterze karnym lub innym, w tym sankcjom pieniężnym.

CZĘŚĆ 2
PRAWO PROCESOWE

TYTUŁ 1
Przepisy wspólne

Artykuł 14
Zakres przepisów procesowych

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które są niezbędne dla ustanowienia uprawnień i procedur przewidzianych w niniejszej części Konwencji dla celów prowadzenia specjalnych dochodzeń i postępowań karnych.

2. Za wyjątkiem szczególnych, odmiennych regulacji artykułu 21, każda Strona stosuje środki wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu do:

a) przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–11 niniejszej Konwencji;
b) wszystkich innych przestępstw popełnionych przy użyciu systemu informatycznego oraz
c) zbierania dowodów w formie elektronicznej odnoszących się do przestępstw.

3. A. Każda Strona może sobie zastrzec prawo stosowania środków określonych w artykule 20 wyłącznie do przestępstw lub rodzajów przestępstw wyszczególnionych w zastrzeżeniu, pod warunkiem, że krąg takich przestępstw lub rodzajów przestępstw nie będzie ograniczony bardziej niż krąg przestępstw, do jakich stosuje ona środki określone w artykule 21. Każda Strona powinna rozważyć ograniczenie tego rodzaju zastrzeżenia, aby umożliwić jak najszersze stosowanie środków określonych w artykule 20.

B. W przypadkach, gdy Strona, z powodu ograniczeń w swoim prawie obowiązującym w czasie przyjęcia niniejszej Konwencji, nie jest w stanie stosować środków wskazanych w artykułach 20 i 21 do informacji przekazywanych w ramach systemu informatycznego dostawcy usługi, który to system:

i. funkcjonuje na potrzeby zamkniętej grupy użytkowników i
ii. nie wykorzystuje publicznych sieci komunikacyjnych i nie jest połączony z innym systemem komputerowym publicznym lub prywatnym, Strona taka może zastrzec sobie prawo do niestosowania tych środków do takich informacji. Każda Strona powinna rozważyć ograniczenie takiego zastrzeżenia, aby umożliwić jak najszersze zastosowanie środków określonych w artykułach 20 i 21.

Artykuł 15
Warunki i zabezpieczenia

1. Każda Strona zapewni, że ustanowienie, wdrożenie i stosowanie uprawnień i procedur, o jakich mowa w niniejszej części, podlega warunkom i gwarancjom przewidzianym w jej prawie wewnętrznym, które powinny zagwarantować odpowiednią ochronę wolności i praw człowieka, w tym praw wynikających — zgodnie z podjętymi zobowiązaniami — z Konwencji Rady Europy z 1950 roku o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Międzynarodowego Paktu Narodów Zjednoczonych z 1966 roku o Prawach Obywatelskich i Politycznych i innych mających zastosowanie międzynarodowych instrumentów z zakresu praw człowieka, i które powinny być oparte na zasadzie proporcjonalności.

2. Takie warunki i gwarancje powinny obejmować, stosownie do rodzaju danego uprawnienia lub procedury, m.in. sądową lub inną niezależną kontrolę, podawanie uzasadnienia dla ich stosowania, ograniczenia co do zakresu i czasu stosowania takich uprawnień i procedur.

3. W zakresie, w jakim jest to zgodne z interesem publicznym, w szczególności z interesem wymiaru sprawiedliwości, Strona powinna rozważyć wpływ uprawnień i procedur, o których mowa w tej części, na prawa, obowiązki oraz uzasadnione interesy osób trzecich.

TYTUŁ 2
Niezwłoczne zabezpieczanie przechowywanych danych informatycznych

Artykuł 16
Niezwłoczne zabezpieczanie przechowywanych danych informatycznych

1. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które są niezbędne do tego, by umożliwić właściwym organom nakazanie lub uzyskanie przy użyciu podobnych metod, niezwłocznego zabezpieczenia wyspecyfikowanych danych informatycznych, w tym także danych dotyczących ruchu, przechowywanych przy pomocy systemu informatycznego, w szczególności, gdy istnieją podstawy do tego, by sądzić, że dane te są szczególnie podatne na ryzyko utraty lub zmodyfikowania.

2. Jeżeli Strona stosuje ustęp 1 powyżej, poprzez nakazanie danej osobie zabezpieczenia wyspecyfikowanych przechowywanych danych informatycznych, znajdujących się w posiadaniu tej osoby lub pod jej kontrolą, to Strona ta powinna przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne do zobowiązania tej osoby do zabezpieczenia i zachowania całości danych informatycznych przez okres tak długi, jak będzie to konieczne, nie dłużej jednak niż do 90 dni, aby umożliwić właściwym organom podjęcie starań o ich ujawnienie. Strona może przewidzieć późniejszą możliwość odnowienia takiego nakazu.

3. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne do zobowiązania strażnika danych informatycznych lub innej osoby odpowiedzialnej za ich zabezpieczenie, do zachowania tajemnicy co do zastosowania tych procedur przez okres określony w prawie wewnętrznym.

4. Uprawienia i procedury określone w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

Artykuł 17
Niezwłoczne zabezpieczenie i częściowe ujawnienie danych dotyczących ruchu

1. W odniesieniu do danych dotyczących ruchu, które należy zabezpieczyć zgodnie z artykułem 16, każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne do:

a) zapewnienia, że istnieje możliwość takiego niezwłocznego zabezpieczenia danych dotyczących ruchu, niezależnie od tego, czy tylko jeden czy też więcej dostawców usług uczestniczyło w przekazywaniu takich informacji oraz
b) zapewnienia niezwłocznego ujawnienia właściwemu organowi Strony lub osobie wyznaczonej przez ten organ, dostatecznej ilości danych dotyczących ruchu, aby umożliwić Stronie identyfikację dostawców usług i kanałów, jakimi przekaz nastąpił.

2. Uprawienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

TYTUŁ 3
Nakaz dostarczenia

Artykuł 18
Nakaz dostarczenia

1. Każda Strona przyjmie odpowiedni środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do nakazania:
a) osobie obecnej na terytorium Strony przekazania określonych danych informatycznych, które znajdują się w posiadaniu lub pod kontrolą tej osoby i są przechowywane w systemie informatycznym lub na nośniku służącym do przechowywania danych informatycznych; oraz
b) dostawcy usług oferowanych na terytorium Strony przekazania informacji odnoszących się do abonenta takich usług, znajdujących się w posiadaniu lub pod kontrolą tego dostawcy usług.

2. Uprawnienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

3. Dla celów niniejszego artykułu pojęcie „informacje odnoszące się do abonenta" oznacza wszelkie informacje w postaci danych informatycznych lub w dowolnej innej postaci, znajdujące się w posiadaniu dostawcy usług i odnoszące się do użytkowników tych usług, inne niż dane dotyczące ruchu lub treści, które pozwalają na ustalenie:
a) rodzaju usług komunikacyjnych, z jakich korzysta użytkownik, zastosowanych w związku z tym rozwiązań technicznych oraz okresu usługi;
b) tożsamości użytkownika, adresu pocztowego lub geograficznego, numeru telefonu lub innego numeru dostępu, wykazu połączeń i informacji o płatnościach dostępnych na podstawie umowy lub ustaleń dotyczących usługi;
c) wszelkich innych informacji związanych z miejscem zainstalowania sprzętu komunikacyjnego dostępnych na podstawie umowy lub ustaleń dotyczących usługi.

TYTUŁ 4
Przeszukanie i zajęcie przechowywanych danych informatycznych

Artykuł 19
Przeszukanie i zajęcie przechowywanych danych informatycznych

1. Każda Strona przyjmie odpowiedni środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie przeszukiwania lub uzyskiwania dostępu przy użyciu podobnych metod do:

a) systemu informatycznego lub jego części oraz do danych informatycznych w nim . przechowywanych, oraz
b) nośnika służącego do przechowywania danych informatycznych na jej terytorium.

2. Każda Strona przyjmie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia, aby właściwe organy dysponowały odpowiednimi środkami pozwalającymi na niezwłoczne rozszerzenie przeszukania lub podobnych metod uzyskiwania dostępu do innego systemu, jeżeli podczas dokonywania przez nie przeszukania lub uzyskiwania dostępu przy użyciu podobnych metod do konkretnego systemu informatycznego lub jego części, zgodnie z ustępem 1 pkt a), organy te mają uzasadnione podstawy, by sądzić, że poszukiwane dane przechowywane są w innym systemie informatycznym lub w jego części na ich terytorium i że do danych tych można legalnie uzyskać dostęp z systemu pierwotnego lub są one dostępne dla tego systemu.

3. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do tego, aby mogły zajmować lub zabezpieczać w podobny sposób dane informatyczne, do których uzyskano dostęp zgodnie z ustępami 1 i 2. Środki te obejmują następujące uprawnienia:

a) zajęcie lub zabezpieczenie w podobny sposób systemu informatycznego lub jego części lub nośnika służącego do przechowywania danych informatycznych;
b) wykonywanie i zachowywanie kopii tych danych informatycznych;
c) zachowywanie całości odpowiednich przechowywanych danych informatycznych;
d) uczynienie niedostępnymi lub usunięcie danych informatycznych z danego systemu informatycznego.

4. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień do tego, by mogły nakazać każdej osobie mającej wiedzę o funkcjonowaniu systemu informatycznego lub środkach stosowanych dla zabezpieczenia danych informatycznych zawartych w tym systemie, udostępnienie, o ile jest to uzasadnione, informacji, które są niezbędne dla umożliwienia zastosowania środków, o jakich mowa w ustępach 1 i 2.

5. Uprawienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

TYTUŁ 5
Gromadzenie w czasie rzeczywistym danych informatycznych

Artykuł 20
Gromadzenie w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu

1. Każda Strona przyjmie odpowiedni środki prawne i inne, które mogą być potrzebne dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie:

a) gromadzenia lub rejestrowania przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium;
b) zmuszenia dostawcy usług, aby w ramach możliwości technicznych, jakimi dysponuje:
   i. gromadził lub rejestrował przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium, lub
   ii. współpracował i udzielał pomocy właściwym organom przy gromadzeniu lub rejestrowaniu, w czasie rzeczywistym, danych dotyczących ruchu, wiążących się z konkretnymi przekazami realizowanymi na jej terytorium przy użyciu środków informatycznych.

2. Jeżeli Strona, z uwagi na zasady jej krajowego porządku prawnego, nie jest w stanie przyjąć środków, o jakich mowa w ustępie 1 pkt a), może w ich miejsce przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia zbierania lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu wiążących się z konkretnymi przekazami realizowanymi na jej terytorium przez zastosowanie środków technicznych na tym terytorium.

3. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zobowiązania dostawcy usług do zachowania w tajemnicy faktu wykonywania uprawnień przewidzianych w niniejszym artykule oraz wszelkich odnoszących się do tego informacji.

4. Uprawienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

Artykuł 21
Przechwytywanie danych dotyczących treści

1. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne i inne, które mogą być potrzebne, w odniesieniu do grupy poważnych przestępstw, jakie zostaną określone w prawie wewnętrznym, dla nadania właściwym organom uprawnień w zakresie:

a) gromadzenia lub rejestrowania przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium;
b) zmuszenia dostawcy usług, aby w ramach możliwości technicznych, jakimi dysponuje:

i. gromadził lub rejestrował przy pomocy środków technicznych istniejących na jej terytorium lub
ii. współpracował i udzielał pomocy właściwym organom przy gromadzeniu lub rejestrowaniu, w czasie rzeczywistym, danych dotyczących treści konkretnych przekazów realizowanych na jej terytorium przy użyciu środków informatycznych.

2. Jeżeli jakaś Strona, z uwagi na zasady jej krajowego porządku prawnego, nie jest w stanie przyjąć środków, o jakich mowa w ustępie 1 pkt a), może w ich miejsce przyjąć środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla zapewnienia zbierania lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących treści konkretnych przekazów realizowanych na jej terytorium przez zastosowanie środków technicznych.

3. Każda Strona przyjmie odpowiednie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne, dla zobowiązania dostawcy usług do zachowania w tajemnicy faktu wykonywania uprawnień, o jakich mowa w niniejszym artykule oraz wszelkich odnoszących się do tego informacji.

4. Uprawienia i procedury wymienione w niniejszym artykule podlegają artykułom 14 i 15.

CZĘŚĆ 3
JURYSDYKCJA

Artykuł 22
Jurysdykcja

1. Każda Strona przyjmie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla ustanowienia swojej jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw określonych zgodnie z artykułami 2–11 niniejszej Konwencji, gdy przestępstwo popełnione jest:

a) na jej terytorium lub
b) na pokładzie statku pływającego pod banderą tej Strony; lub
c) na pokładzie samolotu zarejestrowanego na podstawie prawa tej Strony, lub
d) przez jednego z jej obywateli, jeżeli przestępstwo jest karalne według prawa miejsca jego popełnienia lub jeśli przestępstwo popełnione zostało poza jurysdykcją terytorialną jakiegokolwiek państwa.

2. Każde państwo może zastrzec sobie prawo do niestosowania lub stosowania tylko w ściśle określonych przypadkach lub warunkach zasad jurysdykcji, o jakich mowa w ustępie 1 pkt b–d) niniejszego artykułu lub w dowolnej części tego ustępu.

3. Każda Strona przyjmie środki, które mogą być potrzebne dla zapewnienia swojej jurysdykcji w odniesieniu do każdego przestępstwa, o jakim mowa w artykule 24 ust. 1 niniejszej Konwencji, w przypadkach gdy domniemany sprawca przestępstwa przebywa na jej terytorium

i nie może zostać poddany ekstradycji do drugiej Strony wyłącznie ze względu na jego obywatelstwo, po otrzymaniu wniosku ekstradycyjnego.

4. Niniejsza Konwencja nie wyłącza jurysdykcji wykonywanej przez Stronę zgodnie z jej prawem krajowym.

5. Jeżeli kilka Stron uznaje swoją jurysdykcję w odniesieniu do domniemanego przestępstwa określonego w niniejszej Konwencji, Strony te, o ile jest to uzasadnione, podejmują konsultacje w celu określenia, czyja jurysdykcja jest najwłaściwsza dla ścigania tego przestępstwa.

ROZDZIAŁ III
WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

CZĘŚĆ 1
ZASADY OGÓLNE

TYTUŁ 1
Ogólne zasady współpracy międzynarodowej

Artykuł 23
Ogólne zasady współpracy międzynarodowej

Strony współpracują zgodnie z postanowieniami niniejszego rozdziału oraz z zastosowaniem właściwych instrumentów międzynarodowych o międzynarodowej współpracy w sprawach karnych, porozumień uzgodnionych na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa oraz ich prawa krajowego, w sposób możliwie jak najszerszy, dla celów ścigania i prowadzenia postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi lub dla celów zbierania dowodów w postaci elektronicznej, odnoszących się do przestępstw.

TYTUŁ 2
Zasady dotyczące ekstradycji

Artykuł 24
Ekstradycja

1. A. Niniejszy artykuł stosuje się do ekstradycji między Stronami w związku z przestępstwami określonymi zgodnie z artykułami 2–11 niniejszej Konwencji, pod warunkiem, że

są one karalne na podstawie prawa obu zainteresowanych Stron karą pozbawienia wolności w wymiarze co najmniej jednego roku lub większą karą.

B. Jeżeli zgodnie z porozumieniem uzgodnionym na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa albo zgodnie z traktatem ekstradycyjnym, w tym Europejską konwencją o ekstradycji (ETS nr 24), obowiązującym między dwoma lub więcej stronami zastosowanie ma inna kara minimalna, stosuje się karę minimalną przewidzianą w takim porozumieniu lub traktacie.

2. Przestępstwa opisane w ustępie 1 niniejszego artykułu uważa się za przestępstwa mogące stanowić podstawę do ekstradycji przewidzianej w dowolnym traktacie ekstradycyjnym obowiązującym między Stronami. Strony zobowiązują się do włączenia takich przestępstw, jako przestępstw stanowiących podstawę do ekstradycji, do wszelkich traktatów ekstradycyjnych, jakie mogą zostać zawarte przez nie lub między nimi.

3. Jeżeli Strona uzależnia ekstradycję od istnieniem traktatu i otrzymuje wniosek o ekstradycję od drugiej Strony, z którą nie ma zawartego traktatu ekstradycyjnego, może traktować niniejszą Konwencję jako podstawę prawną do ekstradycji w odniesieniu do wszelkich przestępstw, o jakich mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu.

4. Strony, które nie uzależniają ekstradycji od istnienia traktatu, uznają przestępstwa wymienione w ustępie 1 niniejszego artykułu, za przestępstwa mogące stanowić w ich wzajemnych stosunkach podstawę do ekstradycji.

5. Ekstradycja podlega warunkom określonym w prawie krajowym Strony wezwanej lub w obowiązujących traktatach ekstradycyjnych, co odnosi się także do przyczyn, dla których Strona wezwana może odmówić ekstradycji.

6. Jeżeli ekstradycja w związku z przestępstwem, o jakim mowa w ustępie 1 niniejszego artykułu, spotyka się z odmową wyłącznie ze względu na obywatelstwo osoby poszukiwanej lub ze względu na to, że Strona wezwana uznaje swoją jurysdykcję dla danego przestępstwa, Strona wezwana, na wniosek Strony wzywającej, przedkłada sprawę swoim właściwym organom w celu ścigania oraz informuje Stronę wzywającą o sposobie zakończeniu sprawy. Organy te podejmują decyzje i prowadzą czynności śledcze i postępowanie w taki sam sposób, jak w przypadku każdego innego przestępstwa o porównywalnym charakterze, zgodnie z przepisami tej Strony.

7. A. Każda Strona w chwili podpisywania lub składania instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o nazwie i adresie każdego organu odpowiedzialnego za sporządzanie lub przyjmowanie wniosków ekstradycyjnych lub wniosków o tymczasowe aresztowanie w przypadku braku traktatu.

B. Sekretarz Generalny Rady Europy założy i będzie prowadzić aktualny rejestr organów wyznaczonych przez Strony. Każda Strona powinna zapewnić, że szczegółowe dane zawarte w rejestrze są w każdym czasie miarodajne.

TYTUŁ 3
Ogólne zasady wzajemnej pomocy prawne

Artykuł 25
Ogólne zasady dotyczące wzajemnej pomocy prawnej

1. Strony będą świadczyć sobie możliwie jak najdalej idącą pomoc wzajemną dla celów prowadzenia czynności śledczych lub postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi, lub w celu gromadzenia dowodów w postaci elektronicznej, odnoszących się do przestępstw.

2. Każda Strona przyjmie takie środki prawne lub inne, które mogą być potrzebne dla właściwego wywiązania się z zobowiązań określonych w artykułach 27–35.

3. W nagłych okolicznościach każda Strona może sporządzić wniosek o pomoc wzajemną lub informacje odnoszące się do niego przy pomocy środków szybkiego komunikowania się, w tym faksu lub poczty elektronicznej, o ile środki te zapewniają odpowiedni poziom bezpieczeństwa i gwarancje autentyczności (w tym użycie kodowania, o ile to konieczne) i następnie potwierdzić wniosek oficjalnie, jeśli wymaga tego Strona wezwana. Strona wezwana powinna zaakceptować i odpowiedzieć na taki wniosek przy pomocy środków szybkiego komunikowania.

4. O ile nie ma wyraźnych, odmiennych postanowień w niniejszym rozdziale, wzajemna pomoc prawna podlega warunkom określonym w prawie krajowym Strony wezwanej lub w obowiązujących traktach o wzajemnej pomocy prawnej, co dotyczy także przyczyn, dla których Strona wezwana może odmówić współpracy. Strona wezwana nie powinna wykonywać swojego prawa do odmowy współpracy w odniesieniu do przestępstw określonych w artykułach 2–11 tylko na tej podstawie, że wniosek dotyczy przestępstwa, które traktuje ona jako przestępstwo skarbowe.

5. Jeżeli, zgodnie z postanowieniami niniejszego rozdziału, Strona wezwana jest upoważniona do uzależniania udzielenia pomocy wzajemnej od istnienia podwójnej karalności, warunek ten należy uważać za spełniony, jeżeli przestępcze zachowanie, w związku z którym złożono wniosek o pomoc, stanowi przestępstwo według prawa tej Strony, niezależnie od tego, czy prawo to klasyfikuje dane przestępstwo w tej samej kategorii przestępstw lub czy opisuje je przy użyciu tej samej terminologii, co prawo Strony wzywającej.

Artykuł 26
Informacja z własnej inicjatywy

1. Każda Strona może, w granicach wynikających z jej prawa krajowego i bez wcześniejszego wniosku, przekazywać drugiej Stronie informacje uzyskane w ramach swoich włas-

nych działań śledczych, jeżeli uzna, że ujawnienie takich informacji może pomóc tej Stronie w podjęciu lub prawidłowym przeprowadzeniu czynności śledczych lub postępowań związanych z przestępstwami określonych zgodnie z niniejszą Konwencją lub gdy informacje te mogłyby doprowadzić do sporządzenia przez tę Stronę wniosku o współpracę na podstawie niniejszego rozdziału.

2. Przed przekazaniem takich informacji Strona dostarczająca informacje może zażądać, aby pozostały one poufne lub były wykorzystywane tylko pod pewnymi warunkami. Jeżeli Strona otrzymująca informacje nie może spełnić tego żądania, powinna poinformować o tym drugą Stronę, która wówczas winna zadecydować, czy pomimo to informacje należy przekazać. Jeżeli Strona otrzymująca informacje zaakceptuje warunki dotyczące wykorzystania informacji, to jest tymi warunkami związana.

TYTUŁ 4
Procedury związane z wnioskami o udzielenie wzajemnej pomocy prawnej przy braku obowiązujących porozumień międzynarodowych

Artykuł 27
Procedury związane z wnioskami o udzielenie wzajemnej pomocy prawnej przy braku obowiązujących porozumień międzynarodowych

1. W wypadku braku traktatu o wzajemnej pomocy prawnej lub porozumienia opartego na jednolitym lub wzajemnym ustawodawstwie obowiązujących między Stroną wzywającą i Stroną wezwaną, stosuje się przepisy ustępów 2–10 niniejszego artykułu. Przepisów niniejszego artykułu nie stosuje się, gdy istnieje tego typu traktat, porozumienie lub ustawodawstwo, chyba że zainteresowane Strony postanowią w ich miejsce stosować całość lub część wspomnianych przepisów niniejszego artykułu.

2. A. Każda Strona wyznaczy jeden lub kilka organów centralnych odpowiedzialnych za wysyłanie wniosków o pomoc wzajemną lub za udzielania odpowiedzi na takie wnioski, ich wykonywanie lub przekazywanie organom właściwym do ich wykonania.

B. Organy centralne porozumiewają się ze sobą bezpośrednio.

C. Każda Strona, w chwili podpisania lub złożenia instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, poinformuje Sekretarza Generalnego Rady Europy o nazwach i adresach organów wyznaczonych zgodnie z niniejszym ustępem.

D. Sekretarz Generalny Rady Europy założy i będzie prowadzić aktualny rejestr organów centralnych wyznaczonych przez Strony. Każda Strona powinna zapewnić, że szczegółowe dane zawarte w rejestrze są w każdym czasie miarodajne.

3. Wnioski o pomoc wzajemną na podstawie niniejszego artykułu wykonuje się zgodnie z procedurą określoną przez Stronę wzywającą, chyba że jest ona niezgodna z prawem Strony wezwanej.

4. Poza wypadkami przewidzianymi w artykule 25 ust. 4 Strona wezwana może odmówić pomocy wzajemnej w następujących przypadkach:

a) jeżeli wniosek dotyczy przestępstwa, które Strona wezwana uważa za polityczne lub związane z przestępstwem politycznym;
b) jeżeli Strona wezwana uważa, że realizacja wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.

5. Strona wezwana może odroczyć wykonanie czynności określonej we wniosku, jeżeli taka czynność mogłaby spowodować zagrożenie dla czynności śledczych lub postępowań prowadzonych przez organy tej Strony.

6. Przed odmową lub odroczeniem wykonania wniosku o pomoc Strona wezwana powinna, o ile to uzasadnione po przeprowadzeniu konsultacji ze Stroną wzywającą, rozważyć częściowe wykonanie wniosku lub wykonanie pod pewnymi warunkami, które uzna na nieodzowne.

7. Strona wezwana winna niezwłocznie poinformować Stronę wzywającą o sposobie wykonania wniosku o pomoc. W przypadku odmowy wykonania wniosku lub odroczenia jego wykonania, winna uzasadnić swoją odmowę lub odroczenie. Strona wezwana winna również poinformować Stronę wzywającą o wszelkich przyczynach, które powodują, że wniosek nie może zostać wykonany lub które mogą w sposób znaczący opóźnić jego wykonanie.

8. Strona wzywająca może zażądać, aby Strona wezwana zachowała w tajemnicy fakt złożenia wniosku na podstawie niniejszego rozdziału oraz jego treść, z wyłączeniem tego, co niezbędne dla wykonania tego wniosku. Jeżeli Strona wezwana nie może zastosować się do żądania zachowania tajemnicy, powinna niezwłocznie poinformować o tym Stronę wzywającą, która wówczas winna zadecydować, czy pomimo to wniosek należy wykonać.

9. A. W pilnych przypadkach wnioski o pomoc wzajemną lub związane z nimi informacje organy sądownicze Strony wzywającej mogą kierować bezpośrednio do takich organów Strony wezwanej. W każdym takim przypadku należy jednocześnie skierować kopię pisma do organu centralnego Strony wezwanej za pośrednictwem organu centralnego Strony wzywającej.

B. Każdy wniosek lub o informacja sporządzone na podstawie niniejszego ustępu mogą być przekazane za pośrednictwem Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej (Interpol).

C. Jeżeli wniosek został skierowany na podstawie punktu a. niniejszego ustępu, a organ nie jest właściwy do jego załatwienia, przekazuje go właściwemu organowi krajowego, informując o tym bezpośrednio Stronę wzywającą.

D. Wnioski lub informacje sporządzane na podstawie niniejszego punktu, nie wymagające stosowania środków przymusu, mogą być przekazywane bezpośrednio przez właściwe organy Strony wzywającej do właściwych organów Strony wezwanej.

E. Każda Strona, w chwili podpisywania lub składania instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, może poinformować Sekretarza Generalnego Rady Europy, że ze względu na konieczność zapewnienia skuteczności, wnioski sporządzane na podstawie niniejszego ustępu należy kierować do jej organu centralnego.

Artykuł 28
Poufność i ograniczenia dotyczące wykorzystania informacji

1. W wypadku braku traktatu o wzajemnej pomocy prawnej lub porozumienia na podstawie jednolitego lub wzajemnego ustawodawstwa obowiązujących między Stroną wzywającą i Stroną wezwaną, stosuje się przepisy niniejszego artykułu. Przepisów niniejszego artykułu nie stosuje się, gdy istnieje tego typu traktat, porozumienie lub ustawodawstwo, chyba że zainteresowane Strony postanowią w ich miejsce stosować całość lub część wspomnianych przepisów niniejszego artykułu

2. Strona wezwana może uzależnić przekazanie informacji lub materiałów w odpowiedzi na wniosek od następujących warunków:

a) zachowania poufności, gdy bez spełnienia tego warunku wniosek o wzajemną pomoc prawną nie mógłby zostać wykonany lub
b) nie wykorzystywania tych informacji lub materiałów na użytek czynności śledczych lub postępowań innych niż wymienione we wniosku.

3. Jeżeli Strona wzywająca nie może spełnić warunków określonych w ustępie 2, winna niezwłocznie poinformować o tym Stronę wzywaną, która winna wówczas zadecydować, czy pomimo to informacje należy przekazać. Jeżeli Strona wzywająca zaakceptuje warunki, to jest tymi warunkami związana.

4. Każda Strona przekazująca informacje lub materiały pod warunkami, o jakich mowa w ustępie 2, może zażądać od drugiej Strony wyjaśnienia, w jaki sposób — w kontekście tych warunków — informacje lub materiały zostały wykorzystane.

CZĘŚĆ 2
POSTANOWIENIA SZCZEGÓŁOWE

TYTUŁ 1
Wzajemna pomoc prawna w zakresie środków tymczasowych

Artykuł 29
Niezwłoczne zabezpieczanie przechowywanych danych informatycznych

1. Strona może zwrócić się do drugiej Strony z wnioskiem o nakazanie lub uzyskanie przy użyciu podobnych metod niezwłocznego zabezpieczenia danych przechowywanych w systemie informatycznym, znajdującym się na terytorium drugiej Strony, w stosunku do których Strona wzywająca ma zamiar złożyć wniosek o pomoc wzajemną dotyczący przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia lub podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia danych.

2. Wniosek o zabezpieczenie, złożony na mocy ustępu 1, powinien zawierać następujące elementy:

a) organ wnoszący o zabezpieczenie;
b) przestępstwo stanowiące przedmiot czynności śledczych lub postępowania oraz krótki opis związanych z nim faktów;
c) przechowywane dane informatyczne, które należy zabezpieczyć i ich związek z przestępstwem;
d) wszelkie dostępne informacje pozwalające na zidentyfikowanie osoby odpowiedzialnej za przechowywanie danych informatycznych lub lokalizację systemu informatycznego;
e) uzasadnienie dla zabezpieczenia; oraz
f) wskazanie, że Strona zamierza złożyć wniosek o pomoc wzajemną dotyczący przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia przechowywanych danych informatycznych.

3. Po otrzymaniu wniosku drugiej Strony, Strona wezwana podejmie wszelkie odpowiednie środki, aby niezwłocznie zabezpieczyć wyszczególnione dane, zgodnie z przepisami swojego prawa krajowego. Dla celów wykonania wniosku, podwójna karalność nie jest wymagana jako warunek przeprowadzenia zabezpieczenia.

4. Strona wymagająca podwójnej karalności jako warunku wykonania wniosku o pomoc wzajemną dotyczącego przeszukania lub uzyskania dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcia lub podobnego zabezpieczenia albo ujawnienia przechowywanych danych, może, w odniesieniu do przestępstw innych niż określone w artykułach 2–11 niniejszej Konwencji,

zastrzec sobie prawo odmowy wykonania wniosku o zabezpieczenie na podstawie niniejszego artykułu w przypadkach, gdy ma podstawy sądzić, że w chwili ujawnienia warunek podwójnej karalności nie będzie mógł zostać spełniony.

5. Ponadto, można odmówić wykonania wniosku o zabezpieczenie wyłącznie w następujących przypadkach:

a) jeżeli wniosek odnosi się do przestępstwa, które Strona wezwana uważa za mające charakter polityczny lub za związane z przestępstwem o charakterze politycznym,
b) jeżeli Strona wezwana uważa, że wykonanie wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.

6. Jeżeli Strona wezwana uzna, że zabezpieczenie nie zapewni przyszłej dostępności danych albo zagrozi poufności lub w inny sposób zaszkodzi czynnościom śledczym prowadzonym przez Stronę wzywającą, powinna poinformować o tym niezwłocznie Stronę wzywającą. która wówczas winna zadecydować, czy pomimo to wniosek należy wykonać.

7. Każde zabezpieczenie przeprowadzone w wykonaniu wniosku, o jakim mowa w ustępie 1, będzie obowiązywać przez okres co najmniej 60 dni, aby umożliwić Stronie wzywającej złożenie wniosku o dokonanie przeszukania lub uzyskanie dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcie lub podobne zabezpieczenie albo ujawnienie danych. Po otrzymaniu takiego wniosku dane należy przechowywać w dalszym ciągu w oczekiwaniu na decyzję dotyczącą wniosku.

Artykuł 30
Niezwłoczne ujawnienie przechowywanych danych

1. Jeżeli podczas wykonywania wniosku złożonego na podstawie artykułu 29 o zabezpieczenie danych dotyczących ruchu, odnoszących się do konkretnego przekazu, Strona wezwana odkryje, że dostawca usług w innym państwie uczestniczył w tym przekazie, Strona wezwana niezwłocznie ujawni Stronie wzywającej dostateczną ilość danych dotyczących ruchu, które pozwolą na identyfikację dostawcy usług oraz drogi, jaką przekaz został zrealizowany.

2. Można odmówić ujawnienia danych dotyczących ruchu wyłącznie w następujących przypadkach:

a) jeżeli wniosek odnosi się do przestępstwa, które Strona wezwana uważa za mające charakter polityczny lub za związane z przestępstwem o charakterze politycznym; lub
b) jeżeli Strona wezwana uważa, że wykonanie wniosku może stanowić zagrożenie dla jej suwerenności, bezpieczeństwa, porządku publicznego lub innych podstawowych interesów.

TYTUŁ 2
Wzajemna pomoc prawna odnosząca się do środków śledczych

Artykuł 31
Wzajemna pomoc prawna odnosząca się do dostępu do przechowywanych danych informatycznych

1. Strona może zwrócić się do drugiej Strony z wnioskiem o przeszukanie lub uzyskanie dostępu przy użyciu podobnych metod, zajęcie lub podobne zabezpieczenie albo ujawnienie danych przechowywanych przy użyciu systemu informatycznego, znajdującego się na terytorium Strony wezwanej, w tym także danych zabezpieczonych zgodnie z artykułem 29.

2. Strona wezwana wykonuje wniosek, stosując instrumenty międzynarodowe, porozumienia i ustawodawstwo, o jakich mowa w artykule 24, oraz zgodnie z odpowiednimi przepisami niniejszego rozdziału.

3. Wniosek należy wykonać w trybie przyspieszonym, jeżeli:

a) istnieją podstawy, aby sądzić, że odpowiednie dane są szczególnie narażone na ryzyko utraty lub modyfikacji lub
b) instrumenty, porozumienia i ustawodawstwo, o jakich mowa w ustępie 2, przewidują inne przypadki współpracy w trybie przyspieszonym.

Artykuł 32
Ponadgraniczny dostęp do przechowywanych danych, za zgodą lub gdy są one publicznie dostępne

Strona, bez zezwolenia drugiej Strony, może:

a) uzyskać dostęp do przechowywanych danych informatycznych, które są publicznie dostępne (źródło otwarte), niezależnie od geograficznej lokalizacji tych danych, lub
b) uzyskać dostęp lub otrzymać przy pomocy systemu informatycznego znajdującego się na własnym terytorium dane informatyczne przechowywane na terytorium innego państwa, jeżeli Strona uzyska prawnie skuteczną i dobrowolną zgodę osoby upoważnionej do ujawnienia Stronie tych danych przy pomocy tego systemu informatycznego.

Artykuł 33
Wzajemna pomoc prawna przy gromadzeniu w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu

1. Strony powinny świadczyć sobie wzajemną pomoc prawną w gromadzeniu w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu, związanych z określonymi przekazami na ich teryto-

rium, realizowanymi przy pomocy systemu informatycznego. Pomoc ta, z zastrzeżeniem ustępu 2, podlega warunkom i procedurom określonym prawem krajowym.

2. Każda Strona winna udzielić takiej pomocy przynajmniej w odniesieniu do przestępstw, w stosunku do których gromadzenie danych dotyczących ruchu byłoby możliwe w wypadku podobnej sprawy o charakterze krajowym.

Artykuł 34
Wzajemna pomoc prawna w zakresie przechwytywania danych dotyczących treści

W zakresie dozwolonym przez obowiązujące traktaty i prawo krajowe, Strony powinny świadczyć sobie pomoc wzajemną w zakresie gromadzenia lub rejestrowania w czasie rzeczywistym danych dotyczących treści określonych przekazów realizowanych przy pomocy systemu informatycznego.

TYTUŁ 3
Sieć 24/7

Artykuł 35
Sieć 24/7

1. Każda ze Stron wyznaczy punkt kontaktowy dostępny 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu, w celu zapewnienia natychmiastowej pomocy dla celów prowadzenia czynności śledczych lub postępowań odnoszących się do przestępstw związanych z systemami i danymi informatycznymi lub dla celów zbierania dowodów w postaci elektronicznej dotyczących przestępstw. Pomoc ta będzie obejmowała ułatwienia lub, jeżeli jest to dopuszczalne przez prawo krajowe lub praktykę, bezpośrednie zastosowanie następujących środków:

a) zapewnienie doradztwa technicznego,
b) zabezpieczenie danych zgodnie z artykułami 29 i 30,
c) gromadzenie dowodów, dostarczanie informacji o prawie oraz lokalizowanie osób podejrzanych.

2. A. Punkt kontaktowy Strony będzie mógł porozumiewać się z punktem kontaktowym drugiej Strony w trybie przyspieszonym.

B. Jeżeli punkt kontaktowy wyznaczony przez Stronę nie jest częścią organu lub organów tej Strony odpowiedzialnych za międzynarodową pomoc prawną lub ekstradycję, punkt kontaktowy powinien zapewnić istnienie szybkiej koordynacji z tym organem lub organami.

3. Każda Strona zapewni odpowiednio przeszkolony i wyposażony personel dla ułatwienia funkcjonowania sieci.

ROZDZIAŁ IV
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 36
Podpisanie i wejście w życie Konwencji

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy oraz Państw, które nie są członkami Rady Europy, lecz uczestniczyły w jej opracowywaniu.

2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, akceptacji lub zatwierdzeniu. Instrumenty ratyfikacyjne, akceptacji lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia, w którym pięć Państw, w tym co najmniej trzy Państwa członkowskie Rady Europy, wyrażą swoją zgodę na związanie się postanowieniami Konwencji, zgodnie z ustępami 1 i 2.

4. Wobec każdego Państwa–Sygnatariusza, które w późniejszym okresie wyrazi swoją zgodę na związanie się Konwencją, wejdzie ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia wyrażenia zgody na związanie się Konwencją, zgodnie z ustępami 1 i 2.

Artykuł 37
Przystąpienie do Konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji, Komitet Ministrów Rady Europy, po przeprowadzeniu konsultacji z Państwami–Stronami Konwencji i uzyskaniu ich jednomyślnej zgody, będzie mógł zaprosić każde inne Państwo, nie będące członkiem Rady Europy i nie uczestniczące w jej opracowaniu, do przystąpienia do niniejszej Konwencji. Decyzja zostanie podjęta większością głosów, zgodnie z artykułem 20 pkt d) Statutu Rady Europy, oraz przy jednomyślności przedstawicieli Państw–Stron uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W odniesieniu do wszystkich Państw przystępujących do Konwencji zgodnie z ustępem 1 powyżej, Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia złożenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy instrumentu przystąpienia.

Artykuł 38
Zakres terytorialny

1. Każde Państwo, w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, może wskazać terytorium lub terytoria, do których stosować się będzie niniejsza Konwencja.

2. Każda Strona może w dowolnym momencie złożyć Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy deklarację o rozszerzeniu stosowania niniejszej Konwencji na każde inne terytorium określone w tej deklaracji. Konwencja wejdzie w życie na tym terytorium pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia przyjęcia deklaracji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

3. Każda deklaracja złożona na podstawie dwóch poprzednich ustępów może zostać wycofana w odniesieniu do każdego terytorium wymienionego w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 39
Skutki Konwencji

1. Celem niniejszej Konwencji jest uzupełnienie obowiązujących traktatów lub umów wielostronnych lub dwustronnych zawartych między Stronami, w tym postanowień:

- Europejskiej Konwencji o ekstradycji otwartej do podpisu w Paryżu w dniu 13 grudnia 1957 roku (ETS nr 24);
- Europejskiej Konwencji o wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych otwartej do podpisu w Strasburgu w dniu 20 kwietnia 1959 roku (ETS nr 30);
- Protokołu dodatkowego do Europejskiej Konwencji o wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych otwartego do podpisu w Strasburgu w dniu 17 marca 1978 roku (ETS nr 99).

2. Jeżeli dwie lub więcej Stron zawarły porozumienie lub traktat odnoszący się do kwestii uregulowanych niniejszą Konwencją lub jeżeli uregulowały w inny sposób swoje stosunki związane z tymi zagadnieniami, lub uczynią to w przyszłości, są one uprawnione do stosowania postanowień tych porozumień lub traktatów oraz odpowiedniego uregulowania swoich stosunków. Jednakże, gdy strony uregulują wzajemne stosunki odnoszące się do kwestii, jakimi zajmuje się niniejsza Konwencja, odmiennie niż w Konwencji, powinny to uczynić w sposób, który nie jest sprzeczny z celami i zasadami Konwencji.

3. Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie może wpływać na inne prawa, ograniczenia, obowiązki i zobowiązania Strony.

Artykuł 40
Deklaracje

Każde Państwo, w pisemnej deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia oświadczyć, że zastrzega sobie możliwość stawiania dodatkowych wymagań, o których mowa w artykułach 2, 3, 6 ust. 1 pkt b), 7, 9 ust. 3 i 27 ust. 9A.

Artykuł 41
Klauzula federalna

1. Państwo federalne może zastrzec sobie prawo wykonywania zobowiązań wynikających z rozdziału II niniejszej Konwencji zgodnie z jej podstawowymi zasadami regulującymi stosunki między władzami federalnymi a państwami wchodzącymi w skład federacji lub innymi analogicznymi jednostkami terytorialnymi, pod warunkiem, że jest nadal w stanie prowadzić współpracę na podstawie rozdziału III.

2. Przy składaniu zastrzeżenia na podstawie ustępu 1, Państwo federalne nie może formułować warunków, które zniweczą lub istotnie ograniczą jego zobowiązania do stosowania środków przewidzianych w rozdziale II. Generalnie, powinno dysponować prawną zdolnością do szerokiego i skutecznego wykonywania takich środków.

3. W odniesieniu do postanowień niniejszej Konwencji, których wykonywanie należy do jurysdykcji państw wchodzących w skład federacji lub innych analogicznych jednostek terytorialnych, nie mających obowiązku — zgodnie z ich konstytucyjnym systemem federalnym — podejmowania działań legislacyjnych, władze federalne powinny przedstawić właściwym organom tych państw informację o wspomnianych przepisach łącznie ze swoją pozytywną o nich opinią, aby zachęcić je do podjęcia stosownych działań implementacyjnych.

Artykuł 42
Zastrzeżenia

Każde Państwo, w pisemnej notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy, może, w chwili podpisywania lub składania swojego instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia, złożyć zastrzeżenie lub zastrzeżenia, o jakich mowa w Artykułach 4 ust. 2, 6 ust. 3, 9 ust. 4, 10 ust. 3, 11 ust. 3, 14 ust. 3, 22 ust. 2, 29 ust. 4 i 41 ust.1. Składanie innych zastrzeżeń jest niedopuszczalne.

Artykuł 43
Status i wycofanie zastrzeżeń

1. Strona, która zgłosiła zastrzeżenie zgodnie z artykułem 42, może wycofać je w całości lub w części w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie to wejdzie w życie z dniem otrzymania tej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego. Jeżeli w notyfikacji podaje się, że wycofanie zastrzeżenia wchodzi w życie z konkretną datą oraz jeżeli data jest późniejsza od daty otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego, wycofanie wejdzie w życie w tej późniejszej dacie.

2. Strona, która złożyła zastrzeżenie zgodnie z artykułem 42, powinna wycofać to zastrzeżenie w całości lub w części, gdy tylko pozwolą na to okoliczności.

3. Sekretarz Generalny może okresowo zwracać się do Stron, które złożyły jedno lub kilka zastrzeżeń zgodnie z artykułem 42, o przedstawienie informacji o perspektywach wycofania tego zastrzeżenia lub zastrzeżeń.

Artykuł 44
Zmiany

1. Każda Strona może zgłaszać propozycje zmian w Konwencji; każda taka propozycja zostanie przedstawiona przez Sekretarza Generalnego Rady Europy Państwom Członkowskim Rady Europy, państwom nie będącym członkami, które uczestniczyły w opracowywaniu niniejszej Konwencji, jak też każdemu państwu, które przystąpiło do Konwencji lub które zostało zaproszone do przystąpienia do niej zgodnie z postanowieniami artykułu 37.

2. Każda zmiana proponowana przez Stronę będzie przekazywana Europejskiemu Komitetowi ds. Przestępczości (CDPC), który przedłoży Komitetowi Ministrów swoją opinię dotyczącą proponowanej zmiany.

3. Komitet Ministrów zbada proponowaną zmianę oraz opinię przedłożoną przez CDPC i po konsultacjach z Państwami–Stronami Konwencji, nie będącymi członkami Rady Europy może przyjąć zmianę.

4. Tekst każdej zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów, zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu, zostaje przekazany Stronom do akceptacji.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu wejdzie w życie trzydziestego dnia po dacie, w której Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o zaakceptowaniu zmiany.

Artykuł 45
Rozstrzyganie sporów

1. Europejski Komitet ds. Przestępczości Rady Europy (CDPC) będzie informowany o sposobie interpretowania i stosowania niniejszej Konwencji.

2. W razie rozbieżności między Stronami w odniesieniu do interpretacji lub stosowania niniejszej Konwencji, Strony dążyć będą do rozstrzygnięcia sporu na drodze negocjacji lub przy użyciu innych środków pokojowych, jakie same wybiorą, w tym także przez przedłożenie sporu CDPC, sądowi arbitrażowemu, którego decyzje będą wiążące dla Stron lub Międzynarodowemu Trybunałowi Sprawiedliwości, stosownie do uzgodnień między zainteresowanymi Stronami.

Artykuł 46
Konsultacje między Stronami

1. Strony prowadzić będą, w miarę potrzeb, okresowe konsultacje celem ułatwienia:

a) skutecznego stosowania i wdrażania Konwencji, w tym identyfikacji problemów w tym zakresie, a także skutków deklaracji i zastrzeżeń złożonych na podstawie niniejszej Konwencji;
b) wymiany informacji o najnowszych istotnych zmianach w prawie, polityce lub w dziedzinie techniki, odnoszących się do cyberprzestępczości oraz zbierania dowodów w postaci elektronicznej;
c) badania możliwości uzupełnienia lub wprowadzenia zmian do Konwencji.

2. Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) będzie okresowo informowany o wynikach konsultacji, o jakich mowa w ustępie 1.

3. CDPC będzie, w miarę potrzeb, ułatwiał konsultacje, o jakich mowa w ustępie 1, oraz podejmował działania niezbędne dla udzielenia Stronom pomocy w ich wysiłkach zmierzających do uzupełnienia lub wprowadzenia zmian do Konwencji. Najpóźniej w terminie trzech lat od daty wejścia w życie niniejszej Konwencji, Europejski Komitet ds. Przestępczości (CDPC) dokona, we współpracy ze Stronami, przeglądu wszystkich postanowień Konwencji, i w miarę potrzeby zaleci odpowiednie zmiany.

4. Koszty związane z realizacją postanowień ustępu 1 ponoszą Strony, w sposób przez nie ustalone, za wyjątkiem tych kosztów, które ponosi Rada Europy.

5. Sekretariat Rady Europy udziela Stronom pomocy w wykonywaniu ich zadań zgodnie z niniejszym artykułem.

Artykuł 47
Wypowiedzenie

1. Każda Strona może w dowolnej chwili wypowiedzieć niniejszą Konwencję, kierując do Sekretarza Generalnego Rady Europy odpowiednią notyfikację.

2. Wypowiedzenie wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzymiesięcznego okresu od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego Rady Europy.

Artykuł 48
Notyfikacja

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje Państwom Członkowskim, Państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowywaniu niniejszej Konwencji, jak też wszystkim Państwom, które przystąpiły do Konwencji lub zostały zaproszone do przystąpienia do niej:

a) każdy akt podpisania Konwencji;
b) złożenie instrumentu ratyfikacyjnego, akceptacji, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) każdą datę wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z jej artykułami 36 i 37;
d) każdą deklarację złożoną na mocy artykułów 40 lub każde zastrzeżenie złożone na mocy artykułu 42;
e) wszelkie inne akty, notyfikacje lub informacje związane z niniejszą Konwencją.

Na dowód czego, niżej podpisani, odpowiednio do tego umocowani, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Budapeszcie, w dniu 23 listopada 2001 roku, w językach francuskim i angielskim, przy czym obie wersje językowe są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże poświadczone kopie każdemu Państwu Członkowskiemu Rady Europy, Państwom nie będącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowywaniu Konwencji oraz każdemu Państwu zaproszonemu do przystąpienia do Konwencji.

KONWENCJA
W SPRAWIE KONTAKTÓW Z DZIEĆMI

(sporządzona w Strasbourgu w dniu 15 maja 2003 r.)

PREAMBUŁA

Państwa członkowskie Rady Europy i inni sygnatariusze niniejszej konwencji,

mając na uwadze Europejską Konwencję z 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem;

mając na uwadze Konwencję haską z 25 października 1980 r. w sprawie cywilnych aspektów międzynarodowego uprowadzenia dziecka i Konwencję haską z 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci;

mając na uwadze rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z 29 maja 2000 r. w sprawie jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej za wspólne dzieci obojga małżonków;

uznając, że zgodnie z postanowieniami rozmaitych międzynarodowych instrumentów prawnych Rady Europy, jak i art. 3 Konwencji Narodów Zjednoczonych z 20 listopada 1989 r. o prawach dziecka, dobro dziecka będzie uwzględniane na pierwszym miejscu;

świadome potrzeby dalszych postanowień w celu zabezpieczenia kontaktów między dzieckiem a jego rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi,

chronionych przez art. 8 Konwencji z 4 listopada 1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

uwzględniając art. 9 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka

przewidujący prawo dziecka, które jest odseparowane od jednego lub obojga rodziców, do utrzymywania regularnych, osobistych związków i bezpośredniego kontaktu z obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z dobrem dziecka;

biorąc pod uwagę art. 10 ust. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka, który przewiduje prawo dziecka, którego rodzice mają miejsca pobytu w różnych

Państwach, do regularnego utrzymywania z każdym z rodziców więzi emocjonalnych i bezpośrednich kontaktów;

przekonane o konieczności uznania, że nie tylko rodzice, ale i dzieci posiadają prawa;

godząc się w konsekwencji na zastąpienie pojęcia „styczności z dziećmi" pojęciem „kontaktu z dziećmi";

mając na uwadze Europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci i konieczność popierania środków, mających na celu pomoc dla dzieci w sprawach dotyczących kontaktu z rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi;

zgadzając się, że dzieci potrzebują kontaktu nie tylko z obojgiem rodziców, ale także i z innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi oraz że dla rodziców i tych innych osób ważne jest utrzymywanie kontaktu z dziećmi, stosownie do dobra dziecka;

dostrzegając konieczność sprzyjania przyjęciu przez Państwa wspólnych zasad odnoszących się do kontaktu z dziećmi, w szczególności w celu umożliwienia zastosowania międzynarodowych regulacji prawnych w tej dziedzinie;

uznając, że środki zapewniające wykonywanie zagranicznych orzeczeń odnoszących się do kontaktów z dziećmi będą prawdopodobnie skuteczniejsze, jeżeli zasady, na których oparte są te zagraniczne orzeczenia, są oparte na zasadach podobnych do przyjętych w państwie, w którym te zagraniczne orzeczenia są wykonywane;

uznając, w przypadkach, gdy dzieci i rodzice i inne osoby mające rodzinne związki z dziećmi żyją w różnych państwach, potrzebę zachęcania władz sądowych do częstszego stosowania kontaktów transgranicznych i zwiększenia zaufania wszystkich zainteresowanych osób, że po upływie okresu takiego kontaktu dzieci powrócą do miejsca stałego zamieszkania;

zwracając uwagę, że ustanowienie skutecznych zabezpieczeń i dodatkowych gwarancji powinno zapewnić powrót dzieci, w szczególności po upływie okresu kontaktu transgranicznego;

zwracając uwagę, że konieczna jest dodatkowa, międzynarodowa regulacja prawna w celu zapewnienia rozwiązań odnoszących się w szczególności do transgranicznych kontaktów z dziećmi;

pragnąc nawiązania współpracy między wszystkimi organami centralnymi i innymi organami w celu popierania i poprawy kontaktu między dziećmi i ich rodzicami i innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi, a w szczególności popierania współpracy sądowej w sprawach dotyczących kontaktów transgranicznych;

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ 1
CELE KONWENCJI I DEFINICJE

Artykuł 1
Cele konwencji

Celami konwencji są:

a) określenie ogólnych zasad stosowanych przy wydawaniu orzeczeń dotyczących kontaktu;
b) ustanowienie stosownych zabezpieczeń i gwarancji zapewniających prawidłowe wykonanie takiego kontaktu i bezzwłoczny powrót dzieci po upływie okresu kontaktu;
c) nawiązanie współpracy między organami centralnymi, władzami sądowymi i innymi organami w celu popierania i poprawy kontaktu między dziećmi i ich rodzicami lub innymi osobami mającymi rodzinne związki z dziećmi.

Artykuł 2
Definicje

Dla celów niniejszej konwencji:

a) „kontakt" oznacza:
   i. pobyt dziecka przez określony czas albo jego spotkanie z osobą wymienioną w art. 4 lub 5, z którą dziecko stale nie mieszka;
   ii. każdą formę komunikacji między dzieckiem i taką osobą;
   iii. dostarczanie takiej osobie informacji o dziecku, albo dziecku o tej osobie.
b) „orzeczenie dotyczące kontaktu" oznacza decyzję organu sądowego dotyczącą kontaktu, włącznie z porozumieniem dotyczącym kontaktu, które zostało zatwierdzone przez właściwy organ sądowy lub które zostało sporządzone lub zarejestrowane jako urzędowo poświadczony dokument i jest wykonalne;
c) „dziecko" oznacza osobę, która nie ukończyła 18 lat lub wieku, do którego orzeczenie dotyczące kontaktu może być wydane lub wykonywane w umawiającym się państwie;
d) „związki rodzinne" oznaczają bliskie związki, takie jak między dzieckiem a jego dziadkami lub rodzeństwem, wynikające z mocy prawa lub z relacji która *de facto* ma charakter rodzinny.
e) „organ sądowy" oznacza sąd lub organ administracyjny mający równoważne uprawnienia.

ROZDZIAŁ 2
OGÓLNE ZASADY ZNAJDUJĄCE ZASTOSOWANIE DO ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH KONTAKTU

Artykuł 3
Stosowanie zasad

Umawiające się państwa wprowadzą takie środki prawne i inne, które będą konieczne do zapewnienia, że organy sądowe będą stosować zasady zawarte w tym rozdziale przy wydawaniu, zmianie, zawieszaniu lub uchylaniu orzeczeń dotyczących kontaktów.

Artykuł 4
Kontakt między dzieckiem a jego rodzicami

1. Dziecko i rodzice mają prawo uzyskania i utrzymywania ze sobą regularnych kontaktów.

2. Ograniczenie lub wykluczenie takich kontaktów możliwe jest tylko gdy jest to niezbędne dla dobra dziecka.

3. Gdy utrzymywanie nienadzorowanego kontaktu z jednym z jego rodziców nie jest zgodne z dobrem dziecka, należy rozważyć możliwość zastosowania nadzorowanego kontaktu osobistego lub innych form kontaktu z tym rodzicem.

Artykuł 5
Kontakt między dzieckiem a osobami innymi niż jego rodzice

1. Stosownie do dobra dziecka, mogą być ustanowione kontakty między dzieckiem i osobami innymi niż jego rodzice, mającymi rodzinne związki z dzieckiem.

2. Państwa mogą rozszerzyć to postanowienie w celu objęcia nim innych osób niż wymienione w ust. 1, a w przypadku takiego rozszerzenia Państwa mogą swobodnie zadecydować, które z form kontaktu określonych w art. 2 pkt a) będą stosowane.

Artykuł 6
Prawo dziecka do informacji, konsultacji i wyrażania swoich opinii

1. Dziecko, uważane przez prawo wewnętrzne za posiadające dostateczne rozeznanie, ma prawo, o ile nie jest to oczywiście sprzeczne z jego dobrem, do:

– otrzymania wszystkich istotnych informacji,
– uwzględnienia go w konsultacji,
– wyrażania swoich opinii.

2. Należy przywiązywać odpowiednią wagę do tych opinii oraz dających się ustalić życzeń i uczuć dziecka.

Artykuł 7
Rozstrzyganie sporów dotyczących kontaktu

Przy rozstrzyganiu sporów dotyczących kontaktu organ sądowy powinien podjąć właściwe środki:

a) aby zapewnić, że oboje rodzice będą świadomi znaczenia dla ich dziecka i każdego z nich, nawiązania i utrzymywania regularnych kontaktów z ich dzieckiem;
b) aby zachęcać rodziców i inne osoby mające rodzinne związki z dzieckiem do zawierania polubownych porozumień w sprawie kontaktu, w szczególności poprzez mediację lub inne środki rozstrzygania sporów;
c) aby przed podjęciem decyzji zapewnić posiadanie wystarczających informacji, w szczególności uzyskanych od osób, którym przysługuje odpowiedzialność rodzicielska, dla podjęcia decyzji zgodnej z dobrem dziecka, a gdy zachodzi taka potrzeba uzyskać dalsze informacje z innych odpowiednich źródeł lub od innych właściwych osób.

Artykuł 8
Porozumienia dotyczące kontaktu

1. Umawiające się państwa powinny zachęcać, w sposób jaki uznają za odpowiedni, rodziców i inne osoby mające rodzinne związki z dzieckiem, aby przy zawieraniu lub zmianie porozumień dotyczących kontaktu z dzieckiem przestrzegały zasad wskazanych w art. 4–7.

Zalecane jest, aby te porozumienia były sporządzane na piśmie.

2. Z wyjątkiem sytuacji, gdy prawo krajowe stanowi inaczej, organy sądowe powinny na wniosek potwierdzać porozumienie dotyczące kontaktu z dzieckiem, chyba że jest ono sprzeczne z dobrem dziecka.

Artykuł 9
Wykonanie orzeczeń dotyczących kontaktów

Umawiające się państwa podejmą wszelkie właściwe środki dla zapewnienia wykonania orzeczeń dotyczących kontaktów.

Artykuł 10
Zabezpieczenia i gwarancje dotyczące kontaktu

1. Każde umawiające się państwo wprowadzi i będzie propagować stosowanie zabezpieczeń i gwarancji. Każde umawiające się państwo zakomunikuje poprzez swój organ centralny Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy w terminie trzech miesięcy od wejścia w życie niniejszej konwencji w stosunku do tego państwa przynajmniej trzy kategorie zabezpieczeń i gwarancji, które będą dostępne w jego prawie krajowym obok zabezpieczeń i gwarancji wymienionych w art. 4 ust. 3 i art. 14 ust. 1 lit. b) niniejszej konwencji. Zmiany w zakresie dostępnych zabezpieczeń i gwarancji będą komunikowane niezwłocznie.

2. Gdy wymagają tego okoliczności sprawy, organ sądowy może w każdym czasie zastrzec dla orzeczenia dotyczącego kontaktów zabezpieczenia i gwarancje, tak w celu zapewnienia wykonania orzeczenia, jak i w celu spowodowania, że po upływie okresu kontaktu dziecko powróci do miejsca zwykłego pobytu, czy też nie zostanie bezprawnie wywiezione.

A. Zabezpieczenia i gwarancje wykonania orzeczenia mogą w szczególności zawierać:

- nadzór nad kontaktami;
- zobowiązanie osoby do pokrycia kosztów podróży i pobytu dziecka i — jeśli to uzasadnione — innej osoby towarzyszącej dziecku;
- kaucja składana przez osobę, pod której pieczą dziecko stale pozostaje, dla zapewnienia, że nie przeszkodzi osobie ubiegającej się o kontakt z dzieckiem w realizacji tego kontaktu;
- nałożenie kary pieniężnej na osobę, pod której pieczą dziecko stale pozostaje, w sytuacji odmowy przez tę osobę zastosowania się do postanowień orzeczenia dotyczącego kontaktu.

B. Zabezpieczenia i gwarancje dla zapewnienia powrotu dziecka lub zapobieżenia jego bezprawnemu wywiezieniu mogą w szczególności obejmować:

- złożenie paszportów lub dokumentów tożsamości i – jeśli to właściwe
- dokumentu wskazującego, że osoba ubiegająca się o kontakt powiadomiła właściwą władzę konsularną o takim przekazaniu w czasie kontaktu;
- gwarancje finansowe;
- zabezpieczenia na majątku;
- zobowiązania lub przyrzeczenia wobec sądu;
- zobowiązanie osoby realizującej kontakt z dzieckiem do regularnego zgłaszania się wraz z dzieckiem przed właściwy organ, taki jak urząd ds. młodzieży, posterunek policji — w miejscu, gdzie kontakt ma być realizowany;
- zobowiązanie osoby ubiegającej się o kontakty do przedstawienia dokumentu wydanego przez państwo, w którym kontakt ma być realizowany, poświadczającego uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczenia dotyczącego odpowiedzialności rodzicielskiej

lub kontaktów lub też obu tych orzeczeń albo przed wydaniem orzeczenia dotyczącego kontaktu, albo przed jego rozpoczęciem;

– nałożenie warunków w odniesieniu do miejsca kontaktu i — jeśli to właściwe zgłoszenie — zakazu opuszczania przez dziecko państwa, w którym kontakt ma być zrealizowany, do krajowego lub międzynarodowego systemu informacyjnego.

3. Wszelkie takie zabezpieczenia i gwarancje powinny mieć formę pisemną lub być potwierdzone na piśmie i powinny stanowić część orzeczenia dotyczącego kontaktu lub potwierdzonego porozumienia.

4. Jeśli zabezpieczenia i gwarancje mają być wykonane w innym umawiającym się państwie, organ sądowy będzie stosował przede wszystkim takie zabezpieczenia i gwarancje, jakie mogą być wykonane w tamtym umawiającym się państwie.

ROZDZIAŁ III
ŚRODKI DLA WSPIERANIA I POPRAWY KONTAKTÓW TRANSGRANICZNYCH

Artykuł 11
Organy centralne

1. Każde umawiające się państwo wyznaczy organ centralny, który spełnia funkcje przewidziane przez konwencję w odniesieniu do spraw kontaktów transgranicznych.

2. Państwa federacyjne i państwa, w których obowiązuje więcej niż jeden system prawny lub które mają terytoria autonomiczne, zachowują prawo do wyznaczenia kilku organów centralnych i określają ich kompetencje. Gdy państwo wyznacza kilka organów centralnych, wyznaczy ono organ centralny, do którego można kierować wszelką korespondencję w celu dalszego przekazania jej właściwemu organowi centralnemu.

3. Należy zawiadomić Sekretarza Generalnego Rady Europy o wszelkich decyzjach podjętych na podstawie niniejszego artykułu.

Artykuł 12
Obowiązki organów centralnych

Organy centralne umawiających się państw będą:

a) współpracować ze sobą i popierać współpracę między właściwymi organami w swoich państwach, włączając organy sądowe, dla osiągnięcia celów konwencji. Powinny one działać z całą niezbędną w takich sprawach starannością;

b) w celu ułatwienia wdrażania konwencji przekazywać, na wniosek, informacje o przepisach dotyczących władzy rodzicielskiej, w tym kontaktów, bardziej szczegółowe informacje co do zabezpieczeń i gwarancji w uzupełnieniu informacji już przekazanych stosownie do art. 10 ust. 1, a także o dostępnych usługach (w tym usługach prawnych, opłacanych ze środków publicznych lub innych), jak również o zmianach w zakresie tych przepisów i usług;
c) podejmować wszelkie niezbędne działania dla ujawnienia miejsca, w którym dziecko przebywa;
d) zapewniać przekazywanie wniosków właściwych organów o udzielenie informacji w kwestiach prawnych lub faktycznych dotyczących toczącego się postępowania;
e) wzajemnie informować się o wszelkich problemach, jakie mogą wyniknąć przy stosowaniu niniejszej konwencji, a także, w miarę możliwości, usuwać przeszkody w jej stosowaniu.

Artykuł 13
Współpraca międzynarodowa

1. Organy sądowe, organy centralne, organy socjalne i inne organy zainteresowanych umawiających się państw, działając w zakresie swoich kompetencji, współpracują w odniesieniu do postępowań dotyczących kontaktów transgranicznych.

2. W szczególności, organy centralne pomagają organom sądowym umawiających się państw w komunikowaniu się ze sobą i uzyskiwaniu informacji i pomocy, jakie mogą być im potrzebne do osiągnięcia celów tej konwencji.

3. W sprawach transgranicznych organy centralne pomagają dzieciom, rodzicom i innym osobom mającym rodzinne związki z dzieckiem, w szczególności we wszczęciu postępowania dotyczącego kontaktów transgranicznych.

Artykuł 14
Uznawanie i wykonywanie orzeczeń dotyczących kontaktów transgranicznych

1. Umawiające się państwa zapewnią, zgodnie z odpowiednimi instrumentami międzynarodowymi, o ile mają one zastosowanie:
a) system uznawania i wykonania orzeczeń dotyczących kontaktu i pieczy nad dzieckiem wydanych w innych umawiających się państwach;
b) procedurę, w której orzeczenia dotyczące kontaktu i pieczy nad dzieckiem wydane w innych umawiających się państwach, mogą zostać uznane i uzyskać stwierdzenie wykonalności zanim dojdzie do kontaktu w państwie wezwanym.

2. Jeśli umawiające się państwo uzależnia uznanie lub wykonanie zagranicznego orzeczenia od istnienia umowy międzynarodowej lub wzajemności, może uważać niniejszą konwencję jako podstawę prawną dla uznania lub wykonania zagranicznego orzeczenia.

Artykuł 15
Tryb wykonywania orzeczeń dotyczących kontaktów transgranicznych

Organ sądowy umawiającego się państwa, w którym ma być wykonane orzeczenie dotyczące kontaktu transgranicznego wydane w innym umawiającym się państwie, może przy uznawaniu lub stwierdzaniu wykonalności takiego orzeczenia, albo w każdym późniejszym czasie, określić lub dostosować warunki jego wykonania, jak również związane z nim zabezpieczenia lub gwarancje, jeżeli jest to konieczne, aby umożliwić realizację kontaktu, pod warunkiem, że zasadnicze elementy orzeczenia są zachowane, biorąc pod uwagę w szczególności zmiany okoliczności i uzgodnienia dokonane przez osoby zainteresowane. W żadnym wypadku nie może orzeczenie zagraniczne podlegać ocenie co do jego istoty.

Artykuł 16
Powrót dziecka

1. W przypadku, gdy po upływie okresu kontaktu transgranicznego opartego na orzeczeniu dotyczącym kontaktu, dziecko nie powraca, właściwe organy, na wniosek, zapewnią natychmiastowy powrót dziecka przez zastosowanie odpowiednich instrumentów międzynarodowych, jeśli znajdują zastosowanie prawa wewnętrznego i — jeśli to właściwe — poprzez wykonanie zabezpieczeń i gwarancji przewidzianych w orzeczeniu dotyczącym kontaktu.

2. Decyzja o powrocie dziecka powinna być wydana, jeśli tylko to możliwe, w terminie sześciu tygodni od daty złożenia wniosku.

Artykuł 17
Koszty

Z wyjątkiem kosztów powrotu, umawiające się państwa zobowiązują się nie obciążać wnioskodawcy kosztami żadnych czynności podjętych na podstawie tej konwencji przez organy centralne tych państw w imieniu wnioskodawcy.

Artykuł 18
Język

1. Z zastrzeżeniem innych szczególnych uzgodnień pomiędzy zainteresowanymi organami centralnymi:

a) zawiadomienia kierowane do organu centralnego państwa wezwanego sporządza się w języku urzędowym lub jednym z języków urzędowych tego państwa albo dołącza się do nich tłumaczenia na taki język;

b) organ centralny państwa wezwanego powinien jednak przyjąć zawiadomienie sporządzone w języku angielskim lub francuskim albo z dołączonym tłumaczeniem na jeden z tych języków.

2. Zawiadomienia kierowane przez organ centralny państwa wezwanego, w tym także wyniki przeprowadzonych czynności wyjaśniających, mogą być sporządzone w języku urzędowym lub jednym z języków urzędowych tego państwa albo w języku angielskim lub francuskim.

3. Jednakże umawiające się państwo może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, wyłączyć stosowanie albo języka francuskiego, albo angielskiego na podstawie przepisów ustępów 1 i 2 niniejszego artykułu, we wszelkich wnioskach, korespondencji lub innych dokumentach wysyłanych do jego organów centralnych.

ROZDZIAŁ IV
STOSUNEK DO INNYCH INSTRUMENTÓW

Artykuł 19
Stosunek do Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem

Nie stosuje się art. 11 ust. 2 i 3 Europejskiej konwencji z dnia 20 maja 1980 r. (ETS Nr 105) o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, w stosunkach między Państwami–Stronami tej konwencji, które są również Stronami niniejszej konwencji.

Artykuł 20
Stosunek do innych instrumentów

1. Konwencja ta nie ma wpływu na inne instrumenty międzynarodowe, których stronami są lub staną się umawiające się państwa i które zawierają postanowienia dotyczące spraw

regulowanych niniejszą konwencją. W szczególności konwencja ta nie uchybia stosowaniu następujących międzynarodowych instrumentów prawnych:

a) konwencji haskiej z 5 października 1961 r. o właściwości organów i prawie właściwym w zakresie ochrony małoletnich,
b) europejskiej konwencji z 20 maja 1980 r. o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, z zastrzeżeniem art. 19 powyżej,
c) konwencji haskiej z 25 października 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę,
d) konwencji haskiej z 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu orzeczeń i współpracy w odniesieniu do odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dziecka,

2. Konwencja nie stoi na przeszkodzie zawieraniu przez Strony umów międzynarodowych uzupełniających lub rozwijających postanowienia niniejszej Konwencji albo rozszerzających zakres ich stosowania.

3. Umawiające się państwa, które są członkami Wspólnoty Europejskiej, w swoich wzajemnych stosunkach stosują zasady prawa wspólnotowego i tym samym nie stosują zasad wynikających z niniejszej Konwencji, z wyjątkiem przypadków, w których prawo wspólnotowe nie reguluje określonego zagadnienia.

ROZDZIAŁ V
ZMIANY KONWENCJI

Artykuł 21
Zmiany

1. Każda propozycja zmiany tej konwencji składana przez stronę będzie przedstawiona Sekretarzowi Generalnemu i przekazana przez niego wszystkim Państwom Członkowskim Rady Europy, sygnatariuszom, stronom, Wspólnocie Europejskiej, państwom zaproszonym do podpisania tej konwencji zgodnie z postanowieniami art. 22 i państwom zaproszonym do przystąpienia do tej konwencji zgodnie z postanowieniami art. 23.

2. Każda propozycja zmiany składana przez stronę będzie przedstawiona Europejskiemu Komitetowi ds. Współpracy Prawnej (CDJC), który przedłoży Komitetowi Ministrów swoją opinię o proponowanej zmianie.

3. Komitet Ministrów rozważy proponowaną zmianę i opinię przedłożoną przez CDJC i po konsultacji ze stronami niniejszej konwencji, które nie są członkami Rady Europy, może przyjąć zmianę.

4. Tekst zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów zgodnie z postanowieniami ustępu 3 niniejszego artykułu będzie przekazany stronom do przyjęcia.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z postanowieniami ustępu 3 niniejszego artykułu wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, kiedy wszystkie strony poinformowały Sekretarza Generalnego o przyjęciu zmiany.

ROZDZIAŁ VI
PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 22
Podpisanie i wejście w życie

1. Konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw członkowskich Rady Europy i innych państw, które uczestniczyły w pracach nad nią oraz dla Wspólnoty Europejskiej.

2. Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia wyrażenia przez trzy państwa, w tym przynajmniej dwa państwa członkowskie Rady Europy, zgody na związanie się niniejszą konwencją, zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

4. W odniesieniu do każdego państwa, o którym mowa w ust. 1, a także Wspólnoty Europejskiej, które następnie wyrażą zgodę na związanie się niniejszą konwencją, wchodzi ona w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 23
Przystąpienie do konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej konwencji Komitet Ministrów Rady Europy po konsultacji ze stronami może zaprosić do przystąpienia do konwencji państwo nie będące członkiem Rady Europy, które nie uczestniczyło w pracach nad konwencją. Decyzję o zaproszeniu podejmuje się większością głosów, o której mowa w art. 20 lit. d) statutu Rady Europy, przy jednogłośnej zgodzie przedstawicieli umawiających się państw, uprawnionych do zasiadania w Komitecie.

2. W stosunku do państwa przystępującego konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 24
Zakres terytorialny

1. Każde państwo lub Wspólnota Europejska, w czasie podpisywania konwencji albo składania dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może określić terytorium lub terytoria, na których stosuje się postanowienia niniejszej konwencji.

2. Każda strona konwencji, w dowolnym terminie późniejszym, może, przez złożenie oświadczenia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej konwencji na inne terytorium lub terytoria, wskazane w oświadczeniu. W stosunku do takiego terytorium konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego oświadczenia.

3. Każde oświadczenie złożone zgodnie z przepisami ustępów poprzedzających, w odniesieniu do któregokolwiek terytorium wskazanego w oświadczeniu, może zostać cofnięte przez złożenie zawiadomienia Sekretarzowi Generalnemu. Cofnięcie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia przyjęcia przez Sekretarza Generalnego takiego zawiadomienia.

Artykuł 25
Zastrzeżenia

W stosunku do niniejszej konwencji nie można składać żadnych zastrzeżeń.

Artykuł 26
Wypowiedzenie

1. Każda strona może w każdym czasie wypowiedzieć niniejszą konwencję w drodze zawiadomienia Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie wywiera skutek pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 27
Zawiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy zawiadamia państwa członkowskie Rady Europy, państwa sygnatariuszy, państwa strony, Wspólnotę Europejską, każde państwo, które zostało zaproszone do podpisania tej konwencji zgodnie z art. 22 i każde państwo zaproszone do przystąpienia do niniejszej konwencji zgodnie z art. 23, o:

a) podpisaniu konwencji;
b) złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) dacie wejścia w życie konwencji, zgodnie z jej art. 22 i 23;
d) zmianie przyjętej zgodnie art. 21 i dacie wejścia w życie takiej zmiany;
e) oświadczeniu złożonym zgodnie z postanowieniem art. 18;
f) wypowiedzeniu złożonym zgodnie z postanowieniami art. 26;
g) wszelkich innych czynnościach, zawiadomieniach i oświadczeniach, w szczególności dokonanych na podstawie art. 10 i 11 niniejszej konwencji.

Na dowód powyższego niżej podpisani, właściwie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą konwencję.

Sporządzono w Strasburgu dnia 15 maja 2003 roku w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże jego uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy i innym państwom, które uczestniczyły w pracach nad tą konwencją, Wspólnocie Europejskiej i każdemu innemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej konwencji.

KONWENCJA RADY EUROPY O OCHRONIE DZIECI PRZED SEKSUALNYM WYKORZYSTYWANIEM I NIEGODZIWYM TRAKTOWANIEM W CELACH SEKSUALNYCH

(przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 12 lipca 2007 r.
w trakcie posiedzenia Zastępców Ministrów nr 1002)

Państwa członkowskie Rady Europy oraz inne państwa sygnatariusze niniejszej konwencji;

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiąganie większej jedności wśród jej członków;

zważywszy, że każde dziecko ma prawo do zapewnienia mu przez rodzinę, społeczeństwo oraz państwo takich środków ochrony, jakie są konieczne z uwagi na jego status nieletniego;

odnotowując, że seksualne wykorzystywanie dzieci, a zwłaszcza dziecięca pornografia oraz prostytucja, a także wszelkie formy niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych, w tym przypadki czynów popełn ianych za granicą, mają destrukcyjny wpływ na zdrowie dziecka i jego rozwój psychospołeczny;

zważywszy, że seksualne wykorzystywanie dzieci i niegodziwe traktowanie dzieci w celach seksualnych przybrało niepokojące rozmiary, tak na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym, w szczególności jeśli chodzi o wzrost korzystania z technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych zarówno przez dzieci, jak i sprawców przestępstw przeciwko nim oraz że zapobieganie i zwalczanie takiego seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych wymaga współpracy na szczeblu międzynarodowym;

zważywszy, że dobro i najlepsze interesy dzieci to wartości fundamentalne, wspólne wszystkim państwom członkowskim, które należy wspierać bez żadnej dyskryminacji;

przywołując Plan Działań przyjęty na trzecim Szczycie Głów Państw i Rządów Rady Europy (Warszawa, dnia 16–17 maja 2005 r.), wzywający do opracowania środków mających na celu zwalczanie seksualnego wykorzystywania dzieci;

przywołując w szczególności Rekomendację Komitetu Ministrów Nr R (91) 11 w sprawie seksualnego wykorzystywania, pornografii, prostytucji oraz handlu dziećmi i młodzieżą, Rekomendację (2001) 16 w sprawie ochrony dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem oraz Konwencję o przestępczości komputerowej (ETS Nr 185), a zwłaszcza jej art. 9, a także Konwencję Rady Europy o przeciwdziałaniu handlowi ludźmi (ETS Nr 197);

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. (ETS Nr 5), Europejską Kartę Społeczną ze zmianami z 1996 r. (ETS Nr 163) oraz Europejską Konwencję o wykonywaniu praw dziecka z 1996 r. (ETS Nr 160);

mając również na uwadze Konwencję ONZ o prawach dziecka, a zwłaszcza jej art. 34, Protokół Fakultatywny w sprawie handlu dziećmi, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej, dodatkowy Protokół do Konwencji ONZ o zwalczaniu międzynarodowej przestępczości zorganizowanej w sprawie zapobiegania, zwalczania i karania handlu ludźmi, zwłaszcza kobietami i dziećmi, a także Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej zakazu i bezpośrednich działań na rzecz eliminowania najbardziej uciążliwych form pracy dzieci;

mając na uwadze decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. dotyczącą zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej, decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiary w postępowaniu karnym oraz decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi;

zwracając należytą uwagę na inne ważne międzynarodowe instrumenty oraz programy w tej dziedzinie, w szczególności Deklarację Sztokholmską i Agendę Działania, przyjęte na I Światowym Kongresie przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci w Celach Komercyjnych (27–31 sierpnia 1996 r.), Globalne Porozumienie przyjęte na II Światowym Kongresie przeciwko Seksualnemu **Wykorzystywaniu** Dzieci w Celach Komercyjnych w Jokohamie (17–20 grudnia 2001 r.), Porozumienie Budapeszteńskie i Plan Działania przyjęte na Konferencji przygotowawczej do II Światowego Kongresu przeciwko Seksualnemu **Wykorzystywaniu** Dzieci w Celach Komercyjnych (20–21 listopada 2001 r.), Rezolucję Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych S-27/2 „Świat pasujący do dzieci" oraz trzyletni program „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", przyjęty w efekcie trzeciego Szczytu i zapoczątkowany Konferencją w Monako (4–5 kwietnia 2006 r.);

zdecydowane wnieść skuteczny wkład w osiąganie wspólnego celu jakim jest zapewnienie dzieciom ochrony przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, bez względu na to, kto jest sprawcą, oraz zapewnienie pomocy ofiarom;

zwracając uwagę na potrzebę stworzenia całościowego instrumentu międzynarodowego kładącego nacisk na prewencyjne, ochronne i prawno–karne aspekty w walce przeciwko wszelkim formom seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych oraz tworzącego specjalny mechanizm monitorujący;

uzgodniły, co następuje:

ROZDZIAŁ I
CELE, ZASADA NIEDYSKRYMINACJI I DEFINICJE

Artykuł 1
Cele

1. Celami niniejszej Konwencji są:
1) zapobieganie i zwalczanie seksualnego wykorzystania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych;
2) ochrona praw dzieci będących ofiarami seksualnego wykorzystywania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych;
3) promowanie krajowej i międzynarodowej współpracy przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i niegodziwemu traktowaniu dzieci w celach seksualnych.

2. W celu zapewnienia skutecznej implementacji przez Strony postanowień niniejszej Konwencji, ustanawia ona specjalny mechanizm monitorujący.

Artykuł 2
Zasada niedyskryminacji

Implementacja przez Strony postanowień niniejszej Konwencji, w szczególności korzystanie ze środków ochrony praw ofiar, powinna być zapewniona bez dyskryminacji ze względu na jakąkolwiek przyczynę, w szczególności: płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, polityczne lub inne przekonania, pochodzenie narodowe lub społeczne, związek z mniejszością narodową, własność, urodzenie, orientację seksualną, stan zdrowia, niepełnosprawność lub inną przyczynę.

Artykuł 3
Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:
1) „dziecko" oznacza każdą osobę poniżej 18. roku życia;
2) „seksualne wykorzystywanie dzieci oraz niegodziwe traktowanie dzieci w celach seksualnych" obejmuje zachowania, o których mowa w art. 18–23 niniejszej konwencji;
3) „ofiara" oznacza dziecko, które stało się ofiarą seksualnego wykorzystania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych.

ROZDZIAŁ II
ŚRODKI PREWENCYJNE

Artykuł 4
Zasady

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne w celu zapobiegania wszelkim formom seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych oraz w celu ochrony dzieci.

Artykuł 5
Rekrutacja, szkolenie, podnoszenie świadomości osób mających w swojej pracy kontakt z dziećmi

1. Każda Strona przyjmuje niezbędne środki ustawodawcze lub inne w celu promowania świadomości na temat ochrony oraz praw dzieci wśród osób mających regularny kontakt z dziećmi, w takich dziedzinach, jak: edukacja, służba zdrowia, opieka społeczna, wymiar sprawiedliwości, organy ścigania, a także w sektorach związanych ze sportem, kulturą i wypoczynkiem.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby osoby, o których mowa w ust. 1, miały odpowiednią wiedzę dotyczącą seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych, środków ich wykrywania oraz możliwości, o których mowa w art. 12 ust. 1.

3. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki, które są zgodne z jej prawem wewnętrznym, w celu zapewnienia, aby w zawodach, które związane są z regularnymi kontaktami z dziećmi, kandydatami do wykonywania tych zawodów nie były osoby skazane w związku z popełnieniem czynów seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych.

Artykuł 6
Edukacja dzieci

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby dzieci otrzymywały w trakcie swojej edukacji w szkole podstawowej i średniej informacje o zagrożeniach związanych z seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniu w celach seksualnych oraz o środkach ochrony przed tymi zagrożeniami, które to informacje będą dostosowane do zmieniających się możliwości rozumienia tych zagrożeń przez

dzieci. Informacje te, opracowywane we współpracy z rodzicami dzieci, stosownie do okoliczności, przekazywane będą w ramach ogólnej wiedzy na temat seksualności człowieka oraz będą kładły nacisk na sytuacje ryzyka, szczególnie sytuacje związane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych.

Artykuł 7
Zapobiegawcze programy lub środki interwencji

Każda ze Stron zapewni, aby osoby, które obawiają się, że mogłyby popełnić któreś z przestępstw określonych w niniejszej Konwencji, mogły uzyskać dostęp, stosownie do okoliczności, do skutecznych programów lub środków interwencji, opracowanych w celu dokonania oceny ryzyka popełnienia przestępstwa oraz zapobiegania takim przestępstwom.

Artykuł 8
Środki w odniesieniu do społeczeństwa

1. Każda ze Stron organizuje lub wspiera organizację kampanii informacyjnych w celu podnoszenia powszechnej świadomości na temat zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych oraz na temat środków ochronnych, jakie w tej dziedzinie mogą zostać podjęte.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu uniemożliwienia lub zakazania dystrybucji materiałów zachęcających do popełniania przestępstw określonych zgodnie z niniejszą Konwencją.

Artykuł 9
Udział dzieci, sektora prywatnego, mediów i społeczeństwa obywatelskiego

1. Każda ze Stron zachęca do uczestniczenia dzieci, odpowiednio do stopnia ich rozwoju i możliwości rozumienia, w opracowywaniu i wdrażaniu polityki państwa, programów oraz innych działań dotyczących zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego ich traktowania w celach seksualnych.

2. Każda ze Stron zachęca przedstawicieli sektora prywatnego, w szczególności przedsiębiorców związanych z technologią informacyjną i telekomunikacyjną, branżą turystyczną, sektorem bankowym i finansowym, a także społeczeństwo, do udziału w opracowywaniu i wdrażaniu polityki mającej na celu zapobieganie seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i niegodziwemu traktowaniu dzieci w celach seksualnych oraz do wprowadzania wewnętrznych norm i zasad służących realizacji tej polityki.

3. Każda ze Stron zachęca media do udzielania stosownych informacji dotyczących wszelkich aspektów seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych, przy należytym poszanowaniu niezależności mediów oraz wolności prasy.

4. Każda ze Stron wspiera finansowanie społecznych projektów i programów, tam gdzie jest to wskazane, poprzez tworzenie specjalnych funduszy służących zapobieganiu seksualnemu wykorzystywaniu dzieci i niegodziwemu traktowaniu dzieci w celach seksualnych oraz ochrony dzieci przed tymi przestępstwami.

ROZDZIAŁ III
ORGANY SPECJALISTYCZNE I KOORDYNUJĄCE

Artykuł 10
Środki krajowe w zakresie koordynacji i współpracy

1. Każda ze Stron podejmuje środki niezbędne do zapewnienia koordynacji, zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym, pomiędzy różnymi instytucjami zajmującymi się ochroną, zapobieganiem i walką z seksualnym wykorzystywaniem dzieci i niegodziwym traktowaniem dzieci w celach seksualnych, w tym zwłaszcza instytucjami związanymi ze szkolnictwem, służbą zdrowia, pomocą społeczną oraz organami ścigania i organami sądowymi.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu stworzenia lub ustanowienia:

a) niezależnych i kompetentnych instytucji krajowych lub lokalnych zajmujących się wspieraniem i ochroną praw dziecka, zapewniając im określone środki i uprawnienia;
b) mechanizmów gromadzenia danych lub punktów kontaktowych na poziomie krajowym i lokalnym oraz we współpracy ze społeczeństwem obywatelskim, w celu obserwacji i oceny zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych, przy należytym poszanowaniu wymogów ochrony danych osobowych.

3. Każda ze Stron zachęca do współpracy pomiędzy właściwymi organami władzy państwowej, przedstawicielami społeczeństwa oraz sektora prywatnego w celu lepszego zapobiegania i zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych.

ROZDZIAŁ IV
ŚRODKI OCHRONNE I POMOC OFIAROM

Artykuł 11
Zasady

1. Każda ze Stron ustanawia skuteczne programy społeczne i multidyscyplinarne struktury w celu zapewnienia niezbędnego wsparcia dla ofiar seksualnego wykorzystywania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych, ich bliskich oraz dla każdej osoby sprawującej nad nimi pieczę.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby w przypadku, gdy wiek ofiary nie został jeszcze ustalony, a istnieją podstawy do przypuszczenia, że ofiarą może być dziecko, ofiarom tym zostały udostępnione należne dzieciom środki ochrony i pomocy, zanim ich wiek zostanie ostatecznie ustalony.

Artykuł 12
Zgłaszanie podejrzenia o seksualne wykorzystywanie lub seksualne obcowanie

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby zasady poufności, do zachowania których Strony są zobowiązane na podstawie przepisów ich prawa wewnętrznego i dotyczące wykonywania niektórych zawodów związanych z pracą z dziećmi, nie stanowiły przeszkody dla możliwości informowania przez te osoby odpowiednich służb odpowiedzialnych za ochronę dzieci o wszelkich uzasadnionych podejrzeniach, że dziecko stało się ofiarą seksualnego wykorzystywania lub niegodziwego traktowania w celach seksualnych.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zachęcenia każdej osoby, która wie lub w dobrej wierze podejrzewa popełnienie przestępstwa seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych, do zgłoszenia takiego przypadku właściwym służbom.

Artykuł 13
Specjalne linie telefoniczne

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki zachęcające i wspierające tworzenie służb informacyjnych, takich jak specjalne linie telefoniczne lub internetowe, udzielających osobom dzwoniącym porad, nawet przy zachowaniu poufności lub przy poszanowaniu anonimowości tych osób.

Artykuł 14
Pomoc ofiarom

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu udzielenia ofiarom seksualnego wykorzystywania i niegodziwego traktowania w celach seksualnych doraźnej lub długoterminowej pomocy w powrocie do zdrowia fizycznego oraz zdolności psychicznych i społecznych. Środki podjęte na podstawie niniejszego ustępu powinny w sposób odpowiedni uwzględniać opinię, potrzeby oraz obawy dziecka.

2. Każda ze Stron podejmuje środki, na warunkach przewidzianych w prawie krajowym, w celu współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz innymi właściwymi organizacjami społecznymi zaangażowanymi w pomoc ofiarom.

3. W przypadku, gdy w seksualnym wykorzystywaniu dziecka lub niegodziwym traktowaniu dzieci w celach seksualnych biorą udział jego rodzice lub osoby sprawujące nad nim opiekę, procedury interwencyjne podejmowane w trybie art. 11 ust. 1 obejmują:

- możliwość odizolowania domniemanego sprawcy;
- możliwość usunięcia ofiary z jej środowiska rodzinnego. Warunki oraz czas trwania takiego usunięcia powinny zostać określone zgodnie z najlepiej pojętym interesem dziecka.

4. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby osoby bliskie dla ofiary korzystały, jeżeli jest to możliwe, z pomocy terapeutycznej, głównie z doraźnej opieki psychologicznej.

ROZDZIAŁ V
PROGRAMY I ŚRODKI INTERWENCYJNE

Artykuł 15
Zasady ogólne

1. Każda ze Stron zapewnia lub wspiera, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, skuteczne programy interwencyjne dla osób, o których mowa w art. 16 ust. 1 i 2, w celu zapobiegania oraz zmniejszania ryzyka dalszego popełniania przestępstw o charakterze seksualnym przeciwko dzieciom. Takie programy oraz środki powinny być dostępne w każdej chwili w trakcie postępowania karnego, podczas pobytu w zakładzie karnym, jak i poza nim, zgodnie z warunkami przewidzianymi w prawie wewnętrznym.

2. Każda ze Stron zapewnia lub wspiera, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, tworzenie spółek lub innych form współpracy pomiędzy właściwymi organami, zwłaszcza w sektorze usług

medycznych oraz usług społecznych, a także pomiędzy organami sądowymi oraz innymi organami odpowiedzialnymi za dalsze postępowanie z osobami, o których mowa w art. 16 ust. 1 i 2.

3. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, ocenę zagrożenia oraz potencjalnego ryzyka ponownego popełnienia przestępstw, określonych w niniejszej konwencji, przez osoby, o których mowa w art. 16 ust. 1 i 2 w celu określenia odpowiednich programów oraz środków interwencyjnych.

4. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, ocenę skuteczności zastosowanych programów oraz środków.

Artykuł 16
Osoby, do których adresowane są programy i środki interwencyjne

1. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, aby osoby, wobec których prowadzone jest postępowanie karne w związku z którymkolwiek z przestępstw określonych w niniejszej konwencji miały dostęp do programów lub środków, o których mowa w art. 15 ust. 1, na warunkach, które nie są ani krzywdzące, ani sprzeczne z prawem do obrony ani wymogami uczciwego i bezstronnego procesu, a w szczególności przy należytym poszanowaniu przepisów regulujących zasadę domniemania niewinności.

2. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, aby osoby skazane w związku z popełnieniem któregokolwiek z przestępstw określonych w niniejszej konwencji miały dostęp do programów lub środków, o których mowa w art. 15 ust. 1.

3. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, aby programy lub środki interwencyjne były opracowywane lub dostosowywane w zależności od potrzeb rozwojowych dzieci dopuszczających się przestępstwa seksualnego, w tym dzieci, które nie osiągnęły wiekowej granicy odpowiedzialności karnej, tak aby te programy lub środki odpowiadały problemom w zakresie ich zachowań seksualnych.

Artykuł 17
Informowanie i zgoda

1. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, aby osobom, o których mowa w art. 16, którym zaproponowano programy lub środki interwencyjne, były w pełni informowane o przyczynach takiej propozycji oraz wyrażały zgodę na zastosowanie takiego programu lub środka w oparciu o pełną znajomość faktów.

2. Każda ze Stron zapewnia, zgodnie ze swoim prawem wewnętrznym, aby osoby, którym zaproponowano programy lub środki interwencyjne, miały możliwość odmowy, a w przypadku osób skazanych, aby były one uświadamiane, jakie mogą być konsekwencje takiej odmowy.

ROZDZIAŁ VI
PRAWO KARNE MATERIALNE

Artykuł 18
Wykorzystanie seksualne

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego, polegającego na:

1) uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka, które zgodnie z prawem krajowym nie osiągnęło wieku umożliwiającego mu wyrażenie zgody na podejmowanie czynności seksualnych,
2) uczestnictwie w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka w przypadku:
   - zastosowania przymusu, siły, groźby lub
   - nadużycia zaufania, władzy lub wpływu na dziecko, w tym w ramach rodziny, lub
   - nadużycia szczególnej sytuacji ofiary, zwłaszcza jej ułomności fizycznej lub psychicznej lub zależności.
     a) Dla celów art. 18 ust. 1, każda Strona ustala dolną granicę wieku dziecka, poniżej której istnieje zakaz uczestnictwa w czynnościach seksualnych z jego udziałem.
     b) Celem przepisów art. 18 ust. 1 nie jest uregulowanie czynności seksualnych pomiędzy osobami nieletnimi, podejmowanych za ich obopólną zgodą.

Artykuł 19
Przestępstwa dotyczące dziecięcej prostytucji

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego, polegającego na:

a) rekrutacji dziecka do prostytucji lub powodowaniu udziału dziecka w prostytucji;
b) zmuszaniu dziecka do prostytucji lub osiąganiu z tego korzyści, lub wykorzystywaniu dziecka do tych celów w inny sposób;
c) korzystaniu z prostytucji dziecięcej.

2. Dla celów niniejszego artykułu, termin „dziecięca prostytucja" oznacza fakt wykorzystania dziecka do czynności seksualnych w sytuacji, gdy zostały przekazane lub obiecane tytułem zapłaty pieniądze lub każda inna forma wynagrodzenia lub świadczenia, bez względu na to, czy tę zapłatę, obietnicę, czy świadczenie otrzymało dziecko czy też osoba trzecia.

Artykuł 20
Przestępstwa dotyczące pornografii dziecięcej

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne w celu zapewnienia karalności zachowania umyślnego polegającego na:

a) produkowaniu pornografii dziecięcej;
b) oferowaniu lub udostępnianiu pornografii dziecięcej;
c) dystrybucji lub przesyłaniu pornografii dziecięcej;
d) pozyskiwaniu pornografii dziecięcej dla siebie lub innej osoby;
e) posiadaniu pornografii dziecięcej;
f) świadomym pozyskiwaniu dostępu do pornografii dziecięcej za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych.

2. Dla celów niniejszego artykułu, pojęcie „pornografia dziecięca" oznacza jakikolwiek materiał, który wizualnie przedstawia dziecko uczestniczące w rzeczywistej lub udawanej czynności wyraźnie seksualnej lub jakiekolwiek przedstawianie narządów płciowych dziecka głównie w celach seksualnych.

3. Każda ze Stron może zastrzec sobie prawo do wyłączenia w całości lub części stosowania ustępu 1 lit. a) oraz lit. e) w odniesieniu do produkcji i posiadania materiałów pornograficznych:

– składających się wyłącznie z udawanego przedstawiania lub realistycznych obrazów nieistniejącego dziecka,
– z udziałem dzieci, które osiągnęły wiek określony w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2, w sytuacji, gdy obrazy te zostały wytworzone przez nie i są w ich posiadaniu za ich zgodą i wyłącznie na ich prywatny użytek.

4. Każda Strona może zastrzec sobie prawo do wyłączenia stosowania w całości lub części ustępu 1 lit. f).

Artykuł 21
Przestępstwa dotyczące udziału dziecka w prezentacjach pornograficznych

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne w celu zapewnienia karalności następujących zachowań umyślnych:

a) rekrutacji dziecka do udziału w prezentacjach pornograficznych lub powodowania udziału dziecka w takich prezentacjach;
b) zmuszania dziecka do udziału w prezentacjach pornograficznych lub czerpania z tego korzyści, lub innego rodzaju wykorzystywania dziecka do tych celów;
c) świadomego uczęszczania na prezentacje pornograficzne z udziałem dzieci.

2. Każda ze Stron może zastrzec sobie prawo do ograniczenia stosowania ust. 1 lit. c) do sytuacji, gdy rekrutacja lub zmuszenie dziecka nastąpiło zgodnie z ust. 1 lit. a) lub b).

Artykuł 22
Demoralizacja dzieci

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego powodowania sytuacji w celach seksualnych, w której dziecko, które nie osiągnęło wieku określonego w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2, jest świadkiem obcowania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet jeżeli nie jest zmuszone do uczestniczenia w nich.

Artykuł 23
Nagabywanie dzieci dla celów seksualnych

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego składania dziecku, które nie ukończyło wieku określonego w wyniku zastosowania art. 18 ust. 2, przez osobę dorosłą za pośrednictwem technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych, propozycji spotkania w celu popełnienia przeciwko dziecku któregokolwiek z przestępstw określonych na podstawie art. 18 ust. 1 lit. a) lub art. 20 ust. 1 lit. a), w sytuacji, gdy za taką propozycją idą faktyczne działania mające na celu doprowadzenie do takiego spotkania.

Artykuł 24
Pomocnictwo, podżeganie i usiłowanie

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego zachowania polegającego na pomocnictwie w popełnieniu lub podżeganiu do popełnienia przestępstwa określonego w Konwencji.

2. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia karalności umyślnego zachowania polegającego na usiłowaniu popełnienia przestępstwa określonego w konwencji.

3. Każda ze Stron może zastrzec sobie prawo do wyłączenia w całości lub w części stosowania ustępu 2 do przestępstw określonych w art. 20 ust. 1 lit. b), d), e) i f), art. 21 ust. 1 lit. c), art. 22 oraz art. 23.

Artykuł 25
Jurysdykcja

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia jurysdykcji w stosunku do przestępstw określonych w Konwencji, jeżeli zostały one popełnione:

a) na jego terytorium lub
b) na pokładzie statku morskiego podnoszącego banderę tego państwa, lub
c) na pokładzie samolotu zarejestrowanego zgodnie z prawem tego państwa, lub
d) przez jego obywatela, lub
e) przez osobę mającą miejsce zwyczajowego pobytu na terytorium tej Strony.

2. Każda ze Stron podejmuje starania zmierzające do przyjęcia koniecznych środków ustawodawczych lub innych środków w celu zapewnienia jurysdykcji w stosunku do któregokolwiek z przestępstw określonych zgodnie z niniejszą Konwencją, jeżeli to przestępstwo zostało popełnione przeciwko obywatelowi tego państwa lub przeciwko osobie mającej miejsce zwyczajowego pobytu na jego terytorium.

3. Każda ze Stron, podpisując lub składając dokument ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może w formie deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy oświadczyć, że zastrzega sobie prawo do wyłączenia stosowania lub stosowania tylko w konkretnych przypadkach lub warunkach zasad jurysdykcyjnych ustanowionych w art. 25 ust. 1 lit. e).

4. W celu ścigania przestępstw określonych na podstawie art. 18, 19, 20 ust. 1 lit. a) oraz art. 21 ust. 1 lit. a) i b) niniejszej Konwencji, każda Strona przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne w celu zapewnienia, że ich jurysdykcja w zakresie dotyczącym ustępu 1 lit. d) nie będzie uzależniona od faktu, że takie czyny są karalne w miejscu ich popełnienia.

5. Każda ze Stron, podpisując lub składając dokument ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, może w formie deklaracji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy oświadczyć, że zastrzega sobie prawo do ograniczenia stosowania art. 25 ust. 4, w odniesieniu do przestępstw określonych na podstawie art. 18 ust. 1 lit. b) tiret 2 i 3, do przypadków, w których obywatel tego państwa ma miejsce zwyczajowego pobytu na jego terytorium.

6. W celu ścigania przestępstw określonych na podstawie art. 18, 19, 20 ust. 1 lit. a) oraz art. 21 niniejszej Konwencji, każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, że ich jurysdykcja w zakresie dotyczącym ustępu 1 lit. d) oraz lit. e) nie będzie uzależniona od faktu, iż ściganie może być wszczęte wyłącznie na podstawie zawiadomienia ze strony ofiary lub ze strony państwa, na terytorium którego przestępstwo zostało popełnione.

7. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne w celu zapewnienia jurysdykcji w stosunku do przestępstw określonych w Konwencji, w sytuacji, gdy przypuszczalny sprawca przebywa na jej terytorium, a sprawcy postanowiono nie wydawać innej Stronie wyłącznie z powodu obywatelstwa tego sprawcy.

8. W sytuacji, gdy więcej niż jedna Strona posiada jurysdykcję w stosunku do przestępstwa określonego w Konwencji, Strony te, tam gdzie to właściwe, uzgadniają między sobą, która ze Stron jest najbardziej właściwa do prowadzenia postępowania karnego.

9. Bez uszczerbku dla ogólnych norm prawa międzynarodowego, Konwencja nie wyłącza stosowania przez Stronę jurysdykcji w sprawach karnych zgodnie z jej prawem krajowym.

Artykuł 26
Odpowiedzialność osób prawnych

1. Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, ażeby osoba prawna ponosiła odpowiedzialność za przestępstwa określone w Konwencji, popełnione dla jej korzyści przez osobę fizyczną działającą indywidualnie lub jako organ tej osoby prawnej, zajmując w jej strukturze stanowisko kierownicze na podstawie:

a) pełnomocnictwa do reprezentowania osoby prawnej,
b) uprawnienia do podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej,
c) uprawnienia do sprawowania kontroli w ramach osoby prawnej.

2. Oprócz sytuacji określonych w ust. 1, każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby osoba prawna mogła być pociągnięta do odpowiedzialności karnej wówczas, gdy brak nadzoru lub kontroli sprawowanej przez osobę wymienioną w ust. 1 mógł przyczynić się do popełnienia przestępstwa określonego w Konwencji przez osobę podlegającą osobie prawnej z korzyścią dla tej osoby prawnej.

3. Zgodnie z zasadami prawnymi Strony, odpowiedzialność osoby prawnej może mieć charakter karny, cywilny lub administracyjny.

4. Odpowiedzialność osoby prawnej nie wpływa na zakres odpowiedzialności osób fizycznych, które dopuściły się popełnienia przestępstwa.

Artykuł 27
Sankcje i środki

1. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby przestępstwa określone w Konwencji, mając na względzie ich wagę, podlegały efektywnym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom. Wśród sankcji powinna znaleźć się kara pozbawienia wolności w wymiarze, który pozwala na wszczęcie i przeprowadzenie postępowania ekstradycyjnego.

2. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby osoby prawne ponoszące odpowiedzialność na podstawie art. 26 podlegały efektywnym, proporcjonalnym i odstraszającym sankcjom, wśród których znajduje się grzywna lub kara pieniężna. Oprócz nich mogą mieć zastosowanie inne sankcje, takie jak:

a) pozbawienie uprawnienia do korzystania z pomocy i świadczeń publicznych,
b) czasowe lub całkowite pozbawienie prawa do prowadzenia działalności gospodarczej,
c) oddanie pod dozór sądu,
d) sądowy nakaz likwidacji działalności.

3. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu:

a) umożliwienia dokonania zajęcia lub konfiskaty:
   – przedmiotów, dokumentów i innych narzędzi wykorzystanych lub służących do popełnienia lub mających na celu ułatwienie popełnienia przestępstwa określonego w Konwencji,
   – korzyści pochodzącej z przestępstwa określonego w Konwencji lub jej równowartości;
b) umożliwienia czasowego lub całkowitego zamknięcia pomieszczeń i urządzeń wykorzystanych do popełnienia któregokolwiek z przestępstw określonych w Konwencji, bez uszczerbku dla praw osób trzecich działających w dobrej wierze, lub czasowego bądź całkowitego pozbawienia sprawcy możliwości wykonywania działalności zawodowej lub działalności w ramach wolontariatu, polegającej na kontaktach z dziećmi, w ramach których zostało popełnione przestępstwo.

4. Każda ze Stron może przyjąć inne środki w odniesieniu do sprawców, takie jak pozbawienie praw rodzicielskich, czy też poddanie ich reżimowi kontrolnemu lub dozorowi.

5. Każda ze Stron może postanowić, aby korzyści z przestępstwa lub mienie skonfiskowane zgodnie z niniejszym artykułem były lokowane na specjalnym funduszu w celu finansowania programów prewencyjnych i pomocowych skierowanych do ofiar któregokolwiek z przestępstw określonych w niniejszej Konwencji.

Artykuł 28
Okoliczności obciążające

Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby następujące okoliczności, o ile już nie stanowią one znamion przestępstwa, były, zgodnie z prawem krajowym, traktowane jako okoliczności wpływające na zaostrzenie wymiaru kary w odniesieniu do przestępstw określonych w niniejszej Konwencji:

1) przestępstwo spowodowało znaczny uszczerbek na zdrowiu psychicznym lub fizycznym pokrzywdzonego,

2) przestępstwo poprzedzone było lub towarzyszyło mu użycie tortur lub poważnej przemocy,
3) przestępstwo popełniono przeciwko pokrzywdzonemu szczególnie bezbronnemu,
4) przestępstwo popełnił członek rodziny, osoba mieszkająca z dzieckiem lub osoba, która nadużyła przysługującego mu władztwa,
5) przestępstwo zostało popełnione przez więcej niż jedną osobę działające wspólnie,
6) przestępstwo zostało popełnione w ramach organizacji przestępczej,
7) sprawca był już skazany za przestępstwo tego samego rodzaju.

Artykuł 29
Poprzednie wyroki

Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia możliwości uwzględnienia, przy ustalaniu wymiaru kary, prawomocnych wyroków skazujących wydanych przez inny organ w związku z przestępstwami określonymi zgodnie z niniejszą Konwencją.

ROZDZIAŁ VII
POSTĘPOWANIE PRZYGOTOWAWCZE, ŚCIGANIE I PRAWO PROCESOWE

Artykuł 30
Zasady

1. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby postępowanie przygotowawcze i postępowanie karne były prowadzone w najlepszym interesie dziecka i z poszanowaniem praw dziecka.

2. Każda ze Stron podejmuje działania zapewniające ofiarom ochronę, w taki sposób, aby prowadzone postępowanie przygotowawcze oraz postępowanie sądowe nie potęgowały u dziecka przeżyć traumatycznych oraz aby działania organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych wiązały się, tam gdzie to właściwe, z zapewnieniem pomocy dzieciom.

3. Każda ze Stron zapewnia, aby postępowanie przygotowawcze oraz postępowanie sądowe miały charakter priorytetowy oraz aby były prowadzone bez nieuzasadnionej zwłoki.

4. Każda ze Stron zapewnia, aby środki stosowane na podstawie niniejszego rozdziału nie naruszały prawa do obrony oraz wymogów uczciwego i bezstronnego procesu zgodnie z art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

5. Każda ze Stron, zgodnie z zasadami swojego prawa wewnętrznego, przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki:

– w celu zapewnienia skutecznego postępowania przygotowawczego oraz ścigania przestępstw określonych w niniejszej Konwencji, dopuszczając, stosownie do okoliczności, możliwość prowadzenia operacji pod przykryciem;
– w celu umożliwienia jednostkom lub organom prowadzącym postępowanie przygotowawcze identyfikacji poszkodowanych w wyniku przestępstw określonych zgodnie z art. 20, w szczególności poprzez analizę materiału zawierającego pornografię dziecięcą, takich jak zdjęcia oraz nagrania audio-video, przekazywanego lub udostępnianego przy użyciu technologii informacyjnych lub telekomunikacyjnych.

Artykuł 31
Ogólne środki ochrony

1. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu ochrony praw i interesów pokrzywdzonych, w tym ich szczególnych potrzeb jako świadków na każdym etapie postępowania przygotowawczego oraz postępowania sądowego w szczególności poprzez:

1) informowanie ich o przysługujących im prawach oraz służbach pozostających do ich dyspozycji, chyba że nie życzą sobie udzielania takiej informacji o działaniach podjętych w związku ze złożoną przez nich skargą, zarzutach, przebiegu postępowania przygotowawczego lub sądowego, ich roli w postępowaniu oraz sposobie zakończenia sprawy;
2) zapewnienie, przynajmniej w sytuacjach niebezpieczeństwa grożącego poszkodowanym oraz ich rodzinom i jeżeli jest to uzasadnione, możliwości informowania tych osób o zwolnieniu czasowym lub stałym osoby skazanej lub ściganej;
3) zapewnienie im, w sposób zgodny z zasadami krajowego prawa procesowego, możliwości wyboru sposobu wyrażania swoich opinii, potrzeb oraz obaw co do przeprowadzenia czynności z ich udziałem i innych form dostarczenia dowodów, zarówno osobiście, jak i przez inną uprawniona osobę oraz do uwzględnienia takich opinii, potrzeb i obaw;
4) zapewnienie im pomocy ze strony odpowiednich służb w taki sposób, aby ich prawa i interesy były właściwie przedstawione i wzięte pod uwagę;
5) ochronę ich prywatności, tożsamości oraz wizerunku, a także unikanie publicznego rozpowszechniania informacji, które mogłoby doprowadzić do ujawnienia ich tożsamości, poprzez podjęcie środków ochrony przewidzianych w prawie krajowym;
6) zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom oraz ich rodzinom, a także świadkom oskarżenia przed zastraszeniem, zemstą lub ponownym popełnianiem względem nich czynu karalnego;

7) unikanie sytuacji, w których w budynku sądu lub organu ścigania pokrzywdzony miałby bezpośredni kontakt ze sprawcą, chyba że właściwe organy, kierując się najlepszym interesem dziecka, zdecydują inaczej lub gdy takiego kontaktu wymaga postępowanie przygotowawcze lub sądowe.

2. Każda ze Stron zapewnia, aby pokrzywdzeni, od pierwszego kontaktu z właściwymi organami, mieli dostęp do informacji o odpowiednich procedurach sądowych i administracyjnych.

3. Każda ze Stron zapewnia, aby pokrzywdzeni mieli dostęp do gwarantowanej prawem krajowym nieodpłatnej pomocy prawnej w sytuacji, gdy przysługuje im prawo występowania w postępowaniu karnym w charakterze strony.

4. Każda ze Stron zapewnia organom sądowym możliwość wyznaczenia pokrzywdzonemu pełnomocnika szczególnego w sytuacji, gdy na podstawie przepisów prawa wewnętrznego może on występować w postępowaniu karnym w charakterze strony oraz gdy osoby, którym przysługuje władza rodzicielska, są wyłączone z reprezentowania dziecka w takim postępowaniu z powodu konfliktu interesów pomiędzy nimi a pokrzywdzonym.

5. Każda ze Stron zapewnia, w drodze przyjęcia odpowiednich środków ustawodawczych lub innych środków, w granicach prawa krajowego, możliwość, aby grupy, fundacje, stowarzyszenia lub organizacje rządowe, lub pozarządowe mogły wspierać lub pomagać pokrzywdzonym za ich zgodą podczas postępowania karnego obejmującego przestępstwa określone w niniejszej konwencji.

6. Każda ze Stron zapewnia, aby pokrzywdzony otrzymał informacje o uprawnieniach przysługujących na podstawie niniejszego artykułu w sposób dostosowany do wieku i stopnia dojrzałości pokrzywdzonego oraz w zrozumiałym dla niego języku.

Artykuł 32
Wszczęcie postępowania

Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby postępowanie przygotowawcze lub ściganie przestępstw określonych w Konwencji nie było uzależnione od zawiadomienia lub oskarżenia złożonego przez pokrzywdzonego oraz aby postępowanie mogło być w dalszym ciągu prowadzone, nawet jeżeli pokrzywdzony wycofa swoje zeznania.

Artykuł 33
Przedawnienie

Każda ze Stron przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby termin przedawnienia dla wszczęcia postępowania w związku z przestępstwami określonymi zgodnie z art. 18, 19 ust. 1 lit. a) i lit. b) oraz art. 21 ust. 1 lit. a) i lit. b) biegł w czasie

wystarczającym dla skutecznego wszczęcia postępowania po uzyskaniu przez pokrzywdzonego pełnoletniości oraz w czasie współmiernym do ciężaru przestępstwa.

Artykuł 34
Postępowanie przygotowawcze

1. Każda ze Stron przyjmuje takie środki, jakie mogą okazać się niezbędne w celu zapewniania, aby osoby, jednostki lub służby prowadzące postępowanie przygotowawcze były wyspecjalizowane w zakresie zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych oraz aby osoby te były w tym celu przeszkolone. Takim jednostkom lub służbom zapewnia się odpowiednie zasoby finansowe.

2. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby niepewność co do rzeczywistego wieku pokrzywdzonego nie była przeszkodą dla wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Artykuł 35
Przesłuchanie dziecka

1. Każda Strona przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby:

a) przesłuchanie dziecka odbyło się bez nieuzasadnionej zwłoki, licząc od chwili powzięcia wiadomości przez właściwe organy o okolicznościach uzasadniających przesłuchanie,
b) przesłuchanie dziecka odbywało się w razie konieczności w pomieszczeniach zaprojektowanych lub dostosowanych do tych celów,
c) przesłuchanie dziecka było prowadzone przez wyszkolonych do tego specjalistów,
d) przesłuchanie dziecka prowadzone było, w miarę możliwości i potrzeb, przez tę samą osobę,
e) liczba przesłuchań była ograniczona do minimum w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne dla celów postępowania karnego,
f) dziecku mógł towarzyszyć jego przedstawiciel ustawowy lub, stosownie do sytuacji, osoba dorosła wybrana przez niego, o ile w odniesieniu do tej osoby nie została wydana decyzja odmienna uzasadniona okolicznościami sprawy.

2. Każda z Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu umożliwienia, aby każde przesłuchanie pokrzywdzonego lub stosownie do sytuacji świadka będącego dzieckiem, mogło być rejestrowane techniką video oraz aby taki zapis z przesłuchania mógł być przyjęty jako dowód w postępowaniu przed sądem, na zasadach przewidzianych w prawie wewnętrznym.

3. W przypadku, gdy nie ustalono dokładnego wieku pokrzywdzonego, lecz istnieją podstawy do przyjęcia, iż pokrzywdzony jest dzieckiem, środki, o których mowa w ustępach 1 i 2, powinny być stosowane również w toku czynności, zanim wiek pokrzywdzonego zostanie ostatecznie ustalony.

Artykuł 36
Postępowanie sądowe

1. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki, przy należytym poszanowaniu przepisów regulujących autonomię zawodów prawniczych, w celu zapewnienia, aby w szkoleniach z zakresu praw dziecka oraz problemów seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych mogły uczestniczyć wszystkie osoby zaangażowane w postępowanie, a w szczególności sędziowie, prokuratorzy oraz adwokaci.

2. Każda ze Stron przyjmuje ustawodawcze i inne środki w celu zapewnienia, by zgodnie z prawem krajowym:

a) sędzia mógł zarządzić, aby rozprawa odbyła się bez udziału publiczności,
b) przesłuchanie pokrzywdzonego przed sądem mogło odbyć się bez jego obecności, w szczególności poprzez zastosowanie odpowiednich technologii komunikacyjnych.

ROZDZIAŁ VIII
ZAPIS DANYCH ORAZ ICH PRZECHOWYWANIE

Artykuł 37
Zapis oraz przechowywanie danych krajowych dotyczących osób skazanych za popełnienie przestępstwa na tle seksualnym

1. Dla celów zapobiegania i ścigania przestępstw określonych w niniejszej Konwencji, każda Strona przyjmuje konieczne środki ustawodawcze lub inne w celu gromadzenia i przechowywania, zgodnie ze stosownymi przepisami dotyczącymi ochrony danych osobowych oraz innymi właściwymi zasadami i gwarancjami przewidzianymi w prawie krajowym, danych o tożsamości i profilu DNA skazanych za przestępstwa ustanowione w niniejszej Konwencji.

2. Każda ze Stron, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia do niniejszej Konwencji, notyfikuje Sekretarzowi Gene-

ralnemu Rady Europy nazwę i adres jednego organu krajowego odpowiedzialnego w zakresie celów, o których mowa w ustępie 1.

3. Każda ze Stron przyjmuje środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby informacje, o których mowa w ustępie 1, mogły być przekazane właściwym organom innej Strony, zgodnie z warunkami ustanowionymi w prawie krajowym i odpowiednich instrumentach międzynarodowych.

ROZDZIAŁ IX
WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Artykuł 38
Ogólne zasady i środki dotyczące współpracy międzynarodowej

1. Umawiające się Strony współpracują ze sobą na podstawie przepisów niniejszej Konwencji i poprzez stosowanie innych, odpowiednich instrumentów prawa międzynarodowego, porozumień dwustronnych, zasady wzajemności i prawa krajowego w możliwie jak najszerszym zakresie, w celu:

a) zapobiegania i zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych;
b) zapewniania ochrony i pomocy ofiarom tych przestępstw;
c) skutecznego prowadzenia śledztw lub innych postępowań dotyczących przestępstw określonych niniejszej Konwencji.

2. Każda ze Stron przyjmuje odpowiednie środki ustawodawcze lub inne środki w celu zapewnienia, aby ofiara przestępstwa w rozumieniu niniejszej Konwencji, przebywająca na terytorium państwa–Strony Konwencji innego niż państwo jej zamieszkania, mogła zgłosić skargę do odpowiednich władz swojego państwa zamieszkania.

3. Jeżeli Strona, która uzależnia wzajemną pomoc prawną w sprawach karnych lub ekstradycję od istnienia umowy otrzyma wniosek o pomoc prawną lub ekstradycję skierowany do niej przez Stronę, z którą takiego porozumienia nie zawarła, może uznać niniejszą Konwencję jako podstawę prawną dla wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych dotyczących ekstradycji, w odniesieniu do przestępstw określonych zgodnie z niniejszą Konwencją.

4. Każda ze Stron podejmie stosowne działania w celu zintegrowania, stosownie do sytuacji, zapobiegania oraz walki z seksualnym wykorzystywaniem dzieci oraz niegodziwym traktowaniem dzieci w celach seksualnych przy pomocy programów pomocy rozwojowej kierowanej na rzecz państw trzecich.

ROZDZIAŁ X
MECHANIZM MONITORUJĄCY

Artykuł 39
Komitet Stron

1. W skład Komitetu Stron wchodzą przedstawiciele Stron Konwencji.

2. Komitet Stron zwoływany jest przez Sekretarza Generalnego Rady Europy. Pierwsze posiedzenie Komitetu odbędzie się przed upływem roku od wejścia w życie niniejszej Konwencji w stosunku do dziesiątego sygnatariusza, który ją ratyfikował. Kolejne posiedzenia Komitetu odbywają się na wniosek co najmniej jednej trzeciej Stron lub Sekretarza Generalnego.

3. Komitet Stron przyjmuje własny regulamin.

Artykuł 40
Pozostali przedstawiciele

1. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Komisarz ds. Praw Człowieka, Europejski Komitet ds. Problematyki Przestępczości (CDPC), a także inne właściwe komitety międzyrządowe Rady Europy wyznaczają swoich przedstawicieli do Komitetu Stron.

2. Komitet Ministrów może wezwać inne organy Rady Europy do wyznaczenia ich przedstawicieli w Komitecie Stron, po przeprowadzeniu z nim konsultacji.

3. Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, a zwłaszcza organizacji pozarządowych, mogą wejść w skład Komitetu Stron w charakterze obserwatora, przy zastosowaniu procedury określonej stosownymi przepisami Rady Europy.

4. Przedstawiciele wyznaczeni na podstawie art. 40 ust. 1–3 uczestniczą w spotkaniach Komitetu Stron bez prawa głosu.

Artykuł 41
Funkcje Komitetu Stron

1. Komitet Stron prowadzi nadzór nad implementacją niniejszej Konwencji. Regulamin Komitetu Stron określa procedurę oceny implementacji niniejszej Konwencji.

2. Komitet Stron ułatwia gromadzenie, analizę oraz wymianę informacji, doświadczeń oraz dobrych praktyk pomiędzy państwami w celu poprawy ich możliwości w zakresie zapobiegania oraz zwalczania wykorzystywania seksualnego dzieci oraz niegodziwego traktowania dzieci w celach seksualnych.

3. Ponadto, w zależności od sytuacji, Komitet Stron:

a) ułatwia lub poprawia skuteczność korzystania z niniejszej Konwencji oraz jej implementację, w tym ustalanie problemów oraz skutków wszelkich deklaracji lub zastrzeżeń wniesionych w trybie Konwencji;

b) wyraża opinie w odniesieniu do wszelkich pytań dotyczących stosowania niniejszej Konwencji oraz ułatwia wymianę informacji na temat znaczących osiągnięć z dziedziny prawa, polityki czy technologii.

4. Komitet Stron w wykonywaniu swoich zadań wynikających z niniejszego artykułu wspomagany jest przez Sekretariat Rady Europy.

5. Europejski Komitet ds. Problematyki Przestępczości (CDPC) będzie okresowo informowany w zakresie działań wymienionych w art. 41 ust. 1, 2 i 3.

ROZDZIAŁ XI
STOSUNEK DO INNYCH INSTRUMENTÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Artykuł 42
Stosunek do Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz jej Protokołu fakultatywnego w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii

Niniejsza Konwencja nie narusza praw i obowiązków wynikających z przepisów Konwencji ONZ o prawach dziecka oraz jej Protokołu fakultatywnego w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii i ma na celu zwiększenie ochrony jaką dają oraz rozszerzenie i uzupełnienie zawartych w nich standardów.

Artykuł 43
Stosunek do innych instrumentów międzynarodowych

1. Niniejsza Konwencja nie narusza praw i obowiązków wynikających z innych instrumentów międzynarodowych, wobec których Strony niniejszej Konwencji są lub stają się Stronami i które zawierają postanowienia dotyczące spraw regulowanych przepisami niniejszej Konwencji i które zapewniają większą ochronę i pomoc dzieciom–ofiarom seksualnego wykorzystywania lub niegodziwego traktowania w celach seksualnych.

2. Strony Konwencji mogą zawierać ze sobą umowy dwustronne lub wielostronne, dotyczące spraw będących przedmiotem regulacji niniejszej Konwencji, w celu uzupełnienia lub wzmocnienia jej postanowień, lub ułatwienia realizacji zasad w niej zawartych.

3. Państwa–Strony będące członkami Unii Europejskiej stosują w swoich wzajemnych stosunkach reguły wspólnotowe i unijne regulujące sprawy, o których mowa w niniejszej Konwencji i mające zastosowanie do konkretnych spraw bez uszczerbku dla przedmiotu i celu niniejszej Konwencji oraz bez uszczerbku dla pełnego zastosowania niniejszej Konwencji wraz z innymi Stronami.

ROZDZIAŁ XII
ZMIANY DO KONWENCJI

Artykuł 44
Zmiany

1. Każda propozycja zmiany do niniejszej Konwencji zgłoszona przez jej Stronę jest przekazywana do Sekretarza Generalnego Rady Europy, który przekazuje propozycję do Państw Członkowskich Rady Europy, każdego państwa sygnatariusza, każdego państwa–Strony niniejszej Konwencji, Wspólnotę Europejską, każdego państwa zaproszonego do podpisania niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 45 ust. 1 oraz każdego państwa zaproszonego do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 46 ust. 1.

2. Każda zmiana zaproponowana przez Stronę Konwencji zostaje przekazana do Europejskiego Komitetu ds. Problematyki Przestępczości (CDPC), który przedstawia Komitetowi Ministrów swoją opinię o proponowanej poprawce.

3. Komitet Ministrów rozpatruje proponowaną zmianę i opinię na temat zmiany przedstawioną przez Komitet ds. Problematyki Przestępczości i, po konsultacjach z państwami–Stronami tej Konwencji, nienależącymi do Rady Europy, może przyjąć zmianę.

4. Tekst każdej zmiany przyjętej przez Komitet Ministrów, zgodnie z ustępem 3 tego artykułu, zostaje przesłany Stronom do akceptacji.

5. Każda zmiana przyjęta zgodnie z ust. 3 niniejszego artykułu wchodzi w życie w pierwszym dniu miesiąca po upływie jednego miesiąca po poinformowaniu Sekretarza Generalnego Rady Europy przez wszystkie Strony Konwencji o akceptacji tej zmiany.

ROZDZIAŁ XIII
POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Artykuł 45
Podpisanie i wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do podpisu dla Państw Członkowskich Rady Europy, państw niebędących członkiem Rady Europy, które uczestniczyły w jej stworzeniu, a także dla Wspólnoty Europejskiej.

2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia są przekazywane Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca po upływie trzech miesięcy od daty wyrażenia przez pięć państw–sygnatariuszy, w tym przynajmniej trzech Państw Członkowskich Rady Europy, zgody na związanie się Konwencją zgodnie z przepisami zawartymi w poprzednim ustępie.

4. Niniejsza Konwencja wchodzi w życie w odniesieniu do każdej Strony, o której mowa w ust. 1 lub Wspólnoty Europejskiej, a która wyraża późniejszą zgodę na związanie się nią, pierwszego dnia miesiąca po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentu ratyfikacji, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 46
Przystąpienie do Konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy, po skonsultowaniu się z państwami–Stronami Konwencji, na podstawie decyzji podjętej większością głosów przewidzianą w artykule 20d Statutu Rady Europy i z zastrzeżeniem jednomyślności przedstawicieli państw–Stron uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów, może zaprosić Wspólnotę Europejską, jak również każde państwo niebędące członkiem Rady i nieuczestniczące w opracowaniu Konwencji, do przystąpienia do Konwencji.

2. Wobec każdego państwa przystępującego Konwencja wchodzi w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 47
Zakres terytorialny stosowania Konwencji

1. Każde państwo lub Wspólnota Europejska może, w chwili składania podpisu lub dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, wskazać terytorium lub terytoria, na których stosuje się Konwencję.

2. Każde państwo może, w jakimkolwiek późniejszym terminie, poprzez oświadczenie skierowane do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć zakres stosowania niniejszej Konwencji na jakiekolwiek inne terytorium wskazane w oświadczeniu. W odniesieniu do takiego terytorium Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.

3. Każde oświadczenie złożone na mocy dwóch poprzedzających ustępów może być wycofane w stosunku do jakiegokolwiek terytorium wyszczególnionego w oświadczeniu w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie okresu trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 48
Zastrzeżenia

Nie można złożyć zastrzeżeń do niniejszej Konwencji, z wyjątkiem zastrzeżeń wyraźnie przewidzianych przepisami niniejszej Konwencji. Każde zastrzeżenie można wycofać w dowolnym czasie.

Artykuł 49
Wypowiedzenie

1. Strona może, w dowolnym czasie, wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.

2. Wypowiedzenie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 50
Notyfikacja

Sekretarz Generalny Rady Europy notyfikuje państwom członkowskim Rady, każdemu państwu sygnatariuszowi, każdemu Państwu–Stronie niniejszej Konwencji, Wspólnocie

Europejskiej, każdemu państwu zaproszonemu do podpisania niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 45 oraz każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z przepisami artykułu 46:

a) każde złożenie podpisu;
b) złożenie każdego dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
c) każdą datę wejścia w życie Konwencji zgodnie z artykułami 45 i 46;
d) każdą poprawkę przyjętą zgodnie z artykułem 44 oraz datę wejścia w życie tej poprawki;
e) każde wypowiedzenie na mocy przepisów artykułu 49;
f) każdy inny akt, notyfikację lub informację odnoszącą się do niniejszej Konwencji;
g) każde zastrzeżenie złożone na mocy artykułu 48.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc do tego należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

CZĘŚĆ II

ZALECENIA I WYTYCZNE KOMITETU MINISTRÓW RADY EUROPY

I. OCHRONA PRAW DZIECI

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (85) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie instytucji Rzecznika Praw Obywatelskich[1, 2]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 23 września 1985 r.
na 388. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi, w szczególności poprzez przestrzeganie i dalsze egzekwowanie praw człowieka i podstawowych wolności;

mając na uwadze Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego 757 (1975) w sprawie wniosków ze spotkania Komisji Prawnej Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy z Rzecznikiem Praw Obywatelskich i komisarzami parlamentarnymi z krajów członkowskich Rady Europy, które odbyło się w kwietniu 1974 r.;

mając na względzie Rezolucję Nr 2 z Konferencji Ministrów Europejskich o prawach człowieka w sprawie roli Rady Europy w dalszym egzekwowaniu praw człowieka (Wiedeń, 19–20 marca 1985 r.);

z zadowoleniem odnotowując szczególny rozwój instytucji Rzecznika Praw Człowieka w ostatnich latach zarówno na poziomie krajowym, regionalnym, jak i lokalnym w krajach członkowskich Rady Europy;

[1] W niniejszym zaleceniu termin Rzecznik Praw Obywatelskich odnosi się do Rzeczników Praw Człowieka, komisarzy parlamentarnych, mediatorów oraz osób pełniących podobne funkcje.

[2] W chwili przyjęcia niniejszego zalecenia przedstawiciel Republiki Federalnej Niemiec, w trybie artykułu 10 ust. 2 pkt c) Regulaminu zebrań Zastępców Ministrów, zastrzegł prawo dla rządu swojego kraju do przestrzegania lub nieprzestrzegania niniejszych zapisów.

zważywszy, że ze względu na złożoność funkcjonowania współczesnej administracji wskazane jest uzupełnienie zwykłych procedur kontroli sądowej;

powołując się na funkcje Rzecznika Praw Obywatelskich obejmujące między innymi rozpatrywanie indywidualnych skarg dotyczących podważanych błędów lub innych niedociągnięć ze strony organów administracyjnych w celu zapewnienia lepszej ochrony jednostce w postępowaniu z tymi organami;

zważywszy, że pełniąc te funkcje, Rzecznik Praw Obywatelskich może — w zależności od specyficznych uwarunkowań w poszczególnych krajach — przyczyniać się do wzmocnienia kontroli parlamentarnej;

zważywszy, że opinie wydawane przez Rzecznika Praw Obywatelskich mogą stanowić główny czynnik w ewolucji ogólnych zasad regulujących funkcjonowanie organów administracyjnych oraz działania pracowników służb publicznych,

zaleca rządom krajów członkowskich:

1) rozważenie możliwości powołania Rzecznika Praw Obywatelskich na szczeblu krajowym, regionalnym lub lokalnym, lub dla określonych obszarów administracji publicznej;
2) rozważenie nadania Rzecznikowi Praw Obywatelskich szczególnych uprawnień — jeżeli mu jeszcze takowych nie przyznano — w ramach ogólnych k ompetencji do rozpatrywania podlegających jego kontroli spraw związanych z prawami człowieka oraz do wszczynania odpowiedniego postępowania w przypadkach, w których orzeczony zostanie brak zgodności z obowiązującymi przepisami prawa krajowego, jak również do wydawania opinii w sprawach związanych z prawami człowieka;
3) rozważenie poszerzenia i wzmocnienia uprawnień Rzecznika Praw Obywatelskich w inny sposób, w ramach działania na rzecz skutecznego przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności we wszelkich rodzajach postępowania administracyjnego.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (88) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ratyfikowania i udoskonalenia sposobów wdrażania konwencji i porozumień zawartych w ramach działalności Rady Europy w dziedzinie prawa prywatnego, w szczególności konwencji zabezpieczających interesy dziecka[3]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 29 września 1988 r.
na 419. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie Artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie Rezolucje Nr 2 i Nr 4 przyjęte na XVI Konferencji Europejskich Ministrów Sprawiedliwości;

zważywszy, że konwencje i porozumienia zawarte w ramach działalności Rady Europy w dziedzinie prawa prywatnego stanowią istotną podstawę dla osiągnięcia większej jedności pomiędzy państwami członkowskimi Rady Europy;

zważywszy, że im więcej państw ratyfikuje owe konwencje i porozumienia, tym będą one skuteczniejsze;

zważywszy, że powody, dla których powyższe instrumenty nie były ratyfikowane, powinny zostać zbadane, tak aby znaleźć sposoby usunięcia przeszkód, które stoją temu na drodze;

uznając za ważne, by osoby i organy, których wspomniane traktaty dotyczą, mogły wykorzystać w optymalny sposób narzędzia w ten sposób im oferowane;

[3] Europejska Konwencja w sprawie adopcji dzieci (1967 r.) (ETS Nr 58), Europejska Konwencja o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego (1975 r.) (ETS Nr 85); Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu pieczy nad dzieckiem (1980 r.) (ETS Nr 105).

uznając za szczególnie ważne, by państwa członkowskie podjęły lub zwiększyły siłę środków mających na celu ochronę najlepszego interesu dziecka oraz interesów rodziny jako całości,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) ratyfikowały konwencje i porozumienia zawarte w ramach działalności Rady Europy w dziedzinie prawa prywatnego, a w szczególności konwencje zabezpieczające interesy dziecka, jeśli jeszcze tego nie uczyniły;
b) skatalogowały konwencje i porozumienia ratyfikowane i przeanalizowały przyczyny braku ratyfikacji któregokolwiek z tych traktatów;
c) udoskonaliły współpracę i wymianę informacji pomiędzy centralnymi władzami odpowiedzialnymi za realizowanie postanowień traktatów, o których mowa, tak aby umożliwić osobom i podmiotom zainteresowanym korzystanie w pełni z dostępnych im narzędzi;
d) podjęły stosowne działania mające na celu uświadomienie istnienia i funkcjonowania tych traktatów wszystkim tym, których one dotyczą;
e) zwróciły się, w razie potrzeby, z prośbą o pomoc do Sekretarza Generalnego w znalezieniu rozwiązań dla wszelkich problemów, które mogły uniemożliwić ratyfikację lub pełne wdrożenie wyżej wymienionych konwencji i porozumień.

II. PRAWO DZIECKA DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2004)7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie handlu organami ludzkimi

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 19 maja 2004 r.
na 884. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej państwami członkowskimi, i że cel ten można osiągnąć między innymi poprzez wspólne działanie w dziedzinie ochrony zdrowia;

biorąc pod uwagę Rezolucję (78) 29 w sprawie ujednolicenia ustawodawstwa państw członkowskich dotyczącego usuwania, przeszczepiania i transplantacji substancji ludzkich oraz końcowy tekst 3. Konferencji Europejskich Ministrów Zdrowia (Paryż, 16–17 listopada 1987 r.) oraz Rezolucję WHA 42.5 Światowej Organizacji Zdrowia potępiającą zakup i sprzedaż organów pochodzenia ludzkiego;

mając na względzie Konwencję o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowania biologii i medycyny (ETS Nr 164), a w szczególności jej artykuły 19 i 20;

mając na uwadze wymogi Protokołu dodatkowego do powyższej konwencji o transplantacji organów i tkanek pochodzenia ludzkiego, a w szczególności, że artykuł 22 żąda zakazania handlu organami i tkankami; że artykuł 3 żąda, by państwa członkowskie stworzyły systemy transplantacji, które zajmują się przydziałem organów i tkanek tylko tym osobom, które znajdują się na oficjalnych listach oczekiwania; że artykuł 26 żąda, by państwa członkowskie zagwarantowały stosowanie odpowiednich sankcji w przypadku jakiegokolwiek naruszenia zapisów zawartych w wyżej wymienionym protokole; że artykuł 21 zakazuje, by ciało ludzkie i jego części nie były przedmiotem zysku finansowego lub podobnej korzyści;

zważywszy, że:

ogólny niedobór organów i tkanek może skłonić pacjentów do desperackiego poszukiwania transplantacji opierającej się na niedopuszczalnych praktykach z punktu widzenia prawnego i etycznego;

niedobór organów może także zachęcać nielegalne organizacje do handlu ludźmi w celu sprzedaży organów do transplantacji, lub do handlu organami uzyskanymi w drodze przekupstwa lub wymuszenia;

handel organami może podważyć zaufanie publiczne w usługi transplantologiczne, zmniejszając w ten sposób chęć społeczeństwa do oddawania organów, powiększając jeszcze niedobór organów i tkanek przeznaczonych do transplantacji;

zaleca, aby rządy państw członkowskich postępowały zgodnie z wymogami przedstawionymi w załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2004)7

Artykuł 1
Cel

Państwa członkowskie powinny chronić godność i tożsamość wszystkich osób i zagwarantować im ich podstawowe prawa i wolności, bez dyskryminacji, w kontekście transplantacji organów i tkanek.

Państwa członkowskie powinny wyraźnie oświadczyć wobec całego społeczeństwa, że handel organami wykorzystuje istoty ludzkie i jest nielegalny i powinny podjąć wszelkie możliwe środki, aby przeciwdziałać handlowi organami (patrz artykuł 4).

Artykuł 2
Zakres i definicje

1. Postanowienia niniejszego zalecenia mają zastosowanie wobec wszystkich żyjących osób oraz procesu usuwania i pobierania organów, tkanek i komórek od osób niedawno zmarłych.

2. Postanowienia niniejszego zalecenia mające zastosowanie wobec tkanek mają także zastosowanie wobec komórek, w tym hematopoetycznych komórek macierzystych.

3. Postanowienia niniejszego zalecenia nie mają zastosowania wobec krwi lub pochodnych krwi.

4. Na potrzeby niniejszego zalecenia, pojęcie „handel organami i tkankami" obejmu je:

1) transport osoby do miejsca, gdzie usuwane są organy lub tkanki bez jej ważnej zgody;
2) transport osoby do miejsca, gdzie usuwane są organy lub tkanki za jej zgodą lecz wbrew prawu lub innym regulacjom ważnym w danej jurysdykcji;
3) transplantację usuniętych organów i tkanek, przetransportowanych lub nie, wbrew prawu lub innym regulacjom w danej jurysdykcji lub wbrew zapisom międzynarodowych aktów prawnych.

5. Na potrzeby niniejszego zalecenia:

1) pojęcie „transplantacja" obejmuje cały proces usunięcia organu lub tkanki pochodzących od jednej osoby i wszczepienie tego organu lub tkanki innej osobie, włącznie z wszystkimi procedurami przygotowania, zachowania, przechowywania i transportu;
2) pojęcie „usunięcie" dotyczy usunięcia z ciała organu lub tkanki w celu transplantacji w drodze procedury chirurgicznej lub za pomocą innych środków.

Artykuł 3
Profilaktyka

Profilaktyka handlu organami powinna być prowadzona w zintegrowany sposób poprzez:

1) poprawę dostępności organów i tkanek przez dobrze ugruntowane kanały, takie jak te opisane w konsensusie Rady Europy: „Niedobór organów: aktualny stan i strategie poprawy systemu oddawania organów" (1999 r.);
2) zatwierdzenie ram prawnych, które ściśle zakazują jakiejkolwiek komercjalizacji ciała ludzkiego i jego części, zgodnie z Konwencją o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowania biologii i medycyny (ETS Nr 164). Prawo to powinno być rozszerzone na obywateli wyjeżdżających za granicę. Nie należy jednakże odmawiać opieki medycznej;
3) zapewnienie informacji o dostępności organów ludzkich i tkanek przez akredytację i kontrolę ośrodków zaopatrujących i/lub transplantacji, banków tkanek oraz dalszej opieki nad pacjentami;
4) w przypadku przeszczepu z udziałem żyjącego dawcy, państwa członkowskie powinny zagwarantować, że takie przeszczepy będą oficjalnie autoryzowane;
5) w przypadku, gdy żyjący dawca jest obywatelem zagranicznym, należy poinformować odpowiednie, oficjalnie mianowane organy władzy w państwie, gdzie odbył się przeszczep oraz w kraju ojczystym żyjącego dawcy;
6) w przypadku żyjącego dawcy, należy zakazać wypłacania jakichkolwiek sum pieniężnych na rzecz dawcy i uznać taki czyn za przestępstwo kryminalne.

Postanowienie to nie dotyczy płatności, które nie stanowią korzyści finansowej lub podobnej, a w szczególności:

1) rekompensaty finansowej dla żyjących dawców za utratę dochodów lub za inne uzasadnione wydatki związane z usunięciem organu lub związanymi z tym badaniami lekarskimi;
2) płatności uzasadnionej opłaty za prawowite medyczne lub powiązane techniczne usługi świadczone w związku z transplantacją;
3) rekompensaty w przypadku nieuzasadnionej szkody wynikającej z usunięcia organów lub tkanki z organizmu żyjącego dawcy.

Artykuł 4
Akty prawne

1. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że istnieją akty prawne, które zakazują handlu ludźmi w celu transplantacji organów lub tkanek oraz samego handlu organami i tkankami.

2. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że akty te zakazują:

1) usuwania organów i tkanek poza ośrodkami i okolicznościami przeznaczonymi do tego celu, nie dokonanego przez specjalistów medycyny o odpowiednich kwalifikacjach i doświadczeniu;
2) wszczepiania organów i tkanek poza ośrodkami i okolicznościami przeznaczonymi do tego celu, nie dokonanego przez specjalistów medycyny o odpowiednich kwalifikacjach i doświadczeniu;
3) czerpania finansowych zysków z ciała ludzkiego lub jego części przeznaczonych do transplantacji;
4) reklamowania się w celu zabezpieczenia osób, organów lub tkanek przeznaczonych na handel lub w celu uzyskania korzyści finansowej;
5) tworzenia lub prowadzenia organizacji lub usług zaangażowanych w handel organami lub tkankami.

3. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że prawo przewiduje odpowiednie sankcje w przypadku jakiegokolwiek naruszenia warunków niniejszego zalecenia.

Artykuł 5
System transplantacji

1. Państwa członkowskie powinny zadbać o utworzenie ogólnokrajowego systemu transplantacji, który gwarantowałby równy dostęp do usług transplantacyjnych.

2. Krajowe listy oczekujących na przeszczepienie powinny być utworzone zgodnie z Zaleceniem Rec(2001)5 Komitetu Ministrów w sprawie zarządzania listami oczekujących na przeszczepienie organu i czasem oczekiwania.

3. System powinien gwarantować, że:

1) zapisywane są wszystkie odpowiednie informacje na temat wszystkich organów i tkanek usuniętych w celu transplantacji;
2) wszystkie organy, i w stosownych sytuacjach tkanki, są przyznawane tylko tym osobom, które znajdują się na ogólnokrajowej liście oczekujących;
3) zapisywane są wszystkie odpowiednie informacje na temat wszystkich organów i tkanek użytych do wszczepienia lub w innym celu;
4) podawana jest informacja na temat ryzyka związanego z nielegalnie pozyskiwanymi organami.

4. Podawane informacje powinny umożliwiać identyfikację ścieżki od dawcy do biorcy, lecz powinny być zbierane, przetwarzane i przekazywane zgodnie z przepisami dotyczącymi poufności i ochrony danych osobowych.

Artykuł 6
Współpraca międzynarodowa

1. Handel organami jest problemem uniwersalnym. Dlatego też do walki z nim niezbędna jest międzynarodowa współpraca.

2. Państwa członkowskie powinny zapewnić pełną współpracę z wszystkimi innymi państwami i agencjami międzynarodowymi, w tym organami ścigania, aby zwalczać handel organami, i stosować sankcje przewidziane niniejszym zaleceniem wobec każdej osoby lub jednostki zamieszanej w handel organami.

3. Państwa członkowskie powinny przedstawić pełen raport na temat jakichkolwiek podejrzeń lub przypadków handlu organami na swym terytorium Generalnemu Sekretarzowi Rady Europy.

Artykuł 7
Informacje dla opinii publicznej

Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że opinia publiczna będzie w pełni poinformowana o handlu organami i karach, jakie w związku z tym mogą być nałożone. W szczególności:

1) należy podać precyzyjne informacje na temat dawstwa organów i tkanek oraz transplantacji;

2) dawstwo organów i tkanek powinno być promowane jako zachowanie pozytywne, które przyczynia się do ratowania życia i poprawy zdrowia wielu ludzi;
3) błędne raporty na temat handlu organami mogą zaalarmować opinię publiczną i negatywnie wpłynąć na dawstwo organów i tkanek, więc należy dowodzić ich nieprawdziwości.

III. PRAWO DZIECKA DO WYCHOWANIA W RODZINIE

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (91) 9 Komitetu Ministrów w sprawie środków nadzwyczajnych w sprawach rodzinnych

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 9 września 1991 r.
na 461. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie ogromną liczbę przypadków spraw rodzinnych, które wymagają natychmiastowej reakcji w celu uniknięcia niepożądanych lub nawet nieodwracalnych skutków;

odnotowując, że w wielu przypadkach sądy i inne kompetentne władze w zakresie spraw rodzinnych nie potrafią sięgnąć po szybkie rozwiązania tam, gdzie dobro dzieci i innych osób potrzebujących specjalnej ochrony i pomocy jest poważnie zagrożone;

uznawszy, że istniejące środki nadzwyczajne nie zawsze dają sądom i innym kompetentnym władzom możliwość skutecznego rozwiązania pilnych spraw, zwłaszcza spraw, w których dzieci zostały w niewłaściwy sposób odsunięte od rodziny lub ich dobro jest poważnie zagrożone;

zważywszy, że państwa powinny nadać priorytet środkom nadzwyczajnym w sprawach rodzinnych i zapewniać odpowiednie zasoby i środki w celu ochrony interesów rodziny;

zgadzając się, że skuteczne środki nadzwyczajne powinny być szeroko dostępne;

odnotowując, że należy także podjąć kroki, aby zachęcić zainteresowane osoby i osoby działające w ich imieniu do natychmiastowego działania zmierzającego do użycia dostępnych środków nadzwyczajnych,

zaleca rządom państw członkowskich, aby podjęły wszelkie niezbędne działania zmierzające do wdrożenia poniższych zasad i zagwarantowania dostępności nadzwyczajnych środków sądom i innym kompetentnym władzom zajmującym się sprawami rodzinnymi w celu zapewnienia ochrony dzieciom i innym osobom potrzebującym specjalnej ochrony i wsparcia, i których dobro jest poważnie zagrożone.

ZASADA 1

Sądy i inne kompetentne władze zajmujące się sprawami rodzinnymi powinny mieć wystarczające zasoby i uprawnienia do ochrony dzieci i innych osób potrzebujących specjalnej ochrony i wsparcia, i których dobro jest poważnie zagrożone.

Należy udzielić specjalnej ochrony dzieciom, których dobro jest poważnie zagrożone ze względu na zaniedbanie lub jakiekolwiek inne niegodziwe traktowanie pod względem fizycznym lub psychicznym, lub które zostały lub mogą zostać w niewłaściwy sposób odebrane osobie uprawnionej do opieki nad nimi.

ZASADA 2

Sądy lub inne kompetentne władze opisane powyżej powinny być gotowe do działania w każdej chwili w najpilniejszych przypadkach.

ZASADA 3

1. Dostępne powinny być proste i szybkie procedury, tak aby zagwarantować szybkie podejmowanie decyzji. W tym celu należy wdrożyć następujące środki:
- ustanowić proste procedury składania wniosków;
- pozwolić sądom lub kompetentnym władzom na samodzielne działania;
- zastosować środki tymczasowe bez uprzedniej rozprawy sądowej;
- wykorzystać nowoczesne technologie komunikacyjne w celu przyspieszenia wszczęcia i przeprowadzenia wszelkich postępowań, przekazywania wniosków i wymiany informacji pomiędzy sądami i innymi kompetentnymi władzami oraz różnymi stronami postępowania;
- pozwolić sądom lub kompetentnym władzom odegrać aktywną rolę w prowadzeniu sprawy oraz zbieraniu materiałów dowodowych;
- uniemożliwić stronom postępowania działanie na szkodę poprzez opóźnianie użycia środków nadzwyczajnych.

2. Władze państwowe powinny zagwarantować, że informacja o środkach nadzwyczajnych zostanie upubliczniona i udostępnioną także tym osobom, do których osoby potrzebujące pomocy mogą się zwrócić o pomoc.

3. W razie potrzeby należy natychmiast zapewnić dostęp do pomocy i porad prawnych.

4. Sądy i inne kompetentne władze powinny mieć uprawnienia do wydawania decyzji, które mogą być natychmiast egzekwowane.

5. Sądy i inne kompetentne władze powinny mieć wystarczające uprawnienia, aby zagwarantować, ze ich decyzje są natychmiast egzekwowane.

ZASADA 4

W sprawach rodzinnych nie można pozwolić, by czynnik międzynarodowy powodował opóźnienie w wydaniu decyzji. W tym celu władze powinny zagwarantować możliwość skorzystania z prostych i szybkich procedur.

W szczególności, oprócz działań opisanych w zasadach 1, 2 i 3, należy podjąć następujące działania tam, gdzie konieczna jest międzynarodowa współpraca pomiędzy sądami lub innymi kompetentnymi władzami:

1. Należy udzielić wszelkiego wsparcia osobom mieszkającym za granicą przy staraniu się o pomoc i porady prawne oraz w zorganizowaniu tłumaczenia językowego w razie potrzeby.

2. Takie sprawy powinny być wnoszone do sądu lub innych kompetentnych władz i rozpatrywane niezwłocznie.

3. Należy szybko uzyskać z zagranicy wszelkie dodatkowe, niezbędne informacje o faktach lub prawie związanych ze sprawą.

4. Z myślą o ułatwieniu międzynarodowej współpracy w sprawach rodzinnych, państwa powinny stać się stronami międzynarodowych instrumentów przewidujących taka współpracę i skutecznie je stosować, a także powinny rozważyć wycofanie swych zastrzeżeń do tych instrumentów, o ile to możliwe.

5. W razie potrzeby, należy nawiązać inne formy współpracy pomiędzy państwami, aby zagwarantować, że ze środków nadzwyczajnych będzie można skorzystać niezwłocznie.

6. W przypadku, gdy celem jest oddanie dziecka, sądy i inne kompetentne władze powinny:

- skorzystać z odpowiednich środków umożliwiających odnalezienie dziecka;
- w przypadku, gdy to możliwe, wydąć decyzje w ciągu sześciu tygodni od otrzymania kompletnego wniosku od wnioskującego organu; decyzja o zwróceniu dziecka powinna być wykonalna.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (94) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad polityki rodzinnej

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 22 listopada 1994
na 521. spotkaniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15 Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu zapewnienia i urzeczywistnienia ideałów i zasad które są ich wspólnym dziedzictwem oraz przyspieszenie ich rozwoju ekonomicznego i społecznego;

zważywszy na Europejską Konwencję Praw Człowieka i powołując się w szczególności na prawo do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego określone w artykule 8;

zważywszy na Europejską Kartę Społeczną i powołując się na prawo rodziny do ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej określone w artykule 16;

mając na uwadze Deklarację o równości kobiet i mężczyzn przyjętą przez Komitet Ministrów na jego 83. Sesji (w dniu 16 listopada 1988 r.);

mając na uwadze Zalecenie 1074 (1988) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie polityki rodzinnej;

mając na uwadze Zalecenie Nr R (92) 2 Komitetu Ministrów w sprawie ogólnego udostępniania świadczeń rodzinnych;

odnotowując końcowe komunikaty sesji Konferencji Europejskich Ministrów odpowiedzialnych za sprawy rodzinne;

mając na uwadze bogactwo i różnorodność zebranych już przez Radę Europy prac na tematy związane ze sprawami rodzinnymi;

biorąc pod uwagę na Konwencję ONZ o Prawach Dziecka;

z okazji ogłoszenia przez ONZ roku 1994 Międzynarodowym Rokiem Rodziny;

odnotowując związek pomiędzy rodziną a ewolucją polityczną, ekonomiczną i społeczną;

uznawszy, że w ramach jednego społeczeństwa i na przestrzeni życia jednego człowieka rodzina może przybierać różne formy, tworząc w ten sposób różne etapy cyklu życia rodzinnego;

uznawszy, że interesy rodzin we wszystkich sektorach społecznych i dziedzinach polityki wymagają lepszej koordynacji wszystkich zaangażowanych polityk społecznych — na przykład tych, które mają wpływ na ludzi młodych, ludzi starszych i ludzi niepełnosprawnych, jak również na ochronę zdrowia, zatrudnienie, przyuczenie do zawodu, ochronę socjalną, ochronę konsumencką, kulturę, migrację, środowisko, warunki mieszkaniowe, edukację, środki masowego przekazu, ruch uliczny oraz turystykę — w celu zapewnienia rodzinom lepszych warunków życia i poprawy ich relacji międzyludzkich;

uznawszy, że dramatyczne zmiany w strukturach rodzinnych generują potrzebę wprowadzenia spójnych i zintegrowanych polityk rodzinnych, a następnie zastosowania odpowiednich środków, promujących zbilansowaną opiekę prawną, społeczną i ekonomiczną dla rodzin, umożliwiającą im spełnianie swych obowiązków i, w efekcie, życie w godności,

zaleca, aby rządy państw członkowskich wspierały implementację spójnych i zintegrowanych polityk rodzinnych w oparciu o poniższe zasady: konsultacja, koordynacja, wydajność i elastyczność; zasady te powinny być stosowane ogólnie, odpowiednio na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (94) 14

Zasady Podstawowe

Na początku dwudziestego pierwszego wieku polityki rodzinne muszą stanowić wsparcie dla rodzin dzisiejszego społeczeństwa, oferując im ochronę i pomoc, których potrzebują, aby pełnić swe role w społeczeństwie. Należy wspierać pełen potencjał każdej rodziny, zwłaszcza rodzin biednych, tak by mogły zarówno pełnić swe obowiązki, jak i cieszyć się niezależnością, z zachowaniem godności wrodzonej każdej istoty ludzkiej.

1. Bez względu na formę i różnorodność, rodzina pozostaje fundamentalną komórką społeczeństwa; odgrywa pierwszoplanową rolę w procesie socjalizacji.

2. Rodzina odgrywa także główną rolę w promowaniu poczucia solidarności pomiędzy pokoleniami a najsłabszymi członkami społeczności, jak również prawdziwego partnerstwa u par. Rodzice są w pierwszej kolejności odpowiedzialni za wychowanie dzieci według podsta-

wowych zasad społeczeństwa demokratycznego. Należy nadać priorytet usługom edukacyjnym i mediacyjnym, umożliwiającym rozwiązywanie wszelkich konfliktów rodzinnych.

3. W kręgu rodziny należy uwzględniać prawa każdego jej członka.

4. Rodzina musi stać się miejscem szczególnego promowania równości, włącznie z równością wobec prawa pomiędzy kobietami i mężczyznami, poprzez wprowadzenie podziału obowiązków związanych z utrzymaniem domu i opieką nad dziećmi oraz, uszczegóławiając, poprzez zmienianie się i uzupełnianie przez matkę i ojca w pełnieniu swych ról.

5. Władze publiczne powinny propagować harmonijne godzenie życia rodzinnego z pracą.

6. Polityki rodzinne muszą uwzględniać wielość struktur rodzinnych i ich specyficzne potrzeby.

7. Dzieci powinny być przygotowane do niezależnego, odpowiedzialnego i przyjaznego obywatelstwa dzięki respektowaniu ich praw i potrzeb w kręgu rodzinnym. Powinny być nauczone i odpowiednio poinformowane o swych prawach i obowiązkach.

8. Władze publiczne powinny zapewnić niezbędne środki umożliwiające dzieciom inicjatywę w zdobywaniu wiedzy na temat swych praw; władze te są uprawnione, zgodnie z prawem, do interweniowania w prywatnej sferze rodzinnej, kiedy dziecko jest w niej zagrożone. Władze muszą być świadome odpowiedzialności i trudności związanych z jak największym poszanowaniem integralności rodziny jako jednostki w sytuacji, gdy ustala się i podejmuje stosowne działania przeciw łamaniu prawa dzieci przez członków ich rodzin.

9. Polityki rządowe powinny brać pod uwagę koszty związane z wychowaniem dzieci.

10. Aby starsi członkowie rodziny mogli cieszyć się godnym i bezpiecznym okresem starości, jest szczególnie ważne, by szanować ich zdolność do zachowania niezależności, umiejętności podejmowania decyzji i pozostania częścią społeczności.

11. Rządy ponoszą szczególną odpowiedzialność za ochronę rodziny w czasach kryzysu ekonomicznego, zwłaszcza poprzez wprowadzenie zarówno środków zapobiegawczych, jak i wsparcia, aby znacznie zredukować poziom ubóstwa wśród rodzin przy jednoczesnym pełnym poszanowaniu ich godności.

12. Władze publiczne powinny stworzyć warunki sprzyjające dla rozwoju dobrobytu i autonomii rodzin, zwłaszcza poprzez zapewnienie odpowiednich usług z zakresu opieki dziennej, zdrowotnej, edukacji i kultury.

13. Rodziny powinny mieć możliwość tworzenia lub przyłączania się do stowarzyszeń, tak by mogły przekazywać swe opinie na temat spraw rodzinnych władzom i sugerować użycie środków, które według nich będą im najlepiej służyć.

14. Istotę idei niniejszego zalecenia można zdefiniować w następujący sposób:

i. należy podkreślić znaczenie prewencyjnej polityki rodzinnej: rodzina może potrzebować na różnych etapach życia wsparcia, porad i usług, które mogą znacznie zniwelować jej słabości;

ii. koncepcja spójnej i zintegrowanej polityki rodzinnej polega na tym, że do zadań władz publicznych należy stworzenie sprzyjających warunków dla zaistnienia rodziny jako jednostki, w której każdy człowiek może się bezpiecznie rozwijać w atmosferze solidarności i szacunku dla własnej osoby i korzystać ze swych podstawowych praw w kontekście prawnym, społecznym, kulturowym i ekonomicznym. Należy tu uwzględnić specjalne potrzeby rodzin różnego typu i na różnych etapach cyklu życia rodzinnego;
iii. koncepcja spójnej i zintegrowanej polityki rodzinnej musi być stosowana w badaniach nad wszystkimi etapami polityki pod kątem interesów rodziny i wszystkich jej członków;
iv. władze powinny dążyć do tego, by spójna i zintegrowana polityka rodzinna sięgała poza granice administracyjne jako czynnik koordynujący działania związane z rodzinami;
v. w praktyce oznacza to koordynowanie i godzenie wpływów różnych sektorów mających wpływ na członków rodziny jako obywateli, jak na przykład: ubezpieczenia społeczne, praca, edukacja, środowisko, interesy konsumenta, kultura, warunki mieszkaniowe, ruch uliczny, środki masowego przekazu i turystyka.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (95) 6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zastosowania Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem i przywracaniu pieczy nad dzieckiem

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 7 lutego 1995 r.
na 528. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie Europejską konwencję o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem i przywracaniu pieczy nad dzieckiem, sporządzoną w Luksemburgu w dniu 20 maja 1980 r. oraz Konwencję haską dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzoną w Hadze w dniu 25 października 1980 r.;

uznawszy, że prawo dostępu rodziców jest naturalnym następstwem prawa pieczy nad dzieckiem;

zdając sobie sprawę, że opóźnienie w repatriacji dziecka może nastąpić w sytuacji, gdy żaden z rodziców nie jest w stanie lub nie jest skłonny pokryć kosztów repatriacji i może skutkować umieszczeniem dziecka w ośrodku opiekuńczym do czasu repatriacji;

dostrzegając, że Zasada 4 Zalecenia Nr R (91) 9 w sprawie środków nadzwyczajnych w spawach rodzinnych powinna zostać przedstawiona sądom lub innym kompetentnym władzom i niezwłocznie rozpatrzona;

zgadzając się, że istnieje potrzeba rozwiązania kwestii związanych z repatriacją dzieci najszybciej jak to możliwe i w najlepszym interesie samych dzieci,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) podpisały i ratyfikowały Europejską konwencję o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem i przywracaniu pieczy nad dzieckiem oraz Konwencję haską dotyczącą cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę najszybciej jak to możliwe, jeśli jeszcze tego nie uczyniły,
b) podjęły niezbędne kroki na szczeblu krajowym i międzynarodowym mające na celu:
   i. usprawnienie operacji transgranicznego dostępu do dzieci,
   ii. doprowadzenie do szybkiego powrotu dziecka zgodnie z orzeczeniem sądu.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2005)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 marca 2005 r.
na 919. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie Artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi, miedzy innymi poprzez promowanie przyjęcia wspólnych zasad;

powołując się na funkcjonowanie programu Rady Europy na rzecz dzieci oraz jej projektu polityki dotyczącej okresu dzieciństwa, w szczególności na treść zaleceń z Konferencji „Prawa dzieci i polityka dotycząca okresu dzieciństwa w Europie: Nowe podejście?", która odbyła się w Lipsku w 1996 r., oraz na treść następujących Zaleceń Zgromadzenia Parlamentarnego: 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci; 1551 (2002) w sprawie budowania społeczeństwa dwudziestego pierwszego wieku z dziećmi i dla dzieci: kontynuacja europejskiej strategii na rzecz dzieci oraz 1601 (2003) w sprawie poprawy losu dzieci opuszczonych w placówkach opiekuńczo–wychowawczych;

potwierdzając ogólne zapisy prawne odnoszące się do sytuacji dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, a w szczególności europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5); Konwencji ONZ o prawach dziecka; Europejskiej Karty Społecznej (ETS Nr 35) i Zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej (ETS Nr 163); europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (ETS Nr 126); Europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci (ETS Nr 160) i Konwencji w sprawie kontaktów z dziećmi (ETS Nr 192);

uwzględniając następujące rezolucje i zalecenia Komitetu Ministrów: Rezolucję Nr R (77) 33 w sprawie umieszczania dzieci poza rodziną i Zalecenie Nr R (79) 17 dotyczące ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem, Zalecenie Nr R (84) 4 w sprawie obowiązków rodzicielskich, Zalecenie Nr R (87) 6 w sprawie rodzin zastępczych, Zalecenie Nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich, Zalecenie Nr R (94) 14 w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad polityki rodzinnej, Zalecenie Nr R (98) 8 w sprawie uczestnictwa dzieci w życiu rodzinnym i społecznym, Zalecenie Rec(2001)16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym, Zalecenie Rec(2003)19 w sprawie poprawy dostępu do praw społecznych oraz Zalecenie Rec(2003)20 dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich;

mając na uwadze zasady europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Konwencji ONZ o prawach pziecka, zgodnie z którymi tam, gdzie jest to możliwe, należy unikać umieszczania dzieci poza rodziną, w przypadku stosowania środków prewencyjnych;

mając świadomość, że pomimo stosowania środków prewencyjnych, niektóre dzieci będą w nadal wymagały umieszczenia poza rodziną;

uwzględniając fakt, że przy wyborze rodzaju miejsca, w którym umieszczone zostanie dziecko, należy w pierwszej kolejności uwzględnić potrzeby i najlepiej pojęty interes dziecka oraz, w uzasadnionych przypadkach, jego opinię w tej kwestii; opinia dziecka powinna być traktowana z należytą uwagą, zgodnie z wiekiem dziecka i jego stopniem dojrzałości;

w trosce o to, aby wszystkie dzieci, które umieszczane są poza swoją rodziną, a w szczególności dzieci umieszczane w placówkach, dorastały w poczuciu godności, w możliwie najlepszych warunkach, bez ich marginalizowania, zarówno w okresie dzieciństwa, jak i w życiu dorosłym, oraz aby nie doświadczały żadnych przeszkód uniemożliwiającym im stanie się pełnoprawnymi obywatelami w społeczeństwach europejskich;

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

1) przyjęły niezbędne rozwiązania legislacyjne i inne, w tym krajowe wytyczne i plany działania, tak aby zagwarantować przestrzeganie zasad i standardów jakości określonych w załączniku do niniejszego zalecenia, dążąc do uzyskania pełnego wdrożenia praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–-wychowawczych, niezależnie od przyczyn i charakteru ich pobytu w placówkach;
2) zapewniły, poprzez odpowiednie środki i działania, szerokie rozpowszechnienie treści niniejszego zalecenia wśród dzieci i innych odpowiednich osób i podmiotów.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2005)5

Podstawowe zasady

- rodzina stanowi naturalne środowisko dla rozwoju i dobra dziecka, a rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka;
- należy w ramach możliwości zapewnić środki prewencyjne w postaci wsparcia dla dzieci i rodzin, zgodnie z ich specjalnymi potrzebami;
- umieszczenie dziecka poza jego rodziną powinno stanowić wyjątek, a jego zasadniczym celem powinno być dobro dziecka oraz jego pomyślna integracja lub reintegracja społeczna w możliwie najkrótszym czasie; umieszczenie dziecka poza rodziną musi gwarantować mu pełne przestrzeganie jego podstawowych praw;
- pobyt poza rodziną nie powinien trwać dłużej niż jest to niezbędne i powinien podlegać okresowej ocenie pod kątem dobra dziecka, które powinno być brane pod uwagę w pierwszej kolejności podczas pobytu dziecka poza rodziną; rodzicom należy zapewnić jak największe wsparcie w ramach dążenia do harmonijnego przebiegu procesu reintegracji dziecka z rodziną i społeczeństwem;
- dziecko opuszczające placówkę powinno mieć prawo do oceny swoich potrzeb oraz do odpowiedniego wsparcia po opuszczeniu placówki w celu zapewnienia jego pomyślnej reintegracji z rodziną i społeczeństwem;
- decyzja o umieszczeniu dziecka poza rodziną oraz sam pobyt nie powinny być przedmiotem dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie społeczne, etniczne lub narodowe, głoszone opinie, język, posiadany majątek, religię, niepełnosprawność, urodzenie lub inny status dziecka i/lub jego rodziców;
- procedura, organizacja i indywidualny plan opieki nad dzieckiem przebywającym w placówce, w tym okresowa ocena decyzji o jego umieszczeniu poza rodziną, będą gwarantować prawa dziecka, w szczególności prawo dziecka do bycia wysłuchanym; opinia dziecka powinna być traktowana z należytą uwagą, zgodnie z wiekiem dziecka i jego stopniem dojrzałości;
- wszelkie środki kontroli i dyscypliny, jakie mogą być stosowane w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, w tym środki mające na celu przeciwdziałanie samookaleczeniom lub zranieniu innych osób, powinny być oparte na obowiązujących przepisach i zatwierdzonych standardach;
- rodzina dziecka powinna w miarę możliwości być zaangażowana w planowanie i organizowanie pobytu dziecka w placówce;
- jeżeli powrót dziecka do jego własnej rodziny nie jest możliwy, należy rozważyć inne środki opieki lub kontynuację pobytu w placówce, uwzględniając przy tym życzenia dziecka, kontynuację jego drogi życiowej oraz jego samorealizację i potrzeby.

Szczególne prawa dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych

W celu zapewnienia poszanowania niniejszych podstawowych zasad i praw dziecka należy uznać następujące szczególne prawa dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych:

- prawo do umieszczenia dziecka poza rodziną jedynie w celu spełnienia potrzeb uznanych za niezbędne na podstawie wszechstronnej oceny oraz prawo do okresowej oceny decyzji o umieszczeniu dziecka poza rodziną; przy okazji takich ocen należy szukać rozwiązań alternatywnych oraz brać pod uwagę opinię dziecka;
- prawo do utrzymywania regularnych kontaktów z rodziną dziecka i innymi ważnymi osobami; kontakty te mogą zostać ograniczone lub wykluczone, tylko jeżeli jest to niezbędne dla dobra dziecka;
- w miarę możliwości prawo rodzeństwa do przebywania razem lub utrzymywania regularnych kontaktów;
- prawo do tożsamości;
- prawo do poszanowania pochodzenia etnicznego, religijnego, kulturowego, społecznego i językowego dziecka;
- prawo do prywatności, w tym dostęp do zaufanej osoby oraz podmiotu kompetentnego w zakresie poufnego doradztwa w dziedzinie praw dziecka;
- prawo do opieki zdrowotnej dobrej jakości, dopasowanej do potrzeb i dobra danego dziecka;
- prawo do poszanowania ludzkiej godności i fizycznej integralności dziecka; w szczególności, prawo do zapewnienia mu warunków ludzkiego i nieponiżającego traktowania oraz wychowania bez przemocy, w tym do ochrony przed karą cielesną oraz wszelkimi formami wykorzystywania;
- prawo do równych szans;
- prawo do dostępu do wszystkich rodzajów edukacji, doradztwa i szkolenia zawodowego, na tych samych warunkach co wszystkie inne dzieci;
- prawo do przygotowania do aktywnego i odpowiedzialnego obywatelstwa poprzez zabawę, sport, działalność kulturalną, edukację nieformalną i zwiększony zakres odpowiedzialności;
- prawo do uczestniczenia w procesach podejmowania decyzji dotyczących dziecka i warunków życia w placówce opiekuńczo–wychowawczej;
- prawo do otrzymywania informacji dotyczących praw dzieci i zasad obowiązujących w placówce opiekuńczo–wychowawczej w sposób przyjazny dla dziecka;
- prawo do składania zażaleń do określonego, bezstronnego i niezależnego podmiotu w celu dochodzenia podstawowych praw dzieci.

Wytyczne i standardy jakości

W celu zapewnienia realizacji powyższych zasad i praw należy uwzględnić następujące wytyczne i standardy:

- w zależności od okoliczności, należy wybrać taką placówkę, która znajduje się jak najbliżej środowiska dziecka, a pobyt dziecka w niej zorganizować w taki sposób, aby umożliwić rodzicom wykonywanie ich obowiązków oraz utrzymywanie regularnych kontaktów z dzieckiem;
- należy zapewnić niewielkie pomieszczenia mieszkalne, zbliżone do warunków domowych;
- wartość priorytetową stanowią: fizyczne i psychiczne zdrowie dziecka oraz jego pełny, harmonijny rozwój, będące kluczowymi warunkami pomyślnej realizacji planu opieki;
- należy opracować indywidualny plan opieki, oparty zarówno na rozwijaniu możliwości i zdolności dziecka oraz na poszanowaniu jego autonomii, jak również na utrzymywaniu kontaktów ze światem zewnętrznym i przygotowaniu do przyszłego życia poza placówką; opiekuńczo–wychowawczą;
- preferowane są warunki umożliwiające kontynuację edukacyjnych i odpowiednich emocjonalnych więzi pomiędzy personelem a dziećmi, w szczególności poprzez stabilność personelu (obecność stała, unikanie przenosin personelu);
- należy zaplanować wewnętrzną organizację placówki w oparciu o następujące założenia:
  - jakość i stabilność pomieszczeń mieszkalnych,
  - mieszane pomieszczenia mieszkalne, jeżeli jest to najlepsze rozwiązanie dla dobra dziecka,
  - wysokie standardy zawodowe personelu, szkolenia dla pracowników,
  - odpowiednie wynagrodzenie dla personelu,
  - stabilność personelu i wystarczająca liczba członków personelu,
  - zróżnicowany personel, w szczególności pod względem płci,
  - praca w zespole multidyscyplinarnym i zapewnienie innych metod wsparcia, w tym regularnego nadzoru,
  - efektywne wykorzystywanie dostępnych zasobów do zapewnienia dobra dziecka,
  - środki i specjalne szkolenia w celu nawiązania odpowiedniej współpracy z rodzicami dziecka,
  - kodeksy etyczne opisujące standardy postępowania, które powinny być zgodne z Konwencją ONZ o prawach dziecka;
- wszystkie placówki opiekuńczo–wychowawcze powinny być akredytowane i zarejestrowane przez kompetentne organy publiczne na podstawie obowiązujących przepisów i krajowych minimalnych standardów opieki;

– na podstawie wspomnianych standardów należy zapewnić wydajne funkcjonowanie systemu monitorowania i kontroli zewnętrznej placówek opiekuńczo–wychowawczych;
– należy zbierać i analizować odnośne dane statystyczne oraz wspierać badania prowadzone w celu zapewnienia wydajnego monitorowania;
– wszelkie przypadki naruszenia praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych powinny podlegać stosownym karom, zgodnie z odpowiednimi i skutecznymi procedurami;
– należy podkreślić, że oprócz instytucji publicznych, także organizacje pozarządowe, organizacje religijne i inne podmioty prywatne mogą odgrywać istotną rolę w przypadku dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych; rola ta powinna zostać określona przez rządy państw członkowskich. Zaangażowanie organizacji pozarządowych nie powinno zwalniać państw członkowskich z ich zobowiązań wobec dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, zapisanych w niniejszym zaleceniu, w szczególności w zakresie wprowadzenia odpowiednich standardów, systemów akredytacji i inspekcji przeprowadzanych przez kompetentne organy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2006)19 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa[4]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 grudnia 2006 r.
na 983. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami poprzez, między innymi, działania promujące przyjęcie wspólnych zasad;

powołując się na pracę Rady Europy na rzecz dzieci i rodzin oraz ogólnie zatwierdzając następujące instrumenty prawne:

- Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5), która chroni prawa wszystkich osób, włącznie z dziećmi;
- Europejską Kartę Społeczną (ETS Nr 35) oraz zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną (ETS Nr 163), stwierdzającą, że „rodzina, jako podstawowa komórka społeczeństwa, ma prawo do odpowiedniej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju" (artykuł 16);
- europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci (ETS Nr 160);
- Konwencję w sprawie kontaktów z dziećmi (ETS Nr 192);
- zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich: Nr R (84) 4 w sprawie obowiązków rodzicielskich; Nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie; Nr R (87) 6 w sprawie rodzin zastępczych; Nr R (94) 14 w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad

[4] W chwili przyjęcia niniejszego zalecenia przedstawiciele Irlandii i Włoch, w trybie artykułu 10.2.c Regulaminu zebrań Zastępców Ministrów, zastrzegli prawo dla rządów swoich krajów do przestrzegania lub nieprzestrzegania niniejszych zapisów.

polityki rodzinnej; Nr R (96) 5 w sprawie godzenia pracy z życiem rodzinnym; Nr R (97) w sprawie zabezpieczenia i promowania zdrowia osób samotnie wychowujących dzieci; Nr R (98) 8 w sprawie uczestnictwa dzieci w życiu rodzinnym i społecznym; Rec(2005)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych i Rec(2006)5 w sprawie Planu Działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006–2015;

mając na uwadze Zrewidowaną Strategię Spójności Społecznej, wedle której to rodzina jest środowiskiem, w którym człowiek po raz pierwszy doświadcza i uczy się spójności społecznej, a strategia spójności społecznej, przy jednoczesnym bezwzględnym poszanowaniu autonomii sfery prywatnej i społeczeństwa obywatelskiego, powinna oferować rodzinom wsparcie;

powołując się na Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego 751 (1975) w sprawie sytuacji i obowiązków rodziców we współczesnej rodzinie i wsparciu udzielanym im ze strony społeczeństwa; 1074 (1988) w sprawie polityki rodzinnej; 1121 (1990) w sprawie praw dzieci; 1443 (2000) w sprawie adopcji międzynarodowej: respektowanie praw dziecka; 1501 (2001) w sprawie odpowiedzialności rodziców i nauczycieli w zakresie edukacji dzieci; 1551 (2002) w sprawie budowania społeczeństwa XXI wieku dla dzieci i z dziećmi: uzupełnienie Europejskiej strategii na rzecz dzieci (Zalecenie 1286 (1996)); 1639 (2003) w sprawie mediacji rodzinnej i równości płci; 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci; 1698 (2005) w sprawie praw dzieci w instytucjach: uzupełnienie do Rekomendacji 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego;

podkreślając znaczenie Konwencji ONZ o prawach dziecka, której wszystkie państwa członkowskie Rady Europy są Stronami oraz której podstawowe zasady powinny zawsze stanowić fundament wychowania dzieci;

powołując się na III Szczyt Państw Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Warszawa, Polska, maj 2005 r.) oraz powzięte na nim zobowiązanie do pełnego przestrzegania obowiązków określonych w Konwencji ONZ o prawach dziecka, aby skutecznie promować prawa dziecka i podjąć specjalne działania mające na celu likwidację wszelkich form przemocy wobec dzieci, oraz powstały w następstwie program „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", rozpoczęty oficjalnie w Monako, w dniach 4 i 5 kwietnia 2006 r.;

powołując się na Końcowy Komunikat i Deklarację Polityczną Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sprawy rodzinne przyjęte na 28. sesji (Lizbona, Portugalia, 16–17 maja 2006 r.), a w szczególności:

– uznanie, że rodzicielstwo, chociaż stanowi część intymnej sfery rodzinnej, powinno stać się domeną polityki publicznej i należy zastosować wszystkie niezbędne środki

wspomagające rodzicielstwo i stwarzające warunki niezbędne dla pozytywnego rodzicielstwa;

– przypomnienie o zobowiązaniu do promowania i dążenia do realizacji wspólnej europejskiej polityki w dziedzinie spraw rodzinnych oraz praw dziecka w ramach działalności Rady Europy;

uznając dziecko za osobę, której przysługują prawa, włącznie z prawami do ochrony i uczestnictwa, wyrażania poglądów oraz do bycia wysłuchanym i wziętym pod uwagę;

przypominając, że władze publiczne odgrywają decydującą rolę we wspieraniu rodziny ogólnie, a rodziców w szczególności, co wyraża się w kluczowych elementach polityki rodzinnej: transferze środków publicznych oraz systemie podatkowym, środkach służących wprowadzeniu równowagi pomiędzy pracą a życiem rodzinnym, zapewnieniu opieki nad dziećmi i innych usługach;

zważywszy, że rodzina to podstawowa jednostka społeczna, a rodzicielstwo odgrywa fundamentalną rolę w życiu społeczeństwa i budowaniu jego przyszłości;

pozostając świadomym wielu zmian i wyzwań, które stoją przed dzisiejszymi rodzinami i które wymagają, by nadać rodzicielstwu większą wagę i udzielić większego wsparcia, biorąc pod uwagę, że takie wsparcie jest niezbędne dla dzieci, rodziców, a także ogółu społeczeństwa;

uznawszy, że życie społeczne odgrywa pewną rolę we wspieraniu dzieci, rodziców i rodzin na każdym jego poziomie;

zważywszy, że władze publiczne, wspólnie z sektorem ekonomicznym i opieki społecznej oraz społeczeństwem obywatelskim, mogą — poprzez podjęcie działań wspierających rodzicielstwo — pomóc w dążeniu do zdrowszego i lepiej prosperującego społeczeństwa w przyszłości, jak również poprawy jakości życia rodzinnego;

dostrzegając potrzebę międzysektorowego i skoordynowanego podejścia;

żywo zainteresowany propagowaniem pozytywnego rodzicielstwa jako kluczowego elementu wsparcia udzielanego rodzicielstwu oraz jako sposobu zapewnienia poszanowania praw dziecka i ich wdrażania,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

– uznały kluczową rolę rodziny i rodziców oraz stworzyły warunki niezbędne dla pozytywnego rodzicielstwa z myślą o najlepszym interesie dziecka;
– podjęły wszelkie prawne, administracyjne, finansowe i inne działania zgodne z zasadami określonymi w załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2006)19

1. Definicje

Na potrzeby niniejszego zalecenia, termin:

„rodzice": odnosi się do osób mających władzę lub odpowiedzialność rodzicielską;

„rodzicielstwo": odnosi się do wszystkich ról przypadających rodzicom w ramach opieki i wychowania dzieci. Rodzicielstwo jest skoncentrowane na interakcji rodzic – dziecko i wiąże się z prawami i obowiązkami niezbędnymi do rozwoju i samospełnienia dziecka;

„pozytywne rodzicielstwo": odnosi się do postępowania rodziców opierającego się na najlepszym interesie dziecka, postępowania opiekuńczego, inspirującego, pozbawionego przemocy oraz zapewniającego uznanie i pomoc, łącznie z wyznaczaniem granic, tak aby umożliwić dziecku jego pełny rozwój.

2. Fundamentalne zasady polityki i działań

Polityka i działania w zakresie wsparcia rodzicielstwa powinny:

i. przyjąć podejście oparte na prawie: oznacza to traktowanie dzieci i rodziców jako osoby mające prawa i obowiązki;
ii. opierać się na dobrowolnym wyborze zainteresowanych osób, z wyjątkiem sytuacji, gdy władze publiczne muszą interweniować dla dobra dziecka;
iii. uznawać, że to rodzice ponoszą w pierwszej kolejności odpowiedzialność za dziecko, kierując się najlepszym jego interesem;
iv. uważać rodziców i dzieci za partnerów współuczestniczących, w odpowiedni sposób, w ustalaniu i wdrażaniu działań ich dotyczących;
v. opierać się na równym zaangażowaniu rodziców i szacunku dla ich wzajemnego uzupełniania się;
vi. gwarantować równe szanse dzieciom bez względu na ich płeć, status, zdolności czy sytuację rodzinną;
vii. brać pod uwagę znaczenie jakie ma dostateczna jakość życia dla pozytywnego rodzicielstwa;
viii. opierać się na jasno sformułowanej idei pozytywnego rodzicielstwa;
ix. kierować uwagę rodziców i innych kluczowych osób — odpowiedzialnych za: opiekę nad dziećmi, zdrowie, edukację i opiekę społeczną — na dziecko i konieczność przestrzegania zasad pozytywnego rodzicielstwa;
x. uznawać różne rodzaje rodzicielstwa i sytuacji rodzinnych poprzez przyjęcie pluralistycznego podejścia;

xi. przyjąć pozytywne nastawienie do potencjału rodziców, zwłaszcza poprzez zachęcanie do inicjatyw;
xii. być długoterminowe, tak aby zagwarantować stabilność polityki i jej kontynuację;
xiii. zapewniać przestrzeganie na szczeblu krajowym lub państwowym powszechnych zasad przynajmniej w minimalnym stopniu, tak aby propagować równe standardy na szczeblu lokalnym, i zapewnić lokalną sieć usług udostępniających środki wspomagające pozytywne rodzicielstwo;
xiv. zapewnić współpracę międzyministerialną, zachęcając i koordynując działania na przestrzeni różnych ministerstw, departamentów i agencji, tak aby móc wdrażać politykę spójną i wszechstronną;
xv. być skoordynowane na szczeblu międzynarodowym, poprzez sprawną wymianę wiedzy, doświadczeń i dobrych praktyk w stosowaniu wytycznych dotyczących pozytywnego rodzicielstwa.

3. Cele

Rządy powinny organizować politykę i programy pozytywnego rodzicielstwa z myślą o osiągnięciu następujących trzech typów celów:

i. stworzenie warunków dla pozytywnego rodzicielstwa poprzez zapewnienie, że wszyscy ci, którzy wychowują dzieci, mają dostęp od stosownych zasobów odpowiednio zróżnicowanych i w odpowiednim stopniu (materialnych, psychologicznych, społecznych i kulturalnych) oraz że szeroko pojęte nastawienie społeczne i przeważające modele życia są otwarte na potrzeby rodzin z dziećmi, a także rodziców;
ii. usunięcie barier dla pozytywnego rodzicielstwa, jakakolwiek by była ich przyczyna. Polityka pracy powinna w szczególności umożliwiać lepsze godzenie życia rodzinnego i pracy;
iii. promowanie pozytywnego rodzicielstwa poprzez podnoszenie świadomości na jego temat oraz podejmowanie wszelkich niezbędnych kroków, by stało się ono rzeczywistością. Aby polityka wspierająca pozytywne rodzicielstwo była skuteczna, władze publiczne powinny popierać inicjatywy zmierzające do propagowania wartości i znaczenia pozytywnego rodzicielstwa. Rządy powinny obrać dynamiczne podejście do szerzenia świadomości na temat kwestii związanych z rodzicielstwem i normalizowania uczestnictwa w programach pozytywnego rodzicielstwa. Informacja powinna przedstawiać różne obrazy rodzicielstwa, tak aby uniknąć piętnujących różnic.

Celem tej polityki i środków powinien być harmonijny rozwój (we wszystkich swych wymiarach) i odpowiednie traktowanie dzieci, z należytym uwzględnieniem ich podstawowych

praw i poszanowaniem godności. Należy priorytetowo traktować działanie na rzecz eliminacji wszelkich przejawów zaniedbania lub wykorzystywania dzieci, przemocy fizycznej lub psychicznej (włącznie z poniżaniem, upokarzaniem i karami fizycznymi).

Jest także niezwykle ważne, by wdrażać i dalej rozwijać odpowiednią politykę mającą na celu zmianę nastawienia społecznego i wzorców życia, tak aby lepiej dostosować je do potrzeb dzieci, rodziców i rodzin, a zwłaszcza by propagować przyjazne rodzinie środowisko pracy i usług.

4. Włączanie praw dzieci do polityki publicznej

Polityki publiczne oferujące wsparcie rodzicielstwa powinny uwzględniać kwestie związane z okresem dzieciństwa, dostosowując się do potrzeb i interesów wszystkich dzieci i zwracając uwagę na ich różnorodne potrzeby w zależności od wieku, zdolności i poziomu dojrzałości. W tym celu, należy w całości respektować zasady postulowane w Konwencji ONZ o prawach dziecka, bez względu na kontekst, i nadzorować działalność wszystkich organów w tej dziedzinie, zarówno publicznych, jak i prywatnych, zwłaszcza w odniesieniu do następujących praw i ogólnych zasad:

i. prawo do wolności od dyskryminacji;
ii. priorytetem powinien być najlepszy interes dziecka;
iii. prawo dziecka do życia i rozwoju;
ix. prawo dziecka do samostanowienia, wyrażania swych poglądów, do bycia wysłuchanym i wziętym pod uwagę, do otrzymania informacji oraz do wstępowania do stowarzyszeń i innych organizacji;
x. prawo do ochrony i opieki.

W związku z powyższym, dla dziecka ważna jest możliwość dorastania w korzystnych warunkach rodzinnych i w pozytywnej atmosferze.

5. Uwzględnianie odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców

Biorąc pod uwagę najlepszy interes dziecka, także prawom rodziców (takim jak prawo do odpowiedniego wsparcia ze strony władz publicznych w pełnieniu ich funkcji rodzicielskich) należy nadać odpowiednią wagę. Wprowadzenie przez rodziców sprawiedliwego podziału odpowiedzialności za dzieci stanowi ważny wkład w harmonijny rozwój osobowości dziecka.

Należy poświęcić szczególną uwagę ważnej roli ojców w opiece i wychowaniu dzieci, biorąc pod uwagę szczególnie zasadę równości płci, wpływ, jaki na rodzinę ma godzenie pracy i życia rodzinnego oraz rozbicie rodziny, w efekcie czego bardzo często ojcowie żyją z dala od swych dzieci.

6. Podstawy polityki i działań

Polityki na rzecz pozytywnego rodzicielstwa będą najskuteczniejsze, jeśli będą się opierać na konsultacjach i dialogu z rodzicami oraz ich dobrowolnym zaangażowaniu i uczestnictwie, prowadzącym do prawdziwego partnerstwa. Oprócz najważniejszych elementów wymienionych w ust. 4 i 5 niniejszego zalecenia, podstawy te obejmują:

6.1. Wspieranie rodziców:

i. poza środkami oferowanymi przez władze publiczne w celu udzielenia i poprawy wsparcia rodzicom, należy także uznawać i popierać inicjatywy wsparcia ze strony innych podmiotów (takich jak samorządy miast, ubezpieczenie społeczne i związki).
ii. polityki powinny być nastawione na generowanie wsparcia dla rodzicielstwa na następujących trzech poziomach:
   - nieformalnym: tworzenie i umacnianie istniejących więzi społecznych oraz zachęcanie do tworzenia nowych więzi pomiędzy rodzicami i ich rodzinami, sąsiadami i przyjaciółmi;
   - półformalnym: nadawanie praw stowarzyszeniom i organizacjom pozarządowym skupiającym rodziców oraz aktywowanie szeregu grup i usług samopomocy i innych opierających się na inicjatywach społecznościowych;
   - formalnym: ułatwianie dostępu do usług publicznych.

6.2. Promowanie edukacji w zakresie praw dzieci i pozytywnego rodzicielstwa

i. rodzicom należy pomagać w uświadamianiu sobie natury swej roli jako rodzica (i tego, jak się ona zmienia), praw dzieci, odpowiedzialności i obowiązków, które z tego wynikają oraz ich własnych praw;
ii. rządy powinny także opracować wszechstronne wytyczne i szczegółowe programy pomagające rodzinom w trudnych sytuacjach życiowych, rozwiązywaniu konfliktów, radzeniu sobie ze złością poprzez pokojowe podejście i techniki mediacyjne;

iii. należy propagować programy prewencyjne dotyczące różnych form złego traktowania dzieci, a rodzicom należy uświadamiać powagę tego problemu i jego wpływ na rozwój dziecka;
iv. dzieci należy także uczyć, jakie mają prawa i obowiązki, tak aby rozumiały ideę pozytywnego rodzicielstwa i co to dla nich oznacza.

6.3. Godzenie pracy z życiem rodzinnym

i. władze publiczne powinny stworzyć niezbędna warunki — i należy też do tego zachęcać pracodawców — umożliwiające godzenie pracy z życiem rodzinnym poprzez środki prawne i inne (jak np. elastyczne warunki pracy, dopasowanie godzin pracy i nauki w szkole, polityka urlopowa, różne rodzaje wysokiej jakości usług z zakresu opieki nad dziećmi, regulacje dotyczące opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi i chorymi *etc*.);
ii. należy zachęcać partnerów społecznych do negocjowania i opracowywania polityk dostosowanych i dopasowanych do specyficznych potrzeb każdej firmy i jej pracowników;
iii. dobre praktyki wyraźnie pokazują pracodawcom, że wszechstronna polityka równowagi pomiędzy życiem a pracą stwarza sytuację satysfakcjonującą wszystkie strony.

6.4. Polityki na szczeblu lokalnym

Działania podjęte na szczeblu lokalnym są szczególnie ważne, ponieważ stanowią indywidualnie dopasowaną odpowiedź na potrzeby i charakter danej populacji. Współpraca i koordynacja na szczeblu krajowym lub lokalnym oraz pomiędzy nimi są niezbędne, aby zaoferować rodzinom lepszy standard usług i zoptymalizować dostępne zasoby i możliwości ich wykorzystania. Procedury administracyjne powinny się cechować odpowiednim stopniem elastyczności w dostarczaniu usług, kierując się konsekwentnie zasadą równego traktowania wszystkich rodzin.

7. Kierowanie polityki i środków do określonych odbiorców

Należy zwrócić szczególną uwagę na trudne warunki społeczne i ekonomiczne oraz na kryzysy rodzinne, które wymagają szczególnego wsparcia.

Ważne jest także, by uzupełniać ogólną politykę bardziej sprecyzowanymi działaniami. Rodzicielstwo w niektórych sytuacjach i niektórych okresach cyklu życiowego jest w na-

turalny sposób trudniejsze. Mimo różnic między krajami, należy poświęcić szczególną uwagę następującym grupom:

i. początkujący rodzice;
ii. nastoletni rodzice;
iii. rodziny o szczególnych potrzebach;
iv. rodziny żyjące w trudnych warunkach społeczno–ekonomicznych.

W przypadku rozdzielonych rodziców, polityka wsparcia powinna być ukierunkowana przede wszystkim na utrzymanie więzi pomiędzy dziećmi a obojgiem rodziców, chyba że jest to sprzeczne z interesem dziecka. Należy zapewnić dostęp do profesjonalnych usług doradczych oraz zwrócić uwagę na przypadki, w których rodzice mają różne pochodzenie kulturowe lub są różnej narodowości.

Władze publiczne powinny stymulować i ułatwiać tworzenie sieci towarzystw wzajemnej pomocy pomiędzy rodzinami i udostępniać miejsca, gdzie rodzice mogą się spotykać — jeśli to konieczne ze specjalistami — aby omawiać kwestie związane z rodzicielstwem oraz zapewniać rodzicom odpowiednie usługi pomocnicze jak nieodpłatne telefony zaufania i usługi doradcze.

8. Rodzicielstwo w sytuacji wyłączenia społecznego

Rodzicielstwo w sytuacji wyłączenia społecznego lub zagrożone wyłączeniem społecznym może być szczególnie trudne, dlatego należy zwrócić szczególną uwagę na dzieci i rodziny znajdujące się w takiej sytuacji, zwłaszcza poprzez:

i. zapewnienie długoterminowego wsparcia, aby — w odpowiedni sposób — pomóc im osiągnąć te same wyniki co inne dzieci i rodziny; wsparcie to powinno polegać między innymi na nawiązywaniu kontaktu z nimi w ich w domach lub w miejscach, w których często przebywają, mając na względzie ewentualne obawy, jakie mogą odczuwać przed korzystaniem z usług społecznych w sytuacji wykluczenia społecznego, zwłaszcza obawy przed odebraniem im dzieci;
ii. przeznaczanie wystarczających środków na wsparcie rodziców w zdobywaniu niezbędnych kompetencji do wypełniania obowiązków rodzicielskich wobec dzieci;
iii. gwarantowanie dostępu do praw społecznych (włącznie z prawem do adekwatnego dochodu, opieki zdrowotnej, edukacji, mieszkania i zatrudnienia) oraz specjalnie do nich skierowanych usług o takim samym standardzie jak dla innych rodzin;
iv. zapewnienie, że rodziny i dzieci wyłączone ze społeczeństwa postrzegane są na tle swego kontekstu społecznego (włącznie z dalszą rodziną, wspólnotą i siecią stosunków społecznych) i mogą korzystać z usług tej samej jakości, włącznie z tymi świadczonymi lokalnie, jak te, z których korzystają inne rodziny;

v. budowanie z rodzinami relacji opartej na zaufaniu i umożliwiającej rodzicom odzyskanie kontroli nad własnym życiem;
vi. organizowanie wspólnych szkoleń dla specjalistów i rodziców, tak aby mogli zdobyć szerszą wiedzę o sobie nawzajem i osiągnąć wzajemne zrozumienie, zbudować wspólny projekt w najlepszym interesie dziecka; umożliwianie specjalistom zdobywanie wiedzy na temat tego, co doświadczają te rodziny, aby lepiej poznali swój program pracy, z naciskiem na jego praktyczny aspekt;
vii. zapewnienie osobistego i zbiorowego wsparcia specjalistom, aby podnieść poziom ich kompetencji w pracy z ludźmi w bardzo trudnych sytuacjach życiowych oraz przedsięwziąć działania na rzecz nowych perspektyw;
viii. podejmowanie działań *ad hoc,* aby uniknąć ryzyka marginalizacji rodzin migrantów;
ix. unikanie działań i praktyk administracyjnych piętnujących dzieci i rodziców poprzez traktowanie ich w inny sposób ze względu mniejszą niż u innych zamożność;
x. wprowadzanie środków zapobiegających rzucaniu szkoły przez dzieci jako środków przeciwdziałających problemom rodzinnym.

9. Wytyczne jakościowe dla specjalistów

Aby powyższe prawa i zasady były przestrzegane, należy ustanowić punkty odniesienia i standardy. Wytyczne dotyczące usług specjalistów — jak wytyczne Rady Europy w sprawie pozytywnego rodzicielstwa — powinny być przekazywane specjalistom i profesjonalistom (włącznie z tymi niezaangażowanymi bezpośrednio w pracę z dziećmi, lecz których praca może mieć wpływ na ich prawa), ze szczególnym naciskiem na:

i. zasadę sprawiedliwości i dostępności jako podstawy wszystkich podejmowanych działań;
ii. zasadę partnerskiej relacji z rodzicami i zasadę nadawania im praw. Partnerstwo zakłada uznanie doświadczenia rodziców oraz ich wiedzę na temat ich własnych dzieci;
iii. zastosowanie idei partnerstwa w celu współpracy i międzydyscyplinarnej koordynacji pomiędzy resortami, z określeniem poszczególnych pól działalności każdego departamentu, z zapewnieniem możliwości dzielenia się infrastrukturą i pracy w wielokierunkowym wymiarze;
iv. zapewnienie, że zastosowanie wszechstronnych usług opiera się na wsparciu i pomocy, tak aby zachęcić inicjatywy rodzinne bez tworzenia relacji nadmiernej zależności. Z drugiej strony, należy wspierać mocne strony i potencjał rodzin. Oznacza to także, że specjaliści powinni funkcjonować jako wsparcie dla rodziców, w taki sposób, który ich nie ocenia i nie piętnuje;

v. zaszczepianie w rodzicach wiary w siebie, umacnianie ich kompetencji i potencjału oraz motywowanie rodziców, aby zawsze byli doinformowani i przeszkoleni;
vi. umożliwianie dzieciom komunikowania ich uczuć i potrzeb, a zwłaszcza bardzo małym dzieciom i dzieciom mającym problemy z nawiązywaniem kontaktu;
vii. znaczenie dostępności usług i specjalistycznych praktyk poprzez zapewnienie, że nacisk położony jest na:
   – staranne szkolenie zainteresowanych specjalistów;
   – ciągłą ocenę, zewnętrzną i wewnętrzną (samoocenę);
   – ciągłość działania;
   – reakcję opartą na zrozumieniu dziecka i rodzin na tle ich własnego kontekstu;
viii. opracowywanie metod wykrywania czynników ryzyka braku opieki rodzicielskiej i rozpowszechnianiu wiedzy na ten temat wśród służb opieki społecznej, specjalistów z zakresu ochrony zdrowia, osób, które zajmują się młodymi osobami, nauczycieli i pracowników opieki nad dziećmi, by nauczyć ich rozpoznawać rodziny z problemami i oferować takim rodzinom pomoc. Należy stale dążyć do lepszej koordynacji służb zapewniających wsparcie rodzinom;
ix. koordynację procesu wdrażania środków mających na celu oddzielenie dzieci od ich rodziców w sytuacji, gdy jest to konieczne, we współpracy z rodziną, z której dziecko się wywodzi (zwłaszcza we współpracy z rodzicami), tak aby umożliwić im przygotowanie się lub lepsze przygotowanie się do tego kroku oraz zaakceptowanie go jako działania w najlepszym interesie dziecka; celem takiego działania powinien być, o ile to możliwe, powrót dziecka do środowiska rodzinnego.

10. Środowisko szkolne i opieki nad dzieckiem

Należy propagować zintegrowane podejście do pomocy w nauce i wsparcia dla rodziców (zwłaszcza w przypadku, gdy dziecku brakuje stabilnych korzeni w postaci stałego domu — na przykład w przypadku dzieci pochodzenia romskiego lub cygańskiego, dzieci migrantów); należy propagować opiekę nad dzieckiem i integrację w szkole, jak również dialog pomiędzy dostawcami usług w tym zakresie a rodzicami, ze szczególnym uwzględnieniem rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji i rodzin ze specyficznymi potrzebami.

11. Kluczowe przesłania dla rodziców i osób odpowiedzialnych za dzieci i ich wychowanie

Kluczowe przesłania dotyczące pozytywnego rodzicielstwa należy przekazywać wszystkim rodzicom i osobom świadczącym opiekę oraz zaangażowanych w wychowanie dziecka (takim jak opiekunowie do dzieci czy personel szkolny) codziennie. Przesłania te powinny wyjaśniać, w jaki sposób dziecko powinno być szanowane jako osoba i jak należy wspierać jej uczestnictwo oraz że rodzice mają zarówno prawa, jak i obowiązki. Kluczowe przesłania należy formułować na podstawie konsultacji z wszystkimi zainteresowanymi stronami, zwłaszcza rodzicami, dostawcami usług oraz dziećmi, i należy te przesłania monitorować, tak aby zapewnić ich skuteczność i przestrzeganie.

12. Współpraca międzynarodowa

Należy zastosować środki mające na celu poprawę współpracy międzynarodowej i wymianę najlepszych praktyk związanych z rodzicielstwem.

IV. PRAWO DZIECKA DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (82) 2 w sprawie wypłacania przez państwo zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych należnych dzieciom[1]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 4 lutego 1982 r.
na 343. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi, między innymi poprzez działanie na rzecz przyjęcia wspólnych zasad w zakresie kwestii prawnych;

dostrzegając, że wiele dzieci wychowywanych jest przez tylko jednego ze swoich rodziców oraz że jedna z osób odpowiedzialnych za spełnianie potrzeb własnych dzieci (w dalszej części zwana „dłużnikiem") często z nimi nie mieszka i nie dopełnia swoich zobowiązań alimentacyjnych;

zważywszy, że to rodzice w pierwszej kolejności ponoszą odpowiedzialność za zapewnienie dziecku odpowiedniego utrzymania, a państwo powinno interweniować w tych przypadkach, w których rodzice nie są do tego zdolni;

przypominając ustalenia Europejskiej Konferencji dotyczącej prawa rodzinnego (Wiedeń, wrzesień 1977 r.), wzywające kraje członkowskie do podejmowania niezbędnych działań interwencyjnych — albo w postaci wypłacania przez państwo zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych, albo w jakikolwiek inny sposób — w przypadku gdy zarówno matka, jak i ojciec lub jedno z rodziców nie wywiązują się ze swojego zobowiązania do łożenia na utrzymanie dziecka;

mając na względzie zapisy Zalecenia 869 (1979) Zgromadzenia Doradczego Rady Europy w sprawie wypłacania przez państwo zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych należnych dzieciom;

uznając korzyści płynące z przyjęcia wspólnych zasad umożliwiających poszczególnym krajom skuteczniejsze działanie na rzecz ochrony praw dzieci w tym obszarze,

zaleca rządom krajów członkowskich, aby:

1) przyjęły — kierując się zasadami przedstawionymi w załączniku do niniejszego zalecenia — system płatności zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych należnych dzieciom, w przypadku gdy dłużnik nie wywiązuje się ze zobowiązań alimentacyjnych; kraje dysponujące takim systemem powinny — jeżeli zachodzi taka konieczność — dokonać jego adaptacji do zasad przedstawionych w niniejszym zaleceniu;
2) wzmocniły środki i działania zmierzające do odzyskania wypłaconych w ten sposób zaliczek od dłużników przebywających w innych krajach i w tym celu usprawniły proces uznawania i egzekwowania decyzji dotyczących zobowiązań alimentacyjnych wobec dzieci, odpowiednio poprzez ratyfikowanie odnośnych instrumentów międzynarodowych.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (82) 2

Zasady

1. Wypłata zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych należnych dzieciom odbywać się będzie w ramach wdrożonego przez państwo systemu, w przypadku gdy dana osoba, która na mocy prawomocnej decyzji została prawnie zobowiązana do płacenia świadczenia alimentacyjnego, nie wywiązuje się z tego zobowiązania. System ten obejmuje dzieci na stałe przebywające na terytorium danego kraju i nie mieszkające z osobą prawnie zobowiązaną do płacenia świadczenia alimentacyjnego.

2. Górna granica wiekowa dziecka, do której wypłacane będą takie świadczenia, zostanie ustalona przez poszczególne kraje. W każdym razie przyjmuje się, że wypłata zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych będzie się odbywać do czasu zakończenia okresu obowiązkowej edukacji.

3. Państwo może odmówić wypłaty zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych, jeżeli dziecko lub rodzic, z którym dziecko mieszka, dysponuje wystarczającymi środkami finansowymi do zabezpieczenia potrzeb dziecka.

4. Wysokość wypłacanych kwot może zostać ustalona przez poszczególne kraje na podstawie kryteriów własnych.

5. Wypłata przez państwo zaliczek na poczet świadczeń alimentacyjnych nie zwalania dłużnika z jego zobowiązań wobec państwa w odniesieniu do wypłaconych przez nie kwot ani z jego zobowiązań wobec dziecka w odniesieniu do wypłaty pozostałej kwoty świadczenia.

6. Organom publicznym przysługuje prawo do dochodzenia zwrotu płatności od dłużnika. W ramach przysługujących im uprawnień organy te mają także możliwość dochodzenia w imieniu osoby, na rzecz której przyznano alimenty, pełnej sumy wymaganej z tytułu prawomocnej decyzji. Z wyłączeniem przypadków świadczenia podwójnego, nieuzyskanie od dłużnika zwrotu całości lub części wypłaconych kwot nie uprawnia do dochodzenia zwrotu wypłaconych zaliczek od dziecka.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (90) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie przygotowania broszury informacyjnej na temat praw i obowiązków dotyczących zabezpieczenia społecznego pracowników migrujących i ich rodzin

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 czerwca 1990 r.
na 442. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

biorąc pod uwagę, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu promocji ich rozwoju społecznego;

zważywszy, że zabezpieczenie pracowników migrujących i ich rodzin w postaci ubezpieczenia społecznego jest jednym z najważniejszych zadań Rady Europy, co przejawia się w przyjęciu różnych instrumentów międzynarodowych, takich jak Europejska Karta Społeczna, a zwłaszcza jej artykuł 12, ust. 4, tymczasowe umowy europejskie dotyczące zabezpieczenia społecznego, Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego i umowę uzupełniającą do niego oraz Europejską konwencję o statusie prawnym pracowników migrujących;

świadomy trudności związanych z zapewnieniem w pełni adekwatnej informacji na temat praw i obowiązków pracowników migrujących i ich rodzin w zakresie zabezpieczenia społecznego, ze względu na wielorakość i złożoność zabezpieczeń stosowanych zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym;

zważywszy, że skuteczne stosowanie instrumentów zabezpieczenia społecznego zależy także od informacji udostępnianej pracownikom migrującym oraz osobom zajmującym się nimi na temat praw i obowiązków pracowników migrujących, jak również na temat sposobów korzystania z tych praw i spełniania tych obowiązków;

świadomy konieczności udoskonalenia udostępnianych informacji osobom ubezpieczonym, a w szczególności pracownikom migrującym i ich rodzinom, na temat praw i obowiązków związanych z zabezpieczeniem społecznym;

zważywszy, że uchodźcy i osoby bezpaństwowe także powinny być brane pod uwagę jako odbiorcy informacji;

zważywszy na korzyści wynikające z dostarczania pracownikom migrującym i ich rodzinom, w miarę możliwości w ich języku ojczystym, jak również osobom zajmującym się nimi, wzorcowej broszury informacyjnej na temat praw i obowiązków pracowników migrujących i ich rodzin związanych z zabezpieczeniem społecznym,

zaleca, aby rządy państw członkowskich rozpowszechniły, wśród wszystkich osób i władz zainteresowanych, informację na temat praw i obowiązków pracowników migrujących i ich rodzin, zgodnie, o ile to możliwe, ze schematem broszury załączonym do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (90) 14
Schemat broszury dotyczącej praw i obowiązków pracowników migrujących i ich rodzin dotyczących zabezpieczenia społecznego

CZĘŚĆ A

Ogólna informacja na temat system zabezpieczeń społecznych w XYZ.

I. Wstęp Krótki opis broszury

II. Zagadnienia ogólne

A. Krótka ogólna informacja na temat systemu zabezpieczeń społecznych

B. Procedury opłacania składek w ogólnym systemie ubezpieczeń

C. Warunki objęcia systemem zabezpieczeń społecznych — krok po kroku

D. Ewentualne rozwiązania w przypadku odmowy, zawieszenia lub przerwania wypłat świadczeń zabezpieczenia społecznego lub braku zgody z decyzją organu lub departamentu sytemu zabezpieczenia społecznego — zwrot bezprawnie otrzymanych świadczeń

E. Przydatne informacje (adres i telefon instytucji lub departamentów rządowych odpowiedzialnych za każdy rodzaj ubezpieczenia oraz centrum informacji o systemie zabezpieczeń społecznych)

F. Krótki spis dwustronnych i wielostronnych instrumentów, które zostały ratyfikowane

(Chociaż każde państwo może dostosować sposób podania informacji do określonych potrzeb swego system zabezpieczeń społecznych, wskazane jest, by podać odpowiednie dane zgodnie ze schematem przedstawionym poniżej).

III. Szczegółowy opis państwowego systemu zabezpieczeń

1. Opieka medyczna (świadczenia w naturze)

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia. Zakres świadczeń w zależności od rodzaju opieki (na przykład miejscowy lekarz, hospitalizacja, opieka dentystyczna, produkty farmaceutyczne). Okres udzielania świadczeń
D. Warunki (na przykład okres nieprzepadalności)
E. Procedury udzielania świadczeń (na przykład okres karencyjny, udział w kosztach leczenia medycznego)
F. Formalności. Praktyczne informacje szczegółowe na temat świadczeń

2. Zasiłek chorobowy (świadczenia pieniężne)

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania, okres wypłacania świadczenia)
D. Warunki (na przykład okres nieprzepadalności)
E. Procedury udzielania świadczeń (na przykład okres karencyjny)
F. Formalności

3. Zasiłek dla bezrobotnych

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony (całkowite bezrobocie, częściowe bezrobocie)
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania, okres wypłacania świadczenia)
D. Warunki (na przykład okres karencyjny)
E. Procedury udzielania świadczeń (na przykład okres karencyjny)
F. Formalności

4. Świadczenia emerytalne

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania)
D. Warunki uprawniające do otrzymania świadczenia (na przykład okres nieprzepadalności, ustanie zatrudnienia przynoszącego dochód)
E. Formalności

5. Świadczenie z tytułu wypadku przy pracy

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania, okres wypłacania świadczenia: na przykład świadczenia pieniężne, świadczenia w naturze, inne świadczenia, specjalne świadczenia z tytułu rehabilitacji zawodowej i ponownego przeszkolenia, środki prewencyjne)
D. Warunki (na przykład okres karencyjny)
E. Procedury pokrycia kosztów opieki medycznej
F. Formalności

6. Świadczenia rodzinne

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania, okres wypłacania świadczenia: na przykład wysokość zasiłku rodzinnego, inne rodzaje świadczeń)
D. Warunki (na przykład warunki dotyczące zamieszkania, okres karencyjny)
E. Formalności

7. Zasiłek macierzyński

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (na przykład opieka medyczna — wysokość kosztów opłacanych przez beneficjenta, w stosownych przypadkach, zasiłki macierzyńskie — metoda naliczania)
D. Warunki (na przykład warunki dotyczące zamieszkania, okres karencyjny)
E. Formalności — procedury pokrycia kosztów opieki medycznej

8. Renta inwalidzka

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte zakresem ochrony
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania) Dodatkowe świadczenia (na przykład rehabilitacja, ponowne szkolenie zawodowe)
D. Warunki (na przykład okres karencyjny)
E. Formalności

9. Świadczenia dla osób pozostałych przy życiu (renty wdowie i sieroce)

A. Ryzyko objęte zakresem ochrony
B. Osoby objęte ochroną (na przykład osoby pozostałe przy życiu, kobiety lub mężczyźni, dzieci)
C. Zapewnione świadczenia (metoda naliczania)
D. Warunki (na przykład okres nieprzepadalności, wiek lub staż małżeński)
E. Formalności

CZĘŚĆ B

Opis ochrony utworzonej na mocy różnych instrumentów międzynarodowych w celu koordynacji zabezpieczenia społecznego w ramach stosunków między X a Y.

Opieka medyczna

A. Spis instrumentów, które zostały ratyfikowane
B. Ryzyka objęte zakresem ochrony. Szczegóły dotyczące ryzyk objętych poszczególnym instrumentami
C. Osoby objęte zakresem ochrony. Szczegóły dotyczące osób chronionych na mocy różnych instrumentów
D. Rodzaje świadczeń. Szczegóły dotyczące rodzajów świadczeń objętych różnymi instrumentami
E. Warunki przyznawania świadczeń. Szczegóły dotyczące warunków przyznawania świadczeń opisanych w różnych instrumentach
F. Okres, w którym udzielane jest świadczenie i udzielanie świadczeń za granicą. Szczegóły dotyczące okresu udzielania świadczeń określonego w różnych instrumentach
G. Sprawy administracyjne

Pozostałe rodzaje świadczeń powinny być opisane w podobny sposób.

V. PRAWO DZIECKA DO NAUKI

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (81) 3 komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie opieki i edukacji dla dzieci w wieku od urodzenia do lat ośmiu[5]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 23 stycznia 1981 r.
na 328. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej państwami członkowskimi, i że cel ten można osiągnąć w szczególności poprzez wspólne działania w dziedzinie kultury i życia społecznego;

mając na uwadze Deklarację ONZ o prawach dziecka (1959 r.);

mając na względzie Zalecenie 874 (1979) Zgromadzenia w sprawie Europejskiej Karty Praw Dziecka;

mając na względzie Deklarację w sprawie opieki i edukacji dla dziecka w wieku od urodzenia do lat ośmiu, przyjętą na Konferencji na temat „Od urodzenia do lat ośmiu: małe dzieci w Społeczeństwie Europejskim lat osiemdziesiątych", zorganizowanej przez Radę ds. Współpracy Kulturalnej w Strasburgu w dniach 17–20 grudnia 1979 r.;

przypominając, że konferencja to stanowiła część wkładu Rady Europy w Międzynarodowy Rok Dziecka (1979);

zważywszy na wagę opieki i edukacji dla dzieci w wieku od urodzenia do lat ośmiu i ich edukacji,

[5] Zgodnie z artykułem 10.2 Regulaminu zebrań Zastępców Ministrów, Przedstawiciele Irlandii i Zjednoczonego Królestwa zatwierdzili przyjęcie niniejszego dokumentu, lecz w imieniu rządów swych państw zastrzegli sobie prawo do zastosowania się lub niezastosowania się do niego.

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) uwzględniły w swych politykach na rzecz opieki nad małymi dziećmi i ich edukacji zasady określone w części I załącznika do niniejszego zalecenia i podjęły środki zmierzające do ich wdrożenia, zgodnie z wytycznymi zawartymi części II załącznika;
b) dopilnowały, by niniejsze zalecenie zostało rozpowszechnione tak szeroko, jak to tylko możliwe wśród zaangażowanych osób i organów.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (81) 3

I. Zasady dotyczące opieki i edukacji dla dziecka w wieku od urodzenia do lat ośmiu

A. Prawa dziecka

Dziecko musi mieć możliwość korzystania z podstawowych praw określonych w Deklaracji ONZ o Prawach Dziecka, jak również z prawa do pełnego rozwoju swego potencjału fizycznego, emocjonalnego, intelektualnego, społecznego i duchowego oraz do poszanowania swej osoby jako jednostki.

Zwykle uznanie i zabezpieczenie tych praw zależy pierwotnie od rodziny dziecka. Rodzina funkcjonuje w ramach szerszej struktury społecznej, z której powinna umieć czerpać wsparcie potrzebne jej do wypełnienia swych obowiązków. W przypadku udzielenia wsparcia z zewnątrz, należy zwrócić szczególną uwagę, aby nie podważać odpowiedzialności rodzicielskiej względem dziecka.

Wszystkie służby, które mają swój udział w rozwoju dziecka — zwłaszcza opieka zdrowotna, oświata i opieka społeczna — powinny współpracować z rodziną, tak aby zapewnić dziecku kontynuację w gromadzeniu doświadczeń życiowych.

B. Opieka nad małymi dziećmi i ich edukacja

Opieka na dziećmi w wieku przedszkolnym i ich edukacja powinny spełniać następujące kryteria. Powinny:

- spełniać potrzebę bezpieczeństwa dziecka, a także potrzebę czułości i życia społecznego, w tym zajęć czasu wolnego spędzanego wraz z innymi dziećmi i dorosłymi;
- zapewniać odpowiednie warunki do zachowania zdrowia fizycznego i umysłowego;
- stymulować rozwój twórczy i intelektualny dziecka i jego umiejętność ekspresji;
- pomagać dziecku w integracji ze swym środowiskiem oraz w radzeniu sobie w życiu oraz popierać niezależność dziecka, jego inicjatywę i swobodną zabawę;
- szanować kulturową i psychologiczną tożsamość dziecka oraz uznawać jego indywidualność i wyjątkowość;

– otwierać kręgi zarówno rodziny jak i oświaty przedszkolnej na szersze środowisko społeczne, tak aby umożliwić dziecku poznawanie ludzi w każdym wieku.

Należy udostępnić możliwość edukacji wszystkim dzieciom, które miałyby z niej skorzystać wedle woli ich rodziców w ciągu przynajmniej dwóch lat poprzedzających rozpoczęcie szkoły podstawowej. Brak środków finansowych nie może stanowić bariery dla dzieci, które takiej edukacji potrzebują.

Służby wsparcia — w tym opieka zdrowotna, służby społeczne i oświatowe — odgrywają ważną rolę w rozwoju wszystkich dzieci, ale forma ich realizacji powinna uwzględniać indywidualne potrzeby dzieci, które różnią się w zależności od etapu rozwoju dziecka, osobistych uzdolnień i pochodzenia kulturowego:

i. dzieci żyjące w środowisku miejskim mają ogromną potrzebę opieki i edukacji ze względu na warunki życia w miastach: brak przestrzeni, różnego rodzaju zanieczyszczenia, niebezpieczeństwo ulicy, nieobecność rodziców (czas spędzany przez nich w pracy i przeznaczony na dojazdy);
ii. dzieciom mieszkającym w środowisku wiejskim i skąpo zaludnionym trudniej jest zapewnić stosowne warunki. Z tego względu konieczne jest znalezienie niestandardowych i elastycznych rozwiązań w zakresie zapewnienia im edukacji przedszkolnej;
iii. dzieci, które żyją warunkach skrajnej nędzy społeczno–ekonomicznej mają specjalne potrzeby;
iv. dzieci ze środowisk mniejszości kulturowych, będące rdzennymi mieszkańcami lub imigrantami, powinny otrzymać wykształcenie, które wspiera ich integrację ze społecznością regionalną lub narodową, co z kolei prowadzi do wzajemnego wzbogacenia doświadczeń;
v. dzieciom niepełnosprawnym powinno się, w razie potrzeby, udostępnić ośrodki, które pomogą spełnić ich szczególne potrzeby.

Służby zdrowia powinny, w porozumieniu ze służbami opieki nad dziećmi oraz opieki psychologicznej dla dzieci, działać w ramach opieki przedszkolnej i edukacji w celu rozpoznania, oceny i pokonania trudnych warunków.

C. Osoby i instytucje mające udział w opiece nad małymi dziećmi i ich edukacji

Wszyscy ci, którzy mają swój udział w opiece i edukacji małych dzieci (w tym rodzina w najszerszym sensie, społeczność i grupy samopomocy, ochotnicy, nauczyciele), powinni mieć możliwość skorzystania z wyników aktualnych badań i wiedzy na temat koncepcji wczesnej edukacji oraz, w stosownym przypadku, uczestniczenia w takich badaniach.

Specjaliści wymagają wstępnego przeszkolenia uzupełnionego przez szkolenia pracownicze. Oba rodzaje szkoleń powinny być na jak najwyższym możliwym poziomie.

II. Rola państw członkowskich

Biorąc pod uwagę znaczenie opieki i edukacji dzieci w wieku od urodzenia do lat ośmiu w społeczeństwie europejskim lat osiemdziesiątych, państwa członkowskie powinny:

1) zorganizować opiekę i edukację dla małych dzieci w ścisłej współpracy z rodzicami, w ramach uzupełnienia wychowania dziecka i pierwszego etapu w procesie kształcenia trwającym całe życie. Należy tego dokonać poprzez:
   - zapewnienie adekwatnych funduszy,
   - udoskonalenie prawa rodzinnego, społecznego i prawa pracy,
   - planowanie systemów kształcenia w taki sposób, by utrzymać ciągłość i wykształcić dzieci na osoby kreatywne i pomysłowe;
2) przygotować rodziców i przyszłych rodziców na obowiązki wynikające z procesu edukacji małych dzieci;
3) udzielić wsparcia lub przyjąć odpowiedzialność za organizacje i instytucje świadczące usługi dla małych dzieci, zwłaszcza dla tych dzieci, których potrzeby są najbardziej oczywiste;
4) promować i wspierać badania i szkolenia personelu, aby zapewnić dzieciom opiekę i edukację w najlepszych możliwych warunkach, pod nadzorem wysoko wykwalifikowanej kadry, która powinna pracować, na tyle, ile to możliwe, w multidyscyplinarnych zespołach;
5) zagwarantować, że różne władze krajowe, regionalne i lokalne będą koordynować usługi świadczone rodzinom w zakresie opieki nad dziećmi, tak aby zapewnić dziecku ciągłość w zdobywaniu doświadczeń życiowych.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (83) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące promowania świadomości europejskiej w szkołach średnich

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 kwietnia 1983 r.
na 358. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie zapisy Europejskiej Konwencji Kulturalnej (1954 r.), w których podkreślono potrzebę edukacji na rzecz lepszego wzajemnego zrozumienia pomiędzy narodami Europy;

powołując się na zapisy Rezolucji (64) 11 Komitetu Ministrów w sprawie nauczania wiedzy o społeczeństwie oraz edukacji europejskiej;

mając na względzie wyniki Projektu Nr 1 Rady ds. Współpracy Kulturalnej (CDCC) dotyczącego edukacji na poziomie średnim „Przygotowanie do życia" (1978–82);

mając na względzie Drugi Plan Średniookresowy Rady Europy (1981–86), a w szczególności:

1. Cel 10.1 – działanie na rzecz świadomości kulturowej tożsamości Europy w ramach jej zróżnicowania oraz określenie możliwości dialogu i wzajemnego zrozumienia z innymi częściami świata;
2. Cel 11.3 – zwiększenie wkładu krajowych systemów edukacji w podnoszenie świadomości europejskiej oraz stymulacja aktywnej współpracy i komunikacji pomiędzy Europejczykami;

uwzględniając zapisy Zalecenia dotyczącego edukacji na rzecz międzynarodowego zrozumienia, współpracy, pokoju i edukacji w zakresie praw człowieka i podstawowych wolności przyjętego podczas 18. sesji Konferencji Generalnej UNESCO (Paryż, 19 listopada 1974 r.),

zaleca rządom krajów członkowskich, aby:

a) wdrażając swoje polityki postępowania w zakresie edukacji na poziome średnim, uwzględniły zasady przedstawione w załączniku do niniejszego zalecenia lub poleciły je uwadze kompetentnych organów, których zasady te dotyczą, tak aby mogły one się z nimi zapoznać i w odpowiednich przypadkach rozważyć ich wdrożenie;
b) zapewniły, że niniejsze zalecenie zostanie rozpowszechnione w możliwie najszerszych kręgach osób i organów odpowiedzialnych za promowanie świadomości europejskiej wśród uczniów i nauczycieli.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (83) 4

Zasady i zalecenia dla osób przygotowujących programy edukacyjne w zakresie promowania świadomości europejskiej w szkołach średnich

Cele

A. Zawartość programów mających na celu promowanie świadomości europejskiej w szkołach średnich może być różnorodna i będzie wyznaczana potrzebami i najlepiej pojętym interesem poszczególnych krajów, regionów i szkół.

B. Niezależnie od wszelkich różnic w zawartości takich programów powinny one zachęcać wszystkich młodych Europejczyków do:

a) szanowania i solidarności z przedstawicielami innych narodów i kultur;
b) postrzegania siebie nie tylko jako obywateli swoich regionów i krajów, ale także jako obywateli Europy i reszty świata.

C. Wszystkim młodym Europejczykom należy pomóc w pozyskiwaniu:

a) chęci i zdolności do chronienia i promowania demokracji, praw człowieka i podstawowych wolności;
b) wiedzy i umiejętności potrzebnych do życia w świecie współzależności, charakteryzującym się zróżnicowaniem i ciągłymi, dynamicznymi zmianami;
c) zrozumienia wspólnego dziedzictwa kulturowego, jego wkładu w rozwój innych cywilizacji oraz długu, jaki wobec nich posiada;
d) świadomości na temat instytucji i organizacji powołanych do promowania współpracy europejskiej, a także chęci do wspierania ich ideałów i działań.

Podejście

Nauczanie o Europie w szkołach średnich może się odbywać w ramach oddzielnych przedmiotów lub kursów interdyscyplinarnych. Szkołom musi przysługiwać możliwość wybo-

ru podejścia najlepiej odpowiadającego ich potrzebom i sytuacji, przy jednoczesnym zwróceniu uwagi na następujące kwestie:

a) należy bazować na tym, czego uczniowie nauczyli się o Europie we wcześniejszych latach swojej edukacji;
b) należy dopilnować, aby treści wykładane na temat Europy charakteryzowała ogólna spójność. Można unikać fragmentarycznego przedstawiania wiedzy czy wycinkowego zrozumienia zagadnień europejskich poprzez odpowiednio zaplanowane i skoordynowane nauczanie w kontekście innych przedmiotów.

Treść

A. W ramach nauczania o Europie szkoły średnie powinny umożliwić uczniom pełne zrozumienie następujących kluczowych kwestii:

a) demokracja, prawa człowieka i podstawowe wolności;
b) tolerancja i pluralizm;
c) współzależność i współpraca;
d) jedność i zróżnicowanie ludzi i kultury;
e) konflikty i zmiany.

B. Koncepcje te mogą zostać najlepiej przedstawione za pomocą tematów i przykładów pokazujących potrzebę międzynarodowego zrozumienia i współpracy, takich jak:

a) zapobieganie wojnom i rozwiązywanie konfliktów bez użycia przemocy;
b) ochrona europejskiego dziedzictwa kulturowego;
c) migracja i jej wpływ;
d) zachowanie równowagi ekologicznej;
e) jak najlepsze wykorzystanie energii i zasobów naturalnych;
f) zmieniające się potrzeby w obszarze komunikacji i handlu;
g) relacje z krajami rozwijającymi się.

C. Za oczywisty uznaje się fakt, że nauka języków nowożytnych, historii, geografii i nauk społecznych w istotnym stopniu przyczynia się do promowania świadomości europejskiej w szkołach średnich. Jednakże należytą uwagę powinno się także poświęcić korzyściom, jakie mogą się wiązać z nauczaniem biologii, chemii, fizyki, technologii, zajęć artystycznych, muzyki czy właściwie niemalże wszystkich przedmiotów programów nauczania na poziomie szkół średnich.

Metody

A. Zróżnicowanie systemów szkolnych w krajach członkowskich niechybnie przekłada się na różnice w praktyce nauczania. Niemniej, realizując programy opracowane z myślą o podnoszeniu świadomości europejskiej w szkołach średnich, wielu nauczycieli zapewne zdecyduje się na:

a) stosowanie metodologii wymagającej aktywnego podejścia, opartego na poszukiwaniach i samodzielnym dochodzeniu do odpowiedzi; korzystanie z projektów wymagających zgłębienia tematu, prowadzenia własnych badań i rozmów; korzystanie z więzi z innymi państwami, istniejących zarówno w wymiarze lokalnym, jak i ogólnokrajowym;
b) umożliwianie młodym ludziom aktywnego udziału w życiu, procesie podejmowania decyzji i przyjmowania odpowiedzialności w obrębie społeczności szkolnej w celu przygotowania ich do życia w wolnym społeczeństwie demokratycznym;
c) zachęcanie młodych ludzi do uczestniczenia w zajęciach dodatkowych o wymiarze międzynarodowym, na przykład do udziału w zawodach w ramach Dnia Szkoły Europejskiej, w klubach UNESCO oraz w projekcie edukacyjnym UNESCO ASPnet (*Associated Schools Project Network*), w tworzeniu szkolnych klubów europejskich, w korespondencji i wymianach międzyszkolnych, zwiedzaniu instytucji europejskich oraz w wydarzeniach związanych z partnerstwem miast;
d) zachęcanie uczniów do wykazywania świadomego i krytycznego zainteresowania relacjami środków masowego przekazu w wydarzeniach międzynarodowych;
e) korzystanie z podstawowych źródeł informacji i materiałów z innych krajów i organizacji międzynarodowych, zarówno międzyrządowych, jak i pozarządowych.

B. Z uwagi na fakt, że społeczeństwo europejskie staje się społeczeństwem coraz bardziej międzykulturowym, szkoły powinny na wszelkie możliwe sposoby aktywnie angażować osoby z różnych kręgów kulturowych w proces nauczania. Przyczyni się to do wykształcenia przez uczniów prawdziwie tolerancyjnej postawy oraz uświadomi im, że — pomimo różnic ze względu na kolor skóry, wyznanie czy obyczaje — nasze podstawowe potrzeby i godność są takie same.

Szkolenie nauczycieli

Powodzenie programów mających zwiększyć świadomość europejską w szkołach średnich w dużym stopniu zależy od wiedzy, umiejętności i podejścia osób, które będą je realizować. W związku z tym należy zapewnić zarówno szkolenia wstępne, jak i dalsze szkolenia dla pracowników, nie tylko dla nauczycieli czynnych zawodowo, ale także dla przedstawicieli wyższej kadry administracyjnej, inspektorów, doradców i dyrekcji szkół. Ponadto, nauczyciele i inni pedagodzy powinni być zachęcani do korzystania z możliwości dokształcania się w innych krajach europejskich oraz do wymiany z innymi krajami europejskimi.

Monitoring i ewaluacja

Dokładny monitoring i ewaluacja programów mających na celu podnoszenie świadomości europejskiej w szkołach średnich w krajach członkowskich pozwolą uniknąć wzajemnego pokrywania się działań oraz zapewnią jak najlepsze wykorzystanie dostępnych środków.

Powinny one uwzględniać stopień, w jakim:

a) realizowane są cele ogólne i cele szczegółowe poszczególnych programów;
b) zabezpieczone są interesy i potrzeby uczniów.

Ewaluacja programów umożliwi także wymianę doświadczeń pomiędzy krajami członkowskimi, a także wypracowanie i szerzenie dobrych praktyk w tym zakresie.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (83) 13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli szkoły średniej w przygotowaniu młodych ludzi do życia

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 23 września 1983 r.
na 362. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie wyniki Projektu Nr 1 Rady ds. Współpracy Kulturalnej (CDCC) dotyczącego edukacji na poziomie średnim „Przygotowanie do życia" (1978–82);

zważywszy, że Europa Zachodnia przechodzi okres przemian i niepewności, których stopień nasilenia różni się pomiędzy jej poszczególnymi regionami;

mając świadomość, że wielu młodych ludzi żywi obecnie obawy w związku z przyszłością, ze swoją rolą w społeczeństwie oraz szansami na szkolenia zawodowe i pracę;

uważając, że przyszłość społeczeństwa europejskiego zależy od zdolności i chęci wszystkich jego członków do:

a) akceptowania, chronienia i promowania ludzkich wartości, demokracji i praw człowieka;
b) dalszej współpracy europejskiej, odczuwania solidarności z resztą świata oraz do działania na rzecz pokoju;
c) rozumienia i szanowania innych, do tolerancji, do uznawania prawa do bycia innym oraz do walki z uprzedzeniami;
d) rozwiązywania konfliktów w sposób otwarty i demokratyczny;
e) wypracowania pozytywnej postawy wobec nauki i pracy;
f) wykazywania inicjatywy w reagowaniu na zmiany, w tym na zmiany dotyczące struktury zatrudnienia;

g) zapoznania się z podstawowymi kwestiami związanymi z przetwarzaniem danych oraz do przyjęcia świadomego i społecznie odpowiedzialnego stanowiska w odniesieniu do zagadnień naukowych i technologicznych;
h) przyjęcia bardziej krytycznej postawy wobec przekazów medialnych i reklamy;
i) wypracowania odpowiedniego podejścia do zarządzania kwestiami związanymi ze środowiskiem i jego ochroną;

uważając, że powyższe wymagania mogą zostać spełnione wyłącznie przez niezależnych i odpowiedzialnych mężczyzn i kobiety;

uznawszy, że szkoła — pomimo że nie jest jedynym źródłem edukacji — w obecnych czasach odgrywa jeszcze bardziej istotną rolę w kształtowaniu niezależnych i odpowiedzialnych jednostek,

zaleca rządom krajów członkowskich, aby:

a) wdrażając swoje polityki postępowania w zakresie edukacji na poziome średnim, uwzględniły zasady przedstawione w załączniku poniżej lub poleciły je uwadze kompetentnych organów, których zasady te dotyczą, tak aby mogły one się z nimi zapoznać i w odpowiednich przypadkach rozważyć ich wdrożenie;
b) zapewniły, że niniejsze zalecenie zostanie rozpowszechnione w możliwie najszerszych kręgach osób i organów odpowiedzialnych za edukację na poziomie średnim.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (83) 13

Zasady i zalecenia dla osób odpowiedzialnych za programy przygotowujące młodych ludzi do życia

A. W przygotowaniu młodych ludzi do życia w społeczeństwie szczególną uwagę należy zwrócić na ich potrzeby w latach bezpośrednio poprzedzających i następujących zaraz po okresie edukacji obowiązkowej, jako że:

a) jest to czas szczególnie intensywnego rozwoju osobowego i społecznego;
b) w tym czasie wszyscy młodzi ludzie muszą podjąć istotne decyzje życiowe, które zaważą na ich przyszłości;
c) w wielu krajach członkowskich młodzi ludzie osiągają wiek pełnoletności w kilka lat po zakończeniu okresu edukacji obowiązkowej.

B. Systemy edukacji powinny zapewnić wszystkim młodym ludziom szansę zdobycia niezbędnych umiejętności i wiedzy oraz wypracowania odpowiedniej postawy w następujących kluczowych obszarach, w dużym stopniu współzależnych od siebie:

a. Przygotowanie do życia w społeczeństwie demokratycznym. Obszar ten powinien obejmować prawa człowieka i podstawowe wolności, odpowiedzialność i obowiązki obywateli, politykę i ekonomię. Działania w tym zakresie powinny pomóc młodym ludziom w angażowaniu się w życie publiczne na szczeblu lokalnym i krajowym, a także w zrozumieniu polityki międzynarodowej;
b. Przygotowanie do życia osobistego. Obszar ten powinien obejmować podstawowe wartości oraz związki osobiste, rodzinne i istniejące w ramach danej społeczności. Działania w tym zakresie powinny umożliwić młodym ludziom pozyskanie doświadczenia w procesie podejmowania decyzji, rozwiązywania problemów i planowania;
c. Przygotowanie do życia kulturalnego. Działania w tym obszarze powinny umożliwić młodym ludziom znalezienie źródła ich bogactwa kulturowego oraz angażowanie się w życie kulturalne. Powinny one obejmować wprowadzenie do dziedzictwa kulturowego, duchowego, historycznego i naukowego, jak również przygotowanie do życia w społeczeństwie wielokulturowym. Pojęcie kultury powinno być szeroko pojmowane, a kultura powinna zająć należne jej miejsce w nauczaniu wszystkich przedmiotów;
d. Przygotowanie do środowiska pracy. W ramach obowiązkowej edukacji na poziomie średnim należy dążyć do wypracowania szerokiej perspektywy patrzenia na pracę w życiu, a obszar ten powinien obejmować zarówno teoretyczne wprowadzenie do różnych form pracy, jak i podejście praktyczne związane z doświadczeniem zawodowym. W zakresie technicznym i zawodowym specjalizacja powinna być wprowadzana stopniowo, tak aby w miarę możliwości w pierwszej kolejności zapewnić szerokie wykształcenie i szkolenie w dziedzinie tych elementów, które są wspólne dla całej grupy zawodów. Wszyscy młodzi ludzie powinni mieć świadomość istoty roli, jaką nauka i technologia będą odgrywać w ich życiu.

C. Szkoły powinny przewidywać potrzeby związane z dalszą edukacją i szkoleniami i w związku z tym oferować — z uwzględnieniem perspektywy kształcenia ustawicznego — odpowiednie doradztwo przy wyborze możliwości oferowanych w ramach programów szkoleniowych, a także edukacji wyższej i kształcenia dorosłych. Aby pomóc młodym ludziom jak najlepiej wykorzystać swoje możliwości, szkoły powinny kłaść szczególny nacisk na zdobywanie umiejętności komunikacyjnych i uczenia się.

D. Przygotowanie młodych ludzi do życia będzie się odbywać przy wsparciu i aktywnym partnerstwie pomiędzy szkołami a innymi instytucjami społecznymi. W szczególności, potencjalne korzyści mogą wynikać ze współpracy szkoły z:

a) rodziną, poprzez bliską współpracę z rodzicami;
b) społecznością lokalną, poprzez angażowanie społeczności w życie szkoły, angażowanie młodych ludzi w życie społeczności lokalnej oraz działania podejmowane w ramach wolontariatu;

c) instytucjami społecznymi i politycznymi, poprzez dyskusje z głównymi przedstawicielami opinii publicznej, zapoznawanie się z lokalnymi i krajowymi instytucjami publicznymi oraz odpowiednie zajęcia pozaszkolne;
d) innymi krajami, poprzez szeroki wachlarz kontaktów osobistych, wymiany, partnerstwa szkolne i korespondencję. Działania w tym zakresie będą sprzyjać nauce języków obcych;
e) środowiskiem pracy, poprzez doświadczenie i kontakty zawodowe z przedstawicielami pracodawców i związków zawodowych;
f) środowiskiem kultury, w szerokim znaczeniu tego słowa, poprzez aktywny udział w zajęciach o charakterze społecznym, artystycznym, naukowym i sportowym.

E. Etos szkoły, programy nauczania i sposób zarządzania oświatą powinny zapewnić młodym ludziom możliwość praktycznego doświadczania wartości demokratycznych. W odpowiednich przypadkach młodzi ludzie powinni mieć możliwość:

a) uczestniczenia w świadomy sposób w procesie podejmowania decyzji wspólnie z osobami odpowiedzialnymi za ich wykształcenie;
b) podejmowania odpowiedzialności i przyjmowania zobowiązań wobec siebie samych, kolegów z klasy, szkoły, rodziny, grup rówieśniczych i swojej społeczności;
c) ćwiczenia umiejętności związanych z różnymi formami delegacji i reprezentacji;
d) należenia do samorządów uczniowskich oraz różnych nieformalnych grup uczniowskich.

F. Personelowi szkolnemu należy zapewnić wsparcie poprzez odpowiednie szkolenia początkowe i dalsze szkolenia pracowników umożliwiające im pozyskanie niezbędnej wiedzy, podejścia i umiejętności potrzebnych do właściwego doradzania uczniom i ich kształcenia. W szczególności, przedstawicieli personelu szkolnego należy zachęcać do:

a) zrozumienia psychologicznych i afektywnych potrzeb uczniów;
b) przyjęcia modelu wrażliwego przywództwa demokratycznego;
c) korzystania z istotnych zasobów w postaci kulturowego i społecznego zróżnicowania uczniów;
d) pozyskiwania wiedzy, a nawet doświadczenia w zakresie środowiska pracy poza systemem edukacji.

G. Władze oświatowe powinny szkołom zapewnić zarówno elastyczność, jak i czas, jakie będą im niezbędne do wypracowania partnerstwa z innymi instytucjami społecznymi i stworzenia swoim uczniom możliwości uczestniczenia w życiu społecznym.

H. Młodzi ludzie powinni mieć gwarancję, że po zakończeniu okresu edukacji obowiązkowej otrzymają ofertę pracy, możliwość dalszego kształcenia lub szkolenia. Szczególne działania należy podejmować w przypadku osób z grup ryzyka i znajdujących się w trudnej sytuacji społecznej. Jako że polityki dotyczące młodych ludzi często dotyczą kilku mi-

nisterstw lub wydziałów w obrębie tych ministerstw, kraje członkowskie powinny przyjrzeć się obecnym powiązaniom istniejącym pomiędzy nimi, tak aby w razie konieczności podjąć stosowne działania mające na celu zapewnienie spójności takich polityk.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (85) 7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie nauczania i uczenia się o prawach człowieka w szkołach

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 14 maja 1985 r.
na 385. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi i dążenie do zabezpieczenia wdrażania i realizacji ideałów i zasad stanowiących ich wspólne dziedzictwo;

potwierdzając zobowiązania związane z prawami człowieka wynikające z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej Karty Społecznej;

mając na względzie zobowiązania przyjęte przez kraje członkowskie w ciągu ostatniego dziesięciolecia podczas różnych konferencji międzynarodowych i europejskich w zakresie edukacji praw człowieka;

powołując się na zapisy:

1) własnej Rezolucji (78) 41 w sprawie nauczania praw człowieka;
2) własnej Deklaracji z 14 maja 1981 r. w sprawie nietolerancji („Nietolerancja: zagrożenie dla demokracji");
3) własnego Zalecenia Nr R (83) 13 w sprawie roli szkoły średniej w przygotowaniu młodych ludzi do życia;

uwzględniając zapisy Zalecenia 963 (1983) Zgromadzenia Doradczego Rady Europy w sprawie działań kulturowych i edukacyjnych na rzecz zwalczania przemocy;

pozostając świadomym potrzeby potwierdzenia wartości demokratycznych w świetle:

1) przejawów nietolerancji, aktów przemocy i terroryzmu;
2) ponownego pojawienia się publicznych przejawów rasizmu i ksenofobii;
3) rozczarowania wielu młodych ludzi w Europie dotkniętych kryzysem gospodarczym i świadomych istnienia ubóstwa i braku równości na świecie;

w związku z powyższym uważając, że w czasie swojej edukacji szkolnej wszyscy młodzi ludzie powinni uczyć się o prawach człowieka w ramach przygotowania do uczestniczenia w życiu demokracji pluralistycznej;

wychodząc z założenia, że szkoła stanowi społeczność, która może i powinna być wzorem w zakresie poszanowania zasad godności jednostki, prawa do odmienności, tolerancji i równości szans,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich, mając na względzie obowiązujące w poszczególnych krajach założenia systemu oświaty i przepisy prawne:

1) podejmowały działania na rzecz nauczania i uczenia się o prawach człowieka w szkołach, zgodnie z propozycjami zawartymi w poniższym załączniku;
2) przekazały treść niniejszego zalecenia do wiadomości osób i organów odpowiedzialnych za edukację szkolną;

zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o skierowanie niniejszego zalecenia do rządów tych Państw Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR (85) 7

Propozycje dotyczące nauczania i uczenia się o prawach człowieka w szkołach

Prawa człowieka w szkolnym programie nauczania

1. Zrozumienie praw człowieka i ich doświadczanie stanowią istotny element przygotowania wszystkich młodych ludzi do życia w pluralistycznym społeczeństwie demokratycznym. Są one nieodłączną częścią edukacji społeczno–politycznej oraz wiążą się ze świadomością międzykulturową i międzynarodową.

2. Koncepcje związane z prawami człowieka mogą i powinny być wpajane na wczesnym etapie rozwoju. I tak, umiejętność rozwiązywania konfliktów bez stosowania przemocy oraz szacunek dla innych ludzi powinny być rozwijane jeszcze na etapie przedszkolnym lub szkoły podstawowej.

3. Okazją do zapoznania młodych ludzi z bardziej abstrakcyjnymi pojęciami związanymi z prawami człowieka, czyli takimi, które wymagają zrozumienia pewnych koncepcji filozo-

ficznych, politycznych i prawniczych, są zajęcia w szkołach średnich, w szczególności historia, geografia, nauki społeczne, etyka i religia, języki i literatura, wiedza o społeczeństwie (i rozmowy o wydarzeniach bieżących) oraz ekonomia.

4. Prawa człowieka w nieodłączny sposób wiążą się z polityką. W związku z tym nauczanie o prawach człowieka powinno zawsze odbywać się w oparciu o zapisy międzynarodowych porozumień i aktów, a nauczyciele powinni unikać narzucania swoim uczniom własnych przekonań oraz angażowania ich w potyczki i kłótnie ideologiczne.

Umiejętności

Umiejętności związane z rozumieniem i działaniem na rzecz praw człowieka obejmują:

1) umiejętności intelektualne, w szczególności:
   a) umiejętność wyrażania swoich myśli w formie ustnej i pisemnej, w tym zdolność do słuchania i udziału w dyskusji oraz do obrony własnej opinii;
   b) umiejętność dokonania oceny, między innymi obejmująca:
      – umiejętność zbierania i oceny informacji i materiałów z rożnych źródeł, w tym środków masowego przekazu, oraz zdolność do ich analizowania i wyciągania sprawiedliwych i wyważonych wniosków;
      – umiejętność dostrzegania i rozpoznawania poglądów stronniczych, uprzedzeń, stereotypów i przejawów dyskryminacji;
2) umiejętności społeczne, w szczególności:
   a) uznawanie i akceptacja różnic;
   b) budowanie pozytywnych związków osobistych, wolnych od jakichkolwiek form ucisku;
   c) rozwiązywanie konfliktów bez stosowania przemocy;
   d) przyjmowanie odpowiedzialności;
   e) uczestniczenie w podejmowaniu decyzji;
   f) zrozumienie funkcjonowania mechanizmów ochrony praw człowieka i ich funkcjonowania na szczeblu lokalnym, regionalnym, europejskim i światowym.

Wiedza przekazywana w ramach nauki o prawach człowieka

1. Nauka o prawach człowieka w szkołach powinna odbywać się w oparciu o różne podejścia uwzględniające wiek i uwarunkowania uczniów, jak również sytuację poszczególnych szkół i systemów oświaty. Nauczanie o prawach człowieka może obejmować następujące zagadnienia:

a) główne kategorie praw człowieka, obowiązków, zobowiązań i powinności;
b) różne formy niesprawiedliwości, braku równości i dyskryminacji, w tym seksizm i rasizm;

c) ludzie, ruchy i kluczowe wydarzenia, obejmujące zarówno sukcesy, jak i porażki, w historii walki o prawa człowieka;
d) najważniejsze deklaracje i konwencje międzynarodowe dotyczące praw człowieka, takie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka oraz Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

2. W nauczaniu i uczeniu się o prawach człowieka należy podkreślać ich pozytywny wymiar. W przeciwnym razie, w wyniku konfrontacji z licznymi przykładami naruszenia i otwartego nieprzestrzegania praw człowieka, uczniowie mogliby doznać uczucia bezsilności i zniechęcenia w tym obszarze. Należy przedstawiać pozytywne przykłady i postęp w dziedzinie praw człowieka i ich skutecznego egzekwowania.

3. Nauka o prawach człowieka w szkołach powinna przybliżyć uczniom oraz wzbudzić w nich wrażliwość na takie pojęcia, jak sprawiedliwość, równość, wolność, pokój, godność, prawa i demokracja. Ich zrozumienie powinno być świadome i powinno się odbywać w oparciu o doświadczenie i uczucia. W związku z powyższym szkoły powinny zapewnić uczniom możliwość afektywnego podejścia i angażowania się w kwestie związane z prawami człowieka oraz do wyrażania swoich uczuć poprzez teatr, sztukę, muzykę, literaturę czy audiowizualizacje medialne.

Atmosfera w szkole

1. Nauka demokracji najlepiej odbywa się w środowisku demokratycznym, w którym wszyscy są zachęcani do uczestniczenia w życiu danej społeczności, w którym poglądy mogą być wyrażane i omawiane w sposób otwarty, w którym zarówno uczniowie, jak i nauczyciele mogą korzystać z prawa do wolności wypowiedzi, oraz w którym panują uczciwość i sprawiedliwość. Tym samym właściwa atmosfera stanowi niezbędny element skutecznego nauczania o prawach człowieka.

2. Szkoły powinny zachęcać rodziców i innych członków danej społeczności do udziału w organizowanych przez nie zajęciach. W związku z tym nauczyciele mają możliwość podejmowania współpracy z organizacjami pozarządowymi, które mogą dostarczać materiały, prezentacje dotyczące konkretnych przypadków oraz informacje „z pierwszej ręki" na temat skutecznych kampanii na rzecz poszanowania praw człowieka i ludzkiej godności.

3. Szkoły i nauczyciele powinni starać się wykazywać pozytywnym podejściem wobec swoich uczniów, pamiętając o tym, że wszystkie ich działania w tym obszarze są istotne, niezależnie od tego, czy mają one wymiar bardziej akademicki, artystyczny, muzyczny, sportowy czy praktyczny.

Szkolenie nauczycieli

1. Nauczyciele powinni w ramach swoich szkoleń początkowych zostać przygotowani do wnoszenia w przyszłości wkładu w nauczanie o prawach człowieka w szkołach. I tak, przyszli nauczyciele powinni:

a) być zachęcani do wykazywania zainteresowania sprawami krajowymi i wydarzeniami na świecie;
b) mieć możliwość studiowania lub pracy w innym kraju lub w innym środowisku;
c) uczyć się rozpoznawania i zwalczania wszelkich form dyskryminacji w szkołach i w społeczeństwie oraz konfrontacji z własnymi uprzedzeniami i ich pokonywania.

2. Przyszli i obecni nauczyciele powinni być zachęcani do zapoznawania się z:
a) zapisami najważniejszych międzynarodowych deklaracji i konwencji dotyczących praw człowieka;
b) pracami i osiągnięciami organizacji międzynarodowych zajmujących się ochroną i promowaniem praw człowieka, na przykład poprzez wyjazdy i spotkania edukacyjne z ich przedstawicielami.

3. Wszyscy nauczyciele powinni mieć obowiązek i możliwość aktualizowania swojej wiedzy i uczenia się nowych metod edukacyjnych w ramach szkoleń dla pracowników. Szkolenia te mogą obejmować zapoznawanie się z dobrymi praktykami w zakresie nauczania o prawach człowieka, jak również opracowywanie odpowiednich metod i materiałów.

Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka

Szkoły i środowiska odpowiedzialne za szkolenia dla nauczycieli powinny być zachęcane do obchodzenia Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka (10 grudnia).

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (95) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie młodych ludzi i sportu

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 12 października 1995 r.
na 545. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

powołując się na zapisy Konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 r. oraz odwołując się do zapisów artykułów 28 i 29, a w szczególności artykułu 31, który miedzy innymi stanowi, że „Państwa–Strony uznają prawo dziecka do (…) uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka" oraz sprzyjają „tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności (…) rekreacyjnej (…)";

odwołując się do zapisów Europejskiej Karty Sportu, a w szczególności do zapisów artykułu 5 „Tworzenie podstaw", oraz Kodeksu Etyki Sportowej, zawierających konkretne wytyczne odnośnie prowadzenia zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych z młodymi ludźmi, przyjęte przez Komitet Ministrów w postaci Zaleceń Nr R (92) 13 oraz R (92) 14;

uwzględniając znaczenie rozwoju i zrównoważonego treningu w zakresie fizycznym, intelektualnym, artystycznym i moralnym w przypadku każdego człowieka;

podkreślając wkład, jaki edukacja poprzez sport może mieć w realizację celów Deklaracji Wiedeńskiej w zakresie integracji społecznej, poprawy zdrowia, kształtowania charakteru, pojmowania etyki, poszanowania środowiska, tolerancji kulturowej i wymiany międzynarodowej;

powołując się na zapisy Rezolucji Komitetu Ministrów (72) 30 w sprawie higieny obiektów sportowych oraz Zalecenia Nr R (87) 9 w sprawie testów sprawności fizycznej EUROFIT dla młodzieży w wieku szkolnym;

biorąc pod uwagę, że zapewnienie przez społeczeństwo wszystkim młodym ludziom możliwości uczestniczenia w zajęciach sportowych nie tylko sprzyja konstruktywnemu wykorzy-

staniu czasu wolnego, ale może także pomóc w zwalczaniu niektórych problemów społeczeństwa, takich jak nietolerancja, brak celu w życiu, przemoc, nadużywanie alkoholu, narkotyków itd.;

żywiąc obawę, że czas przewidziany w systemie szkolnym na wychowanie fizyczne lub inne zajęcia ruchowe w ogóle jest często niewystarczający, żeby zajęcia zapewnione w ramach obecnych programów nauczania mogły się korzystnie odbijać na rozwoju fizycznym czy równowadze psychicznej dzieci, oraz że młodzi ludzie nie uprawiający sportu lub mało aktywni ruchowo odznaczają się słabą kondycją fizyczną;

uznawszy w związku z powyższym za niezbędne zachęcanie krajów członkowskich do tworzenia nowych partnerstw umożliwiających młodym ludziom uczenie się, tworzenie i wyrażanie samych siebie poprzez aktywność ruchową i sport;

powołując się na działania innych europejskich organizacji młodzieżowych i sportowych oraz uznając wyjątkowy i nieoceniony wkład organizacji pozarządowych ds. sportu w zapewnianiu możliwości do uprawiania sportu;

mając na względzie zapisy rezolucji w sprawie Europejskiego manifestu dotyczącego młodzieży i sportu, przyjętej podczas VIII Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sport (Lizbona, 17–18 maja 1995 r.);

dążąc do wdrożenia w życie zasad zawartych w wyżej wymienionej rezolucji,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich, opracowując i realizując politykę i działania swoich krajów w zakresie młodzieży i sportu, czerpały inspirację z zasad i idei przedstawionych w manifeście stanowiącym załącznik do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (95) 16

Europejski manifest dotyczący młodzieży i sportu

Artykuł 1
Cel

1. Celem niniejszego manifestu jest propagowanie takiej polityki, która zachęca młodzież do wypracowania pozytywnego nastawienia do udziału w zajęciach sportowych i aktywności ruchowej zgodnie z zapisami Europejskiej Karty Sportu i Europejskiego Kodeksu Etyki, a która tym samym zapewni podstawy i możliwości do realizacji wypracowanej w ten sposób postawy przez całe życie.

2. Społeczeństwo, we współpracy ze wszystkimi zaangażowanymi partnerami, jest zobowiązane do zapewnienia młodym ludziom możliwości realizacji powyższego zamierzenia. W tym celu:

1) władze publiczne oraz właściwe organizacje sportowe odpowiedzialne są za zarządzaniem rozwojem i promocją polityki sportowej dla młodzieży;
2) władze publiczne wszystkich szczebli zobowiązane są podejmować działania na rzecz zwiększania możliwości uprawiania sportu poprzez opracowanie odpowiednich podstaw legislacyjnych i regulacyjnych, zapewnienie wsparcia finansowego i obiektów czy podejmowanie wszelkich innych stosownych działań.

Artykuł 2
Definicje

1. Europejska Karta Sportu definiuje sport jako „wszelkie formy aktywności fizycznej, które w drodze działań zwykłych lub zorganizowanych mają na celu wykazanie lub poprawę kondycji fizycznej i samopoczucia psychicznego oraz zawieranie relacji społecznych lub uzyskiwanie dobrych wyników w ramach współzawodnictwa na wszystkich poziomach".

2. Pojęcie sportu w rozumieniu niniejszego manifestu oparte jest na przyświecających Radzie Europy ideach humanizmu i tolerancji. W przypadku młodych ludzi ruch stanowi naturalną formę aktywności połączonej z wyzwaniem i przyjemnością opartą na zabawie. Dla potrzeb niniejszego manifestu terminem „młodzież/młodzi ludzie" określa się wszystkie osoby uznawane za niepełnoletnie w świetle przepisów prawnych obowiązujących w danym kraju członkowskim Rady Europy.

Artykuł 3
Zakres

1. Dostęp do sportu we wszystkich jego formach zostanie zapewniony wszystkim młodym ludziom w sposób wolny od dyskryminacji, przy uwzględnieniu równych szans dla chłopców i dziewcząt, a także wszelkich specjalnych wymagań dla różnych grup wiekowych czy osób ze specjalnymi potrzebami.

2. Udział w zajęciach sportowych powinien w szczególności zmierzać do:
1) rozwoju pod względem psychicznym, fizycznym i społecznym;
2) lepszego rozumienia wartości etycznych i postępowania *fair play*, dyscypliny i zasad;
3) traktowania siebie i innych, w tym grup mniejszościowych, z szacunkiem;
4) nauczania tolerancji i odpowiedzialności (np. poprzez przyjęcie obowiązków organizacyjnych stanowiących podstawowy warunek funkcjonowania w społeczeństwie demokratycznym);
5) nauczania samokontroli i samodzielności, podnoszenia poczucia własnej wartości;
6) przyjęcia zdrowego trybu życia.

3. Dobro każdego młodego człowieka stanowi kwestię nadrzędną w stosunku do wszelkich innych wartości (takich jak sukces, prestiż, korzyści komercyjne). Każdego człowieka należy wspierać w jego dążeniach do realizacji potencjału, nie mniej musi to odbywać się w sposób bezpieczny i przy zachowaniu odpowiednich proporcji w zakresie treningów i współzawodnictwa.

Artykuł 4
Podstawa: rodzina i szkoła

1. Dom i rodzina stanowią pierwszy etap społecznego rozwoju dzieci i odgrywają wyjątkową rolę w zachęcaniu ich do prowadzenia aktywnego i zdrowego stylu życia.

2. Istotnym zadaniem szkoły jest zapewnienie dzieciom i młodzieży odpowiedniej ilości aktywności ruchowej i sportu w celu zagwarantowania im korzystnej dla zdrowia równowagi pomiędzy zajęciami fizycznymi a umysłowymi. Sport może się przyczynić do poprawy jakości życia szkolnego w ogóle.

3. Wszyscy młodzi ludzie powinni mieć możliwość korzystania z zajęć z wychowania fizycznego oraz rozwijania podstawowych umiejętności sportowych, a tym samym powinni być zachęcani — w ramach szkolnego programu nauczania lub poza nim — do uprawiania sportu i do codziennej aktywności ruchowej.

4. Szkoły powinny zapewnić bezpieczne i zdrowe warunki do uprawiania sportu i aktywności ruchowej.

5. Szkoły powinny starać się podążać za nowymi, możliwymi do wdrożenia tendencjami w sporcie, jeżeli mają one wartość edukacyjną i oferują młodym ludziom szereg możliwości.

Artykuł 5
Wzbudzenie zamiłowania do sportu na całe życie

1. Aby możliwe było wzbudzenie w młodzieży zamiłowania do aktywności ruchowej i sportu, które będzie trwało przez całe ich życie, niezbędna jest pomoc innych partnerów, a władze publiczne powinny sprzyjać powstawaniu takich partnerstw.

2. Kluby i organizacje sportowe, w tym szkolne związki sportowe, odgrywają istotną rolę w zapewnieniu młodym ludziom możliwości poprawienia kondycji i wyników poprzez organizowanie treningów i zawodów sportowych oraz poprzez propagowanie zamiłowania do sportu na całe życie.

3. Działania na rzecz zainteresowania młodych ludzi sportem podejmują także inne organizacje działające w ramach wolontariatu lub lokalnej społeczności.

4. Organizacje o charakterze komercyjnym mogą również stworzyć młodym ludziom okazję do wypróbowania rożnych rodzajów aktywności, uzupełniając tym samym możliwości

oferowane przez organizacje wyznaczone do tego w stosownych rozporządzeniach prawnych lub organizacje działające w ramach wolontariatu.

Artykuł 6
Programy

1. Aby wzbudzić w młodych ludziach zamiłowanie do sportu i aktywności ruchowej, należy opracować stosowne i odpowiednio dopasowane programy sportowe. Powinny one mieć na celu dążenie do połączenia rozwoju fizjologicznego i umysłowego z nabywaniem nowych umiejętności i wartości.

2. Programy te i ich zakres powinny stanowić odzwierciedlenie potrzeb młodzieży oraz powinny mieć na celu rozwój potencjału młodych ludzi na różnych etapach rozwoju, przy uwzględnieniu ich zdolności i różnic w tym zakresie.

3. Programy te powinny umożliwiać wymianę uczniowską poprzez sport.

Artykuł 7
Prowadzenie i nadzór

1. Wszystkie zajęcia sportowe, zarówno w budynku szkolnym, jak i poza nim, powinny być prowadzone i nadzorowane przez wykwalifikowanych i doświadczonych nauczycieli i trenerów, niezależnie od tego, czy są oni wolontariuszami, czy pracują zawodowo. Osoby te wspólnie z prowadzącymi obiekty sportowe powinny być świadome ciążących na nich obowiązków i konkretnych potrzeb młodych ludzi.

2. Osoby prowadzące zajęcia sportowe powinny traktować młodych ludzi z szacunkiem, kształtować w nich zasadę tolerancji i uczciwości, angażować ich w proces podejmowania decyzji odnośnie organizowania im zajęć sportowych oraz zachęcać ich do nabywania doświadczenia w roli przywódcy.

3. Właściwe władze powinny podejmować odpowiednie działania zmierzającego do tego, aby nauczyciele, trenerzy, osoby prowadzące obiekty sportowe i odpowiedzialne za organizację zajęć sportowych dla młodzieży były poddawane regularnym szkoleniom zawodowym celem uzupełnienia ich przygotowania początkowego.

Artykuł 8
Obiekty sportowe i sprzęt

1. Wszystkie szkoły powinny dysponować odpowiednimi obiektami sportowymi i sprzętem do uprawiania sportu i aktywności ruchowej.

2. Należy propagować wzajemne i odpowiednio skoordynowane korzystanie ze sportowych obiektów szkolnych i gminnych, zarówno zamkniętych, jak i na świeżym powietrzu, w celu dążenia do jak najlepszego wykorzystania funduszy publicznych i rozwijania sieci kontaktów.

3. Korzystanie z terenów naturalnych i obiektów na świeżym powietrzu, zarówno w obszarze miejskim, jak i wiejskim, powinno odbywać się w sposób zrównoważony i z poszanowaniem środowiska i jego naturalnych bogactw.

4. Wszyscy młodzi ludzie powinni mieć zapewniony łatwy dostęp do obiektów sportowych, które powinny być odpowiednio dopasowane do osób niepełnosprawnych i osób ze specjalnymi potrzebami.

5. Osoby odpowiedzialne za planowanie, projektowanie i prowadzenie obiektów sportowych powinny przejść profesjonalne szkolenia i/lub uzyskać niezbędne kwalifikacje, które pozwolą im wychodzić naprzeciw potrzebom i żądaniom młodych ludzi.

Artykuł 9
Fundusze

Rządy powinny dopilnować, aby z funduszy publicznych udostępnione zostały odpowiednie finanse i wsparcie, a także powinny zachęcać innych partnerów do angażowania się w realizację powyższych celów przedstawionych w niniejszym manifeście.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (2000) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie edukacji dzieci romskich/cygańskich w Europie[6]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 3 lutego 2000 r.
na 696. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi oraz że cel ten może zostać osiągnięty w szczególności poprzez wspólne działania w obszarze edukacji;

uznawszy, że zachodzi pilna potrzeba wypracowania nowych fundamentów pod przyszłe strategie dotyczące edukacji społeczności Romów/Cyganów w Europie, w szczególności w świetle wysokich wskaźników analfabetyzmu i półanalfabetyzmu w tej społeczności, wysokiego wskaźnika uczniów przedwcześnie kończących edukację, niskiego odsetka uczniów z wykształceniem podstawowym oraz utrzymywanie się takich zjawisk jak niska frekwencja uczniów na zajęciach szkolnych;

dostrzegając, że problemy, z jakimi borykają się Romowie/Cyganie w obszarze szkolnictwa, w dużym stopniu wynikają z dawnej, silnie utrwalonej polityki postępowania, polegającej albo na asymilacji, albo na segregacji dzieci romskich/cygańskich w szkole na podstawie przekonania o ich „upośledzeniu społecznym i kulturowym";

zważywszy, że trudna sytuacja Romów/Cyganów w społeczeństwach europejskich nie może ulec poprawie, jeżeli nie zapewni się dzieciom romskim/cygańskim równości szans w obszarze edukacji;

[6] „Bezpieczny dom" jest miejscem, w którym dziecko może znaleźć schronienie na przykład przed przemocą rówieśniczą.

zważywszy, że edukacja dzieci romskich/cygańskich powinna stanowić kwestię priorytetową w krajowych politykach na rzecz Romów/Cyganów;

mając na uwadze, że polityki dotyczące problemów Romów/Cyganów w obszarze edukacji powinny mieć charakter kompleksowy i powinny się opierać na zrozumieniu i uznaniu faktu, że kwestia kształcenia dzieci romskich/cygańskich wiąże się z szeregiem innych czynników i uwarunkowań, a mianowicie z aspektami ekonomicznymi, społecznymi i kulturowymi oraz ze zwalczaniem rasizmu i dyskryminacji;

mając na uwadze, że polityki dotyczące edukacji dzieci romskich/cygańskich powinny być poparte aktywnymi działaniami w zakresie edukacji osób dorosłych i polityki ich szkolenia zawodowego;

zważywszy, że istnieją zapisy dotyczące edukacji dzieci romskich/cygańskich dla krajów członkowskich Unii Europejskiej (Rezolucja Rady i Ministrów Edukacji przyjęta na posiedzeniu Rady z 22 maja 1989 r. w sprawie zapewnienia edukacji szkolnej dzieciom Cyganów i ludów koczowniczych; 89/C 153/02), w związku z czym niezbędne jest opracowanie zapisów dla wszystkich krajów członkowskich Rady Europy;

mając na uwadze zapisy Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych i Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych;

mając na uwadze Zalecenia 563 (1969) oraz 1203 (1993) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy zawierające zapisy dotyczące potrzeb edukacyjnych Romów/Cyganów w Europie;

mając na uwadze zapisy Rezolucji 125 (1981), 16 (1995) i 249 (1993) oraz Zalecenie 11 (1995) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Europy w sprawie sytuacji Romów/Cyganów w Europie;

mając na uwadze zapisy dotyczące polityki ogólnej zawarte w Zaleceniu Nr 3 Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji w sprawie zwalczania rasizmu i dyskryminacji Romów/Cyganów w Europie;

mając na uwadze pracę Rady ds. Współpracy Kulturalnej (CDCC) w odpowiedzi na Rezolucję 125 (1981), a w szczególności na publikację raportu „Cyganie i ludy koczownicze" (1985) i jego aktualizację w 1994 r. („Romowie, Cyganie, ludy koczownicze", wyd. Council of Europe Publishing);

z zadowoleniem przyjąwszy memorandum przygotowane przez Grupę Specjalistów ds. Romów/Cyganów, pt. „Dokument strategiczny dotyczący edukacji dzieci romskich: Strategiczne elementy polityki edukacji dzieci romskich w Europie" (MG-S-ROM (97) 11), zaleca, aby wdrażając swoje polityki dotyczące edukacji, rządy krajów członkowskich:

- kierowały się zasadami przedstawionymi w załączniku do niniejszego zalecenia;
- skierowały niniejsze zalecenie do odnośnych podmiotów publicznych w poszczególnych krajach za pośrednictwem kanałów informacyjnych właściwych dla danego kraju.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (2000) 4

Podstawowe zasady polityki dotyczącej edukacji dzieci romskich/cygańskich w Europie

I. Struktury

1. Politykom dotyczącym edukacji dzieci romskich/cygańskich powinny towarzyszyć odpowiednie nakłady i elastyczne struktury wychodzące naprzeciw zróżnicowaniu populacji romskiej/cygańskiej w Europie, uwzględniające istnienie grup Romów/Cyganów prowadzących wędrowny lub półwędrowny tryb życia. W związku z powyższym możliwe jest rozważenie rozwiązania w postaci uczenia na odległość, z wykorzystaniem nowych technologii komunikacyjnych.

2. Należy kłaść nacisk na potrzebę lepszej organizacji działań na poziomie międzynarodowym, krajowym regionalnym i lokalnym, tak aby przeciwdziałać ich rozproszeniu, a jednocześnie by dążyć do efektu synergii.

3. W tym celu kraje członkowskie powinny uczulić przedstawicieli swoich ministerstw edukacji na kwestię edukacji dzieci romskich/cygańskich.

4. Aby zapewnić dzieciom romskim/cygańskim dostęp do szkół, należy opracować szeroko zakrojone plany ich edukacji przedszkolnej i zapewnić im do nich dostęp.

5. Należy również poświęcić szczególną uwagę kwestiom związanym z poprawą komunikacji z rodzicami, w miarę potrzeby z wykorzystaniem mediatorów wywodzących się ze społeczności romskiej/cygańskiej, co następnie może się przełożyć na stworzenie nowych możliwości rozwoju i kariery. Rodzice powinni mieć zapewniony dostęp do szczególnych informacji i doradztwa na temat potrzeby edukacji oraz mechanizmów wsparcia rodziny oferowanych przez poszczególne ośrodki gminne. Rodzice i szkoła muszą działać w atmosferze wzajemnego zrozumienia. Wyłączenie rodziców, ich brak wiedzy czy wykształcenia (nawet analfabetyzm) również przyczyniają się do tego, że dzieci nie korzystają z systemu edukacji.

6. Należy utworzyć odpowiednie struktury wsparcia, które poprzez swoje — w szczególności pozytywne — działania zapewnią dzieciom romskim/cygańskim równe szanse w szkole.

7. Niniejszym zachęca się kraje członkowskie do zapewnienia niezbędnych środków potrzebnych do wdrożenia powyższych zasad polityki postępowania i rozwiązań mających na celu zbliżenie uczniów pochodzenia romskiego/cygańskiego i pozostałych uczniów.

II. Program nauczania i materiały

8. Polityki na rzecz edukacji dzieci romskich/cygańskich powinny stanowić część postanowień ramowych w zakresie szerszej polityki międzykulturowej, z uwzględnieniem szczególnych cech kultury romskiej i trudnej sytuacji wielu Romów/Cyganów w krajach członkowskich.

9. Ogólnie rzecz biorąc, programy nauczania i materiały pedagogiczne powinny w związku z powyższym być tak zaprojektowane, aby uwzględniały tożsamość kulturową dzieci romskich/cygańskich. Materiały te powinny zawierać informacje na temat historii i kultury romskiej po to, żeby odzwierciedlały tożsamość kulturową dzieci romskich/cygańskich. Należy zachęcać przedstawicieli społeczności romskiej/cygańskiej do udziału w opracowywaniu materiałów pedagogicznych w zakresie historii, kultury czy języka Romów/Cyganów.

10. Jednocześnie jednak kraje członkowskie nie powinny dopuścić do powstawania odrębnych programów nauczania, które mogłyby doprowadzić do tworzenia osobnych klas dla uczniów.

11. Kraje członkowskie powinny także promować zasadę korzystania z dobrych praktyk podczas prac nad materiałami pedagogicznymi, tak aby zapewnić stosowne wsparcie nauczycielom w ich codziennej pracy z uczniami pochodzenia romskiego/cygańskiego.

12. W krajach, w których mówi się w języku romskim, dzieciom romskim/cygańskim należy zapewnić możliwość nauki w ich ojczystym języku.

III. Rekrutacja i szkolenie nauczycieli

13. Przyszłym nauczycielom należy zapewnić stosowne informacje i szkolenia umożliwiające im lepsze zrozumienie ich uczniów pochodzenia romskiego/cygańskiego. Edukacja uczniów romskich/cygańskich powinna się jednak odbywać w ramach ogólnego systemu edukacji i powinna stanowić jego integralną część.

14. Należy angażować społeczność romską/cygańską w prace nad takimi programami nauczania oraz w bezpośrednie przekazywanie niezbędnych informacji dla przyszłych nauczycieli.

15. Ponadto, należy zapewnić wsparcie w zakresie szkolenia i rekrutacji nauczycieli spośród społeczności romskiej/cygańskiej.

IV. Badania informacyjne i ocena

16. Kraje członkowskie powinny promować innowacyjne projekty badawcze/na małą skalę, których celem jest szukanie lokalnych rozwiązań w odpowiedzi na lokalne potrzeby. Wyniki takich projektów należy rozpowszechniać.

17. Wyniki realizacji polityki na rzecz edukacji uczniów romskich/cygańskich powinny być dokładnie monitorowane. W procesie ich monitorowania udział brać powinni wszyscy uczestnicy procesu edukacji dzieci romskich/cygańskich (władze szkolne, nauczyciele, rodzice, organizacje pozarządowe).

18. Ocena wyników realizacji polityki na rzecz edukacji uczniów romskich/cygańskich powinna uwzględniać szereg kryteriów, w tym kryteria osobowe i rozwoju społecznego, a jednocześnie nie powinna ograniczać się do frekwencji i wskaźników przedwczesnego kończenia nauki szkolnej.

V. Konsultacje i koordynacja

19. Państwa powinny promować i wspierać zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron (ministerstwo edukacji, władze szkolne, rodziny romskie i różne organizacje) w proces opracowywania, wdrażania i monitorowania zasad polityki na rzecz edukacji Romów/Cyganów.

20. Należy korzystać z pomocy mediatorów wywodzących się ze środowiska Romów/Cyganów, w szczególności w celu ułatwienia kontaktów pomiędzy Romami/Cyganami, przedstawicielami populacji stanowiącej większość w danym środowisku i szkołami, tak aby zapobiegać konfliktom w szkołach; zasada ta odnosi się do wszystkich poziomów szkolnictwa.

20. W ramach działania na rzecz podnoszenia świadomości, o którym mowa w punkcie I, ustęp 3 powyżej, ministrowie edukacji powinni wspierać koordynację działań zaangażowanych stron oraz umożliwiać wymianę informacji pomiędzy poszczególnymi władzami oświatowymi na różnych szczeblach.

22. Kraje członkowskie powinny dalej promować i wspierać wymianę doświadczeń oraz dobrych praktyk postępowania.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2003)6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie poprawy zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży we wszystkich krajach europejskich

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 30 kwietnia 2003 r.
na 838. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi, w szczególności poprzez podejmowanie wspólnych działań w kwestiach społecznych i kulturowych;

mając na uwadze wnioski płynące z 16. Nieformalnego Spotkania Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sport, które odbyło się w Warszawie w dniach od 12 do 13 września 2002 r., a które dotyczyło poprawy zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży we wszystkich krajach europejskich;

zapoznawszy się z treścią raportu dotyczącego zajęć sportowych w Europie oraz treścią Zalecenia 1565 (2002) przyjętego przez Zgromadzenie Parlamentarne, a także z zadowoleniem przyjmując poparcie, jakie Zgromadzenie Parlamentarne udziela pracom Rady Europy w obszarze sportu;

zapoznawszy się odpowiednio z wnioskami innych międzynarodowych konferencji i spotkań poświęconych wychowaniu fizycznemu i zajęciom sportowym dzieci i młodzieży w ostatnich latach, takimi jak Deklaracja z Punta del Este przyjęta podczas III Konferencji UNESCO z udziałem ministrów i wysokich urzędników odpowiedzialnych za wychowanie fizyczne i zajęcia sportowe (1999 r.) oraz zorganizowany w Berlinie w 1999 r. Światowy Szczyt Wychowania Fizycznego;

będąc świadomym wyników ostatnich badań wskazujących na poważne obniżenie jakości i zmniejszenie ilości czasu przeznaczonego na nauczanie wychowania fizycznego i zajęcia sportowe dzieci i młodzieży szkolnej w kilku krajach, przy jednoczesnym ograniczeniu możliwości uczestniczenia w pozaszkolnych rekreacyjnych zajęciach sportowych;

pozostając świadomym znaczenia i korzyści płynących z zapewnienia regularnych i odpowiednio dopasowanych zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych w programach nauczania dla wszystkich grup wiekowych;

dostrzegając, że zajęcia z wychowania fizycznego i zajęcia sportowe stanowią również istotny kontekst w nauczaniu ważnych wartości promowanych przez Radę Europy, takich jak tolerancja i postępowanie zgodnie z zasadami *fair play*, kształcenie umiejętności wygrywania i przegrywania, spójność społeczna, poszanowanie środowiska i kształcenie demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego;

uznając znaczenie roli pozarządowego ruchu na rzecz sportu w zapewnianiu rekreacyjnych zajęć sportowych dzieciom i młodzieży, często organizowanym przez wolontariuszy w czasie wolnym, poprawiających nie tylko zdrowie i kondycję fizyczną, ale także wprowadzających dzieci i młodzież w życie szerszej społeczności oraz przygotowujących je do obowiązków związanych z życiem dorosłym;

zatwierdzając proponowane środki i działania w ramach krajowych, regionalnych i lokalnych planów działania oraz programów paneuropejskich na rzecz poprawy jakości i liczby zajęć sportowych i zajęć z wychowania fizycznego oferowanych dzieciom i młodzieży we wszystkich krajach europejskich, zgodnie z zapisami zawartymi w załączniku;

mając na uwadze fakt, że Unia Europejska ustanowiła rok 2004 Europejskim Rokiem Edukacji przez Sport, zaleca, aby rządy państw członkowskich:

1) zbadały sposoby poprawy zapewnienia dostępu do zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży, w tym dla osób niepełnosprawnych;
2) sprawdziły i rozważyły, czy w świetle wyników ostatnich badań międzynarodowych, na szczeblu krajowym zachodzi potrzeba:
   - ponownego określenia roli i celu, jakie wychowanie fizyczne i zajęcia sportowe powinny realizować w ramach szkolnych programów nauczania;
   - rozważenia potrzeby poprawy jakości wychowania fizycznego i zajęć sportowych dostępnych dla dzieci i młodzieży w szkołach oraz ustanowienia pewnych wymagań czasowych, na przykład w postaci trzech godzin zajęć z wychowania fizycznego tygodniowo przypadających na każde dziecko, w celu osiągnięcia powyższych celów;
   - promowania rozwiązania idealnego w postaci jednej godziny aktywności fizycznej dziennie dla dzieci i młodzieży, zarówno w ramach wychowania fizycznego i zajęć sportowych realizowanych w środowisku szkolnym, jak i pozaszkolnych rekreacyjnych zajęć sportowych;

- skontrolowania następujących obszarów: program nauczania, obecny status przedmiotu, dostępne środki finansowe, dostępność i stan obiektów sportowych, kwestie związane z płcią i niepełnosprawnością;
- w świetle wyników i wniosków płynących z powyższych kontroli, podejmowania działań mających na celu motywowanie i poprawę statusu nauczycieli wychowania fizycznego, tak aby zachęcić młodych ludzi do tego zawodu i pozostawania w nim;
- poprawy jakości szkolenia i ponownego szkolenia osób prowadzących zajęcia z wychowania fizycznego i zajęcia sportowe w celu zwiększenia liczby dobrze wyszkolonych nauczycieli wychowania fizycznego w krajach europejskich oraz w celu dokonania ewentualnej korekty i poprawy programów ich szkoleń;
- przeprowadzenia kampanii promujących aktywny tryb życia wśród dzieci i młodzieży, przy jednoczesnym podejmowaniu działań mających na celu poprawę ośrodków rekreacji oraz obiektów i programów sportowych w poszczególnych społecznościach;

3) współpracowały ze sobą i działały na rzecz realizacji programów paneuropejskich, które:
   - promują aktywny tryb życia;
   - umożliwiają wymianę informacji i doświadczeń w tej dziedzinie;
   - działają na rzecz skoordynowanej strategii zdrowotnej dla dzieci i młodzieży;
   - mają na celu wypracowanie standardowych narzędzi pomiaru i monitorowania poziomu zdrowia i kondycji fizycznej;
4) rozważyły sposoby wdrażania środków i działań przedstawionych w załączniku, w miarę możliwości w kontekście roku 2004, czyli Europejskiego Roku Edukacji przez Sport, oraz aby skontrolowały postępy w tym obszarze podczas X Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sport w Budapeszcie w 2004 r.;

Poucza Komitet Rozwoju Sportu (CDDS), że w kontekście projektu „Wypełnianie zobowiązań" („Compliance with Commitments") dotyczącego Europejskiej Karty Sportu, należy kłaść nacisk na ocenę stopnia zapewnienia dostępu do wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży oraz realizacji wniosków 16. Nieformalnego Spotkania Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sport.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2003)6

Uzgodnione działania na rzecz poprawy zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych dla dzieci i młodzieży we wszystkich krajach europejskich

I. Wstęp

1. Wnioski przyjęte podczas 16. Nieformalnego Spotkania Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za sport wyraźnie wskazują na potrzebę opracowania krajowych, regionalnych i lokalnych Planów Działania oraz programów paneuropejskich na rzecz poprawy jakości i liczby programów wychowania fizycznego dla dzieci i młodzieży na terenie Europy.

2. Wychowanie fizyczne i sport odznaczają się wyjątkową pozycją w świecie edukacji, jako że, po pierwsze, przyczyniają się do harmonijnego rozwoju ciała i ducha, a po drugie, uprawianie sportu, pojmowanego jako „sport dla wszystkich", ma duży wpływ na jakość dorosłego życia po zakończeniu edukacji szkolnej. Ponadto, sport w oczywisty sposób wyznacza ramy kształcenia dzieci i młodzieży w takich dziedzinach, jak tolerancja i zasady *fair play* oraz stosowanie zasady spójności społecznej w praktyce.

3. Spadek aktywności fizycznej i zainteresowania sportem w przypadku wielu dzieci i młodych ludzi przyczynia się do rozwoju otyłości, cukrzycy i nadciśnienia w tej grupie populacji. Schorzeń tych nigdy wcześniej nie odnotowywano u osób w tak młodym wieku. Zły stan zdrowia dzieci już teraz stanowi znaczne obciążenie krajowych budżetów przeznaczanych na ochronę zdrowia. Zachodzi obawa, że dzieci te wyrosną na równie obciążone pod względem zdrowotnym osoby dorosłe, co dodatkowo nadwyręży budżety państw w tej dziedzinie. W związku z powyższym programy i polityki zapewniające dostęp do zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych są nieodzowne w celu powstrzymania tego niekorzystnego trendu.

4. Zwiększony dostęp do zajęć sportowych i wychowania fizycznego dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym prawdopodobnie przyczyni się do kontynuacji ich zainteresowań sportowych także w życiu dorosłym. Niniejszym wzywa się rządy do zaangażowania wszystkich odpowiedzialnych podmiotów w opracowanie listy celów i/lub listy działań, które powinny zostać ujęte w krajowych planach działania czy programach europejskich zmierzających do poprawy jakości i liczby zajęć z wychowania fizycznego i zajęć sportowych, jakie są dostępne zarówno w środowisku szkolnym, jak i pozaszkolnym.

5. Przedstawione środki i działania zgrupowano wokół obszarów odgrywających największą rolę w kształtowaniu dzieci i młodzieży, a zatem wokół domu i rodziny, szkoły, społeczności lokalnej i krajowych polityk państw członkowskich obecnych w Komitecie Rozwoju Sportu.

II. Dotarcie do grupy docelowej, czyli do dzieci i młodzieży

1. Polityki i programy muszą skupiać się na potrzebach dzieci i młodzieży. Należy przy tym pamiętać, że nie są oni „miniaturową wersją osób dorosłych".

2. Niezbędne są konsultacje z młodzieżą w celu zaangażowania jej w procesy podejmowania decyzji oraz w opracowywanie programów. Niektóre kraje europejskie stworzyły modele i dobre praktyki, z pełnym wykorzystaniem całej machiny działań konsultacyjnych i przy aktywnym udziale dzieci i młodzieży w planowaniu i realizacji programów ich dotyczących, które mogą być wykorzystane jako wzorce.

III. Proponowane polityki i działania

A. W ramach domu i rodziny

1. Należy wspierać działania, które mogą być realizowane w obrębie rodziny. Wsparcie aktywności dziecka przez rodziców jest kluczowe — choćby tylko w celu zapewnienia dzieciom i młodzieży dostępu do stosownych obiektów i programów. Należy zachęcać rodziców do angażowania się w działania klubów szkolnych i sportowych pracujących z dziećmi. Z uwagi na swój udział w podmiotach zarządzających rodzice mogą zapewnić dzieciom i młodzieży możliwie największe korzyści z uprawiania sportu i udziału w zajęciach z wychowania fizycznego.

2. Różne techniki marketingowe i media mogą być wykorzystywane do informowania rodziców o znaczeniu aktywności fizycznej, tak aby i oni sami stali się bardziej aktywni i aby ich postawa stała się wzorcem do naśladowania dla dzieci i młodzieży.

3. Rodzice mogą podejmować różne działania w celu zachęcania swoich dzieci do spędzania większej ilości czasu w sposób czynny, jednocześnie zmniejszając ilość czasu spędzaną przed telewizorem czy komputerem.

B. W ramach szkoły

1. Jak ustalono, liczba godzin wychowania fizycznego przewidziana w programie nauczania powinna zbliżyć się do wymaganego minimum (równowartość 180 minut tygodniowo, w trzech okresach), przy czym w miarę możliwości szkoły powinny starać się wykraczać poza wymagania minimalne. Dzieci i młodzież powinny jednak poświęcać jedną godzinę dziennie na aktywność fizyczną w czasie zajęć szkolnych lub poza nimi, a także w ramach innych zajęć ruchowych (na przykład chodzenie, czy jeżdżenie rowerem do szkoły).

2. Szkoła powinna być postrzegana jako miejsce promujące zdrowie na wszystkich szczeblach. Wychowanie fizyczne powinno stanowić kluczową część programów nauczania, realizowaną w ścisłym związku z innym przedmiotami. Należy podkreślać i wzmacniać rolę szkoły jako ośrodka nauczania zdrowego trybu życiu zarówno wśród dzieci, jak i szerszej społeczności, na przykład poprzez zapewnienie szerszych możliwości korzystania ze szkolnych obiektów sportowych poza godzinami lekcyjnymi.

3. Należy zachęcać szkoły do tego, aby w atrakcyjny sposób propagowały wśród dzieci i młodzieży spędzanie wolnego czasu na rekreacji w postaci różnych gier i zabaw na świeżym powietrzu. W wielu szkołach swobodny dostęp do obiektów sportowych w czasie przerw międzylekcyjnych i po zajęciach szkolnych, pod nadzorem wykwalifikowanych nauczycieli wychowania fizycznego lub trenerów, wzbudził zainteresowanie dzieci i młodzieży sportem oraz aktywnością fizyczną.

4. Jakość szkoleń z wychowania fizycznego i zajęć sportowych powinna zostać podniesiona poprzez promowanie i zapewnianie szkoleń zawodowych w postaci wzorcowych pakietów szkoleniowych adresowanych zarówno do nauczycieli wychowania fizycznego, jak i niespecjalistów. Istnieje możliwość wprowadzenia odpowiednich działań do pomiaru wyników. Szkoły odnoszące szczególnie dobre rezultaty mogą być zachęcane do pomagania innym lokalnym szkołom w osiąganiu podobnie wysokiego poziomu w zakresie wychowania fizycznego i zajęć sportowych.

5. Szkoły i władze lokalne powinny otrzymać wytyczne odnośnie tego, co mogą poprawić w otoczeniu szkół, tak aby zachęcić dzieci i młodzież do chodzenia i jeżdżenia na rowerze. Należy ustanowić lokalne sieci tzw. „bezpiecznych domów" wzdłuż popularnych tras do szkoły, do których dzieci mogą się udać, jeżeli mają kłopoty na przykład w związku z przemocą rówieśniczą itp.

6. Ustanowienie na określonym obszarze wokół wszystkich szkół „bezpiecznych tras i stref", przeznaczonych w pierwszej kolejności dla ruchu pieszego i rowerowego, z ograniczonym lub wręcz niemożliwym dostępem dla samochodów, zachęciłoby dzieci do docierania do szkoły „o własnych siłach".

7. Szkoły powinny zachęcać dzieci i młodzież, przede wszystkim swoich absolwentów, do korzystania z lokalnych klubów i obiektów sportowych. Nauczyciele powinni pomagać młodym ludziom znajdować odpowiadające im rodzaje aktywności fizycznej. Lokalne kluby mogą oferować wstępne darmowe sesje sportowe dla absolwentów szkół. Młodzi ludzie powinni wiedzieć, jakie obiekty i możliwości są dostępne na poziomie lokalnym, jak mogą kontynuować uprawianie sportu po zakończeniu szkoły oraz powinni mieć świadomość, które dziedziny sportowe są dla nich ciekawsze i bardziej stymulujące.

C. W ramach społeczności lokalnej

1. Można opracować program finansowania projektów na rzecz rozwijania aktywności fizycznej w danej społeczności, we współpracy z władzami lokalnymi oraz pozarządowymi związkami i stowarzyszeniami sportowymi. Celem takiego funduszu mogłyby być popularyzacja sportu i aktywności fizycznej oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

2. Należy rozwijać sieć lokalnych i regionalnych koordynatorów ds. aktywności fizycznej i czasu wolnego w celu stymulowania działań na poziomie danej społeczności. Mogą oni działać ponad granicami poszczególnych instytucji, ułatwiając współpracę i wzajemne relacje pomiędzy podmiotami lokalnymi, w tym — szkołami.

3. Poprawa lokalnego środowiska i zaplecza sportowego powinna stanowić kwestię nadrzędną w celu umożliwienia formalnych i nieformalnych działań w ramach aktywności fizycznej. Działania te powinny obejmować nieformalne, pozaklubowe przedsięwzięcia sportowe, jak sport uliczny czy zajęcia na terenach w ubogich infrastrukturalnie organizowane przez wyszkolonych wolontariuszy. Ocena potrzeb lokalnych powinna odbywać się z przeprowadzeniem konsultacji z dziećmi i młodzieżą. Nowe możliwości mogą uwzględniać tworzenie nowych, wielofunkcyjnych, elastycznych obiektów sportowych dostępnych dla całej społeczności lokalnej, takich jak:

- skateparki, przygodowe place zabaw;
- obiekty przeznaczone dla dziewcząt;
- zorganizowanie koszy do gry w koszykówkę w miastach.

4. Istnieje możliwość rozszerzenia zasięgu „stref zamieszkania" („stref wewnętrznych"), promujących bezpieczną grę i zabawę w okolicy, z uwzględnieniem wprowadzenia środków mających na celu ograniczenia prędkości pojazdów lub wyeliminowanie ruchu w ich obrębie.

5. Tereny sportowe nie powinny być przekazywane pod zabudowę, w szczególności na obszarach z niewielką liczbą obiektów sportowych.

IV. Opracowanie polityk krajowych

1. Poszczególne kraje będą borykać się z różnymi problemami w tej dziedzinie oraz będą musiały wybrać i realizować własne priorytety, opracować plany krótko- i długoterminowe oraz wyraźnie wyznaczyć granice odpowiedzialności w tym obszarze. Plany krótkoterminowe mogą skupić się na następujących kwestiach nadrzędnych:

- wypracowanie minimalnych standardów w zakresie jakości i ilości wychowania fizycznego w szkołach;
- poprawa szkolenia nauczycieli wychowania fizycznego, trenerów i pomocników–wolontariuszy;

– poprawa stanu obiektów sportowych.

Plany długoterminowe mogą uwzględniać następujące cele:

– rozwój współpracy międzyregionalnej;
– rozwój współpracy między władzami lokalnymi i krajowymi;
– dalsze programy szkoleniowe dla wyżej wymienionych grup, np. nauczycieli;
– zapewnienie równego traktowania w zakresie płci oraz osób niepełnosprawnych.

2. Większa aktywność pomiędzy poszczególnymi resortami rządowymi i departamentami zapewniłaby współpracę pomiędzy wszystkimi stronami zainteresowanymi promowaniem aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży. Komitety czy grupy robocze obejmujące przedstawicieli odnośnych obszarów — sportu, edukacji, transportu, środowiska i zdrowia — mogłyby pomagać w sterowaniu i koordynacji działań.

3. Należy uwzględnić potrzeby pieszych i rowerzystów, w szczególności w odniesieniu do chodzenia i jeżdżenia na rowerze do szkoły (w miejscach i czasie, w których jest to możliwe ze względu na uwarunkowania klimatyczne), co odbija się korzystnie na środowisku naturalnym i przyczynia się do zrównoważonego rozwoju.

4. Fakt, że udowodniono istnienie związku pomiędzy aktywnością fizyczną a zdrowiem dzieci i młodzieży, powoduje, że skuteczna współpraca odnośnych resortów rządowych jest w tej dziedzinie nieodzowna.

5. Ministrowie odpowiedzialni za sport mogą podejmować inicjatywy mające na celu promowanie w atrakcyjny sposób aktywności fizycznej wśród szerszych grup osób, mniej podkreślając przy tym kwestie związane z rywalizacją, a bardziej skupiając się na znaczeniu aktywności fizycznej w całym życiu.

6. Należy zwiększyć finansowanie programów aktywności fizycznej skierowanych do dzieci i młodzieży z środowisk nieuprzywilejowanych. Powinny one obejmować programy dla takich grup dzieci i młodzieży, jak osoby niepełnosprawne, imigranci czy uchodźcy.

7. Należy wykorzystywać techniki marketingowe, jak na przykład współpraca z różnymi mediami, w tym z telewizją i prasą, czy organizowanie kampanii ogólnokrajowych.

V. Wymiar europejski

1. Istnieje potrzeba wypracowania zintegrowanej strategii europejskiej w zakresie ochrony zdrowia, która stanowiłaby podstawę projektu ochrony zdrowia dzieci i młodzieży. Mogłaby ona zostać stworzona w oparciu o międzynarodową współpracę w ramach Rady Europy oraz pomiędzy Radą Europy a innymi podmiotami europejskimi i międzynarodowymi. Szczególny nacisk należy kłaść na działania w roku 2004 czyli Europejskim Roku Edukacji przez Sport.

2. Istnieje możliwość rozważenia realizacji programów i kampanii na skalę europejską, zachęcających do aktywnego trybu życia, zmiany siedzącego trybu życia oraz uwzględnienia międzynarodowego charakteru kultury młodzieżowej. Zachęca się do zbadania możliwości przeciwdziałania wpływowi gier wideo i telewizji, dodatkowo przyczyniających się do problemu siedzącego trybu życia, a także przeprowadzenia badań na temat powodów, dla których niektóre dzieci i młodzież postrzegają zajęcia z wychowania fizycznego jako nieciekawe i niesatysfakcjonujące.

3. Należy przeprowadzać regularne badania monitorujące i oceniające poziom aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży. Realizacja ogólnoeuropejskiego badania na temat polityki i praktyk w zakresie wychowania fizycznego w okresie co pięć lat pomogłaby podtrzymać zainteresowanie tym obszarem, zapewnić wgląd w tę kwestię oraz dokonać pomiaru postępów i stopnia zgodności poszczególnych działań z odpowiednimi zapisami Europejskiej Karty Sportu. Dzięki tym środkom obszar ten mógłby być traktowany jako obszar priorytetowy. Możliwe jest częstsze stosowanie uproszczonych zestawów testów EUROFIT (testy oceniające sprawność fizyczną) dla dzieci.

4. Działania zarówno na szczeblu europejskim, jak i krajowym powinny mieć na celu interakcję i priorytety ustalone na podstawie badań. Współpraca pomiędzy krajami członkowskimi a sieciami europejskimi powinna być promowana w celu zapewnienia wymiany informacji, wyników badań i doświadczeń krajowych w zakresie upowszechniania aktywności fizycznej.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2003)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie promowania i uznawania edukacji nieformalnej i nieformalnego kształcenia młodzieży

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 30 kwietnia 2003 r.
na 838. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie cele Rady Europy w zakresie młodzieży i w obszarze edukacji;

mając na względzie zapisy Deklaracji Końcowej przyjętej podczas V Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za młodzież, odbywającej się w Bukareszcie (27–29 kwietnia 1998 r.), w szczególności odnoszące się do edukacji nieformalnej, oraz zapisy Deklaracji Końcowej przyjętej podczas VI Konferencji (Saloniki, 7–9 listopada 2002 r.);

mając na względzie Zalecenie 1437 (2000) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie edukacji nieformalnej;

mając na względzie doświadczenie i osiągnięcia podmiotów i organizacji Rady Europy pracujących z młodzieżą w zakresie edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia, w szczególności prace Europejskiego Komitetu Młodzieży (CDEJ) oraz Sympozjum dotyczące edukacji nieformalnej, zorganizowane w Europejskim Centrum Młodzieży (EYC) w Strasburgu w dniach od 12 do 15 października 2000 r.;

mając na względzie Zalecenie Rec(2002)6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie polityk dotyczących edukacji wyższej w kształceniu ustawicznym;

mając na względzie działania podejmowane przez Radę Europy od 1999 r. w obszarze edukacji demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego oraz Zalecenie Rec(2002)12 w tej sprawie, przyjęte przez Komitet Ministrów;

uwzględniając istotną rolę przypisywaną nieformalnemu kształceniu w procesie lizbońskim i w obecnej debacie na temat kształcenia ustawicznego w Unii Europejskiej, jak również w Białej Księdze Komisji Europejskiej zatytułowanej „Nowe impulsy dla młodzieży europejskiej"; biorąc pod uwagę stałą współpracę w tym obszarze pomiędzy Radą Europy a Unią Europejską;

wychodząc z założenia, że kształcenie ustawiczne odgrywa ważną rolę w zmniejszaniu nierówności społecznej i wyłączenia społecznego oraz w promowaniu czynnego uczestnictwa w życiu demokratycznym; oraz że edukacja nieformalna/nieformalne kształcenie mogą przyczynić się do zapewnienia młodzieży niezbędnej wiedzy i możliwości potrzebnych do odniesienia sukcesu we współczesnym społeczeństwach;

przekonany o potrzebie mobilizacji całości potencjału nauczania wśród dzieci i młodych ludzi, w świetle społecznych i kulturowych przemian wynikających z wykształcenia się w Europie i na całym świecie gospodarek i społeczeństw opartych na wiedzy,

1. Zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) potwierdziły, że edukacja nieformalna/nieformalne kształcenie stanowią w obecnych czasach podstawowy wymiar procesu kształcenia ustawicznego, a w związku z tym, aby dążyły do wypracowania skutecznych standardów potrzebnych do uznania edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia za niezbędną część edukacji ogólnej i szkolenia zawodowego, w tym w odniesieniu do:
   - kwalifikacji kadry zawodowej i wolontariuszy odpowiedzialnych za oferty edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia;
   - jakości samej oferty edukacji/kształcenia;
   - monitorowania postępów uczestników programów realizowanych w ramach edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia, zarówno w ujęciu indywidualnym, jak i jako części grupy;
b) wsparły działania mające na celu opracowanie i stosowanie specjalnego narzędzia europejskiego (portfolio) służącego do zapisywania doświadczenia, umiejętności i poziomu wiedzy (wyników kształcenia) uzyskanych w drodze edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia, mając na uwadze przykład „Europejskiego Portfolio Językowego";
c) promowały równe szanse dla wszystkich młodych ludzi, w szczególności dla grup będących w trudnej sytuacji społecznej, poprzez zapewnienie sprawiedliwych warunków dostępu do edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia w celu wykorzystywania ich pełnego potencjału w zakresie zmniejszania nierówności społecznej i wyłączenia społecznego;
d) aktywnie zachęcały do innowacyjnych form i zdobywania doświadczenia w zakresie edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia poprzez wspieranie działań informacyjnych i skuteczne rozprzestrzenianie odnośnych dokumentów dotyczących

dobrej praktyki, metod szkolenia i osiągnięć edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia;

e) wdrażały środki i działania na rzecz wspierania inicjatyw edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia, mające na celu zaangażowanie młodych ludzi w promowanie takich wartości, jak aktywne obywatelstwo, prawa człowieka, tolerancja, sprawiedliwość społeczna, dialog międzypokoleniowy, pokój i porozumienie międzykulturowe;
f) obok formalnych systemów kształcenia i szkolenia zawodowego, aktywnie angażowały także sektor edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia w rozwój wspólnego obszaru europejskiego w zakresie kształcenia ustawicznego;
g) aktywnie wykorzystywały potencjał edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia jako składnika uzupełniającego proces ułatwienia integracji młodych ludzi w społeczeństwie, poprzez wspieranie coraz większego uczestnictwa młodych ludzi, w szczególności tych pochodzących z krajów znajdujących się w okresie przejściowym, w odnośnych programach wymiany europejskiej;
h) promowały dialog pomiędzy przedstawicielami sektora edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia oraz działały na rzecz lepszego zrozumienia różnych podejść dotyczących edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia w poszczególnych krajach europejskich;
i) wspierały i dalej rozwijały dotychczasowe prace badawcze w zakresie edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia, a także wykorzystania ich wyników; wspierały gromadzenie i szerzenie przykładów dobrej praktyki w obszarze edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia na szczeblu krajowym i europejskim; oraz aby dalej wspierały dotychczasową współpracę w tym obszarze pomiędzy Radą Europy a Unią Europejską;
j) ustanowiły edukację nieformalną/nieformalne kształcenie istotnymi elementami krajowych polityk dotyczących młodzieży oraz współpracy europejskiej w tym obszarze;
k) zapewniły wystarczające zasoby ludzkie i finansowe do wdrożenia i uznawania programów realizowanych w ramach edukacji nieformalnej/nieformalnego kształcenia oraz ich wyników, dążąc do zapewnienia edukacji nieformalnej/nieformalnemu kształceniu możliwości uzyskania odpowiedniej pozycji w społecznościach kształcących się;

2. Zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o skierowanie niniejszego zalecenia do rządów tych Państw Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2006)12 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 27 września 2006 r.
na 974. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.*b* Statutu Rady Europy,

potwierdzając zaangażowanie państw członkowskich w ochronę podstawowego prawa do wolności posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe, zgodnie z zapisami Artykułu 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka, ETS Nr 5);

w związku z powyższym, podkreślając, że rozwój technologii i usług informacyjnych i komunikacyjnych powinien przyczyniać się do przestrzegania praw zagwarantowanych w artykule 10 europejskiej Konwencji praw człowieka, z korzyścią dla poszczególnych osób oraz demokratycznej kultury każdego społeczeństwa;

powołując się na Deklarację Komitetu Ministrów w sprawie wolności komunikacji w Internecie, stanowiącej, że wolność ta nie będzie naruszać godności lub podstawowych praw i wolności innych, w szczególności dzieci;

mając świadomość, że komunikacja z wykorzystaniem nowych technologii i usług informacyjnych i komunikacyjnych musi odbywać się z poszanowaniem prawa do prywatności i poufności korespondencji, zagwarantowanego w artykule 8 europejskiej Konwencji praw człowieka i szczegółowo omówionego w Zaleceniu Nr R (99) 5 w sprawie ochrony prywatności w Internecie;

mając na względzie potencjalny wpływ, zarówno w wymiarze pozytywnym, jak i negatywnym, jaki technologie i usługi informacyjne i komunikacyjne mogą mieć na poszanowanie podstawowych praw w społeczeństwie informacyjnym oraz szczególną rolę i odpowiedzialność państw członkowskich w zakresie zapewnienia ochrony tych praw;

mając na uwadze różne rodzaje niezgodnych z prawem treści i zachowań, o których mowa w Konwencji o cyberprzestępczości (ETS Nr 185) i dołączonym do niej Protokole Dodatkowym dotyczącym kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym, do jakich dochodzi za pośrednictwem systemów komputerowych (ETS Nr 189);

pozostając świadomym istnienia ryzyka związanego ze szkodliwością treści lub zachowań w nowym środowisku informacji i komunikacji, które pomimo że nie zawsze są niezgodne z prawem, mogą mieć niekorzystny wpływ na fizyczne, emocjonalne i psychologiczne dobro dzieci, a do których należą między innymi pornografia w sieci, pokazywanie i gloryfikacja przemocy i samookaleczeń, wypowiedzi poniżające, dyskryminujące lub rasistowskie lub pochwała takiego postępowania, nagabywanie, nagabywanie nieletnich w celach seksualnych (*grooming*), przemoc szkolna i rówieśnicza, nękanie (*stalking*) i inne formy prześladowania;

w związku z powyższym, powołując się na Zalecenie Nr R (97) 19 w sprawie przedstawiania przemocy w mediach elektronicznych oraz Zalecenie Rec(2001)8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni;

wychodząc z założenia, że reakcja na potencjalnie szkodliwe treści i zachowania w dużej mierze polega na zapewnieniu rozwoju i stałego podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności informatycznych, definiowanych jako umiejętne korzystanie z narzędzi zapewniających dostęp do informacji, kształcenia umiejętności w zakresie krytycznej analizy pozyskiwanych treści oraz stosownego wykorzystywania możliwości komunikacyjnych do rozwoju życia obywatelskiego i kreatywności obywateli, rozwoju szkoleń dla dzieci i ich nauczycieli, tak aby korzystali oni z technologii i usług informacyjnych i komunikacyjnych w sposób korzystny i odpowiedzialny;

podkreślając potrzebę wzmocnienia pozycji dzieci w obszarze usług i technologii informacyjnych i komunikacyjnych, o których mowa w Deklaracji z 1999 r. o polityce europejskiej w sprawie nowych technologii informacyjnych, oraz potrzebę rozwoju kompetencji w tym zakresie, w szczególności poprzez szkolenia realizowane na wszystkich poziomach systemu edukacji formalnej i nieformalnej, a także edukacji przez całe życie;

w związku z powyższym, promując aktywne, krytyczne i świadome użytkowanie takich usług i technologii, lepsze i szersze korzystanie z nowych technologii informacyjnych w nauczaniu i uczeniu oraz wykorzystywanie sieci informacyjnych w obszarze edukacji;

powołując się na znaczenie i wagę edukacji dla demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego, która zapewnia dzieciom i ich nauczycielom niezbędne możliwości (wiedza, umiejętności, zrozumienie, światopogląd, wartości i zachowanie oparte na poszanowaniu praw człowieka) oraz świadomość, że ich życie, działania i aktywny udział w funkcjonowaniu społeczeństwa

muszą odbywać się z poszanowaniem praw innych osób, o czym stanowi Zalecenie Rec(2002)12 w sprawie edukacji demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego;

powołując się na zapisy przyjęte podczas VII Konferencji Ministrów Europejskich dotyczącej polityki medialnej, która odbyła się w Kijowie w 2005 r., w szczególności zaś na zapisy Rezolucji Nr 3 i Planu Działania, stanowiące o potrzebie promowania i ciągłego podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności w zakresie mediów na wszystkich etapach edukacji oraz w ramach ciągłego uczenia się, z uwzględnieniem umiejętności aktywnego i krytycznego korzystania ze wszystkich mediów, jak również promowania przez kraje członkowskie potrzeby zapewnienia odpowiedniego poziomu ochrony dzieci przed szkodliwymi treściami;

jednocześnie powołując się na zobowiązanie zawarte w Planie Działania przyjętym podczas III Szczytu Rady Europy w Warszawie w 2005 r., do kontynuacji działań na rzecz dzieci w społeczeństwie informacyjnym, w szczególności w odniesieniu do rozwoju świadomości i umiejętności w zakresie mediów oraz ochrony przed treściami szkodliwymi;

dostrzegając istotną rolę sektora prywatnego i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego w promowaniu korzystania z praw podstawowych, takich jak wolność wyrażania opinii czy poszanowanie godności człowieka w społeczeństwie informacyjnym, o których mowa w Deklaracji z 2005 r. Komitetu Ministrów o prawach człowieka i praworządności w społeczeństwie informacyjnym,

zaleca, aby kraje członkowskie opracowały, jeżeli zachodzi taka potrzeba, spójną strategię rozwoju i szkoleń w zakresie podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności informatycznych, prowadzącą do podnoszenia umiejętności dzieci i ich nauczycieli w tym zakresie, tak aby zapewnić im jak najlepsze korzystanie z usług i technologii informacyjnych i komunikacyjnych, mając na względzie, jak następuje:

i. kraje członkowskie powinny doprowadzić do tego, aby dzieci zapoznały się z nowym środowiskiem informacyjnym i komunikacyjnym oraz wykształciły niezbędne umiejętności związane z jego użytkowaniem, a także w ramach realizacji powyższego celu doprowadzić do tego, aby szkolenia dzieci w zakresie podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności informatycznych stały się integralną częścią edukacji szkolnej dzieci począwszy od wczesnego etapu ich życia;
ii. kraje członkowskie powinny doprowadzić do tego, aby dzieci wykształciły niezbędne umiejętności związane z kreowaniem, wytwarzaniem i dystrybucją treści i komunikatów w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, w sposób zapewniający zarówno poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób, jak i prowadzący do egzekwowania i korzystania z własnych praw, w szczególności wolności wyrażania opinii i dostępu do informacji na równi z prawem do prywatności;
iii. kraje członkowskie powinny doprowadzić do tego, aby pozyskane w ten sposób umiejętności pomogły dzieciom lepiej zrozumieć i radzić sobie z potencjalnie szkodliwymi

treściami (takimi jak przemoc i samookaleczenia, pornografia, dyskryminacja i rasizm) i zachowaniami (takimi jak nagabywanie w celach seksualnych, przemoc szkolna i rówieśnicza, prześladowanie czy nękanie), jednocześnie promując takie wartości, jak dobro własne i szacunek wobec innych w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym;

iv. w związku z powyższym kraje członkowskie powinny promować i ułatwiać rozwój:
   - materiałów pedagogicznych i narzędzi szkoleniowych dla nauczycieli w celu umożliwienia im odpowiedniego rozpoznawania i odpowiedzialnego reagowania na potencjalnie szkodliwe treści i zachowania;
   - strategii podnoszenia świadomości, informowania i szkolenia nauczycieli, tak aby mogli oni skutecznie działać na rzecz wzmocnienia pozycji dzieci będących pod ich opieką, w szczególności w celu przeciwdziałania i ograniczenia ekspozycji dzieci na potencjalnie szkodliwe treści i zachowania;
   - programów i badań nad motywacją i postępowaniem dzieci na różnych etapach rozwoju, przy wsparciu przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego, zajmujących się treściami i komunikatami dotyczącymi korzystania z usług i technologii informacyjnych i komunikacyjnych przez dzieci.

Przy realizacji celu podnoszenia umiejętności dzieci w zakresie nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego państwa członkowskie powinny podejmować wspólne działania z uwzględnieniem następujących zainteresowanych stron:

i. w ramach partnerstwa z rządami, przedstawiciele sektora prywatnego, odgrywającego kluczową rolę w społeczeństwie informacyjnym, powinni być zachęcani do ułatwiania rozwoju umiejętności oraz promowania najlepiej pojętego interesu dzieci, a także związanych z tym działań na rzecz szkoleń oraz podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności informatycznych wśród dzieci. W związku z powyższym, przedstawiciele tego sektora powinni regularnie dokonywać oceny swojej polityki i praktyk informacyjnych w odniesieniu do bezpieczeństwa dzieci i odpowiedzialnego korzystania z narzędzi informatycznych, przy poszanowaniu podstawowych praw, w szczególności prawa do wolności posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i opinii bez ingerencji innych i bez względu na granice państwowe;
ii. w ramach partnerstwa z rządami i sektorem prywatnym, przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, będący kluczowymi katalizatorami procesu promowania przestrzegania praw człowieka w kontekście społeczeństwa informacyjnego, powinni być zachęcani do aktywnego monitorowania, oceniania i propagowania rozwoju umiejętności i dobra dzieci, a także związanych z tym działań na rzecz szkoleń oraz podnoszenia poziomu świadomości i umiejętności informatycznych wśród dzieci;

iii. media powinny być zachęcane do przykładania większej uwagi do odgrywanej przez nie roli istotnego źródła informacji i punktu odniesienia dla dzieci i ich nauczycieli w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, przy szczególnym uwzględnieniu poszanowania podstawowych praw człowieka.

VI. PRAWO DZIECKA DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (79) 17 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotycząca ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 13 września 1979 r.
na 307. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, które są ich wspólnym dziedzictwem oraz ułatwić ich rozwój ekonomiczny i społeczny;

mając na uwadze Deklarację ONZ o Prawach Dziecka, a szczególnie jej drugą i dziewiątą zasadę;

mając na uwadze Artykuł 17 Europejskiej Karty Społecznej dotyczącej praw matek i dzieci do odpowiedniej ochrony społecznej i ekonomicznej;

mając na uwadze Zalecenie 561 (1969) Zgromadzenia Doradczego Rady Europy;

w świetle raportu na temat przyczyn i sposobów zapobiegania wykorzystywaniu dzieci sporządzonym na życzenie Komitetu Praw Społecznych;

potwierdzając ogólnie przyjętą zasadę, że prawa rodziców, opiekunów i stróżów dziecięcych mogą i powinny być poddane niezbędnym regulacjom, aby można było uchronić dzieci przed wyrządzeniem im poważnej, lecz niepotrzebnej krzywdy;

potwierdzając, że zasada ta powinna być realizowana poprzez skuteczną interwencję ze strony władz publicznych;

potwierdzając, że niewłaściwe traktowanie dzieci pod względem fizycznym lub emocjonalnym lub ich zaniedbywanie przez osoby odpowiedzialne za opiekę nad nimi stanowi poważny problem w większości państw członkowskich;

zważywszy także, że wykorzystywanie dziecka w ten sposób może być skrajnym objawem większego problemu patologii rodzinnych, a często zaburzeń ogólnospołecznych;

dostrzegając, że długofalowe efekty oddziaływania patologicznego środowiska rodzinnego mają katastrofalny wpływ na rozwój dziecka, jego zdolność do nauki, rozwój jego osobowości, jak również jego zachowanie w przyszłości jako rodzica, przez co efekty te są kosztowne dla całego społeczeństwa w dłuższej perspektywie czasowej;

wyrażając ubolewanie, że pomimo powyższego faktu w społeczeństwie panuje ignorancja, obojętność, a nawet niechęć do uznania rozmiaru i powagi tego zjawiska i że jest ono często postrzegane jako problem władz, a nie człowieka jako jednostki;

dostrzegając, że poszukiwanie skutecznego rozwiązania w dłuższej perspektywie czasowej tego problemu wymaga dwoistej strategii, składającej się z jednej strony ze skutecznych środków natychmiastowej interwencji, rozpoznania i dalszego postępowania, a z drugiej — z polityki prewencyjnej;

dostrzegając inicjatywę niektórych państw członkowskich i niezrzeszonych, podejmowaną w celu opracowania usystematyzowanych i skoordynowanych metod prewencji i postępowania w przypadku wykorzystywania dzieci i pozytywne efekty tej inicjatywy;

w związku z powyższym, zważywszy na pilny charakter sprawy, z niecierpliwością oczekując wprowadzenia strategii na rzecz zastosowania powyższych metod i zwalczenia problemu w państwach członkowskich;

pragnąc zachęcić do prowadzenia badań i projektów mających na celu uzupełnienie braków danych, które są już obecnie dostępne, oraz uporządkowania wiedzy na ten temat, jak również do dostosowania podjętych środków do najnowszego stanu wiedzy;

podkreślając, że skuteczna prewencja i postępowanie z problemem wymaga optymalnej koordynacji i współpracy pomiędzy resortem zdrowia, opieki społecznej i innymi sektorami;

zaleca, aby rządy państw członkowskich podjęły wszelkie niezbędne działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa wykorzystywanym dzieciom, które, zgodnie z postanowieniami niniejszego zalecenia, doznały krzywdy fizycznej, i tym, które stały się ofiarami zaniedbania, braku uczuć lub znęcania się psychicznego, co może zagrozić ich rozwojowi fizycznemu, intelektualnemu i emocjonalnemu, w przypadku, gdy krzywda ta została dokonana w wyniku czynności lub zaniedbania ze strony osób odpowiedzialnych za opiekę nad dzieckiem lub innych osób sprawujących tymczasowy lub stały nadzór nad dzieckiem;

W tym celu, zwraca się do nich z prośbą o:

1) podniesienie świadomości na temat rozmiaru i powagi problemu, zwłaszcza poprzez propagowanie publicznych kampanii informacyjnych, tak aby rozpowszechnić wiedzę na temat wykorzystywania dzieci jako zjawiska społecznego, jego przyczyn, oznak i środków przeciwdziałania, które są lub mogą być podejmowane;

2) z myślą o zapewnieniu środków prewencji, w jak najskuteczniejszej postaci, oraz rozpoznania i dalszego postępowania w przypadkach wykorzystywania dzieci, poprawienie systemu opieki nad dziećmi i ich ochrony, z uwzględnieniem zasad i wytycznych określonych w Załączniku I;
3) promowanie koordynacji, wiedzy i zrozumienia wśród służb i osób należących do różnych grup specjalistów zaangażowanych w ochronę dzieci, tak aby ułatwić multidyscyplinarne podejście do problemu;
4) promowanie badań nad problemem, w ramach których, w miarę dostępnych środków, priorytetem powinny być badania nad schematami przewidywania i prewencji oraz wczesnego rozpoznawania i dalszego postępowania; sformułowanie specjalnych definicji związanych ze zjawiskiem wykorzystywania dzieci i uwzględnienie badań zgodnie z zaleceniami Załącznika II;
5) utrzymywanie prawa w zakresie ochrony dzieci pod ciągłą kontrolą, tak aby zagwarantować, że jest ono zgodne z wytycznymi określonymi w niniejszym zaleceniu i, w razie potrzeby, dostosować je do aktualnego stanu wiedzy na temat wykorzystywania dzieci,

zwraca się do rządów państw członkowskich z prośbą o informowanie Sekretarza Generalnego Rady Europy co pięć lat o krokach, jakie podjęły aby wdrożyć niniejsze zalecenie.

ZAŁĄCZNIK I DO ZALECENIA NR R (79) 17

Zasady i wskazówki do rozważenia

1. Prewencja

Aby zapewnić skuteczną prewencję, należy:

a) poprawić ogólne warunki społeczno–ekonomiczne i opracować działania na rzecz ogólnego dobrobytu rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem tych grup społecznych, które znajdują się w niekorzystnej sytuacji ekonomicznej i społecznej;
b) tworzyć poradnie planowania rodziny, tak aby umożliwić parom uniknięcie niechcianych ciąż;
c) promować wszelkie środki ograniczające przemoc w społeczeństwie;
d) badać najskuteczniejsze sposoby przygotowania młodych ludzi do rodzicielstwa, także poprzez zorganizowanie specjalnych zajęć w szkole i wykorzystanie środków masowego przekazu w komunikacji z nastolatkami i społeczeństwem w ogóle;
e) zagwarantować wszystkim rodzicom, zwłaszcza w czasie pierwszej ciąży, odpowiednie możliwości poznania i omówienia metod wychowawczych stosownych do różnych etapów rozwoju oraz zachęcać ich do korzystania z tych metod;

f) poświęcić szczególną uwagę okresowi prenatalnemu, aby wspierać tworzenie emocjonalnej więzi między rodzicami a nowo narodzonym dzieckiem poprzez:
   - dobre przygotowanie obojga rodziców do narodzin dziecka i rodzicielstwa,
   - nacisk na wsparcie i zrozumienie dla matki podczas porodu i potępianie nieuzasadnionego wykorzystywania praktyk lekarskich mających traumatyczny wpływ na zdrowie emocjonalne matek stosowanych podczas porodu i które mogą mieć negatywny skutek na stosunek matki do dziecka,
   - promowanie systemu umieszczania tuż po porodzie matki z dzieckiem w jednej sali na oddziałach położniczych,
   - umacnianie poczucia pewności siebie w rodzicach i ich kompetencji rodzicielskich, unikanie nacisku na umiejętności techniczne;
   - promowanie i popieranie karmienia piersią, o ile to możliwe, poprzez edukowanie rodziców i osób, które udzielają porad matkom,
   - uznanie znaczącej roli ojca przy matce i dziecku, na przykład poprzez umożliwienie ojcu wzięcia udziału w porodzie oraz rozważenie możliwości udzielenia mu urlopu z tytułu urodzenia dziecka bez utraty dochodu;
g) w przypadku dzieci o niskiej masie urodzeniowej lub chorych, a zwłaszcza upośledzonych, które znajdują się pod opieką specjalistyczną, zachęcać rodziców do utrzymania jak najbliższego kontaktu z dzieckiem oraz zapewnić wsparcie i porady ze strony pielęgniarek, lekarzy i innych:
h) zagwarantować istnienie spójnego, prewencyjnego systemu opieki zdrowotnej dla dzieci, który może, poprzez regularne kontrole, podążać za rozwojem każdego dziecka w wieku przedszkolnym, kładąc szczególny nacisk na:
   i. ciągłość opieki zdrowotnej,
   ii. sposoby zwiększenia popytu na wspomniane usługi wśród rodzin, które nie chcą z nich w pełni korzystać;
i) utworzyć mechanizm lub rozszerzyć zakres badań dotyczących rozpoznawania potencjalnie zagrożonych rodzin na wczesnym etapie w okresie przed- i okołoporodowym;
j) udzielić zagrożonym rodzinom specjalnej opieki i wsparcia w zakresie problemów rodzicielskich na wczesnym etapie życia dziecka;
k) jako że wielu rodziców ma nierealne oczekiwania wobec rozwoju dziecka oraz biorąc pod uwagę, że większość z nich nie miała dobrego modelu rodzicielstwa oraz że ma problem ze zrozumieniem, w jaki sposób stworzyć ciepłe stosunki rodzinne, zwracać szczególną uwagę na:
   i. nauczenie rodziców rozumienia potrzeb i zachowań małych dzieci na różnych etapach ich rozwoju,

ii. zrozumienie i rozwiązywanie problemów małżeńskich, udzielanie w razie potrzeby pomocy psychologa,
iii. łagodzenie stresów środowiskowych, które często współistnieją w takich sytuacjach.

2. Wykrywanie

Aby osiągnąć główny cel, tj. wykrycie wszystkich przypadków wykorzystywania dzieci na wczesnym etapie, należy:

a) podać do informacji publicznej, że istnieją poufne systemy alarmowe, dzięki którym osoby z otoczenia dziecka zagrożonego mogą podjąć skuteczne działania;
b) zachęcać społeczeństwo, a szczególnie tych, którzy najczęściej stykają się z dziećmi wykorzystanymi, do uczestnictwa w wykrywaniu przypadków wykorzystania;
c) podjąć takie środki, które są niezbędne, by umożliwić osobom, które obowiązuje tajemnica zawodowa ujawnianie przypadków niewłaściwego traktowania i zaniedbywania nieletnich na podstawie ustalonych procedur i w sposób zgodny z etyką profesji, między innymi poprzez ustanowienie regulacji prawnych umożliwiających lub promujących przyjęcie podobnych regulacji w kodeksach postępowania i etyki zawodu.

3. Dalsze postępowanie

a) głównym celem powinno być przerwanie niewłaściwego traktowania i zapobieżenie dalszemu wykorzystywaniu w każdym wykrytym przypadku;
b) drugorzędnym celem powinno być dążenie do utrzymania dziecka, o ile to możliwe, w strukturze rodziny za pomocą skutecznych środków wsparcia i terapii dla całej rodziny jako jednostki;
c) należy także zapewnić procedury na szczeblu lokalnym, w ramach istniejących instytucji opieki nad dziećmi, umożliwiające podjęcie działania, gdy tylko zostanie wykryty lub zgłoszony przypadek wykorzystywania oraz zarządzenie natychmiastowego badania psychiczno–społecznego i medycznego przeprowadzanego przez multidyscyplinarny zespół i, w stosownym przypadku, interwencji prawnej;
d) ależy stworzyć procedury, zgodnie z przepisami prawa, które pozwoliłyby zarówno zabrać dziecko od rodziny w ramach doraźnych środków zaradczych i umieścić je w bezpiecznym miejscu, jak i częściowo lub całkowicie pozbawić rodziców praw rodzicielskich lub wykonywania ich na pewien okres czasu lub na stałe, przyjmując jako

kryterium najlepszy interes dziecka, po dokonaniu, w przypadku gdy to możliwe, dokładnej i multidyscyplinarnej oceny psychiczno-społecznej dziecka, jego rodziców i całej rodziny;

e) długoterminowa ocena rozwoju dziecka poprzez regularne kontrole może informować o dobrostanie ogólnym rodziny, jak również może być sygnałem alarmującym dla specjalistów, że rodzina wymaga specjalnej terapii, szkolenia lub opieki;
f) należy podjąć kroki, aby zapewnić ciągłość i spójność postępowania i odpowiednią koordynację zaangażowanych stron.

4. Szkolenie personelu

Aby zapewnić personelowi różnych grup zawodowych zajmujących się ochroną dzieci przed niewłaściwym traktowaniem odpowiednie szkolenie, należy:

a) promować usystematyzowane podejście to takiego szkolenia oraz zachęcanie do badań i eksperymentów, w wyniku których można by ustalić właściwy program szkolenia, metody nauczania oraz przygotowanie niezbędnych pomocy naukowych;
b) włączyć takie szkolenie jako integralną część do oficjalnego szkolenia wszystkich pracowników, którzy mogą mieć wpływ na wykrywanie, zapobieganie i postępowanie w przypadku wykorzystywania dziecka;
c) umożliwić szkolenia pracownicze i regularne szkolenia uzupełniające, uwzględniające gwałtowny rozwój wiedzy na tematy, o których mowa;
d) zagwarantować, że program szkolenia dla wszystkich pediatrów, lekarzy szkolnych, lekarzy ogólnych i psychologów dziecięcych, jak również wszystkich innych specjalistów profesji medycznych i paramedycznych, którzy mogą spotkać się z tym problemem, nauczy ich rozpoznawać przypadki wykorzystywania dzieci na wczesnym etapie;
e) zagwarantować, że pracownicy opieki społecznej, nauczyciele, funkcjonariusze policji i wszyscy specjaliści, którzy mogą zetknąć się z tym problemem, nauczą się rozpoznawać jego oznaki;
f) poinformować wszystkich specjalistów, o których mowa w lit. d) i e) o krokach, jakie należy podjąć w przypadku zaistnienia jakiegokolwiek podejrzenia wykorzystywania dzieci;
g) podkreślać potrzebę multidyscyplinarnego podejścia w takim szkoleniu, w celu zniesienia wszelkich barier we współpracy międzydyscyplinarnej wśród specjalistów różnych branż;
h) zapewnić współpracę między wszystkimi organami i służbami odpowiedzialnymi za szkolenia wszystkich stosownych specjalistów, podmiotów zajmujących się dalszym

postępowaniem w przypadkach wykorzystania dziecka oraz zespołów, jeśli takie istnieją, powołanych z ramienia lokalnych oddziałów pediatrycznych do specjalnej opieki nad dziećmi wykorzystywanymi;

i) wprowadzać świadomość pojęcia odpowiedzialności do programu szkolenia dla personelu medycznego i społecznego, jak również w procesie edukacji ogółu społeczeństwa.

ZAŁĄCZNIK II DO ZALECENIA NR R (79) 17

Przedmiot badań

i. Ocena schematów rozpoznawania rodzin wymagających specjalnej pomocy w celu wyeliminowania niewłaściwych sposobów wychowywania dzieci.
ii. Ocena schematów wyboru najlepszych sposobów udzielania wczesnej, intensywnej pomocy i doradztwa.
iii. Ocena różnych systemów wsparcia długofalowego rodziny po wykryciu przypadku wykorzystania, na przykład dodatkowe wizyty lekarskie, doradztwo, pomoc domowa, dzienna opieka zastępcza, babcie zastępcze, żłobki dla dzieci będących ofiarami przemocy, żłobki dzienne, pomoc całodobowa.
iv. Dokładnie monitorowane badania uzupełniające nad rozwojem i osobowością dzieci w starszym wieku, które były w przeszłości ofiarami wykorzystania.
v. Ocena różnych form rodzin zastępczych pod kątem ogólnego rozwoju osobowości dziecka.
vi. Określenie wytycznych stosowanych przy oszacowaniu bezpieczeństwa środowiska domowego przed powrotem dziecka do domu.
vii. Badanie różnych sposobów efektywniejszego zastosowania obowiązującego prawa w celu ochrony dzieci.
viii. Zbieranie danych statystycznych tego zjawiska oraz badania nad życiem osób, które wykorzystywały dzieci.
ix. Programy badań i działań w zakresie środków prewencji, wykrywania i dalszego postępowania w przypadku wykorzystywania dziecka.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (82) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zapobiegania problemom związanym z alkoholem w szczególności wśród młodych ludzi

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 marca 1982 r.
na 344. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi oraz że cel ten może zostać osiągnięty między innymi poprzez przyjęcie wspólnych regulacji w obszarze ochrony zdrowia;

powołując się na zapisy Rezolucji (78) 46 Komitetu Ministrów w sprawie leczenia alkoholizmu;

uwzględniając wzrost przypadków występowania problemów związanych z alkoholem w krajach członkowskich;

uwzględniając bezpośredni szkodliwy wpływ nadużywania alkoholu na organizm człowieka w fazie rozwoju, na jego zdolność do uczenia się, kreatywność i zdrowie, a także pośrednie skutki problemów związanych z alkoholem, takie jak zmniejszona wydajność w pracy, koszty leczenia ogólnego i leczenia odwykowego osób nadużywających alkoholu czy ich wpływ na rodzinę i społeczeństwo;

uwzględniając w szczególności ogólną tendencję do obniżania się wieku inicjacji alkoholowej;

zważywszy, że zjawiska te są wynikiem działania wielu czynników (społecznych, gospodarczych, prawnych, kulturowych itp.) oraz że niezbędne jest ustanowienie wszechstronnej polityki prewencyjnej w tym obszarze,

zaleca rządom krajów członkowskich następujące działania:

1) opracowanie i przyjęcie wszechstronnej ogólnokrajowej polityki w sprawie wytwarzania, dystrybucji i sprzedaży napojów alkoholowych;
2) jak najlepsze skoordynowanie swojej polityki w tym zakresie z politykami innych krajów członkowskich;
3) organizowanie pozytywnych akcji mających na celu zapobieganie problemom związanym z alkoholem;
4) uwzględnienie w możliwie największym stopniu zasad i zaleceń przedstawionych w załączniku poniżej.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (82) 4

I. Wstęp

1. Dla celów niniejszego zalecenia termin „młodzi ludzie" oznacza grupę ludzi w wieku od chwili poczęcia do dwudziestu kilku lat, czyli do chwili ich wkroczenia w dorosłość.

2. Kilka z poniżej przedstawionych środków prewencyjnych dotyczy wszystkich grup wiekowych, jako że zachowania nałogowe młodych ludzi bardzo często przypominają te charakterystyczne dla dorosłych, podczas gdy inne są skierowane wyłącznie do młodych ludzi.

3. Rozważane działania i środki powinny dotyczyć:

i. prewencji, a w szczególności edukacji zdrowotnej, jako że szerzenie świadomości na ten temat przyczynia się do wykształcenia przez młodych ludzi zdrowych nawyków życiowych, które mają wpływ na całe ich życie;
ii. zdrowia i implikacji społecznych w zakresie działań dotyczących spożywania alkoholu.

4. Podejmowane środki i działania powinny być realizowane w ramach wszechstronnej, spójnej i wiarygodnej polityki.

II. Środki i działania, jakie powinny być realizowane w obszarze edukacji zdrowotnej

5. Ogólnie celem edukacji zdrowotnej jest:

i. uświadomienie wszystkim ich obowiązków w zakresie ochrony i promocji ochrony zdrowia;
ii. przygotowanie jednostki do podejmowania świadomych decyzji mających wpływ na jej sytuację osobistą, rodzinną lub społeczną;

iii. sprzyjanie pozytywnemu nastawieniu do inicjatyw podejmowanych przez jednostki;
iv. wspieranie jednostki w dopasowaniu się do funkcjonowania w środowisku pracy oraz ogólnie w społeczeństwie, tak aby zapewnić jej możliwość wypowiedzi, działania na rzecz tego środowiska lub społeczeństwa oraz samorealizacji.

6. W tym celu należy rozważyć możliwości realizacji następujących działań:

6.1. Wdrażanie i koordynacja polityki informacyjnej

W tym zakresie zaleca się, jak następuje:

i. oprócz stałych akcji informacyjnych należy prowadzić aktywne kampanie informacyjne dotyczące problemów związanych ze spożywaniem alkoholu (wypadki drogowe, w miejscu pracy i w domu, wpływ na życie rodzinne, generowanie kosztów dla społeczeństwa itd.);
ii. ogólne informacje powinny być dopasowane do konkretnych grup docelowych i w szczególności:
   - powinny informować wszystkie zainteresowane grupy, w szczególności kobiety w ciąży, o niebezpieczeństwach związanych ze spożywaniem alkoholu i zagrożeniu dla płodu (FAS — płodowy zespół alkoholowy);
   - powinny informować rodziny, a przede wszystkim matki, o szczególnej wrażliwości młodych ludzi na alkohol;
   - powinny podkreślać ogromny wpływ rodziny na zachowanie dzieci i wykształcenie w ich świadomości pewnych norm, stereotypów i wzorców zachowań.

6.2. Opracowanie zaleceń w zakresie edukacji zdrowotnej dotyczącej problemów związanych z alkoholem

W tym zakresie za celowe uznaje się następujące działania:

i. edukacja szkolna w tym obszarze powinna:
   - mieć pozytywny wymiar i powinna być realizowana w sposób zintegrowany z pozostałymi aspektami programu nauczania, jak również powinna stanowić źródło obiektywnych i rzetelnych informacji;
   - uwzględniać zachowania nałogowe w kontekście społeczno–kulturowym, do którego jest skierowana;
   - być realizowana z zastosowaniem aktywnych technik uczenia się oraz działań podejmowanych na poziomie grupowym;
   - stanowić część ogólnej koncepcji nauczania o różnych formach stosowania środków odurzających i leczniczych do innych celów niż cele medyczne, jak również powinna zostać włączona do nauczania o żywieniu;
   - mieć na celu — jeśli nie abstynencję — to przynajmniej zmniejszenie poziomu spożywania napojów alkoholowych;

- jednocześnie obejmować program skierowany do rodzin i danej społeczności (do konkretnych grup zawodowych, kluczowych osób, środowisk opiniotwórczych, mediatorów, decydentów, mediów);
- mieć wsparcie z zewnątrz w postaci wszechstronnej polityki prewencyjnej opartej na promowaniu odpowiednich postaw życiowych (w zakresie zdrowia, form spędzania czasu wolnego);

ii. w środowisku wojskowym należy realizować programy informacyjne po okresie szkolenia w dziedzinie edukacji zdrowotnej;

iii. w środowisku pracy zaleca się następujące działania:
- zapewnienie stałej ekspozycji materiałów informacyjnych na temat problemów związanych z alkoholem;
- regularne rozprowadzanie informacji (w formie ustnej lub pisemnej) zawierających odpowiedzi na pytania dotyczące stopniowego uzależniania się od alkoholu, w szczególności wśród przedstawicieli kadry kierowniczej średniego szczebla oraz służb kontrolnych, jak również wśród personelu prowadzącego kursy i szkolenia dla pracowników, podobnie jak ma to miejsce w przypadku szkoleń z bezpieczeństwa i higieny pracy.

6.3. Opracowanie zaleceń w zakresie szkoleń dla niektórych grup zawodowych, dotyczących problemów związanych z alkoholem (nauczyciele, pracownicy społeczni, psycholodzy, socjolodzy, pielęgniarze, lekarze, w szczególności lekarze szkolni i zakładowi, dziennikarze, prawnicy i personel penitencjarny).

W tym zakresie za celowe uznaje się działania polegające na szkoleniu tych osób w wykrywaniu i reagowaniu na okoliczności prowadzące do problemów związanych z alkoholem, a w związku z tym:

- zwracanie szczególnej uwagi na młodych ludzi, którzy mają trudności z dopasowaniem się, integracją lub adaptacją do innej kultury, mieszkają w szkołach z internatem, mają problemy rodzinne lub problemy w szkole, lub którzy mieszkają w rejonach o trudnej sytuacji gospodarczej, w środowisku dotkniętym problemem alkoholowym lub w rodzinach w trudnej sytuacji materialnej (prewencja pierwotna);
- rozpoznawanie na jak najwcześniejszym etapie ewentualnych oznak stopniowego uzależniania się od alkoholu, na podstawie wskaźników klinicznych, biochemicznych i społecznych lub w oparciu o stosowne ankiety (prewencja wtórna);
- w miarę możliwości wskazywanie na grupy ryzyka, jednak w taki sposób, aby nie dopuścić do stygmatyzacji danej grupy jako grupy osób potencjalnie zagrożonych problemem alkoholowym. Zakwalifikowanie kogoś do tej grupy może mieć odwrotny skutek i doprowadzić do tego, że dana osoba zacznie się identyfikować z przypisanym jej wizerunkiem, w wyniku czego może dojść do eskalacji zachowań niepożądanych.

1. Środki i działania medyczne i społeczne

7. Należy podejmować stosowne działania na rzecz:

1. wypracowania skoordynowanej, spójnej polityki na rzecz młodych ludzi (w tym służby w środowisku wojskowym) poprzez organizowanie i proponowanie im udziału szczególnie w wydarzeniach kulturowych i zajęciach sportowych, tak aby ich czas wolny został zagospodarowany w konstruktywny sposób; obiekty i zajęcia rekreacyjne powinny być zintegrowane w ramach lokalnej infrastruktury społeczno–kulturalnej;
2. promowania, w szczególności na obszarach miejskich, klubów młodzieżowych oraz zajęć pozaszkolnych prowadzonych przez wykwalifikowany personel;
3. finansowego wspierania organizacji wolontariackich zajmujących się promowaniem zdrowia;
4. powołania poradni młodzieżowych, które w miarę możliwości powinny zostać oddzielone od służb pomocy rodzinie i zorganizowane w atrakcyjny i nieformalny sposób, tak aby młodzi ludzie chcieli się do nich zwrócić po pomoc na wczesnym etapie; jednocześnie należy aktywnie zachęcać młodych ludzi do udziału w organizowaniu i zarządzaniu takimi poradniami;
5. rozwoju usług w zakresie doradztwa zawodowego, zatrudnienia i szkoleń zawodowych w celu zapobiegania wykluczeniu społecznemu;
6. moralnego i finansowego wspierania organizacji zwalczających problemy związane z alkoholem, w szczególności jeżeli biorą one aktywny udział w realizacji celów ramowych programu krajowego;
7. podnoszenia świadomości jednostki, rodziny i społeczności na temat problemów związanych z alkoholem oraz możliwości podejmowania stosownych działań, przez jednostkę lub podmioty zbiorowe, mających na celu szerzenie prewencji;
8. podnoszenia liczby i dostępności ośrodków i służb społeczno–medycznych zapewniających pomoc i leczenie osobom dotkniętym chorobą alkoholową zgodnie z zaleceniami przedstawionymi w Rezolucji (78) 46 Komitetu Ministrów w sprawie leczenia alkoholizmu;
9. udzielania wsparcia materialnego stowarzyszeniom, których celem jest pomoc byłym alkoholikom.

2. Działania i środki ogólne

8. Działania i środki ogólne mogą obejmować, jak następuje:

i. uczynienie z kampanii przeciwko nadużywaniu alkoholu oraz problemom związanym z alkoholem jednego z głównych celów polityki ochrony zdrowia;

ii. obłożenie napojów alkoholowych wysokimi podatkami, tak aby zniechęcić ludzi do ich spożywania;
iii. nieudzielanie licencji na sprzedaż napojów alkoholowych w ośrodkach rekreacji i klubach sportowych w czasie wydarzeń, zawodów itd. z udziałem widowni;
iv. uregulowanie sprzedaży napojów alkoholowych młodym ludziom, w szczególności w supermarketach;
v. zakazanie automatów, w których można nabyć napoje alkoholowe;
vi. zakazanie promocji na napoje alkoholowe;
vii. wdrożenie środków mających na celu restrykcyjne ograniczenie ilości alkoholu, jaką jedna osoba może zakupić w sklepach wolnocłowych na lotniskach, w portach, na statkach itd.;
viii. zakazanie sprzedaży napojów alkoholowych na stacjach benzynowych i w restauracjach w pobliżu głównych dróg szybkiego ruchu;
ix. działanie na rzecz wytwarzania i spożywania napojów bezalkoholowych;
x. obniżenie zawartości alkoholu w niektórych napojach oraz ustanowienie maksymalnej dopuszczalnej zawartości alkoholu w piwie i cydrze;
xi. wprowadzenie obowiązku zapewnienia dostępu do darmowej wody pitnej w restauracjach, barach itd., jak również obowiązku wprowadzenia napojów bezalkoholowych do kart dań;
xii. uregulowanie kwestii związanych z dostępem młodych ludzi do napojów alkoholowych oraz ze sprzedażą napojów alkoholowych młodym ludziom i w tym celu:
   – zakazanie sprzedaży napojów alkoholowych oraz wstępu do pubów dla młodzieży przynajmniej poniżej 16. roku życia;
   – rozszerzenie zakazu serwowania napojów alkoholowych uczniom szkół średnich; zamiast tego należy im proponować inne napoje (mleko, soki owocowe) w rozsądnych cenach;
   – zakazanie sprzedaży napojów alkoholowych w barach na terenie uniwersytetów;
   – zapewnienie licznych ujęć wody pitnej na terenie obiektów edukacyjnych;
   – wprowadzenie regulacji prawnych dotyczących sklepów sprzedających napoje alkoholowe, w szczególności w pobliżu obiektów edukacyjnych, do których uczęszczają młodzi ludzie;
   – zakazanie zatrudniania nieletnich do pracy w pubach;
xiii. stosowanie w pełni zaleceń zawartych w Rezolucji (73) 7 Komitetu Ministrów dotyczącej karania za naruszenia kodeksu drogowego popełnione podczas kierowania pojazdem pod wpływem alkoholu; zaleca się, aby maksymalna dopuszczalna zawartość alkoholu we krwi, powyżej której kierowca podlega ściganiu i karaniu, była jak najniższa.

3. Działania i środki specjalne wdrażane w miejscu pracy

9. Działania i środki specjalne mogą obejmować, jak następuje:

i. wprowadzenie zakazu spożywania napojów alkoholowych na terenie zakładu pracy i jednoczesne zapewnienie dostępu do napojów bezalkoholowych; w zakładowych stołówkach i restauracjach zakaz ten może nie obowiązywać poza godzinami pracy lub w miejscach, w których umiarkowane spożycie alkoholu nie stanowi zagrożenia dla danej osoby lub środowiska pracy;
ii. zakazanie regulowania jakichkolwiek świadczeń i płatności w postaci napojów alkoholowych;
iii. uświadamianie przedstawicieli kadry zarządzającej w zakresie niebezpieczeństw wiążących się z zezwalaniem osobom nietrzeźwym na pozostawanie w miejscu pracy.

VI. Działania i środki w przemyśle reklamowym

10. Należy podjąć niezbędne działania umożliwiające:

i. wprowadzenie odpowiednich regulacji w zakresie reklamy, aby zapobiec ich wpływowi na młodych ludzi oraz aby przeciwdziałać gloryfikacji alkoholu;
ii. podnoszenie świadomości mediów, w szczególności dziennikarzy i przedstawicieli przemysłu rozrywkowego, na temat tego, jak duży wpływ na młodych ludzi może mieć przedstawianie spożywania napojów alkoholowych w korzystnym świetle;
iii. popieranie reklam napojów bezalkoholowych.

VII. Działania i środki w obszarze badań

11. Należy zastanowić się nad zapotrzebowaniami w zakresie badań, nad metodami ich ogólnokrajowego przeglądu oraz koordynacji strategii badawczych i rozpowszechniania istotnych wyników badań.

12. Ponadto, w tym zakresie za celowe uznaje się następujące działania:

i. prowadzenie badań nad społecznymi i psychologicznymi przyczynami spożywania i uzależnienia od alkoholu w celu usprawnienia działań prewencyjnych oraz wykrywania problemów związanych ze spożywaniem alkoholu na wczesnym etapie;
ii. opracowanie we współpracy ze Światową Organizacją Zdrowia (WHO):
   - wspólnych standardów statystycznych umożliwiających porównywanie danych dotyczących spożywania alkoholu i związanych z tym problemów;
   - środków oceny programów prewencyjnych;
iii. prowadzenie badań nad nowymi napojami bezalkoholowymi.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (85) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie przemocy w rodzinie[7]

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 26 marca 1985 r.
na 382. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że rodzina stanowi podstawową jednostkę organizacyjną demokratycznego społeczeństwa;

zważywszy, że obrona rodziny obejmuje ochronę wszystkich jej członków przed wszelkimi formami przemocy, zbyt często w rodzinie obecnej;

zważywszy, że za przemoc uznaje się wszelkie działanie lub jego zaniechanie, które przynosi szkodę życiu, integralności fizycznej lub psychologicznej, lub wolności danej osoby, lub które w istotnie negatywny sposób odbija się na rozwoju jej osobowości;

zważywszy, że taka przemoc w szczególności dotyczy z jednej strony dzieci, a z drugiej strony kobiet, przy czym skierowane wobec nich formy przemocy mogą się różnić;

zważywszy, że dzieciom przysługuje prawo do szczególnej ochrony przez społeczeństwo przed wszelkimi formami dyskryminacji lub ucisku oraz nadużyć władzy w obrębie rodziny lub innych instytucji;

zważywszy, że dotyczy to także kobiet doświadczających różnych przejawów braku równości utrudniających zgłaszanie aktów przemocy, których ofiarami są kobiety;

mając w związku z tym na względzie zapisy Rezolucji (78) 37 Komitetu Ministrów w sprawie równości małżonków w prawie cywilnym;

[7] W chwili przyjęcia niniejszego zalecenia przedstawiciel Zjednoczonego Królestwa, w trybie artykułu 10.2.c Regulaminu zebrań Zastępców Ministrów, zastrzegł prawo dla rządu swojego kraju do przestrzegania lub nieprzestrzegania zapisów poczynionych w artykule I.5 niniejszego zalecenia.

mając także na względzie Zalecenie Nr (79) 17 Komitetu Ministrów dotyczące ochrony dzieci przed złym traktowaniem;

mając na względzie przebieg IV Debaty Kryminologicznej Rady Europy w sprawie złego traktowania dzieci w rodzinie;

mając na względzie Zalecenie 561 (1969) Zgromadzenia Doradczego Rady Europy w sprawie ochrony nieletnich przed złym traktowaniem,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich:

I. W zakresie zapobiegania przemocy w rodzinie:

1. uczulały opinię publiczną na obecność przemocy w rodzinie, jej rozmiary, formy i cechy szczególne, tak aby możliwe było uzyskanie wsparcia społeczeństwa dla działań i środków mających na celu zwalczanie tego zjawiska;

2. działały na rzecz szerzenia wśród rodzin wiedzy i informacji na temat związków społecznych i rodzinnych, wczesnego wykrywania potencjalnie konfliktowych sytuacji oraz rozwiązywania konfliktów międzyosobowych i rodzinnych;

3. zapewniły odpowiednie szkolenia zawodowe wszystkim osobom odpowiedzialnym za interwencję w przypadku przemocy w rodzinie, a w szczególności tym, które z racji pełnionych funkcji i wykonywanej pracy mają możliwość wykrywania przypadków przemocy w rodzinie lub mają kontakt z osobami będącymi ofiarami takiej przemocy;

4. zapewniły możliwość utworzenia oraz wspierały działania odpowiednich służb, agencji, stowarzyszeń lub fundacji, których celem jest udzielanie pomocy i wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie, przy poszanowaniu prawa do prywatności;

5. powoływały jednostki administracyjne lub rady multidyscyplinarne, których zadaniem jest opieka nad ofiarami przemocy w rodzinie i które zostaną wyposażone w odpowiednie uprawnienia do zajmowania się takimi sprawami.

Ciała te mogą dysponować uprawnieniami do:

- otrzymywania zgłoszeń/raportów na temat przypadków przemocy w rodzinie;
- zorganizowania badań medycznych na życzenie ofiary;
- zapewniania pomocy, opieki i porady różnym stronom przypadków przemocy w rodzinie i w tym celu do przeprowadzania wywiadów środowiskowych (społecznych);
- przekazywania sądom rodzinnym, sądom zajmującym się sprawami dzieci lub prokuraturze informacji, jakie ciała te uznają za niezbędne w postępowaniu prowadzonym przez którykolwiek z tych organów;

6. ustanowiły rygorystyczne zasady dla tych ciał (jednostek administracyjnych lub rad) dotyczące ujawniania informacji, do których mają one dostęp w ramach przysługujących im uprawnień;

II. W zakresie zgłaszania przypadków przemocy w rodzinie:

7. rozpowszechniały szczegółowe informacje wśród osób, które mogą mieć świadomość istnienia przemocy w rodzinie, na temat dostępności odnośnych służb i możliwości zgłaszania takich przypadków kompetentnym organom, w szczególności tym, o których mowa w punktach 4 i 5 powyżej, lub organom interweniującym w sytuacjach zagrożenia bezpośredniego;

8. rozważyły możliwość zwolnienia przedstawicieli niektórych zawodów z tajemnicy zawodowej, co pozwoliłoby im na udostępnianie organom, o których mowa w punkcie 5 powyżej, informacji dotyczących przypadków przemocy w rodzinie;

III.W zakresie interwencji państwa w związku z przypadkami przemocy w rodzinie:

9. podejmowały działania niezbędne do zapewnienia, że w przypadku przemocy w rodzinie możliwe jest szybkie zastosowanie odpowiednich — nawet tylko tymczasowych — środków mających na celu ochronę ofiary i zapobieganie podobnym incydentom;

10. podejmowały działania niezbędne do zapewnienia, że we wszystkich przypadkach wystąpienia jakiegokolwiek konfliktu w małżeństwie lub pomiędzy partnerami dostępne są odpowiednie środki mające na celu ochronę dzieci przed przemocą, na jaką taki konflikt może je narazić i która może mieć bardzo negatywny wpływ na rozwój ich osobowości;

11. podejmowały działania niezbędne do zabezpieczenia najlepiej pojętego interesu ofiary, tak aby w drodze interwencji i postępowania cywilnego, administracyjnego czy karnego nie doszło do jego naruszenia, przy jednoczesnym zapewnieniu, że środki karne będą stosowane wyłącznie w ostateczności;

12. dokonały rewizji obowiązujących w nich praw dotyczących karania dzieci w celu ograniczenia lub wręcz zakazania stosowania kary cielesnej, nawet jeżeli naruszenie takiego zakazu nie miałoby za sobą pociągać konsekwencji karnych;

13. zbadały możliwość powierzenia spraw przemocy w rodzinie wyłącznie specjalistom będącym pracownikami prokuratury, organów śledczych lub sądów;

14. podejmowały działania niezbędne do zapewnienia, że w takich przypadkach rutynowo przeprowadzany jest wywiad społeczno–psychologiczny oraz że — w szczególności w oparciu o wyniki takiego wywiadu i w zgodzie z kryteriami uwzględniającymi najlepiej pojęty interes ofiary i dzieci w danej rodzinie — prokuratura i sąd mają możliwość zaproponowania lub podjęcia działań i środków innych niż karne, w szczególności jeżeli osoba podejrzana lub oskarżona dobrowolnie podda się nadzorowi odnośnych służb społecznych, medyczno–społecznych lub nadzorowi kuratora;

15. wdrażały postępowanie w przypadkach przemocy w rodzinie wyłącznie na żądanie ofiary lub dla ochrony dobra publicznego;

16. podejmowały działania niezbędne do zapewnienia ochrony przed jakimikolwiek formami nacisku zewnętrznego na członków rodziny zeznających w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie. W szczególności, odpowiednie wsparcie prawne należy zapewnić osobom nieletnim. Ponadto, zasady dotyczące składania przysięgi nie powinny w żadnym stopniu umniejszać wagi i znaczenia takiego zeznania;

17. rozważyły celowość przyjęcia konkretnych rodzajów oskarżenia stosowanych w przypadku przestępstw popełnionych w obrębie rodziny.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (87) 20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 września 1987 r.
na 410. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że młodzi ludzie podlegają nieustannemu rozwojowi, w związku z czym wszelkie działania podejmowane w odniesieniu do nich powinny mieć charakter edukacyjny;

zważywszy, że reakcje społeczne na przestępczość nieletnich powinny uwzględniać osobowość i szczególne potrzeby nieletnich, jak również to, że osoby te wymagają specjalistycznej interwencji oraz — w odpowiednich przypadkach — specjalistycznego postępowania opartego w szczególności na zasadach zawartych w Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ;

wychodząc z założenia, że systemowi karnemu dla nieletnich powinny zawsze przyświecać takie stałe cele, jak edukacja i integracja społeczna oraz że powinien on w miarę możliwości dążyć do wyeliminowania kary więzienia dla nieletnich;

zważywszy, że środki i działania stosowane w przypadku nieletnich powinny w pierwszej kolejności być wdrażane w ich naturalnym otoczeniu oraz powinny obejmować daną społeczność, w szczególności na poziomie lokalnym;

wychodząc z założenia, że nieletnim muszą przysługiwać te same gwarancje proceduralne co dorosłym;

biorąc pod uwagę wcześniejsze prace Rady Europy w dziedzinie przestępczości nieletnich, a w szczególności zapisy Rezolucji (78) 62 w sprawie przestępczości nieletnich i przemian

społecznych oraz wnioski z 14. Konferencji Badań Kryminologicznych pt. „Przeciwdziałanie przestępczości nieletnich: rola instytucji socjalizujących w zmieniającym się społeczeństwie";

mając na względzie Standardowe Minimalne Zasady ONZ dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu),

zaleca rządom krajów członkowskich — w zależności od potrzeb — poddanie rewizji obowiązujących w nich praw i praktyk w wyszczególnionych poniżej obszarach w celu:

I. Prewencja

1. Podejmowania lub kontynuowania dotychczasowych szczególnych wysiłków zmierzających do przeciwdziałania przestępczości i nieprzystosowania nieletnich, przede wszystkim poprzez:

a) wdrażanie kompleksowej polityki promującej integrację społeczną młodych ludzi;
b) zapewnienie specjalnej pomocy oraz realizację specjalistycznych programów eksperymentalnych w szkołach lub w organizacjach młodzieżowych i sportowych umożliwiających lepszą integrację młodych ludzi, którzy mają z tym poważne trudności;
c) wdrażanie technicznych i sytuacyjnych rozwiązań przyczyniających się do zmniejszenia liczby sytuacji, w których młodzi ludzie mogą dopuścić się przestępstwa;

II. Możliwość przekazania sprawy karnej do postępowań funkcjonujących w społeczności (*diversion*) — mediacja

2. Działania na rzecz rozwoju procedur przekazywania spraw karnych do postępowań funkcjonujących w społeczności oraz procedur mediacyjnych na szczeblu prokuratorskim (tym samym przerwanie postępowania prokuratorskiego) lub policyjnym w krajach, w których policja spełnia także funkcje prokuratorskie, tak aby nieletni nie zostali odnotowani w systemie wymiaru sprawiedliwości i nie musieli ponosić związanych z tym konsekwencji w przyszłości; utworzenia Rad Ochrony Dziecka lub odpowiednich służb odpowiedzialnych za stosowanie tych procedur;

3. Podejmowania niezbędnych działań w celu zapewnienia, że realizacja takich procedur:

– odbywa się za zgodą nieletniego na zastosowanie działań i środków stanowiących warunek wdrożenia postępowania zastępczego (*diversion*) oraz — jeżeli zachodzi taka konieczność — przy współpracy jego rodziny;
– odbywa się ze szczególnym uwzględnieniem praw i interesów nieletniego oraz ofiary;

III. Postępowanie przeciwko nieletnim

4. Zapewnienia, że w przypadku nieletnich rozprawy sądowe odbywają się w szybszym trybie i bez zbędnych opóźnień w celu zagwarantowania ich skutecznego działania edukacyjnego;

5. Przeciwdziałania przekazywaniu spraw nieletnich do sądów dla dorosłych tam, gdzie istnieją sądy dla nieletnich;

6. W miarę możliwości przeciwdziałania przetrzymywaniu nieletnich w areszcie policyjnym oraz zapewnienia w każdym przypadku nadzoru prokuratorskiego nad warunkami, w jakich osoby te są przetrzymywane;

7. Przeciwdziałania osadzaniu nieletnich w areszcie, poza wyjątkowymi przypadkami bardzo poważnych przestępstw popełnionych przez starsze osoby nieletnie; a w takich przypadkach – ograniczenia pobytu nieletnich w areszcie oraz w celu przetrzymywania nieletnich osobno od osób dorosłych; zapewnienia, aby z reguły tego typu decyzje były podejmowane po konsultacji z wydziałem opieki społecznej w sprawie ewentualnych propozycji alternatywnych;

8. Wzmocnienia prawnej sytuacji nieletnich w trakcie postępowania, w tym w czasie postępowania policyjnego, między innymi poprzez poszanowanie:

- zasady domniemania niewinności;
- prawa do obrońcy, który w razie konieczności zostanie wyznaczony i opłacony z urzędu;
- prawa do obecności rodziców lub innych przedstawicieli prawnych, którzy powinni być informowani o przebiegu postępowania od jego początku;
- prawa nieletnich do wzywania i przesłuchiwania świadków oraz do konfrontacji;
- przysługującej nieletnim możliwości wnioskowania o opinię innego rzeczoznawcy lub wszelkie inne równoważne działania dochodzeniowe;
- prawa nieletnich do wypowiadania się i — jeżeli zachodzi taka konieczność — do wygłoszenia opinii na temat środków i działań dla nich przewidywanych;
- prawa do apelacji;
- prawa do wnioskowania o rewizję nałożonych środków i działań;
- prawa nieletnich do poszanowania ich życia prywatnego;

9. Sprzyjania rozwiązaniom, w ramach których wszystkie osoby zaangażowane w postępowanie na różnych jego etapach (policja, obrońcy, prokuratorzy, sędziowie, pracownicy socjalni) będą otrzymywać specjalistyczne szkolenia z prawa dotyczącego nieletnich i przestępczości nieletnich;

10. Zapewnienia, że dokumentacja policyjna, zawierająca informacje na temat decyzji podjętych w sprawach nieletnich, pozostanie poufna i będzie udostępniania wyłącznie organom sądowniczym lub odnośnym, jak również że dokumentacja ta nie będzie wykorzystywana po

uzyskaniu przez te osoby pełnoletności, chyba że istnieją ku temu istotne powody, o których mowa w prawie krajowym;

IV. Postępowanie interwencyjne

11. Zapewnienia, że postępowanie interwencyjne w przypadku sprawców nieletnich jest w pierwszej kolejności realizowane w ramach naturalnego otoczenia tych osób, z poszanowaniem ich osobowości i prawa do edukacji, a także umożliwia ich rozwój osobowy;

12. Zapewnienia, że postępowanie interwencyjne wdrażane jest na czas określony, wyłącznie przez organy sądownicze lub równoważne władze administracyjne, jak również że te same władze mogą zdecydować o zakończeniu postępowania interwencyjnego przed wcześniej wyznaczonym terminem;

13. W przypadkach, w których niezbędne jest zapewnienie nieletniemu stałej opieki z zakwaterowaniem:

- różnicowania form takiej opieki, tak aby możliwe było jej dopasowanie do wieku, sytuacji i pochodzenia nieletniego (rodziny zastępcze, domy zastępcze);
- tworzenia małych instytucji edukacyjnych zintegrowanych w danym środowisku pod względem społecznym, ekonomicznym i kulturowym;
- zapewnienia, że wolność osobista nieletnich jest ograniczana w możliwie jak najmniejszym stopniu oraz że wszelkie decyzje na ten temat podejmowane są pod kontrolą sądową;
- w przypadku wszystkich form nauczania nieletnich poddanych karze pozbawienia wolności — jeżeli tylko zachodzi taka możliwość — w celu umożliwienia relacji nieletnich z rodziną, a tym samym:
- unikania umieszczania nieletnich w zbyt oddalonych lub niedostępnych miejscach;
- utrzymywania kontaktu pomiędzy miejscem pobytu nieletnich a rodziną;

14. Dążąc do stopniowego eliminowania kary pozbawienia wolności oraz zwiększenia liczby środków postępowania alternatywnego — w celu zapewnienia korzystania w pierwszej kolejności z takich środków postępowania, które przyczyniają się do skuteczniejszej integracji społecznej realizowanej poprzez edukację, szkolenia zawodowe, jak również zajęcia wykonywane w czasie wolnym i inne czynności;

15. Zwrócenia szczególnej uwagi na te środki, które:

- wprowadzają nadzór kuratora i pomoc z jego strony;
- stosuje się w celu przeciwdziałania ewentualnym powrotom nieletnich sprawców do zachowań przestępczych, a których zadanie polega na poprawie umiejętności społecznego przystosowania się tych osób poprzez intensywne działania edukacyjne (w tym poprzez „intensywne zajęcia okresowe");

– obejmują zadośćuczynienie za szkody spowodowane w wyniku działalności przestępczej nieletniego;
– obejmują prace społeczne dopasowane do wieku i potrzeb edukacyjnych nieletniego;

16. W przypadkach, w których w ramach obowiązującego ustawodawstwa krajowego nie ma możliwości uniknięcia kary pozbawienia wolności:

– ustanowienia skali wyroków dopasowanych do sytuacji nieletnich sprawców oraz zapewnienia bardziej korzystnych warunków odbywania kary niż te, jakie zostały prawnie przewidziane dla dorosłych, w szczególności w odniesieniu do kary ograniczenia wolności i przedterminowego zwolnienia, jak również przyznawania i odwoływania wyroków w zawieszeniu;
– wymagania od sądów przedstawienia powodów orzeczonych przez nie kar więzienia;
– oddzielenia nieletnich od dorosłych lub — w wyjątkowych przypadkach, w których ich integracja jest korzystniejsza ze względu na przebieg procesu resocjalizacji — zapewnienia nieletnim ochrony przed szkodliwym wpływem osób dorosłych;
– zapewnienia młodym więźniom dostępu zarówno do edukacji, jak i szkoleń zawodowych, w szczególności w ramach danej społeczności, a także wszelkich innych zajęć i środków, które mogą przyczynić się do ich powrotu do życia w społeczeństwie;
– zapewnienia wsparcia w dalszej edukacji po zwolnieniu oraz ewentualnej pomocy w ramach rehabilitacji społecznej nieletnich;

17. Dokonania analizy i w zależności od potrzeb rewizji krajowych przepisów prawnych dotyczących sprawców młodocianych, tak aby odnośne sądy miały możliwość orzekania wyroków o charakterze edukacyjnym, ułatwiających integrację społeczną, uwzględniających osobowość poszczególnych sprawców;

V. Badania

18. Promowania i wspierania badań komparatywnych w dziedzinie przestępczości nieletnich z myślą o stworzeniu solidnych podstaw dla wypracowania polityki w tym obszarze, w szczególności badań dotyczących:

– środków prewencji;
– relacji pomiędzy policją a młodymi ludźmi;
– wpływu nowych zasad postępowania karnego na funkcjonowanie systemów prawnych w odniesieniu do nieletnich;
– specjalistycznych szkoleń dla wszystkich osób pracujących w tym obszarze;
– porównywania cech charakterystycznych dla przestępczości osób nieletnich i młodocianych, jak również działań i środków reedukacji i integracji społecznej, odpowiednich dla poszczególnych grup wiekowych;

- rozwiązań alternatywnych dla kary pozbawienia wolności;
- zaangażowania społeczności w opiekę nad młodymi sprawcami;
- związków pomiędzy czynnikami demograficznymi i rynkiem pracy z jednej strony a przestępczością nieletnich z drugiej strony;
- roli środków masowego przekazu w obszarze przestępczości i reakcji na przestępczość nieletnich;
- instytucji takich jak rzecznik praw młodzieży lub rada odpowiedzialna za ochronę praw młodych ludzi i za rozpatrywanie związanych z tym skarg i zażaleń;
- środków i procedur stosowanych w celu doprowadzenia do pojednania pomiędzy młodymi sprawcami a ofiarami ich przestępstw.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (87) 21 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 września 1987 r.
na 410. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że pomimo środków prewencyjnych stosowanych przez kraje członkowskie, każdego dnia pewna liczba ludzi pada ofiarą przestępstw wymierzonych przeciwko ich osobie lub mieniu;

zważywszy, że wiktymizacja często pociąga za sobą poważne konsekwencje fizyczne, psychologiczne, społeczne i finansowe;

zważywszy, że w wielu przypadkach interwencja ze strony systemu wymiaru sprawiedliwości może nie wystarczyć do wynagrodzenia krzywdy i niepokoju spowodowanego przez dane przestępstwo;

uwzględniając konieczność opracowania innych form pomocy ofiarom przestępstw w celu zabezpieczenia ich potrzeb w najbardziej odpowiedni sposób;

uwzględniając istotny wkład poczyniony w tej dziedzinie przez instytucje prywatne oraz potrzebę połączenia i skoordynowania działań sektora publicznego i prywatnego w tym zakresie;

mając na względzie Zalecenie Nr R (83) 7 w sprawie udziału społeczeństwa w polityce walki z przestępczością, Zalecenie Nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie, *Zalecenie nr R* (*85*) *11* w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym, przebieg 16. Konferencji Badań Kryminologicznych poświęconej badaniom nad wiktymizacją oraz *europejską Konwencję o kompensacji dla ofiar* przestępstw popełnionych z użyciem przemocy,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich podjęły następujące działania:

1) ustalenie — za pomocą ankiet i innych rodzajów badań dotyczących wiktymizacji — potrzeb ofiar i wskaźników wiktymizacji w celu zebrania niezbędnych danych pomocnych w opracowywaniu programów i struktur pomocy ofiarom;
2) podnoszenie ogólnej świadomości opinii społecznej i służb publicznych odnośnie do potrzeb ofiar przestępstw, na przykład poprzez organizowanie debat, spotkań przy okrągłym stole i kampanii informacyjnych, a także promowanie zasady solidarności w obrębie każdej społeczności, w szczególności w rodzinie i środowisku społecznym ofiary;
3) określenie obecnie funkcjonujących służb publicznych i prywatnych zdolnych do zapewnienia pomocy ofiarom, a także ich osiągnięć i braków;
4) zapewnienie, aby ofiary i ich rodziny, zwłaszcza te z grup ryzyka, otrzymywały w szczególności:
   - pomoc doraźną zabezpieczającą ich najpilniejsze potrzeby, w tym ochronę przed odwetem ze strony sprawcy;
   - ustawiczną pomoc medyczną, psychologiczną, społeczną i materialną;
   - poradę w zakresie przeciwdziałania dalszej wiktymizacji;
   - informacje na temat praw przysługujących ofiarom przestępstw;
   - wsparcie podczas procesu karnego, przy zachowaniu należnego szacunku dla obrony;
   - wsparcie w skutecznym dochodzeniu naprawy szkody spowodowanej przez sprawcę, wypłaty należnych odszkodowań przez towarzystwa ubezpieczeniowe lub wszelkie inne instytucje oraz, jeżeli zachodzi taka możliwość, przez państwo;
5) wypracowanie, rozwój i poszerzenie zakresu wsparcia udzielanego:
   - służbom ogólnie powołanym do zapewnienia pomocy ofiarom przestępstw;
   - służbom zapewniającym pomoc ofiarom przestępstw szczególnych kategorii, takim jak dzieci, oraz, jeżeli zachodzi taka możliwość, także ofiarom przestępstw szczególnego rodzaju, takich jak gwałt, przemoc domowa, przestępczość zorganizowana, przemoc na tle rasowym;
6) sprzyjanie rozwojowi możliwości pomocy w ramach wolontariatu, poprzez — w zależności od potrzeb — zapewnienie profesjonalnej pomocy w szkoleniach, pomocy poszczególnych służb, wsparcia administracyjnego i technicznego;
7) zwiększanie ogólnego wkładu służb opieki medycznej i społecznej, na przykład poprzez szkolenie ich pracowników pod kątem właściwego reagowania na potrzeby ofiar przestępstw;
8) informowanie opinii publicznej — z wykorzystaniem odpowiednich środków — o dostępnych formach pomocy oraz ułatwienie ofiarom przestępstw dostępu do nich; podej-

mowanie działań zmierzających do tego, aby ofiary przestępstw były kierowane przez policję do służb zapewniających pomoc ofiarom, które to służby powinny wykazać się bezpośrednim podejściem do ofiar, przy jednoczesnym zapewnieniu ochrony ich prywatności;

9) zabezpieczenie przed ujawnieniem osobom trzecim przez służby pomagające ofiarom jakichkolwiek informacji osobowych na temat ofiar przestępstw bez ich zgody;
10) dążenie do lepszej koordynacji działań:
    a) publicznych i prywatnych służb pomagających ofiarom przestępstw;
    b) służb pomagających ofiarom przestępstw oraz instytucji i agencji systemu wymiaru sprawiedliwości oraz innych służb publicznych;
11) wspieranie tworzenia — w zależności od potrzeb — ogólnokrajowych organizacji działających na rzecz ochrony interesów ofiar;
12) podejmowanie wszelkich możliwych działań mających na celu zapobieganie przestępstwom, a tym samym wiktymizacji, zarówno poprzez realizację polityki rozwoju społecznego, jak i poprzez wdrażanie odpowiednich dla danej sytuacji środków i działań prewencyjnych;
13) udzielanie społeczeństwu i samym ofiarom informacji i porad, jak przeciwdziałać wiktymizacji lub zapobiegać dalszej wiktymizacji oraz jak jednocześnie uniknąć narastającego uczucia strachu i braku poczucia bezpieczeństwa;
14) opracowywanie konkretnych polityk postępowania z osobami z grup ryzyka oraz przeciwdziałania ich wiktymizacji;
15) promowanie programów skoordynowanych działań podejmowanych w sąsiedztwie w celu zapobiegania wiktymizacji oraz zachęcanie grup szczególnie narażonych na ryzyko wiktymizacji do podejmowania odpowiednich działań prewencyjnych we współpracy z lokalnymi służbami i policją;
16) ocena stopnia ochrony ubezpieczeniowej oferowanej przez publiczne i prywatne programy ubezpieczeniowe w przypadku różnych kategorii wiktymizacji w sprawach karnych oraz — w zależności od potrzeb — poszukiwanie nowych metod uczynienia ubezpieczenia bardziej skutecznym z uwagi na potrzeby ofiar przestępstw;
17) sprzyjanie próbom mediacji (zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym) pomiędzy sprawcą a ofiarą oraz ocena jej wyników ze szczególnym uwzględnieniem stopnia zabezpieczenia najlepiej pojętego interesu ofiary;
18) monitorowanie i ocena badawcza tego, w jaki sposób działania służb publicznych i prywatnych zapewniają pomoc ofiarom przestępstw;
19) ocena skuteczności programów zapobiegających wiktymizacji populacji jako całości lub poszczególnych grup społecznych.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (88) 6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich wśród młodzieży z rodzin imigrantów

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 kwietnia 1988 r.
na 416. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zwracając uwagę na zasady europejskiej Konwencji praw człowieka;

mając na względzie wielokulturowy i wielorasowy charakter większości współczesnych społeczeństw europejskich, który kraje członkowskie Rady Europy powinny brać pod uwagę, opracowując swoje polityki postępowania;

uwzględniając potrzebę poszczególnych krajów do możliwie jak najskuteczniejszego zmniejszania różnic istniejących pomiędzy obywatelami a osobami niebędącymi obywatelami danego kraju w zakresie ich uczestnictwa w życiu społecznym kraju zamieszkania;

zważywszy, że każda polityka dotycząca przestępczości nieletnich musi być połączona z działaniami na rzecz integracji społecznej młodych ludzi w trudnej sytuacji życiowej;

zważywszy, że szczególną uwagę należy poświęcić tym z nich, którzy pochodzą z rodzin imigrantów, a przede wszystkim przedstawicielom drugiego pokolenia imigrantów;

uwzględniając konieczność przeciwdziałania zachowaniom o charakterze przestępczym tych osób poprzez zapewnienie im równych szans do samorealizacji, takich, jakimi cieszą się młodzi ludzie będący obywatelami danego kraju, oraz umożliwienie im pełnej integracji w społeczeństwie kraju zamieszkania;

uwzględniając potrzebę zastosowania specjalnych rozwiązań gwarantujących, że w przypadku gdy ci młodzi ludzie wejdą w kontakt z systemem wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, podejmowane działania będą miały na celu ułatwienie ich integracji społecznej;

biorąc pod uwagę prace Europejskiego Komitetu ds. Problemów z Przestępczością w zakresie przestępczości nieletnich i zachowań przestępczych wśród imigrantów, w tym zapisy Rezolucji (75) 3 w sprawie prawnych i administracyjnych aspektów przestępczości wśród pracowników będących imigrantami, Rezolucji (78) 62 w sprawie przestępczości nieletnich i przemian społecznych, Zalecenia Nr R (84) 12 dotyczącego więźniów będących obcokrajowcami oraz Zalecenia Nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich,

zaleca rządom krajów członkowskich podjęcie następujących działań w zakresie ustawodawstwa i praktyki postępowania, mających na celu przeciwdziałanie wszelkim przejawom dyskryminacji młodych ludzi pochodzących z rodzin imigrantów w obszarze systemu wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, a także polityki integracji społecznej młodzieży, jak również pomoc nieletnim, którzy dopuścili się czynu przestępczego, w wyciągnięciu jak największych korzyści ze środków dostępnych w ramach tego systemu:

I. Prewencja

1. Promowanie dostępu do wszystkich możliwych instytucji i środków socjalnych, po to, aby umożliwić tym osobom uzyskanie statusu społecznego odpowiadającego statusowi innych młodych ludzi; w tym celu umożliwienie młodym imigrantom — zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi — uzyskania obywatelstwa kraju zamieszkania;

2. Promowanie ich udziału we wszystkich organizacjach i ośrodkach dla młodych ludzi, takich jak kluby i stowarzyszenia młodzieżowe, kluby sportowe i służby socjalne; w ramach tych działań należy także zachęcać do współpracy organizacje dążące do podtrzymania dziedzictwa kulturowego tych grup;

3. Oferowanie tym ludziom i ich rodzinom odpowiedniej pomocy i wsparcia w czasach doświadczanych przez nich kryzysów społecznych i rodzinnych;

4. W miarę możliwości zapewnienie, że szkoły, w których pewien odsetek uczniów stanowią ci młodzi ludzie, dysponują odpowiednimi udogodnieniami, takimi jak większa liczba nauczycieli wyczulonych na kwestie imigrantów i mniejszości, nauczanie w języku i zgodnie z zasadami kultury i cywilizacji obowiązującymi zarówno w kraju goszczącym, jak i kraju pochodzenia, dodatkowe wsparcie w nauce i pracach szkolnych;

5. Dopilnowanie — w związku z dążeniem do zapewnienia równości szans — że zasada obowiązkowej obecności na zajęciach szkolnych jest skutecznie przestrzegana zarówno w przypadku dziewcząt, jak i chłopców;

6. Promowanie dostępu tych młodych ludzi — także na późniejszym etapie — do szkoleń oraz zapewnienie im informacji i wsparcia w pozyskiwaniu i utrzymaniu zatrudnienia.

II. Policja

7. Dopilnowanie, aby służby policyjne, które często stanowią pierwszy punkt kontaktu z młodymi ludźmi w trudnej sytuacji, przyjęły odpowiednią postawę wobec nich, wolną od jakichkolwiek przejawów dyskryminacji i uwzględniającą kontekst kulturowy, w którym ci młodzi ludzie żyją;

8. W związku z powyższym, zapewnienie, że wydziały policji odpowiedzialne za sprawy związane z osobami nieletnimi dysponują odpowiednią liczbą funkcjonariuszy odpowiednio przeszkolonych w zakresie wartości kulturowych i standardów zachowania różnych grup etnicznych, z którymi mają kontakt, w tym — jeśli zachodzi taka możliwość — funkcjonariuszy policji wywodzących się ze środowiska imigrantów, a także zapewnienie im możliwości skorzystania z pomocy tłumaczy, jeżeli pojawi się taka konieczność;

9. Zapewnienie, że te wydziały podejmą współpracę ze stowarzyszeniami zajmującymi się tymi młodymi ludźmi, w szczególności w celu udzielenia nieletnim odpowiedniego wsparcia i pomocy.

III. System wymiaru sprawiedliwości i opieki dla nieletnich

10. Zapewnienie, że ci młodzi ludzie korzystają na równi ze swoimi rówieśnikami będącymi obywatelami danego kraju z wszelkich rozwiązań innowacyjnych stosowanych w systemie wymiaru sprawiedliwości i opieki dla nieletnich, np. możliwość przekazania sprawy karnej do postępowań funkcjonujących w społeczności i tym samym zamiany wyroku na prace społeczne (*diversion*), mediacji, inne formy interwencji itp.;

11. Zapewnienie, że osoby zajmujące się sprawami nieletnich na różnych etapach postępowania umieją w satysfakcjonujący sposób komunikować się z młodymi imigrantami dzięki własnemu pochodzeniu etnicznemu lub specjalistycznym szkoleniom w tym zakresie;

12. Działanie na rzecz intensyfikacji i poprawy kontaktów pomiędzy służbami i przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, systemu opieki i rodzinami imigrantów lub innymi osobami z otoczenia nieletnich, umożliwiające lepsze zrozumienie problemów nieletnich oraz podejmowanie dobrze przemyślanych decyzji; w tym celu niezbędne jest także zagwarantowanie wsparcia stowarzyszeń zajmujących się pracą z tymi młodymi ludźmi.

IV. Działania interwencyjne i środki postępowania

13. Odpowiednie zapoznanie się z osobistą i socjalną sytuacją danego młodego człowieka, tak aby uniknąć ewentualnych uproszczeń i automatycznego myślenia opartego na kulturowych stereotypach, wartościach i konfliktach;

14. Przeciwdziałanie systematycznemu umieszczaniu tych młodych ludzi w instytucjach poprzez zapewnienie odpowiednich środków niezbędnych do umożliwienia stosowania i skutecznego wdrażania rozwiązań niepolegających na pozbawieniu wolności oraz środków alternatywnych wobec tych młodych ludzi w taki sam sposób, w jaki odbywa się to w odniesieniu do młodych ludzi będących obywatelami danego kraju;

15. Zapewnienie, że przedstawiciele personelu oświaty i opieki społecznej otrzymują odpowiednie przeszkolenie z zakresu problemów takich młodych ludzi, a wśród nich znajdują się osoby pochodzące z różnych środowisk imigranckich, jak również zapewnienie im możliwości zwrócenia się do innych współpracujących z nimi osób (zarówno profesjonalistów, jak i wolontariuszy) czy stowarzyszeń doświadczonych w tej dziedzinie;

16. Przeciwdziałanie grupowaniu młodych ludzi tego samego pochodzenia w instytucjach specjalistycznych;

17. Zapewnienie poszanowania dla zasad i praktyk religijnych, w tym w zakresie sposobu żywienia, w odniesieniu do poszczególnych grup w trakcie interwencji;

18. Sprzyjanie rekrutacji rodzin zastępczych pochodzących z różnych społeczności na terytorium kraju, tak aby — jeżeli pojawią się takie wskazania — możliwe było powierzenie danego nieletniego opiece osób wywodzących się z tego samego kręgu kulturowego;

19. Co do zasady, przeciwdziałanie wydalaniu z kraju nieletnich przedstawicieli drugiego pokolenia imigrantów w okresie ich niepełnoletności lub później za przestępstwa popełnione w czasie, kiedy byli niepełnoletni.

V. Badania

20. Promowanie badań, w szczególności w następujących obszarach:

- sposób postrzegania działania systemu sprawiedliwości dla nieletnich w sprawach karnych przez młodych imigrantów i młodych ludzi należących do mniejszości etnicznych lub kulturowych;
- problemy młodych ludzi powracających do kraju pochodzenia oraz przeciwdziałanie ich ewentualnemu nieprzystosowaniu i przestępczości;
- dyskryminacja społeczna i etniczna oraz praktyka postępowania w instytucjach;
- praktyki stosowane w przypadku składania sprawozdań i raportów do systemu wymiaru sprawiedliwości na temat tych grup;
- dyskryminacja młodych imigrantów w doniesieniach medialnych dotyczących przestępczości w tej grupie;
- wpływ zmian demograficznych na rynek pracy i pozycję imigrantów oraz wzrost przestępczości;

- badania dotyczące wiktymizacji młodych imigrantów lub młodych ludzi należących do mniejszości, w szczególności ataków na tle rasistowskim;
- monitorowanie etnicznych aspektów procesu rekrutacji i doboru pracowników systemu wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie nr R (90) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 15 stycznia 1990 r.
na 432. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, zgodnie z artykuł 15b Statutu Rady Europy,

1) uwzględniając, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jednolitości wśród jej członków w celu zagwarantowania i realizowania ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo oraz sprzyjania ich rozwojowi ekonomicznemu i społecznemu;
2) biorąc pod uwagę prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego rozumianego zgodnie z art. 8 europejskiej Konwencji praw człowieka;
3) biorąc pod uwagę prawo rodziny do socjalnej, prawnej i ekonomicznej ochrony oraz prawa matek i dzieci do właściwej socjalnej i ekonomicznej ochrony, zdefiniowanej w art. 16 i 17 Europejskiej Karty Społecznej;
4) biorąc pod uwagę Deklarację o równości kobiet i mężczyzn przyjętą przez Komitet Ministrów na jego 83. Sesji (16 listopada 1988 r.);
5) biorąc pod uwagę zalecenie nr R (84) 4 Komitetu Ministrów o odpowiedzialności rodziców;
6) biorąc pod uwagę zalecenie 561 (1969 r.) Zgromadzenia Rady Europy o ochronie małoletnich przed złym traktowaniem;
7) biorąc pod uwagę zalecenie nr R (79) 17 Komitetu Ministrów dotyczącą ochrony dzieci przed złym traktowaniem;
8) biorąc pod uwagę 4. Kolokwium Kryminologiczne Rady Europy o złym traktowaniu dzieci w rodzinie (1979 r.);

9) biorąc pod uwagę zalecenie nr R (87) 21 Komitetu Ministrów o pomocy dla ofiar i zapobieganiu wiktymizacji;
10) mając na względzie zalecenie nr R (85) 4 Komitetu Ministrów o przemocy w rodzinie;
11) mając na względzie konkluzje Kolokwium Rady Europy o przemocy w rodzinie: środki w sferze socjalnej (Strasburg, 25–27 listopada 1987 r.);
12) stwierdzając, że problem przemocy w rodzinie wymaga podejmowania środków na szczeblu krajowym i międzynarodowym;
13) odnotowując, że przemoc w rodzinie występuje na wszystkich poziomach społeczeństwa i we wszystkich państwach, bogatych czy biednych, bez względu, na przykład na struktury rodzinne, pochodzenie etniczne, wiek, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne albo własność;
14) uznając, że społeczne i ekonomiczne naciski na rodzinę przyczyniają się do agresywnego zachowania;
15) odnotowując potrzebę zidentyfikowania innych czynników sprzyjających przemocy w celu zapobiegania przemocy w rodzinie oraz rozważenia środków społecznych służących niwelowaniu przemocy w rodzinie, jeśli już wystąpiła;
16) mając na względzie potrzebę doprowadzenia do zmiany w świadomości całego społeczeństwa, przez co każdy uznawałby niedopuszczalność zjawiska przemocy zarówno w rodzinnie, jak i w społeczeństwie jako całości;
17) rozpoznając generalną wagę pokojowego rozwiązywania konfliktów i odwodzenia od nadużycia władzy;
18) wierząc, że tendencje do demokratyzacji rodziny, implikujące poszanowanie dla członków rodziny jako jednostek z równymi prawami i szansami, mogą sprzyjać powstrzymaniu przemocy;
19) biorąc pod uwagę wagę odpowiednich źródeł finansowania dla realizacji planowanych i proponowanych środków w sferze socjalnej,

zaleca, aby rządy państw członkowskich przyjęły lub, gdzie to właściwe, zachęcały do ogólnych środków zapobiegawczych oraz środków szczególne wskazanych w załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (90) 2

Część A. Generalne środki prewencji

1. Rodzina, podstawowa jednostka społeczeństwa, powinna być wspierana przez wszystkie możliwe środki.

2. Prawa poszczególnych osób, w szczególności słabszych członków rodziny, powinny być uznane i szanowane.

3. Powinna zostać wprowadzona pełna równość płci, obejmująca równą edukację, równe szanse dla pracy i podejmowania decyzji oraz równe szanse dla ekonomicznej niezależności i osobistego rozwoju.

4. Społeczna i ekonomiczna presja powinna zostać obniżona w takich obszarach, jak: pomoc społeczna, zdrowie, gospodarka mieszkaniowa i urbanistyka, świat pracy, kultury, edukacji.

5. Rozmiar, powaga i negatywne konsekwencje przemocy w rodzinie powinny być dokładnie ustalone. Społeczeństwo powinno być obszernie o nich informowane, jak również o zasadach pokojowego załatwiania sporów, braku akceptacji społecznej dla bezprawnego użycia siły i możliwościach leczenia przyczyn agresji. W tym celu oświata i media powinny być właściwie wykorzystane.

6. Uzasadnienie przemocy w mediach powinno być ograniczone przez wszystkie środki możliwe w demokratycznym społeczeństwie. Media powinny zostać zaproszone do współpracy (np. poprzez profesjonalne kodeksy zachowań) przy realizowaniu takiej polityki.

7. Adekwatne polityki mieszkaniowe i urbanistyczne, które mogą zapobiec potencjalnie burzliwym sytuacjom w rodzinie, jak również w większej społeczności, powinny zostać podjęte. Specyficzne potrzeby osób w podeszłym wieku, rodzin (w szczególności wielodzietnych), młodych ludzi i pewnych społecznie upośledzonych grup powinny mieć nadany wysoki priorytet.

8. Społeczna i ekonomiczna ochrona powinna być zapewniona na niezależnej podstawie dla osób opiekujących się na stałe w warunkach domowych małymi dziećmi, starszymi rodzicami lub chorymi krewnymi, aby wesprzeć opiekunów w warunkach możliwych ograniczeń i konfliktów.

9. Powinno zostać zrobione wszystko, co konieczne, aby pogodzić życie rodzinne z życiem zawodowym, ze szczególną uwagą poświęconą, z jednej strony — zabezpieczeniu, jakości i dostępności udogodnień dla opieki nad dziećmi, usług wspierających rodzinę i socjalnemu bezpieczeństwu oraz z drugiej strony — na podstawie dobrowolności, zatrudnieniu na niepełnym etacie, elastycznym uzgodnieniom godzin pracy i rodzicielskim zwolnieniom.

10. Powinny zostać podjęte badania w celu identyfikacji tych sytuacji rodzinnych, które prowadzą do zwiększonej liczby niebezpiecznych konfliktów, aby zapobiec lub rozwiązać potencjalne sytuacje związane z przemocą.

11. W przypadku braku odpowiednich badań nad wyjątkową sytuacją niepełnosprawnych członków rodziny, rządy powinny promować i/lub subsydiować studia w tym przedmiocie, jak również, głębokie rozważania nad stopniem, w jakim to zalecenie może być stosowane w tych szczególnie wrażliwych grupach.

Część B. Środki szczególne

I. Informacje

1. Niesensacyjne kampanie informacyjne powinny być stymulowane przez media, szkoły i inne organizacje mające duży wpływ na społeczeństwo. Takie kampanie mogłyby zawierać informacje o pracy w schroniskach dla kobiet, centrach interwencji kryzysowej, odpowiedzialności rodzicielskiej i organizacjach do których mogą zwrócić się dzieci.

2. Informacje dotyczące przyczyn, identyfikacji i zapobieganiu przemocy w rodzinie muszą być dostosowane do adresatów: profesjonalistów, dzieci, młodych dorosłych, rodziców, *etc*.

3. Odpowiednie środki powinny być podjęte dla zapewnienia ofiarom, szczególnie osobom będącym ofiarami po raz pierwszy, informacji dotyczących metod interwencji kryzysowej, takich jak numer telefonu kryzysowego, adresy schronisk i grup wsparcia.

II. Wykrywanie przemocy

4. Społeczeństwo w ogóle, a profesjonaliści trudniący się rodzinami w szczególności, powinni być uświadomieni o potrzebie wykrywania i dokonywania wczesnych diagnoz przypadków przemocy w rodzinie. Może być to osiągnięte przez kampanie informacyjne określone dla specyficznych kategorii profesjonalistów.

III. Zgłaszanie przemocy

5. Społeczność, jako całość, powinna być zachęcona do zachowywania się odpowiedzialnie i zgłaszania przypadków przemocy w rodzinie władzom uprawnionym do pomocy lub zmiany sytuacji. Dotyczy to szczególnie sąsiadów, przyjaciół, pracowników w sytuacjach opieki nad dziećmi i innych oraz nauczycieli, którzy muszą zwalczyć zrozumiałe milczenie dzieci w tej kwestii.

6. Wszystkie przypadki przemocy zgłoszone w szpitalach, służbach społecznych lub przez policje powinny zostać skierowane do służb społecznych lub odpowiednich sądów (na przykład sądów rodzinnych, tam gdzie istnieją) za wyrażoną zgodą dorosłej ofiary przemocy lub zgodnie z innymi gwarancjami prawa krajowego, aby mogły zostać podjęte konieczne kroki w celu zapewnienia bezpieczeństwa potencjalnej ofierze przemocy. Powinny zostać rozwinięte wytyczne dla zgłaszania tego typu przypadków.

7. Jeśli służby społeczne nie są poinformowane, na przykład z powodu tajemnicy zawodowej, nie powinno to eliminować potrzeby pomocy osobom w niebezpieczeństwie.

8. Warunki w jakich ofiary przemocy w rodzinie ujawniają swoje bolesne doświadczenia społecznym, medycznym lub sądowym władzom powinny zostać ulepszone. Dla ofiar przemocy powinno się zapewnić wsparcie pracownika społecznego lub powiernika podczas każdej reprezentacji prawnej.

IV. Pomoc i terapia dla całej rodziny

9. Usługi praktyczne, które powinny być dostępne dla wszystkich członków rodziny, niezależnie od ogólnych usług pomocy socjalnej, obejmują:

- centra telefoniczne (wezwania nagłe i porady),
- usługi kryzysowe, gdzie to możliwe, z 24–godzinną obsługą,
- centra konsultacyjne.

Powinny zostać podjęte kroki w celu skoordynowania ww. usług.

10. Terapia przyjęta na potrzeby leczenia ofiar przemocy, szczególnie nadużyć seksualnych, czy to jednostek lub rodziny jako całości, powinna być dostosowana do każdego przypadku.

11. Tworzenie grup samopomocy dla ofiar i grup samopomocy dla sprawców powinno być szeroko stymulowane i wspierane.

12. Jeśli tylko to możliwe, należy wykorzystywać połączenie indywidualnej terapii specjalistycznej z grupami samopomocowymi, ponieważ doświadczenie wskazuje, że jest to efektywne.

V. Środki dla dzieci

13. Powinno się promować metody właściwej opieki i wychowania dzieci. Obejmuje to szkolenie młodych rodziców zarówno przed, jak i po urodzeniu dzieci oraz zapewnienie usług doradczych.

14. Należy podkreślić znaczenie potępiania kar cielesnych i innych zachowań krzywdzących jako środków wychowawczych oraz znaczenie wychowania wolnego od przemocy.

15. Służby socjalne i medyczne szczególną uwagę powinny zwracać na jednostki i rodziny, o których wiadomo, iż są grupą dużego ryzyka wystąpienia w nich przemocy wobec dzieci.

16. Pod uwagę należy brać szczególne problemy, które mogą występować w rodzinach z pasierbami albo dziećmi adoptowanymi lub niepełnosprawnymi.

17. W celu zapewnienia spójnego postępowania z rodziną, co jest wielkim wyzwaniem podczas pracy z dzieckiem krzywdzonym, należy rozwijać takie metody współpracy różnych specjalistów, by integrować ich kompetencje.

18. W przypadku, gdy interesy krzywdzonego dziecka pozostają w konflikcie z interesami wyrażonymi przez jego rodziców, pierwszeństwo powinny mieć co do zasady interesy dziecka. Jeśli istnieje potrzeba ochrony dziecka poprzez odizolowanie go na krótki lub długi czas od rodziny, nie należy tego uważać rozwiązanie końcowe, lecz jako pewną część kompleksowego postępowania z rodziną w interesie obu stron. Praca z rodziną powinna być kontynuowana niezależnie od izolowania dziecka.

19. Należy rozwijać szerokie spektrum oddziaływań:

- wsparcie emocjonalne zarówno dla dziecka, jak i rodziców,
- pomoc przy usuwaniu czynników napięcia socjalno–ekonomicznego,
- oddziaływanie w zakresie interakcji rodzice– dziecko oraz interakcji pomiędzy opiekunami dziecka,
- praca w kierunku wzmocnienia więzi społecznych rodziny.

VI. Środki dla kobiet

20. Kobietom, które są ofiarami przemocy w rodzinie, należy zapewnić skoordynowaną i kompleksową pomoc, obejmującą w razie potrzeby pomoc finansową, stosownie do ustawodawstwa krajowego. Szczególną odpowiedzialność za przedsięwzięcia w odniesieniu do przemocy wobec kobiet powinny ponosić władze publiczne przy współpracy, jeśli to konieczne, z organizacjami pozarządowymi.

21. Jeśli istnieją prawne możliwości dla usunięcia agresywnego małżonka, powinny zostać wykorzystane tak, aby kobieta i jej dzieci mogły pozostać w domu.

22. W przypadku, gdy ofiara przemocy była pierwotnie zależna finansowo od osoby stosującej przemoc, powinna być jej udzielona pomoc finansowa, jeśli jest ona potrzebna, aby ofiara i dzieci stały się niezależne finansowo od sprawcy. Ten środek nie powinien zwalniać sprawcy z jego odpowiedzialności finansowej.

23. Należy zapewnić powszechną i dostateczną możliwość znalezienia zakwaterowania w schronisku dla kobiet–ofiar przemocy. Zadaniem schronisk dla kobiet–ofiar przemocy jest

udzielenie szybkiej pomocy kobietom i dzieciom w niebezpieczeństwie. Zanim dane osoby zostaną zakwaterowane w schronisku **,** jeśli to możliwe, należy udzielić im porady.

24. Od ofiary przemocy nie powinno oczekiwać się ponoszenia podstawowych i okresowych kosztów pobytu w schronisku. Schroniska winny być dotowane przez władze publiczne w stosownych okolicznościach i zgodnie z prawem krajowym.

25. Każde centrum kryzysowe i schronisko dla kobiet powinno prowadzić własną politykę w odniesieniu do jawności swojego adresu i akceptacji lub braku akceptacji dla odwiedzających. Jeśli zjednoczenie rodziny jest uważane za możliwe, pomocne mogą być nadzorowane spotkania członków rodziny w schronisku. Jednak w niektórych państwach, doświadczenia pokazują, że schroniska funkcjonują bardziej efektywnie, jeśli osoby z zewnątrz nie mają do nich wstępu. Kobiety–ofiary muszą być absolutnie swobodne w podjęciu decyzji, czy chcą czy nie wrócić do swoich partnerów.

26. Gdy kobieta–ofiara przemocy znalazła się w schronisku, powinna, jeśli tego sobie życzy, uzyskać stosowną pomoc ze strony pracowników społecznych, psychologów, prawników i innych wykwalifikowanych osób, włączając w to doświadczonych wolontariuszy, którzy mogą być pomocni w szczególności w sprawach praktycznych i administracyjnych dotyczących kobiety oraz, jeśli to właściwe, jej dzieci. Znaczącym elementem może być także wzajemna pomoc i wymiana doświadczeń ze współmieszkankami schroniska.

27. Gdy kobieta opuszcza schronisko, powinna być zapewniona właściwa dalsza opieka, najlepiej przez pracownika socjalnego, który może odwiedzać kobietę na jej życzenie, w jej domu i zatroszczyć się o jej problemy.

28. Powinny zostać ustanowione grupy samopomocy, w których kobiety opuszczające schronisko, mogą regularnie spotykać się i pomagać sobie w celu uniknięcia izolacji. Powinny być stworzone nieformalne sieci wymiany informacji i idei między schroniskami i grupami samopomocy.

VII. Środki dla osób starszych

29. Istnieje szczególny brak wiedzy w odniesieniu do rozmiarów przemocy wobec osób starszych. Jako pierwszy krok, należy podjąć lub promować badania, a programy informacyjne powinny być zrealizowane.

30. Efektywna polityka rodzinna dla osób starszych (włączając w to domy pobytu dziennego, usługi komunalne, usługi opieki domowej, opiekę zastępczą) powinna być ustanowiona w celu osłabienia presji na rodziny i przyczynienia się w ten sposób do zredukowania czynników prowadzących do przemocy.

31. Sytuacja słabych starszych ludzi (w szczególności niemogących zadbać o siebie w zakresie respektowania ich praw), którzy zostali umieszczeni w instytucji lub w rodzinie zastępczej,

w przypadku zwrotu kosztów, powinna być przedmiotem szczególnej uwagi w celu uniknięcia możliwego nadużycia przez członków ich rodziny, którzy pozostają w kontakcie z nimi.

32. W celu uniknięcia „wykluczenia" starszych ludzi z ich społeczności, właściwe warunki mieszkaniowe i życiowe powinny być promowane przez rządy i lokalne władze.

33. Bliscy członkowie rodziny powinni mieć dostęp do informacji i poradnictwa w odniesieniu do specyficznych problemów, które mogą powstać w trakcie opieki nad starszymi ludźmi.

34. Podniesienie świadomości i kompetencji pracowników służby zdrowia i pracowników społecznych, którzy są powołani do wsparcia starszych ofiar nadużyć, powinno być postrzegane jako kluczowe. Podczas wyznaczania odpowiednich służb dla wykorzystywanych starszych ludzi istniejące służby zdrowia i służby społeczne powinny zostać uznane odpowiedzialnymi za zajmowanie się tym problemem.

35. Wprowadzone środki powinny zawierać przeniesienie wykorzystywanej starszej osoby z miejsca przemocy, jak również poradnictwo rodzinne, najlepiej za zgodą tej osoby, ale przy podjęciu stosownych działań przeciwko sprawcy.

VIII. Środki dla sprawców

36. Środki zorientowane na pomoc dla sprawców powinny być stymulowane po wkroczeniu sądu oraz gdy toczy się właściwe postępowanie sądowe. Mogłyby one obejmować grupy samopomocy dla przestępców oraz psychoterapie w więzieniu lub poza nim.

37. Służby społeczne powinny utrzymywać kontakt ze sprawcami, których opuściły rodziny, aby poznać ich potrzeby, przedyskutować problemy i udzielić porady i pomocy.

38. Powinny być promowane badania nad metodami terapeutycznymi i innymi środkami, które mogą mieć pozytywny wpływ na sprawców.

IX. Oświata

39. W szkołach powinno stymulować się tworzenie programów dla zapobiegania fizycznemu, emocjonalnemu i seksualnemu wykorzystywaniu. Powinno być to dokonane poprzez ustanawianie komitetów w kompetentnych władzach oświaty, złożonych z przedstawicieli oświaty oraz osób pracujących w dziedzinie wykorzystywania dzieci, jak również, rodziców oraz, gdzie to właściwe, organizacji wolontariackich. Powinno być zapewnione specjalne szkolenie dla członków takich komitetów.

40. Programy edukacyjne rozpoczynające się na poziomie przedszkolnym powinny mieć na względzie zmiany w społeczeństwie, włącznie ze zwiększoną uwagą dla dzieciństwa, pozy-

tywnym postrzeganiem starości oraz zmieniającymi się rolami kobiet i mężczyzn. Pozytywne aspekty międzyludzkich relacji i wartości moralnych oraz ludzkiej miłości, uczuć i seksualności powinny być podkreślone i dyskutowane zanim kwestie przemocy i wykorzystania seksualnego będą podniesione. Specjalne kursy o partnerstwie i rodzicielskich zobowiązaniach powinny zawierać naukę prawidłowego rozwiązywania konfliktów.

X. Pracownicy społeczni

41. Podczas konfrontacji z problematyką przemocy, pracownicy społeczni powinni pracować najlepiej w multidyscyplinarnych zespołach ze wszystkimi zaangażowanymi profesjonalistami. Jest to szczególnie istotne pod kątem zgłaszania władzom przemocy w rodzinie.

42. W trakcie swojej codziennej pracy, pracownicy społeczni powinni mieć zapewnioną pomoc w formie nadzoru i dalszego szkolenia, aby umożliwić im umocnienie swoich własnych wartości i odróżnienie, w zakresie odmiennych przykładów przemocy w rodzinie, tego co dotyczy ofiar i tego co dotyczy sprawców przemocy.

43. Inicjalne oraz dalsze szkolenie pracowników społecznych, pracowników instytucji opieki nad dziećmi i innych, personelu medycznego, sędziów pokoju, policji oraz nauczycieli powinno obejmować naukę multidyscyplinarnej i międzyinstytucjonalnej pracy.

XI. Rola stowarzyszeń wolontariackich

44. Kompetentne organizacje wolontariackie mogą mieć istotny wpływ na zapobieganie i niwelowanie przemocy w rodzinie. Powinny one być uznane, stymulowane i finansowo wspierane w ich pracy przez władze publiczne, zgodnie z przepisami zalecenia Nr (85) 9 komitetu w sprawie wolontariackiej pracy przy działaniach dla społecznego dobrobytu. Powinna zostać zapewniona najlepsza możliwa współpraca pomiędzy rozmaitymi służbami społecznymi i organizacjami wolontariackimi i ich pracownikami.

45. W calu zaspokojenia szczególnych wymagań zapobiegania i leczenia przemocy w rodzinie, jest wysoce pożądane, aby wolontariusze byli właściwie wybrani, przeszkoleni i nadzorowani.

XII. Konsekwencje finansowe

46. Państwowe, regionalne i lokalne władze powinny podjąć właściwe działania, by zapewnić właściwe finansowanie programów i środków wprowadzonych w ramach tego zalecenia.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie nr R (91) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie wykorzystania seksualnego dzieci i młodzieży, pornografii, prostytucji dziecięcej oraz handlu dziećmi

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 9 września 1991 r.
na 461. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 15.b Statutu Rady Europy,

uznając, że dobrobyt i interesy dzieci i młodych ludzi należą do fundamentalnych problemów każdego społeczeństwa;

uznając, że wykorzystywanie seksualne dzieci i młodych ludzi w celu osiągnięcia korzyści w postaci pornografii, prostytucji i handlu ludźmi stało się nowym i alarmującym zjawiskiem na szczeblu krajowym i międzynarodowym;

uznając, że doświadczenia seksualne będące następstwem tego zjawiska społecznego są często związane z wczesnymi nadużyciami seksualnymi w rodzinie lub poza nią i mogą być przeszkodą w psychospołeczny rozwoju dziecka i młodego człowieka;

uznając, że w interesie państw członkowskich Rady Europy leży zharmonizowanie ustawodawstw krajowych w odniesieniu do wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży w celu polepszenia koordynacji i efektywności przedsięwzięć podejmowanych na szczeblu krajowym i międzynarodowym na rzecz ogarnięcia tego problemu;

uwzględniając zalecenie 1065 (1987) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dziecka;

przywołując rezolucję nr 3 w sprawie wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży, pornografii i prostytucji dziecięcej oraz handlu dziećmi i młodymi ludźmi 16. Konferencji Europejskich Ministrów Sprawiedliwości (Lizbona, 1988 r.);

przywołując zalecenie nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie, zalecenie nr R (85) 11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym, zalecenie nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich i zalecenie R (89) 7 dotyczącą zasad dystrybucji nagrań wideo z treściami związanymi z przemocą, brutalnością lub pornografią;

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (1950 r.) i Europejską Kartę Społeczną (1961 r.);

mając też na uwadze Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka (1989 r.),

I. Zaleca, aby rządy państw członkowskich dokonały przeglądu swojego ustawodawstwa i praktyki z punktu widzenia wprowadzenia, jeśli to konieczne, i wdrożenia następujących środków:

A. ŚRODKI OGÓLNE

a. świadomość społeczna, oświata i informacje

1) utworzenia odpowiedniej dokumentacji dotyczącej seksualnego wykorzystywania dzieci i młodzieży, dostępnej dla rodziców, osób mających niepełnoletnich pod swoją opieką oraz innych zaangażowanych grup i stowarzyszeń;
2) zawarcia w programach dla szkół podstawowych i średnich informacji o niebezpieczeństwach wykorzystywania i nadużyć seksualnych na które dzieci i młodzież mogą być narażeni oraz o tym, jak mogą się bronić;
3) promowania i zachęcania do programów dla rozwoju świadomości i szkolenia tych, którzy pełnią funkcje związane z wspieraniem i ochroną dzieci i młodzieży w zakresie edukacji, zdrowia, dobrobytu społecznego, wymiaru sprawiedliwości i policji, aby umożliwić im identyfikacje przypadków wykorzystywania seksualnego i powzięcie koniecznych środków;
4) uświadomienia społeczeństwa o niszczących skutkach wykorzystywania seksualnego, które zmienia dzieci i młodzież w przedmioty konsumpcji oraz nakłaniania ogółu społeczeństwa do uczestnictwa w staraniach stowarzyszeń i organizacji interweniujących w tej dziedzinie;
5) zaprosić media do przyczyniania się do ogólnej świadomość przedmiotu i do przyjęcia odpowiednich zasad postępowania;
6) przeciwdziałać i zapobiegać jakiemukolwiek nadużyciu obrazu i głosu dziecka w kontekście erotycznym;

b. zbieranie i wymiana informacji

7) nakłonić publiczne i prywatne instytucje i agencje zajmujące się dziećmi i młodzieżą, którzy byli ofiarami jakiejkolwiek formy wykorzystywania seksualnego, by utrzymywały odpowiednie dane statystyczne dla celów naukowych i polityki kryminalnej, z poszanowaniem anonimowości i poufności;
8) zachęcać do podejmowania współpracy pomiędzy policją i wszystkimi publicznymi i prywatnymi organizacjami zajmujących się przypadkami nadużyć seksualnych w rodzinie lub poza nią oraz różnymi formami wykorzystywania seksualnego;

c. zapobieganie, ściganie, pomoc

9) zachęcanie służb policyjnych do zwracania szczególnej uwagi na zapobieganie**,** ściganie i wykrywanie przestępstw polegających na wykorzystaniu seksualnym dzieci i młodzieży oraz przeznaczanie dostatecznych środków na te cele;
10) promowanie, a następnie tworzenie i uruchomienie wyspecjalizowanych służb publicznych i prywatnych w odniesieniu do ochrony znajdujących się w ryzykownych sytuacjach dzieci i młodzieży, w celu zapobiegania i wykrywania wszelkich form wykorzystania seksualnego;
11 wspieranie inicjatyw publicznych i prywatnych na szczeblu lokalnym w tworzeniu linii telefonicznych i ośrodków niesienia pomocy zapewniających pomoc medyczną, psychologiczną, socjalną lub prawną dzieciom i m należącym do grup ryzyka lub tym, którzy już zostali ofiarami nadużycia seksualnego;

d. prawo i proces karny

12) zapewnienie, aby prawa i interesy dzieci i młodzieży zostały zagwarantowane w procedurach z uwzględnieniem praw przynależnych przestępcom;
13) zapewnienie poprzez procedury sądowe i administracyjne poufności zeznań oraz poszanowania prawa do prywatności dzieci i młodych ludzi, którzy stali się ofiarami nadużyć seksualnych, poprzez wprowadzenie w szczególności utajnienia każdej informacji, która mogłaby prowadzić do ich zidentyfikowania;
14) wprowadzenie specjalnych warunków przesłuchiwania dzieci będących ofiarami lub świadkami nadużyć seksualnych w celu osłabienia efektów traumatyzujących takich przesłuchań i podniesienia wiarygodności ich zeznań z uwzględnieniem poszanowania ich godności;

15) wprowadzenie stosownego systemu kompensat dla dzieci i młodzieży, którzy byli ofiarami nadużyć seksualnych;
16) zapewnić możliwość stosowania procedur konfiskaty i przechwytywania odnośnie przestępstw wykorzystywania seksualnego dzieci i młodych dorosłych

B. ŚRODKI ODNOSZĄCE SIĘ DO PORNOGRAFII Z UDZIAŁEM DZIECI

1) zapewnić odpowiednie sankcje, biorąc pod uwagę ciężar przestępstwa popełnionego przez osoby zaangażowane w produkcję i dystrybucję jakiegokolwiek materiału pornograficznego z udziałem dzieci;
2) sprawdzanie zasadności wprowadzania sankcji karnych wyłącznie za posiadanie materiałów pornograficznych z udziałem dzieci;
3) zapewnienie działań, szczególnie poprzez międzynarodową współpracę, zmierzających do wykrycia firm, stowarzyszeń lub jednostek, często powiązanych z dwoma lub więcej państwami, produkującymi materiały pornograficzne z udziałem dzieci;
4) informowanie społeczeństwa, w celu podniesienia świadomości, o implementacji polityki karnej, liczbie oskarżeń i skazań w sprawach dotyczących dziecięcej pornografii, jednocześnie zapewniając anonimowość zaangażowanych dzieci i domniemanych sprawców.

C. ŚRODKI ODNOSZĄCE SIĘ DO PROSTYTUCJI DZIECI I MŁODZIEŻY

1) podniesienie poziomu materialnych i ludzkich zasobów usług społecznych i policyjnych oraz ulepszenie ich metod pracy, aby miejsca, gdzie może wystąpić prostytucja dziecięca były regularnie kontrolowane;
2) zachęcanie i wspieranie ustanawiania mobilnych jednostek opieki społecznej dla obserwacji lub nawiązania kontaktu z narażonymi dziećmi, szczególnie z dziećmi ulicy, w celu wspierania ich powrotu do rodzin, a jeśli to możliwe i konieczne, skierowania ich do stosownych instytucji służby zdrowia, szkolenia lub oświaty;
3) intensyfikacje starań, aby identyfikować i sankcjonować tych, którzy rozwijają i zachęcają do prostytucji dzieci lub młodzieży; z jednej strony tych, którzy czerpią z tego zyski, a z drugiej strony tych, którzy są klientami dziecięcej prostytucji,

4) stworzenie lub rozwijanie specjalnych jednostek policji i jeśli to konieczne, ulepszenie ich metod pracy, w celu zwalczania stręczycielstwa dzieci i młodzieży;
5) odwodzenie agencji turystycznych od promowania turystyki seksualnej w jakiejkolwiek formie, zwłaszcza przez nagłośnienie tego procederu, w szczególności poprzez wprowadzenie konsultacji między nimi i służbami społecznymi;
6) nadanie priorytetu szkoleniu zawodowemu i programom reintegracyjnym dotyczących dzieci i młodzieży, którzy okazjonalnie lub stale się prostytuują.

D. ŚRODKI DOTYCZĄCE HANDLU DZIEĆMI I MŁODYMI LUDŹMI

1) nadzorowanie działalności artystycznych, matrymonialnych i instytucji adopcyjnych w celu kontrolowania ruchu w państwach lub między nimi dzieci i młodzieży, aby zapobiec możliwości wprowadzenia ich w prostytucję lub inną postać wykorzystywania seksualnego;
2) zwiększenie monitorowania poprzez władze imigracyjne i służby graniczne, w celu zapewnienia, iż podróż zagraniczna dzieci, zwłaszcza tych, którym nie towarzyszą rodzice lub opiekuni, nie jest powiązana z handlem ludźmi.
3) wprowadzenie nowych możliwości i wspieranie tych już istniejących, służących przeciwdziałaniu handlowi dziećmi i młodzieżą.

II. Aspekty międzynarodowe

Poleca, aby rządy państw członkowskich:

1) zbadały zasadność podpisania i ratyfikacji, jeśli jeszcze tego nie zrobiły:
   - Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (1950),
   - Konwencji haskiej w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego i uznawania orzeczeń dotyczących adopcji (1965),
   - europejskiej Konwencji w sprawie adopcji dzieci (1967),
   - Konwencji o prawach dziecka (1989).
2) wprowadziły zasady na eksterytorialnych jurysdykcjach w celu umożliwienia oskarżenia i ukarania obywateli, którzy popełnili przestępstwo dotyczące wykorzystywania dzieci i młodzieży poza terytorium państwa lub, jeśli to stosowne, zrewidować istniejące zasady w tym celu i polepszyć współpracę międzynarodową dla tego celu.

3) zwiększyły i ulepszyły wymianę informacji między państwami poprzez Interpol, w celu identyfikacji i ścigania sprawców zaangażowanych w wykorzystywanie seksualne i w szczególności w handel dziećmi i młodzieżą lub tych, którzy je organizują.
4) nawiązały kontakty z międzynarodowymi stowarzyszeniami i organizacjami pracującymi na rzecz dzieci i młodzieży w celu pozyskania i wykorzystania danych zgromadzonych przez te podmioty i — jeśli to konieczne — zabezpieczyły ich współpracę w zwalczaniu wykorzystywania seksualnego;
5) podjęły kroki w celu utworzenia europejskiego rejestru zaginionych dzieci.

III. Priorytety badawcze

Rekomenduje, aby rządy państw członkowskich promowały badania na szczeblu narodowym i międzynarodowym, w szczególności w następujących dziedzinach:

1) natura i rozmiar różnych form wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży, zwłaszcza w kontekście międzykulturowym;
2) natura pedofilii i okoliczności na nią wpływające;
3) powiązania między adopcją a seksualnym wykorzystywaniem;
4) powiązania między nadużyciami seksualnymi wewnątrz rodziny a prostytucją;
5) charakterystyka, rola i potrzeby klientów dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii;
6) badania oceniające szkolenia zawodowe i programy reintegracyjne dotyczące młodzieży zaangażowanej w prostytucję.
7) struktura, sieci międzynarodowe, powiązania i zarobki przemysłu seksualnego;
8) powiązania między przemysłem seksualnym a zorganizowaną przestępczością;
9) możliwości i ograniczenia prawa karnego jako instrumentu prewencji i represji w sprawach z zakresu wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży;
10) epidemiologia, przyczyny i konsekwencje chorób dzieci i młodzieży przenoszonych drogą płciową i analiza ich powiązań z seksualnym wykorzystywaniem i nadużyciami.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (92) 19 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie gier wideo zawierających rasistowskie treści

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 19 października 1992 r.
na 482. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu zapewnienia i urzeczywistnienia ideałów i zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem;

mając świadomość, że zawierające treści rasistowskie gry wideo, których obecność w państwach członkowskich można stwierdzić ponad wszelką wątpliwość, niosą przesłanie agresywnego nacjonalizmu, etnocentryzmu, ksenofobii, antysemityzmu oraz ogólnie nietolerancji, ukryte za obrazami przemocy lub szyderczymi treściami lub z nich wynikające;

zważywszy więc, że takich gier nie można tolerować w społeczeństwach demokratycznych, które, między innymi, szanują prawo do bycia innym, bez względu na to, czy są to różnice natury rasowej, religijnej czy innej;

przekonany, że tym bardziej trzeba podjąć kroki, aby położyć kres produkcji i dystrybucji takich gier, że korzystają z nich głównie młodzi ludzie;

powołując się na zapisy swej Rezolucji (68) 30 dotyczącej przeciwdziałania wzniecaniu nienawiści na tle rasowym, narodowościowym lub religijnym oraz swej Rezolucji (72) 22 w sprawie zahamowania i zabezpieczenia przed nieuzasadnioną dyskryminacją

mając na uwadze Deklarację dotyczącą nietolerancji – zagrożenia dla demokracji, którą przyjął w dniu 14 maja 1981 r.;

mając na względzie Zalecenie Nr R (89) 7 dotyczące zasad dystrybucji wideogramów zawierających treści agresywne, brutalne lub pornograficzne, oraz Europejską konwencję o telewizji ponadgranicznej (ETS Nr 132),

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) sprawdziły ponownie zasięg swego ustawodawstwa odnośnie zjawisk dyskryminacji i nienawiści rasowej, przemocy oraz ochrony młodych ludzi, tak aby mieć pewność, że prawo to ma nieograniczone zastosowanie względem produkcji i dystrybucji gier wideo zawierających treści rasistowskie;
b) traktowały gry wideo jako środki masowego przekazu, w celu zastosowania, między innymi, Zalecenia Nr R (89) 7 dotyczącego zasad dystrybucji wideogramów zawierających treści agresywne, brutalne lub pornograficzne oraz Europejskiej konwencji o telewizji ponadgranicznej (ETS, Nr 132).

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (93)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie medyczno–społecznych aspektów wykorzystywania dzieci

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 22 marca 1993 r.
na 490. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 15.b Statutu Rady Europy,

uwzględniając, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jednolitości między jej członkami, w szczególności poprzez przyjęcie wspólnych zasad w odniesieniu do zagadnień wspólnego zainteresowania;

uznając prawo wszystkich dzieci do życia w warunkach sprzyjających ich właściwemu rozwojowi i do wzrastania w wolności od nadużyć fizycznych, nadużyć seksualnych, nadużyć emocjonalnych, zaniedbywania i innych postaci krzywdzenia dziecka;

odnotowując, że nadużycie dziecka jest zjawiskiem, które w ostatnich latach spowodowało wiele istotnej uwagi niepokojów w państwach członkowskich;

odwołując się do zalecenia nr R (79) 17 dotyczącego ochrony dzieci przed złym traktowaniem, zalecenia nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie i zalecenia nr R (90) 2 w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie;

biorąc pod uwagę Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka;

uznając potrzebę polityki stworzonej dla zapobiegania nadużyciom wobec dziecka z uwzględnieniem potrzeby ochrony prywatności wszystkich włączonych w to osób oraz z poszanowaniem anonimowości,

zaleca rządom państw członkowskich:

1) przyjęcie polityki, która ma na celu zabezpieczenie dobra dziecka w jego rodzinie;
2) stworzenie systemu dla efektywnego zapobiegania, identyfikowania, zawiadamiania, dochodzenia, oceny, interwencji, leczenia i monitorowania przypadków nadużyć wobec

dzieci na podstawie multidyscyplinarnej, który jasno określa rolę i odpowiedzialność poszczególnych zaangażowanych instytucji;

3) przyjęcie w powyższym celu środków wskazanych w załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (93) 2

1. Zapobieganie

1.1. Rozwinąć, wdrożyć, monitorować i ocenić program polityki zapobiegania nadużyciom wobec dzieci na podstawowym, drugorzędnym i trzeciorzędnym poziomie krajowym i lokalnym.

1.2. Na szczeblu podstawowym:

a) promować, poprzez różnego rodzaju publiczne kampanie informacyjne (telewizja, radio, prasa, ulotki, plakaty) i inne środki, społeczną świadomość o prawach dzieci do życia wolnego od zaniedbywania, fizycznych, emocjonalnych i/lub seksualnych nadużyć, o szkodliwych konsekwencjach nadużyć wobec dziecka i o pozytywnych, wolnych od nadużyć, metodach wychowywania dziecka;
b) ustanowić warunki socjoekonomiczne oraz służby zdrowia i społecznego dobra, które podniosą możliwości wszystkich rodzin wspierania i opiekowania się swoimi dziećmi;
c) podkreślić prawa wszystkich dzieci i młodzieży do wolności od nadużyć oraz potrzebę zmiany wzorców wychowawczych, które temu zagrażają;
d) zmniejszyć poziom przemocy w społeczeństwie i stosowania przemocy w praktyce wychowywania dzieci.

1.3. Na drugorzędnym i trzeciorzędnym poziomie: rozwijać, wdrażać, monitorować i — jeśli to niezbędne — dokonać przeglądu programów zapobiegania nadużyciom wobec dzieci, biorąc pod uwagę warunki lokalne i struktury służb. Może to obejmować:

a) środki zapobiegawcze wymienione w zaleceniu nr R (79) 17 w sprawie ochrony dzieci przed złym traktowaniem i zaleceniu nr R (90) 2 w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie;
b) stworzenie przedszkoli, żłobków, dziecięcej opieki zdrowotnej i innych służb opieki społecznej w celu zaspokojenia materialnych, psychosocjalnych i medycznych potrzeb dzieci i promowania ich właściwego rozwoju;
c) stworzenie dostępnych, niestygmatyzujących służb, by pomóc i wesprzeć rodziców mających problemy z wychowaniem dziecka;
d) wdrożenie programów edukacyjnych dla dzieci, dotyczących ich prawa do życia wolnego od przemocy i kładących nacisk na ich świadomość cielesną, ćwiczenie asertywności i prawo do powiedzenia nie;

e) upowszechnienie właściwych źródeł pomocy (na przykład telefonów pomocy, schronisk dla dzieci doświadczających zaniedbywania lub nadużyć).

2. Wykrywanie i zawiadomienie

2.1. Wyznaczyć instytucję (lub instytucje) lub jednostkę na odpowiednim poziomie, dostępną dwadzieścia cztery godziny na dobę do odbierania zawiadomień o nadużyciu.

2.2. Stymulować profesjonalistów (na przykład nauczycieli, lekarzy pracowników społecznych, pielęgniarki i innych mających kontakt z dziećmi) do zawiadamiania wyznaczonych instytucji, jeśli mają uzasadnione podejrzenia, iż dziecko było lub jest ofiarą nadużycia lub jeśli istnieje silne podejrzenie nadużycia albo jasne podstawy do przekonania, iż może ono mieć miejsce.

2.3. Uświadomić profesjonalistów, iż przy stosowaniu kodeksów etycznych i zasad prawnych dotyczących poufności, należy wziąć pod uwagę fakt, iż w takich okolicznościach wyznaczona agencja powinna zostać powiadomiona.

2.4. Wziąć pod uwagę rekompensatę z postępowania prawnego dla osób wezwanych na świadków, które *bona fide* i z ostrożnością powiadomiły o nadużyciu lub uzasadnionym podejrzeniu o nadużyciu wobec dziecka.

2.5. Podjąć środki, by uświadomić członków społeczeństwa, na przykład o istnieniu i oznakach wykorzystania dziecka oraz o dostępności służb pomocy dzieciom i rodzinom, poprzez publiczne kampanie informacyjne w mediach i dystrybucję ulotek, *etc.* w szpitalach, bibliotekach, *etc.*

2.6. Podjąć kroki, by promować odpowiedzialne zawiadamianie o obawach, iż dziecko może być ofiarą nadużyć, a gdzie to wymagane, wraz z gwarancjami anonimowości dla osób składających takie zawiadomienia.

2.7. Zapewnić, że osoba, która złożyła zawiadomienie jest poinformowana o właściwych środkach podjętych w stopniu na jaki pozwalają prawne i moralne zasady o poufności.

2.8 Ustanowić usługi (takie jak poradnie telefoniczne) dla ofiar nadużyć i osób chcących zawiadomić o podejrzeniu istnienia nadużyć względem dziecka.

3. Dochodzenie i ocena

3.1. Ustanowić, na właściwym poziomie, służby dostępne dwadzieścia cztery godziny na dobę, z kompetencjami i środkami zapewniającymi, w odpowiednim czasie:

a) multidyscyplinarne dochodzenie w sprawie zawiadomień o nadużyciu wobec dziecka,

b) psychologiczną ocenę potrzeb dzieci i ich rodzin praktycznej pomocy i wsparcia, terapii, prawnych środków ochrony, *etc*.,
c) medyczną ocenę, psychosomatyczną i fizyczną, dziecka w nawiązaniu do natury obaw i rodzaju nadużycia,
d) prawne środki ochrony stosowne w nagłych wypadkach lub długoterminowe, jeśli będą potrzebne.

3.2. Zapewnić, że w interwencjach we wszystkich sprawach nadużyć wobec dziecka, najlepszy jego interes będzie najistotniejszą kwestią, a służby podczas interwencji dotyczącej dziecka–ofiary nadużycia i rodziny będą uwrażliwione na wiek dziecka, jego życzenia, stopień pojmowania sytuacji, płeć i jego etniczne, kulturowe, religijne i językowe pochodzenie i na jego specjalne potrzeby, takie jak związane z niepełnosprawnością.

3.3. Wdrożyć polityki, które mają na celu, kiedykolwiek to możliwe, pracę w partnerstwie z rodzicami dziecka i zabezpieczenie dobra dziecka wśród jego rodziny, poprzez dostarczenie odpowiedniej pomocy i wsparcia.

3.4. Zadbać o to, by dzieci były informowane o charakterze obaw o nie, o ich prawach i działaniach, które zostaną podjęte, by zbadać obawy.

3.5. Zapewnić, że — z wyjątkiem sytuacji, gdzie mogłoby to stać w sprzeczności z najlepszymi interesami dziecka — rodzice będą informowani o obawach o ich dzieci i o ich prawie do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji oraz do apelacji.

3.6. Zapewnić, że w przypadkach, gdzie dzieci są odseparowane od rodziców, zostaną podjęte wytężone wysiłki, by utrzymać więzi między dzieckiem i jego rodzicami jak tylko to możliwe i zgodne z dobrem dziecka

3.7. Zadbać, by dzieci były odpowiednio reprezentowane i by ich zdanie było dostrzegane i brane pod uwagę, stosownie do ich wieku i stopnia pojmowania.

3.8. Poczynić przygotowania, gdzie to konieczne, dla badań lekarskich dziecka, by były dokonywane we właściwej placówce przez personel z przeszkoleniem, umiejętnościami, doświadczeniem i umiejętnościami wykrywania nadużyć wobec dzieci i pracy z dziećmi. Każde badanie lekarskie w każdym przypadku powinno być przeprowadzone w odpowiednim czasie, a w niektórych okolicznościach niezwłocznie.

3.9. Ograniczyć wszelkie badania lekarskie do minimalnej liczby i najmniej inwazyjnego podejścia potrzebnego do ustalenia, czy nadużycie wobec dziecka miało miejsce, do zabezpieczenia niezbędnego leczenia i gdzie to konieczne — do udokumentowania dowodów klinicznych, które mogą być użyte jako właściwe w postępowaniu prawnym dla ochrony dziecka i oskarżenia nadużywających.

3.10. Zapewnić, iż w jakimkolwiek policyjnym dochodzeniu i dalszym postępowaniu karnym dobro i interesy dziecka będą nadrzędne. Obejmuje to wrażliwość na potrzeby dziecka w trakcie przesłuchań i kiedy jest wezwane do sądu jako świadek oraz zapewnienie,

że jakiekolwiek opóźnienia będą minimalne, a także nieumniejszanie prawa dziecka do uzyskania pomocy.

3.11. Zaadaptować praktyki, które zachęcają do dzielenia się informacjami pomiędzy różnymi specjalistami zaangażowanymi w dochodzenie oraz ocenę, i które potwierdzają potrzebę poszanowania poufności informacji przekazanych; może być to osiągnięte przez utrzymywanie multidyscyplinarnych narad zwoływanych w ustalonym czasie, na których będą przedstawione raporty od wszystkich służb zaangażowanych w dochodzenie i ocenę oraz będzie nakreślony plan dla dobra i ochrony dziecka.

4. Dalsza interwencja, leczenie i rewizja

4.1. Zapewnić, dla ugruntowania wszelkiej pomocy, by po dochodzeniu i diagnozie następowały interwencje i terapia dziecka będącego ofiarą nadużycia, odbywały się na podstawie pisemnego planu zaprojektowanego tak, by sprostać potrzebom dziecka i jego rodziny, włączając rodzeństwo, w krótkim, średnim i długim okresie. Taki plan może obejmować, między innymi, zapewnienie pomocy finansowej i materialnej, usług, takich jak codzienna opieka, opieka zastępcza, przeniesienie w inne miejsce, terapia, doradztwo lub wsparcie dla dziecka i jego rodziny; potrzeba świadczenia usług dla dziecka i jego rodziny powinna być oceniona w zależności od tego, czy dziecko jest umieszczone w domu czy też oddzielenie od rodziny jest uznane za konieczne.

4.2. Wyznaczyć głównego pracownika dla każdej sprawy do konsultacji oraz koordynacji wszystkich usług lub działań instytucji pracujących z dzieckiem i rodziną, aby zapewnić implementacje planu dla dobra i ochrony dziecka i jego rodziny.

4.3. Ustanowić polityki, które zagwarantują, że będzie zapewniona odpowiednia pomoc i wsparcie, że będą podjęte sądowe lub administracyjne decyzje, by promować dobro i rozwój dziecka oraz że działania te będą podjęte w odpowiednim czasie, zgodnym z potrzebami i możliwościami percepcyjnymi dziecka.

4.4. Ustanowić procedury na odpowiednim poziomie dla okresowych rewizji i kontynuowania spraw nadużycia, aby monitorować implementacje planów dla dobra i ochrony dziecka i jego rodziny. Zasadnicze dla takich procedur jest zaangażowanie osoby (która może być głównym pracownikiem lub niezależnym obrońcą), której rolą jest reprezentowanie interesów dziecka i występowanie jako obrońca lub opiekun dobra dziecka, mając na względzie potrzeby, życzenia i uczucia dziecka.

4.5. Zagwarantować by zamknięcie sprawy następowało po wielostronnej weryfikacji sytuacji ofiary i sprawców nadużycia oraz po zaistnieniu okoliczności w których usługi dla dobra dziecka i jego rodziny nie są dłużej wymagane. Ustanowić przygotowania do zamknię-

cia spraw, następujące po multidyscyplinarnej rewizji, poprawie ofiary i sprawców nadużycia, i w okolicznościach, w których usługi nie są dłużej wymagane dla dobra lub ochrony dziecka i jego rodziny.

4.6. W odniesieniu do sprawców wykorzystania dzieci, wprowadzić takie środki, jak akt oskarżenia, terapię lub kombinację programów leczenia z sankcjami prawnymi. Przed zastosowaniem odpowiednich środków reakcji należy rozważyć, między innymi: potrzeby pokrzywdzonego dziecka, naturę nadużycia, postawę sprawców, ich reakcje i poglądy wobec nadużycia, szanse i propozycje dla leczenia i rehabilitacji, jak również wymagania systemu prawa karnego. Na reakcje sprawców nadużycia wpłynie rozważenie, między innymi, potrzeb pokrzywdzonego dziecka, natury nadużycia, ocena nadużywających, ich reakcje i poglądy na nadużycie, szanse i propozycje dla leczenia i rehabilitacji, jak również wymagania systemu prawa karnego.

5. Szkolenie

5.1. Zapewnić istnienie odpowiednich szkoleń rozmaitych grup zawodowych zaangażowanych w profilaktykę krzywdzenia i ochronę dzieci, a w szczególności,:

a) wymagać, aby organy odpowiedzialne za podstawowe kursy kwalifikacyjne dla lekarzy, pielęgniarek społecznościowych, pracowników społecznych, nauczycieli, policjantów, psychologów dziecięcych, profesji prawnych i innych, które mogą zetknąć się z dzieckiem krzywdzonym, w programie szkoleń uwzględniły zagadnienia dotyczące nadużyć wobec dzieci i ochrony dzieci;
b) uświadomić wszystkim pracownikom, którzy pracują z dziećmi ich róle i odpowiedzialności, w szczególności w kwestiach dotyczących zawiadomienia o podejrzanych przypadkach i działaniach, które powinny być podjęte oraz zapewnić, by cały personel znał potrzeby dzieci, legislację, polityki i procedury dla zabezpieczenia dobra i ochrony wykorzystanych dzieci i ich rodzin, z poszanowaniem poufności w medycznym i każdym innym zakresie;
c) zapewnienie, że pracownicy zaangażowani w dochodzenie i ocenę nadużyć wobec dzieci, w interwencję i terapię pokrzywdzonych dzieci, ich rodzin lub sprawców, są w pełni wyszkoleni i stosownie doświadczeni w cywilnych lub karnych procedurach prawnych związanych z nadużyciem wobec dziecka;
d) wymagania od osób pracujących z przypadkami nadużyć wobec dziecka, podjęcia specjalistycznych szkoleń w zakresie umiejętności komunikacji z dziećmi, które były lub mogą być przedmiotem nadużycia; oraz posiadania koniecznych kwalifikacji zawodowych, jak również zaangażowania, dostępności i stabilności działania (rodziny nie mogą otrzymywać pomocy w sposób fragmentaryczny i częściowy);

e) zapewnienie możliwości szkoleń kwalifikujących oraz dalszych dla pracowników, by byli na bieżąco informowani o postępach i trendach w pracy z pokrzywdzonymi dziećmi, ich rodzinami i sprawcami wykorzystania;
f) zapewnienie możliwości dla multidyscyplinarnego szkolenia, aby zwiększyć zrozumienie i współpracę pomiędzy wieloma zaangażowanymi profesjonalistami;
g) zapewnienie możliwości dla osób pracujących z przypadkami nadużyć wobec dzieci sprawdzenia ich własnych reakcji podczas pracy nad takimi przypadkami i poznania specyficznych wyzwań pracy z pokrzywdzonymi dziećmi, ich rodzinami oraz sprawcami.
h) monitorowanie i ocenianie programów szkoleniowych w dziedzinie nadużyć wobec dzieci, aby poszerzyć znajomość właściwych informacji, materiałów i metod szkoleniowych.

6. Badania

6.1. Promować badania na podstawie porównawczej pomiędzy państwami–członkami, aby analizować różne systemy opieki i pomocy dzieciom wykorzystywanym i ich rodzinom, także pod kątem zestawienia ich efektywności.

6.2. Rozwinąć programy badań nad nadużyciami wobec dzieci, w szczególności nadając priorytet:

a) ocenie różnych metod zapobiegania nadużyciom wobec dzieci;
b) ocenie różnych systemów angażujących dzieci i rodziców w podejmowanie decyzji i ochronę ich praw;
c) ocenie różnych podejść do leczenia i interwencji podczas bezpośredniej pracy z dziećmi, rodzinami i sprawcami;
d) identyfikacji wzorców i trendów w nadużywaniu dzieci, aby wzmocnić precyzyjność ochrony i interwencji.

7. Konsekwencje finansowe

7.1. Podjąć odpowiednie kroki na ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym poziomie, by zapewnić właściwe finansowanie programów i środków wprowadzonych w ramach tego zalecenia.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2002)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o ochronie kobiet przed przemocą

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 30 kwietnia 2002 r.
na 794. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów zgodnie z artykułem 15.b Statutu Rady Europy,

potwierdzając, że przemoc wobec kobiet jest rezultatem braku równowagi sił pomiędzy mężczyznami i kobietami oraz prowadzi do poważnej dyskryminacji kobiet, zarówno w społeczeństwie, jak i w rodzinie;

potwierdzając, że przemoc wobec kobiet narusza, jak też upośledza lub niweluje korzystanie przez nie z praw człowieka i podstawowych wolności;

odnotowując, że przemoc wobec kobiet stanowi naruszenie ich integralności fizycznej, psychicznej i/lub seksualnej;

odnotowując z niepokojem, że kobiety są często poddawane wielostronnej dyskryminacji z powodu płci, jak również pochodzenia, również jako ofiary tradycyjnych lub zwyczajowych praktyk niezgodnych z prawami człowieka i podstawowymi wolnościami;

uznając, że przemoc wobec kobiet sprzeciwia się ustanowieniu równości i pokoju oraz stanowi główną przeszkodę dla bezpieczeństwa obywateli i demokracji w Europie;

odnotowując z zaniepokojeniem rozmiary przemocy wobec kobiet w rodzinie, bez względu pochodzenie rodziny i na wszystkich szczeblach społeczeństwa;

uznając za pilne zwalczanie tego zjawiska, które wpływa na wszystkie społeczeństwa europejskie i wszystkich ich członków;

przypominając Deklarację Końcową przyjętą na Drugim Szczycie Rady Europy (Strasburg, 1997), w której głowy państw i rządy państw członkowskich potwierdziły swą determinację w zwalczaniu z przemocy wobec kobiet i wszelkich postaci wykorzystania seksualnego kobiet;

mając na względzie postanowienia europejskiej Konwencji praw człowieka (1950) oraz orzecznictwo jej organów, które zapewniają, między innymi, prawo do życia oraz zakaz tortur oraz innego nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, prawo do wolności i bezpieczeństwa oraz prawo do rzetelnego procesu;

zważywszy na Europejską Kartę Społeczną (1961) i Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną (1996), w szczególności na zawarte tam postanowienia dotyczące równości kobiet i mężczyzn w odniesieniu do zatrudnienia, jak również Protokół dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej ustanawiający system skarg zbiorowych;

przypominając następujące zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy: zalecenie Nr R(79)17 dotyczące ochrony dzieci przed złym traktowaniem; Zalecenie Nr R(85)4 w sprawie przemocy w rodzinie; Zalecenie Nr R(85)11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym; Zalecenie Nr R(87)21 w sprawie pomocy ofiarom i zapobiegania wiktymizacji; Zalecenie Nr R(91)l I w sprawie wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży, pornografii i prostytucji dziecięcej oraz handlu dziećmi; Zalecenie Nr R(93)2 w sprawie medyczno–społecznych aspektów wykorzystywania dzieci; Zalecenie Nr R(2000)11 przeciwko handlowi ludźmi dla celów wykorzystywania seksualnego oraz Zalecenie Rec(2001)16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym;

mając na względzie Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka (1989), jak również Protokół fakultatywny do niej w sprawie handlu dziećmi, prostytucji dziecięcej i pornografii dziecięcej (2000);

mając także na względzie Konwencję Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 182 dotyczącą zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (1999) oraz Zalecenie (R 190) w sprawie najgorszych form pracy dzieci (1999);

przypominając podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego, a w szczególności 4. Konwencję Genewską o ochronie ludności cywilnej w czasie wojny (1949) oraz pierwszy i drugi Protokół dodatkowy do tej konwencji;

przypominając także włączenie przestępczości związanej z płcią i przemocą seksualną do Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego (Rzym, 17 lipca 1998),

zaleca rządom państw członkowskich:

I. Dokonać przeglądu ich ustawodawstwa i polityki, w celu:

1) zagwarantowania kobietom uznania, korzystania, wykonywania i ochrony ich praw człowieka i podstawowych wolności;
2) podjęcia, gdzie to właściwe, niezbędnych środków dla zapewnienia, że kobiety mogą korzystać swobodnie i efektywnie ze swoich praw ekonomicznych i społecznych;
3) zapewnienia, że wszystkie środki są skoordynowane na poziomie krajowym i skoncentrowane na potrzebach ofiar oraz aby właściwe instytucje państwowe, jak również

organizacje pozarządowe, współpracowały przy opracowaniu i wdrażaniu niezbędnych środków, w szczególności tych wspomnianych w niniejszym zaleceniu;

4) zachęcania, na wszystkich szczeblach, organizacji pozarządowych zaangażowanych w zwalczanie przemocy wobec kobiet do działań i ustanowienia aktywnej współpracy z tymi organizacjami, włącznie z właściwym wsparciem logistycznym i finansowym;

II. Rozpoznać, że na państwach ciąży zobowiązanie do zachowania należytej staranności w zakresie zapobiegania, ścigania i karania aktów przemocy, zarówno popełnionych przez państwo, jak i osoby prywatne, a także zapewnić ochronę ofiarom;

III. Rozpoznać, że przemoc mężczyzn wobec kobiet jest istotnym problemem strukturalnym i społecznym, opartym na nierówności w relacji sił pomiędzy kobietami i mężczyznami, oraz wobec tego zachęcać do aktywnego uczestnictwa mężczyzn w działaniach mających na celu zwalczanie przemocy wobec kobiet;

IV. Zachęcać wszystkie właściwe instytucje zajmujące się przemocą wobec kobiet (policji, profesji medycznych i społecznych) do sporządzania średnio- i długookresowych skoordynowanych planów działania, które zapewniają środki dla zapobiegania przemocy i ochrony ofiar;

V. Promować badania, gromadzenie danych i tworzenie sieci na szczeblu krajowym i międzynarodowym;

VI. Promować tworzenie programów w zakresie szkolnictwa wyższego oraz ośrodków badawczych, również na szczeblu uniwersyteckim, zajmujących się kwestiami równości płci, a w szczególności przemocą wobec kobiet;

VII. Poprawianie związków pomiędzy środowiskiem naukowym, organizacjami pozarządowymi, decydentami politycznymi oraz organami legislacyjnymi, służby zdrowia, oświaty, społecznymi i policyjnymi w celu zaprojektowania skoordynowanych działań przeciwko przemocy;

VIII. Przyjąć i wdrożyć środki opisane w załączniku do niniejszego zalecenia w sposób, w jaki uznają za najwłaściwszy w świetle krajowych okoliczności i preferencji oraz rozważyć ustanowienie w tym celu, krajowego planu działania dla zwalczania przemocy wobec kobiet;

IX. Informować Radę Europy o postępach w realizacji na szczeblu krajowym postanowień niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2002)5

DEFINICJA

1. Dla celów niniejszego zalecenia pojęcie „przemoc wobec kobiet" ma być rozumiane jako jakiekolwiek zachowanie opartej na płci przemocy, które skutkuje lub może skutkować fizyczną, seksualną lub psychologiczną szkodą lub cierpieniem kobiety, włączając w to groźby takich zachowań, a także przymus oraz arbitralne pozbawienie wolności, bez względu na to, czy ma to miejsce w życiu publicznym czy prywatnym. Obejmuje, choć nie jest do nich ograniczone, następujące sytuacje:

a) przemoc występującą w rodzinie lub domu, obejmującą, między innymi, agresję fizyczną i psychiczną, nadużycia emocjonalne i psychiczne, gwałty i nadużycia seksualne, kazirodztwo, zgwałcenia przez małżonka lub stałego albo okazjonalnego partnera lub osobę współmieszkającą, przestępstwa popełnione w imię honoru, okaleczenie genitaliów kobiecych i inne tradycyjne praktyki szkodliwe dla kobiet, takie jak małżeństwa zawarte pod przymusem;
b) przemoc występującą w społeczeństwie, obejmującą, między innymi, gwałty, nadużycia seksualne, molestowania i wykorzystywania seksualne w pracy, w instytucjach lub gdziekolwiek indziej, handel kobietami dla celów wykorzystania seksualnego i ekonomicznego oraz turystykę w celach seksualnych;
c) przemoc popełnioną lub akceptowaną przez państwo lub jego urzędników;
d) naruszenie praw człowieka kobiet w sytuacjach konfliktu zbrojnego, w szczególności branie zakładników, przymusowe przemieszczanie, systematyczne gwałty, niewolnictwo seksualne, wymuszone ciąże oraz handel dla celów wykorzystania seksualnego i ekonomicznego.

ŚRODKI OGÓLNE DOTYCZĄCE PRZEMOCY WOBEC KOBIET

2. Jest odpowiedzialnością i leży w interesie państwa, jak też stanowi priorytet polityk krajowych, aby zagwarantować kobietom prawo do wolności od przemocy jakiegokolwiek rodzaju i ze strony kogokolwiek. W tym celu państwa nie mogą powoływać się na zwyczaje, religię lub tradycję jako na sposób uniknięcia tego zobowiązania.

3. Państwa członkowskie powinny wprowadzić, rozwinąć i/lub ulepszyć, gdzie to konieczne, krajowe polityki przeciwko przemocy oparte na:

a) maksymalnym bezpieczeństwie i ochronie ofiar;
b) nadaniu kobietom będących ofiarami uprawnień poprzez optymalne struktury wsparcia i pomocy, które pozwalają na uniknięcie wiktymizacji wtórnej;

c) przystosowanie prawa karnego i cywilnego, włącznie z procedurą sądową;
d) zwiększanie świadomości społecznej i edukację dzieci i młodzieży;
e) zapewnieniu specjalnego szkolenia pracowników mających styczność z przemocą wobec kobiet;
f) zapobieganiu w każdej właściwej dziedzinie.

4. W tych ramach, konieczne jest utworzenie, gdziekolwiek to możliwe, na szczeblu krajowym i we współpracy, gdzie to konieczne, z władzami regionalnymi i lokalnymi, rządowej instytucji koordynującej lub organu kierującego wdrażaniem środków zwalczania przemocy wobec kobiet, jak również regularnym monitorowaniem i oceną wszelkich reform prawnych lub nowych form działania w zakresie walki z przemocą, w porozumieniu z organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami akademickimi i innymi.

5. Badania, zbieranie informacji i tworzenie sieci na szczeblu krajowym i międzynarodowym, powinno być rozwijane w szczególności w następujących dziedzinach:

a) przygotowanie statystyk uporządkowanych według płci, statystyk zintegrowanych i wspólnych wskaźników w celu lepszej oceny skali przemocy wobec kobiet;
b) średnio- i długofalowe konsekwencje napaści na ofiary;
c) wpływ przemocy na jej świadków, między innymi w rodzinie;
d) zdrowotne, społeczne i ekonomiczne koszty przemocy wobec kobiet;
e) ocena wydajności systemów sądownictwa i prawnych w zwalczaniu przemocy wobec kobiet;
f) przyczyny przemocy wobec kobiet, to jest, powody, które wywołują przemoc mężczyzn oraz powody, dla których społeczeństwo godzi się z taką przemocą;
g) opracowanie kryteriów standaryzacji w dziedzinie przemocy.

INFORMOWANIE, ŚWIADOMOŚĆ SPOŁECZNA, EDUKACJA I SZKOLENIE

Państwa członkowskie powinny:

6. Skompilować i udostępnić społeczeństwu właściwe informacje dotyczące różnych form przemocy i jej skutków dla ofiar, włącznie ze zintegrowanymi danymi statystycznymi, używając wszelkich dostępnych mediów (prasa, radio, telewizja itd.);

7. Mobilizować opinię publiczną poprzez organizowanie lub wspieranie konferencji i kampanii informacyjnych, aby społeczeństwo było świadome problemu i jego niszczących skutków dla ofiar i społeczeństwa w ogóle oraz mogło, wobec tego, dyskutować na tematy związane z przemocą wobec kobiet otwarcie, bez uprzedzeń i stereotypów;

8. Zawrzeć w podstawowych programach szkoleniowych dla funkcjonariuszy policji, pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz sektora medycznego i społecznego elementy do-

tyczące badania przemocy domowej, jak również wszystkich innych form przemocy dotyczącej kobiet;

9. Zawrzeć w programach szkolenia zawodowego powyższego personelu informacje i szkolenia, aby wyposażyć go w środki dla wykrywania i zarządzania sytuacjami kryzysowymi oraz poprawiania sposobu postępowania z ofiarami, ich wysłuchiwania i doradzania im;

10. Zachęcać powyższy personel do uczestnictwa w specjalistycznych programach szkoleń poprzez włączenie tych programów w system nagradzania zawodowego;

11. Zachęcać do włączenia kwestii dotyczących przemocy wobec kobiet w zakres szkolenia sędziów;

12. Zachęcać osoby wykonujące samodzielne zawody, na przykład terapeutów, do rozwijania strategii przeciwko nadużyciom seksualnym, które mogą być popełniane przez osoby sprawujące władzy;

13. Organizować kampanie podnoszące świadomość dotyczące przemocy mężczyzn wobec kobiet, podkreślające, że mężczyźni powinni być odpowiedzialni za swoje czyny i zachęcające ich do analizowania i niwelowania mechanizmów przemocy oraz przyjmowania innych postaw;

14. Wprowadzić lub wzmocnić perspektywę płci do programów edukacyjnych w zakresie praw człowieka oraz wzmacniać programy edukacji seksualnej, które nadają szczególne znaczenie kwestii równości płci i wzajemnego szacunku;

15. Zapewnić, aby zarówno chłopcy, jak i dziewczęta, odebrali podstawowe wykształcenie, unikające schematów społecznych i kulturowych, uprzedzeń i stereotypowych ról dla płci oraz obejmujące kształcenie umiejętności asertywności, przy szczególnym zwróceniu uwagi na młodzież mającą problemy w szkole; szkolić wszystkich nauczycieli w zakresie włączania koncepcji równości płci w proces nauczania;

16. Zawrzeć w programach szkolnych dokładne informacje o prawach dzieci, telefonicznych liniach pomocy, instytucjach, w których mogą szukać pomocy i osobach, do których mogą się zwrócić w sposób poufny.

MEDIA

Państwa członkowskie powinny:

17. Zachęcać media do promowania niestereotypowego wyobrażenia o kobietach i mężczyznach, opartego na poszanowaniu osoby ludzkiej i jej godności oraz unikania programów łączących przemoc z seksem; w miarę możliwości kryteria te powinny być także uwzględnione w dziedzinie nowych technologii informacyjnych;

18. Zachęcać media do uczestniczenia w kampaniach informacyjnych mających za zadanie zwrócenie uwagi opinii publicznej na przemoc wobec kobiet;

19. Zachęcać do organizacji szkoleń w celu informowania dziennikarzy i zwracania im uwagi na możliwe konsekwencje programów, które łączą przemoc i seks;

20. Zachęcać do opracowywania kodeksów postępowania dla dziennikarzy, które uwzględniałyby kwestię przemocy wobec kobiet oraz, w zakresie kompetencji istniejących lub mających powstać organizacji monitorujących media, zachęcać do włączenia zadań odnośnie do kwestii dotyczących przemocy wobec kobiet i seksizmu.

PLANOWANIE LOKALNE, REGIONALNE I PRZESTRZENNE

Państwa członkowskie powinny:

21. Zachęcać decydentów na płaszczyźnie planowania lokalnego, regionalnego i przestrzennego do uwzględniania potrzeby wzmocnienia bezpieczeństwa kobiet oraz zapobiegania przypadkom przemocy w miejscach publicznych;

22. W miarę możliwości, podejmować wszelkie możliwe środki w tym zakresie, szczególnie w odniesieniu do oświetlenia, organizacji transportu publicznego i usług przewozowych, projektowania i planowania parkingów samochodowych i miejsc zamieszkania.

POMOC DLA OFIAR I ICH OCHRONA (PRZYJMOWANIE, TRAKTOWANIE I DORADZTWO)

Państwa członkowskie powinny:

23. Zapewnić, aby ofiary, bez jakiejkolwiek dyskryminacji, otrzymały natychmiastową i wszechstronną pomoc w postaci skoordynowanych, mulitidyscyplinarnych i profesjonalnych działań, bez względu na to, czy złożyły skargę, włącznie z lekarskim i medyczno–sądowym badaniem, psychologicznym i socjalnym wsparciem pourazowym, jak również pomocą prawną; pomoc powinna być zapewniona na podstawie poufności, bezpłatnie i dostępne całodobowo;

24. Zapewnić w szczególności, że wszelkie usługi i środki prawne dostępne dla ofiar przemocy domowej są dostępne dla kobiet–imigrantek na ich żądanie;

25. Podejmować wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia, że zbieranie dowodów medycznych i informacji jest przeprowadzane w zgodzie z zestandaryzowanymi protokołami i formami;

26. Zapewnić materiały adresowane zwłaszcza do ofiar, informujące je w sposób jasny i zrozumiały o ich prawach, dostępnych usługach oraz przedsięwzięciach, które mogłyby rozważyć lub podjąć, bez względu na to, czy składają skargę, a także o możliwościach otrzymywania dalszego wsparcia psychologicznego, medycznego i socjalnego oraz pomocy prawnej;

27. Promować współpracę pomiędzy policją, służbą zdrowia, służbami społecznymi i systemem sądowym w celu zapewnienia skoordynowanych działań oraz zachęcenia do tworzenia i wspierania sieci współpracy organizacji pozarządowych;

28. Zachęcać do tworzenia usług, które mogą być wykorzystane w nagłych sytuacjach, jak anonimowe, bezpłatne telefony zaufania dla ofiar przemocy i/lub osób stykających się lub zagrożonych przypadkami przemocy; regularnie monitorować telefony i oceniać dane uzyskane w wyniku udzielanej pomocy, z należytym poszanowaniem standardów ochrony danych;

29. Zapewnić, aby policja i inne służby porządku publicznego przyjmowały ofiary, traktowały je i doradzały im we właściwy sposób, oparty na poszanowaniu praw człowieka i jego godności, oraz przyjmowały skargi w sposób poufny; ofiary powinny być bezzwłocznie wysłuchane przez specjalnie wyszkolony personel, w pomieszczeniach pozwalających na nawiązanie relacji zaufania pomiędzy ofiarą i funkcjonariuszem policji oraz zapewnić, w możliwie szerokim zakresie, aby ofiary przemocy mogły zostać wysłuchane przez funkcjonariusza–kobietę, jeśli sobie tego życzą;

30. Podejmować w tym celu kroki zmierzające do zwiększenia liczby kobiet w policji na wszystkich szczeblach;

31. Zapewnić, że dzieci są otoczone właściwą opiekę ze strony wyspecjalizowanego personelu na wszystkich etapach (przyjęcie ofiary, przebywanie na policji, w prokuraturze i w sądzie) oraz aby oferowana pomoc była dostosowana do potrzeb dziecka;

32. Podejmować kroki w celu zapewnienia koniecznego wsparcia emocjonalnego i moralnego dla dzieci, które są ofiarami przemocy poprzez tworzenie odpowiedniej infrastruktury i zapewnianie wyszkolonego personelu kontaktującego się z dzieckiem od momentu przyjęcia aż do wyzdrowienia; usługi te powinny być świadczone nieodpłatnie;

33. Podejmować wszelkie niezbędne środki, by zapewnić, że żadna z ofiar nie jest poddawana wtórnej wiktymizacji lub traktowaniu pomijającemu aspekt płci przez policję, służbę zdrowia i personel społeczny odpowiedzialny za udzielenie pomocy, jak również personel sądowy.

PRAWO KARNE, PRAWO CYWILNE I POSTĘPOWANIE SĄDOWe

Prawo karne

Państwa członkowskie powinny:

34. Zapewnić, że prawo karne przewiduje, iż każdy przypadek przemocy wobec osoby, w szczególności przemoc fizyczna i seksualna, jest naruszeniem wolności i integralności fizycznej, psychicznej i/lub seksualnej tej osoby, a nie jedynie naruszeniem moralności, honoru czy obyczajności;

35. Zapewnić właściwe środki i sankcje w ustawodawstwie krajowym, umożliwiające podejmowanie szybkich i skutecznych działań przeciwko sprawcom przemocy i w zakresie zadośćuczynienia za krzywdę kobietom będącym ofiarom przemocy. Prawo krajowe powinno w szczególności:

- penalizować przemoc seksualną i akty gwałtu między małżonkami lub stałymi albo okazjonalnymi partnerami lub osób współmieszkających;
- penalizować jakiekolwiek akty seksualne popełniane wobec osób niewyrażających na nie zgody, nawet jeśli nie stawiają oporu;
- penalizować penetrację seksualną jakiegokolwiek rodzaju i dokonywaną jakimikolwiek środkami wobec osoby niewyrażającej na to zgody;
- penalizować wszelkie nadużywanie słabości ofiar będących w ciąży, bezbronnych, chorych, upośledzonych fizycznie lub umysłowo oraz znajdujących się w stosunku zależności;
- penalizować wszelkie nadużywanie pozycji przez sprawcę, a w szczególności dorosłego wobec dziecka.

Prawo cywilne

Państwa członkowskie powinny:

36. Zapewnić, że w przypadkach ustalenia faktów przemocy, ofiary otrzymały właściwą rekompensatę za wszelkie poniesione szkody pieniężne, fizyczne, psychiczne, moralne i społeczne, korespondującą z wagą poniesionych szkód, włącznie z kosztami prawnymi;

37. Przewidzieć ustanowienie systemów finansowych w celu zapewnienia ofiarom rekompensaty za poniesione szkody.

Postępowanie sądowe

Państwa członkowskie powinny:

38. Zapewnić, że wszystkie ofiary przemocy mogą wszczynać postępowanie sądowe , jak również, gdzie to właściwe, organizacje publiczne lub prywatne posiadające prawną zdolność do działania w ich obronie, wraz z ofiarami lub też w ich imieniu;

39. Zapewnić, że postępowanie może być wszczynane przez prokuratora;

40. Zachęcać prokuratorów do postrzegania przemocy wobec kobiet i dzieci jako obciążającego lub decydującego czynnika przy podejmowaniu decyzji odnośnie ścigania w interesie publicznym;

41. Podejmować wszelkie niezbędne kroki w celu zapewnienia, że na wszystkich etapach postępowania jest uwzględniany stan fizyczny i psychiczny ofiar oraz że mogą one otrzymać opiekę medyczną i psychologiczną;

42. Przewidzieć możliwość przesłuchiwania ofiar lub świadków przemocy w specjalnych warunkach, tak aby unikać powtórnego składania zeznań i zmniejszyć traumatyczne skutki postępowania;

43. Zapewnić, że zasady proceduralne zapobiegają nieuzasadnionemu i/lub upokarzającemu przesłuchiwaniu ofiar przemocy lub jej świadków, biorąc pod należytą rozwagę traumę, jakiej doświadczyli i w celu unikania dalszych urazów;

44. Zapewnić, gdzie to konieczne, że podejmowane są środki w celu skutecznej ochrony ofiar przed groźbami lub możliwymi aktami zemsty;

45. Podejmować szczególne środki w celu zapewnienia, że prawa dzieci są chronione w czasie postępowania;

46. Zapewnić, że w czasie wszystkich rozpraw dzieciom towarzyszą przedstawiciele prawni lub, według potrzeb, osoby dorosłe wybrane przez dzieci, jeśli sąd nie wyda umotywowanej decyzji sprzeciwiającej się udziałowi tych osób;

47. Zapewnić, że dzieci mogą wszczynać postępowanie za pośrednictwem swoich przedstawicieli prawnych, organizacji publicznych lub prywatnych lub jakiejkolwiek osoby dorosłej wybranej przez dzieci i zaaprobowanej przez władze sądowe oraz, w razie potrzeby, miały one dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej;

48. Przewidzieć, aby w odniesieniu do przestępstw seksualnych jakikolwiek okres ograniczający możliwość wszczęcia postępowania nie rozpoczął się przed dniem, w którym ofiara stała się pełnoletnia;

49. Zapewnić, w wyjątkowych okolicznościach możliwość zwolnienia z obowiązku utrzymania tajemnicy zawodowej osób, które mogły dowiedzieć się w związku z obowiązkami zawodowymi, w rezultacie przeprowadzonych badań lub przekazanych poufnie informacji, o przypadkach dzieci doświadczających przemocy seksualnej.

Programy interwencyjne dla sprawców przemocy

Państwa członkowskie powinny:

50. Zorganizować programy interwencyjne zaprojektowane do zachęcenia sprawców przemocy do przyjmowania wzorców lub postaw wolnych od przemocy poprzez pomaganie im w zrozumieniu ich czynów i uznaniu odpowiedzialności;

51. Zapewnić sprawcy możliwość uczestniczenia w programach interwencyjnych nie w charakterze alternatywy dla wyroku, ale jako środka dodatkowego, zmierzającego do zapobiegania przemocy; uczestnictwo w takich programach powinno być dobrowolne;

52. Rozważyć ustanowienie specjalnych, zaaprobowanych przez państwo ośrodków interwencyjnych dla mężczyzn skłonnych do przemocy i ośrodków wsparcia prowadzonych przez organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w zakresie dostępnych środków;

53. Zapewnić współpracę i koordynację pomiędzy programami interwencyjnymi skierowanymi do mężczyzn i dotyczącymi ochrony kobiet.

DODATKOWE ŚRODKI W ODNIESIENIU DO PRZEMOCY SEKSUALNEJ

Bank danych genetycznych

Państwa członkowskie powinny:

54. Rozważyć utworzenie krajowych i europejskich banków danych zawierających profile genetyczne wszystkich zidentyfikowanych i niezidentyfikowanych sprawców przemocy seksualnej, w celu wdrożenia efektywnej polityki ścigania przestępców, zapobiegania recydywie, biorąc pod uwagę standardy zawarte w ustawodawstwie krajowym i standardy Rady Europy w tej dziedzinie.

Dodatkowe środki w odniesieniu do przemocy w rodzinie

Państwa członkowskie powinny:

55. Zaklasyfikować wszelkie formy przemocy w rodzinie jako przestępstwo;

56. Zrewidować i/lub zwiększyć, w miarę potrzeby, kary za umyślną napaść i pobicie w rodzinie, bez względu na to, którego członka rodziny to dotyczy;

57. Wykluczyć możliwość powoływania się na zdradę małżeńską jako usprawiedliwienie dla przemocy w rodzinie;

58. Przewidzieć możliwość podejmowania kroków w celu:

a) umożliwiania policji wkraczania do miejsca zamieszkania osoby zagrożonej, zatrzymywania sprawcy i zapewnienia, że zostanie on postawiony przed sądem;
b) umożliwienia sądom orzekania zakazu kontaktu, komunikowania się lub zbliżania sprawcy do ofiary oraz mieszkania lub wkraczania na określone obszary, jako środków zmierzających do ochrony ofiar;
c) ustanowienia obowiązkowego protokołu działania, tak aby policja i służby medyczne oraz społeczne działały według tej samej procedury;
d) promowania aktywnej ochrony ofiar, która zakłada podjęcie inicjatywy skontaktowania się z ofiarą niezwłocznie po otrzymaniu przez policję zawiadomienia;

e) zapewnienia płynnej współpracy wszystkich właściwych instytucji, takich jak policja, sądy i służby ochrony ofiar, w celu umożliwienia ofierze podejmowania wszelkich właściwych prawnych i praktycznych środków dla otrzymania pomocy i podjęcia działań przeciwko sprawcy we właściwym czasie i bez niechcianego kontaktu ze sprawcą;
f) penalizowania wszelkich naruszeń środków nałożonych przez władze na sprawców;

59. Rozważyć, gdzie to potrzebne, przyznanie kobietom–imigrantkom, które były lub są ofiarami przemocy domowej, niezależnego prawa pobytu w celu umożliwienia im opuszczenia mężów skłonnych do przemocy, bez konieczności opuszczania państwa pobytu.

Dodatkowe środki w odniesieniu do molestowania seksualnego

Państwa członkowskie powinny:

60. Podejmować kroki w celu zakazania wszelkiego zachowania o charakterze seksualnym lub innego zachowania związanego z seksem, wpływającego na godność kobiet w pracy, włącznie z zachowaniami przełożonych i kolegów: dotyczy to wszelkiego zachowania o charakterze seksualnym, którego dopuszcza się sprawca z tytułu relacji nadrzędności, bez względu na jego miejsce (włącznie z sytuacjami w relacjach sąsiedzkich, relacjach pomiędzy uczniami i nauczycielami, molestowaniem telefonicznym itd.). Takie sytuacje stanowią naruszenie godności ludzkiej;

61. Promować świadomość, informowanie i zapobieganie molestowaniu seksualnemu w miejscu pracy, w związku z pracą i w każdym innym miejscu, gdzie może się zdarzyć oraz podjąć właściwe środki w celu ochrony kobiet i mężczyzn przed takim zachowaniem.

Dodatkowe środki w odniesieniu do okaleczeń genitaliów

Państwa członkowskie powinny:

62. Penalizować wszelkie okaleczenia narządów płciowych kobiet lub dziewcząt, zarówno dokonane za ich zgodną, jak i bez niej; pod pojęciem okaleczenia narządów płciowych rozumie się zaszywanie łechtaczki, wycinanie, klitoridektomię i zaszywanie warg sromowych;

63. Karać każdą osobę, która umyślnie uczestniczyła, ułatwiała lub zachęcała do jakiejkolwiek formy okaleczeń narządów płciowych kobiety, zarówno za jej zgodą, jak i bez niej; należy penalizować takie działania nawet wówczas, gdy zostały przeprowadzone tylko częściowo;

64. Organizować kampanie informacyjne i zapobiegawcze skierowane do grup społecznych, których dotyczy ten problem, w szczególności imigrantów i uchodźców, w zakresie ryzyka dla zdrowia ofiar oraz kar z zakresu prawa karnego dla sprawców;

65. Ostrzec personel medyczny, w szczególności lekarzy odpowiedzialnych za przed- i postnatalne wizyty medyczne oraz monitorowanie stanu zdrowia dzieci;

66. Zaaranżować zawieranie lub wzmacnianie porozumień dwustronnych dotyczących zapobiegania i zakazu okaleczeń narządów płciowych kobiet oraz ścigania sprawców;

67. Rozważyć możliwość przyznania szczególnej ochrony tym kobietom jako grupie zagrożonej ze względu na płeć.

Dodatkowe środki w odniesieniu do przemocy w konfliktach i sytuacjach pokonfliktowych

Państwa członkowskie powinny:

68. Penalizować wszelkie postaci przemocy wobec kobiet i dzieci w sytuacjach konfliktowych, w zgodzie z postanowieniami międzynarodowego prawa humanitarnego, bez względu na to, czy dokonywane są one poprzez upokorzenie, tortury, niewolnictwo seksualne czy śmierć spowodowaną tymi działaniami;

69. Penalizować gwałty, niewolnictwo seksualne, wymuszanie ciąży oraz sterylizację pod przymusem oraz inne formy przemocy seksualnej o podobnym ciężarze jako niedopuszczalne naruszenie praw człowieka, jako zbrodnie przeciwko ludzkości oraz, jeśli zostały popełnione w kontekście konfliktu zbrojnego, zbrodnie wojenne;

70. Zapewnić ochronę świadków przed sądami krajowymi i międzynarodowymi trybunałami rozstrzygającymi zarzuty ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych oraz zapewnić im legalny pobyt przynajmniej na czas postępowania;

71. Zapewnić pomoc socjalną i prawną wszystkim osobom wezwanym do składania zeznań przed sądami krajowymi i międzynarodowymi trybunałami rozstrzygającymi zarzuty ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych;

72. Rozważyć przyznanie kobietom będącym ofiarami przemocy w czasie konfliktów zbrojnych statusu uchodźcy lub pomocy dodatkowej, z racji prześladowania opartego na płci, oraz/lub zapewnienie statusu rezydenta z przyczyn humanitarnych;

73. Wspierać i finansować organizacje pozarządowe zapewniające doradztwo i pomoc ofiarom przemocy w czasie konfliktów zbrojnych i w sytuacjach pokonfliktowych;

74. W sytuacjach pokonfliktowych promować włączenie kwestii odnoszących się do kobiet do procesu odbudowy oraz odnowienia politycznego na danych obszarach;

75. Na szczeblu krajowym i międzynarodowym, zapewnić, iż wszelkie działania na obszarach dotkniętych konfliktami są podejmowane przez personel, który został przeszkolony pod kątem wrażliwości na sytuacje związane z płcią;

76. Wspierać i finansować programy, które przyjmują wrażliwe podejście do sytuacji związanych z płcią, zapewniając pomoc ofiarom konfliktu i przyczyniając się do wysiłków w zakresie odbudowy i repatriacji po jego zakończeniu.

Dodatkowe środki w odniesieniu do przemocy w placówkach i instytucjach publicznych

Państwa członkowskie powinny:

77. Penalizować wszelkie formy przemocy fizycznej, seksualnej i psychicznej dokonane lub tolerowane przez państwo i jego przedstawicieli, gdziekolwiek mają miejsce, a w szczególności na terenie zakładów karnych, aresztów śledczych, zakładów psychiatrycznych itp.;

78. Penalizować wszelkie formy przemocy fizycznej, seksualnej i psychicznej dokonane lub tolerowane w sytuacjach, w których można podnosić odpowiedzialność państwa lub osób trzecich, na przykład w internatach, domach spokojnej starości i innych placówkach.

Dodatkowe środki dotyczące braku poszanowania dla wolności wyboru w zakresie prokreacji

Państwa członkowskie powinny:

79. Zabronić sterylizacji pod przymusem oraz przymuszania do aborcji i antykoncepcji, a także prenatalnej selekcji ze względu na płeć oraz podjąć w tym celu wszelkie konieczne środki.

Dodatkowe środki dotyczące „zabójstw w imię honoru"

Państwa członkowskie powinny:

80. Penalizować wszelkie formy przemocy wobec kobiet i dzieci popełnione w zgodzie ze zwyczajem „zabijania w imię honoru";

81. Podjąć wszelkie odpowiednie środki w celu zapobiegania „zabijaniu w imię honoru", włącznie z kampaniami informacyjnymi skierowanymi do grup społecznych i zawodowców, których dotyczy ten problem, w szczególności sędziów i prawników;

82. Karać każdą osobę, która umyślnie uczestniczyła, ułatwiała lub zachęcała do „zabijania w imię honoru";

83. Wspierać organizacje pozarządowe i inne grupy, które walczą z tymi praktykami.

Dodatkowe środki dotyczące zawierania małżeństw we wczesnym wieku

Państwa członkowskie powinny:

84. Zabronić przymuszania do małżeństwa zawieranego bez zgody nupturientów;

85. Podjąć konieczne środki w celu zapobiegania i powstrzymania praktyk związanych ze sprzedażą dzieci.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2003)20 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 24 września 2003 r.
na 853. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

uwzględniając, że wiele krajów europejskich z rosnącą obawą przygląda się problemowi przestępczości wśród osób nieletnich;

mając świadomość, że pomimo ogólnego utrzymywania się wskaźników przestępczości nieletnich na mniej więcej stałym poziomie, charakter i poważny wymiar przestępczości wśród osób nieletnich wymagają nowych metod reagowania i interwencji;

zważywszy, że same rozwiązania tradycyjnego systemu wymiaru sprawiedliwości mogą okazać się nieadekwatne w odniesieniu do postępowania z przestępcami nieletnimi w związku z tym, że ich specjalne potrzeby edukacyjne i społeczne różnią się od potrzeb osób dorosłych;

wychodząc z założenia, że działania związane z reagowaniem na przestępczość nieletnich powinny być oparte na wszechstronnym podejściu i powinny obejmować wiele służb i podmiotów, a także powinny zostać tak zaplanowane, aby obejmowały szereg różnych istotnych czynników na poszczególnych szczeblach społeczeństwa, takich jak uwarunkowania indywidualne, czynniki związane z rodziną, szkołą czy daną społecznością lokalną;

uwzględniając fakt, że pełnoletniość w ujęciu prawnym nie musi pokrywać się z osiągnięciem dojrzałości, w związku z czym w przypadku sprawców młodocianych niezbędne może się okazać stosowanie środków podobnych do tych przeznaczonych dla osób nieletnich;

uwzględniając również fakt, że w przypadku niektórych kategorii sprawców nieletnich, takich jak mniejszości etniczne, młode kobiety czy osoby dopuszczające się czynów przestępczych w grupach, niezbędne mogą się okazać specjalne programy interwencyjne;

biorąc pod uwagę między innymi Zalecenie Nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich, Zalecenie Nr R (88) 6 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich wśród młodzieży z rodzin imigrantów oraz Zalecenie Rec(2000)20 na temat roli wczesnej interwencji psychospołecznej w zapobieganiu zachowaniom przestępczym;

mając na względzie wyniki X Debaty Kryminologicznej poświęconej sprawcom młodocianym i polityce dotyczącej przestępczości (1991);

biorąc pod uwagę zapisy europejskiej Konwencji praw człowieka, europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci, Konwencji ONZ o prawach dziecka, Standardowych Minimalnych Zasad ONZ dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu), Wytycznych ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich (Wytyczne z Rijadu) oraz Zasad ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich:

- uchwalając swoje akty prawne oraz zasady polityki i praktyki, kierowały się zasadami i środkami zaradczymi przedstawionymi w niniejszym zaleceniu;
- przedstawiły zapisy niniejszego zalecenia oraz jego memorandum wyjaśniającego odnośnym służbom, mediom i opinii publicznej oraz
- uznały potrzebę ustanowienia oddzielnych i wyraźnych zasad europejskich dotyczących sankcji i środków realizowanych w społeczności lokalnej oraz europejskich zasad w zakresie więziennictwa dla nieletnich.

I. Definicje

Dla celów niniejszego zalecenia:

- „nieletni" oznacza osobę, która przekroczyła granicę wieku odpowiedzialności karnej, ale nie osiągnęła pełnoletniości; jednocześnie zapisy niniejszego zalecenia mogą się również odnosić do osób bezpośrednio poniżej lub powyżej tej granicy wiekowej;
- „przestępczość" oznacza zachowania zabronione prawem karnym. W niektórych krajach terminem tym określa się także zachowania antyspołeczne i/lub dewiacyjne określone w przepisach prawa administracyjnego lub cywilnego;
- „system wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich" definiowany jest jako jeden z elementów szerszego systemu zapobiegania i zwalczania przestępczości nieletnich. Oprócz sądów dla nieletnich termin ten obejmuje także oficjalne organy i służby, takie jak funkcjonariusze policji, prokuratorzy, prawnicy, kuratorzy sądowi czy zakłady karne.

Wymiar sprawiedliwości dla nieletnich współpracuje ściśle z podmiotami i służbami powiązanymi, takimi jak system opieki zdrowotnej, edukacji, opieka społeczna czy organizacje pozarządowe udzielające wsparcia ofiarom i świadkom przestępstw.

II. Bardziej strategiczne podejście

1. Podstawowymi celami wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich oraz stosowania związanych z nim środków do walki z przestępczością nieletnich powinny być:

a) przeciwdziałanie przestępstwom i ich ponownemu popełnianiu,
b) (re)socjalizacja i (re)integracja przestępców oraz
c) realizacja potrzeb i dobro ofiar przestępstw.

2. Wymiar sprawiedliwości dla nieletnich powinien być rozpatrywany jako jedna z części składowych szerszej strategii opartej na działaniach społeczności lokalnej, mającej na celu przeciwdziałanie przestępczości nieletnich, z uwzględnieniem szerszego kontekstu w postaci środowiska rodzinnego, szkolnego, sąsiedztwa i grup rówieśniczych, w jakim dochodzi do czynów przestępczych.

3. Dostępne zasoby i środki należy w szczególności kierować do przeciwdziałania przestępstwom o poważnym charakterze, powtarzających się oraz związanych z używaniem narkotyków i alkoholu.

4. Należy wypracować także bardziej odpowiednie i skuteczne środki mające na celu przeciwdziałanie przestępstwom i ich ponownemu popełnianiu przez młodych członków mniejszości etnicznych, grupy nieletnich, młode kobiety, a także przez osoby będące w wieku poniżej wieku odpowiedzialności karnej.

5. Wszelkie działania interwencyjne podejmowane w odniesieniu do sprawców nieletnich powinny w miarę możliwości polegać na popartych dowodami naukowymi rozwiązaniach (co się sprawdza, w jakich przypadkach i w jakich okolicznościach).

6. W ramach przeciwdziałania dyskryminacji instytucje publiczne powinny opracowywać sprawozdania dotyczące wpływu i potencjalnych konsekwencji, jakie zasady nowej polityki i praktyki mogą mieć na młodych członków mniejszości etnicznych.

III. Nowe reakcje

7. Należy kontynuować rozszerzanie katalogu reakcji alternatywnych do formalnego postępowania. Rozwiązania alternatywne powinny stanowić część regularnej procedury, muszą respektować zasadę proporcjonalności, uwzględniać dobro nieletniego, zaś ich stosowanie

musi być z zasady ograniczone jedynie do tych przypadków, w których sprawca dobrowolnie poczuwa się do odpowiedzialności.

8. W odniesieniu do nieletnich sprawców poważnych przestępstw, przestępstw z użyciem przemocy i nieletnich sprawców powrotnych, państwa członkowskie powinny opracować szersze spektrum innowacyjnych i bardziej skutecznych (jednakże wciąż zgodnych z zasadą proporcjonalności) sankcji i środków realizowanych w społeczności lokalnej. Działania te powinny być bezpośrednio nakierunkowane na zachowanie przestępcze, jak i na potrzeby sprawcy. Powinny one także uwzględniać rodziców lub innych opiekunów prawnych sprawcy (chyba że mogłoby to być szkodliwe) oraz, jeżeli takie postępowanie jest możliwe i odpowiednie, powinny obejmować także działania mediacyjne, naprawienie wyrządzonych szkód i zadośćuczynienie ofierze.

9. Stopień zawinienia nieletniego sprawcy powinien lepiej odzwierciedlać jego wiek i dojrzałość oraz pozostawać w zgodzie z poziomem jego rozwoju, zaś środki karne powinny być stosowane progresywnie, w miarę jak wzrasta indywidualny poziom odpowiedzialności sprawcy.

10. Rodziców (lub opiekunów prawnych) należy zachęcać do uświadamiania sobie i przyjmowania odpowiedzialności za przestępcze zachowanie ich dzieci. Powinni oni być obecni podczas postępowania sądowego (chyba że mogłoby to być szkodliwe) oraz w miarę możliwości należy zapewnić im pomoc, wsparcie i poradę. Jeżeli jest to wskazane, powinni oni zostać skierowani do odpowiednich poradni lub na kursy rodzicielskie, powinni dopilnować, aby ich dziecko uczęszczało na zajęcia szkolne oraz powinni współpracować z oficjalnymi służbami w zakresie sankcji i środków realizowanych w społeczności lokalnej.

11. Z uwagi na często dłuższy okres przechodzenia w dorosłość, młodym osobom poniżej 21. roku życia powinno się zapewnić możliwość traktowania w sposób podobny do traktowania osób nieletnich, z uwzględnieniem takich samych działań interwencyjnych, jeżeli sędzia uzna, że osoby te nie są tak dojrzałe i odpowiedzialne za swoje czyny jak osoby dorosłe.

12. W celu ułatwienia im wejścia na rynek pracy należy podjąć stosowne kroki, aby sprawcy młodociani poniżej 21. roku życia nie byli zobowiązani do przedstawienia swoim potencjalnym pracodawcom informacji o karalności, chyba że jest to konieczne z uwagi na charakter danego stanowiska.

13. Należy opracować stosowne instrumenty do pomiaru stopnia ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa w przyszłości, tak aby możliwe było odpowiednie dopasowanie działań interwencyjnych pod kątem ich charakteru, intensywności i długości w zależności od wykazanego ryzyka, a także potrzeb sprawcy, z uwzględnieniem zasady proporcjonalności. Jeżeli takie działanie zostanie uznane za odpowiednie, powinno się zachęcać odnośne służby do wymiany posiadanych przez nie informacji, ale zawsze zgodnie z zapisami prawnymi dotyczącymi ochrony danych.

14. Poszczególne etapy postępowania karnego powinny być wyznaczane w możliwie krótkich terminach, tak aby zmniejszyć opóźnienie i zapewnić jak najszybszą reakcję na czyny przestępcze popełniane przez nieletnich. Działania mające na celu przyspieszenie prac wymiaru sprawiedliwości i poprawę jego skuteczności powinny zawsze być równoważone wymogami dotyczącymi rzetelności i prawidłowego przebiegu całego procesu.

15. W przypadku zastosowania aresztu policyjnego należy uwzględnić małoletniość osoby zatrzymanej, jej wiek, bezbronność i stopień dojrzałości. Osoba ta powinna zostać bezzwłocznie, w pełni zrozumiały dla niej sposób poinformowana o przysługujących jej prawach i gwarancjach. Podczas przesłuchania przez policję zasadniczo powinien jej towarzyszyć rodzic/opiekun prawny lub inna właściwa osoba dorosła. Ponadto, powinna także mieć prawo do kontaktu z prawnikiem i lekarzem. Osoba ta nie powinna być przetrzymywana w areszcie policyjnym dłużej niż łącznie przez 48 godzin, a w przypadku młodszych sprawców należy podjąć odpowiednie działania w celu dalszego skrócenia ich pobytu w areszcie. Zatrzymanie sprawców nieletnich w areszcie policyjnym powinno podlegać nadzorowi kompetentnych służb.

16. W przypadku potrzeby zastosowania rozwiązania ostatecznego w postaci aresztu wobec nieletnich podejrzanych, ich pobyt w areszcie nie powinien przekraczać sześciu miesięcy przed rozpoczęciem procesu. Okres ten może ulec wydłużeniu, jedynie pod warunkiem że sędzia nie uczestniczący w dochodzeniu w sprawie jest przekonany, że wszelkie opóźnienia w postępowaniu są w pełni uzasadnione zaistnieniem okoliczności wyjątkowych.

17. W miarę możliwości powinno się stosować rozwiązania alternatywne do przetrzymywania nieletnich podejrzanych w areszcie, z uwzględnieniem możliwości umieszczenia danej osoby u krewnych, w rodzinie zastępczej czy w innych placówkach. Areszt opiekuńczy nigdy nie powinien być stosowany jako forma kary lub zastraszania, jako substytut zapewnienia dziecku ochrony lub jako metoda postępowania w przypadku stwierdzenia zaburzeń psychicznych.

18. Rozważając możliwość pozostawienia nieletniego podejrzanego w areszcie w celu przeciwdziałania ponownemu popełnieniu przestępstwa, sądy powinny przeprowadzić pełną ocenę ryzyka w oparciu o wyczerpujące i rzetelne informacje na temat osobowości danej osoby i towarzyszących mu uwarunkowań społecznych.

19. Przygotowanie nieletnich pozbawionych wolności do ich zwolnienia powinno rozpocząć się pierwszego dnia odbywania kary. Przeprowadzenie pełnej oceny potrzeb i ryzyka powinno stanowić pierwszy krok do opracowania planu reintegracji, w pełni przygotowującego nieletnich sprawców do ich zwolnienia poprzez zajęcie się w skoordynowany sposób ich potrzebami w zakresie edukacji, zatrudnienia, przychodu, zdrowia, miejsca zamieszkania, nadzoru (superwizji) oraz środowiska rodzinnego i społecznego.

20. Reintegracja powinna odbywać się w ramach podejścia etapowego, z wykorzystaniem czasowego przeniesienia, instytucji otwartych, możliwości zwolnienia warunkowego i pobytu w różnych ośrodkach. Dostępne zasoby należy przeznaczyć na rehabilitację i związane z nią

działania po zwolnieniu, które powinny być zawsze odpowiednio zaplanowane i realizowane w ścisłej współpracy ze służbami zewnętrznymi.

IV. Wdrożenie

21. Reakcja na przestępczość nieletnich musi być zaplanowana, skoordynowana i realizowana w ramach partnerstw lokalnych obejmujących kluczowe instytucje i służby publiczne — policję, kuratorów, osoby pracujące z młodzieżą, opiekę społeczną, służby sądowe, pracowników oświaty, służbę zdrowia i odnośne władze odpowiedzialne ze mieszkalnictwo — oraz wolontariuszy i sektor prywatny. Partnerstwa te powinny być odpowiedzialne za realizację ich wspólnego, jasno określonego celu i powinny:

a) zapewnić szkolenia wstępne i doskonalenie zawodowe,
b) planować, finansować i zapewniać niezbędne usługi,
c) ustanowić stosowne standardy i monitorować wyniki,
d) wymieniać się informacjami (zgodnie z zapisami prawnymi dotyczącymi ochrony danych i tajemnicy służbowej oraz z uwzględnieniem zobowiązań poszczególnych służb) oraz
e) oceniać skuteczność i szerzyć informacje na temat dobrej praktyki postępowania.

V. Prawa i gwarancje

22. Wszystkie nowe reakcje i procedury przedstawione w niniejszym zaleceniu muszą zostać rozważone w ramach praw i gwarancji przewidzianych odnośnymi instrumentami międzynarodowymi.

VI. Monitorowanie, ocena i szerzenie informacji

23. W celu pozyskiwania większej wiedzy na temat skutecznych działań interwencyjnych należy przeznaczyć odpowiednie środki na ich niezależną ocenę naukową oraz na zapewnienie osobom zajmującym się praktycznymi działaniami dostępu do wyników takich ocen.

24. W celu przeciwdziałania dyskryminacji na tle etnicznym w ramach systemu sprawiedliwości dla nieletnich oraz w celu zapewnienia rozpoznawania spraw wymagających interwencji specjalnej z uwagi na uwarunkowania kulturowe, należy zgromadzić niezbędne informacje i/lub przeprowadzić odnośne badania na temat zaangażowania mniejszości etnicznych

oraz ich traktowania na poszczególnych etapach funkcjonowania systemu sprawiedliwości dla nieletnich.

25. W celu zwalczania negatywnego nastawienia opinii publicznej, a także w celu jej informowania i budowania większego zaufania publicznego, należy opracować strategie informowania opinii publicznej na temat przestępczości nieletnich, a także na temat pracy i skuteczności działania systemu sprawiedliwości dla nieletnich, z wykorzystaniem różnych środków przekazu, w tym telewizji i Internetu. Działania te powinny być realizowane bez ujawniania danych osobowych czy jakichkolwiek innych informacji umożliwiających identyfikację danego sprawcy czy ofiary.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2005)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 20 kwietnia 2005 r.
na 924. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

przypominając, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami;

będąc świadomym potrzeby opracowania przez państwa członkowskie wspólnej polityki przeciw przestępczości w związku z ochroną świadków;

odnotowując, że coraz więcej ludzi zaczyna zdawać sobie sprawę ze szczególnej roli świadków w postępowaniu karnym oraz że ich świadectwo jest często podstawą do skazania przestępców, zwłaszcza w przypadku poważnego przestępstwa;

zważywszy, że w niektórych kręgach przestępczości, takich jak przestępczość zorganizowana i terroryzm, istnieje coraz większe ryzyko, że świadkowie mogą być zastraszani;

zważywszy, że końcowy raport Multidyscyplinarnej Grupy ds. Międzynarodowej Akcji Przeciwko Terroryzmowi (GMT) oraz następujące po nim decyzje Komitetu Ministrów uznają ochronę świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości jako priorytetowe pole działań Rady Europejskiej w zakresie prawa przeciwko terroryzmowi;

powołując się na Rezolucję Nr 1 w sprawie zwalczania międzynarodowego terroryzmu zatwierdzoną na XXIV Konferencji europejskich ministrów sprawiedliwości (Moskwa, 4–5 października 2001 r.), Komitet Ministrów został wezwany o pilnego przyjęcia wszystkich środków normatywnych uznanych za konieczne, by pomóc państwom w prewencji, skazywa-

niu i karaniu aktów terroryzmu, takich jak poprawa systemu ochrony świadków i innych osób uczestniczących w postępowaniach z udziałem osób oskarżonych o przestępstwa;

powołując się na Rezolucję Nr 1 w sprawie zwalczania terroryzmu zatwierdzoną na XXV Konferencji europejskich ministrów sprawiedliwości (Sofia, 9–10 października 2003 r.), Komitet Ministrów został wezwany do, między innymi, podjęcia niezwłocznie pracy na rzecz przyjęcia stosownych międzynarodowych aktów prawnych w sprawie ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości;

przekonany, że, podczas gdy wszystkie osoby mają cywilny obowiązek składania prawdziwych zeznań jako świadkowie, jeśli tego wymaga system sądownictwa karnego, system ten powinien także w większym stopniu dostrzegać prawa i potrzeby tych osób, w tym prawo, by nie być obiektem niepotrzebnej ingerencji lub by nie być narażonym na ryzyko osobiste;

zważywszy, że państwa członkowskie mają obowiązek chronienia świadków przed taką ingerencją poprzez udzielenie im specjalnych środków ochrony mających na celu skuteczne zapewnienie ich bezpieczeństwa;

zważywszy, że w przypadku wymiaru sprawiedliwości niedopuszczalne jest, by system nie był w stanie postawić oskarżonych przed sądem i doprowadzić do wydania wyroku, ponieważ świadkowie zostali skutecznie zniechęceni do złożenia dobrowolnych i prawdziwych zeznać;

zając świadomość, że ochrona świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości wymaga poufności i że należy poczynić specjalne kroki, by zagwarantować, że zastosowane zostały skuteczne środki udaremniające próby odnalezienia świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości zwłaszcza przez organizacje przestępcze, w tym terrorystyczne;

zając na uwadze zapisy Konwencji o ochronie praw człowieka (ETS Nr 5) oraz orzecznictwo jej organów, które uznaje prawa obrony do przesłuchania świadka i do kwestionowania jego wiarygodności;

biorąc pod uwagę Zalecenie Nr R (97) 13 dotyczące zastraszania świadków i praw obrony, zwłaszcza w odniesieniu do środków, jakie należy zastosować w stosunku najbardziej narażonych świadków, szczególne w przypadkach przestępstwa w kręgu rodzinnym; Zalecenie Nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie, Zalecenie Nr R (85) 11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym; Zalecenie Nr R (87) 21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji, Zalecenie Nr R (91) 11 dotyczące wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji dzieci i młodych osób oraz handlu nimi oraz Zalecenie Nr R (96) 8 w sprawie polityki przeciw przestępczości w Europie w dobie zmian,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

i. kierowały się przy formułowaniu swego krajowego prawodawstwa i przy ponownej analizie swej polityki przeciw przestępczości i praktyki z tym związanej, zasadami i sposobami działania przedstawionymi w załączniku do niniejszego zalecenia;

ii. dopilnowały, by rozpowszechnione zostały niezbędne materiały promocyjne dotyczące tych zasad i środków wszystkim zainteresowanym instytucjom, jak organy sądowe i władze prokuratorskie, adwokatury i odpowiednie instytucje społeczne.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2005)9

I. Definicje

Na potrzeby niniejszego zalecenia, pojęcie:

- „świadek" oznacza jakąkolwiek osobę, która posiada informacje pozostające w związku z postępowaniem karnym, w którym ta osoba złożyła lub może złożyć zeznanie (bez względu na jej status lub formę zeznania — pośrednią czy bezpośrednią, ustną lub pisemną, zgodnie z prawem krajowym), i której nie obejmuje definicja „osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości";
- „osoba współpracująca z wymiarem sprawiedliwości" oznacza jakąkolwiek osobę, która stanęła w obliczu oskarżenia o przestępstwo lub została skazana za przynależność do organizacji przestępczej lub innej o podobnym charakterze, lub udział w przestępstwie zorganizowanym, ale która zgodziła się współpracować z władzami sądownictwa karnego, zwłaszcza poprzez złożenie zeznania dotyczącego związków lub organizacji przestępczych lub jakichkolwiek innych wykroczeń powiązanych z przestępczością zorganizowaną lub inną o podobnym ciężkim charakterze;
- „zastraszenie" oznacza jakiekolwiek pośrednie lub bezpośrednie zagrożenie, które nastąpiło lub może nastąpić w stosunku do świadka lub osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości, które może ingerować w chęć tej osoby to złożenia zeznania wolnego od zbędnej ingerencji, lub które nastąpiło w konsekwencji zeznania tej osoby;
- „anonimowość" oznacza, że identyfikacja szczegółów dotyczących świadka nie są zasadniczo ujawniane stronie przeciwnej lub ogólnie społeczeństwu;
- „osoby powiązane ze świadkami i osobami współpracującymi z wymiarem sprawiedliwości" to krewni i inne osoby pozostające w bliskich relacjach ze świadkami i osobami współpracującymi z wymiarem sprawiedliwości, takie jak partner, dzieci, wnuki, rodzice i rodzeństwo;
- „środki ochrony" to wszystkie indywidualne proceduralne lub pozaproceduralne środki mające na celu ochronę świadka lub osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości przed zastraszeniem i/lub innymi groźnymi konsekwencjami samej decyzji o współpracy z wymiarem sprawiedliwości;

– „program ochrony" to standardowy lub dostosowany indywidualnie zestaw środków ochrony, które są na przykład opisane w memorandum porozumienia podpisanego przez kompetentne władze i chronionego świadka lub osobę współpracującą z wymiarem sprawiedliwości.

II. Zasady Ogólne

1. Należy podjąć odpowiednie prawne i praktyczne środki, aby zagwarantować, że świadkowie i osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości będą mogły swobodnie zeznawać i nie stać się obiektem zastraszenia.

2. Respektując prawa obrony, ochrona świadków, osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości i osób z nimi związanych powinna być zorganizowana, o ile to niezbędne, przed, w trakcie i po procesie.

3. Akty zastraszenia świadków, osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości oraz osób z nimi związanych powinny, w razie potrzeby, podlegać karze bądź jako oddzielne przestępstwa kryminalne, bądź w ramach przestępstwa bezprawnej groźby.

4. W zależności od przywilejów prawnych gwarantujących niektórym osobom prawo do odmowy składania zeznań, świadkowie i osoby współpracujący z wymiarem sprawiedliwości powinny być zachęcane do zgłaszania jakichkolwiek informacji związanych z przestępstwem kryminalnym kompetentnym władzom, a następnie do wyrażenia zgody na złożenie zeznania w sądzie.

5. Mając na uwadze zasadę niezależnej oceny dowodów przez sądy oraz szacunek dla praw obrony, prawo proceduralne powinno umożliwiać uwzględnienie wpływu zastraszenia na zeznania i oświadczenia złożone podczas wstępnego etapu procedury, która ma być dopuszczona (i/lub wykorzystana) przez sąd.

6. Respektując prawa obrony, należy też wziąć pod uwagę alternatywne metody składania zeznań, które chronią świadków i osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości przed zastraszeniem, które może nastąpić podczas bezpośredniej konfrontacji ze stroną oskarżoną.

7. Pracownicy karnego wymiaru sprawiedliwości powinni otrzymać odpowiednie szkolenie oraz wytyczne, jak postępować w sprawach, w których świadkowie mogą wymagać środków lub programu ochrony.

8. Wszystkie etapy procedury związanej z przyjęciem, wdrożeniem, modyfikacją lub cofnięciem środków lub programu ochrony powinny być zachowane w tajemnicy; nieuprawnione ujawnienie tych informacji powinno być karalne jako przestępstwo kryminalne, w szczególności po to, by zagwarantować bezpieczeństwo osoby chronionej.

9. Przyjęcie programu lub środków ochrony powinno także uwzględniać potrzebę znalezienia złotego środka pomiędzy zabezpieczeniem praw ofiary a jej oczekiwaniami.

III. Program i środki ochrony

10. Przy tworzeniu struktury środków zwalczania ciężkich przestępstw, w tym tych związanych z przestępczością zorganizowaną i terroryzmem oraz łamaniem międzynarodowego prawa humanitarnego, należy przyjąć zastosowanie odpowiednich środków mających na celu ochronę przed zastraszeniem świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości.

11. Żadne przestępstwa oparte na terroryzmie nie powinny być wykluczone z kategorii przestępstw, przy których przewiduje się zastosowanie specjalnych środków/programów ochrony świadków.

12. Należy wziąć pod uwagę między innymi następujące kryteria przy podejmowaniu decyzji w sprawie uprawnienia świadka/osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości do środków lub programów ochrony:

- rola osoby, która ma być chroniona (jako ofiary, świadka, współsprawcy, wspólnika lub pomocnika) w śledztwie i/lub w sprawie,
- znaczenie udziału,
- stopień zastraszenia,
- chęć świadka i jego predyspozycje do programu ochrony lub środków ochrony.

13. Przy podejmowaniu decyzji o przyjęciu środków ochrony należy także rozważyć, oprócz kryteriów wymienionych w ust. 12, czy nie ma innego dostępnego dowodu, który można by było uznać za wystarczający, aby wszcząć postępowanie w sprawie poważnych przestępstw.

14. Należy zachować właściwe proporcje pomiędzy rodzajem środków ochrony a stopniem zastraszenia świadka/osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości.

15. Świadkowie/osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości, będące obiektem tego samego rodzaju zastraszenia, powinny mieć prawo do takich samych środków ochrony. Jednakże, wszelkie przyjęte środki/ programy będą musiały uwzględnić szczególne okoliczności sprawy i indywidualne potrzeby osoby (osób) wymagających (-ej) ochrony.

16. Zasady proceduralne związane z ochroną świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości powinny gwarantować, że utrzymana zostanie równowaga konieczna w społeczeństwie demokratycznym pomiędzy prewencją kryminalną, potrzebami ofiar i świadków oraz zabezpieczaniem prawa do sprawiedliwego procesu.

17. Podczas gdy należy zagwarantować, by strony miały równe szanse na podważenie wiarygodności zeznań złożonych przez świadków/osoby współpracujące z wymiarem spra-

wiedliwości, zaleca się także uwzględnienie między innymi następujących środków mających na celu zapobieganie rozpoznawaniu świadków:

- audiowizualny zapis oświadczeń złożonych przez świadków/osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości podczas wstępnego etapu procedury;
- wykorzystanie oświadczeń złożonych podczas wstępnego etapu procedury jako dowodu w sądzie, jeśli nie ma możliwości, by świadek pojawił się w sądzie lub gdy obecność w sądzie może spowodować poważne i rzeczywiste niebezpieczeństwo dla świadka/osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości lub osób z nimi związanych; oświadczenia przedprocesowe powinny być uznawane za obowiązujące dowody, jeśli strony mają lub miały szansę uczestniczenia w dochodzeniu lub przesłuchaniu świadka także przez stronę przeciwną i omówienia treści oświadczenia podczas procedury;
- ujawnianie informacji, które umożliwią zidentyfikowanie świadka na możliwie najpóźniejszym etapie postępowania i/lub ujawnianie tylko wybranych szczegółów;
- wyłączanie mediów i/lub publiki z udziału lub ograniczanie ich udziału w całym procesie lub jego części;
- korzystanie z narzędzi zapobiegających fizycznej identyfikacji świadków lub osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, takich jak kurtyny czy przegrody, zakrywanie twarzy świadka lub zmiana jego głosu;
- korzystanie z systemu wideokonferencji.

18. Wszelkie decyzje związane z zapewnieniem świadkowi anonimowości w postępowaniu karnym powinny być wydawane zgodnie z prawem krajowym oraz europejskimi przepisami prawa człowieka.

19. W sytuacji, gdy to możliwe oraz zgodnie z prawem krajowym, anonimowość osób, które mogą złożyć zeznanie powinna być środkiem stosowanym wyjątkowo. Jeśli dana osoba wnioskuje o gwarancję anonimowości i/lub została ona przyznana tymczasowo przez kompetentne władze, formalne prawo karne powinno przewidywać procedurę weryfikacyjną w celu zachowania sprawiedliwej równowagi pomiędzy potrzebami karnego wymiaru sprawiedliwości a prawami stron. Strony powinny, w toku tej procedury, mieć możliwość zweryfikowania konieczności domniemanej potrzeby anonimowości świadka, jego wiarygodności oraz źródła jego wiedzy.

20. Wszelkie decyzje o zagwarantowaniu anonimowości powinny być podejmowane, kiedy kompetentne władze sądowe uznają, że życie lub wolność zainteresowanej osoby lub osób z nią związanych są poważnie zagrożone, dowód wydaje się istotny, a osoba ta wiarygodna.

21. Kiedy zapewniona zostanie anonimowość, skazanie winnego nie powinno opierać się wyłącznie lub w głównej mierze na dowodzie dostarczonym przez anonimowego świadka.

22. W odpowiednich przypadkach, należy rozpocząć programy ochrony świadków w stosunku do świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, które potrze-

bują ochrony. Głównym celem tych programów powinno być zabezpieczenie życia i osobista ochrona świadków/ osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości i osób z nimi związanych, czyli zapewnienie odpowiedniej ochrony i wsparcia w zakresie fizycznym, psychicznym, społecznym i finansowym.

23. Programy ochrony pociągające za sobą drastyczne zmiany w życiu/prywatności osoby chronionej (takie jak zmiana miejsca zamieszkania czy zmiana tożsamości) powinny być stosowane w przypadku świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, którzy potrzebują ochrony także po zakończeniu procesów sądowych, podczas których złożyli zeznania. Programy te, mogące trwać pewien okres czasu lub całe życie, powinny być przyjęte tylko jeśli wszelkie inne środki zostaną uznane za niewystarczające do ochrony świadka/osoby współpracującej z wymiarem sprawiedliwości lub osób z nimi związanych.

24. Przyjęcie takiego programu wymaga wyraźnej zgody ze strony osoby, która ma być objęta tym programem, oraz odpowiednich ram prawnych, w tym odpowiednich zabezpieczeń dla praw świadków lub osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości zgodnie z prawem krajowym.

25. W stosownych przypadkach, środki ochrony powinny być wprowadzane natychmiastowo i tymczasowo przed rozpoczęciem właściwego programu ochrony.

26. Biorąc pod uwagę kluczową rolę, jaką w walce przeciw poważnym przestępstwom mogą odegrać osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości, należy poświęcić im należytą uwagę. W stosownych przypadkach, programy ochrony stosowane wobec osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości odbywających wyrok w więzieniu mogą także obejmować specjalne ustalenia, takie jak reżim penitencjarny.

27. Ochrona osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości powinna być także ukierunkowana na utrzymanie ich wiarygodności oraz bezpieczeństwa publicznego. Należy zastosować odpowiednie środki, aby chronić osoby współpracujące z wymiarem sprawiedliwości objęte ochroną przed ryzykiem popełnienia dalszych przestępstw i, w konsekwencji, zagrożeniem procesu sądowego. Świadome popełnienie przestępstwa przez osobę współpracującą z wymiarem sprawiedliwości objętej ochroną powinno, zgodnie z okolicznościami sytuacji, oznaczać uchylenie środków ochrony.

28. Respektując fundamentalne zasady organizacji administracyjnej każdego państwa, urzędnicy zajmujący się wdrażaniem środków ochrony powinni mieć autonomię w działaniu, nie powinni być zaangażowani ani w śledztwo, ani w przygotowanie sprawy, w której świadek/ osoba współpracująca z wymiarem sprawiedliwości ma zeznawać. Z tego względu, funkcje te powinny być oddzielone. Jednakże należy jednocześnie zapewnić pewien stopień współpracy/kontaktu z lub pomiędzy służbami porządku publicznego, tak by programy i środki ochrony były skuteczne.

IV. Współpraca międzynarodowa

29. Respektując różne systemy prawne i fundamentalne zasady organizacji administracyjnej w każdym państwie, należy też przyjąć wspólne podejście w międzynarodowych sprawach związanych z ochroną świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości. Takie wspólne podeście powinno polegać na zapewnieniu odpowiednich, profesjonalnych standardów, przynajmniej w najważniejszych kwestiach, takich jak poufność, integralność i szkolenia. Państwa członkowskie powinny zapewnić w wystarczającym stopniu wymianę informacji i współpracę pomiędzy władzami odpowiedzialnymi za programy ochrony.

30. Działania ukierunkowane na promocję współpracy międzynarodowej powinny być przyjęte i realizowane, aby ułatwiać przesłuchiwanie chronionych świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości oraz by umożliwić stosowanie programów ochrony na szczeblu międzynarodowym.

31. Należy udoskonalać zakres oraz skuteczność i szybkość międzynarodowej współpracy w sprawach związanych z ochroną świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości, w tym ze stosownymi międzynarodowymi jurysdykcjami.

32. Należy wziąć pod uwagę na przykład następujące zadania:

- zapewnienie wsparcia przy przenoszeniu chronionych świadków za granicę, osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości i osób z nimi związanych oraz zapewnienie im ochrony, zwłaszcza w tych przypadkach, kiedy nie istnieją żadne inne rozwiązania związane z ich ochroną;
- ułatwienie i udoskonalenie współczesnych środków telekomunikacji, takich jak połączenia wideo i ich bezpieczeństwo, przy jednoczesnym zabezpieczeniu praw stron;
- współpraca mająca na celu wymianę najlepszych praktyk poprzez wykorzystanie istniejących sieci ekspertów krajowych;
- przyczynianie się do ochrony świadków i osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości poprzez współpracę z międzynarodowym sądownictwem karnym.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2006)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 14 czerwca 2006 r.
na 967. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

będąc świadomym faktu, że wiktymizacja przestępcza jest zjawiskiem powszechnym, mającym wpływ na życie obywateli w całej Europie;

mając na względzie Zalecenie Nr R (87) 21 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw i zapobiegania wiktymizacji, które uzupełnia Europejską Konwencję o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy (ETS Nr 116, 1983 r.) i Zalecenie nr R (85) 11 w sprawie pozycji ofiary w prawie i procesie karnym;

odnotowując, że od czasu przyjęcia Zalecenia Nr R (27) 21 przyjętych zostało kilka zaleceń przez Komitet Ministrów i dokonano znacznych postępów w dziedzinie pomocy ofiarom, jak np. rozwój ustawodawstwa państwowego i zmiana praktyk, lepsze zrozumienie potrzeb ofiar i nowe badania w tym zakresie;

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5, 1950 r.), europejską Konwencję o kompensacji dla ofiar przestępstw popełnionych z użyciem przemocy (patrz powyżej), Konwencję Rady Europy o zapobieganiu terroryzmowi (CETS Nr 196, 2005 r.) oraz Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197, 2005 r.);

powołując się na rezolucje konferencji europejskich ministrów sprawiedliwości z 2003 i 2005 r., wzywające Komitet Ministrów do przyjęcia nowych zasad dotyczących wsparcia dla ofiar aktów terrorystycznych i ich rodzin;

odnotowując prace Komitetu Ekspertów ds. Terroryzmu (CODEXTER) dotyczące ofiar terroryzmu;

rozpatrzywszy Wytyczne dotyczące praw człowieka i walki z terroryzmem przyjęte przez Komitet Ministrów z dniu 11 lipca 2002 r. oraz Wytyczne dotyczące ochrony ofiar aktów terrorystycznych, przyjęte w dniu 2 marca 2005 r.;

biorąc pod uwagę standardy dotyczące ofiar opracowane przez Unię Europejską oraz Narody Zjednoczone;

odnotowując z uznaniem osiągnięcia organizacji pozarządowych w działalności na rzecz ofiar;

będąc świadomym potrzeby współpracy pomiędzy państwami zwłaszcza w zakresie pomocy ofiar terroryzmu i innych form międzynarodowych przestępstw;

będąc świadomym potrzeby zapobiegania powtarzającej się wiktymizacji, zwłaszcza względem ofiar należących do najbardziej narażonych grup;

przekonany, że ciężar sprawy leży zarówno na odpowiedzialności państwa za zagwarantowanie pomocy ofiarom, jak i na konieczności uporania się z problemem sprawców przestępstw,

zaleca, aby rządy państw członkowskich rozpowszechniły zasady przedstawione w załączniku do niniejszego zalecenia, które zastępuje Zalecenie Nr R (87) 21 w sprawie pomocy ofiarom oraz kierowały się nimi w swym ustawodawstwie wewnętrznym i praktyce.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2006)8

1. Definicje

Na potrzeby niniejszego zalecenia:

1.1. „Ofiara" to osoba fizyczna, która doznała krzywdy, w tym uszkodzenia fizycznego lub psychicznego, cierpienia emocjonalnego lub straty ekonomicznej, spowodowanych czynami lub zaniedbaniami, które stanowią pogwałcenie prawa karnego danego państwa członkowskiego. Pojęcie „ofiara" obejmuje także, w stosownych przypadkach, najbliższą rodzinę lub osoby pozostające na utrzymaniu bezpośredniej ofiary.

1.2. „Powtórna wiktymizacja" to sytuacja, w której jedna i ta sama osoba ucierpiała z powodu więcej niż jednego incydentu kryminalnego w danym okresie czasu.

1.3. „Wtórna wiktymizacja" to wiktymizacja, która ma miejsce nie bezpośrednio w wyniku czynu przestępczego, lecz w wyniku reakcji instytucji i osób indywidualnych wobec ofiary.

2. Zasady

2.1. Państwa powinny zagwarantować skuteczne uznawanie i respektowanie praw ofiary w świetle jej praw człowieka; powinny zwłaszcza szanować bezpieczeństwo, godność i życie prywatne i rodzinne ofiar oraz dostrzegać znaczenie negatywnego wpływu przestępstw na ofiary.

2.2. Państwa powinny zagwarantować, że środki i działania określone w niniejszym zaleceniu zostaną udostępnione ofiarom na równych zasadach.

2.3. Przyznanie tych świadczeń i środków nie powinno zależeć od rozpoznania, aresztowania, oskarżenia czy skazania sprawcy czynu przestępczego.

3. Wsparcie

3.1. Państwa powinny wyznaczyć i wspierać działania łagodzące negatywne skutki przestępstw i mające na celu zapewnienie pomocy ofiarom pod każdym względem w trakcie rehabilitacji, w życiu społecznym, w domu i w miejscu pracy.

3.2. Dostępna pomoc powinna obejmować zapewnienie opieki medycznej, wsparcie materialne oraz świadczenia zdrowotne w zakresie pomocy psychologicznej, jak również opiekę społeczną i doradztwo. Usługi te powinny być świadczone nieodpłatnie, nie później niż niezwłocznie po przestępstwie.

3.3. Ofiary powinny być chronione w największym możliwym stopniu przed wtórną wiktymizacją.

3.4. Państwa powinny zagwarantować, że ofiary, które są szczególnie wrażliwe, ze względu na ich własne cechy osobowości lub ze względu na okoliczności przestępstwa, będą mogły skorzystać ze specjalnych środków odpowiednio dostosowanych do ich wyjątkowej sytuacji.

3.5. O ile to możliwe, pomoc powinna być świadczona w języku zrozumiałym dla ofiary.

4. Rola służb publicznych

4.1. Państwa powinny wyznaczyć i wspierać środki mające na celu promowanie szacunku i uznania ofiar oraz zrozumienia negatywnych skutków przestępstwa wśród całego personelu i wszystkich organizacji mających kontakt z ofiarami.

Organy wymiaru sprawiedliwości

4.2. Policja i inne organy wymiaru sprawiedliwości powinny określić potrzeby ofiar, aby zapewnić im odpowiednie informacje, ochronę i wsparcie.

4.3. W szczególności państwa członkowskie powinny ułatwiać przekazanie ofiar przez policję służbom wsparcia, tak by ofiary mogły skorzystać z odpowiednich świadczeń.

4.4. Ofiarom należy przekazać wyjaśnienia podjętych decyzji w ich sprawie. Ofiary powinny mieć sposobność dostarczenia odpowiednich informacji pracownikom wymiaru sprawiedliwości odpowiedzialnym za te decyzje.

4.5. W razie konieczności należy umożliwić dostęp do porad prawnych.

Organy społeczne

4.6. Państwa powinny propagować dostęp do specjalnych środków wsparcia lub ochrony dla ofiar oferowanych przez organizacje zajmujące się na przykład usługami w zakresie opieki zdrowotnej, ubezpieczenia społecznego, mieszkalnictwa, edukacji i zatrudnienia.

Rola ambasad i konsulatów

4.7. Ambasady i konsulaty powinny zapewniać swym obywatelom, którzy stali się ofiarami przestępstwa, odpowiednie informacje i pomoc.

5. Usługi wsparcia dla ofiar

5.1. Państwa powinny gwarantować lub promować specjalistyczne usługi wsparcia dla ofiar i wspierać pracę organizacji pozarządowych w zakresie pomocy ofiarom.

Standardy minimalne

5.2. Usługi takie powinny:

- być łatwo dostępne;
- zapewniać ofiarom bezpłatne wsparcie emocjonalne, społeczne i materialne przed, w trakcie i po dochodzeniu i postępowaniu sądowym;
- być w pełni kompetentne w zakresie problemów, z którymi borykają się korzystające z tych usług ofiary;
- informować ofiary o ich prawach i dostępnych usługach;

– odsyłać ofiary, w razie konieczności, do innych służb;
– respektować zasady poufności podczas świadczenia usług.

Ośrodki specjalistyczne

5.3. Zaleca się państwom udzielanie pomoc w tworzeniu lub utrzymywaniu specjalistycznych ośrodków dla ofiar przestępstw, takich jak przemoc seksualna lub domowa oraz ułatwianie dostępu do tych ośrodków.

5.4. Państwa mogą także uznać, że konieczna jest pomoc w utworzeniu lub utrzymaniu specjalistycznych ośrodków dla ofiar przestępstw masowej wiktymizacji, w tym terroryzmu.

Krajowe telefony zaufania

5.5. Zaleca się państwom członkowskim utworzenie lub wspieranie bezpłatnych krajowych telefonów zaufania dla ofiar.

Koordynacja usług dla ofiar

5.6. Państwa powinny podjąć działania mające na celu zagwarantowanie, że praca służb oferujących pomoc ofiarom jest skoordynowana oraz że:
– istnieje i jest dostępny szeroki wachlarz usług;
– standardy dobrych praktyk w usługach oferowanych ofiarom są opracowane i przestrzegane;
– zapewnione i skoordynowane jest odpowiednie szkolenie;
– rząd ma dostęp do usług pod kątem konsultacji w kwestii proponowanych polityk i ustawodawstwa.

Koordynację tą powinna prowadzić jedna, państwowa organizacja lub należy ją zapewnić w innych sposób.

6. Informacja

Zapewnienie informacji

6.1. Państwa powinny zagwarantować, że ofiary będą miały dostęp do informacji na temat powiązań ze swym przypadkiem i informacji niezbędnej dla ochrony ich interesów i możliwości wykonywania ich praw.

6.2. Informacje te powinny być dostarczone, gdy tylko ofiara skontaktuje się z organami wymiaru sprawiedliwości, organami ścigania lub ze służbami opieki zdrowotnej lub społecznej. Powinny one być podane w formie ustnej i pisemnej oraz, o ile to możliwe, w języku zrozumiałym dla ofiary.

Treść informacji

6.3. Wszystkie ofiary powinny być poinformowane o służbach lub organizacjach, które mogą im zapewnić wsparcie oraz o rodzaju i, w stosownych przypadkach, kosztach wsparcia.

6.4. W przypadku, gdy przestępstwo zostało zgłoszone organom ścigania lub wymiaru sprawiedliwości, informacje podane ofierze powinny także zawierać co najmniej:

i. opis procedur, które nastąpią i opis roli ofiary w tych procedurach;
ii. jak i w jakich okolicznościach ofiara może uzyskać ochronę;
iii. jak i w jaki sposób ofiara może uzyskać odszkodowanie od sprawcy;
iv. dostępność i, w stosownych przypadkach, koszt:
   – porad prawnych,
   – pomocy prawnej lub
   – jakichkolwiek innych usług doradczych;
v. w jaki sposób można się ubiegać o odszkodowanie od państwa, jeśli ofierze przysługuje do tego prawo;
vi. jeśli ofiara zamieszkuje teren innego państwa — wszelkie istniejące przepisy, które mogą pomóc w ochronie jej interesów.

Informacje na temat postępowania prawnego

6.5. Państwa powinny w odpowiedni sposób zagwarantować, że ofiary będą informowane i że będą rozumiały:

– rezultat złożonej przez nich skargi,
– kolejne etapy w procesie postępowania karnego,
– werdykt właściwego sądu i, w stosownych przypadkach, wyrok.

Ofiary powinny mieć możliwość wskazania, że nie życzą sobie otrzymywać takich informacji.

7. Prawo do rzeczywistego dostępu do innych środków zaradczych

7.1. Ofiary mogą chcieć znaleźć cywilnoprawne środki zaradcze w celu ochrony ich praw po przestępstwie. Państwa powinny więc podjąć niezbędne kroki w celu zagwarantowa-

nia, że ofiary będą miały rzeczywisty dostęp do wszystkich cywilnoprawnych środków zaradczych, i to w rozsądnym terminie, poprzez:

- prawo do dostępu do właściwych sądów oraz
- pomoc prawna w odpowiednich przypadkach.

7.2. Państwa powinny ustanowić procedury dla ofiar umożliwiające im roszczenie odszkodowania od przestępców w kontekście postępowania karnego. Należy także zapewnić ofiarom porady i wsparcie przy składaniu takich roszczeń i egzekwowaniu jakichkolwiek przyznanych im wypłat.

8. Odszkodowanie od państwa

Beneficjenci

8.1. Państwo powinno zapewniać odszkodowanie dla:

- ofiar poważnych, umyślnych, brutalnych przestępstw, w tym seksualnych;
- najbliższej rodziny i osób na utrzymaniu ofiar, które zmarły w następstwie takiego przestępstwa.

Schemat procedury odszkodowania

8.2. Państwa powinny przyjąć schemat przyznawania odszkodowania dla ofiar przestępstw popełnionych na ich terytorium, bez względu na narodowość ofiary.

8.3. Odszkodowanie przyznane ofiarom powinno opierać się na zasadzie solidarności społecznej.

8.4. Odszkodowanie powinno być przyznane bez zbędnego opóźnienia, w sposób sprawiedliwy i właściwy.

8.5. Ponieważ wiele osób ulega wiktymizacji w państwach europejskich innych niż ich własne, zaleca się państwom współpracę, aby umożliwić ofiarom składanie roszczeń o odszkodowanie w państwie, w którym dokonano przestępstwa, poprzez złożenie roszczenia do właściwego organu w ich własnym kraju.

Szkody podlegające odszkodowaniu

8.6. Odszkodowanie należy wypłacić na leczenie i rehabilitację w przypadku urazów fizycznych i psychicznych.

8.7. Państwa powinny wziąć pod uwagę utratę dochodu, wydatki pogrzebowe oraz utratę źródła utrzymania w przypadku osób pozostających na utrzymaniu ofiar. Państwa mogą także rozważyć możliwość wypłaty odszkodowania za ból i cierpienie.

8.8. Państwa mogą wziąć pod uwagę środki na odszkodowanie szkód wynikłych z przestępstw przeciwko mieniu.

Zasada subsydiarności

8.9. Odszkodowanie od państwa powinno być przyznane w takim zakresie, w jakim szkoda nie została pokryta przez inne źródła, takie jak sprawca, ubezpieczenie lub świadczenia zdrowotne i społeczne wypłacane przez państwo.

9. Ubezpieczenie

9.1. Państwa powinny ocenić zakres pokrycia szkód w ramach ubezpieczenia prywatnego lub publicznego dla różnych kategorii wiktymizacji przestępczej. Celem takiego działania jest promocja równego dostępu do ubezpieczenia dla wszystkich obywateli.

9.2. Państwa powinny sprzyjać zasadzie, że ubezpieczenie powinno być dostępne dla jak największej możliwej liczby osób. Ubezpieczenie powinno być dostępne, aby chronić dobytek osób jak również ich integralność fizyczną.

9.3. Zachęca się państwa do promowania zasady, że polisy ubezpieczeniowe nie wykluczają szkód spowodowanych aktami terroryzmu, chyba że istnieją inne przepisy mające zastosowanie.

10. Ochrona

Ochrona integralności fizycznej i psychicznej

10.1. Państwa powinny zapewnić, na wszystkich etapach procedury, ochronę integralności fizycznej i psychicznej ofiary. Szczególna ochrona może się okazać konieczna w przypadku ofiar, które mogą podlegać wymogowi sporządzenia testamentu.

10.2. Należy zastosować specjalne środki ochrony w przypadku ofiar, którym grozi zastraszenie, odwet lub powtórna wiktymizacja.

10.3. Państwa powinny podjąć niezbędne działania, aby zapewnić, że — przynajmniej w przypadkach, gdy ofiarom może grozić niebezpieczeństwo — kiedy osoba oskarżona lub

skazana za przestępstwo zostanie zwolniona, w razie potrzeby zostanie podjęta decyzja o powiadomieniu ofiary.

10.4. O ile państwo z własnej inicjatywy przekazuje informacje, o których mowa powyżej w ust. 10.3, państwo powinno zagwarantować, że ofiary będą miały prawo wyboru, by ich nie otrzymywać, chyba że ich przekazanie jest obowiązkowe w świetle stosownego postępowania sądowego.

Ochrona przed powtórną wiktymizacją

10.5. Państwa powinny opracować polityki mające na celu rozpoznawanie i zwalczanie powtórnej wiktymizacji. Zapobieganie powtórnej wiktymizacji powinno być kluczowym elementem wszystkich strategii na rzecz pomocy ofiarom i prewencji przestępczej.

10.6. Cały personel będący w kontakcie z ofiarami powinien otrzymać odpowiednie szkolenie w zakresie ryzyka powtórnej wiktymizacji oraz sposobów zmniejszania takich ryzyk.

10.7. Ofiarom należy udzielić porad na temat ryzyka powtórnej wiktymizacji oraz środków zmniejszania takiego ryzyka, jak również na temat pomocy przy realizacji zaproponowanych działań.

Ochrona prywatności

10.8. Państwa powinny podjąć stosowne kroki, aby uniknąć, w jak najszerszym zakresie, wnikania w życie prywatne i rodzinne ofiar, jak również aby chronić ich dane osobowe, zwłaszcza podczas dochodzenia i procesu karnego.

10.9. Państwa powinny zachęcać media do przyjęcia oraz stosowania się do środków samoregulacji, aby chronić prywatność ofiar i ich dane osobowe.

11. Poufność

11.1. Państwa powinny zażądać od wszystkich organów, ustawowych czy też pozarządowych, będących w kontakcie z ofiarami, przyjęcia jasnych standardów, na mocy których informacje otrzymane od lub dotyczące ofiar będą mogły być ujawnione stronie trzeciej wyłącznie pod warunkiem, że:

- ofiara wyraziła na to wyraźną zgodę,
- istnieje wymóg prawny ujawnienia lub upoważnienie do tego.

11.2. W tych dwóch przypadkach wyjątkowych, należy stosować ścisłe reguły procedury ujawnienia. Procedury roszczeniowe powinny być publikowane w związku z domniemanymi przypadkami złamania tych zasad.

12. Selekcja i szkolenie personelu

12.1. Państwa powinny pomagać służbom wsparcia dla ofiar:
- w opracowywaniu odpowiednich standardów rekrutacji wszystkich pracowników opłacanych i wolontariuszy udzielających bezpośredniej pomocy ofiarom;
- przy organizowaniu szkoleń i wsparcia dla wszystkich pracowników opłacanych i wolontariuszy, aby mieć pewność, że takie wsparcie udzielane jest profesjonalnie i zgodnie ze sztuką.

Szkolenie

12.2. Szkolenie powinno co najmniej obejmować:
- podnoszenie świadomości na temat negatywnego wpływu przestępstwa na ofiarę,
- zdobywanie umiejętności i wiedzy wymaganej do pomocy ofiarom,
- podnoszenie świadomości na temat ryzyka spowodowania wtórnej wiktymizacji oraz umiejętności zapobiegania jej.

Szkolenie specjalistyczne

12.3. Szkolenie specjalistyczne należy zapewnić wszystkim pracownikom pracującym z ofiarami–dziećmi i ofiarami specjalnych kategorii przestępstw, na przykład przemocy domowej lub seksualnej, terroryzmu, przestępstw na tle rasowym, religijnym lub innego uprzedzenia, jak również rodzinom ofiar śmiertelnych.

Szkolenie personelu innych służb

12.4. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że zapewnione zostanie odpowiednie szkolenie dla:
- policji i personelu pracującego dla wymiaru sprawiedliwości,
- służb pogotowia i innych przyjeżdżających w pierwszej kolejności na miejsce głównego zajścia,
- odpowiedniego personelu służb ochrony zdrowia, mieszkalnictwa, ubezpieczenia społecznego, edukacji i zatrudnienia.

12.5. Tacy pracownicy powinni być szkoleni w takim stopniu, w jakim odpowiada on ich kontaktom z ofiarami. Szkolenie powinno co najmniej obejmować:
- ogólną edukację w zakresie wpływu przestępstwa na postawę i zachowanie ofiary, w tym zachowania werbalne,

– podnoszenie świadomości na temat ryzyka spowodowania wtórnej wiktymizacji oraz umiejętności zapobiegania jej,
– informacje na temat dostępności usług dostarczających informacje i wsparcie specjalne dla indywidualnych potrzeb ofiar oraz środków dostępu do tych usług.

13. Mediacja

13.1. Biorąc pod uwagę potencjalne korzyści z mediacji dla ofiar, organy ustawodawcze powinny przy zajmowaniu się sprawami ofiar rozważyć, w stosownych i możliwych przypadkach, możliwości mediacji pomiędzy ofiarą a sprawcą, zgodnie z Zaleceniem Komitetu Ministrów Nr R (99) 19 dotyczące mediacji w sprawach karnych.

13.2. Należy w pełni i dokładnie uwzględnić interesy ofiar przy podejmowaniu decyzji o procesie mediacji i w jego trakcie. Należy z należytą rozwagą rozpatrzyć nie tylko ewentualne korzyści, lecz także ryzyka zagrażające ofierze.

13.3. Jeśli zakłada się zastosowanie mediacji, państwa powinny propagować przyjęcie jasno określonych standardów ochrony interesów ofiar. Normy te powinny obejmować zdolność stron do wydania dobrowolnej zgody, kwestie poufności, dostęp do niezależnych porad, możliwość wycofania się z procesu na każdym etapie oraz kompetencje mediatorów.

14. Koordynacja i współpraca

14.1. Każde państwo powinno opracować i kontynuować skoordynowane strategie promowania i ochrony praw i interesów ofiar.

14.2. W tym celu każde państwo powinno zagwarantować, zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym, że:

– wszystkie organy związane z wymiarem sprawiedliwości, ochroną zdrowia i opieką społeczną w sektorze ustawodawczym, prywatnym i w ramach działalności społecznej, będą pracowały razem, aby zapewnić ofiarom skoordynowaną odpowiedź na ich potrzeby;
– opracowane zostaną dodatkowe procedury zajmujące się wiktymizacją na wielką skalę, wraz wszechstronnymi planami wdrażania, w tym wyznaczeniem organów głównych.

15. Współpraca międzynarodowa

Przygotowanie odpowiedzi ze strony państw

15.1. Państwa powinny współpracować w procesie przygotowywania skutecznej i skoordynowanej odpowiedzi na przestępstwa międzynarodowe. Państwa powinny zagwarantować, że wszechstronne środki będą dostępne dla ofiar i że służby świadczące pomoc będą ze sobą współpracowały.

Współpraca z krajem zamieszkania

15.2. W przypadkach, gdy ofiara nie mieszka na co dzień w kraju, w którym dokonano przestępstwa, kraj ten i kraj zamieszkania powinny współpracować ze sobą, aby zapewnić ofierze ochronę oraz pomóc jej w zgłoszeniu przestępstwa, jak również podczas procesu sądowego.

16. Podnoszenie świadomości społecznej na temat skutków przestępstwa

16.1. Państwa powinny przyczyniać się do podnoszenia świadomości społecznej na temat potrzeb ofiar, promując zrozumienie i dostrzeganie znaczenia skutków przestępstwa, aby zapobiegać wtórnej wiktymizacji i by ułatwiać rehabilitacje ofiar.

16.2. Cel ten powinien być osiągnięty w drodze finansowania rządowego i kampanii medialnych z wykorzystaniem wszystkich dostępnych mediów.

16.3. Należy też dostrzec, promować i wspierać rolę sektora pozarządowego w kierowaniu uwagi społeczeństwa na sytuację ofiar.

17. Badania

17.1. Państwa powinny promować, wspierać i, w największym możliwie zakresie, finansować lub ułatwiać finansowanie badań wiktymologicznych, w tym badań porównawczych prowadzonych przez badaczy pracujących na terenie tego państwa lub poza jego granicami.

17.2. Badania powinny obejmować:

- wiktymizację przestępczą i jej wpływ na ofiary;
- coraz większy zasięg i ryzyka związane z wiktymizacją w tym czynniki mające wpływ na ryzyko;

– skuteczność prawnych i innych środków wsparcia i ochrony ofiar przestępstw — zarówno w sądownictwie karnym, jak i w społeczeństwie;
– skuteczność interwencji organów sądownictwa karnego i służb ds. ofiar.

17.3. Państwa powinny uwzględnić najnowszy dostępny stan badań wiktymologicznych w pracy nad spójnymi i opartymi na dowodach naukowych politykami na rzecz ofiar.

17.4. Państwa powinny zachęcać wszystkie instytucje rządowe i pozarządowe zajmujące się sprawami ofiar przestępstw do dzielenia się swymi zasobami wiedzy specjalistycznej z innymi organami i instytucjami na szczeblu krajowym i międzynarodowym.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2006)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie stosowania aresztu śledczego, warunków jego realizacji oraz zabezpieczeń przed nadużyciami

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 27 września 2006 r.
na 974. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy na fundamentalne znaczenie domniemania niewinności oraz prawa człowieka do wolności;

będąc świadomym nieodwracalnych zmian, jakie areszt śledczy może spowodować u osoby, która ostatecznie okazała się niewinna lub została zwolniona, oraz o szkodliwym wpływie, jaki areszt śledczy może mieć na stosunki rodzinne;

biorąc pod uwagę konsekwencje finansowe aresztu śledczego dla państwa, osób zaangażowanych i gospodarki w ogóle;

dostrzegając znaczną liczbę osób pozostających w areszcie śledczym oraz problemy wynikające z przeludnienia w więzieniach;

mając na względzie prawo precedensowe Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, raporty Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu oraz opinie organów traktatowych ONZ do spraw praw człowieka;

biorąc pod uwagę Zalecenie Rec(2006)2 Komitetu Ministrów w sprawie europejskich zasad więziennictwa oraz Zalecenie Nr R (99) 12 Komitetu Ministrów dotyczące przeludnienia i wzrostu populacji w więzieniach;

uwzględniając potrzebę zapewnienia, że stosowanie aresztu śledczego jest zawsze wyjątkowe i zawsze uzasadnione;

mając na uwadze prawa człowieka i podstawowe wolności wszystkich osób pozbawionych wolności oraz szczególną potrzebę zapewnienia, że osoby przebywające w areszcie śledczym nie tylko są w stanie przygotować swoją obronę i utrzymać relacje rodzinne, lecz także, że nie są przetrzymywane w warunkach nieodpowiadających ich statusowi prawnemu, który opiera się na domniemaniu niewinności;

uwzględniając znaczenie przypisywane rozwojowi międzynarodowych norm dotyczących okoliczności, w których zastosowanie aresztu śledczego jest uzasadnione, procedur, na mocy których areszt jest stosowany lub kontynuowany oraz warunków, w jakich przetrzymywane są osoby objęte aresztem śledczym, jak również rozwojowi mechanizmów służących efektywnemu wdrażaniu tych norm;

zaleca, by rządy państw członkowskich kierowały się w swym ustawodawstwie i działaniach oraz rozpowszechniły zasady przedstawione w załączniku do niniejszego zalecenia, które zastępuje Rezolucję (65) 11 w sprawie aresztu śledczego oraz Zalecenie Nr R (80) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące aresztu przedprocesowego.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA REC(2006)13

Zasady stosowania aresztu śledczego, warunków jego realizacji oraz zabezpieczeń przed nadużyciami

PREAMBUŁA

Celem niniejszych zasad jest:

a) ustanowienie ścisłych granic stosowania aresztu śledczego;
b) zachęcenie do stosowania alternatywnych środków tam, gdzie to możliwe;
c) nałożenie na organ sądowniczy wymogu zastosowania i kontynuacji aresztu śledczego i środków alternatywnych;
d) zapewnienie, że osoby pozostające w areszcie śledczym są przetrzymywane w warunkach i podlegają rygorowi odpowiedniemu do swego statusu prawnego, który opiera się na domniemaniu niewinności;
e) nałożenie wymogu zapewnienia odpowiedniej infrastruktury i sposobu administrowania w zakładzie, gdzie przebywają osoby pozostające w areszcie śledczym;
f) zapewnienie, że ustanowione zostaną skuteczne zabezpieczenia przed ewentualnym łamaniem zasad.

Niniejsze zasady odzwierciedlają prawa człowieka i podstawowe wolności wszystkich osób, zwłaszcza w odniesieniu do zakazu tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania, prawa do sprawiedliwego procesu i prawa do wolności, bezpieczeństwa i poszanowania życia prywatnego i rodzinnego.

Niniejsze zasady mają zastosowanie do wszystkich osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa, lecz precyzują także wymogi dotyczące młodocianych i innych szczególnie bezbronnych osób.

I. DEFINICJE I ZASADY OGÓLNE

Definicje

1. [1] „Areszt śledczy" oznacza pozbawienie wolności osoby podejrzanej na dowolny okres czasu, zasądzone przez organ sądowniczy i poprzedzające wyrok skazujący. Pojęcie to obejmuje także czas pozbawienia wolności wedle zasad międzynarodowej współpracy sądowej i ekstradycji, w zależności od ich określonych wymogów. Pojęcie to nie obejmuje wstępnego aresztowania przez policję lub przedstawiciela organu ścigania (lub kogokolwiek innego do tego uprawnionego) na okoliczność przesłuchania.

[2] „Areszt śledczy" oznacza także pozbawienie wolności na pewien czas po wyroku skazującym, w sytuacji gdy osoby skazane oczekujące na wykonanie kary lub potwierdzenie wyroku skazującego lub kary są nadal traktowane jako osoby nieskazane.

[3] „Więźniowie śledczy" to osoby, które zostały objęte aresztem tymczasowym i które nie odbywają jeszcze kary pozbawienia wolności lub które są zatrzymane w jakikolwiek inny sposób.

2. [1] „Środki alternatywne" dla aresztu mogą oznaczać na przykład: powzięcie zobowiązania do stawienia się przed organem sądowniczym w wymaganym czasie, zobowiązanie do nieingerowania w toczące się postępowanie sądowe i nieangażowania się w jakiekolwiek określone działanie, włącznie z działalnością wiążącą się z wykonywaniem zawodu lub zatrudnieniem; nakaz składania raportów codziennie lub w innych regularnych odstępach czasu przed organem sądowniczym, policją lub innym organem; nakaz objęcia nadzorem ze strony organu wyznaczonego przez organ sądowniczy; nakaz poddania się nadzorowi elektronicznemu; nakaz zamieszkania pod określonym adresem, z ustaleniem ilości godzin spędzonych w tym miejscu lub bez ograniczeń; zakaz opuszczania lub przebywania w określonych miejscach lub rejonach bez uprawnienia; zakaz spotykania się z określonymi osobami bez uprawnienia; nakaz zwrotu paszportu lub innych dokumentów tożsamości oraz nakaz dostarczenia zabezpieczenia finansowego lub gwarancji w innej formie na okres przedprocesowy.

[2] O ile to możliwe, należy stosować środki alternatywne w kraju, w którym osoba podejrzana na co dzień mieszka, jeśli nie jest to kraj, w którym został popełniony domniemany czyn przestępczy.

Zasady ogólne

3. [1] W myśl zasady domniemania niewinności i domniemania na rzecz istnienia wolności, areszt śledczy osób podejrzanych o przestępstwo powinien być raczej wyjątkiem niż normą.

[2] Nie będzie obligatoryjnego wymogu aresztowania tymczasowego osób podejrzanych o przestępstwo (lub określonych klas takich osób).

[3] W indywidualnych przypadkach areszt śledczy będzie stosowany tylko gdy będzie to ścisła konieczność, i tylko jako środek ostateczny; nie będzie on stosowany jako forma kary.

a. Aby uniknąć niewłaściwego stosowania aresztu śledczego, należy udostępnić najszerszy wybór alternatywnych, mniej restrykcyjnych środków względem osoby podejrzanej o przestępstwo.
b. Więźniowie śledczy powinni przebywać w warunkach odpowiadających ich statusowi prawnemu; oznacza to brak restrykcji poza tymi, które niezbędne są do wymierzenia sprawiedliwości, bezpieczeństwa instytucji, więźniów, personelu i ochrony praw innych, a zwłaszcza do spełnienia wymogów Europejskich Zasad Więziennictwa i innych określonych w części III niniejszego dokumentu.

II. STOSOWANIE ARESZTU ŚLEDCZEGO

Uzasadnienie

c. Areszt śledczy ogólnie powinien być dostępny jako środek tylko dla osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa podlegającego karze pozbawienia wolności.
d. Osoba może być aresztowana tymczasowo tylko wtedy, gdy spełnione zostaną następujące cztery warunki:
   a) istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba popełniła przestępstwo oraz
   b) istnieją uzasadnione powody, by wierzyć, że osoba ta, jeśli zostanie z aresztu zwolniona, (i) zbiegnie lub (ii) popełni poważne przestępstwo, lub (iii) będzie ingerować w toczące się postępowanie sądowe, lub (iv) będzie stanowić poważne zagrożenie dla społeczeństwa; oraz
   c) nie ma możliwości skorzystania ze środków alternatywnych aby zapobiec ewentualnym konsekwencjom opisanym w lit. b.;
   d) krok ten stanowi element procesu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.
e. [1] Aby ustalić, czy konsekwencje, o których mowa w Zasadzie 7b mogą zaistnieć lub istnieją, jak również, czy można im zapobiec poprzez zastosowanie środków alter-

natywnych, organy sądownicze odpowiedzialne za podjęcie decyzji o aresztowaniu lub niearesztowaniu tymczasowym podejrzanego, lub gdy podejrzany przebywa już w areszcie o przedłużeniu tego aresztu, powinny zastosować obiektywne kryteria.

[2] Brzemię odpowiedzialności za ustalenie, że istnieje znaczne ryzyko i nie można mu zapobiec, spoczywa na stronie oskarżenia lub sędzim prowadzącym śledztwo.

f. [1] Ustalenie, że istnieje ryzyko, powinno opierać się na indywidualnych okolicznościach danej sprawy, lecz należy w szczególności uwzględnić:
   a) naturę i powagę domniemanego przestępstwa;
   b) karę, jaka przypuszczalnie zostanie zasądzona w przypadku wyroku skazującego;
   c) wiek, stan zdrowia, charakter, przodków oraz sytuację osobistą i społeczną osoby podejrzanej, a zwłaszcza jej powiązania społecznościowe oraz
   d) zachowanie osoby podejrzanej, a zwłaszcza sposób w jaki spełnia ona swoje zobowiązania, które mogły być jej narzucone w toku poprzednich postępowań karnych.

   [2] Fakt, że osoba podejrzana nie jest obywatelem państwa, w którym popełnione zostało domniemane przestępstwo, lub że nie ma ona z tym państwem żadnych innych powiązań, sam w sobie nie jest wystarczający, żeby stwierdzić, że istnieje ryzyko ucieczki.

g. O ile to możliwe, należy unikać aresztu śledczego w przypadku osób podejrzanych, które są obarczone obowiązkiem opieki nad nieletnimi.

h. W procesie podejmowania decyzji, czy areszt śledczy powinien być kontynuowany, należy mieć na uwadze, że określony dowód, który mógł wcześniej uzasadniać zastosowanie tego środka lub środków alternatywnych, może okazać się z biegiem czasu mniej przekonujący.

i. Złamanie warunków alternatywnych środków może podlegać sankcji, lecz nie uzasadnia automatycznie zastosowania aresztu śledczego. W takich przypadkach zamiana środków alternatywnych na areszt śledczy wymaga specjalnego uzasadnienia.

Zezwolenie sądowe

j. Odpowiedzialność za aresztowanie tymczasowe, zezwolenie na przedłużenie aresztu i zastosowanie środków alternatywnych może przyjąć organ sądowniczy.

k. [1] Po wstępnym pozbawieniu wolności osoby podejrzanej przez przedstawiciela organów ścigania (lub kogokolwiek innego upoważnionego do tego), osoba podejrzana o popełnienie przestępstwa powinna być niezwłocznie doprowadzona przed organ sądowniczy w celu ustalenia, czy pozbawienie wolności jest uzasadnione, czy wymaga przedłużenia lub czy osoba podejrzana pozostanie w areszcie śledczym czy zostanie objęta innymi alternatywnymi środkami.

[2] Odstęp czasu pomiędzy wstępnym pozbawieniem wolności a stawieniem się przed organem sądowniczym nie powinien raczej wynosić więcej niż czterdzieści osiem godzin, a w wielu przypadkach wystarczyć może nawet dużo krótszy czas.

l. Zaistnienie sytuacji wyjątkowej zgodnie z artykułem 15 europejskiej Konwencji o prawach człowieka nie powinno oznaczać odstępu czasu dłuższego niż siedem dni pomiędzy wstępnym pozbawieniem wolności a stawieniem się przed organem sądowniczym w celu nałożenia aresztu śledczego, o ile przeprowadzenie rozprawy nie jest niemożliwe.

m. Organ sądowniczy odpowiedzialny za nałożenie aresztu śledczego lub upoważniony do jego przedłużenia, jak również do zastosowania środków alternatywnych, powinien niezwłocznie rozpatrzeć sprawę i podjąć decyzję.

n. [1] Zasadność przyczyny, dla której osoba podejrzana została aresztowana, powinna być regularnie weryfikowana przez organ sądowniczy, który powinien zasądzić zwolnienie podejrzanej osoby w sytuacji, gdy nie zachodzi już jedna lub więcej okoliczności wymienionej w zasadach 6 i 7 a, b, c i d.

[2] Czas pomiędzy kolejnymi weryfikacjami nie powinien wynosić więcej niż jeden miesiąc, o ile osoba podejrzana nie ma prawa do złożenia do rozpatrzenia wniosku o zwolnienie w dowolnym czasie.

[3] Odpowiedzialność za zapewnienie, że takie weryfikacje się odbywają, spoczywa na organie oskarżającym, ścigania lub organie sądowniczym prowadzącym dochodzenie, a w przypadku, gdy organ oskarżający, ścigania lub organ sądowniczy prowadzący dochodzenie nie złoży wniosku o kontynuację aresztu śledczego, wszelkie osoby nim objęte powinny być automatycznie zwolnione.

o. Jakakolwiek osoba pozostająca w areszcie śledczym, jak również podlegająca zastosowaniu przedłużonego aresztu lub środka alternatywnego, ma prawo do apelacji przeciwko takiemu orzeczeniu i powinna zostać poinformowana o tym prawie w chwili wydania orzeczenia.

p. [1] Osoba pozostająca w areszcie śledczym powinna mieć osobne prawo do niezwłocznego zakwestionowania przed sądem legalności pozbawienia jej wolności.

[2] Prawu temu można zadośćuczynić poprzez regularne weryfikowanie okoliczności aresztu śledczego, co pozwala na poruszenie wszelkich kwestii związanych z takim zakwestionowaniem.

q. Zaistnienie sytuacji wyjątkowej, zgodnie z artykułem 15 europejskiej Konwencji praw człowieka, nie powinno wpłynąć na prawo osoby objętej aresztem śledczym do kwestionowania legalności pozbawienia jej wolności.

r. [1] Każde orzeczenie nakładające areszt śledczy, przedłużające areszt lub nakładające środki alternatywne, wydane przez organ sądowniczy powinno być uzasadnione, a osoba, którego to orzeczenie dotyczy powinna otrzymać kopię takiego uzasadnienia.

[2] Tylko w wyjątkowych przypadkach uzasadnienie może być przekazane w innym dniu niż wydanie orzeczenia.

Czas trwania aresztu śledczego

s. [1] Areszt śledczy powinien trwać tak długo, jak długo pozostają spełnione warunki określone w zasadach 6 i 7.
[2] W żadnym wypadku czas trwania aresztu śledczego nie powinien przekraczać stosownego okresu czasu lub być nieproporcjonalny do kary, która może być zasądzona za popełnione przestępstwo.
[3] W żadnym wypadku areszt śledczy nie powinien łamać prawa osoby podejrzanej do procesu we właściwym czasie.

t. Ustalenie maksymalnego czasu trwania aresztu śledczego nie powinno powodować braku regularnej weryfikacji rzeczywistej konieczności jego kontynuacji z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy.

u. [1] Obowiązkiem organu oskarżającego lub ścigania, lub organu sądowniczego prowadzącego dochodzenie jest działanie z należytą starannością w prowadzeniu dochodzenia oraz zapewnienie, że okoliczności związane z odbywaniem aresztu śledczego podlegają stałej kontroli.
[2] Priorytetowo należy potraktować sprawy z udziałem osób pozostających w areszcie śledczym.

Pomoc adwokata, obecność osoby podejrzanej oraz tłumaczenie ustne

25. [1] O zamiarze nałożenia aresztu śledczego oraz powodach takiej decyzji należy jak niezwłocznie poinformować osobę podejrzaną w języku dla niej zrozumiałym.

[2] Osoba, wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego, powinna mieć prawo do pomocy adwokata podczas procedur związanych z aresztem oraz odpowiednio możliwość konsultacji ze swym adwokatem w celu przygotowania obrony. Osoba podejrzana powinna zostać poinformowana o tym prawie w odpowiednim czasie i języku dla niej zrozumiałym, tak by wykonanie tego prawa było realne i możliwe.

[3] Pomoc adwokata należy zapewnić ze środków publicznych, jeśli osoby podejrzanej, wobec której planuje się areszt śledczy nie stać na opłacenie usług adwokata.

[4] Zaistnienie sytuacji wyjątkowej zgodnie z artykułem 15 europejskiej Konwencji praw człowieka nie powinno zwykle wpływać na prawo dostępu do adwokata i konsultacji z nim w kontekście postępowania związanego z aresztowaniem tymczasowym.

26. Osoba, wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego lub jej adwokat powinni mieć dostęp do dokumentacji związanej z podjęciem decyzji o areszcie w stosownym czasie.

27. [1] Osoba będąca obywatelem innego państwa oraz wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego ma prawo do tego, aby konsul tego państwa został poinformowany o takiej możliwości odpowiednio wcześnie, tak aby mógł on udzielić rady lub pomocy.

[2] Prawo to, o ile to możliwe, powinno dotyczyć także osób będących obywatelami zarówno państwa, na terenie którego planuje się nałożenie aresztu śledczego, jak i innego państwa.

28. Osoba, wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego, ma prawo do obecności na postępowaniu związanym z nałożeniem aresztu. W pewnych okolicznościach prawu temu można zadośćuczynić poprzez wykorzystanie technik audiowizualnych.

29. Należy zapewnić z funduszy publicznych stosowne usługi tłumaczenia ustnego przed organem sądowniczym decydującym o ewentualnym nałożeniu aresztu śledczego w przypadku, gdy osoba podejrzana nie rozumie i nie mówi w języku zwyczajowo używanym w postępowaniu.

30. Osoby obecne na postępowaniu związanym z nałożeniem aresztu tymczasowego powinny mieć możliwość umycia się oraz, w przypadku mężczyzn, ogolenia twarzy, o ile nie jest to związane ze znaczną zmianą codziennego wyglądu tej osoby.

31. Zasady wymienione wyżej w tej części mają także zastosowanie w przypadku przedłużenia aresztu śledczego.

Informowanie rodziny

32. [1] Osoba, wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego (lub jego przedłużenie) ma prawo do tego, aby członkowie jej rodziny zostali odpowiednio wcześnie poinformowani o terminie i miejscu postępowania związanego z aresztowaniem, o ile nie spowoduje to poważnego ryzyka utrudnienia procesu wymierzania sprawiedliwości lub zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

[2] Decyzja w sprawie jakiegokolwiek kontaktu z członkami rodziny pozostaje w gestii osoby, wobec której planuje się nałożenie aresztu śledczego (lub jego przedłużenie), o ile osoba ta jest uprawniona do podejmowania takich decyzji lub o ile istnieje jakiekolwiek inne uzasadnienie.

Skrócenie kary pozbawienia wolności o czas przebywania w areszcie

33. [1] Okres przebywania w areszcie do czasu ogłoszenia wyroku skazującego, gdziekolwiek ten areszt się odbywa, powinien zostać odjęty od czasu trwania kary więzienia nałożonej w następstwie tego wyroku.

[2] Należy uwzględnić każdy okres przebywania w areszcie śledczym przy nakładaniu kary w sytuacji, gdy nie jest to kara więzienia.

[3] Charakter i czas trwania środków alternatywnych zastosowanych uprzednio może w ten sam sposób być wzięta pod uwagę przy ustalaniu wymiaru kary.

Rekompensata

34. [1] Należy rozważyć możliwość udzielenia rekompensaty osobom aresztowanym tymczasowo podejrzanym o popełnienie przestępstwa, a które nie były następnie za nie skazane; rekompensata może pokrywać stratę dochodu, stratę perspektyw lub szkodę moralną.

[2] Rekompensata nie będzie konieczna w przypadku ustalenia, że osoba aresztowana albo swym zachowaniem przyczyniła się do uzasadnienia podejrzenia, że popełniła przestępstwo, albo celowo utrudniała dochodzenie w sprawie domniemanego przestępstwa.

III. WARUNKI ARESZTU ŚLEDCZEGO

Ogólne

35. Warunki aresztu śledczego podlegają, poza zasadami określonymi w niniejszym dokumencie, Europejskim Zasadom Więziennictwa.

Opuszczenie aresztu

36. [1] Osoba podejrzana może opuścić areszt śledczy, gdy wymaga tego dalsze dochodzenie, jeśli zezwoli na to sędzia lub oskarżyciel, lub na wyraźną prośbę osoby podejrzanej i tylko na określony czas.

[2] Po powrocie do aresztu, najszybciej jak to możliwe, osoba podejrzana powinna poddać się, na swoje własne żądanie, dokładnemu badaniu przeprowadzonemu przez lekarza medycyny lub, wyjątkowych przypadkach, przez wykwalifikowaną pielęgniarkę.

Kontynuacja leczenia

37. [1] Należy zorganizować osobom podejrzanym możliwość kontynuacji niezbędnego leczeniamedycznego, któremu byli poddani przed zatrzymaniem, jeśli lekarz lub dentysta aresztu tak zadecyduje, i o ile to możliwe, w porozumieniu z nimi.

[2] Osoby podejrzane powinny mieć możliwość konsultacji ze swym własnym lekarzem i leczenia u tego lekarza lub dentysty, jeśli zaistnieje taka konieczność.

[3] W przypadku, gdy wniosek więźnia o konsultację ze swym osobistym lekarzem lub dentystą zostanie rozpatrzony negatywnie, należy podać przyczyny takiej odmowy.

[4] Poniesione koszty nie leżą w zakresie odpowiedzialności administracji zakładu aresztu śledczego.

Korespondencja

38. Nie ma ograniczenia względem ilości listów wysyłanych przez osoby podejrzane i przez nie otrzymywanych.

Głosowanie w wyborach powszechnych

39. Osoby podejrzane mogą głosować w powszechnych wyborach i referendach odbywających się w czasie, gdy osoby te przebywają w areszcie śledczym.

Edukacja

40. Areszt śledczy nie powinien przerywać nauki dzieci lub młodzieży na zbyt długi czas lub ingerować nadmiernie w możliwość dalszego kształcenia.

Dyscyplina i kary

41. Żadna kara dyscyplinarna wymierzona osobie podejrzanej nie może skutkować przedłużeniem aresztu śledczego lub ingerować w przygotowanie jej obrony.

42. Kara izolacji nie może mieć wpływu na kontakt z adwokatem oraz powinna dopuszczać minimum kontaktów z rodziną osoby podejrzanej. Nie powinna mieć także wpływu na warunki skazania pod względem pościeli, ćwiczeń fizycznych, higieny, dostępu do materiałów do czytania oraz kontaktu z upoważnionymi osobami duchownymi.

Personel

43. Personel pracujący w zakładzie karnym z osobami podejrzanymi powinien być tak dobierany i przeszkolony, by mógł w swej pracy w pełni uwzględniać status i potrzeby poszczególnych osób przebywających w areszcie.

Składanie skarg

44. [1] Osoby podejrzane powinny mieć otwarte ścieżki składania skarg, zarówno w, jak i poza zakładem karnym, oraz mieć prawo do poufnego skontaktowania się z odpowiednimi organami uprawnionymi do rozpatrzenia ich skarg.

[2 Możliwości te będą środkami stosowanymi dodatkowo do prawa do wszczęcia postępowania sądowego.

[3] Skargi należy rozpatrywać najszybciej jak to możliwe.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 5 listopada 2008 r.
na 1040. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi, w szczególności poprzez harmonizację praw dotyczących kwestii podejmowanych we wspólnym interesie;

w szczególności mając na względzie:

- Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5) oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- Konwencję w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (ETS Nr 126) oraz pracę komitetu zajmującego się wdrażaniem jej zapisów w życie;
- Konwencję ONZ o prawach dziecka;

biorąc pod uwagę zapisy następujących zaleceń:

- Zalecenie Rec(2006)2 w sprawie europejskich zasad więziennictwa;
- Zalecenie Rec(2005)5 w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych;
- Zalecenie Rec(2004)10 w sprawie ochrony praw człowieka oraz godności osób z zaburzeniami psychicznymi;

- Zalecenie Rec(2003)20 dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich;
- *Zalecenie* Nr *R* (*97*) *12* w sprawie personelu wykonującego kary i środki alternatywne;
- *Zalecenie Nr* R (*92*) *16* w sprawie europejskich zasad stosowania wspólnotowych kar i środków alternatywnych;
- Zalecenie Nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznych na przestępczość nieletnich;

ponadto, uwzględniając także:

- Wytyczne ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich (Wytyczne z Rijadu);
- Standardowe Minimalne Zasady ONZ dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich (Zasady z Pekinu);
- Standardowe Minimalne Zasady ONZ dotyczące stosowania środków niepolegających na pozbawieniu wolności (Zasady z Tokio);
- Zasady ONZ dotyczące ochrony nieletnich pozbawionych wolności;

mając na względzie zapisy Deklaracji Końcowej i Planu Działania przyjęte podczas III Szczytu Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Warszawa, Polska; 16–17 maja 2005 r.), a w szczególności części III.2 Planu Działania pt. „Budując Europę dla dzieci" („Building a Europe for children"), a także mając na względzie zapisy Rezolucji Nr 2 przyjętej podczas 28. Konferencji Europejskich Ministrów Sprawiedliwości (Lanzarote, Hiszpania; 25–26 października 2007 r.);

uznając w związku z powyższym, że niezbędne są wspólne działania podejmowane na szczeblu europejskim w celu zapewnienia lepszej ochrony praw i dobrobytu osób nieletnich wchodzących w konflikt z prawem oraz rozwoju bardziej przyjaznego dla dzieci systemu wymiaru sprawiedliwości w krajach członkowskich;

uznając w związku z powyższym za istotne, aby kraje członkowskie Rady Europy kontynuowały swoje dotychczasowe działania w zakresie poprawy, aktualizacji i przestrzegania wspólnych zasad dotyczących ich krajowej polityki i praktyk stosowanych w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich oraz zwiększania współpracy międzynarodowej w tej dziedzinie,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich:

- w obszarze prawodawstwa, polityki postępowania i praktyk stosowanych w tej dziedzinie kierowały się zasadami zawartymi w załączniku do niniejszego zalecenia;
- dopilnowały, aby zapisy niniejszego zalecenia i towarzyszącego mu opisu zostały przetłumaczone na odnośne języki i były rozpowszechniane w jak najszerszym zakresie, w szczególności wśród przedstawicieli organów sądowniczych i policji, służb odpowiedzialnych za realizację kar i alternatywnych środków postępowania wobec nieletnich sprawców, przedstawicieli i personelu zakładów karnych, placówek opieki społecznej

i ośrodków zdrowia psychicznego, w których przebywają nieletni sprawcy, jak również wśród przedstawicieli mediów i opinii publicznej.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2008)11

Zasady europejskie dotyczące kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich

Celem niniejszych zasad jest podkreślenie praw i bezpieczeństwa nieletnich sprawców, wobec których stosuje się kary i środki alternatywne, oraz promowanie ich dobra fizycznego, psychicznego i społecznego w czasie, kiedy podlegają nałożonym na nich w danej społeczności karom czy środkom postępowania alternatywnego, czy jakiejkolwiek formie pozbawienia wolności.

Żaden z zapisów poczynionych w poniższych zasadach nie może być interpretowany jako stojący w sprzeczności czy wykluczający stosowanie innych odnośnych międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka oraz standardów, które w jeszcze skuteczniejszy sposób przyczyniają się do zapewnienia praw, opieki i ochrony osób nieletnich. Ponadto, zapisy Zalecenia Rec(2006)2 w sprawie europejskich zasad więziennictwa oraz *Zalecenia Nr* R (*92*) *16* w sprawie europejskich zasad stosowania wspólnotowych kar i środków alternatywnych powinny być stosowane na korzyść sprawców nieletnich, w stopniu w jakim nie pozostają w sprzeczności z poniższymi zasadami.

CZĘŚĆ I. PODSTAWOWE ZASADY, ZAKRES I DEFINICJE

A. Podstawowe zasady

1. Sprawcy nieletni, wobec których zastosowano kary lub inne środki postępowania, będą traktowani z poszanowaniem praw człowieka.

2. Kary i środki, jakie mogą zostać nałożone na nieletnich, a także sposób ich realizacji będą regulowane odnośnymi przepisami prawa i będą oparte na zasadach integracji społecznej, edukacji i przeciwdziałania ponownemu popełnieniu przestępstwa.

3. Kary i środki będą nakładane przez sąd, a jeżeli zostaną nałożone przez inne, prawnie do tego upoważnione władze, będą podlegać kontroli sądowej. Zostaną one wyznaczone i nałożone w możliwie najkrótszym wymiarze czasowym i wyłącznie w prawnie uzasadnionym celu.

4. Najniższy wymagany wiek, w jakim możliwe jest nałożenie kar czy środków w związku z popełnieniem przestępstwa, nie może być zbyt niski i powinien być określony przez prawo.

5. Nakładanie i realizacja kar czy środków odbywać się będą w oparciu o najlepiej pojęty interes nieletnich sprawców, w zależności od ciężkości popełnionego przestępstwa (zasada proporcjonalności) oraz z uwzględnieniem wieku, fizycznego i psychicznego dobra, rozwoju, zdolności i osobistych uwarunkowań sprawcy (zasada indywidualizacji), na podstawie ewentualnych ocen i raportów psychologicznych, psychiatrycznych lub społecznych.

6. Aby odnośne kary i środki były wdrażane w sposób dopasowany do konkretnych okoliczności, w każdym przypadku władze odpowiedzialne za ich realizację będą mogły w pewnym stopniu kierować się własnym uznaniem co do ich wymiaru, jednocześnie jednak nie dopuszczając do poważnego naruszenia zasady równego traktowania.

7. Wdrażane kary czy środki nie będą w żaden sposób poniżać czy upokarzać osoby nieletnie, które im podlegają.

8. Kary czy środki nie będą wdrażane w sposób dodatkowo zwiększający ich dotkliwość lub przyczyniający się do wystąpienia prawnie nieuzasadnionego ryzyka szkody fizycznej czy psychicznej.

9. Kary czy środki będą wdrażane bez zbędnych opóźnień oraz wyłącznie w niezbędnym stopniu i wymiarze czasowym (zasada minimalnej interwencji).

10. W przypadku nieletnich sprawców pozbawienie wolności stanowić będzie środek stosowany w ostateczności, nakładany i realizowany w możliwie najkrótszym wymiarze czasowym. Należy podjąć niezbędne działania, aby nie dopuścić do objęcia sprawcy aresztem przedprocesowym.

11 Kary i środki będą nakładane i realizowane bez dyskryminacji ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, język, religię, orientację seksualną, poglądy polityczne i inne przekonania, pochodzenie narodowe czy społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, stan posiadania, status urodzenia czy inny (zasada niedyskryminacji).

12. Na wszystkich etapach postępowania z osobami nieletnimi należy promować działania mediacyjne i wszelkie inne działania naprawcze.

13. Każdy system wymiaru sprawiedliwości zajmujący się sprawami nieletnich będzie aktywnie uczestniczyć w pracach związanych z orzekaniem i realizacją kar i środków. Prawa i zabezpieczenia prawne przysługujące sprawcom nieletnim nie mogą być mniejsze niż te przewidziane ogólnymi zasadami postępowania karnego dla sprawców dorosłych.

14. Każdy system wymiaru sprawiedliwości zajmujący się sprawami nieletnich będzie odpowiednio uwzględniać prawa i obowiązki rodziców i opiekunów prawnych, a także — w miarę możliwości — będzie angażować ich w postępowanie oraz wykonanie kar czy środków, chyba że takie działanie nie byłoby w najlepiej pojętym interesie nieletniego. W przypadku sprawców,

którzy osiągnęli pełnoletność, udział rodziców i opiekunów prawnych nie jest obowiązkowy. Tam, gdzie zostanie to uznane za stosowne, w postępowanie zaangażowani mogą także zostać członkowie dalszej rodziny nieletniego i przedstawiciele szerszej społeczności.

15. Każdy system wymiaru sprawiedliwości zajmujący się sprawami nieletnich będzie stosować podejście wszechstronne i interdyscyplinarne, w sposób zintegrowany z ogólnymi inicjatywami społecznymi na rzecz nieletnich, tak aby zapewnić szeroką, holistyczną postawę wobec opieki oraz kontynuację opieki nad takimi osobami nieletnimi (zasada zaangażowania społeczności i zasada stałej opieki).

16. Prawo nieletniego do prywatności będzie w pełni przestrzegane na wszystkich etapach postępowania. Tożsamość nieletniego oraz wszelkie informacje poufne na jego temat lub na temat jego rodziny nie będą przekazywane osobom, które nie są do tego uprawnione.

17. W uzasadnionych przypadkach sprawcy młodociani mogą zostać potraktowani jak sprawcy nieletni.

18. Wszystkie osoby pracujące z osobami nieletnimi realizują istotne działania w zakresie służby publicznej. W związku z powyższym ich rekrutacja, szkolenia specjalistyczne i warunki pracy mają na celu dopilnowanie, że osoby te są w stanie zapewnić odpowiednie standardy opieki, odpowiadające szczególnym potrzebom nieletnich oraz mogą dla nich stanowić pozytywne wzorce do naśladowania.

19. Należy zapewnić odpowiednie środki i personel, dzięki którym interwencje podejmowane w stosunku do nieletnich będą miały sens. Brak środków nigdy nie może stanowić uzasadnienia dla przypadków naruszenia praw człowieka wobec osób nieletnich.

20. Realizacja wszelkich kar lub środków będzie regularnie nadzorowana i monitorowana przez podmioty niezależne.

B. Zakres i definicje

21. Dla potrzeb niniejszych zasad:

21.1. „sprawca nieletni" oznacza osobę w wieku poniżej 18 lat, która jest podejrzana o popełnienie przestępstwa lub która popełniła przestępstwo. Wszelkie odniesienia poczynione w niniejszych zasadach do nieletnich należy traktować jako odniesienia do nieletnich sprawców pojmowanych zgodnie z przedstawiona tu definicją;

21.2. „sprawca młodociany" oznacza osobę w wieku pomiędzy 18 a 21 lat, która jest podejrzana o popełnienie przestępstwa lub która popełniła przestępstwo, a która podlega niniejszym zasadom z uwagi na zapisy poczynione w punkcie 17. Wszelkie odniesienia poczynione w niniejszych zasadach do młodocianych należy traktować jako odniesienia do młodocianych sprawców pojmowanych zgodnie z przedstawiona tu definicją;

21.3. „przestępstwo" oznacza czyn lub zaniechanie stanowiące naruszenie przepisów prawa karnego. Dla potrzeb niniejszych zasad obejmuje ono wszelkie przypadki naruszenia rozpatrywane przez sądy karne lub jakiekolwiek inne organy sądownicze czy administracyjne;

21.4. „wspólnotowe kary lub środki" oznaczają wszelkie kary lub środki inne niż zatrzymanie, które pozwalają na pozostawienie nieletnich w danej społeczności/wspólnocie i polegają na pewnym ograniczeniu ich wolności poprzez nałożenie warunków i/lub zobowiązań, które są wdrażane przez prawnie do tego wyznaczone organy. Terminem tym określa się wszelkie kary nakładane przez organy sądownicze lub administracyjne oraz wszelkie środki podejmowane przed nałożeniem takiej kary lub zamiast niej, jak również sposoby realizacji kary więzienia w warunkach poza zakładem karnym;

21.5. „pozbawienie wolności" oznacza wszelkie formy osadzenia na mocy decyzji organów sądowniczych lub administracyjnych w danej instytucji, której nieletniemu nie wolno opuszczać wedle swojego uznania;

21.6. „instytucja" oznacza podmiot fizyczny podlegający kontroli władz publicznych, w którym nieletni przebywają pod nadzorem personelu zgodnie z obowiązującymi zasadami.

22. Niniejsze zasady mogą być również stosowane z korzyścią dla innych osób przebywających w tych samych instytucjach czy warunkach co sprawcy nieletni.

CZĘŚĆ II. WSPÓLNOTOWE KARY I ŚRODKI

C. Ramy prawne

23.1. Na wszystkich etapach procesu postępowania należy zapewnić szeroki wachlarz wspólnotowych kar i środków dopasowanych do różnych faz rozwoju nieletnich.

23.2. W pierwszej kolejności należy stosować takie kary i środki, które mogą mieć wymiar edukacyjny i które stanowią działania naprawcze w stosunku do przestępstw popełnionych przez nieletnich.

24. Prawo krajowe powinno określać następujące kwestie związane ze wspólnotowymi karami i środkami:

a) definicja i tryb stosowania wszystkich kar i środków odnoszących się do nieletnich;
b) wszelkie warunki lub zobowiązania wynikające z nałożenia danej kary czy środka;
c) przypadki, w których przed nałożeniem kary lub środka wymagana jest zgoda nieletniego na ich zastosowanie;
d) wyznaczenie władz odpowiedzialnych za nakładanie, zmienianie i realizację kary lub środka, a także określenie zakresu ich obowiązków i kompetencji;

e) określenie podstaw i procedur znajdujących zastosowanie w przypadku zmiany nałożonej kary lub środka oraz
f) określenie procedur regularnego kontrolowania i zewnętrznego nadzoru prac władz odpowiedzialnych za realizację kar i środków.

25. Aby spełnić szczególne potrzeby nieletnich, prawo krajowe powinno określać:
a) obowiązek właściwych władz do wyjaśniania nieletnim sprawcom, a jeżeli zachodzi taka potrzeba także ich rodzicom lub opiekunom prawnym, treści i celów zapisów prawnych regulujących kwestie związane z karami i środkami wspólnotowymi;
b) obowiązek właściwych władz do dążenia do jak najlepszej współpracy z nieletnimi sprawcami oraz ich rodzicami lub opiekunami prawnymi oraz
c) prawa rodziców i opiekunów prawnych nieletnich sprawców, którzy mogą zostać poddani wspólnotowym karom lub środkom, ewentualne ograniczenia zakresu ich praw i obowiązków w związku z nałożeniem i realizacją odnośnych kar i środków.

26. O nałożeniu lub anulowaniu kary lub środka decydować będą odnośne organy sądownicze, a jeżeli decyzja taka została podjęta przez prawnie do tego upoważnione władze administracyjne, powinna ona zostać poddana kontroli sądowej.

27. W zależności od postępów danego nieletniego właściwe władze będą — zgodnie z przepisami prawa krajowego — mieć możliwość skrócenia długości kary lub środka, zmniejszenia ich surowości, złagodzenia wynikających z nich zobowiązań lub ich zakończenia.

28. Prawa nieletnich do świadczeń z tytułu kształcenia, szkolenia zawodowego, świadczeń zdrowotnych (w odniesieniu do zdrowia fizycznego i psychicznego), bezpieczeństwa i zabezpieczenia socjalnego nie ulegają ograniczeniu w związku z nałożeniem lub realizacją kar lub środków wspólnotowych.

29. W przypadkach, w których nałożenie lub realizacja kary lub środka wymaga zgody nieletniego, jego rodziców lub opiekunów prawnych, zgoda ta musi być wyraźna i świadoma.

30.1. Jeżeli nieletni nie przestrzega warunków i zobowiązań ciążących na nim z tytułu nałożonych na niego kar lub środków, nie należy automatycznie stosować ograniczenia wolności. Tam, gdzie zachodzi taka możliwość, powinno się dokonać zmiany lub nałożyć nowe kary lub środki w miejsce poprzednich.

30.2. Niestosowanie się do nałożonych kar lub środków nie będzie automatycznie stanowić przestępstwa.

D. WARUNKI REALIZACJI I KONSEKWENCJE NIESTOSOWANIA SIĘ DO NAŁOŻONYCH KAR LUB ŚRODKÓW

D.1. Warunki realizacji

31.1. Kary i środki wspólnotowe będą realizowane w taki sposób, aby miały sens i były tak postrzegane przez nieletnich oraz aby przyczyniały się do ich rozwoju edukacyjnego i rozwoju umiejętności społecznych.

31.2. Należy zachęcać osoby nieletnie do dyskusji na temat kwestii związanych z realizacją wspólnotowych kar i środków oraz do komunikowania się — pojedynczo lub grupowo — z odnośnymi władzami w sprawie tych kwestii.

32. Realizacja kar lub środków będzie w miarę możliwości odbywać się przy zachowaniu istniejących konstruktywnych więzi społecznych osób nieletnich oraz ich relacji rodzinnych.

33.1. Nieletni będą w zrozumiały dla nich sposób i w znanym im języku informowani o metodach realizacji nałożonych na nich kar lub środków, jak również o ich prawach i obowiązkach w związku odbywaniem takiej kary czy środka.

33.2. Nieletnim przysługuje prawo do ustnego lub pisemnego wystąpienia przed zapadnięciem formalnej decyzji dotyczącej realizacji nałożonych na nich kar lub środków, jak również prawo do wnoszenia o zmianę warunków odbywania kary czy środka.

34.1. Władze odpowiedzialne za realizację kar lub środków będą dysponować aktualną dokumentacją w odniesieniu do poszczególnych nieletnich.

34.2. Dokumentacja będzie spełniać następujące wymagania:

a) zawarte w niej informacje będą obejmować jedynie kwestie dotyczące nałożonej kary lub środka oraz ich realizacji;
b) nieletni oraz ich rodzice lub opiekunowie prawni będą mieć dostęp do dokumentacji w stopniu, w jakim nie narusza to prawa do prywatności; ponadto, przysługuje im prawo podważenia zawartych w niej treści;
c) informacje zawarte w dokumentacji danego nieletniego będą ujawniane wyłącznie osobom do tego uprawnionym, a ich zakres powinien być ograniczony wyłącznie do treści niezbędnych dla danych władz wnoszących o ujawnienie pewnych informacji w związku z prowadzonymi czynnościami;
d) po zakończeniu procesu odbywania kary lub obowiązywania środka alternatywnego dokumentacja ta zostanie zniszczona lub przekazana do archiwum, w którym dostęp do zawartych w niej treści ograniczony jest zasadami stanowiącymi zabezpieczenie przeciwko ich ujawnieniu osobom trzecim.

35. Wszelkie informacje dotyczące nieletnich, przekazane odnośnym służbom odpowiedzialnym za umieszczenie nieletnich w środowisku umożliwiającym edukację lub szkole-

nie zawodowe oraz za zapewnienie pomocy indywidualnej i socjalnej, będą ograniczać się do konkretnych potrzeb i celów rozważanego działania.

36.1. Warunki, w jakich nieletni wykonują prace społeczne lub inne podobne obowiązki, będą spełniać standardy ustalone ogólnymi przepisami ustawodawstwa krajowego dotyczącego bezpieczeństwa i higieny pracy.

36.2. Nieletni będą ubezpieczeni (lub stosowanie zabezpieczeni) od skutków wypadku, zranienia oraz odpowiedzialności cywilnej w związku z odbywanymi przez nich karami lub środkami wspólnotowymi.

37. Kosztów realizacji kary lub środka alternatywnego z zasady nie ponoszą nieletni ani ich rodziny.

38. Relacjami pomiędzy odnośnym personelem a nieletnimi kierować będą zasady edukacji i rozwoju.

39.1. Realizacja wspólnotowych kar i środków będzie się odbywać w oparciu o indywidualne oceny i metody interwencji zgodne z uznanymi standardami profesjonalnego postępowania w tej dziedzinie.

39.2. Metody te będą opracowywane i rozwijane w oparciu o wyniki badań i najlepsze praktyki stosowane w obszarze opieki społecznej, pomocy młodzieży i w obszarach powiązanych.

40. W zakresie poszczególnych kar lub środków alternatywnych przewiduje się różne, dopasowane do potrzeb nieletnich podejścia, takie jak praca nad indywidualnym przypadkiem i pomoc jednostce (*case-work*), terapia grupowa oraz mentoring i nadzór dzienny, jak również postępowanie specjalistyczne wobec sprawców rożnych kategorii.

41.1. Ograniczenie wolności będzie proporcjonalne w stosunku do kary lub środka, w zakresie wyznaczonym przez cel, jakiemu mają służyć, i powinno być nałożone na nieletnich wyłącznie w stopniu niezbędnym do właściwego odbycia kary lub realizacji danego środka alternatywnego.

41.2. Personel bezpośrednio odpowiedzialny za realizację kar lub środków nałożonych na nieletnich powinien otrzymać praktyczne i wyraźne instrukcje.

42. Jeżeli zachodzi taka możliwość, należy dążyć do utrzymania stałych i długotrwałych relacji pomiędzy personelem odpowiedzialnym za realizację kar lub środków a nieletnimi, nawet w przypadku zmiany ich miejsca pobytu, statusu prawnego lub rodzaju stosowanej wobec nich interwencji.

43.1. Ze szczególną uwagą należy traktować interwencje odpowiednio podejmowane w środowisku mniejszości językowych lub etnicznych oraz wobec nieletnich innych narodowości.

43.2. W przypadku potrzeby przeniesienia wykonania kar lub środków wspólnotowych nałożonych na nieletnich innych narodowości osoby te zostaną poinformowane o przysługujących im w tym zakresie prawach. Należy zapewnić ścisłą współpracę ze służbami socjalnymi

i wymiaru sprawiedliwości zajmującymi się sprawami nieletnich w celu udzielenia niezbędnego wsparcia i pomocy tym nieletnim natychmiast po ich przybyciu do kraju pochodzenia.

43.3. W przypadkach wyjątkowych, w których nieletni będący przedstawicielami innych narodowości podlegają wydaleniu do kraju pochodzenia po wykonaniu wobec nich kar lub środków wspólnotowych, należy podjąć niezbędne działania mające na celu ustanowienie kontaktów z odnośnymi służbami socjalnymi w kraju ich pochodzenia w stopniu, w jakim przyczynią się one do zabezpieczenia najlepiej pojętego interesu danego nieletniego.

44. Nieletni będą zachęcani do zadośćuczynienia w miarę swoich możliwości za wszelkie szkody czy negatywne skutki popełnionego przez nich przestępstwa w stopniu, w jakim takie zadośćuczynienie mieści się w zakresie nałożonych na nich kar lub środków.

45. Prace społeczne nie będą nakładane wyłącznie w celu odnoszenia zysków.

D.2. Konsekwencje niestosowania się do nałożonych kar lub środków

46. Nieletni oraz ich rodzice lub opiekunowie prawni zostaną poinformowani o konsekwencjach nieprzestrzegania warunków i zobowiązań wynikających z nałożonych kar i środków wspólnotowych, jak również o zasadach, na podstawie których rozpatrywane będą wszelkie podejrzenia co do niestosowania się do nich.

47.1. Należy dokładnie określić procedury, jakie mają być stosowane przez odnośne władze i służby odpowiedzialne za zgłaszanie lub orzekanie o niestosowaniu się do nałożonych kar lub środków.

47.2. Przypadki niewielkiego naruszenia zobowiązań będą odnotowane w dokumentacji indywidualnej, ale nie muszą być zgłaszane do odnośnych władz i służb orzekających o niestosowaniu się do nałożonych kar lub środków, chyba że wymagają tego przepisy prawa krajowego. Tego typu naruszenia mogą być niezwłocznie rozpatrywane w sposób uznaniowy.

47.3. Poważne przypadki nieprzestrzegania wymagań należy niezwłocznie zgłaszać w formie pisemnej do odnośnych władz i służb orzekających o niestosowaniu się do nałożonych kar lub środków.

47.4. W raporcie należy zawrzeć szczegółowy opis takiego odstępstwa, okoliczności, w jakich do niego doszło, oraz sytuacji osobistej danego nieletniego.

48.1. Władze i służby orzekające o niestosowaniu się do nałożonych kar lub środków mogą wydać swoje orzeczenie na temat zmiany, częściowego lub całkowitego odwołania dotychczasowej kary lub środka jedynie po dokładnym przeanalizowaniu dostarczonych im informacji.

48.2. Jeżeli zajdzie taka potrzeba, niezbędne będzie dostarczenie ocen lub przeprowadzenie obserwacji psychologicznych, psychiatrycznych lub społecznych.

48.3. Odnośne służby zobowiązane są zapewnić nieletnim, a w odpowiednich przypadkach także ich rodzicom lub opiekunom prawnym, możliwość zapoznania się z materiałem dowodowym świadczącym o niestosowaniu się do nałożonych kar lub środków i stanowiącym podstawę do wnoszenia o zmianę lub odwołanie dotychczasowej kary lub środka, wraz z przedstawieniem swoich uwag.

48.4. W przypadkach, w których rozważane są odwołanie lub zmiana dotychczasowej kary lub środka, powinno się z należytą uwagą rozpatrzyć, w jakim stopniu nieletni już spełnił wymagania związane z dotychczasową karą lub środkiem, tak aby nowa lub zmieniona kara czy środek były proporcjonalne do popełnionego przestępstwa.

48.5. W przypadku stwierdzenia niestosowania się do nałożonych kar lub środków, w którym o odwołaniu lub zmianie dotychczasowych kar lub środków decydują władze czy służby inne niż sąd, decyzje takich władz czy służb podlegają kontroli sądowej.

CZĘŚĆ III. POZBAWIENIE WOLNOŚCI

E. Część ogólna

E.1. Podejście ogólne

49.1. Kara pozbawienia wolności ma służyć wyłącznie tym celom, dla których została nałożona, a jej realizacja powinna odbywać się w sposób nieprzysparzający dodatkowych — już i tak z nią związanych — cierpień.

49.2. Kara pozbawienia wolności powinna przewidywać możliwość przedterminowego zwolnienia.

50.1. Nieletni pozbawieni wolności będą mieć zapewniony dostęp do szeregu różnych zajęć i działań w ramach zastosowanej interwencji, zgodnych z ustalonym dla nich planem indywidualnym mającym na celu stopniowe przechodzenie do mniej restrykcyjnych metod postępowania wobec nieletnich oraz ich przygotowanie do zwolnienia i reintegracji w społeczeństwie. Zajęcia te i działania powinny przyczyniać się do poprawy zdrowia fizycznego i psychicznego nieletnich, wzmocnienia ich poczucia własnej godności i odpowiedzialności oraz do wypracowania takiego podejścia i umiejętności, dzięki którym nie dopuszczą się ponownego przestępstwa.

50.2. Nieletni będą zachęcani do udziału w takich zajęciach i działaniach w ramach zastosowanej interwencji.

50.3. Nieletni pozbawieni wolności będą zachęcani do omawiania kwestii dotyczących ogólnych warunków, zajęć i działań związanych z ich pobytem w instytucjach oraz do komu-

nikowania się w tej sprawie z odnośnymi władzami i służbami zarówno indywidualnie, jak i – tam, gdzie zachodzi taka potrzeba — zbiorowo.

51. W celu zapewnienia ciągłości opieki nieletnim należy od początku i na czas pozbawienia wolności zapewnić wsparcie odpowiednich służb ponoszących za nich odpowiedzialność po ich zwolnieniu.

52.1. Osoby nieletnie, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, stanowią grupę szczególnie wrażliwą społecznie, w związku z czym należy chronić ich integralność fizyczną i psychiczną, a także dbać o ich dobro ogólne.

52.2. Szczególną opieką należy otoczyć te osoby nieletnie, które doświadczyły krzywdzenia fizycznego lub psychicznego, lub wykorzystywania seksualnego.

E.2. Struktura instytucji

53.1. Instytucje lub ich poszczególne części powinny zapewnić szereg usług i rozwiązań spełniających potrzeby przebywających w nich osób nieletnich oraz gwarantujących realizację celu ich osadzenia.

53.2. Instytucje te powinny zapewnić warunki umożliwiające stosowanie jak najmniej restrykcyjnych metod nadzoru i kontroli, w stopniu niezbędnym do zabezpieczenia innych nieletnich, personelu, pozostałych osób lub przedstawicieli szerszej społeczności lokalnej przed ewentualną krzywdą ze strony nieletnich.

53.3. Życie w instytucji powinno w możliwie jak najbliższy sposób oddawać pozytywne aspekty funkcjonowania w danej społeczności.

53.4. Liczba nieletnich przebywających w instytucji powinna być na tyle niewielka, żeby możliwe było zapewnienie im opieki o charakterze indywidualnym. W związku z powyższym instytucje powinny zostać podzielone na małe jednostki mieszkalne.

53.5. Instytucje dla nieletnich powinny znajdować się w miejscach łatwo dostępnych dla członków rodziny przebywających w nich nieletnich, tak aby ułatwić im wzajemny kontakt. Należy je tworzyć w takich lokalizacjach i w taki sposób, aby były w pełni zintegrowane ze środowiskiem danej społeczności pod względem społecznym, ekonomicznym i kulturalnym.

E.3. Umieszczenie w instytucji

54. Przy podejmowaniu decyzji o umieszczeniu nieletnich w różnego rodzaju instytucjach należy w szczególności kierować się tym, jaki rodzaj opieki będzie najlepiej odpowiadał potrzebom danego nieletniego, oraz obowiązkiem zapewnienia ochrony jego integralności fizycznej i psychicznej, a także ogólnego dobrego samopoczucia.

55. W miarę możliwości należy nieletnich umieszczać w tych instytucjach, które są łatwo dostępne z miejsca ich zamieszkania lub miejsca ich społecznej reintegracji.

56. Osoby nieletnie, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, będą przebywać w instytucjach stosujących jak najmniej restrykcyjne metody zapewnienia im bezpieczeństwa pobytu w placówce.

57. Osoby nieletnie, u których rozpoznano chorobę psychiczną i wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, należy umieszczać w ośrodkach opieki psychicznej.

58. W miarę możliwości należy skonsultować z nieletnimi — a jeżeli jest to wykonalne, także z ich rodzicami lub opiekunami prawnymi — miejsce, w którym zostaną początkowo umieszczeni oraz każde ewentualne przenosiny do kolejnych instytucji.

59.1. Nieletni nie będą przetrzymywani w instytucjach dla dorosłych, tylko w instytucjach specjalnie dla nich przeznaczonych. Jeżeli jednak w wyjątkowych sytuacjach nieletni przebywają w instytucjach dla dorosłych, powinni być zakwaterowani osobno, z wyjątkiem pojedynczych przypadków, w których takie postępowanie pozostaje w ich najlepiej pojętym interesie. Powyższe zasady znajdują zastosowanie we wszystkich przypadkach.

59.2. Od zasady mówiącej o osobnym osadzeniu nieletnich w rozumieniu zapisów poczynionych w podpunkcie 1 powyżej możliwe są wyjątki w sytuacjach, w których nieletni mają uczestniczyć w zajęciach zorganizowanych wspólnie z innymi osobami w instytucjach dla dorosłych.

59.3. Nieletni, którzy osiągną pełnoletność oraz młodociani, którzy zostali potraktowani jak nieletni, będą normalnie przebywać w instytucjach dla sprawców nieletnich lub w specjalistycznych instytucjach dla sprawców młodocianych, chyba że ich reintegracja społeczna będzie bardziej skuteczna w instytucji dla dorosłych.

60. Chłopcy i dziewczęta poniżej wieku pełnoletności normalnie będą przebywać w odrębnych instytucjach lub jednostkach mieszkalnych w ramach jednej instytucji. Podobnego rozgraniczenia ze względu na płeć nie trzeba stosować w ośrodkach opieki społecznej lub zdrowia psychicznego. W miejscach, w których podział ten obowiązuje, chłopcy i dziewczęta będą także mieć możliwość wspólnie uczestniczyć w zajęciach zorganizowanych.

61. W obrębie instytucji funkcjonować będzie odpowiedni system oceny umożliwiający zaplanowanie pobytu podopiecznych zgodnie z potrzebami związanymi z ich edukacją, rozwojem i bezpieczeństwem.

E.4. Przyjęcie do instytucji

62.1. Żaden nieletni nie może zostać przyjęty do jakiejkolwiek instytucji ani nie może w niej przebywać bez ważnego nakazu umieszczenia w danej placówce.

62.2. Podczas przyjmowania każdego nieletniego do instytucji należy udokumentować następujące informacje na jego temat:

a) informacje dotyczące tożsamości nieletniego oraz jego rodziców lub opiekunów prawnych;
b) powody umieszczenia w danej instytucji oraz dane organów odpowiedzialnych za umieszczenie nieletniego w danej instytucji;
c) data i godzina przyjęcia do instytucji;
d) spis wszystkich osobistych rzeczy nieletniego, które będą dla niego przechowywane;
e) wszystkie widoczne obrażenia i ewentualne oświadczenia o wcześniejszym złym traktowaniu;
f) wszelkie informacje i raporty dotyczące przeszłości nieletniego oraz jego potrzeb edukacyjnych i socjalnych oraz
g) z wyjątkiem okoliczności, w których zastosowanie znajdują przepisy o tajemnicy lekarskiej, wszelkie informacje dotyczące ryzyka ewentualnych samookaleczeń lub chorób, które są istotne dla fizycznego i psychicznego dobra nieletniego lub innych osób.

62.3. Podczas przyjmowania nieletniego należy mu wyjaśnić zasady obowiązujące w danej instytucji, a także przedstawić mu jego prawa i obowiązki w takim języku i w taki sposób, które są dla niego zrozumiałe.

62.4. Rodzice lub opiekunowie prawni nieletniego zostaną bezzwłocznie poinformowani o miejscu jego pobytu, jak również otrzymają informacje na temat zasad obowiązujących w danej instytucji oraz wszelkie inne istotne informacje.

62.5. Możliwie jak najszybciej po przyjęciu do instytucji nieletni zostanie poddany badaniu medycznemu, utworzona zostanie jego dokumentacja medyczna, w której odnotowywane będą wszelkie choroby, obrażenia i sposoby ich leczenia.

62.6. Możliwie jak najszybciej po przyjęciu do instytucji:

a) zostanie przeprowadzona rozmowa z nieletnim oraz dokonana zostanie pierwsza ocena psychologiczna, edukacyjna i społeczna, w ramach której określone zostaną wszelkie czynniki istotne dla konkretnego rodzaju i poziomu opieki i interwencji, jakie muszą zostać podjęte;
b) w przypadku każdego nieletniego ustalony zostanie odpowiedni poziom działań niezbędnych do zapewnienia mu bezpieczeństwa oraz — w zależności od potrzeb — ewentualnej zmiany w stosunku do pierwotnego miejsca pobytu;
c) poza sytuacjami, w których okres pozbawienia wolności jest bardzo krótki, opracowany zostanie ogólny plan programu nauczania i szkoleń zgodny z indywidualnymi uwarunkowaniami danego nieletniego oraz rozpocznie się jego realizacja oraz
d) przy opracowywaniu takich programów uwzględniana będzie opinia nieletniego.

E.5. Zakwaterowanie

63.1. Rozwiązania w zakresie zakwaterowania nieletnich, a w szczególności warunków, w jakich będą oni spać, powinny zostać poczynione z poszanowaniem godności człowieka oraz w miarę możliwości powinny spełniać wszelkie wymagania związane ze zdrowiem i higieną, a także uwzględniać warunki klimatyczne, wielkość powierzchni i ilość powietrza przypadającą na każdą osobę, oświetlenie, ogrzewanie i wentylację. Minimalne wymagania dotyczące tych kwestii powinny zostać szczegółowo określone w przepisach prawa krajowego.

63.2. W porze nocnej nieletni będą normalnie zakwaterowani w osobnych pokojach sypialnych, z wyjątkiem tych sytuacji, w których umieszczenie ich we wspólnej sali jest dla nich korzystniejsze. Wspólne zakwaterowanie jest możliwe, tylko pod warunkiem że jest ono właściwym rozwiązaniem z punktu widzenia celu, jakiemu ma służyć, i będzie stosowane wyłącznie wobec osób zdolnych do wspólnego spędzania czasu. Przed podjęciem decyzji o umieszczeniu nieletniego w wieloosobowej sali należy się z nim w tej sprawie skonsultować. Nieletni może wyznaczyć osoby, z którymi chciałby dzielić pokój.

64. W celu zapewnienia wszystkim nieletnim właściwej ochrony należy regularnie i w dyskretny sposób kontrolować wszystkie używane przez nich pomieszczenia, w szczególności w nocy. Ponadto, w każdej instytucji powinien funkcjonować skuteczny system alarmowy używany w nagłych przypadkach.

E.6. Higiena

65.1. Wszystkie instytucje i ich części będą zawsze utrzymywane w czystości i w dobrym stanie ogólnym.

65.2. Nieletni będą mieć zapewniony łatwy dostęp do urządzeń sanitarnych spełniających wymagania z punktu widzenia higieny i poszanowania prywatności.

65.3. Należy w miarę możliwości zapewnić niezbędne rozwiązania techniczne umożliwiające nieletnim codzienne korzystanie z kąpieli lub prysznica, w temperaturze dopasowanej do danego klimatu.

65.4. Nieletni zobowiązani są do utrzymywania swoich rzeczy osobistych, ubrań i łóżek w czystości i porządku, a odnośne służby zobowiązane są ich tego nauczyć i zapewnić im w tym celu odpowiednie środki.

E.7. Odzież i pościel

66.1. Nieletni mogą nosić własne ubrania, pod warunkiem że są one odpowiednie.

66.2. W przypadku nieletnich, którzy nie dysponują wystarczającą ilością odpowiedniej odzieży, ubrania zostaną zapewnione przez instytucję.

66.3. Za odpowiednią uznaje się odzież, która nie prowadzi do upokorzenia lub poniżenia danej osoby oraz która jest dopasowana do warunków klimatycznych i nie stanowi ryzyka z punktu widzenia bezpieczeństwa lub ochrony danej osoby.

66.4. Nieletni, którym udzielono przepustki, nie muszą nosić odzieży wyróżniającej ich jako osoby pozbawione wolności.

67. Każdemu nieletniemu zostanie zapewnione oddzielne łóżko oraz oddzielna i odpowiednia bielizna pościelowa, które będą utrzymane w dobrym stanie i będą odpowiednio często zmieniane, tak aby zawsze były czyste.

E.8. Wyżywienie

68.1. Dieta nieletnich powinna być odżywcza i powinna uwzględniać ich wiek, zdrowie, stan psychiczny, religię, kulturę oraz zajęcia i czynności, jakie wykonują w czasie swojego pobytu w instytucji.

68.2. Jedzenie powinno być przygotowywane i podawane w higienicznych warunkach, w postaci trzech posiłków dziennie, z zachowaniem rozsądnych odstępów pomiędzy godzinami posiłków.

68.3. Nieletni powinni zawsze mieć dostęp do czystej wody pitnej.

68.4. W odpowiednich przypadkach nieletni powinni mieć możliwość samemu zadbać o własne wyżywienie.

E.9. Zdrowie

69.1. Zapisy zawarte w międzynarodowych instrumentach prawnych dotyczących opieki medycznej w zakresie ochrony fizycznego i psychicznego zdrowia dorosłych osadzonych znajdują także zastosowanie do osób nieletnich pozbawionych wolności.

69.2. Opieka zdrowotna dla nieletnich pozbawionych wolności będzie realizowana zgodnie z zatwierdzonymi standardami medycznymi stosowanymi w przypadku osób nieletnich w szerszej społeczności.

70.1. Szczególną uwagę należy zwrócić na wszelkie niebezpieczeństwa i ryzyko związane z pozbawieniem wolności.

70.2. Należy opracować i wdrożyć specjalną politykę mającą na celu zapobieganie samobójstwom i samookaleczeniom nieletnich, w szczególności w początkowym okresie ich osadzenia, w czasie ich oddzielenia od reszty społeczeństwa oraz w innych okresach charakteryzujących się szczególnie wysokim ryzykiem wystąpienia takich zdarzeń.

71. Nieletnim należy zapewnić prewencyjną opiekę i edukację w zakresie ochrony zdrowia.

72.1. Wszelkie interwencje medyczne, w tym podawanie leków, będą się odbywać wyłącznie ze względów zdrowotnych, a nie dla celów porządkowych lub dyscyplinarnych (jako forma kary). W przypadku interwencji medycznych zastosowanie mają te same zasady etyczne i warunek zgody pacjenta na leczenie co w przypadku innych przedstawicieli społeczeństwa pozostających na wolności. Niezbędne jest prowadzenie dokumentacji medycznej opisującej rodzaje leczenia i leków zastosowane w przypadku danego nieletniego.

72.2. Nieletni, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, nie będą poddawani stosowaniu eksperymentalnych leków czy metod leczenia.

73. Szczególną uwagę należy zwrócić na potrzeby:

a) młodszych nieletnich;
b) dziewcząt w ciąży i matek z dziećmi w wieku niemowlęcym;
c) osób uzależnionych od narkotyków i alkoholu;
d) nieletnich z zaburzeniami zdrowia fizycznego i psychicznego;
e) nieletnich, którzy wyjątkowo zostali pozbawieni wolności na długi okres;
f) nieletnich, którzy doznali przemocy fizycznej, psychicznej lub seksualnej;
g) nieletnich społecznie izolowanych oraz
h) innych szczególnie wrażliwych grup sprawców.

74.1. Dostępne dla nieletnich świadczenia w ramach ochrony zdrowia powinny stanowić integralną część interdyscyplinarnego programu opieki.

74.2. W celu zapewnienia jak najszczelniejszej sieci wsparcia i opieki terapeutycznej, przy jednoczesnym uwzględnieniu zasady tajemnicy zawodowej oraz roli osób wykonujących poszczególne profesje, praca lekarzy i pielęgniarek będzie ściśle skoordynowana z działaniami pracowników społecznych, psychologów, nauczycieli oraz wszystkich innych osób utrzymujących regularne kontakty z nieletnimi sprawcami.

75. Opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się wyłącznie do leczenia chorych, ale powinna także obejmować działania z zakresu medycyny prewencyjnej i socjalnej, a także kontrolę żywienia.

E.10. Zajęcia

76.1. Wszystkie zajęcia organizowane w ramach interwencji zostaną tak opracowane, aby promowały rozwój nieletnich, których należy aktywnie zachęcać do udziału w takich zajęciach.

76.2. Należy starać się, aby zajęcia te wychodziły naprzeciw indywidualnym potrzebom nieletnich zgodnie z ich wiekiem, pochodzeniem społecznym i kulturowym, fazą rozwoju i popełnionym przestępstwem. Powinny one być zgodne z potwierdzonymi standardami działania opartymi na wynikach badań i najlepszych praktyk postępowania w tej dziedzinie.

77. Zajęcia te powinny mieć na celu edukację nieletnich, ich rozwój osobowy i społeczny, szkolenie zawodowe, rehabilitację i przygotowanie do zwolnienia. Mogą one obejmować, jak następuje:

a) nauczanie szkolne;
b) szkolenia zawodowe;
c) terapia zajęciowa i zawodowa;
d) szkolenia z postawy obywatelskiej;
e) szkolenia z umiejętności i kompetencji społecznych;
f) kontrola agresji;
g) terapie odwykowe;
h) terapie indywidualne i grupowe;
i) zajęcia z wychowania fizycznego i sport;
j) kształcenie na uczelniach wyższych lub dalsza edukacja;
k) uregulowanie długów;
l) programy naprawcze i zadośćuczynienie za popełnione przestępstwo;
m) zajęcia wykonywane w czasie wolnym i zainteresowania (hobby);
n) zajęcia wykonywane w danej społeczności poza instytucją, przepustki dzienne i inne formy przepustek oraz
o) przygotowanie do zwolnienia i dalszej opieki.

78.1. Zajęcia szkolne i szkolenia zawodowe, a w odpowiednich przypadkach także interwencja w postaci stosownego leczenia, będą miały pierwszeństwo wobec obowiązku pracy.

78.2. W stopniu, w jakim jest to możliwe, należy zapewnić nieletnim dostęp do lokalnych szkół i ośrodków szkoleniowych oraz do innych czynności i zajęć w danej społeczności lokalnej.

78.3. W przypadku gdy nieletni nie mają możliwości uczęszczania do lokalnych szkół lub ośrodków szkoleniowych poza instytucją, nauczanie i szkolenia powinny się odbywać na terenie instytucji, ale pod kierownictwem zewnętrznych władz odpowiedzialnych za oświatę i szkolenia zawodowe.

78.4. Podczas odbywania kary pozbawienia wolności nieletnim należy zapewnić możliwość kontynuowania kształcenia lub szkolenia zawodowego, a osoby, które nie ukończyły szkoły w obowiązkowym wymiarze, mogą zostać do tego zobowiązane.

78.5. Nieletni, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, pozostaną w pełni zintegrowani w ramach obowiązującego w danym kraju systemu kształcenia i szkolenia zawodowego, tak aby po zwolnieniu mieli oni możliwość bez przeszkód kontynuować swoją edukację i szkolenie zawodowe.

79.1. Należy opracować indywidualny plan oparty na zajęciach i działaniach przedstawionych w punkcie 77 powyżej, uwzględniający te zajęcia i działania, w których dana osoba nieletnia będzie uczestniczyć.

79.2. Plan ten ma na celu umożliwienie nieletnim od początku ich osadzenia jak najlepsze wykorzystanie czasu spędzonego w instytucji oraz rozwój umiejętności i kompetencji, które pozwolą im na reintegrację w społeczeństwie.

79.3. Plan powinien być ukierunkowany na przygotowanie nieletnich do ich możliwie najwcześniejszego zwolnienia oraz powinien wskazywać na odpowiednie środki i sposoby postępowania po zwolnieniu.

79.4. Plan ten będzie realizowany i regularnie aktualizowany wspólnie z nieletnimi, odnośnymi służbami zewnętrznymi oraz – w stopniu, w jakim jest to możliwe – z rodzicami lub prawnymi opiekunami nieletnich.

80.1. Tryb osadzenia powinien umożliwiać nieletnim spędzanie takiej ilości czasu poza ich pokojem sypialnym (salą sypialną), jaka jest niezbędna do zachowania właściwego poziomu relacji społecznych. W warunkach optymalnych czas ten powinien wynosić przynajmniej osiem godzin dziennie.

80.2. Instytucja zobowiązana jest także zapewnić odpowiednie zajęcia w czasie weekendów i innych dni wolnych od pracy.

81. Wszyscy nieletni, wobec których zastosowano karę pozbawienia wolności, będą mieli możliwość regularnego wykonywania ćwiczeń fizycznych przez przynajmniej dwie godziny dziennie, z czego przynajmniej jedna godzina będzie poświęcona na aktywność fizyczną na świeżym powietrzu, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe.

82.1. Instytucja zapewni nieletnim odpowiednie prace, które będą dla nich stymulujące i będą miały wartość edukacyjną.

82.2. Praca powinna być odpowiednio wynagradzana.

82.3. Jeżeli nieletni uczestniczą w zaplanowanych dla nich zajęciach w czasie pracy, będą wynagradzani w taki sam sposób, jak zostaliby wynagrodzeni za swoją pracę.

82.4. Nieletnim należy zapewnić odpowiednie zabezpieczenie socjalne podobne do tego, jakie dostępne jest dla reszty społeczeństwa.

E.11. Kontakt ze światem zewnętrznym

83. Nieletni będą mogli — za pośrednictwem listów, bez jakichkolwiek ograniczeń co do ich liczby, oraz tak często, jak będzie to możliwe, za pośrednictwem telefonu lub innych form komunikacji — kontaktować się z rodziną, innymi osobami i przedstawicielami organizacji zewnętrznych, a także będą mieli prawo do regularnych odwiedzin przez te osoby.

84. Organizacja odwiedzin ma na celu umożliwienie nieletnim utrzymanie jak najbardziej normalnych relacji z rodziną oraz ich społeczną reintegrację.

85.1. Personel instytucji powinien wspierać nieletnich w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz powinien zapewnić im odpowiednie środki do realizacji tego celu.

85.2. Komunikacja i odwiedziny mogą być poddane pewnym obostrzeniom lub mogą być monitorowane dla potrzeb toczącego się postępowania karnego, utrzymania porządku i dyscypliny, zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony, przeciwdziałania przestępstwom oraz ochrony ofiar przestępstw; niemniej wszelkie tego typu ograniczenia, w tym ograniczenia szczególne nałożone przez władze sadowe, powinny zawsze zapewnić danemu nieletniemu możliwość minimalnego dopuszczalnego kontaktu.

85.3. Nieletni zostanie bezzwłocznie poinformowany o ewentualnej śmierci lub poważnej chorobie bliskiego krewnego.

86.1. W normalnym trybie osadzenia należy uwzględnić regularne wyjścia na przepustki (indywidualne lub z eskortą). Ponadto, nieletnim przysługuje prawo do opuszczenia instytucji ze względów humanitarnych.

86.2. Jeżeli regularne przepustki nie są możliwe, należy nieletnim zapewnić możliwość dodatkowych lub dłuższych odwiedzin ze strony rodziny lub innych osób, które mogą mieć pozytywny wpływ na dalszy rozwój nieletnich.

E.12. Wolność myśli, sumienia i religii

87.1. Należy przestrzegać prawa nieletnich do wolności myśli, sumienia i religii.

87.2. Obowiązujący w instytucji system postępowania powinien być tak zorganizowany, aby w stopniu, w jakim jest to wykonalne, umożliwiał nieletnim praktykowanie ich religii lub wyznania, uczęszczanie na msze lub spotkania prowadzone przez zatwierdzonych przedstawicieli danej religii lub wyznania, prywatne odwiedziny ze strony tych osób oraz posiadanie książek lub literatury dotyczącej ich religii lub wyznania.

87.3. Nieletni nie będą zmuszani do praktykowania religii, przekonań, uczęszczania na msze lub spotkania o charakterze religijnym, uczestniczenia w obrzędach religijnych lub do przyjmowania odwiedzin ze strony przedstawicieli jakiejkolwiek religii lub wyznania.

E.13. Porządek i dyscyplina

E.13.1. Podejście ogólne

88.1. Porządek i dyscyplina będą utrzymywane poprzez wypracowanie bezpiecznego środowiska, w którym szanuje się godność i integralność fizyczną nieletnich oraz w którym realizowane są podstawowe cele związane z ich rozwojem.

88.2. Szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie ochrony nieletnim z grup ryzyka oraz na przeciwdziałanie jakimkolwiek formom wiktymizacji.

88.3. Przedstawiciele personelu powinni w szczególnie aktywny sposób podchodzić do kwestii związanych z zapewnieniem nieletnim bezpieczeństwa i właściwej ochrony, co przyczynia się do wypracowania pozytywnych relacji z nieletnimi przebywającymi w instytucjach.

88.4. Należy zachęcać nieletnich do tego, aby zarówno indywidualnie, jak i zbiorowo zobowiązali się do utrzymywania porządku i dyscypliny w danej instytucji.

E.13.2. Przeszukanie i rewizja

89.1. Należy opracować szczegółowe procedury dotyczące przeszukiwania i rewizji nieletnich, personelu, odwiedzających oraz pomieszczeń. Krajowe przepisy prawne powinny określać sytuacje, w jakich takie czynności można uznać za konieczne, oraz charakter przeszukiwań i rewizji.

89.2. Przeszukania i rewizje będą się odbywać z poszanowaniem godności danego nieletniego oraz — w miarę możliwości — jego prywatności. Rewizji dokonać może pracownik tej samej płci co przeszukiwana osoba nieletnia. Rewizja osobista musi być uzasadniona realnymi podejrzeniami wobec danego nieletniego i może być przeprowadzona wyłącznie przez przedstawiciela personelu medycznego.

89.3. Odwiedzający mogą zostać poddani rewizji, pod warunkiem że zachodzi realne podejrzenie, że są oni w posiadaniu czegoś, co może zagrozić bezpieczeństwu danej instytucji.

89.4. Przedstawiciele personelu powinni zostać przeszkoleni w zakresie umiejętności prowadzenia przeszukiwań i rewizji w sposób skuteczny, przy jednoczesnym poszanowaniu godności osób przeszukiwanych i ich rzeczy osobistych.

E.13.3. Użycie siły, środków przymusu i broni

90.1. Przedstawiciele personelu nie będą stosować rozwiązań siłowych wobec nieletnich, chyba że — jako rozwiązanie ostateczne — są do tego zmuszeni w sytuacji konieczności obrony własnej lub w przypadku próby ucieczki, oporu fizycznego wobec nałożonego porządku i dyscypliny, bezpośredniego zagrożenia z powodu możliwości samookaleczenia, wyrządzenia krzywdy innym osobom lub poważnego uszkodzenia mienia.

90.2. W takich przypadkach stosowanie rozwiązań siłowych należy ograniczyć do niezbędnego minimum, a czas ich obowiązywania powinien być jak najkrótszy.

90.3. Przedstawiciele personelu bezpośrednio pracujący z nieletnimi powinni zostać odpowiednio przeszkoleni z technik umożliwiających stosowanie siły i środków przymusu w jak najmniejszym zakresie, w celu poskromienia agresywnych zachowań ich podopiecznych.

90.4. Należy opracować szczegółowe procedury dotyczące stosowania rozwiązań siłowych, w tym zapisy określające:

a) rodzaje rozwiązań siłowych, jakie mogą być stosowane;
b) okoliczności, w jakich możliwe jest zastosowanie danego rodzaju rozwiązań siłowych;
c) przedstawicieli personelu upoważnionych do stosowania różnego rodzaju rozwiązań siłowych;
d) poziom autorytetu, jaki jest wymagany przed zastosowaniem rozwiązań siłowych;
e) rodzaje oświadczeń i raportów, jakie należy sporządzić w związku z zastosowaniem rozwiązań siłowych oraz
f) proces oceny (rewizji) powyższych oświadczeń i raportów.

91.1. Kajdanki lub kaftany bezpieczeństwa nie będą stosowane, chyba że wyczerpano już inne mniej restrykcyjne rozwiązania siłowe. Jeżeli zachodzi taka konieczność, kajdanki mogą zostać zastosowane jako środek ostrożności w przypadku agresywnego zachowania lub ewentualnej ucieczki w czasie transportu. Kajdanki muszą zostać zdjęte, kiedy nieletni staje przed sądem lub innymi przedstawicielami władz administracyjnych, chyba że te zadecydują inaczej.

91.2. Narzędzia przymusu nie będą stosowane przez czas dłuższy niż ściśle konieczny. Zabrania się stosowania łańcuchów lub ciężkich kajdan.

91.3. Sposób stosowania narzędzi przymusu powinien zostać określony w przepisach prawa krajowego.

91.4. Decyzja o zastosowaniu tymczasowego narzędzia przymusu polegającego na skierowaniu nieletniego do pomieszczenia izolacyjnego może zostać podjęta wyłącznie w sytuacjach wyjątkowych, a pobyt w takim odosobnieniu może trwać jedynie kilka godzin i pod żadnym pozorem nie może przekraczać 24 godzin. Przedstawiciel personelu medycznego powinien zostać bezzwłocznie poinformowany o umieszczeniu danej osoby w pomieszczeniu izolacyjnym oraz powinien mieć zapewniony do niej natychmiastowy dostęp.

92. Personel w instytucjach, w których nieletni odbywają karę pozbawienia wolności, nie mogą mieć przy sobie broni, chyba że wymagają tego nagłe okoliczności. Zabrania się noszenia i używania broni śmiercionośnej w instytucjach opieki społecznej i zdrowia psychicznego.

E.13.4. Odosobnienie ze względów bezpieczeństwa i ochrony

93.1. Jeżeli, w bardzo wyjątkowych sytuacjach, niezbędne okaże się odseparowanie danego nieletniego od innych osób ze względów bezpieczeństwa lub ochrony, decyzję o takim odosobnieniu powinny podjąć kompetentne władze na podstawie wyraźnych procedur zawartych w krajowych przepisach prawnych, określających charakter odosobnienia, jego maksymalny wymiar czasowy oraz powody, dla których może zostać zastosowane.

93.2. Tego typu odosobnienie podlegać będzie regularnej kontroli sądowej. Ponadto, nieletniemu przysługuje prawo do złożenia skargi zgodnie z zapisami punktu 121 w odniesieniu do któregokolwiek z aspektów odosobnienia. Przedstawiciel personelu medycznego powinien

zostać powiadomiony o takim odosobnieniu oraz powinien mieć zapewniony natychmiastowy dostęp do nieletniego poddanego odosobnieniu.

E.13.5. Dyscyplina i kary

94.1. Procedury dyscyplinarne stanowić będą rozwiązanie stosowane w ostateczności. Przede wszystkim wdrażane będą działania naprawcze mające na celu rozwiązanie ewentualnych konfliktów, interakcję i edukację oraz dążenie do weryfikacji norm zachowania, które będą stosowane w pierwszej kolejności, przed uciekaniem się do formalnych przesłuchań dyscyplinarnych czy kar.

94.2. Działaniem będącym wykroczeniem dyscyplinarnym jest wyłącznie postępowanie stanowiące zagrożenie dla porządku i bezpieczeństwa.

94.3. Krajowe przepisy prawne powinny określać czyny lub zaniedbania stanowiące wykroczenia dyscyplinarne, procedury, jakich należy przestrzegać podczas przesłuchań dyscyplinarnych, rodzaje i wymiar czasowy kar, jakie mogą zostać nałożone, odnośne władze upoważnione do nakładania takich kar oraz procedury związane z procesem odwoławczym.

94.4. Nieletni oskarżeni o wykroczenie dyscyplinarne powinni zostać bezzwłocznie poinformowani w zrozumiały dla nich sposób i w znanym im języku o charakterze oskarżenia zgłoszonego przeciwko nim, a jednocześnie należy im zapewnić odpowiednią ilość czasu i środki na przygotowanie swojej obrony; powinni oni mieć możliwość do obrony osobiście lub z pomocą swoich rodziców lub opiekunów prawnych, lub — jeżeli zachodzi taka potrzeba z punktu widzenia ochrony interesu sprawiedliwości — z wykorzystaniem obrońcy.

95.1. Kary dyscyplinarne będą w miarę możliwości dobierane tak, aby zapewniony był ich wymiar edukacyjny. Nie powinny one być surowsze niż uzasadnia to stopień ciężkości popełnionego wykroczenia.

95.2. Zakazuje się kar zbiorowych, cielesnych, karania poprzez przetrzymywanie w ciemnym pomieszczeniu, a także wszelkich innych nieludzkich lub poniżających form karania.

95.3. Zabrania się karania nieletnich poprzez umieszczenie ich w odosobnieniu w karnej celi.

95.4. Segregacja ze względów dyscyplinarnych będzie stosowania jedynie w wyjątkowych przypadkach, w których zawiodą inne sankcje. Taka kara zostanie nałożona na określony i możliwie najkrótszy czas. W trakcie jej obowiązywania należy nieletniemu zapewnić kontakty z odpowiednimi osobami, dostarczyć materiały do czytania oraz zaproponować przynajmniej jedną godzinę aktywności fizycznej na świeżym powietrzu, jeżeli pozwalają na to warunki pogodowe.

95.5. Przedstawiciel personelu medycznego powinien zostać poinformowany o zastosowaniu kary segregacji wobec danego nieletniego oraz powinien mieć zapewniony do niego dostęp.

95.6. Kara dyscyplinarna nie będzie obejmować ograniczenia kontaktu z rodziną lub odwiedzin, chyba że wykroczenie dyscyplinarne dotyczy takich kontaktów lub odwiedzin.

95.7. Częścią kary dyscyplinarnej nie może być ograniczenie nieletnim dostępu do ćwiczeń, o których mowa w punkcie 81.

E.14. Przeniesienia pomiędzy instytucjami

96. Nieletni mogą zostać przeniesieni do innej instytucji, jeżeli początkowe kryteria ich osadzenia lub cel polegający na ich reintegracji w społeczeństwie mogą być skuteczniej zrealizowane w innej instytucji lub jeżeli jest to konieczne ze względów bezpieczeństwa lub wystąpienia poważnego zagrożenia.

97. Zabrania się przenoszenia nieletnich jako środka dyscyplinarnego.

98. Nieletni może zostać przeniesiony z jednej instytucji do drugiej, jeżeli tak nakazuje prawo lub jeżeli tak zadecydują odnośne organy sądownicze lub administracyjne po uprzednim przeprowadzeniu odpowiedniego dochodzenia.

99.1. Wszystkie istotne informacje i dane na temat nieletniego zostaną również przekazane w celu zapewnienia ciągłości opieki.

99.2. Transport nieletnich będzie się odbywać zgodnie z wymogami humanitarnego przetrzymywania.

99.3. W czasie transportu należy zapewnić poszanowanie anonimowości i prywatności nieletnich.

E.15. Przygotowanie do zwolnienia

100.1. Wszystkim nieletnim pozbawionym wolności należy zapewnić odpowiednie wsparcie w ich powracaniu do życia w społeczności.

100.2. Wszyscy nieletni, którym udowodniono ich winę, zostaną przygotowani do zwolnienia w drodze specjalnych działań interwencyjnych.

100.3. Tego typu działania interwencyjne zostaną uwzględnione w planie indywidualnym zgodnie z podpunktem 79.1. i zostaną wdrożone w odpowiednim czasie przed zwolnieniem.

101.1. Należy podjąć odpowiednie działania zapewniające stopniowy powrót nieletniego do życia w wolnym społeczeństwie.

101.2. Działania te powinny obejmować dodatkową przepustkę oraz częściowe lub warunkowe zwolnienie w połączeniu ze skutecznym wsparciem socjalnym.

102.1. Od początku pozbawienia wolności władze instytucjonalne oraz służby, które nadzorują i zapewniają wsparcie zwolnionym nieletnim, powinny ściśle ze sobą współpraco-

wać, tak aby umożliwić nieletnim ponowne funkcjonowanie w społeczeństwie, na przykład poprzez:

a) zapewnienie im wsparcia w związku z powrotem do rodziny lub znalezienie im rodziny zastępczej oraz zapewnienie pomocy w rozwijaniu innych relacji społecznych;
b) znalezienie zakwaterowania;
c) dalszą edukację i szkolenia;
d) znalezienie zatrudnienia;
e) skierowanie ich do odpowiednich służb socjalnych i ośrodków opieki zdrowotnej oraz
f) zapewnienie wsparcia finansowego.

102.2. Przedstawiciele takich służb i ośrodków będą mieli zapewniony dostęp do nieletnich przebywających w instytucjach w celu zapewnienia im wsparcia w związku ze zwolnieniem.

102.3. Służby te i ośrodki są zobowiązane zapewnić nieletnim skuteczną pomoc w odpowiednim czasie przed planowaną datą zwolnienia.

103. W przypadku zwolnienia warunkowego zastosowanie mają te same zasady, które regulują realizację kar i środków postępowania w tym zakresie.

E. 16. Przedstawiciele innych narodowości

104.1. Nieletni innych narodowości pozostający w kraju, w którym są przetrzymywani, powinni być traktowani w taki sam sposób co pozostali nieletni.

104.2. Dopóki nie zapadnie decyzja, czy nieletni innych narodowości nie powinni zostać odesłani do kraju pochodzenia, powinni oni być traktowani w taki sam sposób co pozostali nieletni.

104.3. Nieletni, w przypadku których podjęto decyzję o ich odesłaniu, powinni zostać przygotowani do reintegracji w ich krajach pochodzenia. Tam, gdzie jest to możliwe, należy podjąć ścisłą współpracę ze służbami odpowiedzialnymi za opiekę społeczną dla nieletnich oraz organami wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, tak aby zagwarantować takim nieletnim niezbędne wsparcie i pomoc po przybyciu do kraju pochodzenia.

104.4. Nieletni innych narodowości powinni otrzymać informacje na temat możliwości ubiegania się o odbycie kary pozbawienia wolności w ich kraju pochodzenia.

104.5. Nieletni innych narodowości powinni mieć zapewniony dostęp do dłuższych odwiedzin lub innych form kontaktu ze światem zewnętrznym w stopniu, w jakim jest to niezbędne, aby zrekompensować im ich izolację społeczną.

105.1. Nieletni innych narodowości przebywający w instytucjach powinni zostać bezzwłocznie poinformowani o przysługującym im prawie do kontaktu i do zapewnienia im nie-

zbędnych środków do komunikowania się z konsulem lub innym przedstawicielem służb dyplomatycznych ich kraju.

105.2. Nieletni pochodzący z krajów, które nie mają swojego przedstawicielstwa dyplomatycznego w danym państwie, oraz uchodźcy czy bezpaństwowcy powinni mieć zapewniony dostęp do podobnych możliwości kontaktu z przedstawicielami służb dyplomatycznych kraju odpowiedzialnego za ich sytuację lub krajowych czy międzynarodowych władz i służb powołanych w celu zabezpieczenia interesów takich osób.

105.3. Przedstawiciele służb instytucjonalnych i opieki społecznej powinni w pełni współpracować z konsulatami i służbami dyplomatycznymi reprezentującymi takich nieletnich, tak aby zabezpieczyć ich szczególne potrzeby.

105.4. Ponadto, nieletni innych narodowości, w przypadku których zachodzi możliwość wydalenia z kraju, powinni mieć zapewniony dostęp do porady prawnej i pomocy w tym zakresie.

E.17. Mniejszości etniczne i językowe w instytucjach

106.1. Należy podjąć szczególne starania mające na celu zabezpieczenie potrzeb nieletnich należących w instytucjach do mniejszości etnicznych lub językowych.

106.2. W stopniu, w jakim jest to wykonalne, przedstawiciele różnych grup w danej instytucji powinni mieć możliwość dalszego praktykowania obrzędów czy tradycji charakterystycznych dla ich kręgu kulturowego.

106.3. Potrzeby językowe należy zabezpieczyć poprzez zapewnienie kompetentnych tłumaczy oraz dostarczenie materiałów pisemnych we wszystkich językach stosowanych w danej instytucji.

106.4. Należy podjąć szczególne działania mające na celu zapewnienie kursów językowych tym nieletnim, którzy nie władają językiem oficjalnym danego kraju w stopniu zaawansowanym.

E.18. Nieletni niepełnosprawni

107.1. Nieletni będący osobami niepełnosprawnymi powinni przebywać w zwykłych instytucjach, w pomieszczeniach przystosowanych do ich potrzeb.

107.2. Nieletni niepełnosprawni, w przypadku których przystosowanie zwykłych instytucji do ich potrzeb jest niemożliwe, zostaną przekazani do instytucji specjalistycznych, w których ich potrzeby mogą być spełnione.

F. Część specjalna

F.1. Areszt policyjny, zatrzymanie przedprocesowe i inne formy pozbawienia wolności stosowane przed wydaniem wyroku

108. Wobec wszystkich nieletnich sprawców, których wina jak dotąd nie została wykazana w sądzie, stosuje się zasadę domniemania niewinności, a na sposób ich traktowania nie może wpływać możliwość ich ewentualnego skazania za dane przestępstwo w przyszłości.

109. Należy uwzględnić szczególną wrażliwość nieletnich w początkowym okresie ich osadzenia, tak aby zapewnić, że jako osoby z grupy ryzyka są oni zawsze traktowani z pełnym poszanowaniem ich godności i integralności osobistej.

110. W celu zagwarantowania nieletnim kompleksowej opieki należy im zapewnić bezzwłoczne wsparcie ze strony służb odpowiedzialnych za nich po zwolnieniu lub w trakcie obowiązywania nałożonych na nich kar i środków, zarówno w postaci aresztu, jak i innych, w przyszłości.

111. Wolność takich osób nieletnich może zostać ograniczona wyłącznie w stopniu uzasadnionym przez cel, jakiemu ich osadzenie ma służyć.

112. Nieletni nie będą przymuszani do pracy lub uczestniczenia w zajęciach organizowanych w ramach interwencji lub innych działaniach, do których nie można przymusić pozostałych nieletnich w danej społeczności.

113.1. Nieletni, których wina nie została wykazana, będą mieli dostęp do wielu zajęć organizowanych w ramach interwencji i innych.

113.2. Jeżeli tacy nieletni wyrażą chęć do uczestniczenia w zajęciach organizowanych dla nieletnich, których wina została wykazana, w miarę możliwości należy im na to pozwolić.

F.2. Instytucje opieki społecznej

114. Instytucje opieki społecznej mają przeważnie charakter otwarty, a pobyt o charakterze zamkniętym mogą nieletnim zapewnić wyłącznie w wyjątkowych sytuacjach i w możliwie najkrótszym wymiarze czasowym.

115. Wszystkie instytucje opieki społecznej muszą zostać akredytowane i zarejestrowane przez kompetentne władze publiczne oraz muszą zapewnić opiekę zgodną z obowiązującymi standardami krajowymi.

116. Nieletni sprawcy integrujący się z innymi nieletnimi w instytucjach opieki społecznej powinni być traktowani tak samo jak ci nieletni.

F.3. Ośrodki zdrowia psychicznego

117. Nieletni sprawcy przebywający w ośrodkach zdrowia psychicznego będą otrzymywać takie samo leczenie ogólne co pozostali nieletni w takich instytucjach oraz będą poddani takiemu samemu postępowaniu jak inni nieletni pozbawieni wolności.

118. Decyzja dotycząca leczenia zaburzeń psychicznych będzie w takich ośrodkach podejmowana wyłącznie na podstawie przesłanek medycznych, będzie zgodna z uznanymi i zatwierdzonymi standardami krajowymi regulującymi kwestie związane z ośrodkami zdrowia psychicznego oraz z zasadami zawartymi w odnośnych instrumentach międzynarodowych.

119. Obowiązujące w ośrodkach zdrowia psychicznego standardy dotyczące bezpieczeństwa i ochrony nieletnich sprawców będą ustalane przede wszystkim na podstawie względów medycznych.

CZĘŚĆ IV. POMOC I DORADZTWO PRAWNE

120.1. Nieletnim i ich rodzicom lub opiekunom prawnym przysługuje prawo do korzystania z pomocy prawnej i doradztwa prawnego we wszystkich kwestiach związanych z nałożeniem i realizacją kar lub środków alternatywnych.

120.2. Kompetentne władze i służby zapewnią nieletnim odpowiednie możliwości mające na celu uzyskanie skutecznej i poufnej porady i pomocy prawnej, w tym nieograniczony dostęp do nienadzorowanych kontaktów z prawnikami.

120.3. Państwo zobowiązane jest zapewnić darmową pomoc prawną nieletnim, ich rodzicom lub opiekunom prawnym, jeżeli zachodzi taka potrzeba z punktu widzenia ochrony interesu sprawiedliwości.

CZĘŚĆ V. PROCEDURY ZWIĄZANE ZE SKŁADANIEM SKARG. KONTROLE I MONITORING

G. Procedury związane ze składaniem skarg

121. Nieletnim i ich rodzicom lub opiekunom prawnym należy zapewnić możliwość swobodnego składania wniosków lub skarg do władz i służb odpowiedzialnych za instytucję, w której przebywają nieletni, lub za kary czy środki na nich nałożone.

122.1. Procedury regulujące proces składania wniosków lub skarg powinny być proste i skuteczne. Decyzje w sprawie takich wniosków lub skarg powinny być podejmowane bezzwłocznie.

122.2. Podczas rozpatrywania skarg lub wniosków w pierwszej kolejności należy stosować techniki mediacyjne i zmierzające do rozwiązania konfliktu w drodze zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie.

122.3. W przypadku odrzucenia wniosku lub skargi niezbędne jest przedstawienie powodów takiej decyzji zainteresowanemu nieletniemu oraz — w uzasadnionych przypadkach — jego rodzicowi lub opiekunowi prawnemu. Nieletniemu lub — w uzasadnionych przypadkach — jego rodzicowi lub opiekunowi prawnemu przysługuje prawo odwołania od tej decyzji do niezależnych i bezstronnych organów władzy.

122.4. W takich przypadkach odnośne organy zobowiązane są zapewnić, że proces apelacyjny:

a) uwzględnia wszelkie potrzeby i problemy nieletnich;
b) odbywa się pod przewodnictwem osób obeznanych z kwestiami związanymi z nieletnimi oraz
c) odbywa się w miejscu znajdującym się możliwie jak najbliżej instytucji, w której przebywa dany nieletni lub w której odbywa się realizacja kary lub środka alternatywnego zastosowanego wobec tego nieletniego.

122.5. Nawet jeżeli wniosek lub skarga lub wynikający z nich proces apelacyjny miały początkowo formę pisemną, nieletni powinien mieć możliwość osobiście się wypowiedzieć.

123. Nieletni nie mogą zostać ukarani za złożenie wniosku lub skargi.

124. Nieletnim i ich rodzicom lub opiekunom prawnym przysługuje prawo do skorzystania z pomocy prawnika w związku z zaskarżeniem decyzji, skargami i procedurami procesu apelacyjnego oraz do skorzystania z pomocy obrońcy, jeżeli zachodzi taka potrzeba z punktu widzenia ochrony interesu sprawiedliwości.

H. Kontrole i monitoring

125. Instytucje, w których nieletni odbywają karę pozbawienia wolności, oraz władze i służby odpowiedzialne za wdrożenie nałożonych kar i środków będą poddawane regularnym kontrolom wykonywanym przez odnośne agencje rządowe, których celem będzie ocena, czy instytucje te postępują zgodnie z przepisami prawa krajowego i międzynarodowego oraz z niniejszymi zasadami.

126.1. Warunki panujące w tych instytucjach oraz sposób traktowania nieletnich odbywających w nich karę pozbawienia wolności lub podlegających innym karom lub środkom alternatywnym będą monitorowane przez niezależne organy, do których nieletni będą mieli dostęp z zachowaniem poufności, a wyniki takiego monitoringu będą podawane do wiadomości opinii publicznej.

126.2. Niezależny monitoring obejmować będzie w pierwszej kolejności kontrolę pod kątem stosowania rozwiązań siłowych, narzędzi przymusu, kar dyscyplinarnych i wszelkich innych szczególnie restrykcyjnych form postępowania.

126.3. Wszelkie przypadki śmierci lub poważnych obrażeń odniesionych przez nieletnich wymagają bezzwłocznego, odpowiednio szybkiego i niezależnego dochodzenia.

126.4. Niezależne organy odpowiedzialne za taki monitoring powinny współpracować z agencjami międzynarodowymi uprawnionymi do przeprowadzenia inspekcji w instytucjach, w których nieletni odbywają karę pozbawienia wolności.

CZĘŚĆ VI. PERSONEL

127.1. Całościowa polityka dotycząca personelu odpowiedzialnego za wdrażanie kar i środków alternatywnych oraz kary pozbawienia wolności wobec nieletnich powinna zostać określona w dokumencie formalnym obejmującym zasady rekrutacji, doboru, szkolenia, statusu, zakresu obowiązków i warunków pracy tych osób.

127.2. Polityka ta powinna także określać podstawowe standardy etyczne obowiązujące osoby pracujące z takimi nieletnimi z uwzględnieniem grupy docelowej, którą osoby te mają się zajmować. W polityce tej należy zawrzeć zapisy na temat skutecznych mechanizmów stosowanych w przypadku jakichkolwiek naruszeń standardów etycznych i zawodowych.

128.1. Osoby pracujące z nieletnimi powinny podlegać specjalnym procedurom rekrutacji i doboru pracowników, uwzględniającym ich cechy charakteru i kwalifikacje zawodowe niezbędne do pracy z takimi nieletnimi i ich rodzinami.

128.2. Procedury rekrutacji i doboru pracowników powinny być wyraźne, sprawiedliwe i nie mogą stanowić podstawy do zachowań o charakterze dyskryminacyjnym.

128.3. Podczas rekrutacji i doboru personelu należy uwzględnić potrzebę zatrudnienia takich mężczyzn i kobiet, którzy będą mieli odpowiednie umiejętności umożliwiające im radzenie sobie z kulturowym i językowym zróżnicowaniem nieletnich, za których będą oni odpowiedzialni.

129.1. Pracownicy odpowiedzialni za wdrażanie kar i środków oraz kary pozbawienia wolności wobec nieletnich muszą odbyć odpowiednie szkolenia, uwzględniające zarówno teoretyczny, jak i praktyczny wymiar ich pracy, a także uzyskać odpowiednie porady i zalecenia umożliwiające im faktyczne zrozumienie realiów pracy w tym szczególnym obszarze, jak również praktycznych obowiązków i wymagań etycznych związanych z ich pracą.

129.2. Personel będzie regularnie rozwijał swoje kompetencje zawodowe poprzez udział w szkoleniach dla pracowników, stały nadzór, kontrolę i ocenę działalności i wyników.

129.3. Szkolenia dla pracowników będą obejmować następujące zagadnienia:

a) zasady etyki i podstawowe wartości istotne dla wykonywanego zawodu;
b) krajowe zabezpieczenia i instrumenty międzynarodowe dotyczące praw dzieci i ochrony nieletnich przed niedopuszczalnym traktowaniem;
c) prawo rodzinne i prawo dotyczące nieletnich, psychologia rozwoju, praca społeczna i edukacja nieletnich;
d) nauczanie pracowników sposobów kształtowania i motywowania nieletnich, pozyskiwania ich szacunku oraz służenia nieletnim jako wzorzec zachowania i myślenia;
e) budowanie i utrzymywanie profesjonalnych relacji z nieletnimi i ich rodzinami;
f) potwierdzone metody interwencji i dobre praktyki postępowania;
g) metody radzenia sobie ze zróżnicowaniem nieletnich oraz
h) sposoby współpracy w zespołach interdyscyplinarnych oraz z innymi instytucjami pracującymi z poszczególnymi osobami nieletnimi.

130. Liczba pracowników odpowiedzialnych za wdrażanie kar i środków alternatywnych oraz kary pozbawienia wolności wobec nieletnich powinna być odpowiednio duża, tak aby zapewnić skuteczne wykonywanie ich pracy i obowiązków. W grupie tej powinni się znaleźć różni specjaliści niezbędni do zabezpieczenia potrzeb wszystkich nieletnich znajdujących się pod ich opieką.

131.1. Co do zasady pracownicy ci będą zatrudniani na stałe.

131.2. Odpowiednie osoby pracujące w ramach wolontariatu będą zachęcane do udzielania się w zajęciach z nieletnimi.

131.3. Władze i służby odpowiedzialne za wdrażanie kar i środków ponoszą odpowiedzialność za realizację zapisów niniejszych zasad także wtedy, kiedy w proces wdrażania kar i środków zaangażowane są również inne organizacje lub osoby trzecie, niezależnie od tego, czy otrzymują one za to wynagrodzenie czy nie.

132. Zatrudnienie pracowników powinno być realizowane w sposób zapewniający ciągłość pracy z nieletnimi.

133. Osobom pracującym z nieletnimi należy zapewnić odpowiednie warunki pracy i płacy, proporcjonalne do charakteru ich pracy i porównywalne z warunkami pracy osób wykonujących podobne zawody.

134.1. W celu zapewnienia współpracy pomiędzy grupami osób pracującymi z nieletnimi albo w obrębie społeczności, albo w warunkach zamkniętych należy działać na rzecz wypracowania możliwości wzajemnego wsparcia między tymi grupami lub na rzecz szkoleń przygotowujących je do pracy także w drugim środowisku.

134.2. Ograniczenia budżetowe nie mogą nigdy prowadzić do oddelegowania do takiej pracy osób, którym brakuje niezbędnych kwalifikacji.

CZĘŚĆ VII. OCENA, BADANIA, PRACA Z MEDIAMI I OPINIĄ PUBLICZNĄ

I. Ocena i badania naukowe

135. Kary i środki alternatywne opracowane z myślą o nieletnich powinny być przygotowywane na podstawie wyników oceny i badań naukowych.

136.1. W tym celu należy zbierać i porównywać dane umożliwiające ocenę stopnia skuteczności i niepowodzenia różnych kar i środków alternatywnych. W ocenie tej należy uwzględnić wskaźniki częstości występowania recydywy oraz jej przyczyny.

136.2. Należy także zbierać dane dotyczące osobistych i socjalnych uwarunkowań nieletnich, jak również na temat warunków panujących w instytucjach, w których nieletni przebywają.

136.3. Odnośne władze i służby ponoszą odpowiedzialność za zbieranie i zestawianie danych statystycznych w sposób umożliwiający dokonywanie porównań o wymiarze regionalnym i innych.

137. Należy umożliwić prowadzenie niezależnych badań kryminologicznych dotyczących różnych aspektów postępowania z nieletnimi poprzez zapewnienie niezbędnych środków finansowych oraz dostępu do danych i instytucji. Wyniki takich badań należy opublikować także wtedy, kiedy zostały one zlecone przez władze i służby krajowe.

138. Badania będą prowadzone z poszanowaniem prywatności nieletnich oraz krajowych i międzynarodowych praw i standardów dotyczących ochrony danych.

J. Praca z mediami i opinią publiczną

139.1 Media i opinia publiczna będą regularnie i rzetelnie informowane o warunkach panujących w instytucjach, w których nieletni odbywają karę pozbawienia wolności oraz w których realizowane są działania mające na celu wdrożenie nałożonych na nich kar i środków alternatywnych.

139.2. Media i opinia publiczna będą informowane, jakim celom służą kary i środki alternatywne oraz kara pozbawienia wolności stosowane wobec nieletnich, jak również o pracy osób odpowiedzialnych za ich realizację, tak aby zapewnić lepsze zrozumienie roli takich kar i środków w społeczeństwie.

140. Odpowiedzialne władze i służby powinny być zachęcane do publikowania regularnych sprawozdań na temat postępów działań prowadzonych w instytucjach dla nieletnich oraz realizacji nałożonych na nich kar i środków alternatywnych.

141. Media i członkowie opinii publicznej zawodowo zainteresowani kwestiami związanymi z nieletnimi powinni mieć zapewniony dostęp do instytucji, w których przebywają nieletni, pod warunkiem że odbywa się to z poszanowaniem prawa nieletnich do prywatności oraz innych przysługujących im praw.

CZĘŚĆ VIII. AKTUALIZOWANIE ZASAD

142. Niniejsze zasady będą regularnie aktualizowane.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2009)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 8 lipca 2009 r.
na 1063. zebraniu Zastępców Ministrów)

1. Ochrona wolności słowa i godności ludzkiej w środowisku informacyjno–komunikacyjnym poprzez zapewnienie spójnego zasięgu ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami i rozwijaniem umiejętności dzieci w zakresie mediów jest priorytetem Rady Europy.

2. Ryzyko szkody może zaistnieć w przypadku treści i zachowań, jak np. pornografii online, przedstawianiu uwłaczającego i stereotypowego wizerunku kobiet, obrazowaniu i gloryfikacji przemocy i samookaleczania się, poniżających, dyskryminujących lub rasistowskich treści czy pochwała takiego zachowania, nagabywanie nieletnich w celach seksualnych (*grooming*), werbowanie dzieci–ofiar do handlu ludźmi, przemoc szkolna i rówieśnicza, nękanie (*stalking*) i inne formy prześladowania, które mogą niekorzystnie wpłynąć na fizyczne, emocjonalne i psychiczne dobro dzieci.

3. Należy skierować uwagę na akty normatywne przyjęte przez Radę Ministrów mające na celu wsparcie państw członkowskich w zarządzaniu tymi zagrożeniami i, w rezultacie, w zabezpieczaniu praw człowieka i podstawowych wolności przysługujących wszystkim ludziom. Akty te to między innymi: Zalecenie CM/Rec(2008)6 w sprawie działań na rzecz poszanowania wolności słowa i informacji na temat filtrów internetowych, Deklaracja z 2008 r. w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci w Internecie; Zalecenie Rec(2007)11 w sprawie działań na rzecz wolności słowa i informacji w nowym środowisku informacyjno–komunikacyjnym; Zalecenie Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego śro-

dowiska informacyjnego i komunikacyjnego; Zalecenie Rec(2001)8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni (samoregulacja i ochrona użytkownika przed nielegalnymi lub szkodliwym treściami w środowisku nowych usług informacyjno–komunikacyjnych).

4. Istnieje potrzeba, by przekazać dzieciom wiedzę, umiejętności, zrozumienie, postawy, wartości oparte na prawach człowieka i zachowania niezbędne, by aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym i publicznym oraz by postępować odpowiedzialnie, szanując jednocześnie prawa innych.

5. Istnieje także potrzeba, by stymulować zaufanie i promować wiarygodność Internetu, zwłaszcza poprzez neutralne oznaczanie treści, by umożliwić zarówno dzieciom, jak i dorosłym dokonywanie swych własnych ocen i wartościowanie treści internetowych.

6. Komitet Ministrów zaleca, aby państwa członkowskie, we współpracy z podmiotami sektora prywatnego i społeczeństwem obywatelskim, opracowały i propagowały spójne strategie na rzecz ochrony dzieci przed treściami i zachowaniem potencjalnie niebezpiecznymi przy jednoczesnym nawoływaniu do aktywnego uczestnictwa w nowym środowisku informacyjno–komunikacyjnym i efektywnego korzystania z niego między innymi poprzez:

- zachęcanie do budowy i korzystania z bezpiecznych przestrzeni w Internecie (tzw. *walled gardens*), jak również innych narzędzi ułatwiających dostęp do stron internetowych i treści odpowiednich dla dzieci;
- promowanie dalszego rozwoju i dobrowolnego wykorzystywania oznaczeń i znaków zaufania pozwalających rodzicom łatwo odróżnić treści nieszkodliwe od treści potencjalnie niebezpiecznych;
- promowanie nabywania umiejętności przez dzieci, rodziców i wychowawców, aby lepiej zrozumieć i radzić sobie z treściami i zachowaniami potencjalnie niebezpiecznymi;
- skierowanie uwagi wszystkich stosownych partnerów sektora prywatnego i państwowego na niniejszej zalecenie i załączone do niego wytyczne.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2009)5

Wytyczne

I. Utworzenie bezpiecznych dla dzieci przestrzeni w Internecie

7. Rozwój nowych technologii komunikacyjnych i ewolucja Internetu doprowadziły do powstania luki w szeregu odpowiednich środków ochrony dzieci przed treściami noszącymi znamiona ryzyka szkody. Podczas gdy ochronę przed treściami szkodliwymi w świecie

rzeczywistym jest, w większości przypadków, dużo łatwiej zapewnić, jest to coraz trudniejsze w świecie online, biorąc zwłaszcza pod uwagę fakt, że każde działanie mające na celu ograniczenie dostępu do treści jest potencjalnie sprzeczne z prawem do wolności słowa i informacji zgodnie z artykułem 10 europejskiej Konwencji praw człowieka (ETS Nr 5). Należy nadmienić, że to podstawowe prawo i wolność jest priorytetowym celem działań Rady Europy i jej państw członkowskich; jednocześnie państwa mają pełne prawo, a nawet obowiązek chronienia dzieci przed treściami, które są dla nich nieodpowiednie.

8. Podczas gdy odpowiedzialność rodzicielska i edukacja w zakresie mediów mają pierwszorzędne znaczenie dla skuteczności ochrony dzieci, istnieją jeszcze inne narzędzia i metody, które mogą pomóc rodzicom i wychowawcom w ich staraniach, aby informować i edukować dzieci w zakresie Internetu i technologii informacyjno–komunikacyjnych. Utworzenie bezpiecznych przestrzeni (tzw. *walled gardens*) dla dzieci w Internecie oraz gra online Rady Europy „Through the Wild Web Woods" są istotnymi przykładami takich narzędzi i metod.

9. Na tej podstawie państwa członkowskie, we współpracy z sektorem prywatnym, mediami i społeczeństwem, są zachęcane do tworzenia bezpiecznych przestrzeni w Internecie dla dzieci, w których mogłyby bezpiecznie się poruszać, i w ten sposób aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa informacyjnego, zwłaszcza poprzez:

- tworzenie zaufanych i zabezpieczonych stron www dla dzieci, np. poprzez tworzenie dobranych wiekowo portali online;
- opracowanie profesjonalnych standardów utrzymania takich stron i portali internetowych, zwłaszcza w odniesieniu do linków i odnośników do innych stron;
- podnoszenie świadomości na temat takich stron dla dzieci, zwłaszcza wśród rodziców, wychowawców, twórców treści i powiązanych z nimi stowarzyszeń;
- rozważenie możliwości włączenia korzyści płynących z tych bezpiecznych stron www do programów nauczania w szkole i materiałów edukacyjnych, takich jak „The Internet literacy handbook" („Podręcznik obsługi Internetu"), publikacja Rady Europy.

II. Wspieranie budowy paneuropejskich systemów znakowania i znaków zaufania

10. Wciąż rośnie zapotrzebowanie na systemy, które pomagają chronić dzieci przed treściami potencjalnie niebezpiecznymi. Opracowywane filtry treści internetowych stały się jedną z form ochrony, która później doprowadziła do przyjęcia zalecenia CM/Rec (2008)6 w sprawie działań na rzecz poszanowania wolności słowa i informacji na temat filtrów internetowych.

11. Oprócz automatycznego oceniania i filtrowania treści, istnieją inicjatywy, których celem jest oznaczanie treści online na zasadzie dobrowolnego działania i znakowanie dokony-

wanie przez twórców treści. Wśród nich znajdują się Internet Content Rating Association — Stowarzyszenie Oceny Zawartości Internetu (część Family Online Safety Institute — Instytutu Bezpieczeństwa Internetowego Rodziny) oraz PEGI Online (część systemu Pan-European Game Information — Ogólnoeuropejskiego Systemu Klasyfikacji Gier), z których oba doprowadziły do opracowania systemów opisywania treści internetowych.

12. Znakowanie treści internetowych przyczynia się do rozwoju bezpiecznych przestrzeni dla dzieci w Internecie. Jednakże skuteczność i wiarygodność systemów klasyfikacji zależy w ogromnej mierze od odpowiedzialności tych, którzy tworzą te systemy oraz ich interoperacyjności. Opracowanie ogólnoeuropejskiego znaku zaufania dla odpowiedzialnych systemów klasyfikacji — przygotowanych w całkowitej zgodności z prawem do wolności słowa i informacji oraz zgodnie z artykułem 10 europejskiej Konwencji praw człowieka — umocniłoby te systemy i inicjatywy, ułatwiłoby utworzenie bezpiecznych przestrzeni dla dzieci w Internecie i pozwoliłoby uniknąć i/lub złagodzić narażenie dzieci na treści i zachowania potencjalnie niebezpieczne.

13. Treści internetowe nieoznakowane nie powinny być jednak uznawane z niebezpieczne lub mniej wartościowe dla dzieci, rodziców i wychowawców. Klasyfikowanie ma ograniczony zasięg i powinno być postrzegane jako jedna z wielu możliwości propagowania demokratycznego uczestnictwa i ochrony dzieci w Internecie i przeciwdziałania treściom i zachowaniom potencjalnie niebezpiecznym.

14. Na tej podstawie państwa członkowskie, we współpracy z sektorem prywatnym, mediami i społeczeństwem obywatelskim, są zachęcane do opracowania i promowania odpowiedzialnego korzystania z systemów klasyfikacji dla treści internetowych, zwłaszcza poprzez:

- stworzenie ogólnoeuropejskiego znaku zaufania dla systemów klasyfikacji treści internetowych.

  Kryteriami nadawania takiego znaku byłyby między innymi:
- zgodność z zasadami i standardami praw człowieka, w tym prawa do skutecznych sposobów dochodzenia swych praw i środków zaradczych, na przykład możliwość ponownego oznakowania w przypadku, gdy użytkownicy i/lub twórcy/autorzy treści online twierdzą, że treść została oznakowana niepoprawnie;
- systemy klasyfikacji są dostarczane i wykorzystywane na zasadzie dobrowolnej zarówno przez twórców/autorów, jak i użytkowników;
- niedopuszczalność jakiejkolwiek formy cenzurowania treści;
- szacunek dla niezależności edytorskiej mediów i podobnych usług online;
- regularna kontrola oznakowanej treści na przykład poprzez wprowadzenie maksymalnego okresu ważności etykiety;
- promowanie inicjatyw na rzecz interoperacyjności systemów klasyfikacji, w tym stworzenia unikalnego, paneuropejskiego logo sygnalizującego odpowiedniość treści dla różnych grup wiekowych;

- opracowanie zasad klasyfikacji wiekowej treści, z uwzględnieniem różnych tradycji państw członkowskich;
- promowanie badań i rozwoju, zwłaszcza odnośnie możliwości oznaczania treści za pomocą metadanych;
- podnoszenie świadomości wśród rodziców i wychowawców na temat korzyści oznakowania treści ułatwiającego dostęp do bezpiecznych przestrzeni dla dzieci w Internecie;
- ocenianie i wartościowanie systemów klasyfikacji i ich skuteczności, zwłaszcza w kontekście ich zgodności z artykułem 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz dostępności i osiągalności usług związanych z tymi systemami dla ogółu społeczeństwa.

III. Promowanie umiejętności w zakresie obsługi i znajomości Internetu wśród dzieci, rodziców i wychowawców

15. Bezpieczne przestrzenie w Internecie i znakowanie treści online może sprawić, że korzystanie z Internetu będzie przyjemnym i budującym zaufanie u dzieci doświadczeniem. Jednakże należy zaakceptować fakt, że nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie niebezpieczeństwa grożącego dzieciom narażonym na treści czy zachowania potencjalnie niebezpieczne oraz że, w związku z tym, umiejętności w zakresie mediów (informatyczne) u dzieci, rodziców i wychowawców pozostają kluczowym elementem spójnej ochrony dzieci przed takimi zagrożeniami.

16. Na tej podstawie państwa członkowskie, we współpracy z sektorem prywatnym, organizacjami zrzeszającymi rodziców, nauczycieli i wychowawców, mediami i społeczeństwem obywatelskim, są zachęcane do promowania zdobywania przez dzieci, młodzież, rodziców i wychowawców umiejętności w zakresie mediów (informatyki), które mogą przygotować ich na treści i zachowania potencjalnie niebezpieczne, zwłaszcza poprzez:

- podnoszenie świadomości i budowanie krytycznego podejścia zarówno wobec korzyści, jak i ryzyk dla dzieci swobodnie korzystających z Internetu i usług ICT;
- zaadaptowanie programów szkolnych w taki sposób, by zawierały praktyczną naukę o tym, jak najlepiej korzystać z Internetu i usług ICT, oraz zachęcanie nauczycieli do analizowania i zwalczania seksizmu w treściach internetowych, które kształtują poglądy dzieci;
- informowanie dzieci, rodziców i wychowawców o bezpiecznych przestrzeniach w Internecie i wiarygodnej klasyfikacji treści;
- propagowanie wiedzy i praktycznego zrozumienia systemów klasyfikacji i mechanizmów filtrujących w kontekście praw człowieka oraz potencjalnego zagrożenia wolności słowa i informacji, między innymi poprzez skierowanie uwagi wszystkich zainteresowanych podmiotów na akty normalizacyjne Rady Europy i dostępne w tej dziedzinie narzędzia.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2009)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 18 listopada 2009 r.
na zebraniu 1070. bis Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

powołując się na III Szczyt Rady Europy (Warszawa, 16–17 maja 2005 r.) oraz powzięte na nim zobowiązanie, aby podjąć szczególne działania mające na celu zwalczenie wszelkich form przemocy wobec dzieci;

powołując się na Strategię na lata 2009–2011 „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", nadającą Radzie Europy rolę regionalnego inicjatora i koordynatora narodowych i regionalnych inicjatyw w walce przeciwko przemocy wobec dzieci oraz europejskiego forum uzupełniającego dla zaleceń zawartych w „Studium o przemocy wobec dzieci" Sekretarza Generalnego ONZ;

powołując się na paneuropejską, informacyjną kampanię przeciwko karom cielesnym wobec dzieci „Podnieś rękę przeciwko biciu dzieci", rozpoczętą przez Radę Europy 15 czerwca 2008 r. w Zagrzebiu w Chorwacji;

zważywszy, że dobro oraz dobre samopoczucie dzieci są fundamentalnymi wartościami wspólnymi dla wszystkich państw członkowskich i że muszą być bezsprzecznie promowane;

uznając, że przemoc wobec dzieci stanowi złamanie praw dziecka, zagrożenie dla rozwoju dziecka i ogranicza możliwość korzystania z jego podstawowych praw;

zauważając, że przemoc wobec dzieci istnieje w każdym państwie bez względu na płeć, przynależność rasową, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowych, stan majątkowy, cenzus urodzenia, orientację seksualną, stan zdrowia, upośledzenie czy inne cechy tożsamości;

zważywszy, że wrażliwość i delikatna natura dzieci oraz ich zależność od dorosłych w procesie dorastania i rozwoju wymaga większego nakładu w środki zapobiegania przemocy i ochronę dzieci ze strony rodzin, społeczeństwa i państwa;

mając na względzie Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka (ETS Nr 5), gwarantującą każdemu w granicach jurysdykcji państw członkowskich, w tym dzieciom, prawo do ochrony przed torturami i nieludzkim lub upokarzającym traktowaniem lub stosowaniem kar, prawo do wolności i bezpieczeństwa oraz prawo do uczciwego procesu;

mając na względzie zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną (ETS Nr 163), a zwłaszcza jej postanowienia dotyczące praw dzieci do ochrony przed zaniedbaniem, przemocą i wykorzystywaniem;

mając na uwadze europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci (ETS Nr 160), Konwencję w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197), Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201) oraz inne stosowne instrumenty prawne Rady Europy;

mając na względzie następujące zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich: Zalecenie CM/Rec(2009)5 w sprawie środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, Zalecenie CM/Rec(2008)11 w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym, Zalecenie Rec(2006)19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa, Zalecenie Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego, Zalecenie Rec(2006)5 w sprawie Planu Działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015, Zalecenie Rec(2005)5 w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, Zalecenie Rec(2002)5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą oraz Zalecenie Rec(2001)16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym;

mając na względzie następujące zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy: Zalecenie 1854 (2009) w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz ich pełnego i aktywnego udziału w społeczeństwie, Zalecenie 1828 (2008) w sprawie przypadków zaginięcia nowonarodzonych dzieci w związku z nielegalną adopcją w Europie, Zalecenie 1815 (2007) w sprawie prostytucji — jakie stanowisko przyjąć?, Zalecenie 1778 (2007) w sprawie ofiar wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć, oraz Zalecenie 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci;

mając także na uwadze Konwencję ONZ o prawach dziecka, a zwłaszcza jej artykuł 19, nakładający na państwa wyraźny obowiązek ochrony dzieci przed wszelkimi formami przemocy, zawsze i w każdych okolicznościach;

zwracając należytą uwagę na inne stosowne instrumenty i zobowiązania narodowe w tej dziedzinie, w tym na Deklarację i Plan Działania z Rio de Janeiro na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i nastolatków i położenia mu kresu (2008);

powołując się na zalecenia „Studium o przemocy wobec dzieci" Sekretarza Generalnego ONZ, w szczególności w sprawie opracowania wielopłaszczyznowej i systematycznej struktury mającej na celu zwalczanie przemocy wobec dzieci, wdrożonej do narodowego procesu planowania poprzez narodowe strategie, politykę lub plan i wyznaczenie głównego podmiotu, najlepiej na szczeblu ministerialnym, którego zadaniem byłoby wdrażanie środków zapobiegających przemocy i jej zwalczanie;

dążąc do promowania zintegrowanych strategii narodowych mających na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz ochronę dzieci przed wszelkimi formami przemocy, zgodnie z ideą wywodzącą się z Konwencji ONZ o prawach dziecka, standardów Rady Europejskiej, opracowanych z udziałem dzieci,

zaleca, aby rządy państw członkowskich, honorując swoje międzynarodowe zobowiązania i mając należyty szacunek dla swoich indywidualnych narodowych, regionalnych i lokalnych struktur oraz stosownych obowiązków:

a) włączały w odpowiedni sposób w swe ustawodawstwo, politykę i działalność oraz wdrażały zasady, lub, odpowiednio, działania przewidziane w wytycznych Polityki Rady Europy na temat zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą, opisanych w załączniku nr 1 do niniejszego zalecenia;
b) promowały wdrażanie i stosowanie wytycznych w sferach niepodlegających bezpośrednio odpowiedzialności lub kompetencji władz publicznych, lecz które mimo to mają pewien wpływ lub mogą odegrać pewną rolę w tej kwestii;
c) zapewnić jak najszersze rozpowszechnienie niniejszego zalecenia poprzez kampanie edukacyjne oraz współpracę ze społeczeństwem obywatelskim, niezależnymi instytucjami zajmującymi się prawami dziecka, mediami, sektorem prywatnym, dziećmi i rodzinami;
d) współpracować z Radą Europy przy opracowywaniu, wdrażaniu i monitorowaniu strategii narodowych za pośrednictwem głównych instytucji zajmujących się prawami dziecka oraz eliminacją przemocy wobec dzieci;
e) współpracowały ze Specjalnym Przedstawicielem Sekretarza Generalnego ONZ ds. Przemocy wobec dzieci i go wspierały.

ZAŁĄCZNIK I. WYTYCZNE POLITYKI RADY EUROPY W SPRAWIE ZINTEGROWANYCH STRATEGII NARODOWYCH OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ

1. Streszczenie

Zgodnie z zaleceniami Komisji Narodów Zjednoczonych ds. Praw Dziecka oraz „Studium o przemocy wobec dzieci" Sekretarza Generalnego ONZ, niniejsze wytyczne promują koncepcję rozwoju oraz wdrażania holistycznej, ogólnopaństwowej struktury mającej na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz eliminację przemocy wobec dzieci.

Wytyczne odnoszą się do definicji „dziecka" i „przemocy" zawartej w Artykułach 1 i 19 lub, odpowiednio, do Konwencji ONZ o Ochronie Praw Dziecka (zwanej dalej „KOPD").

Wytyczne opierają się na ośmiu zasadach ogólnych (ochrona przed przemocą, prawo do życia i zapewnienia warunków życia w maksymalnym zakresie, równe traktowanie, równość płci, dopuszczanie dzieci do głosu, obowiązki państwa, obowiązki i udział podmiotów trzecich, dobro dziecka) oraz czterech zasadach szczegółowych (wielowymiarowa natura przemocy, zintegrowane podejście, współpraca międzysektorowa, podejście multipartnerskie). Powyższe wytyczne stanowią ideę przewodnią niniejszego dokumentu, w tym rozdziałów dotyczących zintegrowanych działań na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, środków edukacji i zwiększania świadomości, struktur prawnych, politycznych i instytucjonalnych, badań i zbierania danych.

Wytyczne wspomagają promowanie kultury szacunku dla praw dziecka w oparciu o dogłębną wiedzę na temat praw dziecka oraz zrozumienie słabości i potencjału dzieci. Główna grupa docelowa obejmuje wszystkich tych, którzy zawodowo zajmują się dziećmi.

Najistotniejsze zalecenia wytycznych wzywają do opracowania zintegrowanej strategii narodowej będącej narzędziem ochrony dzieci przed przemocą. Strategię pojmuje się jako wielopłaszczyznową, systematyczną strukturę w pełni zintegrowaną z narodową polityką promocji i ochrony praw dziecka, w wyznaczonych ramach czasowych, mającą realistyczne cele, koordynowaną i monitorowaną przez jeden podmiot (o ile to możliwe oraz zgodnie z wewnętrznymi przepisami państwa), wspieraną odpowiednimi zasobami ludzkimi i finansowymi oraz opartą na obecnym stanie wiedzy naukowej.

Wytyczne zachęcają do tworzenia usług i mechanizmów przyjaznych dzieciom. Rozumie się je jako środki zabezpieczające prawa dziecka i działające w najlepszym interesie dziecka. Istotnym zaleceniem jest wezwanie do obowiązkowego zgłaszania przypadków przemocy wobec dzieci przez wszystkie osoby zawodowo zajmujące się dziećmi.

Wytyczne zalecają wzmocnienie współpracy międzynarodowej w celu zapobiegania przemocy wobec dzieci na szczeblu ogólnoeuropejskim.

2. Cele, zakres, definicje i zasady

2.1. Cele

Celem niniejszych wytycznych jest:

a) ochrona praw dzieci, zwłaszcza tych, które są ofiarami przemocy;
b) zapobieganie wszelkim formom przemocy wobec dzieci i zwalczanie tych form;
c) promowanie przyjmowania, implementacji i monitorowania zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą;
d) umacnianie współpracy międzynarodowej mającej na celu zabezpieczenie praw dziecka oraz ochronę dzieci przed przemocą.

2.2. Zakres i definicje[8]

1. „Dziecko" oznacza każdą osobę w wieku poniżej 18 lat, włącznie z dziećmi będącymi ofiarami, świadkami i sprawcami przemocy.

2. Zgodnie z Artykułem 19 KOPD, „przemoc" definiuje się jako wszelkie formy fizycznej i psychicznej przemocy, krzywdzenia i wykorzystywania, zaniedbywania i lekceważącego traktowania, maltretowania i wykorzystywania, włącznie z wykorzystywaniem seksualnym.[9] Definicja ta obejmuje również narażanie dzieci na przemoc w domu i poza nim. Przemoc występuje nie tylko w relacjach pomiędzy dorosłym i dzieckiem, lecz także w relacjach pomiędzy samymi dziećmi.

2.3. Zasady

Zasady ogólne

Ochrona przed przemocą

Wszystkie dzieci mają prawo do ochrony przed wszelkimi formami fizycznej czy psychicznej przemocy, krzywdzenia i maltretowania, zaniedbywania i lekceważącego traktowania,

[8] Patrz także Załącznik 2 – Glosariusz terminów.

[9] Patrz także Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii oraz Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne.

złego taktowania i wykorzystywania, włącznie z wykorzystywaniem seksualnym, gdy znajdują się pod opieką rodzica(-ów), prawnego opiekuna(-ów) lub innej osoby sprawującej pieczę nad dzieckiem.[10]

Prawo do życia i zapewnienia warunków życia i rozwoju w maksymalnym zakresie

Każde dziecko ma wrodzone prawo do życia oraz warunków życia i rozwoju w maksymalnym możliwym zakresie.[11]

Równe traktowanie

Wszystkie dzieci, bez względu na ich płeć, przynależność rasową, kolor skóry, język, religię, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, status majątkowy, cenzus urodzenia, stan zdrowia, niepełnosprawność lub inną cechę tożsamości, powinny być chronione przez wszelkimi formami przemocy i mieć zapewnioną taką opiekę i pomoc, która zagwarantuje im najlepsze warunki życia i rozwoju w maksymalnym możliwym zakresie.

Równość płci

Przemocna tle różnic płci należy traktować jako obiekt zintegrowanego podejścia do przemocy i należy poświęcić należytą uwagę różnym ryzykom, na jakie narażeni są dziewczynki i chłopcy w obliczu przemocy oraz różnym konsekwencjom tej przemocy wobec chłopców i dziewczynek.

Dopuszczanie dzieci do głosu

1. Dzieci mają prawo do swobodnego wypowiadania się w sprawach mających wpływ na ich życie, a ich poglądom należy nadać odpowiednią wagę w zależności od wieku i stopnia dojrzałości dziecka. [12] Dopuszczanie dzieci do głosu oznacza w szczególności:

a) wspieranie dzieci w wyrażaniu poglądów oraz szanowanie i uwzględnianie poglądów dziecka w sytuacjach, które mają na nie wpływ;
b) wysłuchanie dziecka w toku jakiegokolwiek postępowania sądowego, administracyjnego lub pozasądowego.

[10] Artykuł 19 KOPD
[11] *Op. cit.*, Artykuł 6.
[12] *Op. cit.*, Artykuł 12

2. Dzieci powinny być uprawnione, w zależności od ich zdolności rozumienia oraz za ich świadomą zgodą, do rzeczywistego uczestniczenia w procesie planowania, wdrażania oraz oceny polityki i programów zapobiegających przemocy, i aktywnie w te procesy zaangażowane. Państwo oraz inne stosowne podmioty winny z uwagą wysłuchać poglądów dzieci, mając świadomość, że perspektywa w jakiej dziecko postrzega sprawę może wpłynąć na jakość branych pod uwagę rozwiązań.

Obowiązki państwa

1. Nadrzędnym obowiązkiem państwa jest utrzymywanie praw dziecka w mocy oraz ochrona dzieci, w granicach swej jurysdykcji, przed wszelkimi, nawet łagodnymi formami przemocy, w każdym przypadku i w każdych okolicznościach.[13] Państwa powinny zainwestować w politykę i programy uzasadnione naukowo, kierując się najlepszym interesem dziecka, i które będą narzędziami badawczymi czynników przyczyniających się do powstawania przemocy oraz skutecznego reagowania na akty przemocy.

2. Uznając kluczową rolę jaką odgrywa rodzina w rozwoju i zapewnieniu dobrobytu dzieci oraz w zabezpieczaniu ich praw, włącznie z prawem do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, państwo powinno wspierać rodziny w ich roli wychowawczej poprzez:

a) zapewnienie sieci łatwo dostępnych, elastycznych i wysokiej jakości usług z zakresu opieki nad dziećmi;[14]
b) ułatwianie godzenia życia rodzinnego i zawodowego w korzystny dla rodziny sposób;
c) tworzenie programów umożliwiających rodzicom podniesienie ich umiejętności wychowawczych i budowanie zdrowego i pozytywnego środowiska rodzinnego;[15]
d) dostrzeganie i wdrażanie aspektu praw dziecka na wszystkich poziomach procesu budżetowego.

Udział i obowiązki innych podmiotów

Obowiązek zapobiegania przemocy wobec dzieci ciąży także na wszystkich służbach, instytucjach i podmiotach zawodowo zajmujących się pracą z dziećmi i na ich rzecz, rodzicach, dalszej rodzinie, środkach masowego przekazu, sektorze prywatnym, wspólnotach religijnych i społeczeństwie obywatelskim.

[13] *Op. cit.,* artykuł 19

[14] Patrz Zalecenie Rec(2002)8 Komitetu Ministrów w sprawie dziennej opieki nad dzieckiem.

[15] Patrz Zalecenie Rec(2006)19 Komitetu Ministrów w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa.

Najlepszy interes dziecka

We wszystkich działaniach mających wpływ na dzieci, włącznie z tymi służącymi ich ochronie przed wszelkimi formami przemocy, priorytetem winien być najlepszy interes dziecka.

Zasady szczegółowe

1. Przemoc wobec dzieci jest wielowymiarowa. Takie podejście zakłada, że aby akt przemocy nastąpił, powtórzył się lub skończył, zaistnieć musi jednocześnie kilka czynników. Wymaga to całościowego podejścia do okoliczności, w których zaistniał akt przemocy, uwzględnienia współzależności między tymi czynnikami, zamiast analizy pojedynczej relacji przyczynowo–skutkowej.

2. Zapobieganie przemocy wymaga współpracy i koordynacji międzysektorowej. W szczególności oznacza to potrzebę koordynacji między głównymi ministerstwami rządów, między prowincjami (województwami) i regionami oraz pomiędzy rządem i społeczeństwem obywatelskim.

3. Przemoc wobec dzieci wymaga zintegrowanego (systemowego, holistycznego) podejścia. Podejście takie zakłada, że w równym stopniu należy uwzględnić czynniki różnych kategorii (czynniki kulturowe, psychologiczne, pedagogiczne, behawioralne, fizyczne, polityczne, socjoekonomiczne itd.). Oznacza to, że wszystkie programy i działania mające na celu zapobieganie przemocy i ochronę dzieci przed przemocą, w szerokim kontekście propagowania praw dziecka, powinny być stosowane w przestrzeni interdyscyplinarnej i międzysektorowej. Rozdziały niniejszego dokumentu, pozostając w tym duchu, są wzajemnie powiązane i powinny być odczytane jako całość.

4. Podejście multipartnerskie jest niezbędne w procesie eliminacji przemocy wobec dzieci, ponieważ jest to działanie, które wykracza poza kompetencje podmiotów i służb rządowych, obejmując także wszystkich członków społeczeństwa, takich jak instytucje rządowe, władze lokalne, organizacje pozarządowe, podmioty zawodowo zajmujące się dziećmi, środki masowego przekazu, rodziny i dzieci. W procesie planowania, wdrażania i oceny programów i działań na rzecz ochrony dzieci przed przemocą, priorytetem winno być:

a) budowanie stosunków partnerskich pomiędzy rodzinami a państwem w oparciu o zaufanie i szacunek dla odmienności kultur i tradycji;
b) angażowanie się w prawdziwy dialog z dziećmi i sukcesywne budowanie kultury szacunku dla poglądów dzieci, w tym informowanie ich o wynikach procedur i wyjaśnianie, w jaki sposób uwzględniono ich poglądy.

3. Zintegrowane działanie na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym

3.1. Zintegrowane strategie narodowe ochrony dzieci przed przemocą

1. Idea struktury multidyscyplinarnej i systemowej (zwanej dalej „strategią") zintegrowanej z krajowym procesem planowania, wywodząca się z KOPD i łącząca w działaniu wszystkich partnerów, stanowi najskuteczniejszą i najbardziej zrównoważoną w czasie odpowiedź na przemoc wobec dzieci. Istotą strategii jest kombinacja skutecznych i wszechstronnych środków prewencyjnych pierwotnych, wtórnych oraz trzeciego stopnia[16], które skupiają się na dziecku, rodzinie, są multidyscyplinarne i zorientowane na spełnienie potrzeb rodzin i dzieci. Strategia powinna obejmować realistyczne i określone w czasie cele, być wspierana odpowiednimi zasobami ludzkimi i finansowymi, opierać się na aktualnym stanie wiedzy naukowej (uwzględniając skuteczność poszczególnych działań) i podlegać regularnej ocenie.

2. Strategia powinna polegać na międzysektorowej współpracy i koordynacji obejmującej resorty ochrony zdrowia, edukacji oraz opieki społecznej, a także instytucje odpowiedzialne za planowanie budżetu i przyznawanie funduszy, organy ścigania i wymiar sprawiedliwości. Na szczeblu krajowym główna instytucja, na której spoczywa obowiązek ochrony dzieci przed przemocą, powinna przyjąć kluczową rolę koordynatora i monitora (o ile to możliwe i zgodne z wewnętrznymi przepisami prawa). Jej zdolność do angażowania różnych resortów w szeroko zakrojone działanie jest decydująca dla powodzenia strategii w dłuższej perspektywie.

3. Wszystkie podmioty zaangażowane w propagowanie i ochronę praw dziecka, takie jak władze państwowe, regionalne i lokalne, rodziny, niezależne instytucje zajmujące się prawami człowieka, podmioty zajmujące się zawodowo pracą z dziećmi i dla nich, społeczeństwo obywatelskie oraz środki masowego przekazu powinny uczestniczyć w tworzeniu strategii, jej wdrażaniu i w procesie jej oceny. Dzieci należy nie tylko wysłuchać, lecz także dać im prawo do uczestniczenia w tym multipartnerskim działaniu, za ich wyraźną zgodą i stosownie do ich stopnia dojrzałości. Aby dzieci mogły faktycznie uczestniczyć w tych działaniach, należy uruchomić stosowne zasoby.

[16] Działania prewencyjne w społeczeństwie ogólnie nazywane są prewencją pierwotną. Zapobiega ona przemocy poprzez działanie w tak obszernych dziedzinach, jak zdrowie czy edukacja i zmniejsza czynniki ryzyka, takie jak bezrobocie czy odrzucenie społeczne. Dzieci, które wykazują duży stopień ryzyka zagrożenia przemocą lub jej stosowania wobec innych stają się obiektem prewencji wtórnej. Jej przykłady obejmują działania na rzecz dzieci osób uzależnionych od alkoholu lub narkotyków itd. Prewencja trzeciego stopnia zmierza do zapobiegania, odwracania skutków lub ograniczania konsekwencji przemocy już dokonanej. Skupia się ona na rehabilitacji i reintegracji ofiar i sprawców.

4. Należy opracować metodologie planowania postępu i oceny działań przewidywanych strategią na wszystkich poziomach, włącznie ze szczeblem międzysektorowym. Oceny należy przeprowadzać w regularnych odstępach czasu, tak aby można było ustalić politykę i środki odpowiednie do użycia w przeciwdziałaniu przemocy.

5. Informacja o wdrażaniu strategii powinna być szeroko rozpowszechniona. Widoczność działań podjętych przeciwko przemocy powinna być zwiększona poprzez, między innymi, dyskusję na jej temat na wybranych forach na szczeblu państwowym, regionalnym i lokalnym.

3.2. Działania na szczeblu regionalnym i lokalnym

1. Lokalne działania mające na celu zapobieganie przemocy są szczególnie istotne ze względu na bezpośredniość relacji z dziećmi i rodzinami jako odbiorcami usług. To na tym szczeblu właśnie osoby zainteresowane otrzymają pomoc adekwatną do swoich potrzeb.

2. Podczas gdy władze państwowe wyznaczają ogólne standardy jakości usług, to właśnie władze regionalne i miejskie mają obowiązek utrzymywać te standardy i zorganizować sieć mechanizmów i usług przyjaznych dzieciom. Zakres obowiązków władz regionalnych i lokalnych obejmuje także zbieranie danych na temat przemocy wobec dzieci; opracowanie, stosowanie i nadzorowanie środków prewencyjnych; przyznawanie funduszy oraz lokali itd.

3. Władze państwowe i regionalne powinny zapewnić władzom lokalnym odpowiednie wsparcie w zakresie finansowania, szkolenia, narzędzi oceny oraz w kontynuacji programów zapobiegających przemocy. Współpraca i koordynacja między tymi szczeblami są niezbędne aby stale podnosić jakość dostarczanych usług i optymalnie zarządzać zasobami.

4. Należy wspierać społeczne interwencje mające na celu zapobieganie przemocy wobec dzieci i angażujące wszystkie resorty i wszystkich partnerów. Takie interwencje można uskuteczniać poprzez otwarte platformy, instytucje doradcze oraz sieci umożliwiające nawiązanie dialogu pomiędzy, na przykład, władzami miejskimi, usługami z zakresu ochrony zdrowia i pomocy społecznej, szkołami, lokalnymi sądami, policją, związkami zrzeszającymi imigrantów, wspólnotami, organizacjami religijnymi oraz rodzinami i dziećmi.[17]

5. Współpraca oraz koordynacja pomiędzy władzami samorządowymi i regionalnymi powinna być wzmacniania m.in. poprzez wymianę doświadczeń i dobrych rozwiązań.

6. Należy promować odpowiednio koordynowane i monitorowane zaangażowanie sektora prywatnego oraz organizacji pozarządowych.

[17] Patrz także poradnik "Preventing school violence: a handbook for local partnerships" (Council of Europe 2005).

7. W obliczu powszechnej i zakrojonej na tak wielką skalę decentralizacji i prywatyzacji w sektorze usług z zakresu opieki społecznej w Europie, możliwości włączenia się władz regionalnych i lokalnych do procesu wdrażania strategii powinna być szacowane z wielką starannością.

4. Budowanie kultury szacunku dla praw dziecka

Strategia powinna przyjąć za swój główny cel zmianę perspektywy, z jakiej postrzegane są dzieci i dzieciństwo oraz przemoc wobec dzieci. Cel ten można osiągnąć tylko wtedy, gdy wszystkie sektory społeczne będą miały pełną świadomość praw dziecka i szkodliwego wpływu przemocy na dzieci; gdy wesprze się kulturę i praktykę organizowania się w tym zakresie i gdy wiedza specjalistów będzie miała wspólny mianownik umożliwiający większą i szerzej zakrojoną ochronę dzieci; gdy zmieni się sposób myślenia, także poprzez środki przekazu i technologie komunikacyjne; kiedy uwzględni się społeczne i ekonomiczne uwarunkowania leżące u podstaw zjawiska przemocy — innymi słowy, jest to możliwe tylko wtedy, gdy tkanka społeczeństwa przesiąknie prawdziwą kulturą poszanowania praw dziecka.

4.1. Edukacja i świadomość społeczna

1. Obowiązkiem państwa jest szerzenie na szeroką skalę informacji o prawach dziecka w środowisku zarówno dzieci, jak i dorosłych, poprzez odpowiednie i skuteczne środki przekazu.[18] Oznacza to w szczególności:

a) włączanie praw dziecka do szkolnych programów nauczania oraz promowanie podejścia propagującego prawa dziecka w sektorze edukacji na wszystkich poziomach;
b) organizowanie regularnych i ciągłych szkoleń z zakresu praw dziecka dla wszystkich tych, którzy pracują dla dzieci i z nimi;
c) podnoszenie świadomości społecznej na temat praw dziecka poprzez środki masowego przekazu i kampanie medialne, w tym na temat prawa do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, prawa do poszanowania ludzkiej godności i integralności fizycznej oraz prawa do głosu i traktowania z należytą powagą.

2. W społeczeństwie należy propagować wyraźny i jednoznaczny brak tolerancji wobec wszelkich form przemocy wobec dzieci, nawet tych łagodnych. Nastawienie społeczne wywodzące się z norm społecznych i kulturowych, które akceptują, przyzwalają na przemoc lub ją popierają, włącznie ze stereotypową nierównością płci, dyskryminacją rasową lub etniczną, akceptacją kar fizycznych i innych szkodliwych tradycyjne praktyki powinno być publicznie potępiane i elimino-

[18] Artykuł 42 KOPD.

wane. Należy rozpowszechniać wiedzę na temat szkodliwego wpływu wszelkich form przemocy na dzieci. Należy krzewić świadomość obowiązków państwa i indywidualnej odpowiedzialności za potępianie i zapobieganie przemocy oraz za udzielanie pomocy ofiarom wśród dzieci.

3. Należy poszerzać wiedzę rodziców i opiekunów na temat praw dziecka oraz zasad pozytywnego rodzicielstwa wszelkimi możliwymi sposobami, włącznie z zachęcaniem do uczestnictwa w programach promujących pozytywne rodzicielstwo.

4.2. Szkolenia profesjonalne

1. Szkolenie osób zawodowo zajmujących się pracą z dziećmi stanowi ważną i długoterminową inwestycję w rozwój i dobrobyt dzieci. Tak więc państwo i społeczeństwo powinny cenić te zawody, przyznając im konieczne publiczne i prywatne wsparcie moralne, finansowe i inne.

2. Obowiązkiem państwa jest krzewienie kultury praw dziecka i odpowiedzialności za dzieci wśród wszystkich specjalistów, którzy w swej pracy mają kontakt z dziećmi (np. pracownicy społeczni, opiekunowie zastępczy, policjanci, sędziowie, nauczyciele, dyrektorzy szkół, wychowawcy młodzieży, osoby zatrudnione w więziennictwie i instytucjach opieki nad dziećmi, pracownicy imigracyjni i akcji humanitarnych, trenerzy sportowi itd.). W celu szerzenia wiedzy o prawach dziecka, należy włączyć stosowne kursy do programów nauczania szkół wyższych i innych uczelni.

3. Wszyscy specjaliści zawodowo zajmujący się dziećmi powinni znać KOPD oraz metodologie i podejścia, włącznie z tymi, które umożliwiają efektywne słuchanie dzieci, i powinni być szkoleni do pracy w środowisku zróżnicowanym etnicznie, kulturowo, religijnie i językowo.

4. Wszyscy specjaliści powinni posiadać umiejętności zapobiegania, wykrywania i reagowania w skuteczny sposób na przemoc wobec dzieci. Państwowe przepisy dotyczące programów nauczania powinny uwzględniać prowadzenie obowiązkowych, stałych szkoleń w zakresie zapobiegania, rozpoznawania, oceny i zgłaszania przemocy wobec dzieci oraz zabezpieczenie opieki nad dziećmi i jej kontynuację. W programie szkolenia należy kłaść nacisk na wszechstronność podejścia do problemu i priorytetowo traktować umiejętność rozpoznania potencjalnych zagrożeń dla dobrobytu dziecka.

5. Specjalistom pracującym z dziećmi szczególnej troski oraz tym dzieciom należy oferować szkolenia specjalistyczne.[19]

6. Mając na uwadze często trudne pod względem fizycznym i psychicznym środowisko, w którym świadczone są usługi dla dzieci dotkniętych przemocą, pracownikom tych służb należy zapewnić odpowiednie wsparcie w postaci nadzoru, doradztwa, szkoleń uzupełniających oraz możliwości organizowania stowarzyszeń zawodowych.

[19] Patrz także Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych oraz Zalecenie Rec (2006)5 Komitetu Ministrów w sprawie Planu Działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie 2006–2015.

4.3. Media i społeczeństwo informacyjne

1. Wolne i niezależne media, przy pełnym respektowaniu ich regulacji własnych, mogą odgrywać silną rolę w budowaniu kultury poszanowania praw dziecka i działać jak naturalny partner w procesie implementacji strategii. Należy zachęcać media do edukowania zarówno dzieci, jak i dorosłych w zakresie praw dziecka, promowania aktywności dzieci, zachęcania do stosowania pozytywnych zasad rodzicielskich, wzmacniania dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego oraz promowania pokojowych wartości w społeczeństwie.[20]

2. Państwo ponosi największą odpowiedzialność za ochronę dzieci przed szkodliwym wpływem treści przekazywanych w środkach masowego przekazu oraz za promowanie aktywnego uczestnictwa dzieci w środowisku informacyjno–komunikacyjnym.[21]

3. W związku z obecnością obrazów przemocy oraz rozpowszechnianiem treści potencjalnie szkodliwych dla dzieci, podmioty odpowiedzialne za media powinny w pełni przyjąć na siebie obowiązki i odpowiedzialność, które wiążą się z korzystaniem z ich praw do wolności słowa. Można to osiągnąć poprzez usunięcie lub zablokowanie nieodpowiedniego materiału lub poprzez opracowanie zautomatyzowanych systemów kontroli treści, przyjęcie kodeksu postępowania i standardów oceny treści, ustanowienie mechanizmów kontroli, tworzenie systemów składania zażaleń na treści itd.[22]

4. Aby wyjść naprzeciw oczekiwaniom rodziców i dzieci związanym z łatwo dostępnymi, bezpiecznymi i wiarygodnymi usługami internetowymi, należy zachęcać dostawców usług internetowych do dostarczania informacji na temat potencjalnych zagrożeń dla praw, bezpieczeństwa i prywatności online ich klientów.[23] Należy także umacniać współpracę z organami ścigania przy prowadzonych śledztwach i dochodzeniach kryminalnych.[24]

[20] Patrz także Zalecenie Nr R(97)19 Komitetu Ministrów w sprawie przedstawiania przemocy w mediach elektronicznych oraz Zalecenie 1466 (2000) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy „Edukacja medialna".

[21] Patrz Zalecenia: CM/Rec(2009)5 na temat środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, Zalecenie CM/Rec(2008)6 w sprawie środków promocji poszanowania wolności słowa i informacji w związku z filtrami internetowymi, Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu z 2008 r., Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie K.U. przeciwko Finlandii (2009), skarga nr 2872/02, i decyzja o dopuszczalności w spawie Perrin przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, skarga nr 5446/03.

[22] Patrz także Zalecenie Rec(2001)8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni.

[23] Wytyczne Rady Europy w sprawie udzielania pomocy dostawcom usług internetowych w rzeczywistym zrozumieniu i przestrzeganiu głównych praw człowieka i podstawowych wolności w społeczeństwie informacyjnym, w szczególności w związku z artykułem 10 europejskiej Konwencji o prawach człowieka (2008 r.)

[24] Europejski Trybunał Praw Człowieka, K.U. przeciwko Finlandii, 2009.

5. Biorąc pod uwagę ogromny wpływ gier komputerowych online na prawa i wrażliwość dzieci, należy zachęcać twórców gier i wydawców do regularnego stosowania polityki i środków oceny bezpieczeństwa dziecka. [25]

6. Należy zachęcać środki masowego przekazu do budowania stosunków partnerskich z wszystkimi odpowiednimi podmiotami, tak aby:

a) rozwijać wiedzę dzieci na temat środków masowego przekazu[26];
b) pracować z ekspertami ds. bezpieczeństwa dzieci, decydentami politycznymi, służbami społecznymi i organami ścigania nad rozwojem, wprowadzaniem i monitorowaniem nowych technologii ochrony dzieci przed przemocą w Internecie;
c) podnosić świadomość pracowników środków masowego przekazu na temat praw dziecka oraz przemocy wobec dzieci.

7. Rodzice i nauczyciele ponoszą szczególną odpowiedzialność za dostęp do mediów i korzystanie z nich przez dzieci w domu i w szkole. Odpowiedzialność tę mogą przyjąć na różny sposób, między innymi poprzez selekcję mediów, stymulację kluczowych postaw u dzieci, ograniczenie dostępu do treści, które mogą negatywnie wpłynąć na fizyczny, emocjonalny lub mentalny stan dzieci itd.

8. Należy stanowczo popierać i wspomagać tworzenie mediów przez dzieci i z dziećmi w celu eliminacji przemocy.

5. Struktury

5.1. Struktury prawne

Zgodność z KOPD i innymi standardami międzynarodowymi

1. Wszystkie państwa członkowskie Rady Europy są Stronami KOPD i są obowiązane wcielać w życie jej zapisy i działać zgodnie z wytyczonymi w niej zasadami. Wszystkie zastrzeżenia niezgodne z zasadami i celami KOPD powinny być wycofane.

2. Na poziomie globalnym i regionalnym przyjęte zostały różne narzędzia służące zabezpieczaniu praw dziecka i ochronie dzieci przez różnymi formami przemocy.[27] Należy zde-

[25] Patrz Wytyczne Rady Europy w sprawie udzielania pomocy dostawcom usług internetowych w rzeczywistym zrozumieniu i przestrzeganiu głównych praw człowieka i podstawowych wolności w społeczeństwie informacyjnym, w szczególności w związku z artykułem 10 europejskiej Konwencji o prawach człowieka (2008 r.).

[26] Patrz Zalecenie Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego.

[27] Niewyczerpana lista stosownych traktatów międzynarodowych znajduje się w Załączniku 3. Załącznik 4 przedstawia listę zaleceń przyjętych przez organy Rady Europy (Komitet Ministrów, Zgromadzenie Parlamentarne oraz Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy).

cydowanie zachęcać do zapoznawania się z tymi dokumentami. Po ich ratyfikowaniu, traktaty te należy skutecznie wdrażać i monitorować, a prawa państwowe, rozporządzenia lokalne, polityki, przepisy, plany i programy powinny być z nimi zgodne.

Prewencja

Państwowe struktury prawne powinny na pierwszym miejscu stawiać zapobieganie przemocy i zabezpieczanie praw dziecka poprzez podejmowanie takich działań, jak:

a) niezwłoczne rejestrowanie dzieci po urodzeniu zgodnie z przepisami prawa państwowego i zobowiązaniami państwa wynikającymi ze stosownych traktatów międzynarodowych w tym zakresie;[28]
b) wyznaczenie granicy wieku uprawniającej do zawarcia małżeństwa, która byłaby stosowana zarówno wobec chłopców, jak i dziewczynek;
c) wyznaczanie granicy wieku uprawniającego do współżycia seksualnego;
d) zakaz zatrudniania osób skazanych za przestępstwa przemocy, w tym seksualne, wobec dzieci, na stanowiskach związanych z nadzorem dzieci;
e) opracowanie programów interwencji, środków oceny i zapobiegania ryzykom wystąpienia przemocy wobec dzieci;
f) stworzenie systemu umożliwiającego pełną kontrolę osób pracujących z dziećmi pod każdym względem, który umożliwiałby odpowiednią równowagę pomiędzy prawem dziecka do ochrony przed przemocą i prawem każdego człowieka do zachowania dobrego imienia;[29]
g) wcielanie do prawa państwowego obowiązku respektowania prawa dziecka do bycia wysłuchanym i obowiązku przykładania stosownej wagi do poglądów dziecka.

Zakaz przemocy

Państwo ma absolutny obowiązek zabezpieczenia prawa dziecka do ochrony przed wszelkimi formami przemocy, jakkolwiek by nie były łagodne. Należy zastosować odpowiednie środki prawne, administracyjne, społeczne i edukacyjne w celu zakazania wszelkiej przemocy wobec dzieci w każdym przypadku i we wszystkich okolicznościach oraz zapewnić dzieciom ochronę w granicach jurysdykcji państwa. Formy obrony prawnej i uprawnień dla wszelkich form przemocy włącznie z tymi, które stosuje się w celach wychowawczych, w celu utrzymania dyscypliny lub stosowania kar, powinny być uchylone.[30] Zakaz powinien bezwzględnie dotyczyć:

[28] Patrz artykuł 7 KOPD.

[29] Patrz np. sprawa w Europejskim Trybunale Praw Człowieka White przeciwko Szwecji (2006 r.) i Leander przeciwko Szwecji (1987 r.).

[30] Patrz Europejski Trybunał Praw Człowieka, decyzja o dopuszczalności w sprawie Siedem osób przeciwko Szwecji, 1982 r., skarga nr 8811/79; Europejski Trybunał Praw Człowieka, Tyrer przeciwko Zjednoczonemu

a) wszelkich form przemocy i wykorzystywania seksualnego, korupcji dzieci i nagabywania dzieci w celach seksualnych;
b) wszelkich form wykorzystywania dzieci, w tym dziecięcej prostytucji i pornografii, seksturystyki dziecięcej, handlu, sprzedaży dzieci, nielegalnej adopcji, zmuszania do pracy lub innych usług, niewolnictwa i podobnych praktyk, usuwania organów, w jakimkolwiek celu i w jakiejkolwiek formie;[31]
c) wszelkich form wykorzystywania dzieci poprzez użycie nowoczesnych technologii;
d) wszelkich tradycyjnych lub zwyczajowych praktyk, takich jak zawieranie wczesnych lub wymuszonych małżeństw, zabójstwa honorowe lub okaleczanie żeńskich narządów płciowych;
e) narażania dzieci na treści szkodliwe lub brutalne, bez względu na pochodzenie tych treści i ich sposób podania;
f) wszelkich form przemocy w placówkach opiekuńczo–wychowawczych;[32]
g) wszelkich form przemocy w szkołach;
h) wszelkich kar cielesnych i innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania dzieci zarówno pod względem fizycznym, jak i psychicznym;[33]
i) narażania dzieci na przemoc w rodzinie i warunkach domowych.

Rola podmiotów zbiorowych

Należy zastosować środki prawne lub inne, tak aby zagwarantować, by osoby prawne mogły być pociągnięte do odpowiedzialności za przestępstwa lub wykroczenia zgodnie z artykułem 26 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201).

Królestwu, 1978 r.; Campell i Cosans przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 1982 r.; A. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 1998 r.; decyzja o dopuszczalności w sprawie Philip Williamson i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 2000 r., skarga nr 55211/00.

[31] Patrz także Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197, 2005/2008 r.), Konwencję Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym (CETS Nr 201), artykuły 32, 34, 35, 36 KOPD i Protokół z Palermo, jak również Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (ILO C. 138) i Konwencja dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (ILO C. 182).

[32] Patrz Zalecenie CM/Rec(2005)5 Komitetu Ministrów w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych.

[33] Patrz przypis 22. Patrz także Europejski Komitet Praw Społecznych, *Uwagi ogólne do Artykułów 7 (ust. 10) i 17*, Wnioski XV-2, T. 1, *Wprowadzenie ogólne*, s. 26.

Sankcje i inne środki

1. Przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, wobec dzieci powinny być karalne poprzez zastosowanie skutecznych, proporcjonalnych i odstraszających sankcji i innych środków, z uwzględnieniem ciężaru popełnionego przestępstwa.[34]

2. Osobom skazanym za przestępstwa z użyciem przemocy wobec dzieci, w tym seksualne, jak również osobom podejrzanym w toku dochodzenia kryminalnego, należy umożliwić dostęp do skutecznych programów interwencyjnych i środków umożliwiających zapobieganie i minimalizowanie ryzyka ponownego popełnienia przestępstwa.[35]

3. Zgodnie z zasadami integracji społecznej, edukacji społecznej i zapobiegania ponownemu popełnieniu przestępstwa, należy zintegrować wszystkie systemy wymiaru sprawiedliwości zajmujące się dziećmi–sprawcami przemocy z szerszą inicjatywą społeczną, w dążeniu do zapewnienia całościowego podejścia do problemu i ciągłości opieki nad takimi dziećmi (zasada zaangażowania społecznego i ciągłości opieki).[36]

4. Państwowy system prawny, zgodnie ze swymi podstawowymi zasadami, powinien zapewniać możliwość nienakładania kar na dzieci–ofiary przemocy za ich udział w nielegalnych czynnościach, w takim stopniu, w jakim zostały do tego zmuszone.

Okoliczności obciążające

Uciekanie się do przemocy wobec dzieci powinno być traktowane jako okoliczność obciążająca w procesie ustalania wymiaru kary. Inne okoliczności, jakie należy wziąć pod uwagę w takim zakresie, w jakim nie stanowią części składowej przestępstwa, powinny obejmować wykorzystywanie swojej pozycji jako osoby obdarzonej przez dziecko zaufaniem, pozycji władzy mającej wpływ na dziecko lub relacji opartej na ekonomicznej lub jakiejkolwiek innej zależności oraz przynależność do organizacji przestępczej.[37]

Jurysdykcja

1. Należy podjąć środki legislacyjne lub inne w celu ustalenia jurysdykcji obejmującej przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, popełnione przeciwko dzieciom, które są

[34] Patrz np. artykuł 27 Konwencji Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

[35] Patrz np., *op. cit.,* artykuły 15, 16 i 17.

[36] Patrz Zalecenie CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym.

[37] Patrz także artykuł 28 Konwencji Rady Europy w sprawie chrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

obywatelami państwa lub miejsce ich stałego zamieszkania znajduje się w granicach terytorium tego państwa.

2. W zależności od wymogów postulowanych w traktatach międzynarodowych, należy podjąć środki legislacyjne lub inne w celu ustalenia jurysdykcji obejmującej przestępstwa z użyciem przemocy, w tym seksualne, popełnione przeciwko dzieciom za granicą przez obywateli państwa lub osoby, których miejsce stałego zamieszkania znajduje się w granicach terytorium tego państwa.[38] Aby zapewnić skuteczność ustawodawstwa eksterytorialnego, odpowiedzialności karnej sprawców oraz wymierzania kar, należy znieść zasadę podwójnej przestępności oraz ułatwić wzajemną pomoc prawną.

Przedawnienie

W odniesieniu do przestępstw wymienionych w artykule 33 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, termin przedawnienia powinien być przedłużony o czas niezbędny do skutecznego wszczęcia postępowania po osiągnięciu przez dziecko wieku pełnoletniości i współmierny do ciężaru popełnionego przestępstwa.

Egzekwowanie prawa

Przepisy zabezpieczające prawa dziecka i chroniące dzieci przed wszelkimi formami przemocy powinny być w pełni i w odpowiedni sposób egzekwowane. Aby to uskutecznić, przepisy prawa powinny być popierane przez stosowne instytucje, w tym niezależne instytucje państwowe działające na rzecz praw dziecka i niezależne mechanizmy monitoringu, zasoby ludzkie i finansowe oraz wszystkie stosowne sektory i specjalistów branżowych. [39]

5.2. Struktury polityczne

Państwowa polityka na rzecz praw dziecka

1. Istnienie państwowej polityki na rzecz praw dziecka jest czynnikiem kluczowym dla możliwości egzekwowania praw dziecka do ochrony przed wszelkimi formami przemocy.

[38] Patrz, *op. cit.*, artykuł 25.

[39] Patrz prawo precedensowe Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w tym A. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 1998 r., i Z. i inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 2001 r., które nakłada na państwa obowiązek zapewnienia stosownej ochrony prawnej dzieciom przed nieludzkim i poniżającym traktowaniem, w przeciwieństwie do artykułu 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Taka polityka inicjuje, promuje i koordynuje procesy zmierzające do wcielenia przepisów i zasad KOPD do polityki rządowej i wszystkich działań publicznych na rzecz dzieci we wszystkich możliwych aspektach.

2. Wszystkie polityki państwowe dotyczące dobra dzieci (polityka społeczna, polityka ochrony zdrowia, polityka edukacyjna, mieszkaniowa itd.) powinny mieć udział w promowaniu i ochronie praw dziecka. Priorytetowo należy traktować polityki zmierzające do eliminowania nierówności, biedy i marginalizacji; przyznawania wsparcia rodzinom; zajmujące się bezrobociem i różnicami w dochodach; zajmujące się tolerancją społeczną, przekonaniami i wartościami, które popierają przemoc; podnoszące jakość sieci usług społecznych; ułatwiające włączenie się społeczne migrantów i ich rodzin. Polityki i środki opracowane w powiązanych ze sobą dziedzinach życia powinny być odpowiednio koordynowane, a skutki ich oddziaływania powinny je wzajemnie umacniać.

3. Politykę opartą na badaniach, wiedzy naukowej oraz własnych doświadczeniach dzieci należy rozwijać, aby móc wykrywać przemoc wobec dzieci i reagować na nią. Należy zwrócić szczególną uwagę na ochronę grup wrażliwych, takich jak dzieci niepełnosprawne[40], dzieci, które przebywały lub przebywają w państwowych placówkach opieki[41], dzieci z rodzin zastępczych, dzieci porzucone[42], dzieci pozostawione bez opieki lub odseparowane[43], dzieci będące uchodźcami lub poszukujące azylu[44], dzieci należące do mniejszości, dzieci żyjące i/lub pracujące na ulicy[45], dzieci żyjące w skrajnej biedzie lub na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania lub gdzie panuje segregacja rasowa[46], dzieci biorące udział w konfliktach zbrojnych i sytuacjach kryzysowych[47], dzieci skazane lub pozostające w konflikcie z prawem[48] itd.

[40] Patrz Zalecenie Rec(2006)5 Rady Ministrów cytowane powyżej oraz „Zabezpieczenie niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem", Rada Europy 2003.

[41] Patrz Zalecenie Rec(2005)5 Rady Ministrów cytowane powyżej.

[42] Patrz Zalecenie 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie podnoszenia jakości życia porzuconych dzieci w instytucjach.

[43] Patrz Zalecenia: CM/Rec(2008)4 Komitetu Ministrów w sprawie wzmocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci pochodzenia imigracyjnego oraz CM/Rec(2007)9 w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki.

[44] Patrz Zalecenie 1703 (2005)Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie ochrony i pomocy dla dzieci oddzielonych od rodzin lub opiekunów i szukających azylu.

[45] Patrz Zalecenie 253 (2008) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy w sprawie integracji społecznej dzieci żyjących i/lub pracujących na ulicach.

[46] Patrz „Młodzież i wyłączenie na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania: przyczyny przemocy" (*Trends in social cohesion* Nr 8, Rada Europy 2004).

[47] Patrz Zalecenie 1561(2002) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie w sprawie działań społecznych na rzecz dzieci wojny w Europie południowo–wschodniej oraz Rezolucje: 1587 (2007) w sprawie dzieci żyjących w dotkniętych w przeszłości konfliktami regionach na Bałkanach, 1215 (2000) w sprawie kampanii przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich uczestnictwu w konfliktach zbrojnych oraz 1212 (2000) w sprawie gwałtów w czasie konfliktu zbrojnego.

[48] Zalecenie Rec(2008)11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

Polityka dziecięca i rodzinna

1. Ogólnym celem polityki dziecięcej i rodzinnej powinno być:

a) udzielanie wsparcia rodzinom w wypełnianiu ich obowiązków wychowawczych;
b) zapobieganie, w takim stopniu jak to możliwe, odseparowaniu dzieci od ich rodzin;
c) tworzenie alternatywnych dla placówek opiekuńczo–wychowawczych rozwiązań w zakresie opieki rodzinnej lub wspólnotowej, które służyłyby najlepszym interesom dziecka oraz
d) w przypadkach separacji i, odpowiednio, w celu zapewnienia stałego kontaktu pomiędzy dzieckiem a jego rodzicami, wspieranie procesu ponownego zjednoczenia się rodziny tam, gdzie leży to w najlepszym interesie dziecka.

2. Propagowanie pozytywnych i pokojowych form wychowawczych powinno być głównym założeniem polityki dziecięcej i rodzinnej. Pozytywne rodzicielstwo oznacza takie postępowanie rodziców, które szanuje prawa dziecka i jego najlepszy interes, pielęgnuje dzieci, daje im prawa, prowadzi i uznaje jako osoby same w sobie. Pozytywne rodzicielstwo nie polega na pobłażaniu, lecz na wyznaczaniu granic, których dzieci potrzebują, aby mogły w pełni wykorzystać swój potencjał.[49]

3. Ośrodki opiekuńczo–wychowawcze powinny być wykorzystywane tylko w najlepszym interesie dziecka, jako ostateczność, na najkrótszy możliwy czas, i kierować się w pierwszej kolejności skuteczną integracją i/lub reintegracją dziecka ze społeczeństwem.[50] Dzieci mogą być umieszczane w takich ośrodkach tylko w celu zaspokojenia ich potrzeb, które zostały uznane jako nadrzędne w wyniku multidyscyplinarnej oceny.

5.3. Struktury instytucjonalne

1. Zrównoważone struktury instytucjonalne konieczne do realizacji celów strategii powinny obejmować następujące kluczowe elementy:

a) instytucja na szczeblu krajowym (o ile to możliwe oraz zgodnie z przepisami prawa państwowego), której przede wszystkim powierzony został obowiązek ochrony dzieci przed przemocą. Władze te powinny spełniać funkcję koordynatora i monitora w zakresie wdrażania strategii i przyjąć ogólną odpowiedzialność w przypadkach zaistnienia przemocy wobec dzieci;

[49] Patrz Zalecenie Rec(2006)19 Komitetu Ministrów w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa.

[50] Patrz artykuł 9 KOPD, projekt wytycznych ONZ dotyczących odpowiedniego stosowania i warunków alternatywnej opieki nad dziećmi, oraz Zalecenie Rec(2005)5 Komitetu Ministrów cytowane powyżej.

b) każda instytucja publiczna przyczyniająca się do ochrony dzieci powinna obrać wyraźnie określoną rolę zgodną z ogólnymi celami strategii. Zwierzchnictwa instytucji powinny mieć wyraźny obowiązek współpracy z koordynującą je jednostką i wszystkimi innymi instytucjami i podmiotami włącznie ze społeczeństwem obywatelskim. Zwierzchnictwa różnych instytucji oraz zakresy obowiązków ich pracowników powinny mieć wspólny mianownik;
c) należy ustanowić niezależną instytucję praw człowieka w oparciu o zasady paryskie[51] mającą na celu propagowanie i ochronę praw dziecka (np. specjalny rzecznik praw obywatelskich/ komisarz ds. praw dziecka powołany na mocy prawa, działający niezależnie lub jako jednostka centralna w istniejącej instytucji praw człowieka). Instytucji takiej powinno się przyznać takie prawa, jakie są niezbędne jej zwierzchnictwu do wywiązywania się ze swych obowiązków w skuteczny sposób, włącznie z prawem do wysłuchania każdej osoby; uzyskania wszelkich informacji i/lub dokumentów niezbędnych do oceny zdarzenia podlegającego kompetencji tej instytucji; dostępu do ośrodków opiekuńczo–wychowawczych dla dzieci w każdej sytuacji; wysuwania inicjatyw i sugerowania środków, także prawnych; przeprowadzania kampanii informacyjnych w społeczeństwie; rozpowszechniania informacji na temat praw dziecka, zwłaszcza w środowisku dzieci, oraz monitorowania działań władz. Instytucja ta powinna być wyposażona w odpowiednią infrastrukturę, fundusze (włącznie z tymi przeznaczonymi specjalnie na prawa dziecka, w ramach działalności instytucji w różnych środowiskach), pracowników oraz tereny i nieruchomości. Instytucja ta powinna być związana z procesem projektowania, oceny i kontynuacją strategii;
d) zbieranie, analiza, zarządzanie i rozpowszechnianie danych na temat przemocy i promowanie badań w celu wsparcia procesu tworzenia i wdrażania strategii powinny być koordynowane przez organ taki jak monitor praw dziecka, państwowy urząd statystyczny lub instytut badawczy.
e) wszystkie instytucje świadczące usługi z zakresu opieki nad dziećmi powinny być mianowane i zarejestrowane przez kompetentny urząd publiczny na mocy stosownych przepisów prawa oraz na podstawie minimalnych państwowych standardów dla tego rodzaju usług. Należy zorganizować mechanizmy nadzoru i kontroli wewnętrznej, aby zapewnić utrzymanie wyznaczonych standardów;
f) należy zachęcać wszystkie instytucje, służby i instytucje odpowiedzialne za opiekę i ochronę dzieci do przyjmowania kodeksów etycznego postępowania, wprowadzających zakaz, prewencję i potępienie wszelkich form przemocy wobec dzieci, a także oczekiwać, że będą one tych norm w pełni przestrzegały. Należy stworzyć wzorcowe

[51] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 48/134 z dnia 20 grudnia 1993.

opisy stanowisk dla każdej specjalizacji branżowej. Powinny one zawierać obowiązek respektowania praw dziecka i zgłaszania aktów przemocy kompetentnym władzom;

g) należy ustanowić niezbędne związki między instytucjami na szczeblach krajowym, regionalnym i lokalnym oraz budować efektywne partnerstwo oparte na jasnym podziale kompetencji uzgodnionym na mocy umów o współpracy;

h) społeczeństwo obywatelskie powinno stać się integralną częścią struktury instytucjonalnej i należy zachęcać podmioty takie jak instytucje praw człowieka, środowiska branżowe, dzieci i organizacje dziecięce do uczestnictwa w projektowaniu strategii, jej wdrażaniu, ocenie i kontynuacji.

6. Mechanizmy i usługi przyjazne dzieciom

6.1. Zasady ogólne

1. Pierwszym celem instytucji, usługodawców i zakładów odpowiedzialnych za opiekę, edukację i ochronę dzieci powinno być zapewnienie w jak największym możliwym zakresie warunków do życia, rozwoju i dobrobytu dzieci.[52]

2. Wszystkie dzieci powinny mieć dostęp do wysokiej jakości usług dostosowanych do ich potrzeb. Należy szeroko promować wykorzystanie multidyscyplinarnego modelu usługi, obejmującego pomoc w zakresie dobrobytu, zdrowia, edukacji, zdrowia psychicznego i poradnictwa rodzinnego. Modele te powinny opierać się na współpracy międzysektorowej, odpowiednio wykwalifikowanym personelu, zintegrowanym programie działania oraz zcentralizowaną strukturą wdrażania.

3. Usługi związane z zapobieganiem przemocy, ochroną dzieci i opieką nad ofiarami należy szeroko udostępniać zwłaszcza na szczeblu lokalnym. Należy przygotować do wdrożenia procedury i mechanizmy włącznie z tymi umożliwiającymi wymianę odpowiednich informacji i dobrych praktyk poprzez zawieranie umów i podpisywanie protokołów międzyresortowych.

6.2. Standardy opieki nad dziećmi

1. Należy ustanowić przepisy dla wszystkich instytucji, usługodawców i zakładów odpowiedzialnych za opiekę, edukację i ochronę dzieci, wyznaczające standardy i kierujące się

[52] Patrz Artykuł 6 KOPD.

najlepszym interesem i pełnym rozwojem dziecka.[53] Należy umacniać postawę respektującą te standardy poprzez organizowanie szkoleń dla personelu, wewnętrzną kontrolę i regularny, niezależny nadzór. Jakiekolwiek pogwałcenie praw dziecka w takich placówkach powinno być karane zgodnie z odpowiednimi i skutecznymi procedurami.

2. Należy zastosować specjalne wymogi dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich oraz placówek świadczących zinstytucjonalizowaną opiekę, aby zagwarantować, że prawa dziecka będą w pełni chronione, dzieci będą mogły prowadzić życie na wysokim poziomie, i będą miały szansę uczestniczenia we wszystkich tych zajęciach, w których normalnie uczestniczą ich rówieśnicy.[54]

3. Należy stworzyć system umożliwiający dogłębną, wszechstronną kontrolę osób pracujących z dziećmi, który umożliwiałby zachowanie odpowiedniej równowagi pomiędzy prawem dziecka do ochrony przed przemocą i prawem każdego człowieka do zachowania dobrego imienia;

6.3. Niezależne monitorowanie

1. Wszystkie instytucje, usługi i zakłady odpowiedzialne za sprawowanie opieki, edukację i ochronę dzieci powinny podlegać regularnej, niezależnej kontroli, w celu:

a) zapewnienia środków ochrony prawnej zarówno dla dzieci, jak i monitorowanego personelu;
b) zweryfikowania słuszności i właściwości poniesionych wydatków publicznych;
c) zapewnienia pomocy przy egzekwowaniu praw dziecka i przepisów dotyczących opieki społecznej.

2. Monitoring powinien być przeprowadzany przez niezależny organ wyznaczony na mocy prawa i obsadzony personelem specjalnie do tego przeszkolonym.

6.4. Zgłaszanie przypadków przemocy

1. Edukacja w zakresie praw dziecka oraz wiedza i pojęcie władz na temat tego, komu można zgłaszać przypadki przemocy to dwa podstawowe czynniki, bez których zgłaszanie

[53] Patrz także artykuł 3 KOPD, projekt wytycznych ONZ dotyczących odpowiedniego stosowania i warunków alternatywnej opieki nad dziećmi, oraz Zalecenie Rec(2002)8 Komitetu Ministrów cytowane powyżej.

[54] Patrz także Zalecenie Rec(2003)20 Komitetu Ministrów dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oraz Rec(2005)5, cytowane powyżej.

przemocy zarówno przez dzieci, jak i dorosłych na większą skalę nie byłoby możliwe. Mechanizm zgłaszania, aby był naprawdę skuteczny, powinien mieć charakter przyjazny dzieciom i stanowić część większego systemu obejmującego procedury zgłaszania przypadków przemocy i przekazywania zgłoszeń do dalszego postępowania oraz procedury pomocnicze. Taki system powinien respektować prawa dziecka i oferować dzieciom (a także, w razie potrzeby, ich rodzinom) możliwość niezwłocznego skorzystania z niezbędnych środków ochrony, włącznie z ochroną ich prywatności.

2. Zgłaszanie przypadków przemocy powinno być obowiązkowe dla wszystkich pracowników wszelkich służb opieki nad dziećmi, włącznie z tymi, którzy wykonując zadania dla organizacji i podmiotów prywatnych, reprezentują państwo. Tam, gdzie obowiązek zgłaszania został już wprowadzony, stopień, w jakim różne podmioty spełniają to zobowiązanie, powinien być badany i poddawany stałej kontroli.

3. Aby stymulować procedury zgłaszania przypadków przemocy przez pracowników opieki, można zastosować zmiany legislacyjne, tak aby:

a) chronić tych, którzy dokonują zgłoszenia lub wnoszą skargi z tytułu błędnej oceny ryzyka przemocy;
b) uchylić wymóg uzyskania zgody rodziców lub opiekunów na złożenie skargi;
c) zagwarantować, że przepisy o poufności nie wstrzymają zgłoszenia w sytuacji, kiedy dziecko wyraża na to zgodę lub gdy jego zdolność zrozumienia sytuacji została uznana za niedostateczną oraz gdy pracownicy opieki uznali, że zgłoszenie lub przekazanie sprawy do dalszego postępowania leży w najlepszym interesie dziecka.

4. Dzieci i ich rodziny powinny mieć dostęp do informacji, także w formie przyjaznej dzieciom, o tym, jakie czyny i czynności stanowią akty przemocy, jak np. przemoc szkolna i rówieśnicza, oraz komu i jak należy zgłaszać takie przypadki. Dziecko powinno mieć możliwość dokonania zgłoszenia bez zgody rodzica lub opiekuna.

5. Każdy usługodawca, instytucja lub zakład odpowiedzialny za opiekę, edukację i ochronę dzieci powinien świadczyć usługi, które są łatwo dostępne i szeroko reklamowane, przy jednoczesnym poszanowaniu prywatności dziecka; podmioty te powinny mieć obowiązek natychmiastowego i pełnego sprawdzenia każdego zarzutu popełnienia czynu przemocy. Wszystkie dzieci, włącznie z tymi, które pozostają pod nadzorem prawnym, jak również dzieci niepełnosprawne[55], ich rodzice i opiekunowie powinni być poinformowani o procedurach składania skarg. Procedura powinna umożliwiać uzyskanie dostępu do środków wsparcia przy jednoczesnej ochronie dziecka–ofiary przed napiętnowaniem.

[55] Nie tylko dzieci z niepełnosprawnością fizyczną, jak np. upośledzenie wzroku, lecz także dzieci niepełnosprawne umysłowo. Patrz informacje na temat formatu „łatwego do czytania" dostosowanego do osób niepełnosprawnych umysłowo na stronie http://www.osmhi.org/?page=139.

6. Należy udostępnić dzieciom szukającym poufnego i profesjonalnego poradnictwa niezależną, poufną, dobrze rozreklamowaną, bezpłatną linię telefoniczną, poprzez którą będzie można także zgłosić akt przemocy.

7. Mechanizmy natychmiastowego reagowania powinny być tworzone na szczeblu lokalnym dla ofiar przemocy, w tym ofiar seksualnego wykorzystywania, niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wszelkich form przemocy w domu i rodzinie. Należy udostępnić dzieciom, rodzinom i innym osobom pozostającym w kontakcie z dziećmi dane kontaktowe i teleadresowe takich usługodawców.

6.5. Procedury przekazywania zgłoszeń do dalszego postępowania

1. Należy wyraźnie określić procedury dalszego postępowania dla dzieci–ofiar przemocy oraz zasady współpracy międzyresortowej (tj. współpracy między służbami opieki społecznej, szkolnictwem, służbą zdrowia, policją, organami ścigania oraz organizacjami społecznymi i prywatnymi). Procedury te powinny być wszczęte po dokonaniu całościowej oceny każdego indywidualnego przypadku przemocy i sytuacji każdej ofiary, ze szczególnym uwzględnieniem opinii samej ofiary oraz, jeśli leży to w najlepszym interesie dziecka, z uwzględnieniem opinii rodziców lub opiekunów dziecka.

2. Należy zachęcać dzieci do mówienia o swoich doświadczeniach z przemocą odpowiednim władzom, także poprzez udostępnienie im niezależnych usług wsparcia.

3. Dzieci–ofiary należy objąć opieką niezwłocznie, a dla ofiar przemocy w domu i rodzinie należy zapewnić ochronę ze strony pokojowego opiekuna także pod kątem sytuacji innych dzieci w tym domu.

6.6. Powrót do zdrowia, rehabilitacja i ponowna integracja społeczna

1. Państwo powinno przedsięwziąć wszelkie stosowne środki wspierające proces powrotu do zdrowia fizycznego i psychicznego oraz rehabilitacji dzieci–ofiar i świadków przemocy[56] oraz, w razie potrzeby, ich rodzin. Usługi takie powinny być świadczone niezwłoczne i w sposób, który chroni zdrowie dziecka i poszanowanie jego własnej godności.

2. W procesie wdrażania środków opieki i reintegracji dzieci-sprawców przemocy należy kierować się najlepszym interesem dziecka, w granicach ciężaru popełnionego czynu (zasada proporcjonalności) oraz z uwzględnieniem wieku, dobra fizycznego i psychicznego, stopnia

[56] Patrz Artykuł 39 KOPD i Zalecenie Rec(2003)20 Rady Ministrów cytowane powyżej.

rozwoju, cech i uwarunkowań osobistych (zasada indywidualizacji), zgodnie, w razie potrzeby, z wynikami badań psychologicznych, psychiatrycznych lub społecznych.[57]

3. Usługi na rzecz powrotu do zdrowia, rehabilitacji i ponownej integracji społecznej dzieci–ofiar, świadków lub sprawców przemocy, powinny cechować się podejściem multidyscyplinarnym i międzyinstytucjonalnym, postrzegającym dziecko w szerszym kontekście jako członka rodziny, wspólnoty i w kontekście kulturowego pochodzenia dziecka. Należy dążyć do utrzymania właściwej równowagi pomiędzy usługami o charakterze ogólnym i specjalistycznym, jak również pomiędzy programami zajmującymi się czynnikami indywidualnymi i aspektami relacji międzyludzkich, jak i aspektami ogólnospołecznymi.

6.7. Wymiar sprawiedliwości[58]

1. Postępowanie sądowe i pozasądowe powinno być prowadzone w najlepszym interesie dziecka i z pełnym poszanowaniem praw dziecka, włącznie z prawem do ochrony przed wszelkimi formami przemocy.

2. Aby zapewnić ochronę praw dziecka i działań w jego uzasadnionym, najlepszym interesie podczas postępowania, dzieciom należy zagwarantować prawo do reprezentacji, darmowych i niezależnych usług prawnych oraz usług wsparcia. Należy dołożyć wszelkich starań by dostępne środki zaradcze były skuteczne, oraz by wyroki i decyzje sądowe były faktycznie wprowadzone w życie.

3. Postępowania sądowe i pozasądowe z udziałem dzieci powinny toczyć się sprawnie, być traktowane jak priorytetowe i doprowadzane do zakończenia bez nieuzasadnionej zwłoki. Należy także promować silniejszą współpracę i koordynację pomiędzy wszystkimi stronami procesu sądowego.

4. Postępowania sądowe i pozasądowe powinny respektować prawa dziecka do bycia wysłuchanym i do należytego uwzględnienia opinii dziecka. Aby umożliwić dzieciom skuteczny udział w postępowaniu, należy informować dzieci o ich prawach proceduralnych w sposób w pełni uwzględniający ich wiek i stopień dojrzałości oraz umożliwić im uzyskanie wsparcia ze strony niezależnego przedstawiciela.

5. Aby zapewnić dzieciom-ofiarom i świadkom przestępstw przemocy pełne wsparcie, należy zagwarantować im możliwość specjalnej ochrony, dostępu do procedur i korzystania z usług odpowiednich placówek, a w szczególności:

[57] Patrz Zalecenie Rec(2008)11 Rady Ministrów cytowane powyżej.

[58] W 2009 r. Grupa Specjalistów ds. Wymiaru Sprawiedliwości Przyjaznego dzieciom (Group of Specialists on Child-Friendly Justice) opracowała projekt Wytycznych Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci. Wytyczne zostały przyjęte przez Komitet Ministrów jako zalecenie w roku 2010.

a) postępowanie sądowe nie powinno pogłębiać traumy, której doświadczyło dziecko. Tam, gdzie to stosowne, w następstwie odpowiedzi wymiaru sprawiedliwości należy uruchomić niezwłocznie odpowiednie usługi wsparcia;
b) prywatność dzieci i ich rodzin powinna być chroniona przez cały czas trwania postępowania.[59] Tam, gdzie stosowne, należy podjąć odpowiednie środki bezpieczeństwa, tak aby uniknąć spowolnienia, ryzyka odwetu lub ponownej wiktymizacji dzieci–ofiar i świadków przemocy i ich rodzin.

6. Granica wieku odpowiedzialności karnej powinna być określona przepisami prawa i ustanowiona odpowiednio wysoko, z uwzględnieniem czynników związane z dojrzewaniem dziecka. W przypadku sprawców przemocy, pierwszeństwo przez wymiarem kar i represji powinny mieć cele rehabilitacyjne i resocjalizacyjne, z należytym uwzględnieniem skutecznego bezpieczeństwa publicznego, stosownych praw człowieka oraz środków ochrony prawnej dla dzieci–ofiar.[60]

7. Należy ustanowić metody alternatywne dla zinstytucjonalizowanej służby opieki nad dziećmi–sprawcami przemocy, takie jak zarządzenia dotyczące pomocy, poradnictwa i nadzoru; doradztwo, nadzór kuratorski, opieka zastępcza oraz programy szkoleniowe edukacyjne i szkolenia zawodowe. Ogólnym celem tych środków powinno być ułatwienie dzieciom procesu socjalizacji i reintegracji z rodziną, wspólnotą i społeczeństwem.

8. Dzieci–sprawcy przemocy powinny być pozbawione wolności tylko w sytuacji, gdy jest to konieczne, tylko w ostateczności, na najkrótszy możliwy czas i w miejscu specjalnie do tego przeznaczonym. Warunki skazania powinny być zgodne z KOPD i innymi stosownymi standardami oraz uwzględniać indywidualne potrzeby dziecka.[61] Dzieci pozbawione wolności w jakiejkolwiek formie powinny być odseparowane od dorosłych, chyba że takie odseparowanie zostało uznane za sprzeczne z ich najlepszym interesem.[62]

7. Badania i dane

1. Znalezienie skutecznej strategii ochrony dzieci przed przemocą zależy od dostępności i właściwej analizy danych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Opracowanie krajowego programu badań stanowi najodpowiedniejszy sposób propagowania zintegrowanego i systemowego podejścia w procesie zbierania danych, ich analizy, rozpowszechniania i badania. Podejście to między innymi obejmuje:

[59] Patrz Europejski Trybunał Praw Człowieka, V. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, 1999 r.
[60] Patrz Zalecenie Rec(2008)11 Rady Ministrów cytowane powyżej.
[61] Patrz Zalecenie Rec(2006)2 i CM/Rec(2008)11 Rady Ministrów cytowane powyżej.
[62] *Op. cit.,* patrz także Reguły ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności (Reguły Hawańskie), Wzorcowe reguły minimum dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Reguły Pekińskie).

Badania

a) ramowe studium zjawiska przemocy wobec dzieci jako wstęp do jakiegokolwiek procesu planowania;
b) regularne, etyczne badania obejmujące wywiady z dziećmi i osobno z ich rodzicami lub opiekunami przeprowadzane poufnie i w atmosferze zaufania w celu jak najdokładniejszego zbadania zjawiska przemocy, którego rzeczywiście doświadczyły dzieci;
c) zakrojone na szeroką skalę badania obserwacyjne przyczyn i podstaw przemocy i wzajemnej zależności od siebie ich różnych form;
d) opracowanie ujednoliconej metodologii opartej na wspólnym zestawie kryteriów pozwalającej na zidentyfikowanie grup dzieci narażonych na przemoc;
e) ciągłe badania mające na celu dokładne ustalenie natury ryzyka, na jakie narażone są dzieci w Internecie oraz poznanie w jaki sposób to ryzyko zmienia się na przestrzeni czasu i jak można je zminimalizować odpowiednio interweniując;
f) badanie czynników ochronnych, zwłaszcza dziecięcych mechanizmów obronnych;
g) badanie dorosłych i dziecięcych sprawców przemocy w celu opracowania kryteriów i parametrów ich oceny i traktowania;
h) badania mające na celu ustalenie, co jest najbardziej skuteczne w ochronie dzieci przed przemocą i ocenę istniejących form reagowania, włącznie z metodologiami oceny służb i programów prewencyjnych oraz opracowaniem kryteriów jakościowych;
i) badania mające na celu ustalenie wysokości kosztów społecznych przemocy wobec dzieci.

Monitorowanie statystyczne

a) regularne badania statystyczne prowadzone na podstawie ustalonej metodologii na temat przemocy wobec dzieci na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym we wszystkich okolicznościach. Dane powinny być uporządkowane według kategorii: płeć, wiek, forma przemocy, środowisko miejskie lub wiejskie, charakterystyka rodziny, poziom wykształcenia oraz pochodzenie narodowe, społeczne i etniczne;
b) zbieranie danych ilościowych i jakościowych dotyczących czasu trwania i wyników postępowań sądowych z udziałem dzieci, włącznie środków ochrony zapewnionych dzieciom–ofiarom przemocy.

Utworzenie krajowych baz danych[63]

a) dotyczących urodzeń i śmierci dzieci, włącznie z ustaleniem procedury badającej śmierć lub poważne obrażenia dziecka;
b) dotyczących wstąpienia dziecka do instytucji opiekuńczej, jej opuszczenia lub zmiany oraz wszystkich alternatywnych form opieki i ośrodków pozbawienia wolności, włącznie z rejestrowaniem wszystkich przypadków przemocy wobec dzieci w tych instytucjach;
c) dotyczących osób skazanych za brutalne akty przemocy wobec dzieci włącznie z zebraniem ich profilu genetycznego DNA.[64]

Koordynacja

a) wyznaczenie (o ile to możliwe i zgodnie z możliwościami państwa) pojedynczego organu władzy, najlepiej monitorującego prawa dziecka, państwowej agencji statystycznej lub instytutu badawczego, który by koordynował oraz rozpowszechniał dane na temat dzieci na skalę krajową, oraz prowadził międzynarodową wymianę informacji;
b) aktywnego udziału wszystkich podmiotów związanych z ochroną dzieci w zbieraniu danych.

2. Wszystkie instytucje, usługi i zakłady prowadzące nabór personelu na stanowiska pracy z dziećmi i dla nich powinny mieć łatwy, ale odpowiednio kontrolowany dostęp do danych osobowych osób skazanych za brutalne przestępstwa z użyciem przemocy wobec dzieci.

3. Przetwarzanie danych osobowych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym powinno być zgodne z przyjętymi międzynarodowymi standardami i zabezpieczeniami natury etycznej[65].

4. Należy ustanowić jednolite, międzynarodowe standardy ułatwiające prowadzenie badań porównawczych danych na szczeblu międzynarodowym.

[63] Zgodnie z zasadami ochrony danych.

[64] Patrz artykuł 37 Konwencji Rady Europy w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym i molestowaniem seksualnym.

[65] Patrz Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108) oraz Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych dotyczących organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS Nr 181).

8. Współpraca międzynarodowa

1. Państwa członkowskie Rady Europy powinny współpracować ze sobą, zgodnie z niniejszymi wytycznymi oraz poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów i uzgodnień międzynarodowych i regionalnych, poczynionych na podstawie jednolitego i wspólnie uchwalonego prawa oraz wewnętrznych przepisów, w najszerszym możliwym zakresie, w celu:

a) zapobiegania wszelkim formom przemocy wobec dzieci i ich zwalczenia;
b) zapewnienia ochrony i pomocy dzieciom–ofiarom i świadkom przemocy;
c) dochodzenia i ścigania za przestępstwa kryminalne z użyciem przemocy wobec dzieci.

2. Państwa członkowskie zapewniać sobie nawzajem w największym możliwym zakresie środki wzajemnej pomocy w toczących się postępowaniach w sprawie przestępstw z udziałem przemocy wobec dzieci, takich jak uprowadzenie dziecka, handel dziećmi, wykorzystywanie seksualne i niegodziwe traktowanie w celach seksualnych.

3. Aby usprawnić proces wdrażania niniejszych wytycznych, państwa członkowskie powinny zacieśnić, tam gdzie to konieczne, współpracę ze stosownymi organami międzyrządowymi, strukturami transnarodowymi i innymi organizacjami międzynarodowymi.

4. Każde państwo członkowskie powinno dokładać wszelkich starań, aby integrować odpowiednio prewencję i eliminację wszelkich form przemocy wobec dzieci z rozwojem programów pomocy na rzecz państw trzecich.

ZAŁĄCZNIK 2 DO ZALECENIA CM/REC(2009)10

Glosariusz terminów

Najlepszy interes dziecka: założenie, że sprawą nadrzędną we wszystkich działaniach dotyczących dzieci jest najlepsze zabezpieczenie dobra dziecka, jest ideą zawartą w artykule 3 KOPD. Idea ta wysuwa się na prowadzenie jako jedna z głównych zasad KOPD, obok artykułów 2, 6 i 12 i nabiera szczególnego znaczenia w sytuacjach, w których bardziej szczegółowe zapisy konwencji nie mają zastosowania. Artykuł 3 ust. 1 podkreśla, że rządy oraz służby publiczne i prywatne muszą upewnić się co do wpływu, jaki ich działania mają na dzieci, tak aby zagwarantować, że najlepszy interes dziecka jest priorytetem, stawiając dzieci na pierwszym miejscu i budując społeczeństwa przyjazne dzieciom. Artykuł 3 ust. 2 nakłada na państwa ogólny, czynny obowiązek zapewnienia ochrony i opieki niezbędnej dla dobra dziecka we wszelkich okolicznościach, z jednoczesnym poszanowaniem praw i obowiązków rodziców. Artykuł 3 ust. 3 stawia wymóg ustalenia norm przez „kompetentne władze" dla wszystkich instytucji, służb

i innych jednostek działających na rzecz dzieci, oraz wymóg przestrzegania tych norm (*Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF 2002).

Przemoc szkolna i rówieśnicza to powtarzające się, agresywne zachowanie mające na celu świadome wyrządzenie fizycznej lub psychicznej krzywdy innej osobie. Ten rodzaj przemocy polega na tym, że osoba zachowująca się w ten sposób pragnie uzyskać władzę nad inną osobą (V. Besag, *Bullies and Victims in Schools*, 1989). Zachowanie to może obejmować wyzywanie, przemoc słowną, werbalną lub na piśmie, wyłączenie z aktywności, wyłączenie z wydarzeń społecznych, wykorzystywanie fizyczne lub przymuszanie (K.S. Whitted, D.R.Dupper, *Best Practises for Preventing or Reducing Bullying in Schools*, Children and Schools, t. 27, Nr 3, lipiec 2005). Osoby mogą zachowywać się w ten sposób, aby zbudować wizerunek siebie jako osoby popularnej, twardej lub w celu zwrócenia na siebie uwagi. Mogą też zachowywać się tak z powodu zazdrości lub ponieważ same są prześladowane w ten sposób (L.M. Crothers, E.M. Levinson, *Assessment of Bullying: A review of methods and instruments*, Journal of Counselling and Development, 84(4), 2004).

Wykorzystywanie dzieci: Termin „wykorzystywanie" obejmuje w swym minimalnym znaczeniu wykorzystywanie prostytucji innych lub inne formy wykorzystywania seksualnego, zmuszanie do pracy lub usług, niewolnictwo i podobne praktyki, niewolę lub usuwanie organów (artykuł 3 Protokołu Dodatkowego o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludami, zwłaszcza kobietami i dziećmi do Konwencji ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej).

Pornografia dziecięca oznacza jakikolwiek materiał, który wizualnie przedstawia dziecko zaangażowane w sposób rzeczywisty lub symulowany w czynność seksualną lub wizualne przedstawienie organów płciowych dziecka do celów seksualnych. Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą obejmują następujące czyny popełnione umyślnie, bez upoważnienia: a) produkcja pornografii dziecięcej; b) oferowanie lub udostępnianie pornografii dziecięcej; c) dystrybucja lub przekazywanie pornografii dziecięcej; d) produkcja pornografii dziecięcej do celów własnych lub na potrzeby innych osób; e) posiadanie materiałów z pornografią dziecięcą oraz f) świadome pozyskiwanie dostępu do pornografii dziecięcej za pomocą technologii informacyjno–komunikacyjnych (artykuł 20 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201; patrz także Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Prostytucja dziecięca oznacza wykorzystanie dziecka do czynności seksualnych w zamian za wynagrodzenie pieniężne lub inne lub obietnicę takiego wynagrodzenia, bez względu na to, czy taką płatność, obietnica czy wynagrodzenie otrzymało dziecko czy osoba trzecia. Przestępstwa związane z prostytucją dziecięcą obejmują następujące czyny popełnione umyślnie: a) werbowanie dzieci do prostytucji lub doprowadzenie dziecka do wzięcia udziału w pro-

stytucji; b) zmuszanie dziecka do prostytucji lub czerpanie zysków lub wykorzystywanie dziecka w tym celu w inny sposób; c) uciekanie się do prostytucji dziecięcej (artykuł 19 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201; patrz także Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Handel dziećmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie dziecka w celu wykorzystania go, nawet jeśli nie oznacza to użycia środków określonych w ust. a) niniejszego artykułu (groźba użycia siły lub inne formy przymuszania, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia siły lub wykorzystania słabości lub dawanie lub otrzymywanie majątkowych lub innych w celu uzyskania zgody osoby mającej kontrolę) — Artykuł 3 Protokołu dodatkowego o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludami, zwłaszcza kobietami i dziećmi do Konwencji ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Patrz także definicja „handel ludźmi", poniżej.

Kara fizyczna to forma przemocy definiowana jako jakakolwiek kara z użyciem siły fizycznej i mająca na celu spowodowanie u dziecka nawet lekkiego bólu lub dyskomfortu (szczegółowa definicja — patrz Komitet Praw Dziecka ONZ, Komentarz Ogólny Nr 8 Komitetu Praw Dziecka, ust. 11).

Deprawacja dzieci oznacza świadome nakłanianie dziecka, które według prawa państwowego nie osiągnęło wieku przyzwolenia na czynności seksualne, do bycia świadkiem wykorzystywania seksualnego lub czynności seksualnych, nawet bez udziału dziecka (artykuł 22, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201).

Szkodliwe tradycyjne praktyki: każda wspólnota społeczna na świecie kultywuje specyficzne tradycyjne praktyki i wierzenia, z których niektóre są dla jej członków korzystne, a niektóre mogą być krzywdzące dla poszczególnych grup społecznych, np. dla kobiet. Szkodliwe tradycyjne praktyki obejmują okaleczanie żeńskich narządów płciowych; wczesne małżeństwa, dzieciobójstwo dziewczynek; zabójstwa honorowe, wczesne ciąże *etc.* (atrz Factsheet Nr, 23, *Harmful Traditional Practices Affecting the Health of Women and Children*, www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet23en.pdf*).*

Mobbing to grupowa forma przemocy szkolnej i rówieśniczej. Polega ona na zmawianiu się przeciwko komuś z wykorzystaniem takich taktyk, jak rozpowszechnianie plotek, insynuacji, kompromitacja, izolacja, zastraszanie oraz, przede wszystkim, budowanie wrażenia, że osoba będąca obiektem tych praktyk jest sama wszystkiemu winna. Jak w wielu tego typu uwłaczających sytuacjach, sprawcy utrzymują, że ofiara „sama sobie na to zasłużyła" (G.P. Elliot, *School Mobbying and Emotional Abuse*, www.selfgrowth.com/articles/Elliott9.html*).*

Monitoring to działania władz mające na celu zapewnienie, że przepisy dotyczące dobra dziecka są utrzymywane w mocy. Działania składają się z trzech odrębnych elementów:

a) przyjmowanie uchwał i praw przez władze centralne; b) świadczenie usług w zakresie opieki nad dziećmi przez instytucje na szczeblu lokalnym oraz c) sprawowanie monitoringu przez niezależny organ na szczeblu lokalnym. Monitoring może być prowadzony zarówno w formie inspekcji zapowiedzianych, jak i niezapowiedzianych, lub w formie audytu systemu zarządzania. Utworzenie znormalizowanego krajowego rygoru działań monitorujących ułatwia zbieranie danych statystycznych na temat dobrobytu dziecka w kraju oraz przyczynia się do usprawnienia procesu decyzyjnego władz państwowych.

Zaniedbanie oznacza niezaspokajanie fizycznych i emocjonalnych potrzeb dziecka przez rodziców lub opiekunów, którzy posiadają wszystkie niezbędne do tego środki, wiedzę, włącznie z dostępem do odpowiednich usług; lub niezapewnienie dziecku ochrony przed narażeniem na niebezpieczeństwo (*World Report on Violence against Children*, Genewa 2002).

Przedstawienie pornograficzne z udziałem dziecka: przestępstwa związane z udziałem dziecka w przedstawieniu pornograficznym obejmują następujące umyślnie popełnione czyny: a) werbowanie dziecka do udziału w przedstawieniach pornograficznych lub doprowadzanie do udziału dziecka w takich przedstawieniach; b) przymuszanie dziecka do udziału w przedstawieniach pornograficznych, czerpanie z takich przedstawień zysków lub inna forma wykorzystywania dziecka do tego celu; c) świadome uczęszczanie na przedstawienia pornograficzne z udziałem dzieci (artykuł 21, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201).

Przemoc psychiczna dotyczy obrażania, wyzywania, ignorowania, izolowania, odrzucenia, stosowania gróźb, manipulacji, obojętności emocjonalnej oraz deprecjonowania, bycia świadkiem przemocy domowej i innego zachowania mogącego mieć ujemny wpływ na rozwój psychologiczny i dobro dziecka (Światowy Raport na temat przemocy wobec dzieci Sekretarza Generalnego ONZ).

Seksturystyka oznacza podróże organizowane przez przemysł turystyczny lub bez jego udziału, lecz wykorzystujące jego struktury i systemy, mające za nadrzędny cel doprowadzenie do utworzenia stosunków natury seksualnej pomiędzy turystą a mieszkańcami danego terytorium (Światowa Organizacja Turystyki ONZ, Stanowisko dotyczące zorganizowanej seksturystyki, 1995 r.)

Wykorzystywanie seksualne: rzestępstwa związane z wykorzystywaniem seksualnym obejmują następujące czyny popełnione umyślnie: a) angażowanie się w czynności seksualne z udziałem dziecka, które, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa krajowego, nie osiągnęło wieku przyzwolenia na czynności seksualne (nie dotyczy to czynności i kontaktów seksualnych pomiędzy samymi nieletnimi) i b) angażowanie się w czynności seksualne z udziałem dziecka z użyciem przymusu, siły lub gróźb; lub gdy sprawca świadomie wykorzystuje zaufanie dziecka, swój autorytet lub wpływ na dziecko, także w relacjach rodzinnych; lub gdy wykorzystuje się szczególną, wyjątkową sytuację dziecka, spowodowaną zwłaszcza niepełnosprawnością fizyczną lub psychiczną dziecka, lub relację zależności (artykuł 18, Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201).

Sprzedaż dzieci oznacza jakikolwiek czyn lub transakcję, w której dziecko zostaje przekazane przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie osób za opłatą lub jakimkolwiek innym wynagrodzeniem (artykuł 2 Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii).

Nagabywanie dzieci do celów seksualnych: przestępstwa związane z nagabywaniem dzieci do celów seksualnych obejmują świadome składanie przez osobę dorosłą za pomocą technologii informacyjno–komunikacyjnych propozycji spotkania dziecku, które według krajowego prawa nie osiągnęło jeszcze wieku uprawniającego do czynności seksualnych, w celu zaangażowania w czynności seksualne z udziałem dziecka lub produkcję pornografii dziecięcej, i gdy w następstwie takiej propozycji dokonano czynów materialnych prowadzących do realizacji takiego spotkania (artykuł 23 Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, CETS Nr 201).

Handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie osoby w celu wykorzystania, z użyciem gróźb, siły lub innych form przymuszania, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia siły lub wykorzystania słabości lub dawanie lub otrzymywanie płatności lub korzyści w celu uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad ofiarą w celu jej wykorzystania. „Wykorzystywanie" oznacza, w podstawowym znaczeniu, wykorzystywanie prostytucji innych lub inne formy wykorzystywania seksualnego, zmuszanie do pracy lub innych usług, niewolnictwo lub podobne praktyki, zniewolenie lub usuwanie organów. Zgoda ofiary „handlu ludźmi" na zamierzone wykorzystanie jest bez znaczenia w sytuacji, gdy dopuszczono się któregokolwiek z czynów opisanych powyżej. Werbowanie, transport, przekazywanie, ukrywanie lub odbieranie dziecka w celu wykorzystania go są uznawane za „handel ludźmi" nawet jeśli nie wiążą się z jakimikolwiek środkami opisanymi powyżej (artykuł 4, Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, CETS Nr 197).

ZAŁĄCZNIK 3 DO ZALECENIA CM/REC(2009)10

Międzynarodowe dokumenty traktujące o zabezpieczaniu praw dziecka i ochronie dzieci przed przemocą

Traktaty Narodów Zjednoczonych

- Konwencja o Prawach Dziecka, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 44/25, Aneks, 44 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 167, 44. Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ nr A/44/49 (1989 r.), weszła w życie 2 września 1990 r.,

- Protokół fakultatywny do Konwencji ONZ o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 54/263, Aneks I, 54 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 7, 54. Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ nr A/54/49, T.III (2000 r.), weszła w życie 12 lutego 2002 r.,
- Protokół fakultatywny do Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 54/263, Aneks II, 54 UN GAOR Supl. nr 49 poz. 6, 54. Sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, Dok. ONZ A/54/49, T. III (2000 r.), weszła w życie 18 stycznia 2002 r.,
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 2200A (XXI) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., wszedł w życie 23 marca 1976 r., zgodnie z artykułem 49,
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 2200A (XXI) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., wszedł w życie 3 stycznia 1976 r., zgodnie z artykułem 27,
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęta i otwarta do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją 39/46 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 16 grudnia 1966 r., weszła w życie 26 czerwca 1987 r., zgodnie z artykułem 27.1,
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji rasowej, przyjęta rezolucją 2106 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 21 grudnia 1965 r., weszła w życie 4 stycznia 1969 r., zgodnie z artykułem 19,
- Międzynarodowa Konwencja o ochronie praw wszystkich pracowników–migrantów i członków ich rodzin, przyjęta rezolucją 45/158 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 18 grudnia 1990 r.,
- Konwencja w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji kobiet, Nowy Jork, 18 grudnia 1979 r. Przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Obowiązująca jako traktat międzynarodowy od 3 września 1981 r.,
- Konwencja praw osób niepełnosprawnych, przyjęta rezolucją 61/106 Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 13 grudnia 2006 r.; weszła w życie w maju 2008 r.,
- Konwencja dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci (ILO Nr 182), t. 38 ILM poz. 1207 (1999 r.), weszła w życie 19 listopada 2000 r.,
- Konwencja dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (ILO nr 138), przyjęta w dniu 26 czerwca 1973 r., weszła w życie 19 czerwca 1976 r.,
- Protokół dodatkowy o zapobieganiu, zwalczaniu i karaniu handlu ludami, zwłaszcza kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję ONZ w sprawie międzynarodowej prze-

stępczości zorganizowanej, przyjęty i otwarty do podpisu, ratyfikacji i przystąpienia rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 55/25 z 15 listopada 2000 r.

Traktaty Rady Europy

- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (ETS Nr 5, 1950/1953),
- Europejska Karta Społeczna (ETS Nr 35, 1961/1965),
- Europejska Karta Społeczna (zrewidowana) (ETS Nr 163, 1996/1999),
- Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (ETS Nr 126, 1987/1989),
- Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201: 2007),
- Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197, 2005/2008),
- Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi (ETS Nr 192, 2003/2005),
- Konwencja o cyberprzestępczości (ETS Nr 185, 2001/2004),
- Protokół dodatkowy do Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych dotycząca organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS Nr 181, 2001/2004),
- Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci (ETS Nr 160, 1996/2000),
- Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108, 1981/1985),
- Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu pieczy nad dzieckiem (ETS Nr 105, 1980/1983),
- Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci (ETS Nr 58, 1967/1968),
- Europejska Konwencja o przysposobieniu dzieci (zrewidowana) (ETS Nr 202, 2008).

Haska Konferencja Prywatnego Prawa Międzynarodowego

- Konwencja Haska dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (sporządzona 25 października 1980 r., weszła w życie 1 grudnia 1983 r.),
- Konwencja Haska o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci (sporządzona 19 października 1996 r., weszła w życie 1 stycznia 2002 r.),
- Konwencja Haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego (sporządzona 29 maja 1993 r., weszła w życie 1 maja 1995 r.),

- Konwencja Haska o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych wobec dzieci (sporządzona 24 października 1956 r., weszła w życie 1 stycznia 1962 r.),
- Konwencja Haska o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń odnoszących się do obowiązków alimentacyjnych wobec dzieci (sporządzona 15 kwietnia 1958 r., weszła w życie 1 stycznia 1962 r.).

Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy

- Zalecenie CM/Rec(2009)5 w sprawie środków ochrony dzieci przed szkodliwą treścią i szkodliwym zachowaniem oraz promowania ich aktywnego uczestnictwa w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym,
- Zalecenie CM/Rec(2008)11 w sprawie europejskich zasad dla nieletnich przestępców podlegających sankcjom lub środkom alternatywnym,
- Zalecenie CM/Rec(2008)6 w sprawie środków promocji poszanowania wolności słowa i informacji w związku z filtrami internetowymi,
- Zalecenie CM/Rec(2008)4 w sprawie wzmocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci pochodzenia imigracyjnego,
- Zalecenie CM/Rec(2007)13 w sprawie wprowadzania problematyki płci do głównego nurtu w edukacji,
- Zalecenie CM/Rec(2007)9 w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki,
- Zalecenie Rec(2006)19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa,
- Zalecenie Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego,
- Zalecenie Rec (2006)5 Komitetu Ministrów w sprawie Planu Działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006–2015,
- Zalecenie Rec/CM(2006)2 w sprawie europejskich zasad więziennictwa,
- Zalecenie Rec(2006)1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli krajowych rad młodzieżowych w rozwoju polityki dotyczącej młodzieży,
- Zalecenie CM/Rec(2005)5 Komitetu Ministrów w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych,
- Zalecenie Rec(2004)13 w sprawie uczestniczenia młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym,
- Zalecenie Rec(2003)20 dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich,

- Zalecenie Rec(2002)12 w sprawie edukacji demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego,
- Zalecenie Rec(2002)8 w sprawie dziennej opieki nad dzieckiem,
- Zalecenie Rec(2002)5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą,
- Zalecenie Rec(2001)16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym,
- Zalecenie Rec(2001)10 w sprawie Europejskiego Kodeksu Polityki Policyjnej,
- Zalecenie Rec(2001)8 w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni,
- Zalecenie Rec(2000)11 w sprawie przeciwdziałania handlowi ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego,
- Zalecenie Nr R (98) 8 w sprawie uczestnictwa dzieci w życiu rodzinnym i społecznym,
- Zalecenie Nr R (97) 19 w sprawie przedstawiania przemocy w mediach elektronicznych,
- Zalecenie Nr R (97) 13 dotyczące zastraszania świadków i praw obrony,
- Zalecenie Nr R (94) 14 w sprawie spójnych i zintegrowanych zasad polityki rodzinnej,
- Zalecenie Nr R (93) 2 w sprawie medyczno–społecznych aspektów wykorzystywania dzieci,
- Zalecenie Nr R (91) 11 dotyczące wykorzystywania seksualnego, pornografii i prostytucji dzieci i młodych osób oraz handlu nimi,
- Zalecenie Nr R (91) 9 w sprawie środków nadzwyczajnych w sprawach rodzinnych,
- Zalecenie Nr R (90) 2 w sprawie środków społecznych związanych z przemocą w rodzinie,
- Zalecenie Nr R (87) 6 w sprawie rodzin zastępczych,
- Zalecenie Nr R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie,
- Zalecenie Nr R (79) 17 dotyczące ochrony dzieci przed niewłaściwym traktowaniem.

Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy

- Rezolucja ResAP(2005)1 w sprawie zabezpieczenia *niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem*

Zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (lata 1987–2009)

- Zalecenie 1861 (2009) w sprawie kobietobójstwa,
- Zalecenie 1854 (2009) w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz ich pełnego i aktywnego udział w społeczeństwie,

- Zalecenie 1849 (2008) w sprawie promowania kultury demokracji i praw człowieka poprzez edukację nauczycieli,
- Zalecenie 1828 (2008) w sprawie przypadków zaginięcia nowo narodzonych dzieci w związku z nielegalną adopcją w Europie,
- Zalecenie 1815 (2007) w sprawie prostytucji — jakie stanowisko przyjąć?,
- Zalecenie 1778 (2007) w sprawie ofiar wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć,
- Zalecenie 1703 (2005) w sprawie ochrony i pomocy dla dzieci oddzielonych od rodzin lub opiekunów i szukających azylu,
- Zalecenie 1698 (2005) w sprawie praw dzieci w instytucjach: uzupełnienie do Rekomendacji 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego,
- Zalecenie 1666 (2004) w sprawie ogólnoeuropejskiego zakazu stosowania kar cielesnych wobec dzieci,
- Zalecenie 1596 (2003) w sprawie sytuacji młodych migrantów w Europie,
- Zalecenie 1632 (2003) w sprawie niepokoju nastolatków: społeczny i zdrowotny aspekt złego samopoczucia młodzieży,
- Zalecenie 1601 (2003) w sprawie podnoszenia jakości życia porzuconych dzieci w instytucjach,
- Zalecenie 1561 (2002) w sprawie działań społecznych na rzecz dzieci wojny w Europie południowo–wschodniej,
- Zalecenie 1555 (2002) w sprawie wizerunku kobiety w środkach masowego przekazu,
- Zalecenie 1551 (2002) w sprawie budowania społeczeństwa XXI wieku z i dla dzieci: uzupełnienie Europejskiej strategii na rzecz dzieci (Zalecenie 1286 (1996)),
- Zalecenie 1545 (2002) w sprawie kampanii przeciwko handlowi kobietami,
- Zalecenie 1532 (2001) w sprawie dynamicznej polityki społeczna na rzecz dzieci i nastolatków w miejscowościach i miastach,
- Zalecenie 1526 (2001) w sprawie kampanii przeciwko handlowi małoletnimi na rzecz zablokowania szlaku wschodnioeuropejskiego: przypadek Mołdawii,
- Zalecenie 1523 (2001) w sprawie niewolnictwa domowego,
- Zalecenie 1501 (2001) w sprawie odpowiedzialności rodziców i nauczycieli w zakresie edukacji dzieci,
- Zalecenie 1466 (2000) w sprawie edukacji medialnej,
- Zalecenie 1460 (2000) w sprawie powołania europejskiego rzecznika praw dziecka,
- Zalecenie 1459 (2000) w sprawie planu działania na rzecz dzieci z Kosowa,
- Zalecenie 1449 (2009) w sprawie nielegalnej migracji z południa rejonu Morza Śródziemnomorskiego do Europy,

- Zalecenie 1443 (2000) w sprawie adopcji międzynarodowej: respektowanie praw dziecka,
- Zalecenie 1398 (1999) w sprawie sytuacji dzieci w Albanii,
- Zalecenie 1371 (1998) w sprawie wykorzystywania i zaniedbywania dzieci,
- Zalecenie 1336 (1997) w sprawie walki z wykorzystywaniem dzieci do pracy jako kwestii priorytetowej,
- Zalecenie 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci,
- Zalecenie 1121 (1990) w sprawie praw dzieci,
- Zalecenie 1065 (1987) w sprawie handlu dziećmi i innych formy wykorzystywania dzieci.

Rezolucje Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (lata 1996–2009)

- Rezolucja 1654 (2009) w sprawie kobietobójstwa,
- Rezolucja 1624 (2008) w sprawie zapobiegania pierwszej formie przemocy wobec dzieci: porzuceniu dziecka przy urodzeniu,
- Rezolucja 1587 (2007) w sprawie dzieci żyjących w dotkniętych w przeszłości konfliktami regionach na Bałkanach,
- Rezolucja 1579 (2007) w sprawie prostytucji — jakie stanowisko przyjąć?,
- Rezolucja 1530 (2007) w sprawie dzieci–ofiar: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć,
- Rezolucja 1337 (2003) w sprawie migracji w związku z handlem kobietami i prostytucją,
- Rezolucja 1307 (2002) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci: zero tolerancji,
- Rezolucja 1291 (2002) w sprawie uprowadzania dzieci za granicę przez jednego z rodziców,
- Rezolucja 1247 (2001) w sprawie okaleczania żeńskich narządów płciowych,
- Rezolucja 1215 (2000) w sprawie kampanii przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich uczestnictwu w konfliktach zbrojnych,
- Rezolucja 1212 (2000) w sprawie gwałtów w czasie konfliktu zbrojnego,
- Rezolucja 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci.

Rekomendacje Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy

- Zalecenie 253 (2008) w sprawie integracji społecznej dzieci żyjących i/lub pracujących na ulicach,
- Zalecenie 242 (2008) w sprawie integracji i uczestniczenia młodych ludzi w życiu na poziomie lokalnym i regionalnym,
- Zalecenie 241 (2008) „Dziecko w mieście",

- Zalecenie 135 (2003) w sprawie partnerstwa lokalnego na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy w szkole,
- Zalecenie 53 (1999) w sprawie polityk na rzecz dzieci, nastolatków i rodzin z ubogich środowisk.

Inne dokumenty Rady Europy

- Wytyczne dotyczące praw człowieka dla dostawców usług internetowych, Rada Europy (2008 r.),
- Wytyczne dotyczące praw człowieka dla dostawców gier internetowych online, Rada Europy (2008 r.),
- Deklaracja Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu (6 luty 2008 r.),
- Zalecenia i wytyczne dotyczące promowania integracji ze społecznościami lokalnymi dzieci niepełnosprawnych oraz deinstytucjonalizacji oraz pomocy rodzinom w sprawowaniu opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, Rada Europy (2008 r.),
- H. Brown, „Zabezpieczenie niepełnosprawnych dorosłych i dzieci przed wykorzystywaniem", Wyd. Rady Europy, Sztrasburg (2003 r.), ISBN 92-871-4919-4.

ZAŁĄCZNIK 4 DO ZALECENIA CM/REC(2009)10

Pozostała działalność i publikacje

Międzynarodowe Deklaracje/ Programy Działań/ Wytyczne

- Pakt z Rio de Janeiro na rzecz zapobiegania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci i nastolatków i położenia mu kresu, III Światowy Kongres w sprawie zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej, Rio de Janeiro, 25–28 listopada 2008 r.,
- „Studium o przemocy wobec dzieci" Sekretarza Generalnego ONZ, 29 sierpnia 2006 r.,
- „Stop przemocy wobec dzieci. Zacznij działać od razu!" raport podsumowujący konsultacje regionalne dla Studium ONZ o przemocy wobec dzieci, 5–7 lipca 2005 r., Lublana, Słowenia,
- Ogólnoświatowe Zobowiązanie z Jokohamy przyjęte na II Światowym Kongresie przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, Jokohama, Japonia, 17–20 grudnia 2001 r.,

- Deklaracja i plan działania przyjęte na I Światowym Kongresie przeciwko seksualnemu wykorzystywaniu dzieci, Sztokholm, Szwecja, 27–31 sierpnia 1996 r.,
- Deklaracja Warszawska i Plan Działania przyjęte na II Szczycie Szefów Państw i Rządów Rady Europy, Warszawa, 16–17 maja 2005 r.,
- Deklaracja Końcowa i Plan Działania przyjęte na II Szczycie Szefów Państw i Rządów Rady Europy, Sztrasburg, 10–11 października 1997 r.,
- Zobowiązanie i Plan Działania przyjęte przez przedstawicieli z Europy i Azji Środkowej na konferencji „Ochrona dzieci przez wykorzystywaniem seksualnym", Budapeszt, 20–21 listopada 2001 r.,
- Reguły ONZ w sprawie ochrony nieletnich pozbawionych wolności, 1990 r.,
- Wzorcowe reguły minimum dotyczące środków alternatywnych wobec pozbawienia wolności (Reguły Tokijskie, 1990 r.),
- Wzorcowe reguły minimum dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich (Reguły Pekińskie, 1985 r.),
- „Świat dla dzieci", dokument wieńczący prace Zgromadzenia Ogólnego ONZ, przyjęty dnia 10 maja 2002 r.

Inne publikacje

- V. Besag, *Bullies and Victims in Schools*, 1989 r.
- L.M. Crothers, E.M. Levinson, *Assessment of Bullying: A review of methods and instruments*, Journal of Counselling and Development, 84(4), 2004 r.
- K.S. Whitted, D.R. Dupper, *Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools*, Children and Schools, T. 27, Nr 3, lipiec 2005 r.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 17 listopada 2010 r.
na 1098. zebraniu Zastępców Ministrów)

PREAMBUŁA

Komitet Ministrów,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy państwami członkowskimi, szczególnie poprzez promowanie przyjęcia wspólnych zasad w kwestiach prawnych;

zważywszy na konieczność zapewnienia skutecznej implementacji istniejących wiążących uniwersalnych i Europejskich standardów ochrony i promocji praw dzieci, w tym takich dokumentów, jak:

a) Konwencja ONZ dotycząca Statusu Uchodźców z 1951 r.,
b) Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r.,
c) Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r.,
d) Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r.,
e) Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 r.,
f) Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (1950 r., ETS Nr 005) – zwana dalej „ECHR",
g) Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci (1996 r., ETS Nr 160),
h) zrewidowana Europejska Karta Społeczna (1996 r., ETS Nr 163),
i) Konwencja w sprawie kontaktów z dziećmi Rady Europy (2003 r., ETS Nr 192),
j) Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (2007 r., CETS Nr 201),
k) Europejska Konwencja w sprawie adopcji dzieci (zrewidowana) (2008 r., ETS Nr 202);

zważywszy, że, jak gwarantuje ECHR i zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, prawo każdej osoby do dostępu do wymiaru sprawiedliwości i sprawiedliwego procesu — w każdym jego elemencie (w tym w szczególności, do prawa do bycia poinformowanym, wysłuchanym, reprezentowanym i do obrony prawnej) — jest niezbędne w społeczeństwie demokratycznym i w takim samym stopniu dotyczy dzieci, z uwzględnieniem jednak ich zdolności do formułowania własnych poglądów;

powołując się na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, decyzje, raporty i inne dokumenty innych instytucji i organów Rady Europy w tym zalecenia Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), jak również oświadczenia i opinie Komisarza Rady Europy ds. Praw Człowieka i różne zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy;

odnotowując zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w dziedzinie praw dzieci, w tym Zalecenie Rec(2003)5 w sprawie środków pozbawienia wolności osób ubiegających się o azyl; Zalecenie Rec(2003)20 dotyczące nowych sposobów postępowania w kwestii przestępczości nieletnich oraz roli organów wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich; Zalecenie Rec(2005)5 w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych; Zalecenie Rec(2006)2 w sprawie europejskich zasad więziennictwa; Zalecenie CM/Rec (2008)11 w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich; Zalecenie CM/Rec(2009)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie zintegrowanych strategii narodowych ochrony dzieci przed przemocą;

powołując się na Rezolucję Nr 2 w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, przyjętą na XXVIII Konferencję Europejskich Ministrów Sprawiedliwości (Lanzarote, październik 2007 r.);

zważywszy na znaczenie zabezpieczenia praw dzieci przez takie akty ONZ, jak:

l) Standardowe Minimalne Zasady ONZ dla wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich („Zasady z Pekinu", 1985 r.);
m) Zasady ONZ dotyczące ochrony nieletnich pozbawionych wolności („Zasady z Hawany", 1990 r.);
n) Wytyczne ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości nieletnich („Wytyczne z Rijadu", 1990 r.);
o) Wytyczne ONZ dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach z udziałem dzieci ofiar i świadków przestępstw (ECOSOC Res 2005/20, 2005 r.)
p) Wytyczne Generalnego Sekretarza ONZ: podejście NZ do wymiaru sprawiedliwości dla dzieci (2008 r.);
q) Wytyczne ONZ w sprawie odpowiedniego zastosowania alternatywnej opieki nad dziećmi (2009 r.);

r) Zasady dotyczące statusu i funkcjonowania krajowych instytucji ochrony i promocji praw człowieka („Zasady paryskie");

przypominając o potrzebie zagwarantowana skutecznej implementacji istniejących wiążących norm dotyczących praw dzieci, nie wzbraniając jednak państwom członkowskim wprowadzenia lub zastosowania jeszcze wyższych standardów lub korzystniejszych metod działania;

odwołując się do Programu Rady Europy „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi";

odnotowując z uznaniem postępy w państwach członkowskich w kierunku realizowania polityki przyjaznego dla dzieci wymiaru sprawiedliwości;

odnotowując jednakże istnienie niedogodności dla dzieci w systemie sprawiedliwości, takich jak m.in. nieistniejące, częściowe lub warunkowe prawo dostępu do wymiaru sprawiedliwości, różnorodność i stopień skomplikowania procedur, ewentualna dyskryminacja z różnych powodów;

powołując się na potrzebę zapobieżenia ewentualnej wtórnej wiktymizacji dzieci przez sądownictwo w procedurach z ich udziałem lub wywierających na nich wpływ;

zwracając się z prośbą do państw członkowskich o sprawdzenie luk i problemów w systemie i wskazanie dziedzin, w które zasady przyjaznego dla dzieci wymiaru sprawiedliwości mogłyby być wprowadzone;

uznając poglądy i opinie dzieci, z którymi konsultowano się w państwach członkowskich Rady Europy;

odnotowując, że wytyczne te mają przyczynić się do wskazania praktycznych środków zaradczych dla istniejących braków w prawie i w praktycznych działaniach;

przyjmuje następujące wytyczne jako praktyczne narzędzie dla państw członkowskich pomocne w dostosowaniu ich systemów sądownictwa i innych do szczególnych praw, interesów i potrzeb dzieci oraz zwraca się z prośbą do państw członkowskich o zagwarantowanie, że zostaną one szeroko rozpowszechnione wśród wszystkich władz odpowiedzialnych lub w inny sposób zaangażowanych w prawa dzieci w kontekście wymiaru sprawiedliwości.

I. ZAKRES I CELE

1. Wytyczne odnoszą się do kwestii miejsca i roli, a także poglądów, praw i potrzeb dzieci w postępowaniu sądowym, jak również do rozwiązań alternatywnych dla takiego postępowania.

2. Wytyczne powinny mieć zastosowanie do wszystkich trybów, w jakich dzieci zostały lub mogą zostać, bez względu na przyczynę i rolę, doprowadzone przed oblicze kompetentnych władz i służb egzekwujących prawo administracyjne, karne i cywilne.

3. Wytyczne mają na celu zapewnienie, że podczas wszelkich procedur tego typu wszystkie prawa dzieci, w tym prawo do informacji, do bycia reprezentowanym, do uczestnictwa i do

ochrony są w pełni respektowane, z należytym uwzględnieniem poziomu dojrzałości dziecka i zdolności rozumienia, jak również okoliczności sprawy. Respektowanie praw dzieci nie powinno naruszać praw innych zaangażowanych stron.

II. DEFINICJE

Na potrzeby niniejszych wytycznych w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci (zwanych dalej „wytycznymi"):

a) „dziecko" oznacza każdą osobę w wieku poniżej 18 lat;
b) „rodzic" oznacza osobę posiadającą odpowiedzialność rodzicielską zgodnie z prawem krajowym. W przypadku, gdy rodzic(e) jest (są) nieobecny(-ni) lub nie sprawuje(-ją) już władzy rodzicielskiej, może to być opiekun lub przyznany przedstawiciel prawny;
c) „wymiar sprawiedliwości przyjazny dla dzieci" oznacza każdy system, który gwarantuje respektowanie i skuteczne wdrażanie praw dzieci w najszerszym możliwym zakresie, z uwzględnieniem zasad określonych poniżej i poziomu dojrzałości dziecka i jego zdolności rozumienia oraz okoliczności sprawy. To szczególnie taki wymiar sprawiedliwości, który jest dostępny, dostosowany do wieku, szybko działający, skrupulatny, zaadaptowany do potrzeb i praw dzieci i skupiony na nich, respektuje prawa dzieci, w tym prawa do właściwego procesu, do uczestniczenia w postępowaniu i rozumienia go, do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz do integralności i godności.

III. PODSTAWOWE ZASADY

1. Wytyczne bazują na istniejących zasadach ujętych w aktach prawnych wymienionych w preambule, jak również w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

2. Zasady te są szczegółowo omówione w poniższych działach i powinny mieć zastosowanie do wszystkich rozdziałów niniejszego dokumentu.

A. Uczestnictwo

1. Prawo wszystkich dzieci do bycia informowanym o swych prawach, do otrzymania odpowiednich ścieżek dostępu do wymiaru sprawiedliwości i do konsultowania się z nimi i do bycia wysłuchanym podczas postępowania z ich udziałem lub mającego na nich wpływ powinno być respektowane. Oznacza to także nadanie odpowiedniego znaczenia poglądom dzieci,

mając na względzie ich dojrzałość i wszelkie trudności z porozumieniem się, jakie mogą mieć, tak aby to uczestnictwo było rzeczywiste i miało sens.

2. Dzieci należy traktować jako pełnoprawnych posiadaczy praw; dzieci powinny być uprawnione do wykonywania wszystkich swych praw w sposób, który uwzględnia ich zdolność do formułowania własnych poglądów, jak również okoliczności sprawy.

B. Najlepszy interes dziecka

1. Państwa członkowskie powinny zagwarantować skuteczne wdrażanie praw dzieci, w sposób stawiający ich najlepszy interes na pierwszym miejscu we wszystkich kwestiach ich dotyczących.

2. Przy ocenianiu, co leży w najlepszym interesie zainteresowanego dziecka:

a) należy nadać odpowiednią wagę jego opinii i poglądom;
b) wszystkie inne prawa dziecka, takie jak prawo do godności, wolności i równego traktowania, powinny być respektowane w każdym przypadku;
c) wszystkie stosowne władze powinny przyjąć wszechstronne podejście, tak aby należycie uwzględnić interesy dziecka w każdym względzie, w tym dobro psychiczne i fizyczne oraz interes prawny, społeczny i finansowy dziecka.

3. Najlepszy interes dziecka zaangażowanego w daną procedurę lub sprawę powinien być oddzielnie oceniony i wyważony z myślą o pogodzeniu ewentualnych sprzecznych ze sobą interesów dzieci.

4. Podczas gdy władze sądowe mają ostateczne kwalifikacje i ponoszą odpowiedzialność za podejmowanie ostatecznych decyzji, państwa członkowskie powinny, w sytuacji, gdy to konieczne, podjąć wspólny trud, aby uzgodnić międzydyscyplinarne podejście w sposobie oceniania, co leży w najlepszym interesie dziecka w procedurach z ich udziałem.

C. Godność

1. Dzieci powinny być traktowane z troskliwością, wrażliwością, szacunkiem i sprawiedliwie w trakcie procedury lub sprawy, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich sytuację osobistą, dobro i indywidualne potrzeby oraz z pełnym poszanowaniem ich integralności fizycznej i psychicznej. Takie traktowanie należy im się bez względu na sposób, w jaki doszło do ich udziału w postępowaniu sądowym lub niesądowym lub w innego rodzaju interwencji i bez względu na ich status prawny i rolę w innej procedurze czy sprawie.

2. Dzieci nie powinny być poddawane torturom lub nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karom.

D. Ochrona przed dyskryminacją

1. Prawa dzieci powinny być zabezpieczone, bez żadnych znamion dyskryminacji z powodów, takich jak płeć, rasa, kolor skóry czy pochodzenie etniczne, wiek, język, religia, poglądy polityczne lub inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, pochodzenie społeczno–ekonomiczne, status rodziców(-a), przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, orientacja seksualna, tożsamość płciowa czy inna cecha tożsamości.

2. Być może trzeba będzie przyznać specjalną ochronę i pomoc najbardziej narażonym dzieciom, takim jak dzieci migrantów, uchodźcy i dzieci ubiegające się o azyl, dzieci bez opieki, dzieci niepełnosprawne, dzieci bezdomne i żyjące na ulicy, dzieci romskie oraz dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych.

E. Praworządność

1. Zasada praworządności powinna dotyczyć w pełni dzieci tak, jak dotyczy dorosłych.

2. Należy zagwarantować dzieciom należyte przeprowadzenie procedury wraz z wszystkimi jej elementami, takimi jak zasady legalności i proporcjonalności, domniemanie niewinności, prawo do sprawiedliwego procesu, prawo do porady prawnej, prawo dostępu do sądów i prawo do apelacji, w takim samym stopniu, w jakim gwarantowane są dorosłym, i nie powinny być redukowane do minimum lub odbierane pod pretekstem, że leży to w najlepszym interesie dziecka. Dotyczy to wszystkich sądowych, niesądowych i administracyjnych postępowań.

3. Dzieci powinny mieć prawo dostępu do odpowiednich, niezależnych i skutecznych mechanizmów składania skarg.

IV. PRZYJAZNY DLA DZIECI WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI PRZED, W TRAKCIE I PO POSTĘPOWANIU SĄDOWYM

A. Ogólne elementy wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci

1. Informacje i udzielanie porad

1. Od momentu pierwszego kontaktu z systemem sprawiedliwości lub innymi właściwymi władzami (takimi jak policja, służby imigracyjne, oświatowe, opieka społeczna czy zdrowotna) oraz w trakcie tego procesu, dzieci i ich rodzice powinni być niezwłoczne i dokładnie informowani między innymi o:

a) swych prawach, zwłaszcza o specjalnych prawach dzieci dotyczących postępowań sądowych lub niesądowych, w których biorą lub mogą brać udział, jak również o instrumentach prawnych, jakie mają do dyspozycji w przypadku ewentualnego złamania ich praw włącznie z możliwością, by uciec się do postępowania sądowego lub niesądowego lub innego rodzaju interwencji. Może to obejmować informacje o możliwym czasie trwania postępowania, możliwym dostępie do procedury apelacyjnej i niezależnych systemów umożliwiających wnoszenie skarg;
b) systemie i powiązanych procedurach, z uwzględnieniem szczególnego miejsca, jakie zajmie w nich dziecko i roli, jakiej w nich odegra oraz o poszczególnych etapach procedur;
c) istniejących mechanizmów wsparcia dla dziecka podczas uczestniczenia w procedurach sądowych lub niesądowych;
d) odpowiedniości i ewentualnych konsekwencjach danego postępowania w sądzie lub poza nim;
e) w stosownych przypadkach, o zarzutach wobec ich skarg lub postępowaniu następczym;
f) czasie i miejscu postępowania sądowego i innych stosownych wydarzeniach, takich jak przesłuchania, jeśli ma to bezpośredni wpływ na dziecko;
g) ogólnym postępie i efekcie postępowania czy interwencji;
h) dostępności środków ochrony;
i) istniejących mechanizmach rewizji decyzji dotyczących dzieci;
j) istniejących możliwościach uzyskania zadośćuczynienia od sprawcy lub od państwa w wyniku procesu sądowego, alternatywnego postępowania cywilnego lub innych procedur;
k) dostępności usług (zdrowotnych, psychologicznych, społecznych, usług tłumaczenia ustnego i pisemnego) lub organizacji, które mogą zapewnić wsparcie, jak również o sposobach dostępu do takich usług, także awaryjnego wsparcia finansowego, w stosownych przypadkach;
l) wszelkich możliwych specjalnych ustaleń mających na celu w największym możliwym stopniu zabezpieczenie ich najlepszego interesu, jeśli są mieszkańcami innego kraju.

2. Informacje i porady powinny być dostarczane dla dzieci w sposób dostosowany do ich wieku i stopnia dojrzałości, w języku, który potrafią zrozumieć i w sposób uwzględniający równość płci i różnice kulturowe.

3. Co do zasady, zarówno dzieci, rodzicie jak i przedstawiciele prawni powinni bezpośrednio otrzymywać informacje. Przekazanie informacji rodzicom nie powinno być alternatywą dla przekazania tych informacji dzieciom.

4. Materiały przyjazne dla dzieci zawierające odpowiednie informacje prawne powinny być udostępnione i szeroko rozpowszechnione oraz należy stworzyć specjalne usługi informacyjne dla dzieci w formie specjalnych stron internetowych i linii telefonicznych.

5. Informacje o wszelkich oskarżeniach wobec dziecka muszą być podane niezwłocznie i bezpośrednio po wniesieniu tych oskarżeń. Informacje te powinny być podane zarówno dzieciom, jak i rodzicom, w taki sposób, by zrozumieli oni na czym polega oskarżenie i jakie mogą być jego konsekwencje.

2. Ochrona życia prywatnego i rodzinnego

6. Należy chronić zgodnie z prawem krajowym prywatność i dane osobowe dzieci, które są lub były zaangażowane w postępowanie sądowe lub niesądowe lub innego rodzaju interwencje. Oznacza to ogólnie, że nie wolno udostępniać ani publikować, zwłaszcza w mediach, żadnych informacji lub danych osobowych, które mogłyby wyjawić lub pośrednio doprowadzić do ujawnienia tożsamości dziecka, w tym jego wizerunku, szczegółowych opisów dziecka lub jego rodziny, nazwisk czy adresów, zapisów audio lub wideo itd.

7. Państwa członkowskie powinny zapobiegać łamaniu prawa do prywatności zgodnie z wytycznymi w ust. 6 powyżej przez media, stosując środki prawne lub monitorując samoregulacyjną działalność mediów.

8. Państwa członkowskie powinny założyć ograniczony dostęp do wszystkich zapisów czy dokumentów zawierających dane osobowe i sensytywne dzieci, zwłaszcza w procedurach z ich udziałem. Jeśli przekazanie danych osobowych i sensytywnych jest konieczne, państwa członkowskie powinny, przy uwzględnieniu najlepszego interesu dziecka, regulować takie przekazywanie danych za pomocą odpowiednich przepisów prawa o ochronie danych.

9. Przesłuchiwanie dzieci lub ich zeznawanie w postępowaniu sądowym lub niesądowym lub, odpowiednio, podczas innej interwencji powinno się odbywać najlepiej w obecności kamery. Co do zasady, obecne przy tym powinny być tylko osoby bezpośrednio zaangażowane, pod warunkiem, że nie utrudnia to dzieciom składania zeznań.

10. Specjaliści pracujący z dziećmi i dla nich powinni przestrzegać ścisłych zasad poufności, poza przypadkami, gdy wiąże się to z ryzykiem krzywdy dla dziecka.

3. Bezpieczeństwo (specjalne środki zapobiegawcze)

11. Podczas wszystkich postępowań sądowych i niesądowych lub innych interwencji dzieci powinny być chronione przed wyrządzeniem krzywdy, w tym zastraszeniem, odwetem lub wtórną wiktymizacją.

12. Specjaliści pracujący z dziećmi i dla dzieci powinni, w stosownych przypadkach, podlegać regularnej kontroli, zgodnie z prawem krajowym i bez szkody dla niezawisłości władzy sądowniczej, w celu zapewnienia, że są to właściwe osoby na właściwych stanowiskach.

13. Specjalne środki ostrożności należy stosować wobec dzieci, jeśli domniemanym sprawcą jest rodzic, członek rodziny lub zwyczajowy opiekun.

4. Szkolenie specjalistów

14. Wszyscy specjaliści pracujący z dziećmi i dla dzieci powinni otrzymać niezbędne interdyscyplinarne szkolenie w zakresie praw i potrzeb dzieci w różnych grupach wiekowych, jak również w zakresie postępowań do nich dostosowanych.

15. Specjaliści mający bezpośredni kontakt z dziećmi powinni także być przeszkoleni w zakresie komunikacji z dziećmi w każdej grupie wiekowej i na każdym etapie rozwoju, jak również dzieci będących w szczególnie trudnych sytuacjach.

5. Podejście multidyscyplinarne

16. Należy wspierać bliską współpracę pomiędzy specjalistami różnych dziedzin, przy pełnym poszanowaniu prawa dziecka do życia rodzinnego i prywatnego, w celu wszechstronnego zrozumienia dziecka, jak również oceny jego sytuacji prawnej, psychologicznej, społecznej, emocjonalnej, fizycznej i zdolności poznawczych.

17. Należy ustalić ogólne, powszechne ramy oceny dla specjalistów pracujących z dziećmi lub dla dzieci (takich jak prawnicy, psycholodzy, lekarze, policja, pracownicy urzędu imigracyjnego, pracownicy społeczni i mediatorzy) w postępowaniach lub interwencjach z udziałem dzieci, w celu zapewnienia niezbędnego wsparcia osobom decyzyjnym, aby mogły działać w najlepszym interesie dziecka w danej sprawie.

18. W podejściu multidyscyplinarnym należy również przestrzegać zasad tajemnicy zawodowej.

6. Pozbawienie wolności

19. Jakakolwiek forma pozbawienia dzieci wolności powinna być środkiem ostatecznym i stosowanym na jak najkrótszy okres czasu.

20. W przypadku zarządzenia pozbawienia wolności, dzieci powinny być co do zasady odseparowane od dorosłych. Dzieci nie powinny być przetrzymywane wraz z dorosłymi, chyba że w wyjątkowych sytuacjach, i tylko jeśli służy to najlepszym interesom dziecka. Bez względu na rodzaj okoliczności, dzieci powinny być przetrzymywane w miejscach dostosowanych do ich potrzeb.

21. Biorąc pod uwagę wrażliwość dzieci pozbawionych wolności, znaczenie więzi rodzinnych i promowanie ponownej integracji ze społeczeństwem, właściwe władze powinny zagwarantować szacunek i aktywne wspieranie praw dziecka, zgodnie z zapisami uniwersalnych, europejskich aktów prawnych. Oprócz innych praw, dzieci powinny mieć w szczególności prawo do:

a) utrzymywania regularnych, konstruktywnych kontaktów z rodzicami, rodziną i przyjaciółmi w formie wizyt i korespondencji, z wyjątkiem sytuacji, gdy ograniczenia są konieczne dla dobra sprawy i interesów dziecka. Ograniczenia tego prawa nie powinny być nigdy wykorzystywane jako kara;
b) otrzymania odpowiedniej edukacji, szkoleń i skorzystania z doradztwa zawodowego, opieki medycznej oraz do korzystania z wolności myśli, poglądów i wyznania, dostępu do rozrywek, w tym edukacji fizycznej i sportu;
c) dostępu do programów, które z wyprzedzeniem przygotowują dzieci do powrotu do społeczeństwa, poświęcające im całkowitą uwagę pod kątem ich potrzeb emocjonalnych i fizycznych, relacji rodzinnych, zamieszkania, możliwości kształcenia i zatrudnienia oraz statusu społeczno–ekonomicznego.

22. Pozbawienie wolności małoletnich pozbawionych opieki, w tym tych ubiegających się o azyl, oraz dzieci oddzielonych od rodziców, nie powinno nigdy być umotywowane wyłącznie brakiem statusu zamieszkania.

B. Przyjazny dla dzieci system sprawiedliwości przed postępowaniem sądowym

23. Minimalny wiek odpowiedzialności karnej nie powinien być zbyt niski i powinno go określać prawo.

24. Należy popierać alternatywne środki dla postępowania sądowego, takie jak mediacja, przekierowanie (mechanizmów sądowych) i alternatywne rozwiązywanie sporów, jeśli tylko służy to interesom dziecka. Wstępne zastosowanie takich alternatyw nie powinno być wykorzystywane jako przeszkoda w dostępie dziecka do wymiaru sprawiedliwości.

25. Dzieci powinny być dokładnie informowane i pytane o zdanie w sprawie możliwości odwołania się do postępowania sądowego lub środków alternatywnych poza sądem. Informacje te powinny także wyjaśniać ewentualne konsekwencje każdej wybranej opcji. Powinien istnieć wybór pomiędzy postępowaniem sądowym a środkami alternatywnymi, jeśli dla postępowania takie istnieją, którego można dokonać w oparciu o precyzyjne informacje zarówno prawne jak i innego rodzaju. Dzieci powinny mieć możliwość otrzymania porad prawnych i innej pomocy przy ustalaniu odpowiedniości i korzyści proponowanych alternatyw. Przy podejmowaniu tych decyzji, poglądy dziecka powinny być wzięte pod uwagę.

26. Alternatywne środki dla postępowania sądowego powinny gwarantować taki sam poziom zabezpieczeń prawnych. Poszanowanie praw dzieci, zgodnie z niniejszymi wytycz-

nymi i wszystkimi stosownymi instrumentami prawnymi dotyczącymi praw dziecka powinno być gwarantowane w takim samym stopniu zarówno podczas postępowania sądowego jak i pozasądowego.

C. Dzieci i policja

27. Policja powinna szanować prawa osobiste i godność dzieci i mieć wzgląd na ich wrażliwość, tj. brać pod uwagę ich wiek i stopień dojrzałości oraz specjalne potrzeby tych dzieci, które mogą cierpieć na niepełnosprawność fizyczną lub umysłową lub mieć problemy z porozumiewaniem się.

28. Kiedykolwiek dziecko jest zatrzymane przez policję, powinno ono być poinformowane w sposób i w języku odpowiednim do jego wieku i zdolności rozumienia o przyczynie, dla której zostało zaaresztowane. Dzieci powinny mieć zapewniony dostęp do prawnika i mieć możliwość kontaktu ze swoimi rodzicami lub z osobą, której ufają.

29. Z wyjątkiem sytuacji wyjątkowych, rodzice powinni być informowani o pobycie dziecka na posterunku policji, szczegółach przyczyn zatrzymania dziecka i poproszeni o przybycie na posterunek.

30. Dziecko, które zostało zaaresztowane, nie powinno być przesłuchiwane pod kątem zachowania przestępczego ani nie powinno się od niego żądać złożenia czy podpisania zeznania dotyczącego uczestnictwa w takim akcie przestępczym, o ile nie odbywa się to w obecności prawnika lub jednego z rodziców dziecka lub, jeśli obecność rodziców jest niemożliwa, innej osoby, której dziecko ufa. Rodzic lub taka osoba mogą być wykluczone z postępowania, jeżeli istnieje podejrzenie, że są zamieszani w czyn przestępczy lub ich zachowanie przyczynia się do utrudnienia śledztwa.

31. Policja powinna zagwarantować w najszerszym możliwym zakresie, że żadne dziecko nie zostanie zatrzymane w areszcie razem z dorosłymi.

32. Władze powinny zagwarantować, że dzieci zatrzymane przez policję przebywają w warunkach bezpiecznych i odpowiadających ich potrzebom.

33. W państwach członkowskich, w których podlega to mandatowi prokuratora, powinien on zagwarantować przyjęcie przyjaznego dla dzieci podejścia w całym procesie dochodzenia.

D. Przyjazny dla dzieci system sprawiedliwości w trakcie postępowania sądowego

1. Dostęp do sądu i procesu sądowego

34. Jako posiadacze praw, dzieci powinny mieć możliwość odwołania się do środków zaradczych w celu skutecznego wykonywania swych praw lub zareagowania na łamanie ich

praw. Prawo krajowe powinno w odpowiednich przypadkach ułatwiać drogi dostępu do sądu dla dzieci, które mają wystarczającą zdolność zrozumienia swych praw i możliwości skorzystania ze środków ochrony tych praw w oparciu o odpowiednio przekazaną pomoc prawną.

35. Wszelkie przeszkody w dostępie do sądu, takie jak koszt postępowania lub brak doradztwa prawnego, powinny być usunięte.

36. W przypadku pewnych określonych przestępstw popełnionych wobec dzieci lub pewnych aspektów prawa cywilnego lub rodzinnego, dostęp do sądu powinien być zagwarantowany na czas po osiągnięciu przez dziecko wieku pełnoletności, jeśli to konieczne. Państwa członkowskie powinny zrewidować swe prawo przedawnienia.

2. Przedstawicielstwo i doradztwo prawne

37. Dzieci powinny mieć prawo do osobistego doradztwa prawnego lub osobistego przedstawicielstwa w postępowaniach, w których występuje lub może wystąpić konflikt interesów między dzieckiem a rodzicami lub innymi zaangażowanymi stronami.

38. Dzieci powinny mieć dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej na tych samych warunkach co rodzice lub łagodniejszych.

39. Prawnicy reprezentujący dzieci powinni być przeszkoleni i mieć wiedzę w zakresie praw dzieci i powiązanej z tym problematyki, otrzymywać stałe, wyczerpujące szkolenia i umieć porozumiewać się z dziećmi na ich poziomie pojmowania.

40. Dzieci należy traktować jako pełnoprawnych klientów posiadających swe własne prawa, a prawnicy reprezentujący dzieci powinni priorytetowo traktować opinie dzieci.

41. Prawnicy powinni zapewnić dziecku wszelkie niezbędne informacje i wyjaśnienia dotyczące ewentualnych konsekwencji poglądów i/lub opinii dziecka.

42. W przypadku, gdy istnieje konflikt interesów pomiędzy rodzicami a dzieckiem, właściwe władze powinny wyznaczyć kuratora procesowego lub innego niezależnego przedstawiciela, który reprezentowałby poglądy i interesy dziecka.

43. Odpowiednia reprezentacja i prawo do bycia reprezentowanym niezależnie od rodziców powinno być gwarantowane zwłaszcza podczas postępowań, w których rodzice, członkowie rodziny lub opiekunowie są domniemanymi sprawcami.

3. Prawo do bycia wysłuchanym i do wyrażania poglądów

44. Sędziowie powinni respektować prawo dzieci do bycia wysłuchanym we wszystkich sprawach, które ich dotyczą, lub przynajmniej do bycia wysłuchanym w przypadku, kiedy uzna się, że mają wystarczającą zdolność rozumienia sytuacji. Środki użyte w tym celu powinny być dostoso-

wane do poziomu pojmowania dzieci i ich zdolności do komunikowania się oraz brać pod uwagę okoliczności sprawy. Z dziećmi należy się konsultować w sposób, w jaki chcą być wysłuchane.

45. Należy przykładać odpowiednią wagę do poglądów i opinii dziecka zgodnie z jego wiekiem i stopniem dojrzałości.

46. Prawo do bycia wysłuchanym jest prawem, nie obowiązkiem dziecka.

47. Dziecku nie wolno odmawiać prawa do bycia wysłuchanym wyłącznie ze względu na wiek. W przypadku, gdy dziecko przejmuje inicjatywę i chce się wypowiedzieć w sprawie, która go dotyczy, sędzia nie powinien odmawiać mu takiej możliwości, chyba że leży to w najlepszym interesie dziecka, i powinien wysłuchać jego opinii i poglądów w kwestiach dotyczących dziecka w danej sprawie.

48. Dzieciom należy udostępnić wszelkie niezbędne informacje na temat tego, jak skutecznie korzystać z prawa do bycia wysłuchanym. Należy im jednak wytłumaczyć, że ich prawo do bycia wysłuchanym i do uwzględnienia ich własnych poglądów niekoniecznie może mieć ostateczny wpływ na decyzję w sprawie.

49. Wyroki i orzeczenia sądu dotyczące dzieci powinny być odpowiednio uzasadnione i wyjaśnione dzieciom językiem, który dzieci rozumieją, zwłaszcza dotyczy to tych decyzji, które nie były zgodne z ich poglądami i opiniami.

4. Unikanie zbędnego opóźnienia

50. We wszystkich postępowaniach z udziałem dzieci, zasada pilności powinna być stosowana w celu uzyskania szybkiej reakcji i ochrony najlepszych interesów dziecka przy jednoczesnym poszanowaniu zasady praworządności.

51. W sprawach prawa rodzinnego (np. rodzicielstwo, opieka nad dzieckiem, uprowadzenie przez rodzica), sądy powinny dokładać nadzwyczajnej staranności w celu uniknięcia wszelkiego ryzyka niepożądanych konsekwencji dla relacji rodzinnych.

52. W razie potrzeby, władze sądowe powinny rozważyć możliwość podjęcia tymczasowych decyzji lub wydania wstępnego wyroku, których skutki będą monitorowane przez pewien okres czasu, po którym będą zrewidowane.

53. Zgodnie z prawem, władze sądowe powinny mieć możliwość podjęcia decyzji, które są wykonalne natychmiast w sprawach, w których leży to w najlepszym interesie dziecka.

5. Organizacja postępowań, środowiska i języka przyjaznych dla dziecka

54. Dzieci powinny być traktowane podczas każdego postępowania z szacunkiem dla ich wieku, specjalnych potrzeb, stopnia dojrzałości, poziomu rozumienia oraz z uwzględnieniem wszelkich trudności z porozumiewaniem się jakie dzieci mogą mieć. Sprawy z udziałem

dzieci powinno się rozwiązywać w otoczeniu przyjaznym dla dziecka i uwzględniającym jego potrzeby.

55. Zanim rozpocznie się postępowanie, dziecko należy zaznajomić z wnętrzem sądu lub innych budynków oraz z funkcjami i tożsamością urzędników uczestniczących w postępowaniu.

56. Należy używać języka odpowiedniego do wieku dziecka i jego poziomu rozumienia.

57. Kiedy dzieci są przesłuchiwane podczas postępowania sądowego i niesądowego lub podczas innych interwencji, sędziowie i inni specjaliści powinni komunikować się z nimi z szacunkiem i delikatnością.

58. Dzieciom należy pozwolić na towarzystwo ich rodziców lub, w stosownych przypadkach, dorosłego, którego wybiorą, chyba że podjęta została uzasadniona decyzja, że jest to niemożliwe w przypadku rodzica lub wybranej przez dziecko osoby.

59. Metody przesłuchiwania, takie jak nagrywanie wideo lub audio lub przesłuchiwania przedprocesowe przed kamerą, powinny być wykorzystywane i uwzględniane jako dopuszczalne dowody.

60. Dzieci należy chronić w najszerszym możliwym stopniu przed obrazami lub informacjami, które mogą być szkodliwe dla ich dobra. Przy podejmowaniu decyzji o przedstawieniu potencjalnie szkodliwych dla dziecka obrazów lub informacji, sędzia powinien poprosić o radę innych specjalistów, takich jak psycholodzy i pracownicy społeczni.

61. Sesje w sądzie z udziałem dzieci powinny być dostosowane do tempa komunikacji dziecka i jego zdolności koncentracji w czasie: należy zaplanować regularne przerwy, a przesłuchania nie powinny trwać zbyt długo. Aby umożliwić uczestnictwo dzieci z wykorzystaniem ich pełnej zdolności pojmowania i wspierać ich stabilność emocjonalną, momenty zakłócenia procedury i dekoncentracji powinny być ograniczone do minimum.

62. O ile tylko jest to możliwe i stosowne, pomieszczenia przesłuchań i poczekalnie powinny być urządzone w sposób przyjazny dla dzieci.

63. Na tyle, na ile to możliwe, należy powoływać sądy specjalistyczne (lub izby sądu), procedury i instytucje specjalnie dla dzieci pozostających w konflikcie z prawem. To może oznaczać utworzenie specjalistycznych jednostek w strukturach policji, władzach sądowych, systemie sądowym i w prokuraturze.

6. Dowody/oświadczenia składane przez dzieci

64. Przesłuchiwanie i zbieranie oświadczeń od dzieci powinno, w miarę możliwości, być dokonywane przez przeszkolonych specjalistów. Należy uczynić wszystko, co możliwe, aby dzieci składały dowody w najbardziej korzystnych warunkach i odpowiednim otoczeniu do-

pasowanym do ich wieku, stopnia dojrzałości i zdolności rozumienia oraz wszelkich trudności komunikacyjnych, jakie dzieci mogą mieć.

65. Należy preferować oświadczenia w postaci audiowizualnej w przypadku dzieci, które są ofiarami lub świadkami przy jednoczesnym respektowaniu prawa innych stron do kwestionowania takich oświadczeń.

66. Jeżeli konieczne jest więcej niż jedno przesłuchanie, najlepiej, gdy przeprowadza je jedna i ta sama osoba, co zapewni spójność podejścia leżącą w najlepszym interesie dziecka.

67. Liczba przesłuchań powinna być w miarę możliwości zredukowana do minimum, a czas ich trwania dostosowany do wieku dziecka i jego zdolności koncentracji.

68. Należy unikać sytuacji bezpośredniego kontaktu, konfrontacji czy interakcji pomiędzy dzieckiem–ofiarą lub świadkiem a domniemanymi sprawcami, chyba że życzy sobie tego dziecko będące ofiarą.

69. Dzieci powinny mieć możliwość składania oświadczeń w sprawach kryminalnych bez obecności domniemanego sprawcy.

70. Istnienie łagodniejszych zasad dotyczących składania oświadczeń, takich jak brak wymogu przysięgi lub innych podobnych deklaracji lub innych środków proceduralnych przyjaznych dla dzieci, nie powinno samo w sobie umniejszać wartości nadanej zeznaniu lub oświadczeniu dziecka.

71. Należy zaprojektować i zacząć stosować wzory protokołów z przesłuchania, które uwzględniają różne etapy rozwoju dziecka, by ugruntować ważność zeznania dziecka. W trakcie przesłuchań należy unikać podchwytliwych pytań, co zwiększy wiarygodność przesłuchiwanego.

72. W związku z najlepszym interesem dziecka i jego dobrem, sędzia powinien mieć możliwość zezwolenia, by dziecko nie zeznawało.

73. Nigdy nie należy zakładać, że oświadczenia i dowody złożone przez dziecko są nieważne lub niewiarygodne tylko ze względu na jego wiek.

74. Należy zbadać możliwość przyjmowania zeznań od dzieci–ofiar i świadków w specjalnie przeznaczonych dla dzieci miejscach i przyjaznym dla dzieci środowisku.

E. Przyjazny dla dzieci system sprawiedliwości po postępowaniu sądowym

75. Prawnik dziecka, kurator sądowy lub przedstawiciel prawny powinni przekazać i wytłumaczyć daną decyzję lub wyrok sądu dziecku językiem dostosowanym do poziomu pojmowania dziecka oraz powinni przekazać niezbędne informacje na temat ewentualnych działań jakie można podjąć w następstwie, takich jak apelacja lub niezależne systemy umożliwiające wnoszenie skarg.

76. Władze państwa powinny podjąć wszelkie niezbędne kroki by ułatwić wykonane decyzji/orzeczeń sądu, które dotyczą dzieci, bez opóźnień.

77. W przypadku, jeśli decyzja nie zostały wyegzekwowana, dziecko powinno być poinformowane, o ile to możliwe za pośrednictwem prawnika, kuratora sądowego lub przedstawiciela prawnego o dostępnych środkach w ramach bądź pozasądowych procedur bądź wymiaru sprawiedliwości.

78. Wdrażanie wyroków sądowych siłą w sprawach rodzinnych z udziałem dzieci powinno być wyjściem ostatecznym.

79. Po wydaniu wyroku w sprawach bardzo konfliktowych, należy zaoferować dzieciom i ich rodzinom wsparcie i pomoc, najlepiej nieodpłatną, świadczone przez specjalne służby.

80. Należy stworzyć odpowiednie programy lub środki opieki zdrowotnej oraz stosownej interwencji społecznej i terapeutycznej dla ofiar zaniedbania, przemocy, wykorzystania lub innych przestępstw, najlepiej nieodpłatne, a dzieci i ich opiekunowie powinni być niezwłocznie informowani o dostępności takich usług.

81. Prawnik dziecka, opiekun lub przedstawiciel prawny powinni mieć uprawnienia do podejmowania wszelkich niezbędnych czynności mających na celu roszczenie odszkodowania w trakcie lub po zakończeniu postępowania karnego, w którym dziecko brało udział jako ofiara. W stosownych przypadkach, koszty powinno pokrywać państwo i powinny one być odzyskane od sprawcy.

82. Środki i sankcje wobec dzieci pozostających w konflikcie z prawem powinny być zawsze konstruktywne i dobrane indywidualnie jako odpowiedzi na popełnione czyny, z uwzględnieniem zasady proporcjonalności czynu i kary, wieku dziecka, jego dobra fizycznego i psychicznego, rozwoju i okoliczności sprawy. Należy zagwarantować dziecku prawo do edukacji, szkolenia zawodowego, zatrudnienia, rehabilitacji i ponownej integracji.

83. Aby promować ponowną integrację dziecka ze społeczeństwem, zgodnie z prawem krajowym, akta kryminalne dzieci nie powinny być objęte tajemnicą wobec stron trzecich poza wymiarem sprawiedliwości po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności. Wyjątki od tej zasady mogą być dopuszczalne w przypadku ciężkich przestępstw, między innymi przez wzgląd na bezpieczeństwo publiczne lub gdy chodzi o zatrudnienie dziecka.

V. PROMOWANIE DZIAŁAŃ PRZYJAZNYCH DLA DZIECI

Zachęca się państwa członkowskie do:

a) promowania badań nad wszystkimi aspektami przyjaznego dla dzieci wymiaru sprawiedliwości, w tym technikami przesłuchiwania uwzględniającymi wrażliwość dziecka oraz do rozpowszechniania informacji i szkolenia w zakresie tych technik;

b) wymieniania się na szczeblu międzynarodowym praktykami i doświadczeniami i promowania współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci;
c) promowania publikacji i jak najszerszego rozpowszechniania stosownych aktów prawnych w wersji przyjaznej dla dzieci;
d) utworzenia, utrzymania lub umocnienia w stosownych przypadkach biur informacji o prawach dzieci, połączonych ewentualnie z izbami adwokackimi, służbami społecznymi, rzecznikami praw (dziecka), organizacjami pozarządowymi itd.;
e) ułatwiania dzieciom dostępu do sądów i systemów umożliwiających wnoszenie skarg, a następnie uznawania i wspierania roli organizacji pozarządowych i innych niezależnych instytucji lub organów, takich jak rzecznicy praw dziecka, w ułatwianiu skutecznego dostępu dzieci do sądów i niezależnych systemów umożliwiających wnoszenie skarg, zarówno na szczeblu krajowym, jak i międzynarodowym;
f) rozważenia możliwości ustanowienia organizacji sędziów i prawników specjalizujących się w sprawach dzieci, a następnie budowy systemu sądownictwa, w którym podejmowano by środki zarówno prawne, jak i społeczne na korzyść dzieci i ich rodzin;
g) opracowania i pomocy w korzystaniu przez dzieci i inne osoby działające w ich imieniu z uniwersalnych europejskich procedur ochrony praw człowieka i dzieci dążących do sprawiedliwości i ochrony praw w przypadkach, gdy w kraju nie istnieją odpowiednie do tego mechanizmy lub zostały one wyczerpane;
h) włączenia praw człowieka, w tym praw dziecka, do programów nauczania szkolnego i kształcenia specjalistów pracujących z dziećmi jako elementu obowiązkowego;
i) opracowania i wspierania systemów ukierunkowanych na podnoszenie świadomości rodziców na temat praw dziecka;
j) utworzenia przyjaznych dla dzieci, wielopodmiotowych i interdyscyplinarnych ośrodków dla dzieci–ofiar i świadków, gdzie dzieci mogłyby być przesłuchiwane i poddawane badaniom lekarskim w zakresie medycyny sądowej i otrzymywać wszelkie stosowne usługi terapeutyczne świadczone przez kompetentnych specjalistów;
k) powołania specjalistycznych i osiągalnych służb wsparcia i informacji, takich jak konsultacje online, telefony zaufania i lokalne usługi społecznościowe, świadczone nieodpłatnie;
l) zapewnienia, że wszyscy zainteresowani specjaliści mający kontakt z dziećmi w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości otrzymują odpowiednie wsparcie i szkolenia, jak również praktyczne wskazówki, tak by zagwarantować i wdrażać odpowiednio prawa dzieci, zwłaszcza w procesie oceny najlepszego interesu dziecka przy każdego typu procedurach z udziałem dzieci.

VI. MONITOROWANIE I OCENA

Zachęca się państwa członkowskie także do:

a) zrewidowania krajowego ustawodawstwa, polityk i praktyk w celu przeprowadzenia niezbędnych reform z myślą o wprowadzeniu niniejszych wytycznych;
b) niezwłocznej ratyfikacji, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, stosownych konwencji Rady Europy dotyczących praw dzieci;
c) okresowego kontrolowania i oceniania swych metod pracy w ramach środowiska przyjaznego dla dzieci;
d) utrzymywania lub ustanowienia struktury, w tym jednego lub więcej niezależnego mechanizmu, stosownie do potrzeb, służącej do promowania i monitorowania procesu realizacji niniejszych wytycznych, zgodnie z zasadami działania swego systemu administracyjnego i sądowego;
e) zagwarantowania, że społeczeństwo obywatelskie, a w szczególności organizacje, instytucje i organy działające na rzecz ochrony praw dziecka w pełni uczestniczą w procesie monitorowania.

VII. PRAWA DZIECI NIEPEŁNOSPRAWNYCH

RADA EUROPY
KOMITET MINISTÓW

Zalecenie Nr R (92) 6 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie spójnej polityki na rzecz osób niepełnosprawnych

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 9 kwietnia 1992 r.
na 474. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, zgodnie z artykułem 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu przyspieszenia ich rozwoju gospodarczego i społecznego;

zważywszy, że cel ten można osiągnąć między innymi poprzez przyjęcie wspólnych zasad w dziedzinie rehabilitacji;

zważywszy, że na świecie żyje ponad pięćset milionów ludzi niepełnosprawnych z powodu ułomności fizycznej, psychicznej lub sensorycznej;

uznawszy, że rehabilitacja osób niepełnosprawnych, jako że przyczynia się do integracji społecznej i gospodarczej, jest obowiązkiem społeczeństwa i daje możliwość zachowania godności ludzkiej oraz łagodzi problemy społeczne, z którymi borykają się osoby niepełnosprawne, a także że powinna być jednym z priorytetów każdej polityki społecznej;

zważywszy, że brak ochrony praw obywateli niepełnosprawnych i poprawy ich perspektyw stanowi pogwałcenie godności ludzkiej i pociąga za sobą poważne konsekwencje finansowe, w wyniku czego:

a) wiele osób staje się niepotrzebnie zależnymi od innych i niezdolnymi do jakiejkolwiek czynności produktywnej gospodarczo lub społecznie;
b) wydaje się często, że środki zaradcze przeciw takiej zależności są środkami finansowymi, podczas gdy wypłaty mające na celu rekompensatę niepełnosprawności stanowią tylko jeden aspekt z wielu w ramach polityki na rzecz osób niepełnosprawnych;

mając na względzie fakt, że władza ustawodawcza oraz inicjatywa publiczna i prywatna państw członkowskich zgodziła się zdwoić wysiłki mające na celu promocję integracji społecznej osób niepełnosprawnych, zwłaszcza poprzez działalność organizacji pozarządowych;

mając na uwadze zasady zawarte w artykule 15 Europejskiej Karty Społecznej, tzn. prawo osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo do szkolenia zawodowego, rehabilitacji i readaptacji społecznej;

mając na uwadze Zalecenie Nr R (86) 18 w sprawie Europejskiej Karty „Sport dla wszystkich: osoby niepełnosprawne";

uznając, że wczesne rozpoczęcie i prowadzenie wszechstronnego i stałego procesu rehabilitacji przez wykwalifikowany personel w ramach spójnego, skoordynowanego system rehabilitacji jest niezwykle ważne;

mając na względzie Rezolucję AP (84) 3 w sprawie spójnej polityki na rzecz rehabilitacji osób niepełnosprawnych, przyjętą w ramach Porozumienia Częściowego w dziedzinie spraw społecznych i zdrowia publicznego;

mając na względzie końcową deklarację Konferencji *ad hoc* Ministrów odpowiedzialnych za politykę na rzecz osób niepełnosprawnych (Paryż, 7 i 8 listopada 1991 r.), zwracającą się do Komitetu Ministrów z prośbą o przyjęcie projektu zalecenia aktualizującego Rezolucję AP (84) 3 i dostosowującego ją do postępów poczynionych w tej dziedzinie,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) stosowały się do zasad i podjęły działania postulowane w załączniku do niniejszego zalecenia w procesie tworzenia programów rehabilitacji;
b) szeroko rozpowszechniły niniejsze zalecenie w sferze publicznej i prywatnej związanej z rehabilitacją osób niepełnosprawnych;
c) dokonywały cyklicznej inwentaryzacji w formie aktualizowanego raportu na temat ustawodawstwa dotyczącego rehabilitacji osób niepełnosprawnych, wraz z konkretnymi przykładami osiągniętych wyników;

postanawia, że niniejsze zalecenie zastępuje Rezolucję AP (84) 3.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (92) 6

POLITYKA OGÓLNA

1. Zasady

Spójna i globalna polityka na rzecz osób niepełnosprawnych lub którym grozi niepełnosprawność, powinna mieć na celu:

a) zapobieganie lub eliminowanie niepełnosprawności, zapobieganie pogłębianiu się niepełnosprawności i łagodzenie jej skutków;
b) zagwarantowanie pełnego i aktywnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społeczeństwa;
c) pomoc osobom niepełnosprawnym w prowadzeniu niezależnego życia zgodnie z ich własnymi pragnieniami.

Jest to stale trwający, dynamiczny proces wzajemnej adaptacji, angażujący z jednej strony osoby niepełnosprawne żyjące zgodnie ze swymi pragnieniami, wyborami i możliwościami, które należy zwiększać i rozwijać jak najszerzej oraz, z drugiej strony, społeczeństwo, które musi zademonstrować swe wsparcie w formie specjalnych, odpowiednich działań zapewniających równość szans.

2. Cele

Wszystkie osoby niepełnosprawne, lub którym grozi niepełnosprawność, bez względu na wiek, rasę czy naturę, przyczynę, stopień lub dotkliwość ich niepełnosprawności, powinny mieć prawo do osobistej opieki niezbędnej im do prowadzenia życia jak najbardziej odpowiadającego ich zdolnościom i potencjałowi. Dzięki kompletowi skoordynowanych środków osoby te powinny:

a) być w możliwie jak najmniejszym stopniu ograniczone upośledzeniem lub niepełnosprawnością, których można uniknąć;
b) być w możliwie jak najmniejszym stopniu ograniczone koniecznością stałego leczenia medycznego i opieki, i mieć możliwość skorzystania z nich w dowolnym momencie;
c) zachować jak największą osobistą odpowiedzialność w procesie planowania i stosowania rehabilitacji oraz w procesie integracji;
d) korzystać z prawa do pełnego obywatelstwa i mieć dostęp do wszystkich instytucji i usług społecznych włącznie z edukacją;
e) być w możliwie jak najmniejszym stopniu ograniczone instytucjonalnymi regulacjami i wymogami lub gdy są one nieuniknione — mieć jak najszersze możliwości osobistego wyboru w ramach tych regulacji i wymogów;
f) mieć jak największą możliwą niezależność finansową, zwłaszcza dzięki wykonywanemu wysoko wyspecjalizowanemu zawodowi oraz proporcjonalnym dochodom;
g) mieć minimalne środki do życia, w razie potrzeby pochodzące ze świadczeń społecznych;
h) mieć jak największą mobilność oraz dostęp do budynków i środków transport;
i) otrzymać odpowiednią opiekę osobistą w miejscu przez siebie wybranym;

j) móc w jak największym stopniu samostanowić o sobie oraz zachować niezależność, w tym niezależność od własnej rodziny, jeśli tego sobie życzą;
k) w pełni uczestniczyć w życiu społeczeństwa, gospodarczym oraz zajęciach rozrywkowych, rekreacyjnych i kulturalnych.

Należy zwrócić szczególną uwagę na szczególną sytuację niepełnosprawnych kobiet i osób starszych.

3. Zakres interwencji

Państwa muszą więc dążyć do spójnej, globalnej i wszechstronnej polityki tworzonej we współpracy z osobami niepełnosprawnymi oraz organizacjami stworzonymi dla takich osób i przez nie, aby zapewnić tym osobom niezbędną pomoc. Polityka ta dotyczy wszystkich dziedzin życia społecznego i jest ukierunkowana szczególnie na:

a) działania zapobiegawcze i edukację zdrowotną:
b) rozpoznanie i diagnostykę;
c) leczenie i pomoce terapeutyczne;
d) edukację;
e) doradztwo i szkolenia zawodowe;
f) zatrudnienie;
g) integrację społeczną i codzienne otoczenie;
h) ochronę społeczną, ekonomiczną i prawną;
i) szkolenie osób zaangażowanych w proces rehabilitacji i integrację społeczną osób niepełnosprawnych;
j) informację;
k) statystyki i badania.

4. Ogólne wytyczne

Aby wdrożyć tę politykę, należy podjąć następuje kroki:

a) zagwarantować osobom niepełnosprawnym prawo do niezależnego życia i pełnej integracji ze społeczeństwem a także dostrzec społeczny obowiązek takiej gwarancji;
b) uznać potrzebę wczesnej interwencji;
c) zapobiegać powstawaniu i pogłębianiu się upośledzeń, niepełnosprawności lub inwalidztwa, eliminować lub redukować ich efekty i zapobiegać pojawianiu się dodatkowych upośledzeń takich jak zaburzenia emocjonalne i psychiczne;

d) zaprojektować, w porozumieniu z osobą niepełnosprawną i jej rodziną, program rehabilitacyjny obejmujący szeroki wachlarz usług stałych i spersonalizowanych, świadczonych już wtedy, gdy upośledzenie stanie się widoczne, prowadzący przez kolejne etapy do integracji ze społeczeństwem i rynkiem pracy i niestwarzający konieczności korzystania ze stałej zinstytucjonalizowanej opieki;
e) zapewnić dostęp do tych programów wszystkim osobom niepełnosprawnym, które ich mogą potrzebować;
f) wykorzystywać w optymalny sposób, o ile to możliwe, metody rehabilitacji w ośrodkach ogólnie dostępnych i, w razie potrzeby, w specjalistycznych zakładach i instytucjach;
g) usunąć, gdzie tylko to możliwe, wszelkie przeciwności uniemożliwiające osobom niepełnosprawnym pełne uczestnictwo w życiu społecznym;
h) zapewnić osobom niepełnosprawnym dostęp do edukacji ogólnej lub specjalistycznej zgodnie z ich potrzebami;
i) zapewnić osobom niepełnosprawnym możliwość życia na przyzwoitym poziomie, w razie potrzeby dzięki świadczeniom finansowym i socjalnym;
j) zapewnić dostęp do zajęć rozrywkowych i kulturalnych;
k) angażować w swe działania ogół społeczeństwa, specjalistów, partnerów społecznych i rodziny osób niepełnosprawnych;
l) wspierać badania nad zapobieganiem niepełnosprawności, rehabilitacją i innymi dziedzinami dotyczącymi osób niepełnosprawnych;
m) dopilnować, by została nawiązana szybka i ścisła współpraca pomiędzy władzami i instytucjami z dziedziny ochrony zdrowia, szkoleń zawodowych, zatrudnienia, opieki społecznej i innymi oraz stworzyć powiązania i procedury koordynacyjne pomiędzy organami, departamentami, władzami regionalnymi i lokalnymi oraz organizacjami społecznymi zajmującymi się integracją osób niepełnosprawnych;
n) pogłębiać wiedzę o decydentach politycznych, których decyzje dotyczące środowiska społecznego i fizycznego wpływają na jakość życia osób niepełnosprawnych;
o) zachęcać do szerokiego rozpowszechniania informacji o prawach osób niepełnosprawnych i usług dla nich dostępnych;
p) umożliwić osobom niepełnosprawnym i ich organizacjom branie pełnego, czynnego udziału w ochronie interesów tych osób;
q) ustalić procedurę stałej kontroli środków stosowanych w procesie rehabilitacji.

Co więcej, integracja osób niepełnosprawnych nie jest tylko zadaniem dla państwa, lecz także społeczeństwa jako całości i dla wszystkich jego członków, przedstawicieli i instytucji. Uwzględnianie sytuacji osób niepełnosprawnych powinno być nie tylko obowiązkiem rodziny, przyjaciół i sąsiadów, lecz także wszystkich członków społeczeństwa, które musi być świadome

wszelkich przejawów nietolerancji oraz faktu, że ono także ma obowiązek pomocy osobom niepełnosprawnym w uczestniczeniu w życiu w jak najbardziej normalny sposób.

Im bardziej będziemy akceptować fakt, że osoby niepełnosprawne muszą uczestniczyć w codziennych, normalnych czynnościach życiowych, tym lepszą pomoc z zewnątrz — zwykle ze strony władz publicznych — można będzie skoncentrować na dziedzinach życia, w których naturalne uczestnictwo osób niepełnosprawnych nie jest jeszcze możliwe. Świadczenia wynikające z zabezpieczenia społecznego i inna pomoc nie mogą zastąpić integracji osób niepełnosprawnych lub osób, które mogą się stać niepełnosprawne, mają służyć jedynie przyspieszeniu i ułatwieniu ich integracji. W sytuacji, gdy, w wyniku zobowiązań powziętych przez określone osoby i społeczeństwo, integracja osiągnięta zostaje od razu, zakres niezbędnej pomocy jest także mniejszy. Jest jednakże ważne, by udostępnić także i środki finansowe w wystarczającym zakresie, tak aby osoby niepełnosprawne mogły przezwyciężyć wszelkie napotkane trudności.

Środki społeczne pozostają jednak w wielu sferach głównym sposobem bądź to uruchomienia i wsparcia samopomocy, bądź inicjowania i promowania procesu rehabilitacji i integracji. Co więcej, im bardziej skuteczna będzie integracja osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem i im bardziej niezależne ich życie, tym pilniejsza będzie potrzeba:

a) koordynacji na szczeblu krajowym, regionalnym, lokalnym i indywidualnym wszystkich odpowiednich czynności dokonywanych przez odpowiednie struktury mające specjalne kompetencje oraz
b) informowania osób niepełnosprawnych, ich rodzin i wszystkich podmiotów zaangażowanych w ich integrację oraz udzielania im porad jak najlepiej wykorzystać świadczenia i pomoc oferowane w każdym przypadku.

5. Definicje

5.1. Pojęcia leżące u podstaw tej polityki to terminy zdefiniowane przez Światową Organizację Zdrowia, a mianowicie:

a) uszkodzenie (*impairment*) to każda strata lub wada struktury lub funkcji psychicznej, fizjologicznej lub anatomicznej;
b) „niepełnosprawność" (*disability*) oznacza wszelkie ograniczenie lub brak (wynikające z uszkodzenia) możliwości wykonywania czynności na poziomie lub w zakresie uważanym za normalnym dla człowieka;
c) „upośledzenie" (*handicap*) to niekorzystna dla danej osoby sytuacja wynikająca z uszkodzenia lub niepełnosprawności, która ogranicza lub uniemożliwia danej osobie wypełnianie roli czy funkcji uważanej za normalną dla tej osoby (w zależności od wieku, płci oraz czynników społecznych i kulturowych).

5.2. W związku z powyższym, upośledzenie zależy od relacji osoby upośledzonej z otaczającym ją środowiskiem. Upośledzenie staje się oczywiste, gdy osoby niepełnosprawne napotykają przeszkody natury kulturowej, materialnej lub społecznej, które blokują im dostęp do szeregu usług i możliwości normalnie dostępnych dla ich współobywateli. Upośledzenie oznacza więc utratę lub ograniczenie sposobów uczestnictwa w życiu społeczności na równi z innymi.

5.3. Osoby niepełnosprawne nie tworzą jednolitej grupy osób o identycznych potrzebach. Definicje i klasyfikacje nie mogą więc skutkować odseparowaniem osób niepełnosprawnych od społeczeństwa lub blokowaniem im możliwych ścieżek rehabilitacji i integracji, lecz mają podkreślać ich indywidualne problemy i perspektywy i wskazywać sposoby, w jakie wszystkie osoby niepełnosprawne mogą uzyskać dostęp do pomocy, której potrzebują, by móc uczestniczyć w pełni w życiu społeczeństwa.

II. PROFILAKTYKA I EDUKACJA ZDROWOTNA

1. Cele

Działania profilaktyczne należy podjąć najwcześniej jak to możliwe, w sferze medycznej, zawodowej, społecznej i osobistej, jak również w zakresie poprawy warunków środowiska:

a) aby zapobiec powstawaniu lub pogłębianiu się uszkodzeń;
b) aby w jak największym stopniu zredukować stopień niepełnosprawności w danym przypadku uszkodzenia;
c) aby zredukować wszelkie niedogodności społeczne właściwe dla danego przypadku niepełnosprawności.

2. Profilaktyka uszkodzeń

2.1. Aby przeciwdziałać pośrednim lub bezpośrednim przyczynom uszkodzeń, należy opracować odpowiednie strategie działań zapobiegających wypadkom (mającym miejsce na przykład w domu, na drogach, w obiektach sportowych, w szkołach i w miejscach pracy) oraz chorobom (włącznie z chorobami zawodowymi, chorobami związanymi z zajęciami wykonywanymi w czasie wolnym, chorobami wieku starczego itd.); działania te powinny obejmować monitoring prowadzony na różnych etapach dorastania, regularne kontrole stanowisk pracy wysokiego ryzyka, szczepienia ochronne oraz monitoring chorób zwyrodnieniowych osób dorosłych i starszych.

2.2. Służby opieki społecznej powinny umieć dokonać wczesnej diagnozy i rozpocząć leczenie uszkodzeń. W tym kontekście należy docenić ważną rolę służb ratowniczych m.in.

w skutecznym leczeniu nagłych przypadków wszystkich problemów zdrowotnych doznanych w wypadkach oraz udostępnić stosowne zasoby finansowe, personel i szkolenia.

2.3. Aby zapobiec uszkodzeniom wrodzonym, należy powołać służby odpowiedzialne za przesiewowe badania genetyczne, badania i diagnostykę prenatalną, kontrolę ciąż i połogów zagrożonych i niezagrożonych, opiekę nad niemowlętami obciążonymi czynnikami ryzyka oraz wczesne wykrywanie i diagnostykę chorób oraz zaburzeń na tle psychicznym, motorycznym i sensorycznym.

2.4. Zapobieganie uszkodzeniom wrodzonym musi być zawsze zgodne z zasadami etycznymi. W szczególności w przypadku prenatalnych przesiewowych badań genetycznych istnieje konieczność, by pary i kobiety ciężarne były w pełni poinformowane o możliwościach i powodach zastosowania tych badań oraz o ryzyku, z jakim są związane. Kobiety ciężarne powinny otrzymać pełne informacje w toku odpowiednich konsultacji genetycznych, na podstawie których będą mogły swobodnie podejmować decyzje w sprawie takich testów i które muszą zawsze towarzyszyć badaniom i diagnostyce prenatalnej, jednak nigdy nie nosić znamion przymusu.

3. Profilaktyka niepełnosprawności

Oprócz środków wykrywania, leczenia i diagnozowania uszkodzeń na wczesnym etapie, należy podjąć środki mające na celu stworzenie zindywidualizowanych i społecznościowych programów rehabilitacji, włącznie z działaniami następczymi, oceną oraz niezbędnym wsparciem dla każdej osoby i jej rodziny. Programy te powinny wziąć pod uwagę m.in. specyficzną sytuację i problemy każdej osoby poprzez diagnostykę funkcjonalną, tak aby zapobiec wtórnym efektom (emocjonalnym, kognitywnym, psychicznym, motorycznym lub sensorycznym) uszkodzenia poprzez wczesną edukację skierowaną do jednostki, podniesienie świadomości w rodzinie takiej osoby oraz w społeczeństwie.

4. Profilaktyka upośledzeń

Jednocześnie z profilaktyką uszkodzeń i/lub niepełnosprawności, należy opracować zindywidualizowane programy rehabilitacji psychospołecznej mające na celu pełen rozwój psychospołeczny poszkodowanej osoby. Oprócz tego, należy zastosować wszystkie niezbędne i odpowiednie środki (także te wiążące), środki przekazu informacji, aby promować pełną integrację osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem poprzez, między innymi, wczesną integrację w szkole, zapewnienie odpowiednio dostosowanych usług edukacyjnych, integrację ze środowiskiem pracy itd., tak aby umożliwić tym osobom życie w niezależności.

5. Edukacja zdrowotna

5.1. Edukacja zdrowotna powinna mieć na celu pomoc ludziom w zdobywaniu umiejętności podejmowania rozsądnych decyzji związanych z ich własnym zdrowiem oraz obejmować wszystkie informacje i zajęcia edukacyjne zachęcające ich do:

a) prowadzenia zdrowego życia;
b) nauczenia się, co należy robić — zarówno samemu, jak i w grupie — aby pozostać przy dobrym zdrowiu oraz
c) skorzystania z pomocy w razie potrzeby.

W ramach spójnej polityki na rzecz osób niepełnosprawnych, edukacja zdrowotna każdego człowieka, społeczności, społeczeństwa i tych jego członków, którzy są odpowiedzialni za podejmowanie decyzji i zarządzanie nimi, to skuteczny i niezastąpiony instrument w profilaktyce.

5.2. Działania edukacyjne mające na celu profilaktykę uszkodzeń powinny być skierowane do całej populacji, a zwłaszcza do młodych ludzi w wieku szkolnym, a więc w wieku, w którym dzieci bez względu na pochodzenie są jeszcze szczególnie otwarte na proste, lecz skuteczne nauki dotyczące ochrony zdrowia.

Działania dotyczące określonych problemów powinny być skierowane do określonych grup odbiorców, takich jak kobiety w wieku rozrodczym, pary, kierowcy i osoby starsze.

Podawana informacja powinna zatem odnosić się do czynników i okoliczności, które mogą spowodować powstanie uszkodzenia, jak na przykład:

a) czynniki powodujące wrodzone wady rozwojowe (środki chemiczne, radioaktywne, biologiczne i farmaceutyczne, organizmy zakaźne);
b) działania szkodliwe dla płodu, jak również zmiany mózgowe;
c) wady wzrostu;
d) niektóre stany patologiczne;
e) ryzyko związane z trybem życia, na przykład paleniem papierosów lub piciem alkoholu;
f) proces starzenia się;
g) okoliczności będące przyczyną wypadków lub które mogą do nich prowadzić.

5.3. W przypadku wystąpienia uszkodzenia, edukacja zdrowotna może pomóc w zapobieżeniu lub ograniczeniu niepełnosprawności. Działania edukacyjne powinny być skierowane do osób, które doznały uszkodzenia, ich rodzin i wszystkich tych — także ogółu obywateli oraz personelu specjalistycznego —których ta sytuacja może dotyczyć.

Informacja jaką należy podać powinna dotyczyć sytuacji i typów zachowań, które powodują powstanie niepełnosprawności, środków jej przeciwdziałających, korzystania z usług opieki zdrowotnej i stylu życia każdej osoby i jej rodziny. Starszym osobom należy uświadomić, że w wielu przypadkach:

a) ich stan nie jest nieodwracalny, jeśli zastosuje się nowoczesne środki medyczne i psychologiczne oraz
b) połączenie terapii z osobistą determinacją może ich sytuację zmienić.

5.4. Edukacja zdrowotna mająca zapobiegać przekształcaniu się uszkodzeń lub niepełnosprawności w upośledzenie obejmuje także resztę społeczeństwa i może promować koncepcję integracji i rehabilitacji, równości szans i uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym.

Edukacja powinna być ukierunkowana na:

a) informowanie osób niepełnosprawnych, ich rodzin i ogółu społeczeństwa, jak i dlaczego niepełnosprawność może prowadzić do upośledzenia i jak można upośledzeniu zapobiec lub je ograniczyć;
b) wychodzenie naprzeciw potrzebom każdej osoby związanym z niezależnością i rozwojem osobistym w życiu codziennym, pracy, szkole i w czasie rekreacji;
c) współbudowanie postaw społecznych indywidualnych i zbiorowych, które mogą ułatwić życie osobom niepełnosprawnym;
d) umożliwianie nawiązania dialogu i zaszczepianie solidarności pomiędzy osobami niepełnosprawnymi a zdrowymi.

III. ROZPOZNANIE I DIAGNOSTYKA

1. Rozpoznanie uszkodzenia

Wyczerpujące badania są ważne dla możliwości rozpoznania natury i powszechności schorzeń, takich jak:

a) niektóre uszkodzenia, aby zbadać przyczyny ich pochodzenia i wyeliminować potencjalne przyczyny;
b) niektóre zaburzenia wrodzone lub nabyte, aby złagodzić ich efekty jak najwcześniej poprzez poddanie osoby chorej leczeniu medycznemu lub zabiegowi chirurgicznemu, założenie protezy, ortozy lub rozpoczęcie programu rehabilitacyjnego w ramach procesu stałego leczenia dostosowanego do indywidualnych potrzeb pacjenta;
c) uszkodzenie związane z procesem starzenia się, aby zapobiegać ich pojawianiu się lub pogarszaniu i umożliwić starszym ludziom zachowanie niezależności tak długo, jak to możliwe i w zadowalających warunkach ekonomicznych i psychicznych.

1.2. Badanie to będzie się opierać w głównej mierze na cyklicznych badaniach lekarskich, przed i po urodzeniu dziecka, w szkole, przed zawarciem związku małżeńskiego, przed i po zatrudnieniu i przy okazji innych zmian w życiu, z pełnym poszanowaniem tajemnicy lekarskiej i prawa do prywatności.

2. Diagnostyka

Diagnozy uszkodzenia należy dokonać w najszybszym możliwym czasie i powinna się ona opierać na szczegółowej historii chorób pacjenta i jego rodziny, testach laboratoryjnych i ocenie funkcjonalnej dokładnej natury i stopnia uszkodzenia. Należy także zastosować środki ochrony uzyskanych danych.

Najlepiej byłoby powierzyć odpowiedzialność za diagnozę istniejącym służbom medycznym i/lub służbom opieki społecznej i medycznej odpowiedzialnej za badania przesiewowe.

Służby te powinny być także odpowiedzialne za zbieranie danych badanych przypadków, jako że mogą one być przydatne w opracowywaniu środków zapobiegawczych, oraz za zapewnienie poufności.

IV. LECZENIE I POMOCE TERAPEUTYCZNE

1. Leczenie

Aby zapobiegać efektom uszkodzeń lub niepełnosprawności, eliminować je lub zmniejszać, zapobiegać pogłębianiu się choroby i łagodzić jej skutki na wczesnym etapie, konieczne jest wdrożenie operacyjnego programu zdrowotnego obejmującego:

a) kompetentne leczenie terapeutyczne, zwłaszcza chirurgiczne, medyczne, psychologiczne, w ramach szerokiego, multidyscyplinarnego i skoordynowanego systemu;
b) stałe monitorowanie uszkodzenia z jednoczesnym pełnym poszanowaniem wolności każdego człowieka oraz
c) wskazanie najodpowiedniejszej i nowoczesnej infrastruktury opieki medycznej dla prowadzonego programu dostosowanej do charakteru i powagi danego przypadku uszkodzenia lub niepełnosprawności.

1.2. Należy podjąć terapię jak najwcześniej, aby ograniczyć skutki uszkodzenia w jak największym stopniu i zapewnić pacjentowi:

a) odzyskanie funkcji fizycznych i innych i możliwość ich dalszego rozwoju; oraz
b) możliwość uniknięcia lub zmniejszenia do minimum stałej opieki pielęgniarskiej, zwłaszcza w przypadku starszych osób.

1.3. Osoby niepełnosprawne lub którym grozi niepełnosprawność oraz ich rodziny muszą być w pełni poinformowane o możliwości wyboru leczenia uszkodzenia i wyboru sposobu prowadzenia niezależnego życia.

2. Pomoc medyczna, rehabilitacja medyczna i funkcjonalna

2.1. Polityka ochrony zdrowia powinna obejmować wszystkie formy pomocy medycznej i farmaceutycznej, w tym rehabilitację medyczną i funkcjonalną.

2.2. Usługi pomocy medycznej powinny obejmować ogólną medyczną i pielęgniarską opiekę w domu pacjenta i na zasadzie leczenia ambulatoryjnego, specjalistyczną opiekę medyczną i pielęgniarską w przypadku chorób fizycznych i psychicznych oraz leczenie szpitalne. Aby zapewnić osobom niepełnosprawnym możliwość skorzystania z wszechstronnych, szeroko zakrojonych usług opieki medycznej i psychologicznej, należy udostępnić im specjalne formy pomocy, jak leczenie ambulatoryjne, leczenie w domu, zamiast leczenia szpitalnego, o ile pozwala na to rodzaj i stopień niepełnosprawności, tak aby podnieść jakość życia pacjenta i umożliwić mu pozostanie z rodziną i utrzymanie kontaktu z przyjaciółmi.

Co więcej, należy podjąć odpowiednie kroki aby zapewnić osobom niepełnosprawnym pokrycie kosztów leczenia nieuleczalnego chronicznego bólu z ubezpieczenia społecznego.

2.3. Aby zagwarantować, że osoby, które doznały szczególnego uszkodzenia, mogą zostać zrehabilitowane w największym możliwym stopniu, koniecznie należy zapewnić im odpowiednie leczenie oraz, o ile to konieczne, skorzystać z doświadczenia specjalistów i szpitali w innych krajach.

2.4. Projekty ubezpieczenia zdrowotnego powinny uwzględniać w przypadku osób niepełnosprawnych nie tylko leki zwykle wykorzystywane w leczeniu chorób o ostrym przebiegu, groźnych lub chronicznych, lecz także produkty stosowane głównie w profilaktyce.

2.5. Rehabilitacja medyczna powinna łączyć sposoby leczenia i systemy specjalistycznej rehabilitacji opracowane w celu zminimalizowania konsekwencji obrażenia, choroby lub zniedołężnienia i odzyskania władz fizycznych i umysłowych.

Bez względu na charakter i stopień uszkodzenia, leczenie medyczne uwzględnia wsparcie psychologiczne i edukacyjne mające na celu przygotowanie się do niepełnosprawności. Ostatecznym, najważniejszym celem jest pomoc osobom niepełnosprawnym w stawaniu się niezależnymi w jak największym możliwym zakresie.

2.6. Rehabilitacja funkcjonalna to interdyscyplinarne połączenie technik zwiększania wydajności prognozy funkcjonalnej, a prognozy patologicznych efektów niepełnosprawności ogólnych lub miejscowych powinny obejmować:

a) rehabilitację motoryczną, w której stosuje się fizykoterapię, aby pacjent mógł odzyskać władzę w zmienionych mięśniach i wzmocnić mięśnie zdrowe;
b) terapię zawodową, w której odzyskana zdolność motoryczna może być wykorzystana i w której uwzględnia się możliwość użycia pomocy, tak aby pacjent nauczył się lub odzyskał w jak największym możliwym stopniu swą zdolność funkcjonowania potrzebną do powrotu na stanowisko lub znalezienia pracy;

c) rehabilitację w zakresie umiejętności niezbędnych do życia w społeczeństwie w sposób niezależny;
d) rehabilitację mającą na celu zredukowanie do minimum potrzeby stałej opieki;
e) terapię mowy, w której pacjent otrzymuje szansę na odzyskanie lub rozwinięcie umiejętności komunikacyjnych.

2.7. Rehabilitacja dzieci powinna się odbywać na tyle wcześnie, by zdążyły one w pełni rozwinąć swe naturalne zdolności, oprócz równoległej rehabilitacji funkcjonalnej, i by mogły kształcić się, o ile to możliwe, w normalnych szkołach w towarzystwie innych dzieci w tym samym wieku. Jeśli tylko to możliwe, pierwszeństwo należy dać leczeniu ambulatoryjnemu (nie wymagającemu hospitalizacji). Jeśli jednak hospitalizacja lub skorzystanie z ośrodka opiekuńczego są konieczne, należy utrzymać silne więzy ze szkołą, tak aby dzieci nadal mogły cieszyć się towarzystwem rówieśników. Oprócz tego należy uwzględnić konieczność utrzymania przez rodziców częstego kontaktu z dziećmi.

Dziecko może często potrzebować zarówno edukacji ogólnej, jak i specjalistycznej opieki. Można to połączyć, tak aby ułatwić dziecku przejście do normalnego życia szkolnego i wtopienie się w nie.

2.8. Względem dorosłych, w tym osób starszych, należy podjąć takie środki, aby uniknąć hospitalizacji lub by skrócić ich pobyt w szpitalu poprzez:

a) dopilnowanie, by wystarczająca liczba specjalistycznych ośrodków i klinik oferowała leczenie pozaszpitalne;
b) zapewnienie transportu do i z takich ośrodków, aby starsze osoby mogły skorzystać z leczenia w tych miejscach;
c) zorganizowanie leczenia w domu, w sytuacji, gdy wizyty w szpitalu są trudne lub niemożliwe.

2.9. Aby umożliwić osobom niepełnosprawnym integrację społeczną i zawodową, należy w jak największym możliwym zakresie świadczyć usługi w domu lub w ośrodkach leczenia pozaszpitalnego oraz należy dostosować do nich odpowiednią infrastrukturę. W sytuacji, gdy opieka w ośrodku jest nie do uniknięcia, należy zorganizować pacjentowi powroty do domu w regularnych odstępach czasu. Jednym ze sposobów wprowadzenia i promowania tego podejścia do rehabilitacji jest opracowanie udogodnień w zakresie poruszania się i środków transportu dostosowanych do szczególnych potrzeb i stopnia niepełnosprawności pacjentów oraz szeroka dostępność takich udogodnień.

2.10. Można uniknąć zbyt długiego pobytu w szpitalu poprzez odpowiednie działania samych instytucji tego rodzaju oraz organów publicznych i organizacji społecznych polegające na przygotowaniu i przyspieszeniu procesu zwolnienia ze szpitala, zwłaszcza poprzez nawiązanie kontaktu z:

a) rodziną, wobec której należy się upewnić, że będzie kontynuowała opiekę nad osobą niepełnosprawną;

b) pracodawcą osoby niepełnosprawnej, gdy jej powrót do pracy jest możliwy;
c) właścicielem miejsca zamieszkania, aby uniknąć utraty miejsca zamieszkania;
d) w razie potrzeby, ze służbami zajmującymi się organizowaniem miejsca zamieszkania;
e) osobami świadczącymi usługi pomocy społecznej, aby ułatwić proces transportu po zwolnieniu ze szpitala.

Konieczne jest także zabezpieczenie własności pacjenta podczas jego pobytu w szpitalu oraz zagwarantowanie, że nie straci on swego miejsca zamieszkania.

2.11. Po zwolnieniu ze szpitala należy udostępnić wszelkie niezbędne środki:
a) mające na celu pomoc rodzinie w odebraniu lub zabraniu do siebie osoby niepełnosprawnej po jej zwolnieniu ze szpitala;
b) zabezpieczające reaktywację dorosłej osoby niepełnosprawnej w pracy w najszybszym możliwym czasie;
c) zabezpieczające reintegrację osoby niepełnosprawnej ze społeczeństwem przy jednoczesnej kontynuacji leczenia, usprawniającej ten proces przejściowy.

2.12. Ośrodki rehabilitacyjne powinny być najlepiej jak to tylko możliwe wyposażone do prowadzenia leczenia oraz zatrudniać personel o przekroju multidyscyplinarnym specjalizujący się w dziedzinie rehabilitacji. Ośrodki te powinny mieć możliwość zawierania umów ze szpitalami specjalistycznymi, tak aby mogły korzystać ze specjalistycznych form opieki lub leczenia. Ośrodki te powinny także zapewnić:
a) wstępny trening lub kontynuację treningu wysiłkowego;
b) doradztwo zawodowe;
c) terapię zawodową i — dla dorosłych — przedzawodową terapię;
d) pomoc psychologiczną lub psychiatryczną, aby pomóc osobom niepełnosprawnym przyzwyczaić się do swoich ograniczeń, aby przezwyciężyć swą niepełnosprawność;
e) terapię mowy, terapię fizyczną itd. w przypadku szczególnych rodzajów niepełnosprawności.

2.13. Zajęcia rehabilitacyjne prowadzone w ośrodkach rehabilitacyjnych powinny być uzupełniane przez dodatkowe udogodnienia (na przykład baseny, sale rozrywki, projekcje filmowe czy sztuki teatralne itd.), pozwalające na organizowanie zajęć rekreacyjnych ułatwiających integrację ze światem zewnętrznym.

2.14. Należy zachęcać pracodawców, organizacje pracodawców, agencje ubezpieczeniowe oferujące ubezpieczenie od wypadków przy pracy i inne podobne podmioty do zakładania, w zakresie zdefiniowanym warunkami w danym kraju, ośrodków rehabilitacji medycznej i fizycznej lub do pomocy w zakładaniu takich ośrodków oferujących głównie leczenie medyczne, terapię zawodową i podobne usługi pomagające pracownikom odzyskać kondycję fizyczną potrzebną do pracy.

3. Protezy, ortezy i pomoce techniczne

3.1. Programy rehabilitacji medycznej powinny zapewniać także możliwość wyboru, użycia i dostawy:

a) protez (urządzeń, które całkowicie lub częściowo zastępują brakującą część ciała, umożliwiając odzyskanie jej funkcji w największym możliwym stopniu);
b) ortezy (przyrządy terapeutyczne, które nie tylko biernie wspierają poszczególne stawy, lecz także ułatwiają, kontrolują i poprawiają sprawność funkcjonalną uszkodzonych części ciała);
c) pomoce techniczne (przyrządy umożliwiające wykonywanie tych funkcji, które, z różnych powodów, nie mogą być wykonywane w sposób normalny lub w ogóle z powodu uszkodzenia fizycznego lub sensorycznego, takie jak pomoce dla osób słabowzrocznych, specjalnie zmodyfikowane telefony, translatory itd.).

3.2. Przyrząd powinien być dostarczony natychmiast, zgodnie z zaleceniem lekarza, dopasowany, utrzymywany i wymieniony w razie konieczności, ponieważ zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym odpowiednich pomocy pozwala im uczęszczać do zwykłych szkół oraz pomaga w reaktywacji zawodowej i integracji społecznej osób niepełnosprawnych.

3.3. Przyrząd powinien być zakładany w specjalistycznym ośrodku rehabilitacji medycznej, na jego wniosek i w porozumieniu z nim i zgodnie z zaleceniem specjalisty. Specjalista, sam lub po konsultacji z ekipą specjalistycznego ośrodka rehabilitacyjnego, powinien — w porozumieniu z osobą niepełnosprawną — zdecydować o rodzaju przyrządu i modelu najlepiej dopasowanym do pacjenta, upewnić się, że pacjent potrafi się do niego przyzwyczaić i sprecyzować, jakie dokładnie urządzenia są potrzebne w danym przypadku.

3.4. Należy podjąć działania administracyjne, aby skoordynować zasady nowoczesnego dopasowywania przyrządów, obiektywną informację i jednolity proces decyzyjny w zakresie spraw technicznych i ustalania cen.

3.5. Należy zorganizować szkolenia dla osób niepełnosprawnych w zakresie użytkowania pomocy technicznych, w tym regularne programy uzupełniające.

4. Ocena zdolności niepełnosprawnego

4.1. Aby stworzyć najlepszy możliwy program rehabilitacyjny i prognozę integracji edukacyjnej, zawodowej i społecznej, należy przeprowadzać regularne oceny zdolności osoby niepełnosprawnej, a sama osoba niepełnosprawna i jej rodzina powinni mieć możliwość poznania i oceny swych własnych możliwości. Ocena ta powinna być przeprowadzana na wszystkich etapach rehabilitacji, jak również w chwili podejmowania pracy przez osoby niepełnosprawne i w pełnej współpracy z nimi.

4.2. Ocena medyczna zdolności pacjenta oraz tego, w jaki sposób można je poszerzyć, powinna być dokonana przez lekarzy specjalizujących się w rehabilitacji, przez innych specjalistów z doświadczeniem w dziedzinie rehabilitacji zgodnie z ich specjalizacją lub przez lekarzy specjalizujących się w określonych chorobach, przy bezpośrednim udziale osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

V. EDUKACJA

1. Cele

Wszystkie osoby niepełnosprawne, bez względu na charakter lub stopień ich niepełnosprawności, mają prawo do odpowiedniej, bezpłatnej edukacji dostosowanej do ich potrzeb.

1.2. Edukacja powinna umożliwiać osobom niepełnosprawnym:

a) osiągnięcie osobistego rozwoju na najwyższym możliwym poziomie;
b) zyskanie motywacji do nauki, w warunkach dostosowanych do ich niepełnosprawności i z wykorzystaniem pomocy ułatwiających uczenie się;
c) zaakceptowanie ich niepełnosprawności i nabycie umiejętności przezwyciężania przeszkód, które napotykają.

1.3. Edukacja powinna pomagać osobom niepełnosprawnym w osiągnięciu jak największej niezależności finansowej i przyczynianiu się do rozwoju społecznego ich kraju. Oprócz przekazywania wiedzy akademickiej, edukacja młodych ludzi powinna uwzględniać:

a) rozwijanie inteligencji społecznej i przygotowanie do niezależnego życia we współpracy z rodzicami i personelem szkoły;
b) praktyczną naukę jak radzić sobie w życiu i zintegrować się ze społeczeństwem.

1.4. Cele i środki wprowadzane w życie w celu edukacji dziecka niepełnosprawnego stanowią część indywidualnego pedagogicznego, edukacyjnego i globalnego projektu terapeutycznego zaadaptowanego do potrzeb dziecka, jego zdolności i pragnień. Specjaliści branżowi powinni w jak największym stopniu i w sposób aktywny wprowadzać rodzinę dziecka w tworzenie tego projektu, proces jego wdrażania, działania uzupełniające oraz ocenę. W związku z powyższym, rodzina powinna być regularnie informowana o rozwoju dziecka i otrzymywać tyle wsparcia w tym zakresie, ile potrzebuje.

1.5. Biorąc pod uwagę zasadę wczesnej interwencji, w interesie dziecka leży:

a) zastosowanie środków medyczno–edukacyjnych już w wieku przedszkolnym, zwłaszcza gdy mają one na celu ułatwienie dziecku nauki na późniejszym etapie,
b) uczęszczanie do szkoły lub instytucji przedszkolnych już od najmłodszych lat.

1.6. Kontakty pomiędzy dziećmi niepełnosprawnymi a sprawnymi stanowią niezwykle silny bodziec do ich wzajemnej integracji. Tak więc należy zapewnić dzieciom niepełnospraw-

nym możliwość nauki w zwykłych warunkach w towarzystwie ich rówieśników zawsze wtedy, gdy to możliwe, i o ile można przy tym zapewnić odpowiednią pomoc, wsparcie i opiekę nad młodymi osobami niepełnosprawnymi; w każdym przypadku należy także zaopatrzyć te osoby w specjalne pomoce terapeutyczne, techniczne i edukacyjne, aby sprostać ich szczególnym potrzebom. Bez względu na to, czy indywidualna sytuacja dziecka wymaga edukacji specjalnej, ogólnej czy ich połączenia, najważniejsze jest „kontinuum", które oznacza:

a) bliską współpracę pomiędzy szkołami ogólnokształcącymi a specjalnymi;
b) kontakt dzieci niepełnosprawnych z ich pełnosprawnymi rówieśnikami;
c) zachęcanie do przenoszenia się do szkół ogólnokształcących, jeśli to możliwe i wskazane;
d) popieranie innowacyjnego podejścia do pomocy innym.

1.7. Żłobki lub, w niektórych przypadkach, usługi wczesnego poradnictwa pedagogicznego, są korzystnym punktem wyjścia w procesie wspólnego kształcenia dzieci sprawnych i niepełnosprawnych, ponieważ mogą wykorzystywać elastyczne metody edukacyjne; dzieci uczą się utrzymywać kontakty ze sobą, a znormalizowane kryteria oceny wyników na kolejnych etapach edukacji nie mają tu zastosowania.

1.8. Szkoła powinna być dobrana pod względem charakteru i typu w drodze szczegółowej oceny, w dokonaniu której rodzicom i dzieciom pomagać powinien interdyscyplinarny zespół specjalistów – doradców szkolnych i który powinna skupia się na indywidualnych zdolnościach, pragnieniach i potrzebach dziecka.

1.9. Należy zwrócić szczególną uwagę na rolę i wpływ nowych technologii na procesy planowania kształcenia. Należy zbadać sposób, w jaki można wykorzystać komputery do pomocy dzieciom niepełnosprawnym w nauce.

1.10. Ponieważ kontakty pomiędzy szkołą a rodziną dziecka są niezwykle istotne, należy zachęcać rodzinę, by interesowała się szkołą i angażowała w pracę szkoły. Trzeba zauważyć, że przejście dziecka z jednego środowiska szkolnego do drugiego wymaga ogromnej zdolności adaptacyjnej zarówno od dziecka, jak i jego rodziców, którzy mogą potrzebować wsparcia psychologa.

1.11. Wszystkie dzieci niepełnosprawne, bez względu na charakter ich niepełnosprawności, mają prawo do otrzymania odpowiedniej edukacji w odpowiednim środowisku, zgodnie z ich potrzebami i życzeniami rodziny.

1.12. Wszystkie osoby niepełnosprawne, które mogą skorzystać na dalszej edukacji i szkoleniach, powinny otrzymać szansę skorzystania z takich opcji.

2. Szkolnictwo ogólnokształcące

2.1. Aby umożliwić jak największej grupie dzieci niepełnosprawnych uczęszczanie do szkoły ogólnokształcącej, spełnione muszą być następujące warunki:

a) dostępność usług medyczno–terapeutycznych i konsultacji psychologa;
b) odpowiedni wymiar zajęć, podczas których nauczycielowi towarzyszyłby, w razie konieczności, inny odpowiednio wykwalifikowany personel;
c) posiadanie budynków i sprzętu odpowiedniego dla dzieci niepełnosprawnych włącznie z udogodnieniami w zakresie fizycznego dostępu i transportu;
d) stosowanie specjalnie zmodyfikowanych metod nauczania, materiałów, programów nauczania i zasad egzaminowania;
e) programy doradztwa i działania, które uwzględniają rodzaj danego przypadku niepełnosprawności.

2.2. Ponieważ:

a) próby uczenia dzieci niepełnosprawnych razem z dziećmi pełnosprawnymi bez niezbędnych pomocy i programów wsparcia zmniejsza szansę równości;
b) to, czy dziecko niepełnosprawne czyni większe postępy w szkole specjalnej czy ogólnokształcącej, zależy od uwarunkowań każdego przypadku, a zwłaszcza danego rodzaju niepełnosprawności

należy dokładnie rozważyć życzenia i cele rodziców oraz zakres, w jakim udogodnienia edukacyjne i terapeutyczne będą dostępne w okolicy ich miejsca zamieszkania.

3. Edukacja specjalna

3.1. Dzieci dotknięte niepełnosprawnością w zbyt dużym stopniu, by uczęszczać do zwykłego żłobka powinny pobierać specjalne lekcje we wczesnym wieku, w domu lub w specjalnym ośrodku, na przykład w specjalnym żłobku.

3.2. Należy zakładać jak najwięcej szkół specjalnych i zawodowych, wyposażonych w niezbędny sprzęt i pomoce do użytku zbiorowego i indywidualnego, zatrudniających nauczycieli o odpowiednich, specjalnych kwalifikacjach, które pełniłyby rolę bibliotek dydaktycznych dla szkół ogólnokształcących i skoordynowanych z tymi szkołami, aby umocnić współpracę między nimi.

3.3. Jeśli niezbędne jest umieszczenie dziecka w specjalistycznym ośrodku opieki, powinien on stwarzać rodzinną atmosferę. Aby uniknąć przedłużającej się nieobecności dziecka, być może trzeba umieścić dziecko w rodzinie zastępczej. Należy popierać częste kontakty rodziców z ich niepełnosprawnymi dziećmi. Program specjalnego nauczania powinien być kontynuowany tak długo, jak długo osoba niepełnosprawna czerpie z niego korzyści.

4. Edukacja i rehabilitacja

4.1. W trakcie nauki uczniowie niepełnosprawni powinni mieć dostęp do programów i zasobów, takich jak doradztwo zawodowe i inne programy wsparcia, umożliwiających im przygotowanie się do podjęcia pracy w przyszłości.

4.2. W procesie edukacji należy wiązać ze sobą zdobywanie wiedzy ogólnej, szkolenia zawodowe i przyszłe zatrudnienie poprzez ocenianie i dobieranie odpowiednich zwykłych lub specjalistycznych usług doradztwa zawodowego.

4.3. W trakcie pobytu w szkole, dzieci muszą mieć dostęp do różnorodnych medycznych lub funkcjonalnych pomocy rehabilitacyjnych.

4.4. Młodzi ludzie niepełnosprawni, zwłaszcza ci, którzy mają problemy z nauką, powinni otrzymać specjalne wsparcie edukacyjne w trakcie nauki.

4.5. Placówki oświatowe powinny być łatwo dostępne i dostosowane konstrukcyjnie do potrzeb dzieci niepełnosprawnych.

5. Edukacja niepełnosprawnych dorosłych

5.1. Należy zwrócić szczególną uwagę na rolę edukacji dorosłych, zwłaszcza edukacji dorosłych niepełnosprawnych umysłowo. Edukacja dorosłych powinna oferować maksimum możliwości dla osób niepełnosprawnych, włącznie z nauką podstawowych umiejętności oraz edukację specjalną.

5.2. Należy brać pod uwagę szczególne potrzeby niepełnosprawnych osób starszych, ponieważ różnią się one od potrzeb innych dorosłych niepełnosprawnych. Osoby starsze mogą dobrze skorzystać z możliwości edukacji pod względem dostępu, poczucia odpowiedzialności za własne życie, umiejętności życiowych itd., jak również z uczestnictwa w edukacyjnych programach ogólnokształcących dla dorosłych.

VI. DORADZTWO I SZKOLENIA ZAWODOWE

1. Ocena predyspozycji zawodowych

Osobom niepełnosprawnym należy umożliwić uzyskanie informacji o ich możliwościach, które:

a) są niezbędne, aby zbadać ich zdolność osiągania wyników;
b) pomagają ustalić, jaki zawód jest dla nich potencjalnie najlepszy;

c) stwarzają podstawę ich programu rehabilitacji i integracji;
d) mogą pomóc im znaleźć właściwe zatrudnienie lub wrócić do pracy.

Doradztwo zawodowe powinno uwzględniać analizę sytuacji medycznej, psychicznej, edukacyjnej, zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych i możliwej drogi ich rozwoju. Analizy powinni dokonać we współpracy z osobami niepełnosprawnymi specjaliści, którzy z jednej strony rozumieją osoby niepełnosprawne i wiedzą, co takie osoby mogą osiągnąć, a z drugiej strony znają wymagania rynku pracy, co pozwoli im przedstawić precyzyjną prognozę ich perspektyw.

2. Doradztwo

2.1. Doradztwo zawodowe powinno wskazywać osobom niepełnosprawnym, jakie zawody są dla nich najodpowiedniejsze i umożliwiać im wybranie zawodu pasującego do stanu ich wiedzy i umiejętności. Usługi te powinny uwzględniać osobiste pragnienia zainteresowanych osób i opierać się na możliwie jak najdokładniejszej ocenie ich predyspozycji zawodowych.

2.2. Udzielanie takich porad dotyczy w równym stopniu osób, które były już zatrudnione, tych, które nie mają jeszcze doświadczenia zawodowego jak i tych, które są tymczasowo niezdolne do pracy. Należy także wziąć pod uwagę poprzednio wykonywany zawód osoby niepełnosprawnej, specjalne warunki wykonywania potencjalnego zawodu oraz możliwości rynku pracy.

2.3. Usługi doradztwa zawodowego należy udostępnić jak najwcześniej, czyli jak tylko sytuacja osoby niepełnosprawnej umożliwi zaplanowanie jej wejścia lub powrotu na rynek pracy. W przypadku młodych ludzi niepełnosprawnych należy udostępnić usługi doradcze we wszystkich typach placówek oświatowych.

2.4. Osoby niepełnosprawne powinny mieć łatwy dostęp do usług doradczych w zakresie zwykłego (ogólnego) rynku pracy, lecz specjalistyczne doradztwo zawodowe może okazać się wskazane, ponieważ:

a) sprzęt dla osób niepełnosprawnych musi być dostępny;
b) personel musi być wykwalifikowany w zakresie specjalnych technik oceny i mieć wiedzę na temat uszkodzeń i ich następstw.

2.5. Specjalne ośrodki doradztwa zawodowego lub specjalne placówki w ramach ogólnych ośrodków powinny zostać zobowiązane do udzielania porad osobom niepełnosprawnym w kwestii doboru odpowiedniego zawodu lub do prowadzenia szkoleń, które umożliwią tym osobom zdobycie stabilnego zatrudnienia. Takie ośrodki lub usługi powinny być zorganizowane w formie sieci i działać w ścisłej współpracy z instytucjami i służbami odpowiedzialnymi za rehabilitację.

2.6. W przypadku szczególnych uszkodzeń wymagających specjalnego leczenia i terapii uzupełniających, specjalne ośrodki lub usługi powinny interweniować w trakcie rehabilitacji medycznej po upłynięciu odpowiedniego okresu obserwacji i najpóźniej po stabilizacji leczenia w ramach stałej kontroli medycznej.

2.7. Decyzja o przeprowadzeniu specjalnej oceny oraz o ewentualnym wyborze metod tej oceny zależy od wieku osoby niepełnosprawnej, jej osiągnięć edukacyjnych i statusu zawodowego. W każdym przypadku należy połączyć dobrze wypróbowane metody z wynikami badań i innowacyjnymi technikami, tak aby zagwarantować, że zostaną zdefiniowane wszystkie predyspozycje i możliwości zainteresowanych osób.

2.8. Usługi lub ośrodki doradcze należy obsadzić odpowiednio wykwalifikowanym personelem podzielonym na multidyscyplinarne zespoły. W zespole takim powinien znaleźć się doradca zawodowy, lekarz oraz pracownik społeczny. W zależności od stopnia specjalizacji oraz przeznaczenia ośrodka lub usługi, zespół można uzupełnić o innych specjalistów, takich jak psycholog, fizjoterapeuta, terapeuta zawodowy lub instruktor techniczny.

2.9. Osoba niepełnosprawna oraz, ewentualnie, jej rodzina lub przedstawiciel, powinni aktywnie angażować się we wszystkie działania podejmowane w związku z procesem oceny predyspozycji tej osoby.

2.10. Osoba niepełnosprawna nie powinna być dyskryminowana pod względem dostępu do usług doradztwa i szkolenia zawodowego oraz na tle różnic wiekowych, płci, rasowych, pochodzenia, wyznania itd.

3. Szkolenie zawodowe

3.1. Celem szkolenia zawodowego i rehabilitacji powinna być pomoc osobom niepełnosprawnym w zdobyciu lub odzyskaniu zatrudnienia, rozwoju ich kariery zawodowej i tym samym ułatwienie im integracji lub ponownej integracji ze społeczeństwem. Program integracji zawodowej powinien podejmować próbę przedstawienia i rozwinięcia pojęć Konwencji 159 i Zalecenia 168 Międzynarodowej Organizacji Pracy w sprawie szkoleń zawodowych i rehabilitacji, tak aby przyspieszyć integrację osób niepełnosprawnych ze społeczeństwem.

3.2. Szkolenia zawodowe i rehabilitacja powinny:

a) być otwarte dla osób niepełnosprawnych bez względu na rodzaj niepełnosprawności;
b) zawierać wszystkie rodzaje zajęć, tak aby poszerzać możliwości wyboru ścieżek zawodowych dla osób zainteresowanych oraz
c) dostosowywać się w największym możliwym stopniu do ewolucji rynku pracy.

3.3. Rehabilitację zawodową należy rozpocząć najszybciej jak to możliwe. W tym celu medyczne i społeczne służby rehabilitacyjne powinny współpracować regularnie z organami odpowiedzialnymi za rehabilitację zawodową.

3.4. Jeśli tylko niepełnosprawność zainteresowanej osoby nie jest główną przeszkodą, należy zastosować zwykły system szkoleń. Jednakże zwykły system może wymagać modyfikacji i powinien zapewniać odpowiednie opcje dla różnorodnych form niepełnosprawności i indywidualnych różnic.

3.5. Konieczne mogą okazać się specjalne szkolenia zawodowe i kursy rehabilitacyjne prowadzone w specjalnych szkołach, instytucjach medyczno-oświatowych lub ośrodkach szkolenia zawodowego i rehabilitacji, ze względu na ciężar niepełnosprawności, tak aby zagwarantować powodzenie procesu rehabilitacji. Należy propagować organizowanie szkoleń w miejscach pracy. Szkolenie specjalistyczne może okazać się wskazane, jeśli ułatwia integrację ze zwykłym środowiskiem pracy.

3.6. Szkoleniu zawodowemu i rehabilitacji powinna towarzyszyć obserwacja medyczna osoby niepełnosprawnej, o ile to możliwe prowadzona w porozumieniu ze funkcjonalnymi lub medycznymi służbami rehabilitacyjnymi.

3.7. Należy sporządzać regularne raporty na temat rozwoju każdego programu lub szkolenia rehabilitacyjnego w porozumieniu z ośrodkiem doradztwa zawodowego.

VII. ZATRUDNIENIE

1. Zasady

Aby umożliwić najszerszą możliwą integrację zawodową osobom niepełnosprawnym bez względu na pochodzenie, charakter czy stopień niepełnosprawności, i tym samym wspierać ich integrację społeczną i spełnienie osobistych aspiracji, należy podjąć wszelkie działania o charakterze ogólnym i indywidualnym, aby umożliwić im pracę w zwykłym środowisku pracy, jeśli to możliwe, na stanowisku pracy ze stałym wynagrodzeniem lub w formie samozatrudnienia.

1.2. Osoby, których wydajność zawodowa i zdolność do produktywnej pracy jest ograniczona i które są tak ciężko niepełnosprawne, że praca stała lub tymczasowa w zwykłym środowisku pracy jest niemożliwa, powinny znaleźć zatrudnienie na rynku pracy chronionej.

1.3. Niektóre osoby niepełnosprawne mogą potrzebować zmodyfikowanych programów łączących elementy pracy chronionej z ogólnym rynkiem pracy. Takie zatrudnienie ze wsparciem lub przejściowe powinno być dostępne na miarę indywidualnych potrzeb i życzeń.

1.4. Niektóre osoby niepełnosprawne nigdy nie będą w stanie pracować. Należy jednak czynić wszystko co w naszej mocy, by umożliwić im satysfakcjonujące życie. Osoby o najbardziej ograniczonych predyspozycjach powinny więc być kierowane do ośrodków aktywności zawodowej, które pozwolą im na uczestniczenie w zajęciach bez względu na ich produktywność i jednocześnie będą dążyć do stymulacji ich zdolności funkcjonalnych, społecznych i zawodowych.

1.5. Należy zwrócić szczególną uwagę na rolę komputerów i wpływ nowych technologii na perspektywy zatrudnienia. Należy zbadać sposób, w jaki można wykorzystać komputery do pomocy osobom niepełnosprawnym w pracy i by uniknąć korzystania z takich technologii, które mogą stwarzać nowe bariery w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

1.6. Należy przyjrzeć się szczególne zarówno środkom i zasobom natury ludzkiej, jak i technicznej, które można zastosować, aby umożliwić pełną integrację osób niepełnosprawnych ze środowiskiem pracy. Środki te powinny obejmować ogólne działania na rzecz wszystkich osób niepełnosprawnych i specjalne działania mające na celu rozwiązanie problemów indywidualnych. Jeśli mamy osiągnąć integrację, pełne uczestnictwo osób niepełnosprawnych ma tu zasadnicze znaczenie.

1.7. Aby osiągnąć maksymalną skuteczność skoordynowanych działań, służby do spraw zatrudnienia osób niepełnosprawnych powinny albo być częścią zwykłych służb do spraw zatrudnienia, albo utrzymywać z nimi ścisły kontakt, a kontakty z różnymi służbami społecznymi i medycznymi powinny także być jak najbliższe. Służby te powinny:

a) dysponować zasobami administracyjnymi i finansowymi umożliwiającymi rozwiązywanie problemów indywidualnych lub ogólnych, pojawiających się podczas procesu stabilizacji osób niepełnosprawnych w środowisku pracy oraz
b) być łatwo dostępne dla osób zainteresowanych.

1.8. Organizacje pracodawców i związki zawodowe, jak również departamenty rządowe i organizacje niepełnosprawnych powinny być informowane o powyższych działaniach i przyczyniać się do integracji zarówno na szczeblu regionalnym, lokalnym, jak i krajowym.

1.9. Zatrudnienie osób niepełnosprawnych oraz środki to umożliwiające powinny zawsze mieć pierwszeństwo przed pomocą finansową udzielaną osobom niepełnosprawnym, niezależnie od wsparcia finansowego koniecznego do pokrycia dodatkowych kosztów niepełnosprawności. Należy dążyć do utrzymania równowagi pomiędzy działaniami skierowanymi na integrację zawodową osób niepełnosprawnych a wsparciem finansowym, tak aby nie udaremnić starań na rzecz integracji.

2. Zatrudnienie w zwykłym środowisku pracy

2.1. Aby zapewnić równość szans zatrudnienia dla osób niepełnosprawnych, należy podjąć działania przeciw dyskryminacji w pozyskiwaniu i utrzymywaniu pracy, a także w wysokości wynagrodzeń i perspektywach kariery.

2.2. Służby odpowiedzialne za pośredniczenie w pozyskiwaniu pracy przez osoby niepełnosprawne powinny pomagać im w znalezieniu pracy w zwykłym środowisku pracy w ramach indywidualnej pomocy, poprzez:

a) zagwarantowanie, że wszystkie osoby niepełnosprawne zdobędą najwyższe możliwe kwalifikacje zawodowe;
b) znalezienie pracy najlepiej dopasowanej do predyspozycji i pragnień każdej osoby, której wykonywanie byłoby jak najmniej utrudnione niepełnosprawnością i pomagało w przezwyciężaniu jej skutków;
c) dostosowywanie miejsca pracy pod względem bezpieczeństwa i wymogów funkcjonalnych wynikających z niepełnosprawności pracownika;
d) udostępnienie specjalnych narzędzi i specjalnej i dostosowanej odzieży koniecznych ze względu na niepełnosprawność;
e) uzupełnianie wynagrodzenia w okresie adaptacji w miejscu pracy z tytułu niepełnosprawności pracownika;
f) opracowanie metod oceny spadku wydajności pracownika i zagwarantowanie wyrównania za proporcjonalne obniżenie płacy;
g) działania równoważące wyjątkowe wydatki wynikające z niepełnosprawności pracownika;
oraz działania ogólne, takie jak:
h) pomoc w tworzeniu nowych miejsc pracy;
i) zachęcanie do podjęcia pracy;
j) przydział miejsc pracy;
k) rezerwację miejsc pracy.

2.3. Służby ds. zatrudnienia powinny podejmować działania uzupełniające przez tak długi czas, jak to konieczne, we współpracy z innymi służbami w tym sektorze, aby zapewnić osobom niepełnosprawnym satysfakcjonujący powrót na miejsce pracy.

2.4. Należy także podjąć działania uświadamiające pracodawcom i pracownikom, jak mogą przyczynić się do rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Działania te, bez szkody dla istniejących zobowiązań prawnych, powinny polegać na:

a) zachęcaniu, zależnie od uwarunkowań w danym kraju, organizacji pracodawców i pracowników, do stwarzania lub pomagania w stwarzaniu, niezależnie lub w ramach struktur organizacji, którą reprezentują, miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych, zwłaszcza w drodze porozumień zbiorowych lub ustalaniu przydziałów miejsc pracy dla pracowników niepełnosprawnych;
b) ogólne zachęcanie pracowników do ułatwiania integracji osób niepełnosprawnych poprzez udostępnianie im odpowiedniej pracy na stanowiskach do nich dopasowanych, przydzielanie zadań, harmonogramów, narzędzi i sprzętu, miejsca pracy i innych udogodnień, oraz uczynienie miejsca pracy łatwo dostępnym;
c) stworzenie szans osobom niepełnosprawnym na powrót do odpowiadającego pracy, jak tylko będą oni w odpowiedniej kondycji do pracy, nawet jeśli ich kondycja nie wystarczy do podjęcia poprzedniego zawodu; zachęcanie do rozbudowy struktur służb

medycyny pracy oraz organizowanie nadzoru medycznego w fabrykach, który powinien obejmować w ramach swych funkcji, o ile to możliwe, rehabilitację i reaktywację osób niepełnosprawnych, oraz promowanie współpracy pomiędzy osobami zaangażowanymi w te służby i różne agencje działające w tej samej dziedzinie;

d) przyciąganie uwagi organizacji pracowniczych i pracodawców na potrzebę aktywnego uczestnictwa w rehabilitacji zawodowej i zatrudnieniu osób niepełnosprawnych;

e) nakłanianie pracodawców do podzlecania prac zakładom pomocniczym lub osobom niepełnosprawnym pracującym w domach lub z dala od domu oraz, o ile to możliwe, zaopatrywanie ich w niezbędne materiały i maszynerię.

2.5. W ramach polityki na rzecz zatrudnienia osób niepełnosprawnych na zwykłym rynku pracy, należy promować sytuacje i stanowiska dla osób mogących pracować na zwykłym rynku pracy, pod warunkiem, że stanowiska te będą uzupełnione w specjalne, indywidualne udogodnienia pomagające osobom niepełnosprawnym oraz pomagać firmom, które chcą takie osoby zatrudniać.

Takie środki wsparcia powinny być jak najbardziej elastyczne i zróżnicowane, tak aby można je było je jak najlepiej dostosować do każdego indywidualnego przypadku (środki w zakresie promowania, szkolenia, przygotowania i uczęszczania na szkolenia skierowane do osoby niepełnosprawnej i do firmy).

Osoby niepełnosprawne szukające zatrudnienia i mające kwalifikacje zawodowe, nawet jeśli są one ograniczone, lecz które nie są w stanie znaleźć zatrudnienia natychmiast zgodnie z prawem zwyczajowym, powinny mieć pierwszeństwo dostępu do doradztwa w sprawie zatrudnienia wspomaganego, co z pewnością stanowi najlepszy sposób, aby umożliwi największej liczbie pracowników niepełnosprawnych rzeczywiste osadzenie w zawodzie.

Odnośnie warunków pracy i życia w przedsiębiorstwie, sytuacja osób wykonujących ten typ pracy powinna być scalona w maksymalnym stopniu z sytuacją innych pracowników w przedsiębiorstwie, a wynagrodzenie nie powinno być korzystniejsze dla osób niepełnosprawnych z powodu stanu ich zdrowia.

3. Zatrudnienie chronione

3.1. Rynek pracy chronionej powinien być otwarty dla ludzi, którzy, z powodu swej niepełnosprawności, nie są w stanie zdobyć lub utrzymać normalnej pracy, wspomaganej bądź nie; może to dotyczyć różnych sytuacji, między innymi chronionych miejsc pracy i ośrodków pracy. Praca chroniona powinna mieć podwójny cel: umożliwienie osobom niepełnosprawnym wykonywanie interesujących czynności i przygotowanie ich w największym możliwym stopniu do pracy w normalnym środowisku. W tym celu, należy opracować wszelkie sposoby ułatwia-

jące przejście z miejsca pracy chronionej do zwykłego środowiska pracy, takie jak: stworzenie działów pracy chronionej w ośrodkach pracy lub ośrodków pracy w zakładach chronionych; stworzenie działów pracy chronionej lub ośrodków pracy w zwykłych przedsiębiorstwach; indywidualne lub zbiorowe przydzielenie pracowników w zakładach pracy chronionej lub w ośrodkach pracy do zwykłych przedsiębiorstw.

3.2. Pracownicy niepełnosprawni powinni otrzymać, o ile to możliwe, pracę dopasowaną do ich umiejętności zawodowych. W razie potrzeby miejsce pracy chronionej powinno mieć odpowiednie udogodnienia w miejscu wejścia i wyjścia; a stosowne warunki pracy i środowisko pracy powinny być jak najbardziej typowe. Powinno też znajdować się w miejscu, gdzie pracownicy nie czują się odcięci od innych pracowników z powodu swej niepełnosprawności.

3.3. Praca chroniona powinna podlegać ogólnemu nadzorowi ze strony kompetentnych władz, który powinien dotyczyć:

a) dopasowania systemu pracy do osoby niepełnosprawnej;
b) statusu prawnego pracowników, rodzaju pracy, godzin pracy i przewidywanych zarobków;
c) pomocy medycznej, społecznej i psychologicznej dla pracowników, udzielanej przez odpowiednią kadrę kierowniczą;
d) specjalnych szkoleń i kontroli osiągnięć pracowników przeprowadzanych z myślą o ich ewentualnym przejściu na stałe na zwykły rynek pracy.

3.4. Zakłady pracy chronionej powinny:

a) gwarantować osobom niepełnosprawnym przydatne i dobrze opłacane miejsca pracy oraz zapewniać odpowiednią osobistą pomoc;
b) stanowić jednostkę produkcyjną niezależną od zwykłych przedsiębiorstw;
c) być częścią, w jak największym możliwym stopniu, konkurencyjnego systemu gospodarczego przy jednoczesnym wypełnianiu obowiązku wsparcia osoby niepełnosprawnej;
d) oferować wynagrodzenie na satysfakcjonującym poziomie proporcjonalne do rodzaju wykonywanej pracy, wytrzymujące porównanie z ogólnym rynkiem oraz włączające osobę niepełnosprawną do systemu zabezpieczeń społecznych;
e) dążyć do zachowania rentowności finansowej w jak największym zakresie, biorąc pod uwagę swe cele społeczne. Często wymaga to odrobiny pomocy ze strony władz i innych podmiotów, jak pomoc w budowie i współudział w kosztach eksploatacyjnych;
f) gwarantować, że kadra kierownicza ma wymagane kwalifikacje techniczne i, jeśli to konieczne, zapewniać dodatkowe informacje i szkolenia, uwzględniające specjalną rolę zakładu.

3.5. Pracownicy niepełnosprawni w zakładach pracy chronionej powinni mieć odpowiedni status zatrudnienia uwzględniający potrzebę osobistego wsparcia i pozwalający tworzyć normalne relacje między pracodawcą a pracownikiem, w jak największym możliwym stopniu. Wiąże się to z możliwością uczestnictwa w życiu firmy i odpowiednim wynagrodzeniem.

3.6. Ośrodki pośrednictwa pracy *assistance-through-work*, przyjmują osoby, które, z powodu swej niepełnosprawności, nie mogą pracować w zakładach chronionych ani w zwykłym środowisku pracy, lecz które nie są przez to mniej zdolne, dzięki wsparciu medycznemu i społecznemu, do wykonywania zawodu za wynagrodzeniem różniącego się od czysto pozornego zajęcia.

4. Praca w domu i z dala od domu

4.1. Praca w domu lub w innym miejscu może być dopuszczalnym rozwiązaniem dla osób, które nie są w stanie opuścić domu lub mają poważne problemy w dotarciu do miejsca pracy, ze względu na:

a) szkolenia zawodowe i rehabilitację w procesie przygotowania do pracy w ramach samozatrudnienia;
b) stan zdrowia fizycznego lub psychicznego lub sytuację rodzinną;
c) czynniki geograficzne lub lokalne społeczno–zawodowe.

4.2. Praca w domu i z dala od domu może być:

a) wykonywana w ramach samozatrudnienia;
b) zapewniona przez sektor prywatny i publiczny;
c) zorganizowana przez wspomagające zakłady pracy;
d) zapewniona przez ośrodki aktywności zawodowej, ośrodki pracy *assistance-through-wor*k lub instytucje społeczne.

4.3. Praca w domu lub z dala od domu dla przedsiębiorstwa lub zakładu pracy chronionej może być korzystna i wystarczająco dobrze płatna i włączać osoby pracujące w ten sposób do programu zabezpieczeń społecznych.

4.4. Praca osób niepełnosprawnych w domu lub z dala od domu musi wiązać się z ochroną i pomocą medyczną, zawodową i społeczną. Jeśli osoba niepełnosprawna pragnie rozpocząć pracę na własny rachunek, powinna mieć dostęp do programu wsparcia finansowego dla rozpoczynających działalność.

VIII. INTEGRACJA SPOŁECZNA I ŚRODOWISKO

1. Zasady

Różnorodne środki zastosowane w ramach procesu rehabilitacji zawsze powinny mieć na celu zwiększanie autonomii osób niepełnosprawnych jako jednostek i zapewnienie im nie-

zależności finansowej oraz pełnej integracji ze społeczeństwem. Dlatego też należy opracować i włączyć do programu rehabilitacji środki o charakterze indywidualnym i zbiorowym, tak aby zagwarantować osobom niepełnosprawnym, że pozostaną, lub staną się jednostkami niezależnymi i będą w stanie prowadzić życie społeczne tak pełne i tak normalne jak to tylko możliwe, co nie wyklucza prawa do bycia innym. Pełna rehabilitacja oznacza zastosowanie szeregu podstawowych i uzupełniających środków, regulacji, usług i świadczeń, które mogą zapewnić niezależność zarówno fizyczną, jak i psychiczną. Adaptacja infrastruktury miejskiej i architektura miast, dostęp do budynków i mieszkań, transport, komunikacja, obiekty sportowe, zajęcia kulturalne, rozrywka i czas wolny to elementy, które stanowią podstawę założeń koncepcji rehabilitacji. W przypadku, gdy to możliwe, wskazane jest i ważne, by angażować osoby niepełnosprawne i ich stowarzyszenia w rozwój polityki na ich rzecz na wszystkich poziomach.

1.2. Ustawodawstwo powinno uwzględniać prawa osób niepełnosprawnych i przyczyniać się w jak największym możliwym stopniu do ich uczestnictwa w życiu społecznym. W przypadku, gdy osoby niepełnosprawne nie mogą w pełni wykorzystać swych praw obywatelskich, należy im pomóc w jak największym możliwym stopniu w uczestnictwie w życiu społecznym, stosując odpowiednie środki wsparcia.

1.3. Dostęp do informacji to warunek i klucz do niezależnego życia. Nie tylko specjaliści branżowi powinni umieć przekazywać wiedzę na temat wszystkich dziedzin życia; także same osoby niepełnosprawne powinny umieć zdobywać taką wiedzę. Potrzebom tym mogą sprostać krajowe i regionalne ośrodki informacji.

1.4. Doradztwo społeczne, służby społeczne, poradnie rodzinne i grupy wsparcia oraz możliwość uczestnictwa osób niepełnosprawnych osobiście oraz za pośrednictwem organizacji powołanych przez nich i dla nich — to inicjatywy, które są podstawą integracji poprzez pełne uczestnictwo i równość szans i które należy popierać.

1.5. Należy poczynić specjalne przygotowania w trakcie całego procesu rehabilitacji, aby dać osobom niepełnosprawnym największy możliwy poziom niezależności, i tak aby wszelkie problemy związane z integracją społeczną i zawodową można było zidentyfikować na jak najwcześniejszym etapie.

1.6. Przygotowania te powinny obejmować, oprócz udostępnienia osobom niepełnosprawnym jak najlepiej dostosowanego sprzętu, zorganizowanie pomocy technicznych umożliwiających im wykonywanie swych codziennych osobistych i zawodowych czynności oraz komunikację, podróżowanie, udział w zajęciach sportowych, kulturalnych i rozrywkowych.

1.7. W sytuacji, gdy charakter lub ciężar upośledzenia lub wiek sprawiają, że reaktywacja zawodowa jest niemożliwa, nawet w przypadku pracy wspomaganej, w domu lub w specjalnym ośrodku pracy, należy udostępnić takim osobom zajęcia integrujące, kulturalne i rozrywkowe.

1.8. Należy podjąć odpowiednie środki, aby umożliwić osobom niepełnosprawnym, w tym osobom niepełnosprawnym umysłowo, prowadzenie takiego stylu życia, który pozwala

na budowanie relacji emocjonalnych i seksualnych w normalny sposób. Wiąże się to z udostępnianiem wiedzy i edukacji seksualnej w szkołach i instytucjach.

2. Dostępność

W procesie tworzenia polityki należy uwzględnić kryteria określone w publikacji pt. *Accessibility – Principles and guidelines* (*Dostępność — zasady i wytyczne*)[66].

2.1. Należy podjąć działania podnoszące świadomość społeczną i rozpowszechniające wiedzę na temat dostępności. Działania te powinny skupiać się na wszystkich wymienionych poniżej grupach zaangażowanych w dążenie do zapewnienia dostępności budynków i środowiska stworzonego przez człowieka w procesie ich budowy i planowania i powinny dotyczyć wszystkich rodzajów niepełnosprawności (motorycznej, sensorycznej i umysłowej):

a) osoby niepełnosprawne, zarówno prywatnie, jak i stowarzyszone w grupach zainteresowań;
b) osoby z branży usługowej, kadra nauczycielska, producenci itd.;
c) architekci, projektanci miast, podmioty zlecające prace, organy odpowiedzialne za sponsorowanie i dotacje, związane z władzami lokalnymi, regionalnymi lub z prywatnymi podmiotami;
d) decydenci polityczni;
e) personel serwisowy, sprzątający, ochrona itd.

2.2. Przepisy regulujące budowę mieszkań, budynków użyteczności publicznej, ośrodków rozrywki i turystycznych, publicznych obiektów sportowych powinny określać podstawowe standardy dostępu do wszystkich tych budynków i ich osprzętu dla osób niepełnosprawnych, a standardy te powinny być brane pod uwagę przy przyznawaniu dofinansowania, wydawaniu pozwoleń na budowę i zatwierdzaniu planów zagospodarowania przestrzeni.

W podobny sposób należy tworzyć przepisy dotyczące przystosowania istniejących już zabudowań mieszkalnych i udzielania pomocy finansowej.

W przypadku budynków mieszkalnych największą uwagę należy skupić na zapewnieniu, że oprócz dostępności, przestrzeń mieszkalna także będzie dostosowana do użytku interaktywnego wedle potrzeb osób niepełnosprawnych.

2.3. Należy używać symbolu opracowanego przez organizację Rehabilitation International do oznaczania obiektów przystosowanych dla osób niepełnosprawnych. Należy też propagować inne międzynarodowe symbole dotyczące innych rodzajów niepełnosprawności.

2.4. Należy nadawać moc obowiązującą podstawowym normom dotyczącym środowiska bez barier na szczeblu krajowymi dążyć do ich międzynarodowej akceptacji poprzez auto-

[66] 1. Wyd. Rady Europy (Council of Europe Press, 1993 r.).

ryzację ze strony Europejskiego Komitetu Normalizacyjnego i, ostatecznie, Międzynarodowej Organizacji Normalizacyjnej.

2.5. Władze powinny wziąć pod uwagę potrzeby osób niepełnosprawnych i konsultować z ich stowarzyszeniami plany rewaloryzacji zabudowy miejskiej. Plany i projekty muszą podlegać ocenie pod względem poziomu dostępności.

Należy dążyć do opracowania „karty dostępności" jako standardowego kryterium w procesie planowania zabudowy miejskiej.

2.6. Środowisko ogólne powinno być tak dostępne, jak to tylko możliwe, co oznacza ustanawianie norm dostępności dla sklepów, biur, ulic, usług itd. Regulacje te powinny uwzględniać różnorodność rodzajów niepełnosprawności i wynikające z nich potrzeby.

2.7. Należy także podjąć kroki propagujące badania nad poprawą dostępności. Wiąże się to z koniecznością oceny skuteczności zaproponowanych rozwiązań poprzez monitorowanie ich użyteczności.

3. Transport

Odpowiednie udogodnienia komunikacyjne są podstawowym warunkiem zagwarantowania osobom niepełnosprawnym większej niezależności i możliwości wyboru w życiu. Udogodnienia te powinny być jak najbardziej elastyczne, aby sprostać indywidualnym potrzebom. Transport publiczny, transport indywidualny oraz programy komunikacji stworzone z inicjatywy lokalnej mogą wnieść znaczny wkład w poprawę mobilności osób niepełnosprawnych.

3.1. Władze odpowiedzialne za transport publiczny powinny zostać wezwane do:

a) uznania, że każdy ma prawo do korzystania z transportu publicznego;
b) umożliwienia lub ułatwienia podróży pasażerom niepełnosprawnym, tak aby wspierać ich integrację gospodarczą i społeczną poprzez projektowanie i dostosowywanie różnych systemów transportu publicznego wraz z jego infrastrukturą;
c) uwzględnienia trudności, jakie napotykają osoby niepełnosprawne, i nawiązania w związku z tym współpracy z władzami administracyjnymi i organizacjami reprezentującymi osoby niepełnosprawne;
d) zwrócenia uwagi firm transportowych na wszystkie środki i działania, które można podjąć, aby umożliwić osobom niepełnosprawnym korzystanie ze środków transportu publicznego oraz na znaczenie obecności personelu w środkach transportu, który może udzielać takim osobom pomocy.

3.2. W przypadku transportu indywidualnego, władze powinny zorganizować, w największym możliwym zakresie i zgodnie z określonymi potrzebami:

a) wózki inwalidzkie do użytku wewnętrznego i zewnętrznego dla osób o wysokim stopniu niepełnosprawności, których swoboda ruchowa jest poważnie ograniczona;

b) samochody, o ile to konieczne z wbudowanymi odpowiednimi urządzeniami dla niepełnosprawnych, do regularnego użytku na drogach publicznych przez osoby niepełnosprawne, jeśli pozwalają im na to ich umiejętności manualne i umysłowe lub
c) lekkie pojazdy silnikowe lub bezsilnikowe, odpowiednio przystosowane do stanu osoby niepełnosprawnej;
d) transport dostosowany do osób z upośledzeniem wzroku.

W razie konieczności należy udzielić pomocy finansowej tym osobom niepełnosprawnym, które nie są w stanie korzystać z transportu publicznego bez pomocy i w celu dostosowania samochodu do ich specjalnych potrzeb.

3.3. Transport „od drzwi do drzwi" osób o wysokim stopniu niepełnosprawności, które nie są w stanie korzystać z transportu publicznego powinien być promowany w każdym państwie członkowskim przez odpowiednie władze.

Koszty specjalnych usług powinny być pokryte przez system opieki społecznej, którego władze powinny konsultować się z organizacjami społecznymi oraz osobami niepełnosprawnymi i ich stowarzyszeniami pod kątem planowania i realizacji tych usług.

4. Budynki mieszkalne

4.1. Osoby niepełnosprawne powinny móc żyć niezależnie w zwykłym otoczeniu domowym i integrować się ze społeczeństwem. Dlatego też:
a) wszystkie nowe budynki mieszkalne powinny być łatwo dostępne i przystosowalne;
b) dofinansowanie oraz ulgi podatkowe powinny być przyznawane na cel przystosowania istniejącego środowiska domowego;
c) architekci i konstruktorzy budowlani powinny być wyszkoleni w zakresie adaptowania budynków i domów dla osób niepełnosprawnych;
d) należy zapewnić odpowiedni dostęp dla niepełnosprawnych do tych budynków.

4.2. Rynek mieszkaniowy powinien oferować duży wybór różnego rodzaju opcji mieszkaniowych, od normalnych, przystosowanych domów, w razie potrzeby ze wsparciem terapeutycznym lub socjalnym, poprzez półsocjalne mieszkania, do domów opieki.

4.3. Oprócz szerokiego wyboru opcji mieszkaniowych, należy udostępnić osobom niepełnosprawnym alternatywne formy zamieszkania, takie jak:
a) tymczasowa opieka zastępcza, na okres choroby, wakacji, weekendów;
b) rodziny zastępcze.

4.4. Osoby niepełnosprawne mieszkające w domu, wymagające wsparcia i pomocy podczas codziennych czynności życiowych lub potrzebujący więcej niż tymczasowej opieki medycznej czy innej, powinny mieć prawo do otrzymania takiej pomocy bezpośrednio w swym domu.

4.5. W tym celu należy zorganizować odpowiednie służby w taki sposób, by osoby niepełnosprawne otrzymały pomoc w domu, kiedy tylko jej potrzebują i o dowolnej porze dnia i nocy.

4.6. W przypadku, gdy konieczna jest opieka w domu opieki, należy podjąć kroki aby:

a) zagwarantować, że prawa osób niepełnosprawnych (w tym uczestnictwo i samostanowienie o sobie) są chronione, a ich życzenia brane pod uwagę;
b) zaoferować doradztwo psychologiczne i społeczne mieszkańcom takich domów i ich rodzinom oraz
c) promować powstawanie bardziej otwartych i mniejszych jednostek, gdzie osoba niepełnosprawna mogłaby zachować pewien stopień niezależności i prywatności.

4.7. Osoby niepełnosprawne przeprowadzające się z placówek intensywnej opieki do innego rodzaju ośrodków lub domów powinny od razu przejść szkolenie w zakresie niezależnego codziennego życia w środowisku domowym, a później otrzymywać stałe wsparcie.

Należy promować możliwość przeniesienia się osoby niepełnosprawnej do normalnego środowiska domowego.

5. Pomoce techniczne

5.1. Oprócz tradycyjnych lub medyczno-technicznych przyrządów przeznaczonych do zrównoważenia uszkodzenia lub niepełnosprawności lub ich efektów, niezbędny lub co najmniej przydatny jest szeroki wachlarz codziennych zajęć specjalistycznych.

5.2. Podmioty odpowiedzialne za dostarczanie takich pomocy powinny prowadzić ich pełne spisy i udostępniać je zainteresowanym osobom i instytucjom.

5.3. Należy zwrócić szczególną uwagę na opracowanie charakterystyki technicznej, ceny oraz wytrzymałości na użytkowanie każdej pomocy technicznej dostępnej na rynku, aby ustalić, jakie gwarancje oferuje się osobom niepełnosprawnym.

5.4. Aby zapewnić optymalną reaktywację, władze oficjalne powinny pokrywać, w przypadku, gdy to możliwe, koszty takich urządzeń lub sprzętu, jak również ich konserwację i odnawianie.

6. Komunikacja

6.1. Aby zachęcić osoby niepełnosprawne do jak największego uczestnictwa w życiu społecznym, wskazane jest, by udostępnić im wszystkie kanały komunikacji: telewizję, radio, prasę i telefon.

6.2. Wśród środków koniecznych do zastosowania wymienić można następujące przykłady:

a) umieszczanie napisów dialogowych oraz tłumaczenie na język migowy programów telewizyjnych;
b) zastosowanie pętli indukcyjnej (induktofonicznej) w budynkach użytku publicznego;
c) dystrybucja materiałów pisanych alfabetem Braille'a lub dużą czcionką;
d) adaptacja telefonów na potrzeby osób z upośledzeniem słuchu;
e) usługi telekomunikacyjne (np. Minitel);
f) tłumaczenie na język migowy w miejscach publicznych (sądy itd.).

Co więcej, telefony i inne środki komunikacji powinny być dostarczane i instalowane w minimalnej cenie, w przypadku, gdy indywidualne potrzeby lub ciężar niepełnosprawności bezwzględnie wymagają ich użycia.

6.3. Dzięki rozwojowi technologii, zwłaszcza mikroprocesorów, powstały nowe, zaawansowane techniki i pomoce, które mogą znacznie zwiększyć możliwości komunikowania się przez osoby niepełnosprawne. O ile to możliwe, pomoce powinny być udostępnione osobom niepełnosprawnym do użytku w codziennym życiu.

6.4. Korzystanie z zaawansowanych systemów alarmowych sprawia, że osoby niepełnosprawne i starsze mogą czuć się w domu bezpieczniej. Dlatego należy im udostępniać takie systemy.

7. Sport

7.1. Sport, w tym zawody sportowe, należy traktować jako jeden z decydujących czynników w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych, zwłaszcza w kontekście ich integracji społecznej.

7.2. Należy więc poszerzać zakres zajęć sportowych dla osób niepełnosprawnych oraz promować ich dalszy rozwój za pomocą odpowiednich środków public relations, szkoleń pracowniczych, planowania budowy ośrodków sportowych oraz poprzez ogłaszanie działalności stowarzyszeń związanych z działalnością sportową.

7.3. Zgodnie z celem polityki integracji, należy podjąć odpowiednie środki względem osób niepełnosprawnych, aby zachęcić je do brania udziału w zajęciach sportowych w towarzystwie osób w pełni sprawnych.

7.4. Pomieszczenia w publicznych ośrodkach sportowych, takie jak szatnie, przebieralnie, prysznice itd. powinny być łatwo dostępne i łatwe w użyciu dla osób niepełnosprawnych.

7.5. Wszystkie stosowne władze publiczne oraz prywatne organizacje powinny być świadome potrzeb osób niepełnosprawnych w zakresie zajęć sportowych i rekreacyjnych, także w sektorze edukacji.

7.6. W niektórych przypadkach osoby niepełnosprawne mogą preferować specjalistyczne ośrodki sportowe, które powinno się im udostępniać.

7.7. Należy opracować strategie mające na celu szersze rozpowszechnianie wśród ogółu społeczeństwa informacji na temat sportu dla osób niepełnosprawnych. Należy promować aktywny udział głównych organizacji sportowych.

8. Czas wolny i zajęcia kulturalne

8.1. Wszystkie zajęcia w czasie wolnym, kulturalne i wakacyjne powinny być dostępne dla osób niepełnosprawnych. Oprócz tego należy im zapewnić możliwość uczestniczenia w specjalnych zajęciach, na ich życzenie i o ile pozwala im na to ich stan. Należy wspierać aktywne uczestnictwo osób niepełnosprawnych we wszystkich zajęciach kulturalnych, społecznych i politycznych, nie wykluczając możliwości zaangażowania się w nie zawodowo.

8.2. Przeszkody natury konstrukcyjnej, technicznej, fizycznej i wynikające z nastawienia społecznego, które nie pozwalają w pełni cieszyć się wyżej opisanym zajęciami, powinny być usunięte. Zwłaszcza należy poprawić dostęp do kin, teatrów, muzeów, galerii sztuki, atrakcji turystycznych i ośrodków wypoczynkowych. Należy promować dobry dostęp do środków komunikacji publicznej i indywidualnej. Należy szeroko udostępniać szkolenia informacyjne personelowi pracującemu w ośrodkach wypoczynkowych i rozrywkowych.

Atrakcje kulturalne i rozrywkowe powinny być tak zaplanowane i zorganizowane, by osoby niepełnosprawne miały do nich łatwy dostęp i mogły się nimi w pełni cieszyć.

8.3. Wszystkie przewodniki turystyczne, rozrywkowe i kulturalne powinny zawierać wszelkie możliwe informacje na temat udogodnień dostępnych dla osób niepełnosprawnych, w tym transportu, hoteli, restauracji i ośrodków sportowych. Powinny umieszczać symbole dostępności przy najważniejszych miejscach dostosowanych do osób niepełnosprawnych, takich jak toalety, udogodnienia dla osób z problemami w nauce i upośledzeniem sensorycznym, dostęp do pomocy itd. Symbole powinny być zgodne z konwencją międzynarodową, a klucze do nich podane w kilku językach. Przewodniki te powinny być produkowane w łatwo dostępnej formie, w tym w alfabecie Braille'a lub w postaci nagrania.

8.4. Należy wprowadzać wszelkie sposoby poprawiania dostępu i możliwości korzystania z atrakcji rozrywkowych, kulturalnych i turystycznych przez określone grupy osób niepełnosprawnych. Wśród przykładów można wymienić:

a) specjalne przewodniki dla każdej kategorii niepełnosprawności, opisujące szczególe udogodnienia dla osób mających problemy z uczeniem się lub dotkniętych upośledzeniem wzroku;
b) zachęcanie do korzystania z kaset audio zawierających specjalne wskazówki dla osób dotkniętych upośledzeniem wzroku;

c) zapewnienie tłumaczenia na język migowy podczas zajęć kulturalnych i rozrywkowych;
d) zapewnienie opisu w formie nagrania dźwiękowego w teatrach i kinach dla osób dotkniętych upośledzeniem wzrokowym;
e) elastyczne systemy przydzielania miejsc, tak aby umożliwić osobom upośledzonym wzrokowo i słuchowo dostęp od odpowiednich dla nich miejsc podczas widowisk kulturalnych;
f) zapewnienie makiet, map i programów pomocy osobom mającym problemy z uczeniem się i upośledzonych sensorycznie;
g) powszechna promocja „karty dostępności".

8.5. Instytucje rządowe i organizacje kulturalne i rozrywkowe powinny opracować szeroko zakrojone polityki dostępności oraz programy działania mające na celu wprowadzenie znacznych i trwałych modyfikacji poprawiających dostęp dla osób niepełnosprawnych.

IX. OCHRONA SPOŁECZNA, EKONOMICZNA I PRAWNA

1. Zakres i zasady

Aby uniknąć lub przynajmniej złagodzić skutki trudnych sytuacji, wykluczenia i dyskryminacji, zagwarantować równość szans osobom niepełnosprawnym oraz pomóc im w zbudowaniu osobistej autonomii, niezależności finansowej i integracji społecznej, należy przyznać im prawo do ochrony ekonomicznej i społecznej oraz do życia na przyzwoitym poziomie poprzez:

a) zapewnienie minimalnych środków utrzymania;
b) specjalne świadczenia oraz
c) system ochrony społecznej.

1.2. Jeśli istnieje globalny zabezpieczenia ekonomicznego i społecznego dla populacji jako całości, osoby niepełnosprawne powinny móc w pełni z niego korzystać i powinien on uwzględniać specjalne potrzeby tych osób. Jeśli jednak system taki nie istnieje, należy ustanowić specjalny system stałej ochrony dla osób niepełnosprawnych.

1.3. Ochrona społeczno–ekonomiczna powinna być wsparta świadczeniami finansowymi i usługami z zakresu opieki społecznej. Ochrona ta musi się opierać na precyzyjnej ocenie potrzeb i sytuacji osób niepełnosprawnych; potrzeby te i sytuacje muszą być regularnie sprawdzane, tak aby uwzględnić wszystkie zmiany w ich sytuacji osobistej, która jest podstawą otrzymania takiej ochrony.

1.4. Środki ochrony ekonomicznej należy traktować jako jeden z elementów procesu integracyjnego osób niepełnosprawnych.

2. Ochrona ekonomiczna i społeczna

2.1. Oprócz świadczeń społecznych przyznawanych osobom niepełnosprawnym jak również innym ludziom (na przykład zasiłki dla bezrobotnych), system zabezpieczenia ekonomicznego i społecznego powinien gwarantować:

a) specjalne świadczenia pieniężne lub w naturze dla osób niepełnosprawnych, pokrywające koszty rehabilitacji i inne specjalne potrzeby, takie jak leczenie medyczne, szkolenie zawodowe, pomoce techniczne, dostęp do i adaptacja miejsca zamieszkania, udogodnienia transportowe i komunikacyjne;
b) specjalne wsparcie finansowe dla rodzin, które mają niepełnosprawne dzieci;
c) odpowiednia pomoc, na przykład w postaci dodatku na gospodarowanie lub pożyczki inwestycyjne dla osób niepełnosprawnych pragnących rozpocząć działalność w formie samozatrudnienia;
d) minimalne środki do życia pokrywające podstawowe potrzeby i wymagania osób niepełnosprawnych i ich rodzin w takim stopniu, w jakim ich praca jest ograniczona;
e) świadczenia dla osób, które potrzebują stałej pomocy innej osoby z powodu swej niepełnosprawności;
f) świadczenia dla osób, które nie są w stanie znaleźć zatrudnienia z powodu opieki sprawowanej nad osobą niepełnosprawną;
g) w sytuacji, gdy następuje rezygnacja z pomocy finansowej z powodu podjęcia pracy, pomoc tą należy zagwarantować i zabezpieczyć na przyszłość jeśli zatrudnienie okaże się niemożliwe do zrealizowania;
h) świadczenia dla osób niepełnosprawnych, które, ze względu na swój stan, mogą pracować tylko w niepełnym wymiarze godzin.

2.2. Należy zapewnić środki budżetowe na pokrycie szczególnych wydatków poniesionych przez osoby niepełnosprawne w życiu codziennym, zwłaszcza w związku z nabyciem pomocy technicznych i pojazdów, jeśli nie pokrywają ich świadczenia z tytułu zabezpieczenia społecznego.

3. Ochrona prawna

Należy chronić podstawowe prawa przysługujące osobom niepełnosprawnym i możliwość wykonywania tych praw, włącznie z prawem do wolności od dyskryminacji. W przypadku, gdy osoby niepełnosprawne chcą częściowo lub całkowicie zarządzać swą własną nieruchomością, należy udzielić tym osobom ochrony prawnej, na przykład w formie opiekuna lub asystenta prawnego. Ochrona tego typu nie powinna być bardziej ograniczająca niż to konieczne i powinna opierać się w jak największym możliwym stopniu na życzeniach chronionej osoby.

4. Usługi z zakresu opieki społecznej

4.1. Różnorodne potrzeby osób niepełnosprawnych dotyczące doradztwa społecznego i opieki społecznej powinny być zaspokajane w pierwszej kolejności w ramach ogólnego systemu opieki społecznej, lecz by odpowiedzieć na szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych w niektórych przypadkach:

a) należy zastosować specjalne usługi oraz
b) usługi te powinny zapewniać zachowanie jak największej aktywności i niezależności.

4.2. Każdej osobie dotkniętej niepełnosprawnością należy oferować informację, doradztwo i wsparcie związane z udogodnieniami i usługami spełniającymi ich oczekiwania i potrzeby.

4.3. Usługi z zakresu opieki w domu pomagają zatrzymać osoby niepełnosprawne w ich zwykłym środowisku, umożliwiają im prowadzenie niezależnego życia oraz zapewniają szereg zajęć o charakterze domowym i społecznym, wsparcie psychologiczne i rehabilitację osobom niepełnosprawnym i rodzinom borykającym się z poważnymi trudnościami ze spełnianiem swych codziennych potrzeb. Usługi te powinny obejmować:

a) pomoc przy pracach domowych;
b) posiłki w domu;
c) pomoc w opiece nad dziećmi;
d) towarzystwo w domu i pomoc w zajęciach poza domem;
e) usługi informacyjne, takie jak tłumaczenie na język migowy, gazety na taśmach dźwiękowych itd.;
f) telefony i urządzenia telealarmowe do wezwań w nagłych przypadkach;
g) pomoc przy czynnościach życia codziennego (ADL – *activities of daily living*).

4.4. Służby w zakresie promocji i współpracy powinny popierać aktywność życiową osób niepełnosprawnych w ich społecznościach i ułatwiać im uczestnictwo we wspólnych zajęciach oraz stymulować aktywność zasobów społecznych, zwłaszcza prace i organizacje społeczne poprzez:

a) promowanie i mobilizowanie stowarzyszeń i spółdzielni;
b) wsparcie techniczne i finansowe organizacji zajmujących się osobami niepełnosprawnymi;
c) kampanie promujące i informacyjne prowadzone w porozumieniu ze stosownymi organami, stowarzyszeniami i środkami masowego przekazu;
d) zachęcanie do pracy społecznej;
e) promowanie uczestnictwa w życiu społecznym i lokalnym w różnych jego aspektach;
f) organizowanie zajęć czasu wolnego, artystycznych, kulturalnych i sportowych.

4.5. Specjalistyczne usługi wsparcia powinny zaspokajać potrzeby osób niepełnosprawnych, w tym opiekę stymulującą, w sytuacji, gdy nie jest możliwe zastosowanie zasady normalnej integracji z powodu stopnia lub złożoności niesprawności, poprzez:

a) leczenie ambulatoryjne lub, jeśli nie jest ono możliwe,
b) system opieki w domach opieki;
c) ośrodki prowadzące terapie zajęciowe.

4.6. Ośrodki terapii zajęciowej dla osób niepełnosprawnych powinny oferować szansę integracji ze społeczeństwem, nawiązania kontaktów towarzyskich oraz szkolenia w zakresie rozwoju osobistego poprzez konstruktywne zajęcia rozrywkowe i terapię zajęciową:

a) dzienne ośrodki dla osób niepełnosprawnych umysłowo, które zapewniają opiekę, wsparcie psychologiczne, edukację i szeroki wybór zajęć, a także towarzystwo i integrację społeczną;
b) ośrodki aktywności dla osób niepełnosprawnych fizycznie, które powinny adresować swą ofertę do tych, którzy nie mogą znaleźć zatrudnienia lub nie podążają ścieżką edukacyjną.

Instytucje te powinny oferować zróżnicowany i bogaty program, składający się głównie z rozrywkowych i kreatywnych zajęć grupowych kładących nacisk na aspekt społeczny. Program i metoda pracy powinny być zaadaptowane do indywidualnych możliwości uczestników i poddawane regularnej ocenie.

X. SZKOLENIE OSÓB ZAANGAŻOWANYCH W PROCES REHABILITACJI I SPOŁECZNĄ INTEGRACJĘ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

1. Zasady

Wszyscy ci, w których zakresie obowiązków leżą działania w sferze rehabilitacji i integracji osób niepełnosprawnych, pośrednio lub bezpośrednio, powinny otrzymać stosowne szkolenie. Jest to podstawą wszystkich zawodów związanych z opieką nad osobami niepełnosprawnymi, zwłaszcza w świetle zmiany opieki zinstytucjonalizowanej na opiekę społecznościową względem osób niepełnosprawnych. Szkolenie takie powinno mieć na celu pomoc osobom niepełnosprawnym, tak aby mogły one prowadzić jak najbardziej normalne życie. Edukacja i wsparcie ze strony rodziców są także niezwykle istotne jako pomoc osobom niepełnosprawnym w życiu w społeczeństwie.

1.2. Pojęcie szkolenia należy rozumieć w jego najszerszym sensie i powinno ono obejmować:

a) szkolenie ogólne, które zwykle prowadzi do uzyskania dyplomu oraz stanowi podstawową kwalifikację do wykonywania danego zawodu;
b) dodatkowe szkolenia profesjonalne specjalistyczne w kierunku danej dziedziny lub dyscypliny;
c) specjalistyczne szkolenia w dziedzinie rehabilitacji.
d) Szkolenie powinno kłaść nacisk na następujące aspekty:
e) wprowadzenie lub przystosowanie się do pracy zespołowej, której wymaga rehabilitacja;
f) wprowadzenie do technik komunikacji i metod nauczania;
g) wiedza na temat charakteru upośledzeń, ich konsekwencji i roli rehabilitacji;
h) aktywną rolę osób niepełnosprawnych lub zagrożonych niepełnosprawnością w procesie rehabilitacji.

Szkolenie powinno także obejmować:

i) dalsze szkolenia i szkolenia pracowników;
j) bieżące szkolenia mające na celu aktualizację wiedzy na temat nowych zaawansowanych technik rehabilitacji i nowości technologicznych w szeroko pojętej dziedzinie społecznej i ekonomicznej oraz budowanie odpowiedniego nastawienia społecznego względem zjawiska niepełnosprawności;
k) wiedzę na temat pomocy technicznych wykorzystywanych w rehabilitacji i integracji osób niepełnosprawnych.

1.3. Aby zagwarantować postrzeganie procesu rehabilitacji jako procesu spersonalizowanego, niepowtarzalnego, stałego i skoordynowanego, kursy i szkolenia zawodowe powinny być tworzone przy zastosowaniu tych samych kryteriów, co programy rehabilitacji dla osób niepełnosprawnych.

1.4. Należy nieustannie podwyższać kwalifikacje personelu poprzez lepszą selekcję pracowników, organizowanie kursów wprowadzających i szkolenia uzupełniające.

1.5. Personel rehabilitacyjny powinien być doskonale zaznajomiony ze środkami społecznymi i administracyjnymi stworzonymi w celu pomocy osobom niepełnosprawnym oraz z procedurami uruchamiania ich; w szczególności powinien znać różne opcje wsparcia zawodowego, jak również szanse na podjęcie przez osoby niepełnosprawne pracy odpowiadającej ich możliwościom.

1.6. Bardzo ścisła współpraca powinna być nawiązana pomiędzy:

a) pracownikami różnego rodzaju zaangażowanymi bezpośrednio w rehabilitację;
b) różnymi podmiotami, które mogą pomóc w procesie rehabilitacji i zatrudnieniu, takimi jak władze państwowe, regionalne i lokalne;
c) podmiotami publicznymi i prywatnymi, organizacjami zarówno branżowymi jak i społecznymi, które odgrywają pewną rolę w związku z rehabilitacją i integracją społeczną i zawodową osób niepełnosprawnych.

1.7. Współpracę pomiędzy personelem, władzami, instytucjami i organizacjami społecznymi należy promować na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

1.8. Należy korzystać ze wszystkich dostępnych środków przekazu, zarówno tradycyjnych, jak i nowoczesnych w dążeniu do koordynacji.

1.9. Należy podjąć kroki mające na celu wymianę pracowniczą personelu rehabilitacyjnego pomiędzy krajami, tak aby poszerzać jego wiedzę na temat nowych metod i technik.

2. Szkolenie personelu ochrony zdrowia

2.1. Studenci i lekarze medycyny

2.1.1. Wszyscy studenci uczelni medycznych powinni być kształceni w zakresie problemów związanych z rehabilitacją, zwłaszcza w kwestii potrzeby wczesnego diagnozowania i leczenia oraz koordynacji służb i personelu rehabilitacyjnego. Dlatego też:

a) oprócz dogłębnej wiedzy medycznej, rehabilitacja powinna być przedmiotem w podstawowym programie nauczania;
b) wiedza i osiągnięcia zdobyte w tej dyscyplinie należy poddawać ocenie.

Program nauczania powinien uwzględniać interakcję z osobami niepełnosprawnymi lub którym niepełnosprawność grozi oraz obejmować kurs w zakresie uszkodzeń, niepełnosprawności i upośledzeń, ogólnej koncepcji procesu rehabilitacji, jak również metody diagnostycznych, profilaktyk i leczenia, tak aby w procesie leczenia pacjent mógł całkowicie zdać się opiekę jednego lekarza lub otrzymać skierowanie do specjalisty. Studenci medycyny powinni być także szkoleni w zakresie różnych problemów związanych z rehabilitacją, włącznie ze szkoleniem psychologicznym pomagającym w kontaktach z osobami niepełnosprawnymi i ich rodzinami. Do prowadzenia kursu niezbędna jest wystarczająca liczba nauczycieli specjalizujących się w dziedzinie rehabilitacji.

2.1.2. Lekarze powinni otrzymać rzetelną wiedzę na temat rehabilitacji, zwłaszcza, jeśli zamierzają:

a) specjalizować się w tej dziedzinie lub poświęcić się wyłącznie jej, co wymaga specjalistycznego szkolenia i umiejętności koordynowania, planowania i oceny programu rehabilitacyjnego;
b) rozpocząć pracę w dziedzinie medycyny społecznej (lekarze zakładowi, ubezpieczenia zdrowotnego, współpracujący ze służbami wsparcia zawodowego, dziecięcy lekarze prowadzący);
c) specjalizować się w jakiejkolwiek dziedzinie medycyny powiązanej z rehabilitacją (pediatria, reumatologia, neurologia, ortopedia, geriatria, kardiologia, pneumologia itd.)

2.1.3. Dlatego też należy opracować:

a) specjalne kursy szkoleniowe w zakresie multidyscyplinarnej medycyny i uzupełniające kursy zintegrowane dostosowane do wyżej wymienionych rodzajów pracy medycznej;

b) struktury łączące opiekę medyczną, kształcenie i prowadzenie badań, zwłaszcza badania podstawowe i kliniczne, takie, które są niezbędne w szkoleniu podstawowym różnych specjalistów oraz do przekwalifikowania w sektorze klinicznym, terapeutycznym i technologicznym, ponieważ od nich zależą wszystkie skoordynowane multidyscyplinarne działania; takie struktury są również niezbędne dla szkoleń w dziedzinie opieki nad osobami starszymi oraz dla kadry akademickiej;
c) sposób rozpowszechniania informacji i wiedzy w tej dziedzinie, wsparty publikacją podstawowych tekstów i innych opracowań.

2.2. Personel niemedyczny zaangażowany w proces rehabilitacji medycznej

2.2.1. Każdy pracownik zespołu niemedycznego, który w ramach swego zawodu współuczestniczy w procesie rehabilitacji, powinien zostać odpowiednio przygotowany i wprowadzony w temat i otrzymywać bieżące informacje na temat najnowszych osiągnięć nie tylko w swej branży, lecz także ogólnie w dziedzinie rehabilitacji. Można to osiągnąć poprzez włączanie wiedzy na temat rehabilitacji do programu kursów wstępnych lub organizowanie szkoleń pracowniczych uzupełnianych szkoleniami specjalistycznymi.

2.2.2. W przypadku personelu medycznego:

a) podstawowe kursy powinny obejmować koncepcję i metody rehabilitacji i kłaść nacisk na wagę współpracy międzydyscyplinarnej, relacje między pacjentem a personelem oraz potrzebę aktywnego uczestnictwa pacjenta w leczeniu;
b) w ramach zawodu należy uwzględnić szkolenie starszego stażem personelu w zakresie nauczania i praktyki; szkolenie powinno być włączone do ogólnego systemu medycznego, aby ułatwić rozwój wspólnego języka i holistycznego podejścia do leczenia;
c) należy popierać programy szkolenia pracowników (zwłaszcza międzydyscyplinarne).

2.2.3. Rehabilitację należy włączyć do podstawowego programu kształcenia pielęgniarskiego, z naciskiem na potrzebę aktywnego uczestnictwa pacjenta i jego rodziny.

2.2.4. Należy opracować dalsze specjalistyczne kursy szkoleniowe dla różnego typu pielęgniarek, opiekunów i innego personelu niemedycznego, zwłaszcza:

a) osób pracujących w specjalistycznych ośrodkach rehabilitacji;
b) osób pracujących poza szpitalami, takich jak lekarze i pielęgniarki środowiskowe itd.
c) personelu akademickiego lub nadzorującego poza szpitalami.

3. Szkolenie i kształcenie personelu akademickiego

3.1. Wszystkie osoby odpowiedzialne za nauczanie i edukację powinny otrzymać szkolenie obejmujące wiedzę o podstawowych potrzebach edukacyjnych. Szkolenia takie powinny przede wszystkim uwzględniać ważną rolę komunikacji i nowych technologii. Należy podkreślać

znaczenie rozwoju osobowości u dzieci ze specjalnymi potrzebami emocjonalnymi, zwłaszcza rozwój cech, takich jak zdolność przystosowania, kreatywność i empatia.

3.2. Osoby szczególnie odpowiedzialne za kształcenie osób niepełnosprawnych powinny otrzymać szkolenia uzupełniające umożliwiające im, po pierwsze, zdobycie dogłębnej wiedzy na temat upośledzeń oraz, po drugie, opanowanie metod i technik oceny i pomocy.

Szkolenie może zostać poprowadzone przez, między innymi, specjalistów posiadających już doświadczenie w dziedzinie edukacji specjalistycznej. Powinno ono podkreślać niezwykłą wagę współpracy z kręgami rodzinnymi w tej dziedzinie.

4. Szkolenie nauczycieli zawodu i doradców zawodowych

4.1. Podstawowe szkolenie trenerów powinno być w odpowiednim stopniu dostosowane do:

a) rodzaju szkolenia pod względem odbiorcy indywidualnego lub grupowego, poprzez przekazanie informacji o konsekwencjach, efektach lub objawach różnych upośledzeń;
b) specyfiki nauczanego zawodu i stopnia kwalifikacji z nim związanego;
c) kontekstu szkolenia: instytucji, firmy, czy jest to szkolenie specjalistyczne czy zwykłe itd.

4.2. Posiadanie wymaganej wiedzy teoretycznej i technicznej lub zawodowej zaświadczają odpowiednie dyplomy przyznane szkoleniowcom lub zdobycie przez nich odpowiedniego doświadczenia zawodowego. Kwalifikacje te powinny być uzupełniane w okresie zatrudnienia poprzez uczestnictwo w kolejnych kursach szkoleniowych oraz kontakty z organem lub służbami odpowiedzialnymi za koordynację środków w zakresie rehabilitacji, jak również z ośrodkami lub służbami poradnictwa, lekarzami, personelem ośrodka, innymi trenerami, organizacjami branżowymi itd., w celu rozpoznania problemów związanych z upośledzeniem, szkoleniem i zatrudnieniem osób niepełnosprawnych.

4.3. Podstawowe teoretyczne i praktyczne szkolenie kadry nauczycielskiej i doradczej powinno uwzględniać stymulującą, koordynującą rolę jaką pełni doradztwo w programie rehabilitacyjnym, jak również różnorodność tego działania: ocena predyspozycji, prognoza rehabilitacji, programy integracji zawodowej, społecznej i indywidualnej, składanie sprawozdań z postępów w rehabilitacji zawodowej i społecznej.

4.4. Konsultanci doradczy powinny otrzymać szkolenie w standardzie uznanym w branży i być zaznajomieni z problemami związanymi z upośledzeniem i rehabilitacją; nadanie im tytułu powinno następować po ukończeniu okresu szkolenia praktycznego w ich wyspecjalizowanej dziedzinie.

4.5. Szkolenie ogólne i techniczne personelu doradczego, który obejmuje — oprócz doradcy zawodowego — lekarza i pracownika opieki społecznej oraz, w razie potrzeby, psycholo-

ga, fizjoterapeutę i instruktora technicznego, powinno być uzupełnianie w okresie zatrudnienia przez spotkania pracownicze mające na celu doszkalanie i wymianę informacji pomiędzy pracownikami. Aby osiągnąć ten cel, należy propagować wymianę doświadczenia i informacji branżowych pomiędzy ośrodkami jak również podmiotami branżowymi i organem koordynującym procesy rehabilitacji.

5. Szkolenie personelu odpowiedzialnego z integrację zawodową

5.1. Personel odpowiedzialny za pośrednictwo pracy dla osób niepełnosprawnych powinien zostać poddany selekcji przed mianowaniem. Oprócz szkolenia podstawowego, powinni oni przejść szkolenia wstępne przed lub zaraz po przejęciu swych obowiązków, jak również dalsze kursy szkoleniowe w zakresie charakteru upośledzeń i różnych typów zatrudnienia odpowiednich dla osób niepełnosprawnych.

5.2. Monitorujący kierownicy i starsi instruktorzy w sektorze pracy wspieranej, oprócz kwalifikacji zawodowych, powinni także ukończyć szkolenie w zakresie metod nauczania odpowiadających specjalnemu charakterowi takich instytucji.

5.3. Ci, którzy pełnią obowiązki administracyjne i nadzorcze związane z integracją społeczną i zawodową osób niepełnosprawnych powinni ukończyć szkolenia uzupełniające w zakresie szkoleń pracowników, których celem powinno być zagwarantowanie, że wymagania kierownictwa administracyjnego, finansowego i kadrowego są zgodne z potrzebami osób niepełnosprawnych.

6. Szkolenie personelu służb społecznych oraz personelu wsparcia społecznego i edukacyjnego

6.1. Wszyscy specjaliści odpowiedzialni za usługi społeczne i wsparcie edukacyjne, bez względu na to, czy mają specjalistyczne kwalifikacje (pracownicy opieki społecznej, wyspecjalizowani trenerzy, instruktorzy szkoleniowi, pomoce domowe, opiekunowie medyczno–psychologiczni, osoby zapewniające pomoc praktyczną w życiu codziennym i inni), powinni, o ile to możliwe, mieć stosowne kwalifikacje do swej pracy i móc korzystać ze szkoleń przygotowujących ich do wykonywania zajęć, których muszą się podjąć w ramach pomocy osobom niepełnosprawnym.

6.2. Osoby obarczone wyłączną odpowiedzialnością za osoby niepełnosprawne powinny mieć możliwość skorzystania z dalszych szkoleń teoretycznych w zakresie upośledzeń oraz praktycznych w zakresie metod i technik pracy.

7. Szkolenie personelu aktywnego w dziedzinie sportu, rozrywki i wypoczynku

7.1. Personel specjalizujący się w zakresie sportu, rozrywki lub wypoczynku organizowanego dla osób niepełnosprawnych powinien być szkolony na kursach prowadzonych w ośrodkach szkoleniowych lub przez organizacje społeczne, a kursy te powinny odpowiadać różnym typom upośledzenia.

7.2. Szkolenie takie powinno umożliwić im zrozumienie przyczyn, definicji, problemów i konsekwencji upośledzenia w kontekście czynności życia codziennego oraz, po zaszczepieniu takiego zrozumienia, określenie celów w kategoriach niezależności i integracji społecznej i zgodnie z odpowiednią metodologią pracy.

7.3. Osoby niepełnosprawne muszą mieć dostęp do wszystkich obiektów szkoleniowych, które istnieją w ich okolicy.

8. Szkolenie architektów, projektantów miast i specjalistów w branży budowlanej, budowy obiektów użyteczności publicznej i transportu w zakresie problemów osób niepełnosprawnych

8.1. Aby przedsięwziąć wczesne działania promujące radykalną i spójną politykę dostępności, koncepcja zintegrowanej dostępności powinna stanowić fundament podstawowego programu szkoleń dla architektów, projektantów miast i inżynierów.

8.2. Należy też udostępniać odpowiednie szkolenia uzupełniające specjalistom w tych dziedzinach. Należy aktywnie zachęcać ich do udziału w takich szkoleniach.

8.3. Podręczniki i materiały muszą być aktualizowane, tak aby faktycznie służyły całkowitej integracji.

XI. INFORMACJA

1. Informacja

1.1. Skuteczne procedury, struktury i instytucje informacyjne powinny być powoływane na szczeblu krajowym i regionalnym, tak aby zaspokoić potrzebę informacji na temat wszystkich aspektów niepełnosprawności, rehabilitacji i integracji ze społeczeństwem.

1.2. Programy informacyjne są konieczne ze względu na złożoność problemów, z którymi borykają się osoby niepełnosprawne i ogromna liczba organizacji, które zajmują się różnymi

aspektami ich problemów, ponieważ konieczna jest zmiana nastawienia wszystkich partnerów społecznych poprzez ciągły, konsekwentny i stały proces informacyjny.

1.3. Informacje należy udostępniać następującym grupom docelowym:

a) samym osobom niepełnosprawnym, ich opiekunom i rodzinom;
b) instytucjom i pracownikom działającym we wszelkich dziedzinach związanych z rehabilitacją i integracją;
c) decydentom politycznym;
d) ogółowi społeczeństwa.

1.4. Zakres informacji powinien być szeroki i pokrywać:

a) cele i metody integracji;
b) tematy związane z codziennym życiem osób niepełnosprawnych;
c) socjo–medyczne aspekty uszkodzeń, niepełnosprawności i upośledzeń;
d) organizacje sektora zdrowia publicznego i polityki na rzecz osób niepełnosprawnych, na przykład: rehabilitacja, metody
e) leczenia, edukacja, szkolenia zawodowe, szanse zatrudnienia, udogodnienia komunikacyjne, dostępność, pomoce techniczne.

1.5. Informacje powinny być dostarczane przez:

a) służby ogólne, takie jak opieka społeczna, usługi obsługi telefonicznej, doradcy społeczni i ośrodki doradztwa prawnego;
b) służby specjalistyczne, np. ośrodki rehabilitacyjne, dla osób z upośledzeniem wzroku lub słuchu;
c) grupy nacisku lub społecznościowe dla osób niepełnosprawnych lub organizacje działające na ich rzecz;
d) specjalistyczne ośrodki informacji i wydawnictwa.

1.6. Należy wspierać koordynację pracy informacyjnej, dokumentacyjnej i reklamowej wykonywanej przez różne podmioty publiczne i prywatne.

1.7. Należy wspierać międzynarodową wymianę informacji w postaci publikacji, broszur, filmów lub innych materiałów.

XII. STATYSTYKI I BADANIA

1. Statystyki

1.1. Budowanie polityki i jej wdrażanie w imieniu osób niepełnosprawnych oraz ocena jej skuteczności musi opierać się na możliwie jak najbardziej precyzyjnej ocenie sytuacji i potrzeb osób zainteresowanych.

W tym celu, należy utworzyć wiarygodne i spójne bazy danych statystycznych i udostępnić je kompetentnym władzom do wykorzystania. Dostępną informację należy także przekazać wszelkim organizacjom i prywatnym osobom na ich życzenie.

Należy zwrócić specjalną uwagę na normalizację i ujednolicenie definicji parametrów, tak aby można było prowadzić badania porównawcze w różnych krajach.

1.2. Należy stosować się do możliwie najwyższych norm naukowych i etycznych zarówno w zbieraniu danych jak i ich przetwarzaniu, aby zagwarantować osobom zainteresowanym najwyższy szacunek dla ich prawa prywatności.

1.3. Dan statystyczne zebrane i przetworzone muszą być tak dokładne, jak to tylko możliwe, i należy je pozyskać od organizacji pozostających w kontakcie z osobami niepełnosprawnymi (fundusze ubezpieczeniowe, komitety doradcze, służby zatrudnienia, opieka społeczna itd.)

1.4. Zebrane dane powinny dotyczyć różnych aspektów sytuacji, w jakiej znajdują się osoby niepełnosprawne (dane demograficzne i na temat rodziny, charakteru i przyczyny niepełnosprawności, wykształcenia, zatrudnienia, zamieszkania, rodzajów usług specjalistycznych, z których korzysta dana osoba, charakteru i wysokości dochodów itd.).

2. Badania

2.1. Niezwykle istotna jest stymulacja i promowanie ogólnych i specjalistycznych badań w dziedzinach związanych z uszkodzeniami, niepełnosprawnością i upośledzeniem.

2.2. Dlatego też wszystkie aspekty profilaktyki, rozpoznawania i leczenia uszkodzeń i niepełnosprawności powinny stać się przedmiotem badań naukowych.

2.3. Co więcej, kompetentne władze powinny podjąć lub wspierać realizację programu badań ekonomicznych, technologicznych, socjologicznych i psychologicznych, tak aby z jednej strony zdefiniować najskuteczniejsze środki minimalizowania lub łagodzenia upośledzeń, które dotykają osoby niepełnosprawne, a z drugiej uzgodnić warunki, jakie należy spełnić, by zintegrować te osoby ze społeczeństwem w jak największym możliwym stopniu.

Mając powyższe na uwadze, należy zwrócić szczególną uwagę na ocenę innowacyjnych i eksperymentalnych działań w dziedzinie integracji ,zwłaszcza tych, które wykorzystują nowe technologie.

2.4. Badania te powinny stanowić część ogólnej polityki dotyczącej wszystkich aspektów życia ludzkiego i społeczeństwa. Powinny być przeprowadzone w sposób jednolity i zgodny i przyczyniać się do wymiany informacji na szczeblu krajowym i międzynarodowym.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2004)10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące ochrony praw człowieka i godności osób z zaburzeniami psychicznymi

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 22 września 2004
na 896. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami, zwłaszcza poprzez ujednolicenie praw w kwestiach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania;

mając na względzie szczególnie:

- Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. oraz jej stosowanie przez organy powołane na mocy tej Konwencji;
- Konwencję o ochronie praw człowieka i godności istoty ludzkiej wobec zastosowania biologii i medycyny („Konwencja o prawach człowieka i biomedycynie") z dnia 4 kwietnia 1997 r.;
- Zalecenie Nr R (83) 2 dotyczące ochrony prawnej osób cierpiących na zaburzenia psychiczne umieszczonych w placówkach przymusowej opieki;
- Zalecenie Nr R (87)3 w sprawie Europejskie Reguły Więzienne;
- Zalecenie Nr R (98)7 dotyczące etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu;
- Zalecenie 1235 (1994) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie psychiatrii i praw człowieka;

mając na względzie prace Europejskiego Komitetu ds. zapobiegania torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;

mając na względzie konsultacje publiczne w sprawie ochrony praw człowieka i godności osób cierpiących na zaburzenia psychiczne, zainicjowane przez Komitet Sterujący ds. Bioetyki;

zważywszy, że wspólne działanie na poziomie europejskim pomoże lepiej promować prawa człowieka i godność osób z zaburzeniami psychicznymi, zwłaszcza tych, którzy zostali umieszczeni przymusowo w placówkach leczniczych lub poddani przymusowemu leczeniu;

zważywszy, że zarówno zaburzenia psychiczne, jaki pewne metody leczenia takich schorzeń mogą wpływać na osobowość człowieka;

podkreślając, że specjaliści od zdrowia psychicznego muszą być świadomi takiego ryzyka i że muszą oni działać ramach struktur prawnych oraz regularnie rewidować swe praktyki;

podkreślając potrzebę zagwarantowania, że osoby z zaburzeniami psychicznymi nie będą nigdy wykorzystywane emocjonalnie, fizycznie, finansowo czy seksualnie;

pozostając świadomym odpowiedzialności, jaką ponoszą specjaliści od zdrowia psychicznego za zagwarantowanie, w takim stopniu, w jakim są w stanie zagwarantować, że zasady ujęte w niniejszych wytycznych będą przestrzegane;

zaleca, aby rządy państw członkowskich dostosowały swe ustawodawstwo i metody działania do wytycznych określonych w niniejszym Zaleceniu;

zaleca, aby rządy państw członkowskich przeanalizowały ponownie alokację zasobów w sektorze usług zdrowia psychicznego, tak by spełnić wymagania poniżej przedstawionych wytycznych.

WYTYCZNE

ROZDZIAŁ I
CEL I ZAKRES

Artykuł 1
Cel

1. Niniejsze Zalecenie ma na celu wzmocnienie ochrony godności, praw człowieka i podstawowych wolności osób z zaburzeniami psychicznymi, zwłaszcza tych, które zostały umieszczone przymusowo w placówkach leczniczych lub poddane przymusowemu leczeniu.

2. Zapisy niniejszego Zalecenia nie ograniczają ani nie wpływają w inny sposób na możliwość zagwarantowania osobom z zaburzeniami psychicznymi przez państwa członkowskie szerszej gamy środków ochrony, niż ta określona w niniejszym Zaleceniu.

Artykuł 2
Zakres i definicje

Zakres

1. Niniejsze Zalecenie dotyczy osób z zaburzeniami psychicznymi zdefiniowanych zgodnie z międzynarodowo przyjętymi standardami medycznymi.

2. Niemożność przystosowania się do moralnych, społecznych, politycznych i innych wartości przyjętych w społeczeństwie nie może być sama w sobie uznana za zaburzenie psychiczne.

Definicje

3. Na potrzeby niniejszego zalecenia, pojęcie:

- „właściwy organ" oznacza władze, osobę lub organ powołany na mocy prawa, odrębny od osoby lub organu oferującego środki przymusowe, który może podjąć niezależną decyzję;
- „sąd" obejmuje także odniesienie do organu podobnego do sądu lub trybunału;
- „placówka" obejmuje placówki i oddziały;
- „rzecznik osobisty" oznacza osobę dbającą o interesy osoby z zaburzeniami psychicznymi, która może udzielić jej wsparcia moralnego w sytuacjach, kiedy ta osoba czuje się zagrożona;
- „przedstawiciel" oznacza osobę powołaną na mocy prawa do reprezentowania interesów osoby, która nie ma zdolności do wyrażania zgody oraz do podejmowania decyzji w imieniu tej osoby;
- „cele lecznicze" obejmują profilaktykę, diagnozę, kontrolę i leczenie zaburzeń oraz rehabilitację;
- „leczenie" oznacza interwencję (fizyczną lub psychiczną) względem osoby z zaburzeniami psychicznymi, której, uwzględniwszy społeczny wymiar sytuacji, celem jest wyleczenie tego zaburzenia psychicznego. Leczenie może obejmować środki mające na celu poprawę jakości życia leczonej osoby w aspekcie społecznym.

ROZDZIAŁ II
POSTANOWIENIA OGÓLNE

Artykuł 3
Równe traktowanie

1. Wszelkie formy dyskryminacji z powodu zaburzeń psychicznych powinny być zakazane.

2. Państwa członkowskie powinny podjąć odpowiednie kroki, aby wyeliminować takie formy dyskryminacji.

Artykuł 4
Prawa polityczne i obywatelskie

1. Osoby z zaburzeniami psychicznymi powinny mieć prawo do wykonywania swych obywatelskich i politycznych praw.

2. Ograniczenia, które mogą ewentualnie zaistnieć względem wykonywania tych praw powinny być zgodne z Konwencją ochrony praw człowieka i podstawowych wolności i nie powinny wynikać wyłącznie z faktu, że dana osoba ma zaburzenia psychiczne.

Artykuł 5
Promowanie zdrowia psychicznego

Państwa członkowskie powinny promować zdrowie psychiczne poprzez zachęcanie do pracy nad programami mającymi na celu podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat profilaktyki, diagnostyki i leczenia zaburzeń psychicznych.

Artykuł 6
Informacja na temat praw pacjenta i udzielanie im wsparcia

Osoby leczone lub umieszczone w placówkach z powodu zaburzeń psychicznych powinny być osobiście informowane o swych prawach jako pacjenci i mieć dostęp do kompetentnego, niezależnego od służb zdrowia psychicznego organu lub osoby, która może, w razie potrzeby, pomóc im zrozumieć swe prawa i korzystać z nich.

Artykuł 7
Ochrona najsłabszych osób z zaburzeniami psychicznymi

1. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że będą istniały mechanizmy ochrony osób najsłabszych z zaburzeniami psychicznymi, zwłaszcza tych, które nie mają zdolności do wyrażenia zgody lub które mogą nie być w stanie sprzeciwić się łamaniu ich praw człowieka.

2. Prawo powinno przewidywać stworzenie środków ochrony, w odpowiednich przypadkach, finansowych interesów osób z zaburzeniami psychicznymi.

Artykuł 8
Zasada najmniejszego ograniczenia

Osoby z zaburzeniami psychicznymi powinny mieć prawo do opieki w jak najmniej restrykcyjnym środowisku, skorzystania z jak najmniej restrykcyjnej lub ingerującej formy leczenia, jakie jest dla nich dostępne, z uwzględnieniem ich potrzeb zdrowotnych i potrzeby chronienia bezpieczeństwa innych.

Artykuł 9
Środowisko i warunki życiowe

1. Placówki przeznaczone do umieszczania osób z zaburzeniami psychicznymi powinny zapewniać każdej osobie, uwzględniając jej stan zdrowia i konieczność ochrony bezpieczeństwa innych, pobyt w środowisku i w warunkach życiowych jak najbardziej zbliżonych do tych, w których żyją zdrowe osoby w podobnym wieku, tej samej płci, o podobnym pochodzeniu kulturowym w społeczeństwie. Należy także zapewnić społeczne metody rehabilitacji, aby promować integrację takich osób ze społeczeństwem.

2. Placówki przeznaczone do przymusowego pobytu osób z zaburzeniami psychicznymi powinny być rejestrowane przez odpowiednie władze.

Artykuł 10
Zapewnienie usług zdrowotnych

Państwa członkowskie powinny, biorąc pod uwagę dostępne zasoby, podjąć działania:

i. aby zapewnić odpowiednią jakość usług, aby spełnić potrzeby zdrowotne osób z zaburzeniami psychicznymi, uwzględniając różnorodność potrzeb różnych grup takich osób oraz zapewnić równy dostęp do tych usług.

ii. aby zaoferować alternatywę dla przymusowego pobytu w placówce i dla przymusowego leczenia w jak najszerszym możliwym zakresie;
iii. aby zapewnić wystarczającą ilość placówek szpitalnych o odpowiednim stopniu bezpieczeństwa oraz usług społecznych, tak aby spełnić zdrowotne potrzeby osób z zaburzeniami psychicznymi mających związki z karnym wymiarem sprawiedliwości;
iv. aby zagwarantować, że potrzeby opieki w zakresie zdrowia psychicznego osób z zaburzeniami psychicznymi są dobrze poznane i osobom tym zapewniony został równy dostęp do usług, które te potrzeby mogą zaspokoić na właściwym poziomie jakości.

Artykuł 11
Standardy profesjonalizmu

1. Personel zawodowy pracujący w służbach zdrowia psychicznego powinien mieć odpowiednie kwalifikacje i być przeszkolony, tak by mógł pełnić swą rolę w tych strukturach zgodnie ze swymi obowiązkami zawodowymi i standardami zawodu.

2. W szczególności personel powinien otrzymać odpowiednie szkolenie w zakresie:
i. ochrony godności, praw człowieka i podstawowych wolności osób z zaburzeniami psychicznymi;
ii. zrozumienia, profilaktyki i kontroli przemocy;
iii. środków umożliwiających uniknięcie środków ograniczających lub odosobnienia;
iv. wąskiego zakresu uzasadnionych przyczyn, dla których różne środki ograniczające lub odosobnienia mogą być zastosowane, z uwzględnieniem korzyści i ryzyk z tym związanych, oraz poprawnego stosowania tych środków.

Artykuł 12
Ogólne zasady leczenia zaburzeń psychicznych

1. Osoby z zaburzeniami psychicznymi powinny zostać objęte leczeniem i opieką prowadzoną przez odpowiednio wykwalifikowany personel i opierać się na odpowiednio dostosowanym, indywidualnym programie. Jeśli tylko to możliwe, plan leczenia powinien być przygotowany w porozumieniu z osobą zainteresowaną, a jej opinia powinna być wzięta pod uwagę. Plan ten powinien być regularnie sprawdzany i w razie potrzeby poprawiany.

2. Na mocy postanowień rozdziału III i artykułów 28 i 34 poniżej, leczenie może być zapewnione osobie z zaburzeniami psychicznymi tylko za jej zgodą, jeśli jest ona zdolna do wy-

dania takiej zgody lub — kiedy osoba ta nie ma takiej zdolności — za upoważnieniem przedstawiciela, władz, osoby lub organu zgodnie z przepisami prawa.

3. Jeśli z powodu wyjątkowej sytuacji stosowna zgoda lub upoważnienie nie mogą być uzyskane, wszelkie leczenie zaburzeń psychicznych niezbędne, by uniknąć poważnej szkody na zdrowiu osoby zainteresowanej lub by chronić bezpieczeństwo innych, może być przeprowadzone natychmiastowo.

Artykuł 13
Poufność i przechowywanie danych

1. Wszystkie dane osobiste dotyczące konkretnej osoby z zaburzeniami psychicznymi należy uznać za poufne. Takie dane mogą być zbierane, przetwarzane i przekazywane wyłącznie zgodnie z przepisami dotyczącymi tajemnicy służbowej i ochrony danych osobowych.

2. Należy przechowywać precyzyjne, wszechstronne medyczne i, w razie potrzeby, administracyjne zapisy danych dla osób z zaburzeniami psychicznymi umieszczonymi w placówce lub leczonymi na takie zaburzenia. Warunki regulujące dostęp do tych informacji powinny być jasno określone przez prawo.

Artykuł 14
Badania biomedyczne

Badania biomedyczne prowadzone na osobie z zaburzeniami psychicznymi powinny respektować zapisy niniejszego Zalecenia oraz stosowne zapisy Konwencji o prawach człowieka i biomedycynie, Protokołu dodatkowego do niej w sprawie badań biomedycznych i innych zapisów prawnych gwarantujących ochronę osobom w kontekście badań.

Artykuł 15
Osoby pozostające na utrzymaniu osób z zaburzeniami psychicznymi

Należy zwrócić szczególną uwagę na potrzeby członków rodziny, zwłaszcza dzieci, którzy pozostają na utrzymaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

ROZDZIAŁ III.
PRZYMUSOWE UMIESZCZENIE W ZAKŁADZIE PSYCHIATRYCZNYM I PRZYMUSOWE LECZENIE W PRZYPADKACH ZABURZEŃ PSYCHICZNYCH

Artykuł 16
Zakres rozdziału III

Zapisy tego rozdziału dotyczą osób z zaburzeniami psychicznymi, które:

i. mają zdolność do wyrażenia zgody, lecz odmawiają umieszczenia w placówce lub stosownego leczenia lub
ii. nie mają zdolności do wyrażenia zgody i sprzeciwiają się umieszczeniu w placówce lub stosownemu leczeniu.

Artykuł 17
Kryteria kwalifikujące do przymusowego umieszczenia w placówce

1. Osoba może być umieszczona przymusowo w placówce tylko jeśli spełnione są następujące warunki:

i. osoba ta ma zaburzenia psychiczne;
ii. stan tej osoby wskazuje na znaczne ryzyko uszkodzenia jej zdrowia lub zdrowia innych osób;
iii. umieszczenie w placówce ma cele lecznicze;
iv. nie są dostępne inne, mniej restrykcyjne środki stosownej opieki;
v. opinia osoby zainteresowanej została wzięta pod uwagę.

2. Prawo może przewidywać, że zainteresowana osoba może być wyjątkowo umieszczona przymusowo w placówce, zgodnie z zapisami niniejszego rozdziału, na minimalny konieczny okres czasu, w celu ustalenia, czy ta osoba ma zaburzenia psychiczne, które niosą ze sobą znaczne ryzyko uszkodzenia zdrowia jej lub innych osób jeśli:

i. zachowanie tej osoby wskazuje wyraźnie na takie zaburzenia;
ii. jej stan może wskazywać na zaistnienie takiego ryzyka;
iii. nie istnieją inne odpowiednie i mniej restrykcyjne środki oraz
iv. opinia osoby zainteresowanej została wzięta pod uwagę.

Artykuł 18
Kryteria kwalifikujące do przymusowego leczenia

Osoba może być poddana przymusowemu leczeniu tylko jeśli spełnione są następujące warunki:

i. osoba ta ma zaburzenia psychiczne;
ii. stan tej osoby wskazuje na znaczne ryzyko uszkodzenia jej zdrowia lub zdrowia innych osób;
iii. nie są dostępne inne, mniej inwazyjne środki stosownej opieki;
iv. opinia osoby zainteresowanej została wzięta pod uwagę.

Artykuł 19
Zasady dotyczące przymusowego leczenia

1. Leczenie przymusowe powinno:

i. dotyczyć określonych objawów i symptomów klinicznych;
ii. być proporcjonalne do stanu zdrowia zainteresowanej osoby;
iii. stanowić część utrwalonego na piśmie programu leczenia;
iv. być udokumentowane;
v. w stosownych przypadkach, mieć na celu jak najszybsze umożliwienie ze skorzystania z leczenia akceptowalnego przez osobę zainteresowaną.

2. Oprócz wymogów przedstawionych w artykule 12.1 powyżej, program leczenia powinien:

i. o ile to możliwe, być przygotowany w oparciu o konsultacje z osobą zainteresowaną oraz osobistym rzecznikiem lub przedstawicielem tej osoby, jeśli takiego posiada;
ii. być sprawdzany w regularnych odstępach czasu i, w razie potrzeby, poprawiany, jeśli tylko to możliwe w oparciu o konsultacje z osobą zainteresowaną i jej osobistym rzecznikiem lub przedstawicielem, jeśli takiego posiada.

3. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że leczenie przymusowe będzie się odbywało tylko w odpowiednim do tego środowisku.

Artykuł 20
Procedury dotyczące decyzji w sprawie przymusowego umieszczenia w placówce i/lub przymusowego leczenia

Decyzja

1. Decyzja, by umieścić przymusowo osobę chorą w placówce powinna zostać podjęta przez sąd lub inny właściwy organ. Sąd lub inny właściwy organ powinien:

i. uwzględnić opinię osoby zainteresowanej;
ii. działać zgodnie z procedurami przewidzianymi przez prawo w oparciu o zasadę, że z osobą zainteresowaną należy się konsultować i że powinna ona być zrozumiana.

2. Decyzja, by poddać osobę chorą przymusowemu leczeniu powinna zostać podjęta przez sąd lub inny właściwy organ. Sąd lub inny właściwy organ powinien:

i. uwzględnić opinię osoby zainteresowanej;
ii. działać zgodnie z procedurami przewidzianymi przez prawo w oparciu o zasadę, że z osobą zainteresowaną należy się konsultować i że powinna ona być zrozumiana.

Jednakże prawo może przewidywać, że kiedy osoba zostanie umieszczona przymusowo w placówce, decyzja, by poddać tę osobę przymusowemu leczeniu może zostać podjęta przez lekarza mającego odpowiednie kompetencje i doświadczenie, po przebadaniu osoby zainteresowanej oraz z uwzględnieniem jej opinii.

3. Decyzje o przymusowym umieszczeniu danej osoby w placówce lub poddaniu jej przymusowemu leczeniu powinna być udokumentowana i określać maksymalny okres czasu, po którym, zgodnie z przepisami prawa, powinna być ponownie rozpatrzona. Zapis ten pozostaje bez szkody dla praw osób zainteresowanych do ponownej analizy decyzji i odwołań, zgodnie z zapisami artykułu 25.

Procedury poprzedzające wydanie decyzji

4. Przymusowe umieszczenie w placówce i przymusowe leczenie lub ich przedłużenie powinny nastąpić tylko na podstawie badania przeprowadzonego przez lekarza mającego niezbędne kompetencje i doświadczenie oraz zgodnie z obowiązującymi, profesjonalnymi standardami.

5. Lekarz ten lub właściwy organ powinien skonsultować się z bliskimi zainteresowanej osoby, chyba że ta osoba jest temu przeciwna, konsultacje takie są niewykonalne lub nieodpowiednie z innych powodów.

6. Należy konsultować się z wszystkimi przedstawicielami osoby zainteresowanej i informować ich.

Artykuł 21
Procedury dotyczące decyzji w sprawie przymusowego umieszczenia w placówce i/lub przymusowego leczenia w sytuacjach nadzwyczajnych

1. Procedury w sytuacjach nadzwyczajnych nie powinny być wykorzystywane w celu uniknięcia procedur określonych w artykule 20.

2. W ramach procedur nadzwyczajnych:

i. przymusowe umieszczenie w placówce lub leczenie powinno mieć miejsce tylko na krótki czas na podstawie oceny medycznej odpowiadającej określonym środkom, które mają być zastosowane;

ii. należy w jak najszerszym możliwym zakresie postępować zgodnie z ust. 5 i 6 artykułu 20;

iii. decyzje o przymusowym umieszczeniu danej osoby w placówce lub poddaniu jej przymusowemu leczeniu powinna być udokumentowane i określać maksymalny okres czasu, po którym, zgodnie z przepisami prawa, powinny być ponownie oficjalnie rozpatrzone. Zapis ten pozostaje bez szkody dla praw osób zainteresowanych do rewizji decyzji i odwołań, zgodnie z zapisami artykułu 25.

3. Jeśli zastosowany środek ma być kontynuowany także po sytuacji nadzwyczajnej, sąd lub inny właściwy organ powinien podjąć decyzję w sprawie zastosowania odpowiedniego środka w jak najkrótszym możliwym czasie, zgodnie z artykułem 20.

Artykuł 22
Prawo do informacji

1. Osoby umieszczone przymusowo w placówce lub poddane przymusowemu leczeniu powinny być niezwłocznie poinformowane ustnie lub pisemnie o swych prawach oraz przysługujących środkach leczenia.

2. Osoby te powinny być informowane regularnie i w odpowiedni sposób o powodach wydanej decyzji oraz kryteriach kwalifikujących je do przedłużenia lub zakończenia stosowania danych środków.

3. Przedstawiciel osoby, jeśli taki istnieje, powinien także otrzymać takie informacje.

Artykuł 23
Prawo do kontaktów i wizyt przysługujące osobom umieszczonym przymusowo w placówce

Prawo osoby z zaburzeniami psychicznymi umieszczonej przymusowo w placówce:

i. do komunikowania się ze swymi prawnikami, przedstawicielami lub innymi odpowiednimi władzami nie powinno być ograniczane. Prawo do komunikowania się ze swymi osobistymi rzecznikami lub innymi osobami nie powinno być w nieuzasadniony sposób ograniczane;
ii. do przyjmowania wizyt nie powinno być w nieuzasadniony sposób ograniczane, biorąc pod uwagę potrzeby ochrony najwrażliwszych osób lub małoletnich umieszczonych w placówce psychiatrycznej lub odwiedzających taką placówkę.

Artykuł 24
Zakończenie przymusowego pobytu w placówce i/lub przymusowego leczenia

1. Przymusowe umieszczenie w placówce lub leczenie powinny zostać zakończone, jeżeli którekolwiek z kryteriów zastosowania środków nie jest już spełnianie.

2. Lekarz odpowiedzialny za opiekę nad osobą chorą powinien być odpowiedzialny za dokonanie oceny, czy którekolwiek z kryteriów nie jest już spełnianie, chyba że sąd zastrzegł sobie lub innemu organowi prawo do oceny, czy istnieje ryzyko szkody na zdrowiu innych osób.

3. O ile zakończenie stosowania danego środka nie podlega decyzji sądowej, lekarz, odpowiedzialne władze i właściwy organ powinni móc podjąć działania na podstawie powyższych kryteriów w celu zakończenia stosowania tego środka.

4. Państwa członkowskie powinny, w miarę możliwości, dążyć do zminimalizowania czasu trwania przymusowego pobytu w placówce poprzez zastosowanie odpowiednich świadczeń rekonwalescencyjnych.

Artykuł 25
Kontrola i odwołania dotyczące legalności przymusowego umieszczenia w placówce i/lub przymusowego leczenia

1. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że osoby umieszczone przymusowo w placówce lub poddane przymusowemu leczeniu będą mogły skutecznie wykonywać prawo:

i. do odwołania się od wydanej decyzji;
ii. do przekazywania sądom w rozsądnych odstępach czasu decyzji o zastosowanych środkach w celu kontroli jej legalności;

iii. do bycia wysłuchanym osobiście lub za pośrednictwem osobistego rzecznika lub przedstawiciela podczas takich kontroli lub apelacji.

2. Jeśli osoba zainteresowana lub osobisty rzecznik tej osoby lub jej przedstawiciel, jeśli tacy istnieją, nie żądają takiej kontroli, odpowiedzialne władze powinny poinformować sąd i zagwarantować, że legalność zastosowanego środka będzie stale kontrolowana w rozsądnych i regularnych odstępach czasu.

3. Państwa członkowskie powinny rozważyć możliwość przydzielenia osobie zainteresowanej prawnika do wszystkich takich postępowań sądowych. W przypadku, gdy osoba zainteresowana nie może działać we własnym imieniu, powinna ona mieć prawo do prawnika i, zgodnie z prawem krajowym, bezpłatnej pomocy prawnej. Prawnik powinien mieć dostęp do wszystkich materiałów i prawo do zakwestionowania materiału dowodowego przed sądem.

4. Jeśli osoba zainteresowana ma przedstawiciela, powinien on mieć dostęp do wszystkich materiałów oraz prawo do zakwestionowania materiału dowodowego przed sądem.

5. Osoba zainteresowana powinna mieć dostęp do wszystkich materiałów przed sądem pod warunkiem ochrony poufności i bezpieczeństwa innych zgodnie z prawem krajowym. Jeśli osoba zainteresowana nie ma przedstawiciela, powinna ona mieć dostęp do pomocy ze strony osobistego rzecznika podczas wszystkich procedur przed sądem.

6. Sąd powinien dostarczyć swą decyzję niezwłocznie. Jeśli dostrzeże jakiekolwiek złamanie stosownego prawa krajowego, powinien je zgłosić do odpowiedniego organu.

7. Należy stworzyć procedurę odwoławczą od decyzji sądu.

ROZDZIAŁ IV
UMIESZCZENIE W PLACÓWCE OSOBY Z ZABURZENIAMI PSYCHICZNYMI NIEZDOLNEJ DO WYRAŻENIA ZGODY W PRZYPADKU BRAKU JEJ SPRZECIWU

Artykuł 26
Umieszczenie w placówce osoby z zaburzeniami psychicznymi niezdolnej do wyrażenia zgody w przypadku braku jej sprzeciwu

Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że istnieją odpowiednie przepisy chroniące osobę z zaburzeniami psychicznymi, która nie ma zdolności do wyrażenia zgody i wobec której istnieje przekonanie, że konieczne jest umieszczenie jej w placówce, oraz która się temu nie sprzeciwia.

ROZDZIAŁ V
SYTUACJE WYJĄTKOWE

Artykuł 27
Odosobnienie i ograniczenie wolności osobistej

1. Odosobnienie czy ograniczenie wolności osobistej powinny być środkami stosowanymi tylko w odpowiednich placówkach oraz w sposób zgodny z zasadą najmniejszego ograniczenia, aby zapobiec wyrządzeniu krzywdy osobie zainteresowanej lub innym oraz proporcjonalnie do ryzyka z tym związanego.

2. Takie środki powinny być wykorzystywane tylko pod nadzorem medycznym i powinny być odpowiednio udokumentowane.

3. Oprócz tego:

i. osoba poddana odosobnieniu lub ograniczeniu powinna być regularnie monitorowana;
ii. przyczyny i czas trwania takich środków powinny być zapisane w dokumentacji medycznej tej osoby oraz w odpowiednim rejestrze.

4. Niniejszy artykuł nie ma zastosowania wobec tymczasowego ograniczenia wolności osobistej

Artykuł 28
Specjalne leczenie

1. Leczenie zaburzenia psychicznego nie mające na celu wywołania nieodwracalnych skutków fizycznych, lecz które może być szczególnie inwazyjne, może być stosowane tylko jeśli nie istnieje żaden inny mniej inwazyjny środek leczniczy. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że stosowanie takiego leczenia:

i. podlega odpowiedniej kontroli etycznej;
ii. jest zgodne z odpowiednimi protokołami klinicznymi określającymi międzynarodowe standardy i gwarancje;
iii. odbywa się, z wyjątkiem sytuacji nadzwyczajnych opisanych w artykule 12, za wyraźną i pisemną zgodą leczonej osoby lub, w przypadku, gdy ta osoba nie ma zdolności do wyrażenia takiej zgody, za upoważnieniem sądu lub innego właściwego organu;
iv. jest w pełni udokumentowana i zapisana w odpowiednim rejestrze.

2. Stosowanie leczenia zaburzeń psychicznych w celu wywołania nieodwracalnych efektów fizycznych powinno być wyjątkowe i nie powinno mieć miejsca w kontekście przy-

musowego umieszczenia w placówce. Takie leczenie powinno być prowadzone tylko gdy osoba zainteresowana wydała dobrowolną, wyraźną i zgodę na piśmie dotyczącą specjalnie tego leczenia. Leczenie to powinno być w pełni udokumentowane i zapisane w rejestrze i stosowane wyłącznie:

i. zgodnie z prawem;
ii. pod odpowiednią kontrolą etyczną;
iii. zgodnie z zasadą najmniejszego ograniczenia;
iv. jeżeli niezależna inna opinia medyczna potwierdza, że to leczenie jest odpowiednie oraz
v. zgodnie z odpowiednimi protokołami klinicznymi określającymi międzynarodowe standardy i gwarancje.

Artykuł 29
Małoletni

1. Zapisy niniejszego Zalecenia mają zastosowanie także wobec małoletnich, chyba że przewidziany jest szerszy zakres środków ochrony.

2. W przypadku decyzji o umieszczeniu w placówce i leczeniu, przymusowym lub nie, należy wziąć pod uwagę opinię małoletniego jako decydujący czynnik, w stopniu odpowiadającym jego wiekowi i poziomowi dojrzałości.

3. Osoba małoletnia umieszczona przymusowo w placówce powinna mieć prawo do pomocy ze strony przedstawiciela od samego początku procedury.

4. Małoletni nie powinien być umieszczony w placówce, w której przebywają także dorośli, chyba że taki pobyt ma być dla niego korzystny.

5. Małoletni umieszczeni w placówce powinni mieć prawo do swobodnej edukacji oraz do ponownej integracji w powszechnym systemie nauczania w najszybszym możliwym czasie. O ile to możliwe, małoletni powinni być poddawani indywidualnej ocenie i objęci indywidualnym programem nauczania lub szkoleń.

Artykuł 30
Prokreacja

Sam fakt, że osoba ma zaburzenia psychiczne nie powinien stanowić przyczyny ciągłego ograniczenia zdolności tej osoby do prokreacji.

Artykuł 31
Przerwanie ciąży

Sam fakt, że osoba ma zaburzenia psychiczne nie powinien stanowić przyczyny przerwania jej ciąży.

ROZDZIAŁ VI. WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWACH KARNYCH

Artykuł 32
Udział policji

1. W trakcie wypełniania swych obowiązków prawnych, policja powinna koordynować swe interwencje z działaniami służb medycznych i społecznych, o ile to możliwe za zgodą osoby zainteresowanej, jeśli zachowanie tej osoby świadczy wyraźnie o zaburzeniach psychicznych i grozi wyrządzeniem krzywdy tej osobie lub innym.

2. Jeżeli nie ma innych możliwości, policja być może będzie musiała, podczas wykonywania swych obowiązków, pomóc w przeniesieniu lub przyprowadzeniu z powrotem osoby, która ma być umieszczona w odpowiedniej placówce.

3. Funkcjonariusze policji powinni szanować godność i prawa człowieka osób z zaburzeniami psychicznymi. Znaczenie tego obowiązku powinno być podkreślane na szkoleniach zawodowych.

4. Funkcjonariusze policji powinni otrzymać stosowne szkolenie w zakresie oceny i postępowania w sytuacjach z udziałem osób z zaburzeniami psychicznymi, podkreślające delikatność takich osób w sytuacjach z udziałem policji.

Artykuł 33
Osoby aresztowane

Jeśli aresztowana zostanie osoba, której zachowanie wyraźnie wskazuje na zaburzenia psychiczne:

i. osoba ta powinna mieć prawo do pomocy ze strony przedstawiciela lub odpowiedniego rzecznika osobistego podczas procedury;
ii. należy niezwłocznie przeprowadzić odpowiednie badanie w stosownym miejscu w celu ustalenia:

a) potrzeby tej osoby w zakresie opieki medycznej, w tym opieki psychiatrycznej;
b) zdolności tej osoby do uczestniczenia w przesłuchaniu;
c) czy osoba ta może być w bezpieczny sposób zatrzymana w placówce niemedycznej.

Artykuł 34
Udział sądów

1. Na mocy prawa karnego, sądy mogą narzucić umieszczenie w placówce lub leczenie zaburzeń psychicznych, bez względu na to, czy osoba zainteresowana wyraża na to zgodę czy nie. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że osoba zainteresowana może skutecznie korzystać z prawa do przekazywania sądom w rozsądnych odstępach czasu decyzji o zastosowanych środkach w celu kontroli legalności tej decyzji; pozostałe zapisy rozdziału III także należy wziąć pod uwagę w przypadku takich pobytów w placówkach lub leczenia; jakiekolwiek niezastosowanie tych zapisów powinno być uzasadnione.

2. Sądy powinny wydawać decyzje skazujące na umieszczenie w placówce lub na leczenie zaburzeń psychicznych na podstawie obowiązujących, wiarygodnych standardów ekspertyzy medycznej, z uwzględnieniem potrzeb osób z zaburzeniami psychicznymi dotyczących leczenia w miejscu, które odpowiada ich potrzebom zdrowotnym. Zapis ten pozostaje bez szkody dla prawa sądu, zgodnie z prawem, do nakazania dokonania diagnozy psychiatrycznej oraz do narzucenia programu leczenia psychicznego lub psychiatrycznego jako alternatywy dla umieszczenia w zakładzie karnym lub wydania ostatecznej decyzji.

Artykuł 35
Zakłady karne

1. Osoby z zaburzeniami psychicznymi nie powinny być obiektem dyskryminacji w zakładach karnych. W szczególności, w odniesieniu do ich stanu zdrowia, powinna być respektowana zasada ekwiwalencji opieki z opieką poza zakładem karnym. Osoby te powinny być przenoszone z zakładu karnego do szpitala i odwrotnie w zależności od ich stanu zdrowia.

2. Należy udostępnić osobom z zaburzeniami psychicznymi zatrzymanymi w zakładach karnych odpowiednie opcje leczenia.

3. Leczenie przymusowe nie powinno się odbywać w zakładach karnych z wyjątkiem oddziałów szpitalnych lub medycznych przystosowanych do leczenia zaburzeń psychicznych.

4. Niezależny system powinien monitorować leczenie i opiekę nad osobami z zaburzeniami psychicznymi w zakładach karnych.

ROZDZIAŁ VII
GWARANCJA JAKOŚCI I NADZÓR

Artykuł 36
Nadzór nad zgodnością ze standardami

1. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że zgodność ze standardami określonymi w niniejszym zaleceniu oraz przepisami prawa dotyczącymi zdrowia psychicznego podlega stosownemu nadzorowi. Nadzór powinien dotyczyć:

i. zgodności ze standardami prawnymi;
ii. zgodność ze standardami technicznymi i zawodowymi.

2. Systemy prowadzenia takiego nadzoru powinny:

i. dysponować odpowiednimi zasobami finansowymi i ludzkimi, by mogły spełniać swe funkcje;
ii. być niezależnymi organizacyjne od władz lub organów nadzorowanych;
iii. angażować specjalistów ds. zdrowia psychicznego, osoby postronne, osoby z zaburzeniami psychicznymi i osoby im bliskie;
iv. być skoordynowane, w odpowiednich sytuacjach, z innymi stosownymi systemami kontroli i gwarancji jakości.

Artykuł 37
Specjalne wymogi dotyczące nadzoru

1. Nadzorowanie zgodności ze standardami powinno obejmować:

i. przeprowadzanie wizyt i inspekcji placówek psychiatrycznych, jeśli to konieczne bez uprzedzenia, aby zagwarantować:
   a) że osoby zostały umieszczone przymusowo w placówkach tylko zarejestrowanych przez odpowiednie władze oraz że takie placówki są przystosowane do spełniania tej funkcji,
   b) że zapewnione zostały odpowiednie alternatywy dla pobytu w placówce;
ii. nadzór nad właściwym pełnieniem obowiązków i dotrzymywaniem standardów;
iii. gwarancję, że istnieją możliwości zbadania okoliczności zgonu osoby przymusowo umieszczonej w placówce lub poddanej przymusowemu leczeniu oraz że o każdym przypadku zgonu powiadamiane są odpowiednie władze i każdy zgon będzie objęty osobnym dochodzeniem;
iv. sprawdzanie sytuacji, w których ograniczone zostało komunikowanie się;

v. zagwarantowanie, że istnieją procedury umożliwiające składanie skarg i że są na nie w odpowiedni sposób udzielane odpowiedzi.

2. Należy poprowadzić dalsze postępowanie stosownie do uzyskanych wyników nadzoru.

3. W odniesieniu do osób podlegających przepisom prawa dotyczącym zdrowia psychicznego, osoby odpowiedzialne za nadzór powinny być uprawnione do:

i. prywatnych spotkań z takimi osobami oraz do dostępu, za zgodą tych osób lub ich przedstawicieli, do ich akt medycznych w dowolnym momencie;
ii. do otrzymywania poufnych skarg od tych osób;
iii. do uzyskania od osób odpowiedzialnych za leczenie lub opiekę nad osobami z zaburzeniami wszelkich informacji, które mogłyby być w sposób uzasadniony uznane za niezbędne do wypełnienia ich obowiązków, w tym informacji anonimowej z akt medycznych.

Artykuł 38
Statystyki, porady i raportowanie

1. Należy systematycznie zbierać wiarygodne, anonimowe dane statystyczne na temat zastosowania prawa dotyczącego zdrowia psychicznego oraz skarg.

2. Osoby odpowiedzialne za opiekę nad osobami z zaburzeniami psychicznymi powinny:

i. otrzymywać od osób odpowiedzialnych za zapewnienie jakości i nadzór:
   a) regularne raporty, i o ile to możliwe, publikować te raporty,
   b) informacje na temat warunków i placówek odpowiednich do opieki nad osobami z zaburzeniami psychicznymi;
ii. odpowiadać na zapytania, informacje i raporty dotyczące gwarancji jakości i systemów nadzoru.

3. Informacje na temat wdrażania prawa dotyczącego zdrowia publicznego i działań związanych z kontrolowaniem standardów powinny być podane do wiadomości publicznej.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2009)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie edukacji i społecznego włączenia dzieci ze spektrum autyzmu

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 czerwca 2010 r.
na 1088. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami i że do tego celu można dążyć między innymi poprzez przyjęcie wspólnych zasad polityki dotyczącej niepełnosprawności w celu promowania ochrony praw politycznych, obywatelskich, społecznych, kulturalnych i edukacyjnych;

mając na uwadze Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5) i Protokół dodatkowy do niej (ETS Nr 9) gwarantujący prawo do edukacji (Artykuł 2), jak również europejską Konwencję o wykonywaniu praw dzieci (ETS Nr 160);

mając na uwadze Europejską Kartę Społeczną (ETS Nr 163), a zwłaszcza artykuły E (Część V), 15 i 17, oraz Protokół Dodatkowy do Europejskiej Karty Społecznej ustanawiający system skarg zbiorowych (ETS Nr 158);

mając na uwadze swoją Rezolucję ResChS(2004)1 w sprawie skargi zbiorowej nr 13/2002 wniesionej przez Autisme Europe przeciwko Francji oraz decyzję Europejskiego Komitetu Praw Społecznych co do meritum skargi;

powołując się na Deklarację końcową II Europejskiej Konferencji Ministrów odpowiedzialnych za integracyjną politykę na rzecz osób niepełnosprawnych, która obyła się w Maladze, w Hiszpanii, „Dążenie do pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych jako obywateli";

mając na uwadze inne stosowne zalecenia Komitetu Ministrów dla państw członkowskich: Zalecenie Rec(2002)8 w sprawie dziennej opieki nad dzieckiem; Zalecenie Rec(2005)5

w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo–wychowawczych; Zalecenie Rec(2006)19 w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa; Zalecenie Rec(2006)5 w sprawie Planu Działania Rady Europy w celu promocji praw i pełnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w społeczeństwie: podnoszenie jakości życia osób niepełnosprawnych w Europie w latach 2006–2015;

mając na względzie Konwencję ONZ o prawach dziecka (1989 r.), Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych (1993 r.) oraz Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (2006 r.);

mając na względzie Międzynarodową Klasyfikację Funkcjonowania, Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF) (2001 r.) oraz Międzynarodową Klasyfikację Chorób (ICD-10) Światowej Organizacji Zdrowia;

potwierdzając uniwersalność, niepodzielność i współzależność wszystkich praw człowieka, jego podstawowych wolności i potrzeby korzystania z pełni życia przez osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, bez względu na stopień ich zaburzeń i w środowisku wolnym od dyskryminacji;

przekonany, że zapewnienie równych szans członkom wszystkich grup społecznych przyczynia się do bezpieczeństwa demokracji i spójności społecznej;

zważywszy, że niepromowanie praw obywateli dotkniętych zaburzeniami ze spektrum autyzmu i niezapewnienie im równości szans uwłacza ich godności ludzkiej;

podkreślając potrzebę spójności polityk na szczeblu krajowym i skoordynowanego działania;

odwołując się do prac przeprowadzonych przez Komitet Rady Europy ds. Rehabilitacji i Integracji Osób Niepełnosprawnych (CD-P-RR) i przez podporządkowany mu organ, Komitet Ekspertów ds. Edukacji i Integracji Dzieci z Autyzmem (P-RR-AUT);

dostrzegając, że przy obecnym stanie wiedzy zaburzeń ze spektrum autyzmu nie można jeszcze rozpoznać w momencie urodzenia i że rozwój danych epidemiologicznych prowadzi między innymi do zwiększenia świadomości społecznej, powstania, dostępności i lepszej jakości usług diagnostycznych;

podkreślając potrzebę połączenia terapii i nauki w systemie edukacji dla tych dzieci;

ponownie podkreślając potrzebę ścisłego angażowania dzieci i młodych ludzi z zaburzeniami ze spektrum autyzmu wraz z ich rodzinami w procesy decyzyjne mające wpływ na ich życie,

zaleca, by rządy państw członkowskich, mając należyty wzgląd na ich własne narodowe, regionalne lub lokalne struktury i stosowne zobowiązania, propagowały edukację i włączenie społeczne dzieci i młodych ludzi z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz, w tym celu:

a) uwzględniły w odpowiedni sposób w swych politykach ustawodawstwo i realizację zasad określonych w załączniku do niniejszego zalecenia oraz wdrażały zalecane środki;

b) podjęły stosowne działania uzupełniające i oceniające w związku z Planem Działania Rady Europy dotyczącym niepełnosprawności;
c) angażowały organizacje pozarządowe reprezentujące dzieci i młodych ludzi z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz ich rodziny w proces implementacji i monitoringu zalecanych środków;
d) promowały wdrażanie niniejszego zalecenia w dziedzinach, które nie podlegają bezpośrednio kompetencjom władz publicznych, lecz które mają pewne znaczenie lub odgrywają pewną rolę;
e) zapewniły możliwie najszersze rozpowszechnienie niniejszego zalecenia wszystkim zainteresowanym stronom, na przykład poprzez kampanie edukacyjne oraz współpracę ze społeczeństwem obywatelskim.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2009)9

Osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu są pełnoprawnymi obywatelami Europy. Jeśli otrzymają odpowiedni poziom edukacji, mogą zintegrować się ze społeczeństwem i wnieść do niego swój potencjał.

I. Wstęp

1. Zaburzenia ze spektrum autyzmu to zaburzenia rozwojowe o podłożu biologicznym, które, mimo różnego stopnia zaawansowania, zawsze mogą mieć destrukcyjny wpływ na integrację społeczną osób dotkniętych tymi zaburzeniami i na ich rodziny.

2. Ich społeczne włączenie zależy od uznania faktu, że osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu mają szczególne potrzeby, które różnią się jakościowo[67] od innych specyficznych potrzeb, a ich zaspokojenie wymaga szczególnego zrozumienia i podejścia.

II. Wnioski ogólne

1. Państwa członkowskie powinny przyjąć przepisy i polityki oraz zapewnić struktury umożliwiające złagodzenie efektów zaburzeń i ułatwienie integracji społecznej, poprawę warunków życia i promocję rozwoju i niezależności osób dotkniętych tymi zaburzeniami.

[67] Różnica „jakościowa" w przeciwieństwie do „ilościowej" w stopniu zaawansowania oznacza raczej różnicę w rodzaju zaburzenia niż jego intensywności.

2. Zgodnie z instrumentami Rady Europy oraz Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, państwa członkowskie powinny nie tylko sprawić, by edukacja, dobro społeczne i inne polityki społeczne nie dyskryminowały ludzi niepełnosprawnych, w tym ludzi z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, lecz także zapewnić równość szans i odpowiednie programy edukacyjne.

3. Państwa członkowskie powinny wspierać szeroko zakrojone, wczesne i dostępne rozpoznawanie i diagnozowanie, ocenę indywidualną każdego przypadku, świadomość społeczną i szkolenia dla rodziców i specjalistów w tej dziedzinie. Powinny także oferować wsparcie w zakresie możliwości edukacyjnych i szkoleniowych oraz wsparcie w procesie włączenia społecznego.

III. Wnioski szczegółowe

1. Państwa członkowskie powinny utworzyć struktury prawne zabezpieczające prawa niepełnosprawnych dzieci i młodych osób, w tym osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, do otrzymania edukacji — o ile to możliwe w ramach ogólnego systemu — która odpowiadałaby ich potrzebom, nie dyskryminowała ich i działała na rzecz ich społecznego włączenia. Należy też upewnić się, że do dyspozycji są wystarczające środki potrzebne do wdrożenia odpowiednich przepisów prawa.

2. Resorty powinny ze sobą współpracować w celu zorganizowania skoordynowanej sieci usług dla dzieci, młodzieży i ich rodzin. Zaburzenia ze spektrum autyzmu wymagają multidyscyplinarnego podejścia do diagnozy, oceny i edukacji w tym zakresie.

3. W przypadku podejrzenia zaburzeń ze spektrum autyzmu, władze publiczne powinny udostępniać usługi mające na celu zapobieżenie dodatkowym problemom i wyjście naprzeciw potrzebom każdej osoby z podejrzeniem tych zaburzeń oraz jej lub jego rodziny w trakcie oczekiwania na diagnozę, jeśli zdolność funkcjonowania takiej osoby jest ograniczona.

4. Powinien istnieć wielopoziomowy system, na podstawie którego stawia się diagnozę, oparty o uznane międzynarodowo kryteria, tak by większość diagnoz można było postawić na szczeblu lokalnym i w odpowiednim czasie (nie później niż sześć miesięcy od zaistnienia podejrzenia choroby).

5. Po diagnozie, edukacja dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu powinna opierać się na szczegółowej ocenie uwzględniającej potrzeby oraz potencjał każdej osoby. Należy zwrócić szczególną uwagę na edukację małych dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Tak więc należy podjąć kroki zmierzające do zapewnienia, że służby zajmujące się małymi dziećmi są świadome tych problemów na jak najwcześniejszym etapie.

6. Rodziny powinny być w pełni poinformowane o wszystkich etapach rozpoznania, diagnozy, oceny i edukacji i w nie zaangażowane. Aby uniknąć wyłączenia dziecka, należy udzie-

lić rodzinie środków wsparcia, tak by mogła zatrzymać dziecko w rodzinie czy społeczności zamiast w specjalistycznym zakładzie, nawet jeśli to dziecko wykazuje zaburzenia zachowania.

7. Rodzicom należy stwarzać możliwość szkolenia się, tak aby ułatwić im wychowanie dziecka i przygotować ich na jakiekolwiek trudne zachowanie lub nauczyć ich radzić sobie z nim. Rodzice powinni mieć także dostęp do stałego wsparcia w postaci specjalistycznych usług i możliwości kontaktu z innymi rodzicami, gdy konieczna jest ocena specjalisty, zgodnie z ustalonymi kryteriami zakwalifikowania przypadku.

8. Wstępne i dalsze programy szkoleniowe powinny być prezentowane specjalistom, którzy będą zaangażowani w edukację dzieci i młodych ludzi z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

9. Decydenci polityczni i administracyjni muszą mieć wiedzę na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu, tak by mogli podejmować decyzje z pełną świadomością faktów.

10. Działania na potrzeby poszczególnych osób powinny opierać się na spersonalizowanym planie, który byłby poddany regularnej kontroli i łączył edukację, wsparcie i sposoby spędzania czasu wolnego. Plan indywidualny powinien ułatwiać skoordynowane podejście do zmian w ramach systemu edukacji, wieku dojrzałego i rynku zatrudnienia.

11. Dzieci i młode osoby z zaburzeniami ze spektrum autyzmu powinny mieć dostęp do specjalnego programu nauczania w szkołach powszechnych, o ile to możliwe, i otrzymać szansę na zrozumienie sytuacji oraz zdobycie umiejętności, które pozwolą im angażować się w sytuacje pozwalające na społeczne włączenie się.

12. Aby zrealizować tak zróżnicowane potrzeby dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, należy stworzyć do wyboru różne opcje systemu kształcenia, nie narzucając ich z góry ustalonej kolejności. Wsparcie i szanse integracji społecznej należy tym dzieciom i młodzieży umożliwić w dowolnym momencie, najlepszym ze względu na ich aktualne potrzeby.

13. O ile to możliwe, należy korzystać z bazy danych dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, która jest precyzyjna, zaktualizowana i stworzona na podstawie uznanych międzynarodowych kryteriów. Należy ją udostępnić autorom planów działania i dostawcom usług zgodnie z przepisami o ochronie danych.

14. Należy realizować procesy wewnętrznej i zewnętrznej oceny, tak aby zapewnić dostępność i jakość edukacji oraz włączenie społeczne dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz by udostępnić zalecenia oraz wsparcie na głównym poziomie planowania i na poziomie usług lokalnych.

15. Aby pomóc rodzinom i służbom edukacyjnym zrozumieć trudne zachowania i radzić sobie z nimi, należy im udostępnić szkolenia i stałe wsparcie. Rodzice i dostawcy usług muszą zrozumieć, że trudne zachowanie nie jest cechą wrodzoną dziecka z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, lecz wynika z interakcji dziecka z otoczeniem. Należy zastosować typowe

strategie postępowania w przypadku trudnego zachowania, tak aby zaspokoić potrzeby osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu.

16. Współwystępowanie innych schorzeń, podwójna diagnoza i dodatkowe problemy są częste w przypadku zaburzeń ze spektrum autyzmu. Fakt ten należy sobie uświadomić i zrozumieć w procesie diagnozowania i oceny, tak aby zaspokoić indywidualne potrzeby edukacyjne osoby chorej.

17. Należy zapewnić dzieciom i młodym ludziom z zaburzeniami ze spektrum autyzmu specjalną edukację i wsparcie, tak aby zapobiec wtórnym konsekwencjom ich choroby, takim jak zaburzenia lękowe i depresja. Jeśli jednak zaburzenia te (i inne problemy zdrowotne) zaistnieją, osoby zainteresowane powinny mieć dostęp do takiego leczenia medycznego i psychiatrycznego, które ogólnie uważa się za skuteczne, lecz które powinno być dostosowane do szczególnego charakteru ich zaburzeń.

18. Należy przeprowadzić badania wspierające strategie edukacyjne, terapeutyczne i włączania społecznego, ponieważ wiarygodna informacja pomaga w rozpoznawaniu nowych problemów, które należy zbadać w celu opracowania rozwiązań i uzyskania satysfakcjonujących wyników.

VIII. PRAWO DZIECKA DO UCZESTNICTWA W ŻYCIU PUBLICZNYM

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (90) 7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie informacji i doradztwa dla młodzieży w Europie

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 21 lutego 1990 r.
na 434. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami;

mając na względzie stosowne wnioski z Konferencji Europejskich Ministrów odpowiedzialnych za młodzież (która odbyła się w Strasburgu w dniach 17–19 grudnia 1985 r. oraz w Oslo w dniach 11–12 kwietnia 1988 r.);

zważywszy, że młodzież ma prawo do pełnej, spójnej i wiarygodnej informacji bez wyjątków oraz do konsultowania wszystkich problemów jej dotyczących we wszelkich dziedzinach bez wyjątku, tak by młodzi ludzie mieli całkowitą swobodę wyboru, w wolności od dyskryminacji lub jakichkolwiek wpływów ideologicznych czy innych;

zważywszy, że spójna informacja i ukazywanie różnych punktów widzenia powinny pomóc w promowaniu niezależności młodzieży;

zważywszy, że informacja i doradztwo są istotnym czynnikiem przyczyniającym się do wzrostu mobilności społecznej młodzieży, zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej, i że mobilność jest niezbędna, by umacniać zrozumienie i pokój wśród młodzieży oraz by budować poczucie przynależności do wspólnej Europy,

I. Zaleca, aby rządy państw członkowskich:

1. Promowały na szczeblu europejskim, z należytym uwzględnieniem zasad demokracji, praw człowieka i podstawowych wolności, koordynację polityki informacyjnej i doradczej

ukierunkowanej szczególnie na młodzież i dla niej dostępnej; wiąże się to, między innymi, ze zbieraniem informacji na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym i udostępnianiem jej w jak najszerszym zakresie młodzieży;

2. Wspierały i sprzyjały tworzeniu i/lub rozbudowywaniu odpowiednich usług informacyjnych i doradczych, które działałyby zgodnie z poniższymi zasadami: usługi powinny być wszechstronne, źródła zróżnicowane, a odpowiedzi na zapytania ujednolicone i spójne; prawo młodzieży do zachowania anonimowości powinno być szanowane, a sama informacja wiarygodna; usługi powinny być udostępniane bez jakiejkolwiek dyskryminacji, mieć charakter niekomercyjny i promować niezależność młodzieży; w tym celu rządy powinny:

a) informować młodych ludzi i doradzać im zgodnie z ich bezpośrednimi zapytaniami i wedle ich szczególnych potrzeb;
b) promować badania nad indywidualną sytuacją każdego kraju w tym temacie umożliwiające prowadzenie studiów porównawczych na szczeblu europejskim dotyczących potrzeb młodzieży oraz wykorzystywać wyniki tych badań w nieustannej adaptacji wspomnianych usług i struktur;
c) spełniać swe własne wymagania względem wiarygodności usług i aktualności źródeł informacji i jej obrotu;
d) sprzyjać efektywnemu uczestnictwu młodzieży w działaniach informacyjnych i doradczych ukierunkowanych na nich samych;
e) uznać uzupełniający charakter usług informacyjnych i doradczych oraz organizacji młodzieżowych oraz sprzyjać ich wzajemnej współpracy poprzez zbliżenie ich do siebie na przykład w ramach oficjalnych organów administracyjnych i w procesie przygotowania i obiegu informacji;
f) konsultować ze sobą wzajemnie kwestie związane ze szkoleniem pracowników wspomnianych służb z myślą o przekazaniu im umiejętności niezbędnych do wykonania przypisanych im zadań w ramach procesu wdrażania niniejszego zalecenia;
g) promować wymianę pracowników, zwłaszcza poprzez programy stypendialne, porównywanie technologii informacyjnych stosowanych przez te służby oraz staże szkoleniowe odbywane u odpowiednich usługodawców działających w tym zakresie w różnych krajach;
h) umacniać współpracę między sobą, zwłaszcza pomiędzy państwami sąsiadującymi mającymi podobne cechy językowe lub kulturowe w zakresie szkoleń, zwłaszcza szkoleń na poziomie zaawansowanym dla wspomnianych kategorii pracowników, lub propagować takie szkolenia w kontekście Rady Europy, zwłaszcza poprzez Europejskie Ośrodki Młodzieżowe, pod warunkiem, że nie oznacza to redukcji regularnych zajęć cyklicznych organizowanych przez organizacje młodzieżowe i dla nich;

3. Wspierały wprowadzanie nowych technologii w sektorze usług informacyjnych i doradczych, tak aby ułatwić:

- bezpośredni dostęp młodzieży do informacji i doradztwa na zasadzie samoobsługi, poprzez ośrodki, służby, media i operatorów sieci komórkowych;
- przechowywanie, aktualizację, transfer, komunikację, publikację i zarządzanie produktem;
- przetwarzanie danych, kompatybilność danych, wykorzystanie i analizę danych na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym oraz tworzenie międzynarodowej sieci banków danych;

4. Promowały badania na szczeblu europejskim w zakresie zarówno metod informacyjnych i metod i technik doradczych, jak również metod oceny takich usług oraz ułatwiały zbieranie i wymianę specjalistycznej dokumentacji na szczeblu europejskim opracowanej przez wykonawców zawodu i badaczy we wspomnianej dziedzinie;

5. Wspierały rozwój europejskiej sieci usług informacyjnych i doradczych dla młodzieży.

II. Zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o skierowanie na niniejsze zalecenie uwagi rządów tych państw stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (90) 10 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie kina dla dzieci i młodzieży

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 19 kwietnia 1990 r.
na 438. zebraniu Zastępców Ministrów)

1. Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy, mając na względzie Europejską Konwencję Kulturalną,

2. Zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej państwami członkowskimi i że cel ten można osiągnąć poprzez wspólne działania w dziedzinie kultury;

3. Zważywszy, że film, jedna z dominujących form sztuki dwudziestego wieku, ma ogromne znaczenie i pełni ważną rolę w kształtowaniu kultury i przekazywaniu treści kulturowych całemu światu;

4. Zważywszy, że kina zawsze były postrzegane jako najlepsze miejsca do oglądania filmów, które służą istotnemu celowi społecznemu jako lokalna atrakcja;

5. Zważywszy, że istnieją dowody na to, że filmy o dużej wartości kulturalnej cieszą się uznaniem szerokiej publiczności;

6. Zważywszy, że szczególne potrzeby rozwojowe dzieci i młodzieży nadają im różny status odbiorcy sztuki filmowej;

7. Zważywszy, że sektor komercyjny, przy obecnym systemie produkcji, dystrybucji i projekcji, rzadko odpowiada tym potrzebom;

8. Zważywszy, że wsparcie władz publicznych dla sztuki filmowej, bez względu na swój zasięg, wciąż jest niewystarczające;

9. Zważywszy, że mimo to podejmowane są pewne działania o charakterze publicznym przez niektóre państwa europejskie, jak np. dofinansowywanie produkcji filmowych dla

młodzieży i/lub przez nich, a także promowanie kanałów dystrybucji równoległej i pośrednie środki towarzyszące projekcji filmowej;

10. Zważywszy także na rozwój polityk mających na celu wprowadzenie młodzieży w świat kinematografii w strukturach oświatowych;

11. Zważywszy, że kino i telewizja są w znacznej mierze współzależne, i że produkcja filmowa na poziome lokalnym w Europie nie wystarcza obecnie, by spełnić zapotrzebowanie przemysłu telewizyjnego na filmy dla młodzieży;

12. Zważywszy, że dostarczanie młodym ludziom satysfakcjonujących wrażeń związanych ze sztuką filmową daje ogólne korzyści, zwłaszcza dlatego, że wrażenia te kształtują młodzież jako potencjalnego dorosłego odbiorcę w przyszłości;

13. Zważywszy, że dalsze badania w tej dziedzinie mogą ujawnić, czy fundusze inwestycyjne lub podobne przedsięwzięcia w branży filmowej mogą zapewnić zabezpieczenie finansowe producentom i dystrybutorom komercyjnym;

14. Pragnąc wyłożyć stosowne środki na rzecz dobrobytu i rozwoju dzieci i młodzieży, w świetle szczególnych obowiązków Rady Europy w tym zakresie;

15. Zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) promowały zawieranie stosownych umów współpracy pomiędzy branżą filmową i przemysłem telewizyjnym w koprodukcji filmów dla młodzieży;
b) promowały bliską współpracę pomiędzy branżą filmową a placówkami oświatowymi;
c) zbadały i wprowadziły wszystkie praktyczne środki promujące stosowanie napisów i dubbingu w filmach, mając szczególny wzgląd na potrzeby młodzieży;
d) zapewniły w odpowiednim zakresie audytorium oraz ramówkę dla projekcji filmów dla młodzieży;
e) wpierały wyświetlanie filmów dla młodzieży poprzez udzielanie wsparcia finansowego i/lub ulg podatkowych, tak aby zminimalizować bariery finansowe;
f) badały i promowały stosowanie najlepszych metod nagłośnienia tych kwestii w mediach;
g) wprowadzały, biorąc pod uwagę uznane istniejące modele w niektórych krajach, systematyczną edukację w zakresie kina i środków masowego przekazu w szkołach i innych instytucjach dla młodzieży;
h) zorganizowały środki promujące współpracę pomiędzy szkołami filmowymi, ośrodkami zajmującymi się edukacją w zakresie języka obrazu i dźwięku i innymi instytucjami edukacyjnymi dla młodzieży;
i) zachęcały do prowadzenia badań zmierzających do ustalenia, jakie rodzaje filmów zarówno spotkają się z zainteresowaniem młodzieży, jak i spełnią ich potrzeby rozwojowe;
j) inicjowały badania nad wszelkimi aspektami kina, tak aby poznać najskuteczniejsze systemy produkcji, dystrybucji i finansowania filmów dla młodzieży;

k) zachęcały do pracy edukacyjnej w dziedzinie kinematografii młodzieży , w tym w formie klubów filmowych, wideo bibliotek, festiwalów, kolokwiów i seminariów oraz specjalnych projektów produkcyjnych, które angażowałyby młodych ludzi i korzystały z ich kreatywności;

l) zachęcały do tworzenia katalogowych baz lub banków danych — z pomocą organów lub organizacji działających w tej dziedzinie — ze zrealizowanymi już filmami dla młodzieży, dzięki którym mieliby oni lepsze rozeznanie, jakie właściwie filmy mają do wyboru;

16. Zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o przekazanie niniejszego zalecenia rządom tych państw stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (92) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie społecznej i zawodowej integracji młodych ludzi

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 22 czerwca 1992 r.
na 478. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu zapewnienia i urzeczywistnienia ideałów i zasad które są ich wspólnym dziedzictwem oraz przyspieszenia ich rozwoju ekonomicznego i społecznego przy jednoczesnym poszanowaniu podstawowych praw i wolności człowieka;

mając na uwadze podstawowe zasady określone w artykule 1 Europejskiej Karty Społecznej, który zawiera zobowiązanie do zapewnienia skutecznego wykonania prawa pracy, zwłaszcza poprzez osiągnięcie i utrzymanie możliwie najwyższego i stabilnego poziomu zatrudnienia, w celu osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia oraz poprzez ustanowienie i utrzymywanie bezpłatnych służb zatrudnienia;

powołując się na swoje Zalecenie Nr R (79) 3 dotyczące integracji młodych ludzi ze światem pracy, Zalecenie Nr R (82) 8 w sprawie polityki zatrudnienia i ochrony pracowników przed skutkami bezrobocia, Zalecenie Nr R (83) 13 w sprawie roli szkoły średniej w przygotowaniu młodych ludzi do życia, rezolucję w sprawie edukacji i szkoleń dla młodych ludzi w wieku 16–19 lat: problemy i szanse, przyjętą na 14. Sesji Stałej Konferencji Europejskich Ministrów Edukacji (Bruksela, 7–9 maja 1985 r.), Zalecenie Nr R (84) 24 w sprawie udziału ubezpieczenia społecznego w środkach zapobiegawczych oraz Zalecenie Nr R (92) 4 w sprawie koordynacji służb zatrudnienia, społecznych i oświatowych na rzecz integracji zawodowej lub ponownej integracji z rynkiem pracy osób w trudnej sytuacji;

powołując się na Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego i Protokół do niego oraz zrewidowany Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego, który postuluje zwłaszcza (część IV, artykuł 25), że każda ze Stron zapewni osobom chronionym „służby wsparcia zawodowego, szkoleniowe, przekwalifikowania oraz integracji i ponownej integracji, aby pomóc im utrzymać lub zdobyć odpowiednie zatrudnienie" w przypadkach całkowitego i częściowego bezrobocia, jak również w przypadku osób, którym wkrótce grozi bezrobocie;

zważywszy, że każda aktywna polityka zatrudnienia musi priorytetowo traktować zapewnienie, że wszyscy pracownicy są zintegrowani ze światem pracy w stopniu umożliwiającym pełen rozwój ich umiejętności;

odnotowując rosnący poziom bezrobocia wśród młodych ludzi w większości europejskich państw, po znacznej poprawie w latach osiemdziesiątych spowodowanej wznowieniem polityki tworzenia miejsc pracy oraz wprowadzeniem szeroko zakrojonych programów zatrudniania młodzieży, oraz podkreślając potrzebę poprawy integracji zawodowej młodych ludzi;

odnotowując, że ekspansja i dywersyfikacja środków mających na celu zredukowanie trudności młodych ludzi z integracją przyczyniły się do zaistnienia „sytuacji natychmiastowych" w odniesieniu do przejścia takich osób ze szkoły na rynek pracy, podczas gdy czas potrzebny na integrację zawodową się wydłużył;

odnotowując wzrost różnego rodzaju zatrudnienia na czas określony wśród młodych ludzi spowodowany takimi czynnikami, jak elastyczność w zarządzaniu zasobami ludzkimi, zmiany aspiracji młodych ludzi oraz wprowadzenie programów zatrudnienia;

stojąc w obliczu konieczności przedłużenia czasu potrzebnego na zdobycie stałego, wyspecjalizowanego miejsca pracy oraz wysokiego poziomu płynności pomiędzy różnymi formami zatrudnienia, co nie zawsze stwarza wyraźne ścieżki integracji dla młodych ludzi, które mogłyby umożliwić im zdobycie rzeczywistych kwalifikacji;

zważywszy na zjawisko wyłączenia z rynku pracy, które wpływa na pewne kategorie młodych ludzi na oraz niestabilne dochody i status społeczny młodych ludzi, którzy nie otrzymują wsparcia ze strony rodziny;

ubolewając nad niekorzystnymi skutkami społecznymi, które mogą wyniknąć z trudności młodzieży z integracją zawodową, niekorzystnymi zwłaszcza dla programów na rzecz rodziny, ochrony zdrowia i walki z przestępczością;

odnotowując różne trudności, jakie napotykają młodzi ludzie w procesie integracji ze światem pracy, oraz różnorodne konteksty ekonomiczne, polityczne i społeczne poszczególnych krajów Europy;

wskazując jednak, że trudności te często związane są z nieodpowiednim stopniem i rodzajem szkolenia, które utrudnia osobie najgorzej wyszkolonej dostęp do rynku zatrudnienia i nie spełnia wymogów pracodawców szukających coraz lepiej wykwalifikowanej siły roboczej, oraz odnotowując częstą rozbieżność pomiędzy programami szkoleń a potrzebami rynku pracy;

odnotowując, że luki w systemie edukacji przyczyniają się do rozwoju opisanej wyżej sytuacji;

zgadzając się, że istnieje potrzeba poprawy spójności pomiędzy różnymi programami przygotowującymi do zawodu oraz koordynacją służb przyjmowania młodych ludzi, aby zaoferować im usługi ściśle dostosowane do ich potrzeb, co pozwoli im zdobyć rzeczywiste kwalifikacje,

zaleca, aby rządy państw członkowskich kierowały się zasadami i wytycznymi określonymi w załączniku do niniejszego zalecenia we wdrażaniu polityk i środków integracji zawodowej i społecznej młodych ludzi zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (92) 11

Zasady i środki opisane poniżej powinny stanowić część ogólnej polityki mającej na celu:

1) utrzymanie jak najwyższego i stabilnego poziomu zatrudnienia i dążenie do osiągnięcia stanu pełnego zatrudnienia;
2) promowanie, w związku z powyższym, aktywnych polityk ekonomicznych i zatrudnienia, obejmujących całą populację pracującą oraz całe terytorium państwa;
3) ułatwianie, stosownie do warunków panujących w kraju, dostępu do wszelkich programów szkoleniowych i przygotowujących do zawodu, umożliwianie skuteczniej integracji ze społeczeństwem i rynkiem pracy i, w efekcie, zapewnienie każdej osobie możliwości wyboru zawodu odpowiadającego jej umiejętnościom i oczekiwaniom, a także potrzebom rynku pracy;
4) promowanie ogólnej, skutecznej polityki dobrobytu społecznego skierowanej do wszystkich.

1. System edukacji

Zasadniczo system edukacji powinien przygotowywać wszystkich młodych ludzi do życia w demokratycznym społeczeństwie i uczestnictwa w życiu kulturalnym i ekonomicznym. Należy:

I. Włączać do programu nauczania na przestrzeni lat coraz obszerniejszą wiedzę na temat gospodarki, rynku pracy i organizacji społeczeństwa, aby pomóc młodym ludziom zrozumieć świat pracy i nastawić się odpowiednio psychicznie.

II. Udostępniać młodym osobom, najwcześniej jak to tylko możliwe, we wszystkich rodzajach placówek edukacyjnych (ogólnych, technicznych, zawodowych, zróżnicowanych),

regularne usługi konsultacyjne i usługi doradztwa zawodowego, co pozwoli im zbudować plan kariery w oparciu o swoje własne aspiracje i obiecujące trendy na rynku pracy.

III. Promować głębszą interakcję pomiędzy szkołami a firmami, w razie potrzeby z pomocą dyrekcji i pracowników, aby lepiej dopasować edukację techniczną i zawodową z jednej strony, a charakter obecnego i przyszłego rynku pracy z drugiej, co także umożliwi pełen rozwój umiejętności młodych ludzi mających trudności w szkole.

IV.. Opracować programy edukacyjne, które wzbudziłyby w młodych ludziach zainteresowanie światem pracy i przedstawiły im koncepcję przygotowania do zawodu w podstawowym zakresie oraz uświadomiły konieczność ciągłego zdobywania nowych kwalifikacji przez całe życie.

V. Próbować, poprzez zastosowanie odpowiednich środków zarówno edukacyjnych jak i społecznych, redukować niepowodzenia w szkole i podnosić poziom edukacji dla wszystkich młodych ludzi.

VI. Zachęcać szkoły do brania udziału, w miarę ich możliwości, zasobów i nie umniejszając ich podstawowej roli edukacyjnej, w działaniach mających na celu ułatwienie integracji zawodowej młodym absolwentom mającym problemy z wejściem na rynek pracy.

VII. Promować za pomocą odpowiednich środków wzrost liczby placówek oferujących młodym ludziom wstępne przyuczenie do zawodu.

VIII. Propagować zmianę nastawienia do pracujących młodych kobiet, tak aby większa ich liczba obejmowała stanowiska tradycyjnie przeznaczone dla mężczyzn.

IX. Uwzględniać szczególne potrzeby edukacyjne niepełnosprawnych młodych ludzi, aby ułatwić im integrację zawodową.

B. Programy integracji zawodowej

Działania ogólne

X. Należy kontynuować i rozwijać szeroko zakrojone polityki prowadzone w imieniu młodych ludzi z myślą o zapewnieniu im integracji zawodowej.

XI. Aby przeciwdziałać obniżeniu gotowości do podjęcia pracy zwłaszcza wśród młodych ludzi z powodu bezrobocia, należy zawsze wybierać aktywne środki zamiast biernej pomocy i wypłat gotówkowych.

XII. Należy wdrożyć szereg środków przystosowanych do warunków, sytuacji i aspiracji każdego młodego człowieka, jak na przykład:

1) podnoszenie poziomu przygotowania do zawodu jako zadanie priorytetowe. Szkolenia w miejscu pracy i pozazakładowe z udziałem firm (*on-* i *off-the-job*);

2) stwarzanie okazji do zdobywania praktycznego doświadczenia w miejscach pracy, które pozwoli młodym ludziom zdobyć doświadczenie zawodowe, co z kolei ułatwi im znalezienie pracy;
3) zachęcanie do rekrutowania młodych ludzi do pracy w odpowiednich przypadkach.

Działania specjalne skierowane do niektórych kategorii młodych ludzi

XIII. Podczas gdy promuje się szeroki dostęp do usług w zakresie polityk integracyjnych, należy podjąć specjalne działania mające na celu udzielenie pomocy młodym ludziom mającym problemy z normalną integracją ze światem pracy, w tym, odpowiednio, młodym kobietom i młodym imigrantom, osobom niepełnosprawnym i osobom ubiegającym się o pierwszą pracę.

Budowanie „ścieżek integracyjnych"

XIV. Aby uniknąć kumulowania się doświadczeń, które nie prowadzą do zdobycia stałego zatrudnienia i aby zaspokoić potrzeby młodych ludzi, należy tak zmodyfikować istniejące usługi, by obrały indywidualne podejście do każdej młodej osoby, tak aby zbudować satysfakcjonującą ścieżkę przygotowania do zawodu. Biorąc pod uwagę różne elementy, które należy uwzględnić w tym zakresie, służby te powinny pracować wspólnie i być skoordynowane w celu otoczenia młodych ludzi wszechstronną opieką.

XV.. O ile nie zapewni się specjalistycznych usług w zakresie rozwiązywania problemów młodych ludzi z integracją społeczną i zawodową, szczególna odpowiedzialność spoczywa na służbach zatrudnienia, które bardzo często są pierwszym punktem kontaktu dla młodej osoby.

XVI. Aby ułatwić młodym ludziom wejście w świat pracy, należy im udostępnić w trakcie nauki, podczas szkolenia przygotowującego do zawodu lub, w razie potrzeby, w chwili podjęcia pracy, niezbędną wiedzę na temat funkcjonowania firmy, systemu wynagrodzeń, praw i obowiązków pracodawców i pracowników, możliwości przygotowania do zawodu itd.

XVII. Osoby odpowiedzialne za sprawy administracyjne i inne na szczeblu lokalnym powinny mieć wystarczającą autonomię, aby dostosować środki do potrzeb młodych ludzi i do lokalnych warunków ekonomicznych.

XVIII. Personel służb zajmujących się młodymi ludźmi w sytuacji przejściowej pomiędzy szkołą a pracą (szkolnictwo ogólne, szkolenia przygotowujące do zawodu, służby zatrudnienia i społeczne itd.) powinny być tak wykwalifikowane i odpowiednio wyszkolone, aby skutecznie i wyczerpująco radziły sobie z powierzonymi im zadaniami. Szkolenie takie powinno obejmować, o ile to możliwe, zdobywanie doświadczenia międzynarodowego.

Regularne dostosowywanie programów szkoleń do trendów na rynku pracy

XIX. Aby dopasować szkolenie do potrzeb rynku zatrudnienia, należy podjąć w szczególności takie środki, aby zapewnić ścisłą współpracę pomiędzy służbami publicznymi, podmiotami społecznymi i wszystkimi jednostkami na szczeblu lokalnym.

Poprawa sytuacji młodych ludzi w kontekście programów integracyjnych

XX. Aby zapewnić skuteczność programów integracyjnych i poprawić sytuację młodych ludzi uczestniczących programach przygotowujących do zawodu, należy podjąć kroki, w razie potrzeby, aby poprawić ich status, zwłaszcza w następujących dziedzinach:

1) wynagrodzenie/świadczenia i inne warunki zatrudnienia, w tym opieka zdrowotna i bezpieczeństwo;
2) świadczenia w ramach opieki społecznej i przystąpienie do systemu ubezpieczeń społecznych;
3) w przypadku, gdy program integracyjny odbywa się w firmie — korzystanie z praw związków zawodowych; w innych przypadkach — prawo do zrzeszania się i wolności słowa;
4) równe szanse.

Uczestnictwo dyrekcji i pracowników

XXI. Aby zwiększyć skuteczność integracyjnych programów przygotowujących do zawodu, o ile to możliwe, należy konsultować się z dyrekcją i pracownikami na każdym etapie planowania i wdrażania polityk, nie tylko na szczeblu krajowym, lecz także na lokalnym, gdzie ich działanie może być szczególnie efektywne.

Opracowanie metod oceny

XXII. Należy jak najdokładniej ocenić krótko- i średnioterminowe rezultaty uzyskane w wyniku zastosowania różnych środków, na przykład poprzez regularne sondaże, zbieranie danych statystycznych itd. Informacje zebrane w ten sposób powinny umożliwić dalszą adaptację kontynuowanych polityk do założonych wyżej celów. Sondaże należy przeprowadzać zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym, a ich wyniki powinny zostać podane do wiadomości publicznej.

XXIII. Aby zidentyfikowanie ewentualnych czynników wyłączenia było możliwe, programy oceny powinny uwzględniać szczegółowy opis sytuacji, w jakich znajdują się poszczególne kategorie populacji i należy przeprowadzić badania sprawdzające skuteczność i wpływ różnych zastosowanych środków na dostęp do stałego i odpowiedniego zatrudnienia.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (95) 18 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie mobilności młodzieży

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 12 października 1995 r.
na 545. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że zwiększenie mobilności młodych ludzi stanowi niezbędny środek w promowaniu rozwoju personalnego i autonomii jednostki, jak również w promowaniu pokoju i zrozumienia między narodami, zwalczaniu ksenofobii i rasizmu oraz tworzeniu świadomości europejskiej tożsamości kulturowej;

będąc przekonanym, że należy działać na rzecz realizacji postanowień dotyczących mobilności młodzieży, przyjętych podczas Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za młodzież w Lizbonie (1990 r.) i Wiedniu (1993 r.);

pozostając świadomym potrzeby promowania i działania na rzecz mobilności młodzieży, a w szczególności promowania projektów na rzecz mobilności w wielokulturowej Europie;

oceniając, że polityka promująca mobilność młodzieży wymaga koordynacji działań na poziomie europejskim, w celu stopniowego eliminowania przeszkód w zakresie mobilności,

zaleca, aby rządy krajów członkowskich podjęły stosowne kroki mające na celu promowanie i działanie na rzecz mobilności młodych ludzi w Europie oraz, początkowo, w ramach odnośnych regulacji i praktyk prawnych i finansowych, promowanie realizacji zapisów zawartych w załączniku do niniejszego zalecenia;

Poleca Sekretarzowi Generalnemu skierowanie niniejszego zalecenia do tych Państw Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA NR R (95) 18

1. Zakres i definicje

1.1. Dla potrzeb niniejszego zalecenia:

a) terminem „projekt na rzecz mobilności" określa się pobyt w innym kraju europejskim, którego celem jest edukacja i promowanie zrozumienia międzynarodowego poprzez kształcenie międzynarodowe przez okres od jednego tygodnia do trzech miesięcy lub dłużej, jeżeli strony tak postanowią, jak na przykład wolontariat. Projekty na rzecz mobilności są projektami zbiorowymi, realizowanymi w szczególności w ramach wymiany młodzieżowej organizowanej w jednym lub kilku krajach goszczących dla potrzeb działań w ramach wolontariatu, takie jak szkolenia, działania kulturowe, językowe, artystyczne czy sportowe lub dążące do realizacji projektów socjologiczno–kulturowych czy środowiskowych i rozwojowych programów pomocowych.

b) terminem „młodzież/młodzi ludzie" określa się osoby poniżej 25. roku życia, mieszkające na terytorium kraju członkowskiego lub państwa będącego stroną Europejskiej Konwencji Kulturalnej, podróżujące do innego kraju w ramach projektu na rzecz mobilności;

1.2. Zapisy niniejszego zalecenia nie odnoszą się do osób poniżej 25. roku życia, podróżujących w charakterze *au pair* zgodnie z zapisami Europejskiego porozumienia w sprawie *au pair*, przyjętego do podpisu przez kraje członkowskie w Strasburgu w dniu 24 listopada 1969 r.

2. Projekty na rzecz mobilności

Projekt na rzecz mobilności musi mieć wymiar europejski i musi uwzględniać, jak następuje:

i. dokładne określenie celów uczestników projektu i podmiotu organizującego;
ii. dokładne określenie długości pobytu;
iii. określenie partnerów w kraju goszczącym, uczestników i instytucji organizującej;
iv. oświadczenie potwierdzające znajomość specyficznych cech kraju goszczącego oraz wyzwań związanych ze spotkaniami międzykulturowymi;
v. zapewnienie satysfakcjonującego poziomu przyjęcia i odpowiedniego zakwaterowania uczestników projektu, w stopniu umożliwiającym promowanie takich spotkań i wymiany;

v. formalne i nieformalne formy kontaktu z populacją lokalną oraz harmonogram i metody edukacyjne umożliwiające zrozumienie kultury kraju goszczącego;
vii. pod koniec projektu zapewnienie uczestnikom możliwości oceny swoich doświadczeń i refleksji, a także ogólnej oceny całego projektu z wykorzystaniem wskaźników związanych z celami wyznaczonymi w ramach danego projektu.

3. Prawa i przywileje zapewnione przez kraje goszczące

Kraje goszczące zapewniają odwiedzającym je młodym ludziom dostęp do tych samych praw i przywilejów, jakimi cieszą się młodzi ludzi mieszkający w nich na stałe, takich jak:

i. dostęp do informacji;
ii. dostęp do działań i akcji kulturowych, społecznych, sportowych oraz organizowanych w ramach czasu wolnego;
iii. zniżki w środkach transportu publicznego i na inne usługi;
iv. bezzwłoczny dostęp do opieki medycznej i inne rodzaje pomocy w nagłych wypadkach oraz ich zapewnienie na cały okres pobytu do czasu, gdy niezbędny okaże się powrót danej osoby do kraju. Kraje goszczące podejmują się ułatwienia powrotu uczestnikom projektów na wniosek służb społecznych lub zdrowia.

4. Prawa i przywileje zapewnione przez kraj zamieszkania

Kraj zamieszkania gwarantuje młodym ludziom uczestniczącym w projektach na rzecz mobilności (zatwierdzonych i spełniających kryteria przedstawione w ustępie 2 powyżej) wypłatę wszelkich należnych świadczeń, zgodnie z rozporządzeniami prawnymi obowiązującymi w danym kraju oraz z wszelkimi znajdującymi zastosowanie zapisami poczynionymi w odnośnych porozumieniach dwu- lub wielostronnych między krajami.

Ryzyko z tytułu choroby, macierzyństwa, wypadku (w związku z czynnościami realizowanymi w ramach wolontariatu lub innymi), niepełnosprawności, śmierci oraz z tytułu odpowiedzialności cywilnej podlega ubezpieczeniu albo zgodnie z krajowymi przepisami prawnymi dotyczącymi ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych, albo na podstawie obowiązujących porozumień dwu- lub wielostronnych zawartych pomiędzy odnośnymi krajami, albo w przypadku ich braku, na podstawie ubezpieczenia indywidualnego zawartego i opłaconego przez daną osobę lub w jej imieniu.

5. Prawa zapewnione przez wszystkie kraje

Kraje zapewniają młodym ludziom uczestniczącym w projektach na rzecz mobilności, zgodnie z definicją podana w ustępie 2 powyżej, prawo do pobytu zgodnie z celami przedstawionymi w projekcie i określonymi w momencie jego zatwierdzenia w zgodzie z zapisami ustępu 9 poniżej.

6. Środki wsparcia

Kraje realizują i/lub wspierają działania na rzecz mobilności młodzieży między innymi poprzez programy stypendialne, programy wymiany obejmujące trenerów i programy szkoleniowe dla organizatorów projektów, przedstawicieli organizacji młodzieżowych, osoby pracujące z młodzieżą, osoby odpowiedzialne za działania informacyjne i doradztwo, a także samą młodzież.

W ramach projektów na rzecz mobilności kraje w szczególności i w ramach potrzeb działają na rzecz organizowania odpowiednich kursów językowych.

7. Zwrócenie szczególnej uwagi na młodych ludzi w trudnej sytuacji

W pierwszej kolejności kraje zobowiązują się wspierać projekty na rzecz zwiększenia mobilności młodych ludzi w trudnej sytuacji, w tym osób marginalizowanych i niepełnosprawnych, przy współpracy z organizacjami młodzieżowymi i służbami odpowiedzialnymi za pracę z tymi ludźmi.

Szczególną uwagę należy także zwracać na młodych ludzi zamieszkujących obszary mniej rozwinięte gospodarczo lub regiony uznawane za peryferyjne.

8. Formalności administracyjne

Kraje goszczące wspomagają młodych ludzi w załatwianiu formalności administracyjnych i promują realizację celów zawartych w ich projekcie.

9. Podmioty współpracujące

Każdy kraj powołuje zgodnie z obowiązującymi w nim procedurami niezbędne podmioty, w tym na poziomie ministerialnym i międzyministerialnym, współpracujące ze sobą i odpowiedzialne za realizację zapisów niniejszego zalecenia oraz za zatwierdzanie projektów

na rzecz mobilności, które mają być realizowane na jego terytorium zgodnie z zapisami poczynionymi w ustępach 1.1. lit. a), 2, 5, 6 i 7.

Każdy kraj przedstawi Sekretarzowi Generalnemu informacje dotyczące nazwy i adresu siedziby wszystkich podmiotów współpracujących ustanowionych w poszczególnych krajach, tak aby Sekretarz Generalny mógł przekazać je pozostałym krajom.

10. Współpraca z organizacjami młodzieżowymi

Kraje wspierają działania organizacji młodzieżowych w zakresie mobilności młodzieży, w szczególności te organizowane przy współpracy podmiotów publicznych i prywatnych.

W tym celu kraje popierają inicjatywy młodych ludzi i ich organizacji oraz wiążą je z działaniami na rzecz programów mobilności realizowanymi na poziomie lokalnym, krajowym i europejskim.

11. Informacja

a. Podmioty współpracujące wraz z młodymi ludźmi i ich organizacjami promują organizowanie i rozwój stosownych usług informacyjnych i doradczych pomagających młodym ludziom w tworzeniu, realizacji i ocenie projektów na rzecz mobilności.
b. Podmioty współpracujące gromadzą wymagane i przekazywane im dane na temat projektów na rzecz mobilności młodzieży. Powstające w ten sposób bazy danych tworzone są przez nie po to, aby umożliwić ocenę mobilności młodzieży oraz jej efektów w takich obszarach jak znajomość języków, szkolenie i zatrudnienie będące następstwem pobytu w innym kraju w ramach projektu na rzecz mobilności.
c. Kraje, we współpracy z odnośnymi służbami odpowiedzialnymi za ochronę zdrowia, szerzą wśród młodych ludzi wszelkie przydatne informacje w ramach przeciwdziałania wypadkom i chorobom.
d. Kraje promują zasadę koordynowania wszystkich informacji na temat mobilności młodzieży na poziomie europejskim.

12. Porozumienia dwu- i wielostronne

Niniejszym zachęca się kraje do negocjowania dwu- i wielostronnych porozumień w zakresie mobilności młodych ludzi i wymian młodzieżowych, zgodnie z zapisami przedstawionymi w niniejszym zaleceniu oraz w celu ułatwienia ich realizacji.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Nr R (97) 3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie udziału młodzieży oraz przyszłości społeczeństwa obywatelskiego

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 4 lutego 1997 r.
na 583. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest uzyskanie większej jedności pomiędzy jej krajami członkowskimi;

mając na względzie odnośne wnioski z Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za młodzież ze Strasburga (grudzień 1985 r.), Oslo (kwiecień 1988 r.), Lizbony (wrzesień 1990 r.) i Wiednia (kwiecień 1993 r.);

powołując się na zapisy artykułów 12 i 13 Konwencji ONZ o prawach dziecka, gwarantujące dzieciom prawo do wyrażania własnych poglądów oraz prawo do swobodnej wypowiedzi, oraz zapisy artykułu 3 europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci;

potwierdzając kluczową rolę udziału młodzieży w tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego, przyczyniającego się do pozytywnego wizerunku młodzieży jako źródła stałego rozwoju społeczeństwa demokratycznego;

zważywszy, że w procesie wdrażania globalnych i zintegrowanych polityk dotyczących młodzieży na szczeblu krajowym udział młodzieży, w szczególności młodzieży w trudnej sytuacji, ma decydujące znaczenie w zapewnieniu spójności społecznej, podtrzymaniu zasad demokracji i zasad społeczeństwa wielokulturowego;

przypominając, że każda krajowa polityka dotycząca młodzieży musi znaleźć swoje odzwierciedlenie na szczeblu lokalnym, jeżeli ma w odpowiedni i elastyczny sposób odpowiadać na poszczególne potrzeby, aspiracje i kulturę danej populacji, zaś udział młodzieży w życiu

społeczeństwa obywatelskiego musi stać się jedną z nadrzędnych zasad, jakimi kierować się powinny lokalne polityki dotyczące młodzieży;

wyrażając swoje zaniepokojenie faktem, że udział w instytucjonalnym i wspólnotowym życiu w Europie w obecnych czasach przechodzi wyraźny kryzys, w szczególności odbijający się na strukturach tradycyjnych;

Podkreślając, że rozwój sektora wolontariatu przyczynia się do tworzenia struktur demokratycznych umożliwiających faktyczny dialog pomiędzy władzami politycznymi a obywatelami poprzez wywieranie demokratycznego wpływu na procesy życia obywatelskiego oraz odbudowę spójności społecznej w obrębie społeczeństwa obywatelskiego;

zważywszy, że rozwój sektora wolontariatu w pluralistycznych strukturach demokratycznych krajów Europy Środkowo–Wschodniej jako środka do zapewnienia i promowania udziału młodzieży w życiu obywatelskim, a tym samym do przywrócenia społeczeństwa obywatelskiego, jest niezbędny do utworzenia i konsolidacji bezpieczeństwa demokratycznego na terytorium Europy,

I. Zaleca, aby rządy krajów członkowskich:

a. promowały partnerstwo pomiędzy organizacjami młodzieżowymi a władzami na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz aby zachęcały młodych ludzi do udziału w wolontariacie;
b. promowały współpracę pomiędzy młodzieżą a lokalnymi i krajowymi strukturami młodzieżowymi w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w ramach istniejących programów europejskich;
c. dążyły do integracji powyższych celów oraz do ich realizacji w ramach globalnych i zintegrowanych polityk dotyczących młodzieży;

oraz w ramach realizacji powyższych celów, aby:

i. wspierały rozwój odpowiednich struktur na rzecz udziału w życiu politycznym i obywatelskim, funkcjonujących na poziomie lokalnym i regionalnym;
ii. opracowały sieć europejskich planów europejskich dla młodzieży, w szczególności młodzieży w trudnej sytuacji;
iii. działały na rzecz wdrażania zapisów Europejskiej karty uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym, przyjętej Rezolucją 237 (1992) Konferencji władz lokalnych i regionalnych;
iv. wspierały działania Rady Europy i współpracę w zakresie badań nad udziałem młodzieży w życiu społeczeństwa obywatelskiego;
v. opracowały odpowiednie szkolenia dla osób pracujących z młodzieżą i prowadzących badania w tym zakresie, które przede wszystkim powinny zajmować się kwestiami związanymi z uczestniczeniem w procesie zdobywania umiejętności umożliwiających młodym ludziom realizowanie własnych projektów oraz pozostawania otwartym na takie możliwości;

vi. zapewniły, że:
   - działania Rady Europy na rzecz nauczania demokracji w systemie oświaty, szkolnictwa wyższego oraz szkoleń zawodowych są wdrażane w ramach skutecznego stosowania demokracji w praktyce;
   - działania Rady Europy w zakresie polityk dotyczących okresu dzieciństwa są uwzględniane w kontekście spójnej polityki na rzecz wspierania udziału młodzieży w życiu społeczeństwa obywatelskiego;

II. Poleca Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy skierowanie niniejszego zalecenia do tych państw będących stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie praw człowieka i praworządności w społeczeństwie informacyjnym

(CM(2005)56 końcowa, 13 maja 2005 r.)

Państwa członkowskie Rady Europy,

powołując się na swe zobowiązanie, aby budować społeczeństwa w oparciu o wartości, takie jak prawa człowieka, demokracja, praworządność, spójność społeczna, szacunek dla różnorodności kulturowej i zaufanie wśród obywateli i wśród społeczeństw, oraz na swe zdecydowane postanowienie, aby w dalszym ciągu spełniać to zobowiązanie w okresie, gdy państwa wkraczają w erę informatyzacji;

respektując postanowienia i zobowiązania przyjęte w ramach istniejących standardowych aktów Rady Europy i innych dokumentów;

uznając, że technologie teleinformatyczne (dalej jako „ICT') są siłą napędzającą w procesie budowy społeczeństwa informacyjnego, które sprawiły, że różne środki przekazu zbiegły się na jednej wspólnej płaszczyźnie;

zważywszy na pozytywny wkład zastosowania technologii ICT w rozwój gospodarczy i dobrobytm jak również w produktywność pracy ludzkiej;

będąc świadomym ogromnego wpływu, zarówno pozytywnego, jak i negatywnego, jaki te technologie mają na wiele aspektów praw człowieka;

mając świadomość, w szczególności, że technologie ICT mają potencjał, by wprowadzić zmiany w środowisku społecznym, technologicznym i prawnym, w których narodziły się obecne akty prawne dotyczące praw człowieka;

świadome, że technologie ICT stają się w coraz większym stopniu integralną częścią procesów demokratycznych zachodzących w społeczeństwie;

uznając, że technologie ICT mogą zaoferować szerszy wybór możliwości w zakresie wykonywania praw człowieka;

uznając więc, że ograniczony dostęp do technologii ICT lub jego brak może pozbawić użytkowników możliwości pełnego wykonywania ich praw człowieka;

potwierdzając, że wszystkie prawa zapisane w Konwencji ochrony praw człowieka i podstawowych wolności (dalej jako „ECHR") zachowują w pełni swą ważność w erze informatyzacji i powinny nadal być chronione bez względu na rozwój nowych technologii;

dostrzegając potrzebę uwzględnienia w ustawodawstwie państwowym nowych, wspomaganych technologiami ICT form łamania praw człowieka, oraz fakt, że technologie te mogą znacznie zwiększyć ciężar takich wykroczeń;

wnioskują, by w celu przedstawienia lepszej odpowiedzi na wyzwania związane z ochroną praw człowieka w gwałtownie zmieniającym się Społeczeństwie Informacyjnym, państwa członkowskie poddały ponownej analizie i, o ile to konieczne, odpowiednio zmieniły sposoby zastosowania aktów prawnych dotyczących praw człowieka;

zobowiązują się przyjąć polityki na rzecz dalszego rozwoju społeczeństwa informacyjnego, które pozostają w zgodzie z ECHR oraz orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i które mają na celu zachowanie i, o ile to możliwe, wzmocnienie demokracji, tak aby chronić prawa człowieka, zwłaszcza wolność słowa i informacji, oraz głosić poszanowanie praworządności;

oświadczają, że gdy okoliczności wymagają przyjęcia środków ograniczających wykonywanie praw człowieka w społeczeństwie informacyjnym, w kontekście porządku publicznego lub walki z terroryzmem, środki te powinny całkowicie spełniać międzynarodowe standardy praw człowieka. Środki te muszą być zgodne z prawem i zdefiniowane jak najbardziej precyzyjnie, muszą też być konieczne i proporcjonalne do zamierzonego celu oraz podlegać nadzorowi prowadzonemu przez niezależne władze lub organ sądowy. Co więcej, jeśli środki te mieszczą się w zakresie zdefiniowanym w artykule 15 ECHR, muszą być stale, regularnie oceniane, tak by można było od nich odstąpić, gdy okoliczności, z powodu których środki te zostały zastosowane, przestaną istnieć;

oświadczają, że wykonywanie praw i wolności ujętych w ECHR powinno być zabezpieczone bez wyjątków i dyskryminacji, bez względu na zaangażowanie środków technicznych;

oświadczają, że dążą do stosowania się do zasad i wytycznych dotyczących praw człowieka i rządów prawa w społeczeństwie informacyjnym, przedstawionych w części I poniżej;

apelują do społeczeństwa obywatelskiego, sektora prywatnego i zainteresowanych stron o uwzględnienie w ich pracy na rzecz pełnego społeczeństwa informacyjnego dla wszystkich kwestii poruszonych w części II poniżej;

zwracają się z prośbą do Przewodniczącego Komitetu Ministrów o przedłożenie niniejszej Deklaracji, w ramach wkładu Rady Europy, do rozpatrzenia podczas drugiego etapu Światowego Szczytu Społeczeństwa Informacyjnego w Tunisie (WSIS).

I. PRAWA CZŁOWIEKA W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

1. Prawo do wolności słowa, informacji i komunikacji

Usługi ICT oferują wszystkim osobom niespotykane dotąd możliwości korzystania z wolności słowa. Jednakże, usługi ICT mogą także stanowić poważne wyzwanie dla tej wolności, w postaci np. cenzury państwowej i prywatnej.

Wolność słowa, informacji i komunikacji powinna być respektowana zarówno w środowisku cyfrowym, jak i niecyfrowym, i nie powinny podlegać żadnym ograniczeniom poza tymi, które zostały przedstawione w Artykule 10 ECHR tylko z tego powodu, że komunikacja odbywa się w formie cyfrowej.

Gwarantując wolność słowa, państwa członkowskie powinny także zagwarantować, że ustawodawstwo krajowe stosowane w walce z nielegalnymi treściami, jak np. dyskryminacja na tle rasowym i pornografia dziecięcia, jest stosowane tak samo w przypadku przestępstw popełnionych za pośrednictwem usług ICT.

Państwa członkowskie powinny utrzymywać i wzmacniać środki prawne i praktyczne zapobiegające stosowaniu cenzury państwowej i prywatnej. Jednocześnie państwa członkowskie powinny zagwarantować zgodność działań z Protokołem Dodatkowym do Konwencji o cyberprzestępczości i innymi stosownymi konwencjami, które uznają za niezgodne z prawem czyny o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnione za pośrednictwem systemów komputerowych. W tym kontekście, państwa członkowskie powinny promować tworzenie struktur samo- i współregulacji przez podmioty sektora prywatnego (takie jak branża ICT, dostawcy usług internetowych, producenci oprogramowania, dostawcy treści i Międzynarodowa Izba Handlowa). Struktury takie zapewniłyby ochronę wolności słowa i komunikacji.

Państwa członkowskie powinny promować, za pomocą odpowiednich środków, interoperacyjne standardy techniczne w środowisku cyfrowym, w tym te dotyczące nadawania cyfrowego, które mogą zapewnić obywatelom możliwie najszerszy dostęp do treści.

2. Prawo do poszanowania życia prywatnego i korespondencji

Wykorzystywanie danych osobowych na wielką skalę, które obejmuje przetwarzanie elektroniczne, zbieranie, zapisywanie, organizację, przechowywanie, modyfikację lub zmiany, wyszukiwanie, konsultowanie, ujawnianie przez przekazanie lub inne działania, zwiększyło skuteczność działań rządów i sektora prywatnego. Co więcej, usługi ICT, takie jak Privacy Enhancing Technology (PETs – technologie służące ochronie prywatności), mogą być wykorzy-

stywane w celu ochrony prywatności. Niemniej jednak, takie postępy technologiczne stwarzają poważne zagrożenie dla prawa do prywatnego życia i prywatnej korespondencji.

Korzystanie w jakikolwiek sposób z usług ICT powinno odbywać się w sposób szanujący prawo do prywatnego życia i prywatnej korespondencji. Korespondencja prywatna nie powinna podlegać żadnym ograniczeniom tylko dlatego, że odbywa się w formie cyfrowej, poza tymi, które zostały przedstawione w Artykule 8 ECHR. Zarówno treść, jak i przesyłanie danych w komunikacji elektronicznej mieszczą się w zakresie koncepcji Artykułu 8 ECHR i nie powinny podlegać ograniczeniom innym, niż te wymienione w tym artykule. Wszelkie działania polegające na przetwarzaniu danych osobowych są objęte zapisami Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych i powinny być dokonywane w sposób respektujący wytyczne tego aktu prawnego.

Państwa członkowskie powinny promować tworzenie struktur samo- i współregulacji przez podmioty sektora prywatnego, mając na względzie prawo do poszanowania prywatnego życia i prywatnej korespondencji. Kluczowym elementem takich działań powinna być kompatybilność wszelkich działań w zakresie przetwarzania danych osobowych przez rządy lub sektor prywatny z prawem do poszanowania prywatnego życia i nie powinno od tego być żadnych wyjątków poza tymi określonymi w artykule 8, ustępie 2 ECHR, lub artykule 9, ustępie 2 Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych.

3. Prawo do edukacji i znaczenie propagowania dostępu do nowych usług i technologii ICT i korzystania z nich przez wszystkich bez wyjątków i dyskryminacji

Nowe formy dostępu do informacji spowodują szersze rozpowszechnienie informacji związanych ze społecznym, ekonomicznym i kulturalnym aspektem życia i mogą umożliwić większe zaangażowanie społeczne, a także pokonać różne formy dyskryminacji. E-learning ma wielkie możliwości jeśli chodzi o promowanie demokratycznego obywatelstwa poprzez naukę i podnoszenie poziomu wiedzy ludzi na całym świecie. Jednocześnie istnieje poważne ryzyko wyłączenia „komputerowych analfabetów" i tych, którzy są pozbawieni odpowiedniego dostępu do technologii informatycznych z przyczyn społecznych, ekonomicznych czy kulturowych.

Umiejętności informatyczne to podstawowy warunek uzyskania dostępu do informacji, wykonywania praw związanych z kulturą i prawa do edukacji poprzez usługi ICT. Wszelkie środki regulacyjne stosowane wobec mediów i nowych usług komunikacyjnych powinny respektować i, w przypadkach, gdy to możliwe, wspierać fundamentalne wartości, takie jak pluralizm, różnorodność kulturowa i językowa oraz pozbawiony znamion dyskryminacji dostęp do różnych kanałów komunikacji.

Państwa członkowskie powinny ułatwiać dostęp do urządzeń ICT i promować edukację, aby umożliwić wszystkim osobom, a zwłaszcza dzieciom, nabycie umiejętności potrzebnych do pracy z szerokim wachlarzem usług ICT i dokonywania krytycznej oceny jakości informacji, zwłaszcza takiej, która może być dla nich szkodliwa.

4. Zakaz niewolnictwa i przymuszania do pracy oraz zakaz handlu ludźmi

Pojawienie się usług ICT zwiększyło możliwości handlu ludźmi i stworzyło nowe wirtualne formy tego procederu.

Jeśli handel ludźmi łamie postanowienia Artykułu 4 ECHR w środowisku cyfrowym, takim jak Internet, to proceder ten powinien być traktowany tak samo jak w środowisku niecyfrowym.

Państwa członkowskie powinny utrzymać i wzmocnić stosowanie prawnych i praktycznych środków zapobiegających handlowi ludźmi odbywającym się za pośrednictwem lub przy pomocy technologii ICT i zwalczających ten proceder.

5.Prawo do sprawiedliwego procesu i zakaz karania bez podstawy prawnej

Usługi ICT ułatwiają dostęp do materiałów i wiedzy na temat prawa. Co więcej, publiczny przekaz rozpraw sądowych i transparentność informacji na temat rozpraw ułatwiają opinii publicznej rzetelniejszą analizę postępowania sądowego. Rozprawy można też skuteczniej prowadzić dzięki użyciu udogodnień ICT. Jednakże, biorąc pod uwagę szybkość komunikacji napędzanej technologiami ICT i jej konsekwencje, usługi ICT mogą znacznie nasilić rozgłos sprawy przed wszczęciem postępowania sądowego i wpłynąć na świadków i opinię publiczną przed i w trakcie rozprawy. Co więcej, usługi ICT pozwalają na popełnianie przestępstw, których nie definiują ramy prawne, co może utrudniać walkę z łamaniem praw człowieka. Globalny zasięg usług ICT, zwłaszcza Internetu, może stwarzać problemy związane z jurysdykcją, a także stawiać pytania co do możliwości zastosowania przepisów prawa w przypadkach łamania praw człowieka.

Każdy, w zakresie swych praw i obowiązków obywatelskich lub w przypadku jakiegokolwiek zarzutu przestępstwa, jest uprawniony, zgodnie z artykułem 6 ECHR, do ochrony w środowisku cyfrowym, takim jak Internet, identycznej jak ta, którą byliby objęci poza tym środowiskiem. Zakaz karania bez podstawy prawnej ma zastosowanie zarówno w środowisku cyfrowym jak i poza nim.

Państwa członkowskie powinny propagować kodeksy postępowania wśród przedstawicieli mediów i dostawców usług informacyjnych, podkreślając, że media relacjonujące rozprawy sądowe powinny postępować zgodnie z zapisami artykułu 6 ECHR. Powinny także zastanowić się, czy istnieje potrzeba opracowania szerszej, międzynarodowej struktury prawnej dotyczącej jurysdykcji, aby zagwarantować, że zakaz karania bez podstawy prawnej jest przestrzegany w środowisku cyfrowym.

6. Ochrona własności

W środowisku usług ICT, ochrona własności odnosi się głównie do własności intelektualnej, takiej jak patenty, znaki towarowe i prawa autorskie. Usługi ICT umożliwiają niespotykany dotąd dostęp do materiałów objętych prawami własności intelektualnej i stwarzają okazje do wykorzystania takich materiałów. Jednakże usługi ICT mogą ułatwiać nadużycie praw własności intelektualnej i utrudniać karanie przestępców, ze względu na szybkość ewolucji technologii, niski koszt rozpowszechniania treści, rozmiar naruszenia prawa, trudności w namierzeniu przestępstw poza granicami państwa oraz zdecentralizowany charakter udostępniania plików (*file sharing*). Innowacja i kreatywność zaczęłyby zanikać, a ilość inwestycji spadać bez skutecznych środków egzekwowania praw własności intelektualnej.

Prawa własności intelektualnej muszą być chronione w środowisku cyfrowym, zgodnie z zapisami traktatów międzynarodowych dotyczących własności intelektualnej. Jednocześnie dostęp do informacji pozostającej własnością publiczną musi być chroniony i należy udaremniać próby ograniczenia dostępu i wykorzystania praw.

Państwa członkowskie powinny zapewnić ramy prawne konieczne, by osiągnąć wyżej wymienione cele. Powinny także dążyć, o ile to możliwe, do przekazania informacji z dziedziny polityki, usług społecznych, gospodarki i badań do własności publicznej, zwiększając w ten sposób dostęp do informacji mających kluczowe znaczenie dla wszystkich obywateli. Wykonując to zadanie, państwa członkowskie powinny uwzględnić Konwencję Rady Europy o cyberprzestępczości, a zwłaszcza jej artykuł 10 dotyczący naruszenia praw autorskich i praw pokrewnych.

7. Prawo do wolnych wyborów

Usługi ICT, jeśli będą odpowiednio wykorzystane, mają wielki potencjał związany z umacnianiem demokracji, ponieważ mogą ułatwić organizację wyborów i konsultacji publicznych, udostępniając je wszystkim obywatelom, podnieść jakość debaty publicznej i umożliwić obywatelom i społeczeństwu obywatelskiemu aktywnego uczestniczenia w tworzeniu polityki

na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Usługi ICT mogą sprawić, że usługi publiczne staną się skuteczniejsze, sprawniej działające, bardziej transparentne i kompetentne. Jednocześnie niewłaściwe wykorzystanie usług ICT może obalić zasady uniwersalności, równości, wolności i anonimowości prawa wyborczego, jak również stworzyć problemy związane z bezpieczeństwem i wiarygodnością w przypadku niektórych systemów głosowania elektronicznego (e-głosowanie).

E-głosowanie powinno respektować zasady demokratycznych wyborów i referendów i być przynajmniej tak wiarygodne i bezpieczne, jak demokratyczne wybory i referenda, które nie są przeprowadzane za pomocą środków elektronicznych.

Państwa członkowskie powinny sprawdzać wykorzystanie technologii ICT na rzecz i w ramach procesów demokratycznych zachodzących w społeczeństwie, z myślą o umocnieniu uczestnictwa, inicjatywy, wiedzy i zaangażowania obywateli, poprawiając transparentność demokratycznego procesu decyzyjnego i sprawność działania władz publicznych oraz zachęcając społeczeństwo do debaty publicznej i uważnego kontrolowania procesów decyzyjnych. W przypadku, gdy państwo członkowskie wykorzystuje system głosowania elektronicznego, powinno ono podjąć kroki, by zagwarantować transparentność, możliwość weryfikacji i odpowiedzialności, wiarygodności i bezpieczeństwa systemów e-głosowania, oraz ogólnie zagwarantować ich zgodność z Zaleceniem Rec(2004)11 Komitetu Ministrów w sprawie norm prawnych, eksploatacyjnych i technicznych dla głosowania drogą elektroniczną (e-głosowania).

8. Wolność zgromadzeń i stowarzyszania się

Usługi ICT wnoszą dodatkowy wymiar do wykonywania prawa do wolności zgromadzeń i stowarzyszania się, poszerzając i wzbogacając sposoby korzystania z tego prawa w środowisku cyfrowym. Ma to kolosalne znaczenie dla procesu umacniania społeczeństwa obywatelskiego, dla uczestnictwa w życiu stowarzyszeń zawodowych (związki zawodowe i organy zawodowe) i dla sfery politycznej, a także ogólnie dla procesów demokratycznych zachodzących w społeczeństwie. Jednocześnie, usługi ICT zapewniają szeroki wybór sposobów monitorowania i nadzorowania zgromadzeń i stowarzyszeń w środowisku cyfrowym, jak również możliwość stawiania barier elektronicznych, poważnie ograniczających wykonywanie wyżej wymienionego prawa.

Wszystkie grupy społeczeństwa powinny mieć swobodę uczestniczenia w życiu zgromadzeń także za pomocą środków ICT, ponieważ przyczynia się to do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego pełnego witalności i energii. Wolność ta powinna być szanowana w środowisku cyfrowym, takim jak Internet, jak również w środowisku pozacyfrowym, i nie powinna podlegać ograniczeniom tylko dlatego, że zgromadzenie powstało w środowisku elektronicznym, poza tymi, które przewiduje artykuł 11 ECHR.

Państwa członkowskie powinny zaadaptować swe systemy prawne tak, by gwarantowały one wolność zgromadzeń tworzonych za pomocą technologii ICT, oraz podjąć niezbędne kroki, aby zagwarantować, że nie będzie monitorowania i nadzoru nad zgromadzeniami i stowarzyszeniami w środowisku cyfrowym, a wszelkie wyjątki od tej reguły muszą być zgodne z wyjątkami, jakie przewiduje artykuł 11, ustęp 2 ECHR.

II. PODEJŚCIE OPARTE NA WIELOPODMIOTOWYM ZARZĄDZANIU W PROCESIE BUDOWANIA SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO: ROLE I OBOWIĄZKI ZAINTERESOWANYCH PODMIOTÓW

Budowanie globalnego społeczeństwa informacyjnego, otwartego na poszanowaniu praw człowieka i rządów prawa, wymaga nowych form solidarności, partnerstwa i współpracy między rządami państw, społeczeństwem cywilnym, sektorem prywatnym i organizacjami międzynarodowymi. Podejście oparte na zarządzaniu przez wiele zainteresowanych podmiotów, poprzez otwartą dyskusję i wymianę informacji na szczeblu ogólnoświatowym, pomoże określić zakres zadań do realizacji i stworzyć nowe modele prawne i pozaprawne, które uwzględnią wyzwania i problemy wynikające z gwałtownego rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

1. Państwa członkowskie Rady Europy

Państwa członkowskie Rady Europy powinny stymulować możliwości, jakie dają usługi ICT dla pełniejszego korzystania z praw człowieka i przeciwdziałać zagrożeniom, jakie te usługi stwarzają w tym kontekście, postępując jednocześnie w pełni zgodnie z zapisami ECHR. Podstawowym celem wszelkich podjętych działań powinno być rozszerzenie korzyści, jakie mogą wszystkim dać usługi ICT, wspierając w ten sposób włączenie obywateli do społeczeństwa informacyjnego. Można to osiągnąć poprzez zagwarantowanie skutecznego i sprawiedliwego dostępu do usług ICT oraz rozbudowywanie umiejętności i wiedzy niezbędnej do wykorzystania tego dostępu, w tym edukacji medialnej.

Wykonywanie praw człowieka nie powinno podlegać ograniczeniom tylko dlatego, że ma miejsce w środowisku cyfrowym, poza tymi, które przewiduje ECHR i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Jednocześnie należy podjąć zdecydowane kroki, aby chronić jednostki przed nowymi, silnymi formami łamania praw człowieka za pośrednictwem technologii ICT.

Biorąc pod uwagę różnice między usługami oferowanymi za pomocą różnych środków a oczekiwaniami osób będącymi ich odbiorcami, państwa członkowskie, z myślą o ochronie praw człowieka, powinny wspierać samoregulację i współregulację podmiotów sektora prywatnego, aby zredukować dostępność nielegalnych i szkodliwych treści i umożliwić użytkownikom ochronę przed takimi treściami.

2. Społeczeństwo obywatelskie

Podmioty należące do społeczeństwa obywatelskiego zawsze były i będą pełniły kluczową rolę w kształtowaniu społeczeństwa, w którym żyją, a społeczeństwo informacyjne nie jest tu wyjątkiem. Aby odnieść sukces w budowaniu społeczeństwa informacyjnego, które funkcjonuje zgodnie ze standardami określonymi w ECHR, konieczne jest pełne uczestnictwo społeczeństwa obywatelskiego zarówno w procesie tworzenia strategii, jak i wdrażaniu ich. Społeczeństwo obywatelskie może wnieść wieki wkład w pracę nad wspólną wizją zmaksymalizowania korzyści usług ICT dla wszystkich obywateli i mieć swój własny udział w tworzeniu przyszłych wspólnych środków prawnych, które najlepiej wypromują prawa człowieka.

W Radzie Europy, głównym wkładem ze strony społeczeństwa obywatelskiego jest Konferencja Międzynarodowych Organizacji Pozarządowych (INGO).

Co więcej, apeluje się do społeczeństwa obywatelskiego, aby w ramach partnerskiej współpracy z rządami państw i sektorem handlowym, zachowało i umocniło swą rolę, którą przyjąwszy, zwraca uwagę na nadużycia i niewłaściwe wykorzystywanie technologii ICT oraz walczy z tymi zjawiskami, które działają na szkodę zarówno poszczególnych obywateli, jak i społeczeństwa demokratycznego jako ogółu.

Na szczeblu transgranicznym, wzywa się społeczeństwo obywatelskie do wspólnej pracy przy realizacji celów, dzielenia się najlepszymi praktykami i doświadczeniami związanymi ze zwiększaniem możliwości w społeczeństwie informacyjnym.

3. Sektor prywatny

Podmioty sektora prywatnego wzywa się do podjęcia działań na rzecz utrzymania i promowania praw człowieka, takich jak wolność słowa i poszanowanie ludzkiej godności. Rolę tę można najskuteczniej pełnić w ramach partnerskiej współpracy z rządami państw i społeczeństwem obywatelskim.

W ramach współpracy z rządami i społeczeństwem obywatelskim, wzywa się podmioty sektora prywatnego do podjęcia działań zapobiegających zagrożeniom, ryzykom i ograniczeniom dla praw człowieka i do zwalczania tych zagrożeń wynikających z niewłaściwego korzystania z technologii ICT lub ich użycia do nielegalnych celów, wzywa się je także do promo-

wania e-włączenia obywateli. Co więcej, podmioty te są proszone o ustanowienie, a następnie rozszerzenie zakresu kodeksów postępowania i innych form samoregulacji, co przyczyni się do promowania praw człowieka przez technologie ICT.

Podmioty sektora prywatnego są także zachęcane do inicjowania i rozbudowywania samo- i współregulujących środków dotyczących prawa do życia prywatnego i do prywatnej korespondencji, jak również kwestii zachowania wolności słowa i komunikacji.

Środki samo- i współregulujące dotyczące życia prywatnego i korespondencji prywatnej powinny kłaść nacisk w szczególności na to, by wszelkie operacje przetwarzania danych osobowych były zgodne z prawem do życia prywatnego. W tym kontekście, podmioty sektora prywatnego powinny zwrócić uwagę na, między innymi, następujące bieżące kwestie:

- zbieranie, przetwarzanie i monitorowanie przepływających danych;
- monitoring korespondencji prywatnej przesyłanej przez e-maile i inne formy komunikacji elektronicznej;
- prawo do prywatności w miejscu pracy;
- obserwacja za pomocą kamer;
- identyfikacja biometryczna;
- oprogramowanie szkodliwe, w tym spam;
- zbieranie i wykorzystywanie danych genetycznych i testów genetycznych.

W związku ze środkami samo- i współregulującymi, które mają na celu utrzymanie wolności słowa i komunikacji, podmioty sektora prywatnego zachęca się do zwrócenia uwagi i podjęcia decyzji w następujących sprawach:

- mowa nienawiści, rasizm i ksenofobia oraz nawoływanie do przemocy w środowisku cyfrowym, jak np. Internet;
- prywatna cenzura (cenzura ukryta) stosowana przez dostawców usług internetowych, np. blokowanie lub usuwanie treści, z własnej inicjatywy lub na żądanie stron trzecich;
- różnica pomiędzy treścią nielegalną a szkodliwą.

Wreszcie, apeluje się do podmiotów sektora prywatnego o udział w walce przeciwko wirtualnemu handlowi pornografią dziecięcą i wirtualnemu handlowi ludźmi.

4. Rada Europy

Rada Europy będzie podnosić świadomość na temat Konwencji o cyberprzestępczości i Protokołu dodatkowego do niej oraz nawoływać państwa członkowskie do przyjęcia tych aktów, co dotyczy także Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych, na skalę światową. Komitet ds. Konwencji będzie monitorował wdrażanie tych konwencji i protokołów dodatkowych do nich i, jeśli zajdzie taka potrzeba, będzie proponował stosowne do nich poprawki.

Zgodnie z Planem Działania przyjętym przez 7. Konferencję Ministerialną Rady Europy w sprawie polityki w zakresie mediów masowych (Kijów, 10–11 marca 2005 r.), Komitet Sterujący ds. mediów i nowych usług komunikacyjnych (CDMC):

- podejmie wszelkie niezbędne inicjatywy, w tym przygotowanie wytycznych dotyczących między innymi ról i zakresu odpowiedzialności pośredników i innych podmiotów związanych z Internetem w działaniach gwarantujących wolność słowa i komunikacji;
- będzie apelował do państw członkowskich o przyjęcie środków mających zapewnić na szczeblu paneuropejskim, spójny system ochrony małoletnich przed szkodliwymi treściami w mediach tradycyjnych i elektronicznych, z jednoczesnym zabezpieczeniem prawa do wolności słowa i swobodnego przepływu informacji;
- ustanowi regularne paneuropejskie forum wymiany informacji i najlepszych praktyk między państwami członkowskimi i innymi zainteresowanymi stronami w sprawie działań na rzecz włączenia społecznego w Społeczeństwie Informacyjnym;
- będzie monitorował wpływ rozwijających się nowych usług ICT na ochronę praw autorskich i praw pokrewnych, tak aby móc zareagować, jeśli zajdzie potrzeba, zabezpieczenia tej ochrony.

Cele projektu „Dobre zarządzanie społeczeństwem informacyjnym" będą dalej definiowane, biorąc pod uwagę prace Rady Europy w zakresie e-głosowania i e-zarządzania, a zwłaszcza jej osiągnięcia reprezentowane przez Zalecenie Rec(2004)11 Komitetu Ministrów w sprawie norm prawnych, eksploatacyjnych i technicznych dla głosowania drogą elektroniczną (e-głosowania) i Zalecenie Rec(2004)15 w sprawie wykorzystywania komunikacji elektronicznej przez administrację publiczną (*e-governance*).

Komitet Doradczy ds. Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (T-PD) będzie monitorował stosowanie zasad ochrony danych w ogólnoświatowych sieciach telekomunikacyjnych.

ZAŁĄCZNIK DO DEKLARACJI

Dokumenty referencyjne Rady Europy

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 005)

Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108)

Europejska konwencja o telewizji ponadgranicznej (ETS Nr 132)

Protokół poprawek do europejskiej Konwencji o telewizji ponadgranicznej (ETS Nr 171)

Konwencja o informacji i współpracy prawnej w zakresie „Usług w społeczeństwie informacyjnym" (ETS Nr 180)

Protokół Dodatkowy do Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych dotyczących organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS Nr 181)

Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa audiowizualnego (ETS Nr 183)

Protokół do europejskiej Konwencji o ochronie dziedzictwa audiowizualnego dotyczący ochrony produkcji telewizyjnych (ETS Nr 184)

Konwencja o cyberprzestępczości (ETS Nr 185)

Protokół Dodatkowy do Konwencji o cyberprzestępczości, dotyczący kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym, realizowanym za pośrednictwem systemów komputerowych (ETS Nr 189)

Zalecenie Nr R (90) 19 w sprawie ochrony danych osobowych wykorzystywanych dla potrzeb płatności i innych analogicznych operacji

Zalecenie Nr R (91) 10 w sprawie udostępniania osobom trzecim danych osobowych będących w posiadaniu instytucji publicznych

Zalecenie Nr R (95) 4 o ochronie danych osobowych w sferze usług telekomunikacyjnych ze szczególnym uwzględnieniem usług telefonicznych

Rezolucja ResAP (2001) 3 „Na rzecz pełnego obywatelstwa osób niepełnosprawnych poprzez nowe globalne technologie"

Zalecenie Rec(2001)7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków ochrony praw autorskich i praw pokrewnych oraz walki przeciw piractwu, zwłaszcza w środowisku cyfrowym

Zalecenie Rec (2002)2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie dostępu do dokumentów urzędowych

Zalecenie Rec(2004)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie norm prawnych, eksploatacyjnych i technicznych dla głosowania drogą elektroniczną (e-głosowania)

Zalecenie Rec(2004)15 w sprawie wykorzystywania komunikacji elektronicznej przez administrację publiczną (*e-governance*)

Deklaracja Komitetu Ministrów dotycząca polityki europejskiej na rzecz nowych technologii informatycznych, przyjęta w dniu 7 maja 1999 r.

Deklaracja Komitetu Ministrów dotycząca różnorodności kulturowej, przyjęta w dniu 7 grudnia 2000 r.

Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie wolności komunikacji w Internecie, przyjęta w dniu 28 maja 2003 r.

Przekaz polityczny Komitetu Ministrów dla Światowego Szczytu Społeczeństwa Informacyjnego (Genewa, 10–12 grudnia 2003 r.) z dnia 19 czerwca 2003 r.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2006)1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli krajowych rad młodzieżowych w rozwoju polityki dotyczącej młodzieży

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r.
na 952. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie Europejską Konwencję Kulturalną z 1954 r. (ETS Nr 18);

mając na względzie Rezolucję Res(2003)7 Komitetu Ministrów w sprawie polityki Rady Europy dotyczącej młodzieży;

mając na względzie Zalecenie 1585 (2002) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie polityk dotyczących młodzieży w Radzie Europy;

mając na względzie *Znowelizowaną europejską kartę uczestnictwa młodych* ludzi w życiu lokalnym i regionalnym, przyjętą przez Kongres europejskich władz lokalnych i regionalnych Rady Europy podczas 10. sesji w dniach od 20 do 22 maja 2003 r.;

mając na uwadze artykuł 12 Konwencji ONZ o prawach dziecka;

uwzględniając zapisy Deklaracji Końcowej VI Konferencji Ministrów Europejskich odpowiedzialnych za młodzież, w których w szczególności podkreśla się potrzebę angażowania młodych ludzi i organizacji młodzieżowych w tworzenie i realizację polityk dotyczących młodzieży na szczeblu krajowym i europejskim;

podkreślając działania Rady Europy, podejmowane w ramach partnerstwa z organizacjami młodzieżowymi i rządami;

podkreślając wkład Rady Europy w pracę na rzecz młodzieży w ostatnich latach, w rozwój krajowych struktur młodzieżowych we wszystkich państwach będących Państwami Stronami Europejskiej Konwencji Kulturalnej;

uwzględniając ostatnie osiągnięcia w dziedzinie pracy na rzecz młodzieży w ramach Unii Europejskiej, w szczególności Białą Księgę zatytułowaną *Nowe impulsy dla młodzieży europejskiej*;

mając na uwadze rzeczywistość i różnice w zakresie struktury i funkcjonowania krajowych rad młodzieżowych w Europie, zgodnie z opisem przedstawionym w badaniu Rady Europy zatytułowanym *Sytuacja krajowych rad młodzieżowych i młodzieżowych podmiotów ds. konsultacji w Europie* (*The situation of national youth councils and consultative youth bodies in Europe*); oraz powołując się na długą tradycję współpracy pomiędzy strukturami Rady Europy działającymi na rzecz młodzieży a krajowymi radami młodzieżowymi;

podkreślając, że polityka dotycząca młodzieży powinna być oparta w szczególności na współpracy pomiędzy instytucjami publicznymi a pluralistycznymi organizacjami i grupami młodzieżowymi oraz że tworzenie krajowych rad młodzieżowych stanowi najwłaściwszy sposób zagwarantowania istnienia takiego pluralizmu;

dążąc do wypracowania nowych form zarządzania, umożliwiających przybliżenie młodym obywatelom takiej polityki działania, jak również do utrwalenia demokracji i umocnienia zasadności polityki dotyczącej młodzieży, jednocześnie czyniąc ją bardziej skuteczną,

1. Zaleca, aby rządy krajów członkowskich:

a) ustanowiły działania na rzecz kształtowania aktywnych obywateli wśród młodzieży głównym elementem polityki dotyczącej młodzieży oraz w związku z powyższym
b) uznały, że krajowe rady młodzieżowe, obecnie istniejące w wielu krajach europejskich, mogą i aktywnie przyczyniają się do rozwoju polityki instytucji publicznych wobec młodzieży; oraz tym samym
c) wspierały rozwój i pracę krajowych rad młodzieżowych, z poszanowaniem ich indywidualnego charakteru, uznawały je za partnerów instytucji publicznych podczas opracowywania polityki dotyczącej młodzieży oraz aby uznały i potwierdziły ich rolę w tym obszarze, uwzględniając następujące zasady podstawowe:
   - wolność wyrażania opinii przez krajowe rady młodzieżowe;
   - zapewnienie krajowym radom młodzieżowym możliwości formułowania opinii i zaleceń w odniesieniu do wszelkich kwestii dotyczących młodzieży;
   - zapewnienie krajowym radom młodzieżowym prawa do samodzielnego określenia ich organizacji i metod pracy;
   - zapewnienie krajowym radom młodzieżowym możliwości dostępu do istotnych informacji dotyczących kwestii związanych z młodzieżą;
   - rozważenie przez instytucje publiczne zaleceń krajowych rad młodzieżowych, a w przypadku ich odrzucenia — zobowiązanie się instytucji publicznych do podania powodów swojej decyzji;

d) we współpracy z młodymi ludźmi i organizacjami młodzieżowymi, ułatwiały realizację procesu tworzenia krajowych rad młodzieżowych w tych krajach, w których rady te jeszcze nie powstały;
e) stworzyły warunki niezbędne do zapewnienia młodym ludziom szerszego udziału w życiu społeczeństwa i ich wspólnoty, tak aby krajowe rady młodzieżowe mogły w miarę możliwości w lepszy sposób reprezentować młodzież, przy uwzględnieniu wszystkich mniejszości oraz różnych form organizacji młodzieżowych;
f) ułatwiały i wspierały rozwój międzynarodowych działań krajowych rad młodzieżowych, a także ich współpracę na szczeblu europejskim, w szczególności w celu zapewnienia ich wkładu w realizację celów i priorytetów Rady Europy w zakresie młodzieży;
g) rozważyły zaangażowanie krajowych rad młodzieżowych w proces definiowania procedur i mechanizmów wykorzystywanych przez instytucje publiczne do ogólnych konsultacji społecznych z udziałem młodzieży;

2. Zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o skierowanie niniejszego zalecenia do rządów tych Państw Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie Rec(2006)14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie obywatelstwa i uczestnictwa młodych ludzi w życiu publicznym

(przyjęte przez Komitet Ministrów w. dniu 25 października 2006 r.
na 978. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, zgodnie z artykułem 15.b Statutu Rady Europy,

mając na względzie Rezolucję Res(2003)7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie polityki młodzieżowej Rady Europy;

mając na względzie Deklarację i Plan Działania przyjęte na III Szczycie Szefów Państw i Rządów;

mając na względzie zrewidowaną Europejską Kartę dotyczącą uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym, przyjętą w ramach Zalecenia 128 (2003) na Kongresie Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy, jak również Zalecenie Rec(2004)128 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym;

mając na względzie Zalecenie Rec(2006)1 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie roli krajowych rad młodzieżowych w rozwoju polityki dotyczącej młodzieży;

mając na względzie Rezolucję 1353(2003) Zgromadzenia Parlamentarnego w sprawie przyszłości demokracji: umacnianie instytucji demokratycznych;

mając na względzie Zalecenie Nr R (97) 3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie udziału młodzieży oraz przyszłości społeczeństwa obywatelskiego;

mając na uwadze osiągnięcia sekcji młodzieżowej Rady Europy od r. 1972 w zakresie promowania uczestnictwa młodzieży;

mając na uwadze rezultaty i efekty Europejskiego Roku Edukacji Obywatelskiej, zorganizowanego przez Radę Europy w 2005 r.;

zważywszy, że edukacja w zakresie uczestnictwa i stwarzania szans na uczestniczenie jest warunkiem fundamentalnym dla koniecznego, ciągłego ulepszania demokracji oraz że uczestnictwo to proces nauki przez całe życie, który toczy się na wszystkich poziomach i etapach życia, także w obrębie rodziny i szkoły;

zważywszy, że uczestnictwo jest podstawą organizacji i spójności społecznej, i nie pozwala na stosowanie żadnych ograniczeń względem płci, etniczności, wyznania, wyboru stylu życia czy statusu społecznego i dotyczy wszystkich młodych ludzi;

zważywszy na preambułę do zrewidowanej Karty Europejskiej dotyczącej uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym, która postuluje w szczególności, że uczestnictwo to „posiadanie prawa, środków, przestrzeni i okazji oraz, w razie potrzeby, wsparcia, do uczestniczenia w decyzjach, działaniach i zajęciach oraz możliwości wpływania na nie w ramach przyczyniania się do budowy lepszego społeczeństwa";

zważywszy, że wspieranie uczestnictwa młodych ludzi nie ogranicza się tylko do pytania ich o zdanie, lecz musi także oznaczać nadawanie im prawa do aktywnego zaangażowania w sposób kreatywny i twórczy i że uczestnictwo młodzieży nie ogranicza się do dziedzin i spraw które dotyczą tylko młodzieży;

zważywszy, że istnieje szczególna potrzeba wspierania i zachęcania do uczestnictwa młodych ludzi, którzy nie są zrzeszeni w organizacjach młodzieżowych;

zważywszy, że rzeczywiste uczestnictwo młodzieży osiąga się najlepiej poprzez praktyczne działania i mechanizmy uczestnictwa, które pozwalają młodym ludziom opracować ich własne metody robocze,

1. Zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) potraktowały pomoc młodym ludziom w stawaniu się aktywnymi obywatelami priorytetowo w ramach publicznej polityki młodzieżowej i, w związku z tym, zorganizowały im możliwości kształcenia, włącznie z nauką ich języka ojczystego oraz umożliwiły zdobywanie doświadczeń, które zwiększą stopień ich uczestnictwa w życiu publicznym;
b) stymulowały wymianę i wykorzystanie dobrej praktyki dotyczącej uczestnictwa młodzieży, na szczeblu krajowym, lokalnym i regionalnym, uwzględniając szczególnie wiedzę Rady Europy na ten temat, jak również jej narzędzia edukacyjne i szkoleniowe;
c) uznały również ważną rolę nauki nieformalnej i, w tym samym kontekście, stowarzyszeń młodzieżowych kształcących się w kierunku demokratycznego obywatelstwa i uczestnictwa;
d) popierały powoływanie niezależnych rad krajowych na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym;

e) promowały rozwój partnerstwa pomiędzy władzami publicznymi, radami krajowymi i organizacjami, z uwzględnieniem bogatego doświadczenia sekcji młodzieżowej Rady Europy we współzarządzaniu współpracą między organizacjami młodzieżowymi a rządami państw;
f) wspierały powoływanie rad uczniowskich i studenckich w instytucjach edukacyjnych, oferując możliwość uczestniczenia w procesie zarządzania nimi oraz, w tym samym kontekście, stymulowały dialog pomiędzy podmiotami w sferze edukacji nieformalnej i formalnej, z myślą o wypromowaniu zastosowania innowacyjnych metod edukacji obywatelskiej;
g) budowały środowisko sprzyjające skutecznemu uczestnictwu młodzieży poprzez:
   i. pracę w kierunku poprawy warunków życia wielu młodych ludzi w Europie, którzy stoją w obliczu niepewnego jutra, co jest bezwzględnym warunkiem ich uczestnictwa w społeczeństwie, strukturach i procesach demokratycznych;
   ii. zwrócenie szczególnej uwagi na umożliwianie uczestnictwa na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym niepełnosprawnym i wrażliwym młodym ludziom i takim, którzy wywodzą się z mniejszości;
   iii. stymulowanie rozwoju badań nad młodzieżą, zwłaszcza z myślą o lepszym zrozumieniu młodych ludzi i kultury młodzieży, o identyfikacji przeszkód w uczestniczeniu młodych ludzi oraz o badaniu bieżących spraw i dostosowywaniu form uczestnictwa;
   iv. dostarczanie młodym ludziom informacji na podstawie poniższych zasad: równe szanse i wolny dostęp, bliskość, elastyczność i przyjazność użycia, wysokie standardy etycznego postępowania;
   v. zabezpieczanie stosownych funduszy przeznaczonych na uczestnictwo młodzieży z jednoczesnym zapewnieniem transparentności poprzez stosowanie jasnych kryteriów ich przyznawania;
   vi. zachęcanie partii politycznych do otwierania dialogu z młodymi ludźmi i korzystania z ich kreatywności;
h) stymulowanie skutecznej implementacji zrewidowanej Karty Europejskiej Rady Europy dotyczącej uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym przez władze lokalne i regionalne,

2. Zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europy z prośbą o skierowanie niniejszego zalecenia rządom tych Państw–Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej, które nie są członkami Rady Europy.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2007)16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków promocji wartości służby publicznej Internetu

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 7 listopada 2007 r.
na 1010. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, które są ich wspólnym dziedzictwem;

przypominając, że Państwa–Strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka – ETS Nr 5) podjęły się, w ramach swej jurysdykcji, ochrony praw człowieka i podstawowych wolności dotyczących wszystkich ludzi i określonych w Konwencji;

mając na względzie szczególną rolę i zobowiązania, jakie przyjęły na siebie państwa członkowskie w zakresie ochrony i promocji tych praw i wolności;

odnotowując, że technologie informacyjne i komunikacyjne (dalej „technologie ICT") mogą z jednej strony znacznie wspomagać wykonywanie praw człowieka i podstawowych wolności, takich jak prawo do wolności słowa, informacji i komunikacji, prawo do edukacji, prawo do zgromadzeń oraz prawo do wolnych wyborów, a z drugiej mogą mieć negatywny wpływ na te czy inne prawa, wolności i wartości, takie jak poszanowanie życia prywatnego i poufności korespondencji, godność ludzka, a nawet prawo do życia;

zaniepokojony zagrożeniem, jakie stwarzają treści i komunikacja w Internecie i inne technologie ICT, jak również zagrożeniami ze strony cyberprzestępstw wobec wykonywania i korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności i w związku z tym, powołując się na

Konwencję o cyberprzestępczości (ETS Nr 185) i Protokół Dodatkowy do niej dotyczący kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym, realizowanym za pośrednictwem systemów komputerowych (ETS Nr 189) oraz określone zapisy Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201);

mając świadomość, że komunikacja wykorzystująca nowe technologie i usługi ICT musi szanować prawo do prywatności, jakie gwarantuje artykuł 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencja z 1981 r. o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108), oraz zgodnie z zapisami Zalecenia Nr R (99) 5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ochrony prywatności w Internecie;

odnotowując, że dokumenty powstałe w wyniku prac Światowego Szczytu Społeczeństwa Informacyjnego zorganizowanego przez ONZ w Genewie w 2003 r. i Tunisie w 2005 r. uznają prawo wszystkich osób do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym i potwierdzają chęć i zaangażowanie uczestniczących w szczycie państw, by zbudować społeczeństwo informacyjne skoncentrowane na potrzebach obywateli, globalne i zorientowane na rozwój, w pełni szanujące i podtrzymujące ideę Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, jak również uniwersalność, niepodzielność, wzajemną zależność i powiązania wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności, włącznie z prawem do rozwoju;

przekonany, że dostęp do Internetu oraz umiejętność i zdolność do korzystania z niego powinny być traktowane jako niezbędne do pełnego wykonywania i korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności w społeczeństwie informacyjnym;

powołując się na Zalecenie UNESCO z 2003 r. dotyczące promowania i wykorzystywania wielojęzyczności i powszechnego dostępu do cyberprzestrzeni, które apeluje do państw członkowskich i organizacji międzynarodowych o promowanie dostępu do Internetu jako usługi w interesie publicznym;

powołując się na Konwencję UNESCO z 2005 r. w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, która stwierdza, że wolność myśli, słowa i informacji, jak również różnorodność środków masowego przekazu umożliwiają rozkwit form wyrazu kulturowego w społeczeństwach, i która wzywa Strony do zachęcania obywateli i grup społecznych do tworzenia, produkowania, rozpowszechniania i dystrybuowania oraz uzyskiwania dostępu do ich własnych form wyrazu kulturowego;

mając świadomość, że środowisko mediów gwałtownie się zmienia i że Internet odgrywa coraz większą rolę w dostarczaniu i promowaniu różnorodnych źródeł informacji dla odbiorcy publicznego, włącznie z treściami tworzonymi przez użytkowników;

odnotowując, że nasze społeczeństwa zmierzają gwałtownie ku nowej fazie rozwoju, przeobrażając się we wszechobecne społeczeństwo informacyjne i że w związku z tym Internet stanowi nową, dominującą przestrzeń publiczną, która także powinna mieć wymiar etyczny,

ukierunkowany na sprawiedliwość, godność i szacunek dla istoty ludzkiej i oparty na poszanowaniu praw człowieka i podstawowych wolności, demokracji i praworządności;

przypominając ostatnio przyjętą roboczą definicję zarządzania Internetem jako procesu rozwoju i zastosowania przez rządy i sektor prywatny, w odpowiednim dla siebie zakresie, wspólnych zasad, norm, reguł, procedur decyzyjnych i programów kształtujących ewolucję i sposób korzystania z Internetu;

w związku z powyższym przekonany, że zarządzanie Internetem powinno opierać się na podejściu skoncentrowanym na potrzebach obywateli i dążyć do realizacji celów polityki publicznej, czyli ochrony praw człowieka, demokracji i praworządności dotyczących Internetu i innych technologii ICT;

będąc świadomym wartości usług publicznych w Internecie, rozumianej jako ogromne zaufanie, jakie użytkownicy mają do Internetu jako narzędzia wykorzystywanego do codziennych czynności (komunikacja, informacja, wiedza, transakcje handlowe, rozrywka), oraz wynikających z tego usprawiedliwionych oczekiwań, że usługi internetowe będą szeroko dostępne, osiągalne, bezpieczne, wiarygodne i stałe;

będąc zdecydowanie przekonanym, że Internet i inne technologie ICT mają ogromną wartość jako usługi publiczne w tym sensie, że przyczyniają się do promocji wykonywania i korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności wobec wszystkich, którzy z nich korzystają, oraz że ich ochrona powinna być priorytetowym zadaniem w ramach zarządzania Internetem,

zaleca, aby, mając na względzie wytyczne przedstawione w załączniku do niniejszego zalecenia, rządy państw członkowskich, odpowiednio we współpracy z wszystkimi zainteresowanymi partnerami, podjęły stosowne działania promujące wartość Internetu w służbie publicznej poprzez:

- przestrzeganie praw człowieka, demokracji i praworządności w Internecie oraz promowanie spójności społecznej, szacunku dla różnorodności kulturowej i zaufania wśród obywateli i pomiędzy społeczeństwami podczas korzystania z technologii ICT, a zwłaszcza Internetu;
- opracowanie i wyznaczenie granic ról i zakresu odpowiedzialności wszystkich kluczowych partnerów w ramach jasnej struktury prawnej z wykorzystaniem uzupełniających struktur regulacyjnych;
- zachęcanie sektora prywatnego do uznania i zaznajomienia się ze swymi ewoluującymi rolami i zakresem obowiązków w ujęciu etycznym, oraz do współpracy w rewidowaniu i, w przypadku, gdy to konieczne, odpowiednim modyfikowaniu swych kluczowych działań i decyzji, które mogą wpływać na prawa i wolności jednostek;
- zachęcanie w związku z tym sektora prywatnego do opracowywania, o ile to konieczne we współpracy z innymi partnerami, nowych, otwartych i transparentnych form samo-

i współregulacji, dzięki którym będzie można pociągnąć do odpowiedzialności kluczowe podmioty;
- zachęcanie sektora prywatnego, aby współuczestniczył w realizowaniu celów wyznaczonych w niniejszym zaleceniu i budowanie polityk publicznych w celu uzupełnienia działań sił rynkowych, gdy te okażą się niewystarczające;
- zwrócenie uwagi na niniejsze zalecenia wszystkich zainteresowanych partnerów, zwłaszcza sektora prywatnego i społeczeństwa obywatelskiego, tak aby podjęte zostały wszelkie niezbędne środki mające na celu wdrożenie wszystkich celów tego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA

I. Prawa człowieka i demokracja

Prawa człowieka

Państwa członkowskie powinny przyjąć lub zbudować polityki mające na celu zachowanie i, w przypadku gdy to możliwe, ochronę praw człowieka i poszanowanie dla praworządności w społeczeństwie informacyjnym. W związku z powyższym, należy zwrócić szczególną uwagę na:
- prawo do wolności słowa, informacji i komunikacji w Internecie oraz poprzez inne technologie ICT, promowane m. in. poprzez zapewnianie dostępu do nich;
- konieczność zagwarantowania, że nie ma żadnych ograniczeń względem wymienionego wyżej prawa (na przykład w formie cenzury) innych, niż te dozwolone na mocy Artykułu 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, zgodnie z interpretacją Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- prawo do życia prywatnego i prywatnej korespondencji w Internecie i podczas korzystania z innych technologii, włącznie z poszanowaniem woli użytkowników, aby nie ujawniać swej tożsamości, propagowane poprzez zachęcanie indywidualnych użytkowników i dostawców usług i treści internetowych do wzięcia na siebie wspólnej za to odpowiedzialności;
- prawo do edukacji, włącznie z umiejętnościami informatycznymi w zakresie mediów;
- fundamentalne wartości pluralizmu, różnorodności kulturowych i lingwistycznych oraz wolnego od dyskryminacji dostępu do różnych środków komunikacji przez Internet i za pomocą innych technologii;
- godność i integralność istoty ludzkiej w związku z handlem ludźmi prowadzonym z użyciem technologii ICT oraz poprzez podpisanie i ratyfikowanie Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197);

- prawo do domniemania niewinności, które powinno być respektowane w środowisku cyfrowym, oraz prawo do sprawiedliwego procesu oraz zasadę, zgodnie z którą nie powinno się wymierzać kary bez prawa, które należy podtrzymywać poprzez rozbudowywanie i popieranie legalnych a także samo- i współregulujących struktur dla dziennikarzy i dostawców usług medialnych w kontekście z relacjonowania postępowań sądowych;
- wolność wszystkich grup w społeczeństwie w zakresie uczestnictwa w społecznościach wykorzystujących technologie ICT i innych formach życia towarzyskiego, które nie podlegałyby żadnym ograniczeniom poza tymi przewidzianymi w Artykule 11 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka zgodnie z interpretacją Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
- prawo do własności, włącznie z prawami do własności intelektualnej, podlegające prawu państwowemu do ograniczenia korzystania z własności na rzecz interesu publicznego, jak przewiduje Artykuł 1 Protokołu do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (ETS Nr 9).

Demokracja

Państwa członkowskie powinny opracować i wdrożyć strategie na rzecz e-demokracji, e-uczestnictwa i e-zarządzania, które umożliwiają efektywne korzystanie z technologii ICT w demokratycznym procesie i dyskusji, w relacjach pomiędzy władzami publicznymi a społeczeństwem obywatelskim oraz w dostarczaniu usług publicznych w ramach zintegrowanego podejścia, które w odpowiedni sposób i w pełni wykorzystują różne kanały komunikacji, online i offline. W szczególności e-demokracja i e-zarządzanie powinny popierać prawa człowieka, demokrację i praworządność poprzez:

- umacnianie uczestnictwa, inicjatywy i zaangażowania obywateli w życie narodowe, regionalne i lokalne i w procesy decyzyjne, a w konsekwencji przyczynianie się do rozwoju dynamiczniejszych, globalnych i bezpośrednich form demokracji, prawdziwej debaty publicznej, lepszego ustawodawstwa i aktywnego zabezpieczenia procesów decyzyjnych;
- poprawę jakości administracji publicznej i usług poprzez zapewnienie lepszego dostępu do nich (m.in. poprzez dostęp do dokumentów urzędowych) i w taki sposób, by stały się bardziej elastyczne, transparentne i opłacalne, co przyczyni się do żywotności ekonomicznej i kulturowej społeczeństwa.

Państwa członkowskie powinny, w przypadku, gdy to możliwe, rozważyć wprowadzenie systemów głosowania elektronicznego (e-głosowania), które są bezpieczne, wiarygodne, wydajne, technicznie sprawne i otwarte na niezależną weryfikację i łatwo dostępne dla wyborców, zgodnie

z Zaleceniem Rec(2004)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie norm prawnych, eksploatacyjnych i technicznych dla głosowania drogą elektroniczną (e-głosowania).

Państwa członkowskie powinny zachęcać obywateli, organizacje pozarządowe i partie polityczne do korzystania z technologii ICT (w tym takich jak fora online, blogi, czaty polityczne, komunikatory i inne formy bezpośredniej komunikacji między obywatelami), tak aby angażować ich w dyskusje polityczne, aktywizm w sieci i kampanie w sieci, by mogli przedstawiać swe obawy, idee i inicjatywy, promować dialog i dyskusje z przedstawicielami świata polityki i rządu oraz uważnie przyglądać się politykom pod kątem interesu publicznego.

Państwa członkowskie powinny korzystać z Internetu i innych technologii teleinformatycznych w połączeniu z innymi kanałami komunikacji w celu formułowania i wdrażania polityk na rzecz edukacji w zakresie społeczeństwa obywatelskiego, aby każdy mógł stać się aktywnym i odpowiedzialnym obywatelem w swym życiu, by szanować prawa innych i przyczynić się do ochrony i rozwoju demokratycznych społeczeństw i kultur.

Państwa członkowskie powinny propagować dyskusje publiczną na temat zakresu odpowiedzialności podmiotów sektora prywatnego, dostawców treści i użytkowników, i zachęcać ich — dla dobra procesów demokratycznych, debaty i ochrony praw innych — do podejmowania działań samoregulujących i innych w celu optymalizacji jakości i wiarygodności informacji w Internecie i do propagowania egzekwowania odpowiedzialności zawodowej, zwłaszcza w odniesieniu do ustanawiania, przestrzegania i monitorowania norm i kodeksów postępowania.

II. Dostęp

Państwa członkowskie powinny opracować, w porozumieniu z sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim, strategie na rzecz zrównoważonego wzrostu gospodarczego poprzez konkurencyjne struktury rynkowe, aby stymulować inwestowanie, zwłaszcza na bazie kapitału lokalnego, w najważniejsze zasoby internetowe i technologie teleinformatyczne w dziedzinach, gdzie komunikacja i infrastruktura informatyczna są słabe, ze szczególnym naciskiem na:

- opracowanie strategii na rzecz osiągalnego cenowo dostępu do technologii ICT, w tym Internetu;
- promowanie interoperacyjności technicznej, otwartych standardów i różnorodności kulturowej w polityce na rzecz technologii ICT obejmujących telekomunikację, media radiowo–telewizyjne i Internet;
- promowanie szerokiego wyboru modeli oprogramowania, w tym oprogramowanie zamknięte (prawnie zastrzeżone), darmowe i otwarte (*open source*);
- promowanie osiągalnego cenowo dostępu do Internetu dla indywidualnych użytkowników, bez względu na ich wiek, płeć, pochodzenie społeczne czy etniczne, włącznie z następującymi osobami lub grupami osób:

a) osoby o niskich dochodach;
b) osoby mieszkające na terenach rolniczych lub geograficznie odległych oraz
c) osoby o specjalnych potrzebach (na przykład osoby niepełnosprawne), mając na względzie znaczenie projektu, zastosowania, przystępności cenowej, potrzeby podnoszenia świadomości wśród tych osób i grup, odpowiedniości i atrakcyjności dostępu do Internetu i świadczonych usług internetowych, jak również ich adaptacyjności i kompatybilności;

– tworzenie przynajmniej w minimalnym zakresie punktów dostępu do Internetu i usług ICT w siedzibach władz państwowych oraz, w stosownych przypadkach, w innych miejscach publicznych, zgodnie z Zaleceniem Nr R (99) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie uniwersalnych działań na rzecz społeczeństwa dotyczących nowych usług komunikacyjnych;
– zachęcanie, w przypadku, gdy to możliwe, administracji publicznej, placówek oświatowych i prywatnych właścicieli środków dostępu do nowych usług ICT, tak aby korzystać z tych środków mogło całe społeczeństwo;
– promowanie integracji technologii ICT z edukacją i promowanie umiejętności informatycznych i w zakresie mediów oraz szkolenie, w ramach edukacji formalnej i nieformalnej, dzieci i dorosłych w celu:
  a) nauczenia ich efektywnego korzystania z technologii mediów, tak aby mogli tworzyć, mieć dostęp do, odzyskiwać i dzielić się treściami, i aby spełniać ich potrzeby i rozwijać zainteresowania indywidualne i wspólnotowe;
  b) zachęcanie ich do egzekwowania swych demokratycznych praw i obowiązków obywatelskich w skuteczny sposób;
  c) zachęcanie ich do dokonywania świadomych wyborów podczas korzystania z Internetu i innych technologii ICT poprzez korzystanie i odwoływanie się do zróżnicowanych form i treści medialnych pochodzących z różnych pod względem kulturowym i instytucjonalnym źródeł; zrozumienia, jak i dlaczego tworzona jest treść medialna; krytycznej analizy technik, języka i konwencji użytych przez media oraz treści, jakie przekazują; oraz rozpoznawania treści i usług medialnych, które mogą być niechciane, obraźliwe lub szkodliwe.

III. Otwartość

Państwa członkowskie powinny głosić wolność słowa i swobodny obieg informacji w Internecie, równoważąc je, o ile to konieczne, innymi obowiązującymi prawami i uzasadnionym interesem, zgodnie z artykułem 10, ustęp 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, zgodnie z interpretacją Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, poprzez:

- promowanie aktywnego uczestnictwa odbiorcy publicznego w korzystaniu z treści internetowych i innych technologii ICT i do tworzenia ich treści;
- promowanie wolności komunikacji i twórczości w Internecie, bez względu na granice, zwłaszcza poprzez:
  a) nienakładanie na indywidualnych użytkowników jakichkolwiek obowiązków licencyjnych lub innych o podobnym charakterze, lub jakichkolwiek środków blokujących lub filtrujących, lub ograniczeń idących dalej niż te stosowane w przypadku innych sposobów dostarczania treści;
  b) ułatwianie, w odpowiednich przypadkach, działania „ponownym użytkownikom" (*re-users*), tj. tym, którzy chcą eksploatować istniejące zasoby treści cyfrowych w celu stworzenia nowych treści lub usług w sposób kompatybilny i respektujący prawa własności intelektualnej;
  c) promowanie otwartego oferowania usług oraz dostępnych, nadających się do użytku i wykorzystania treści przez Internet, które spełnia różne potrzeby użytkowników i grup społecznych, zwłaszcza poprzez:
- umożliwianie dostawcom usług działania w strukturze regulującej, co gwarantuje im wolny od dyskryminacji dostęp do państwowych i międzynarodowych sieci telekomunikacyjnych;
- zwiększanie zakresu świadczenia i transparentności swych usług online dla obywateli i przedsiębiorstw;
- współpraca ze społeczeństwem, w stosownych przypadkach, poprzez wspólnoty utworzone przez użytkownika zamiast przez oficjalne strony internetowe;
- zachęcanie użytkowników niekomercyjnych, w stosownych przypadkach, do ponownego użycia danych publicznych, tak by umożliwić każdemu użytkownikowi dostęp do informacji publicznej, ułatwiając im uczestnictwo w życiu publicznym i zachodzących w społeczeństwie procesach demokratycznych;
- promowanie dostępności informacji będącej własnością publiczną w Internecie, w tym do dokumentów urzędowych, co pozwala wszystkim odbiorcom uczestniczyć w procesach i procedurach urzędowych; informacji o danych osobowych zachowanych przez jednostki publiczne, danych naukowych i historycznych, dane o technologiach, pozwalające społeczeństwu zastanowić się, w jaki sposób można się zabezpieczyć przed informatycznymi i innymi zagrożeniami dla praw człowieka; kreatywnych prac, które są częścią wspólnej podstawy kulturowej, pozwalających na aktywne uczestnictwo w życiu społecznej i współtworzenie historii kultury;
- dostosowywanie i rozszerzanie zakresu kompetencji mediów w służbie publicznej, zgodnie z Zaleceniem Rec(2007)3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie misji mediów w służbie publicznej w społeczeństwie informacyjnym, tak aby zakres ten

obejmował także Internet i inne nowe usługi komunikacyjne, by można było oferować przez nie zarówno treści i usługi ogólne, jak i specjalistyczne, a także wszelkie odrębne usługi spersonalizowane i na życzenie.

IV. Różnorodność

Zachęca się państwa członkowskie do działań na rzecz uczestnictwa wszystkich regionów, państw i wspólnot w tworzeniu treści internetowych i w ramach innych technologii ICT, tak by z czasem zapewnić, że w środowisku tych technologii reprezentowani będą wszyscy ludzie, narody, kultury i języki, zwłaszcza poprzez:

- zachęcanie i promowanie rozwoju narodowego lub lokalnego przemysłu kulturowego, zwłaszcza w dziedzinie produkcji treści cyfrowej, w tym tej tworzonej przez media w służbie publicznej, o ile to konieczne, przekraczając bariery językowe i kulturowe (co dotyczy także wszystkich ewentualnych twórców treści i innych podmiotów działających w tej dziedzinie), tak aby stymulować różnorodność językową i wyraz artystyczny w Internecie i innych technologiach teleinformatycznych. Dotyczy to także treści edukacyjnych, kulturalnych, naukowych, szkoleniowych i innych, które mogą nie być opłacalne pod względem handlowym, zgodnie z Konwencją UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r.;
- opracowanie strategii i polityk oraz tworzenie odpowiednich struktur prawnych i instytucjonalnych w celu zachowania dziedzictwa cyfrowego o trwałych wartościach kulturowych, naukowych i innych, we współpracy z posiadaczami praw autorskich i praw pokrewnych oraz innymi podmiotami, tak aby ustalić, o ile to konieczne, wspólne standardy i normy i zapewnić kompatybilność i dzielić się zasobami. W tym względzie, należy także zapewnić dostęp do legalnie przechowywanych materiałów stanowiących dziedzictwo cyfrowe, przy umiarkowanych ograniczeniach;
- budowanie kultury uczestnictwa i zaangażowania, m.in. poprzez umożliwianie tworzenia, modyfikowania i odświeżania treści interaktywnych oraz transformacji konsumentów w aktywnych użytkowników i twórców treści;
- promowanie mechanizmów służących do produkcji i dystrybucji treści pochodzącej od użytkownika i społeczności (a więc ułatwianie organizacji społeczności internetowych), m.in. poprzez zachęcanie mediów publicznych do korzystania z takich treści i współpracowania z tego typu społecznościami;
- zachęcanie do tworzenia i przetwarzania, a także dostępu do treści edukacyjnych, kulturalnych i naukowych w formie cyfrowej, tak aby zapewnić wszystkim kulturom możliwość wypowiedzenia się oraz dostęp do Internetu we wszystkich językach, włącznie z autochtonicznymi;

– działania sprzyjające budowaniu potencjału produkcji treści lokalnych i autochtonicznych w Internecie;
– działania sprzyjające wielojęzykowości Internetu, tak by każdy mógł z niego korzystać w swym własnym języku.

V. Bezpieczeństwo

Państwa członkowskie powinny angażować się we międzynarodową współpracę prawną w ramach działania na rzecz rozwoju umacniania bezpieczeństwa Internetu i przestrzegania prawa międzynarodowego, zwłaszcza poprzez:

– podpisanie i ratyfikowanie Konwencji o cyberprzestępczości (ETS Nr 185) i Protokołu dodatkowego do niej dotyczącego kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym, realizowanym za pośrednictwem systemów komputerowych (ETS Nr 189), aby móc wdrażać wspólną politykę antykryminalną, mającą na celu ochronę społeczeństwa przed cyberprzestępczością, współpracować w zakresie śledztw lub postępowań kryminalnych związanych z korzystaniem z systemów komputerowych i danych, lub w celu gromadzenia dowodów w formie elektronicznej w sprawie przestępstw kryminalnych, oraz by rozwiązywać problemy dotyczące zakresu jurysdykcji wobec przestępstw popełnionych w innych państwach członkowskich będących stronami konwencji;
– apelowanie o podpisanie i ratyfikowanie Konwencji i Protokołu Dodatkowego do niej przez państwa niebędące członkami Rady Europy, jak również o korzystanie z konwencji jako modelowego aktu prawnego w ramach ich ustawodawstwa, tak by powstał światowy, interoperacyjny system i struktura globalnej współpracy w zwalczaniu cyberprzestępczości w zainteresowanych sprawą państwach;
– poprawianie bezpieczeństwa sieci i informacji, aby umożliwić im odpieranie działań, które zagrażają ich stabilności, jak również dostępności, autentyczności, integralności i poufności przechowywanych lub przekazywanych danych i związanych z tym usług oferowanych przez te sieci i systemy lub poprzez nie dostępnych;
– uprawnienie podmiotów do chronienia zabezpieczeń sieci i informacji;
– przyjęcie ustawodawstwa i powołanie odpowiednich władz porządku publicznego, w przypadku, gdy to konieczne, do walki ze spamem. Państwa członkowskie powinny także ułatwiać prace nad odpowiednimi rozwiązaniami technicznymi związanymi ze zwalczaniem spamu, podnosić jakość edukacji i świadomość wszystkich podmiotów oraz sprzyjać inicjatywom wywodzącym się z przemysłu, jak również angażować się w międzynarodową współpracę w wale przeciw spamowi;

- sprzyjanie opracowywaniu wspólnych zasad współpracy pomiędzy dostawcami usług dla społeczeństwa informacyjnego a władzami porządku publicznego, i zagwarantowanie, że taka współpraca ma jasno sprecyzowaną podstawę prawną i respektuje przepisy dotyczące prywatności;
- chronienie danych osobowych i prywatności w Internecie i innych technologiach ICT (aby chronić użytkowników przed bezprawnym przechowywaniem danych osobowych, przechowywaniem niepoprawnych danych osobowych, nadużywaniem lub nieuprawnionym ujawnianiem takich danych lub przed naruszeniem ich prywatności przed, na przykład, niechcianymi wiadomościami wysyłanymi w ściśle marketingowych celach) oraz ujednolicenie ram prawnych w tej dziedzinie bez nieuzasadnionego przerywania swobodnego przepływu informacji, zwłaszcza poprzez:
  a) udoskonalenie wewnętrznych struktur prawa dotyczącego ochrony prywatności zgodnie z Artykułem 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i przez podpisanie i ratyfikowanie Konwencji o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108);
  b) zapewnienie odpowiednich środków bezpieczeństwa w procesach międzynarodowych transferów danych osobowych do państw, które nie mają ochrony danych osobowych zapewnionej w odpowiednim zakresie;
  c) ułatwianie przygranicznej współpracy w egzekwowaniu prawa dotyczącego ochrony prywatności;
- zwalczanie piractwa w zakresie praw autorskich i praw pokrewnych;
- wspólne działanie z sektorem biznesu i rzecznikami konsumentów w celu zapewnienia, że użytkownicy e-usług otrzymują transparentną i skuteczną ochronę konsumenta w nie mniejszym stopniu niż ochrona w innych formach handlu. Może to obejmować wprowadzenie wymogów dotyczących umów, które można zawierać drogą elektroniczną, zwłaszcza wymogów dotyczących bezpiecznego podpisu elektronicznego;
- propagowanie bezpieczniejszego sposobu korzystania z Internetu i technologii teleinformatycznych, zwłaszcza w przypadku dzieci, zwalczanie nielegalnych treści, treści szkodliwych i, w odpowiednich przypadkach, treści niechcianych poprzez regulację, wspieranie samoregulacji, także opracowanie kodeksów postępowania i odpowiednich standardów i systemów technicznych;
- apelowanie o podpisanie i ratyfikowanie Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201).

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Deklaracja Komitetu Ministrów w sprawie ochrony godności, bezpieczeństwa i prywatności dzieci korzystających z Internetu

(przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 20 lutego 2008 r.
na 1018. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów Rady Europy,

powołując się na fundamentalne prawo do wolności wyrażania opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji ze strony władz publicznych i bez względu na granice państwowe, jak gwarantuje Artykuł 10 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka ETS Nr 5);

powołując się na Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r., a zwłaszcza wrodzone prawo dzieci do zachowania godności, specjalnej ochrony i opieki niezbędnych dla ich dobra, do ochrony przed wszelkimi formami dyskryminacji lub przypadkowej czy niezgodnej z prawem ingerencji w ich prywatność czy niezgodnych z prawem ataków na ich honor czy reputację;

przekonany, że dobro i interes dzieci są dla wszystkich państw członkowskich wartościami fundamentalnymi, które muszą być promowane w sposób wolny od dyskryminację;

przekonany, że Internet jest ważnym narzędziem w codziennych zajęciach dzieci, takich jak komunikacja, zdobywanie informacji, wiedzy, edukacja i rozrywka;

zaniepokojony jednak trwałą obecnością treści tworzonych przez dzieci, które mogą zagrażać ich godności, bezpieczeństwu, prywatności i honorowi zarówno obecnie, jak i w ich przyszłości jako dorosłym;

powołując się na Deklarację Komitetu Ministrów w sprawie wolności komunikacji w Internecie, przyjętą w dniu 23 maja 2003 r., która podkreśla, że korzystanie z takiej wolno-

ści nie powinno odbywać się ze szkodą dla godności lub fundamentalnych praw innych osób, zwłaszcza dzieci;

świadomy faktu, że wykrywalność działalności dzieci w Internecie może narażać je działania przestępcze, takie jak nagabywanie w celach seksualnych lub inne nielegalne lub szkodliwe czynności, takie jak dyskryminacja, przemoc szkolna i rówieśnicza, nękanie i inne formy prześladowania, ze strony innych osób;

powołując się na środki ochrony dzieci, o których mowa w Konwencji o Cyberprzestępczości z 2001 r. (ETS Nr 185), zwłaszcza w kontekście pornografii dziecięcej oraz w Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych z 2007 r. (CETS Nr 201), zwłaszcza w kontekście nagabywania dzieci w celach seksualnych;

przekonany o potrzebie informowania dzieci o trwałości pozostawionej w Internecie treści i ryzyku, jakie się z tym wiąże i, w związku z tym, przekonany o potrzebie rozwinięcia i promowania ich świadomości i umiejętności informatycznych, zdefiniowanych jako kompetentne korzystanie z narzędzi zapewniających dostęp do informacji, rozwój umiejętności krytycznego analizowania treści i przyswojenie umiejętności komunikacyjnych w celu budowania poczucia obywatelstwa i kreatywności, o czym mowa w Zaleceniu Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego;

będąc świadomym, że komunikacja wykorzystująca nowe technologie i nowe usługi informacyjne i komunikacyjne musi szanować prawo do prywatności i poufności korespondencji, jak gwarantuje artykuł 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, i zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jak również z Konwencją o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108);

zaniepokojony profilowaniem informacji oraz przechowywaniem danych osobowych w celach komercyjnych zbieranych w czasie aktywności dzieci;

odnotowując prace podsumowujące Światowy Szczyt Społeczeństwa Informacyjnego zorganizowanego przez ONZ w Genewie w 2003 r. i Tunisie w 2005 r., zwłaszcza Program z Tunisu na rzecz społeczeństwa informacyjnego z 2005 r., który potwierdził zaangażowanie w prowadzenie skutecznej polityki i utworzenie struktur na rzecz ochrony dzieci i młodych ludzi przed nadużyciami i wykorzystywaniem poprzez technologie informacyjno–komunikacyjne;

odnotowując także upoważnienie Forum Zarządzania Internetem ONZ do zidentyfikowania pojawiających się kwestii dotyczących rozwoju i bezpieczeństwa Internetu i pomocy w znalezieniu rozwiązań dla problemów wynikających z korzystania i niewłaściwego korzystania z Internetu będących przedmiotem obaw codziennych użytkowników;

będąc świadomym narastającej tendencji do poszukiwania informacji o dzieciach i młodych osobach przez pewne rodzaje instytucji takie jak placówki oświatowe czy obiecujący pra-

codawcy wykorzystywanych przy podejmowaniu decyzji w ważnych sprawach dotyczących życia dzieci i młodych ludzi;

stwierdza, że w przeciwieństwie do metod działania organów ścigania, w przypadku ogólnego korzystania z Internetu nie powinny istnieć żadne długo przechowywane czy stale dostępne bazy danych dotyczące treści tworzonych przez dzieci w Internecie, które mogą zagrażać ich godności, bezpieczeństwu lub prywatności lub w inny sposób czyni

je bezbronnymi teraz lub na późniejszym etapie ich życia;

zwraca się z prośbą do wszystkich państw członkowskich, aby, o ile to możliwe, wspólnie z innymi partnerami zbadały, czy możliwe i wykonalne jest usunięcie lub skasowanie treści, o których mowa powyżej, włącznie ze śladami tej treści (utrwalonymi podczas logowania, zapisu i przetwarzania danych), w stosunkowo krótkim terminie.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2008)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie polityk na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej w Europie

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 20 lutego 2008 r.
na 1018. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej państwami członkowskimi, i że cel ten można osiągnąć w szczególności poprzez wspólne działanie w dziedzinie praw człowieka i spójności społecznej, które stanowią kluczowe wartości i cele Rady Europy;

dostrzegając, że Romowie i ludność wędrowna w Europie, już od ponad pięciu wieków szeroko rozproszona, jest narażona na dyskryminację, odrzucenie i marginalizację w całej Europie, we wszystkich dziedzinach życia; że była ofiarą Holokaustu; że przymusowe wysiedlenie, dyskryminacja i wyłączenie z życia społecznego doprowadziły tę ludność do biedy i postawiły w bardzo niekorzystnej sytuacji w całej Europie;

dostrzegając zjawisko niechęci wobec Romów jako szczególnej formy rasizmu i nietolerancji, prowadzącej do wrogich czynów, począwszy od wyłączenia społecznego a skończywszy na przemocy wobec Romów i/lub ludności wędrownej;

dostrzegając wpływ mediów i edukacji na uporczywą trwałość uprzedzeń antyromskich, lecz także możliwości mediów względem przezwyciężenia tych uprzedzeń;

mając świadomość, że dyskryminację i społeczne wyłączenie można przezwyciężyć najskuteczniej stosując wszechstronne, spójne i czynne polityki na rzecz zarówno Romów jak i większości narodowej, które mogą zapewnić integrację i uczestnictwo Romów i ludności wędrownej w społeczeństwach, w których żyją, oraz szacunek dla ich tożsamości;

zważywszy, że wszystkie prawa człowieka są niepodzielne, wzajemnie ze sobą powiązane i od siebie zależne, i że prawa gospodarcze i społeczne są także prawami człowieka i powinny być wspierane poprzez konkretne działania społeczności i rządów państw mające na celu zagwarantowanie, że będą one na równi dostępne dla grup i społeczności najuboższych i znajdujących się w najgorszym położeniu;

mając na uwadze Powszechną Deklarację Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Międzynarodową Konwencję w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji rasowej, Międzynarodową Konwencję w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji rasowej wobec kobiet, Konwencję o Prawach Dziecka, Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (ETS Nr 5) oraz Protokół Nr 12 (ETS Nr 177) i Protokół Nr 14 (ETS Nr 194, od dnia wejścia w życie) do niej, Europejską kartę języków regionalnych lub mniejszościowych (ETS Nr 148), Konwencję ramową o ochronie mniejszości narodowych (ETS Nr 157), zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną (ETS Nr 163) oraz Europejską konwencję o obywatelstwie (ETS Nr 166);

biorąc pod uwagę Zalecenie Nr R (2000) 4 Komitetu Ministrów w sprawie edukacji dzieci romskich/cygańskich w Europie, Zalecenie Rec(2001)17 w sprawie poprawy sytuacji finansowej i zatrudnienia Romów/Cyganów i ludności wędrownej w Europie, Zalecenie Rec(2004)14 w sprawie wędrówek i obozowisk ludności wędrownej w Europie, Zalecenie Rec(2005)4 w sprawie poprawy warunków mieszkaniowych Romów i ludności wędrownej w Europie, Zalecenie Rec(2006)10 w sprawie lepszego dostępu do opieki zdrowotnej dla Romów i ludności wędrownej w Europie;

powołując się na Zalecenie Nr 563 (1969), 1203 (1993) i 1557 (2002) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, oraz Rezolucje Nr 125 (1981), 249 (1993), 16 (1995) i 44 (1997) oraz Zalecenie 11 (1995) Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Europy w sprawie sytuacji Romów/Cyganów w Europie;

mając na uwadze zapisy dotyczące polityki ogólnej zawarte w Zaleceniu Nr 3 w sprawie zwalczania rasizmu i dyskryminacji Romów/Cyganów w Europie, zapisy dotyczące polityki ogólnej Zalecenia Nr 7 w sprawie prawodawstwa krajowego dotyczącego zwalczania rasizmu i dyskryminacji rasowej i zapisy dotyczące polityki ogólnej Zalecenia Nr 10 w sprawie zwalczania rasizmu i dyskryminacji za pomocą i w edukacji szkolnej Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI);

świadomy Dyrektywy Rady Unii Europejskiej 2000/43/EC z dnia 29 czerwca 2000 wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne oraz Traktat o Unii Europejskiej i Kartę podstawowych praw Unii Europejskiej;

pamiętając projekt decyzji ramowej w sprawie zwalczania rasizmu i ksenofobii Rady Unii Europejskiej;

pamiętając Zasady poprawy sytuacji Romów przyjęte przez Unię Europejską (Grupa COCEN) na Szczycie w Tampere w grudniu 1999 r. oraz Rezolucje Parlamentu Europejskiego w sprawie sytuacji Romów w Unii Europejskiej, przyjętą w dniu 28 kwietnia 2005 r., oraz w sprawie sytuacji kobiet romskich w Unii Europejskiej, przyjętą w dniu 1 czerwca 2006 r.;

świadomy badań, zbieranych danych i opinii Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) i poszczególnych raportów na temat Romów i ludności wędrownej sporządzonych przez FRA;

świadom Planu Działania z 2003 r. Organisation for Security and Co-operation in Europe (Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie — OSCE) w sprawie poprawy sytuacji Romów i ludności Sinti w rejonie OSCE;

biorąc pod uwagę cele wielostronnej inicjatywy: „Dekada integracji Romów 2005–2015" otwartej przez dziewięć rządów Europy Środkowej i Bałkanów, wspieranej przez Bank Światowy, the Open Society Institute (Instytut Społeczeństwa Otwartego), Radę Europy, Bank Rozwoju Rady Europy, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, OSCE i Komisję Europejską;

przypominając, że zarówno Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych jak i Dyrektywa Rady Unii Europejskiej 2000/43/EC z dnia 29 czerwca 2000 r. umożliwiają państwom podjęcie korzystnego działania w celu uniknięcia lub zrekompensowania negatywnych stron pochodzenia etnicznego lub przynależności do mniejszości narodowej, w ramach akcji na rzecz pełnej i rzeczywistej równości;

mając na uwadze, że struktury konstytucyjne, prawne, społeczne oraz tradycje kultury i wewnątrzpaństwowy podział obowiązków różnią się w państwach członkowskich Rady Europy, co może wiązać się różnymi sposobami wdrażania niniejszego zalecenia,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

- przyjęły, zgodnie z zasadami i zapisami określonymi w załączniku do niniejszego zalecenia, spójną, wszechstronną i dysponującą odpowiednimi środkami narodową i regionalną strategię przewidującą krótko- i długofalowe plany działania, zadania i wskaźniki dotyczące wdrażania polityk ukierunkowanych na przeciwdziałanie prawnej i/lub społecznej dyskryminacji Romów i ludności wędrownej oraz wcielanie w życie zasady równości;
- monitorowały i publikowały cykliczne raporty oceny efektów wdrażania przez państwo i wpływu strategii i polityk na rzecz poprawy sytuacji Romów i/lub ludności wędrownej;
- zwrócenie uwagi odpowiednich krajowych i lokalnych lub regionalnych samorządnych organów publicznych, społeczności romskich i/lub ludności wędrownej a także szerzej pojętego społeczeństwa w swych państwach poprzez odpowiednie kanały, w tym media, oraz zapewnienie wsparcia ze strony tych podmiotów.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2008)5 W SPRAWIE POLITYKI NA RZECZ ROMÓW I LUDNOŚCI WĘDROWNEJ W EUROPIE

I. Definicje[68]

Pojęcie „Romowie i/lub ludność wędrowna" używane w niniejszym dokumencie dotyczy Romów, ludności Sinti, Kale i innych ludności wędrownych i powiązanych z nimi grup w Europie, i ma obejmować jak największą ilość różnorodnych grup i społeczności, włącznie z tymi, które uznają się za Cyganów.

„Polityka" to ogólny plan obejmujący ogólny cel i procedury i mający na celu poprowadzenie i sfinalizowanie decyzji teraźniejszych i przyszłych, w tym w zakresie ustawodawstwa i programowania.

„Strategia" to szczegółowy plan oparty na długoterminowych celach ukierunkowany na osiągnięcie pozytywnych wyników przy takich problemach, jak zatrudnienie Romów lub zdolność planowania w przypadku takich problemów.

„Program" to seria projektów o wspólnym, ogólnym celu.

„Projekt" to seria działań ukierunkowanych na określone cele, mający na celu osiągnięcie konkretnego rezultatu w określonych ramach czasowych.

„Cel projektu" to główne zadanie projektu. Cel ten powinien dotyczyć kluczowego problemu i być zdefiniowany w kategoriach trwałych korzyści dla grup docelowych. Dla jednego projektu powinien być przydzielony tylko jeden cel projektu.

„Zadanie" to opis celu projektu lub programu. W swym ogólnym sensie dotyczy ono działalności, wyników, celu projektu i ogólnych zadań.

„Efekty" to jasno określone produkty powstałe w wyniku działalności.

„Wyniki" to produkty powstałe w wyniku podjętych działań, których połączenie stanowi osiągnięcie celu projektu, tzn. wprowadzenie trwałych korzyści dla grup docelowych.

„Osiągnięcia" to wpływ projektu na szersze otoczenie i wkład tego projektu w szerzej pojęte, sektorowe zadania zsumowane w ogólnych zadaniach projektu oraz na osiągnięcie szeroko zakrojonych zadań polityki.

[68] Definicja „Romów i ludności wędrownej" została zaczerpnięta z glosariusza terminologii dotyczącej Romów, z którego korzysta Rada Europy. Definicje najważniejszych terminów od „polityki" do „oceny" są głównie zaczerpnięte z podręcznika „Zarządzanie Cyklem Projektu" („Project Cycle Management" opublikowanym przez Komisję Europejską w marcu 2011 r. Definicje od „rozpowszechniania" do „włączania do polityki ogólnej" zostały zaczerpnięte z holenderskiego folderu Agencji ds. Społecznych „Jak zaplanować rozpowszechnianie i włączenie projektu do polityki ogólnej, Wytyczne dla EQUAL", 2004 r.)

„Wyznacznik" to dająca się zaobserwować zmiana lub wydarzenie, które świadczy o zmianie, krótko- lub długoterminowej. Mogą one wiele mówić na temat wkładu pracy i efektów na wszystkich poziomach, począwszy od efektów, a skończywszy na zadaniach.

„Kamienie milowe/punkty zwrotne" to rodzaj obiektywnie potwierdzalnych wskaźników będących znacznikami dla krótko- i średnioterminowych zadań (zwykle działalności), które ułatwiają ocenę osiągnięć w trakcie realizacji celu projektu, a nie po jego zrealizowaniu. Oznaczają także momenty, w których powinny być podjęte decyzje lub zakończone działania.

„Uczestnictwo" to aktywne zaangażowanie osoby lub grupy osób w dane działanie i obejmuje konsultacje i dalej przyjmuje formę aktywnego, stałego i rzeczywistego zaangażowania.

„Monitoring" to regularne i stałe ocenianie postępów w pracy w danym czasie, umożliwiające podmiotom sprawdzenie, czy sprawy idą zgodnie z planem oraz dokonywanie metodycznych poprawek.

„Ocena" to cykliczna ocena odpowiedniości, efektywności, skuteczności i tempa realizacji ogólnego zadania.

„Rozpowszechnianie" to szerokie rozprzestrzenienie punktów informacji, opracowanych produktów i wyników projektu (na przykład metod, produktów, programów edukacyjnych, narzędzi modeli, spostrzeżeń i idei politycznych) wśród odpowiednich grup docelowych odgrywających pewną rolę w procesie uwzględniania tej problematyki w polityce;

„Włączanie do polityki ogólnej" to ciągła, mająca charakter procesu strategia integrowania metod roboczych ukierunkowanych na poszczególne grupy lub określone aspekty danego problemu z regularnymi politykami organizacyjnymi, mająca na celu ostatecznie zmodyfikowanie polityki i sposobu jej wdrażania oraz wprowadzenie fundamentalnych zmian. Przykłady: horyzontalna (w obrębie gałęzi lub sektorów podobnych sobie organizacji), wertykalna (w obrębie polityki lokalnej, regionalnej lub krajowej) lub międzynarodowa (w obrębie organizacji partnerskich lub organów, takich jak Komisja Europejska czy Rada Europy).

„Działanie pozytywne": „Dla zapewnienia całkowitej równości w praktyce zasada równego traktowania nie stanowi przeszkody w utrzymywaniu lub przyjmowaniu przez Państwo Członkowskie szczególnych środków mających zapobiegać lub wyrównywać niedogodności związane z pochodzeniem rasowym lub etnicznym." (Dyrektywa KE 2000/43/EC). Prawo powinno stanowić, że zakaz dyskryminacji rasowej nie stoi na przeszkodzie utrzymywaniu albo stosowaniu tymczasowych szczególnych środków przeznaczonych czy to do zapobieżenia powstaniu szkód bądź kompensacji szkód poniesionych przez Romów i ludność wędrowną, czy też dla ułatwienia ich pełnego udziału we wszystkich dziedzinach życia. Środki te nie powinny być dalej stosowane jeżeli zamierzone cele zostały już osiągnięte. (ECRI Zalecenie Nr 7 dotyczące ogólnej polityki w sprawie prawodawstwa krajowego dotyczącego zwalczania rasizmu i dyskryminacji rasowej, ustęp 5).

W artykule 1.1. Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, „dyskryminacja rasowa", zgodnie z definicją prawa międzynarodowego, to

„wszelkie zróżnicowanie, wykluczenie, ograniczenie lub uprzywilejowanie z powodu rasy, koloru skóry, urodzenia, pochodzenia narodowego lub etnicznego, które ma na celu lub pociąga za sobą przekreślenie bądź uszczuplenie uznania, wykonywania lub korzystania, na zasadzie równości z praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej lub w jakiejkolwiek innej dziedzinie życia publicznego".

Artykuł 2.2. Dyrektywy 2000/43/EC Rady Unii Europejskiej definiuje dyskryminację rasową jako „dyskryminację ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne". Dyskryminacja może przybierać różne formy, w tym pośrednie i bezpośrednie formy dyskryminacji.

- „dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce, gdy ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne osoba traktowana jest mniej przychylnie niż traktuje się, traktowano lub traktowano by inną osobę w podobnej sytuacji". Przykładem takiej dyskryminacji bezpośredniej jest ogłoszenie o pracy, które brzmi „aplikacje osób pochodzenia romskiego nie będą brane pod uwagę";
- „dyskryminacja pośrednia ma miejsce, gdy pozornie neutralny przepis, kryterium lub praktyka mogą doprowadzić do szczególnie niekorzystnej sytuacji dla osób danego pochodzenia rasowego lub etnicznego w stosunku do innych osób, chyba że taki przepis, kryterium lub praktyka są obiektywnie uzasadnione legalnym celem, a środki mające służyć osiągnięciu tego celu są odpowiednie i konieczne". Przykładem dyskryminacji pośredniej jest wymóg, by wszystkie osoby ubiegające się o pracę zostały poddane testowi w określonym języku, mimo że znajomość tego języka nie jest niezbędna do pracy.

II. Cel

Strategia krajowa i/lub regionalna powinna mieć na celu zapewnienie równości i integracji Romów i/lub ludności wędrownej w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym, promowanie uprawnień nadawanych społeczności i budowanie potencjału, podnoszenie świadomości oraz zrozumienie kultury i stylu życia Romów i/lub ludności wędrownej wśród reszty społeczeństwa, oraz zagwarantowanie szacunku dla tożsamości Romów i/lub ludności wędrownej oraz skutecznej ochrony przed dyskryminacją pośrednią i bezpośrednią a także segregacją rasową i rasizmem.

III. Zasady Ogólne

W procesie projektowania strategii związanych z Romami i/lub ludnością wędrowną należy kierować się następującymi zasadami:

i. dopuszczenie podejścia opartego na prawach, wszechstronnego, dynamicznego i zintegrowanego;
ii. uznanie różnorodności społeczności Romów i/lub ludności wędrownej oraz ich zróżnicowanych potrzeb, co zagwarantuje zróżnicowaną i elastyczną odpowiedź na te potrzeby;
iii. wspieranie uczestnictwa Romów i/lub ludności wędrownej jako kluczowego składnika wszystkich etapów projektowania, wdrażania, monitoringu i oceny strategii ich dotyczących oraz promowanie budowania potencjału społecznościowego;
iv. zapewnienie równowagi wieku i płci przedstawicielstwa Romów i/lub ludności wędrownej;
v. zapewnienie skutecznego monitoringu procesu wdrażania strategii z jasno określonymi punktami zwrotnymi i kryteriami oceny skuteczności;
vi. zintegrowanie stałej oceny strategii i poddawanie jej ciągłej kontroli i ulepszeniom;
vii. zagwarantowanie, że wykorzystane są podejście oparte na kierowaniu strategii do konkretnego odbiorcy i podejście integracyjne.

IV. Ramy prawne

i. Wszystkie państwa powinny przyjąć precyzyjne i wszechstronne ustawodawstwo przeciw dyskryminacji, zgodne ze standardami europejskimi i międzynarodowymi; powołać organy przeciwdziałające dyskryminacji, odpowiednio wyposażone by propagować równe traktowanie i pomagać ofiarom dyskryminacji; oraz zagwarantować skuteczną realizację tego prawa. Skuteczność praw cywilnych i administracyjnych potępiających dyskryminację można zwiększyć poprzez nałożenie obowiązku udowodnienia winy na osobę oskarżoną o dyskryminację, w tym dyskryminację pośrednią i bezpośrednią i prześladowanie, w ramach obowiązującego prawa, poprzez wspieranie działania pozytywnego i zapewnienie skutecznych i proporcjonalnych sankcji i działań naprawczych.
ii. Ustawodawstwo powinno narzucić prawny obowiązek na władze publiczne polegający na propagowaniu równości i niedyskryminowania oraz zapewnieniu odpowiednich zasobów, które to umożliwią.
iii. Ponieważ postawy antycygańskie i przemoc wobec Romów i/lub ludności wędrownej są szeroko w Europie rozpowszechnione, państwa członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, powinny ustanowić motywy rasowe okolicznością obciążającą w procesach karnych oraz zagwarantować, że definicja przestępstwa kryminalnego obejmuje także przestępstwa na tle rasowym popełnione wobec Romów i/lub ludności wędrownej.

iv. Takie zapisy prawne powinny być skutecznie stosowane, tak aby zagwarantować, że przestępstwa na tle rasowym nie będą bezkarne. Ofiary takich przestępstw powinny być żywo zachęcane do zgłaszania ich policji lub innym odpowiednim władzom.

V. Opracowanie strategii

1. Ustalenie potrzeb

i. Zadania strategii powinny opierać się na dogłębnej, opartej na dowodach naukowych ocenie przeprowadzonej przez władze, która uwzględnia jednak także poglądy szerokiego grona organizacji pozarządowych zrzeszających lub działających na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej, w tym organizacji kobiecych i młodzieżowych, jak również organizacji pozarządowych i innych stosownych organów zajmujących się sprawami Romów i ludności wędrownej.
ii. Ocena potrzeb, o ile jest to dopuszczalne przez krajowe prawo i zgodne z istniejącymi międzynarodowymi standardami dotyczącymi ochrony danych, takimi jak Konwencja o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108), powinna być przeprowadzona na przykład w postaci badań prowadzonych w domostwach i miejscach zamieszkania, podczas których można zbierać dane ilościowe i jakościowe dotyczące sytuacji Romów i/lub ludności wędrownej, podzielone na kategorie płci, wieku i inne.

Takie dane będą pomocne w ustaleniu punktu wyjścia względem którego można będzie mierzyć postępy, jak również w monitorowaniu postępu i ocenianiu osiągnięć w ramach strategii. Jeśli takie dane będą wykorzystane, należy jasno zdefiniować wskaźniki użyte podczas monitorowania strategii.

Brak danych nie powinien ani wstrzymać, ani nadmiernie opóźnić pracy nad jakimkolwiek programem czy strategią. Można temu zaradzić poprzez rozpoczęcie niezależnych badań i konsultacji publicznych z odpowiednimi zainteresowanymi stronami.

iii. Jeżeli Romowie i/lub ludność wędrowna nie posiadają żadnych dokumentów tożsamości, władze powinny przeprowadzić ogólnokrajowe programy rejestracji w określonym okresie czasu, bezpłatne i o uproszczonej procedurze, wkładając szczególny wysiłek w dotarcie do tych populacji, które są szczególnie narażone ze względu na wysiedlenie, ograniczony dostęp do informacji, problemy z piśmiennością itd. (np. kobiety, osoby starsze, osoby, których język ojczysty różni się od urzędowego).
iv. Podczas ogólnokrajowego zbierania danych, władze publiczne powinny respektować zasady poufności, wyraźnej zgody i dobrowolnej identyfikacji własnej.

2. Opracowanie spójnej i skoordynowanej strategii

i. Strategia na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej powinna, w stosownych przypadkach, obejmować ponowną analizę ustawodawstwa i procedur administracyjnych, tak aby zagwarantować spójną i skoordynowaną implementację oraz usunięcie przeszkód, w tym dyskryminacji płci oraz koczowniczego i półkoczowniczego trybu życia, w celu skutecznego wdrożenia tej strategii. Ponowna analiza polegająca na badaniach i sondażach powinna być przeprowadzona przez odpowiednie zainteresowane strony i uzupełniania kampaniami informacyjno–edukacyjnymi.
ii. Strategia powinna obejmować najlepsze praktyki już wypróbowane, wiedzę uzyskaną w drodze badań i zdobytą w wyniku monitorowania oraz ocen programów/polityk krajowych na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej w całej Europie oraz zalecenia od stosownych organizacji międzynarodowych, narodowych i lokalnych.

3. Uczestnictwo w budowie polityki/ strategii

i. Proces w wyniku którego powstaje strategia lub organ, który ją tworzy, powinny być jak najbardziej reprezentatywne dla wszystkich stosownych struktur i powinny pracować na zasadzie partnerstwa z różnymi społecznościami romskimi i/lub ludności wędrownej, których ta strategia ma dotyczyć, jak również ze społecznościami żyjącymi w sąsiedztwie Romów i/lub ludności wędrownej.
   Konstrukcja czy skład takiego organu lub organów powinna sprzyjać tworzeniu polityk na szczeblu międzysektoralnym. O ile to stosowne lub konieczne, należy się konsultować z międzynarodowymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi.
   Przedstawicielstwo Romów i/lub ludności wędrownej powinno uwzględniać równowagę płci oraz uczestnictwo młodzieży.
ii. Państwa powinny włączyć do pracy władze regionalne i lokalne już na najwcześniejszych etapach pracy nad strategią i zobowiązać je do skutecznego wdrażania tej strategii. Władze regionalne i lokalne powinny opracować plany działania dotyczące wdrażania krajowych strategii na szczeblu lokalnym i regionalnym.

4. Zarządzanie ryzykiem

W procesie opracowywania strategii, należy zwrócić szczególną uwagę, aby w odpowiednim czasie zidentyfikować i wprowadzić zarządzanie ryzykami, które mogą zagrażać właściwemu wdrożeniu strategii.

5. Stały monitoring i ocena

W strategię powinny być wbudowane stałe, niezależne, angażujące, skoordynowane i transparentne monitoringi i oceny.

6. Finansowanie

i. Należy przyznać wystarczające zasoby finansowe, o ile to możliwe na zasadzie długoterminowej, z budżetu państwa, aby zapewnić skuteczność procesu wdrażania, monitorowania i oceny strategii. Z tego względu, strategia powinna być przyjęta dopiero, gdy władze odpowiedzialne za politykę budżetową wyrażą na finansowanie zgodę; strategia powinna zawierać kosztorys planowanych środków.
ii. Rządy powinny zapewnić wsparcie budżetowe Romom i/lub ludności wędrownej, która pragnie uczestniczyć w procesie opracowywania, wdrażania, monitorowania i oceniania strategii.
iii. Władze lokalne i/lub regionalne powinny uwzględnić w planowanym budżecie specjalnie działania mające na celu poprawę warunków życiowych Romów i/lub ludności wędrownej, tak by zagwarantować odpowiednie środki finansowe niezbędne do wdrażania strategii.

VI. Przyjęcie strategii

1. Ramy prawne

W przypadku, gdy pozwala na to praktyka ustawodawcza i konstytucyjna, strategia i/lub określone środki do jej wdrażania powinny być przyjęte w drodze aktu prawnego lub w inny sposób poparty prawem, tak by zagwarantować równowagę strategii i jej trwałość.

2. Podanie informacji o strategii do wiadomości publicznej oraz podnoszenie świadomości społeczeństwa

i. Tekst strategii oraz wszelkich innych zarządzeń dotyczących jej wdrażania powinny być udostępnione w formie przystępnej dla wszystkich obywateli. Powinny być przetłumaczone, w razie potrzeby, na język romski (romani) lub inne języki używane przez lokalne społeczności romskie i/lub ludność wędrowną i należy je upublicznić poprzez stosowne

media zgodnie z prawem krajowym lub przyjętą praktyką (na przykład w monitorze urzędowym, radiu, telewizji, prasie, Internecie).

ii. Podnoszenie świadomości na temat polityki/ strategii na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej powinno towarzyszyć pracom nad strategią na wszystkich etapach, od opracowania do oceny. Podnoszenie świadomości na temat treści oraz postępów w sprawie strategii powinno być skierowane do wszystkich władz na wszystkich szczeblach, docelowych beneficjentów oraz ogólnie społeczeństwa. Władze na wszystkich szczeblach powinny otrzymać informacje, wytyczne oraz szkolenie na temat ich obowiązku zaniechania dyskryminacji oraz obowiązku realizowania strategii.

iii. Takie kampanie powinny podawać informacje na temat sytuacji Romów i/lub ludności wędrownej, zapisów zakazujących dyskryminacji, indywidualnych praw oraz odszkodowania w przypadkach dyskryminacji. Informacje o organach przeciwdziałających dyskryminacji powinny być dostępne w języku łatwo zrozumiałym dla ich głównych beneficjentów.

iv. Kampanie edukacyjne ukierunkowane na propagowanie szacunku i uznania dla historii i kultury Romów i ludności wędrownej powinny także towarzyszyć realizacji strategii. Należy promować wsparcie i uczestnictwo innych społeczności, zwłaszcza tych, które żyją w sąsiedztwie Romów i/lub ludności wędrownej i pozostają z nimi w kontakcie. Należy także promować dialog międzykulturowy oraz zrozumienie dla kultury romskiej, wędrownego i półwędrownego stylu życia a także oczekiwań większości.

VII. Realizacja strategii

1. Mechanizm wdrażania

i. Należy uruchomić mechanizm wdrażania opierający się na odpowiednich zasobach ludzkich i funduszach na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

ii. Należy zapewnić współpracę i koordynację międzyministerialną pomiędzy różnymi instytucjami zaangażowanymi w realizację strategii, aby uniknąć niepotrzebnego dublowania działań i aby realizacja była skuteczna.

iii. Stosowne dokumenty prawne lub administracyjne powinny zawierać:
   - precyzyjną informację na temat zakresu kompetencji dotyczących tworzenia, koordynacji prac, zakresu obowiązków, mocy prawnej, odpowiedzialności oraz finansowania danego mechanizmu wdrażania;
   - odpowiednie terminy realizacji i cele, alokację zasobów budżetowych oraz obowiązek udostępnienia informacji i współpracy z jednostkami odpowiedzialnymi za monitorowanie strategii.

2. Działanie pozytywne

i. O ile państwa członkowskie jeszcze tego nie uczyniły, powinny wziąć pod uwagę wprowadzenie poprawek do swojego krajowego prawa w odpowiedni sposób, aby umożliwić rozpoczęcie pozytywnego działania mającego na celu przezwyciężenie niekorzystnych doświadczeń Romów i/lub ludności wędrownej oraz stworzenie równych szans w życiu społecznym dla tej ludności.
ii. Należy rozważyć użycie pozytywnych środków, takich jak danie Romom i/lub ludności wędrownej równych szans dostępu do wszystkich poziomów edukacji i/lub rynku pracy oraz do zatrudnienia się jako doradcy w różnych dziedzinach (edukacja, zdrowie, rynek mieszkaniowy, zatrudnienie itd.). Pozytywne środki należy także wykorzystywać, aby zachęcić Romów i/lub ludność wędrowną do rozpoczęcia kariery w między innymi edukacji, mediach, administracji państwowej i policji. Należy promować równe szanse uczestnictwa Romów i/lub ludności wędrownej w procedurach wyborczych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

3. Mediatorzy lub konsultanci

i. Należy korzystać z usług mianowanych przez państwo mediatorów czy konsultantów, jeśli to możliwe pochodzących ze środowisk romskich i/lub ludności wędrownej, po uprzedniej konsultacji z odpowiednimi społecznościami romskimi i/lub ludnością wędrowną, którzy to pracowaliby w charakterze osób kontaktowych, dostarczali tym społecznościom informacje i pomagali przy procedurach administracyjnych czy innych w różnych dziedzinach w ramach wdrażanej strategii/ polityki. Osoby te należy zinstytucjonalizować i zapewnić im odpowiednie jakościowo szkolenie, o ile to możliwe, ze strony państwa, władz lokalnych czy regionalnych.
ii. Mediatorzy czy konsultanci powinni jednak odgrywać tylko rolę uzupełniającą i tymczasową i nie stanowić substytutu dla długoterminowych, wszechstronnych środków na rzecz edukacji społeczności.

4. Wsparcie i szkolenia

i. Wprowadzaniu jakichkolwiek nowych praw zakazujących dyskryminacji powinno towarzyszyć wsparcie ze strony władz porządku publicznego umożliwiające skuteczniejsze wdrażanie tego prawa. Funkcjonariusze organów porządku publicznego po-

winni otrzymać szkolenie z zakresu swego obowiązku powstrzymania się od działań rasistowskich oraz czynnie zapobiegać takim czynom i je ścigać, tak aby zagwarantować bezpieczeństwo i ochronę Romom i/lub ludności wędrownej na długi czas. Funkcjonariusze ci powinni mieć regularny kontakt ze społecznościami romskimi i/lub ludnością wędrowną oraz ich przywódcami, co ułatwi współpracę i zrozumienie.

Urzędnicy i pracownicy służb publicznych (jak nauczyciele, funkcjonariusze policji, pracownicy ochrony zdrowia, pracownicy społeczni) powinni być uczuleni i uświadomieni w trakcie ogólnego szkolenia/edukacji, że istnieje pośredni rasizm i postawy antycygańskie.

ii. Państwa członkowskie powinny zagwarantować, że władze lokalne i inne zostaną poddane procesowi rozwoju instytucjonalnego, co zagwarantuje, że będą traktowały społeczności romskie i ludność wędrowną sprawiedliwie i na równi z innymi. Szkolenie personelu, jasno zdefiniowane przywództwo, skuteczne zarządzanie i nadzór, praktyczne wsparcie, monitoring efektów oraz skuteczne procedury składania skarg — to wszystko przydatne narzędzia zabezpieczające instytucjonalne zmiany.

5. Rola społeczeństwa obywatelskiego

i. Społeczeństwo obywatelskie Romów i/lub ludności wędrownej, zwłaszcza organizacje pozarządowe, powinny być zachęcane do uczestniczenia w rozwoju, wdrażaniu, monitorowaniu i ocenie polityk ukierunkowanych na poprawę ich warunków życiowych, zarówno na szczeblu krajowym, jak i lokalnym, przez co procesy te mogłyby czerpać z ich cennego doświadczenia i wiedzy.

ii. Władze powinny zapewnić równowagę płci wśród osób uczestniczących w procesie konsultacji.

iii. Aby zapewnić skuteczne partnerstwo z organizacjami pozarządowymi, państwa członkowskie powinny zachęcać do:
   - wielostronnych partnerstw z organizacjami romskimi i/lub ludności wędrownej;
   - stworzenia sieci organizacji romskich i/lub ludności wędrownej;
   - pracy nad wspólnymi projektami i regularnych kontaktów pomiędzy Romami i/lub ludnością wędrowną a organizacjami spoza tych kręgów;
   - rozpowszechniania informacji wśród społeczności Romów i/lub ludności wędrownej;
   - wzmocnienia mocy sprawczej Romów i/lub ludności wędrownej, tak aby osoby z tych społeczności mogły uczestniczyć w pracy nad projektami na rzecz najbardziej narażonych grup na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

iv. Jednostki centralne i lokalne lub regionalne powinny zostać wyposażone w odpowiednie zasoby, żeby mogły wychodzić z inicjatywą społeczną na obszarach zamieszkiwanych przez społeczności Romów i/lub ludności wędrownej.
v. Państwa członkowskie są odpowiedzialne za strategię i powinny unikać zrzucania odpowiedzialności za jej wdrożenie na organizacje pozarządowe.
vi. Władze powinny rozliczać organizacje pozarządowe z właściwego wykorzystania przyznanych im funduszy publicznych.

6. Włączanie strategii do ogólnokrajowej polityki

i. Potrzeby Romów i/lub ludności wędrownej powinny być uwzględniane w szerzej zakrojonych politykach krajowych. Dostęp do życia społecznego i uczestnictwo w nim to kluczowe cele, jednak należy też podejmować działania skierowane szczególnie do Romów i/lub ludności wędrownej. Włączanie do polityki ogólnokrajowej powinno uwzględniać połączenie z pozostałymi działaniami w ramach jednego regionu, ułatwiać akceptację sprawy na wszystkich szczeblach oraz udostępniać wszelkie niezbędne mechanizmy, co zapewni Romom i/lub ludności wędrownej zabranie głosu w swojej sprawie. Polityki ukierunkowane powinny gwarantować, że szczególne aspekty sprawy nie zbledną, i że społeczności romskie i/lub ludności wędrownej nie staną się niewidzialne/znikną w polityce całościowej.
Włączanie do polityki ogólnej powinno też uwzględniać perspektywę płci, która bierze pod uwagę szczególne, różne potrzeby mężczyzn i kobiet.
ii. Wdrażanie powinno wybiegać swym zasięgiem poza ramy projektowe procesu wdrażania i obejmować także zmiany systemowe.

VIII. Monitoring i ocena procesu wdrażania strategii

1. Wytyczne dotyczące monitoringu[69]

i. Należy powołać odpowiednie struktury rządowe, których zadaniem będzie monitorowanie procesu wdrażania strategii w różnych sektorach oraz na poziomie lokalnym i/lub regionalnym. System monitorowania powinien:

[69] Poniższe zalecenia dotyczą tylko dziedzin nie objętych raportami państwowymi przedłożonymi w ramach wiążących aktów prawnych, takich jak Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych lub Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych.

- być niezależny, transparentny, dobrze skoordynowany oraz w wystarczającym stopniu finansowany;
- angażować wyższych urzędników państwowych oraz różnych przedstawicieli Romów i/lub ludności wędrownej wybranych przez samą społeczność oraz przez zrzeszające je organizacje pozarządowe. Należy trzymać się zasady równowagi płci;
- działać na podstawie uprzednio ustalonych wyznaczników i punktów zwrotnych, aby umożliwić skuteczne ocenianie działań podjętych w pewnym okresie czasu.

ii. Dokumenty prawne lub administracyjne powołujące struktury lub procesy monitorujące powinny zawierać jasno sprecyzowane przepisy dotyczące:
- mandatu, kompetencji, składu, częstotliwości monitorowania oraz finansowania;
- zbioru wyznaczników i punktów zwrotnych dla każdej dziedziny objętej strategią. Znaczniki te muszą być wyraźnie powiązane z ogólnym zadaniem strategii;
- kategorii działań, które należy podjąć w celu zrealizowania zadań strategii, oraz które istniejące władze powinny podjąć po konsultacji ze stowarzyszeniami zrzeszającymi osoby, o których mowa;
- środków/projektów, które można powierzyć stowarzyszeniom osób, o których mowa, dla realizacji procesu wdrażania, oraz powstałych w konsekwencji raportów finansowych, a także ogólnych warunków, jakie należy spełnić w tym kontekście;
- koordynacji i ujednolicenia procedur, do których należy się stosować;
- odpowiedzialności władz publicznych za dostarczanie raportów monitorowania;
- gwarancji niezależności, tj. wolności w mianowaniu personelu i publicznego wyrażania poglądów, ochrony przed nieuzasadnionym zwolnieniem lub nieodnowieniem mandatu.

2. Publikacja raportów z monitoringu

i. Raporty z monitoringu powinny być cykliczne, publiczne, przetłumaczone na języki, którymi posługują się zainteresowane społeczności (np. język romski), oraz szeroko udostępnione w przystępnym formacie (jak np. kasety audio lub płyty CD) i w Internecie, aby zagwarantować dostęp do rzetelnej, wiarygodnej informacji publicznej na temat spraw Romów i/lub ludności wędrownej.
Należy rozważyć możliwość organizacji spotkań publicznych z udziałem decydentów politycznych, ekspertów i przedstawicieli zainteresowanych społeczności.

ii. Monitoring procesu wdrażania powinien obejmować proces konsultacji ze społecznościami romskimi i/lub ludności wędrownej.

iii. Poglądy organizacji tych społeczności, w tym głosy sprzeciwu, powinny także zostać odzwierciedlone w raportach z monitoringu.
iv. Należy popierać inicjatywy niezależnego monitorowania ze strony organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz uwzględniać odpowiednio ich zalecenia.

3. Ocena

i. Ocenianie powinno odbywać się w ramach wielorocznego programu lub strategii, w określonej częstotliwości (na przykład dwa razy na pięć lat), a po ukończeniu programów i strategii szacować długoterminowe osiągnięcia i wpływ na szereg docelowych beneficjentów.
ii. Oceny powinny:
   - być przeprowadzone przez niezależne organy kompetentne w zakresie kwestii rozwoju, monitorowania i oceny i szeroko reprezentowane przez zainteresowane strony;
   - powinny opierać się na dowodach naukowych i wykorzystywać wyniki monitorowania oraz angażować nie tylko dawców i organy wdrażające, lecz także uwzględniać perspektywę innych podmiotów, zwłaszcza rolę wobec docelowych beneficjentów oraz rzeczywisty wpływ na ich życie;
   - dokonywać przeglądu efektów, opłacalności działań i skuteczności organów wdrażających, aby zapewnić ich odpowiedzialność za te działania oraz przedstawiać transparentne wyniki, co wzmocni ich wiarygodność;
   - stać się narzędziem edukacyjnym do wykorzystania w doskonaleniu przyszłych programów i strategii na rzecz Romów i/lub ludności wędrownej w podobnych dziedzinach na szczeblu krajowym, regionalnym i/lub lokalnym.
iii. Fundusze przeznaczone na realizację środków niezbędnych do wypełnienia zadań wyznaczonych w ramach strategii powinny być autoryzowane, zgodnie z odpowiednimi procedurami każdego państwa, na ustalony czas trwania polityki i kontrolowane co rok.
iv. Jeśli raport przedłożony przez rządową instytucję audytującą zawiera wystarczającą ilość informacji na temat czynników gwarantujących ciągłość jakichkolwiek środków czy działań, raport ten może zastąpić raport nt. wyników oceny poprzez odniesienie się do tego ostatniego.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2008)6 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie działań na rzecz poszanowania wolności słowa i informacji w kontekście filtrów internetowych

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 26 marca 2008 r.
na 1022. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, które są ich wspólnym dziedzictwem;

przypominając, że Państwa–Strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (europejska Konwencja praw człowieka — ETS Nr 5) podjęły się, w ramach swej jurysdykcji, ochrony praw człowieka i podstawowych wolności dotyczących wszystkich ludzi i określonych w Konwencji;

potwierdzając zaangażowanie wszystkich państw członkowskich w ochronę fundamentalnego prawa do wolności wyrażania opinii oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji ze strony władz publicznych i bez względu na granice państwowe, jak gwarantuje artykuł 10 europejskiej Konwencji praw człowieka;

mając świadomość, że jakakolwiek forma interwencji ze strony państw członkowskich, która odmawia dostępu do określonych treści internetowych, może stanowić ograniczenie wolności słowa i dostępu do informacji w środowisku online oraz że takie ograniczenie musiałoby spełniać warunki przedstawione w artykule 10, ustępie 2 europejskiej Konwencji praw człowieka, oraz pozostawać w zgodzie ze stosownym orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;

w związku z powyższym, powołując się na Deklarację o prawach człowieka i praworządności w społeczeństwie informacyjnym, przyjętą przez Komitet Ministrów w dniu 13 maja 2005 r., zgodnie z którą państwa członkowskie powinny kontynuować i rozszerzać zasięg działań praktycznych i w dziedzinie ustawodawstwa przeciw stosowaniu cenzury prywatnej i państwowej;

powołując się na Zalecenie Rec(2007)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie działań na rzecz wolności słowa i informacji w nowym środowisku informacyjno–komunikacyjnym, zgodnie z którym zachęca się państwa członkowskie, sektor prywatny i społeczeństwo obywatelskie do tworzenia wspólnych norm i strategii na rzecz transparentności i dostępności informacji, do udzielania wskazówek i wsparcia indywidualnym użytkownikom usług i technologii w zakresie, między innymi, filtrowania i blokowania dostępu do treści i usług w związku z prawem do otrzymywania i przekazywania informacji;

odnotowując, że dobrowolne i odpowiedzialne korzystanie z filtrów internetowych (produktów, systemów i środków blokujących lub filtrujących treści internetowe) może korzystnie wpływać na pewność i bezpieczeństwo użytkowników, zwłaszcza dzieci i młodych ludzi, w Internecie, mając jednak świadomość, że stosowanie takich filtrów może jednocześnie mieć wpływ na wolność słowa i informacji, chronioną artykułem 10 europejskiej Konwencji praw człowieka;

powołując się na Zalecenie Rec(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego, które podkreśla znaczenie świadomości i umiejętności informatycznych oraz strategii szkoleniowych skierowanych do dzieci, mających pomóc dzieciom lepiej zrozumieć i radzić sobie z treściami (jak np. przemoc, samookaleczenie, pornografia, dyskryminacja i rasizm) oraz zachowaniem (nagabywanie nieletnich w celach seksualnych — *grooming*), przemoc szkolna i rówieśnicza, prześladowanie czy nękanie) mogącymi wyrządzić im krzywdę, promujących w ten sposób większe poczucie pewności, dobro innych i szacunek dla nich w nowym środowisku informatyczno–komunikacyjnym;

przekonany, że istnieje konieczność, by uświadomić użytkownikom rolę filtrów internetowych, pomóc im zrozumieć zasady ich działania i nauczyć skutecznie z nich korzystać, kontrolować je i dostosowywać do swych indywidualnych potrzeb;

powołując się na Zalecenie Rec(2001)8 Komitetu Ministrów w sprawie regulacji własnych dotyczących treści w cyberprzestrzeni (regulacje własne i ochrona użytkownika przed nielegalnymi lub szkodliwymi treściami związanymi z nowymi usługami informatyczno–komunikacyjnymi), zachęcające do obiektywnego znakowania treści, co może pomóc użytkownikom w samodzielnym ocenianiu wartości treści i do opracowania szerokiej gamy narzędzi i profili filtrujących, które dają użytkownikom możliwość selekcji treści na podstawie deskryptorów treści (plików);

będąc świadomym wartości usług publicznych w Internecie, rozumianej jako ogromne zaufanie, jakie użytkownicy mają do Internetu jako narzędzia wykorzystywanego do codziennych czynności (komunikacja, informacja, wiedza, transakcje handlowe, rozrywka) oraz wynikających z tego usprawiedliwionych oczekiwań, że usługi internetowe będą szeroko dostępne, osiągalne, bezpieczne, wiarygodne i stałe, oraz powołując się w związku z tym na Zalecenie Rec(2007)16 Komitetu Ministrów w sprawie działań na rzecz wartości służby publicznej Internetu;

powołując się na Deklarację Komitetu Ministrów w sprawie wolności komunikacji w Internecie z dnia 28 maja 2003 r., która podkreśla, że władze publiczne nie powinny odmawiać powszechnego dostępu, poprzez ogólne działania polegające na blokowaniu lub filtrowaniu treści, do informacji i komunikacji internetowej, bez względu na granice państwowe, lecz także, że nie oznacza to, że nie można instalować filtrów internetowych w celu ochrony małoletnich, zwłaszcza w miejscach dla nich dostępnych, jak szkoły czy biblioteki;

potwierdzając zaangażowanie państw członkowskich w ochronę prawa wszystkich osób do życia prywatnego i poufności korespondencji, zgodnie z zapisami artykułu 8 europejskiej Konwencji praw człowieka, oraz powołując się na Konwencję o ochronie osób w związku z automatycznym przetwarzaniem danych osobowych (ETS Nr 108) i Protokół Dodatkowy do niej dotyczący organów nadzoru i transgranicznych przepływów danych (ETS Nr 181), jak również Zalecenie Nr R (99) 5 Komitetu Ministrów w sprawie ochrony prywatności w Internecie,

zaleca, aby państwa członkowskie przyjęły wspólne normy i strategie dotyczące filtrów internetowych na rzecz pełnego wykonania i korzystania z prawa do wolności słowa i informacji i związanych z nimi praw i wolności zgodnie z europejską Konwencją praw człowieka, szczególnie poprzez:

- podjęcie działań dotyczących filtrów internetowych zgodnie z wytycznymi przedstawionymi w załączniku do niniejszego zalecenia;
- skierowanie uwagi wszystkich stosownych partnerów sektora prywatnego i publicznego, zwłaszcza tych, którzy projektują, wykorzystują (instalują, aktywują, dezaktywują i wprowadzają do obiegu i użytku) i monitorują filtry internetowe, a także uwagi społeczeństwa obywatelskiego, na niżej przedstawione wytyczne, tak by mogli oni przyczynić się do efektywnego ich wdrożenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2008)6

Wytyczne

I. Korzystanie z filtrów internetowych i kontrolowanie ich w sposób umożliwiający wykonywanie i korzystanie w pełni z prawa do wolności słowa i informacji

Świadomość użytkownika, zrozumienie przez niego zasad działania filtrów internetowych i umiejętność skutecznego korzystania z nich to kluczowe czynniki, które umożliwiają pełne wykonywanie i korzystanie z praw człowieka i podstawowych wolności, zwłaszcza z prawa do wolności słowa i informacji, oraz aktywne uczestnictwo w procesach zachodzących w demokratycznym społeczeństwie. Gdy użytkownik napotyka podczas korzystania z Internetu filtr, musi on zostać poinformowany, że filtr jest aktywny i, w odpowiednich przypadkach, musi być w stanie zidentyfikować i kontrolować poziom filtrowania treści, od którego uzależniony jest dostęp do niej. Co więcej, użytkownicy powinni mieć możliwość zmiany blokady czy filtrowania treści oraz odszukania wyjaśnień i rozwiązań problemów.

W ramach współpracy z sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim państwa członkowskie powinny dopilnować, by użytkownicy byli świadomi, że filtry są aktywne i że, w odpowiednich przypadkach, są w stanie aktywować i dezaktywować filtry, jak również otrzymać pomoc w różnicowaniu stopnia aktywnej filtracji, zwłaszcza poprzez:

i. opracowanie i rozpowszechnianie w minimalnym chociaż zakresie informacji skierowanej do użytkowników i umożliwiającej im zorientowanie się, kiedy filtrowanie zostało włączone oraz zrozumienie, w jaki sposób i wedle jakich kryteriów działa filtr (na przykład, czarne listy, białe listy, blokowanie haseł, ocena zawartości, lub połączenie tych narzędzi);
ii. opracowanie minimalnego poziomu i norm dla zakresu informacji podawanej użytkownikom w celu wyjaśnienia powodów, dla których dana treść była filtrowana;
iii. regularne sprawdzanie i aktualizowanie filtrów w celu poprawy ich wydajności i skuteczności, proporcjonalności i zasadności względem ich przeznaczenia;
iv. udostępnienie jasnej i zwięzłej informacji oraz wsparcia dotyczących ręcznego przełączania funkcji aktywnego filtra, tj. z kim należy się kontaktować, kiedy okazuje się, że treść została bezzasadnie zablokowana, oraz powodów, dla których filtr może być przełączony w przypadku określonego rodzaju treści lub URL (ang. *Uniform Resources Locator* — ujednolicony format adresowania zasobów);
v. zapewnienie, że treść filtrowana omyłkowo lub w wyniku błędu może zostać udostępniona bez niepotrzebnych utrudnień i po umiarkowanym okresie oczekiwania;

vi. propagowanie inicjatyw mających na celu podniesienie świadomości obowiązku społecznego i etycznego tych podmiotów, którzy projektują, wykorzystują i monitorują filtry ze szczególnym uwzględnieniem prawa do wolności słowa i informacji oraz prawa do życia prywatnego, jak również z uwzględnieniem aspektu aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i demokratycznych procesów w nim zachodzących;
vii. podnoszenie świadomości na temat potencjalnych ograniczeń wolności słowa i informacji i prawa do życia prywatnego wynikających z korzystania z filtrów oraz informacji na temat potrzeby zapewnienia adekwatności takich ograniczeń;
viii. ułatwianie wymiany doświadczeń i informacji na temat najlepszych praktyk dotyczących projektowania, korzystania i monitorowania filtrów;
ix. zachęcanie do organizowania kursów szkoleniowych dla struktur administracyjnych, rodziców, wychowawców i innych osób wykorzystujących i monitorujących filtry;
x. promowanie i współpraca z istniejącymi inicjatywami w celu zaszczepienia umiejętności odpowiedzialnego korzystania z filtrów zgodnie z prawami człowieka, zasadami demokracji i praworządności;
xi. propagowanie norm filtrowania i wzorców mających pomóc użytkownikom w wyborze i kontrolowaniu filtrów.

W tym kontekście, społeczeństwo obywatelskie powinno być zachęcane do podnoszenia świadomości użytkowników na temat potencjalnych korzyści i niebezpieczeństw wynikających ze stosowania filtrów. Działanie to powinno obejmować propagowanie znaczenia i wagi wolnego i nieutrudnionego dostępu do Internetu, tak by każdy użytkownik mógł w pełni egzekwować i korzystać z przysługujących mu praw człowieka i podstawowych wolności, a zwłaszcza prawa do wolności słowa i informacji oraz prawa do życia prywatnego, jak również do rzeczywistego uczestnictwa w życiu publicznym i demokratycznych procesach w nim zachodzących.

II. Odpowiednie filtrowanie treści odbieranych przez dzieci i osoby młode

Internet znacznie zwiększył ilość i różnorodność idei, informacji i opinii, które ludzie mogą otrzymywać i którymi mogą się dzielić w ramach korzystania ze swego prawa do wolności słowa i informacji bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice; Jednocześnie Internet zwiększył ilość gotowych do odbioru treści, co niesie ryzyko szkody, zwłaszcza w przypadku dzieci i młodych ludzi. Aby zaspokoić uzasadnione pragnienie i spełnić obowiązek państw członkowskich dotyczący ochrony dzieci i młodych ludzi przed treściami niosącymi ryzyko szkody, adekwatne zastosowanie filtrów może stanowić odpowiedni środek zachęty do udostępniania i poufnego korzystania z Internetu oraz stanowić uzupełnienie innych stra-

tegii uczących jak radzić sobie ze szkodliwymi treściami, takich jak rozwijanie umiejętności informatycznych.

W tej sytuacji państwa członkowskie powinny:

i. ułatwiać opracowanie strategii rozpoznawania treści noszących znamiona ryzyka szkody dla dzieci i młodych osób, z uwzględnieniem różnorodności kultur, wartości i opinii;
ii. współpracować z sektorem prywatnym i społeczeństwem obywatelskim w celu uniknięcia nadmiernej ochrony dzieci i młodych ludzi poprzez, między innymi, wspieranie badań nad produkcją „inteligentnych" filtrów, które w większym stopniu biorą pod uwagę kontekst dostarczanej informacji (na przykład poprzez odróżnienie samej szkodliwej treści od nieszkodliwych odnośników do niej, jakie można znaleźć na stronach naukowych);
iii. stymulować i promować inicjatywy, które pomagają rodzicom i wychowawcom w doborze i korzystaniu z rozwojowych i dostosowanych do wieku filtrów dla dzieci i młodych osób;
iv. informować dzieci i młode osoby o korzyściach i niebezpieczeństwach treści internetowych i ich filtracji w ramach edukacji medialnej w nauczaniu formalnym i nieformalnym.

Oprócz tego, sektor prywatny powinien być zachęcany do:

i. opracowania „inteligentnych" filtrów umożliwiających filtrowanie odpowiednie do stopnia rozwoju i wieku, które można dostosować do postępów i wieku dziecka przy jednoczesnym zapewnieniu, że filtrowanie nie następuje, kiedy treści nie zostały uznane za szkodliwe i nieodpowiednie dla grup, dla których ochrony filtr został włączony;
ii. współpracy z organami współregulującymi i samoregulującymi w celu opracowania norm dla odpowiednich dla stopnia rozwoju i wieku systemów oceny treści noszących znamiona ryzyka, z uwzględnieniem różnorodności kultur, wartości i opinii;
iii. opracowania, we współpracy ze społeczeństwem obywatelskim, wspólnych oznaczeń dla filtrów, które mogą pomóc rodzicom i wychowawcom w dokonywaniu świadomych wyborów w procesie nabywania filtrów i gwarantować, że filtry te spełniają pewne wymogi jakościowe;
iv. promowania interoperacyjności systemów w celu prowadzenia autoklasyfikacji treści przez dostawców i wsparcie w podnoszeniu świadomości na temat potencjalnych korzyści i niebezpieczeństw takich modeli klasyfikacyjnych.

Co więcej, społeczeństwo obywatelskie powinno być zachęcane do:

i. dyskusji i dzielenia się doświadczeniami i wiedzą w procesie oceny i podnoszenia świadomości na temat rozwoju i wykorzystywania filtrów jako środka ochrony dzieci i młodych osób;
ii. regularnego monitorowania i analizowania procesów korzystania i wpływu filtrów dla dzieci i młodych osób, ze szczególnym uwzględnieniem ich skuteczności i roli

w wykonywaniu i korzystaniu z praw i wolności zagwarantowanych przez artykuł 10 i inne zapisy europejskiej Konwencji praw człowieka.

III. Korzystanie z filtrów internetowych i stosowanie ich przez sektor prywatny i publiczny

Jednak mimo, że nadawanie użytkownikom prawa do korzystania i kontroli filtrów jest, zgodnie z powyższym, istotne, oraz odnotowując szerszą wartość publicznej służby Internetu, podmioty publiczne na wszystkich szczeblach (jak administracja, biblioteki i placówki oświatowe), które wprowadzają filtry lub korzystają z nich przy dostarczaniu usług publicznemu odbiorcy, powinny zagwarantować pełne poszanowanie praw wszystkich użytkowników do wolności słowa i informacji i ich prawa do życia prywatnego i poufności korespondencji.

W tej sytuacji państwa członkowskie powinny:

i. wstrzymać się od filtrowania treści internetowych w sieciach komunikacji elektronicznej obsługiwanych przez podmioty publiczne z innych przyczyn, niż te określone w artykule 10, ustępie 2 europejskiej Konwencji praw człowieka, zgodnie z interpretacją Europejskiego Trybunału Praw Człowieka;
ii. zagwarantować, że ogólne, stosowane na skalę państwową środki blokujące lub filtrujące są wprowadzane przez państwo tylko przy jednoczesnym spełnieniu warunków określonych w artykule 10, ustępie 2 europejskiej Konwencji praw człowieka. Takie działanie ze strony państwa powinno być podjęte tylko wtedy, gdy filtrowanie dotyczy konkretnej i wyraźnie rozpoznawalnej treści, kompetentne władze państwowe wydały decyzję co do jej nielegalności, i decyzja ta może być zrewidowana przez niezależny i bezstronny trybunał lub organ regulujący, zgodnie z zapisami artykułu 6 europejskiej Konwencji praw człowieka;
iii. wprowadzić, w stosownych przypadkach i w razie konieczności, przepisy prawa państwowego dotyczące prewencji w zakresie nadużywania filtrów ograniczających dostęp obywateli do legalnych treści;
iv. zagwarantować, że wszystkie filtry są oceniane zarówno przed jak i po ich zainstalowaniu, tak aby zapewnić, że skutki filtrowania są adekwatne do intencji i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym, aby uniknąć nieuzasadnionego blokowania dostępu do treści;
v. zapewnić skuteczne i łatwo dostępne środki naprawcze, w tym zawieszenie pracy filtra w przypadkach, gdy użytkownicy i/lub autorzy treści twierdzą, że dostęp do treści został zablokowany bezzasadnie;
vi. unikać uniwersalnego i ogólnego blokowania treści obraźliwych lub szkodliwych dla użytkowników nie należących do grupy, dla ochrony której filtr został włączony, oraz

treści nielegalnych dla użytkowników, którzy uzasadnią swe zainteresowanie lub potrzebę dostępu do takich treści w okolicznościach wyjątkowych, zwłaszcza w celach badawczych;

vii. zagwarantować, że prawo do życia prywatnego i poufności korespondencji są respektowane podczas korzystania i stosowania filtrów oraz że dane osobowe zapisywane przy logowaniu, zapisywaniu i przetwarzaniu przez filtry są wykorzystywane tylko w celach uzasadnionych i niekomercyjnych.

Oprócz tego, państwa członkowskie i sektor prywatny zachęca się do:

i. regularnego oceniania i rewidowania skuteczności i adekwatności instalowanych filtrów;
ii. szerzenia stosownej wiedzy i wsparcia wśród użytkowników, których działalność w sieci prywatnej poddawana jest filtracji, włącznie z informacją, że istnieje możliwość korzystania z filtrów i jakie mogą być ku temu powody oraz o zasadach działania filtrów;
iii. współpracy z użytkownikami (klientami, pracownikami itd.) w celu poprawy transparentności, skuteczności i adekwatności filtrów.

W tym kontekście należy zachęcać społeczeństwo obywatelskie do obserwacji rozwoju i dystrybucji filtrów zarówno przez kluczowe podmioty publiczne, jak i podmioty sektora prywatnego. Społeczeństwo obywatelskie powinno, w odpowiednich przypadkach, apelować do państw członkowskich i sektora prywatnego o zagwarantowanie i propagowanie prawa wszystkich użytkowników do wolności słowa i informacji, zwłaszcza pod względem przysługującej im wolności do otrzymywania informacji bez ingerencji ze strony władz publicznych i bez względu na granice w nowym środowisku informatyczno–komunikacyjnym.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2009)13 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie obywatelstwa dzieci

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 9 grudnia 2010 r.
na 1073. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami;

potwierdzając swoje żywe zainteresowanie sprawami obywatelstwa oraz ich odpowiednimi rozwiązaniami w państwach członkowskich;

podkreślając kluczowe działania Rady Europy w dziedzinie prawa o obywatelstwie, w tym działania mające na celu unikanie i ograniczanie zjawiska bezpaństwowości, oraz kompetencje Komitetu Ministrów w tym zakresie;

powołując się na Powszechną Deklarację Praw Człowieka z 1948 r., zgodnie z którą każdy człowiek ma prawo do obywatelstwa, oraz podkreślając znaczenie faktycznego posiadania obywatelstwa dla ochrony każdego człowieka oraz egzekwowania jego osobistych praw i wolności;

powołując się także na Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r., zgodnie z którą dzieci mają prawo do przyjęcia obywatelstwa, które jest podstawą ich tożsamości;

przyjmując z zadowoleniem zmiany, które państwa członkowskie wprowadziły do swoich praw o obywatelstwie w ostatnich latach, w szczególności te, które dotyczą zjawiska bezpaństwowości oraz te, które zapewniają dzieciom lepszy dostęp do obywatelstwa ich rodziców i ich kraju urodzenia i zamieszkania;

dostrzegając, że dzieci rodziców obcego pochodzenia urodzone lub dorastające w swym kraju zamieszkania są w szczególnej sytuacji, która umożliwia im coraz głębsze poznawanie języka (języków), zwyczajów, obyczajów i kultury (kultur) swego kraju zamieszkania, co przyczynia się do integracji dzieci w społeczeństwie tego kraju;

dostrzegając, że dzieci obcego pochodzenia zaadoptowane przez rdzennych obywateli są w szczególnej sytuacji, która prowadzi do ich integracji z kulturą kraju adoptujących ich rodziców;

powołując się na Zalecenie Komitetu Ministrów Nr R (99) 18 w sprawie unikania i ograniczania zjawiska bezpaństwowości;

biorąc pod uwagę pracę wykonaną w dziedzinie obywatelstwa przez Narody Zjednoczone oraz inne instytucje międzynarodowe;

mając na względzie inne stosowne instrumenty międzynarodowe, w szczególności: Konwencję Haską w sprawie pewnych zagadnień dotyczących kolizji ustaw o obywatelstwie oraz protokół dotyczący przypadku bezpaństwowości z 1930 r., Konwencję ONZ w sprawie statusu osób bez przynależności narodowej z 1954 r., Konwencję ONZ w sprawie ograniczenia bezpaństwowości z 1961 r., Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r., Międzynarodową Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1965 r., Konwencję Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego mającą na celu ograniczenie zjawiska bezpaństwowości z 1973 r., Konwencję ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r. oraz Międzynarodową Konwencję ONZ w sprawie ochrony praw wszystkich pracowników–migrantów i członków ich rodzin z 1990 r.;

biorąc pod uwagę w szczególności wagę zasad przedstawionych w europejskiej Konwencji o obywatelstwie z 1997 r. (ETS Nr 1660), Konwencję Rady Europy w sprawie unikania zjawiska bezpaństwowości w związku z sukcesją państw (CETS Nr 200) oraz europejską Konwencję w sprawie adopcji dzieci (zrewidowaną) (CETS Nr 202);

wyrażając nadzieję, że wszystkie państwa członkowskie podpiszą, ratyfikują i w pełni wdrożą powyższe konwencje najszybciej jak to możliwe;

zdając sobie sprawę z potrzeby powzięcia dalszych kroków na szczeblu krajowym i międzynarodowym w celu uniknięcia oraz ograniczenia zjawiska bezpaństwowości, w szczególności dzieci, oraz zwiększenia dostępu dzieci do obywatelstwa ich rodziców i ich kraju urodzenia i zamieszkania;

przypominając o korzyściach płynących z współpracy i, odpowiednio, obowiązku wymiany informacji na temat obywatelstwa dzieci wśród państw członkowskich, tak aby zapewnić dziecku dostęp do obywatelstwa;

podkreślając definicję dziecka jako osoby w wieku poniżej 18 lat, o ile, na podstawie prawa mającego zastosowanie wobec dziecka, nie osiągnie ono pełnoletniości wcześniej;

biorąc pod uwagę znaczenie rejestracji urodzin dla zapewnienia prawa do obywatelstwa oraz unikania zjawiska bezpaństwowości;

zaleca, by rządy państw członkowskich kierowały się w swym ustawodawstwie, polityce oraz działaniu zasadami zawartymi w załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2009)13

Zasady dotyczące obywatelstwa dzieci

Z myślą o ograniczeniu zjawiska bezpaństwowości dzieci i aby ułatwić im dostęp do uzyskania obywatelstwa oraz zapewnić im prawo do posiadania obywatelstwa, państwa członkowskie powinny:

I. Ograniczanie zjawiska bezpaństwowości dzieci

1) zapewnić dzieciom przyjęcie obywatelstwa przez prawo krwi (*jure sanguinis*) bez żadnych ograniczeń, które skutkowałyby bezpaństwowością;
2) zapewnić, by dzieci urodzone na ich terytorium, a które w innym przypadku byłyby pozbawione obywatelstwa, otrzymały obywatelstwo tego państwa, przy czym jedynym tego warunkiem byłoby legalne i stałe miejsce zamieszkania rodzica;
3) zapewnić, by dzieci na ich terytorium, które pozostają bezpaństwowe mimo postanowień zawartych w zasadzie nr 1 i nr 2 powyżej, i które mają prawo do przyjęcia obywatelstwa innego kraju, otrzymały niezbędną pomoc w wyegzekwowaniu tego prawa;
4) zapewnić, by dzieci, które przy urodzeniu otrzymują prawo przyjęcia obywatelstwa innego kraju, ale wobec których nie można oczekiwać, że to obywatelstwo przyjmą, nie były wykluczone z zastosowania zasady nr 1 i nr 2 powyżej;
5) zapewnić, by dzieci pozbawione obywatelstwa miały prawo do starania się o uzyskanie ich obywatelstwa po okresie legalnego i stałego zamieszkania na ich terytorium nie dłuższym niż pięć lat bezpośrednio poprzedzającym złożenie takiego wniosku;
6) współpracować ściśle w kwestiach bezpaństwowości dzieci, w tym poprzez wymianę informacji o ustawodawstwie w zakresie obywatelstwa i polityki publicznej, jak również w kwestiach szczegółów obywatelstwa w indywidualnych przypadkach, zgodnie ze stosownymi prawami o ochronie danych osobistych;
7) traktować dzieci, które faktycznie (*de facto*) są pozbawione obywatelstwa, w możliwie najszerszym zakresie jako legalnie bezpaństwowe (*de jure*) w odniesieniu do przyjęcia obywatelstwa;
8) rejestrować dzieci jako dzieci nieznanego pochodzenia lub nieokreślonego obywatelstwa lub klasyfikować obywatelstwo dzieci jako „w trakcie rozpoznania" tylko na możliwie jak najkrótszyczas;
9) traktować dzieci, które zostały opuszczone na ich terytorium i ich rodzice są nieznani jako podrzutki, w odniesieniu do przyjęcia obywatelstwa, w możliwie jak najszerszym zakresie;

10) zapewnić, aby uchylenie lub anulowanie adopcji nie spowodowało utraty obywatelstwa uzyskanego w drodze tej adopcji, jeżeli skutkowałoby to bezpaństwowością;

II. Obywatelstwo jako konsekwencja relacji dziecko–rodzic

11) zapewnić, by dzieci, których pochodzenie zostało ustalone na podstawie uznania, zarządzenia sądu lub innych podobnych procedur, otrzymały obywatelstwo uznającego je rodzica, wyłącznie wedle procedury ustanowionej ich wewnętrznym prawem;
12) stosować wobec dzieci przepisy dotyczące nabycia obywatelstwa poprzez prawo krwi, jeżeli, w wyniku urodzenia dziecka poczętego przy pomocy technik rozrodu wspomaganego medycznie, został ustanowiony lub uznany przez prawo związek rodzinny dziecko–rodzic;
13) nie poddawać przyznawania obywatelstwa dzieciom zaadoptowanym przez obywatela żadnym wyjątkom poza tymi ogólnie stosowanymi dla przyjmowania ich obywatelstwa przez prawo krwi, jeśli w konsekwencji adopcji związek rodzinny pomiędzy dzieckiem oraz rodzicem (rodzicami) biologicznym (biologicznymi) zostaje całkowicie zastąpiony przez związek rodzinny pomiędzy dzieckiem i adoptującym (adoptującymi).
14) wspomagać przyznawanie obywatelstwa dzieciom zaadoptowanym przez obywatela w przypadku adopcji, w której związek rodzinny pomiędzy dzieckiem oraz rodzicem (rodzicami) biologicznym (biologicznymi) nie zostaje całkowicie zastąpiony przez związek rodzinny pomiędzy dzieckiem i adoptującym (adoptującymi).
15) zapewnić, by uchylenie lub anulowanie adopcji nie spowodowało trwałej utraty obywatelstwa uzyskanego w drodze adopcji, jeśli dziecko jest legalnym i stałym mieszkańcem na ich terytorium przez okres ponad pięciu lat;
16) zapewnić, by dzieci obcego pochodzenia legalnie mieszkające na ich terytorium, mające szansę na adopcję, miały prawo do składania wniosków o uzyskanie ich obywatelstwa jeśli adopcja nie dojdzie do skutku; Państwa w takim wypadku nie powinny wymagać, aby okres stałego zamieszkania na ich terytorium był dłuższy niż pięć lat.

III. Dzieci rodziców pochodzenia obcego urodzone na terytorium państwa

17) wspomagać nabywanie obywatelstwa przed osiągnięciem pełnoletniości przez dzieci urodzone na ich terytorium przez rodzica obcego pochodzenia legalnie i stale mieszkającego na tym terytorium. Rozszerzona pomoc powinna być oferowana także w przypadkach, kiedy rodzic również urodził się na ich terytorium.

IV. Sytuacja dzieci traktowanych jak rdzenni obywatele

18) zapewnić, by dzieci, które były w dobrej wierze taktowane jak ich rdzenni obywatele przez określony czas, nie były traktowane jako nieposiadające ich obywatelstwa;

V. Prawa dzieci w postępowaniu mającym wpływ na ich obywatelstwo

19) zapewnić, by — w największym możliwym stopniu — w postępowaniu mającym wpływ na ich obywatelstwo, prowadzone były konsultacje z dziećmi, tak aby ich poglądy i życzenia były brane pod uwagę, z uwzględnieniem stopnia ich dojrzałości. Wnioski o obywatelstwo złożone w imieniu dzieci powinny zawierać opinię dzieci, które według prawa wykazują się dostateczną zdolnością pojmowania. Dziecko powinno być uważane jako posiadające wystarczającą zdolność pojmowania po osiągnieciu określonego przepisami prawa wieku, który nie powinien wynosić więcej niż 14 lat;
20) dać dzieciom prawo składania wniosków o nabycie lub utratę obywatelstwa jeśli uzna się, że wykazują dostateczną zdolność pojmowania i są, o ile to konieczne, reprezentowane przez rzecznika zgodnie z przepisami wewnętrznego prawa;
21) przyznawać dzieciom, o ile to konieczne, reprezentowanym zgodnie z przepisami wewnętrznego prawa przez rzecznika, prawo do kwestionowania decyzji podjętych w sprawie ich obywatelstwa;
22) zapewnić, by dzieci, które straciły swoje obywatelstwo, miały prawo do wnioskowania o jego odzyskanie przed osiągnięciem wieku dojrzałości lub w ciągu co najmniej trzech lat po osiągnięciu wieku dojrzałości oraz by były, o ile to konieczne, reprezentowane zgodnie z przepisami wewnętrznego prawa przez rzecznika;

VI. Rejestracja urodzenia

23) rejestrować urodzenie wszystkich dzieci urodzonych na ich terytorium nawet jeśli zostały urodzone przez rodzica obcego pochodzenia o nieuregulowanym statusie imigracyjnym lub jeśli rodzice są nieznani, tak aby zabezpieczyć ich prawo do posiadania obywatelstwa. Rejestracja urodzeń powinna być zwolniona z opłat i dokonana niezwłoczne, nawet jeśli okres, w którym należało zgłosić urodzenie, minął.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTÓW

Zalecenie CM/Rec(2010)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie informowania młodzieży

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 czerwca 2010 r.
na 1088. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,
mając na względzie:

- Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (ETS Nr 5);
- Deklarację i Plan Działania przyjęte na III Szczycie Państw Członkowskich Rady Europy w Warszawie w maju 2005;
- Osiągnięcia VIII Konferencji Ministrów Rady Europy odpowiedzialnych za młodzież, zorganizowanej w październiku 2008 r. w Kijowie;
- Rezolucję CM/Res(2008)23 w sprawie polityki młodzieżowej Rady Europy;
- Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201), otwartą do podpisu 25 października 2007 r.;
- Zalecenie CM/Rec(2009)5 w sprawie środków chroniących dzieci przed szkodliwymi treściami i promujących ich aktywny udział w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym;
- Znowelizowaną europejską kartę uczestnictwa młodych ludzi w życiu lokalnym i regionalnym;
- Rezolucję wspierającą wprowadzanie technologii informacyjno–komunikacyjnych (ICT) do systemów edukacji w Europie, przyjętą na 21. sesji Stałej konferencji europejskich ministrów edukacji, która odbyła się w Atenach w dniach 10–12 listopada 2003 r.;

– Zalecenie Rec(2004)15 w sprawie wykorzystywania komunikacji elektronicznej przez administrację publiczną (*e-governance*);

zważywszy, że:

– poszanowanie demokracji, praw człowieka i podstawowych wolności oznacza, że młodzi ludzie mają dostęp do pełnych, obiektywnych, zrozumiałych i wiarygodnych informacji w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania wynikające z ich indywidualnych potrzeb;
– dostęp do informacji oraz umiejętność młodych ludzi do jej pozyskania i wykorzystania jest zasadniczym warunkiem ich aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz odpowiedzialnego obywatelstwa;
– młodzi ludzie są coraz bardziej zaangażowani w tworzenie i rozpowszechnianie informacji z wykorzystaniem możliwości oferowanych przez technologie informacyjno–komunikacyjne;

mając na uwadze wyzwania, w obliczu których stają młodzi ludzie podczas wyszukiwania odpowiednich informacji, pozyskiwania ich, a następnie wykorzystywania w procesie osobistego rozwoju, w tym:

– sprostanie rosnącej ilości informacji,
– borykanie się z ciągłą zmiennością lub sprzecznością informacji,
– świadomość odpowiedzialności młodych ludzi jako twórców informacji,
– świadomość ryzyk związanych z wykorzystywaniem technologii informacyjno–komunikacyjnych,
– ochronę prywatności ich danych,
– dostęp do niezbędnego sprzętu, aplikacji i oprogramowania komputerowego oraz do Internetu;

zważywszy, że zapewnienie informacji bezpośredniej (*face-to-face*), pomocy i doradztwa jest obecnie jeszcze ważniejsze niż w przypadku poprzednich pokoleń, ze względu na fakt, że włączenie młodych ludzi do społeczeństwa jest obecnie dłuższym i bardziej skomplikowanym procesem;

podkreślając znaczenie nieustannego wdrażania Zalecenia Komitetu Ministrów Nr R (90) 7 w sprawie informacji i poradnictwa dla młodych ludzi w Europie, wraz z jednoczesnym uznaniem znaczenia postępu i osiągnięć dokonanych w dziedzinie informacji i poradnictwa dla młodych ludzi w państwach członkowskich Rady Europy od 1990 r.,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) umacniały i wspierały rozwój istniejących usług związanych z informowaniem i doradztwem na podstawie Zalecenia Nr R (90) 7 w sprawie informacji i poradnictwa dla młodych ludzi w Europie;
b) wspierały i umacniały ogólny i wielozadaniowy charakter usług związanych z informowaniem i doradzaniem młodzieży, jako uzupełniających dla specjalistycznych usług dla młodych ludzi;

c) zapewniły młodym ludziom dostęp i możliwość skorzystania z informacji poprzez wdrożenie różnorodnych form i kanałów informowania młodzieży, wychodząc naprzeciw wszystkim młodym ludziom na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim;
d) uwzględniły, w procesie budowania polityki młodzieżowej, wciąż zmieniające się potrzeby młodych ludzi, także na podstawie wiedzy zdobytej podczas konsultacji przeprowadzonych przez organizacje pozarządowe zapewniające młodym ludziom informację i doradztwo;
e) wspierały rozwój nowych metod roboczych, zróżnicowanych podejść i innowacyjnych sposobów użycia nowych form komunikacji;
f) zachęcały młodych ludzi do uczestnictwa w rozwoju treści informacyjnych dla młodzieży, narzędzi ich dostarczania oraz rozwoju polityki w tym zakresie;
g) promowały zdobywanie przez młodych ludzi kompetencji związanych z zarządzaniem informacją, mając na względzie, że:
   – znajomość środowiska informacyjnego powinna być częścią edukacji formalnej, nieformalnej i pozaformalnej,
   – młodzi ludzie powinni uczyć się krytycznego i niezależnego podejścia do informacji,
   – młodzi ludzie powinni umieć tworzyć i rozpowszechniać treści w sposób odpowiedzialny;
h) zwiększyły wśród młodych ludzi świadomość ryzyk, na które mogą się narazić jako konsumenci oraz twórcy informacji online;
i) zwiększyły wśród młodych ludzi świadomość, że rozpowszechniają swoje dane osobiste, gdy są aktywni w internetowych serwisach społecznościowych;
j) dostrzegały zapotrzebowanie na standardy jakościowe dla internetowych usług informacyjnych dla młodzieży i wspierały inicjatywy zmierzające do zwiększenia jakości w tym kontekście na wszystkich poziomach;
k) podnosiły poziom świadomości oraz kwalifikacji służb zajmujących się dostarczaniem dla młodzieży informacji na temat nowych wyzwań w środowisku informacyjnym oraz promowały wymianę doświadczeń i praktykę wśród kluczowych podmiotów;
l) wspomagały dostęp do informacji internetowej wśród młodzieży pokrzywdzonej przez los, także tej upośledzonej;

zwraca się do Sekretarza Generalnego Rady Europejskiej z prośbą o skierowanie niniejszego zalecenia do rządów tych Państw–Stron Europejskiej Konwencji Kulturalnej (ETS Nr 18), które nie są członkami Rady Europy.

IX. PRAWA DZIECI MIGRANTÓW

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2007)9 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie programów pomocy dla małoletnich migrantów bez opieki

(przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 12 lipca 2007 r.
na 1002. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami;

powołując się na Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. (ETS nr 5) i Protokoły do niej;

powołując się na Europejską Kartę Społeczną (zrewidowaną) z 1996 r. (ETS Nr 163);

powołując się na Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 2005 r. (CETS Nr 197);

powołując się na Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r. i dwa Protokoły fakultatywne do niej;

powołując się na Konwencję ONZ dotycząca Statusu Uchodźców z 1951 r. i Protokół do niej z 1967 r.;

powołując się na Konwencję ONZ w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r. i dwa Protokoły do niej,

mając na względzie Komentarz Ogólny nr 6 z 2005 r. Komitetu Praw Dziecka ONZ w sprawie postępowania z dziećmi oddzielonymi od rodziców i pozbawionymi opieki poza ich krajem pochodzenia;

mając na względzie Międzyagencyjne zasady postępowania z dziećmi oddzielonymi od rodziców i pozbawionymi opieki przyjęte przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzy-

ża (ICRC), Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców, Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF), Międzynarodowy Komitet Ratownictwa (IRC), Międzynarodowe Przymierze Save the Children UK (SCUK) oraz międzynarodową organizację World Vision Inernational (WVI) w 2004 r.;

mając na względzie Wytyczne Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) w sprawie polityk i procedur postępowania z ubiegającymi się o azyl dziećmi z 1997 r. oraz jego Wytyczne w sprawie formalnego ustalenia nadrzędnego interesu dziecka z 2006 r.;

uwzględniając zalecenia Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, Zalecenie 1956 (2003) w sprawie sytuacji młodych migrantów w Europie oraz Zalecenie 1703 (2005) w sprawie ochrony i pomocy dla dzieci oddzielonych od rodzin lub opiekunów i ubiegających się o azyl;

mając na względzie Dwadzieścia Wytycznych w sprawie powrotów przymusowych przyjętych przez Komitet Ministrów Rady Europy w 2005 r.;

uwzględniając Zasady Dobrej Praktyki Europejskiego Programu „Dzieci bez opieki w Europie" przyjęte przez międzynarodową organizację International Save the Children Alliance oraz Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców w 2004 r.;

biorąc pod uwagę pracę Regionalnej Konferencji Rady Europy „Migracja małoletnich pozbawionych opieki: działając w najlepszym interesie dziecka", która odbyła się w Maladze w Hiszpanii w dniach 27–28 października 2005 r., a zwłaszcza jej wyniki;

zważywszy, że w państwach członkowskich Rady Europy lub przy ich granicach rośnie liczba małoletnich migrantów pozbawionych opieki, którzy zostali sami, są w ciężkiej sytuacji, z dala od środowiska rodzinnego, zostali oddzieleni od rodziców lub rodzin i są narażeni na wiele niebezpieczeństw;

zważywszy, że polityki migracyjne ogólnie oraz polityki dotyczące małoletnich migrantów bez opieki w szczególności wymagają zastosowania szeregu środków, które wykraczają znacznie poza kontrolę granic i przeciwdziałanie nielegalnej migracji;

podkreślając konieczność podniesienia standardów zarządzania procesem migracji małoletnich pozbawionych opieki, tak aby państwa członkowskie mogły pokonać trudności związane z opieką nad takimi osobami;

uwzględniając potrzebę ograniczenia niebezpieczeństw, na które narażeni są małoletni migranci bez opieki, a które zagrażają ich zdrowiu, rozwojowi, a w niektórych przypadkach ich życiu;

uwzględniając potrzebę wsparcia wysiłków państw, z których pochodzą migranci, w dostarczaniu informacji na temat zagrożeń, niebezpieczeństw i słabych punktów w odniesieniu do sytuacji, w jakiej znaleźli się małoletni migranci bez opieki oraz w zapobieganiu ich migracji;

zważywszy, że dobro małoletnich migrantów bez opieki powinien być nadrzędnym celem w procesie podejmowania wszelkich decyzji ich dotyczących oraz że wszelkie działania podejmowane na ich rzecz muszą chronić ich prawa i bezpieczeństwo i wspierać ich rozwój osobisty;

podkreślając, że różnorodność i wieloaspektowość sytuacji, w jakich znaleźli się małoletni migranci bez opieki ze względu na swoje pochodzenie, płeć, historię życia, różnorodność kulturową, status prawny lub inne aspekty muszą być wzięte pod uwagę zgodnie z zasadami zindywidualizowanego, multidyscyplinarnego i opartego na wielostronnym zaangażowaniu podejścia;

wychodząc z założenia, że państwa członkowskie Rady Europy i państwa nie będące jej członkami mogą, poprzez umacnianie współpracy między sobą, przyczynić się do znalezienia trwałych rozwiązań dla małoletnich migrantów bez opieki i z nimi, i które pomogą stworzyć programy pomocy gwarantujące migrantom lepszą przyszłość,

zaleca, aby rządy państw członkowskich:

a) podjęły kroki w celu wdrożenia swej polityki, praw i zastosowania zasad i środków opisanych w załączniku do niniejszej rekomendacji;
b) promowały wdrażanie niżej przedstawionych zasad i środków przez odpowiednie agencje i władze rządowe zajmujące się pośrednio lub bezpośrednio opracowywaniem i wdrażaniem polityki krajowej na rzecz małoletnich migrantów pozbawionych opieki;
c) niezwłocznie ratyfikowały Konwencję Rady Europy w sprawie przeciwdziałania handlowi ludźmi z 2005 r., jeśli jeszcze tego nie uczyniły.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2007)9

I. Pojęcia

Programy pomocy

1. Programy pomocy mają na celu rozwinięcie takich możliwości małoletnich, które pozwolą im zdobyć i ugruntować umiejętności niezbędne do tego, by stać się niezależnym, odpowiedzialnym i aktywnym w społeczeństwie. Aby osiągnąć te zamierzenia, programy pomocy, kierując się w pełni najlepszym interesem dziecka, zgodnie z definicją zawartą w Konwencji o prawach dziecka, dążą do realizacji takich celów, jak społeczna integracja małoletnich, rozwój osobisty, rozwój kulturalny, zapewnienie warunków mieszkaniowych, edukacja i przyuczenie do zawodu oraz zatrudnienie.

2. Program pomocy to zindywidualizowane narzędzie polegające na zawiązaniu wspólnego przedsięwzięcia przez małoletniego migranta bez opieki oraz kompetentne władze na ustalony czas. Program taki określa perspektywy małoletniego na przyszłość, działanie w jego najlepszym interesie bez dyskryminacji i stanowi długoterminową odpowiedź na potrzeby zarówno małoletniego, jak i innych zainteresowanych stron.

3. Programy pomocy to trwałe rozwiązania zarówno dla państw członkowskich, jak i samych małoletnich, ponieważ wychodzą naprzeciw wyzwaniom, jakie stawia zjawisko migracji małoletnich osób pozbawionych opieki. Programy te powinny więc stanowić zintegrowane narzędzie polityczne dostępne dla państw członkowskich i umożliwiające zaspokojenie potrzeb osób małoletnich oraz zaradzenie licznym trudnościom towarzyszącym zjawisku migracji.

Małoletni migranci pozbawieni opieki

4. Niniejsze zalecenie dotyczy małoletnich migrantów pozbawionych opieki, którzy znajdują się poza swym krajem pochodzenia, bez względu na ich status i przyczyny ich migracji oraz bez względu na to, czy ubiegają się o azyl czy nie. Pojęcie „małoletni migranci pozbawieni opieki" obejmuje dzieci i nieletnich oddzielonych od rodziców i pozostawionych bez opieki po wejściu na terytorium państwa członkowskiego.

5. Małoletni pozbawieni opieki to dzieci poniżej 18. roku życia, które zostały oddzielone od obydwojga rodziców i innych krewnych, a powinny pozostawać pod opieką dorosłego, który jest za tę opiekę odpowiedzialny na mocy prawa lub zwyczaju.

6. Oddzielone dzieci to dzieci poniżej 18. roku życia które zostały oddzielone od obydwojga rodziców lub ich dotychczasowego opiekuna prawnego lub zwyczajowego lecz niekoniecznie od innych krewnych. Tak więc mogą one pozostawać pod opieką innych dorosłych członków rodziny.

II. Programy pomocy: zintegrowane narzędzie polityczne

7. Każdy program pomocy opiera się na całościowym, zintegrowanym, a więc multidyscyplinarnym podejściu.

8. Bazując na podejściu holistycznym, każdy program pomocy powinien uwzględniać specyficzną sytuację każdego dziecka. Program pomocy powinien brać pod uwagę różne czynniki, a w szczególności:

i. osobisty profil małoletniego: wiek, płeć, tożsamość, status prawny, kulturę ojczystą, stopień wykształcenia, rozwój mentalny i stopień dojrzałości, ewentualne doświadczenia traumatyczne, stan zdrowia, doświadczenie i umiejętności zawodowe;
ii. trasę i historię migracji: czynniki związane z odjazdem, okoliczności podróży, okres zamieszkania i organizacja życia w krajach przejazdu i w Europie;
iii. środowisko rodzinne małoletniego i, w szczególności, naturę jego lub jej relacji rodzinnych;
iv. oczekiwania, pragnienia i uczucia małoletniego;

v. sytuację kraju pochodzenia: kontekst polityczny, ustawodawczy, społeczno-ekonomiczny, edukacyjny i kulturowy, sytuację praw człowieka (z uwzględnieniem dyskryminacji etnicznej, religijnej i ze względu na płeć oraz innych ewentualnych zagrożeń), dostępność do odpowiednich środków wsparcia i opieki, w tym procedur przyjęcia migrantów;
vi. specjalne gwarancje przyznane małoletnim bez opieki ubiegającym się o azyl, zwłaszcza zasadę *non-refoulement* oraz znalezienie trwałych rozwiązań;
vii. sytuację w kraju przyjmującym: kontekst polityczny, ustawodawczy oraz społeczno-polityczny; perspektywy życiowe dzieci, w tym poziom i stopień dostępnego wsparcia; możliwość pozostania w kraju przyjmującym; możliwości integracji z krajem przyjmującym.

9. Małoletni migranci pozbawieni opieki powinni mieć możliwość korzystania ze wszystkich praw uznawanych zgodnie z wszystkimi międzynarodowymi i europejskimi standardami, zwłaszcza z Konwencją ONZ o prawach dziecka, od których zależy realizacja ich programów pomocy. Aby zapewnić skuteczny dostęp do tych praw, państwa członkowskie powinny podjąć działania zwłaszcza w sferze politycznej, prawnej, społecznej, zdrowotnej, edukacyjnej, ekonomicznej i kulturalnej.

10. Aby przyczynić się do pełnej realizacji programów pomocy, należy priorytetowo potraktować koordynację polityki i praktyki. W tym celu, państwa członkowskie powinny podjąć następujące działania:

i. powołać i/lub wesprzeć organy krajowe odpowiedzialne za koordynację różnych podmiotów zajmujących się małoletnimi migrantami pozbawionymi opieki i, odpowiednio, przydzielić wymagane zasoby materialne, ludzkie i finansowe na utworzenie takich organów;
ii. utworzyć i obsługiwać europejskie sieci wymiany informacji obejmujące nie tylko kraje pochodzenia, przejazdu i przyjmujące, lecz także odpowiednie organizacje międzynarodowe i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego;
iii. umacniać współpracę z państwami niebędącymi członkami Rady Europy lecz reprezentującymi główne kraje pochodzenia małoletnich migrantów pozbawionych opieki, z myślą o ustanowieniu długotrwałego stosunku zaufania opartego na jasno określonych wzajemnych zobowiązaniach dotyczących wdrażania programów pomocy dla małoletnich.

11. Dwustronne umowy powinny przynajmniej w minimalnym stopniu określać warunki, na jakich małoletni migranci bez opieki mogą realizować programy pomocy w swych krajach pochodzenia i warunki wymiany pomiędzy pracownikami opieki społecznej specjalizującymi się w opiece nad małoletnimi.

12. Państwa członkowskie, w ramach współpracy między sobą, powinny powstrzymać się od ujawniania informacji na temat uchodźców i osób ubiegających się o azyl.

13. Poza narodowymi strategiami współpracy z krajami pochodzenia, należy wspierać i rozwijać współpracę pomiędzy władzami lokalnymi lub przedstawicielami organizacji pozarządowych bezpośrednio zaangażowanych w opiekę nad małoletnimi pozbawionymi opieki.

14. Państwa członkowskie powinny na równi z krajami pochodzenia promować wiedzę publiczną i kampanie informacyjne na temat zagrożeń związanych z migracją dzieci, a zwłaszcza zagrożeń ze strony sieci zaangażowanych w nielegalną imigrację, wykorzystywanie małoletnich i przestępczość zorganizowaną.

III. Programy pomocy: zobowiązanie wzajemne

15. Należy sformalizować programy pomocy poprzez zawieranie pisemnych umów określających wzajemne zobowiązania obu stron i podpisanych przez te strony i/lub opiekuna małoletniego migranta bez opieki.

16. Programy pomocy powinny definiować indywidualne, elastyczne i otwarte cele, które małoletni podejmuje się osiągnąć, sposoby monitorowania realizacji tych celów oraz regularną ocenę opartą na wymianie informacji pomiędzy małoletnim a kompetentnymi władzami. Programy te powinny uwzględniać osobisty profil małoletniego migranta pozbawionego opieki i jego oczekiwania, jak również możliwości, jakie zapewni mu kraj przyjmujący i kraj pochodzenia.

17. Kompetentne władze powinny zapewnić, że program pomocy będzie obejmował środki ochrony małoletnich, tak aby pomóc im osiągnąć wyżej wymienione cele. Środki te powinny obejmować dostęp do:

- odpowiedniego zakwaterowania;
- specjalistycznego wsparcia ze strony odpowiednio wyszkolonego personelu;
- wyznaczonych, specjalnie wyszkolonych opiekunów lub rzeczników;
- jasnej i pełnej informacji o jego lub jej sytuacji w zrozumiałym dla niego lub niej języku;
- podstawowych usług, takich jak wyżywienie, opieka medyczna i edukacja.

18. Kompetentne władze powinny jak najszybciej zobowiązać się do przeprowadzenia analizy sytuacji rodzinnej małoletniego migranta bez opieki oraz postawić sobie za główny cel odnalezienie jego rodziców lub opiekuna prawnego lub zwyczajowego, tak aby nawiązać, w sposób odpowiedni i zawsze respektując najlepszy interes dziecka, pośrednie lub bezpośrednie kontakty mogące doprowadzić do ponownego zjednoczenia rodziny.

19. Kompetentne władze powinny zagwarantować sfinansowanie wszystkich działań mających na celu rozpoznanie, dostosowanie i ocenę sytuacji oraz ochronę małoletnich migrantów pozbawionych opieki.

20. Programy pomocy powinny stwarzać korzystne warunki dla nawiązania prawdziwego dialogu pomiędzy kompetentnymi władzami a małoletnimi migrantami pozbawionymi opieki, tak aby umożliwić im zrozumienie możliwości, jakie są im oferowane i by zagwarantować im możliwość uczestniczenia i zaangażowania we wszystkie etapy formalizacji i wdrażania ich programu pomocy.

IV. Warunki konieczne do wdrożenia programu pomocy

21 Państwa członkowskie powinny zdefiniować obowiązki każdego partnera, zwłaszcza władz krajowych i lokalnych, służb opieki społecznej, osób pracujących z młodzieżą, rodzin i rzeczników w procesie wdrażania i monitorowania programów pomocy i ich koordynacji. Państwa członkowskie powinny zwłaszcza zapewnić odpowiednie finansowanie i przydział funduszy.

22. Państwa członkowskie powinny ustalić lub umocnić procedury identyfikacji i rejestracji małoletnich migrantów pozbawionych opieki oraz procedury wydawania niezbędnych dokumentów, włącznie, w razie potrzeby, z odpowiednimi dokumentami do podróżowania.

23. Należy zwrócić specjalną uwagę na sytuację małoletnich pozbawionych opieki i ubiegających się o azyl. Procedury przyznawania azylu nie powinny mieć wpływu na przygotowanie i realizację programów pomocy dla tych małoletnich, którym zwiększona ochrona jest niezbędna, zwłaszcza w związku z zasadą *non-refoulement*.

24. Program pomocy może być, w zależności od określonych celów, które sobie stawia, wdrażany bądź w kraju przyjmującym, bądź, ewentualnie, w kraju przyjmującym i kraju pochodzenia lub w kraju pochodzenia. W szczególnych przypadkach, zwłaszcza w przypadku ponownego zjednoczenia rodzinnego z rodzicami zgodnie z prawem żyjącymi w kraju trzecim, program pomocy może być realizowany w tym kraju. W takim wypadku, oprócz środków wymienionych w ust. 28 i 29, państwa członkowskie powinny ułatwić wyjazd małoletniemu i realizację jego lub jej programu pomocy w tym kraju.

Programy pomocy w kraju przyjmującym

25. O ile program pomocy jest realizowany w kraju przyjmującym, państwo członkowskie powinno zagwarantować małoletniemu migrantowi pozbawionemu opieki możliwość uczestniczenia w zajęciach prowadzonych w języku kraju przyjmującego, możliwość nauki i/lub odpowiedniego przyuczenia do zawodu na równych zasadach z obywatelami tego kraju. Małoletni powinien mieć także możliwość wejścia na rynek pracy.

26. W sytuacji, gdy małoletni biorący udział w realizacji swego programu pomocy osiągnie pełnoletniość, i gdy wykazuje głębokie zaangażowanie w budowanie swej kariery akade-

mickiej lub zawodowej i determinację w integrowaniu z krajem przyjmującym, powinien on otrzymać tymczasowe pozwolenie na pobyt w kraju przyjmującym, tak aby ukończył program pomocy w potrzebnym mu do tego czasie.

Programy pomocy w kraju przyjmującym i pochodzenia

27. W sytuacji, gdy program pomocy rozpoczyna się w kraju przyjmującym i jest kontynuowany w kraju pochodzenia, państwa członkowskie powinny podjąć wszelkie praktyczne działania umożliwiające jego ciągłość i satysfakcjonujące ukończenie.

Programy pomocy w kraju pochodzenia

28. W sytuacji, gdy program pomocy jest realizowany w kraju pochodzenia, państwa członkowskie powinny zdefiniować warunki gwarantujące jego sukces. Warunki te powinny obejmować co najmniej:

i. uwzględnienie potrzeb adekwatnych do wieku oraz stopnia dojrzałości małoletniego;
ii. przyjęcie, ochronę i odpowiednią opiekę i wsparcie w kraju pochodzenia, zapewnione albo przez rodziców lub opiekuna i/lub innego opiekuna prawnego, albo przez władze rządowe lub pozarządowe, przy poszanowaniu najlepszego interesu dziecka w każdym przypadku;
iii. włączenie się władz lokalnych w proces realizacji programu pomocy w kraju pochodzenia, w tym zapewnienie środków ochrony dla małoletniego, usług z zakresu opieki społecznej, zdrowotnej i edukacji, oraz wybór lokalnych instytucji (np. organizacji pozarządowej) odpowiedzialnej za pomoc we wdrażaniu i monitorowaniu programu pomocy;
iv. sponsorowanie, w jak największym stopniu, kursów szkoleniowych dla specjalistycznego personelu lub lokalnych organów wspomagających realizację programu pomocy.

29. W sytuacji, gdy małoletni powracają do kraju swego pochodzenia, państwa członkowskie powinny prosić o pomoc organizacje pozarządowe lub międzynarodowe działające w tym zakresie, jak np. Wysoki Komisarz ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) i Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM), zgodnie z ich odpowiednimi mandatami.

V. Strategia komunikacyjna i dalsze działania

30. Państwa członkowskie powinny podjąć specjalne działania polegające na zidentyfikowaniu i informowaniu specjalistów, zwłaszcza tych pracujących w służbach i instytucjach zajmujących się przyjmowaniem, pomocą społeczną, ochroną i monitoringiem małoletnich

migrantów pozbawionych opieki. Działania te mogą polegać na prowadzeniu kampanii informacyjnych, kursów szkoleniowych, konferencji i seminariów, sieci wymiany doświadczeń (partnerstwa) lub na jakichkolwiek innych akcjach, które mogą poszerzyć wiedzę specjalistów na temat programów pomocy i ich kompetencje w realizacji tych programów. Państwa członkowskie powinny informować kompetentne władze państw pochodzenia i przejazdu o zasadach niniejszego zalecenia.

31. Z myślą o promowaniu programów pomocy, państwa członkowskie powinny także szeroko rozpowszechniać zasady niniejszego zalecenia, zwłaszcza w środkach masowego przekazu, organizacjach pozarządowych i wśród innych podmiotów. Celem niniejszego zalecenia jest podniesienie świadomości opinii publicznej na temat migracji i nieuniknionego napływu małoletnich pozbawionych opieki do państw członkowskich, na temat wrażliwości małoletnich migrantów i niebezpieczeństw, jakie stwarza im ich niepewna sytuacja, jak również na temat konieczności objęcia ich opieką w ramach programów pomocy przez kompetentne władze.

32. Zachęca się państwa członkowskie do ustalenia wyznaczników oceny tworzenia, implementacji i ewaluacji programów pomocy w swych krajach.

33. Tam, gdzie to możliwe, zachęca się państwa członkowskie do spisania działań podjętych na rzecz realizacji niniejszego zalecenia w postaci raportów krajowych na temat wdrażania zasad Konwencji ONZ o prawach dziecka.

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Zalecenie CM/Rec(2008)4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie umocnienia integracji dzieci migrantów i dzieci o pochodzeniu imigracyjnym

(przyjęte przez Komitet Ministrów dniu 20 lutego 2008 r.
na 1018. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów, na podstawie artykułu 15.b Statutu Rady Europy,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami i że cel ten może być osiągnięty także poprzez wspólne działanie i przyjęcie wspólnych polityk w zakresie problematyki migracji i młodzieży;

powołując się na Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 1950 r. (ETS nr 5) i Protokoły do niej;

powołując się na Europejską Kartę Społeczną z 1996 r. (ETS Nr 163);

powołując się na Konwencję ONZ o prawach dziecka;

powołując się na Europejski System Opisu Kształcenia Językowego (CEFR): Uczenie się, Nauczanie i Ocenianie oraz Europejskie Portfolio Językowe (ELP) i ich znaczenie dla rozwoju kompetencji językowych i dialogu międzykulturowego;

zważywszy, że integracja migrantów i osób o pochodzeniu imigracyjnym stanowi filar spójności społecznej i społeczeństw europejskich;

zważywszy, że integracja jest procesem interaktywnym opartym na wzajemnej chęci adaptacji zarówno migrantów, jak i ich otoczenia;

uwzględniając fakt, że niezwykle istotne jest zapewnienie wszystkim równego i rzeczywistego dostępu do możliwości kształcenia bez względu na płeć, pochodzenie, pochodzenie społeczne i region zamieszkania;

zważywszy, że w wielu państwach członkowskich zaistniała pilna potrzeba umocnienia integracji dzieci migrantów i o pochodzeniu imigracyjnym ze środowiskiem szkolnym i społeczeństwem;

w szczególności zważywszy, że placówki przedszkolne mają duży wpływ na proces socjalizacji i nauki języka przez dzieci migrantów i o pochodzeniu imigracyjnym;

w szczególności zważywszy, że wiele nowo przybyłych dzieci migrantów ma ograniczoną umiejętność posługiwania się językiem nauczania i odmienne doświadczenia szkolne, które mogą zahamować ich postępy w szkole, oraz że niektóre dzieci o pochodzeniu imigracyjnym przystępują do nauki w szkole nie znając języka nauczania w wystarczającym stopniu;

w szczególności zważywszy, że w wielu państwach członkowskich większa liczba dzieci o pochodzeniu imigracyjnym niż pozostałych opuszcza szkołę przedwcześnie bez świadectwa jej ukończenia lub innego zaświadczenia o ukończeniu szkoły;

w szczególności zważywszy, że wielu młodym ludziom o pochodzeniu imigracyjnym nie udaje się płynnie wejść na rynek pracy po zakończeniu nauki;

zważywszy, że kompetencje międzykulturowe nauczycieli i innych specjalistów pracujących z dziećmi w resorcie edukacji, jak również ich umiejętności zarządzania różnorodnością w klasie mają nadrzędne znaczenie dla udanej integracji dzieci o pochodzeniu imigracyjnym w szkołach;

zważywszy, że różnorodność kulturowa, wyznaniowa i językowa społeczeństwa powinna być szanowana i akceptowana w szkołach zgodnie z inicjatywą promowania spójności społecznej;

zważywszy, że należy wspierać rodziców–migrantów i rodziców o pochodzeniu imigracyjnym i dodawać im otuchy w ich zadaniach rodzicielskich i staraniach, aby ułatwić ich dzieciom integrację, oraz że, w szczególności, powinni oni być zaangażowani w proces kształcenia ich dzieci;

zważywszy, że dokładna wiedza o systemie edukacji dla rodziców–migrantów i rodziców o pochodzeniu imigracyjnym jest warunkiem umocnienia ich postawy wspierającej proces edukacyjny i osiągnięcia ich dzieci;

zważywszy, że należy aktywnie promować czynne uczestnictwo społeczeństwa obywatelskiego i związków migrantów w procesie integracji dzieci–migrantów;

zważywszy, że, ogólnie rzecz biorąc, migranci i osoby o pochodzeniu imigracyjnym powinny uczestniczyć w projektowaniu, przyjmowaniu i wdrażaniu decyzji i polityk, które dotyczą ich dobrostanu i integracji;

przypominając wagę zasad dotyczących praw człowieka, edukacji demokratycznego obywatelstwa oraz kompetencji międzykulturowych nauczycieli i innych specjalistów odpowiedzialnych za dobro dzieci, w tym pracowników służby zdrowia i opieki społecznej,

zaleca rządom państw członkowskich, aby, zgodnie z wytycznymi przedstawionymi poniżej, wprowadziły do swej polityki i działań środki wspomagające proces integracji nowo przy-

byłych dzieci migrantów z systemem kształcenia, umożliwiły dzieciom migrantów zdobycie odpowiednich umiejętności językowych na etapie nauczania przedszkolnego, przygotowały dzieci migrantów i o pochodzeniu imigracyjnym kończące szkoły do udanego wejścia na rynek pracy po zakończeniu szkoły oraz pomagały pokonywać trudności jakie napotykają takie dzieci, także te zamieszkujące obszary o niekorzystnych warunkach zagospodarowania i segregacji rasowej.

biorąc pod uwagę przesłanie niniejszego zalecenia oraz ideę działań jakie należy podjąć w jego następstwie,

zachęca się państwa członkowskie do przetłumaczenia niniejszego zalecenia na ich język(i) urzędowy(-e), tak aby jego przesłanie mogło być w pełni zrozumiane przez stosowne podmioty. Państwa członkowskie powinny bezwzględnie zwrócić uwagę społeczeństwa i zainteresowanych podmiotów prywatnych w swych krajach na zasady przedstawione w niniejszym dokumencie poprzez odpowiednie krajowe kanały przekazu;

państwa członkowskie powinny zdefiniować kryteria umożliwiające sprawdzenie zgodności działań z zasadami niniejszego zalecenia oraz zastosowania jej postanowień.

ZAŁĄCZNIK DO ZALECENIA CM/REC(2008)4 W SPRAWIE UMOCNIENIA INTEGRACJI DZIECI MIGRANTÓW I DZIECI O POCHODZENIU IMIGRACYJNYM

A. Nauka języka

1. Aby ułatwić i przyspieszyć rozwój językowy dzieci migrantów, państwa członkowskie powinny wdrażać środki dostosowane do szczególnej sytuacji, w jakiej te dzieci się znalazły. Ogólnym celem tych środków powinna być pomoc dzieciom w zdobywaniu wymaganej sprawności językowej w języku nauczania. Oznacza to także, w takim stopniu, jak to możliwe, naukę i kultywację ich języka ojczystego.

2. Państwa członkowskie powinny przysposobić środki najlepiej dostosowane do określonych potrzeb nauki języka określonej populacji dzieci migrantów w swych krajach, a środki te powinny obejmować działania opisane poniżej. Środki te powinny być wdrażane odpowiednio na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

i. Placówki przedszkolne i inne ośrodki edukacyjne powinny otrzymać niezbędne zasoby tak aby mogły oferować dodatkową pomoc w nauce języka nowoprzybyłym dzieciom lub dzieciom urodzonym w kraju przyjmującym dla niedawno przybyłych rodziców, gdy znajomość języka nauczania jest u takiego dziecka niewystarczająca.
ii. Należy udzielić wsparcia finansowego i organizacyjnego inicjatywom środowisk migrantów i stowarzyszeń migrantów mającym na celu pomoc nowoprzybyłym dzieciom

migrantów w nauce języka nauczania i zdobywaniu niezbędnych kompetencji w zakresie dyskursu akademickiego.

iii. Należy rozwijać efektywny i adekwatny system oceniania umiejętności językowych dzieci migrantów na etapie nauczania przedszkolnego zgodny ze standardami edukacyjnymi państwa przyjmującego.

iv. Należy opracować skuteczne instrumenty oceny umiejętności czytania i pisania wśród nowoprzybyłych dzieci, tak aby zaoferować im programy nauczania języka dostosowane do ich indywidualnych potrzeb, także w formie zindywidualizowanego toku nauczania wspomagającego.

v. Placówki przedszkolne powinny otrzymać pomoc w precyzyjnym ocenianiu umiejętności językowych dzieci na etapie rekrutacji do szkół oraz wdrażaniu odpowiednich programów nauczania języka i specjalnych, indywidualnych programów nauczania dla dzieci, które tego potrzebują.

vi. W przypadku, gdy w kraju przyjmującym lub w okolicy, gdzie mieszka rodzina, nie ma ośrodków edukacji przedszkolnej, pracownicy służby zdrowia lub opieki społecznej lub inni specjaliści z branży pozostający w kontakcie z rodziną powinni zorganizować możliwość wczesnej nauki języka dzieciom w wieku przedszkolnym oraz zapewnić wszelkie niezbędne działania wspomagające naukę języka.

vii. Należy organizować zbiorowe zajęcia rekreacyjne i sportowe w porozumieniu z migrantami i ich stowarzyszeniami, tak aby ułatwić komunikację pomiędzy dziećmi różnego pochodzenia, zarówno ze strony migrantów, jak i społeczności ich przyjmującej. Zajęcia te (na przykład obozy letnie/zimowe, zawody sportowe, akcje na rzecz potrzebujących) powinny angażować dzieci w różnym wieku i odbywać się poza szkołą. Nowoprzybyłe dzieci migrantów powinny być szczególnie zachęcane do aktywnego uczestnictwa w takich zajęciach.

viii. Należy tworzyć projekty szkoleniowe dotyczące zdobywania umiejętności językowych związanych z pracą i edukacją dla dzieci kończących szkoły. Programy tych szkoleń powinny być tak skonstruowane, by niewystarczająca znajomość języka kraju przyjmującego nie stała się barierą dla uczniów o pochodzeniu imigracyjnym kończących szkoły uniemożliwiającą wejście na rynek pracy. W tym celu programy szkoleniowe powinny być układane w porozumieniu z pracodawcami i związkami zawodowymi.

B. Rekrutacja i rozwój zawodowy pracowników

3. Aby promować różnorodność w szkołach, należy zachęcać osoby o pochodzeniu imigracyjnym do podejmowania zawodu nauczyciela. Nauczyciele o pochodzeniu imigracyjnym, w tym nowoprzybyli imigranci, powinni być aktywnie rekrutowani i zachęcani do pracy

w szkołach. W tym celu należy rozpatrzyć możliwość ustalenia uproszczonej i przyspieszonej procedury uznawania zagranicznych dyplomów nauczycielskich i oferowania posiadaczom takich dyplomów specjalnych kursów umożliwiających przekwalifikowanie zawodowe.

4. Nauczyciele, pracownicy służby zdrowia i opieki społecznej oraz inni specjaliści pracujący z dziećmi migrantami i dziećmi o pochodzeniu imigracyjnym powinni opanować umiejętność rozpoznawania potrzeb tych dzieci i zaspokajania ich w odpowiedni sposób. Powinni także umieć pracować efektywnie w środowisku różnorodnym etnicznie, kulturowo, wyznaniowo i językowo. By mieć pewność, że specjaliści ci mają niezbędne kwalifikacje, państwa członkowskie powinny zastosować środki przedstawione poniżej. Środki te powinny być wdrażane przez, odpowiednio, stosowne władze państwowe, regionalne lub lokalne w porozumieniu z organizacjami pozarządowymi (NGO) i stowarzyszeniami środowisk migracyjnych.

i. Na każdym etapie procesu profesjonalnej kwalifikacji nauczycieli, pracowników społecznych, służby zdrowia i innych specjalistów pracujących z dziećmi migrantów lub o pochodzeniu imigracyjnym powinny istnieć dodatkowe opcje doszkalania, tak aby mogli oni poszerzać i testować wymagane umiejętności specjalistyczne. Obejmują one: kompetencje międzykulturowe, umiejętność zarządzania różnorodnością kulturową w klasie, umiejętność pokojowego rozwiązywania konfliktów, umiejętność rozpoznawania i odróżniania problemów językowych od braków w nauce oraz umiejętność tworzenia instrumentów dydaktycznych i strategii uczenia się mających na celu pomoc tym dzieciom, których język ojczysty nie jest językiem większości społeczeństwa i/lub państwa przyjmującego.
ii. Rozwój strategii i umiejętności związanych z nauką w kontekście międzykulturowym i pracą z dziećmi, których język ojczysty nie jest językiem nauczania, powinien być nieodłącznym i nieodzownym elementem wszystkich wstępnych programów szkoleń kwalifikacyjnych, zwłaszcza w odniesieniu do personelu pracującego z dziećmi w wieku przedszkolnym.
iii. Specjaliści, których szkolenie wstępne nie obejmowało modułów związanych z kompetencjami międzykulturowymi, zarządzaniem różnorodnością kulturową lub wielojęzycznością, powinni skorzystać ze stażu przygotowawczego, tak aby zdobyć niezbędne umiejętności praktyczne i opanować narzędzia dydaktyczne. Specjaliści, których wstępne szkolenie nie obejmowało takich modułów powinni mieć możliwość pogłębiania ich wiedzy teoretycznej i praktycznej poprzez uczęszczanie na kursy doszkalające i dla zaawansowanych.
iv. Usługi nadzorujące i doradcze, wewnętrzne lub zewnętrzne, powinny być dostępne dla specjalistów w tej branży, tak aby mogli oni korzystać z pomocy w opracowywaniu ogólnych programów i/lub konsultowaniu indywidualnych przypadków.

C. Prawa człowieka, demokratyczne obywatelstwo i różnorodność

5. Aby ułatwić integrację dzieci imigrantów i dzieci o pochodzeniu imigracyjnym zarówno w szkole jak i w społeczeństwie, państwa członkowskie powinny zagwarantować budowanie atmosfery gościnności, tolerancji i szacunku dla różnorodności w szkołach przez władze oświatowe i szkoły na ich terytorium. Powinni także zapewnić tym dzieciom warunki niezbędne do budowy pozytywnego wizerunku własnego oraz do pozytywnego utożsamiania się ze społeczeństwem przyjmującym. Należy stosować środki dopasowane każdorazowo do indywidualnej sytuacji w każdym państwie członkowskim, włącznie z tym opisanymi poniżej.

i. Programy nauczania, z myślą o pomocy dzieciom, powinny dotyczyć określonych tematów w ramach każdego przedmiotu szkolnego, odzwierciedlać różnorodność wyznaniową, etniczną i kulturową społeczeństwa i dotykać takich zagadnień, jak historia migracji i imigracji do państwa przyjmującego oraz korzyści jakie niesie migracja i wiedza międzykulturowa.
ii. Szkolne programy nauczania powinny uwzględniać edukację w kierunku społeczeństwa obywatelskiego, praw człowieka i kompetencji międzykulturowych.
iii. Materiały do nauki (włącznie z zawartością podręczników i ilustracji) powinny odzwierciedlać różnorodność społeczną i potwierdzać fakt, że migranci i mniejszości są integralną częścią społeczeństwa.
iv. Praktyczne, codzienne czynności organizacyjne w szkole powinny, w miarę możliwości, być na tyle elastyczne, by można było zaspokoić potrzeby dzieci odmiennego wyznania lub pochodzenia kulturowego.
v. Należy też od czasu do czasu organizować kampanie informacyjne promujące pozytywne przypadki integracji dzieci posługując się wzorcowymi przykładami historii osób o pochodzeniu imigracyjnym.
vi. Szkoły powinny aktywnie werbować osoby publiczne o pochodzeniu imigracyjnym ze sfery polityki, sztuki, sportu czy rozrywki do współpracy z organizacjami pozarządowymi (NGO), do zajęć organizowanych dla dzieci migrantów.

D. Integracja z życiem szkoły

6. Państwa członkowskie powinny zastosować środki mające na celu pełną integrację nowo przybyłych dzieci migrantów z narodowym systemem edukacji w jak najszybszym możliwym czasie. Państwa członkowskie powinny zastosować takie środki, które są najlepiej

dopasowane do określonej sytuacji w ich kraju w danym momencie, co dotyczy także sytuacji środowisk imigracyjnych. Odpowiednie władze państwowe, regionalne i/lub lokalne powinny, w razie potrzeby, zapewnić dofinansowanie państwowe, mając na względzie pomoc władzom oświatowym i szkołom we wdrażaniu wyżej wymienionych środków. Środki te powinny obejmować działania opisane poniżej. W razie potrzeby środki te powinny być dostosowane do potrzeb dzieci o pochodzeniu imigracyjnym.

7. Celem działań, o których mowa w tej części, jest zapewnienie, że szkoły natychmiast dostrzegają i pracują nad indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi każdego dziecka, że dziecko potrafi zrozumieć kulturę szkoły i otoczenia i zaaklimatyzować się w niej w najkrótszym możliwym czasie, oraz że dziecko może skorzystać z szans, jakie daje mu życie szkolne w poczuciu równości wobec innych dzieci.

i. Szkoły powinny pokierować dziećmi migrantów w nauce, pomagać im w rozwijaniu odpowiednich umiejętności językowych i zapobiegać powstawaniu trudności związanych z nauką.
ii. W przypadku braku przyjętych ogólnych ram na podstawie których można opracować indywidualny profil dziecka w celu określenia jego mocnych stron i potencjału oraz opracować indywidualne programy wsparcia, władze oświatowe powinny uzgodnić z lokalnymi szkołami, że będą one opracowywały takie profile dla dzieci migrantów, umożliwiające im zwłaszcza zdobycie wymaganej wiedzy i biegłości w określonych przedmiotach szkolnych.
iii. Style i metody nauczania powinny być dostosowane do osobistych potrzeb i doświadczeń w nauce nowo przybyłych dzieci migrantów.
iv. Szkoły powinny rozważyć możliwość zaproszenia szkół wyższych i/lub ośrodków szkoleniowych dla nauczycieli do współpracy przy udzielaniu dzieciom migrantów niezbędnego wsparcia i pomocy w trudnych do nauki przedmiotach. Szkoły powinny także rozważyć możliwość zaproszenia studentów tych instytucji do udzielenia ochotniczej pomocy tym dzieciom w realizowaniu program szkolnego.
v. Władze oświatowe mogą rozważyć podjęcie działań na rzecz dzieci migrantów mających na celu umożliwienie im podjęcie nauki częściowo w ich języku ojczystym we wczesnych etapach swej kariery szkolnej i tylko przez pewien ograniczony okres czasu, ponieważ może im to pomóc w zdobyciu umiejętności poznawczych i akademickich niezbędnych do pomyślnej kontynuacji nauki w języku nauczania.
vi. Władze oświatowe i szkoły powinny aktywnie wspierać i ułatwiać różne formy pomocy i wsparcia dla nowoprzybyłych dzieci migrantów ze strony ich kolegów szkolnych (np. poprzez programy doradcze, partnerskie uczenie się).
vii. W przypadku braku przyjętych ogólnych systemów monitorowania postępów dzieci w szkole, władze oświatowe i szkoły powinny ustanowić system stałego monitorowania

postępów dzieci migrantów (zwłaszcza tych nowoprzybyłych), aby nie przerywały one nauki w szkole i aby dodatkowo stymulować ich integrację społeczną.

8. Aby zagwarantować wszystkim dzieciom migrantów otrzymanie powszechnie uznawanego świadectwa po ukończeniu szkoły (na przykład dyplomu lub certyfikatu), oraz by miały rzeczywistą szansę na udaną karierę po szkole, władze oświatowe powinny we współpracy z organizacjami pozarządowymi zachęcać do powrotu do szkoły te dzieci, które porzuciły szkołę i/lub przerwały naukę. W odpowiednich przypadkach można to osiągnąć poprzez ścisłą współpracę z rodzicami dziecka oraz oferowanie elastycznych trybów nauczania (jak na przykład uczęszczanie do szkoły w niepełnym wymiarze czasowym).

E. Społeczeństwo obywatelskie, migranci i ich stowarzyszenia

9. Społeczeństwo obywatelskie oraz, w szczególności, stowarzyszenia migrantów powinny być aktywnie zachęcane do udzielania pomocy dzieciom migrantów w procesie ich integracji zarówno ze środowiskiem szkolnym, jak i szerszą społecznością. Aby to osiągnąć, państwa członkowskie powinny zastosować takie działania, jakie uznają za odpowiednie, włącznie z tymi opisanymi poniżej. W razie potrzeby, środki na te działania powinny być uzyskane z odpowiednich funduszy publicznych.

i. Należy zorganizować regularne formy konsultacji i uczestnictwa (na przykład, konsultacje czy rozmowy przy okrągłym stole) mające na celu rozwój i utrzymanie współpracy pomiędzy szkołami, odpowiednimi władzami (służba zdrowia i opieka społeczna) a społeczeństwem obywatelskim, włączając migrantów i ich stowarzyszenia.
ii. Należy zachęcać migrantów i ich stowarzyszenia do organizowania następujących inicjatyw w porozumieniu z władzami lokalnymi i szkołami:
   - kursy językowe dla dzieci w wieku przedszkolnym;
   - udział dzieci migrantów jako mentorów w programach mentoringowych dla nowoprzybyłych dzieci migrantów;
   - przygotowanie dzieci kończących szkoły do wejścia na rynek pracy;
   - kampanie informacyjne i wydarzenia kulturalne angażujące wszystkie dzieci (w takim samym stopniu migrantów jak i nie-migrantów) i mające na celu podnoszenie świadomości zróżnicowania kulturowego, wyznaniowego i językowego.

10. Należy udostępniać migrantom i ich stowarzyszeniom budynki szkolne po godzinach nauki (wieczorami i w weekendy) tak, by można było organizować zbiorowe zajęcia społeczne, sportowe i kulturalne z udziałem dzieci migrantów.

F. Wsparcie dla rodziców dzieci migrantów

11. Aby ułatwić integrację dzieci migrantów zarówno ze środowiskiem szkoły jak i szerszą społecznością, państwa członkowskie powinny zastosować środki wspierające i umacniające rodzicielską rolę rodziców migrantów i rodziców o pochodzeniu imigracyjnym. Państwa członkowskie powinny zastosować takie środki, które są najlepiej dopasowane do określonej sytuacji w ich kraju w danym momencie, włącznie z działaniami opisanymi poniżej. Ogólna polityka państw członkowskich powinna polegać na promowaniu niezależności finansowej rodziców migrantów poprzez zastosowanie odpowiednich działań społecznych, edukacyjnych, szkoleniowych i związanych z zatrudnieniem.

i. Instytucje przedszkolne powinny organizować w porozumieniu z migrantami i ich stowarzyszeniami regularne wspólne zajęcia dla rodziców i dzieci, aby zachęcić dzieci w wieku przedszkolnym do nauki języka przez zabawę i prace kreatywne.
ii. Należy rozwijać współpracę pomiędzy rodzicami i szkołami, także poprzez wspólne zajęcia w szkole z udziałem rodziców i dzieci (zarówno migrantów, jak i niemigrantów) i skupiające się na rozwijaniu kompetencji językowych i wymianie doświadczeń kulturowych (na przykład dzienne wycieczki, wydarzenia kulturalne i zajęcia sportowe).
iii. Szkoły powinny oferować rodzicom migrantom porady i wsparcie w formie konsultacji indywidualnych lub grupowych i, jeśli to możliwe, szkolenia dla rodziców zwiększające umiejętności pomocy w nauce, rozwoju i integracji ich dzieci. Przy udzielaniu wskazówek i porad rodzicom migrantom należy uwzględnić ich poglądy na temat metod wychowawczych i nauczania. Władze lokalne powinny rozważyć możliwość organizowania spotkań rodziców (migrantów i niemigrantów), których celem byłaby dyskusja na temat metod wychowawczych, nauczania i innych kwestii związanych z wychowywaniem i dobrem ich dzieci.
iv. Rodzice migranci powinni otrzymać szansę opanowania języka nauczania ich dzieci.
v. Rodzice migranci powinni być zachęcani do aktywnego uczestnictwa w wydarzeniach szkoły i zajęciach razem z ich dziećmi.
vi. Rodzice migranci powinni być aktywnie włączani w stałe i regularne mechanizmy komunikacji i wymiany informacji pomiędzy szkołami, rodzicami i społecznościami lokalnymi (na przykład w formie rad czy regularnych konsultacji).
vii. Władze oświatowe i szkoły powinny udostępniać rodzicom migrantom, zwłaszcza tym nowoprzybyłym, wiedzę na temat krajowego systemu edukacyjnego, w tym na temat jego organizacji, możliwości edukacji przedszkolnej, warunków naboru do szkół, programów nauczania, egzaminów oraz praw i obowiązków rodziców i dzieci. Należy rozważyć kilka sposobów dostarczania takiej wiedzy i kierowania jej do rodziców migrantów,

jak na przykład podczas spotkań z rodzicami, poprzez broszury i ulotki informacyjne oraz nagrania wideo/DVD. Należy zachęcać migrantów i ich stowarzyszenia do rozpowszechniania tych informacji. Wiedza ta powinna być podana rodzicom w sposób łatwo dla nich zrozumiały.

viii. Odpowiednie władze państwowe, lokalne i/lub regionalne powinny dostarczyć nowoprzybyłym rodzicom migrantom informacje na temat dostępnych dla nich możliwości uczestniczenia w życiu społeczności oraz jak stać się niezależnym finansowo.

G. Ułatwianie wejścia na rynek pracy po ukończeniu szkoły

12. Aby zapewnić bezproblemowe wejście na rynek pracy po ukończeniu szkoły, pomóc absolwentowi rozwinąć w pełni swój potencjał i uniknąć bezrobocia, państwa członkowskie powinny podjąć działania na rzecz dzieci migrantów i o pochodzeniu imigracyjnym, które w najbliższym czasie ukończą szkołę, oraz młodych ludzi szukających zatrudnienia lub takich, którzy to zatrudnienie niedawno znaleźli. Działania te powinny być dostosowane do indywidualnej sytuacji danego kraju i obejmować następujące działania:

i. Młodzi migranci powinni mieć prawo do informacji oraz usług z zakresu poradnictwa udostępnianych przez władze oświatowe i organy administracji ds. pracy w ramach udzielanego im wsparcia w zdobywaniu umiejętności, które pozwolą im skutecznie zarządzać swoją karierą i odnosić sukcesy na rynku pracy.

ii. Usługi z zakresu poradnictwa powinny obejmować informowanie na temat praktyk zawodowych i programów mentoringowych. Usługi te mogą polegać między innymi na przydzieleniu stałego pracownika jako doradcy zawodowego odpowiedzialnego szczególnie za dzieci pokrzywdzone przez los, w tym dzieci migrantów, oraz na udostępnianiu ośrodków rozwoju kariery młodym ludziom współpracujących zarówno z władzami oświatowymi, jak i organami administracyjnymi ds. pracy.

iii. Władze oświatowe i szkoły powinny rozważyć możliwość zaoferowania w odpowiednich przypadkach możliwości elastycznego podejścia do trybu nauczania (na przykład zajęcia wieczorowe, uczęszczanie do szkoły w niepełnym wymiarze czasu, programy łączące naukę i pracę zawodową).

iv. Władze publiczne powinny zachęcać pracodawców, zwłaszcza w dziedzinach i/lub sektorach, gdzie dominuje rekrutacja drogami nieformalnymi, do organizowania programów integracji w trakcie których mogliby poznać przyszłych absolwentów szkół, ocenić ich wiedzę, umiejętności i predyspozycje.

v. Należy popierać programy mentoringowe, zwłaszcza dla nowoprzybyłych dzieci migrantów w ostatnich latach nauki, poprzez, na przykład, przyznawanie stypendiów,

udostępnianie pomocy ze strony wykwalifikowanych pracowników oraz zatrudnianie starszych pracowników i/lub pracowników na emeryturze jako mentorów.

vi. Władze publiczne i organizacje pozarządowe powinny współpracować bezpośrednio z sektorem prywatnym i pracodawcami publicznymi w zakresie podnoszenia świadomości na temat ewentualnego dyskryminującego charakteru ich procedur rekrutacyjnych w odniesieniu do młodych absolwentów o pochodzeniu imigracyjnym oraz konieczności przeciwdziałania takim efektom w odpowiedni sposób. W tym względzie szczególną uwagę należy zwrócić na zapewnienie absolwentom rzeczywistego dostępu do praktyk zawodowych i innych programów szkoleniowych dotyczących przyszłego miejsca pracy.

H. Dzieci zamieszkujące obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania i obszary segregacji rasowej

13. Specyficzne problemy dzieci migrantów i o pochodzeniu imigracyjnym mieszkających na obszarach segregacji rasowej i o niekorzystnych warunkach zagospodarowania powinny być rozwiązywane w kontekście spójnej i szeroko zakrojonej strategii zarządzania problemami tych regionów. Władze lokalne powinny podjąć działania zapewniające takim dzieciom możliwość dorastania w bezpiecznym i atrakcyjnym środowisku.

14. Szkoły znajdujące się na obszarach segregacji rasowej i o niekorzystnych warunkach zagospodarowania muszą mieć możliwość zaoferowania edukacji na wysokim poziomie jeśli mają przyciągnąć dzieci i rodziców o odmiennym pochodzeniu społecznym i etnicznym i w ten sposób zatrzymać i odwrócić proces marginalizacji i popadania w ubóstwo. Jest więc ważne, by dzieci i rodzice otrzymały stosowne ku temu wsparcie od odpowiednich władz publicznych (państwowych, regionalnych i lokalnych) i lokalnej społeczności.

15. Różne działania opisane w częściach od A do G tego załącznika mają szczególne znaczenie dla dzieci migrantów i pochodzenia migracyjnego zamieszkujących obszary segregacji rasowej i o niekorzystnych warunkach zagospodarowania. Państwa członkowskie powinny jednak rozważyć dostosowanie i uzupełnienie tych działań w taki sposób, aby pomóc tym dzieciom przezwyciężyć szczególne trudności wynikające ze specyfiki środowiska, w którym żyją. Państwa członkowskie powinny w szczególności rozważyć wdrożenie środków opisanych poniżej.

i. Należy zwiększyć środki pomocy językowej w szkołach w tych rejonach. Należy także zachęcać stowarzyszenia lokalne i organizacje ochotnicze zrzeszające migrantów do organizowania dodatkowych zajęć językowych poza szkołą.

ii. Odpowiednie władze powinny w porozumieniu i z udziałem organizacji pozarządowych i stowarzyszeń migrantów organizować szkolenia w zakresie pokojowego rozwiązy-

wania konfliktów dla personelu pracującego z dziećmi na tych obszarach i dla samych dzieci.

iii. Władze lokalne powinny zachęcać dzieci do aktywnego uczestnictwa w działalności lokalnych rad młodzieżowych.

iv. Władze lokalne powinny zachęcać szkoły do promowania zacieśniania więzi pomiędzy dziećmi o odmiennym pochodzeniu społecznym i etnicznym i z różnych regionów.

v. Władze lokalne powinny zagwarantować dzieciom niezbędną przestrzeń do nauki i zabawy zarówno w domu jak i poza nim. Powinny udostępniać i utrzymywać odpowiednie place zabaw i ośrodki sportu oraz organizować wydarzenia społecznościowe dla dzieci.

vi. Władze lokalne powinny zachęcać pracodawców spoza obszarów segregacji rasowej i o niekorzystnych warunkach zagospodarowania do zatrudniania ludzi z tych obszarów oraz, w razie potrzeby, by rozważyli możliwość zarezerwowania stanowisk pracy specjalnie dla tych osób w ramach praktyk zawodowych.

vii. Władze państwowe i lokalne powinny zapewnić niezbędne zasoby ułatwiające układanie i wdrażanie specjalnych programów rozwoju zawodowego dla osób pracujących w żłobkach, placówkach przedszkolnych i szkołach na obszarach segregacji rasowej i o niekorzystnych warunkach zagospodarowania.

CZĘŚĆ III

ZALECENIA I REZOLUCJE ZGROMADZENIA PARLAMENTARNEGO RADY EUROPY

I. OCHRONA PRAW DZIECKA

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 874 (1979)[70] w sprawie Europejskiej Karty Praw Dziecka

Zgromadzenie,

1) biorąc pod uwagę sprawozdania Komitetu ds. Zdrowotnych i Społecznych na temat sytuacji prawnej dziecka i wykorzystywania dzieci w celach komercyjnych, w sprawie pracy wykonywanej przez dzieci i opieki medycznej oraz wykorzystywania dzieci (Dok. 4376 i 4387);
2) powołując się na swe Zalecenia 561 i 1969 w sprawie ochrony małoletnich przed niegodziwym traktowaniem oraz odnotowując z satysfakcją, że Komitet Ministrów uwzględnił wytyczne przedstawione w tych zaleceniach w międzyrządowej współpracy w Radzie Europy;
3) powołując się na europejską Konwencję praw człowieka i Europejską Kartę Społeczną;
4) mając na uwadze Deklarację ONZ o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1959 r.;
5) z zadowoleniem przyjmując decyzję ONZ, aby rok 1979 ogłosić Międzynarodowym Rokiem Dziecka (IYC) oraz doceniając programy zainicjowane w krajach rozwijających się przez specjalistyczne agencje ONZ takie jak UNICEF;
6) wyrażając szczerą nadzieję, że IYC i dalsze wysiłki nagłośnią kwestię ochrony praw dziecka, zwiększą świadomość na temat ich problemów i potrzeb i poprawią ich warunki życia we wszystkich rejonach świata;
7) podkreślając, że witalność społeczeństwa zależy od szans, jakie oferuje swemu młodszemu pokoleniu na wzrost i rozwój w środowisku bezpiecznym, umożliwiającym samorealizację, w poczuciu solidarności i w pokoju;

[70] Debata Zgromadzenia z dnia 3 i 4 października (9. i 10. Posiedzenie) (patrz Dok. 4376, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowotnych i Społecznych). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 4 października 1979 r. (10. Posiedzenie).

8) świadome faktu, że znaczna część dzieci obdarzana jest miłością i opieką, a także świadome faktu, że dzieci w państwach członkowskich Rady Europy spotyka lepszy los niż dzieci w krajach rozwijających się, bo ich codzienna walka o przeżycie, jedzenie i schronienie jest wciąż bardzo dotkliwa;
9) przekonane, że wciąż istnieje potrzeba poprawy sytuacji dzieci także w Europie Zachodniej, zwłaszcza tam, gdzie panuje bieda i społeczna niesprawiedliwość;
10) przekonane, że jeszcze raz trzeba podkreślić, z okazji Międzynarodowego Roku Dziecka, wielką wagę ochrony dzieci przed nadużyciami;11) zważywszy, że znęcanie się fizyczne i psychiczne nad dziećmi jest jednym z najbardziej odrażających nadużyć w każdym kraju;
12) zważywszy, że nadużycia nie powinny być postrzegane jako wyłącznie fizyczne kary wymierzane dzieciom przez rodziców, opiekunów lub opiekunów prawnych lecz jako szerszy problem obejmujący wszelkie formy fizycznego i emocjonalnego niegodziwego traktowania, zaniedbywania lub także odmawiania dzieciom miłości i czułości;
13) zważywszy, że wszystkie państwa członkowskie powinny w pierwszej kolejności zagwarantować dzieciom ochronę prawną przed nadużyciami ze strony rodziców lub opiekunów prawnych, na mocy której istnieje możliwość zabrania dziecka spod opieki osoby wykorzystującej w najpoważniejszych przypadkach)
14) mając na uwadze ogólną łatwość narażenia dzieci na niebezpieczeństwo, istniejące zjawisko wykorzystywania dzieci i gwałtowny rozrost twardego przemysłu pornograficznego, i biorąc pod uwagę, że przemysł ten jest szczególnie nikczemnym sposobem zarabiania pieniędzy;
15) przekonane, że publiczne pokazywanie przemocy, przestępczości i terroryzmu w środkach masowego przekazu stanowi stałe zagrożenie dla młodzieży;
16) zważywszy, że w Europie jest zbyt dużo rodzin żyjących w stanie skrajnej biedy oraz że dzieci czwartego świata cierpią bardziej niż inne z powodu braku jedzenia, opieki medycznej, opieki społecznej i niskiej jakości systemu edukacji,
17) zaleca, aby Komitet Ministrów podjął niezwłocznie stosowne kroki w celu stworzenia Europejskiej Karty Praw Dziecka, która powinna być skonstruowana tak, by zapewniać rodzicom maksimum pomocy w wypełnianiu ich trudnych obowiązków i uwzględniać, między innymi, następujące zasady i wytyczne:

I. ZASADY OGÓLNE

a) dzieci nie mogą być dalej traktowane jak własność rodziców, należy je traktować jako jednostki ludzkie z własnymi prawami i potrzebami;

b) programy i polityki rządowe w państwach członkowskich powinny brać pod uwagę jak bardzo ważne dla dzieci są miłość i czułość, jak również uwzględniać ich potrzebę wsparcia materialnego;
c) Poprzez umożliwienie wszystkim dzieciom nauki, a zwłaszcza dzieciom najbardziej potrzebującym; natomiast programy edukacyjne i ogólnie wychowanie dzieci w państwach członkowskich powinny być ukierunkowane na:
   – międzynarodową solidarność i pokój,
   – naukę demokracji,
   – współpracę i równość,
   – równość praw i szans dla obu płci.

II. SYTUACJA PRAWNA DZIECKA

a) prawa dziecka w jego środowisku powinny być zabezpieczone przez utworzone w tym celu oficjalne władze na szczeblu lokalnym;
b) status prawny dziecka rodzinie i instytucjach powinien być skoordynowany i ujednolicony;
c) koncepcja „władzy rodzicielskiej" powinna być zastąpiona koncepcją „odpowiedzialności rodzicielskiej", w oparciu o jasny opis praw dziecka jako osobnego członka rodziny;
d) prawnie zdefiniowane prawo dziecka do jego własnego pełnomocnika prawnego (oficjalnego adwokata) w przypadkach konfliktu pomiędzy rodzicami jak np. rozwód i postępowanie separacyjne, powinno zostać udoskonalone i opierać się na zasadzie, że priorytetem jest dobro dziecka;
e) należy potwierdzić, że dzieciom w czasie wojny powinno się zapewnić odpowiednią ochronę, zgodnie z postanowieniami Konwencji Genewskich z 1949 r. sprawie ochrony ofiar wojny.

III. NADUŻYCIA WOBEC DZIECI

a) zarówno chłopcy i dziewczynki powinny otrzymać w ostatnich latach szkoły nauki w zakresie rodzicielstwa.
b) należy także wziąć pod uwagę potrzeby dzieci, których matki uczęszczają do pracy; tam, gdzie warunki ekonomiczne zmuszają matkę do pracy, aby pomóc rodzinie, należy udostępnić środki pomocy, takie jak dzienne ośrodki opieki prowadzone przez lokalne władze; społeczeństwo także powinno ofiarować pomoc, tak aby jedno z rodziców,

jeśli tego sobie życzy, mogło poświęcić się wyłącznie opiece i wychowaniu dzieci bez konsekwencji w postaci ograniczeń finansowych;

c) nauczyciele i inne osoby pozostające w stałym kontakcie z dziećmi, którzy często mogą rozpoznać, że dzieci mają problemy powinni alarmować służby społeczne;

d) gwarancje prawne powinny zachęcać specjalistów związanych z opieką nad dziećmi do kontaktowania się ze służbami społecznymi w przypadku zaistnienia podejrzenia nadużycia wobec dziecka, a także zachęcać innych do kontaktowania się z władzami opieki społecznej w takich przypadkach;

e) należy podjąć kroki, aby poprawić współpracę w zakresie zwalczania nadużyć wobec dzieci pomiędzy urzędnikami z wszystkich grup zawodowych związanych z opieką nad dziećmi, takich jak nauczyciele szkolni, wychowawcy w żłobkach, psycholodzy, pracownicy opieki społecznej i policjanci;

f) ze względu na znaczenie wczesnego rozpoznania, obecna wiedza na temat nadużyć wobec dzieci powinna być włączona jako obowiązkowa do programu szkoleniowego dla wszystkich typów specjalistów zajmujących się dziećmi we wszystkich państwach członkowskich.

IV. PROSTYTUCJA I PORNOGRAFIA

a) należy promować zdrowe i odpowiedzialne podejście do życia seksualnego poprzez udostępnianie obiektywnych informacji na temat rodziny, antykoncepcji i chorób wenerycznych;

b) należy zwrócić szczególną uwagę na związki pomiędzy prostytucją dziecięcą o przestępczością zorganizowaną i narkotykami oraz na fakt, że liberalny stosunek do tzw. miękkich narkotyków może mieć poważne negatywne konsekwencje (patrz Zalecenie 609 Zgromadzenia);

c) należy przyjąć surowe prawa i przepisy w celu eliminacji pornografii dziecięcej, a prawa te i przepisy powinny być ujednolicone we wszystkich państwach członkowskich.

V. ZATRUDNIANIE NIELETNICH

Zatrudnianie nieletnich, którego skala rośnie mimo stałego bezrobocia w państwach członkowskich, powinno być regulowane w sposób, który chroni dziecko przed wykorzystywaniem, zagrożeniem jego zdrowia i praktykami, które ograniczają jego odpowiednią edukację i rozwój psychiczny, moralny i umysłowy, poprzez stosowanie zwłaszcza następujących kryteriów prawnych:

a) zakaz pracy w pełnym wymiarze godzin dla osób poniżej 16 lat powinien stać się celem prac legislacyjnych we wszystkich państwach członkowskich w ciągu następnych czterech lat, a w międzyczasie wszystkie państwa członkowskie powinny przyjąć i wcielić w życie artykuł 7 Europejskiej Karty Społecznej wyznaczający minimalny wiek dopuszczenia do pracy;
b) tak zwaną „pracę dorywczą" lub pracę w firmie rodzinnej także należy ściśle regulować i nie może ona kolidować ze zwykłym trybem nauki dziecka w szkole i normalnym procesem jego rozwoju;
c) europejskie standardy dla przepisów minimalnego wieku zatrudniania nieletnich powinny także dotyczyć europejskich firm pracujących za granicą;
d) jako że rodzice ponoszą w pierwszej kolejności odpowiedzialność za zatrudnianie dzieci, kompetentne władze publiczne powinny regularnie informować rodziców o obowiązujących przepisach prawa, ryzyku i konsekwencjach związanych z zatrudnianiem dzieci.

VI. OCHRONA SOCJALNA I MEDYCZNA

a) prawa każdego dziecka do życia od chwili poczęcia, do schronienia, odpowiedniego pożywienia i przyjaznego otoczenia powinny zostać uznane, a rządy państw powinny podąć się zadania zagwarantowania, że prawa te zostaną w pełni zrealizowane;
b) należy zapewnić dziecku prawo do odpowiedniej opieki, obejmującej skuteczne metody zwalczania chorób i interwencji powypadkowej, a także do profilaktyki zdrowotnej;
c) wszystkie państwa członkowskie powinny opracować programy obowiązkowych, bezpłatnych badań dla dzieci;
d) należy zwrócić odpowiednią uwagę na ochronę przed nadużywaniem narkotyków, papierosów i alkoholu, a także na reklamowanie tych produktów w mediach;
e) należy zagwarantować dzieciom niepełnosprawnym prawo do odpowiedniej opieki, otrzymania stosownych szkoleń i edukacji; należy pilnie zwrócić uwagę na kwestię długoterminowych pobytów dzieci w szpitalu; trzeba rozważyć możliwość zorganizowania ochotniczych planów odwiedzin, nagłaśniając je w mediach i w inny sposób.

VII. SPORT

a) należy zagwarantować, by wyczynowe sporty zawodowe uprawiane były w wyniku dobrowolnej decyzji, bez jakiegokolwiek przymusu i zawsze z poszanowaniem ludzkiej godności;

b) aby zmniejszyć zagrożenia dla zdrowia i niedogodności w nauce, należy wprowadzić odpowiednie przepisy regulujące metody szkoleniowe i czas trwania treningów;
c) należy sprawować nadzór nad użyciem pewnych leków, które mogą przedwcześnie wstrzymać wzrost lub wpływać na rozwój płciowy; należy częściej przeprowadzać testy wykrywające leki podczas zawodów;
d) należy zwiększyć szanse dla dzieci niepełnosprawnych na uczestnictwo w zajęciach sportowych.

18. Następnie zaleca, aby Komitet Ministrów skonsultował się ze Zgromadzeniem Parlamentarnym w sprawie treści proponowanej Europejskiej Karty Praw Dziecka.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1121 (1990) w sprawie praw dzieci

Zgromadzenie,

1) przypominając, że witalność społeczeństwa zależy od szans, jakie oferuje swemu młodszemu pokoleniu na wzrost i rozwój w środowisku bezpiecznym, umożliwiającym samorealizację, w poczuciu solidarności i w pokoju;
2) Zważywszy, że dzieci, czyli istoty ludzkie, które nie osiągnęły wieku pełnoletności, potrzebują specjalnego wsparcia, opieki i ochrony i zważywszy, że podstawowa odpowiedzialność rodziców wymaga umocnienia i nie można w nią wątpić;
3) Zważywszy, że dzieci, aby mogły w pełni i harmonijnie rozwijać swą osobowość, powinny dorastać w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia;
4) Zważywszy, że prawo dzieci do specjalnej ochrony nakłada pewne obowiązki na społeczeństwo i dorosłych zwykle zajmujących się dziećmi, tj. rodziców, nauczycieli, pracowników opieki społecznej, lekarzy i innych;
5) Zważywszy, że oprócz prawa do ochrony, dzieci mają prawa, które mogą samodzielnie wykonywać – nawet wbrew dorosłym;
6) Zważywszy, że władze rodzicielskie i władze innych dorosłych nad dziećmi wywodzą się z obowiązku ochrony i powinny obowiązywać tylko tak długo, jak to konieczne do ochrony osoby i własności dziecka;
7) Zważywszy, że władze te wygasają, kiedy dziecko osiąga wiek pełnoletności, i że dziecko może wtedy wykonywać jeszcze większą ilość praw;
8) Zważywszy, że jest wiele niejednoznaczności wokół praw, które mają lub z których korzystają osoby niepełnoletnie, i że byłoby wysoce wskazane, by wszystkie państwa członkowskie wyznaczyły jeden określony wiek osiągnięcia pełnej zdolności prawnej;
9) Zważywszy, że młode osoby coraz częściej podróżują, studiują i pracują za granicą oraz że z tego względu potrzebne są wspólne dla państw członkowskich Rady Europy działania i ustawodawstwo dotyczące praw dziecka;

10) Z zadowoleniem odnotowując przyjęcie Konwencji o Prawach Dziecka przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w listopadzie 1989 r.;
11) Powołując się na swe Zalecenie 874 (1979) w sprawie Europejskiej Karty Praw Dziecka, 1071 (1988) w sprawie dobra dziecka i 1074 (1988) w sprawie polityki rodzinnej;
12) Powołując się na Zalecenie Nr R (88) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie ratyfikowania i udoskonalenia sposobów wdrażania konwencji i porozumień zawartych w ramach działalności Rady Europy w dziedzinie prawa prywatnego, w szczególności konwencji zabezpieczających interesy dziecka,
13) Zaleca, aby Komitet Ministrów:
    A. zwrócił się do państw członkowskich z prośbą o:
        i. podpisanie i ratyfikowanie, o ile jeszcze tego nie uczyniły:
            a) Europejskiej Karty Społecznej (1961 r., ETS Nr 35) oraz, w szczególności, o przyjęcie jej artykułu 7 dotyczącego ochrony dzieci i młodych ludzi, artykułu 17 dotyczącego ochrony matek i dzieci i artykułu 19, ust. 6, dotyczącego ponownego połączenia rodziny i o zagwarantowanie, że standardy w nich określone zostaną w pełni wcielone w życie;
            b) europejskiej Konwencji w sprawie adopcji dzieci (1967 r.) (ETS Nr 58) ;
            c) europejskiej Konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego (1975 r.) (ETS Nr 85) ;
            d) Europejskiej Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz przywracaniu pieczy nad dzieckiem (1980 r.) (ETS Nr 105) ;
            e) Konwencji Nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia (1973 r.);
        ii. zaplanowanie, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, powołania specjalnego rzecznika praw dziecka, który informowałby dzieci o ich prawach, doradzał im, interweniował i, ewentualnie, wszczynał postępowanie prawne w ich imieniu;
        iii. działanie w jak najszerszym możliwym zakresie na rzecz szybkiej ratyfikacji i wdrożenia Konwencji ONZ o prawach dziecka;
    B poinstruował kompetentne komisje nadzorujące, aby zbadały możliwość utworzenia odpowiedniego instrumentu prawnego Rady Europy w celu uzupełnienia Konwencji ONZ o Prawach Dziecka i, w szczególności, poinstruował Komitet Zarządzający ds. Praw Człowie ka, by rozważył możliwość opracowania dodatkowego protokołu do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka dotyczącego praw dziecka;
    C. uwzględnił w wyżej wymienionym europejskim akcie prawnym nie tylko prawa obywatelskie i polityczne dzieci, lecz także ich prawa społeczne i ekonomiczne oraz, w związku z powyższym, poinstruował Komitet Zarządzający ds. Praw Człowieka,

aby skonsultował się z innymi komitetami różnych sektorów będących przedmiotem zainteresowania, takich jak sektor społeczny czy sektor pracy;

D. poinstruował Europejski Komitet ds. Współpracy Prawnej (CDCJ) lub inny odpowiedni międzyrządowy komitet ekspercki, aby przeprowadził dokładne badania na temat pozycji dziecka w sądzie i czynów, do jakich małoletni jest uprawniony przed osiągnięciem wieku pełnej zdolności prawnej, z myślą o wypracowaniu wspólnego europejskiego stanowiska w tym zakresie;

E. zwołał niewielką grupę wysoko wykwalifikowanych, niezależnych ekspertów, której celem byłoby opracowanie sposobów, w jakie dzieci mogą wykonywać swe podstawowe prawa, które zostały im zagwarantowane na mocy takich międzynarodowych aktów prawnych, jak europejska Konwencja praw człowieka i Europejska Karta Społeczna;

F. skuteczniej edukował dzieci w zakresie praw, jakie im przysługują;

G. wprowadził koordynację zapewniającą systematyczne badania nad prawami dzieci i współpracę z innymi organizacjami międzynarodowymi, takimi jak Wspólnota Europejska, Międzynarodowa Organizacja Pracy, Haska Konferencja Międzynarodowego Prawa Prywatnego i organizacje pozarządowe.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1286 (1996)[71] w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci

1. W swej Rezolucji 1011 (1993) w sprawie sytuacji kobiet i dzieci w byłej Jugosławii, Zgromadzenie zalecało wszystkim państwom połączonym w Radzie Europy przyjęcie zasady „*first call for children*", w celu uznania praw dziecka, ich uniwersalności i niepodzielności oraz aby zaspokoić podstawowe potrzeby dzieci zarówno w Europie, jak i na całym świecie.

2. Zgromadzenie zdecydowało w Zarządzeniu Nr 491 (1993) o opracowaniu, w porozumieniu z organizacją UNICEF, strategii na rzecz dzieci do lat osiemnastu, która na poziomie Europy mogłaby stać się inspiracją i wskazówką dla decydentów politycznych i wszystkich tych, którzy aktywnie wspierają sprawę dzieci w swych działaniach. Zgromadzenie pragnie złożyć szczególne wyrazy uznania organizacji UNICEF, bez której doświadczenia i wiedzy taka strategia nie byłaby możliwa.

3. Zgromadzenie odnotowuje, że przestrzeganie praw dzieci wciąż jeszcze niewiele ma wspólnego z rzeczywistością na naszym bogatym i rozwiniętym kontynencie europejskim, i że dzieci są często pierwszymi ofiarami konfliktów zbrojnych, recesji ekonomicznej, ubóstwa, a zwłaszcza cięć budżetowych.

4. W związku z powyższym, Zgromadzenie uważa za ważne, by państwa otrzymały pomoc, wedle swych indywidualnych potrzeb, w skutecznej realizacji powziętego w ramach Konwencji ONZ o Prawach Dziecka zobowiązania do propagowania zmiany sposobu, w jaki traktowane są dzieci jako jednostki mające prawa, oraz do stymulowania ich aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu rodzinnym i społecznym.

[71] Debata Zgromadzenia w dniu 7 kwietnia 2000 r. (16. posiedzenie) (patrz: Dok. 8552, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Pozza Tasca).
Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 7 kwietnia 2000 r. (16. posiedzenie).

5. Dzieci są obywatelami społeczeństwa zarówno teraz, jak i w przyszłości. Społeczeństwo jest obarczone długoterminowym obowiązkiem pomagania dzieciom i musi uznać prawa rodziny dla dobra dziecka. Politycznym priorytetem powinno być reagowanie na potrzeby dzieci, troska o ich dobro i prawa. Zgromadzenie jest przekonane, że poszanowanie praw dzieci i równość między dziećmi a dorosłymi pomoże utrzymać sojusz między pokoleniami i przyczyni się do stabilizacji demokracji.

6. Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów zwrócił się do państw członkowskich Rady Europy z prośbą o:

i. ratyfikowanie Konwencji ONZ o Prawach Dziecka, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, wycofanie jakichkolwiek zastrzeżeń do niej i włączenie zasad konwencji zarówno do litery, jak i ducha prawa poprzez zrewidowanie i przyjęcie odpowiednich przepisów prawnych;
ii. ratyfikowanie wszystkich stosownych konwencji Rady Europy w sprawie praw i ochrony dzieci, zwłaszcza ostatniej Konwencji europejskiej o wykonywaniu praw dzieci.

7. Zgromadzenie zaleca także, aby Komitet Ministrów zwrócił się z prośbą do państw połączonych w Radzie Europy o postawienie praw dzieci na pierwszym miejscu w polityce poprzez:

i. przyjęcie na szczeblu krajowym i lokalnym aktywnej polityki dotyczącej dzieciństwa, która dąży do pełnej realizacji postanowień Konwencji o Prawach Dziecka, i która weźmie pod uwagę dobro dziecka jako naczelną ideę wszystkich działań, i która przewiduje następstwa i problemy zamiast zajmować się sytuacjami lub problemami wymagającymi natychmiastowej interwencji, a które już zaistniały;
ii. starania, aby dzieci były bardziej dostrzegalne, poprzez systematyczne zbieranie informacji, zwłaszcza wiarygodnych, szczegółowych (pod względem wieku i płci), porównawczych statystyk, które umożliwią rozpoznanie potrzeb dzieci i spraw wymagających interwencji politycznej w pierwszej kolejności;
iii. przyjęcie, jasnego, spójnego i skoordynowanego podejścia do polityki dotyczącej dzieciństwa, które zachęci do utworzenia mulstidyscyplinarnych struktur na wszystkich poziomach planowania i podejmowania decyzji, zwłaszcza na poziomie ministerialnym, oraz przyczyni się do zawiązania koalicji między wszystkimi odpowiednimi partnerami;
iv. mianowanie komisarza (rzecznika praw dziecka) ds. dzieci i innej struktury oferującej gwarancję niezależności i wykonanie zadań koniecznych do poprawy jakości życia dzieci oraz dostępnej dla ogółu poprzez takie kanały jak lokalne biura;
v. zapewnienie, zwłaszcza na poziomie podejmowania decyzji politycznych, że interesy i potrzeby dzieci są zawsze rozpatrywane i uwzględniane z należytą starannością, na przykład poprzez wprowadzanie takich praktyk, jak „ocena wpływu na dziecko" (*child impact statement*), które umożliwiają określenie ewentualnego wpływu na dzieci ja-

kichkolwiek środków prawnych, wykonawczych lub innego rodzaju czy charakteru, na przykład w dziedzinie pomocy prawnej;

vi. inwestowanie w dzieci i nadanie ich sprawom priorytetu budżetowego poprzez przydzielenie odpowiednich i sprawiedliwych zasobów w porównaniu do tych przeznaczonych na inne sektory życia społecznego na wszystkich poziomach (krajowym, regionalnym i lokalnym);

vii. zagwarantowanie obecnego poziomu pomocy finansowej różnym organizacjom krajowym i międzynarodowym zaangażowanym w opiekę nad dziećmi.

8. Komitet Ministrów powinien zdecydowanie zalecić tym państwom, aby:

i. zagwarantowały, poprzez wyraźne uznanie w treści ustaw i przepisów prawa krajowego, prawa obywatelskie i polityczne dzieciom, a także ich prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne, zgodnie z duchem Konwencji ONZ o prawach dziecka;

ii. zagwarantowały wszystkim dzieciom prawo do bezpłatnej edukacji na wysokim poziomie w ramach nauki przedszkolnej oraz nauki w szkole podstawowej i średniej;

iii. informowały dzieci a także ich rodziców o ich prawach poprzez publikowanie na szeroką skalę i rozpowszechnianie treści Konwencji o prawach dziecka, za pomocą wszelkich możliwych środków, w tym mediów, oraz poprzez włączanie nauki o prawach dzieci i ich obowiązkach do programów nauczania w szkołach począwszy od szkoły podstawowej wzwyż;

iv. zachęcały media, zwłaszcza te wizualne, do promowania prawa dzieci do zdrowego i zrównoważonego rozwoju, także w kontekście produktów przeznaczonych dla dzieci, tak by wyeliminować przemoc i pokazywać pozytywne wartości społeczne;

v. informowały dzieci o sposobach i rozwiązaniach, z których mogą skorzystać w przypadku złamania ich podstawowych praw oraz, na przykład, rozszerzenie zasięgu bezpłatnych linii pomocy, specjalnych rzeczników i przyjaznych dzieciom systemów sądowniczych i administracyjnych, które uznawałyby roszczenia dzieci dotyczące ochrony przed wszelkimi formami nadużyć;

vi. zorganizowały specjalistyczne szkolenia z zakresu praw dzieci dla wszystkich specjalistów mających kontakt z dziećmi, jak nauczyciele, różni przedstawiciele władz wymiaru sprawiedliwości, pracownicy społeczni itd.;

vii. umożliwiły dzieciom wysłuchanie ich poglądów na wszystkich etapach planowania działań, które mogą ich dotykać oraz umożliwiły im aktywne, odpowiedzialne i odpowiadające ich możliwościom uczestnictwo we wszystkich aspektach życia społecznego — w życiu rodzinnym, społeczności lokalnej i innych, jak postępowanie sądowe oraz działalność rządu krajowego;

viii. uczyły dzieci, jak mają postępować jako odpowiedzialni obywatele, zachęcały je do interesowania się sprawami publicznymi oraz ponownie rozpatrzyły kwestię wieku dopuszczającego do głosowania;

ix. promowały edukację w zakresie prewencji rasizmu, nietolerancji politycznej i religijnej i przemocy oraz na rzecz tolerancji i pokojowego rozwiązywania konfliktów;
x. zwróciły szczególną uwagę na sytuację i specyficzne potrzeby dzieci imigrantów i uchodźców oraz dzieci z marginesu społecznego i mniejszości;
xi. powtarzały rodzicom, rodzinom, nauczycielom i wszystkim zaangażowanym pośrednio lub bezpośrednio w pracę lub opiekę nad dziećmi, w miarę ich rozwoju w kierunku dorosłości, że prawa i przywileje cywilizowanego społeczeństwa wiążą się nierozerwalnie z odpowiedzialnością i obowiązkami.

9. Zgromadzenie zaleca także Komitetowi Ministrów, aby zwrócił się z prośbą do tych państw o nadanie wiarygodności i spójności debacie o prawach dziecka przez realizowanie jej poza granicami Europy poprzez:

i. zobowiązanie się do podjęcia prac w kierunku zapewnienia, że postanowienia Konwencji o Prawach Dziecka będą przestrzegane na całym świecie, za pomocą wszelkich odpowiednich jednostronnych lub wielostronnych środków zwalczania wykorzystywania dzieci i ochrony ich przed skutkami konfliktów zbrojnych;
ii. propagowanie międzynarodowej współpracy zwłaszcza poprzez zwiększenie pomocy udzielanej państwom rozwijającym się o co najmniej 0,7% PKB i przeznaczenie co najmniej 20% środków wsparcia na podstawowe służby społeczne niezbędne dla rozwoju człowieka;
iii. przyjęcie wspólnego podejścia polegającego na większym zrozumieniu państw, które zobowiązane są do zwrotu długu zaciągniętego przez nie u międzynarodowych organizacji społecznych.

10. Wreszcie, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów:

i. powołał w ramach Rady Europy stale działającą multidyscyplinarną, międzyrządową strukturę, która mogłaby zajmować się wszelkimi sprawami dotyczącymi dzieci;
ii. poinstruował ją, aby sporządzała, w ramach swych obowiązków, roczny raport dotyczący stanu dzieci w Europie, ze szczegółowym opisem sytuacji i przestawieniem pozytywnych osiągnięć, który służyłby jako narzędzie oceny, co należy jeszcze zrobić, aby spełnić wymogi Konwencji praw dziecka, i by składała taki raport na ręce Zgromadzenia Parlamentarnego; taki raport będzie przedmiotem corocznej dyskusji podejmowanej przez odpowiedni komitet Zgromadzenia Parlamentarnego;
iii. włączył inne kompetentne organizacje międzynarodowe, zwłaszcza Komitet ONZ ds. Praw Dziecka, Parlament Europejski, UNICEF i inne podobne organizacje pozarządowe, a także same dzieci, do działań tejże struktury w odpowiedniej formie;
iv. przekazał niniejsze zalecenie państwom połączonym w Radzie Europy, wyżej wymienionym organizacjom i konferencji zamykającej Multidyscyplinarny Projekt w sprawie polityk dotyczących dzieciństwa, który ma się odbyć w Lipsku na wiosnę 1996 r.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1460 (2000)
Powołanie Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka

1. Rada Europy ostatnio obchodziła pięćdziesięciolecie swojego istnienia i działania, w szczególności w zakresie ustanawiania standardów. Wiele z przyjętych przez nią konwencji, rezolucji i zaleceń, uchwalonych przez Komitet Ministrów lub przez Zgromadzenie, poświęconych było całkowicie lub w części dzieciom i ich prawom. Ponadto, już od dziesięciu lat obowiązuje Konwencja ONZ o prawach dziecka. Jaki etap jej realizacji udało się jak dotąd osiągnąć?

2. Zgromadzenie ma pełną świadomość tego, że pomiędzy deklarowanymi zasadami a rzeczywistością nadal istnieje przepaść. Częścią codziennego życia wielu dzieci w Europie jest prostytucja, praca fizyczna i ubóstwo, podczas gdy inne — niedożywione i pozbawione dostępu do edukacji — tłoczą się w obozach dla uchodźców lub są niepełnosprawne, bo zostały okaleczone na całe życie w wybuchu miny przeciwpiechotnej.

3. Wszystkie te kwestie wymagają naszej reakcji. Niezbędne są nowe działania umożliwiające przekuwanie zobowiązań i deklaracji poszczególnych krajów na rzeczywistość. Dzieci mają swoje prawa i powinny dysponować odpowiednimi środkami, dzięki którym ich głos zostanie wysłuchany, jeżeli prawa te zostaną złamane, co oznacza potrzebę wdrożenia takiego prawodawstwa — początkowo na poziomie krajowym — które zapewni dzieciom skuteczną ochronę.

4. Niektóre kraje — jak dotąd zbyt nieliczne — w związku z powyższym ustanowiły urząd rzecznika praw dziecka i czynią wyraźne postępy w zakresie ochrony osób małoletnich. W swoim Zaleceniu 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci Zgromadzenie Parlamentarne zdecydowanie wzywa kraje członkowskie do utworzenia takiego urzędu na szczeblu krajowym oraz do zagwarantowania jego niezależności i profesjonalizmu niezbędnego do dokonania rzeczywistej poprawy sytuacji dzieci.

5. Zadanie osób pracujących na rzecz dzieci jest skomplikowane z uwagi na zjawisko globalizacji, złożoność stosunków pomiędzy państwami oraz stosowanie nowych technologii.

Europejska sieć skupiająca –— jak dotąd — nieliczne osoby już wyznaczone na stanowisko mediatorów ds. dzieci stara się sprostać stojącym przed nimi wyzwaniom poprzez wymianę informacji i współpracę.

6. W 1996 r., w związku ze sprawą Dutroux (patrz: Rezolucja 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci), Zgromadzenie zwróciło uwagę na — w tamtym czasie szczególnie widoczną — konieczność koordynacji działań na szczeblu europejskim oraz, powtarzając za Parlamentem Europejskim, na potrzebę stworzenia urzędu Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka. Rada Europy, której misją jest ochrona praw człowieka, jest najbardziej odpowiednią organizacją do powołania takiej instytucji, która musi pozostać niezależna i musi zostać uprawniona do podejmowania inicjatywy.

7. Zadania tego urzędu obejmowałyby promowanie świadomości i realizacji różnych konwencji i aktów dotyczących praw dzieci, zapewnienie doradztwa i wsparcia wszystkim zaangażowanym podmiotom w obszarze polityki i działania na rzecz dzieci, ocenę wpływu różnych możliwych rozwiązań w zakresie tej polityki na dzieci oraz opracowanie konkretnych strategii, w szczególności w zakresie promowania edukacji na rzecz pokoju i niestosowania przemocy.

8. W związku z powyższym Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów:

i. wezwał kraje członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do wyznaczenia krajowych rzeczników praw dziecka;
ii. w ramach Rady Europy i na mocy określonych ustaleń powołał urząd Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka i wyznaczył do jego pełnienia osobę kierującą się europejskimi wartościami, której zadaniem byłoby bronienie sprawy dzieci.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1551 (2002)[72]
Budowanie społeczeństwa dwudziestego pierwszego wieku z dziećmi i dla dzieci: kontynuacja europejskiej strategii na rzecz dzieci (Zalecenie 1286 (1996))

1. Zgromadzenie wyraża swoje uznanie dla inicjatywy UNICEF polegającej na zorganizowaniu specjalnej sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych we wrześniu 2001 r. w całości poświęconej opracowaniu definicji świata jako odpowiedniego miejsca do życia dla dzieci, jednocześnie podkreślając, że w pełni podziela wyrażone przy tej okazji obawy oraz popiera działania podejmowane w tym obszarze.

2. Od 1989 r. prawa dzieci zawarte są w jednym obowiązującym od tego czasu dokumencie, czyli w Konwencji ONZ o prawach dziecka, instrumencie będącym kamieniem milowym i wyznacznikiem w tym obszarze, ratyfikowanym niemal przez wszystkie kraje, z wyjątkiem — co godne uwagi — Stanów Zjednoczonych. W jakim stopniu jednakże jej zapisy stosowane są w praktyce? Wiele nadal pozostaje do zrobienia, aby wypełnić lukę istniejącą pomiędzy zasadami a tym, co się dzieje w praktyce.

3. Puste słowa i puste deklaracje nie wystarczą: należy wprowadzać w życie przyjęte na siebie zobowiązania. Potrzebny jest plan działania — plan budowy społeczeństwa Europy XXI wieku, z dziećmi i dla dzieci, społeczeństwa uczciwego i odpowiedniego do życia. Musi to być plan ogólnoświatowy, zgodny z zapisami Konwencji ONZ — nie może to być lista pobożnych życzeń i aspiracji, ale dokument wiążący dla członków Rady Europy.

4. W związku z powyższym Zgromadzenie zachęca Komitet Ministrów Rady Europy do przyjęcia odpowiedniego instrumentu prawnego, który jest wiążący dla krajów członkowskich Organizacji oraz wzywa je do poparcia i uznania następujących zobowiązań:

[72] *Tekst przyjęty przez Stały Komitet,* działający w imieniu Zgromadzenia, w dniu 26 marca 2002 r. (patrz: Dok. 9188, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawca: pan Cox).

i. dokonanie przeglądu wszystkich przepisów krajowych i dopilnowanie, aby były one zgodne z postanowieniami Konwencji ONZ o prawach dziecka;
ii. przyjęcie całościowej, spójnej, długoterminowej polityki ogólnokrajowej w zakresie praw dziecka w celu zapewnienia pełnego stosowania postanowień zawartych w Konwencji ONZ o prawach dziecka;
iii. wyznaczenie krajowego ministra ds. praw dzieci w celu wspierania zintegrowanego podejścia do praw dzieci w każdym obszarze polityki rządu;
iv. zapewnienie, że prawa, interesy i potrzeby dzieci są zawsze brane pod uwagę, w szczególności na poziomie podejmowania decyzji politycznych, poprzez ustanowienie jako praktyki standardowej obowiązku opracowania „oceny wpływu (danej decyzji) na sytuację dzieci";
v. dokonanie zmiany priorytetów budżetowych na korzyść dzieci oraz zapewnienie sprawiedliwego i odpowiedniego podziału środków;
vi. utworzenie stałego organu międzyresortowego na szczeblu krajowym, upoważnionego do zajmowania się wszystkimi sprawami dotyczącymi praw dzieci. Jego zadaniem będzie działanie na rzecz realizacji skoordynowanej polityki krajowej w zakresie praw dzieci oraz przygotowywanie corocznego sprawozdania na temat tej polityki, które następnie będzie poddawane dyskusji parlamentarnej;
vii. ustanowienie krajowego rzecznika praw dziecka (lub podobnej niezależnej instytucji) w celu działania na rzecz praw dzieci i nadzorowania ich stosowania;
viii. utworzenie krajowego obserwatorium ds. dzieci do zbierania i rozpowszechniania wszystkim zainteresowanym stronom wszelkich informacji i danych, w tym danych statystycznych, na temat dzieci, ich potrzeb i praw;
ix. promowanie edukacji w zakresie praw dziecka i odnośnych szkoleń zawodowych;
x. działanie na rzecz zapewnienia jak największego udziału dzieci na każdym szczeblu podejmowania decyzji w zakresie polityki we wszystkich sektorach;
xi. ustanowienie szczególnego, priorytetowego zapisu z myślą o dzieciach w polityce udzielania pomocy krajom rozwijającym się oraz uczynienie poszanowania praw dzieci jednym z warunków otrzymania pomocy technicznej i finansowej.

5. Zgromadzenie zachęca również Komitet Ministrów do coraz silniejszego podkreślania roli Rady Europy jako orędownika praw człowieka, w obronie i promowaniu praw dzieci, a w szczególności do:

i. ustanowienia, najlepiej w ramach Organizacji, instytucji niezależnego Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka uprawnionego do podejmowania inicjatywy;
ii. poprzez upoważnienie Forum dla Dzieci i Rodzin do zajmowania się wszystkimi sprawami dotyczącymi dzieci — do opracowania ogólnego kierunku skoordynowanej europejskiej polityki w sprawie praw dzieci i przedstawienia wspólnej polityki rozwoju na rzecz praw dzieci poza Europą;

iii. uwzględnienie w zakresie kompetencji określonych dla Forum zadania polegającego na roli europejskiego obserwatorium ds. dzieci i przygotowywaniu corocznego sprawozdania na temat sytuacji dzieci w Europie.

6. Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o rozważenie przygotowania europejskiej Konwencji o prawach dziecka dopasowanej do realiów europejskich oraz do uwzględnienia praw dzieci w Konwencji Rady Europy o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

7. Zgromadzenie apeluje do Komitetu Ministrów, we współpracy z Unią Europejską, o uzgodnienie warunków ustanowienia skomputeryzowanego europejskiego centrum danych dotyczących zaginionych dzieci, w celu scentralizowania informacji na temat zaginięć oraz zapewnienia policji, rodzinom i organizacjom społecznym itd., dostępu do niezbędnych informacji i pomocy w lokalizacji i odzyskiwaniu zaginionych dzieci.

8. Wreszcie, Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z wnioskiem o podjęcie odpowiednich działań w związku z niniejszym zaleceniem oraz o przekazanie go rządom krajów członkowskich, instytucjom Unii Europejskiej, organizacji UNICEF oraz wszelkim innym organizacjom pozarządowym pracującym na rzecz ochrony praw dzieci.

II. PRAWO DZIECKA DO ŻYCIA I OCHRONY ZDROWIA

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1562 (2002)[73]
Kontrola diagnozowania i leczenia nadpobudliwości u dzieci w Europie

1. Zgromadzenie Parlamentarne wyraża swoje zaniepokojenie tym, że u coraz większej liczby dzieci w niektórych krajach członkowskich Rady Europy rozpoznaje się „zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi (ADHD)", „zaburzenia hiperkinetyczne" lub podobne zaburzenia zachowania, które leczone są za pomocą substancji pobudzających ośrodkowy układ nerwowy, takich jak amfetaminy lub metylofenidat, czyli leków kontrolowanych, które zostały wymienione w Załączniku II do Konwencji ONZ o substancjach psychotropowych z 1971 r., ze względu na fakt, że Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) uznała je za leki, w przypadku których zachodzi ryzyko potencjalnych nadużyć, które stanowią poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego i które charakteryzują się niewielkim lub umiarkowanym działaniem terapeutycznym.

2. Kwestia ta ma szczególne znaczenie dla Rady Europy jako organizacji praw człowieka, która ma na celu, między innymi, ochronę praw dzieci oraz wypracowanie reakcji Europy na problemy społeczne i zdrowotne, w tym na problem stosowania środków odurzających. Zgromadzenie Parlamentarne podkreśla, zgodnie z Konwencją ONZ o prawach dziecka, że we wszystkich działaniach dotyczących dzieci sprawą nadrzędną jest ochrona ich najlepiej pojętego interesu. Ponadto, dzieciom przysługuje prawo do jak najwyższego poziomu dostępnej opieki zdrowotnej i medycznej oraz do ochrony przed nielegalnym używaniem środków odurzających.

3. Chociaż dokładne przyczyny nie są znane, ADHD i zaburzenia hiperkinetyczne, definiowane jako występowanie trwałych i poważnych objawów behawioralnych, przede wszystkim

[73] *Tekst przyjęty przez Stały Komitet*, działający w imieniu Zgromadzenia, w dniu 29 maja 2002 r. (patrz: Dok. 9456, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawca: Brînzan).

braku koncentracji uwagi, nadpobudliwości i impulsywności, prowadzących do upośledzenia funkcjonalnego, są powszechnie uznawane przez organizacje medyczne, psychologiczne i naukowe, w tym przez Światową Organizację Zdrowia (WHO). Zgromadzenie żywi jednak obawę w związku z tym, że w procesie diagnozowania tych zaburzeń stosowane są dwa różne zestawienia kryteriów: jedno przyjęte przez Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne i stosowane na całym świecie, oraz drugie, bardziej rygorystyczne, opracowane przez Światową Organizację Zdrowia (WHO). Zgromadzenie uważa, że podstawa tych różnych standardów powinna zostać zbadana w celu wyjaśnienia i ujednolicenia kryteriów rozpoznawania i leczenia.

4. Zgodnie przyjmuje się, że takie zaburzenia na tle behawioralnym mogą znacznie osłabić społeczny, edukacyjny i psychologiczny rozwój niektórych dzieci, wywołując u nich niską samoocenę oraz problemy emocjonalne i społeczne, jak również poważnie utrudniając im realizację ich potencjału edukacyjnego. Objawy ADHD mogą nadal występować w okresie dojrzewania i dorosłości, a towarzyszyć im mogą ciągłe problemy emocjonalne i społeczne, prowadzące do bezrobocia, przestępczości oraz uzależnień od substancji odurzających. Nie ma możliwości dokładnego oszacowania negatywnego wpływu tych zaburzeń na cierpiące na nie osoby ani na ich rodziny i społeczeństwo, nie mniej wpływ ten może być znaczący.

5. Kontrowersje wokół ADHD wiążą się nie tylko z tym, czy może ono z pełnym przekonaniem zostać zakwalifikowane jako zaburzenie lub choroba, ale przede wszystkim z tym, czy w przypadku ADHD uzasadnione jest stosowanie leków pobudzających działanie ośrodkowego układu nerwowego, w przypadku których pewne badania psychiatryczne potwierdzają skuteczność ich stosowania w zmniejszaniu objawów u osób z rozpoznanym ADHD, co pozwala im lepiej koncentrować się na wykonywanych czynnościach i jednocześnie zmniejsza ich nadpobudliwość, ale których działanie długotrwałe nie jest do końca znane i które nie dają efektu wyleczenia.

6. Podkreślając, że w przypadku jakichkolwiek wątpliwości co do długotrwałych efektów stosowania leków należy kierować się zasadą ostrożności, oraz mając świadomość, że, jak wiadomo, zaburzenia zachowania w okresie dzieciństwa i wczesnej młodości, podobnie jak wszystkie zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania, wynikają ze złożonego współoddziaływania szeregu czynników biologicznych, psychologicznych i społecznych, Zgromadzenie Parlamentarne uważa, że niezbędne jest zaostrzenie kontroli w zakresie diagnozowania i leczenia tych zaburzeń. Zgromadzenie rozważa także potrzebę prowadzenia szerszych badań na temat wpływu prawidłowego nauczania i stosowania odpowiednich rozwiązań edukacyjnych w przypadku dzieci z objawami ADHD, zmian w zachowaniu osób z takim problemami medycznymi, jak alergie lub reakcje toksyczne oraz alternatywnych form leczenia jak na przykład dieta.

7. Zgromadzenie Parlamentarne z przykrością stwierdza, że jak dotąd przemysł farmaceutyczny nie zawsze działał w sposób zgodny z wartościami i zasadami Rady Europy; w związku z powyższym Zgromadzenie pragnie, aby w przyszłości środowisko medyczne i naukowe oraz

przemysł farmaceutyczny działały w najlepiej pojętym interesie ogółu społeczeństwa, i tym samym wzywa Komitet Ministrów do monitorowania sytuacji w tym obszarze.

8. W związku z powyższym Zgromadzenie Parlamentarne zaleca, aby Komitet Ministrów:

i. polecił Europejskiej Komisji Zdrowia, w porozumieniu z Grupą Pompidou, Europejskim Komitetem Spójności Społecznej, Komitetem Sterującym ds. Bioetyki i Komitetem Sterującym ds. Edukacji oraz w ścisłej współpracy z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi realizację następujących działań:
   a) przeprowadzenie badania na temat diagnozowania i leczenia w Europie dzieci z objawami zespołu nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi oraz podobnymi zaburzeniami;
   b) określenie najlepszej praktyki w pełni odzwierciedlającej prawa i interesy takich dzieci;
   c) opracowanie projektu zalecenia dla rządów krajów członkowskich mającego na celu dokonanie przeglądu diagnozowania i leczenia dzieci z objawami zespołu nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi i podobnymi zaburzeniami, w oparciu o zasadę ostrożności oraz standardy etyczne odpowiadające wartościom i zasadom Rady Europy;
ii. wezwał Grupę Pompidou do działania na rzecz wzmocnienia wytycznych dotyczących promocji leków psychotropowych, we współpracy z właściwymi organizacjami międzynarodowymi;
iii. wezwał rządy krajów członkowskich do:
   a) ściślejszego monitorowania procesu diagnozowania i leczenia dzieci z objawami zespołu nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi i podobnymi zaburzeniami;
   b) koordynowania i przyspieszenia badań nad częstością występowania, przyczynami, diagnozowaniem i leczeniem (w szczególności nad alternatywnymi metodami leczenia, takimi jak dieta) tych zaburzeń, a w szczególności nad długoterminowymi skutkami stosowania środków psychostymulujących stosowanych w ich leczeniu, jak również nad ewentualnymi czynnikami społecznymi, edukacyjnymi i kulturalnymi wiążącymi się z tego rodzaju zaburzeniami;
   c) opracowania materiałów informacyjnych dla rodziców nadpobudliwych dzieci, wyjaśniających, jakie są możliwości poprawy ich stanu;
iv. wezwał Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), we współpracy z Amerykańskim Towarzystwem Psychiatrycznym, do ponownego zbadania podstaw przyjętych przez nie kryteriów diagnostycznych, odpowiednio dla zaburzeń hiperkinetycznych i ADHD, w celu wyjaśnienia i ujednolicenia kryteriów ich rozpoznawania i leczenia.

III. PRAWO DZIECKA DO WYCHOWANIA W RODZINIE

RADA EUROPY
KOMITET MINISTRÓW

Rezolucja (77) 33 w sprawie umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych

(przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 3 listopada 1977 r.
na 277. zebraniu Zastępców Ministrów)

Komitet Ministrów,

zważywszy, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, które są ich wspólnym dziedzictwem, oraz ułatwić ich rozwój ekonomiczny i społeczny;

mając na uwadze Deklarację ONZ dotyczącą praw pziecka, a zwłaszcza jej drugą, piątą i szóstą zasadę;

mając na uwadze Artykuły 16 i 17 Europejskiej Karty Społecznej dotyczącej praw rodzin do odpowiedniej ochrony społecznej i ekonomicznej oraz prawo matek i dzieci do ochrony społecznej i ekonomicznej;

mając na uwadze wnioski z XIII Konferencji Europejskich Ministrów odpowiedzialnych za sprawy rodzinne, która odbyła się w 1973 r.;

zdając sobie sprawę, że życiowe dobro i przyszłość dzieci, dorastających w środowiskach, które nie odpowiadają ich podstawowym potrzebom fizycznym, emocjonalnym, intelektualnym i społecznym, są zagrożone;

stwierdzając, że środki prewencyjne w najszerszym możliwym sensie powinny pozostać najważniejszą strategią zapobiegającą temu niebezpieczeństwu;

mając świadomość, że mimo zastosowania tych środków wiele dzieci nadal będzie potrzebować tymczasowego lub długoterminowego umieszczenia w placówkach poza rodziną;

w trosce o to, aby zagwarantować, że umieszczenie dziecka w placówce poza rodziną odbywa się w najkorzystniejszych możliwych okolicznościach, zaleca rządom państw członkowskich co następuje:

I. Zasady Ogólne

1. Przyjąć, że wszystkie przygotowania mające na celu umieszczenie dziecka w placówce powinny opierać się na następujących zasadach:

1.1. Konieczności umieszczenia dziecka w placówce należy unikać tak długo, jak to tylko możliwe, stosując prewencyjne środki wsparcia wobec rodzin wedle ich specjalnych potrzeb i problemów;

1.2. Wniosek o umieszczenie dziecka w placówce powinien być potraktowany jako sygnał alarmowy świadczący o trudnej sytuacji rodzinnej; tak samo starania, by spełnić potrzeby dziecka powinny zawsze opierać się na zrozumieniu problemów jego rodziny, a działania na rzecz dziecka powinny być zawsze, co do zasady, połączone z pomocą udzielaną rodzicom;

1.3. Działania dotyczące dziecka (włącznie z decyzją o pozostawieniu go w rodzinie lub umieszczeniu w placówce) powinny dążyć do spełnienia w największym możliwym stopniu jego rozwijających się potrzeb emocjonalnych i dobra fizycznego, jak również do zapewnienia wszelkiej profilaktycznej opieki medycznej, edukacyjnej lub innej niezbędnej do rozwiązania jego ewentualnych problemów.

Działania te powinny zapewniać, w największym możliwym stopniu i jeśli leży to w interesie dziecka:

- utrzymanie kontaktów rodzinnych;
- ciągłość opieki i więzi uczuciowej, z uwzględnieniem etapu rozwoju, na jakim znajduje się dziecko pod względem tworzenia związków emocjonalnych;
- szacunek dla jego indywidualności;
- odpowiednie środowisko kulturalne i społeczne, akceptowalne przez społeczeństwo;
- integrację z lokalną społecznością, najlepiej tą samą, co społeczność rodziny;
- dla nastolatków – szansę przyjęcia na siebie odpowiedzialności, aby osiągnąć niezależność i podejmować się ról, jakie pełnią dorośli;

1.4. Decyzje o umieszczeniu dziecka w instytucji powinny zwykle być podejmowane po skonsultowaniu się z multidyscyplinarnym zespołem; podobne konsultacje powinny być prowadzone przy każdej kontroli;

1.5. Należy opracować plan dla dziecka w oparciu o ocenę rodziny, samego dziecka i możliwych dostępnych rozwiązań, w świetle zamierzeń opisanych powyżej;

Plan ten powinien obejmować w szczególności:

- decyzję o najlepszej początkowej formie umieszczenia dziecka w placówce;
- kontrolę sytuacji dziecka po okresie czasu, który może się różnić w zależności od wieku i okoliczności osobistych (okres ten będzie krótszy w przypadku małych dzieci), lecz który zwykle nie będzie przekraczał sześciu miesięcy, po których powinny odbyć się kolejne kontrole w regularnych odstępach czasu;

1.6. Należy unikać długoterminowego umieszczania bardzo małych dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, gdy to możliwe; tak więc, w świetle Europejskiej Konwencji o adopcji dzieci, należy ułatwiać adopcję i zachęcać do niej w jak największym stopniu.

II. Polityka

2. Zapewnić, w ramach swych polityk prorodzinnych, że decyzje o umieszczaniu dzieci w placówkach są podejmowane zgodnie z rozsądnymi procedurami i w korzystnym kontekście, szczególnie poprzez:

A. Wsparcie rodziny

2.1. Uwzględnienie, w ramach ogólnych polityk ekonomicznych i społecznych, wdrożenia środków pomocy w dobrym wychowywaniu dzieci dla wszystkich rodzin; oraz rozbudowanie bardziej specyficznych środków polityki rodzinnej, takich jak przygotowanie dzieci obojga płci na zajęciach w szkole do życia w domu i życia rodzinnego;

2.2. Zapewnienie rodzinom dzieci niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo, z myślą o zminimalizowaniu potrzeby umieszczania dzieci w placówkach tylko na podstawie niepełnosprawności, niezbędnego wsparcia emocjonalnego, wraz ze świadczeniami finansowymi, a także wsparcia technicznego, medycznego i edukacyjnego w formie zdecentralizowanej; takie wsparcie mogłoby być na przykład udzielanie przez ośrodki opieki dziennej, usługi świadczone w domu, programy redukujące obciążenie rodziców, usługi transportowe, pomoc materialną;

2.3. Zapewnienie specjalnej pomocy rodzinom z poważnymi problemami psychospołecznymi, które mają wpływ na rozwój dziecka;

B. Proces umieszczenia dziecka w placówce

2.4. Zachęcanie następujących podmiotów do uczestnictwa w procesie umieszczenia dziecka w placówce:

- służby lub organizacja odpowiedzialne za umieszczenie, np. agencje pośredniczące
- rodzice;
- dziecko, któremu należy dać szansę wzięcia udziału w dyskusji na temat jego sytuacji stopniowo w miarę dojrzewania do zrozumienia sytuacji;
- podmioty opiekujące się dzieckiem (rodzice zastępczy lub ośrodki opiekuńczo–wychowawcze);
- pracownicy opieki społecznej i inni powiązani z rodziną;

– personel państwowych służb prewencyjnych zdrowia publicznego;
– personel szkolny i przedszkolny, pediatrzy, psycholodzy i inni zaangażowani specjaliści;

2.5. Zapewnienie, że kadra specjalistów zaangażowanych w proces umieszczenia tworzy, w najszerszym możliwym zakresie, zespół multidyscyplinarny;

C. Organizacja

2.6. Poddanie wszystkich organizacji odpowiedzialnych za umieszczanie w placówce surowym przepisom i nadzorowi, tak aby zapewnić zachowanie najwyższych standardów profesjonalizmu;

2.7. Zintegrowanie organizacji odpowiedzialnych za umieszczanie dzieci w placówce z podmiotami odpowiedzialnymi za udzielanie pomocy rodzinom lub zorganizowanie ścisłej współpracy między nimi w każdym przypadku; także utrzymanie zdecentralizowanego rozłożenia odpowiedzialności wśród różnych organizacji i służb, które jest niezbędne, aby osiągnąć współpracę na szczeblu lokalnym, tak aby utworzyć sektory odpowiedzialności, które można lepiej nadzorować;

2.8. Zapewnienie, że kwestie finansowe nie będą decydowały w przypadkowy sposób o wyborze jednej, konkretnej formy umieszczenia dziecka w placówce;

2.9. Ogólnie stwierdzenie, że organizacja odpowiedzialna za umieszczanie w placówce jest w stanie dostosować się do nowych metod i aktualnego stanu wiedzy;

D. Formy umieszczania dzieci w placówkach

2.10. Z myślą o umożliwieniu dopasowania w każdym przypadku miejsca, w którym ma być umieszczone dziecko, do jego indywidualnych potrzeb, udostępnianie agencjom pośredniczącym szeregu form umieszczania dziecka w placówce, od domów zastępczych do różnego rodzaju domów opieki terapeutycznej (przykłady podane są w załączniku);

2.11. Udostępnianie w sukcesywny sposób miejsc umieszczenia dziecka najlepiej rozmieszczonych pod względem geograficznym, aby ułatwić dziecku kontakty z rodziną, z której pochodzi i promować współpracę z rodzicami biologicznymi, o ile nie zostanie to uznane za niekorzystne dla dziecka;

2.12. Sukcesywne udostępnianie usług wsparcia (psychologa, psychiatry, sprzętu specjalistycznego itd.) w równym stopniu wszystkim pracownikom każdego rodzaju placówek opiekuńczo–wychowawczych i rodzicom zastępczym;

2.13. Promowanie opieki zastępczej jako najczęściej najlepszej formy tymczasowego umieszczenia dziecka w placówce, zwłaszcza dla małych dzieci i zapewnienie w związku z tym:
– edukacji społeczeństwa w zakresie wartości opieki zastępczej;
– opracowania programów rekrutacji rodziców zastępczych;

– ostrożności w wyborze zwykłych i specjalnych rodziców zastępczych, który powinien opierać się, między innymi, na ocenie każdego domownika z osobna;
– dokładnego przygotowania rodziców zastępczych polegającego m.in. na dyskusji o rozwoju dziecka, problemach dzieci znajdujących się pod opieką zastępczą i specyficznej sytuacji dziecka, które ma z nimi zamieszkać;
– zdefiniowania obowiązków i praw rodziców, w opiekę których oddawane jest dziecko, oraz wymogów, jakie muszą spełnić;

2.14. Ścisła kontrola nad przygotowaniami do ustanowienia opieki zastępczej i uwarunkowanie opieki zastępczej, zwłaszcza prywatnej, od zgłoszenia i uzyskania pozwolenia;

2.15. Piętnowanie, w dążeniu do całkowitego wyeliminowania, nielegalnej opieki zastępczej poprzez promowanie ogólnych środków wsparcia dla rodzin i rozbudowywanie legalnych struktur umieszczania dzieci w placówce;

2.16. Wspieranie rozwoju opieki nad dziećmi w formie małych, rodzinnych domów opiekuńczo–wychowawczych, w przypadku, gdy opieka zastępcza nie jest możliwa, i w efekcie:

a) stopniowe likwidowanie dużych instytucji opiekuńczo–wychowawczych;
b) zagwarantowanie, że wszystkie ośrodki opiekuńczo–wychowawcze, włącznie z tymi największymi jeszcze tymczasowo funkcjonującymi:
   – są podzielone na podjednostki o charakterze rodzinnym;
   – przyjmują dzieci w różnym wieku i obojga płci;
   – zatrudniają mieszany personel pod względem płci;
   – umożliwiają nierozdzielanie rodzeństwa;
   – sprzyjają współpracy z rodzicami biologicznymi;
   – dają szansę na eksperymentowanie polegające na sprawdzaniu, czy rodzice i dzieci mogą mieszkać razem przez krótki czas w ośrodku;
   – zapewniają w razie potrzeby specjalne oddziały dla nastolatków;
c) zachęcanie wszystkich ośrodków opiekuńczo–wychowawczych do zachowania w swej działalności bliskiego kontaktu z otaczającą je społecznością, z wszystkimi pracownikami jako członkami zespołu opiekuńczego i przy jednoczesnym zachęcaniu dzieci, zgodnie z ich możliwościami, do współuczestniczenia w prowadzeniu ośrodka;

E. Personel i szkolenia

2.17. Uznanie, że personel agencji pośredniczących i ośrodków opiekuńczo-wychowawczych ma przed sobą niezwykle delikatne i pracochłonne zadanie, do wykonania którego musi być starannie dobrany i przeszkolony, zwłaszcza w zakresie rozwoju dziecka i pracy społeczno–rodzinnej;

2.18. Zagwarantowanie, że personel agencji pośredniczących będzie odpowiednio wyszkolony i doświadczony w podejmowaniu decyzji o umieszczaniu dzieci w placówce;

2.19. Zagwarantowanie, że szkolenie personelu agencji pośredniczących, ośrodków opiekuńczo-wychowawczych i pracowników środowiskowych obejmuje zagadnienie pracy w zespołach mulstidyscyplinarnych, a także pracy z rodzicami, rodzicami zastępczymi i dziećmi; rozważenie, zgodnie z powyższym, możliwości wprowadzenia wspólnego dla różnych dyscyplin elementu do wstępnego szkolenia i pomoc w organizowaniu międzydyscyplinarnych grup dyskusyjnych w ramach szkoleń pracowniczych;

2.20. Zapewnienie podstawowego szkolenia przygotowawczego kładącego nacisk na wiedzę o dzieciach wszystkim rodzicom zastępczym z wykorzystaniem trybu indywidualnego lub zbiorowego oraz bardziej zaawansowane szkolenia rodzinom zastępczym specjalnych kategorii;

2.21. Zapewnienie ciągłości szkolenia wszystkim pracownikom ośrodków opiekuńczo–wychowawczych jako sposobu pogłębiania ich specjalistycznej wiedzy i udzielenia im wsparcia psychologicznego; w tym celu zapewnienie, między innymi, kursów szkoleniowych dla wszystkich pracowników ośrodka w tym samym czasie, zmienników dla personelu mieszkającego w instytucji na stałe oraz zasobów niezbędnych do organizowania regularnych spotkań pracowniczych;

2.22. Zapewnienie dalszych szkoleń dla rodziców zastępczych z wykorzystaniem metod indywidualnych lub grupowych jako źródła wsparcia psychologicznego i podkreślanie znaczenia wiedzy na temat rozwoju dziecka;

2.23. Zagwarantowanie, że szkolenie rodziców zastępczych odbywa się z udziałem zwykłego personelu opiekuńczego, jak również niezbędnych specjalistów.

III. Badania

3. Poświęcać należytą uwagę zasadom poufności i prywatności względem osób zainteresowanych,

3.1. Zachęcać do prowadzenia aktywnych badań i oceny dotyczących wszystkich form umieszczania dzieci w placówce;

3.2. Promować dalsze badania na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym, a także wymianę informacji na temat problemów z umieszczaniem dzieci w placówce, takich jak:

- zakres i tendencje zapotrzebowania na umieszczanie dzieci w placówce;
- skutki poszczególnych form umieszczania, zwłaszcza długoterminowego;
- koszty bezpośrednie i pośrednie różnych form umieszczania dzieci w placówce.

IV. Uwagi końcowe

4.1. Zauważyć, odnośnie dobra dziecka, potrzebę promowania konsultacji i współpracy pomiędzy organami sektora opieki społecznej, służby zdrowia, edukacji i prawa, jak również wśród kręgów zainteresowanych specjalistów;

4.2. Wspierać zakładanie stowarzyszeń rodziców zastępczych;

4.3. Zachęcać do komunikacji z dziećmi, tak aby ich pragnienia i uczucia były brane pod uwagę, na ile to możliwe, w programie polityki umieszczania w placówce.

ZAŁĄCZNIK DO REZOLUCJI (77) 33

Spis form umieszczania dzieci w placówce

(Poniższa lista nie wyczerpuje wszystkich form, lecz wskazuje na różnorodność środków, które można udostępnić.)

a. Ściślejszy nadzór i wsparcie dziecka w jego własnej rodzinie;
b. Odpowiednie ośrodki opieki dziennej (można połączyć z lit. a);
c. Umieszczanie dziecka w dalszej rodzinie (np. umieszczenie nadzorowane przez uprawnioną organizację w przeciwieństwie do spontanicznego zorganizowania opieki nad dzieckiem na wyłączną odpowiedzialność rodziców);
d. Zwykła opieka zastępcza (w przypadku której i tak niezbędna jest selekcja, przygotowanie i stałe wsparcie);
e. Specjalistyczna opieka zastępcza (oznacza intensywniejsze szkolenie w zakresie określonych problemów dzieci znajdujących się pod taką opieką i ogólnie większe wynagrodzenie);
f. „Sezonowe" ośrodki opiekuńczo–wychowawcze (dziecko wraca do domu na określoną część roku);
g. Ośrodki krótkiego pobytu dla całych rodzin;
i. Małe ośrodki opieki, gdzie personel (zwykle para) mieszka na stałe, a dzieci są w podobnym wieku i w nie większej liczbie niż w przeciętnej rodzinie; często zwane „zastępczymi domami rodzinnymi";Specjalistyczne ośrodki opiekuńczo–wychowawcze (około dwadzieścioro pięcioro dzieci) ze specjalnymi siłami wsparcia (psychiatrycznymi, pedagogicznymi, technicznymi) wyznaczonymi do opieki lub terapii określonej kategorii dzieci; takie ośrodki powinny być w swej strukturze podzielone na podjednostki jak w lit. h);
j. Umieszczanie nastolatków w małych, autonomicznych społecznościach o podobnym przekroju wiekowym, pod delikatną, lecz umiejętną kontrolą, lub we własnych mieszkaniach.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1071 (1988)[74] w sprawie opieki nad dziećmi – zapewnienie opieki instytucjonalnej niemowlętom i dzieciom

Zgromadzenie,

1) zważywszy, że, mając na względzie część Europejskiej Karty Społecznej dotyczącą otoczenia dzieci, wszystkie dzieci powinny mieć prawo do opieki, która uzupełniałaby opiekę, jaką otrzymują w ich własnych domach;

2) zauważywszy rozwój alarmujących trendów życia rodzinnego, takich jak wzrost liczby dzieci pozamałżeńskich, rodzin niepełnych i rozwodów;

3) odnotowując, że opieka i nstytucjonalna nad dziećmi jest zapewniona w niedostatecznym stopniu, co częściowo jest przyczyną wzrostu przestępczości nieletnich, oraz że ryzyko zerwania społecznych relacji między dziećmi a rodzicami jest bardzo duże;

4) zważywszy, że przy istniejących dysproporcjach warunków materialnych w zakresie opieki nad dziećmi nie jest możliwe poszanowanie zasady równych szans;

5) pragnąc, by olbrzymie wysiłki czynione przez osoby zawodowo zaangażowane w opiekę nad dziećmi w kierunku stymulacji rozwoju dzieci zgodnie z ich pełnym potencjałem zostały docenione;

6) odnotowując, że dobro fizyczne i umysłowe jest niezbędne do zadowalającego rozwoju dziecka;

7) zwracając uwagę na koszty, jakie może ponieść społeczeństwo z tytułu niewłaściwej opieki nad małymi dziećmi;

8) uznając prawo wszystkich dzieci do opieki, która uzupełniałaby opiekę sprawowaną przez ich rodziny, czas trwania takiej dodatkowej opieki powinien być ustalony w oparciu o specyficzne potrzeby każdego dziecka,

[74] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 23 marca 1988 r. Patrz Dok. 5854, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych.

9) zaleca, aby Komitet Ministrów zwrócił się do rządów państw członkowskich z prośbą o:

a) powołanie na stałe, w kontekście współpracy europejskiej, organu, którego zadaniem byłoby:
   i. ocenianie i monitorowanie postępów w znoszeniu podziałów w służbach i departamentach rządowych zajmujących się opieką nad dziećmi;
   ii. wprowadzanie i promowanie w każdym kraju specjalnej polityki na rzecz opieki nad dziećmi wewnątrz rodziny i poza nią;
   iii. przyspieszenie konsultacji mających na celu przygotowanie karty praw dziecka;
b) zaprojektowanie struktur administracyjnych (ministerstw lub departamentów), które mogłyby kiedyś przedstawić propozycję wytycznych dla wspólnego działania na rzecz opieki nad małymi dziećmi, szkolenia personelu opiekuńczego i ujednolicenia ich statusu, tak aby zapewnić warunki umożliwiające rodzinom wychowywanie dzieci w odpowiedni sposób;
c) sporządzenie listy wymogów, które będzie trzeba spełnić, w zależności od liczby dzieci urodzonych w każdym roku, liczby dzieci znajdujących się pod opieką zinstytucjonalizowaną uzupełniającą opiekę rodzinną i ilości rożnych form opieki i wymagań w ramach środków wsparcia dla rodzin stosowanych w Europie;
d) zwiększenie zasobów finansowych jakie każdy rząd przeznacza na badania nad wczesnym dzieciństwem oraz na wszelkie kampanie publiczne na rzecz dzieci organizowane przez oficjalne stowarzyszenia, które podjęły się zadania ochrony dzieci w społeczeństwie;
e) utworzenie jednego lub więcej europejskiego projektu pilotażowego opieki nad dziećmi w wieku lat 3, który byłby prowadzony przez personel opiekuńczo–wychowawczy i rodziców;
f) zalecenie władzom lokalnym, regionalnym i krajowym ponowne przemyślenie priorytetów budżetowych, tak aby ustalić wytyczne dla polityki na rzecz opieki nad małymi dziećmi na poszczególnych poziomach tej polityki;
g) przeprowadzanie regularnych ocen polityk lokalnych;
h) zagwarantowanie wszystkim dzieciom prawa do edukacji bez względu na możliwości finansowe ich rodzin, na przykład poprzez bezpłatną edukację lub dzięki zasiłkom edukacyjnym;
i) zniesienie barier pomiędzy różnymi lokalnymi, regionalnymi i narodowymi służbami lub instytucjami odpowiedzialnymi za wybrane aspekty opieki społecznej dla dzieci (zdrowie, środowisko, architektura, świadczenia opiekuńcze, ochrona matek itd.);
j) wspieranie innowacyjnych pod względem finansowym form opieki nad dziećmi, które uwzględniają specyficzne potrzeby fizyczne i psychiczne dzieci;

k) utworzenie programu innowacyjnego dla rodziców i personelu opiekuńczego w zakresie specyficznych potrzeb dzieci i odpowiednich warunków opieki umożliwiających rozwój ich pełnych możliwości, celem którego byłoby upublicznienie innowacji wprowadzonych przez rodziny oraz rodzaju zasobów udostępnionych im przez lokalne władze;
l) zorganizowanie, z inicjatywy Rady Europy, konferencji europejskiej dotyczącej dzieci, w której udział wzięliby różni specjaliści z dziedziny opieki nad dziećmi (rodzice, nauczyciele, przedstawiciele organów i departamentów wprowadzających innowacyjne metody działania, prawnicy itd.), z myślą o określeniu aspiracji społecznych dotyczących opieki nad dziećmi, praw dzieci i finansowania specyficznych potrzeb dzieci.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1074 (1988) [75] w sprawie polityki rodzinnej

Zgromadzenie,

1) dostrzegając głębokie zmiany, jakie zaszły w strukturze rodziny przez ostatnie dekady, mianowicie wydłużenie się średniej długości życia, gwałtowny spadek liczby urodzeń, spadek liczby zawieranych małżeństw i małżeństw powtórnych, wzrost liczby rozwodów, gwałtowny wzrost liczby rodzin niepełnych oraz wzrost liczby innych form życia społecznego takich jak konkubinat, a także ewolucję roli kobiety;

2) zauważając, że inne czynniki, takie jak zmiany warunków pracy, utrzymywanie się stref ubóstwa strukturalnego, wzrost bezrobocia, niedozwolone użycie narkotyków, przemoc i przestępczość oraz migracja ekonomiczna spowodowały wzrost napięć w środowisku rodziny;

3) podkreślając jednak, że rodzina lepiej niż inne instytucje oparła się zamieszaniu ekonomicznemu, społecznemu i demograficznemu i, mimo wszystko, pozostała popularną formą organizacji życia społecznego wśród milionów ludzi;

4) uznawszy, że zaobserwowane zmiany mają także dobre strony, takie jak zastąpienie małżeństw-sojuszów małżeństwami partnerskimi o lepszej równowadze społecznej, ekonomicznej i intelektualnej pomiędzy partnerami i że, w efekcie, dają one nadzieję na lepszą przyszłość;

5) wierząc, że rodzina wciąż jest instytucją, gdzie relacje międzyludzkie są najgłębsze i najbogatsze, i która jest najlepszym miejscem do wychowywania dzieci i zapewnienia opieki starszym, samotnym lub chorym członkom rodziny;

6) zważywszy, że rodzina ze swymi codziennymi problemami i potrzebami jest zasadniczo konkretnym elementem rzeczywistości, że współtworzy ze społeczeństwem życie ekonomiczne i kulturalne, adaptuje się do niego i ewoluuje wraz z nim, i że w związku z tym ja-

[75] Debata Zgromadzenia z dnia 3 Maja 1988 r. (3. Posiedzenie) (patrz Dok. 5870, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia i Spraw Społecznych, Sprawozdawca: Pini). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 3 maja 1988 r. (3. Posiedzenie).

kiekolwiek sztywne pojmowanie rodziny jako struktury zastygłej w czasie nie miałoby wiele wspólnego z rzeczywistością;

7) przekonane także, że rola państwa w zakresie polityki rodzinnej nie polega na dawaniu twardych i szybkich odpowiedzi opartych na ideologii, lecz na stwarzaniu warunków niezbędnych do założenia komórki rodzinnej, w której każdy może rozwijać się w poczuciu bezpieczeństwa, solidarności i szacunku dla podstawowych praw;

8) przypominając, że zarówno Komisja Europejska, jak i Europejski Trybunał Praw Człowieka powtarzały wielokrotnie, że, zgodnie z postanowieniami Europejskiej Konwencji o Prawach Człowieka, życie rodzinne zarówno rodzin „zalegalizowanych", jak i rodzin „faktycznych" powinno być szanowane;

9) zdając sobie sprawę, że jakakolwiek polityka rodzinna w dzisiejszych czasach musi sprostać nowej sytuacji wynikającej z emancypacji kobiet i jej wpływu na macierzyństwo, i że musi mieć na względzie dwie zasady: po pierwsze, demokratyzację rodziny, która oznacza równość między jej członkami i poszanowanie swych wzajemnych prac, a po drugie, dokonywanie wolnych wyborów przez partnerów;

10) wierząc głęboko, że integracja kobiet ze środowiskiem ekonomicznym i zawodowym i stworzenie klimatu sprzyjającego rodzeniu i wychowywaniu dzieci nie są wzajemnie się wykluczającymi celami, pod warunkiem uznania wartości pracy w domu i zajmowania się dziećmi;

11) przekonane, że aby zachować spójność i skuteczność, należy zebrać i skoordynować szczególne środki w ramach polityki rodzinnej, zwłaszcza w szerszym kontekście polityk społecznych, podatkowych i pracy;

12) dostrzegając, że niektóre dziedziny współczesnego życia, takie jak zabezpieczenie społeczne, są niekiedy oparte na przestarzałych koncepcjach, które zdają się nie uwzględniać nowego statusu kobiety, wykluczają rozwód, utrzymują „prawa pośrednie", podczas gdy prawo podatkowe w wielu krajach wciąż dyskryminuje pary małżeńskie;

13) zwracając uwagę w tym kontekście na swe wcześniejsze prace, mianowicie Zalecenie 751 (1975) w sprawie pozycji i zakresu odpowiedzialności rodziców w nowoczesnej rodzinie oraz wsparcia dla rodziny ze strony społeczeństwa, Zalecenie 915 (1981) w sprawie pracowników migrantów w państwach przyjmujących, Zalecenie 1051 (1987) w sprawie elastyczności rynku pracy na tle zmieniającej się gospodarki oraz Zalecenie 1071 (1988) w sprawie opieki nad dziećmi – zapewnienie instytucjonalnej opieki niemowlętom i dzieciom;

14) odwołując się do stanowiska przyjętego w sprawie roli rodziny w raporcie Komisji Colombo i w raporcie Sekretarza Generalnego Rady Europy na temat spójności społecznej;

15) dostrzegając efekty XX Konferencji Europejskich Ministrów odpowiedzialnych za sprawy rodzinne, która odbyła się w maju 1987 r., popierając jedną z jej propozycji dotyczącą badania przyczyn rozwodów i ich wpływu na dzieci, lecz jednocześnie żałując, że konferencja nie zamierza współpracować ze Zgromadzeniem;

16) z zadowoleniem odnotowując fakt, że średnioterminowy plan zajęć Rady Europy uwzględnia kilka zagadnień związanych z tematyką rodzinną w kontekście różnych dziedzin życia, takich jak stosunki społeczne, prawo i kultura,

17) zaleca, aby Komitet Ministrów zwrócił się do rządów państw członkowskich z prośbą o przygotowanie swych polityk rodzinnych na fundamencie poniższych wytycznych:

A. Ustawodawstwo

i. Ogłosić palącą potrzebę wprowadzenia ogólnej, spójnej polityki rodzinnej dla wszystkich rodzin, oraz wcielić w życie prawa, które gwarantują jej stosowanie;
ii. Powołać krajowe i międzynarodowe instrumenty prawne, aby umocnić równość płci w rodzinie oraz ochronę praw dziecka oraz, odnośnie tego ostatniego, przyspieszyć prace przygotowawcze nad szkicem konwencji ONZ;
iii. Zwracać szczególną uwagę na problemy małżonków różnych narodowości, takie jak przeniesienie narodowości, pozwolenie na pobyt, rozwód i przyznanie opieki nad dziećmi;
iv. Dyskutować o sprawach, takich jak adopcja, sztuczne zapłodnienie i macierzyństwo zastępcze, ponieważ mogą mieć wpływ na życie rodzinne, a zwłaszcza na dobro dziecka i, w odpowiednich przypadkach, zakazywać pewnych praktyk;
v. Zrewidować ustawodawstwo karne i cywilne pod względem przepisów dotyczących przemocy w rodzinie i promować środki pomocy psychologicznej i innej udzielanej ofiarom i sprawcom przemocy, bez uszczerbku dla postępowania prawnego względem tych ostatnich;

B. Życie zawodowe

i. Wypracować lepszą równowagę pomiędzy zajęciami zawodowymi i życiem rodzinnym, zwłaszcza poprzez wprowadzenie większej elastyczności czasu pracy, pracy w niepełnym wymiarze czasu oraz wieku emerytalnego;
ii. Zagwarantować, by urlop rodzicielski, który zasadniczo jest bardzo powszechnie akceptowany, istniał naprawdę;

C. Prawo podatkowe

i. Obalić prawa i przepisy dotyczące sumowania się dochodów rodzinnych i przyjąć zasadę osobnego opodatkowania małżonków;

ii. Wprowadzić zryczałtowany zasiłek na dzieci dla wszystkich dzieci zamiast ulg podatkowych;
iii. Wprowadzić potrącenie z podatku kosztów związanych z opieką nad dzieckiem do czasu osiągnięcia przez nie wieku szkolnego;

D. Zabezpieczenie społeczne

i. Uznać zasadę nadania wartości pracy domowej i edukacji w przypadku osób, które zostają w domu specjalnie ze względu na dzieci i ich wychowanie;
ii. Badać możliwość wprowadzenia minimalnego gwarantowanego dochodu w ramach pomocy dla rodzin w potrzebie;
iii. Ustanowić system praw indywidualnych zamiast praw pośrednich ze względu na wzrost ryzyka rozbicia rodziny;
iv. Badać możliwość zapisania okresu wychowania dzieci lub opieki nad innymi osobami (starszymi, upośledzonymi itd.) na poczet ubezpieczenia w celu udzielenia świadczeń emerytalnych i chorobowych i obliczenia kwot takich świadczeń;
v. Ratyfikować Europejską Konwencję o Zabezpieczeniu Społecznym, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, oraz ratyfikować zrewidowany Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego, jak tylko zostanie on przyjęty przez Komitet Ministrów, ponieważ pewne zapisy tych instrumentów mają wpływ na dobro rodziny;

E. Gospodarka mieszkaniowa i urbanizacja

i. Uwzględnić potrzeby młodych rodzin do pewnego stopnia i dążyć do udoskonalenia metod finansowania mieszkań dla liczebnych rodzin;
ii. Umożliwić dzieciom rozwój w korzystnych warunkach mieszkaniowych i przyjaznym środowisku poprzez inne podejście do urbanizacji polegające na adaptowaniu infrastruktury miejskiej do potrzeb ludzi;
iii. Umożliwić pokoleniom wspólne zamieszkanie, jeśli tego chcą; powrót osób starszych do rodziny wymagałby oczywiście odpowiedniej infrastruktury społecznej ułatwiającej rodzinie wykonywanie codziennych zadań;

F. Edukacja

i. Uznać, że główna odpowiedzialność za wychowanie dziecka spoczywa na rodzinie; takie podejście zakłada nawiązanie stałego, konstruktywnego dialogu pomiędzy rodzicami a sektorem oświaty;
ii. Zagwarantować równość szans dzieciom, zwłaszcza poprzez zastosowanie specjalnych środków względem dzieci z domów ubogich, dzieci niepełnosprawnych, dzieci pracowników migrantów, dzieci pochodzących z mniejszości etnicznych oraz dzieci utalentowanych;
iii. Ustanowić system, niezależny od systemu adopcji i rodzi zastępczych, który mógłby być nazywany sponsoringiem naukowym, i miałby na celu pomaganie osobom mającym problemy z wychowaniem dzieci, oraz ułatwiać adopcję międzynarodową;
iv. Udoskonalić systemy opieki dla małych dzieci, przystosować je do potrzeb rodzin, także tych, które wykonują pracę w godzinach nocnych;

G. Konsumpcja i informacja

Ułatwić zakładanie stowarzyszeń rodzinnych, w których rodziny mogłyby działać jako grupa użytkowników dóbr i usług, w ramach ustanawianych lokalnych, regionalnych i krajowych struktur doradczych;

H. Migracja

Zagwarantować pracownikom migrującym, poprzez prawo i procedury administracyjne, prawo do sprowadzenia rodziny (żon i dzieci) do kraju przyjmującego, na przykład poprzez zniesienie obowiązku posiadania wizy dla małżonków i dzieci niepełnoletnich.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1271 (1995)[76] w sprawie dyskryminacji wobec kobiet i mężczyzn w wyborze nazwiska i przekazywaniu nazwisk rodziców dzieciom

1. Zgromadzenie przypomina, że nazwisko jest elementem określającym tożsamość każdego człowieka, i dlatego wybór nazwiska jest kwestią o dużym znaczeniu. Trwająca dyskryminacja wobec kobiet i mężczyzn w tej kwestii jest więc niedopuszczalna.

2. Wiele państw wprowadziło reformy prawne w ostatnich dekadach w celu stopniowego osiągnięcia równości pomiędzy płciami pod względem systemu prawnego regulującego problem nazwiska. Inne państwa jednak utrzymały tradycyjne systemy prawne oparte na kryteriach, które często są podwójnie dyskryminujące: wprowadzają dyskryminację wobec matki i ojca oraz wobec dziecka pod względem statusu jego urodzenia (ze związku małżeńskiego lub pozamałżeńskiego). Zgodnie z powyższym, konieczne jest podjęcie stanowczych działań, aby zagwarantować, że prawo wszystkich państw członkowskich Rady Europy zostanie niezwłocznie dostosowane do najważniejszych zasad równości płci.

3. Zgromadzenie wskazuje, że Komitet Ministrów i Rada Europy przyjęły bardzo jasno sprecyzowaną rezolucję w 1079 r. (Rezolucja (78) 37), która zaleca między innymi, by państwa członkowskie wyeliminowały jakąkolwiek dyskryminację wobec kobiet i mężczyzn w systemie prawnym regulującym kwestię nazwisk. Następnie wskazuje, że wiele państw członkowskich Rady Europy ratyfikowały Konwencję ONZ z dnia 18 grudnia 1979 r., której artykuł 16 stwierdza, że wszystkie państwa–sygnatariusze powinny podjąć niezbędne działania w celu eliminacji wszelkich seksistowskich zapisów dotyczących prawa wyboru nazwiska rodowego.

[76] Debata Zgromadzenia dnia 28 kwietnia 1995 r. (16. Posiedzenie) (patrz Dok. 7259, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawcy: pani Err i pan Masson). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 28 kwietnia 1995 r. (16. Posiedzenie).

4. Zgromadzenie jest więc zaskoczone, że niektóre państwa członkowskie Rady Europy nie podjęły żadnych działań w związku z rezolucją Komitetu Ministrów z 1978 r. Jest także zaskoczone, że państwa-sygnatariusze międzynarodowej konwencji zainicjowanej przez ONZ w 1979 r. nie wypełniły swych zobowiązań.

5. W związku z powyższym, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów Rady Europy wskazał te państwa członkowskie, które zachowały seksistowskie, dyskryminujące prawo i zwrócił się do nich z prośbą o podjęcie stosownych kroków w celu:

i. wprowadzenia równości pomiędzy matką a ojcem w procesie przekazywania nazwiska ich dzieciom;
ii. zagwarantowanie równości w przypadku małżeństwa pod względem wyboru wspólnego nazwiska dla obu małżonków;
iii. wyeliminowania dyskryminujących zapisów w systemie prawnym dotyczących nadawania nazwiska dzieciom ze związku pozamałżeńskiego.

6. Zgromadzenie zaleca także, aby Komitet Ministrów zwrócił się do każdego państwa członkowskiego będącego sygnatariuszem konwencji ONZ z 1979 r., które nie dostosowało swego systemu prawnego, z prośbą o określenie, czy planuje to uczynić, a jeśli tak, to kiedy i w jaki sposób.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1362 (1998)[77]
Dyskryminacja wobec kobiet i mężczyzn w wyborze nazwiska i przekazywaniu nazwisk rodziców dzieciom

1. Zgromadzenie powołuje się na swe Zalecenie 1271 (1995), które potępia utrzymywanie w mocy przez niektóre państwa dyskryminujących dla kobiet i mężczyzn przepisów prawa dotyczących wyboru nazwiska i przekazywania nazwisk rodziców dzieciom.

2. W swej odpowiedzi na to zalecenie, Komitet Ministrów zgadza się, że każde państwo ma swój własny system prawny w tej dziedzinie zależnie od „lokalnych zwyczajów i tradycji", lecz podkreśla, że systemy te nie powinny zawierać żadnych dyskryminujących przepisów prawa. Konkludując jednak, Komitet Ministrów stwierdza jedynie, że: „utrzymywanie w mocy przepisów prawa dyskryminujących kobiety i mężczyzn pod względem wyboru nazwiska rodowego nie jest zgodnie z zasadą równości głoszoną przez Radę Europy. Mając powyższe na uwadze, Zalecenie 1271 (1995) Zgromadzenia Parlamentarnego zostało przekazane rządom państw członkowskich Rady Europy."

3. W związku z powyższym, Zgromadzenie pragnie wyrazić zadowolenie z tak zdecydowanie wyrażonego stanowiska Komitetu Ministrów. Jednakże Zgromadzenie jest zdania, że takie stanowisko powinno pociągać za sobą działanie: Nie wystarczy, że Komitet Ministrów przekaże tylko zalecenie państwom członkowskim Rady Europy.

4. Jednak mimo tego, że minęło już wiele czasu, zwłaszcza od przyjęcia w dniu 27 września 1978 r. rezolucji Komitetu Ministrów Ray Europy w sprawie równości małżonków wobec prawa cywilnego oraz Konwencji ONZ w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji ko-

[77] Patrz Dok. 7885, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawczyni: Err. Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 18 marca 1998 r.

biet w dniu 18 grudnia 1979 r. niektóre państwa nie podjęły nawet żadnych ruchów w kierunku zainicjowania zmian na tym polu.

5. W związku z powyższym, Zgromadzenie zaleca Komitetowi Ministrów, aby zwrócił się z prośbą do każdego państwa członkowskiego o podanie okresu czasu, w jakim każde państwo podejmuje się wcielić w życie zasady niedyskryminowania, o których mowa powyżej.

6. Podobnie jak w Zaleceniu 1271 (1995), Zgromadzenie zaleca także, aby Komitet Ministrów Rady Europy wskazał te państwa członkowskie, które zachowały seksistowskie, dyskryminujące prawo i zwrócił się do nich z prośbą o podjęcie stosownych kroków w celu:

i. wprowadzenia równości pomiędzy matką a ojcem w procesie przekazywania nazwiska ich dzieciom;
ii. zagwarantowania małżeństwom równości pod względem wyboru wspólnego nazwiska dla obu małżonków;
iii. wyeliminowania wszelkiej dyskryminacji względem dzieci urodzonych ze związków małżeńskich i pozamałżeńskich w systemie prawnym w zakresie przekazywania nazwiska.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1443 (2000)[78]
Adopcja międzynarodowa: poszanowanie praw dzieci

1. Zgromadzenie potwierdza, że wszystkim dzieciom przysługują prawa określone w Konwencji ONZ o prawach dziecka, a w szczególności, jeżeli jest to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców oraz bycia wychowywanym przez swoich rodziców. Adopcja międzynarodowa ma na celu zapewnienie dzieciom matki i ojca przy jednoczesnym poszanowaniu przysługujących dzieciom praw oraz przy zapewnieniu, że w przypadku rodziców pochodzących z krajów zagranicznych pragnienie posiadania dziecka nie jest zaspokajane za wszelką cenę; nie może być czegoś takiego jak prawo do dziecka.

2. W związku z powyższym Zgromadzenie zdecydowanie sprzeciwia się współczesnym tendencjom prowadzącym do przekształcania adopcji międzynarodowej w zjawisko przypominające rynek rządzący się kapitalistycznymi prawami podaży i popytu, charakteryzujący się jednostronnym napływem dzieci z krajów ubogich lub krajów znajdujących się w okresie przejściowym do krajów rozwiniętych. Zgromadzenie kategorycznie potępia wszelkie przestępstwa popełnione w celu ułatwienia adopcji, jak również takie tendencje i praktyki handlowe, które polegają na wywieraniu presji psychicznej lub finansowej na rodzinach zagrożonych tym procederem, organizowaniu adopcji bezpośrednio z rodzinami, poczęciu dzieci w celu oddania ich do adopcji, fałszowaniu dokumentów potwierdzających ojcostwo oraz adopcji przez Internet.

3. Zgromadzenie pragnie uczulić europejską opinię publiczną na fakt, że, niestety, adopcja międzynarodowa może prowadzić do naruszenia praw dzieci oraz że nie zawsze służy ich

[78] Debata Zgromadzenia w dniu 26 stycznia 2000 r. (5. posiedzenie) (patrz: Dok. 8592, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawca: About; Dok. 8626, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawczyni: Wohlwend, oraz Dok. 8600, opinia Komitetu ds. Migracji, Uchodźców i Demografii, sprawozdawczyni: Vermot-Mangold).

Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 26 stycznia 2000 r. (5. posiedzenie).

najlepiej pojętemu interesowi. W wielu przypadkach kraje przyjmujące dzieci utrwalają mylne wyobrażenia na temat sytuacji dzieci w krajach ich pochodzenia oraz wywodzące się z uprzedzeń przekonanie o korzyściach wynikających dla dziecka z adopcji zagranicznej i zamieszkania w bogatym kraju. Współczesne tendencje obserwowane w zakresie adopcji międzynarodowej stoją w sprzeczności z Konwencją ONZ o prawach dziecka, która przewiduje, że w przypadku dzieci pozbawionych swojej rodziny rozważane rozwiązania alternatywne muszą w należyty sposób uwzględniać wskazania do zapewnienia kontynuacji w zakresie wychowania dziecka oraz jego pochodzenia etnicznego, religijnego, kulturowego i językowego.

4. W 1993 r. społeczność międzynarodowa przyjęła zbiór standardów i zasad etycznych w postaci Konwencji haskiej w sprawie adopcji, w którym za nadrzędną przyjęto zasadę subsydiarności, co oznacza, że adopcję międzynarodową można rozważać tylko w przypadkach, w których krajowe rozwiązania nie są dostępne. Jednocześnie Zgromadzenie zmuszone jest stwierdzić, że znajomość niniejszej konwencji nie jest wystarczająca oraz że została ona ratyfikowana przez niewiele państw członkowskich.

5. W związku z powyższym Zgromadzenie apeluje do Komitetu Ministrów Rady Europy o precyzyjne wyrażenie swojej woli politycznej w kwestii zapewnienia poszanowania praw dziecka, poprzez jak najszybsze wezwanie krajów członkowskich do:

i. ratyfikowania Konwencji haskiej w sprawie adopcji, jeżeli jeszcze tego nie uczyniły, oraz do zobowiązania się przestrzegania jej zasad i reguł nawet wtedy, gdy mają do czynienia z krajami, które jej nie ratyfikowały;
ii. prowadzenia kampanii informacyjnych umożliwiających osobom z zawodu zajmującym się adopcją oraz parom rozważającym adopcję międzynarodową pełne zrozumienie zobowiązań wynikających z Konwencji haskiej i ich konsekwencji;
iii. rozwoju dwustronnej i wielostronnej współpracy niezbędnej do skutecznego stosowania Konwencji;
iv. pomagania krajom, z których pochodzą dzieci oddawane do adopcji, w opracowaniu własnych praw adopcyjnych oraz w szkoleniu odnośnych pracowników władz publicznych i odpowiednio akredytowanych agencji, jak również wszelkich innych osób z zawodu zajmujących się adopcją;
v. zapewnienia, że potencjalni rodzice adopcyjni kwalifikują się do tej roli, zapewnienia im obowiązkowego, wyczerpującego przygotowania w zakresie adopcji międzynarodowej oraz monitorowania sytuacji adoptowanych dzieci pochodzących z innych krajów, a w szczególności ich dobrego stanu psychologicznego;
vi. zapewnienia, że w przypadku takich zdarzeń, jak rozwód rodziców adopcyjnych, porzucenie dziecka pochodzącego z innego kraju lub pojawienie się jakichkolwiek trudności w trakcie procedury adopcyjnej, podstawowe prawa dziecka, takie jak prawo do zachowania nazwiska i obywatelstwa, będą respektowane;

vii. zagwarantowania adoptowanym dzieciom prawa do wiedzy na temat ich pochodzenia, najpóźniej w chwili osiągnięcia przez nie pełnoletności, oraz do usunięcia z ustawodawstwa krajowego wszelkich przepisów stanowiących inaczej.

6. Zgromadzenie apeluje również do Komitetu Ministrów o wezwanie krajów członkowskich do bliższej współpracy z wykorzystaniem wszelkich możliwych środków, w szczególności Europolu, w zakresie zwalczania handlu dziećmi i eliminowania wszelkich struktur o charakterze mafijnym oraz innych zorganizowanych grup przestępczych, a także do zapewnienia, że w przypadku adopcji międzynarodowej żadne przypadki jakichkolwiek nadużyć, choćby niewielkich, nie pozostaną bezkarne.

7. Ponadto, Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o:

i. silniejsze podkreślenie niezbędnej roli Rady Europy jako gwaranta praw człowieka, w dziedzinie ochrony i promocji praw dzieci;

ii. pełnienie tej roli na arenie współpracy międzyrządowej — w szczególności w odniesieniu do nowych krajów członkowskich — poprzez opracowanie przyjaznej dzieciom polityki społecznej i rodzinnej zapobiegającej porzucaniu dzieci oraz dążącej do pozostawiania ich we własnych rodzinach, a także, jeżeli okaże się to niemożliwe, umożliwiającej wypracowanie rozwiązań opartych na rodzinie i promowanie adopcji krajowej zamiast umieszczania dzieci w instytucjach;

iii. skorygowania Europejskiej konwencji o obywatelstwie z dnia 6 listopada 1997 r. w celu ułatwienia dzieciom pochodzącym z innych krajów nabycia obywatelstwa kraju przyjmującego, jeżeli procedura adopcyjna nie dojdzie do skutku lub ulegnie wstrzymaniu.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1639 (2003)[79]
Mediacja rodzinna i równość płci

1. Mediacja rodzinna to proces budowy i organizacji życia rodzinnego pomiędzy członkami rodziny z udziałem niezależnej, bezstronnej strony trzeciej zwanej mediatorem. Najczęściej korzysta się z tej metody w przypadku separacji pary, lecz także w celu ustalenia spraw związanych z edukacją dziecka, przyznaniem opieki nad dzieckiem, kontaktu z dzieckiem, ustaleniem odpowiedniego udziału w wychowaniu i utrzymaniu dziecka, przy podziale majątku, spadkach itd. Zadaniem mediatora jest pomoc partnerom w realizacji wcześniej uzgodnionego przez nich celu. Celem mediacji jest znalezienie rozwiązania satysfakcjonującego oboje partnerów, tak aby żadne z nich nie obciążało winą czy odpowiedzialnością drugiego. Osiągnięcie porozumienia ma na celu załagodzenie sporu i długoterminową poprawę relacji negocjujących partnerów.

2. Korzystanie z mediacji staje się popularne we wszystkich państwach członkowskich Rady Europy i państwach cieszących się statusem obserwatora, zwłaszcza w Europie zachodniej, Kanadzie i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Zgromadzenie z zadowoleniem przyjmuje Zalecenie Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów w sprawie mediacji rodzinnej. Zlecenie to promuje wykorzystanie mediacji rodzinnej jako skutecznego sposobu rozwiązywania konfliktów rodzinnych i ustala zasady, którymi trzeba się kierować przy uzgadnianiu zakresu, organizacji i przebiegu procesu mediacyjnego, jak również statusu porozumień mediacyjnych, relacji pomiędzy mediacją a postępowaniem sądowym lub postępowaniem przed innym kompetentnym organem oraz promuje dostępność mediacji jako środka zaradczego.

3. Ogólnie rzecz biorąc, mediacja rodzinna jest ceniona jako alternatywna rola rozwiązywania sporów rodzinnych, ponieważ posiada zaletę polegającą na dążeniu do pokojowych roz-

[79] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 25 listopada 2003 r. (patrz Dok. 9983, sprawozdanie Komitetu ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Err; i Dok. 10002, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Milotinova)

wiązań i, w konsekwencji, zmniejszania kosztów społecznych i materialnych separacji i rozwodu ponoszonych przez rodziny, państwo i społeczeństwo. Aby jednak mediacja rodzinna zakończyła się sukcesem, należy przestrzegać głównej zasady mediacji, tj. zachowania niezależności i bezstronności mediatora — który musi przejść specjalne szkolenie — oraz poufności całego procesu.

4. Mediacja rodzinna nie jest uniwersalnym środkiem zaradczym, który rozwiąże wszystkie problemy rodzinne pozwalając jednocześnie na zmniejszenie nadmiernej ilości procesów sądowych w sprawach rodzinnych (rozwody, opieka nad dzieckiem, kontakty z dzieckiem, utrzymanie rodziny, podział majątku, spadki itd.). Badacze i osoby na co dzień zajmujące się mediacją analizują stosowanie mediacji pod kątem leżących u jej podstaw zasad z naciskiem na spójność aspektu teoretycznego i praktycznego. Ich celem jest zagwarantowanie, że nakazana przez sąd mediacja nie stanie się tańszą, przyspieszoną opcją zarezerwowaną dla tych, którzy nie mogą sobie pozwolić na tradycyjne procedury sądowe. Nakazana wyrokiem sądu mediacja nie może stać się „sprawiedliwością dla biednych". Mówią oni także o trudnościach, jakie napotykają mediatorzy w identyfikowaniu czy przywracaniu równowagi sił pomiędzy stronami, zwłaszcza, gdy w grę wchodzi przemoc domowa lub inny rodzaj nadużyć wobec małżonka.

5. Równość płci musi być zagwarantowana w mediacji rodzinnej, tak samo jak ogólnie w systemie wymiaru sprawiedliwości. Nie można poświęcać indywidualnych praw na rzecz opłacalności lub mody na alternatywne metody rozwiązywania konfliktów. Żadna z płci nie powinna znaleźć się na niekorzystnej pozycji w procesie mediacji rodzinnej z powodu nierównomiernego rozkładu sił, bez względu na to, czy wynika to z faktu, że jedna ze stron była ofiarą nadużyć i nie była w stanie w pełni zaprezentować swego punktu widzenia (na przykład z powodu uzależnienia od narkotyków czy alkoholu lub z przyczyn zdrowotnych), czy była w niekorzystnej sytuacji finansowej lub emocjonalnej (np. ponieważ opiekowała się dziećmi i nie pracowała poza domem). Kiedy w procesie mediacji dochodzi się w wyniku nierównomiernego rozłożenia sił do takich wyraźnie niesprawiedliwych porozumień, nie mogą one być zatwierdzane przez mediatora czy sędziego.

6. Konieczne jest zapewnienie, że mediacja nie będzie prowadziła do zawarcia porozumienia, które będzie spełniało oczekiwania jednej tylko strony, jeśli tak strona dominuje w ten czy inny sposób. Kiedy kością niezgody jest dziecko, powinno ono także być wysłuchane w procesie mediacji, ponieważ dziecko jest także osobą, która ma prawa. Dzieci powinny mieć prawo do zabrania głosu, jeśli dzięki temu można będzie znaleźć rozwiązanie rzeczywiście w ich najlepszym interesie.

7. Podstawowym celem mediacji nie jest zmniejszenie ilości spraw rodzinnych w sądzie lecz naprawa przerwanego porozumienia pomiędzy stronami z pomocą specjalisty wykwalifikowanego w tym zakresie. Postępowania sądowego nie można całkowicie zastąpić procesem mediacyjnym, chyba że obecne są następujące elementy składowe mediacji:

i. jako że wolność wyboru dla stron jest kluczem w każdej mediacji, skierowanie na obowiązkową mediację powinno być zakazane;

ii. musi być zagwarantowana niezależność i bezstronność mediatora zarówno ze strony instytucjonalnej, jak i merytorycznej;
iii. musi być zagwarantowana poufność procesu nawet w mediacji zasądzonej przez sąd, a zasada poufności dotyczyć ma zarówno sędziego, jak i negocjujące strony;
iv. obowiązek niezwłocznego potwierdzania porozumień negocjacyjnych zagwarantowałby, że są one zgodne z prawem i szanują indywidualne prawa każdej z osób, których owe umowy dotyczą;
v. należy zagwarantować zachowanie równowagi sił pomiędzy negocjującymi stronami. Leży to zakresie odpowiedzialności mediatora, który powinien być odpowiednio wykwalifikowany i przeszkolony do tego celu, tak by umiał ocenić i stwierdzić, że ten szczególny warunek został spełniony;
vi. jako że kompetencje mediatora zależą od jego kwalifikacji, należy zwrócić szczególną uwagę na szkolenie mediatora oraz jego oficjalne uprawnienia i nadzór nad jego pracą.

8. Zgromadzenie Parlamentarne wzywa więc państwa członkowskie i państwa–obserwatorów Rady Europy do wdrażania zasad dotyczących promowania i wykorzystywania mediacji rodzinnej według Zalecenia Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów oraz do wprowadzenia lub umocnienia następujących środków mających na celu zapewnienie:

i. wolność wyboru dla negocjujących stron, co oznacza rezygnację z kierowania na obowiązkową mediację;
ii. istnienie równych sił pomiędzy negocjującymi stronami zarówno w teorii, jak i w praktyce;
iii. opracowanie znormalizowanych narzędzi kontroli w oparciu o dogłębną wiedzę na temat pozycji siły w rodzinie lub stosunków rodzinnych opartych na przemocy, tak aby prawidłowo rozpoznać przypadki rodzin, które powinny poddać się mediacji rodzinnej;
iv. włączenie mediacji rodzinnej do systemu pomocy prawnej;
v. sprawdzenie porozumień mediacyjnych pod kątem zgodności z prawem i sprawiedliwości wobec stron poprzez zatwierdzanie ich przez kompetentne sądy i włączanie do postępowania sądowego;
vi. zatwierdzenie porozumień negocjacyjnych przez kompetentne sądy;
vii. utworzenie oficjalnego systemu składania skarg w ramach wszystkich usług mediacyjnych.

9. W świetle doświadczenia zdobytego przez państwa członkowskie w ciągu ostatnich pięciu lat, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów:

i. rozważył ponowny przegląd wytycznych przedstawionych w Zaleceniu Nr R (98) 1, aby odzwierciedlić w nich obawy i rozwiązania te wyżej wymienione i te wynikające z potrzeby wysłuchania poglądów dzieci i zagwarantowania im ich praw;
ii. pozyskać pomoc ekspertów i doświadczonych specjalistów do tego celu.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1686 (2004)[80]

Mobilność ludzi i prawo do ponownego połączenia się rodziny

1) prawo do poszanowania życia rodzinnego jest fundamentalnym prawem przypisanym każdemu, prawem zabezpieczonym przez wiele międzynarodowych instrumentów prawnych, takich jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (Artykuł 16) i europejska Konwencja praw człowieka (Artykuł 8).

2) ponowne połączenie się rodziny to termin opisujący sytuację, w której członkowie rodziny spotykają się z jednym z jej członków („sponsorem"), który legalnie zamieszkuje inny kraj.

3) kilka konwencji Rady Europy, takich jak Europejska Karta Społeczna (1961 r.), zrewidowana Europejska Karta Społeczna (1996 r.) i Europejska konwencja o statusie prawnym pracowników migrujących (1977 r.), jak również Konwencja ONZ o Prawach Dziecka (1989 r.), zachęca państwa członkowskie do promowania prawa do ponownego łączenia się rodziny.

4) prawo do ponownego połączenia się rodziny w Unii Europejskiej to prawo, które stosowane jest wobec obywateli spoza krajów Unii Europejskiej i może być wykonywane, co do zasady, przez migrantów legalnie zamieszkujących państwa członkowskie, osoby, które uzyskały status uchodźcy zgodnie z Konwencją Genewską z 1951 r. dotyczącą Statusu Uchodźców, jak również osoby, którym przyznano uzupełniającą lub dodatkową ochronę.

5) zgromadzenie Parlamentarne, a także Komitet Ministrów w swym ostatnim zaleceniu w sprawie statusu prawnego osób, które otrzymały pozwolenie na ponowne połączenie się z rodziną (Rec(2002)4), powtarzają swą opinię, że jakakolwiek polityka imigracyjna ma obowiązek, zgodnie z zasadami zadeklarowanymi w Tampere European Council (1999), do zachowa-

[80] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 23 listopada 2004 r. (patrz Dok. 10123, sprawozdanie Komitetu ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Zapfl-Helbling; oraz Dok. 10179, opinia Komitetu ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawca: Gaburro).

nia zasad traktowania obywateli krajów spoza państw członkowskich mających status prawny na równi z obywatelami Unii Europejskiej i musi konsekwentnie dążyć do traktowania ich na równych zasadach z obywatelami UE.

6) rekonstrukcja rodzin legalnych imigrantów i uchodźców poprzez ponowne połączenie się rodziny umacnia politykę integracji ze społeczeństwem państwa przyjmującego i sprzyja budowaniu spójności społecznej.

7) jednakże, koncepcja „rodziny", która leży u podstaw koncepcji „ponownego połączenia się rodziny", nie otrzymała jednolitej na szczeblu europejskim definicji i różni się zwłaszcza pod względem wartości i znaczenia przypisywanych zasadzie zależności.

8) w swym Zaleceniu 1327 (1997) w sprawie ochrony i umocnienia praw człowieka przysługujących uchodźcom i osobom ubiegającym się o azyl w Europie, Zgromadzenie apeluje do państw członkowskich, aby dokonały interpretacji koncepcji „rodziny osób ubiegających się o azyl" w tak sposób, by obejmowała ona także członków rodziny *de facto* (rodzinę biologiczną, naturalną), na przykład partnera lub dzieci biologiczne osób ubiegających się o azyl, jak również osoby starsze, niedołężne lub inne pozostające w podobnej relacji zależności z innymi członkami rodziny.

9) zgromadzenie z niepokojem odnotowuje, że pewne państwa członkowskie wykazują tendencję do rewidowania swej polityki imigracyjnej i narzucania większych restrykcji względem prawa do ponownego połączenia się rodziny.

10) zgromadzenie z jednej strony z zadowoleniem odnotowuje preferencyjną politykę względem uchodźców ujętą w Dyrektywie Rady Unii Europejskiej w sprawie prawa do łączenia rodzin (2003/86/CE), z drugiej jednak ubolewa, że akt ten nie uznaje prawa do połączenia się rodziny w przypadku osób objętych dodatkową formą ochrony ani nie przedstawia jednolitych zapisów dotyczących warunków, procedur i ram czasowych w procesie przyznawania statusu rezydenta i związanych z nim praw.

11) zgromadzenie wierzy także, że pewne zapisy pozwalające na ustępstwa umożliwiające państwom uzależnienie wniosków od warunków finansowych i mieszkaniowych, a także kryteria integracji i limity wiekowe mogłyby, przy ścisłym ich stosowaniu, stanowić zagrożenie dla prawa poszanowania życia rodzinnego, a zwłaszcza praw przyznanych dzieciom, oraz zwiększać ryzyko wyłączenia społecznego niektórych rdzennych obywateli państw spoza Unii Europejskiej.

12) zgromadzenie zaleca więc, aby Komitet Ministrów:

i. zwiększył zasięg kontroli państw członkowskich pod względem zgodności ich działań z zapisami międzynarodowych aktów prawnych, zwłaszcza z europejską Konwencją prawa człowieka i stosownymi zaleceniami Komitetu Ministrów w tej dziedzinie;
ii. sporządził projekt ujednolicenia i wdrożenia polityk na rzecz ponownego połączenia się rodziny w państwach członkowskich i ustalił wspólną definicję pojęcia „rodzina"

oraz ustanowił zasady dotyczące okoliczności wyjątkowych w oparciu o zalecenia wymienione w podpunkcie 12.iii;

iii. wystosował w międzyczasie zalecenie do państw członkowskich z apelem o:
   a) zastosowanie, tam, gdzie to możliwe i stosowne, szerokiej interpretacji koncepcji „rodziny", i włączył do tej definicji zwłaszcza członków rodziny biologicznej, partnerów żyjących razem bez związku małżeńskiego, w tym partnerów tej samej płci, dzieci pozamałżeńskich, dzieci pozostających pod wspólną opieką, dorosłe dzieci i rodziców pozostających na utrzymaniu;
   b) zagwarantowanie prawa do połączenia rodziny osobom korzystającym z dodatkowej formy ochrony;
   c) postanowienie, że w przypadku jakiejkolwiek negatywnego rozpatrzenia wniosku o połączenie rodziny muszą być podane przyczyny takiej odmowy oraz zapewnienie, że od tej decyzji można wnieść apelację do niezależnego organu;
   d) narzucenie łagodniejszych warunków dla wnioskodawców w kontekście gwarancji finansowych, ubezpieczenia zdrowotnego i mieszkaniowego oraz, w szczególności, unikanie jakiejkolwiek dyskryminacji względem kobiet–migrantów i kobiet–uchodźców, która mogłaby wynikać z narzucenia takich warunków;
   e) ustanowienie jak najprostszych i jak najbardziej przejrzystych procedur administracyjnych oraz ujednolicenie na szczeblu europejskim okresów oczekiwania na decyzje, ograniczając je maksymalnie do dwunastu miesięcy, oraz, jeżeli nie zostaną dostarczone dokumenty, które nie są niezbędne do spełnienia warunków koniecznych do połączenia rodziny, nie traktowanie braku takich dokumentów jako podstawy do odrzucenia wniosku;
   f) pozytywne i ludzkie podejście do rozpatrywanych wniosków, przy jednoczesnym udzieleniu niezbędnego wsparcia wszystkim grupom szczególnie podatnym i zastosowaniu odpowiednich środków pomocy w przypadku uchodźców, jeśli doświadczą oni jakichkolwiek trudności finansowych;
   g) ułatwianie rodzinom łączenia się, zgodnie z Zaleceniem Zgromadzenia 1596 (2003) w sprawie sytuacji młodych migrantów w Europie, zanim dobiegnie końca czasem bardzo długa procedura nadawania statusu uchodźcy, w wyjątkowych przypadkach i ze względów humanitarnych;
   h) nie odsyłanie, zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i artykułem 8 europejskiej Konwencji praw człowieka, nielegalnych imigrantów lub osób ubiegających sie o azyl i których wnioski zostały odrzucone, jeśli takie odesłanie mogłoby zagrozić jedności ich rodziny, i zamiast tego, ze względów humanitarnych, szukanie rozwiązania problemu poprzez uporządkowanie ich sytuacji pod względem zgodności z prawem;

i) nie odsyłanie legalnych imigrantów i uchodźców do krajów, z których pochodzą, po odbyciu kary za czyny przestępcze, jeżeli ich główne związki rodzinne pozostają w kraju przyjmującym, oraz nie odrzucanie wniosków o połączenie rodziny tylko z takiej przyczyny, że wnioskujący („sponsor" lub „sponsorowany") był notowany;
j) przyznanie członkom połączonej rodziny statusu prawnego umożliwiającego im pełną integrację ze społeczeństwem państwa przyjmującego i zachęcanie do wydawania niezależnych pozwoleń na pobyt małżonkom, partnerom bez związku małżeńskiego i dzieciom, które osiągnęły pełnoletność, tak aby zapewnić im ochronę na wypadek deportacji, rozwodu, separacji czy śmierci głównego posiadacza praw;
k) dopilnowanie, by przypadki relacji rodzinnych opartych na przemocy w rodzinach połączonych były wykrywane i by postępowano z nimi w sposób sprawiedliwy i ludzki, i szczególnie by kobiety będące ofiarami przemocy domowej lub zmuszone do małżeństwa nie były odsyłane do krajów, z których pochodzą wbrew ich woli;
l) upoważnienie członków rodziny osób nie będących obywatelami, lecz przebywającymi legalnie w państwie członkowskim, do podjęcia pracy w ramach zatrudnienia lub samozatrudnienia, jak tylko wydane im zostanie pozwolenie na pobyt;
m) wprowadzenie specjalnych programów integracyjnych dla rodzin, które zostały ponownie połączone.

IV. PRAWO DZIECKA DO GODZIWYCH WARUNKÓW SOCJALNYCH

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 869 (1979)[81] w sprawie wypłacania zaliczek alimentacyjnych na utrzymanie dziecka

Zgromadzenie,

1) mając na uwadze, że rok 1979 został ogłoszony „Międzynarodowym Rokiem Dziecka" przez ONZ;

2) uznając z jednej strony, że w ostatnich latach państwa członkowskie Rady Europy włożyły wiele wysiłku w poprawę sytuacji dzieci pozamałżeńskich i w złagodzenie negatywnych skutków nieślubnego pochodzenia;

3) mając świadomość, z drugiej strony, że w wielu przypadkach dzieci niepełnoletnie wychowywane są przez jednego rodzica, czy to z powodu nieślubnego urodzenia, czy też z powodu separacji lub rozwodu ich rodziców, oraz że w takich przypadkach osoby odpowiedzialne za utrzymanie dzieci nie żyją we wspólnym domostwie razem z dziećmi;

4) mając także świadomość, że konieczna jest specjalna ochrona dzieci, których sytuację pogarsza fakt, że osoby wymienione powyżej często próbują uchylać się od swych obowiązków alimentacyjnych;

5) dostrzegając, że środki zaradcze, które przewiduje prawo w takich przypadkach, często okazują się nieskuteczne, i że nawet zajęcie majątku nie daje gwarancji, że pełna suma alimentów zostanie odzyskana, i że zostanie opłacona w terminie;

6) mając na względzie fakt, że jeden z rodziców musi w konsekwencji nie tylko przyjąć na siebie wyłączną odpowiedzialność za utrzymanie dziecka, lecz także za jego edukację, co razem stanowi ogromne obciążenie;

7) w związku z powyższym, wierząc, że jest wskazane, by państwo płaciło zaliczki na poczet należnych alimentów, tak aby, jeśli pełnej kwoty alimentów należnych na utrzymanie

[81] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 28 czerwca 1979 r. Patrz Dok. 4321, sprawozdanie Komitetu ds. Prawnych.

małoletniego dziecka nie można odzyskać w terminie, państwo zagwarantowało minimum potrzebne do życia, a później odzyskało sumy wypłacone zaliczkowo od dłużnika;

8) przypominając, że Europejska konferencja prawa rodzinnego, która odbyła się w Wiedniu we wrześniu 1977 r. zaproponowała, by Rada Europy zaleciła państwom podjęcie działań z myślą o interwencji, poprzez wypłatę zaliczkową świadczeń lub w inny sposób, kiedy ojciec lub matka nie spełnia swych obowiązków alimentacyjnych, i by grupa ekspertów Europejskiego Komitetu ds. Współpracy Prawnej została poinstruowana, by zbadać tę kwestię,

9) zaleca, aby Komitet Ministrów wezwał rządy państw członkowskich, które jeszcze tego nie uczyniły, do dostosowania swego prawa do zasad zatwierdzonych przez Zgromadzenie i określonych w Załączniku do niniejszego zalecenia.

ZAŁĄCZNIK

Zasady dotyczące wypłacania zaliczek alimentacyjnych na utrzymanie dziecka

1. Zaliczki na poczet należnych alimentów są zwykle płatne w przypadku każdego dziecka niepełnoletniego zwyczajowo mieszkającego w państwie, które te zaliczki wypłaca.

2. Zaliczki alimentacyjne płatne są:

a) jeśli nie powiodła się próba odzyskania alimentów, ustanowionych w ciągu trzech miesięcy poprzedzających złożenie wniosku o zaliczkę, podjęta w oparciu o nakaz egzekucyjny (wyrok lub umowa zatwierdzona przez opiekuna) lub
b) jeśli nakazu egzekucyjnego nie da się uzyskać w ciągu trzech miesięcy od wszczęcia postępowania dochodzącego prawa dziecka do alimentów, lub
c) jeśli miejsce zamieszkania dłużnika nie jest znane.

3. W przypadku dzieci pozamałżeńskich zaliczki mogą być wypłacone bez uprzedniego wydania nakazu egzekucyjnego lub przed wszczęciem postępowania dochodzącego prawa dziecka do alimentów.

4. Kwota wypłaconej zaliczki nie może przekroczyć sumy ustalonej nakazem egzekucyjnym i powinna być co najmniej równa minimum socjalnemu określonemu przepisami prawa krajowego.

5. Wniosek o zaliczkę może być złożony przez pełnomocnika dziecka, osobę sprawującą opiekę nad dzieckiem lub przez same dziecko.

6. Pełnomocnik dziecka i osoba sprawująca opiekę nad dzieckiem powinna, jak tylko poweźmie informację na ten temat, poinformować państwo o wszelkich nowo powstałych okolicznościach uzasadniających zmniejszenie zaliczek lub zaprzestanie ich wypłacania; kto-

kolwiek, kto nie postąpi wedle tej zasady, może zostać zobowiązany do zwrotu wszelkich zaliczek wypłaconych bez potrzeby.

7. Udzielenie zaliczki nie zwalnia dłużnika alimentacyjnego z jego obowiązków wynikających z prawa rodzinnego.

8. Zaliczki wypłacane są pod warunkiem przekazania na rzecz państwa równorzędnej sumy z majątku dziecka.

V. PRAWO DZIECKA DO OCHRONY PRZED PRZEMOCĄ, OKRUCIEŃSTWEM, WYZYSKIEM, DEMORALIZACJĄ, ZANIEDBANIEM ORAZ INNYM ZŁYM TRAKTOWANIEM

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1065 (1987)[82] w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci

Zgromadzenie,

1) zważywszy, że dzieci mają prawo do wychowywania się w bezpiecznym i przyjaznym środowisku, i że społeczeństwo ma obowiązek ochrony dzieci i dbania o ich interesy;

2) przerażone międzynarodowym handlem dziećmi związanym z prostytucją, pornografią, niewolnictwem, nielegalną adopcją itd.;

3) odwołując się do swego Zalecenia 1044 (1986) w sprawie przestępczości międzynarodowej, w którym zaleca Komitetowi Ministrów zwrócenie się do rządów państw członkowskich z prośbą o współpracę w przeciwdziałaniu handlowi dziećmi i badaniu tego zjawiska;

4) zważywszy, że dzieci mają te same prawa co wszystkie istoty ludzkie, aby korzystać ze środowiska, które zapewnia im bezpieczeństwo, zdrowie i integralność psychiczną, i że muszą być traktowane po ludzku, społeczeństwo ma obowiązek zapewnić im ochronę, monitorować przestrzeganie ich praw i dać im równe szanse w życiu;

5) mając na uwadze swe Zalecenie 874 (1979) w sprawie Europejskiej Karty Praw Dziecka, poruszające kilka aspektów począwszy od statusu prawnego do ochrony socjalnej i medycznej;

6) zważywszy, że sprawą niecierpiącą zwłoki jest podjęcie następujących działań przez państwa członkowskie:

a) podpisanie i ratyfikowanie następujących konwencji, jeśli jeszcze tego nie uczyniły:
   i. Konwencja w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji (UNTS Nr 1342, otwarta do podpisu w Lake Success, Nowy Jork, w dniu 21 marca 1950 r.);

[82] Debata Zgromadzenia z dnia 6 października 1987 r. (15. Posiedzenie) (patrz Dok. 5777, sprawozdanie Komitetu ds. Prawnych). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 6 października 1987 r. (15. Posiedzenie).

ii. Europejska Konwencja w sprawie Adopcji Dzieci (1967 r.);
iii. Konwencja Haska o jurysdykcji, prawie właściwym i uznawaniu orzeczeń dotyczących adopcji;
iv. Konwencja Nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia;
v. Europejska Karta Społeczna, a szczególnie jej artykuł 7 dotyczący prawa dzieci i nastolatków do ochrony;

b) wsparcie projektu deklaracji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie zasad społecznych i prawnych dotyczących ochrony i dobra dzieci, ze szczególnym podkreśleniem poparcia umieszczania dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych i adopcji, na poziomie krajowym i międzynarodowym;
c) poszukiwanie sposobów zagwarantowania i udoskonalenia wszystkich praktyk w przypadku adopcji międzynarodowej, między innymi:
i. poprzez opracowanie kodeksu postępowania i wytycznych dla osób i instytucji proponujących międzypaństwowe przeniesienie małoletnich pozbawionych opieki;
ii. poprzez ustalenie, że w ramach adopcji międzypaństwowej umieszczenie dziecka w placówce poza rodziną będzie odbywać się za pośrednictwem kompetentnych instytucji lub władz, z zastosowaniem środków bezpieczeństwa i standardów równych tym, które stosuje się w adopcji krajowej;
iii. poprzez ustalenie, że umieszczenie dziecka w placówce poza rodziną w żadnym przypadku nie przyniesie niestosownego zysku finansowego osobom w ten proces zaangażowanym;
d) promowanie i propagowanie szeroko zakrojonej kampanii na rzecz informacji publicznej dotyczącej sprzedaży i handlu dziećmi oraz wykorzystywania ich do pracy;
e) informowanie wychowawców i młodzieży o prawach dziecka oraz włączanie nauki o prawach człowieka do szkolnych programów nauczania na wszystkich poziomach;
f) promowanie rozsądnych programów badawczych na szczeblu krajowym i międzynarodowym mających na celu analizę form, warunków i struktur procederu sprzedaży i handlu dziećmi;
g) ustanowienie surowych praw i przepisów zwalczających pornografię dziecięcą i ujednolicenie odpowiednio prawa poszczególnych państw;
h) promowanie i dążenie do polityki ukierunkowanej na spełnianie potrzeb dzieci opuszczonych i dzieci z ulicy;
i) potępianie jakiejkolwiek polityki konkurencji komercyjnej i przemysłowej opartej na wykorzystywaniu pracy dzieci oraz zapewnienie, że działalność narodowych i międzynarodowych agencji w dziedzinie rozwoju jest tak skonstruowana, by mieć pozytywny wpływ na prawa i interesy dzieci na całym świecie;

j) podjęcie działań mających na celu zagwarantowanie dzieciom pracującym zgodnie z Artykułem 7 Europejskiej Karty Społecznej przyzwoite warunki życia i pracy;
k) nasilenie społecznej obserwacji takich dzieci, na przykład poprzez usprawnienie pracy urzędu kontroli pracy, mianowanie rzecznika praw dziecka, który chroniłby ich prawa, zapewnienie edukacji i szkolenia w miejscu pracy oraz wprowadzenie dodatkowych środków społecznych związanych ze zdrowiem i dietą;

7) zaleca, aby Komitet Ministrów poinstruował Europejski Komitet ds. Problemów z Przestępczością (CDPC), aby zbadał sprawę handlu dziećmi i inne formy wykorzystywania dzieci, traktując sprawę priorytetowo i w świetle propozycji przedstawionych powyżej.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1099 (1996)[83] w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci

1. Obserwując z głębokim oburzeniem i smutkiem przestępstwa wobec dzieci popełnione ostatnio w Belgii, ale także w kilku innych państwach europejskich, Zgromadzenie przypomina, że seksualne wykorzystywanie dzieci stanowi niedopuszczalne złamanie praw człowieka.

2. Wydarzenia te, ujawniając istnienie i rozwój zorganizowanych sieci pedofilskich angażujących małe dzieci oraz potworność handlu dziećmi, zdemaskowały wady i słabości współpracy policyjnej i sądowej w Europie.

3. Zgromadzenie wydaje bezustannie publikacje przypominające, że dzieci to istoty delikatne i „potrzebują specjalnej pomocy, opieki i ochrony" (Zalecenie 1121 (1990)).

4. Zgromadzenie powołuje się na swe Zalecenie 1065 (1987) w sprawie handlu dziećmi i innych form wykorzystywania dzieci, w którym apeluje o wcielenie w życie „surowych praw i przepisów zwalczających pornografię dziecięcą i ujednolicających odpowiednie dziedziny ustawodawstwa państw członkowskich" oraz usilnie nawołuje państwa członkowskie do zwalczania pornografii dziecięcej w jakiejkolwiek formie (publikacje, wideo, Internet).

5. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie Rady Europy do zjednoczenia wysiłków i zasobów w walce z prostytucją dziecięcą, handlem i pornografią, tak aby wykorzystywanie seksualne dzieci mogło zostać wyeliminowane, i wzywa do nasilenia współpracy międzynarodowej.

6. Zgromadzenie z zadowoleniem odnotowuje wysiłki czynione obecnie w celu nagłośnienia problemów dzieci i w pełni podpisuje się pod wnioskami i zadaniami Światowego Kongresu przeciwko Komercyjnemu Wykorzystywaniu Seksualnemu Dzieci, który odbył się w Sztokholmie w dniach 27–31 sierpnia 1996 r.

---

[83] Debata Zgromadzenia z dnia 25 września 1996 r. (28. Posiedzenie) (patrz Dok. 7659, sprawozdanie Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawczyni: Err).

Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 25 września 1996 r. (28. Posiedzenie).

7. Zgromadzenie przypomina, że w swym Zaleceniu 1286 (1996) zaleca Komitetowi Ministrów nadanie absolutnego priorytetu pracom poświęconym ochronie dzieci i ich prawom oraz powołanie stałej, międzydyscyplinarnej struktury, która mogłaby zajmować się wszelkimi sprawami dotyczącymi dzieci.

8. Zgromadzenie przypomina, że w swym Zaleceniu 1121 (1990) i swej Opinii Nr 186 (1995) zwraca się z prośbą do Komitetu Ministrów o zaprojektowanie dodatkowego protokołu do europejskiej Konwencji praw człowieka, który dotyczyłby praw dzieci, tak by nadać tym prawom wiążącą moc prawną.

9. Zgromadzenie zwraca się do państw członkowskich z prośbą o udzielenie wsparcia w pracach nad projektowaniem protokołu fakultatywnego do Międzynarodowej Konwencji ONZ o prawach dziecka, który dotyczyłby handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii.

10. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do:

i. podpisania, ratyfikowania i wdrożenia Międzynarodowej Konwencji Praw Dziecka z 1989 r. i Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci;
ii. podpisania, ratyfikowania i wdrożenia odpowiednich konwencji Rady Europy dotyczących prawa karnego (Europejska konwencja o ekstradycji i protokoły do niej, Europejska konwencja o wzajemnej pomocy w sprawach karnych itd.)

11. Zgromadzenie przypomina opisaną w swym Zaleceniu 1121 (1990) i 1286 (1996) potrzebę opracowania programów edukacyjno-informacyjnych i środków prewencyjnych, a zwłaszcza:

i. mianowania komisarza ds. dzieci (rzecznika praw dziecka) lub utworzenia odpowiedniej struktury w każdym państwie, na szczeblu lokalnym i krajowym, w ramach której informowano by dzieci o ich prawach, udzielano im porad i interweniowano w ich imieniu;
ii. nagłaśniania kampanii informacyjno-edukacyjnych skierowanych do dzieci i ich rodziców, a także zapewnienia opieki edukacyjnej i psychologicznej dzieciom będącym ofiarami wykorzystywania seksualnego.

12. Zgromadzenie zachęca państwa członkowskie do wzmocnienia środków karnych na poziomie krajowym i niezwłocznego przyjęcia prawa karnego dotyczącego prostytucji dziecięcej. Zgromadzenie podkreśla szczególnie potrzebę:

i. włączenia do prawa karnego zasady eksterytorialnego wnoszenia oskarżeń i sądzenia za przestępstwa;
ii. przewidzenia wystarczającego ustawowego okresu czasu na wnoszenie oskarżeń z tytułu przestępstw wobec małoletnich (co najmniej dwadzieścia lat, oraz okresu czasu, w którym można wszcząć postępowanie, i który trwałby jeszcze co najmniej pięć lat po osiągnięciu wieku pełnoletności);

iii. zakwalifikowania poniższych czynów i działalności jako przestępstwa kryminalne, za które groziłyby odstraszające kary:
   a) posiadanie materiałów pornograficznych, takich jak taśmy wideo, dokumenty lub zdjęcia z dziećmi;
   b) produkcja, transport i dystrybucja materiałów pornograficznych przedstawiających małoletnich;
   c) nadawanie i nagrywanie przedstawień pornograficznych z małoletnimi;
iv. wcielenia w życie prawa klasyfikującego wszystkie przestępstwa seksualne z udziałem dziećmi jako poważne przestępstwa; przestępstwa takie w żadnym wypadku nie powinny być zakwalifikowane do kategorii lekkich przestępstw;
v. ujednolicenia, w miarę możliwości w całej Europie, terapii dla sprawców przestępstw seksualnych, zwłaszcza w przypadku zwolnienia warunkowego, psychoterapii i nadzoru społecznego;
vi. włączenia do ustawodawstwa zasady, że małoletni w wieku poniżej 15 lat nie może wydać zgody na związek o charakterze seksualnym z dorosłym;
vii. umożliwienie stowarzyszeniom ochrony dzieci i organizacjom pozarządowym (NGO) działania w charakterze strony skarżącej w przypadkach seksualnego wykorzystywania dzieci.

13. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do państw członkowskich o podjęcie zdecydowanych kroków, aby położyć kres seksturystyce, a zwłaszcza aby umożliwić zastosowanie środków karnych i administracyjnych przeciw biurom podróży i operatorom wycieczek (cofnięcie licencji, kara grzywny itd.), oraz powstrzymać tych, którzy chcą korzystać z seksturystyki, poprzez wyświetlanie filmów na pokładach samolotów lecących do krajów ryzyka pokazujących, jaka krzywda natury psychospołecznej i psychicznej wyrządzana jest młodym ludziom wykorzystywanym seksualnie, i poprzez rozdawanie ulotek informacyjnych po opuszczeniu przez turystów samolotu o wykorzystywaniu seksualnym dzieci przez turystów.

14. Zgromadzenie wzywa także państwa członkowskie do bliskiej współpracy z państwami, w których dzieci i młodzi ludzie są obiektem wykorzystywania seksualnego przez obywateli państw członkowskich, tak aby zwalczać seksturystykę za granicą.

15. Co więcej, Zgromadzenie postuluje o wprowadzenie w państwach członkowskich specjalnych programów szkoleniowych dla specjalistów pracujących z dziećmi (nauczycieli, sędziów, prawników itd.), oraz powołanie specjalnie wyszkolonych jednostek w policji i sądach, które podejmowałyby się opieki nad małoletnimi będącymi ofiarami nadużyć seksualnych.

16. Zgromadzenie zwraca się do państw członkowskich z prośbą o:

i. włączenie do programu nauczania szkolnego informacji na temat potencjalnych zagrożeń dla dzieci i sposobów, w jakie dzieci mogą się chronić;
ii. wezwanie mediów do współuczestniczenia w podnoszeniu świadomości i przyjęcia odpowiednich zasad etycznych.

17. Zgromadzenie zauważa, że działania na szczeblu narodowym są ograniczone i nie mogą być skuteczne w walce z wykorzystywaniem i handlem dziećmi w ramach przestępczości zorganizowanej, i wzywa państwa członkowskie do umocnienia transgranicznej współpracy sądowej i policyjnej w Europie; Zgromadzenie w pełni popiera inicjatywy zmierzające do poprawienia systemu działania Europolu.

18. Zgromadzenie składa wyrazy uznania organizacjom pozarządowym i takim jak UNICEF And Child Prostitution In Asian Tourism (ECPAT), National Children's Bureau w Londynie itd., których praca polega na edukowaniu dzieci i młodych ludzi i ich ochronie przez wykorzystywaniem seksualnym i składa swe zobowiązanie do współpracy z nimi.

19. Wreszcie, Zgromadzenie ponawia swą propozycję utworzenia instytucji europejskiego rzecznika praw dziecka w ramach struktury Rady Europy.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1336 (1997)[84] w sprawie walki z wykorzystywaniem dzieci w pracy jako kwestii priorytetowej

1. Zgromadzenie odnotowuje rosnące ogólnoświatowe zaniepokojenie wykorzystywaniem dzieci w dziedzinie gospodarki. Ten rodzaj wykorzystywania, choć jest szczególnie nasilony i powszechny w niektórych krajach azjatyckich, afrykańskich i latynoamerykańskich, jest także istotnym problemem społecznym w całej Europie.

2. Zgromadzenie odnotowuje następnie złożoność tej kwestii, oraz że bardzo ważne jest uwzględnienie tej złożoności przy formułowaniu odpowiedzi politycznej na to zjawisko. Zatrudnienie dzieci obejmuje szerokie spektrum skrajności, począwszy od czynności całkowicie korzystnych dla zdrowia dziecka i jego rozwoju do rażącego wykorzystywania dzieci. Pierwszeństwo należy dać działaniom mającym na celu natychmiastową eliminację niedopuszczalnych form zatrudnienia dzieci — niewolnictwa i podobnych praktyk, zmuszania do pracy lub przymusowych robót, w tym przymusowe odpracowywanie długu i poddaństwo, wykorzystanie dzieci w prostytucji, pornografii i handlu narkotykami oraz zatrudnienie dzieci do jakiejkolwiek pracy, która może zagrozić ich zdrowiu, bezpieczeństwu czy morale. Musi też powstać specjalna ochrona dla dziewczynek oraz całkowity zakaz pracy dla osób bardzo młodych.

3. W krajach rozwijających się i w niektórych krajach Europy ubóstwo i wykluczenie społeczne to jedne z głównych przyczyn zatrudniania dzieci. Rodzaje ubóstwa i strategie stosowane przez ubogich w celu pokonania biedy różnią się znacznie w zależności od określonego kraju. Tak więc istnieje potrzeba indywidualnego podejścia do każdego państwa, aby skutecznie zaradzić temu problemowi. Istnieje także potrzeba wyraźnego sprecyzowania celów Konwencji Nr 138 z 1973 r. Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej najniższego wieku dopuszczenia do za-

[84] Debata Zgromadzenia dnia 26 czerwca 1997 (22. Posiedzenie) (patrz Dok. 7840, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Belohorská). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 26 czerwca 1997 r. (22. Posiedzenie).

trudnienia, aby skutecznie wyplenić zatrudnianie dzieci i stopniowo podnosić wiek dopuszczenia do zatrudnienia do wieku, w którym młode osoby osiągają pełną dojrzałość fizyczną i umysłową. Minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia nie powinien wynosić mniej niż wiek zakończenia nauczania obowiązkowego i w każdym przypadku nie powinien wynosić mniej niż 15 lat.

4. Edukacja pełni ważną rolę zarówno w promowaniu, jak i zapobieganiu zatrudnianiu dzieci. Niedostępna lub nieodpowiednia edukacja może przedwcześnie pchnąć dzieci w świat pracy. I odwrotnie — edukacja, która zapewnia nabycie umiejętności potrzebnych do przyszłej pracy zachęci dzieci do pozostania w szkole i w ten sposób ograniczy cięższe formy wykorzystywania dzieci. Wiele dzieci równolegle pracuje i uczy się mimo trudności, z jakimi się to wiąże. Konieczne jest zapewnienie tym pracującym dzieciom odpowiedniej i elastycznej w formie i treści edukacji. Wszystkie dzieci powinny móc korzystać z odpowiedniej edukacji, która, między innymi, umożliwi im w przyszłości zdobycie dobrego stanowiska pracy.

5. Poparcie społeczne odgrywa istotną, perspektywiczną rolę w podnoszeniu świadomości na temat zatrudniania dzieci. Problem często pozostaje ukryty i nierozpoznany do tego stopnia, że opinia publiczna może sądzić, że on już nie istnieje. Związki zawodowe, środki masowego przekazu i organizacje pozarządowe pełnią ważną funkcję w identyfikowaniu problemów wykorzystywania dzieci i prezentowaniu ich na forum publicznym. W ten sposób można umocnić polityczną wolę działania.

6. Zatrudnianie dzieci jest problemem ogólnoeuropejskim. W krajach europejskich istniejące formy niedopuszczalnego zatrudniania dzieci obejmują wykorzystywanie seksualne do celów komercyjnych, molestowanie fizyczne i seksualne pracujących dzieci, wykorzystywanie młodych pracowników w środowisku domowym, handel dziećmi, zatrudnianie dzieci do pracy w warunkach niebezpiecznych oraz problemy dzieci ulicy.

7. Mniejszości romskie/cygańskie, imigranci legalni lub nielegalni oraz uchodźcy dotknięci są w szczególnym stopniu ubóstwem i problemem zatrudniania dzieci. W krajach zwłaszcza Europy środkowej i wschodniej przejście na gospodarkę rynkową, wzrost ubóstwa i restrukturyzacja systemu opieki społecznej jeszcze bardziej przyczyniły się do rozwoju wykorzystywania gospodarczego dzieci i w wielu krajach tego rejonu zgłaszano przypadki takiego procederu.

8. Zatrudnianie dzieci w Europie nie jest odpowiednio dokumentowane. Pierwszym krokiem powinno być właściwe zdefiniowane priorytetów w sprawie zatrudniania dzieci w każdym państwie Europejskim oraz zidentyfikowanie najważniejszych problemów w celu przeciwdziałania im poprzez odpowiednią ich ocenę. MOP oferuje specjalistyczną wiedzę na temat metodologii oceny, które mogłyby stanowić pierwszy krok w przeciwdziałaniu zatrudnianiu dzieci w ramach europejskiej strategii na rzecz dzieci, jak proponuje Zgromadzenie w swym Zaleceniu 1286 (1996).

9. W przypadkach, w których zidentyfikowano niedopuszczalne rodzaje zatrudniania dzieci potrzebne są plany działania mające na celu wyeliminowanie tych form poprzez zinte-

growaną strategię prewencji, nadzoru i rehabilitacji. W swej pomocy dzieciom w walce dzieci o przetrwanie i w pracy nad prawami dzieci, UNICEF zdobył niezbędne doświadczenie i zdolność interweniowania na szczeblu europejskim dzięki swej sieci krajowych komitetów i programów pomocy.

10. Polityki przeciw zatrudnianiu dzieci powinny być zgodne z zasadą kierowania się dobrem dziecka. Nadzór nad zatrudnianiem dzieci w postaci przepisów prawa i kontroli jest ważny w wielu krajach, ponieważ umożliwia ustalenie norm dla pracodawców i stanowi podstawę monitorowania sprawy i promowania postępowania zgodnego z tymi normami.

11. Jeśli chodzi o międzynarodowe sankcje handlowe, Zgromadzenie uznaje pierwszeństwo fundamentalnych praw człowieka ujętych w konwencjach MOP dotyczących zatrudniania dzieci: apeluje do MOP o zapewnienie odpowiedniego wsparcia przy wcielaniu konwencji w życie, zwłaszcza na poziomie technicznej współpracy i za pomocą innych odpowiednich środków. Z związku z powyższym, Zgromadzenie wyraża aprobatę dla propozycji MOP dotyczącej przyjęcia przez wszystkie państwa deklaracji w obronie powszechnie uznanych zasad i fundamentalnych praw, która powinna być wiążąca dla wszystkich państw członkowskich, bez względu na to, czy ratyfikowały one wspomniane konwencje czy nie.

12. Sankcje handlowe są skuteczne w walce przeciwko pracy opartej na wyzysku dzieci tylko jako ostateczność, i o ile są wielostronne (w przeciwieństwie do jednostronnych) i w połączeniu z innymi środkami.

13. Kodeksy postępowania, jeśli są właściwie opracowane i monitorowane, mogą być przydatnym sposobem poprawy praktyk zatrudniania, nie krzywdząc przy tym interesów dzieci. Państwa europejskie mogą najskuteczniej walczyć z zatrudnianiem dzieci poza Europą poprzez międzynarodowe programy współpracy, których celem jest pomoc wykorzystywanym dzieciom poprzez dobrze opracowane programy reform i rehabilitacji.

14. W związku z powyższym, Zgromadzenie zaleca Komitetowi Ministrów, aby wezwał wszystkie państwa członkowskie do zdecydowanej walki z wykorzystywaniem gospodarczym dzieci w Europie poprzez:

i. przyjęcie przejrzystej polityki krajowej i związanego z nią programu działania rozłożonego w czasie, który powinien być wszechstronny, spójny i skoordynowany, i który powinien mieć międzydyscyplinarny i prewencyjny charakter, oraz poprzez przeznaczenie nań odpowiednich zasobów i środków;
ii. podjęcie regularnych i ukierunkowanych na działanie badań dotyczących wszystkich aspektów zatrudniania dzieci;
iii. zrewidowanie krajowego prawa, tak aby skuteczniej realizować ochronę dzieci, a w szczególności, by prawo to było zgodne z normami społecznymi ustanowionymi przez Radę Europy, Konwencję ONZ o prawach dziecka oraz stosowne konwencje MOP, a zwłaszcza Konwencję MOP dotyczącą minimalnego wieku dopuszczenia do zatrudnienia;

iv. poprawę wydajności służb kontrolujących pracę i szkolnictwo;
v. głębsze zaangażowanie i szersze konsultowanie się wszystkich zainteresowanych partnerów, takich jak związki zawodowe, pracodawcy, organizacje pozarządowe, same dzieci i ich rodzice;
vi. podnoszenie świadomości wśród społeczeństwa jako całości na temat wpływu przedwczesnego zatrudniania na dzieci oraz poprzez uczulanie konsumentów kupujących jakiekolwiek produkty na podstawową etykę pracy.

15. Zgromadzenie zwraca się także z prośbą do Komitetu Ministrów o zademonstrowanie na forum europejskim swej politycznej woli walki przeciw wykorzystywaniu gospodarczemu dzieci:

i. w ramach kontynuacji strategii europejskiej na rzecz dzieci, w pierwszej kolejności poprzez:
   a) dokonanie oceny sytuacji pod kątem zatrudniania dzieci w każdym państwie członkowskim, tak aby zidentyfikować najbardziej niedopuszczalne formy tego zjawiska, przeanalizować jego przyczyny i określić możliwe najlepsze sposoby kontrolowania tych form wykorzystywania;
   b) zdefiniowanie wszechstronnej polityki europejskiej przeciwko zatrudnianiu dzieci, z uwzględnieniem norm społecznych ustalonych przez Radę Europy i mającej na celu przestrzeganie tych norm, we współpracy z ILO, UNICEF, odpowiednimi organizacjami pozarządowymi i partnerami społecznymi oraz w porozumieniu z pracującymi dziećmi, tak aby ich opinie na pewno były wzięte pod uwagę;
ii. poprzez opracowanie programów współpracy i pomocy technicznej, zwłaszcza dla państw członkowskich Europy środkowej i wschodniej, w zaprojektowaniu i poprawieniu krajowego prawa i polityki i zorganizowania lub umocnienia systemu kontroli pracy;
iii. poprzez regularne zalecanie zainteresowanym państwom członkowskim, aby rewidowały swe prawo i aby ratyfikowały Europejską Kartę Społeczną i zrewidowaną Kartę Rady Europy, jak również Protokół Dodatkowy przewidujący utworzenie systemu skarg zbiorowych, aby ustanowić prawo do składania petycji przez organizacje pozarządowe i stowarzyszenia o ochronę dzieci w przypadkach niezastosowania się do przepisów prawa i norm społecznych.

16. W przypadku zatrudniania dzieci poza granicami Europy, Zgromadzenie wzywa Komitet Ministrów, aby zalecił państwom członkowskim:

i. stosowanie wielostronnych sankcji handlowych wobec państw tolerujących niedopuszczalne praktyki zatrudniania dzieci tylko w ostateczności;
ii. wsparcie, jednostronne lub w oparciu o międzynarodową współpracę, zintegrowanych programów walki z najbardziej niedopuszczalnymi formami zatrudniania dzieci w kra-

jach rozwijających się, na przykład poprzez przyznanie przez państwa członkowskie zwiększonych środków na Międzynarodowy Program MOP na rzecz eliminacji pracy dzieci (IPEC);

iii. zdefiniowanie i uwzględnienie w umowach Światowej Organizacji Pracy zapisów zachęcających i stymulujących państwa rozwijające się do przestrzegania wybranych, fundamentalnych konwencji MOP dotyczących minimalnych standardów, takich jak eliminacja przymusowej pracy oraz minimalny wiek dopuszczenia do zatrudnienia.

17. Zgromadzenie zaleca także Komitetowi Ministrów, aby zwrócił się z prośbą do państw członkowskich o aktywne uczestnictwo w pracach nad nową konwencją MOP przeciw najbardziej niedopuszczalnym formom zatrudniania dzieci i we wdrażaniu jej zapisów.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1371 (1998)[85]
Niegodziwe traktowanie i zaniedbywanie dzieci

1. Celem Rady Europy jest propagowanie rządów prawa i ochrona praw każdego człowieka w takim sensie, w jakim rozumie się te pojęcia powszechnie na całym kontynencie. Fundamentalną zasadą tego „modelu europejskiego" jest skuteczna ochrona najsłabszych członków społeczeństwa, a zwłaszcza dzieci.

2. Zgromadzenie Parlamentarne pragnie zwrócić uwagę na ogrom pracy, jaką już wykonało z myślą o umocnieniu ochrony prawnej i społecznej dzieci, a zwłaszcza na swe Zalecenie 1065 (1987) w sprawie przemytu dzieci i innych form wykorzystywania dzieci, swe Zalecenie 1121 (1990) w sprawie praw dzieci i swą Opinię Nr 186 (1995) na temat projektu europejskiej konwencji o wykonywaniu praw dzieci.

3. Odkrycie poważnych przestępstw popełnionych przeciwko dzieciom oraz powstanie sieci pedofilskich w Europie w bolesny sposób uświadomiły istnienie tego problemu i skłoniły Zgromadzenie do przeprowadzenia pilnej debaty we wrześniu 1996 r. oraz do przyjęcia Rezolucji 1099 (1996) w sprawie seksualnego wykorzystywania dzieci.

4. Jednakże, powodowane nowymi, dramatycznymi wydarzeniami, Zgromadzenie zaproponowało umocnienie ochrony dzieci przed poważnym i, zdawałoby się, częstym naruszaniem ich praw oraz ich integralności fizycznej i psychicznej.

5. Wykorzystywanie i niegodziwe traktowanie dzieci nie znają granic, czy to geograficznych, kulturowych czy społecznych, i są chorobą, która wymaga zdecydowanej reakcji i prawdziwej debaty oraz współpracy na szczeblu europejskim.

[85] Debata Zgromadzenia z dnia 23 kwietnia 1998 r. (15. Posiedzenie) (patrz Dok. 8041, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia i Spraw Społecznych, sprawozdawca: About; oraz Dok. 8076, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawczyni: Plechatá). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 23 kwietnia 1998 r. (15. Posiedzenie).

6. Trzeba stwierdzić, że europejska Konwencja praw człowieka niekoniecznie chroni prawa dzieci, poza przypadkami, kiedy sądy podtrzymały te prawa z tytułu ochrony życia rodzinnego; podobnie Europejska Konwencja o wykonywaniu praw dzieci, otwarta do podpisu w dniu 25 stycznia 1996 r., reguluje dostęp osób małoletnich do sądów i reprezentacji w sądzie, lecz nie zawiera żadnych zapisów dotyczących praw materialnych, które mogą być przyznane dzieciom i legalnie zagwarantowane.

7. Europa wciąż potrzebuje zaszczepienia prawdziwej kultury praw dziecka: dzieci potrzebują specjalnej ochrony, ponieważ mają delikatną naturę i w mniejszym stopniu rozwiniętą zdolność oceny wielorakich niebezpieczeństw, które mogą rozpoznać dorośli, takich jak wykorzystywanie seksualne, gwałt, prostytucja, pornografia, kazirodztwo lub znęcanie się.

8. Przerażenie wywołane różnego rodzaju zaobserwowanymi ostatnio przykładami przemocy wobec dzieci na tle seksualnym nie powinno odwracać naszej uwagi od zjawiska przemocy i znęcania się w obrębie rodziny, którego przedmiotem stają się tysiące dzieci już od najmłodszych lat.

9. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie do wdrożenia niezbędnych środków ochrony dzieci przed określonymi formami zagrożeń do swego krajowego ustawodawstwa. W szczególności Zgromadzenie sądzi, że dzieciom należy przyznać ochronę prawną i społeczną przed:

a) pedofilią;
b) wykorzystywaniem w celach pornograficznych;
c) prostytucją;
d) kazirodztwem;
e) niewłaściwym postępowaniem karnym;
f) nawrotem przestępstw z udziałem przemocy seksualnej wobec dzieci;
g) przymusową nieuzasadnioną sterylizacją;
h) przemocą wobec dziewczynek i kaleczeniem ich;
i) niegodziwym traktowaniem, włącznie z niegodziwym traktowaniem w kręgu rodziny;
j) brakiem zgody na niezbędne leczenie dziecka;
k) nielegalnymi procederami związanymi z adopcją.

10. Zgromadzenie, podkreślając, że zjawisko niegodziwego traktowania dzieci, zwłaszcza o charakterze seksualnym, charakteryzuje się wysokim stopniem recydywy wśród sprawców, pragnie wskazać, że na mocy prawa prawie wszystkich państw członkowskich Rady Europy sprawcy uznawani są za recydywistów tylko w przypadku, gdy popełnią przestępstwo ponownie na terytorium jednego kraju; tak więc osoby, które zostały skazane w jednym kraju, nie są uznawane za recydywistów, jeśli po odbyciu wyroku popełniają to samo przestępstwo na terenie innego kraju i nie podlegają karze w surowszym wymiarze, jak w przypadku recydywistów.

11. Zgromadzenie pragnie także zauważyć, że wielu przestępców seksualnych pozwala sobie na wykorzystywanie seksualne nieletnich za granicą, uciekając w ten sposób zbyt często przed postępowaniem sądowym lub wyrokiem zarówno w kraju, gdzie popełnione zostały przestępstwa, jak i w państwie, którego są obywatelami.

12. Dlatego też, z przyczyn opisanych powyżej, pojawiła się konieczność sporządzenia konwencji Rady Europy umożliwiającej wymianę odpowiednich informacji i przewidującej uwzględnienie przez sądy państwowe poprzednich wyroków skazujących zasądzonych w jednym lub więcej państwach członkowskich Organizacji.

13. W związku z powyższym, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów zwrócił się do państw członkowskich Rady Europy z prośbą o:

a) nasilenie walki z pedofilią:
   i. poprzez poprawę strategii prewencyjnej, która zakłada organizowanie specjalnych szkoleń osób zawodowo zajmujących się kontaktem z dziećmi; osoby skazane za pedofilię powinny być sukcesywnie pozbawiane prawa do takiego kontaktu;
   ii. poprzez utworzenie krajowego rejestru lub kartoteki wyroków skazujących za czyny pedofilskie, która byłaby dostępna dla władz krajowych i zagranicznych;
   iii. poprzez zapewnianie sprawcom leczenia medycznego i psychiatrycznego zarówno w trakcie odbywania kary więzienia, jak i w okresie po zwolnieniu, jeśli uzna się to za konieczne, aby zapobiec zjawisku recydywy; takie leczenie uzupełniające powinno być połączone z nadzorem sądowym;
   iv. poprzez ustanowienie skutecznej współpracy prawnej między wszystkimi państwami członkowskimi Rady Europy, zwłaszcza poprzez znormalizowanie definicji prawnej przestępstwa pedofilii, tak aby gwarantować kary nie tylko za gwałt, lecz także za wszystkie przestępstwa natury fizycznej i psychicznej, o których wiadomo, że mają niszczycielski wpływ na równowagę psychofizyczną dziecka;
   v. wreszcie, poprzez ustanowienie niezbędnych procedur, zgodnie z którymi kara za takie czyny byłaby możliwa w przypadkach, gdy byłyby one popełnione w „zamkniętych społecznościach" lub sektach, niekiedy za przyzwoleniem rodziny;
b) zwalczanie zjawiska wykorzystywania dzieci w pornografii:
   i. poprzez realizowanie tych samych zaleceń, które zostały wytyczone dla pedofilii, zwłaszcza w odniesieniu do magazynów, filmów, kaset i stron internetowych;
   ii. poprzez ustanowienie i wdrożenie do prawa krajowego definicji prawnej tego typu czynu przestępczego, która uwzględniałaby w pełni niezbywalne prawa małoletnich do zachowania prywatności, wizerunku, także w kontekście relacji rodzinnych, jako że rodzina nie jest uprawniona do decydowania o korzystaniu z tego prawa;
   iii. poprzez nieuznawanie różnicy pomiędzy posiadaniem przedstawień pornograficznych dla celów prywatnych a handlem takimi przedstawieniami, ponieważ oba

rodzaje zachowań odmawiają dziecku prawa do poszanowania jego prywatności i wizerunku. Różnica ta może być co najwyżej odzwierciedlona w wymiarze kary;

c) zwalczanie prostytucji dziecięcej:
   i. poprzez jednogłośną proklamację, że prostytucja małoletnich poniżej 15 lat zawsze stanowi gwałt lub niegodziwe traktowanie w celach seksualnych oraz że nawet w sytuacji, gdy przekazane zostało wynagrodzenie pieniężne, zakłada się zaistnienie przemocy, ponieważ dziecka nie można uznać za stronę świadomą swych czynów;
   ii. poprzez organizowanie konferencji wspólnie z państwami, które są ogniskami „seksturystyki", tak aby wzbudzić ogólną świadomość, że wzrost dochodów z tego sektora wiąże się w krótko- i średnioterminowej perspektywie z katastrofalnymi kosztami społecznymi i ludzkimi, takimi jak rozpowszechnienie AIDS, społeczne wyłączenie dziesiątek tysięcy młodych ludzi oraz wzrost przestępczości związanej ze stręczycielstwem itd.;
   iii. poprzez prowadzenie programów szkoleniowych dla służb społecznych, policji i sądów, dzięki którym służby te będą mogły zapewnić pomoc oraz rehabilitację fizyczną, psychiczną i zawodową młodej ofierze;
   iv. poprzez ograniczone kary dla klientów i wszystkich tych (właścicieli domów publicznych, biur podróży i innych), którzy promują prostytucję dziecięcą, czerpią z niej dochody i powinni być odpowiednio skazani, także we własnym kraju, za rozpowszechnianie stręczycielstwa i współudział w gwałcie;
   v. poprzez traktowanie ubóstwa jako czynnika przyczyniającego się do prostytucji dziecięcej i w konsekwencji nadanie priorytetu, w ramach krajowego budżetu przeznaczonego na środki pomocy, działaniom udoskonalającym edukację i zapewnieniu opieki nad dziećmi, zwłaszcza nad dziewczynkami, które są obiektem dyskryminacji wynikającej z tradycji, oraz poświęcanie większej z roku na rok części PKB na cele wyznaczone przez ONZ związane z udzielaniem międzynarodowej pomocy oraz priorytetowe traktowanie edukacji i opieki nad dziećmi w ramach tej pomocy;
   vi. poprzez dostrzeżenie stopy wzrostu prostytucji dziecięcej w państwach, które przeszły niedawno na gospodarkę rynkową — ponieważ dla dzieci prostytucja to tylko marny nędzny sposób na przetrwanie, który niszczy ich zdrowie fizyczne i zagraża ich równowadze psychicznej;
   vii. poprzez organizowane międzynarodowej współpracy sądowniczej i policyjnej skierowanej przeciwko sieciom prostytucji, promującej zwłaszcza wymianę informacji;

d) wzmacnianie strategii prewencyjnych i zwiększanie kar za niegodziwe traktowanie, także w kręgach rodzinnych:

viii. poprzez skoncentrowanie się głównie na prewencji, zapewnianiu opieki i terapii rodzinom z zaburzeniami oraz zapewnianie dalszej opieki medycznej i społecznej dziecku i jego rodzinie;
ix. poprzez udzielanie pomocy dzieciom niegodziwie traktowanym w odbudowywaniu własnego wizerunku, tak by w przyszłości nie stały się takimi samymi rodzicami;
x. poprzez uzupełnianie edukacji seksualnej w szkołach informacją na temat obowiązków i ograniczeń bardzo młodych rodziców zajmujących się nowonarodzonymi dziećmi i o ich potrzebach;
xi. poprzez doprowadzanie do usunięcia z domu rodzinnego nie dziecka, lecz rodzica lub członka rodziny podejrzanego o niegodziwe traktowanie dziecka, do czasu rozstrzygnięcia dochodzenia czy kontroli, lub, w interesie dziecka, doprowadzenie do umieszczenia w rodzinie zastępczej zamiast w ośrodku opiekuńczo–wychowawczym dziecka, które zostało zabrane ze środowiska patologicznego oraz, w szczególności, zachęcanie rodzeństwa do wspólnego mieszkania w stabilnych „wioskach dziecięcych", pod warunkiem, że żadne z rodzeństwa nie jest osobiście winne czynu niegodziwego traktowania;
xii. poprzez szkolenie wszystkich specjalistów pracujących z dziećmi, jak również lekarzy i pracowników służby zdrowia, w zakresie wykrywania czynów niegodziwego traktowania i wszelkich znaków, które mogą prowadzić do podejrzenia, że zaistniała przemoc fizyczna lub psychiczna;
xiii. poprzez powołanie służb medycznych i społecznych współpracujących ze szkołami, aby dać dzieciom możliwość wysłuchania ich problemów, a także zorganizować miejsce, gdzie można by wykrywać wszelkie ślady fizycznej przemocy;
xiv. poprzez stworzenie prostej, darmowej i ogólnie dostępnej linii telefonicznej i poinformowanie dzieci w szkole o jej istnieniu, tak by mogły skontaktować się z wykwalifikowanymi lekarzami lub psychologami, którzy byliby uprawnieni, w stosownych przypadkach, do uruchomienia procedury medycznej i socjalnej lub nawet dochodzenia sądowego;

e) ustanowienie prawa przeciwko kazirodztwu:
i. poprzez nadanie zjawisku wykorzystywania seksualnego w rodzinie definicji prawnej, co umożliwiłoby karanie za to przestępstwo, którego ciężar był zbyt długo ignorowany;
ii. poprzez organizowanie odpowiednich szkoleń dla personelu służb społecznych, policji i sądów, które uczyłoby o niejednoznaczności okoliczności, która często towarzyszy takim przestępstwom; poprzez dążenie do odbudowy własnego wizerunku młodej ofiary;
iii. poprzez promowanie wymiany doświadczeń związanych z terapią rodzinną;

f) prowadzenie jak najmniej traumatycznych postępowań karnych i wyznaczanie ograniczeń czasowych dla wszczęcia postępowania sądowego:
   i. poprzez ustalenie procedur ograniczających przesłuchanie młodej ofiary do absolutnego minimum i organizowanie takiego przesłuchania w miejscu i warunkach przyjaznych dziecku i nie wywołujących w nim pod żadnym względem poczucia winy;
   ii. poprzez zagwarantowanie, że ustawowy okres czasu, w którym ofiara może zgłosić przestępstwo, jest na tyle długi, by ofiara mogła podjąć czynności prawne po osiągnięciu wieku pełnoletniości;
   iii. poprzez umożliwianie organizacjom ochrony praw dziecka wniesienie powództwa we wszelkich przypadkach przestępstw seksualnych wobec małoletnich;
g) zapobieganie przymusowej nieuzasadnionej sterylizacji:
   i. poprzez zachęcanie osób mających władzę rodzicielską i osoby pracujące w instytucjach świadczących opiekę i zapewniających miejsce zamieszkania do stosowania — jeśli stan zdrowia fizycznego lub psychicznego małoletniego rodzi obawę, że jego rozrodczość wiąże się z poważnym zagrożeniem jego zdrowia i/lub zdrowia potomstwa — odwracalnych metod antykoncepcyjnych;
   ii. poprzez uciekanie się do sterylizacji tylko w przypadkach wyjątkowych, kiedy rozrodczość wiąże się ze szczególnym ryzykiem dla małoletniego i/lub jego potomstwa, i, w takich przypadkach, zapewnienie uprzedniej autoryzacji sędziego sprawującego opiekę sądową nad sprawami rodzinnymi i/lub ochroną praw człowieka, równolegle ze zgodą przedstawicieli prawnych małoletniego i panelu medycznego składającego się z trzech lekarzy, w tym co najmniej jednego niezależnego eksperta medycznego;
h) eliminowanie zjawiska okaleczania i dyskryminujących praktyk wykonywanych na dziewczynkach:
   i. poprzez odróżnienie koniecznej do pewnego stopnia tolerancji lub ochrony kultur mniejszościowych z jednej strony od przymykania oczu na zwyczaje, które można przyrównać do tortur i nieludzkiego i barbarzyńskiego traktowania z drugiej strony, i które Rada Europy zobowiązana jest zwalczać;
   ii. poprzez ogłoszenie prymatu uniwersalnych zasad poszanowania praw człowieka i niezbywalnego prawa człowieka do samostanowienia o sobie, jak również zasady całkowitej równości między kobietą a mężczyzną;
   iii. poprzez przyjęcie stanowiska Światowej Organizacji Zdrowia, UNICEFu, Biura Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców oraz Komisji ONZ ds. Praw Człowieka, zgodnie z którym okaleczanie narządów płciowych traktowane jest jak torturowanie, i które wzywa do zakazania tych praktyk, jak również do osądzenia tych, którzy je

przeprowadzają, zgodnie z Konwencją ONZ o prawach dziecka z 1989 r., postulującą ochronę dzieci przed przemocą seksualną, oraz wniosków z konferencji ONZ w Kairze w 1994 r. i Pekinie w 1995 r.;

iv. poprzez ogłoszenie, że okaleczanie narządów płciowych dziewczynek, mające na celu kontrolę dziewictwa, jest sprzeczne z prawami człowieka, tak samo jak zwyczajowe małżeństwa niepełnoletnich dziewczynek, poligamia i odseparowanie żony;

v. poprzez sukcesywne informowanie osób przybywających do państw członkowskich Rady Europy z krajów, gdzie okaleczanie dziewczynek wciąż jest praktykowane, że czynności te są zakazane, bez względu na to, czy osoby te chcą dołączyć do swej rodziny, starają się o azyl czy są uchodźcami;

vi. poprzez karanie tych czynów, na podstawie definicji przestępstwa przemocy polegającego na okaleczeniu lub innego określonego przestępstwa, poprzez skarżenie sprawców i współsprawców, w tym rodziców;

vii. poprzez ustanawianie specjalnych limitów czasowych umożliwiających ofiarom wniesienie powództwa po osiągnięciu wieku pełnoletności, jak również uprawnienie organizacji ochrony praw dzieci do wnoszenia powództwa;

viii. poprzez nadanie prawa nadrzędnego w stosunku do prawa rodziców do niewyrażenia zgody na niezbędne leczenie dziecka;

ix. poprzez przyjęcie prawa umożliwiającego lekarzom podejmowanie decyzji o hospitalizacji dzieci i ich leczeniu, w sytuacji, gdy zaniedbanie lub brak zgody na leczenie ze strony osób mających władzę rodzicielską może zagrażać zdrowiu dzieci;

x. poprzez zakwalifikowanie aktu nieudzielenia pomocy osobie w niebezpieczeństwie przez osobę sprawującą władzę rodzicielską jako przestępstwa, jeśli takie postępowanie stanowi zagrożenie dla zdrowia dziecka;

j) wprowadzenie międzynarodowych sankcji za uprowadzenie w celu adopcji:

i. poprzez ujawnianie sieci mafijnych organizujących przemyt nowonarodzonych dzieci lub małych dzieci w celu zaspokojenia międzynarodowego rynku adopcyjnego, które nie mają żadnych skrupułów, by odbierać dzieci rodzinom w najbiedniejszych regionach państw rozwijających się;

ii. poprzez udoskonalanie transgranicznej współpracy policyjnej i sądowniczej w zakresie zwalczania takich struktur, które działają także poza granicami państwa;

iii. poprzez wezwanie wszystkich państw członkowskich Rady Europy do ratyfikacji Konwencji Haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, otwartej do podpisu w dniu 29 maja 1993 r., która do dziś została podpisana tylko przez trzydzieści dwa państwa i ratyfikowana tylko przez siedemnaście państw członkowskich Konferencji Haskiej Prywatnego Prawa Międzynarodowego;

iv. poprzez uznanie w ten sposób zapisów, które zagwarantują dzieciom prawo do dorastania w naturalnym środowisku rodzinnym, o ile sąd nie zasądzi, że rodzina ta nie jest zdolna do spełniania swej roli i odbierze jej na stałe prawa rodzicielskie, i o ile rodzina na udzieliła wyraźnej i świadomej zgody na legalną adopcję dziecka w jego najlepszym interesie.

14. Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o:

a) wywarcie nacisku na środowisko, które sprzyja takiemu przestępczemu zachowaniu, poprzez sporządzenie konwencji Rady Europy otwartej do podpisu przez państwa nie będące członkami Rady Europy, mającej na celu:
   i. wprowadzenie zakazu rozprowadzania przedstawień i przekazów o charakterze pedofilskim zarówno w prasie drukowanej jak i przez nowe technologie komunikacyjno-informacyjne, a zwłaszcza przez Internet;
   ii. ujednolicenie definicji przestępczego użycia przedstawień pornograficznych z małoletnimi, tak aby ich posiadanie i handel nimi mogły być karane;
   iii. zorganizowanie współpracy w celu monitorowania i ścigania międzynarodowych struktur rozpowszechniających takie treści bez względu na kanały i technologie rozpowszechniania, włącznie z zaszyfrowaną komunikacją pomiędzy osobami prywatnymi;
   iv. wprowadzenie zastrzeżenia, że szyfrowanie przekazu między osobami prywatnymi nie może blokować kontroli przeprowadzanych przez krajowy wymiar sprawiedliwości i organy ścigania;
b) zorganizowanie współpracy sądowniczej między państwami członkowskimi Rady Europy, tak aby móc karać recydywistów skazanych za przestępstwa seksualne poprzez sporządzenie, w porozumieniu ze Zgromadzeniem Parlamentarnym, konwencji Rady Europy ustanawiającej rejestr wyroków skazujących za przestępstwa wobec nieletnich:
   a. poprzez oddanie tego rejestru pod jurysdykcję Prezesa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
   b. poprzez nadanie Prezesowi Europejskiego Trybunału Praw Człowieka prawa do monitorowania zgodności działań z postanowieniami konwencji, zwłaszcza pod względem poufności, zasadności wniosków o konsultację i zastosowania zasad dotyczących amnestii;
   c. poprzez uzgodnienie, na cel sporządzenia wyżej wymienionego raportu, że Prezes Europejskiego Praw Człowieka będzie powiadamiany przez sądy karne państw–sygnatariuszy o wszystkich ostatecznych wyrokach skazujących na karę za przestępstwo wobec małoletniego, jak również o dodatkowych karach, w zależności od definicji, zasadach proceduralnych i obowiązujących wyrokach w państwie, w którym

sprawca został skazany; a także poprzez ustalenie, że będzie on powiadamiany o amnestiach i uchyleniach wyroków skazujących dokonanych po powiadomieniu o pierwszym wyroku;

d. poprzez zdefiniowanie zasad dostępu do danych przechowywanych w tym rejestrze, które mogą być udostępniane jedynie na wniosek:
   - sądu rozpatrującego sprawę przestępstwa wobec nieletniego;
   - jakiejkolwiek osoby wnioskującej o zaświadczenie, że jej nazwisko nie figuruje w tym rejestrze, w przypadku, gdy takie zaświadczenie jest wymagane do pracy polegającej na bezpośrednim kontakcie z dziećmi;

e. wreszcie, poprzez uwzględnienie zastosowania zasad amnestionowania wyroków skazujących, które zostały zgłoszone oraz późniejszych wykreśleń wpisów z rejestru założonego na mocy konwencji, zgodnie z przepisami prawa karnego państwa, w którym zasądzono zgłoszony wyrok.

15. Ostatecznie, Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o niezwłoczne przekazanie niniejszego zalecenia na Konferencję Uzupełniającą do Światowego Kongresu przeciwko Komercyjnemu Wykorzystywaniu Seksualnemu Dzieci w Sztokholmie, która ma się odbyć w dniach 28–29 kwietnia 1998 r. w Strasburgu.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1215 (2000)[86]
Kampania przeciwko werbowaniu dzieci do armii i ich udziałowi w konfliktach zbrojnych

1. Zgromadzenie wspiera prowadzoną od wielu lat działalność Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych mającą na celu obronę i promowanie praw dziecka; Zgromadzenie potwierdza swe zobowiązanie, by dalej wspierać ich sprawę, bez względu na to, czy są to dzieci czy spoza Europy, zgodnie ze w swym stanowiskiem przedstawionym w Zaleceniu 1286 (1996) w sprawie Europejskiej strategii na rzecz dzieci.

2. We współczesnym świecie dzieci są zaangażowane w konflikty zbrojne w ponad pięćdziesięciu państwach; najczęściej są ofiarami tych konfliktów, a czasami także kombatantami zwerbowanymi lub powołanymi przy całkowitym lekceważeniu ich praw, integralności fizycznej i życia. Uważa się, że 300 000 dzieci–żołnierzy poniżej 18 lat, zarówno chłopców, jak i dziewczynek, bierze udział w konfliktach zbrojnych na całym świecie. Ostanie konflikty w Europie, w Bośni i Kosowie wczoraj, a dziś w Czeczenii, są na to dowodem.

3. Zjawisko to rośnie w wyniku zmian zachodzących w charakterze konfliktów, z których większość to długotrwałe wojny cywilne lub wojny między sąsiadującymi regionami, podczas których walki prowadzi się z użyciem niedrogiej, lekkiej broni palnej. Z chwilą werbunku dzieci stają się narzędziem wojny. Przepisy prawa regulujące konflikty zbrojne nie są przestrzegane i nawet w krajach o długiej tradycji demokratycznej nie chronią praw dzieci tak, jak powinny.

4. Obowiązkiem państw członkowskich Rady Europy jest zareagować na tę sytuację, jeśli nie chcą one być świadkami fali barbarzyństwa zalewającej ich społeczeństwa i utracić swe powszechne, fundamentalne wartości. Społeczność międzynarodowa nie może czekać na hipo-

[86] Debata Zgromadzenia z dnia 7 kwietnia 2000 r. (16. Posiedzenie) (patrz Dok. 8676, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Pozza Tasca; oraz Dok. 8696, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawca: Tabajdi). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 7 kwietnia 2000 r. (16. Posiedzenie).

tetyczny konsensus, który położyłby kres przemysłowi zbrojnemu; musi odpowiedzieć, uznając przymusowy werbunek do armii dzieci poniżej 18 lat za nielegalny, tak samo jak zostały zakazane miny przeciwpiechotne.

5. Zgromadzenie wzywa więc państwa członkowskie Rady Europy i państwa cieszące się statusem obserwatora przy instytucjach Rady Europy:

6. do położenia kresu procesowi werbowania dzieci poniżej 18 lat, zarówno chłopców, jak i dziewczynek, do sił zbrojnych, i ich uczestnictwu w konfliktach zbrojnych, poprzez zmianę obowiązującego prawa i, w razie potrzeby, stosowanych praktyk;

7. do wniesienia tego przedsięwzięcia na poziom międzynarodowy poprzez ratyfikowanie:

8. Konwencji Nr 182 (1999) Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej najgorszych form pracy dzieci, która zabrania, obok niewolnictwa, sprzedaży dzieci, poddaństwa itd., przymusowego werbowania dzieci do walki w konfliktach zbrojnych;

9. Protokołu Fakultatywnego do Konwencji ONZ o prawach dziecka, który zabraniałby rekrutacji do armii i uczestnictwa w konfliktach zbrojnych wszystkich dzieci w wieku poniżej 18 lat;

10. Statutu Rzymskiego powołującego Międzynarodowy Trybunał Karny, którego jurysdykcja obejmuje przestępstwa wojenne i zbrodnie przeciwko ludzkości;

11. dwóch dodatkowych protokołów do Konwencji Genewskiej z 1949 r. związanej z ochroną ofiar konfliktów zbrojnych;

12. Konwencji Genewskiej dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r. i Protokołu do niej z 1967 r.

13. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej o niezwłoczne ratyfikowanie Konwencji ONZ o Prawach Dziecka z 1989 r.

14. Zgromadzenie wzywa państwa, które podpisały i ratyfikowały Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r., a zwłaszcza państwa członkowskie Rady Europy, do wsparcia, zwłaszcza poprzez dobrowolny wkład, specjalnego przedstawiciela Sekretarza Generalnego ONZ ds. dzieci w konfliktach zbrojnych, w ramach swe inicjatywy i działania na rzecz wyeliminowania tego zjawiska.

15. Zgromadzenie ponagla także państwa członkowskie Rady Europy i państwa cieszące się statusem obserwatora przy instytucjach Rady Europy:

a) aby umożliwiły i ułatwiły, wszędzie i w każdym czasie, dostęp do pomocy humanitarnej społeczeństwu cywilnemu w sytuacji konfliktu zbrojnego, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb dzieci;
b) do priorytetowego potraktowania kwestii ochrony dzieci w procesach mających na celu odzyskanie spokoju i w powojennych programach współpracy, dwustronnych lub jednostronnych lub prowadzonych przez organizacje międzynarodowe.

c) Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie, które podpisały i ratyfikowały Konwencję ONZ o prawach dziecka z 1989 r. do utworzenia polityk mających na celu wsparcie rozwoju państw objętych konfliktem, tak aby:
d) powstrzymać rekrutację dzieci do armii i zdemobilizować te, które już zostały zwerbowane;
e) zagwarantować, że zostały uruchomione środki rehabilitacji psychicznej, fizycznej i społecznej dla tych dzieci;
f) wesprzeć ich ponowną integrację z życiem społecznym i, w szczególności, z odpowiednim systemem edukacyjnym.

15. Wreszcie, Zgromadzenie ponagla państwa, które podpisały i ratyfikowały Konwencję ONZ o Prawach Dziecka z 1989 r., aby propagowały działania na rzecz pokoju i tolerancji poprzez kampanie edukacyjne, zwłaszcza w państwach, gdzie ryzyko konfliktu jest wysokie.

16. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do państw członkowskich Rady Europy oraz państw cieszących się statusem obserwatora przy instytucjach Rady Europy do wdrożenia decyzji Sekretarza Generalnego ONZ w celu ustalenia wieku 18 lat jako minimalnego dla rekrutów w jednostkach międzynarodowych w siłach pokojowych ONZ.

17. Zgromadzenie zwraca się także z prośbą do rządów państw członkowskich i państw cieszących się statusem obserwatora przy instytucjach Rady Europy realizujących umowy wielostronne o zwolnienie z długu zawartych z państwami wierzycielami o uwarunkowanie anulowania długu obcego państwa od podjęcia przez nie działań w kierunku:

a) ratyfikacji protokołu do Konwencji ONZ o prawach dziecka i skutecznego stosowania zakazu werbowania do armii osób poniżej osiemnastu lat i ich uczestnictwa w konfliktach zbrojnych;
b) angażowania w zajęcia cywilne wszystkich dzieci i młodych ludzi poniżej 18 lat, którzy już zostali zwerbowani.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1291 (2002)[87]
Uprowadzenie dziecka za granicę przez jednego z rodziców

1. Zgromadzenie zauważa z niepokojem rosnącą liczbę uprowadzeń dzieci przez jednego z rodziców w sytuacji konfliktu lub separacji par o różnych narodowościach oraz trudności i przeszkody wszelkiego rodzaju, jakie napotykają rodzice lub kompetentne instytucje poszukujący tych dzieci i zabezpieczający ich powrót.

2. Zgromadzenie pragnie zaznaczyć że, na mocy Konwencji ONZ o prawach dziecka, wszystkie dzieci mają prawo do zachowania stałych relacji z obojgiem rodziców; uprowadzenie dziecka przez rodzica jest pogwałceniem praw dziecka; uprowadzone dzieci są pozbawione jednego z rodziców oraz kontaktu z jego dalszą rodziną; często są odcięte od części swego środowiska kulturowego i języka ojczystego; rodzice są bezradni w obliczu skomplikowanych formalności, różnych procedur i kosztów działań które muszą ponieść ze swej strony, i tak dalej. Nawet kiedy dzieci zostają zwrócone, uraz wywołany uprowadzeniem pozostaje w nich na całe życie.

3. Zgromadzenie sądzi, że państwa członkowskie Rady Europy, poprzez ich przywiązanie do tych samych wartości, powinny umieć przezwyciężyć różnice prawne, kulturowe i inne, które istnieją między nimi, uznając wspólnie jedną definicję najlepiej pojętego interesu dziecka i stwierdzając, że sytuacje, w których dzieciom odmawia się ich praw, nie powinny mieć więcej miejsca.

4. W związku z powyższym, Zgromadzenie nalega, aby państwa członkowskie zademonstrowały swą polityczną determinację do rozwiązania tej trudnej sprawy poprzez:

i. ratyfikowanie odpowiednich aktów prawnych, których jeszcze nie ratyfikowały, takich jak: przede wszystkim, Konwencji haskiej z 1980 r. dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę oraz różnych konwencji Rady Europy o prawach dzieci;

[87] Debata Zgromadzenia dnia 26 czerwca 2002 (21. Posiedzenie) (patrz Dok. 9476, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawca: Hancock). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 26 czerwca 2002 r. (21. Posiedzenie).

ii. przyspieszenie procesu przyjęcia i ratyfikacji konwencji w sprawie kontaktu z dziećmi, która ma na celu zapobieżenie niewłaściwemu przenoszeniu dzieci, i która jest obecnie w ostatniej fazie przygotowań przez Radę Europy.
iii. wykorzystanie na większą skalę podpisywanych i ratyfikowanych obustronnych umów międzyrządowych ułatwiających rozwiązanie spraw związanych z uprowadzeniem dziecka przez jedno z jego rodziców.

5. Zgromadzenie nalega, aby każde państwo członkowskie Rady Europy:

i. zdelegalizowało akt uprowadzenia dziecka poniżej 16 lat przez jednego z jego rodziców i odpowiednio za taki czyn karało;
ii. zapewniło odpowiednie szkolenie wszystkim specjalistom w tym zakresie (policji, prawnikom, sędziom), a zwłaszcza specjalistom prowadzącym dochodzenie w sprawie zaginięcia dziecka;
iii. propagowało mediację rodzinną jako środek zapobiegawczy przed uprowadzeniem i środek pomagający rozwiązać konflikty rodzinne;
iv. na szczeblu krajowym — nadało niewielkiej ilości specjalistycznych sądów, być może tylko jednemu, jurysdykcję obejmującą sprawy uprowadzenia dziecka przez rodzica, tak aby zagwarantować, że sprawy te są kontrolowane i szybciej rozpatrywane przez tych samych sędziów posiadających pełną wiedzę na ich temat, a ich decyzje są spójne;
v. zagwarantowało rodzicom i rodzinom dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej, aby mogli pokryć wysokie koszty sądowe;
vi. dostarczyło przyszłym małżeństwom lub żyjącym w konkubinacie partnerom o różnych narodowościach informację na temat ich praw i obowiązków dotyczących dzieci obowiązujących w ramach ich rodzinnego ustroju prawnego;
vii. uznało znaczenie roli, jaką pełnią organizacje pozarządowe we wspieraniu rodziny i staraniach mających na celu rozpowszechnianie informacji i prewencję i udzieliło im finansowej pomocy niezbędnej do osiągnięcia tych celów.

6. Zgromadzenie zaleca także państwom członkowskim założenie ośrodków dla zaginionych dzieci, zarówno na szczeblu krajowym jak i europejskim, tak aby mogły utrzymać bliski kontakt z władzami sądowniczymi i policją. Ośrodki te powinny mieć nowoczesne obiekty badawcze i utrzymywać niezbędny kontakt z podobnymi służbami w Europie i poza nią.

7. W ramach obustronnych stosunków i stosunków z zainteresowanymi państwami spoza Rady Europy, państwa członkowskie powinny ustanowić platformy mediacyjne lub inne podobne organy zajmujące się wszystkimi oczekującymi na rozstrzygnięcie sprawami uprowadzenia dziecka przez rodzica tak szybko, jak to tylko możliwe, i proponujące rozwiązania najlepsze dla dobra uprowadzonego dziecka.

8. Wreszcie, Zgromadzenie apeluje, aby państwa członkowskie spróbowały zwiększyć siłę mediacyjną Unii Europejskiej i możliwości materialne działań oraz rozważyły konieczność ustanowienia mediatora Rady Europy zajmującego się sprawami opieki nad tymi dziećmi w całej Europie.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1307 (2002)[88]
Seksualne wykorzystywanie dzieci: zero tolerancji

1. Społeczność międzynarodowa podjęła działania, szczególnie nasilające się od 1996 r., mające na celu zwalczenie zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci. Zgromadzenie Parlamentarne pragnie przypomnieć rolę Konwencji ONZ o prawach dzieci z 1989 r., ratyfikowaną przez wszystkie państwa członkowskie Rady Europy, w walce o prawa dzieci do dorastania w świecie bez wykorzystywania seksualnego. Wszystkie zainteresowane organizacje rządowe i pozarządowe usiłują opracować zestaw środków i rozwiązań, aby wyeliminować tę plagę.

2. Zgromadzenie jednakże musi zauważyć, że proceder wykorzystywania seksualnego dzieci — poprzez handel, prostytucję i pornografię dziecięcą — trwa nieprzerwanie i nie zna granic ani geograficznych, ani kulturowych, ani społecznych, i że daleko nam jeszcze do zatrzymania jego ekspansji. Sama pornografia dziecięca stanowi wykorzystywanie seksualne dzieci i zachęca do dalszego ich wykorzystywania.

3. Problem seksualnego wykorzystywania dzieci narasta, gdy jako medium wykorzystywany jest Internet, a to z powodu wzrastającej liczby jego użytkowników, anonimowości, którą zapewnia, łatwości dostępu oraz kontaktów, które umożliwia.

4. Zgromadzenie sądzi, że tworzenie nowych aktów prawnych nie ma sensu. Państwa członkowskie Rady Europy muszą przyjąć i zacząć stosować te, które już istnieją, a zwłaszcza ostatnie zalecenie Komitetu Ministrów, tj. Zalecenie Rec. (2001) 16 w sprawie ochrony dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym. Musimy przejść od słów do czynów i jasno okazać naszą determinację w zwalczaniu zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci w jakiejkolwiek formie.

[88] Debata Zgromadzenia dnia 27 września 2002 (32. Posiedzenie) (patrz Dok. 9535, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawca: Provera; Doc. 9573, opinia Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawca: Piscitello; oraz Dok. 9575, opinia Komitetu ds. Kultury, Nauki i Edukacji, sprawozdawczyni: baronessa Hooper). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 27 września 2002 r. (32. Posiedzenie).

5. Zgromadzenie zwraca się więc do państw członkowskich z prośbą o:

i. przyjęcie prawa, które jest co najmniej zgodne z zasadami przedstawionymi w Zaleceniu Rec (2001) 16 Komitetu Ministrów oraz, w tym celu, zwrócenie się z prośbą o wsparcie do Grupy Specjalistów ds. Ochrony Dzieci przed Wykorzystywaniem Seksualnym (PC-S-ES), powołanej przez Radę Europy;
ii. ogłoszenie walki z wykorzystywaniem seksualnym we wszelkiej formie celem narodowym i, jeśli konieczne jest wyznaczenie priorytetów w tym kontekście, przyznanie pierwszeństwa walce z niebezpieczeństwami Internetu grożącymi dzieciom i w kontekście jego wpływu na dzieci teraz i w przyszłości;
iii. ratyfikację ostatniej Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości, ukierunkowanej głównie na zwalczanie pornografii dziecięcej w Internecie.

6. Zgromadzenie wzywa państwa do przyjęcia podejścia „zero tolerancji" w dynamicznej polityce przeciwko przestępstwom popełnionym przeciwko dzieciom:

i. które nie pozwala, aby jakiekolwiek przestępstwo lub usiłowanie przestępstwa przeszło bez kary;
ii. które w pierwszej kolejności skupia uwagę na prawach i poglądach dzieci, i które dąży aktywnie do odnalezienia i rozpoznania ofiar, tak by można było je rehabilitować i im odpowiednio zadośćuczynić;
iii. którego celem jest aresztowanie przestępców i odebranie im jakiejkolwiek możliwości uniknięcia sprawiedliwości, zwłaszcza ze względów proceduralnych lub geograficznych, i które przewiduje stosowanie surowych kar odpowiadających ciężarowi popełnionego przestępstwa;
iv. które wykorzystuje wszelkie środki, aby zapobiec dalszym przestępstwom, włącznie z obowiązkowym leczeniem sprawców oraz zakazem wykonywania tych zawodów dla skazanych przestępców, które wiążą się z kontaktem z dziećmi.

7. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do państw członkowskich o przygotowanie zajęć informacyjno-prewencyjnych w szkołach, podczas których uczniowie zdobywaliby wiedzę o seksualnym wykorzystywaniu dzieci.

8. Zgromadzenie nalega, aby państwa członkowskie podjęły próbę rozwiązania problemu wykorzystywania seksualnego przez osoby zajmujące odpowiedzialne stanowiska, takie jak rodzice, nauczyciele, policja lub osoby duchowne, poprzez odpowiednie instytucje. Należy także zwrócić uwagę na problem zniesławienia, który może powstać w wyniku mściwych oskarżeń lub histerii w środkach masowego przekazu.

9. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do każdego państwa członkowskiego o pozyskanie środków na zwalczanie przestępstw komputerowych, zwłaszcza pornografii dziecięcej i, w tym celu, powołanie specjalnej, odpowiednio wyposażonej jednostki policyjnej składającej się z wykwalifikowanych pracowników przeszkolonych w zakresie praw dzieci i nowych techno-

logii. Jednocześnie należy poprawić współpracę na szczeblu krajowym i międzynarodowym ze specjalistami zajmującymi się Internetem, w wyniku której można by opracować odpowiednie środki techniczne i prawne zapewniające dzieciom ochronę przed niedozwolonymi i szkodliwymi treściami związanymi z wykorzystywaniem seksualnym.

10. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do państw członkowskich, aby wykorzeniło ze społeczeństwa obojętność wobec tego problemu, ponieważ społeczeństwo jako całość musi podjąć walkę z tą plagą, oraz o:

i. informowanie i zwracanie uwagi, że zwykli ludzie także mają obowiązek zgłaszać przestępstwa seksualne i nadużycia wobec dzieci;
ii. udostępnienie bezpłatnych telefonicznych linii alarmowych oraz
iii. udzielenie pomocy zwłaszcza finansowej tym organizacjom pozarządowym, które już aktywnie działają w tej dziedzinie, aby pomóc im w dostarczeniu dzieciom i ich rodzicom informacji i usług prewencyjnych, związanych zwłaszcza z wykorzystywaniem nowych technologii takich jak Internet.

11. Zgromadzenie wzywa państwa do ustanowienia instytucji krajowych „obserwatoriów" przestępstw seksualnych i nadużyć wobec dzieci, odpowiedzialnych między innymi za opracowywanie i ulepszanie bazy danych i rozpoczynanie badań, mających między innymi na celu ustalenie liczby i pochodzenia dzieci–ofiar i przyczyn tej plagi, oraz aby przygotować odpowiednie programy przeciwdziałań, śledzić losy ofiar i znaleźć sposoby zapobiegania kolejnym przestępstwom.

12. Zgromadzenia pragnie także zwrócić uwagę, że wciąż ponawia swą prośbę do państw członkowskich o powołanie, co jest absolutną koniecznością, oficjalnego urzędu do ochrony praw dzieci na szczeblu krajowym (rzecznika lub komisarza praw dziecka).

13. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie i przyszłych członków Unii Europejskiej do skorzystania z możliwości, jaką daje Europie na przyszłość Konwencja, odświeżenia struktur instytucji Unii Europejskiej, zaproponowania sposobów uzupełnienia braków w prawach dzieci i poparcie ich sprawy.

14. Zgromadzenie prosi państwa członkowskie Rady Europy o wzmożenie kontroli nad domami dziecka.

15. Zgromadzenie zwraca się do państw członkowskich Europolu z prośbą o:

i. wsparcie Europolu w wykonywanym przez niego zadaniu zwalczania handlu ludźmi, w tym pornografii dziecięcej;
ii. wsparcie i zainwestowanie w służby informacyjne Europolu zajmujące się zwłaszcza nadużyciami wobec dzieci, w tym rejestracją nazwisk osób skazanych za takie przestępstwa.

16. Wreszcie, Zgromadzenie apeluje, by Unia Europejska otworzyła Konwencję Europolu poprzez poprawkę do tej konwencji, państwom spoza Unii, w związku ze specyficznymi

aspektami procederu handlu ludźmi i pornografii dziecięcej oraz, bez względu na skutek tej prośby, nalega, by państwa członkowskie Rady Europy w pełni współpracowały z Europolem w zakresie walki ze zjawiskiem, o którym mowa.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1561 (2002)[89]
Środki społeczne dla dzieci z obszarów konfliktów w Południowo–Wschodniej Europie

1. Konflikt zbrojny na terytorium byłej Jugosławii szczególne piętno odcisnął na dzieciach, jako że w ciągu 10 lat jego trwania zginęło blisko 20 000 z nich (w tym 16 000 w samej Bośni i Hercegowinie), podczas gdy wiele innych straciło jednego lub oboje rodziców. Region ten wciąż zmaga się z ogromnym problemem uchodźców i przesiedleńców wewnętrznych, których liczba sięga 2 milionów. Powrót i integrację wysiedlonych rodzin, w szczególności tych należących do mniejszości etnicznych, w dalszym ciągu utrudniają ograniczone środki finansowe na odbudowę domów i innych miejsc zamieszkania, problemy z odzyskaniem mienia i mieszkań, złożoność procedur administracyjnych oraz różne niejasności w zakresie funkcjonowania systemów opieki społecznej, które przyczyniają się do ciągłego występowania praktyk dyskryminacyjnych w niektórych obszarach.

2. Ostatnie wybuchy aktów przemocy w „Byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii" doprowadziły do wysiedlenia ponad 140 000 osób z ich domów. Podpisanie Umowy ramowej w sierpniu 2001 r. niemalże w ostatniej chwili pozwoliło uniknąć katastrofy humanitarnej. Od tego czasu do domów powróciło około 100 000 osób, niemniej sytuacja w tym regionie jest nadal bardzo delikatna.

3. Te tragiczne wydarzenia miały bezpośredni i silny wpływ na prawa dziecka zapisane w Konwencji ONZ o prawach dziecka, w tym prawa do życia; schronienia; niedyskryminacji; obywatelstwa; nieoddzielenia od rodziców wbrew woli dziecka; wolności myśli, sumienia

[89] Tekst przyjęty przez Stały Komitet, działający w imieniu Zgromadzenia, w dniu 29 maja 2002 r. (patrz: Dok. 9454, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Biga-Friganovic oraz Dok. 9457, opinia Komitetu ds. Migracji, Uchodźców i Demografii, sprawozdawczyni: Vermot-Mangold).

i religii; ochrony przed bezprawnymi atakami na prywatność rodziny; dostępu do bezpłatnej opieki zdrowotnej; dostępu do edukacji uwzględniającej poszanowanie praw człowieka; oraz do standardu życia dopasowanego do fizycznego, umysłowego, duchowego i moralnego stanu dziecka oraz jego rozwoju społecznego. Ponadto, w czasie konfliktów wojennych dzieci wydają się być szczególnie narażone na takie zjawiska jak handel ludźmi, wykorzystywanie, w szczególności wykorzystywanie seksualne, oraz na inne zachowania dewiacyjne, takie jak uzależnienie od narkotyków i przestępczość.

4. Pomimo że kraje tego regionu podpisały i ratyfikowały Konwencję ONZ o prawach dziecka, każdy z nich dysponuje innymi mechanizmami wspierania praw dzieci, odznaczającymi się różnymi poziomami zaawansowania w zakresie przyjętych krajowych planów działania, odpowiednich struktur i mechanizmów ustanowionych w celu realizacji planu oraz stopnia, w jakim udaje się prowadzić dialog z zainteresowanymi stronami. Realizacja konwencji powinna stanowić okazję do wypracowania nowego podejścia w polityce krajowej, opartego na społeczności lokalnej i ukierunkowanego na dziecko.

5. Utworzenie biur rzecznika praw dziecka w Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie przynosi wymierne wyniki w postaci zwrócenia uwagi właściwych organów politycznych i administracyjnych na poważne problemy łamania praw dzieci, jak również okazuje się pomocne w rozwiązywaniu problemów w poszczególnych przypadkach. Krajowa Rada ds. Dzieci, stanowiąca ciało doradcze rządu Chorwacji, również stanowi przykład udanej współpracy i dialogu pomiędzy różnymi organami i służbami państwowymi, organizacjami pozarządowymi i ekspertami, dążącymi do rozwiązania szeregu istotnych problemów doświadczanych przez dzieci.

6. Wpływ wojny na służby zajmujące się ochroną dzieci i ich praw jest bardzo złożony. Działania związane z zapewnieniem odpowiedniej edukacji, opieki zdrowotnej, opieki dziennej, opieki społecznej dla rodzin i wszystkich innych czynników przyczyniających się do zdrowego dzieciństwa zostały poważnie naruszone. Uchodźcy lub dzieci osób wysiedlonych, należący do mniejszości etnicznych, w tym społeczności romskich, wydają się szczególnie narażeni w tym zakresie. Ogólnie usługi te zostały znacznie zredukowane i jednocześnie mocno nadwyrężone, co dodatkowo przekłada się na spadek jakości udzielanych świadczeń.

7. Standard świadczeń rodzinnych przydzielanych z myślą o równoważeniu ryzyka wykluczenia społecznego uległ ogólnemu pogorszeniu. I tak, w niektórych częściach Bośni i Hercegowiny świadczenia dla około 100 000 dzieci wynoszą mniej niż 2 € miesięcznie.

8. Pomimo że dzieciom przysługuje prawo do bezpłatnej opieki zdrowotnej, jego egzekwowanie w praktyce jest często ograniczone. Częściowo jest to spowodowane złożonością systemów ubezpieczeń, ale z medycznego punktu widzenia wynika przede wszystkim z braku odpowiedniej infrastruktury, sprzętu i leków, jak również z braku niezbędnych środków.

9. Zapewniona dzieciom, które doświadczyły traumy wojennej, pomoc społeczna i psychologiczna miała charakter doraźny. Pomimo że wiele organizacji pozarządowych i agencji

państwowych dysponuje zróżnicowanym doświadczeniem w tej dziedzinie, jak dotąd nie dokonano oceny uzyskanych wyników lub systematycznej kontynuacji pomocy. Obecnie należy kontynuować dotychczasowe prace z zastosowaniem bardziej holistycznego podejścia do zdrowia psychicznego oraz zapewnić długoterminowe wsparcie i pomoc dla ponad 1 miliona dzieci i młodych ludzi, którzy cierpią z powodu skutków wojny.

10. Zgromadzenie wyraża swoje zaniepokojenie ciągłymi napięciami społecznymi i etnicznymi, które są szczególnie widoczne w funkcjonowaniu systemów edukacji. Edukacja na rzecz pokoju i edukacja na rzecz obywatelstwa są nadal bardziej obecne w pozaformalnych rodzajach kształcenia prowadzonych przez organizacje pozarządowe niż w ogólnym nurcie edukacji. Realizacja takiego podejścia wskazuje na potrzebę przeprowadzenia szerszej reformy programów nauczania w szkołach, zarówno pod względem ich treści, jak i procesu nauczania i uczenia się.

11. Zgromadzenie uważa, że marginalizacja i wykluczenie społeczne dzieci i młodzieży stanowią poważne zagrożenie, z którym należy walczyć poprzez stosowanie aktywnej polityki prewencyjnej. Szczególną uwagę należy poświęcić samotnym matkom, dzieciom i młodym ludziom.

12. Zgromadzenie uznaje kluczową rolę organizacji pozarządowych zaangażowanych w inicjatywy społeczne dotyczące dzieci i młodzieży, ochrony zdrowia, pomocy humanitarnej i praw człowieka oraz tych działających na rzecz realizacji inicjatyw lokalnych, opartych na danej społeczności (udzielanie wsparcia innym, solidarność, samopomoc itd.).

13. W związku z powyższym Zgromadzenie zaleca Komitetowi Ministrów, aby:

i. wspierał działania podejmowane przez rządy Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, „Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii" oraz Federalnej Republiki Jugosławii w celu:
   a) nadania prawom dziecka statusu priorytetu politycznego oraz pełnej realizacji Konwencji o prawach dziecka;
   b) ustanowienia urzędu rzecznika praw dziecka we współpracy z Europejską Siecią Rzeczników Praw Dziecka (ENOC) i realizacji zaleceń tej instytucji;
   c) przeprowadzenia reform umożliwiających racjonalizację systemu opieki społecznej bez utrudniania dostępu do podstawowych praw socjalnych zawartych w instrumentach ochrony socjalnej Rady Europy;
   d) wspierania roli organizacji pozarządowych i ustanowienia jasnych przepisów krajowych określających uprawnienia i obowiązki organizacji pozarządowych oraz mechanizmy współpracy, przy zachowaniu odpowiedzialności państwa w zakresie zapewnienia opieki społecznej oraz skutecznej realizacji praw dzieci;
   e) dążenia do zapewnienia dostępu do odpowiedniego schronienia, zdrowej żywności i odzieży dla każdego dziecka;
   f) dążenia do zapewnienia dostępu do bezpłatnej opieki zdrowotnej dla każdego dziecka;

g) dążenia do zapewnienia sprawiedliwego dostępu do opieki społecznej dla dzieci we wszystkich krajach;
h) ustanowienia dokumentów tożsamości dla każdego dziecka lub ich uznawania;
i) dążenia do stosowania środków i działań antydyskryminacyjnych w polityce edukacyjnej, zdrowotnej i społecznej, jak również w szerszym aspekcie, oraz do wzmocnienia odpowiednich inspektoratów;
j) opracowania bardziej holistycznego podejścia do zdrowia psychicznego i zapewnienia infrastruktury umożliwiającej zapewnienie systematycznego i długoterminowego wsparcia i doradztwa społecznego i psychologicznego dzieciom i ich rodzinom cierpiącym z powodu skutków wojny;
k) sprzyjania edukacji nieformalnej w odpowiedzi na konkretne potrzeby dzieci dotkniętych przez wojnę — takie jak reintegracja poprzez zajęcia wyrównawcze i zapewnienie pomocy psychologicznej i społecznej — oraz w miarę możliwości nawiązywania do edukacji ogólnej;
l) rozpoczęcia szeroko zakrojonych reform mających na celu modernizację systemów edukacji opartych na tolerancji i różnorodności kulturowej, tak aby zapewnić, że edukacja spełnia swoją rolę polegającą na wspieraniu integracji i rozwoju dzieci, jak również objęcie reformą kształcenia zawodowego;

ii. zalecił rządom Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Federalnej Republiki Jugosławii oraz „Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii", aby, we współpracy z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi i organizacjami pozarządowymi, wzmogły swoje działania na rzecz zwalczania handlu i wykorzystywania dzieci oraz tych rodzajów działalności przestępczej, które ich dotyczą (prostytucja, narkotyki, przestępczość itd.);
iii. wezwał rządy Bośni i Hercegowiny oraz Federalnej Republiki Jugosławii do pójścia w ślady inicjatywy Chorwacji i „Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii" i do zwrócenia się do Rady Europy z wnioskiem o pomoc i wsparcie techniczne w rozwoju ich systemów ochrony socjalnej w zgodzie z zasadami i standardami Rady Europy;
iv. w odniesieniu do działań Rady Europy:

19. udzielił silniejszego, długofalowego poparcia dla działań sektora międzyrządowego w celu ponownego potwierdzenia zasad demokracji, społeczeństwa obywatelskiego, tolerancji, poszanowania prawa i praw człowieka w Europie Południowo–Wschodniej, poprzez edukację, lokalne inicjatywy demokratyczne, działalność organizacji pozarządowych na rzecz dzieci i młodzieży, jak również poprzez niedawno ustanowione ramy dla współpracy w dziedzinie spójności społecznej;

20. wykorzystał dotychczasowe działania Rady Europy w zakresie promowania polityki na rzecz dzieci jako podstawę do opracowania programu na rzecz dzieci w Europie Połu-

dniowo–Wschodniej, we współpracy z zainteresowanymi krajami, Unią Europejską oraz organizacją UNICEF;

a) polecił Grupie Pompidou poszerzenie zakresu jej nieformalnych kontaktów z „Byłą Jugosłowiańską Republiką Macedonii", Bośnią i Hercegowiną oraz Federalną Republiką Jugosławii w celu udzielenia im pomocy w tworzeniu skutecznej polityki antynarkotykowej;

v. w odniesieniu do Paktu Stabilności dla Europy Południowo–Wschodniej — dołożył niezbędnych starań w celu:

a) zapewnienia, że prawa dzieci stanowią integralną część jego działań, ze szczególnym uwzględnieniem modernizacji systemów szkolnictwa;

b) zapewnienia środków finansowych na koordynację systemów ochrony socjalnej w związku z Inicjatywą na rzecz Spójności Społecznej w ramach Paktu Stabilności (Forum Robocze II).

14. Zgromadzenie zachęca kraje członkowskie i kraje trzecie, którym prawnie udzielono dostępu do Banku Rozwoju Rady Europy, do korzystania z tego instrumentu w celu poprawy warunków powrotu i integracji uchodźców i wysiedleńców w Europie Południowo–Wschodniej.

15. Zgromadzenie wzywa wspólnotę międzynarodową i poszczególne państwa–darczyńców do zwiększenia ich wsparcia na odbudowę i pomoc humanitarną w regionach Europy Południowo–Wschodniej najbardziej dotkniętych przez wojnę, a w szczególności do zapewnienia, że wszystkie te społeczności korzystają z ich działań na równych prawach.

16. Zgromadzenie wyraża zadowolenie z prac koordynacyjnych prowadzonych przez Unię Europejską i Bank Światowy w zakresie kierowania wsparciem finansowym dla regionu Europy Południowo–Wschodniej oraz zaleca, aby organizacje międzynarodowe w swojej działalności uwzględniły konkretne potrzeby dzieci.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1468 (2005)[90]
Małżeństwa wymuszone i małżeństwa dzieci

1. Zgromadzenie Parlamentarne jest głęboko zaniepokojone poważnym i powtarzającym się łamaniem praw człowieka i praw dziecka polegającego na zawieraniu małżeństw wymuszonych i małżeństw dzieci.

2. Zgromadzenie zauważyło, że problem pojawia się głównie w społecznościach imigranckich i dotyka głównie młode kobiety i dziewczęta.

3. Zgromadzenie jest oburzone faktem, że pod przykrywką szacunku dla kultury i tradycji społeczności imigranckich niektóre władze tolerują małżeństwa wymuszone i małżeństwa dzieci, mimo że stanowią one złamanie podstawowych praw każdej ofiary tego zjawiska.

4. Zgromadzenie definiuje małżeństwo wymuszone jako związek dwóch osób, z których co najmniej jedna nie wyraziła swej pełnej, dobrowolnej zgody na małżeństwo.

5. Ponieważ narusza to podstawowe prawa każdego człowieka, małżeństwa wymuszone nie mają jakiegokolwiek uzasadnienia.

6. Zgromadzenie podkreśla znaczenie Rezolucji 843 (IX) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 17 grudnia 1954 r. stwierdzającej, że pewne obyczaje, pradawne prawa i praktyki dotyczące małżeństwa i rodziny są niezgodne z zasadami przedstawionymi w Karcie ONZ i w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

7. Zgromadzenie definiuje małżeństwo dzieci jako związek dwóch osób, z której co najmniej jedna nie ukończyła 18 lat.

[90] Debata Zgromadzenia w dniu 5 października 2005 r. (29. Posiedzenie) (patrz Dok. 10590, sprawozdanie Komitetu ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Zapfl-Helbling; oraz Dok. 10678, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Bargholtz). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 5 października 2005 r. (29. Posiedzenie).

8. Zgromadzenie ubolewa nad tragicznymi skutkami małżeństwa dla dzieci, które je zawarły. Małżeństwa dzieci same w sobie stanowią naruszenie ich praw jako dzieci. Są one szkodliwe dla ich dobra fizycznego i psychiki. Ze względu na fakt, że małżeństwa dzieci są często przeszkodą w uczęszczaniu do szkoły, mogą one ograniczać dostęp dzieci do edukacji i szkodzić ich rozwojowi intelektualnemu i społecznemu, ponieważ zawężają ich perspektywę i zdobywanie wiedzy wyłącznie do środowiska kręgu rodzinnego.

9. Zgromadzenie jest przerażone faktem, że niektóre krajowe systemy prawne zezwalają na małżeństwa małoletnich, niekiedy w sposób dyskryminujący, ustalając inny minimalny wiek dopuszczający zawarcie małżeństwa dla dziewczynek niż dla chłopców.

10. Małżeństwa takie nie powinny już mieć miejsca w naszych społeczeństwach, które bronią praw człowieka i praw dziecka. Z tego względu, Zgromadzenie przyznaje rację zapisom Konwencji ONZ w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw z 1962 r., która potwierdza, że „wszystkie Państwa, włącznie z tymi, które ponoszą lub przyjmują na siebie odpowiedzialność za administrację terytoriów nieautonomicznych i powierniczych do czasu uzyskania przez nie niezależności, powinny podjąć wszelkie odpowiednie środki w celu zniesienia tych zwyczajów, dawnych praw i praktyk przez zapewnienie między innymi pełnej swobody w wyborze małżonka, całkowite zniesienie małżeństw między dziećmi oraz praktyk dokonywania zaręczyn dziewcząt przed osiągnięciem przez nie dojrzałości płciowej, ustanowienie odpowiednich kar, gdy tego zajdzie potrzeba, i wprowadzenie rejestru cywilnego lub innego, w którym będą zarejestrowane wszystkie małżeństwa".

11. Prawo do małżeństwa uznaje Artykuł 12 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Zgromadzenie przypomina jednak, że w dalszej treści artykuł ten przewiduje, że wykonanie tego prawa podlega przepisom prawa krajowego.

12. Tak więc należy podkreślić potrzebę podjęcia niezbędnych środków prawnych w celu zakazania małżeństw dzieci poprzez ustanowienie wieku 18 lat minimalnym dopuszczalnym wiekiem zawarcia małżeństwa. Wtedy osoby, które nie osiągnęły tego wieku nie mogłyby legalnie zawierać małżeństwa.

13. W związku z powyższym, Zgromadzenie zaleca, aby państwa członkowskie Rady Europy podjęły następujące działania legislacyjne regulujące prawo do zawarcia małżeństwa:

13.1. ratyfikowanie Konwencji w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji małżeństw z 1962 r., jeśli jeszcze tego nie uczyniły;

13.2. ratyfikowanie Konwencji w sprawie zniesienia wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 r. i poprawki oraz protokołu do niej, jeśli jeszcze tego nie uczyniły;

13.3. zagwarantowanie polityki zgodnej z Zaleceniem Rec (2002)5 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie ochrony kobiet przed przemocą.

14. Zgromadzenie wzywa parlamenty krajowe państw członkowskich Rady Europy do:

14.1. renegocjacji, odrzucenia lub wypowiedzenia wszelkich rozdziałów umów międzynarodowych i zasad międzynarodowego prawa prywatnego, które są sprzeczne z fundamentalnymi zasadami praw człowieka, zwłaszcza dotyczącymi statusu osobistego;

14.2. przyjęcia krajowego prawa, stosownie do sytuacji, w zakresie:

14.2.1. ustanowienia lub podniesienia do wieku 18 lat jako minimalnego dopuszczalnego ustawowo wieku zawarcia małżeństwa dla kobiet i mężczyzn;

14.2.2. nałożenie obowiązku złożenia oświadczenia o zawarciu małżeństwa i wpisania go do oficjalnego rejestru przez kompetentne władze;

14.2.3. wprowadzenie obowiązku wywiadu przeprowadzonego przez urzędnika rejestrującego z państwem młodym przed uroczystością zawarcia małżeństwa i nadanie temu urzędnikowi prawa, jeśli będzie miał wątpliwości co do dobrowolnej i pełnej zgody którejkolwiek ze stron, do wezwania ich na kolejne spotkanie razem lub osobno;

14.2.4. nieuznawanie małżeństw wymuszonych i małżeństw dzieci zawartych za granicą z wyjątkiem sytuacji, gdy uznanie takiego małżeństwa leży w interesie ofiary pod względem skutków takiego małżeństwa, a zwłaszcza w celu zabezpieczenia praw, których ofiary w innym przypadku nie mogłyby dochodzić;

14.2.5. ułatwianie anulowania małżeństw wymuszonych i w miarę możliwości automatyczne anulowanie takich małżeństw;

14.2.6. ustanowienie okresu maksymalnie jednego roku, o ile to możliwe, na rozpatrzenie i wydanie decyzji w sprawie wniosku o anulowanie małżeństwa wymuszonego lub małżeństwa dzieci;

14.3. uznanie stosunków seksualnych, do których zmuszane są ofiary w ramach małżeństwa wymuszonego i małżeństwa dzieci za gwałt;

14.4. rozważenie możliwości podejścia do zawarcia małżeństwa wymuszonego jako do oddzielnego przestępstwa kryminalnego, także w przypadku udzielenia pomocy w zawarciu takiego małżeństwa lub podżegania do niego.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1530 (2007)[91]
Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć

1. Zgromadzenie Parlamentarne wierzy, podobnie jak głowy państw i rządy państw członkowskich Rady Europy, w Końcową deklarację i Plan działania przyjęte na III Szczycie Państw Szefów Państw i Rządów Rady Europy (Warszawa, 16-17 maja 2005 r.), i że Rada Europy odgrywa ważną rolę w poszukiwaniu konkretnych i skutecznych rozwiązań przypadków przemocy, wykorzystywania i nadużyć wobec dzieci bez względu na formę.

2. Zgromadzenie wspiera w tym kontekście proces wdrażania trzyletniego programu działania Rady Europy (2006-2009) na rzecz promocji praw dzieci i ochrony dzieci przed przemocą „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", rozpoczętego w Monako w dniach 4 i 5 kwietnia 2006 r.

3. Zgromadzenie wciąż jest zaniepokojone wysoką liczbą dzieci w państwach członkowskich, które, zwłaszcza ze względu na swoją delikatną naturę, brak zdolności prawnej jako osoby małoletnie oraz brak dostatecznej i odpowiedniej ochrony społecznej, stają się ofiarami przemocy, niegodziwego traktowania, wykorzystywania, przemytu, handlu organami, prostytucji i pornografii dziecięcej.

4. Zebrane dane statystyczne dotyczące tych zjawisk przez organizacje międzynarodowe, takie jak UNICEF, Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO) wciąż odbiegają daleko od rzeczywistości, ponieważ wiele dzieci nie jest w stanie zgłosić odpowiednim władzom lub specjalnym stowarzyszeniom aktów przemocy i nadużyć, których są ofiarami.

[91] Debata Zgromadzenia z dnia 23 stycznia 2007 r. (3. Posiedzenie) (patrz Dok. 11118, sprawozdanie Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawca: Gardetto). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 23 stycznia 2007 r. (4. Posiedzenie).

5. Zgromadzenie przypomina, że istnieje rozległy aparat prawny na szczeblu międzynarodowym, którego zadaniem jest zabezpieczenie praw dzieci i zwalczanie pewnych form ich wykorzystywania, a w szczególności Konwencja ONZ o prawach dziecka z 1989 r. i protokoły do niej, oraz nowsza Rezolucja 61/146 w sprawie praw dziecka przyjęta przez Ogólne Zgromadzenie ONZ w dniu 19 grudnia 2006 r., Konwencja Nr 182 MOP dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci oraz Światowe Zobowiązanie z Jokohamy przyjęte w 2001 r. na II Światowym Kongresie przeciw seksualnemu wykorzystywaniu dzieci w celach handlowych.

6. Zgromadzenie przypomina, że na szczeblu europejskim istnieją stosowne akty prawne, takie jak konwencje Rady Europy, zwłaszcza Konwencja Praw Człowieka (ETS Nr 5) oraz zrewidowana Europejska Karta Społeczna (ETS Nr 163), Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (ETS Nr 126), specjalistyczne instrumenty, takie jak Konwencja o cyberprzestępczości (ETS Nr 185) oraz Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (CETS Nr 197), jak również wiele własnych rezolucji i zaleceń Zgromadzenia dotyczących uznawania, promowania i ochrony praw dzieci.

7. Zgromadzenie powołuje się na odpowiedź Komitetu Ministrów z dnia 20 kwietnia 2005 r. na Zalecenie 1666 (2004) Zgromadzenia podkreślającą wagę kwestii ochrony praw dzieci oraz wyrażającą zaangażowanie w działania na rzecz dzieci jako grupy potrzebującej specjalnej ochrony przed wszelkimi formami przemocy.

8. Ważne jest, by Zgromadzenie Parlamentarne i Komitet Ministrów zapewniły, że podjęte zostaną stanowcze zadania na skalę Europy w celu wyeliminowania wszelkich form przemocy wobec dzieci. Z tego punktu widzenia niezbędne jest zagwarantowanie dzieciom, na tyle, na ile podlegają one także prawu, odpowiedniej ochrony prawnej, jak również, w razie jakiejkolwiek potrzeby, reprezentacji prawnej poza rodziną.

9. Zgromadzenie z zadowoleniem odnotowuje fakt, że prace nad projektem konwencji Rady Europy w sprawie ochrony przed wykorzystywaniem seksualnym właśnie się rozpoczęły.

10. Zgromadzenie uznało, że niezbędne jest, poza podjętymi już działaniami normalizacji, oraz w świetle ogromnej ilości aktów prawnych, z których każdy dotyczy określonej formy przemocy, przyjęcie zintegrowanego podejścia na szczeblu europejskim, tak aby osiągnąć większą skuteczność i spójność ochrony dzieci przed niedopuszczalnymi i bardzo różnorodnymi przypadkami dyskryminacji, przemocy, wykorzystywania i nadużyć, które wciąż mają miejsce, a w niektórych regionach ich liczba wręcz rośnie. Zgromadzenie sądzi także, że obecny system oparty na konwencjach powinien zostać umocniony poprzez przyjęcie podejścia ukierunkowanego na zintegrowaną ochronę dzieci bez rozróżniania rodzajów popełnionych czynów przemocy, wykorzystywania lub nadużycia oraz że należy nasilić współpracę państw członkowskich w tym zakresie.

11. Wzrost liczby transgranicznych konfliktów rodzinnych, w których dzieci są bezpośrednimi ofiarami, jest także przyczyną niepokoju Zgromadzenia. W tym kontekście, Zgromadzenie przypomina o Konwencji Rady Europy w sprawie kontaktów z dziećmi (ETS Nr 192) i zachęca państwa członkowskie do ratyfikowania tej konwencji tak szybko, jak to tylko możliwe.

12. Zgromadzenie uważa z pilną w tym kontekście konieczność umocnienia współpracy między państwami członkowskimi jako wspólnoty poprzez wykorzystanie przyspieszonych procedur sądowych dopasowanych do dzieci, jeśli jeszcze się z nich nie korzysta, zwłaszcza dotyczących konfliktów rodzinnych oraz jako środek pomocniczy w procedurach mediacyjnych, które nie zawsze są skuteczne, tak aby oszczędzić dzieciom dodatkowego stresu spowodowanego przedłużającymi się i przykrymi postępowaniami. Co więcej, Zgromadzenie wzywa wszystkie państwa członkowskie do organizowania specjalistycznych szkoleń przeznaczonych dla niektórych sędziów i dotyczących spraw dzieci.

13. Zgromadzenie powołuje się także na swe Zalecenie 1460 (2000) w sprawie powołania europejskiego rzecznika praw dziecka oraz z zadowoleniem przyjmuje stanowisko Komisarza Rady Europy ds. praw dzieci, zalecając tworzenie podobnych instytucji w państwach członkowskich lub rozszerzając kompetencje istniejącego rzecznika praw dziecka na zadania promocji, zabezpieczenia i umocnienia praw dzieci.

14. W świetle powyższego, Zgromadzenie Parlamentarne zwraca się z prośbą do wszystkich parlamentów państw członkowskich Rady Europy o:

14.1. ujednolicenie i opracowanie strategii i polityk krajowych na rzecz ochrony praw dzieci;

14.2. zbadanie istniejących ram prawnych i w razie potrzeby odpowiednią ich modyfikację, tak aby zapewnić dzieciom ochronę przed wszelkimi formami przemocy, wykorzystywania i nadużyć, ustanawiając wszelką ingerencję w integralność fizyczną i umysłową dziecka przestępstwem kryminalnym zdefiniowanym w odpowiednich kategoriach ciężaru przestępczości i wiążącym się ze skutecznymi, proporcjonalnymi i odstraszającymi karami;

14.3. zharmonizowanie tych przepisów, tak aby upowszechnić prawo chroniące dzieci we wszystkich państwach, zwłaszcza tych praw, które dotyczą pojęcia najlepszego interesu dziecka i definicji przestępstw kryminalnych przeciwko dzieciom;

14.4. wprowadzić przepisy umożliwiające:

14.4.1. zawieszenie, jeśli nie istnieje stosowny przepis, biegu okresu przedawnienia dla poważnych przestępstw do chwili, gdy ofiara osiągnie wiek pełnoletności;

14.4.2. ustalenie, że oskarżenie o najpoważniejsze przestępstwa wobec dzieci nie może ulec przedawnieniu;

14.4.3. rozszerzenie jurysdykcji państw, tak aby sprawcy poważnych przestępstw wobec dzieci popełnionych poza granicami ich państwa mogły być skutecznie ścigane;

14.4.4. wprowadzenie przyspieszonych procedur sądowych cywilnych i karnych, dopasowanych do możliwości dzieci, uwzględniających na przykład prawo dzieci do bycia wysłuchanym przez wnikliwy sąd, prawo do pomocy adwokata opłaconego przez państwo lub prawo do otrzymania odpowiedniej pomocy prawnej;

14.4.5. specjalistyczne szkolenie sędziów, którzy mieliby prowadzić ww. postępowania, a w szczególności szkolenie ich w zakresie przesłuchiwania dzieci–ofiar przemocy, wykorzystywania i nadużyć; także, jeśli zachodzi absolutna konieczność, by dzieci stanęły twarzą w twarz z oskarżonym, zorganizowania tej konfrontacji w taki sposób, by chroni zarówno dobro dziecka, jak i dobro sprawy;

14.4.6. dostosowanie postępowań cywilnych i karnych do dzieci z naciskiem na metody pozwalające uniknąć zbędnego stresu, zwłaszcza w przypadku składania zeznań przez dzieci i ich obecności w sądzie (np. wykorzystanie połączenia wideo);

14.4.7. zachęcanie państw członkowskich do wprowadzania prawa zakazującego przestępcom skazanym za przestępstwa seksualne wobec dzieci podróżowanie za granicę.

15. Zgromadzenie wzywa także państwa członkowskie do:

15.1. ratyfikowania międzynarodowych i europejskich aktów prawnych dotyczących ochrony dzieci wymienionych powyżej;

15.2. ustanowienie lub, jeśli już są ustanowione, umocnienie mechanizmów mediacyjnych mających na celu złagodzenie cierpienia dzieci, zwłaszcza w takich okolicznościach, jak separacja rodziców, oraz powołanie instytucji rzecznika praw dziecka, do którego można się zwrócić bezpośrednio w poważnych sprawach lub rozszerzenie obowiązków istniejącego rzecznika tak, by obejmowały ochronę dzieci przed wszelkimi formami przemocy;

15.3. umocnienie współpracy na poziomie krajowym i międzynarodowym pomiędzy siłami policji i organami ścigania w zakresie skutecznego działania przeciwko wykorzystywaniu dzieci i handlowi dziećmi w Europie i poza jej granicami;

15.4. podjęcie prac w kierunku stworzenia państwowego organu, którego zadaniem byłoby zbieranie informacji na temat dzieci–ofiar przemocy, wykorzystywania lub nadużyć, oraz osób skazanych za takie przestępstwa, w celu utworzenie centralnej bazy danych umożliwiającej wymianę informacji, do której wszystkie zainteresowane strony miałyby dostęp, co wspomogłoby walkę z powyższymi zjawiskami i przyspieszyłoby rozwiązanie sporów z udziałem dzieci, zwłaszcza konfliktów rodzinnych, z myślą o stworzeniu centrum monitorującego zachowania przestępcze w każdym kraju i na poziomie europejskim, które zbierałoby wiarygodne dane statystyczne dotyczące przypadków przemocy, wykorzystywania i nadużyć z udziałem dzieci;

15.5. powołanie specjalistycznych instytucji europejskich, jak również utworzenie międzynarodowych sieci współpracy i koordynacji pomiędzy władzami rządowymi, sądowymi, siłami policji, instytucjami państwowymi i organizacjami pozarządowymi specjalizującymi się w ochronie praw dzieci.

16. Wreszcie, Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie do ujednolicenia polityki na rzecz dzieci poprzez zastosowanie następujących środków:

16.1. opracowanie planów działania na szczeblu lokalnym i krajowym w celu wyeliminowania przemocy, wykorzystywania i nadużyć wobec dzieci, zwłaszcza w kręgu rodzinnym, w szkole, w instytucjach opiekuńczo–wychowawczych i w lokalnych społecznościach;

16.2. wprowadzenie długoterminowych programów szkoleniowych, informacyjnych i zwiększających świadomość, skierowanych do dzieci, rodziców, specjalistów i wszystkich władz szczególnie odpowiedzialnych za prawną i społeczną ochronę dzieci, oraz za wykrywanie niegodziwego traktowania i wszelkich form wykorzystywania i nadużyć oraz sposobów podejścia do takich problemów;

16.3. zorganizowane ścisłego i regularnego nadzoru nad dziećmi–ofiarami i sprawcami przemocy lub zapewnienie im wsparcia ze strony wykwalifikowanych specjalistów i w dalszej kolejności społecznej readaptacji i rehabilitacji;

16.4. ustanowienie procedur nadzoru dla instytucji odpowiedzialnych za opiekę nad dziećmi (takich jak szkoły, sierocińce, agencje pośredniczące w umieszczaniu dzieci w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, izby zatrzymań dla młodocianych przestępców itd.), jak również metod wykrywania aktów przemocy, wykorzystywania i nadużyć wobec dzieci (np. poprzez badania lekarskie w szkole i placówkach przedszkolnych oraz wywiady psychologiczne), tak aby poświadczyć i usankcjonować wszystkie tego typu zachowania;

16.5. utworzenie darmowych linii telefonicznych, centrali telefonicznych przyjmujących zgłoszenia telefoniczne oraz stron internetowych, przez które dzieci mogłyby anonimowo zgłaszać akty przemocy, wykorzystywania i nadużyć, i przez które można by rozpowszechniać wśród dzieci będących ofiarami jakiegokolwiek niegodziwego traktowania informacje zwłaszcza na temat instytucji społecznych, specjalnych stowarzyszeń, organów lub instytucji, takich jak rzecznik praw dziecka, do których dzieci mogłyby bezpośrednio i anonimowo zgłaszać skargi dotyczące aktów przemocy, których stały się ofiarami lub popełnionych wobec innych dzieci.

17. Zgromadzenie zachęca Komitet Monitoringu Zgromadzenia, aby nadal uwzględniał dobro dzieci w swych czynnościach i raportach.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1778 (2007)[92]
Ofiary wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć

1. Zgromadzenie Parlamentarne, powołując się na swą Rezolucję 1530 (2007) w sprawie ofiar wśród dzieci: eliminacja wszelkich form przemocy, wykorzystywania i nadużyć, zaleca, aby Komitet Ministrów zwrócił się z prośbą o niezwłoczne podpisanie i ratyfikowanie istniejących międzynarodowych i europejskich aktów prawnych dotyczących ochrony dzieci, zwłaszcza aktów wymienionych w rezolucji, do tych państw członkowskich Rady Europy, które jeszcze tego nie uczyniły, a także o potwierdzenie w ciągu sześciu miesięcy, że podjęte zostały kroki w tej sprawie oraz o wprowadzenie w państwach członkowskich procedury monitorującej gwarancje przyznane dzieciom.

2. Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o podjęcie wszelkich niezbędnych kroków, które spowodują, że państwa członkowskie Rady Europy:

2.1. zaprojektują i wdrożą krajowe procedury prawne i socjalne, zgodnie z wytycznymi Rezolucji 1530 (2007), prowadzące do zagwarantowania dzieciom ochrony przed wszelkimi formami przemocy, wykorzystywania lub nadużyć;

2.2. zachęcą kompetentne władze państwowe do szerszej dystrybucji wśród dzieci i dorosłych informacji i porad na temat zapobiegania, wykrywania i osądzania niegodziwego traktowania dzieci, oraz rozszerzenia szkoleń specjalistycznych w tym zakresie dla specjalistów zajmujących się dziećmi;

2.3. będą propagowały działania partnerskie i współpracę na szczeblu krajowym, europejskim i międzynarodowym w zakresie wdrażania skutecznych mechanizmów ochrony dzieci,

[92] Debata Zgromadzenia z dnia 23 stycznia 2007 r. (3. Posiedzenie) (patrz Dok. 11118, sprawozdanie Komitetu ds. Praw Człowieka i Spraw Prawnych, sprawozdawca: Gardetto, oraz Dok. 11138, opinia Komitetu ds. Zdrowia, Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Ohlsson). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 23 stycznia 2007 r. (4. Posiedzenie).

takich jak stworzenie centralnej bazy danych umożliwiającej rejestrowanie różnych rodzajów przemocy i jej ofiar, aby ujawniać i rozbijać jakiekolwiek sieci przestępcze zajmujące się wykorzystywaniem dzieci oraz uruchomiły odpowiednią, skuteczną machinę karnego wymiaru sprawiedliwości;

2.4. ustalą plany działania oparte na odpowiednich zasobach materialnych i ludzkich, aby zwalczać wszelkie formy przemocy, wykorzystywania i niegodziwego traktowania dzieci.

3. Oprócz tego, Zgromadzenie apeluje do Komitetu Ministrów, aby poinstruował swe kompetentne komitety rządowe, zwłaszcza Europejski Komitet ds. Współpracy Prawnej (CDCJ), współpracujący blisko ze Zgromadzeniem Parlamentarnym, aby stworzyły projekt konwencji, której celem byłoby zapewnienie dzieciom spójnej, skutecznej ochrony przed wszelkimi formami przemocy, wykorzystywania lub nadużyć i prawo modelowe odzwierciedlające zapisy projektu konwencji, które mogłoby obowiązywać we wszystkich państwach członkowskich i w szczególności definiowałoby takie pojęcia, jak najlepiej pojęty interes dziecka, ujednolicałoby definicje prawne przestępstw popełnionych wobec dzieci oraz dążyłoby do spójnej ochrony dzieci przed jakąkolwiek ingerencją w ich integralność fizyczną lub psychiczną bez względu na przyczynę i formę tej ingerencji.

4. Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o poinstruowanie odpowiednich komitetów rządowych, aby zaproponowały środki umożliwiające i optymalizujące dostęp dzieci do procedur apelacyjnych i skarżących mających na celu podtrzymanie praw im nadanych na mocy istniejących aktów prawnych Rady Europy, a zwłaszcza europejskiej Konwencji praw człowieka (ETS Nr 5) oraz zrewidowanej Europejskiej Karty Społecznej (ETS Nr 163).

5. Zgromadzenie zwraca się do Komitetu Ministrów z prośbą o znalezienie sposobu i środków w celu zaangażowania dzieci w prace związane z postanowieniami niniejszego zalecenia w możliwie jak największym zakresie.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Rezolucja 1714 (2010)[93]
Dzieci będące świadkami przemocy domowej

1. Przemoc domowa to w większości przypadków przemoc wobec kobiet popełniana przez mężczyzn w ich najbliższym środowisku społecznym. Zawsze, gdy obiektem przemocy jest matka, istnieje duże prawdopodobieństwo, że dziecko będzie świadkiem przemocy. Każde dziecko narażone na przemoc w domu reaguje inaczej, lecz bycie świadkiem przemocy wobec swej matki jest we wszystkich przypadkach formą psychicznego znęcania się, które może mieć poważne konsekwencje dla dziecka.

2. Zgromadzenie Parlamentarne z zadowoleniem odnotowuje przyjęcie „Strategii na lata 2009–2011. Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", i jej trzy główne pola działania: propagowanie dostępu dla dzieci do wymiaru sprawiedliwości, eliminację wszelkich form przemocy wobec dzieci oraz wpływ i uczestnictwo dzieci w życiu społecznym. W ramach wyżej wymienionych prac, Zgromadzenie wspierało tworzenie wytycznych polityki Rady Europy dotyczących zintegrowanych polityk krajowych na rzecz ochrony dzieci przed przemocą (przyjętych w dniu 18 listopada 2009 r.) oraz otwarcie Platformy Rady Europy ds. praw dzieci (w czerwcu 2009 r.) Zgromadzenie przyjmuje z satysfakcją także przygotowanie wytycznych europejskich dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci.

3. Zgromadzenie ze szczególnym zadowoleniem odnotowuje ciągłe wysiłki podejmowane przez Komitet *ad hoc* ds. zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (CAHVIO) mające na celu opracowanie wiążącego instrumentu prawnego dotyczącego przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (która w przeważającym stopniu dotyka kobiety). Instrument ten powinien być głównym aktem prawnym na poziomie Rady

[93] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 12 marca 2010 r. (patrz Dok.12111, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia i Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Ohlsson; oraz Dok. 12155, opinia Komitetu ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Rupprecht). Patrz także Zalecenie 1905 (2010).

Europy w tej dziedzinie, obejmującym także problem dzieci będących świadkami przemocy domowej.

4. Mimo znacznych osiągnięć dokonanych w dziedzinie praw dzieci na wszystkich poziomach politycznych, konieczne są szersze działania na rzecz dzieci będących świadkami przemocy domowej. Są one zbyt często pomijane jako ofiary psychicznego wymiaru przemocy domowej, jako potencjalne ofiary w przyszłości i jako element łańcucha przemocy, mogący pomóc w rozpoznaniu potencjalnych zagrożeń i uniknięciu dalszych aktów przemocy.

5. W związku z powyższym, Zgromadzenie wzywa parlamenty krajowe państw członkowskich Rady Europy do:

5.1. udzielenia silnego wsparcia działalności Rady Europy związanej z prawami dzieci we współpracy z ministerstwami zainteresowanych krajów;

5.2. wspierania Platformy Rady Europy ds. praw dzieci jako stałego wirtualnego forum mającego na celu strategiczne planowanie, wdrożenie i ocenę działalności Rady Europy związanej z dziećmi;

5.3. rozpowszechniania świadomości na temat norm ujętych w wytycznych polityki Rady Europy dotyczących zintegrowanych strategii na rzecz ochrony dzieci przed przemocą i pomocy w ich wdrażaniu;

5.4. zachęcania swych odpowiednich ministerstw krajowych reprezentowanych w CAHVIO do współtworzenia przyszłej konwencji Rady Europy, która powinna:

5.4.1. skupiać się na temacie przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej, zgodnie z wcześniejszym Zaleceniem 1847 (2008) Zgromadzenia w sprawie zwalczania przemocy wobec kobiet: ku konwencji Rady Europy;

5.4.2. nadać dzieciom, o których mowa, rzeczywisty status „ofiar pośrednich", aby uwzględnić w stosowny sposób wpływ, jaki sytuacje przemocy domowej mogą na nich wywrzeć;

5.4.3. przewidywać zastosowanie specjalnych środków uwzględniających problem równouprawnienia płci, aby zaradzić różnym konsekwencjom przemocy domowej dla dziewczynek i chłopców w ich życiu nastoletnim i dorosłym;

5.4.4. uwzględnić zapisy dotyczące rozbudowy spójnej, międzydyscyplinarnej sieci służb społecznych, do których dostęp byłby otwarty dla wszystkich dzieci i które gwarantowałyby, że interesy dzieci nie będą przesłonięte problemami, które w przeważającej mierze dotyczą dorosłych, a zwłaszcza matek;

5.4.5. podkreślać znaczenie edukacji dzieci od najmłodszego wieku uczącej zachowań opartych na wzajemnym szacunku i braku przemocy, aby zapobiegać przekazywaniu zachowań opartych na przemocy domowej z pokolenia na pokolenie.

6. Zgromadzenie zwraca się także do państw członkowskich z prośbą o:

6.1. rozpoczęcie wspólnych poszukiwań innowacyjnego podejścia i metod działania w kwestii sytuacji dzieci będących świadkami przemocy domowej (porównanie najlepszych praktyk);

6.2. dalsze podnoszenie świadomości na temat sytuacji dzieci będących świadkami przemocy domowej oraz uwzględnienie tego zagadnienia w kontekście krajowego ustawodawstwa i polityk w podejściu międzydyscyplinarnym, uwzględniającym problem równości płci, ukierunkowanym szczególnie na ochronę dzieci, karanie przestępstw z użyciem przemocy domowej lub zapewnienie rekompensaty finansowej świadkom przemocy jako ofiarom jej destrukcyjnego wpływu na psychikę;

6.3. włączenie do swego ustawodawstwa prawa dzieci do edukacji opartej na wzajemnym szacunku i braku przemocy;

6.4. zwrócenie większej uwagi w procedurach prawnych i administracyjnych na dzieci będące świadkami przemocy domowej na przykład poprzez:

6.4.1. ustanowienie specjalnych regulacji dla przesłuchań dzieci jako świadków przemocy, aby uniknąć powtarzania zeznań i nieuzasadnionego lub poniżającego przesłuchiwania i aby zredukować traumę spowodowaną postępowaniem prawnym i administracyjnym;

6.4.2. zapewnienie dzieciom, o których mowa, ochrony fizycznej podczas stosownego postępowania sądowego, kurateli i prawa dostępu po zaistnieniu sytuacji przemocy domowej;

6.4.3. zapewnienie dzieciom, o których mowa, ochrony i wsparcia, nie tylko w schroniskach dla kobiet–ofiar przemocy w rodzinie, jak to się często dzieje, lecz także poza tego typu instytucjami;

6.4.4. udostępnienie odpowiednim podmiotom służb społecznych i innych wiedzy niezbędnej do postępowania z dziećmi będącymi świadkami przemocy domowej (szkolenie służb policyjnych i nauczycieli);

6.4.5. uwzględnienie najlepszego interesu dziecka będącego świadkiem przemocy przy orzekaniu o władzy rodzicielskiej i kontakcie sprawcy przemocy domowej z dzieckiem, które było jej świadkiem;

6.5. uświadamianie problemu dzieci będących świadkami przemocy domowej poprzez zintegrowane podejście mające na celu zapobieganie poważnej traumie psychicznej u dzieci i poprzez programy edukacyjne dla rodzin — zapobieganie przenoszeniu przemocy z pokolenia na pokolenie i powtarzaniu się takich sytuacji w przyszłości.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1905 (2010)[94]
Dzieci będące świadkami przemocy domowej

1. Powołując się na swą Rezolucję 1714 (2010) w sprawie dzieci, które są świadkami przemocy domowej, Zgromadzenie Parlamentarne pragnie powtórzyć, że sytuacja dzieci będących świadkami przemocy domowej, a zwłaszcza niebezpieczeństwo, na które są narażone, są zbyt często pomijane w programach stosownych polityk państwowych. Z tego względu Zgromadzenie uważa, że nasilenie określonych działań na rzecz takich dzieci jest konieczne na wszystkich szczeblach politycznych oraz że należy uwzględnić różne aspekty wpływu przemocy domowej na chłopców i dziewczynki.

2. W związku z powyższym, Zgromadzenie wzywa Komitet Ministrów do poinstruowania Komitetu *ad hoc* ds. zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (CAHVIO), aby:

2.1. rozważył problem dzieci, które są świadkami przemocy domowej w świetle przyszłej konwencji Rady Europy, która skupia się na temacie przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej, zgodnie z wcześniejszym Zaleceniem 1847 (2008) Zgromadzenia w sprawie zwalczanie przemocy wobec kobiet: ku konwencji Rady Europy;

2.2. nadał dzieciom, o których mowa, w odpowiednich artykułach przyszłej konwencji, rzeczywisty status „ofiar pośrednich", aby w stosowny sposób uwzględnić, wpływ, jaki sytuacje przemocy domowej mogą na nich wywrzeć, mając na uwadze aspekt płci;

2.3. uwzględnił w przyszłej konwencji zapisy dotyczące rozbudowy spójnej, międzydyscyplinarnej sieci służb społecznych, do których dostęp byłby otwarty dla wszystkich dzieci

[94] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 12 marca 2010 r. (patrz Dok. 12111, sprawozdanie Komitetu ds. Zdrowia i Spraw Społecznych i Rodzinnych, sprawozdawczyni: Ohlsson; oraz Dok. 12155, opinia Komitetu ds. Równości Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Rupprecht).

i które gwarantowałyby, że interesy dzieci nie będą przesłonięte problemami, które w przeważającej mierze dotyczą dorosłych;

2.4. podkreślał w odpowiednich artykułach przyszłej konwencji znaczenie edukacji dzieci od najmłodszego wieku w zakresie zachowań opartych na wzajemnym szacunku i braku przemocy, a więc znaczenie prewencji w przekazywaniu z pokolenia na pokolenie zachowań opartych na przemocy domowej.

3. Zgromadzenie zwraca się także do Komitetu Ministrów z prośbą o:

3.1. poinstruowanie komitetów reprezentowanych w Grupie Specjalistów ds. wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci (CJ-S-CH), aby ujęły w przyszłych wytycznych Rady Europy dotyczących wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dla dzieci, które obecnie są przygotowywane, odpowiednie zapisy dotyczące wysłuchania zeznań dzieci będących świadkami przemocy domowej, zarówno na etapie dochodzenia, jak i podczas postępowania sądowego, tak aby dzieci uniknęły kilkakrotnego składania upokarzających zeznań i aby zredukować wywoływaną tym u nich traumę;

3.2. kontynuowanie działań ujednolicających prawa dzieci we wszystkich dziedzinach polityki Rady Europy i lepszą koordynację jej działań, zwłaszcza poprzez Platformę Rady Europy ds. praw dzieci, tak aby przyczynić się do lepszej widoczności i skuteczniejszej implementacji norm europejskich na szczeblu krajowym.

VI. PRAWO DZIECKA DO UCZESTNICTWA W ŻYCIU PUBLICZNYM

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1532 (2001)
Aktywna polityka społeczna na rzecz dzieci i nastolatków z miast i miasteczek

a. Zgromadzenie Parlamentarne wyraża swoje zaniepokojenie faktem, że młodzi ludzie w miastach i miasteczkach charakteryzują się coraz bardziej antyspołeczną postawą, oraz żywi obawę w związku z istnieniem wielu patologii społecznych związanych z życiem miejskim i powstawaniem podmiejskich „gett".

b. Obraz obszarów miejskich o trudnej sytuacji obecnych w całej Europie wielokrotnie pojawia się w przekazach krajowych mediów dotyczących przypadków przemocy wobec dzieci; przestępczości nieletnich, czasami z udziałem bardzo małych dzieci; posiadania broni i narkotyków, w szczególności w placówkach oświatowych; oraz ciężkiej sytuacji dzieci żyjących na ulicy.

c. Jednakże zjawiska związane z poczuciem niemocy panującym wśród młodych ludzi zamieszkujących obszary miejskie należy rozpatrywać w szerszym kontekście gwałtownych przemian społecznych i gospodarczych, w konsekwencji, których wiele rodzin i dzieci w Europie żyje w skrajnym ubóstwie, zarówno w ugruntowanych demokracjach, jak i w nowych krajach członkowskich Rady Europy.

d. Bezrobocie, ubóstwo, rozpad rodziny, przemoc dorosłych, osłabienie opieki społecznej i innej infrastruktury publicznej oraz brak odpowiedniego poczucia wspólnoty i wsparcia — wszystkie te czynniki mają wpływ na doświadczenia życiowe i zachowania dzieci i młodzieży w miastach i miasteczkach.

e. Akty przemocy wśród młodzieży nie zawsze mają na celu nielegalne przywłaszczenie cudzego mienia i najczęściej stanowią formę protestu i ugruntowania własnej pozycji. Przemoc wśród młodzieży przyjmuje różne postacie: przemoc skierowana przeciwko samemu sobie

(samobójstwo, zażywanie narkotyków), przemoc w obrębie grupy (prześladowanie w szkole, młodociane gangi w gettach) lub przemoc skierowana przeciwko społeczeństwu przybierająca formę „przestępstw nienawiści".

f. Ponadto, jak pokazują statystyki, dzieci i młodzież częściej są ofiarami niż sprawcami przemocy.

g. W związku z powyższym przemoc wśród młodzieży nie powinna być rozpatrywana jako oddzielne zjawisko, ale jako istotny wskaźnik świadczący o niemocy, nietolerancji, strachu i przemocy wśród dorosłych.

h. Coraz więcej osób uświadamia sobie, że system wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich lub organy wymiaru sprawiedliwości karnej same nie będą w stanie rozwiązać problemów stwarzanych lub doświadczanych przez dzieci i młodych ludzi będących sprawcami przestępstw.

i. W związku z powyższym Zgromadzenie Parlamentarne jest zaniepokojone tworzeniem takich polityk w ramach wymiaru sprawiedliwości, które stoją w sprzeczności z Konwencją ONZ o prawach dziecka, ratyfikowaną przez wszystkie kraje członkowskie Rady Europy, a dokładniej sytuacją dzieci w więzieniu, w szczególności podczas oczekiwania na proces. W przypadku dzieci zamiast aresztu należy stosować uznane na arenie międzynarodowej postępowanie pozasądowe oraz oparte na społeczności lokalnej działania i środki alternatywne.

j. Zgromadzenie Parlamentarne jest przekonane, że odpowiedzią na przemoc wśród młodzieży nie jest stosowanie represji czy kar, ale prewencja kierowana na jak najwcześniejszym etapie do dzieci z grup ryzyka i znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.

k. Ponadto, aktywna polityka społeczna dla dzieci i młodzieży nie powinna skupiać się tylko na dzieciach i osobach nieletnich będących sprawcami przestępstw, doświadczających przemocy lub żyjących w ubóstwie, ale w takim samym stopniu na działaniach prewencyjnych skierowanych do wszystkich dzieci z grup ryzyka (z uwzględnieniem przypadków przemocy w rodzinie, słabego wsparcia ze strony rodziców, negatywnych wczesnych doświadczeń życiowych itd.). Środki te i działania powinny uwzględniać szczególną sytuację i doświadczenia dziewcząt w rodzinie, społeczności lokalnej oraz w społeczeństwie w ogóle.

l. Potrzebna jest zmiana woli politycznej, która umożliwi odpowiednie wsparcie dla realizacji interdyscyplinarnych działań podejmowanych na wczesnym etapie i mających na celu zapewnienie dzieciom i młodym ludziom możliwości zdobycia pozytywnych doświadczeń życiowych, przywrócenie wartości demokratycznych i obywatelskich, promowanie kreatywności, solidarności i pozytywnego udziału w życiu społeczności lokalnej.

m. W związku z powyższym Zgromadzenie Parlamentarne wyraża uznanie dla działań międzyrządowych podejmowanych w ramach Rady Europy, w szczególności w zakresie edukacji, kultury, zajęć dla młodzieży, spójności społecznej oraz zapobiegania przestępczości i narkomanii.

n. Kwestiami przestępczości oraz bezpieczeństwa w obszarach miejskich zajmuje się także Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Europy (CLRAE), który uchwalił ostatnio instrukcje dotyczące polityki samorządów lokalnych mającej na celu zmniejszenie przestępczości.

o. Zgromadzenie Parlamentarne jest przekonane, że odpowiednia reakcja na poczucie niemocy panujące wśród młodych ludzi zamieszkujących obszary miejskie wymaga podejmowania wspólnych, skoordynowanych działań różnych partnerów na poziomie lokalnym i krajowym, popartych wymianą doświadczeń i wytycznych ustanowionych na szczeblu europejskim.

p. Nawiązując do kwestii poruszonych w Zaleceniu 1286 (1996) w sprawie europejskiej strategii na rzecz dzieci oraz Zaleceniu 1460 (2000) w sprawie powołania Europejskiego Rzecznika Praw Dziecka, Zgromadzenie Parlamentarne zaleca, aby Komitet Ministrów:

a. nadał odpowiedni priorytet polityce społecznej dla dzieci i młodzieży w miastach i miasteczkach oraz nakazał odpowiednim organom opracowanie wytycznych w tym obszarze na podstawie ogólnoeuropejskich informacji na temat życia i doświadczeń dzieci;

q. zaapelował do krajów członkowskich Rady Europy o:

1) zagwarantowanie, poprzez wyraźne uznanie — w treści konstytucji lub innych krajowych aktów prawnych — obywatelskich i politycznych praw dzieci, jak również ich praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, zagwarantowanych w Konwencji ONZ o prawach dziecka;
2) ratyfikację wszystkich odnośnych konwencji Rady Europy w sprawie praw i ochrony dzieci, w szczególności Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci;
3) angażowanie się w wymianę doświadczeń na szczeblu europejskim, z udziałem zarówno władz krajowych, jak i lokalnych (europejska sieć zapobiegania przestępczości, europejskie obserwatorium bezpieczeństwa w miastach itd.);
4) budowanie aktywnej polityki społecznej dla dzieci i młodzieży w miastach i miasteczkach w oparciu o następujące elementy:
   i. środki i programy, które wspierają rodziców i rodziny w roli rodzica;
   ii. opieka społeczna i systemy świadczeń zapewniające wsparcie dla rodziców i rodzin;
   iii. środki i polityki oparte na partnerstwie i angażowaniu wszystkich sektorów — lokalnego i krajowego, publicznego i prywatnego;
   iv. środki przeznaczone na działania podejmowanie w odpowiedzi na różnego rodzaju ryzyko i zagrożenia doświadczane przez dzieci i młodzież w fizycznym i społecznym środowisku, w którym żyją;
   v. wypracowanie, z myślą o dzieciach będących sprawcami przestępstw, alternatywnych form rozstrzygania sporów, takich jak: postępowanie alternatywne dla procesów sądowych i dla stosowania aresztu oraz oparte na społeczności lokalnej środki i działania, zgodnie z międzynarodowymi standardami obowiązującymi w systemie wymiaru sprawiedliwości w przypadku dzieci;

vi. zharmonizowane standardy i praktyki (np. sądy specjalizujące się w sprawach nieletnich) obowiązujące we wszystkich krajach członkowskich Rady Europy w odniesieniu do dzieci, które popełniają przestępstwa lub są ofiarami przestępstw (np. przemoc w rodzinie, wykorzystywanie seksualne);
vii. promowanie roli edukacji formalnej i nieformalnej w przygotowaniu dzieci do dorosłości oraz do ich roli w społeczeństwie obywatelskim i politycznym, w promowaniu takich wartości, jak tolerancja i szacunek wobec innych oraz w zwalczaniu nierówności ze względu na trudną sytuację życiową i płeć;
viii. pomoc w przejściu od czasu edukacji szkolnej do okresu zatrudnienia, zapewnienie dzieciom i młodzieży umiejętności niezbędnych na rynku pracy;
ix. zapewnienie możliwości spędzania czasu wolnego (kultura, sport itd.) dla dzieci i młodzieży;
x. programy i projekty, które pomagają dzieciom i młodzieży w przeciwdziałaniu negatywnym skutkom społecznego wykluczenia i marginalizacji;
xi. mechanizmy, dzięki którym polityki wpływające na wszystkie dziedziny życia społecznego i politycznego — zatrudnienie, mieszkalnictwo, przestępczość, zdrowie, edukacja itd. — są korzystne z punktu widzenia ochrony najlepiej pojętego interesu dzieci;
xii. ustanowienie krajowego rzecznika praw dziecka w celu promowania i monitorowania przestrzegania praw dzieci;
xiii. pozytywna rola Internetu, ogólnoświatowej sieci oraz nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych w dostarczaniu informacji dzieciom i młodzieży oraz w zapewnieniu mechanizmu do koordynacji ich działań i zajęć;
xiv. udział dzieci i młodzieży w procesie podejmowania decyzji oraz tworzenia polityki;
xv. promowanie wspierającej roli członków dalszej rodziny i społeczności lokalnych;
xvi. uwzględnienie kwestii związanych z płcią i planowaniem rodziny;
xvii. środki i działania mające na celu poprawę sytuacji dzieci żyjących na ulicy.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1654 (2004)[95]
Prawa obywatelskie i równość szans

1. Zgodnie z tradycją, każde państwo ustala wedle swego własnego prawa, kim są jego obywatele, choć wiele państw zgodziło się przyjąć międzynarodowe akty prawne dotyczące obywatelstwa, wielokrotnego obywatelstwa oraz bezpaństwowości.

2. W kwestii obywatelstwa należy uwzględnić zarówno słuszny interes państwa, jak i interes jednostki. Jednym z najważniejszych, słusznych interesów jednostki jest wolność od dyskryminacji — zwłaszcza na tle różnic. Jednakże, podczas gdy zasada ta jest dziś uznawana teoretycznie przez większość państw, w praktyce dyskryminacja była obecna w przeszłości i może wciąż się pojawiać w niektórych sytuacjach.

3. Niestety, do tej pory nie zostały jeszcze podjęte żadne dogłębne badania porównawcze na temat obywatelstwa skupiające się na szansach kobiet i mężczyzn w państwach członkowskich i państwach– obserwatorach Rady Europy. Tak więc Zgromadzenie Parlamentarne musi oprzeć swą ocenę sytuacji na badaniu przeprowadzonym przez jego Komitet ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, na które odpowiedziały trzydzieści dwa państwa członkowskie i trzy państwa–obserwatorzy Rady Europy.

4. Zgromadzenie gratuluje tym państwom, które usunęły przepisy dyskryminujące pod względem różnic płci ze swych systemów prawnych. W szczególności Zgromadzenie z zadowoleniem odnotowuje eliminację dyskryminacji wobec kobiet w niektórych państwach członkowskich Rady Europy (gdzie obywatelstwo przekazywane jest po linii męskiej, lub gdzie kobiety straciły swe obywatelstwo po zawarciu małżeństwa z obcokrajowcem), jak również eliminację dyskryminacji wobec mężczyzn (którzy nie we wszystkich przypadkach mogli przekazywać swe obywatelstwo dzieciom ze związków pozamałżeńskich, zwłaszcza tym urodzonym za granicą).

[95] Tekst przyjęty przez Stały Komitet działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 2 marca 2004 r. (patrz Dok. 10070, sprawozdanie Komitetu ds. Równych Szans dla Kobiet i Mężczyzn, sprawozdawczyni: Aguiar).

Prawie wszystkie prawa, o których mowa w tym dokumencie, działają wstecz, co ma kapitalne znaczenie w dziedzinie praw obywatelskich.

5. Jednakże pozostaje jeszcze dużo pracy do wykonania. Mężczyźni wciąż napotykają przeszkody w przekazywaniu swego obywatelstwa dzieciom urodzonym ze związków pozamałżeńskich z matką obcego pochodzenia w Danii, Islandii, na Malcie i w Szwajcarii. Pewne formy dyskryminacji wobec kobiet istnieją także nadal w Szwajcarii i Turcji, które planują już zrewidować swe systemy prawne, aby wyeliminować wszelkie przejawy dyskryminacji. Niektóre przepisy prawa stosowane wobec osób będących na utrzymaniu mieszkańców Watykanu mogłyby zostać zrewidowane, aby zapewnić równe traktowanie mężczyzn i kobiet.

6. Zgromadzenie wskazuje także, że sytuacja w trzynastu państwach członkowskich i dwóch państwach o statusie obserwatora, względem których nie można było przeprowadzić badań, może dawać powody do uzasadnionego niepokoju. Przepisy prawa niektórych państw dotyczące wymogów naturalizacji mogą także prowadzić do niezamierzonej dyskryminacji kobiet obcego pochodzenia pod względem, na przykład, dochodu, integracji społecznej lub znajomości języka, mimo że niektóre państwa podjęły działania, aby zniwelować ten efekt.

7. Zgromadzenie zaleca więc, aby Komitet Ministrów:

i. przeprowadził szczegółowe badania porównawcze przepisów prawa dotyczących obywatelstwa we wszystkich państwach członkowskich Rady Europy i państwach o statusie obserwatora, skupiające się na problemie równości szans dla kobiet i mężczyzn, które wykazałyby istnienie wszelkich podziałów ze względu na płeć (zamierzonych bądź nie lub wynikających z niedziałających wstecz nowych przepisów prawa mających wyeliminować dyskryminację), zwróciłyby uwagę na najlepsze praktyki i przedstawiłyby konkretne propozycje naprawy wszelkich wad systemów prawnych.
ii. wezwał rządy i parlamenty państw członkowskich i państw o statusie obserwatora do wyeliminowania wszelkich ewentualnych form dyskryminacji na tle różnic płci w swych przepisach prawnych dotyczących obywatelstwa, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, oraz by zagwarantowały, że przepisy te działają wstecz i są stosowane w sposób neutralny wobec obu płci.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1882 (2009)[96]
Promowanie Internetu i usług medialnych online odpowiednich dla małoletnich

1. Dwadzieścia lat po tym, jak narodziła się idea utworzenia sieci World Wide Web w Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN w Genewie, Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy pragnie powołać się na decyzję głów państw i rządów podjętą na III Szczycie w Warszawie w 2005 r. postanawiającą, że Rada Europy będzie intensywnie pracować nad kwestią dzieci w społeczeństwie informacyjnym, zwłaszcza w kontekście rozwoju ich umiejętności w zakresie mediów oraz nad zapewnieniem dzieciom ochrony przed szkodliwymi treściami.

2. Internet zwielokrotnił możliwości zdobywania informacji i komunikacji w niespotykany dotąd sposób. Nowy wymiar technologiczny w informacji i wymianie danych nie zmienia ustalonych standardów wolności słowa i informacji, które obejmują także proporcjonalne ograniczenia prawne związane z ochroną małoletnich w społeczeństwie demokratycznym.

3. Internet staje się coraz ważniejszą częścią kultury. Za jego pośrednictwem można przekazać prawie wszystkie elementy kultury szybciej i efektywniej niż przez jakiekolwiek inne medium; Internet ma wpływ na społeczeństwo i jego kulturę, ponieważ zmienia postać relacji międzyludzkich i wprowadza nowe formy komunikacji, zwłaszcza wśród małoletnich. Jeśli pragniemy mieć silną podstawę kulturową, powinniśmy zastosować odpowiednie sposoby korzystania z Internetu z myślą o młodszych pokoleniach.

4. Dzieci i nastolatki coraz lepiej potrafią poszerzać swe społeczne i kulturowe horyzonty poza granice geograficzne, co może prowadzić do lepszego zrozumienia między narodami i lepszej współpracy między ludźmi. Nowe technologie i usługi komunikacyjne dostarczają

[96] Debata Zgromadzenia w dniu 28. września (28 posiedzenie) (patrz Dok. 11924, raport Komitetu ds. Kultury, nauki i Edukacji, sprawozdawca: Kozma). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 28 września 2009 r. (28. Posiedzenie).

nowe okazje i możliwości edukacji formalnej i nieformalnej, stymulują kreatywność, stosunki społeczne i uczestnictwo obywatelskie. Możliwości te należy wykorzystać na korzyść dzieci i nastolatków. Jednakże, relacje towarzyskie online nie powinny zastępować prawdziwego życia tak zwaną rzeczywistością wirtualną, której implikacje psychologiczne i społeczne nie są jeszcze znane.

5. Pewne treści w Internecie mogą mieć negatywny wpływ na dzieci i nastolatki. Na przykład treści przedstawiające kobiety i dzieci jako obiekty lub ograniczające ich wizerunek do niemoralnych stereotypów damsko–męskich, mogą prowadzić do przemocy na tle różnic płci zarówno w świecie prawdziwym, jak i wirtualnym w tym do (cyber-)przemocy szkolnej i rówieśniczej, prześladowania, gwałtów, a nawet do masowej rzezi w szkole.

6. Małoletni często mają dostęp do Internetu i usług sieci komórkowych bez nadzoru ze strony rodziców czy nauczycieli. W łatwy sposób można przesyłać obrazy i dźwięki. Dostępność pornografii dziecięcej jest tu najistotniejszym problemem i wymaga natychmiastowej reakcji ze strony państw, ale także dostawców usług Internetowych i przemysłu telekomunikacyjnego.

7. Coraz większa liczba małoletnich dzieli się swym życiem prywatnym na forum publicznym w Internecie, a jednocześnie wiele firm oferuje informacje na temat indywidualnych osób i ich profilowanie w oparciu o takie prywatne informacje. Tak więc życie prywatne i intymne szczegóły wkraczają w domenę publiczną na niewiadomo jak długi czas. Osoby prywatne, przedsiębiorstwa handlowe, uniwersytety, pracodawcy i inni coraz częściej korzystają z tych dostępnych w Internecie informacji o osobach prywatnych w celu określenia zawczasu możliwości kontaktu z nimi. Państwa mają obowiązek jednak chronić prywatność na mocy Artykułu 8 europejskiej Konwencji praw człowieka.

8. Ciągły wzrost reklam i biznesu w Internecie i mediach online prowadzi do coraz o agresywniejszych praktyk komercyjnych, skierowanych także do małoletnich. Przy globalnym wymiarze Internetu, etyka i normy prawne mogą się drastycznie różnić na szczeblu międzynarodowym. Tak więc najkorzystniej byłoby opracować standardy, które uznawane byłyby w całej Europie, a także poza nią.

9. Tradycyjne przepisy dotyczące mediów zakazują lub ograniczają treści w mediach, które mogą zaszkodzić fizycznemu, umysłowemu lub moralnemu rozwojowi dzieci i nastolatków. Zgromadzenie podkreśla, że rodzice mogą i powinni określać, co uważają za szkodliwe dla swych dzieci, a co nie. Dyrektorzy szkół i bibliotekarze, na przykład, mają obowiązek ograniczania dostępu do szkodliwych treści i usług w szkołach i w bibliotekach.

10. Aby poradzić sobie z wyzwaniami Internetu w domu, rodzice potrzebują wsparcia instytucji społecznych utworzonych dla rodzin i szkół. Państwo jest odpowiedzialne za podnoszenie świadomości, udzielanie wskazówek, w tym na temat stereotypów płci, oraz ustalanie podstawowych standardów. Te podstawowe standardy powinny obejmować ograniczenia dostę-

pu do treści brutalnych, pornografii, reklam tytoniu i produktów alkoholowych oraz hazardu. Takie ograniczenia dostępu można wprowadzić za pomocą filtrów założonych przez rodziców, nauczycieli, bibliotekarzy lub inne osoby na urządzeniach dostępu, jak również przez dostawców treści lub usług dla małoletnich.

11. Bezpieczeństwo techniczne jest w sieciach komputerowych stale zwiększane. Systemy typu firewall i ustawienia bezpieczeństwa w komputerach osobistych są udoskonalane, aby dotrzymać kroku zaawansowanym umiejętnościom tych, którzy próbują obejść systemy bezpieczeństwa. Zgromadzenie sądzi więc, że pomocne będzie, zwłaszcza w kontekście małoletnich, opracowanie bezpiecznych sieci komputerowych o ograniczonym dostępie, często nazywanych Intranetem, lub oprogramowaniem *walled garden* („ogród otoczony murem") lub *gated community* („społeczność za bramą") — które są dostępne tylko dla określonej grupy użytkowników, wymagają zachowania zgodnego z pewnym kodeksem postępowania, podlegają precyzyjnym przepisom prawnym i jurysdykcji danego państwa oraz filtrują treści szkodliwe dla małoletnich. Jednak techniczne systemy zabezpieczające nie mogą zastąpić szeroko udostępnionej i odpowiedniej edukacji.

12. Zgromadzenie podkreśla, że każdy kto produkuje lub udostępnia nielegalne treści lub usługi powinien być za to pociągnięty do odpowiedzialności prawnej. Nielegalne treści i zachowania w sieci nasiliły się niestety w ostatnich latach, zwiększając w ten sposób zagrożenie wobec małoletnich. Taki rozwój sytuacji przyspiesza jeszcze stały wzrost w użytkowaniu Internetu, rosnąca ilość treści produkowanych przez indywidualnych użytkowników zamiast instytucjonalnych dostawców treści, gwałtowny rozrost sieci społecznościowych — często nazywanych „Web 2.0" — oraz postęp technologiczny w przesyłaniu i dostępie do treści audiowizualnych. Z drugiej strony, tradycyjne media, takie jak gazety, radio i telewizja, mają coraz mniejszą liczbę odbiorców wśród dzieci i nastolatków, co powoduje zmniejszenie skuteczności polityk tradycyjnych mediów na rzecz ochrony małoletnich.

13. Zgromadzenie powołuje się na Konwencję Rady Europy o cyberprzestępczości (ETS Nr 185) z 2001 r., która ustala ramy prawne dla międzynarodowej współpracy przeciw nielegalnemu postępowaniu i treściom w Internecie i innych sieciach komputerowych. Zgromadzenie żałuje, że konwencja ta nie została podpisana przez Andorę, Monako, Rosję, San Marino i Turcję, i że nie została jeszcze ratyfikowana przez Austrię, Azerbejdżan, Belgię, Republikę Czeską, Gruzję, Grecję, Irlandię, Liechtenstein, Luksemburg, Maltę, Montenegro, Polskę, Portugalię, Hiszpanię, Szwecję, Szwajcarię i Zjednoczone Królestwo, jak również Kanadę, Japonię i Republikę Południowej Afryki, chociaż państwa te ją podpisały.

14. Zgromadzenie z zadowoleniem przyjmuje Program Unii Europejskiej „Bezpieczniejszy Internet" w latach 2009–2013, jak również niezależne inicjatywy na rzecz bezpieczeństwa dzieci w Internecie i branży mediów online i społeczeństwie obywatelskim. Internetowe linie specjalne, udostępniane na przykład przez członków stowarzyszenia INHOPE (międzyna-

rodowe stowarzyszenie internetowych linii specjalnych), są pomocnym narzędziem dla dzieci i rodziców sygnalizującym potencjalnie szkodliwe i nielegalne treści i zachowania. Treści internetowe, które mogą być szkodliwe dla małoletnich, mogą być dobrowolnie oceniane przez dostawców treści zgodnie ze standardami ustalonymi przez Internet Content Rating Association (ICRA — Stowarzyszenie Oceny Zawartości Internetu), którzy później pozwalają rodzicom na filtrowanie na przykład stron dla dorosłych.

15. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie i parlamenty państw o statusie obserwatora do:

15.1. ocenienia technologicznych możliwości zwiększenia bezpieczeństwa małoletnich korzystających z Internetu i usług medialnych online, w tym usług audiowizualnych telekomunikacyjnych, poprzez użycie urządzeń filtrujących i technologii ograniczających dostęp;

15.2. zainicjowania, wraz z branżą internetową i organizacjami zajmującymi się ochroną dzieci, publicznych kampanii edukacyjnych na temat ryzyk i możliwości dla małoletnich korzystających z Internetu oraz usług medialnych online, jak również technicznych możliwości ograniczenia dostępu do szkodliwych treści;

15.3. wspierania produkcji i marketingu usług odpowiednich dla dzieci i nastolatków, w tym sieci ograniczonego dostępu opisanych w ust. 11 powyżej, jak również bezpłatnego oprogramowania filtrowania przez rodziców treści, które uznają za potencjalnie szkodliwe dla swych dzieci;

15.4. promowania, we współpracy z branżą internetową i organizacjami zajmującymi się ochroną dzieci, równymi szansami i innymi organizacjami społecznymi, powszechnych standardów jakości i oceny Internetu i usług medialnych online odpowiednich dla małoletnich, oraz zagwarantowania, że dostęp do treści dla dorosłych jest skutecznie ograniczony za pomocą systemów weryfikujących wiek wprowadzonych przez dostawców tych treści;

15.5. zachęcania państwowych lub prywatnych instytucji oświatowych, muzeów, filharmonii i innych instytucji kultury, jak również nadawców usług publicznych do tworzenia treści internetowych i online dla dzieci i nastolatków, sprawiając w ten sposób, że kulturowe dziedzictwo Europy będzie bardziej konkurencyjne i atrakcyjne dla małoletnich przez Internet i media online;

15.6 niezwłocznej ratyfikacji Konwencji o cyberprzestępczości i Protokołu Dodatkowego do konwencji o cyberprzestępczości, dotyczącego kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym, realizowanym za pośrednictwem systemów komputerowych (ETS Nr 189), jak również Konwencji Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych (CETS Nr 201), jeśli rządy tych państw już je podpisały.

16. Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów, zgodnie z decyzją podjętą na Szczycie Warszawskim w 2005 r.:

16.1. pomógł państwom członkowskim we wdrożeniu niniejszego zalecenia jak również stosownych zaleceń Komitetu Ministrów dotyczących bezpieczniejszego korzystania z Internetu i mediów online, zwłaszcza w przypadku małoletnich;

16.2. promował polityki na rzecz większego bezpieczeństwa dzieci na poziomie europejskiego forum dialogu na temat zarządzania Internetem (EuroDIG) i forum ONZ na temat zarządzania Internetem oraz ogólnie wspierał działania EuroDIG, także w pracach sekretariatu;

16.3. nawiązał współpracę z programem Unii Europejskiej „Bezpieczniejszy Internet" i poszukiwał dodatkowego źródła finansowania działań Rady Europy w postaci dobrowolnych składek od państw członkowskich, jak również sektora prywatnego;

16.4. zalecił odpowiedniemu komitetowi sterującemu przeanalizowanie potencjalnego ryzyka dla dzieci i nastolatków korzystających nadmiernie z Internetu i mediów online, zwłaszcza z sieci społecznościowych online, przedstawiających wirtualną rzeczywistość jako drugie życie, niemoralne stereotypy płci, jak również korzystających z brutalnych gier online i sieci, takich jak World of Warcraft, oraz aby Rada Europy i państwa członkowskie zaproponowały odpowiednie działania;

16.5. wezwał te państwa członkowskie, które jeszcze nie podpisały Konwencji o cyberprzestępczości i Protokołu dodatkowego do niej, do niezwłocznego podpisania tych aktów, oraz by zainicjował międzynarodową kampanię na rzecz dostępu do Konwencji o cyberprzestępczości także dla państw spoza Europy, tak by lepiej dotrzeć do najmniej dostępnych miejsc światowej mapy cyberprzestrzeni i luk geograficznych;

16.6. zainicjował prace w kierunku nałożenia większej odpowiedzialności prawnej na dostawców treści internetowych za treści nielegalne, bez względu na to, czy pochodzą one od trzecich stron, czy użytkowników; praca ta może wymagać sporządzenia projektu nowego protokołu dodatkowego do Konwencji o cyberprzestępczości;

16.7. przeanalizowały możliwość przygotowania standardów prawnych dla przepisów dotyczących hazardu online i innej komercyjnej aktywności online, która może szkodzić małoletnim i jest zwykle ograniczona prawnie w środowisku niecyfrowym.

17. Zgromadzenie wzywa państwa członkowskie do utworzenia narodowej instytucji współpracy pomiędzy branżą mediów i Internetu, organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i rządem w celu opracowania i wdrożenia przepisów dotyczących Internetu i usług medialnych online.

18. Zgromadzenie zwraca się z prośbą do Stałej konferencji europejskich ministrów edukacji o zdefiniowanie wytycznych dla polityki na rzecz zdobywania umiejętności w zakresie mediów przez dzieci, rodziców i nauczycieli, z naciskiem na Internet i usługi medialne online, tak aby zidentyfikować szanse i ryzyko z takimi usługami związane.

19. Zgromadzenie apeluje do branży mediów online o opracowanie i stosowanie kodeksów postępowania odnośnie ochrony prywatności, równych szans, działalności komercyjnej

skierowanej do małoletnich i treści potencjalnie dla nich szkodliwych. Internetowe linie specjalne i procedury składania skarg na potencjalnie nielegalne lub szkodliwe treści lub zachowania powinny być utrzymywane przez dostawców usług internetowych i treści. Usługi handlowe świadczone zgodnie z wysokimi etycznymi standardami i wysokim stopniem ochrony małoletnich będą coraz bardziej pożądane w ciągle rozwijającym się środowisku internetowym i na rynku mediów online.

VII. PRAWA DZIECI MIGRANTÓW

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1596 (2003)[97]
Sytuacja młodych migrantów w Europie

1. Młodzi migranci stanowią grupy zróżnicowane i niejednorodne. Należą do nich dzieci, młode kobiety i młodzi mężczyźni, którzy padli ofiarą handlu ludźmi lub zostali przemyceni do kraju w nadziei na wyzwolenie się z ubóstwa, prześladowań lub ucieczkę od przemocy ogólnej; młodzi ludzie, którzy przybyli do krajów europejskich w sposób legalny w celu podjęcia nauki, pracy lub integracji z rodziną; oraz migranci drugiego pokolenia, którzy urodzili się w kraju przyjmującym. Wielu z nich pochodzi z krajów pozaeuropejskich, ale często są to Europejczycy, którzy przemieszczają się — legalnie lub nielegalnie — pomiędzy krajami członkowskimi. Dla niektórych państw są oni imigrantami, dla innych — emigrantami lub emigrantami powracającymi.

2. Mając na uwadze działania Rady Europy w dziedzinie migracji, jak również liczne działania dotyczące sytuacji młodzieży w Europie, w szczególności te prowadzone przez Dyrekcję ds. Młodzieży i Sportu, Zgromadzenie Parlamentarne powołuje się na prace podjęte w ramach Posiedzenia w sprawie szczególnej sytuacji młodych migrantów (które odbyło się w Europejskim Centrum Młodzieży w Budapeszcie, w dniach 15 i 16 listopada 2001 r.), podczas którego trzydzieścioro młodych ludzi z dwudziestu siedmiu krajów europejskich dzieliło się swoimi doświadczeniami w zakresie migracji z członkami Podkomitetu ds. Migracji przy Komitecie ds. Migracji, Uchodźców i Demografii, oraz wyraziło swój niepokój i obawy na temat obecnej polityki lub braku polityki dotyczącej ich sytuacji.

3. Zgromadzenie jest przekonane, że sytuacja młodych migrantów w Europie wymaga pilnych działań ze strony Rady Europy, we współpracy z odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi, w celu ustalenia powodów, dla których młodzi ludzie chcą lub są zmuszeni

[97] Debata Zgromadzenia w dniu 31 stycznia 2003 r. (8. posiedzenie) (patrz: Dok. 9645, sprawozdanie Komitetu ds. Migracji, Uchodźców i Demografii, sprawozdawca: Yáñez-Barnuevo).Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 31 stycznia 2003 r. (8. posiedzenie).

do emigracji, ustalenia ich praw i warunków życia jako migrantów, a także ustalenia ich praw i potrzeb po powrocie do kraju pochodzenia, jeżeli się na taki powrót zdecydują.

4. W związku z powyższym Zgromadzenie zaleca Komitetowi Ministrów:

i. w porozumieniu z odpowiednimi agencjami międzynarodowymi, takimi jak UNICEF, Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) oraz Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) — i zgodnie z mandatem tych agencji — zainicjować długoterminowy multidyscyplinarny program dla młodych migrantów w Europie, w celu wspierania spójności społecznej i udziału młodych migrantów w życiu społecznym poprzez poprawę ich statusu prawnego, wspieranie odpowiednich projektów na rzecz integracji i reintegracji, opracowywanie materiałów edukacyjnych i programów oraz organizowanie różnych inicjatyw wychodzących naprzeciw potrzebom młodych migrantów i zwracających uwagę na ich pozytywny wkład we wzmocnienie społeczeństwa demokratycznego;
ii. włączyć w program prac Dyrekcji Generalnej ds. Edukacji, Kultury, Dziedzictwa, Młodzieży i Sportu regularnych spotkań — w formie seminariów, posiedzeń, konferencji i innych — na temat młodych migrantów i z ich udziałem;
iii. zachęcać kraje członkowskie do składania projektów do Rady Banku Rozwoju Rady Europy w celu pozyskania finansowania lub współfinansowania projektów na rzecz integracji młodych migrantów w krajach przyjmujących, jak również projektów na rzecz reintegracji młodych migrantów powracających do krajów pochodzenia, w szczególności młodych ofiar handlu ludźmi;
iv. rozpocząć badania w celu przeglądu wdrażania Zalecenia Rec (2000) 15 Komitetu Ministrów w sprawie bezpieczeństwa zamieszkania w przypadku migrantów długoterminowych oraz Zalecenia Rec (2002) 4 w sprawie statusu prawnego osób przyjętych w celu łączenia rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony przed wydaleniem tych imigrantów, którzy urodzili się lub zostali wychowani w krajach członkowskich Rady Europy, lub są osobami małoletnimi;
v. w odniesieniu do sprawozdania w sprawie warunków nabywania i utraty obywatelstwa, obecnie przygotowywanego przez Komitet Ekspertów ds. Obywatelstwa (CJ-NA) — zwrócić się do swoich właściwych komitetów z wnioskiem o zainicjowanie badań w zakresie wykorzystania prawa o obywatelstwie jako instrumentu wzmocnienia spójności społecznej i integracji młodych migrantów oraz o włączenie tej kwestii do tematów, które zostaną poruszone podczas następnej Europejskiej Konferencji o Obywatelstwie;
vi. zainicjować studium wykonalności dotyczące harmonizacji praw krajowych w sprawie sprawowania opieki nad dziećmi pozostawionymi bez opieki, jak określono w punkcie 7.iv niniejszego zalecenia, mające na celu opracowanie wiążącego instrumentu międzynarodowego, obejmującego między innymi następujące wytyczne:

a) wszystkie kraje członkowskie Rady Europy powinny przyjąć ramy prawne regulujące proces wyznaczania opiekuna prawnego dla dzieci bez opieki, znajdujących się pod ich jurysdykcją, niezależnie od tego, czy ubiegają się one o azyl czy nie;
b) opiekun prawny powinien otoczyć dziecko indywidualną opieką, powinien być wybierany spośród osób lub instytucji o sprawdzonej niezawodności i powinien być obeznany ze specjalnymi i kulturowymi potrzebami dzieci bez opieki, jak również instytucjami kraju przyjmującego;
c) opiekuna prawnego należy wyznaczyć w trybie pilnym, a w szczególności w ciągu dwóch tygodni od powiadomienia odnośnych władz o obecności dziecka na terytorium danego kraju;
d) opiekun prawny powinien zapewnić, że wszystkie decyzje dotyczące dziecka podejmowane są w jego najlepiej pojętym interesie, że dziecko ma odpowiednią reprezentację prawną w związku z jego statusem prawnym oraz że otrzymuje odpowiednią opiekę, zakwaterowanie, edukację, wsparcie językowe i opiekę zdrowotną;
e) opiekun prawny powinien również działać jak łącznik pomiędzy dzieckiem a różnymi służbami oraz jako jego obrońca występujący w imieniu dziecka, gdy zachodzi taka potrzeba.

5. Ponadto, dążąc do wspierania spójności społecznej i udziału w życiu społecznym, Zgromadzenie zaleca Komitetowi Ministrów opracowanie środków mających na celu wspomaganie krajów członkowskich w działaniach zmierzających do:

i. przyznania prawa do głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych imigrantom, którzy w sposób legalny osiedlili się na terytorium ich kraju i przebywają w nim od co najmniej trzech lat;
ii. przyjęcia odpowiednich przepisów prawnych ułatwiających nabywanie obywatelstwa imigrantom od długiego czasu przebywającym legalnie w danym kraju;
iii. ułatwienia nabywania obywatelstwa w przypadku urodzonych na ich terytorium dzieci, których rodzice pochodzą z innego kraju, ale są legalnymi mieszkańcami tego kraju;
iv. ustanowienia lub wspierania tworzenia programów na rzecz integracji zgodnie z następującymi zasadami:
    a) kraje członkowskie powinny wykorzystywać wszelkie dostępne im instrumenty do finansowania lub wspierania finansowania programów na rzecz integracji, w szczególności kredyty Banku Rozwoju Rady Europy i innych agencji międzynarodowych;
    b) kraje członkowskie i władze lokalne powinny:
        – mobilizować środki umożliwiające zatrudnienie odpowiedniej liczby pracowników do realizacji programów na rzecz integracji oraz zapewnienie im odpowiednich szkoleń;

- monitorować realizację programów na rzecz integracji oraz prowadzić okresowe badania ewaluacyjne;
- zapewnić, że migranci biorą udział w opracowywaniu, realizacji i ocenie programów na rzecz integracji;
- ustanowić specjalne programy na rzecz integracji młodych migrantów, adresowane nie tylko do nowo przybyłych osób;

c) udział w programach na rzecz integracji powinien mieć charakter dobrowolny, ale kraje członkowskie i władze lokalne mogłyby stosować zachęty finansowe w celu zapewnienia wyższej frekwencji;
d) programy na rzecz integracji powinny uwzględniać nauczanie języka, doradztwo i/lub szkolenia zawodowe;
e) programy na rzecz integracji powinny być oparte na ocenie potrzeb integracyjnych każdego beneficjenta;
f) w przypadku braku specjalnych programów na rzecz integracji młodych migrantów i osób pozostających na ich utrzymaniu, w szczególności kobiet, należy zapewnić im pierwszeństwo w dostępie do zwykłych programów integracyjnych;
g) programy na rzecz integracji powinny mieć na celu rozwój osobisty beneficjentów, poprzez dostarczanie im narzędzi do udziału we wszystkich aspektach życia społecznego, przy jednoczesnym zachowaniu ich języka, kultury i tożsamości narodowej, zgodnie z Europejską Konwencją Praw Człowieka.

6. Aby umożliwić skuteczne wykorzystanie edukacji jako narzędzia wspierania równości, wielokulturowości i wzajemnego zrozumienia, Zgromadzenie zaleca również, aby Komitet Ministrów opracował odpowiednie środki skierowane do krajów członkowskich, mające na celu:

i. zapewnienie swobodnego dostępu do edukacji obowiązkowej dla dzieci migrantów, niezależnie od ich statusu prawnego lub statusu prawnego ich rodziców;
ii. zapewnienie dostępu do edukacji obowiązkowej dla migrantów w wieku poniżej 18 lat, którzy nie ukończyli edukacji obowiązkowej w innych krajach, niezależnie od ich statusu prawnego lub statusu prawnego ich rodziców;
iii. w odpowiedzi na szczególne potrzeby uczniów będących migrantami, w przypadku których ma miejsce połączenie zwykłego programu nauczania z zajęciami dodatkowymi — kładzenie nacisku na nauczanie w języku kraju goszczącego oraz naukę o jego kulturze i życiu społecznym;
iv. inwestowanie dodatkowych środków przeznaczonych na zatrudnianie w instytucjach edukacyjnych wyspecjalizowanej kadry pracowników, takich jak psycholodzy, pedagodzy, pracownicy socjalni i mediatorzy ds. kultury, oraz zapewnienie im, jak również nauczycielom, odpowiedniego przeszkolenia w zakresie pracy z młodymi migrantami;

v. zapewnienie, że treści programów nauczania oraz podręczników nie zawierają żadnych uprzedzeń narodowych lub etnicznych, a ich przekaz dotyczący interpretacji historii, kultury i życia społecznego innych państw lub społeczności pod żadnym względem nie ma charakteru dyskryminacyjnego lub rasistowskiego;
vi. finansowanie i wspieranie zajęć pozaprogramowych mających na celu podkreślenie wartości kultury i cywilizacji społeczności migrantów i ich kraju pochodzenia;
vii. wspieranie inicjatyw podejmowanych na szczeblu lokalnym w celu sprzyjania rozwojowi kontaktów pomiędzy rodzicami będącymi imigrantami, szkołą i daną społecznością.

7. Ponadto, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów włączył w swoje działania programowe prace mające na celu wspieranie krajów członkowskich w następujących obszarach:

i. wprowadzenie we wszystkich przepisach lub politykach krajowych dotyczących dzieci specjalnego zapisu na temat sytuacji dzieci migrantów;
ii. zasada mówiąca o działaniu w najlepiej pojętym interesie dziecka powinna mieć wartość nadrzędną i wiążącą, co należy w wyraźny sposób zaznaczyć we wszystkich przepisach, rozporządzeniach czy wytycznych administracyjnych dotyczących migracji i/lub azylu;
iii. przeciwdziałanie zatrzymywaniu nieletnich wyłącznie ze względu na fakt, że są imigrantami, przy jednoczesnym zapewnieniu alternatywnych rozwiązań w zakresie odpowiedniego zakwaterowania;
iv. wprowadzenie do prawa krajowego i polityki krajowej następującej definicji określenia „dzieci bez opieki" — „dzieci poniżej 18. roku życia znajdujące się poza krajem swojego pochodzenia i oddzielone od obojga rodziców lub opiekunów prawnych/głównych opiekunów zwyczajowych" oraz zapewnienie im skutecznego systemu opieki i ochrony, zgodnie z niniejszym zaleceniem, jak również z zaleceniami programu „Dzieci bez opieki w Europie" (SCEP – *Separated Children in Europe Programme*) ustanowionego przez UNHCR i członków międzynarodowej organizacji International Save the Children Alliance;
v. zapewnienie, że definicja określenia „dzieci bez opieki" oraz zapisy dotyczące przysługującej im szczególnej opieki i ochrony są interpretowane i stosowane w sposób jednolity na całym terytorium każdego kraju członkowskiego, nawet jeśli kompetencje w tym zakresie pozostają w gestii władz federacyjnych, regionalnych lub lokalnych;
vi. wprowadzenie przepisów prawnych umożliwiających umieszczanie dzieci bez opieki, w tym tych, które nie ubiegają się o azyl, w ośrodkach dla imigrantów lub instytucjach opiekuńczych odpowiednich dla ich potrzeb; inwestowanie w tworzenie takich ośrodków i instytucji w miarę potrzeb oraz zapewnienie, że dzieci bez opieki korzystają z takiej samej pomocy i ochrony, jakie są dostępne dla dzieci mających obywatelstwo państwa przyjmującego;

vii. ułatwienie łączenia dzieci bez opieki z ich rodzicami pozostającymi w innych krajach członkowskich, nawet jeżeli rodzice nie mają statusu stałego mieszkańca (rezydenta) lub ubiegają się o azyl, zgodnie z zasadą postępowania w najlepiej pojętym interesie dziecka;

viii. przychylne rozpatrywanie wniosków o łączenie dzieci bez opieki z innymi członkami rodziny, którzy nie są rodzicami, są uprawnieni do mieszkania w danym kraju członkowskim, ukończyli 18 lat oraz są skłonni i zdolni do utrzymywania tych dzieci;

ix. ułatwienie łączenia rodzin w przypadku pozostawionych bez opieki młodych ludzi z niepełnosprawnością fizyczną lub umysłową, w tym osób powyżej 18. roku życia, z ich rodzicami lub innymi dorosłymi członkami rodziny, na utrzymaniu których osoby te pozostawały w kraju pochodzenia lub kraju stałego pobytu, a którzy legalnie mieszkają na terytorium innego kraju członkowskiego;

x. w przypadku wszystkich procedur postępowania zwyczajnego lub przyspieszonego prowadzącego do powrotu dzieci bez opieki do ich krajów pochodzenia lub jakiegokolwiek innego kraju, w tym w przypadku procedury odmowy przyjęcia na granicy — działanie zgodnie z następującymi wytycznymi:

   a) kraje powinny upewnić się, że taki powrót nie pozostaje w sprzeczności z ciążącymi na nich zobowiązaniami międzynarodowymi wynikającymi z Konwencji Genewskiej z 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców oraz dołączonego do niej Protokołu z 1967 r. lub z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i innych odnośnych aktów prawnych;

   b) powrót nie powinien być możliwy przed wyznaczeniem opiekuna prawnego dla danego dziecka;

   c) przed podjęciem decyzji o powrocie takiego dziecka kraje powinny wystąpić do jego prawnego opiekuna z wnioskiem o wydanie opinii, czy powrót dziecka jest w jego najlepiej pojętym interesie, a następnie opinię tę uwzględnić;

   d) powrót dziecka powinien być uzależniony od wyników dokładnej oceny sytuacji rodziny, jaką dziecko zastanie po powrocie, oraz czy rodzina ta będzie w stanie zapewnić dziecku odpowiednią opiekę. W przypadku braku rodziców lub innych członków rodziny należy zbadać, czy obecne w tym kraju służby sprawujące opiekę nad dziećmi są odpowiednie. Oceny tej powinny dokonać profesjonalne i niezależne organizacje lub osoby, powinna ona być obiektywna, apolityczna i powinna odbywać się z przestrzeganiem zasady postępowania w najlepiej pojętym interesie dziecka;

   e) przed powrotem dziecka kraje powinny uzyskać wyraźne i formalne zobowiązanie rodziców dziecka, jego krewnych, innych dorosłych opiekunów lub odnośnych służb sprawujących opiekę nad dziećmi w kraju powrotu, do zapewnienia doraźnej i długoterminowej opieki nad dzieckiem po jego powrocie do tego kraju;

f) w przypadku dziecka bez opieki decyzja o jego powrocie powinna zostać uzasadniona i zgłoszona do dziecka i jego opiekuna prawnego w formie pisemnej, wraz z informacją o sposobie odwołania się od takiej decyzji;
g) dziecku i/lub jego opiekunowi prawnemu powinno przysługiwać prawo do odwołania się do sądu od decyzji o powrocie. Odwołanie to powinno mieć skutek zawieszający i powinno dotyczyć legalności i zasadności podjętej decyzji;
h) na czas powrotu dziecko powinno mieć zapewnioną opiekę innej osoby i powinno być traktowane w sposób właściwy dla jego wieku;
i) po powrocie dobro dziecka powinno być na miejscu monitorowane przez właściwe organy lub służby, które powinny współpracować z władzami kraju, z którego dziecko powróciło, oraz dostarczać im odnośne sprawozdania;
j) imigranci, którzy przybyli do kraju przyjmującego jako dzieci bez opieki, ale którzy w chwili powrotu mają ukończone 18 lat, powinni być traktowani jak szczególnie wrażliwe osoby z grupy ryzyka i należy im zapewnić wsparcie w zakresie warunków niezbędnych do ich pomyślnej reintegracji w kraju pochodzenia.

8. W związku z problemem handlu dziećmi i młodzieżą, Zgromadzenie zaleca, aby Komitet Ministrów włączył w swoje działania programowe prace mające na celu wspieranie krajów członkowskich w następujących obszarach:

i. podpisanie i ratyfikowanie instrumentów ONZ znajdujących zastosowanie w tej kwestii, w szczególności Protokołu dodatkowego do Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie międzynarodowej przestępczości zorganizowanej dotyczącego zapobiegania, zwalczania oraz karania za handel ludźmi, szczególnie kobietami i dziećmi, Protokołu fakultatywnego do Konwencji ONZ o prawach dziecka dotyczącego handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i pornografii oraz Konwencji Nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci;
ii. ustanowienie skutecznych systemów ochrony dzieci i młodych ludzi, którzy są ofiarami handlu ludźmi, i zapewnienie dostępności pomocy i doradztwa psychologicznego na żądanie ofiary, ich opiekunów prawnych lub instytucji opiekuńczych;
iii. opracowanie i wdrożenie odpowiednich programów wychodzących naprzeciw potrzebom opieki i pomocy dzieciom i młodym ludziom, którzy doświadczyli traumy i są ofiarami handlu ludźmi w krajach przyjmujących;
iv. opracowanie i wdrożenie odpowiednich programów reintegracji przeznaczonych dla młodych ofiar handlu ludźmi powracających do krajów pochodzenia;
v. zagospodarowanie dodatkowych środków finansowych na rzecz zapobiegania handlu dziećmi i młodymi ludźmi w krajach pochodzenia oraz wspieranie lub prowadzenie kampanii informacyjnych w szkołach i innych miejscach socjalizacji lub opieki, w tym w domach dziecka, w szczególności w obszarach ryzyka;

vi. wspieranie inicjatyw MOP, UNHCR i innych agencji — w granicach ich uprawnień — dotyczących szkolenia funkcjonariuszy policji, straży granicznej i urzędników imigracyjnych w zakresie międzynarodowych ram prawnych mających zastosowanie do handlu ludźmi, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby zapewnienia pomocy i ochrony dzieciom i młodym ludziom będącym ofiarami handlu ludźmi.

9. Wreszcie, powołując się na Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego 1547 (2002) w sprawie procedur wydalania zgodnych z prawami człowieka oraz przeprowadzanych z poszanowaniem bezpieczeństwa i godności, Zgromadzenie wnioskuje do Komisarza Praw Człowieka o przeprowadzenie dochodzenia w sprawie sytuacji dzieci bez opieki w krajach członkowskich Rady Europy oraz przedstawienie odnośnego sprawozdania Zgromadzeniu Parlamentarnemu i Komitetowi Ministrów.

RADA EUROPY
ZGROMADZENIE PARLAMENTARNE

Zalecenie 1703 (2005)[98]
Ochrona i wsparcie dla dzieci bez opieki ubiegających się o azyl

1. Połowa uchodźców i wysiedleńców na świecie to dzieci, czyli osoby w wieku poniżej 18 lat, zgodnie z definicją Konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 r. Dzieci te opuściły swe domy, aby uciec przed prześladowaniami, łamaniem praw człowieka, wykorzystywaniem, nadużyciami lub klęskami żywiołowymi; ponad dwa miliony dzieci zabito w konfliktach zbrojnych w ciągu ostatniej dekady; tysiące straciło życie podczas ostatniej fali tsunami w południowowschodniej Azji, a te, które przeżyły, pozostając w szoku, mogą stać się łatwą ofiarą bezwzględnych handlarzy ludźmi.

2. Dzieci są istotami delikatnymi, a najwrażliwszą grupą wśród nich są te, które znalazły się w obcym kraju i ubiegają się o azyl, są oddzielone od swych rodziców lub opiekunów prawnych czy zwyczajowych. Dzieci bez opieki ubiegające się o azyl stanowią ok. 4% osób starających się o azyl w Europie; w niektórych państwach członkowskich, w tym w państwach, gdzie imigracja jest stosunkowo nowym zjawiskiem, liczba ta może sięgać 10%.

3. Zgromadzenie Parlamentarne uważa sytuację dzieci bez opieki ubiegających się o azyl w państwach członkowskich Rady Europy za kwestię niezwykle pilną. Prawo państwowe, polityki i praktyki nie zaspokajają w sposób spójny potrójnej potrzeby tej grupy: jako dzieci, jako dzieci pozbawionych rodziców lub opiekunów prawnych i jako dzieci ubiegających się o azyl.

4. Nawet jeśli państwa członkowskie Rady Europy są stronami Konwencji ONZ o prawach dziecka, niektóre zapisy w niej określone są przez nie często pomijane podczas opracowywania i wdrażania procedur udzielania azylu. Tak jest w przypadku zasady kierowania się najlepszym interesem dziecka (artykuł 3), który, zgodnie ze słowami konwencji, powinien stać

[98] Debata Zgromadzenia z dnia 28 kwietnia 2005 (15. Posiedzenie) (patrz Dok. 10477, sprawozdanie Komitetu ds. Migracji, Uchodźców i Populacji, sprawozdawca: Van Thijn). Tekst przyjęty przez Zgromadzenie w dniu 28 kwietnia 2005 r. (15. Posiedzenie).

na pierwszym miejscu; zasada niedyskryminacji, w tym niedyskryminacji na tle narodowości (artykuł 2); ułatwiania ponownego połączenia się rodziny (artykuł 10); prawa dziecka do tego, by konsultowano z nim wszelkie sprawy, które mogą go dotyczyć (artykuł 12); i prawa do specjalnej ochrony dla dzieci uchodźców lub dzieci ubiegających się o status uchodźcy (artykuł 12).

5. Jako że dzieci te nie znajdują się pod opieką rodziców ani opiekunów prawnych czy zwyczajowych, dzieci bez opieki ubiegające się o azyl powinny móc skorzystać z prawa do niezwłocznego przydzielenia opiekuna prawnego, który broniłby ich interesów i dbał o ich dobro, i powinny także zostać umieszczone w instytucjach opiekuńczych dostosowanych do ich wieku i stopnia dojrzałości. Natomiast prawo państw członkowskich Rady Europy często nie przewiduje odpowiedniego systemu opieki i reprezentacji dzieci obcego pochodzenia. Nawet jeśli istnieje odpowiednia struktura prawna, przedłużające się procedury administracyjne stwarzają poważne zagrożenie dla dzieci, ponieważ w trakcie ich trwania są one bardziej narażone na ryzyko zostania ofiarą handlu lub innych nadużyć. Co więcej, tymczasowy areszt dzieci ubiegających się o azyl jest rozpowszechnioną praktyką w większej części państw członkowskich Rady Europy, co stanowi jawne lekceważenie obowiązku zapewnienia opieki w instytucjach odpowiednich dla dzieci i złamanie postanowień artykułu 37 Konwencji ONZ o prawach dziecka, który stwierdza, że areszt powinien być stosowany tylko w ostateczności i na najkrótszy możliwy czas.

6. Jeśli chodzi o system udzielania azylu, Zgromadzenie żałuje, że dzieciom bez opieki często odmawia się dostępu do skutecznej ochrony przed *refoulement* (deportacją) na podstawie obowiązującego prawa: na poziomie proceduralnym, w większości państw członkowskich Rady Europy, dzieciom odmawia się wstępu na terytorium ze względu na fakt, że odbyły podróż przez bezpieczny kraj, w którym mogły starać się o azyl; ich wniosek o azyl może być rozpatrywany w ramach procedury dopuszczalności lub przyspieszonej procedury; nie mogą skorzystać z prawa do przydzielenia pełnomocnika prawnego; a na poziomie materialnym, większość państw członkowskich nie uznaje form prześladowań dotykających tylko dzieci, takich jak przymusowe wcielanie do wojska, przymusowa praca, okaleczanie żeńskich narządów płciowych, przymusowe małżeństwa czy ciąże, jako form prześladowań rozumianych w takim znaczeniu, jakie podają zapisy Konwencji Genewskiej z 1951 r. dotyczącej Statusu Uchodźcy.

7. Różne specjalistyczne instytucje i organy przyjęły zalecenia i wytyczne dotyczące umocnienia ochrony dzieci bez opieki ubiegających się o azyl, w tym Komitet ds. Praw Dziecka, Wysoki Komisarz ONZ ds. Uchodźców (UNHCR) i Program Dzieci bez Opieki w Europie (*Separated Children in Europe Programme*). Zgromadzenie wierzy, że Rada Europy zaleci swym państwom członkowskim przestrzeganie norm zalecanych przez te instytucje i organy.

8. Co więcej, Rada Europy powinna uzupełnić te normy przyjmując jeden spójny akt prawny dotyczący dzieci bez opieki ubiegających się o azyl. Taki akt powinien ponownie przedstawiać zalecenia Zgromadzenia i Komitetu Ministrów dotyczące określonych czynników ma-

jących wpływ na dzieci będące uchodźcami oraz podjąć próbę wypełnienia luk prawnych związanych z ich ochroną.

9. Zgromadzenie zaleca więc, aby Komitet Ministrów:

i. poinstruował jeden lub więcej specjalistycznych komitetów, aby przeprowadziły szczegółowe badania dotyczące wstępu na terytorium państwa oraz dostępu do procedury udzielania azylu dla dzieci ubiegających się o azyl w państwach członkowskich Rady Europy, jak również badania nad dostępnością systemu zapewniającego pełnomocnictwo prawne;

ii. poinstruował jeden lub więcej specjalistycznych komitetów, aby przeprowadził badanie sprawdzające praktyki stosowane w państwach członkowskich w zakresie form prześladowania dotykających szczególnie dzieci;

iii. sporządził, w porozumieniu i współpracy z UNHCR, organizacją Save Children Alliance i Programem Separated Children In Europe, zalecenie polecające państwom członkowskim:

   a) uznanie pierwszeństwa zasady kierowania się najlepszym interesem dziecka we wszelkich procesach wydawania decyzji, procedurach, praktykach czy środkach prawnych dotyczących imigracji lub udzielania azylu i mających wpływ na małoletnich;

   b) uznanie i pełną realizacje w praktyce zasady niedyskryminowania, z zapewnieniem, ze wszystkie prawa dotyczą wszystkich dzieci na ich terytorium lub w zasięgu ich jurysdykcji, bez wyjątku;

   c) zaprzestanie odmawiania wstępu na ich terytorium dzieciom bez opieki, bez względu na powód;

   d) wprowadzenie poprawek do ich systemu prawnego i usunięcie z niego wszelkich przeszkód administracyjnych, tak aby zagwarantować, że dzieci bez opieki mogą skorzystać z usług opiekuna prawnego i pełnomocnika przydzielonych im w trybie pilnym, nie później niż dwa tygodnie od powzięcia przez władze wiadomości o ich obecności w kraju;

   e) zagwarantowanie, że dzieci bez opieki zostaną wysłuchane w toku procedury udzielania azylu, bezpośrednio lub za pośrednictwem opiekuna prawnego, i że zostaną one przesłuchane w sposób stosowny do ich wieku, stopnia dojrzałości i stanu psychicznego;

   f) wprowadzenie poprawek do systemu prawnego mających na celu zwolnienie dzieci bez opieki z obowiązku korzystania z przyspieszonej procedury udzielania azylu lub procedury dopuszczalności;

   g) uznanie form prześladowań dotykających tylko dzieci jako prześladowań w rozumieniu Konwencji Genewskiej z 1951 r. dotyczącej Statusu Uchodźców;

h) przyznanie specjalnych lub humanitarnych pozwoleń na pobyt dzieciom, które padły ofiarą prześladowań dotykających tylko dzieci i które nie zostały uznane za uchodźców;
i) ułatwianie dzieciom bez opieki ponownego połączenia się z rodziną, zgodnie z Zaleceniem 1596 (2003) Zgromadzenia w sprawie sytuacji młodych migrantów w Europie;
j) dopuszczanie stosowania aresztu dla dzieci bez opieki tylko w ostateczności i na najkrótszy możliwy czas, zgodnie z Zaleceniem Rec(2003)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie środków pozbawienia wolności osób ubiegających się o azyl;
k) zapewnienie, że powrót dzieci bez opieki do ich kraju pochodzenia zostanie zorganizowany tylko w sytuacji, gdy leży to w najlepszym interesie dziecka i jest zgodnie z gwarancjami określonymi w Zaleceniach Zgromadzenia 1547 (2002) w sprawie procedur wydalenia zgodnych z prawami człowieka egzekwowanymi z poszanowaniem bezpieczeństwa i godności i 1596 (2003) wspomnianym powyżej;

iv. zachęcanie do organizowania i udostępniania specjalnych szkoleń dla prawników, jak również urzędników i innych specjalistów zajmujących się dziećmi bez opieki w toku procedury udzielania azylu i w kontekście polityki i prawa przeciwko handlowi ludźmi;
v. zalecenie państwom członkowskim, aby przestrzegały wytycznych przyjętych przez UNHCR, organizację Save the CHildren Alliance i Program Separated Children in Europe, a zwłaszcza przez zrewidowane Oświadczenie w sprawie dobrej praktyki dotyczącej postępowania z dziećmi bez opieki ubiegającymi się o azyl;
vi. wezwanie państw członkowskich do kontynuacji współpracy z UNHCR i Programem Separated Children in Europe w celu:
a) wprowadzenia jednolitego formatu rejestrowania informacji o dzieciach bez opieki dotyczącej ich wieku, płci i kraju pochodzenia, aby ułatwić identyfikację, odnalezienie rodziny i porównanie zebranych danych;
b) wprowadzenia wspólnych norm określania wieku dzieci bez opieki;
c) ujednolicenia procesu zbierania danych statystycznych związanych z dziećmi bez opieki ubiegającymi się o azyl podzielonych na kategorie wieku, płci, kraju pochodzenia, oraz decyzji o przyznaniu azylu i przekazywania tych informacji UNHCR i innym odpowiednim organizacjom.

Biblioteka RPD

Publikacja zawiera kompletny zbiór zarówno ratyfikowanych, jak i podpisanych, ale jeszcze nieratyfikowanych przez Polskę konwencji Rady Europy z zakresu ochrony praw dziecka. Obejmuje ona także najobszerniejszy jak dotąd na polskim rynku wydawniczym wybór zaleceń i innych aktów prawnych wydanych przez organy Rady Europy: Komitet Ministrów Rady Europy i Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. Zamieszczono w niej również fundamentalne dla tej organizacji dokumenty: europejską Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, europejską Konwencję o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, Europejską Kartę Społeczną oraz Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną. Nie sposób ich pominąć, gdyż stały się podstawą najsprawniej funkcjonującego międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka. Bez nich trudno byłoby zrozumieć jego istotę i gwarancje dla ochrony praw człowieka, w tym praw dziecka.

Publikację tę kieruję do wszystkich, którym droga jest idea ochrony praw dziecka. Przede wszystkim do obrońców dzieci i ich praw. Jestem przekonany, że będzie przydatna praktykom polskiego wymiaru sprawiedliwości i odpowie na potrzeby polskich sędziów, prokuratorów, adwokatów i kuratorów. Na pewno będą mogli z niej korzystać przedstawiciele tych wszystkich służb i zawodów, w których pracę wpisane jest niejako z natury zainteresowanie prawami dziecka: nauczyciele, wychowawcy, urzędnicy administracji, pracownicy pomocy społecznej, policjanci, ale także politycy, działacze organizacji pozarządowych i przedstawiciele kościołów.

Marek Michalak
Rzecznik Praw Dziecka

ISBN 978-83-89658-01-2